FYODOR DOSTOYEVSKİ

KARAMAZOV KARDEŞLER

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

RUSÇA ASLINDAN ÇEVİREN: NİHAL YALAZA TALUY

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

FYODOR DOSTOYEVSKİ

KARAMAZOV KARDEŞLER

özgün adı

BRAT’JA KARAMAZOVY

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

editör
İSHAK REYNA
görsel yönetmen
BİROL BAYRAM
grafik tasarım ve uygulama
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
türkiye iş bankası kültür yayınları'nda
1. baskı haziran 2007, istanbul
ıv. baskı ekim 2009, istanbul
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
istiklal caddesi, no: 144/4 beyoğlu 34430 istanbul
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

Genel Yayın: 1238

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüsüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüpanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüpanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamıyacaktır.

23 Haziran 1941

Maarif Vekili

Hasan Âli Yücel

“Size gerçek, gerçeğin ta kendisi olarak
diyorum ki: toprağa düşen bir buğday
tanesi yok olmazsa, yalnızca bir buğday
tanesiolarak kalır; ama yok olursa,
o zaman bereketli ürün doğurur.”
(İncil, Yohanna’dan XII. Bap, 24)

Yazardan

Kahramanım Aleksey Fyodor Karamazov'un hayat hikâyesine başlarken duraksıyorum biraz. Nedeni de şu: Aleksey Fyodoroviç'i kahraman olarak alırken, onun hiç de büyük bir adam olmadığını pekâlâ biliyorum. Bu yüzden, "Aleksey Fyodoroviç'imizi ne gibi özelliklerinden ötürü kahraman seçtiniz?" "Neler yapmış bu adam; nerede, nesiyle ün kazanmış?" "Ben bir okur olarak, onun hayatıyla ilgili bir sürü olay konusunda kafa patlatıp ne diye vakit öldüreyim?" gibi sorularla karşılaşacağım yüzde yüz.

En zorlusu da şu son soru… Çünkü bu soruyu ancak, "Bunu, romanı okuyunca anlarsınız!" diye yanıtlayabilirim, ama ya romanı bitirdikten sonra da, Aleksey Fyodoroviç'imde ne özellikler olduğunu görmez, kabul etmek istemezlerse? Üstelik, bunun böyle olacağını şimdiden, üzülerek kestirebiliyorum. Bence bu adamda bazı özellikler var, ama bunu okurlara kanıtlayıp kanıtlayamayacağımdan pek emin değilim. Aslında belki de epeyce etkin olmasına karşın, yetenekleri gizli, karanlıkta kalmış bir adamdır. Kaldı ki, zamanımızda insanlardan açıklık beklemek de tuhaftır ya… Yalnız, onun tuhaf, hatta garip bir adam oluşunun su götürür yanı yoktur. Ama tuhaflık ve gariplik, bir adamın özelliklerini bir araya toplayıp saçmalığın bütününden bir anlam çıkarmakta, insana yarardan çok zarar verir. Garip adamın çoğu zaman birtakım özellikleri ve apayrı halleri vardır, değil mi?

Ama siz şu son görüşümü kabul etmez de, "Hayır, öyle değil," ya da "Her zaman öyle değil," derseniz, o zaman bende kahramanım Aleksey Fyodoroviç'in önemi üzerine bir umut uyanır. Çünkü, garip adamın varlığı "her zaman" özelliklerle, başkalıklarla dolu değildir. Tam tersine, kimi zaman bir bütünün özüdür o; çağdaşlarının hepsi, her nasılsa, geçici bir rüzgârın etkisiyle ondan sıyrılıvermişlerdir sanki.

Gerçi bunun ilginç bir yanı yok; karışık açıklamalara girişmeden, önsöz falan da yazmadan dosdoğru başlayabilirdim: beğenen olurdu. Ama işin kötüsü, bir hayat hikâyesinden iki roman çıkardım ben. Asıl roman ikincisi; kahramanımın zamanımızdaki, yani şu yazdığımız andaki hayatını anlatıyor. Birinci romandaysa, on üç yıl öncesinin olaylarından söz ediliyor. Hatta bu, tam anlamıyla bir roman değil de, kahramanımın ilk gençliğinin

belli bir dönemidir yalnızca. İkinci romandaki pek çok bölümü anlaşılmaz hale getirmemek için birinci romanı gözden çıkarma olanağı olmadı. Bu da başta sözünü ettiğim güçlüğü bir kat daha artırıyor: Ben kendim, yani yazar, böyle alçakgönüllü, silik bir kahraman için bir romanı bile çok bulurken iki romanla ortaya çıkarsam, bu küstahlığımı nasıl açıklayabilirim?

Çözümünü bulmakta güçlük çektiğim bu sorunları öylece bırakıyorum. Hiç kuşkusuz, açıkgöz okurumuz baştan beri lafı ağzımda gevelediğimi fark etmiştir, gevezeliğimle değerli zamanına kıyışıma kızıp duruyordur. Ama benim yanıtım hazır: Bunu ilkin inceliğimden, ikinci olarak da kurnazlığımdan yaptım. Hani, “Baştan beri haber verdim ya!” demek ister gibiyim. Gene de, “esaslı bir bütünlüğe” sahip olduğu halde, romanımın kendiliğinden iki hikâyeye bölünmesine seviniyorum. Birinci kitabı okuyan, öbürünü okuyup okumamaya kendisi karar verecektir. Elbette, bir kimseyi bir şeye zorlamak olanaksızdır. Kitap, ilk hikâyenin ikinci sayfasında, bir daha açılmamak üzere bırakılabilir. Bununla birlikte, yansız kanılarında yanılgıya düşmemek için eseri sonuna kadar okumak isteyen ince okurlar da vardır; sözgelimi, bütün Rus eleştirmenler böyledir. Onları hatırlayınca insanın içi ferahlıyor. Gene de, düzenseverliklerini, titizliklerini bildiğim halde, romanımı ilk hikâyesinden bırakmalarını en doğal hakları sayıyorum.

Önsözüm bu kadar. Bunun tam anlamıyla bir fazlalık olduğunu kabul ediyorum, ama bir kere yazdığımıza göre kalsın bari…

Şimdi gelelim asıl konumuza.

Birinci Bölüm

Birinci Kitap

Bir Ailenin Hikâyesi

I

Fyodor Pavloviç Karamazov

Aleksey Fyodoroviç Karamazov, on üç yıl önceki korkunç esrarlı ölümü bir zamanlar herkesin dilinde dolaşan (hatta şimdi bile aramızda unutulmamış olan) bölgemizin derebeyi Fyodor Pavloviç Karamazov'un üçüncü oğluydu. Babasının ölümünü yeri gelince anlatacağım. Şimdilik, çiftliğinde ömrü boyunca hemen hemen hiç oturmamış bu çiftçinin sadece tuhaf bir tip olduğunu söylemekle yetineceğim. Sık sık rastlanan, yalnız kötü ve ahlaksız değil, üstelik kafasız, ama kendi mal mülk işlerini çok iyi beceren kafasız tiplerdendi; zaten başka bir şeye de aklı ermiyordu galiba. Fyodor Pavloviç aşağı yukarı sıfırdan işe başlamıştı. Mülkü pek önemsizdi, ötekinin berikinin sofrasına çağrılmak, dalkavukluğunu yapmak için fırsat kollardı. Gene de öldüğü zaman üzerinde temiz para yüz bin ruble çıktı. Bu adamı bölgemizde herkes, ömrü boyunca münasebetsizin, deli dolunun biri saymıştı. Ama tekrar ediyorum: budalalığı yoktu. Böyle deli doluların çoğu hayli zeki, kurnaz kimselerdir. Deli doluluğu da kendine özgü, nerdeyse ulusal bir nitelik taşıyordu.

İki kere evlenmişti, üç oğlu vardı. Büyük oğlu Dmitri Fyodoroviç ilk karısından, öbür ikisi, İvan'la Aleksey, ikinci karısındandı. Fyodor Pavloviç'in ilk karısı Miusov'lardandı. Miusovlar, bölgemizin hayli zengin, soyluluğuyla tanınmış bir derebeyi ailesiydi. Kızlarının çeyizi, drahoması yerindeydi; güzeldi, hem de bugünkü kuşakta sık sık rastlandığı halde, o zamanın kızları arasında henüz tek tük görünen canlı bir zekâya sahipti. Bütün bunlara rağmen herkesin "mendebur" dediği silik bir adama nasıl varabildiğini uzun boylu anlatmayacağım. Bundan önceki "romantik" kuşaktan bir genç kız tanırdım. Adamın birine birkaç yıl esrarlı bir aşk duyduktan sonra onunla pekâlâ en tatlı bir biçimde evlenmek olanağı varken nedense kendi kendine birtakım aşılmaz engeller uydurarak sonunda, fırtınalı bir gecede, kendini yüksek bir sahilden oldukça derin, akıntılı bir ırmağa atıp boğulmuştu. Bunu yüzde yüz kendine özgü bir kaprisle, sırf Shakespeare'in Ophelia'sına benzemek için yapmıştı. Hatta çok önceden beğenerek seçtiği kayanın görünümü o kadar güzel olmasaydı da, bunun yerine dümdüz, basit bir su kenarı olsaydı, belki intihar gerçekleşmezdi… Anlattığım olay gerçekten olmuştur. Şu son iki üç kuşakta da bu ya da bunun gibi olayların az olmadığına inanmak gerek.

Kuşkusuz, Adelaida İvanovna Miusova'nın bu davranışı hem yabancı bir etkinin, hem de öfkeli bazı düşüncelerin sonucuydu. Kadın belki de bağımsızlığını göstermek, toplumun kurallarına, akrabalarıyla ailesinin boyunduruğuna karşı gelmek istemişti. İyilikçi düş gücü bir an için bile olsa onu Fyodor Pavloviç'in, taşıdığı "dalkavuk" ünvanına rağmen, hep iyiye giden, döneminin cesur, en alaycı insanlarından biri olduğuna inandırmıştı; oysa adam kötü bir soytarıydı, o kadar. Ayrıca kaçırılarak evlenmek de Adelaida İvanovna'yı büsbütün çekmişti. Fyodor Pavloviç'e gelince, toplumdaki durumu yüzünden bu işe dünden hazırdı; ne pahasına olursa olsun geleceğini kurtarmak istiyordu. İyi bir aileye yamanıp üstelik kabarık bir drahoma almak, arayıp da bulamadığı şeydi. Aşk konusu ile ne gelin, hatta Adelaida İvanovna güzel kız olduğu halde ne de damat ilgiliydi. Şehvet düşkünü, yüz bulduğu her kadının eteğine yapışan Fyodor Pavloviç'in hayatında bu belki ilk kez olmuş, evlendiği kadın şehvet duygularını kamçılayamamıştı.

Adelaida İvanovna kaçırılışından hemen sonra kocasına karşı sadece küçümseme duyduğunu anladı. Böylece evlenmelerinin nasıl sonuçlanacağı daha ilk adımda belli oldu. Miusov'lar olanları uysallıkla karşılayarak kaçağın çeyiziyle drahomasını bile verdiler. Gene de karı kocanın hayatı tam bir derbederlik, sürekli kavga içinde geçiyordu. Anlatılanlara bakılırsa, o sıralarda bile genç kadın kocasına göre daha soylu, daha yüksek davranıyordu. Fyodor Pavloviç, karısı parayı alır almaz yirmi beş bini olduğu gibi çekip üstüne oturdu; kadıncağız bir daha bir rublecik bile göremedi. Karısının payına düşen bir köyle oldukça iyi bir şehir konağını da üzerine geçirmek için uğraşıp duran herif, sonunda belki bunu da başaracaktı. Adelaida İvanovna kocasının arsızca diretmelerinden, dilenciliğinden o kadar bezmiş, iğrenmişti ki, sadakası olsun diye boyun eğecekti. Bereket versin ailesi araya girerek anaforcuyu azıcık hizaya getirdi.

Karı kocanın sık sık dövüştüğü herkesçe biliniyordu. Hatta dayağı atanın Fyodor Pavloviç değil, o ateşli, cesur, kabına sığmaz, son derece güçlü esmer kadın, Adelaida İvanovna olduğu söyleniyordu. Sonunda Adelaida İvanovna evini, kocasını bırakarak yoksulluk içinde yüzen, papaz okulunu bitirmiş bir öğretmenle kaçtı; üç yaşındaki oğlu Mitya, babasının elinde kaldı. Fyodor Pavloviç hiç vakit kaybetmeden evinde bir harem kurdu; içki âlemleri yapıyor, boş vakitlerinde ili bir baştan öbür başa dolaşıp gözyaşları

içinde, kendisini terk eden Adelaida İvanovna'dan sağa sola dert yanıyordu. O sıralarda, evlilik hayatıyla ilgili, bir erkeğin anlatması hiç yakışık almayan bazı sırları açıklıyordu. Zaten herkese karısının hakaretine uğramış gülünç bir koca olarak görünüp, bunu ballandıra ballandıra anlatmaktan nerdeyse zevk duyuyor, böbürleniyordu. "Kederinize rağmen sanki rütbe kazanmış bir haliniz var, Fyodor Pavloviç!" diye takılanlar oluyordu. Hatta çoğu, yeni girdiği soytarı kalıbının onu sevindirdiğini, durumundaki gülünçlüğün bile bile farkına varmadığını söylüyordu. Ama kim bilir, belki de saflığından böyle davranıyordu. Sonunda kaçağın izini bulmayı başardı. Zavallı kadın, papaz okulu öğrencisiyle Petersburg'a gitmiş, orada ipin ucunu büsbütün kaçırmıştı. Fyodor Pavloviç hemen harekete geçti, Petersburg'a gitmek için hazırlıklara başladı; ne diye gideceğini kendi de bilmemekle birlikte, belki de giderdi… Ama kararını verdikten sonra yola çıkarken cesaret toplamak için üst üste içmeye başladı. Tam o sırada karısının ailesine, kadının Petersburg'da öldüğü haberi geldi. Bir söylentiye göre oturduğu tavanarasında birdenbire hastalanarak tifodan; —başkalarına inanılırsa— açlıktan ölmüştü. Fyodor Pavloviç karısının ölümünü sarhoşken haber aldı. Anlattıklarına göre o anda sokağa fırlamış, ellerini havaya kaldırarak "Azat ettin, ey Tanrı!" duasını okumaya başlamış. Tiksindirici haline rağmen çocuk gibi ağladığını görenler ona acıdığını söylüyorlardı. Bir yandan kurtulduğu için sevinirken, öte yandan kurtarıcısına gözyaşı dökmesi de pekâlâ mümkün… Çoğu zaman insanlar, hatta caniler bile, haklarında verdiğimiz yargılardan çok daha saf, temiz ruhlu olurlar. Biz de öyleyiz.

II

İlk Oğlunu Başından Atması

Böyle bir adamın nasıl bir baba, ne biçim terbiyeci olduğu tahmin edilebilir. Karısının ölümünden sonra, zaten beklendiği gibi babalığını unutmuş; Adelaida İvanovna'dan olan oğlunu büsbütün, temelli bırakmıştı. Bunun nedeni, çocuğa karşı kin duyması ya da kocalık duygularının aşağılanması değildi. Sadece oğlunu unutmuş, aklından çıkarmıştı, o kadar. Fyodor Pavloviç herkesi gözyaşlarıyla, sızlanmalarıyla bıktırırken, evini bir düşkünlük yuvası haline getirirken üç yaşındaki oğlu Mitya'yı[1] evin sadık uşağı Grigori himayesine aldı. O da ilgilenmese zavallının sırtındaki gömleği değiştirecek kimse çıkmayacaktı. Anne tarafı da ilk zamanlar onu unutur gibi oldu. Dedesi, yani Adelaida İvanovna'nın babası Bay Miusov o sıralar hayatta değildi artık. Moskova'ya taşınan dul karısı, Mitya'nın anneannesi hastalanmış, kız kardeşleri kocaya varmıştı. Böylece Mitya iki yıla yakın bir zaman Grigori'de, bir uşak kulübesinde kaldı. Peder bey arada bir çocuğu hatırlarsa bile (varlığından büsbütün habersiz olamazdı), sefahat âlemlerine engel olmasın diye onu hemen kulübeye yollardı. Bir rastlantıyla, o aralık ölen Adelaida İvanovna'nın Pyotr Aleksandroviç Miusov adındaki kardeş çocuğu Paris'ten dönmüştü. Miusov uzun yıllar Avrupa'da kalmıştı.

O sıralar henüz çok gençti; bütün Miusov'lardan farklıydı. Aydın, başkentlerde yaşamış, ömrünün sonuna kadar tam anlamıyla Avrupalı olabilmiş bir adamdı. Hayatının son yıllarında 40-50[2] yıllarının özgürlükçüleri arasına katılmıştı. Çalıştığı zamanlar gerek Rus, gerek yabancı en büyük özgürlükçülerle ilişki kurmuş, Proudhon'la Bakunin'i tanımıştı. 48 Fransız Devrimi, dolaşmalarının sonuna rastlamıştı. Devrimin üç gününden söz etmeyi pek severdi; laf arasında, barikatlarda dövüşenlere karıştığını ima etmekten kendini alamazdı. Bu, gençliğinin en tatlı anılarından biriydi. İçinde aşağı yukarı bin canla, bağımsız bir mülkü vardı. Son derece mükemmel çiftliği şehrimizin çıkışında başlar, ünlü manastırımızın sınırına dayanırdı. Pyotr Aleksandroviç mirasını alır almaz, daha delikanlılığında nehirde haksız bir balık avlama yüzünden mi, yoksa ormandan kesilmiş ağaçların zarar ziyanı için mi —pek bilemiyorum— "ruhban"a karşı dava açmayı aydın bir yurttaşın ödevi saymıştı. Bir zamanlar ilgilendiği Adelaida İvanovna'yı unutmamıştı; Mitya'nın

durumunu öğrenince gençlik hırsını, Fyodor Pavloviç’e karşı duyduğu tiksintiyi unuttu. Fyodor Pavloviç’le ilk olarak o zaman tanıştı. Çocuğu evlat edinip büyütmek istediğini açıkça söyledi. Ondan sonra birçok kez, Mitya konusunu açınca adamın bir süre, hangi çocuğun sözü edildiğini kavrayamadığını, evinin bir köşesinde küçük bir oğlu bulunduğuna nerdeyse hayret ettiğini anlata anlata bitirememişti. Pyotr Aleksandroviç’in anlattıkları büyütülmüş olsa bile büsbütün asılsız değildi. Zaten Fyodor Pavloviç öteden beri kendine özgü kırıtmalarıyla karşınıza hiç ummadığınız bir rolde çıkmaya bayılırdı. Hem bunu hiç gerekmezken, hatta o seferki gibi, kendi zararına yapardı. Hoş bu yalnız Fyodor Pavloviç’te değil, birçok kimsede, hatta pek çok akıllı insanda rastlanan bir özelliktir.

Pyotr Aleksandroviç işe canla başla sarıldı. Mitya’ya annesinden çiftlikle bir ev, bir hayli arazi kaldığı için (Fyodor Pavloviç’le birlikte) çocuğun vasiliğine atandı. Mitya annesinin kuzeninin evine geçti. Pyotr Aleksandroviç bekârdı; çiftlik kiralarını toplayıp işlerini yola koyduktan hemen sonra uzun zaman için Paris’e döndü. Çocuğu Moskovalı yaşlı bir yakın akrabasına emanet etti. Paris’e iyice yerleşince, hele sonraları üzerinde derin izler bırakan, ömrü boyunca unutamadığı o bilinen Şubat Devrimi başlayınca Pyotr Aleksandroviç, çocuğu tümden unuttu. Moskovalı hanımefendi öldükten sonra Mitya’yı evli kızlarından biri yanına aldı. Böylece çocuk, galiba dördüncü kez yuva değiştirmiş oldu. Ama şimdi bundan uzun uzadıya söz edecek değilim: nasıl olsa ileride Fyodor Pavloviç’in ilk oğlunun sözünü çok edeceğiz. Şimdilik romanıma başlamak için gereken bazı bilgileri vermekle yetineceğim.

Fyodor Pavloviç’in oğullarından yalnız Dmitri Fyodoroviç bir dereceye kadar varlıklı olduğu, belli bir yaşa geldikten sonra kimsenin eline bakmak zorunda kalmayacağı inancı içinde büyümüştü. Delikanlılığı ve gençlik yılları pek derbeder geçti: Jimnazı[3] bitirmeden askeri okula girdi. Bitirince Kafkasya’ya gitti, rütbe kazandı; düelloda dövüştüğü için görevden alındı, tekrar yükseldi, sefahate daldı, hayli para yedi. Fyodor Pavloviç, ancak belli bir yaşa geldikten sonra para yollamaya başladığı için Dmitri o zamana kadar epey borçlandı. Babası, Fyodor Pavloviç’i ilk olarak delikanlılık çağına geldikten sonra, özellikle mal mülk sorunlarını konuşmak için bölgemize geldiği zaman görmüş tanımıştı. Galiba, dünyaya gelmesine neden olan adamdan daha o gün hoşlanmamıştı. Yanında pek az kaldı; bir miktar para kopardıktan sonra hemen gitti. Konuşmaları sırasında çiftlik

kirasını bundan sonra nasıl alacağını da sordu. İşin garibi, bu buluşmada Fyodor Pavloviç'ten çiftliğinin ne gelirini, ne de gerçek değerini öğrenebildi. Fyodor Pavloviç, Mitya'nın serveti hakkında abartılmış, yanlış bir düşünce taşıdığını daha ilk anda anlamıştı. (Bunu unutmamak gerek.) Fyodor Pavloviç'in kendine göre hesapları olduğu için buna memnundu. İncelemeleri ona delikanlının hoppa, deli dolu, sabırsız, bazı tuhaflıklara sahip hovardanın, yarını düşünmeden eline ne geçerse tüketene kadar gününü gün etmeye bakan düşüncesizin biri olduğunu göstermişti. Fyodor Pavloviç, Mitya'nın bu zayıf yanlarından yararlanmaya başladı; arada bir, az bir miktar göndererek onu başından savıyordu. Sonunda, sabrı tükenen Mitya babasıyla alacak verecek işini kökünden çözmek için şehrimize ikinci kez geldi. Ama hiçbir alacağı kalmadığını duyunca şaşkınlığından neye uğradığını bilemedi. Sözde, babasından öyle çok para çekmişti ki, hesaba vurulacak olsa borçlu çıkacaktı… Vaktiyle kabul ettiği bazı anlaşmalara göre herhangi bir hak da ileri süremiyordu. Genç adam hem şaşırdı, hem de buna yalan, hile karıştığından kuşkulandı, kapıldığı hiddetten çılgına döndü.

İşte bu durum romanımın, daha doğrusu romanın dış konusunu oluşturan facianın nedeni olmuştur. Şimdilik bu romana geçiyorum. Ama daha önce Fyodor Pavloviç'in öbür iki oğlundan, Mitya'nın kardeşlerinden söz edip neyin nesi olduklarını açıklamak gerek.

III

İkinci Evlenme ve İkinci Çocuklar

Fyodor Pavloviç dört yaşındaki Mitya'yı başından attıktan az sonra ikinci kez evlendi. Bu evlilik sekiz yıl kadar sürdü. İkinci karısı Sofya İvanovna da oldukça gençti. Fyodor Pavloviç onu başka bir ilden, bir Yahudiyle birlikte oraya kârlı işler çevirmek için gittiğinde almıştı. İçip eğlenen, hovardalık eden Fyodor Pavloviç bir yandan da kazançlı işler yaparak elindekini artırmak için fırsatı kaçırmazdı. Çoğu da boşa gitmez, ama bunu binbir dolap çevirerek başarırdı.

Sofya İvanovna "öksüzlerden"di; küçükken kimsesiz kalmıştı. Tanınmamış bir diyakozun[4] kızıydı, General Vorohov'un ünlü dul karısının zengin evinde büyümüştü. Kocakarı öksüzün koruyucusu, yetiştiricisi olduğu halde kızın canını çıkarıyordu. Ayrıntılarını pek bilmiyorum ama, işittiğime göre general karısının sessiz, yumuşak başlı evlatlığı günün birinde velinimetinin dırdırına dayanamamış, kilerin duvarına çivi çakıp bağladığı ipi boynuna takarak kendini asarken kurtarılmıştı… Kocakarı aslında kötü bir insan değildi, can sıkıntısından şımarıklık ediyordu. Fyodor Pavloviç, Sofya'yı istedi. Kız tarafı soruşturma yaptıktan sonra kapıdan kovuldu. Bunun üzerine Fyodor Pavloviç, ilk evlenmesinde olduğu gibi, kıza onu kaçırmayı önerdi. Sofya nişanlısı hakkında daha ayrıntılı bilgi edinmiş olsa büyük bir olasılıkla ona varmazdı. Fakat Fyodor Pavloviç başka bir ildendi. Hem de velinimetinin yanında kalmaktansa ölümü göze alan on altı yaşında bir kızcağız başka ne yapabilirdi! Böylece zavallı, kadın velinimetinden erkek velinimetine geçti.

Fyodor Pavloviç bu kez zırnık alamadı, çünkü general karısı kızmış, üstelik ikisine de lanet okumuştu. Ama o zaten bir şey almayı ummuyordu; karısının temiz genç kız güzelliğine, özellikle saf, masum görünüşüne kapılmıştı. Şehvet düşkünü Fyodor Pavloviç o zamana kadar ancak kaba kadın güzelliğinden hoşlanırdı. Sofya ile tanıştıktan sonra kendine özgü pis kihkihlemeleriyle, "Onun o masum bakışı yok mu, ustura gibi kalbimi paraladı," sözlerini dilinden düşürmez olmuştu. Kızın bu hali ahlakça düşük adamın şehvetini kışkırtmaya yarıyordu. Maddi bir çıkarı olmadığı için Fyodor Pavloviç'in karısına pek aldırdığı yoktu. Kendisine karşı suçlu durumda gördüğü, "hayatını kurtardığı" için kadının görülmemiş alçakgönüllülüğünden, sessizliğinden yararlanarak aile hayatının en basit

kurallarını ayaklar altına aldı: evine kötü kadınlar getirerek âlemler yapıyordu. Dikkate değer bir nokta da, asık suratlı, aptal, inatçı bir ukala olan ve eski hanımı Adelaida İvanovna'dan nefret eden uşak Grigori'nin bu kez yeni hanımdan yana çıkmasıydı. Onu savunuyor, Fyodor Pavloviç'le hanımı yüzünden bir uşağa yakışmayacak biçimde kavga ediyordu. Hatta bir keresinde düzenlenen eğlentiye gelmiş, aşifteleri dağıtıvermişti. Sonunda küçüklüğünden beri hep korkular içinde olan talihsiz genç kadın bir çeşit sinir hastalığına tutuldu. Bu hastalığa çoğu zaman basit tabakada ve köylü kadınları arasında rastlanır, "havaleli" derler bunlara… Korkunç isteri nöbetlerinden sonra hastanın zaman zaman aklını yitirdiği olurdu. Gene de Fyodor Pavloviç'e iki erkek çocuk doğurdu. İvan evlendiklerinin senesinde, Aleksey üç yıl sonra dünyaya geldi. Annesi öldüğü zaman küçük Aleksey dördüne basmıştı. Tuhaftır ama, annesini, tabii hayal meyal olarak, ömrünün sonuna kadar anımsadığını iyice biliyorum. Anneleri ölünce iki kardeş tıpkı ağabeyleri Mitya'nın durumunda kaldılar, babaları onları da yüzüstü bırakıverdi. İki çocuk şu bildiğimiz Grigori'nin ellerine, kulübesine düştüler. Annelerinin velinimeti, onu büyüten deli bozuk general karısı yetimleri orada buldu. Hayattaydı; sekiz yıl önce uğradığı hakareti bir türlü unutamamıştı. Sofya'sının başına gelenleri bir bir biliyordu. Kadının hastalığını, içine düştüğü çirkefi duydukça birkaç kez dalkavuklarına,

— Hak etti, demişti. Tanrı nankörlüğünü cezalandırıyor!

Sofya İvanovna'nın ölümünden tam üç ay sonra general karısı birdenbire şehrimize, doğruca Fyodor Pavloviç'in evine damladı. Şehirde topu topu yarım saat kaldı, ama epey iş gördü. Akşam vaktiydi. Sekiz yıl yüzünü görmediği Fyodor Pavloviç onu çakırkeyif karşıladı. Anlattıklarına göre, uzun boylu konuşmaya gerek görmeden, adamla karşılaşır karşılaşmaz ortalığı iki yaman şamarla çınlattı. Sonra saçlarına yapışarak üç kere yukarıdan aşağı tartakladı ve tek bir söz söylemeden çocukların yanına, kulübeye yollandı. Küçükleri yüz göz kir pas içinde, üst başlarını da öyle bulunca bir tokat da Grigori'ye aşk etti. Çocukları hemen götürüvereceğini söyleyerek oldukları kılıkta bir battaniyeye sardı, arabasına bindirdi, oturduğu şehre götürdü. Grigori, tokadı sadık bir köleye yakışır bir tutumla sineye çekti, hiç sesini çıkarmadı. İhtiyar hanımefendiyi arabaya bindirirken yarı beline kadar eğilerek ağır ağır, Tanrının "öksüzlere yaptığı bu iyilik için onu kat kat ödüllendireceğini" söyledi. General karısı, araba hareket ederken,

— Hadi oradan avanak! diye onu tersledi.

Fyodor Pavloviç bu işte kârlı olduğunu anlamıştı; general karısının çocuklarını büyütmesine, tek bir noktaya itiraz etmeksizin resmi yoldan da rızasını gönderdi. Yediği tokadın hikâyesini bütün şehir doğrudan doğruya ağzından dinledi.

General karısı kısa zaman sonra öldü; fakat vasiyetnamesinde iki küçüğe biner ruble bıraktı. “Bu para tümden çocukların öğrenimine harcanacak ve reşit olana kadar onların bakımını sağlayacaktır. Böyle çocuklara bu para çoktur bile. Azımsayan varsa kendi kesesini açar… vb… vb…” Vasiyetnameyi ben kendim okumadım, ama garip bir şey olduğunu ve çok tuhaf bir üslupla yazıldığını işittim. Kocakarının asıl mirasçısı oranın il soyluları başkanı[5] Yefim Petroviç Polenov idi. Namuslu bir adamdı; Fyodor Pavloviç’e mektup yazdı. Adamın, çocuklarının bakımı için para yollamaya hiç niyeti olmadığını hemen anladı. Aslında Fyodor Pavloviç hiçbir zaman açıktan açığa reddetmezdi, yalnız işi sürüncemede bırakırdı, bazen duygulu duygulu dil de dökerdi… Bunun üzerine Polenov çocuklarla kendisi ilgilendi. Küçük Aleksey’i o kadar sevmişti ki, çocuk uzun zaman evinde kaldı. Bu noktaya baştan beri okuyucuların dikkatini çekmek isterim. İki genç öğrenim ve eğitimlerini tümüyle bu eşine az rastlanır, son derece insan ruhlu Yefim Petroviç’e borçluydular. Yefim Petroviç, general karısının bıraktığı paraya hiç dokunmadı. Böylece, çocuklar reşit oldukları zaman bin rubleleri faiziyle iki katına yükselmişti. Her birinin öğrenimine harcanan para herhalde bin rubleden fazlaydı. İki kardeşin çocukluğuyla ilk gençliğinin ayrıntılı hikâyesine şimdilik girişmeden, sadece birkaç noktadan söz edeceğim. Gene de büyüğü İvan üstüne kısaca şunları söyleyeyim: İçine kapanık, somurtkan bir çocuktu. Çekingen olmakla birlikte daha on yaşındayken, el evinde, el ekmeği yiyerek büyüdükleri, babalarının yüz kızartıcı bir adam olduğu konusunda düşünceler içinde yer etmişti. Bu çocuğun (işittiğime göre) henüz pek küçük yaştan okumaya karşı üstün bir yeteneği vardı. Nasıl olduğunu iyice bilmiyorum, galiba İvan on üç yaşındayken Yefim Petroviç’in evinden Moskova’ya, jimnazlardan birine gitmek için ayrılmıştı. Geceleri, Yefim Petroviç’in çocukluk arkadaşı zamanın tecrübeli, ünlü bir eğitimcisinin pansiyonunda kalıyordu. İvan’ın sonraları söylediğine göre, Yefim Petroviç buna “taşkın iyilikseverliğinden” gerek görmüştü… Adam, üstün yetenekli çocukların en yüksek eğitimciler elinde yetiştirilmesi gerektiğine iyice inanmıştı. Delikanlı jimnazı bitirip

üniversiteye girdiği zaman artık ne Yefim Petroviç, ne de o pek yetenekli eğitimci yaşamaktaydı. İvan, deli bozuk general karısının bıraktığı ve bin rubleden iki bin rubleye yükselen parayı, biraz da Yefim Petroviç'in beceriksizliğinden, bir de bizde âdet olan bir sürü formalite, savsaklama yüzünden hayli zaman alamadı. Bu nedenle üniversitede ilk iki yıl iyice sıkıntı çekti; hem okudu, hem hayatını kazanmak zorunda kaldı. Bu arada babasını arayıp sormaya hiç yanaşmadı. Belki gururundan, belki adamı küçümsediği için böyle davrandı. Belki de duygularına kapılmadan, gerçeği görerek babasından ona hayır gelmeyeceğini anlamıştı. Öyle ya da böyle genç adam kendini şaşkınlığa kaptırmadı, iş buldu, önce saati yirmi kapikten ders verdi, sonra çeşitli gazetelere başvurdu. "Gören" imzasıyla sokak olayları üstüne onar satırlık yazılar yazmaya başladı. Söylediklerine göre, fıkralarının heyecanlı, gıdıklayıcı anlatımı okuyucuların pek çabuk dikkatini çekti. İvan bu bakımdan da büyük şehirlere okumaya gelip sabahtan akşama kadar Fransızcadan çeviriler yapan ya da kopya işleri için gazete idarehanelerinin kapılarını aşındıran birçok yoksul, zavallı kız ve erkek gençten ne kadar üstün olduğunu gösterdi. İvan Fyodoroviç sonradan da gazetelerle ilgisini kesmedi. Üniversitenin son yıllarında bilimsel eserler üzerine eleştiriler yazmaya başladı; böylece edebiyatçılar dünyasında da tanındı. Bununla birlikte geniş okuyucu kitlesinin dikkatini çekip nerdeyse birden sivrilivermesi ancak son zamanda, o da rastlantıyla oldu. Oldukça meraklı bir olay bu… Üniversiteyi bitirdikten sonra, iki bin rublesiyle Avrupa'ya gitmeye hazırlanan İvan Fyodoroviç bir gün büyük gazetelerden birinde garip konulu bir makale yayımladı. Makale, konuyla ilgili olmayanların bile dikkatini çekti. İşin tuhafı, doğa bilimleri konusunda uzmanlık yapmış olan İvan bu konuya herhalde tümüyle yabancı olmalıydı. Makale, o zaman her yerde sözü edilen kilise mahkemesi sorununa ilişkindi. İvan bu konudaki düşünceleri inceledikten sonra kendi görüşünü açıklıyordu. Bütün önem makalenin toplu havasında ve tam anlamıyla umulmadık sonuçtaydı. Yazı, kilise adamlarını, yazarın kendilerinden olduğuna inandırıyordu. Öte yandan onlarla birlikte yalnız laikler değil, inkârcılar bile yazı sahibini alkışladılar. Sonunda bazı anlayışlı kimseler bu makalenin küstahça bir mizahtan, bir alaydan başka bir şey olmadığına karar verdiler. Bu olaydan söz açışımın nedeni, o sıralar söz konusu makalenin yöremizdeki manastıra da ulaşmasıydı. Oradakiler de kilise mahkemesi konusuyla ilgileniyorlardı. Yazı orada da herkesi şaşırttı. Yazarın adını öğrendikten sonra, onun "şu Fyodor Pavloviç'in" oğlu

oluşuyla büsbütün ilgilendiler. O aralık makale sahibinin kendisi de çıkageldi.

Hatırlıyorum, İvan Fyodoroviç'in bize niçin geldiğini o zaman bile kendi kendime kaygıyla soruyordum. Pek çok olayın başlangıcı olan bu anlamlı geliş, benim için uzun zaman, hatta hemen hemen her zaman anlaşılmaz bir sorun olarak kalmıştır. Zaten bu kadar okumuş, gururlu, görünüşte ölçülü bir gencin, ömrü boyunca onu savsaklamış, arayıp sormamış, oğlu istese bile para vermeye hiçbir zaman yanaşmayacak olan —bununla birlikte oğulları İvan ile Aleksey'in günün birinde gelip para isteyeceklerinden ödü kopan— böyle bir babanın batakhanesine ansızın damlaması pek tuhaftı. Oysa genç adam bu babanın evine gelip yerleşiyor, yanında iki ay kalıyor, üstelik pek de iyi geçiniyorlar. Son nokta yalnız beni değil, pek çok kimseyi şaşırtmıştı. Önceden de sözünü ettiğim Fyodor Pavloviç'in ilk karısının akrabası Pyotr Aleksandroviç Miusov o sıralar temelli yerleştiği Paris'ten gelmiş, çiftliğinde oturuyordu. Merakını çeken gençle tanışmış; arada bir onunla, için için kızarak, bilimsel tartışmalara girişiyordu. Yanlış hatırlamıyorsam, İvan'ın durumuna en çok şaşıran oydu. Söz açılınca, “Mağrur,” diyordu. “Para kazanıyor; şimdi bile Avrupa'ya gidecek kadar parası var. Öyleyse burada ne arıyor? Babasından para istemek için gelmediği gün gibi açık; o adamın metelik koklatmayacağını herkes bilir, içkiyle sefahatle başı hoş değil; buna rağmen ihtiyar onsuz yapamaz oldu, o kadar kaynaşmışlar!”

Gerçekten öyleydi, genç adam babasını etkiliyordu sanki. Öteki bazen sözünü dinler gibi oluyor, arasıra müthiş hırçınlığı tuttuğu halde gene de kendini toparlıyor, daha edepli davranıyordu.

İvan Fyodoroviç'in daha çok ağabeyi Dmitri Fyodoroviç'in ricasıyla, kısmen onun işleri için geldiği ancak sonradan anlaşıldı. Ağabeyiyle yeni tanışmış, oraya gelişinde ilk kez görüşmüşlerdi. Bununla birlikte, daha çok Dmitri Fyodoroviç'i ilgilendiren önemli bir iş hakkında, Moskova'dan gelmeden önce mektuplaşmaya başlamışlardı. Bunun ne gibi bir iş olduğunu okuyucu, sırası gelince bütün ayrıntılarıyla öğrenecektir. Bununla birlikte, özelliklerini öğrendikten sonra bile ben İvan Fyodoroviç'i esrarlı bir kişi olarak görüyor, bize gelişini bir türlü açıklayamıyordum.

Şunu da ekleyeyim ki, İvan Fyodoroviç'te o zaman, babasıyla kavgalı, hatta davalı olan ağabeyiyle Fyodor Pavloviç'in arasını bulmaya çalışan

uzlaştırıcı bir hal vardı.

İşte bu aile o zaman ilk kez bir araya geldi, içlerinden bazıları ilk kez birbiriyle karşılaştılar. Yalnız en küçük oğlu Aleksey Fyodoroviç, şehrimize bir yıl önce geldiği için öbür kardeşlerine göre daha eskiydi. Aleksey'i roman sahnesine çıkarmadan önce, ona ilişkin önsöz biçiminde bir hikâyeyi anlatmak bana pek güç geliyor. Gene de onun hakkında bu önsözü yazmak gerekecek; böylece hiç olmazsa pek tuhaf bir sorunu, gelecekteki kahramanımı okuyuculara ilk sahnesinden beri rahip adayı cüppesinde sunmamın nedenini bir ölçüde açıklayabileceğim. Evet, Aleksey o sıralar bir yıla yakın bir zamandır manastırdaydı, galiba ömrünün sonuna kadar da oraya kapanmaya hazırlanıyordu.

IV

Üçüncü Oğul Alyoşa[6]

O sıralar henüz yirmi yaşındaydı. (Ortanca kardeşi İvan yirmi dördündeydi; ağabeyleri Dmitri yirmi sekizine basmıştı.) Her şeyden önce şunu söyleyeyim ki, Alyoşa dediğimiz bu delikanlı hiç de sofu değildi; hatta bence, dine büyük bir bağlılığı bile yoktu. Hakkındaki kanımı hemen söyleyeyim: Henüz olgunlaşmamış bir insanseverdi. Manastır hayatına atılması sırf bu hayat o zaman onu etkilediği için ve ölümlü dünyanın kötülük dolu karanlığında bunalmış ruhunun kurtuluşunu ancak bunda görmesindendi. Onu manastır hayatına hayran bırakan, orada karşılaştığı ve kanısınca, olağanüstü bir insan olan manastırımızın ünlü Staretzi,[7] Zosima idi. Alyoşa coşkun yüreğinin ilk sıcak sevgisiyle ona bağlanmıştı. Gerçi, bu çocuğun öteden beri, hatta beşikteyken bile tuhaf olmadığını söyleyemem. Zaten, annesini yitirdiğinde dört yaşında olduğu halde yüzünü, okşamalarını, “karşımda canlıymış gibi…” diyerek hayatının sonuna kadar unutamamıştı. Herkesçe bilindiği gibi bu çeşit anılar insanın pek küçüklüğüne, hatta iki yaşına ilişkin olabilir. Fakat bu, artık silinmiş büyük bir tablonun bıraktığı karanlıkta ışıldayan bir noktacık halindedir her zaman. Alyoşa için de öyleydi. Belleğinde sadece sakin bir yaz akşamı kalmıştı. Açık bir pencere, pencereden çaprazlama giren güneş ışığı… (En iyi de bunu hatırlıyordu…) Odanın köşesinde bir ikon[8] önünde yanan kandil; ikonun karşısında diz çökmüş annesi!.. Kadın isteri nöbetine tutulmuş gibi haykırıp çığlıklar atıyor, ağlıyor, Alyoşa’yı canını acıtıncaya kadar kucaklıyor, dua ederek kutsal Anaya koruması için yalvarıyormuşçasına çocuğu ikona doğru uzatıyor… Birdenbire koşarak odaya giren dadı telaşla çocuğu kollarından çekiyor… Tablo buydu işte. Alyoşa annesinin o andaki yüzünü de hatırlıyordu. Söylediğine göre, kendinden geçtiğinde, olağanüstü güzeldi! Çocuk bu anısından pek az kimseye söz ederdi. Küçükken ve ilk gençliğinde her karşılaştığı kimseye açılma alışkanlığı yoktu, hatta konuşkan değildi. Bu, çevresine güvenmemesinden, çekingenliğinden ya da insanları sevmemesinden ileri gelmiyordu. Tam tersine, bambaşka, son derece kişisel, başkalarını hiç ilgilendirmeyen ve Alyoşa’ya çevreyi, her şeyi unutturabilen içe kapanıklığıydı. Yoksa Alyoşa insanları severdi, bütün ömrünce onlara tam bir inançla bağlanmıştı. Gene de hiç kimse delikanlıya bönün, safın biri

gözüyle bakmamıştı. Gençliğinden ömrünün sonuna kadar insanları ezmeyeceğini, onları suçlu görmek istemediğini, suçlamayacağını belirten bir hali vardı. Sanki her davranışı hoş karşılayıp, ayıplamıyor gibi görünüyor, gene de çoğu zaman acı acı üzülmekten kendini alamıyordu. Bu bakımdan gitgide kendine öylesine egemen oldu ki, ilk gençliğinde bile hiçbir şeyi yadırgamaz, şaşırmaz, ürkmez hale geldi. Yirmisine bastığı sırada babasının bir ahlaksızlık yuvası olan evine düştü. Tam anlamıyla iffetli, temiz çocuk, karşılaştığı rezaletlere dayanamadığında oradakileri küçümsemeden, ayıplamadan sessizce çekilip gidiyordu. Ötekinin berikinin sığıntısı olarak yetişen babası duyguları incelmiş; hakareti çabuk sezen bir adamdı. Oğlunu “pek içinden pazarlıklı bir şey…” diye güvensizlikle, soğukça karşıladı. Ama sonradan, hemen hemen iki haftta içinde, boynuna atılmaya, kucaklaşmaya başladı. Gerçi bunlar içkinin verdiği duygulanmayla, sarhoşluk gözyaşları içinde yapılıyordu. Gene de Alyoşa’yı içten, bütün ruhuyla, onun gibi bir adamın o zamana kadar bilmediği bir biçimde sevdiği yüzde yüzdü.

Zaten çocuğu nereye gitse herkes severdi; bu, küçüklüğünden beri böyleydi. Evinde büyüdüğü velinimeti Yefim Petroviç Polenov’un ailesi de Alyoşa’ya kendi çocuklarından ayırt etmeyecek kadar bağlıydı. Oysa o eve girdiği zaman kendini sevdirmek için birtakım hesaplı kurnazlıklara, hilelere başvuracak, yaltaklanma sanatını becerecek yaşta değildi. Hiçbir yola başvurmadan, kendini sırf kendisi için sevdirme yeteneği onda doğuştandı. Okulda da öyleydi; oysa okul çocuklarının Alyoşa gibilerini güvensizlikle, bazen alayla, hatta nefretle karşıladığı olur. Arkadaşlarından ayrı durmayı, bir başına düşüncelere dalmayı alışkanlık edinmişti. Daha çok küçük yaşlarda bile, tek başına bir köşeye çekilerek kitap okumaya bayılırdı. Gene de öğrencilerin hepsi onu seviyordu, mezun olana kadar okulun gözbebeğiydi. Fazla hareketli, hatta her zaman neşeli de değildi. Ama ona bakan bunu somurtkanlığına vermez, tersine, sakin, içten olduğunu anlardı. Arkadaşları arasında kendini göstermeyi sevmezdi. Belki bu yüzden kimseden çekindiği de yoktu, oysa çocuklar pervasızlığıyla gururlanmadığını, cesaret ve sakınmasızlığının nerdeyse farkında olmadığını görüyorlardı. Hiç kin tutmazdı. Kalbini kırmış bir arkadaşının sonradan söylediği bir sözü yanıtsız bırakamaz, ya da saf, içten, aralarında bir şey olmamış gibi bir halle kendisi konuşmaya başlardı. Hem de bunu yaparken hakareti nasılsa unutmuş ya da bilerek bağışlamış bir hali de

yoktu; sadece yapılanı hakaret saymıyor, böylece çocukları büsbütün kendine bağlıyordu. Yalnız bir özelliği ilk sınıflardan son sınıflara kadar bütün jimnaz arkadaşlarının Alyoşa’ya takılmasına neden oluyordu; ama bunu kötü bir alay amacıyla değil, sırf eğlenmek için yapıyorlardı. Alyoşa’nın vahşice, hırslı bir utangaçlığı, iffeti vardı. Kadınlar üstüne o bilinen konuşmalara hiç dayanamazdı. Böyle konuşmalar yazık ki okullarda iyice yer etmiştir. Çocuk denecek yaşta, ruhu, kalbi temiz gençler sınıfta aralarında, sırası gelince kaba saba askerlerin bile yüksek sesle ağza alamadıkları konulardan, sahnelerden söz eder, hayal kurarlar. Zaten askerler, bu yaşça körpe, aydın, yüksek çevreden gençlerin bildiklerinin, anladıklarının çoğunun cahilidir. Bunda gerçek bir manevi düşüklük, içten bir hayasızlık henüz yoktur, ama dış belirtileri kendini göstermektedir. Hareketlerini çoğu zaman ayrı ince bir zevk, öykünmeye değer bir kabadayılık sayarlar. “Alyoşka Karamazov”un “böyle” konular açıldığı zaman hemen kulaklarını tıkadığını görünce bazen çevresini sararak, ellerini zorla ayırıp kulaklarına açık saçık sözler bağırırlardı. Alyoşa debelenir, kendini yere atarak yumulurdu. Bu şakalara sessizce, afacanlara kızmadan, onları terslemeden, hakarete karşılık vermeden katlanırdı. Sonunda onu rahat bıraktılar; “Küçük hanım” diye takılmıyor, sadece söz oraya gelince nerdeyse acıyarak bakıyorlardı. Sınıfta her zaman en iyi okuyanlar arasında olduğu halde hiçbir zaman birinciliği alamamıştı.

Yefim Petroviç öldükten sonra Alyoşa iki yıl daha il jimnazında kaldı. Yefim Petroviç’in dertli dul karısı kocasının ölümünden hemen sonra hep kız ve kadınlardan ibaret aile halkını toplayıp uzunca bir süre için İtalya’ya gitti. Alyoşa o zamana kadar hiç görmediği Yefim Petroviç’in uzak akrabalarından iki bayanın evine yerleştirildi. Orada ne koşullarla bulunduğunu hiç bilmiyordu. Alyoşa’nın bir özelliği de kimin parasıyla geçindiğini hiçbir zaman araştırmamasıydı. Bu bakımdan ağabeyi İvan Fyodoroviç’in tam karşıtıydı. Öteki, üniversitenin ilk iki yılında çalışarak ekmeğini kazanmıştı; çocukluğunda da velinimetinden yediği lokmalar boğazına dizilirdi. Aleksey’i yaradılışındaki bu gariplik yüzünden fazla ayıplamak mümkün değildi sanırım. Çünkü onunla daha ilk tanışmada bu sorun ortaya çıkınca Aleksey’in bir çeşit meczup bir genç olduğu kanısına varılırdı. Eline koca bir servet geçse ilk isteyene, hem de bir hayır işine mi, yoksa bir dalavere tuzağına mı harcanacağını hiç düşünmeden verirdi. Doğrusunu söylemek gerekirse, tam anlamıyla olmamakla birlikte, paranın

değerini bilmiyordu. Cep harçlığı istemek âdeti değildi; verilince parayı haftalarca ne yapacağını bilmez ya da çabucak çarçur ediverirdi. Para ve basitçe bir namus anlayışı konusunda pek titiz olan Pyotr Aleksandroviç Miusov, zamanla Aleksey'i iyice inceledikten sonra şöyle bir hikmet savurdu: "İşte belki dünyada bir eşine daha rastlanamayacak bir adam: onu tek başına, aç susuz milyonluk bir yabancı şehre bırakın; ne açlıktan, ne susuzluktan ölür. Çünkü hemen karnını doyuran, onu yerleştiren biri bulunur. Böyle biri çıkmasa bile kendisi yerleşir, hem bunu zahmetsizce, küçülmeden yapar. Onu üzerine alan da ağırlığını duymaz, belki de tam tersine memnun kalır."

Alyoşa jimnazı tamamlayamadı. Bitirmesine bir yıl kala, yanlarında kaldığı iki bayana, birdenbire, hatırına gelen bir iş için babasına gideceğini haber verdi. Kadınlar pek üzüldüler, hatta bırakmak istemediler. Yol parası çok tutmuyordu; bayanlar, Alyoşa'nın ölen velinimetinin ailesinin Avrupa'ya giderken hatıra olarak bıraktığı saati rehine koymasına izin vermediler. Bolca para verdiler, ayrıca yeni bir kat elbise ve çamaşır aldılar. Fakat Alyoşa paranın yarısını geri vererek ille üçüncü mevkide yolculuk edeceğini söyledi. Şehrimize gelince, babasının,

— Öğrenimini bitirmeden ne diye geldin? sorusunu yanıtsız bıraktı. Her zamanki gibi düşünceli bir hali vardı. Az sonra annesinin mezarını aradığı anlaşıldı. Ama herhalde gelişinin nedeni sadece bu değildi. Ruhunun derinliğinden kabarıp dayanılmaz bir güçle onu yeni, bilinmeyen bir yola çekenin ne olduğunu o zaman belki kendisi de bilemiyor, açıklayamıyordu. Fyodor Pavloviç ikinci karısının gömülü olduğu yeri gösteremezdi, çünkü cenaze gününden sonra bir daha mezarlığa adım atmamıştı; aradan uzunca bir zaman geçtiği için yeri büsbütün unutmuştu.

Söz Fyodor Pavloviç'e gelmişken biraz da ondan söz edelim. Bir aralık, hem de uzunca bir zaman için şehrimizden ayrılmış, dışarıda oturmuştu. İkinci karısının ölümünden üç dört yıl sonra Rusya'nın güneyine gitti. Dolaşa dolaşa Odesa'ya düştü, orada birkaç yıl kaldı. Odesa'da önce "çıfıtlar, çıfıtçıklar, çıfıt bozuntuları ve çıfıt yavrularıyla" tanışmış. Sonunda yalnız çıfıtlardan değil, "Musevilerden bile itibar görmüş." Besbelli o zamanlar para yapmak, parayı taştan çıkarmak hünerinin en parlak dönemiydi. Şehrimize temelli yerleşmesi Alyoşa'nın gelişinden üç yıl önceye rastlar. Eskiden tanıyanlar onu, yaşı pek ileri olmadığı halde iyice

çökmüş buldular. Halinde kibarlıktan çok küstahlık vardı. Eski soytarıda, başkalarını soytarılaştırmak arsızca bir ihtiyaç olup çıkmıştı. Kadınlarla yaptığı rezilce âlemler eskisinden de iğrençti. Çok geçmeden kasabamızda birçok yeni meyhanenin kurucusu oldu. En azından yüz bin rublelik bir adam olduğu belliydi. Şehir ve kasaba halkından pek çok kimse, kuşkusuz çok sağlam koşullarla ona borçlanmıştı. Fakat son zamanda Fyodor Pavloviç kendini bıraktı, dengesi, bilinci günden güne yitiyordu, düşüncesinde eski düzen kalmamıştı; konuşurken konudan konuya atlıyordu. Oldukça yaşlanmış efendisine zaman zaman lalalık eden vefakâr uşak Grigori olmasa Fyodor Pavloviç'in başı kim bilir kaç kez derde girerdi. Alyoşa'nın gelişi onu ruhsal yönden etkiledi; vaktinden önce yaşlanmış adamın ruhunda çoktandır boğulakalmış bazı duygular uyanır gibi oldu. Alyoşa'ya bakarak sık sık,

— Bir şey söyleyeyim mi, sen tıpkı bizim havaleliye benziyorsun! diyordu. (Alyoşa'nın annesinden böyle söz ederdi.)

"Havaleli"nin mezarını Alyoşa'ya gösteren uşak Grigori oldu. Onu bir gün şehir mezarlığına götürdü, en uzak bir köşede üstü dökmeden, ucuzca, fakat temiz bir mezar gösterdi. Üzerinde ölenin adıyla soyadı, doğum ölüm tarihi, başucunda da, orta tabakadan halk arasında mezarlara yazdırılması âdet olmuş eski tarzda dört dizelik şiirimsi bir yazı vardı. İşin şaşılacak yanı, mezarı Grigori'nin yaptırmış olmasıydı. Fyodor Pavloviç'e bu mezar işinden birçok kez, bıktırıncaya kadar söz etmiş, ama adam yalnız mezarları değil, bütün anılarını bir kalemde silip Odesa'ya gidince sadık uşak, zavallı "havaleli"nin mezarını kendi parasıyla onarmıştı. Alyoşa annesinin mezarı başında aşırı bir duygulanma göstermedi. Grigori'nin mezarı nasıl yaptırdığını anlatışını ağırbaşlılıkla dinledi, başı yerde bir süre durdu, sonra tek sözcük söylemeden uzaklaştı. O günden sonra belki bir yıl, bir daha annesinin mezarına gitmedi. Fakat bu ufacık olay Fyodor Pavloviç'te oldukça ilginç bir tepki uyandırdı. Durup dururken, manastırımıza giderek, ölen karısının ruhuna dua edilsin diye bin ruble bıraktı. Yalnız dua ikinci karısı, Alyoşa'nın annesi "havaleli" için değil, ilk karısı, onu bir zamanlar pataklayan Adelaida İvanovna adına yapılacaktı. Aynı gün, akşama doğru sarhoş olana kadar içti, Alyoşa ile rahipler aleyhinde atıp tuttu. Kendisi hiç dindar değildi. Belki de ömrü boyunca bir ikon önünde beş kapiklik mum yakmamıştı. Bu gibi insanlarda bazen ani duyguların, ani düşüncelerin garip taşkınlıkları görülür.

Önceden de söylediğim gibi, Fyodor Pavloviç çok çökmüştü. O zamanlar çehresi, sürdüğü yaşayışın içyüzünü bütün çıplaklığıyla açığa vurmaktaydı. Her zaman arsız, kuşkuyla bakan ufak gözlerin kıyısından sarkan torbacıklar, ufak ama yağlı yüzündeki sayısız derin çizgiler ve sivri çenesinin altında etli, para kesesi gibi uzunca gıdık yüzüne iğrenç bir şehvet anlatımı veriyordu. Buna bir de kocaman, kalın dudaklı obur ağzının içinden görünen kapkara, tümüyle çürümüş diş kırıklarını ekleyin. Konuşurken çevreye salyalarını saçıyordu. Durumundan hoşnut gibi görünürken, suratıyla alay etmekten hoşlanırdı. En çok; pek büyük olmamakla birlikte, epey ince, kemerli burnuna dikkati çekerek, “Tam Romalı burnu; şu gıdık da eklenince Roma’nın eski günlerindeki eski soylu yüzünün ta kendisi…” deyip dururdu. Galiba gurur duyuyordu bundan.

Alyoşa, annesinin mezarını bulduktan az sonra bir gün babasına, manastıra gitmek istediğini, rahiplerin onu kabul etmeye razı olduklarını haber verdi. Bunun, hayatının en büyük isteği olduğunu, babasından resmen izin istediğini ekledi. İhtiyar, manastırdaki Staretz Zosima’nın “uslu oğlu” üzerinde uyandırdığı büyük etkiyi biliyordu zaten.

Alyoşa’yı sessiz, düşünceli bir tavırla dinledi, isteğine pek şaşırmamıştı.

— Bu Staretz onların arasında en namuslu rahip, dedi.

Hımm … demek oraya gitmek istiyorsun uslu oğlum!

Çakırkeyifti; dudaklarına yarı sarhoş ve sarhoşlara özgü kurnazca bir gülümseme yayıldı.

— Hımm … Senden böyle bir şey bekliyordum zaten, biliyor musun? Gözün hep oradaydı. Pekâlâ; iki bin rubleciğin var, eli boş gitmezsin. Ben de seni hiç unutmayacağım meleğim; hatta şimdiden, ne kadar isterlerse yatıracağım. İstemezlerse, ille verelim diye zorlamamız gerekmez, değil mi? Senin para harcaman kuşların yem yemesi misali, haftada ikişer tane… H ı m m … Biliyor musun, manastırlardan birinin çevresinde ufacık bir köy var. O köyde —herkes biliyor bunu— “yalnız manastır kadınları” oturuyor; böyle bir ad takmışlar onlara… Otuz tane kadarlar sanırım. Oraya gittim, ilginç şeyler doğrusu: Değişiklik bakımından tabii… Tek kötü yanı hepsi Rus, hiç Fransız kadını yok. Oysa paraları bol, getirtebilirlerdi. Duysalar, kendileri gelir zaten. Burada manastır karıları falan yok; iki yüz kadar rahip var. Hepsi namuslu, perhizkâr adamlar, itiraf ederim… Şey… Demek rahiplerin yanına girmek istiyorsun ha? Acıyorum sana Alyoşa; gerçekten sevdim seni. Hoş bu da bir fırsat ya, biz günahkârlar için dua edersin. Burada otura otura günah içinde boğulduk. Bir zaman gelir de benim için de dua ederler mi, dünyada böyle bir adam çıkar mı diye merak eder dururdum. Benim güzel evladım, belki inanmazsın ama, ben bu bakımdan pek aptalım. Son derece… Ama ne kadar aptal olursam olayım, hep bunu düşünürüm. Bak, aklıma neler gelir: Öldüğüm zaman şeytanların beni çengellere takıp götürmeyi unutacaklarını hiç sanmıyorum. Sonra da, “Ne çengeli, nereden alacaklar bu çengelleri?” diye düşünüyorum. “Biçimleri nasıl, demirden mi yapılmış? Nerede dövmüşler? Fabrikaları mı var?..” Manastırdaki rahipler belki cehennemin bir tavanı olduğuna inanıyor. Ben cehennemin varlığına inanabilirim, ama tavansız olanına; böylesi daha ince, daha uygar; Lutervari oluyor… Aslında hepsi bir değil mi: Ha tavanlı, ha tavansız. Ama o melun sorun da bundan çıkıyor! Tavan yoksa çengel de yok demektir. Çengel olmayınca geriye ne kalıyor—buna da ihtimal verilemez. Öyleyse beni kim çengelleyip sürükleyecek?.. Çünkü bunu yapmazlarsa dünyada hak, adalet mi kalır? Il faudra les inventer[9] bu çengelleri, sırf benim için; çünkü ne rezilim ben Alyoşa, bir bilsen!

Alyoşa babasına sakin, ciddi bir tavırla baktı.

— Orada çengel filan yok.

— Öyle öyle, sadece çengel gölgeleri varmış. Biliyorum. Bir Fransızın cehennemden söz edişini okumuştum. J'ai vu I'ombre d'un cocher qui avec l'ombre d'une brosse frottait l'ombre d'une carrosse.[10] Çengel olmadığını nerden biliyorsun canım? Hele rahiplerle kalırsan kim bilir daha neler duyacağız! Ama gene de git, her şeyin aslını esasını öğren, gel bize haber ver. Ne de olsa öbür dünyanın nasıl bir yer olduğunu bildikten sonra göçmek daha kolay olur. Senin için de, burada sarhoş bir ihtiyarla kızlar arasında oturmaktansa rahiplerle kalmak daha uygun. Gerçi melek gibi olduğun için sana hiçbir kötülük bulaşmaz, inşallah öbür yanda da temiz kalırsın. Zaten buna güvendiğim için oraya gitmene izin veriyorum. Aklını peynir ekmekle yemedin ya! İçindeki yangın sönünce rahatlar, iyileşir, gene dönersin. Seni bekleyeceğim. Dünyada beni ayıplamayan tek insan olduğunu anlıyorum yavrum, hissediyorum bunu; nasıl hissetmem!

Duygulanarak ağlamaklı oldu. Pek duyguluydu. Kötü ve duygulu.

V

Staretzler

Okuyuculardan bazıları belki bizim delikanlının hastalıklı, son derece heyecana kapılan, iyi gelişmemiş, solgun, hayalci bir insancık olduğunu sanacak. Oysa tam tersine, Alyoşa o sıralarda gösterişli, al yanaklı, açık bakışlı, on dokuz yaşında aslan gibi bir gençti. Son derece yakışıklıydı. Orta boylu, levent yapılıydı, saçları koyu kestane rengiydi. Uzunca, çizgileri düzgün yüzünde aralıklı koyu gri gözleri vardı. Çok düşünceli ve görünüşte çok sakindi. Kırmızı yanakların kendini dine vermek için engel sayılamayacağını söyleyenler bulunabilir; öte yandan ben Alyoşa’da herkesten daha gerçekçi bir yaradılış görüyordum. Kuşkusuz manastırdayken mucizelere tümüyle inanıyordu ama, bence, mucize gerçekçide hiçbir kaygı uyandırmaz. Gerçekçide iman uyandıran mucize değildir. Gerçekçi, zındıklık yolunu tutmuşsa, bir mucize görse bile kendinde buna inanmamasını sağlayacak güç ve yeteneği bulur. Mucize yadsınamaz durumda bile olsa boyun eğmez; duygularına sırt çevirir. Kabule yanaştığında ise bunu mucize saymaz, şimdiye kadar bilmediği bir olay olarak görür. Gerçekçinin imanı mucizeden doğmaz; iman, mucizeleri doğurur. Böyle kimse bir kere iman edince artık kendi gerçekçiliğinin zorunluluğu olarak mucize olanağını da kabul etmek zorundadır. Havari Thomas, görmeden inanmayacağını söylemiş, gördükten sonra, “‘Rabbimsin, Tanrımsın!” demişti. İnanmasının nedeni mucize miydi? Herhalde değil; inanmak istediği için inanmıştı. Hatta belki, “Görmeden inanmayacağım,” dediği zaman bile varlığının en saklı köşesinde tümüyle iman etmişti.

Belki Alyoşa’nın zekâsı kıt, gelişmemiş; okulu yarım bırakmış vb. bir genç olduğunu söyleyenler çıkacak. Okulu bitirmediği doğrudur. Ama ondan kalın kafalı ya da aptalın biri diye söz etmek büyük haksızlık olur. Önceden söylediğimi tekrarlıyorum: O yola atılışı sadece bunun ona çekici görünmesinden, ışık bulmak için çırpınan ruhunun aydınlığa orada kavuşacağına inanmasındandı. Hem unutmayın ki, Alyoşa az çok son zaman gençlerindendi; yani yaradılıştan namuslu, gerçeğe susamış, onu arayan ve inanan bir gençti. Ruhunun bütün gücüyle gerçeğe kavuşmak, az zamanda kahramanca işler yapmak, bu yolda hayatına varıncaya kadar her şeyden vazgeçmek istiyordu. Yazık ki böyle gençler çoğu zaman bu gibi

durumlarda hayattan vazgeçmenin en kolay özveri olduğunu anlayamazlar. Ama severek seçtikleri gerçeklik ve kahramanlık mücadelesine gerekli güçleri birkaç kat artırmak için gençliğin en verimli beş altı yılını ciddi öğrenime, bilime vermek çokları için göze alınamaz bir özveridir.

Alyoşa başka gençlere göre apayrı bir yol seçtiği halde bir an önce zafere ulaşmak amacı ötekilerden farksızdı. Ciddiyetle Tanrının varlığına inandıktan sonra hemen, "Ölmezlik için yaşamak istiyorum, bu yolda yürüyecek, hiçbir uzlaşmaya yanaşmayacağım," diye karar verdi. Tersine bir karara, ruhun geçiciliğine ve Tanrının yokluğuna varmış olsaydı hemen bir zındık, sosyalist olup çıkardı. (Çünkü sosyalizm yalnız işçilerin ya da dördüncü dedikleri zümrenin sorunu değil, daha çok zındıklık, tanrısızlık; yerden göğe yükselmek için değil, göğü yere indirmek kastıyla inşa edilmiş bir Babil Kulesidir.) Aloyşa'ya eskisi gibi yaşamak aklın almayacağı, olanaksız bir şey görünüyordu. Kitapta: "Gelişime ulaşmak istiyorsan varını yoğunu dağıt, peşimden gel!" yazılıdır. Alyoşa kendi kendine, — "Varım yoğum" olarak sadece iki bin ruble verip, "peşinden gitmek" yerine yalnız sabah ayinlerinde bulunmakla yetinemem, diyordu.

Belki çocukluk anıları arasında annesinin onu götürme olasılığı bulunan manastırımıza ilişkin bir şeyler kalmıştı. Belki de havaleli annesi onu kucaklayıp ikona uzatırken yandan düşen güneş ışıklarının anısının etkisindeydi. Bize geldiği zaman pek düşünceliydi, belki sadece görmek istiyordu: "her şey" mi var, yoksa yalnız "iki bin ruble" mi?.. Manastırda Staretz'le karşılaştı.

Staretz, yukarıda açıkladığımız gibi Staretz Zosima idi. Manastırlarımızdaki Staretzler hakkında, bunların nasıl kimseler olduklarına ilişkin birkaç söz söylemek isterdim. Yazık ki bu konuda kendimi yeterince bilgili, güçlü hissetmiyorum. Gene de kısaca, ayrıntıya girmeden anlatmaya çalışacağım. Uzmanlarla bu konuyla ilgili kimselere göre Staretzler ve Staretzlik bizde, Rus manastırlarında henüz yenidir: Ortaya çıkalı yüz yıldan az bir zaman olmuştur. Oysa bütün Hıristiyan Doğu'da, özellikle Sina'da ve Aynaroz'da bunların geçmişi bin yılı bulur. Bazı iddialara göre çok eski zamanda Rusya'da da Staretzlik vardı ya da olması gerekirdi. Fakat Rusya'nın geçirdiği çeşitli yıkımlar, Tatar istilası, iç karışıklıklar; İstanbul'un fethinden sonra Doğu'yla ilişkilerin kesilmesi yüzünden bu zümre ortadan kalkmıştır. Ancak geçen yüzyılın sonunda

büyük din kahramanımız diye tanınan Paisiy Veliçkovski ve müritleri bunu yeniden ortaya çıkardılar. Gene de aşağı yukarı yüz yıl geçtiği halde Staretzler ancak birkaç manastırda bulunur, hatta bazen Rusya için işitilmemiş bir yenilik diye şiddetli kovuşturmaya uğrarlar, özellikle Kozelskaya Optina Manastırı, Staretzleriyle ünlüydü.

Kasabamızdaki manastırda Staretzliğin ne zaman, kiminle başladığını söyleyemem. Yalnız bizimkilerin üçüncü Staretz kuşağı olduğunu biliyorum. Staretz Zosima bunların sonuncularından biriydi. Ama o da hastalık kumkumasıydı; yakında ölecekti. Yerini tutacak başkasını bulamıyorlardı. Bu sorun manastırımız için çok önemliydi, çünkü manastırımız o zamana kadar hiçbir şeyle tanınmış değildi: içinde ne bir ermiş türbesi, ne de mucize yaratan ikonlar vardı; hatta tarihimize bağlı bir efsanesi yoktu. Manastıra bağlı olanlardan tarihe geçmiş, kahramanlıklar yapmış, yurda şanlı hizmetlerde bulunmuş kimseler çıkmamıştı. Gelişerek bütün Rusya'da tanınmasının nedeni sadece bu Staretzler olmuştu. Halk Staretzlerimizi görmek, dinlemek için binlerce verst[11] uzaklardan akın ediyordu. Nedir bu Staretz, diyeceksiniz. Staretz; ruhunuzu, iradenizi alıp kendi ruhuna, kendi iradesine bağlayan adamdır. Bir Staretzi seçmekle iradenizi kullanmaktan vazgeçerek onu tam bir teslimiyetle önderinize bırakmış oluyorsunuz. Kendilerini çileye, bu korkunç hayat okuluna girmeye gönüllü olarak mahkûm edenler ömür boyunca sürecek bir boyun eğiş ve her şeyi Tanrıya bırakışla benliklerini sindirerek tam bir ruh özgürlüğüne kavuşmak umudundadırlar. Benliklerinden azat olmanın, hayatın sonuna kadar öz varlığı içinde kendini bulamayanların kötü sonuna uğramamayı sağlayacağına inanırlar. Staretzlik kurumu Doğu'da bin yıllık bir tecrübe dönemi geçirmiştir. Staretzlere karşı ödevler Rus manastırlarında bildiğimiz "müritlik"ten başka türlüdür. Staretz müritleri her zaman ve sınırsız bir biçimde onun manevi denetimi altında bulunurlar: Aralarında karşılıklı, koparılmaz bir bağ oluşur. Anlattıklarına göre, Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde müritlerden biri Staretzin bir buyruğunu yerine getirmeden manastırından ayrılmış, başka bir ülkeye, Suriye'den Mısır'a gitmiş. Orada, din yolunda uzun çalışmalardan, kahramanlıklardan sonra din uğruna işkence görmüş, şehit olmuş. Kilise, cenazesini ermişlere yapılan törenle kaldırırken Diyakozun "Kâfirler çekilin!" diye bağırdığı sırada tabut, içindeki ölüyle kilisenin dışına fırlamış. Bu böylece üç kere tekrarlanmış. Sonunda, çilekeş ermişin, Staretzinin yanında müritken söz

dinlemediğini, onu bırakıp gittiğini öğrenmişler. Böylece din uğruna yaptığı bütün özveri ve kahramanlıklara rağmen, Staretzin izni olmadan bağışlanamıyormuş. Staretze haber salmışlar, ölüyü bağışlamış. Ancak ondan sonra cenaze gömülebilmiş. Kuşkusuz bu hikâye eski bir efsaneden başka bir şey değil; ama bir de oldukça yakın bir zamanda geçmiş bir olay var: Dünyadan elini eteğini çekip Aynaroz'a çekilmiş genç bir keşiş Staretzten, kutsallığını, dinsizliğini pek sevdiği Aynaroz'u bırakmak emrini almış. Aynaroz'dan Kudüs'e, hacca gidip yeniden Rusya'ya dönecek, kuzeye, Sibirya'ya gidecekmiş. Staretz, "Yerin burası değil, orası," demiş. Keşiş şaşkınlık, keder içinde İstanbul'daki Hıristiyanlık dünyası Başpatriğine gitmiş, icazet vermesini dilemiş. Fakat Başpatrik, Hıristiyan dininin başönderi olduğu halde bunu yapamayacağını söylemiş. Staretzin verdiği görevlerden onu Staretzin kendisinden başka, dünyada hiçbir gücün bağışlayamayacağını eklemiş. Staretzler belirli durumlarda sınırsız, ölçülmez bir güce sahiptirler. Manastırlarımızın pek çoğunda Staretz örgütünün saldırıya uğramasının nedeni de budur. Bununla birlikte halk Staretzleri hemen tutmaya başlamış, büyük saygı göstermişti. Manastırımızın Staretzlerine, ayaklarına kapanarak kuşkularıyla günahlarını, acılarını açarak akıl danışıp öğüt istemek için basit halktan en yüksek kişilere kadar akın akın geliyorlardı. Bunu gören Staretz düşmanları, başka suçlandırmaların yanında, Staretzlerin günah çıkarma hakları olmadığı halde, kutsallığı çiğnediklerini bar bar bağırmaya başladılar. Oysaki, gerek din adamlarından olan müritlerin, gerekse dışardan gelenlerin Staretzlere iç âlemlerini açmalarında dini ilgilendirir bir yön yoktu. Sonunda, her şeye rağmen Staretzlik kaldı, Rus manastırlarında yavaş yavaş kökleşmeye başladı. Gerçi insanı tutsaklıktan özgürlüğe ve manevi gelişime ulaştırmak için bin yıldır denenen bu yol, bazı durumlarda tümüyle ters sonuçlar verebilir; alçakgönüllülük, irade üzerinde mutlak bir egemenlik biçiminde belirecek yerde iblisçe bir gurura saplanır, yani özgürlüğe kavuşturmak şöyle dursun tutsaklık zincirleri takar.

Staretz Zosima altmış beşlik bir adamdı. Toprak sahibi bir aileden geliyordu; gençliğinde orduda bulunmuş, Kafkasya'da subaylık yapmıştı. Alyoşa bu adamın tam anlamıyla etkisi altındaydı. Staretzin hücresinde kalıyordu. Şunu da söyleyelim ki, manastırda yatıp kalktığı halde Alyoşa'nın henüz hiçbir resmi bağlantısı yoktu, dilediği yere çıkıp günlerce dışarıda kalabiliyordu. Rahip cüppesini sırf manastır halkından ayrı

kalmamak için giyiyordu. Tabii kendisi de bundan hoşlanıyordu. Belki genç hayalgücü, Staretzi durmadan saran güç ve ünün etkisi altındaydı.

Staretz Zosima'nın görüş gücünden herkes hayranlıkla söz ediyordu. Yıllardan beri, içini dökerek ondan kimi öğüt, kimi deva bekleyen o kadar çok insan vardı ve dinleyip ruhuna sindirdiği sır, keder ve itiraflar öyle sınırsızdı ki bu gücü zamanla son derece artmıştı. Zosima gelenlere ağız açtırmadan ilk bakışta vicdanlarına azap veren dertlerini, sırlarını açıklıyor, karşısındakini şaşkınlığa, hatta korkuya uğratıyordu. Fakat Alyoşa, hemen hemen her seferinde Staretzle ilk kez baş başa kalmaya gelenlerin yüzlerindeki ilk korku ve kuşkunun, yanından ayrılırken bütünüyle kaybolduğunu, yerini sevinç ve mutluluğun aldığını görüyordu. Staretzin hiç sert olmaması, tam tersine çoğu zaman tatlı dilliliği de Alyoşa'yı şaşırtıyordu. Rahiplerin dediklerine göre, kendisine başvuranlardan en çok günahı bol olanları severmiş. Staretz Zosima'nın hayatının son yıllarında bile rahipler sırasında onu çekemeyenler, düşmanları vardı, ama bunlar gittikçe azalıyor ve sesleri çıkmıyordu. Bunlardan birkaçı manastırın en büyük din adamlarıydı. Örneğin, yemek ve konuşma perhizi yapan ve içlerinde en yaşlısı olan rahip bunlardan biriydi. Gene de büyük bir çoğunluk kesin olarak Staretz Zosima'dan yanaydı; birçoğu onu candan seviyordu, bazıları ona körü körüne bir bağlılık duyuyordu. Böylece açıktan açığa olmamakla birlikte Staretze ermiş payesi veriliyordu; yakında öleceği tahmin edildiği için ölümünden sonra olacak mucizelere umut bağlıyor, bunların manastıra büyük bir ün sağlayacağını söylüyorlardı. Alyoşa da Staretz Zosima'nın olağanüstü gücüne, kiliseden fırlayan tabut hikâyesi gibi kesin olarak inanıyordu. Staretze getirdikleri çocuk ya da yetişkin hastaların; ellerinin dokunuşuyla, okuduğu dualarla iyi etmesi için yalvaranların kısa zaman içinde, hatta bazen hemen ertesi gün döndüklerini görüyordu. Gelenler Staretzin ayaklarına kapanarak gözyaşları içinde, hastalarını iyileştirdiği için teşekkür ediyorlardı. Bu iyileşmenin bir mucize eseri mi, yoksa sadece hastalığın doğal akışının sonucu mu olduğu Alyoşa'nın aklından bile geçmiyordu. O, hocasının manevi gücüne tamamen inanmıştı; ününü nerdeyse kendi zaferi sayıyordu. Hele Staretzin, manastır kapısında onu bekleyen, Rusya'nın her köşesinden gelmiş basit halktan ziyaretçilere çıkışını her görüşünde Alyoşa'nın yüreği hızla çarpıyor, kabına sığamıyordu. Staretz Zosima'yı görüp duasını almak için gelenler yere kapanıp ağlayarak ayaklarını, ayaklarının bastığı toprağı

öpüyor, haykırıyor, kadınlar kucaklarındaki çocukları uzatıyor, havalelileri ona doğru itiyorlardı. Staretz hepsiyle konuşuyor, kısa dualar okuyup kutsadıktan sonra yolluyordu. Son zamanlarda hastalık nöbetlerinden o derece halsiz düşüyordu ki hücresinden çıkacak gücü kalmıyordu. Ziyaretçilerin, çıkması için onu manastırda günlerce beklediği oluyordu. Alyoşa için bu adamların Staretzi neden bu kadar sevdikleri, niçin ayaklarına kapanarak yüzünü görür görmez duygulanıp ağladıkları çok açıktı. İşten, çeşit çeşit acı ve en çok da sürekli haksızlıktan, kişisel ve dünyevi günahlardan ezilmiş olan basit, alçakgönüllü Rus ruhu için en büyük ihtiyaç, teselli, kutsal bir varlık, bir ermiş bulup önünde secdeye kapanmaktır. “Bizler günahla, haksızlıkla, çeşitli dalaverelerle kaplıyız, ama dünyanın bir köşesinde kutsal, büyük birisi var; o, hak yolundadır, hakka ulaşmıştır, öyleyse dünyada hak vardır; günün birinde bize de gelmesini bekleyebiliriz. Kitapların vaat ettiği gibi, bir gün bütün dünyada hükmünü sürmeye başlayacaktır.” Alyoşa, halkın böyle hissettiğini, hatta aynen böyle düşündüğünü biliyordu. Staretz Zosima’nın kurtarıcı varlık, Tanrı hakkının koruyucusu olduğuna bütün o ağlaşan, çocuklarını Staretze uzatan, hasta karılarını getiren köylülerle birlikte inanıyordu. Staretzin ölümüyle manastıra büyük bir ün sağlanacağı inancı Alyoşa’nın ruhunda belki herkesinkinden daha kesin bir biçimde yer etmişti. Son zamanda, içinde doğan derin bir coşku yüreğini gitgide alevlendiriyordu. Staretzin içine kapanıklığı Alyoşa’yı tasalandırmıyordu. “Olsun; o, kutsal bir varlık, yüreğinde hepimizi yenilemenin sırrı, yeryüzünde hakkı kökleştirecek bir güç var. Onun sayesinde herkes kutsallık kazanacak, birbirini sevecek; zenginlik, yoksulluk, büyüklük taslayanlar, küçülenler olmayacak. Herkes Tanrının çocukları olarak tatlı tatlı geçinecek, böylece dünya gerçek bir İsa Krallığı halini alacak…” Alyoşa’nın hayalleri bunlardı.

O zamana kadar hiç tanışmadığı iki kardeşinin gelişi Alyoşa üzerinde son derece büyük bir etki uyandırdı. Büyük ağabeyi Dmitri Fyodoroviç’le, daha sonra geldiği halde, öz ağabeyi İvan Fyodoroviç’ten daha çabuk, daha iyi anlaştı. Ağabeyi İvan’ı daha yakından tanımayı yürekten istiyordu; fakat İvan geleli iki ay olduğu halde, hem de birbirlerini oldukça sık görmelerine rağmen, bir türlü kaynaşamıyorlardı. Alyoşa konuşkan değildi, üstelik sanki bir şeyler bekliyor, çekiniyor gibi bir hali vardı. Ağabeyi İvan’ın başlangıçta devamlı, merak dolu bakışlarını üzerinde hissettiği halde sonradan bu ilginin kesildiğini gördü, farkına varınca tuhaflaştı. Ağabeyinin

ilgisizliğini yaş ve özellikle öğrenim farkıyla açıkladı. Ama İvan'da ona karşı ilgi ve duygu kıtlığı belki de Alyoşa'nın hiç bilmediği bir nedenden geliyordu. Ağabeyinin iç âlemine ait önemli bir sırrı olduğunu, bir amaca, belki çok güç bir amaca ulaşmaya uğraştığı için ona önem verecek durumda olmadığını, ilgisizliğinin tek nedeninin bu olduğunu düşünüyordu. Belki de okumuş bir zındık, aptal bir rahip taslağını küçük görüyordu… Ağabeyinin zındık olduğunu kesinlikle biliyordu. Küçümsense bile bu yüzden ağabeyine kırılmak elinden gelmiyordu. Gene de ağabeyinin yaklaşmasını kendi kendine açıklayamayacağı kaygılı bir can sıkıntısıyla bekliyordu. Büyük ağabeyi Dmitri Fyodoroviç, İvan'dan en derin bir saygıyla, nerdeyse huşuyla söz ederdi. Alyoşa, iki büyük kardeşi son zamanda birbirlerine sımsıkı bağlayan önemli bir işin ayrıntılarını da ondan öğrenmişti. Dmitri'nin İvan hakkındaki hayranlık dolu sözleri Alyoşa'nın dikkatini çekiyordu: İvan'la kıyaslanınca Dmitri son derece eğitimsizdi; ikisi karşı karşıya gelince, kişilikleri ve yaradılışları yönünden eşine az rastlanacak iki kutuptu.

İşte tam o sırada Staretzin hücresinde bu uyumsuz ailenin Alyoşa'yı derinden etkileyen bir buluşması, daha doğrusu toplantısı oldu. Toplantı aslında uydurma bir bahaneyle yapılmıştı. O sıralar Dmitri Fyodoroviç'le babası Fyodor Pavloviç arasındaki miras ve mal işleri tam bir arapsaçıydı. Araları iyice gerginleşmiş, dayanılmaz bir hal almıştı. Staretz Zosima'nın hücresinde toplanıp, kendisini doğrudan doğruya işe karıştırmadan, huzurunda uygun bir şekilde anlaşma fikrini galiba ilk olarak şaka tarzında ortaya atan Fyodor Pavloviç olmuştu; Staretzin şanı ve kişiliği saygı uyandıracak, uzlaştırıcı bir etki yapacaktı. Staretze hiç gitmemiş, hatta onu görmemiş olan Dmitri Fyodoroviç kendisini adeta Staretzle korkutmak istedikleri düşüncesine kapıldı. Fakat son zamanda babasıyla atışmalarında bazen fazla ileri gidişinden duyduğu pişmanlık yüzünden öneriyi kabul etti. Bu aralık şunu da söyleyelim ki o, İvan Fyodoroviç gibi babasıyla oturmuyor, şehrin başka bir kesiminde kalıyordu. O sıralar şehrimizde bulunan Pyotr Aleksandroviç Miusov da Fyodor Pavloviç'in fikrine canla başla sarıldı. 40-50 yıllarının liberali, özgür düşünceli bir inkârcı olan Miusov belki can sıkıntısından, belki hoppaca bir eğlence hevesiyle bu işle son derece ilgilendi. Birdenbire, manastırı ve "ermiş"i görme isteğine kapıldı. Manastırla arasındaki hudut, ormandan ağaç kesimi, nehirde balık avı vb. gibi bilinen davalar hâlâ sürüp gittiği için ziyareti Başrahiple

görüşmesine iyi bir vesile olurdu. Belki bu sayede davalar hayırlı bir sonuca da bağlanabilirdi. Tabii manastıra böyle hayırlı bir amaçla giderse, basit bir meraklı ziyaretçiden daha çok saygı görecekti. Bütün bunlar olumlu bir sonuca varmak için göz önüne alındı. Son zamanda yataktan kalkmayan Staretz Zosima'yı manastırdakiler biraz etkilediler, sonunda Staretz razı oldu, buluşma gününü kararlaştırdı. Yalnız, Alyoşa'ya, gülümseyerek,

— Aralarında şu bölüşme işine beni katan kim acaba? diye sormaktan kendini alamadı.

Alyoşa toplantı meselesini öğrenince donakaldı. Davalılardan ancak ağabeyi Dmitri'nin bu toplantıyı ciddiye alacağını düşünüyordu. Öbürleri hoppa, belki de Staretzi küçültücü anlamlar taşıyan amaçlarla geleceklerdi. Alyoşa böyle düşünüyordu. İvan ağabeyle Miusov meraktan, hem de en bayağı meraktan; babası herhalde paskalca, aktörce bir sahne sunmak için gelecekti. Alyoşa ses çıkarmadığı halde babasını artık iyice biliyordu. Tekrar ediyorum, bu çocuk herkesin düşündüğü gibi saf değildi, içi ezilerek, kararlaştırılan günü bekliyordu. Şüphesiz, bütün bu aile anlaşmazlıklarının şöyle ya da böyle bir sonuca bağlanmasını candan diliyordu. Fakat Staretzin şahsına, şerefine bir kötülük gelir diye ödü kopuyordu. Hakaretten, hele Miusov'un ince, kibarca alaylarından, bilgiç İvan'ın üstten, iğneli konuşmalarından korkuyor, bu düşüncelerine hâkim olamıyordu. Hatta bir aralık Staretze gelecek kişilerden söz etmek istedi, ama sonra vazgeçti. Yalnız toplantıdan bir gün önce bir ahbap aracılığıyla Dmitri'ye onu çok sevdiğini, verdiği sözü yerine getirmesini rica ettiğini duyurdu. Dmitri, verdiği sözün ne olduğunu hatırlamak için biraz düşündü; sonra mektupla karşılık verdi. Bir alçaklıkla karşılaşacak olursa kendini tutmaya çalışacağına söz veriyordu. Staretze ve kardeşi İvan'a olan derin saygısına rağmen, bir tuzak ya da adice bir komedya hazırlandığından kuşkulanıyordu. Dmitri, "Bununla birlikte, bu kadar saydığın kutsal ihtiyarı kırmaktansa dilimi koparırım!" diye mektubunu bitiriyordu. Alyoşa bu mektubu pek iç açıcı bulmadı.

İkinci Kitap

Yersiz Bir Toplantı

I

Manastıra Geliş

Ilık, nefis bir gündü. Ağustos sonuydu. Staretzle ikinci sabah ayininden hemen sonra, on bir buçuğa doğru buluşulacaktı.

Manastır ziyaretçileri ayin sırasında teşrif etmediler, ancak halk dağılırken sökün ettiler. İki arabada geldiler. Değerli bir çift at koşulu gayet zarif, üstü açık ilk arabada Pyotr Aleksandroviç Miusov'la uzak akrabası henüz yirmisinde bir genç olan Pyotr Fomiç Kalganov vardı. Bu genç üniversiteye girmeye hazırlanıyordu. Oysa nedense o sıralar yanında oturduğu Miusov da onu, birlikte Zürih'e ya da Yena'ya gidip üniversiteye orada girerek öğrenimini tamamlaması için kandırmaya uğraşıyordu. Delikanlı henüz karar vermemişti. Düşünceli, hatta biraz dalgın görünüyordu. Yüzü sevimliydi; oldukça boylu boslu, güçlü kuvvetliydi. Bakışı zaman zaman donuklaşıyor, aşırı dalgın insanlarda rastlandığı gibi bazen gözlerini üzerinize diktiği halde sizi görmüyordu. Çok konuşmazdı, davranışları pek serbest değildi. Fakat arada bir, hele birisiyle baş başa kalınca birdenbire açılır, alabildiğine konuşur, heyecanlanır, güler; bazen neye güldüğü de pek anlaşılmazdı. Coşkunluğu başladığı gibi aynı hızla çabucak sönüverirdi. Her zaman iyi, hatta çok özenerek giyinirdi; o zaman bile kendine göre bir serveti vardı, ama ileride daha büyüğüne kavuşmayı umuyordu. Alyoşa ile arkadaştı.

Miusov'un arabasından hayli sonra yaşlı, baklakırı bir çift at koşulu, her yanı dökülen, ama gene de rahat bir kira arabasıyla oğlu İvan Fyodoroviç'le Fyodor Pavloviç geldi. Buluşma günü ve saati kendisine bir gün önce bildirildiği halde, Dmitri Fyodoroviç de gecikmişti. Ziyaretçiler arabalarını dışarda, misafirhanenin önünde bırakarak manastırın ana kapısından yaya girdiler. Fyodor Pavloviç hariç, galiba gelenlerin üçü de ömürlerinde manastıra adım atmamışlardı; Miusov'un belki otuz yıldır kürsüye gittiği yoktu. Biraz merakla, biraz da yapmacık bir serbestlikle çevreye bakınıyordu. Fakat inceleyici zekâsı manastırda, aslında pek basit olan birkaç kilise ve idare binasından başka konu bulamamıştı. Kiliseden son çıkanlar, başları açık, istavroz çıkararak geçtiler. Basit halk arasında tek tük yüksek tabakadan kimseler görünüyordu. İki üç hanımefendi, çok yaşlı bir general hep misafirhanede kalıyordu. Ziyaretçilerimizin çevresini bir dilenci güruhu sardı, ama hiçbiri oralı olmadı. Yalnız Petruşka Kalganov,

çantasından bir on kapiklik çıkardı; telaşla, hem de kim bilir neden utana utana, “Aranızda paylaşın!” diyerek kadınlardan birinin eline sıkıştırdı. Arkadaşlarından hiçbiri farkında olmadığına göre utanması için neden yoktu ama o, bundan daha çok bozuldu.

Durum tuhaftı, aslında burada beklenmeleri, hatta bir karşılama yapılması gerekirdi. Gelenlerden biri daha pek yakında bin ruble bağışta bulunmuştu; öbürü çevrenin en zengin, en aydın derebeyiydi. Hem mahkemenin gidişine göre manastıra balık avlama hakkı verilmesi biraz da ona bağlıydı. Gene de büyüklerden karşılayan yoktu. Miusov, kilisenin çevresindeki mezar taşlarını dalgın bakışlarla süzüyordu.

Ölülerini böyle “kutsal” yerde gömme hakkının mezar sahiplerine hayli tuzluya mal olacağını söyleyecek oldu, ama vazgeçti. Açık fikirli alaycılığı yavaş yavaş hiddete dönmek üzereydi.

Kendi kendine konuşur gibi,

— Aksi şeytan! dedi. Şu kargaşalıkta kimi bulup sormalı. Bir şeyler yapmalıyız, vakit geçiyor.

Birdenbire yanlarına yaşlı, dazlakça, bol bir yazlık pardösü giymiş, süzgün bakışlı bir adam yaklaştı. Şapkasını çıkardı, peltek peltek konuşarak oradakilere kendini, “Tula derebeylerinden Maksimov,” diye tanıttı. Hemen yolcularımızın işiyle ilgilendi.

— Staretz Zosima keşişhanede oturur; hep keşişhanede… Koruluktan gidersiniz, manastırdan dört yüz adım kadar tutar.

Fyodor Pavloviç,

— Koruluktan gidildiğini ben de biliyorum, diye yanıtladı. Yalnız yol hatırımızda kalmadı, epeydir geldiğimiz yok.

— Şu kapıdan efendim, doğruca koruluktan… hep koruluktan. Birlikte gidelim. Buyurun… benim de… ben de zaten… Buradan efendim, buradan.

Ana kapıdan geçerek ağaçlıktan yürüdüler. Derebeyi Maksimov altmışında vardı, yürümekten çok yandan koşuyor, gizleyemediği, nerdeyse rahatsız eden bir merakla hepsini inceliyordu. Patlak gözlüydü.

Miusov, sert bir eda ile,

— Biz Staretze iş için gidiyoruz, dedi. Daha doğrusu o zattan randevu aldık. Bunun için yol göstermenize minnettar olduğumuz halde, bizimle gelmemenizi rica edeceğiz.

— Ben gittim, gittim ona… Un chevalier parfait[12] (Derebeyi parmaklarını şaklattı.)

Miusov,

— Kimmiş o chevalier? diye sordu.

— Staretz efendim, muhteşem Staretz, Staretz… Manastırın şanı şerefi… Zosima. Öyle bir Staretz ki…

Adamın başı sonu olmayan sözlerini ziyaretçilere yetişen kısa boylu, kukuletalı, çok solgun yüzlü, cılız bir rahip kesti. Fyodor Pavloviç’le Miusov durdular. Rahip büyük nezaketle nerdeyse yarı beline kadar eğilerek selam verdi.

— Başrahip Peder keşişhaneyi ziyaretinizden sonra sizleri hep birlikte davet ediyor. Ama saat birden geçe kalmamanızı da rica ediyor.

Maksimov’a dönerek,

— Sizi de bekliyorlar, diye ekledi.

Fyodor Pavloviç davete pek sevindi.

— Hay hay, yüzde yüz gelirim; yüzde yüz! Hem biliyorsunuz: Efendiliği elden bırakmamaya karar vermiştik… Siz de buyuracak mısınız Pyotr Aleksandroviç?

— Pek tabii! Buradakilerin âdetlerini görmeye gelmemiş miydim? Yalnız sizinle bir arada bulunmak beni zor duruma düşürüyor Fyodor Pavloviç.

— Hem Dmitri Fyodoroviç de görünürlerde yok.

— Hiç gelmese daha memnun olurum. Şu işinize, hele siz de içinde bulununca karışmak benim için hoş mu sanıyorsunuz?

Fyodor Pavloviç rahibe dönerek,

— Yemeğe geleceğiz, dedi. Başrahip efendiye teşekkürlerimizi söyleyin.

— Yo, sizleri Staretze götürmekle görevliyim.

Derebeyi Maksimov cıvıltılı sesiyle,

— Öyleyse ben doğruca Başrahip Pedere, dedi, doğruca Başrahip Pedere…

Rahip kararsız bir tavırla,

— Başrahip Peder bu saatte meşguldür, ama siz bilirsiniz… diye mırıldandı.

Derebeyi Maksimov gerisin geriye manastıra koşarken Miusov arkasından,

— Ne sırnaşık ihtiyar! diye söylendi.

Fyodor Pavloviç, birdenbire,

— Von Sohn'a benziyor, dedi.

— Söylediğiniz lafa bakın… Neresi benziyor von Sohn'a? Von Sohn'u görmüşlüğünüz var mı?

— Resmini gördüm. Çizgileri bakımından değil de dille anlatılmaz bir benzeyiş… Tıpatıp von Sohn… O saat tanıdım.

— Belki de bu işin erbabısınız. Yalnız Fyodor Pavloviç, demin burada efendice hareket etmemiz için verdiğimiz sözü açan sizdiniz, bunu unutmayın. Kendinizi tutun. Şeytanlık etmeye kalkarsanız, beni de sizin gibi bir adam sanmalarını istemem.

Miusov rahibe dönerek,

— Ne adam olduğunu görüyorsunuz işte, dedi, onunla birlikte namuslu insanların yanına çıkmaya utanırım.

Rahibin solgun, kansız dudaklarında ince, sessiz, kendine göre kurnazca bir gülümseme belirdi. Fakat onurlu bir tavırla Miusov'u karşılıksız bıraktı. O da büsbütün yüzünü ekşitti.

Aklından, “Topunu şeytan götürsün! diye geçti; yüzyıllardır talimli maskeleri var. Aslında hep şarlatanlık, saçmalık…”

Fyodor Pavloviç,

— İşte keşişhane, geldik! diye bağırdı. Kapıların hepsi kapalı.

Kapının iki kanadına resmedilmiş ermişlerin önünde geniş bir el hareketiyle istavroz çıkarmaya başladı.

— “Başkasının çöplüğünde ötülmez,” dedi. Bu keşişhanede yirmi beş ermiş, ruhlarının selameti için dünyadan ellerini eteklerini çekmiş yaşıyorlar; birbirlerinin suratlarına bakarak lahana yiyorlar. Bu kapıdan tek bir kadın adımını atamaz; dikkate değer taraf bu… Laf değil bu, gerçekten öyle…

Birdenbire rahibe dönerek,

— Yalnız işittiğime göre, Staretz, bayan da kabul ediyormuş, dedi.

— Halktan kadınlar şu anda bile var. Oracıkta taraçanın dibinde yatmış bekliyorlar. Yüksek tabakadan hanımefendiler için taraça boyunca, ama keşişhane dışında iki oda yapılmıştır; pencereleri şunlar… Staretz iyi olduğu zamanlar içerideki yoldan, yani keşişhane duvarları dışına çıkarak onların yanına gider. Şimdi Harkovlu çiftlik sahibi Bayan Hohlakova eli ayağı tutmayan kızıyla orada bekliyor. Besbelli onlara çıkacağını söylemiş, oysa son zamanda halka çıkamayacak kadar halsiz düştü.

— Şu halde keşişhaneden hanımefendilerin yanına geçit var. Sakın sözlerimden anlam çıkarmayın aziz Peder, laf olsun diye söyledim. Bilmem, belki duymuşsunuzdur: Aynaroz’a kadın ziyaretçiler kabul edilmedikten başka tavuk, hindi, inek gibi dişi mahluklar da alınmıyormuş.

— Fyodor Pavloviç, ben dönüp sizi burada yalnız bırakacağım. Bensiz kolunuzdan tuttukları gibi atarlar sizi…

— Size ne zararım var, Pyotr Aleksandroviç?

Birdenbire,

— Şuraya bakın! diye bağırdı. Oturdukları gülistana bakın!

Aslında gül yoktu ama, bahçe en güzel, nadide sonbahar çiçekleriyle kaplıydı. Tecrübeli bir elin baktığı belliydi. Kiliselerle mezarların arasına çiçek tarhları yapılmıştı. Staretzin hücresi tek katlı, kapısının önünde taraçası bulunan ahşap bir evdeydi. Bunun çevresi de çiçek kaplıydı.

Taraçaya çıkan Fyodor Pavloviç,

— Acaba bundan önceki Staretz Varsonofi zamanında var mıydı bunlar? dedi. Söylendiğine göre, o incelikten filan hoşlanmazmış, latif cinsten gelenleri sopayla dövermiş.

— Staretz Varsonofi zaman zaman meczup gibi görünürdü, ama hakkında söylenenlerin çoğu saçma. Kimseyi sopayla dövmemiştir. Şimdi biraz bekleyin beyler, gidip haber vereyim.

Miusov yeniden:

— Son olarak söylüyorum Fyodor Pavloviç, dedi, edebinizle durun, yoksa ileride burnunuzdan getiririm.

Fyodor Pavloviç, alayla,

— Ne diye bu kadar heyecanlanıyorsunuz? dedi, yoksa günahlarınız yüzünden mi korkuyorsunuz? Dediklerine göre, herkesin neden geldiğini gözlerinden okurmuş. Hem sizin gibi Paris görmüş, ileri kafalı bir adamın bunların düşündüklerine bu derece önem vermesine şaştım doğrusu.

Miusov, alaya karşılık vermeye vakit bulamadı, içeri buyur edildiler. Girerken hayli öfkeliydi. “Şimdiden biliyorum: kızgınım, konuşmaya başlayınca kızışacak, hem kendimi, hem fikirlerimi küçülteceğim!..” diye düşündü.

II

Koca Soytarı

Odaya hemen hemen Staretzle birlikte girdiler, geldiklerini yatak odasından görerek onları karşıladı. Hücrede, onlardan önce gelerek Staretzi bekleyen keşişhaneden iki rahip vardı. Biri kitaplıkta görevliydi, öbürü Paisiy Pederdi. Paisiy Peder ihtiyar değildi ama, hastaydı; söylediklerine göre bilgin bir adamdı. Ayrıca, hücrenin bir köşesinde (sonradan da hep ayakta duran) bir delikanlı vardı. Yirmi ikisinde gösteriyordu, sivil bir redingot giymişti; papaz okulu öğrencisi olan bu ilahiyatçı adamı nedense bütün manastır koruyordu. Oldukça uzun boyluydu, elmacık kemikleri iriydi, körpe yüzünde zeki, dikkatli bakışlı, kısık, kahverengi gözleri vardı. Yüzünden derin bir saygı okunuyordu, ama vakur, yaltaklanmayan bir ifadesi vardı. Gelen konuklarla eşitliğini düşünmediği için selamlaşmadı, küçük bir memur gibi haddini bilerek sessizce durdu.

Staretz Zosima, bir rahip adayı ve Alyoşa ile birlikte çıktı. Rahipler ayağa kalktılar, parmaklarını yere değdirerek önünde eğilip selamladılar, istavroz çıkararak elini öptüler. Onları kutsayan Staretz de parmaklarını yere değdirerek aynı şekilde karşılık verdi, kutsamalarını diledi. Bu tören büyük bir ciddilikle, âdet yerini bulsun gibilerden değil, adeta duygulanarak yapıldı. Fakat Miusov'a hepsi belirli bir etki uyandırmak amacıyla yapılmış gibi geldi. Grubun en önünde o duruyordu. Dün akşam da düşündüğü gibi, kendi düşüncelerine aldırmadan, sadece nezaketli davranmak için buradakilerin âdetlerine uyması, Staretzin elini öpmese bile kutsamasını dilemesi gerekiyordu. Ama rahiplerin eğilerek el öptüklerini görünce bir anda kararını değiştirdi. Vakur, ciddi bir tavırla, iyice eğilerek laik bir selam verdi, iskemlenin yanına çekildi. Fyodor Pavloviç de maymun gibi taklit ederek tıpatıp aynı hareketi yaptı. İvan Fyodoroviç'in selamı gösterişli, nazikti, ama o da selamı kollarını iki yanına yapıştırarak vermişti. Kalganov o derece bozulmuştu ki, hiç selam vermedi. Staretz, kutsamak için kaldırdığı elini indirdi, ikinci bir baş selamıyla oturmalarını rica etti. Alyoşa'nın yanaklarına kan hücum etti, fena halde utandı. İçine doğanlar oluyordu.

Staretz, kırmızı deri kaplı çok eski biçim bir kanepeye oturdu. İki rahipten başka konuklarının hepsini karşı duvara, dördünü yan yana, epeyce eskimiş siyah derili maun koltuklara oturttu. Rahiplerden biri kapının, öteki

pencerenin yanına geçti. Papaz okulu öğrencisi, Alyoşa ve rahip adayı ayaktaydı. Hücre büyük sayılmazdı, içerisi aydınlık değildi. Eşya kaba, yoksul ve sadece en gerekli olanlardan ibaretti. Pencerede iki saksı çiçek, köşede bir yığın ikon vardı. İkonlardan Meryem Ana'ya ait olanı hayli büyüktü; resmediliş tarzı Din Devriminden hayli önceye ait gibi görünüyordu, ikonun önünde bir kandilin ışığı parıldıyordu. Yanında, resimlerindeki yaldızları parlayan iki ikon daha vardı. Ayrıca yapma melekler, fağfurdan küçük yumurtalar, Mater Dolorosa'nın[13] çarmıhı kucaklayışını canlandıran fildişinden bir heykelcik, önceki yüzyıllara ait ünlü İtalyan ressamlarının tablolarından birkaç baskı göze çarpıyordu. Bu zarif, pahalı tabloların yanına azizlerin, çilekeşlerin, ermişlerin resimleri asılmıştı. Bunlar panayırlarda satılan bir iki kapiklik, tam Rus işi, taşbasması resimlerdi. Halen yaşayan ve eski Başpapazların taşbaskısı portreleri de vardı, ama onlar öteki duvarlardaydı. Miusov bu "beyliği" seri bir bakışla süzdü, sonra gözlerini Staretze dikti. Kendi görüşüne karşı saygı beslerdi; ellisinde olduğu düşünülürse bu zaafını hoş görmek gerekti. O yaşta, aklı başında, hali vakti yerinde, yüksek tabakadan bir adam daima, hatta bazen ister istemez, kendi kendine saygı duymaya başlar. Staretz daha ilk andan hoşuna gitmemişti. Gerçekten, Staretzin yüzünde yalnız Miusov'un değil, birçok kimsenin hoşuna gitmeyecek taraflar vardı. Ufak tefek, kamburca, çöp bacaklı bir adamcağızdı. Altmış beş yaşında olduğu halde, hastalığı yüzünden daha çok, hiç olmazsa on yaş fazla gösteriyordu. Zaten kupkuru olan yüzü, hele göz altları ince ince kırışıklarla doluydu. Gözleri ufarak, oldukça açık ve hareketli, pırıl pırıldı, iki parlak noktaya benziyordu. Kırçıl saçları yalnız şakaklarında kalmıştı; ufak, sivri, seyrek bir sakalı vardı. Sık sık gülümseyen dudakları, iki sicim parçası gibi ipincecikti. Burnuna uzun denemezdi ama, kuş gagası gibi sivriydi.

Miusov'un kafasından, "Görünüşte kötü, küçük ve kibirlinin biri.." diye geçti. Kendinden hiç memnun değildi.

Saatin çalması konuşmaya başlamalarına yardım etti. Ucuza mal olduğu belli, ufak, ağırlıklı bir duvar saati hızlı hızlı tam on ikiyi çaldı.

Fyodor Pavloviç,

— Vakit tastamam, ama oğlum Dmitri Fyodoroviç hâlâ görünürlerde yok! diye söylendi. Onun adına özür dilerim, kutsal Staretz. (Alyoşa "kutsal Staretz" sözünden adeta ürperdi.) Ben her zaman düzenli, dakikası

dakikasına hareket ederim. “Düzenlilik kralların nezaketidir” sözünü hiç aklımdan çıkarmam.

Kendini tutamayan Miusov,

— Kral değilsiniz ki… diye mırıldandı.

— Orası öyle, kral değilim. Böyle diyeceğinizi zaten biliyordum Pyotr Aleksandroviç, vallahi biliyordum! Zaten ben hep böyle damdan düşer gibi laf ederim.

Ansızın duygulandı.

— Aziz ve muhterem Peder! diye bağırdı. Karşınızda bir soytarı var, tam anlamıyla bir soytarı! Kendimi böyle tanıtıyorum. Eski alışkanlık, ne dersiniz! Bazen, sırf güldürüp hoş görüneyim diye durup dururken bir yalan kıvırıveririm. İnsan hoş görünmeli, değil mi?.. Bakın, yedi yıl kadar oluyor; küçük bir şehre gitmiştim, biraz işim vardı: Birkaç tüccarla bir ortaklık kurduk. O aralık Emniyet Amirine uğradık; bazı dileklerimiz vardı, yemeğe de davet edecektik. İriyarı, şişman, sarışın, asık suratlı bir adamdı… Böyle işlerde en tehlikeli tip bunlardır: Karaciğer vardır onlarda, karaciğer… Hemen atıldım. Bir toplum adamı serbestliğiyle “Sayın Emniyet Amirimiz, ne olur, bizim Napravnik’imiz[14] olun!” dedim. “Ne Napravnik’i?” diye sordu. Daha ilk andan işin çıkmaza girdiğini anladım. Adam ekşi bir suratla kazık gibi karşımıza dikildi. “Efendim, biraz neşelenelim diye şaka yaptım!” dedim. “Bilirsiniz, Bay Napravnik bizim ünlü orkestra şefimiz… İşimizin ahengini sağlamak için bize de bir orkestra şefi lazım…” Akıllıca, yerinde bir benzetme değil mi? “Affedersiniz,” dedi, “ben Emniyet Amiriyim, unvanımla kelime oyunları yapılmasına izin vermem.” Sırtını çevirip kapıya yöneldi. Peşinden, “Tabii efendim tabii, Napravnik değil, Emniyet Amirimizsiniz!” diye bağırdım ama, “Yo,” dedi, madem bizi Napravnik yaptınız öyle olsun.” Ne dersiniz, kaybettik o işi. Hep öyleyim zaten. Hoş, sevimli olayım derken işi berbat ederim. Epey oluyor, bir defa da büyüklerden birine, “Pırlanta gibi bir eşiniz var!” demiştim. Bunu, kadının namus, ahlak bakımından temizliğini anlatmak için söylemiştim. Adam durup dururken, “Gözleriniz mi kamaştı yoksa?” demez mi! Biraz takılayım diye, “Kamaştı ya!..” dedim, ama herif benim gözlerimi tam kamaştırdı. Hoş bu eski bir hikâye artık, çekinmeden anlatabiliyorum. İşte hep böyle, kendi kuyumu kendim kazarım.

Miusov tiksintiyle,

— Şimdi de aynı şeyi yapıyorsunuz… diye mırıldandı.

Staretz ses çıkarmadan ikisine bakıyordu.

— Öyle mi? Ben de farkındayım bunun Pyotr Aleksandroviç. Hatta şunu da bilin ki daha ağzımı açar açmaz gene hatalı yolda olduğumu ve bunu ilkin sizin fark edeceğinizi sezdim. Şakamın tatsızlığını anladığım anda aziz ve saygıdeğer Peder, yanaklarım alt çene kemiklerime katılmış gibi yapışır. Bu hal daha ilk gençliğimde, soylu kişilerin yanında dalkavukluk ederek ekmeğimi kazandığım sıralarda olurdu. Ben temelden, anadan doğma bir soytarıyım aziz ve saygıdeğer Peder, tıpkı bir meczup gibiyim… Belki içimde bir şeytan da var, inkâr edemem. Ama varsa bile, ufak çapta bir şeytandır herhalde, büyükleri başka barınaklar seçer…. Yalnız tahmin ederim, sizi seçmezler Pyotr Aleksandroviç, siz de öyle ahım şahım bir mesken değilsiniz. Ama gene de imanım var, Tanrıya inanırım ben. Yalnız son zamanda imanım sarsıldı; şimdi oturup büyük sözler bekliyorum. Filozof Diderot gibiyim, aziz ve saygıdeğer Peder. Çariçe Katerina zamanında Filozof Diderot'nun Metropolit Platon'u ziyaretini bilir misiniz kutsal Peder? Gelir gelmez, "Tanrı yoktur!" diye kesip atmış. Bunun üzerine büyük din adamı parmağını kaldırarak "Çılgın, 'Kalbimde Tanrı yoktur!' der,"[15] diye karşılık vermiş, öteki ayaklarına kapanmış, "İnandım, vaftiz edin beni!" diye bağırmış. Hemen orada vaftiz etmişler. Prenses Daşkova vaftiz anası, Potyemkin de vaftiz babası olmuş.

Miusov kendini tutamadı. Titrek bir sesle,

— İleri gidiyorsunuz Fyodor Pavloviç! dedi. Yalan söylediğinizi, bu saçma hikâyenin aslı olmadığını pekâlâ biliyorsunuz; nedir bu maskaralığınız!

Fyodor Pavloviç iyice coştu:

— Ömrüm boyunca, bunun yalan olduğunu hissetmiştim! diye bağırdı. Şimdi size katıksız gerçeği söyleyeceğim beyler! Beni bağışlayın büyük Staretz! Son kısmı, hani Diderot'nun vaftizine ait kısmı hemen şimdi, size anlatırken uydurdum, eskiden aklımdan bile geçmemişti. Gözünüze şirin görünmek için maskaralık ediyorum Pyotr Aleksandroviç. Hoş, bazen, bunu neden yaptığımı kendim de bilmiyorum ya… Diderot'ya gelince; şu

“Çılgın, kalbinde…” meselesini daha gençliğimde derebeylerinin kulluğunu yaptığım sıralar duymuştum. Hatta teyzeniz Mavra Fominiçna’dan da işittim, Pyotr Aleksandroviç. Hepsi hâlâ, dinsiz Diderot’nun Metropolit Platon’a Tanrı üzerine bir tartışmaya girişmek için geldiğine emindiler…

Miusov doğruldu; yalnız sabrı tükenmemiş, adeta kendinden geçmişti. Son derece hiddetlenmişti. Bu haliyle gülünç olduğunu biliyordu. Gerçekten Staretzin hücresinde olanlar dayanılır gibi değildi. Aynı hücrede, belki kırk elli yıldır, bundan önceki Staretzler zamanında da ziyaretçiler toplanırdı, ama derin bir saygı hiç eksik olmazdı. Hücreye girenlerin hemen hepsi oraya kabul edilmenin kendileri için lütuf olduğunu bilirlerdi. Çokları içeri girer girmez diz çökerek ziyaret boyunca o durumda kalırlardı. Gelenler arasında kalburüstü kimseler, hatta bilginler —dahası var— sırf merakla ya da başka bir nedenle ziyarete gelen özgür düşünceliler bile, ister toplu, ister tek başlarına olsunlar, hücreye girerken büyük bir saygı ve nezaketle davranmayı borç bilirlerdi. Ortada paranın adı geçmediğini de unutmamak gerek. Bir taraf sevgi, iyilik duygularını cömertçe sunarken, karşısı pişmanlıklarını, ruha, kalbe ait şu bu müşkülünü ortaya dökmektedir. Bu yüzden Fyodor Pavloviç’in bulunduğu yere hiç uygun düşmeyen saygısız şaklabanlığı orada bulunanlardan hiç olmazsa birkaçını şaşkınlık, hayret içinde bıraktı. Rahipler, yüz ifadeleri hiç değişmemekle birlikte, ciddi bir ilgiyle Staretzin ne diyeceğini bekliyor, ama galiba Miusov gibi onlar da kalkmaya hazırlanıyorlardı. Alyoşa nerdeyse ağlayacaktı, başını eğmiş duruyordu. Bütün umudunu bağladığı; babasını, durduracak kadar etkileyebilecek tek adam kardeşi İvan Fyodoroviç’in sandalyesinde kıpırdanmadan oturması, gözlerini yere indirerek bir yabancı gibi işin sonunu beklemesi garibine gidiyordu. Çok iyi tanıdığı, hatta yakını olan Rakitin’in (papaz okulu öğrencisi) yüzüne bakamıyordu; neler düşüneceğini çok iyi bilirdi. (Manastırda bunu bilebilecek tek insan da Alyoşa’ydı.)

Miusov, Staretze dönerek,

— Affınızı dilerim, diye başladı. Bu adice şakaya belki benim de katıldığımı sanıyorsunuz. Bütün hatam, Fyodor Pavloviç gibi birisinin, böyle saygıdeğer bir kimseyi ziyaret ederken kendine düşen ödevi anlayabileceğini sanmam oldu. Onunla birlikte geldiğim için özür dilemem gerekeceğini önceden düşünmedim…

Pyotr Aleksandroviç sözünü bitirmedi, büsbütün bozularak odadan çıkmak istedi.

Staretz, ansızın, güçsüz bacakları üzerinde doğrulur gibi oldu, Pyotr Aleksandroviç'i ellerinden tutarak tekrar koltuğuna oturttu.

— Rica ederim üzülmeyin. Konuğum olmanızı özellikle rica ederim.

Selam verdikten sonra tekrar kanepesine oturdu.

Fyodor Pavloviç, birdenbire,

— Yüce Staretz, bu kadar hareketli oluşumun sizi incitip incitmediğini söyleyin! diye bağırdı. İki eliyle koltuğun kenarlarını tutmuş, sanki alacağı karşılığa göre yerinden fırlayacakmış gibiydi.

Staretz, vakarla,

— Siz de üzülüp kendinizi sıkmayın, çok rica ederim; dedi. Serbest, evinizde gibi davranın. Her şeyden önce kendinizden bu kadar utanmayın, hepsinin başı budur.

— Evimdeki gibi mi olayım? Yani doğal halimde mi olayım?.. Yo, o kadarı fazla; pek fazla, ama duygulanarak kabul ediyorum. Yalnız şunu söyleyeyim kutsal Peder: Siz beni olduğum gibi görünmeye pek kışkırtmayın, bu tehlikeyi göze almayın. Zaten ben de doğal halimde görünecek dereceye gelmem. Sakınmanız için sizi önceden uyarıyorum. Yoksa diğer bakımlar henüz bilinmezliğin karanlığına gömülüdür; hem de bazı kimselerin hakkımdan gelmek istemelerine rağmen… Sizi kastediyorum Pyotr Aleksandroviç. Şunu da söyleyeyim ki, Kutsal Varlık: Şahsınıza karşı hayranlık doluyum!

Ayağa kalkarak ellerini havaya kaldırdı.

— "Seni taşıyan karnı, besleyen memeleri kutsayalım!"[16] dedi; hele memeleri… "Kendinizden utanmayın, hepsinin başı bu!" derken nerdeyse içimi okudunuz. Bir toplulukta herkesin beni soytarı olarak gördüğü duygusuna kapılıyorum her zaman. O zaman, "Pekâlâ, öyleyse ben de soytarılık edeyim," diyorum, "vız gelir hakkımda düşündükleriniz… Çünkü sizler benden daha aşağılıksınız!" Bunun için soytarıyım; utancımdan soytarıyım, yüce Staretz… Vesvese, kuru gürültü benimki… Herhangi bir

yerde en sevimli, en akıllı adam olarak karşılanacağıma emin olsam, ah Tanrım, ne iyi bir insan olabilirdim ben!

Fyodor Pavloviç ansızın diz çöktü.

— Üstat! Ölmezliğe ulaşmak için ne yapmalıyım?

Hareketinin şaka mı, yoksa gerçek bir duygulanma mı olduğunu anlamak güçtü.

Staretz gözlerini ona çevirerek gülümsedi.

— Bunu kendiniz de biliyorsunuz; yeteri kadar zekisiniz: Kendinizi içkiye, şehvete kaptırmayın, dilinizi tutmasını bilin ve en çok, paraya tapmaktan vazgeçin. Bir de şu meyhanelerinizi kapatın. Hepsini değilse bile birkaçını… Ama en önemlisi, yalan söylemeyin.

— Nasıl yani, Diderot için söylediklerim gibi mi?

— Yo, o değil, ilkin kendi kendinize yalan söylemeyin. Kendi kendine yalan söyleyip yalanını ciddiye alan insan sonunda ne kendinde, ne de çevresinde gerçeği seçemez olur, böylece hem kendisine, hem de başkalarına saygısızlık eder. Saygının olmadığı yerde sevgi de kaybolmaya başlar. Bunun boşluğunu doldurmak, gönül eğlendirmek için kendini çeşitli tutkulara, kaba zevklere bırakır, ahlaksızlığını hayvanlığa vardırır; bütün bunlar durup dinlenmeden kendisine ve çevresine yalan söylemesinden doğmaktadır. Kendi kendine yalan söyleyen herkesten önce alınır. Bazen alınmak pek tatlı gelir, değil mi? İnsan, kimseden kötülük görmediğini; kırgınlığı kafasından uydurup laf olsun diye, sırf sahne yaratmak için yalana sarılarak pireyi deve yaptığını bildiği halde surat asar, büyük bir zevkle gücenir ve bunu gerçek nefrete kadar da götürür… Rica ederim, kalkın da yerinize geçin; çok rica ederim. Bunların hepsi yapmacık hareketler.

— Kutsal adam!.. Öpeyim elinizi!!..

Fyodor Pavloviç yerinden sıçrayarak Staretzin zayıf eline şapırtılı bir öpücük kondurdu.

— Bütünüyle doğru, tat veren bir güceniklik, tam dediğiniz gibi… Çok güzel söylediniz, şimdiye kadar hiç duymamıştım. Ömrüm boyunca haz duyarak, güzellik uğruna gücendim. Gerçekten, bazen, incinmiş olmak

sadece zevkli değil, güzel de! Güzelliği unuttunuz, yüce Staretz! Bunu defterime not edeyim. Yalana gelince; diyebilirim, ömrümün her gününde, her saatinde yalan söyledim. Gerçekten, “Yalanın ta kendisiyim, yalan babasıyım!..” Şey, galiba yalan babası değildi; pek aklımda kalmamış, yalan oğluydu galiba… Öyle olsun. Yalnız meleğim, bazen Diderot üzerine yalan söylenebilir. Diderot’dan zarar gelmez, ama bazı yalandan gelir… Az kalsın unutuyordum yüce Staretz, oysa üç yıldır buraya gelip öğrenmek istediğim bir şey var, öğrenmeyi aklıma koydum… Yalnız Pyotr Aleksandroviç’e emredin, sözümü kesmesin. Şunu sormak istiyordum büyük Staretz: Çetyi-Minei’nin[17] bir yerinde, din uğruna işkenceye giren, mucizeler yaratan bir ermişin sonunda kellesini uçurdukları, onun da kellesini yerden kaldırıp “sevgiyle öptüğü” yazılıymış. Doğru mu bu sayın Pederler?

— Hayır, doğru değil.

Kitaplığa bakan rahip,

— Çetyi-Minei’de böyle bir kısım yok, dedi. Hangi ermişten söz ediliyor?

— Hangisine ait olduğunu bilmiyorum. Bu konuda hiçbir bilgim yok. Kandırmışlar beni… Ne bileyim, öyle dediler. Anlatan da kim, biliyor musunuz? Demin Diderot hikâyesine kızan Pyotr Aleksandroviç Miusov, anlatan oydu.

— Hiç de değil. Sizinle konuştuğum bile yok…

— Doğrusu, bana anlatmadınız ama, benim de bulunduğum bir topluluğa anlatıyordunuz. Dört yıl kadar oluyor. Bu güldürücü hikâyeyle inancımı sarstığınız için şimdi bundan söz açtım Pyotr Aleksandroviç. Siz bunun farkına bile varmadınız, ama ben eve inancım sarsılmış olarak döndüm; bu sarsıntı gitgide artıyor. Böyle işte Pyotr Aleksandroviç, siz uçuruma yuvarlanmama neden oldunuz. Bu artık Diderot değil!

Fyodor Pavloviç heyecanlanmış, coşmuştu; oysa oradakilerin hepsi hallerinin yapmacık olduğunu apaçık görüyordu. Ama Miusov gene de içten alındı.

— Saçma… hep saçmalık bunlar! diye mırıldandı. Belki vaktiyle gerçekten böyle bir şey söylemişimdir, ama size değil. Bunu bana birisi anlattı; Paris’te, bir Fransızdan duydum. Sabah ayinlerinde bizde Çetyi-

Minei okuyorlarmış… Söyleyen son derece bilgin, özellikle Rusya'ya ait istatistikler üzerinde çalışan bir adamdı… Uzun yıllar Rusya'da kalmış… Ben Çetyi-Minei'yi okumadım bile, okumaya niyetim de yok… Yemek arasında türlü türlü gevezelik edilir… Yemekteydik…

Fyodor Pavloviç takılarak,

— Öyle ya, dedi. Siz boğaz derdindeydiniz, ama ben inancımdan oldum.

Miusov,

— İnancınızdan bana ne! diye bağırdı, ama hemen kendini tuttu, küçümser bir bakışla,

— Neye dokunsanız kirletiyorsunuz, dedi.

Staretz birden yerinden kalktı. Konuklarına dönerek,

— Sizi birkaç dakika yalnız bırakacağım için özür dilerim beyler, dedi. Sizden önce gelenler bekliyor da…

Neşeli bir yüzle Fyodor Pavloviç'e bakarak,

— Siz gene de yalan söylemeyin, diye ekledi, hücreden çıktı.

Alyoşa ile rahip adayı, merdivenden inerken yardım etmek için Staretzin peşinden koştular. Alyoşa boğulacak gibiydi, odadan çıktığına seviniyordu. Staretzin darılmamasına, neşeli görünmesine memnundu. Staretz, bekleyenleri kutsamak için taraçaya doğru yürüdü. Ama Fyodor Pavloviç onu hücrenin kapısında yeniden durdurdu. Duygulanarak,

— Kutsal adam! Elinizi bir kere daha öpmeme izin verin! diye bağırdı. Yoo, sizinle konuşulur da, yaşanır da!.. Benim her zaman böyle yalancılık, şeytanlık ettiğimi mi sanıyorsunuz? Deminden beri sırf sizi denemek için böyle tavırlar takındığımı bilesiniz. Sizinle geçinmenin mümkün olup olmadığını anlamak için yokluyordum. Sizin gururunuzla benim gönülsüzlüğümün bağdaşıp bağdaşamayacağını keşfe çalışıyordum. Ne kadar geçimli olduğunuzu görerek size bir takdirname veriyorum. Artık susuyorum… temelli susacağım. Koltuğa oturup ağzımı açmayacağım. Şimdi siz konuşacaksınız Pyotr Aleksandroviç, en önemli kişi olarak siz kaldınız… on dakika için…

III

İmanlı Kadınlar

Aşağıda, keşişhaneyi çeviren duvarın dış tarafına yapılmış taraçanın önünde bu kez hep kadınlar toplanmıştı, sayıları yirmiyi buluyordu. Staretzin çıkacağını haber almış, toplanarak bekleşiyorlardı.

Staretzi, kibar ziyaretçi kadınlara ayrılan dairede bekleyen mülk sahibi ana kız Hohlakovlar da taraçaya çıktılar. Hohlakova ana zengin, her zaman zevkli giyinen, henüz oldukça genç, güzel, yüzü solgunca, kara gözlü bir kadındı. Daha ancak otuz üçünde olduğu halde, beş yıldır duldu. On dört yaşındaki kızına inme inmişti. Zavallı kız altı aydır yürüyemiyor, uzun, geniş, tekerlekli sandalyesinde gezdirliyordu. Hastalıktan biraz süzülmüş, ama neşeli, çok sevimli bir yüzü vardı. İri, koyu, uzun kirpikli gözlerinde afacan parıltılar seziliyordu. Annesi ilkbahardan beri onu Avrupa'ya götürmeye niyetlendiği halde, malikânelerindeki işleri yüzünden yaza kalmışlardı. Kasabamızda, ibadetten çok bazı işleri için bir haftadan beri kalıyorlardı; gene de üç gün önce Staretze bir kere daha gelmişlerdi. Bu kez Staretzin hemen hemen kimseyi kabul edecek durumda olmadığını bildikleri halde, "şifa veren büyük Staretz"i görmek mutluluğuna erişmek için yeniden yalvarıyorlardı.

Staretzin çıkmasını beklerken anne, kızının sandalyesinin yanındaki koltukta oturuyor, iki adım ötede kuzeyden, küçük, tanınmamış bir manastırdan gelen yaşlı bir rahip duruyordu. O da Staretz tarafından kutsanmak istiyordu. Taraçada görünen Staretz ilkin doğruca halka gitti. Kalabalık, taraçaya dayanaklık eden üç basamaklı sundurmaya koşuştu. Staretz üst basamakta durdu, ayinlerde kullanılan önlüğü boynuna geçirerek çevresini alan kadınları kutsamaya başladı. Cin çarpmış bir kadını kollarından sürükleyerek yanına getirdiler. Kadın, Staretzi görür görmez, havale gelmiş gibi titremeye, anlaşılmaz çığlıklar atarak hıçkırmaya başladı. Staretz önlüğünün ucunu kadının başına koyarak kısa bir dua okudu, hasta o anda sustu, yatıştı. Şimdi böyle şeylerin olup olmadığını bilmem ama, çocukluğumda köylerde, manastırlarda bu gibi cin çarpmışları sık sık görür duyardım. Sabah ayinlerine getirdikleri zaman kiliseyi olanca sesleriyle gürültüye boğar, köpek gibi havlarlardı. Kutsal Ekmekle Şarap karşısında kadınlardaki "babaları tutma" hali kaybolur, hastalar bir süre için yatışırdı. Çocukken buna şaşardım. Aynı zamanda bazı derebeyleriyle şehirli

öğretmenlerden, bu hallerin sadece işten kaçmak için uydurulmuş yapmacıktan ibaret olduğunu, sertlikle hareket edilince kökünden kesileceğini duyardım. Bazı örnekler verir, hikâyeler anlatırlardı. Fakat daha sonra, uzman doktorlardan, bunun uydurma bir hastalık olmadığını hayretle öğrendim. Korkunç ve galiba sadece Rus köylü kadınlarının katlandıkları ağır hayat koşullarının doğurduğu bir hastalıktı bu. Çetin, normal olmayan ebesiz doğumdan sonra durup dinlenmeden yorucu işlerde çalışmak, bitmez tükenmez eziyete katlanmak onlar için doğal olmakla birlikte, bazı kadınların yapısı bunu kaldıramıyordu. “Babaları tuttuğu zaman” debelenmeye başlayan kadının Kutsal Ekmekle Şarap karşısında o anda iyileşivermesi bana bir oyun, nerdeyse doğrudan doğruya din adamlarının düzenledikleri bir dalavere olarak açıklanmıştı. Oysa bunun yadırganacak yanı yoktu. Hastayı kutsal nesnelerin yanına götüren kadınlar ve hele hastanın kendisi, içinde bulunan şeytanın, Kutsal Ekmekle Şarap karşısında asla dayanamayacağını herkesçe bilinen bir gerçek olarak önceden kabul etmişlerdi. Sinirli, şüphesiz ruhça hasta kadının Kutsal Ekmekle Şarabın önünde eğilirken bütün vücudunda tam anlamıyla bir değişme, mucizevi iyileşmeye inancından doğan bir sarsılma oluyordu. Kısa bir zaman bile sürse yüzde yüz bir iyileşme oluyordu. Şimdi de Staretz önlüğünün ucunu hastanın başına koyar koymaz aynı şey oldu.

Çevresini saran kadınların çoğu o anın etkisiyle duygulanmalarını, hayranlık gözyaşlarını tutamıyorlardı; kimi cüppesinin eteğini öpmek için öne atılıyor, kimi olduğu yerden çığlık çığlığa bağırıyordu. Staretz hepsini kutsuyor, bazılarıyla konuşuyordu. Cin çarpmış kadını önceden tanıyordu, uzaktan değildi, köyü manastırdan altı verst kadar tutardı, bundan önce de gelmişti.

— Ama bu uzaktan, dedi; henüz yaşlı sayılmayacak, bununla birlikte bir deri bir kemik, bitkin bir kadını gösterdi.

Kadının yüzü koyu bir esmer renkteydi, ama güneş yanığı değildi bu. Diz çökmüş, sabit bakışını Staretze dikmişti. Bakışlarında çılgınca bir boşluk vardı.

— Uzaktan babacığım, uzaktan… Otuz verstlik yoldan… diye kelimeleri uzata uzata konuştu. Elini yanağına dayamış, başını uyumlu hareketlerle sağa sola sallayarak sızlanıyordu.

Halkın sessiz, bitmez tükenmez sabırla dolu bir kederi vardır. Bu keder kabuğuna çekilmiştir, hiç sesi çıkmaz. Bir de gözyaşlarıyla taşan, sonra da kendini kapıp koyveren bir keder vardır. Bu hal en çok kadınlarda görülür. Ama bu da sessiz kederden daha iyi değildir. Sızlanmanın doyurucu yanı içteki acıyı deşip taşırmaktan ibarettir. Böyle bir keder avunma da istemez, çaresizlik onun besinidir. Sızlanmalar, kanayan yarayı büsbütün azdırmak ihtiyacından başka şey değildir.

Staretz kadını meraklı bir bakışla süzerek,

— Şehirlisin galiba, diye devam etti.

— Şehirliyiz Peder, şehirliyiz. Aslında köylüyüz, ama şehirde oturduğumuz için şehirli sayılırız. Seni görmeye geldim, Peder. Hakkında duymadığımız kalmadı babacığım, çok şey duyduk. Yavrumu, oğlumu toprağa verdikten sonra yollara düştüm. Üç manastıra uğradım, bir de burayı salık verdiler. “Oraya da uğra Nastasyuşka,” dediler; yani size Peder… Geldim, dün gece ayinine gittim, bugün de size geliyorum.

— Peki, niye ağlıyorsun?

— Oğluma yüreğim yanıyor babacığım, üç yaşına giriyordu, üçünü doldurmasına iki ay kalmıştı. Yanıyorum oğluma Peder, oğlumdan yaralıyım… Son çocuğumuzdu. Nikituşka ile dört oğlumuz oldu, ama yaşamıyor bizim çocuklar; yaşamıyorlar iki gözüm, yaşamıyorlar. Üç büyüğü gömdük, onlara pek acımadım ama, bu sonuncuyu toprağa verince aklım başımdan gitti. Hep güzümün önünde… İçimi kuruttu, iç çamaşırcığına, mintancığına, pabuççuklarına bakıp bakıp feryadı basıyorum. Eşyasını tek tek ortaya serip inim inim inliyorum. Kocama, Nikituşka’ya, “Efendi, izin ver de ibadet yoluna çıkayım,” dedim. Arabacıdır, yoksul değiliz Peder, mal kendimizin, atlar, arabalar hep bizim… Ama ne değeri kaldı artık. Nikituşka’m da bensiz kendini içkiye vermiş olmalı… Zaten eskiden de öyleydi, gözümü biraz ayırınca hemen gevşerdi. Oysa şimdi onu düşündüğüm bile yok. Evden ayrılalı üç ay oluyor. Hepsini unuttum, hatırlamak da istemiyorum, onu ne yapayım artık? Hesabımı kestim onunla, hepsiyle kestim. Evimi bıraktım, varım yoğum hepsi gözümden silindi, hiçbirini görmek istemiyorum.

Staretz,

— Bak, beni dinle ana, dedi. Vaktiyle büyük ermişlerimizden biri bir gün kilisede senin gibi ağlayan bir ana görmüş. O da senin gibi, Tanrının göklere aldığı biricik evladı için gözyaşı döküyormuş. “Bu yavruların Tanrı huzurunda nasıl el üstünde tutulduğunu bilmiyor musun?” demiş ermiş. “Göklerde sesi onlardan yüksek çıkan kimse yoktur. Tanrıya, ‘Ya Rab, bize hayat bağışladın, ama vermenle alman bir oldu!’ demişler, öyle serbest konuşmuş, hak aramışlar ki, Tanrı hemen onlara melek payesi ihsan etmiş. Bunun için sen de ağlama kadın, memnun ol, evladın şimdi Tanrı huzurunda, melekler arasındadır.” Bunları söyleyen büyük bir ermişti, söyledikleri yalan olamazdı. Onun için sen de bir ana olarak bil ki, senin yavrun da belki şu anda Tanrı huzurunda neşe, mutluluk içindedir ve senin için Cenabı Hakka yalvarmaktadır. Onun için, sen de ağlama, sevin. Kadın eli yanağında, yere bakarak dinliyordu. Derin derin iç çekti:

— Nikituşka da beni böyle teselli ederdi, tıpkı senin gibi söylerdi. “Niye ağlıyorsun akılsız kadın?” diyordu, “Oğlumuz şimdi Tanrı huzurunda meleklerle birlikte O’na övgülerini sunuyor.” Bunu söylerken bir yandan o da benim gibi ağlıyordu. “Biliyorum Nikituşka,” diye karşılık veriyordum, “Tanrı huzurundan başka nerede olacak. Ama aramızda değil Nikituşka, eskisi gibi yanımızda değil!..” Ah bir kerecik daha, sadece bir kerecik onu yeniden görebilsem!.. Yanına gitmezdim, ses çıkarmadan bir köşeye sinip seyrederdim. Sesini, dışarda nasıl oynadığını duysam; arada bir yaptığı gibi o tatlı sesiyle, “Ana, nerdesin?” diye bağırdığını duysam yeterdi bana… Ayacıklarıyla odamda tıpış tıpış yürüyüşünü bir kerecik, sadece bir kerecik duysam… Adımlarını nasıl da çabuk çabuk atardı. Gülerek bana doğru koşuşu hiç aklımdan çıkmıyor. Ayak sesinden tanırdım onu! Ama yok artık, yok babacığım, yok; bir daha duymayacağım onu, hiç duymayacağım! İşte kemeri, ama kendisi yok… Görüp duyamayacağım bir daha…

Koynundan oğlunun ufak sırmalı kemerini çıkardı. Bakar bakmaz hıçkırıklarla sarsıldı, gözlerini parmaklarıyla kapadı; yaşlar parmaklarının arasından süzülüyordu.

Staretz,

— Tevrat’ta, “Çocuklarına ağlayan, dünyada olmadıkları için teselli bulamayan Raşel” var, dedi. Siz anaların yeryüzünde nasibi bu. Teselli arama, teselliye ihtiyacın yok senin. Tesellisiz ağla. Yalnız her ağlayışında daima, oğlunun Tanrının meleklerinden biri olduğunu; oradan sana bakarak,

gözyaşlarını görerek duygulandığını, Ulu Tanrıya bunları gösterdiğini unutma. Analık gözyaşlarını daha uzun zaman dökeceksin, ama sonunda bunlarla tatlı bir huzura kavuşacaksın. Acı gözyaşların kalbini temizleyecek, seni günahlarından kurtaracak. Evladının ruhu için dua edeceğim; adı neydi?

— Aleksey, babacığım.

— Hoş isim. Tanrı kulu Aleksey mi?

— Tanrı kulu babacığım, evet, Tanrı kulu Aleksey.

— Yüce bir ermişimizdir. Dua edeceğim anam, edeceğim. Duamda kederini de unutmayacağım. Kocanın sağlığı için de dua edeceğim. Onu tek başına bırakma, günah. Kocanın yanına git, onu koru. Oğlun yukarıdan, babasını bıraktığını görür, sizler için ağlamaya başlar, neden onun huzurunu kaçırıyorsun? Yaşıyor o, anam, yaşıyor; ruh asla ölmez! Evde yok diyorsun, ama görünmediği halde o da sizin aranızda… Sen evinden nefret ettiğini söylersen, o gün oraya nasıl girebilir? Annesini babasını bir arada bulamadıktan sonra ne diye gelsin! Şimdi onu düşünde görürken azap duyuyorsun, bundan sonra sana tatlı düşler gönderecek. Kocana git anam, bugünden tezi yok, evine dön.

— Gideceğim ciğerim, tek sözünle gideceğim. Yüreğimi dağladın. Nikituşka, Nikituşka’m benim, bekliyorsun beni, değil mi?

Kadın gene sızlanmaya başladı, ama Staretz bu kez yolcu kılığında değil de, şehirli gibi giyinmiş bir kocakarıya dönmüştü. Bir derdi olduğu, bir şeyler anlatmak için geldiği gözlerinden anlaşılıyordu. Kendini, çavuşun dul karısı olarak tanıttı. Uzaktan gelmiyordu, kasabamızdandı. Oğlu Vasenka bir yerde komiserlikte çalışıyormuş, ama Sibirya’ya, İrkutsk’a gitmiş. Oradan iki mektup yollamış; bir yıldır mektupları kesilmiş. Kadıncağız şuraya buraya başvurmuş, ama doğrusu nereden aramak gerektiğini iyice bilemiyormuş.

— Yalnız geçen gün Stepanida İlyinişna Bedryagina —zengin bir tüccar karısıdır— bana, “Sen oğlunun adını bir kâğıda yaz, kiliseye götür,” dedi. “Ölü duası okut. Ruhu sıkılmaya başlar, sana bir mektup yollar.” Stepanida İlyinişna, “Bu yüzde yüz denenmiş bir çaredir!” diyor. Ama pek inanmadım

doğrusu. Gözümüzün nuru, sen bilirsin, doğru mu, yalan mı bu, bunu yapsam iyi olur mu?

— Aklına bile getirme. Sonra ayıp. Hayatta olan birisinin ruhunu, hem de öz anasının, ölülerle birlikte anması olacak iş değil! Büyük günah, büyücülükten farkı yok bunun, ancak o kadının cahilliğine bağışlanabilir. Bunları düşünecek yerde günahkârların yardımcısı şefkatli Meryem Anamıza hem oğlunun sağlığı, hem yanlış düşüncelerini bağışlaması için yalvar. Şunu da bil ki Prohorovna: Oğlun ya yakında gelecek ya da yüzde yüz bir mektup yollayacak; haberin olsun. Hadi git, yüreğini ferah tut. Sana, oğlun sağdır diyorum.

— Sevgilimiz, Tanrı ne muradı varsa versin, velinimetimiz, bizlerin, günahkârların biricik duacısı…

Ama Staretz kalabalığın arasından onu kollayan, henüz çok genç olmasına rağmen görünüşte veremli, bitkin bir köylü kadının alev gibi yanan gözlerindeki bakışını fark etti. Kadın sessizce bakıyordu. Gözleriyle yalvardığı halde yaklaşmaya çekiniyordu adeta.

— Nen var yavrum?

Kadın yavaşça, acelesiz,

— Ruhumu huzura kavuştur anam babam, dedi, Staretzin ayaklarına kapandı. Günah işledim Peder, günahımdan korkuyorum.

Staretz alt basamağa oturdu, kadın dizleri üstünde ona yaklaştı. Fısıltılı bir sesle, ürpererek,

— Üçüncü yıldır dulum, diye başladı. Çok acı çektim kocamdan. Yaşlıydı, dayaktan canımı çıkarıyordu. Hasta yatıyordu; ona baktıkça hep, “iyileşip ayağa kalkınca ne olacak acaba?” diye düşünüyordum. İşte o zaman o düşünce içime girdi…

— Dur biraz.

Staretz kulağını kadının dudaklarına iyice dayadı. Kadın duyulamayacak kadar hafif bir fısıltıyla anlatmaya devam etti. Sözü çabuk bitti.

Staretz,

— Üçüncü yıl mı? diye sordu.

— Üçüncü yıl. Önceleri düşünmüyordum, ama şimdi hastalanmaya başladım, sıkıntı basıyor.

— Uzaktan mı geldin?

— Beş yüz verst tutar buradan.

— Günah çıkarırken söyledin mi?

— Söyledim, iki kere söyledim.

— Kutsal Ekmekle Şarap verdiler mi?

— Verdiler. Korkuyorum; ölmekten korkuyorum…

— Hiçbir şeyden korkma, ne kork, ne üzül. Yalnız içindeki pişmanlık eksilmesin; o zaman Tanrı her şeyi bağışlar, içten pişmanlık duyan için Tanrının bağışlamayacağı hiçbir günah yoktur, olamaz. İnsanoğlu da, Ulu Tanrının kullarına karşı sonsuz sevgisini tüketecek derecede büyük günah işleyemez. Tanrı sevgisine üstün gelebilecek bir günah olabilir mi? Yalnız pişmanlıktan uzaklaşma, korkuyu yüreğinden çıkar. Tanrı seni günahınla birlikte, günahkâr olarak, ummadığından çok sever. Nedamet getiren günahkârın, O'nun gözünde on günahsızdan daha makbul olduğu kitaplarımızda çoktan yazılıdır. Git ve hiç korkma. İnsanlara gücenme, hareketlerine kızma, ölenin sana yaptıklarını yürekten bağışla, içten barış onunla. Pişmanlık duyuyorsan, içinde sevgi var demektir. Sevince de Tanrı seni kabul eder. Sevgi nelerin bedelidir, neleri kurtarmaz! Senin gibi bir günahkâr olan ben haline acıyor, duygulanıyorsam, Ulu Tanrı sana daha çok merhamet eder. Sevgi bütün dünyayı satın alacak değerde bir cevherdir, onunla yalnız kendinin değil, başkalarının günahlarını da bağışlatabilirsin. Git ve hiç korkma.

Kadını üç kez kutsadı, üstünden çıkardığı küçük bir ermiş tasvirini boynuna taktı. Kadın önünde sessizce yere kadar eğildi. Staretz doğruldu, kucağında bebekle duran genç, gürbüz bir köylü kadına neşeyle baktı. Öteki,

— Vişegorye'deniz aziz Peder, dedi.

— Kucağında çocukla altı verstlik yol tepmişsin. Nen var?

— Seni görmeye geldim, önceden de gelmiştim. Beni hatırlamadınsa pek unutkansın demektir. Rahatsızlandın diye bir laf çıkardılar. Gidip gözümle göreyim dedim. Ama karşımdasın işte, neren rahatsız senin? Yirmi yıl yaşarsın daha Tanrıya emanet! Senin için dua eden az mı, neden hasta olasın.

— Eksik olma canım.

— Bir de ufak bir dileğim var: Şu altmış kapiği al, benden yoksul olan birine ver, iki gözüm. Buraya gelirken, “Onun eliyle göndereyim; verecek adamı bilir o,” diye düşündüm.

— Sağol, sağol, iyi yürekli kızım. Seni severim, istediğini yapacağım. Kucağındaki kız mı?

— Kız, gözümün nuru; Lizaveta.

— Tanrı ikinizi de, seni de, yavrun Lizaveta’yı da korusun. Kalbimi ferahlattın anam. Hadi güle güle, sevgililerim, güle güle aziz dostlarım.

Staretz hepsini kutsadı, yarı beline kadar eğilerek hepsini selamladı.

IV

İmanı Kıt Bir Hanımefendi

Mülk sahibi hanımefendi, Staretzin halkla konuşmasını ve kutsamasını seyrederken tatlı tatlı gözyaşı döküyor, gözlerini mendiliyle kuruluyordu. Bu, son derece duygulu, birçok bakımdan iyi olmaya yatkın bir sosyete kadınıydı. Staretz yanına gelince, coşkunlukla,

— Bu dokunaklı sahneyi seyrederken neler hissettim… diye başladı, heyecandan sözünü bitiremedi. Halkın size olan sevgisini anlıyorum. Ben de halkı seviyor, sevmek istiyorum. Zaten şu muhteşem büyüklüğüne rağmen, bu derece saf olan halkımızı sevmemek elde mi!

— Kızınızın sağlığı nasıl? Benimle yeniden görüşmek istemişsiniz.

— Evet, ısrarla istedim, yalvardım; beni alana kadar pencerenizin önünde dize gelip öylece üç gün beklemeye razıydım. Büyük şifa verenimiz, size içimizden kopan şükranlarımızı sunmaya geldik. Kızım Liza'yı sağlığına kavuşturdunuz; bütünüyle iyileşti! Perşembe günü üzerine eğilerek dua etmeniz, mübarek ellerinizi değdirmeniz kızımı kurtarmaya yetti. Mübarek ellerinizi öpmek, duygularımızı, saygılarımızı sunmak için yemeyip içmeyip geldik.

— İyi olmamış ki kızınız, hâlâ sandalyede…

Kadın asabi bir telaşla atıldı:

— Ama gece gelen nöbetler iki gündür, tam perşembeden beri tamamen kesildi. Bacakları da güçlendi. Bu sabah dipdiri kalktı. Bütün gece uyudu, yüzünün pembeliğine, gözlerinin ışıltısına bakın. Eskiden hep ağlardı, şimdi gülüyor, neşe içinde… Bugün onu ayağa kaldıralım diye tutturdu, tam bir dakika hiç desteksiz durabildi. Benimle, iki hafta sonra kadril oynayacağına bahse girdi. Buradaki Herzenstube'yi çağırttım; omuzlarını kaldırdı, "Hayretler içindeyim, şaşırdım…" dedi. Sizi rahatsız etmek pahasına da olsa hemen koşup teşekkür etmeden yapamazdık. Teşekkür etsene Lise, teşekkür etsene!

Lise'in sevimli, gülen yüzü birdenbire ciddileşti, sandalyesinde gücü yettiği kadar doğruldu, Staretze bakarak ellerini bitiştirdi, fakat dayanamayıp yeniden gülüverdi.

Kendini tutamayışına çocukça bir öfkeyle kızarak,

— Ona, ona güldüm! diye Alyoşa’yı gösterdi.

Birisi, Staretzin bir adım gerisinde duran Alyoşa’ya baksaydı, o anda yanaklarına yayılan kızıllığı fark ederdi.

Kız, gözleri parlayarak koltuğundan indi. Lise’in annesi birdenbire Alyoşa’ya döndü. Giydiği eldivenle pek zarif görünen elini uzatarak,

— Size bir şeyler söyleyecek Aleksey Fyodoroviç, dedi.

Staretz başını arkaya çevirerek Alyoşa’ya dikkatle baktı, öteki Liza’ya yaklaştı, tuhaf, beceriksiz bir gülümsemeyle elini uzattı. Lise azametli bir tavır takındı.

— Katerina İvanovna size bunu gönderdi, diyerek küçük bir zarf uzattı. Ona uğramanızı özellikle rica etti. Hem acele, savsaklamadan, mutlaka uğrayın.

Alyoşa, derin bir hayretle,

— Uğramamı mı istiyor? Benim uğramamı… Neden acaba? diye mırıldandı. Yüzü ansızın kaygılı bir anlatıma büründü.

Liza’nın annesi, kısaca,

— Şey, hep Dmitri Fyodoroviç ve… şu son olaylar yüzünden… diye açıkladı. Katerina İvanovna şimdilik bir karara varmış… Fakat bunun için yüzde yüz sizi görmesi gerekiyor. Neden olduğunu bilmiyorum, ama mümkün olduğu kadar çabuk gelmenizi rica etti. Dediğini yapacaksınız, değil mi? Yapacağınıza şüphe yok, Hıristiyanlık bile bunu emreder.

Alyoşa aynı şaşkınlıkla,

— Onu topu topu bir kere gördüm… diye devam etti.

— Ne yüce, ne ulaşılmaz varlık o! Çektiği acılar yeter… Neler çekmiş olduğunu ve hâlâ da çektiğini düşünün. Bundan sonra neler beklediğini göz önüne getirin… Korkunç, korkunç doğrusu!

Alyoşa, gelmesi için ısrarlı ricalardan başka hiçbir açıklama olmayan kısa, sır dolu mektuba göz gezdirdikten sonra,

— Peki, gelirim, diye karar verdi.

Lise birdenbire coştu.

— Ne iyi edersiniz, bilir misiniz! Ben anneme, “Dünyada gitmez!” demiştim, ruhunun selameti için buraya çekildi. Ne iyi, ne iyi insansınız! İyi olduğunuzu her zaman düşünürdüm, şimdi bunu söylemekten zevk alıyorum.

— Lise!

Annesinin sesi azarlar gibi çıktı, ama hemen arkasından gülümsedi.

— Bizi de unuttunuz Aleksey Fyodoroviç, bize gelmek istemiyorsunuz. Oysa Lise’den iki kere, yalnız sizinle rahat ettiğini duydum.

Alyoşa gözlerini kaldırarak yeniden kızardı ve nedenini kendisi de bilmeden birdenbire gülümsedi. Ama Staretz artık onu kollamıyordu. Lise’in sandalyesinin yanında, çıkmasını bekleyen dışarlıklı bir rahiple konuşmaya başlamıştı. Rahip görünüşte basit, daha doğrusu basit tabakadan, dar görüşlü, ama imanlı, kendine göre inatçı bir adamdı. Kuzeyin uzak bölgesinden, Obdorsk dolayında sadece on rahibi bulunan fakir Ermiş Silvester manastırından gelmişti. Staretz onu kutsadı, ne zaman isterse hücresine gelebileceğini söyledi.

Rahip, birdenbire, Lise’i göstererek ciddi, anlamlı bir tavırla,

— Nasıl başarıyorsunuz bunları? diye sordu. (Lise’in “şifasını” kastediyordu.)

— Bundan söz etmek için henüz erken… İyileşme tam bir şifadan değil de, başka nedenlerden de gelebilir. Ama olanda da ancak Tanrının şefaatini aramalı. Hepsini Tanrı yapıyor. Bana arada bir uğrayın, Peder. Saatim saatime uymuyor, hep hastayım; günlerimin sayılı olduğunu biliyorum.

Liza’nın annesi,

— Öyle demeyin. Tanrı sizi başımızdan eksik etmeyecek, daha pek çok yaşayacaksınız! diye atıldı. Hem neniz var? Çok neşeli, mutlu görünüyorsunuz.

— Bugün öyleyim, ama bunun kısa süreceğini de biliyorum. Hastalığımı iyice anladım artık. Neşeli gördüğünüzü söyleyerek beni nasıl sevindirdiğinizi bilemezsiniz. İnsanlar mutluluk için yaratılmışlar; tam anlamıyla mutlu olan, kendine, “Ben yeryüzünde Tanrının emirlerini yerine getirdim!” deme hakkını kazanmıştır. Doğruluk yolundan ayrılmayanların, ermişlerin ve din uğruna ölenlerin hepsi mutluydu.

Liza’nın annesi,

— Ne soylu, ne büyük sözleriniz var! diye bağırdı. İnsanın içine işliyor. Oysa nerede o sözünü ettiğiniz mutluluk? Kim kendisinin mutlu olduğunu söyleyebilir? Ah, mademki bizi bugün bir kere daha huzurunuza kabul ettiniz, geçen sefer size tamamen anlatmaya cesaret edemediğim uzun, hem de çok uzun zamandır içimi dolduran acıyı dinleyin lütfen. Acılar içindeyim, bağışlayın beni, acı çekiyorum.

Kadın içinden kopan bir heyecanla, Staretzin önünde dua eder gibi ellerini bitiştirdi.

— Neyiniz var?

— İnançsızlık acısı çekiyorum.

— Tanrıya mı inanmıyorsunuz?

— Hayır, hayır, bunu aklımdan geçirmeye bile cesaret edemem. Fakat öbür dünya; bana anlaşılmaz görünüyor. Kimseden de bu derdimi halledecek bir bilgi alamıyorum. Beni dinleyin! Siz şifa verensiniz; insan ruhu üzerine derin bilginiz var. Bana yüzde yüz inanmanızı dilemeye cesaret edemem, ama şu anda hoppalıktan böyle konuşmadığımı şerefimle temin ederim. Ölüm ötesindeki hayat bana korku, dehşet veriyor. Kime başvuracağımı bilemiyorum, buna ömrüm boyunca cesaret edemedim… İşte şimdi ilk kez size açılmaya cesaret ettim. Aman Yarabbi, hakkımda kim bilir neler düşüneceksiniz!

Ellerini birbirine vurdu.

— Benim düşündüklerimden yana tasalanmayın. Üzüntünüzün içtenliğine kesinlikle inanıyorum.

— Size nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum. Bazen, gözlerimi kapayıp, herkes inanıyor ama bu inanç nasıl doğdu, diye düşünüyorum. Bazıları, inancın güya korkunç birtakım doğa gösterilerinin verdiği ürküntüden doğduğunu, aslında inanacak bir şey olmadığını ileri sürüyor. Kendi kendime düşünüyorum: Ömrüm boyunca inanarak yaşadım, ya ölünce hiçbir şey bulamazsam; bir yazarın dediği gibi, "Sadece mezarımda dulavratotları biterse…" Korkunç, değil mi? İnancımı nasıl yeniden kazanabilirim? Ben ancak çocukken hiçbir şey düşünmeden, körü körüne inanırdım. Şimdi nasıl, neyle bir kanıt bulabilirim? Ayaklarınıza kapanarak bunu yalvarmak için size geldim. Bu fırsatı kaçırırsam hayatımda bir daha kimse bana cevap veremez. Bir kanıt, inandırıcı bir kanıt arıyorum. Ne kadar mutsuz olduğumu anlatamam! Bakıyorum, kimsenin umurunda değil, hemen hemen kimsenin tasalandığı yok, yalnız ben dayanamıyorum. Büyük bir acı bu!

— Şüphesiz çok acı. Fakat kanıtlanması imkânsız; tecrübeyle aklınıza yatabilir.

— Nasıl? Ne şekilde?

— Yararlı bir sevgiyle… Yakınlarınızı hep artan bir çabayla sevmeyi deneyin, içinizdeki sevgi çoğaldıkça Tanrının varlığına da, ruhun ölmezliğine de aklınız yatmaya başlar. İnsanları sevmekte tam bir nefis feragatına varabilirsiniz yüzde yüz inanırsanız, ruhunuz artık hiçbir şüpheyle kararmaz. Bu denenmiştir, tartışmasız böyledir.

— İş gören sevgi mi? Bir sorun da bu, hem de ne sorun!.. Bakın, insanları o derece severim ki, inanır mısınız, bazen her şeyi, neyim var neyim yok her şeyi, hatta Lise'i bile bırakıp hemşire olmayı hayal ederim. Gözlerim kapalı, düşünüp hayal kurarken o dakikalarda kendimde yenilmez bir güç hissederim. Hiçbir irinli çıban gözümü korkutamaz. Yaraları kendi elimle yıkar sararım. Acı çeken hastaların yardımına koşar, yaralarını öperim…

— Başka şeyler değil de, bunlar üzerine hayal kurmanız bile yeter. Bakarsınız bir gün tesadüfen bir iyilik yapıverirsiniz.

Kadın,

— Evet, ama böyle bir hayata uzun zaman dayanabilir miyim? diye hararetle kendinden geçerek devam etti. En önemlisi, en çok acı vereni de

bu… Gözlerimi kapayarak, kendi kendime, “Bu yolda yürümeye ne kadar zaman devam edebilirdim?” diye soruyorum. “Yaralarını yıkadığın hasta sana hemen teşekkürlerle karşılık vermez, tersine, insansever hizmetine değer, önem vermeden sana eziyete, huysuzluğa, bağırıp çağırmaya hatta seni oradaki üstlerine şikâyet etmeye kalkarsa (hastaların çoğu da yapar bunu) o zaman ne olacak? Sevgin devam edecek mi?” Kendi kendime, içim ürpererek, insanlara sevgim uğruna çalışmaktan beni soğutacak tek şeyin nankörlük olduğu karşılığını verdim. Kısacası, sadece ücret karşılığı çalışan bir işçiyim, emeğimin bedelini hemen isterim. Beni takdir etmeli, sevgime sevgiyle karşılık vermeliler. Başka türlü sevemem ben!

Kadın kendini yerme nöbetine tutulmuş gibiydi, içten konuşuyordu. Susarak nerdeyse alaylı bir kesinlikle Staretze baktı.

Staretz,

— Söylediklerinizin tıpkısını bana önceleri bir doktor anlatmıştı, dedi. Yaşlı, akıllı bir adamdı. Sizin gibi açık, şaka eder gibi, ama hüzünlü bir şaka havasıyla konuşuyordu. “İnsanlığı sevdiğim halde kendi kendime şaşıyorum,” diyordu. “Toplu olarak insanları sevdikçe kişilere karşı sevgim o oranda azalıyor. Hayalimde, olanca tutkumla insanlığa hizmet etmeyi kurduğum çok olmuştur, gerekirse bu uğurda kendimi feda edebilirdim. Gelgelelim, kimseyle aynı odada iki gün bile geçiremem; bunu deneylerimden biliyorum. Bana yaklaşan kimse kişiliğimi eziyor, özgürlüğümü sınırlıyormuş gibi geliyor bana. Yirmi dört saat içinde en iyi insandan nefret edebilirim. Birinden, sofrada yemeği ağır yediği için, öbüründen, nezlesi var, durmadan burnunu temizliyor diye… İnsanlarla ilişkiye girer girmez onlara düşman kesiliyorum. Ama kişilere nefretim arttıkça genel olarak insanlığa sevgim o oranda artıyordu.”

— Peki ne yapmalı? Bu durumda ne yapmalı? Büsbütün umut kesmeli, değil mi?

— Yo, halinizi anlayıp üzülmeniz yeter. Elinizden geleni yapın, bu da sayılacaktır. Kendinizi bu derece derin ve içten öğrenmekle zaten çok şey yapmışsınız. Ama içten konuşmalarınız, şimdi olduğu gibi, doğruluğunuz yüzünden sadece takdirimi kazanmak amacıyla oldukça, sevginiz faydalı olamaz; hepsi ancak hayalinizde kalır, hayat da hayal gibi geçer gider. Bu

durumda öte dünya hayatını da unutarak sonunda şöyle ya da böyle avunursunuz.

— Beni mahvettiniz! Ancak şimdi, şu anda, konuştuğunuz sırada, nankörlüğe tahammül edemeyeceğimi söylerken, gerçekten içtenliğimi takdir etmenizi beklediğimi anladım. Bana beni öğrettiniz, gerçek varlığımı keşfederek bana da tanıttınız.

— Sahi mi söylüyorsunuz? Öyleyse bu itirafınızdan sonra içtenliğinize, iyi yürekli olduğunuza inanıyorum. Mutluluğa ulaşamasanız bile iyi yolda olduğunuzu unutmayın ve hiçbir zaman bu yoldan ayrılmamaya çalışın. En önemlisi yalanın her türlüsünden, hele kendi kendinizi aldatmaktan kaçının. Yalanlarınızı kollayın, hemen her saat, gözünüz bunların üstünde olsun. Ne başkalarından, ne de kendinizden iğrenmemeye çalışın. İçinizdeki her kötülük bunun farkına vardığınız anda temizlenir. Korkudan da kaçının; korku yalan doğurur. Sevgi uğruna hareket ederken tabansızlığa kapılmayın, hatta o aralık kötü hareketleriniz olursa fazla korkmayın. Size daha huzur verici bir şey söyleyemediğim için üzülüyorum. Gerçekten, yararlı sevgi hayal sevgisinden çok acımasız ve korkunçtur. Hayal sevgisi çabuk, kolayca yapılan, herkesin dikkatini çeken bir kahramanlık ister. Her şey sahnedeymiş gibi, âlemin gözü önünde, takdirler içinde yapılsın, ne olacaksa bir an önce meydana çıksın diye hayatını verenler olur. Oysa iş gören sevgi, çaba, dayanıklılık ister, bazılarına göre kendi başına bir bilimdir. Yalnız size şimdiden haber vereyim ki, bütün çabanıza rağmen amacınıza ulaşmak şöyle dursun, ondan gitgide uzaklaşmış gibi olduğunuzu dehşetle göreceğiniz anda dikkat edin, tam o anda, birdenbire amacınıza ulaşacak, sizi her zaman seven, hareketlerinizi belirsizce çekip çeviren Tanrının mucizeler yaratan gücünün varlığını açıkça hissedeceksiniz. Kusura bakmayın, yanınızda daha fazla kalamayacağım, bekliyorlar. Allahaısmarladık.

Kadın ağlıyordu.

— Lise!.. Lise’i kutsayın Peder, kutsayın onu!.. diye telaşlandı.

Staretz,

— Onu sevmeyelim, deminki yaramazlıklarının hepsini gördüm, diye takıldı. Alyoşa ile hep alay ediyordunuz.

Lise gerçekten hep bununla vakit geçirmişti. Geçen gelişinde de Alyoşa'nın ondan sıkılıp yüzüne bakamadığını fark etmişti. Bu durum onu pek eğlendiriyordu. Gözlerini dikerek Alyoşa'ya bakıyor, bakışını yakalamaya çalışıyordu. Alyoşa üzerindeki bakışa dayanamayarak arada bir, elinde olmadan, Lise'e bakıyordu. Kız da zafer dolu bir gülümseyişle bakışını karşılıyordu. Alyoşa bozuluyor, büsbütün kızıyordu. Sonunda başını öteye çevirerek Staretzin arkasına saklandı. Ama birkaç dakika sonra hep o yenilmez güce uyarak Lise'in ona bakıp bakmadığını anlamak için başını o yana çevirdi. Kız oturduğu sandalyeden sarkarak yandan bakıyor, sabırsızlıkla bakışını kolluyordu. Gözleri karşılaşınca öyle bir güldü ki, Staretz bile dayanamadı.

— Niye utandırıyorsun onu, yaramaz?

Lise ansızın, hiç umulmazken kızardı, gözleri parladı, yüzü son derece ciddileşti. Heyecan dolu, gücenik bir tavırla, hızlı, sinirli bir sesle yakınmaya başladı:

— O da niçin her şeyi unuttu? Küçükken beni kucağında taşırdı, birlikte oynardık. Bana okuma öğretmek için bize gelirdi. İki yıl önce vedalaştığımız zaman sonsuza dek dost olduğumuzu, beni asla unutmayacağını söylüyordu; sonsuza dek dost!.. Şimdi de benden korkuyor, yiyecek miyim onu sanki? Neden yanıma gelip konuşmuyor? Niçin bize gelmek istemiyor? Yoksa siz mi bırakmıyorsunuz? Onu çağırmam yakışık almaz, unutmamışsa kendisi hatırlamalıydı. Ama olmaz, ruhunu ölümsüzlüğe ulaştırmaya çalışıyor! Bu uzun etekli cüppeyi de niye giydirdiniz ona, koşarken düşüverir…

Liza dayanamadı, birdenbire yüzünü elleriyle kapayarak bütün vücudunu sarsan şiddetli, uzun, sinirli bir kahkahayla güldü. Staretz onu gülümseyerek dinledi, sonra sevecenlikle kutsadı. Liza, öperken Staretzin elini gözlerine götürdü, ağlamaya başladı.

— Darılmayın bana, beş para etmez bir budalayım… Belki Alyoşa böyle gülünç birisine gelmek istememekte haklı, çok haklı…

Staretz kesin tutumla,

— Gelecek, yüzde yüz gelecektir, dedi.

V

Bu Olacaktır!

Staretzin hücresine dönmesi yirmi beş dakika kadar sürdü. Saat yarımı geçtiği halde kendisi için toplandıkları Dmitri Fyodoroviç hâlâ ortada yoktu. Ama onu unutmuş gibiydiler. Tekrar hücreye dönen Staretz, misafirlerini aralarında hararetli bir konuşmaya dalmış buldu. Konuşanların başında İvan Fyodoroviç'le iki rahip vardı. Miusov da, görünüşte pek hararetle söze karışıyordu ama, bu sefer talihi yoktu, ikinci planda kaldığı belliydi; konuşanlar sözlerini pek yarım ağızla yanıtlıyordu. Bu durum içindeki öfkeyi gitgide kabartıyordu. Miusov'la İvan Fyodoroviç'in daha önce bazı bilimsel konularda tartıştıkları olmuştu. İvan Fyodoroviç'in kendisine pek o kadar önem vermeyişi Miusov'a fena halde dokunuyordu. "Hiçbir şey yapmadımsa, hiç olmazsa bu zamana kadar Avrupa'nın en ileri atılımlarının öncüsüydüm. Oysa bu yeni kuşak bizi nice sayıyor!" diye düşünüyordu. Sandalyesinde ses çıkarmamaya söz veren Fyodor Pavloviç gerçekten bir süre sessizce oturdu, Miusov'u alaylı bir gülümseyişle izledi, hiddetinden hoşlandığı belliydi. Zaten epeydir ona hıncı vardı, fırsatı kaçırmak istemiyordu. Sonunda duramadı, omzuna eğilerek yavaşça yeniden takıldı:

— Demin şu ermişin "kellesiyle öpüşmesi" hikâyesinden sonra niye gitmediniz, böyle münasebetsiz bir toplulukta ne diye kaldınız? Çünkü kendinizi küçümsenmiş, hakarete uğramış hissettiniz. Zekânızı göstererek öç almak için kaldınız. Bunu yapmadan buradan ayrılamazsınız.

— Gene başladınız. Tersine, hemen gideceğim.

Fyodor Pavloviç,

— Bekleyin daha, herkes dağılsın sonra gidersiniz; diye onu bir daha iğneledi.

O anda odaya Staretz girdi.

Tartışma bir an için kesildi, fakat Staretz eski yerine oturarak hepsini sanki devam etmeye çağırır gibi tatlı bir bakışla süzdü. Alyoşa onun yüzündeki her ifadenin ne anlama geldiğini ezbere bildiği için son derece yorgun olduğunu, kendini zorladığını anlıyordu. Hastalığının son

devrelerinde yorgunluktan bayıldığı oluyordu. Baygınlık geldiği zamanlardaki gibi yüzü kireç kesildi, dudakları soldu. Fakat sanki anlaşılmayan bir amacı varmış gibi, toplantıyı dağıtmak yanlısı görünmüyordu. Alyoşa onu bütün dikkatiyle inceliyordu.

Kitaplık işlerine bakan rahip Yosif, Staretze İvan Fyodoroviç'i göstererek,

— Makalelerinden söz ediyoruz, dedi. Son derece ilginç bir yazı. İçinde hayli yenilik var, ama ana fikir iki yönlü galiba… Resmi kilise mahkemesinin haklarının genişliği üzerine kitap yazmış bir din adamına bir dergide çıkan makaleleriyle karşılık vermişler…

Staretz sabit, keskin bir bakışla İvan Fyodoroviç'i süzerek,

— Yazık ki makalenizi okumadım, ama söz edildiğini duydum, dedi.

Kitaplığa bakan rahip,

— Beyefendinin pek ilginç bir görüş noktası var; diye devam etti. Resmi kilise mahkemesi konusunda Kiliseyle Devletin birbirinden ayrılmasını uygun bulmuyorlar galiba.

Staretz,

— Gerçekten ilgiye değer bir düşünce tarzı, dedi. Fakat bunu neye dayanarak öne sürüyorsunuz?

İvan Fyodoroviç bir süre durduktan sonra karşılık verdi. Hem Alyoşa'nın bir gün önce korktuğu gibi, soğuk kibre bürünmüş bir nezaketle değil, alçakgönüllülükle, ihtiyatla ve olanca sevimliliğiyle, hatta görünüşte hiçbir gizli düşüncesi olmadan konuştu.

— Benim düşüncem şuna dayanıyor: Kiliseyle Devlete ait unsurlar ayrı ayrı olarak kuşkusuz sonsuzluğa dek yaşayacaktır; hem de aslında bunun olanaksız oluşuna, üstelik büsbütün tabii değilse de, işin temeli yalana dayandığı için hiç olmazsa bir dereceye kadar yenir yutulur hale getirilmesine çalışılmadığı halde yaşayacaktır. Devletle Kilise arasında, mesela şu mahkeme gibi konularda bir uzlaşma bence aslında bütünüyle olanaksızdır. Karşılık verdiğim din adamı Kilisenin Devlet içinde belirli, özel bir yeri olduğunu ileri sürmektedir. Bense, tersine, Kilisenin bir köşeye sığınmadan Devleti içine alması gerektiğini öne sürdüm. Buna şimdilik şu

ya da bu nedenle olanak yoksa bile geleceğin Hıristiyan topluluğunun gelişmesi sadece bu yönde olmalıdır.

Sessiz duran bilgin rahip Paisiy Peder, kesin, sinirli bir tavırla,

— Çok doğru, dedi.

Miusov,

— Tam bir ultramontanizm![18] diye bağırdı, üst üste attığı ayaklarının durumunu değiştirdi.

Yosif Peder,

— İyi ama, bizde dağ yok ki![19] dedi, Staretze dönerek devam etti:

— Beyefendi, hasmı olan, dikkat buyurun, bir kilise adamının "esas ve temel" düşüncelerini reddediyorlar. Bunların başında "Hiçbir toplumsal kurum, üyelerinin medeni, siyasi haklarını kendine mal edemez, etmemelidir" düşüncesi geliyor. İkinci olarak "Gerek ağır ceza, gerek hukuk mahkemeleri işlerine Kilise karışmamalıdır. Bu, hem Kilise kendini Tanrı hizmetine vermiş bir kuruluş olduğu, hem de din yolunda çalışmak amacıyla birleşmiş insanları çevresinde topladığı için kilisenin iç yapısına aykırıdır." Sonuncu tez de, "Kilise bu dünyaya ait olmayan bir Saltanattır."

Paisiy Peder gene dayanamadı, sözünü kesti:

— Bir din adamı için yakışıksız bir kelime oyunu.

Sonra İvan Fyodoroviç'e dönerek,

— Yanıtladığınız kitabı okudum, dedi. Bir kilise adamının "Kilise bu dünyaya ait olmayan bir Saltanattır" sözlerine şaştım doğrusu. Kilise bu dünyaya ait değilse, yeryüzünde varlığı da mümkün değil demektir. Kutsal İncil'deki "Bu dünyaya ait olmayan" sözleri bu anlamda kullanılmamıştır. Böyle kelime oyunları yapmamalı. Efendimiz İsa Hazretleri yeryüzünde kilise kurmak için dünyaya gelmişti. Gökler Saltanatı kuşkusuz bu dünyaya ait değildir, ama ona ancak yeryüzünde kurulmuş ve temelleşmiş Kilisenin yardımıyla kavuşma olanağı vardır. Bunun için bu konuda böyle kelime oyunları yapılması tamamen uygunsuzdur. Kilise gerçek bir saltanattır,

hüküm sürmek için kurulmuştur; sonunda yeryüzünde tek saltanat olarak kalacaktır. Bu bize vaat edilmiştir.

Ansızın, toparlanarak sustu. İvan Fyodoroviç onu saygıyla, dikkatle dinledikten sonra Staretze dönerek oldukça sakin, hep eskisi gibi istekli, candan bir tavırla devam etti:

— Makalemde ana fikir şudur: Üçüncü yüzyıldan itibaren Hıristiyanlık dünyaya Kilise olarak yayılmış ve bu şekilde de kalmıştır. Puta tapan Romalılar Hıristiyanlığı kabul ettikten sonra Kiliseyi Devlet bünyesine alarak birçok bakımdan puta tapan bir Devlet halinde kalmaya devam ettiler. Belki de zaten böyle olması gerekiyordu. Fakat Roma Devleti puta tapanlar uygarlığı anlayışını fazlasıyla benimsemişti. Devletin amaçları ve kuruluş emelleri bunun en iyi örnekleridir. Öte yandan İsa Kilisesi hangi Devlette yer alırsa alsın ana amaçlarından hiçbirini gözden çıkaramaz. Tanrı buyruğuyla üzerine aldığı ödevleri başarmak için sarsılmaz bir kararlılıkla çalışmaktan vazgeçemezdi. Bu amaçlardan biri, bütün dünyayı olduğu gibi puta tapan Devleti de Kilisenin hükmüne almaktır. Böylece Kilise, herhangi bir “toplumsal birlik” ya da eserini yanıtladığım yazarın deyişiyle “Din amaçları uğruna birleşenler topluluğu” olarak Devlette kendine belirli bir mevki aramamalı, tam tersine, her Devlet, Kiliseye aykırı ne varsa uzaklaştırarak ona üstünlük sağlamalıdır. Bu durum ne devletin, ne de başındakilerin büyüklüğünü gölgeler, şan ve şerefini sarsar. Tam tersine onları yanlış, hâlâ putperestliğe yönelmiş sapık yoldan çekip alarak ölümsüz amaçlara ulaştırır, gerçek yoluna çıkarır. Bunun için Kilise Mahkemelerinin Temelleri kitabının yazarı araştırmalarının sonunda bu temelleri ortaya koyarken günah, kusur dolu çağımızda sadece birtakım kaçınılmaz ve geçici uzlaşma esasları bulduğunu bilmeli; o kadar. Fakat eserin yazarı, sunduğu ve demin Yosif Pederin bir kısmını saydığı temellerin sarsılmaz, doğadan gelme, sonsuzluğa kadar da yaşayacak çeşitten olduğunu ileri sürerek gösterdiği cüretle Kiliseye, onun kutsal, dokunulmaz ve ölümsüz yazgısına karşı gelmektedir. Makalemin özeti bundan ibaret…

Paisiy Peder, her kelime üzerinde durarak,

— Kısacası, on dokuzuncu yüzyılda biraz da aşırı ölçüde ilgi gören bazı yeni kuramlara göre Kilise Devletin bir kolu haline gelmeli, böylece gitgide yetkinleşip sonunda Devlet bünyesi içinde erimeli, yerini bilime, zamanın

yeni düşüncelerine, uygarlığa bırakmalıymış. Razı gelmeyip karşı koyacak olursa, Devletin belirlediği küçücük bir kabukla, üstelik denetim altında olarak, yetinmeye zorlanacaktır. Zamanımızda bütün Avrupa ülkelerinde durum böyledir. Öte yandan Rus kafası ve inancı sanki bir gelişme sonucu olarak onun Devlet içinde eritilmesini istememekte; tersine, sonunda Devletin Kilise önünde eğilmesini; kendisinin Kilise haline gelmesini istemektedir. Amin, Amin!

Miusov gülümseyerek,

— Doğrusu beni biraz cesaretlendirdiniz, dedi, yine ayak ayak üstüne attı. Anladığıma göre bu Mesihin ikinci gelişi gibi pek uzaklardaki bir idealin gerçekleşmesine benzeyecek. Herkesin istediği bu. Savaşların, diplomatların, bankaların ve başkalarının yok olmasına ilişkin olağanüstü bir hayal. Hatta bir çeşit sosyalizm… Oysa ben bunların ciddi olduğunu, kilise mahkemesinin çalışmaya başlayarak suçluları sopayla, sürgünle, belki de idamla cezalandıracağını sanmıştım.

— Bana göre ortada yalnız kilise mahkemesi olsa, ne sürgün, ne de idam cezasına başvurulurdu. Suç anlayışının değişmesi gerektiğine hiç kuşku yok. Tabii bu birdenbire, hemen değil, ama gene de epey hızlı olacaktı.

İvan Fyodoroviç bunu sakin bir tavırla, kılı kıpırdamadan söyledi. Miusov ona gözlerini dikti:

— Ciddi mi söylüyorsunuz?

İvan Fyodoroviç,

— Kilise mutlak egemen durumuna geçseydi suçluları, isyancıları aforoz etmekle yetinir, kelle uçurmazdı. Sorarım size: Aforoz edilen insanın hayat hakkı kalmış mıdır? Hem o zaman şimdiki gibi yalnız insanlardan değil, İsa'dan da uzaklaşmış olurdu. İşlediği suçla yalnız insanlara değil, İsa'nın Kilisesine de başkaldırmış sayılacaktı. Aslına bakılırsa şimdi de öyledir, ama resmiyete dökülmemiştir. Bugünün suçlusu vicdanıyla sık sık birtakım uzlaşmalar yapar: "Çaldım, ama kiliseye karşı gelmedim; İsa düşmanı da değilim…" Fakat Kilise Devletin başına geçmiş olsaydı böyle konuşamazdı. Ama Kiliseyi toptan inkâr eden birisiyse o başka elbet… "Bütün dünya yanılıyor, herkes yanlış yolda yürüyor; Kilisenin de aslı yok. Yalnız katil, hırsız olan ben gerçek Hıristiyan Kilisesini temsil ediyorum."

Kendi kendine bunu söyleyebilmek de son derece zor, her zaman rastlanamayacak koşullara bağlıdır. Öte yandan Kilisenin kendisinin suç görüşünü ele alın: Hemen hemen putperestçe anlam taşıyan bugünkü görüşün değişmesi gerekmez miydi? Şimdi yapıldığı gibi toplumu korumak için hasta bir organı adeta makine gibi kesivermek yerine, suçluyu kurtaracak, ona yeniden hayata gelmek olanağı verecek çareler düşünülemez miydi?

Miusov,

— Neymiş bu çareler? diye sözünü kesti. Anlayabilene aşkolsun! Gene hayal peşindesiniz. Karanlık, şekilsiz fikirler veriyorsunuz. Nasıl aforoz edilecek, niteliği ne olacak aforozun? Bana alay ediyorsunuz gibi geliyor, İvan Fyodoroviç.

Staretz birden söze karışarak,

— Aslında şimdi de öyle, deyince hepsi ona döndü. Başında İsa Kilisesi olmasa suçlu doludizgin cinayet işlerdi, cezası da yoktu. Demin beyefendinin söz ettikleri ve çoğunda sadece suçlunun yüreğini bir kat daha katılaştıran makineleşmiş cezayı kastetmiyorum; etkili, gerçekten korkutan, uslandıran, vicdana seslenen cezadan söz ediyorum.

Miusov içten bir merakla,

— Bunun nasıl olduğunu sorabilir miyim? dedi.

Staretz,

— Şöyle, diye başladı. Bütün bu sürgün, hele daha önceki dayaklı sürgün cezası kimseyi yola getiremez, üstelik suçlulardan hemen hiçbirinin gözünü korkutmaz. Cinayetler azalacak yerde gittikçe artmaktadır. Bunu siz de kabul etmek zorundasınız. Sonunda ne oluyor; zararlı bir organ mekanik bir şekilde kesilip göz önünden uzaklaştırılmakla toplum onun zararlı etkilerinden korunmuş olmuyor. Çünkü kesilen zararlı organın yerine bir, hatta iki tane yenisi yetişiyor. Toplumu zamanımızda bile koruyan, suç işleyeni ıslah edip onu bambaşka insan yapabilen tek araç, suçluya vicdanının sesini duyurabilen İsa'nın yasasıdır. İsa kulu Kilisenin evladı olarak suçunu kabul edince doğrudan doğruya topluma, yani Kiliseye karşı kabahatli olduğunu anlar, kabul eder. Böylece görülmektedir ki, bugünkü

suçlu suçunu Devlet karşısında değil de, sadece Kilise karşısında kabul eder. Mahkeme, Kilise bünyesinde olsaydı, kimin aforoz cezası kaldırılarak tekrar topluma kabul edileceği açık seçik bilinirdi. Oysa şimdi olduğu gibi mahkeme etmek hakkı doğrudan doğruya Kilisede bulunmadıkça ve yetkisinde ancak suçluya birtakım manevi cezalar vermek varken, Kilise kendisi ceza uygulamaya yanaşmamaktadır. Suçlunun yanındaki yerini korumakta, ondan baba öğüdünü esirgememektedir. Ayrıca suçluyla Hıristiyan kilise arasındaki bağların kopmamasına çalışır: Kilise törenlerine, Kutsal Ekmekle Şarap ayinine katılmasına izin verir, sadaka dağıtır, suçludan çok esaret altında bir insanmış gibi davranır. Tanrım, ya Kilise de devlet mahkemesi gibi onu reddederek koparıp atsaydı suçlunun hali ne oturdu! Kilise de, devlet mahkemesinin her ceza verişinde hemen aforoz etmeye kalksa sonuç neye varırdı acaba? Rus suçlusu için bundan büyük yıkım düşünülemezdi, Rus suçluları henüz inançlarını yitirmemişlerdir, bu yüzden onlar için daha büyük bir yıkım düşünülemezdi. Kim bilir, belki o zaman korkunç bir şey olurdu: Umudunu tümden yitirmiş suçlunun yüreğinden inanç da yok olurdu; bunun ne sonuç vereceğini Tanrı bilir! Fakat Kilise, yüreği sevgi, sevecenlik dolu bir anne gibi kendisi ceza vermekten bucak bucak kaçmaktadır; devlet mahkemesinin yeter derecede cezalandırdığı suçluya bir acıyan bulunmalıdır. Kaçınmanın baş nedeni de, Kilise mahkemesi gerçeği tek başına temsil ettiği için başka hiçbir mahkemeyle ne manevi, ne de maddi, hatta geçici bile olsa uzlaşmaya yanaşmamasıdır. Böyle bir uzlaşma hiçbir zaman düşünülemez. Yabancı suçluların seyrek olarak pişmanlık duydukları söyleniyor; gerçekten, yeni kuramlar bile, suçunun sadece onu haksızca baskı altında tutan güce karşı bir isyandan ibaret olduğu fikrini aşılamaktadır. Toplum, ezici gücüyle suçluyu kendinden koparıp atar. Bu uzaklaştırmayı (Avrupa’dakilerin söyleyişiyle) nefret, kardeşleri olan insanın her haline tam bir kayıtsızlık, unutma izler. Böylece hepsi kilisenin merhameti olmaksızın geçer gider, çünkü çoğu zaman oralarda Kilise bile bulunmamakla birlikte, bir Kilise mahkemesinin varlığını kabul etmek gerektir. Suçlu da bunun, kuşkusuz, içgüdüsüyle pekâlâ farkındadır. Demin burada, Kilise mahkemesinin gerçekten çalışmaya başlaması daha doğrusu Kilisenin toplumun tümüne baskın olmasıyla bugünkü mahkemelerin beceremediği işi yapabileceğine, yani suçluların ıslahı için etki etmekten başka, belki suçluları büyük ölçüde azaltabileceği yolunda söylenenler doğruydu. Şüphesiz Kilise de yarınki suçluyu ve suçları birçok halde

bugünkünden farklı bir anlayışla görürdü; aforoz edileni tekrar Kilise yoluna döndürebilir, kötülük tasarlayana engel olur, düşenin elinden tutardı.

Staretz gülümsedi.

— Gerçi Hıristiyan topluluğu henüz buna hazır değildir. Her şey yedi ermişe dayanıyor. Onlar da inayetlerini esirgemedikleri için bu topluluk bugünkü aşağı yukarı putperest birlik halinden tek, evrensel, egemen bir Kiliseye dönüşmeyi bekleyecektir. Bu olacaktır, yüzyıllar geçse bile bu kaçınılmaz sonuç gerçekleşecektir. Geçecek zaman yüzünden kaygıya kapılmamalı… Çünkü bu Tanrının bileceği, O'nun ilahi görüşüne, sevgisine dayanan bir iştir. İnsanoğlunun hesabıyla henüz pek uzaklarda görünen şey ilahi yazgının hemen bugününde yazılı olabilir. Böyledir bu, böyle olacaktır.

Miusov,

— Garip, son derece garip! dedi; sözlerinde hiddetten çok gizli bir alınma seziliyordu.

— Bu kadar garip bulduğunuz nedir?

Yosif Peder bunu ihtiyatla sordu. Miusov birden taşarak,

— Daha ne olsun! diye bağırdı. Yeryüzünde Devletin yerini Kilise alacakmış! Bu kadarı ultramontanlığın da üstünde… Papa Yedinci Grigorius'un bile aklından geçmez böylesi!

Paisiy Peder, sertlikle,

— Tamamen ters anlıyorsunuz efendim, dedi. Kilise Devletin yerini almayacak, dikkat edin buna. Bunlar Roma'nın hayalleri… Şeytanın üçüncü oyunu bunlar! Bizim dediğimizde tam tersine Devlet Kilise haline gelip Kiliseye kadar yükselerek, bütün evreni kaplıyor. Bu ultramontanlığa da, Roma'ya da, yorumlama şeklinize de bütünüyle aykırıdır; bu Hıristiyanlığın yeryüzündeki yüce yazgısından başka hiçbir şey değildir. Doğudan bir yıldız parlayacaktır.

Miusov anlamlı bir sessizlikle karşılık verdi. Son derece ağırbaşlı, çalımlı bir hali vardı. Dudaklarında üstten, hoşgörür bir gülümseme seziliyordu. Alyoşa hızlı hızlı çarpan yüreğiyle hepsini ayrı ayrı izliyordu. Bu konuşma

bütün varlığını sarsmıştı. Bir aralık gözleri Rakitin'e takıldı. Papaz okulu öğrencisi eski yerindeydi, kapının yanında hareketsiz duruyor, yere baktığı halde dikkat kesilerek dinliyor, çevresini inceliyordu. Fakat alevlenmiş yanaklarından onun da herhalde Alyoşa kadar heyecanlandığı belli oluyordu. Alyoşa heyecanının nedenini biliyordu.

Miusov, birdenbire, hep o ağırbaşlı, çalımlı haliyle,

— Müsaade buyurun beyler, size ufak bir hikâye anlatayım; diye başladı. Birkaç yıl önce Paris'teyken, aşağı yukarı Aralık Devriminden biraz sonra, bir gün oranın önemli devlet adamlarından birini ahbapça ziyarete gitmiştim. Orada ilgiye değer biriyle karşılaştım. Bu zat tam bir hafiye değildi de, siyasi kimlik taşıyan hafiye güruhunun başında şef gibi bir şeydi; kendine göre önemli bir mevkii vardı. Pek meraklandığım için bir fırsatını bularak konuşmaya başladım. Kendisi orada amirine rapor vermek üzere gelmiş bir memur olarak bulunduğu için amirinin ahbabı olan bana da oldukça yakınlık gösterdi. Bunu da bir dereceye kadar yaptı tabii, içtenlikten çok nezaketle konuştu, Fransızların özellikle yabancılara karşı gösterdikleri o nezaketle… Gene de onu çok iyi anladım. O sıralar izlenilen devrimci sosyalistlerden söz ediliyordu. Konuşmanın esas konusunu geçerek, sadece o saygıdeğer zatın ağzından kaçırdığı epey ilgi çekici birkaç sözü tekrarlayayım: "Bizim bütün bu sosyalist, anarşist, zındık ve devrimcilerden pek o kadar korktuğumuz yok," dedi. "Onların peşindeyiz, yapıp ettiklerini çok iyi biliyoruz. Fakat aralarında sayıları çok olmamakla birlikte, birkaç kişi var ki durumları tamamen başka: Bunlar hem Tanrıya inanan Hıristiyanlar, hem de sosyalistler… Bizi en çok bunlar kaygılandırıyor, korkunç insanlar! Bir Hıristiyan sosyalist, dinsiz bir sosyalistten çok daha korkunçtur." Bu sözler beni o zaman da etkilemişti. Şimdi burada, aranızda bulunduğum sırada beyler, bunları birdenbire hatırlayıverdim.

Paisiy Peder sözü uzatmadan,

— Yani böylece bizleri de sosyalist olarak gördüğünüzü mü söylemek istiyorsunuz? diye sordu.

Pyotr Aleksandroviç vereceği yanıtı toparlayamadan kapı açıldı, içeri epeydir geciken Dmitri Fyodoroviç girdi. Doğrusu, oradakiler onu

beklemekten vazgeçmiş gibiydiler. Ansızın çıkagelmesi ilk anda şaşkınlık uyandırdı.

VI

Böyle Bir Adam Ne Diye Yaşıyor!

Yirmi sekiz yaşında, orta boylu, sevimli bir genç olan Dmitri Fyodoroviç, yaşından çok büyük gösteriyordu. Adaleli bir vücudu, güçlü kuvvetli bir yapısı olduğu görülüyordu, ama gene de yüzünde hastalıklı bir anlatım vardı. Yüzü zayıf, yanakları çökük, rengi sarıydı. Oldukça iri, koyu renk, fırlak gözlerinde sert bir inatçılığa rağmen, kararsızlık da okunuyordu. Hatta heyecanlandığı sıralar, öfkeli konuşurken bakışları sanki iç durumundan ayrılıyor, bambaşka, hatta çoğu zaman o ana hiç uymayan anlamlara bürünüyordu. Bazen, onunla konuşanların, "Ne düşündüğü anlaşılmıyor ki," dediği olurdu. Bazen de düşünceli, kasvetli bakışlarını görenler, tam o hüzünlü göründüğü anda birdenbire atıverdiği kahkahalara şaşarlardı. Gerçi o aralık yüzünün neden bu kadar sağlıksız göründüğünün nedeni biliniyordu. Dmitri Fyodoroviç'in son zamanlarda şehrimizde yaşadığı taşkın, sefih hayatı herkes biliyordu, hiç olmazsa işitmişlerdi. Öte yandan babasıyla para çekişmeleri yüzünden sinirlerinin bozulduğunu da bilmeyen kalmamıştı. Şehirde bu konuda birkaç söylenti de dolaşıyordu. Doğrusu Dmitri Pavloviç yaradılıştan hırçın, sulh hâkimimiz Semyon İvanoviç Kaçalnikov'un bir toplantıda dediği gibi, "düzensiz" kafalı bir adamdı. İki dirhem bir çekirdek, çok şık bir kıyafette geldi. Redingotu ilikliydi, siyah eldivenli ellerinde silindir şapkasını tutuyordu. Henüz emekliye ayrılan askerler gibi bıyık bırakmıştı, şimdilik de sakalını tıraş ediyordu. Koyu kumral saçları kısa kesilmiş, şakaklarına doğru taranmıştı: Sert, geniş adımlı, askerce bir yürüyüşü vardı. Bir an eşikte durarak odadakileri süzdü, ev sahibinin Staretz olduğunu anlayarak ona doğru yürüdü, önünde yere kadar eğilerek kutsamasını rica etti. Staretz hafifçe doğrularak onu kutsadı. Dmitri Fyodoroviç elini saygıyla öptü, sonra derin bir heyecanla, hatta biraz sinirli bir tavırla,

— Bu kadar beklettiğim için bağışlamanızı dilerim, dedi. Fakat babamın yolladığı uşak Smerdyakov, iki kez sorduğum halde, buluşmanın kesin olarak saat birde yapılacağını söyledi. Oysa şimdi öğrendiğime göre…

Staretz,

— Üzülmeyin, efendim, diye sözünü kesti. Biraz gecikmenizin önemi yok.

— Son derece minnettarım, iyi yürekliliğinizden ancak bunu bekleyebilirdim.

Dmitri Fyodoroviç kısa kestiği teşekkürden sonra yeniden eğildi, sonra birden babasından yana dönerek ona da aynı saygılı, derin baş selamını verdi. Bu selamı önceden, ödev bilerek ve içinden gelerek hazırladığı belliydi; böylece saygısını, iyi niyetini göstermek istiyordu. Fyodor Pavloviç buna pek hazır olmadığı halde hemen kendine göre bir karşılık verdi. Oturduğu koltuktan fırlayarak Dmitri Fyodoroviç gibi saygıyla eğildi. Yüzüne ansızın soylu, ağırbaşlı bir ifade yayıldı, ama bu halde bile pek kötü bir görünüşü vardı. Dmitri Fyodoroviç daha sonra odadakilere sessiz bir baş selamı vererek hep o geniş, kesin adımlarla pencerenin yanına yürüdü, Paisiy Pedere yakın tek boş sandalyeye oturdu; öne doğru eğilerek, gelişiyle kesilen konuşmayı dinlemeye hazırlandı.

Dmitri Fyodoroviç'in girişi iki dakikadan fazla zaman almadığı için konuşmanın yeniden başlaması pek doğaldı. Fakat bu sefer Paisiy Pederin ısrarlı, nerdeyse hiddetli sorusuna Pyotr Aleksandroviç karşılık vermeye gerek görmedi. Sosyete adamlarına özgü bir kayıtsızlıkla,

— İzin verirseniz, bu konudan vazgeçelim, dedi. Oldukça nazik bir konu bu. İvan Fyodoroviç de bize bakıp bakıp gülümsüyor; herhalde onun da meraklı bir söyleyeceği var. Ona sorun.

İvan Fyodoroviç hemen,

— Yo, öyle olağanüstü bir şey değil, dedi. Sadece şunu söylemek istiyordum: Genellikle Avrupalı liberaller, özellikle de bizim özenti liberalimiz epey bir zamandır sosyalizmin varacağı sonuçları Hıristiyanlığın sonuçlarıyla karıştırıyor sık sık. Bu tuhaflık, hiç kuşkusuz; bütünüyle onlara özgü bir durum. Bununla birlikte sosyalizmle Hıristiyanlığı birbirine karıştıran yalnız liberaller ve özentiler değil; anlaşıldığına göre çoğu zaman polisler de —tabii yabancı olanları— aynı şeyi yapmaktadır. Paris hikâyenizin dikkate değer bir özelliği var Pyotr Aleksandroviç.

Miusov,

— Ben gene bu konuyu bırakmak için izninizi rica edeceğim, diye tekrarladı. Bunun yerine size başka, doğrudan doğruya İvan Fyodoroviç'e ait son derece ilginç, çok özel, ufak bir hikâye anlatacağım. Beş gün ya var

ya yok, kendisi burada hanımların çoğunluğu oluşturduğu bir toplulukta, bir tartışma sırasında çok ciddi olarak, dünyada insanları hemcinslerini sevmek için zorlayan bir gücün, insanlığın ille de sevileceğine ilişkin bir yasanın bulunmadığını ileri sürmüş. Yeryüzünde sevginin varlığını doğa yasalarına değil, sırf insanların ruhun ölmezliğine olan inançlarına bağlamış. İvan Fyodoroviç parantez içinde, doğa yasasının da bu olduğunu söylemiş; insanoğlunda ruhun ölmezliğine ilişkin inanç yok edilse, yalnız sevgi değil, yeryüzünde hayatın devamı için bütün canlı güç de söner gidermiş. Öte yandan, ahlaksızlık kavramı kalkacak, her şey, hatta yamyamlık bile doğal sayılacakmış. Daha da ileri gitmiş: ne Tanrıya, ne de ölmezliğe inanan herkes için —mesela bizler gibi— doğadaki ahlak yasası hemen eski din yasasının tam tersine bir biçim almalıymış. İnsanlar için kötülüğe kadar giden her türlü bencil davranış sakıncasız görüldükten başka, en gerekli, akla uygun, nerdeyse en soylu bir kurtuluş çaresi sayılmalıymış. Bu tür paradokslar ve gariplikler kumkuması sevimli İvan Fyodoroviç'imizin sözü nerelere götürebileceğini, daha doğrusu götürmek niyetinde olduğunu tahmin edebilirsiniz beyler.

Dmitri Fyodoroviç ansızın,

— Müsaade buyurun! diye atıldı. Yanlış duymadımsa, kötülüğe yalnız izin verilmeyecek, bu her zındık için en gerekli, en zekice kurtuluş yolu olacak! Öyle değil mi?

Paisiy Peder,

— Evet, öyle! diye doğruladı.

— Hatırımda kalsın.

Dmitri Fyodoroviç sözünü tamamlayınca, konuşmaya katıldığı gibi ansızın sustu. Hepsi ona merakla baktı.

Staretz birdenbire İvan Fyodoroviç'e döndü.

— İnsanlarda ruh ölmezliğine inancın kaybolmasının gerçekten böyle bir sonuç doğuracağı kanısında mısınız? diye sordu.

— Evet, iddiam budur. Ölmezlik düşüncesi kalkınca erdem aramayın…

— Bu inanışınızla ya çok mutlu ya da son derece mutsuzsunuz.

— Neden mutsuz olayım? diye gülümsedi İvan Fyodoroviç.

— İhtimal kendiniz de ne ruh ölmezliğine, ne de Kiliseyle Kilise davası üzerine yazdıklarınıza inanıyorsunuz da ondan.

— Belki haklısınız. Ama gene de büsbütün şaka etmiyordum ben.

İvan Fyodoroviç bu garip, ani itiraftan kızarıverdi.

— Büsbütün şaka etmiyordunuz, doğru, içinizdeki bu henüz çözülmemiş sorun yüreğinize acı veriyor. Ama çilekeşin birinin içini kaplayan acı umutsuzlukla eğlenmekten hoşlandığı olur; hatta sanki ona bunu doğrudan doğruya umutsuzluğu yaptırmaktadır. Siz de şimdi umutsuzluktan sözlerinize inanmadan, yüreğiniz sızlarken, için için gülerken, dergilerdeki makalelerle, sosyete tartışmalarıyla gönül eğlendiriyorsunuz. Sorunu henüz halletmediniz; büyük üzüntünüz budur, çünkü çok acele bir çözüme ihtiyaç olduğunu biliyorsunuz.

— Belki de bir yol bulmuşumdur. Belki olumlu yolda çözdüm bu sorunu, ne dersiniz?

İvan Fyodoroviç bunları hep o anlaşılmaz gülümseyişiyle Staretze bakarak soruyordu.

— Olumlu bir çözüm bulunamazsa olumsuz yoldan asla çıkmayacaktır; yüreğinizin bu özelliğini biliyorsunuz, çektiği acı da hep bu yüzden zaten. Gene de Yaradana, size böyle bir acıyı duyabilen bir yürek ve “Asıl hayatınız göklerde olduğu için yücelikler peşine düşmek” yeteneği verdiği için şükredin. İnşallah yüreğinizin verdiği karar size, henüz bu dünyada bulunduğunuz sırada erişir. Tanrı yolunuzu açık etsin!

Staretz elini kaldırarak İvan Fyodoroviç’i oturduğu yerden kutsamak istedi. Ama o, birdenbire sandalyeden kalktı, Staretze yaklaşarak elini öptü, sessizce yerine döndü. Hali kesin, ciddiydi.

İvan Fyodoroviç’in Staretzle beklenmedik konuşması, ayrıca son hareketi herkese anlaşılmaz, hatta fazla ciddi görünmüş, oradakileri şaşırtmıştı. Bir an hepsi sustu. Alyoşa’nın yüzünde ise adeta bir korku belirmişti. Fakat Miusov hemen omuzlarını oynattı, o anda Fyodor Pavloviç de yerinden fırladı, İvan Fyodoroviç’i göstererek,

— İlahi, kutsal Staretz! diye haykırdı, işte oğlum, etten ayrılmayacak tırnak, en sevdiğim ciğerparem! Saygı dolu bir çeşit Karl Moor; şimdi giren, size hakkında şikâyete geldiğim oğlum Dmitri Fyodoroviç de saygısız Franz Moor'un ta kendisi!.. İkisi de Schiller'in Haydutlar'ındaki tiplerin canlı örnekleri… Böylece ben de Regierender Graf von Moor oluyorum. Hükmünüzü verin ve kurtarın. Yalnız dualarnıza değil, kehanetinize de muhtacız.

Staretz:

— Divanelik etmeden konuşun, dedi, hem de ağzınızı açar açmaz ailenizden kişilere hakarete başlamayın.

Staretzin sesi halsiz, bitkindi. Gittikçe yorulduğu, kuvvetten düştüğü belliydi.

Dmitri Fyodoroviç hiddetle,

— Adi bir komedya! diye bağırarak babası gibi yerinden fırladı. Staretze dönerek,

— Kusura bakmayın sayın Peder, dedi. Okumuş bir adam değilim, size nasıl hitap edileceğini bile bilmiyorum. Sizi aldattılar, siz de iyi yürekli bir insan olduğunuz için burada toplanmamıza izin verdiniz. Babam yalnız rezalet peşindedir; ama neden öyledir buna da yalnız kendisinin aklı erer. Galiba ben nedenini biliyorum artık…

Fyodor Pavloviç de bir yandan bağırıyordu:

— Hepsi, hepsi suçluyor beni! Pyotr Aleksandroviç de suçluyor. Birdenbire Miusov'a döndü, öteki bir şey söylemediği halde,

— Suçlayın Pyotr Aleksandroviç, siz de suçlayın beni! diye bağırdı. Çocuklarımın parasını iç etmekle suçlandırıyorlar. Mahkeme ne güne duruyor öyleyse? Oradan size istediğiniz hesabı verirler Dmitri Fyodoroviç; yazdığınız senetlere, mektuplara, sözleşmelere göre paranızın önceki mevcudunu, harcadığınızı ve kalan miktarı bir bir açıklar mısınız? Pyotr Aleksandroviç acaba neden fikrini söylemekten çekiniyor? Dmitri Fyodoroviç onun yabancısı sayılmaz. Çünkü hepsi bana karşı birleşmiş; elimdeki belgelerle kanıtlayacağım gibi, sonunda Dmitri Fyodoroviç bana hem de az buz değil, birkaç bin ruble borçlu çıktığı için hepsi düşmanım

kesildi. Yaptığı sefahat âlemleriyle bütün şehir çalkalanıyor. Bundan önce bulunduğu garnizonlarda baştan çıkardığı her namuslu kız ona birer ikişer bine patlıyordu. Bunların hepsini en ince noktalarına kadar biliyoruz, Dmitri Fyodoroviç, ispat da edeceğim… İnanır mısınız kutsal Peder, son derece soylu, iyi, hali vakti yerinde bir genç kızı kendine âşık etmiş. Kız eski amirlerinden, cesur, değerli, (Kılıçlı) Ermiş Anna nişanı almış bir albay kızı. Evlenme teklif ederek kızı dile düşürdü; kız öksüzdür, şimdi burada bulunuyor. Bu da, nişanlısının gözü önünde buradaki dilberlerden birine taşınıp duruyor. Sözünü ettiğim dilber, saygıdeğer bir zatla serbest bir şekilde yaşamıştı; ama pek başına buyruk, karşısına kim çıkarsa yenilmeyen, kale gibi bir kadın… Adamın nikâhlı karısından farksızdı, erdeminden zerrece fedakârlık etmemişti. Evet kutsal Pederler, erdemli kadındır o! Dmitri Fyodoroviç bu kaleyi altın anahtarlarla açmayı kafasına koymuş. Bana çalım satarak benden para koparmak istiyor; bu dilberin uğruna şimdiye kadar binlerce ruble eritti. Durmadan borç para alıyor, hem de kimden, biliyor musunuz? Söyleyeyim mi Mitya, ne dersin?

— Susun! diye bağırdı Dmitri Fyodoroviç. Ben buradan çıkıncaya kadar susun, bu son derece yüksek kızı benim yanımda lekelemeyin! Sizin ağzınıza düşmek bile onun için onursuzluktur… Müsaade etmem!

Boğulacak gibiydi.

Fyodor Pavloviç sinirli bir halle, zorla gözlerinden yaş getirerek,

— Bana bak, Mitya! diye bağırdı. Baba duasının ne olduğunu bilir misin? Ya sana beddua edersem, iyi mi olur?

Dmitri Fyodoroviç kendinden geçerek,

— Hayasız, riyakâr!.. diye kükredi.

— Babasına, babasına söylüyor bunu… Başkasına neler yapacağını siz düşünün! Burada fakir, ama saygıdeğer bir emekli yüzbaşı var. Adamcağız mevkiini kaybetmek felaketine uğramış; gerçi bu iş etraf duymadan, mahkemesiz filan olmuş; onurunu kurtarmış. Başında kalabalık bir aile var. Üç hafta önce bizim Dmitri Fyodoroviç onu sakalından tutarak lokantadan sokağa çekmiş, elalemin önünde basmış sopayı… Nedeni de adamcağızın bana ufak bir işte gizlice vekâlet etmesi…

— Yalan bu! Böyle bir şey var ama, aslı farklı…

Dmitri Fyodoroviç hiddetten tir tir titriyordu.

— Baba, ben hareketlerimi haklı göstermiyorum. Evet, hepinizin önünde itiraf ediyorum: o yüzbaşıya karşı hayvanca davrandım. Şimdi pişmanım, hayvanca kızgınlığım için kendimden iğreniyorum. Fakat şu yüzbaşınız, vekiliniz olacak adam, “dilber” diye söz ettiğiniz kadına gitmiş, sizde bulunan borç senetlerimi alarak beni mahkemeye vermesini tarafınızdan önermiş. Böylece mal taksimi hesapları yapılırken sizi fazlaca sıkıştıracak olursam beni deliğe tıkmak olanağına sahip olacaksınız. Bu kadına düşkünlüğümü yüzüme vururken, bir zamanlar, beni onun ağına düşürmek için öğütleyenin kendiniz olduğunu unutuyorsunuz. Bunu bana açıkça, sizinle alay ederek anlattı. Beni hapse tıkmak istemeniz sadece onu kıskanmanızdan ileri geliyor. Çünkü kendiniz bu kadını elde etmeye kalktınız. Bunu da biliyorum; bunu da gülerek —duydunuz mu— gülerek anlatıyordu. İşte kutsal Pederler, bu adam, bir baba!.. Tanık olduğunuz hiddeti bana bağışlayın beyler. Bu hain ihtiyarın sizi buraya bir rezalet seyrettirmek için çağırdığını sezmiştim zaten. Buraya bağışlamak için geliyordum; bana elini uzatsaydı bağışlayıp özür dilemeye bazırdım. Ama, şu anda yalnız bana değil, duyduğum ayıp yüzünden gereksiz yere adını ağzıma almaya çekindiğim, son derece soylu genç kıza da hakaret ettiği için, babam olduğu halde oyununu açığa vurmaya karar verdim.

Devam edemedi. Gözleri alev saçıyor, güçlükle nefes alıyordu. Hücredekilerin hepsi heyecan içindeydi. Staretzten başka hepsi yerlerinden kalktılar. Rahiplerin bakışları sertti, ama Staretzin iradesini bekliyorlardı. O ise, heyecandan değil, rahatsızlığın verdiği halsizlikten yüzü büsbütün solmuş oturuyordu. Dudaklarını yalvaran bir gülümseme nurlandırıyordu. Arada bir, kuduran kavgacıları susturmak istiyormuş gibi elini kaldırıyordu. Şüphesiz bu sahnenin kesilmesi için bir el hareketi yeterdi, fakat Staretz sanki kendisi de daha bir şey bekliyor gibi dikkatle inceliyor, henüz kavrayamadığı bir şeyi anlamak istercesine bakıyordu. Sonunda Pyotr Aleksandroviç Miusov kendini son derece rezil olmuş, hakarete uğramış hissetti. Hararetle,

— Bu rezalette hepimiz suçluyuz, dedi. Gene de karşımızda kim olduğunu bildiğim halde bu kadarını tahmin etmiyordum. Buna hemen son vermek lazım. Muhterem Peder, inanın bana, burada ortaya atılan

ayrıntıların hiçbirinden haberim yoktu, bunlara inanmak istemiyordum; şimdi ilk olarak öğreniyorum… Bir baba, oğlunu kötü bir kadından kıskanıyor, sonra da o aşifteyle bir olup oğlunu hapse attırmak için planlar kuruyor… Böyle bir topluluğa katılarak buraya gelmek zorunda kaldım. Aldatıldım, hepinize açıkça, başkaları kadar benim de aldatıldığımı söylüyorum.

Fyodor Pavloviç değişik bir sesle,

— Oğlum olmasaydınız sizi şu dakikada düelloya çağırırdım! diye haykırdı. Tabancayla, üç adım mesafeden, mendil gererek… mendil gererek ateş ederdik!

Ayaklarını yere vurarak bağırıyordu.

Ömürleri boyunca aktörlük etmiş bazı kart yalancıların hayatında öyle anlar vardır ki, kırıtmalarının sonunda birdenbire gerçek bir heyecanla ağlayıp titremeye başlarlar. Oysa hemen o anda (ya da bir an sonra) kendi kendilerine, “Yalan söylüyorsun koca utanmaz, şimdi bile şu kutsal hiddetine, hiddetindeki kutsal ana rağmen sadece aktörsün!” demeleri mümkündür.

Dmitri Fyodoroviç kaşlarını çatarak sonsuz bir küçümsemeyle babasını süzdü. Kendini tutarak, yavaşça,

— Ben de… ben de… dedi, ruhumun meleği nişanlımla doğduğum yere gelerek buna ihtiyarlık günlerinde şefkatle bakmak istiyordum.. Karşımda sadece sefih, şehvet düşkünü, adinin adisi bir soytarı buldum!

İhtiyar, her kelimede boğulup salyalar saçarak,

— Düelloya!.. diye çığlığı bastı. Şunu da bilin ki, Pyotr Aleksandroviç, belki bütün soyunuzda, demin “aşifte” diye söz ettiğiniz kadın gibi soylu, namuslu bir kadın yoktu. Namuslu diyorum, duydunuz mu? Siz de Dmitri Fyodoroviç, bu “aşifte”yi nişanlınıza tercih ettiniz, yani nişanlınızın onun pabucu bile etmediği hükmünü kendiniz verdiniz. Aşifteymiş!..

Staretz Yosif, birdenbire, elinde olmadan,

— Ayıp! diye bağırdı.

O ana kadar ses çıkarmayan Kalganov da, gencecik sesiyle,

— Ayıp ve alçakça! deyip kıpkırmızı kesildi.

Dmitri Fyodoroviç omuzlarını kamburlaşacak derecede kaldırarak ve hiddetten kendinden geçmiş halde,

— Ne diye yaşıyor böyle bir adam? diye boğuk boğuk kükredi. Söyleyin bana, böyle bir adamın varlığıyla yeryüzünü kirletmesine ne diye izin veriliyor?

Odadakileri süzerek ihtiyarı eliyle gösterdi. Ağır, ölçülü konuşuyordu.

Fyodor Pavloviç, Yosif Pedere atıldı:

— Duyuyor musunuz rahip efendiler, şu baba katilinin söylediklerini duyuyor musunuz? İşte “ayıp”ınızın karşılığı! Ayıp olan ne? Bu “afişte”, “kötü kadın” belki sizden, burada ruhlarını kurtaran rahiplerden de kutsaldır! Belki ilk gençliğinde çevrenin kurbanı olarak düşmüştür, fakat “çok sevmiş”, çok sevdiği için de İsa’nın affına uğramıştır.

Yumuşak başlı Yosif Peder dayanamadı:

— İsa’nın bağışladığı sevgi bu değildi.

— Hayır böyleydi, bunun gibi bir sevgiydi rahiplerim. Siz burada lahana yiyerek ruhunuzu kurtarmayı düşünüyorsunuz. Günde birer tanecik kayabalığıyla nefsinizi körletiyor, Tanrıyı kayabalığıyla satın almak istiyorsunuz.

Hücrenin her köşesinden,

— Olmaz, bu kadarı fazla!.. diye duyuldu.

Fakat bu rezalete varan sahne en umulmadık şekilde bitiverdi. Staretz birdenbire yerinden kalktı. Hem onun, hem oradakilerin hesabına korkudan şaşkına dönen Alyoşa gene de koluna girebildi. Staretz doğruca Dmitri Fyodoroviç’e yürüdü. Tam yanına gelince önünde diz çöktü. Alyoşa, Staretzin halsizliğinden çöktüğünü sandı, ama öyle değildi. Staretz dizüstü durunca Dmitri Fyodoroviç’in ayaklarına kapandı. Bu, alnı yere değerek tamamen bilinçli bir eğilişti. Alyoşa şaşkınlığından, kalkarken Staretzi

kolundan tutmaya yetişemedi. İhtiyarın dudaklarında belli belirsiz bir gülümseme parıldıyordu. Konukların önünde çepeçevre eğilerek,

— Bağışlayın, hepiniz bağışlayın! dedi.

Dmitri Fyodoroviç birkaç saniye şaşkınlık içinde kaldı: önünde yere kapanmıştı… nedeni neydi bunun? Sonra birdenbire, “Aman Yarabbim!” diye bağırarak yüzünü elleriyle kapadı, odadan kaçtı, öbür konuklar da şaşkınlıktan ev sahibiyle vedalaşmadan, hep birden, arkasından dışarı fırladılar. Yalnız rahipler kutsamayı ihmal etmediler.

— Ayaklarına neden kapandı acaba?.. Özel bir işaret mi ne?

Nedense birdenbire siniveren Fyodor Pavloviç konuşmak istiyor, ama belirli bir kimseye hitaba cesaret edemiyordu. O anda hepsi keşişhane çevresinden çıkıyorlardı.

Miusov, hırsla,

— Tımarhane delilerinden sorumlu değilim, dedi. Ama sizden, hem de emin olun, temelli olarak yakamı sıyıracağım Fyodor Pavloviç. Nerede o deminki rahip?

Onları Başrahibin yemeğine davet eden “deminki rahip” kendisini bekletmedi. Konuklar Staretzin hücresinden iner inmez sanki hep orada bekliyormuş gibi onları karşıladı.

Pyotr Aleksandroviç sinirli bir tavırla rahibe döndü:

— Sayın Peder, Başrahip Pedere en derin saygılarımla, beklenmedik ve elimde olmayan nedenlerden ötürü, çok istediğim halde yemeğe katılmak onurundan yoksun kalacağımı söyleyin lütfen.

Fyodor Pavloviç hemen söze karıştı:

— Beklenmedik neden benim. Duydunuz mu Peder? Pyotr Aleksandroviç benimle birlikte kalmak istemiyor, yoksa hemen giderdi. Gidin Pyotr Aleksandroviç, Başrahip Pedere gidin; afiyet olsun! Siz değil, ben çekileceğim; rahat olun. Eve, eve gider, karnımı evde doyururum; burada yapamam aziz akrabam Pyotr Aleksandroviç, yapamam!

— Akraban falan değilim ben, hiçbir zaman da olmadım, alçak adam!

— Mahsus, sizi kızdırmak için söyledim; akrabalığımızdan sıyrılmak istediğinizi biliyorum. Oysa ne yapsanız akrabamsınız, bunu Kilise takviminden kanıtlarım. Sana arabayı tam vaktinde yollarım İvan Fyodoroviç, kalmak istiyorsan kal. Sizin nezaket icabı Başrahip Pedere mutlaka gitmeniz lazım; oradaki marifetlerimiz için özür dilersiniz, Pyotr Aleksandroviç.

— Eve gideceğiniz doğru mu? Yalan söylemiyorsunuz ya?

— Bütün olanlardan sonra cesaret edebilir miyim, Pyotr Aleksandroviç? Coştum, kusura bakmayın beyler, coştum! Ama sarsıldım. Utanıyorum da. Efendim, böyledir bu: kiminde Makedonyalı İskender'in kalbi vardır, kiminde de köpek Fidel'inki… Benimki köpek Fidel'inkine benzer. Hemen ürktüm. Böyle bir maceradan sonra ziyafete nasıl gelir de manastır salçasından atıştırırım. Ayıp, yapamam; bağışlayın!

Miusov düşünceli bir halle durdu, uzaklaşan soytarıyı şaşkın bir bakışla izlerken kafasından, "Ya aldatıyorsa?.. Onun ipiyle kuyuya inilmez…" diye geçiyordu. Öteki döndü, Pyotr Aleksandroviç'in onu izlediğinin farkına vararak eliyle bir öpücük yolladı.

Miusov, İvan Fyodoroviç'e kısaca,

— Siz de gelecek misiniz Başrahibe? diye sordu.

— Neden gelmeyeyim? Zaten dünden beri özel olarak davetliyim.

Genç rahibin onları dinlediğine aldırmayan Miusov hep o acı hırçınlıkla devam etti:

— Ne yazık ki, bu uğursuz davete katılmanın nerdeyse bir zorunluluk halini aldığını hissediyorum. Yaptıklarımız için hem özür dilemeli, hem de bizim bir suçumuz olmadığını açıklamalıyız. Ne dersiniz İvan Fyodoroviç?

— Evet, bunu yapmak gerekiyor. Zaten babam gelmeyecek.

— Bir de gelse… Yerin dibine batsın ziyafet!

Hep birlikte yola devam ettiler. Genç rahip sessizce dinliyordu. Yolda, korudan geçerken yalnız bir kez, Başrahibin epeydir beklediğini, yarım

saatten fazla geç kaldıklarını söyledi. Karşılık veren olmadı. Miusov, İvan Fyodoroviç’i nefretle süzdü.

“Bir şey olmamış gibi yemeğe gidiyor,” diye düşündü. Ne olacak, kalın kafa, Karamazov vicdanı…”

VII

Haris Bir Papaz Adayı

Alyoşa, Staretzini yatak odasına götürüp yatağına oturttu. Küçücük, dar, ancak en gerekli eşyaların bulunduğu bir odaydı bu. Dar karyola demirdendi, üzerine döşek yerine sadece yalınkat keçe serilmişti. Köşede ikonların önündeki rahlede haçla İncil vardı. Staretz bitkin bir halde yatağa çöktü, gözleri ışıl ışıl parlıyor, güçlükle nefes alıyordu.

Oturduktan sonra, bir şeyler düşünüyormuş gibi gözlerini Alyoşa'ya dikti.

— Sen git yavrum, git. Yanımda Porfiri var, yeter; hem acele et. Orada sana ihtiyaç var. Başrahibe git, sofrada hizmet edersin.

Alyoşa yalvaran bir sesle,

— Burada kalmama izin verin! dedi.

— Orada daha yararlı olursun. Huzursuzluk var orada. Yardımın dokunur. Şeytanlar bastırınca dua et. Hem şunu da bil oğulcuğum, (Staretz onu böyle çağırmayı pek severdi) burası sana göre değil. Unutma bunu delikanlı. Ulu Tanrının huzuruna kavuştuğum zaman manastırdan git. Temelli git.

Alyoşa titredi.

— Ne oldun?.. Evet, şimdilik burada işin yok. Dışarıdaki hayata karışarak üzerine büyük ödevler alacaksın. Pek çok dolaşacaksın. Evlenmen gerekecek, bunu yapmak zorunda kalacaksın. Dönünceye kadar çok şeye dayanacaksın. Çok iş düşecek, ama sana güvenim var, bunun için seni yolluyorum. İsa seninle beraberdir. Ondan ayrılmazsan O da seni bırakmaz. Büyük bir kedere uğrayıp bu yüzden mutlu olacaksın. Benden sana öğüt: Mutluluğunu kederde ara. Çalış, durmadan çalış. Sözlerim kulağına küpe olsun. Daha çok şey söyleyeceğim sana, ama yalnız günlerim değil, saatlerim bile sayılı artık…

Alyoşa'nın yüzünde gene bir heyecan belirdi. Dudaklarının ucu titriyordu. Staretz sessiz bir gülümsemeyle,

— Ne oldun gene? dedi. Varsın dış dünyadakiler ölülerini gözyaşlarıyla uğurlasınlar. Biz burada her giden rahip hesabına seviniyoruz. Seviniyoruz,

dua ediyoruz onun için. Şimdi bırak beni. Dua etmem gerek. Git, ama acele git. Kardeşlerinin yanında bulun. Hem yalnız birinin değil, ikisinin yanında ol.

Staretz kutsamak için elini kaldırdı. Alyoşa, orada kalmayı bütün yüreğiyle istediği halde, karşı çıkması olanaksızdı. Öğrenmek istediği şeyi Staretzin, ağabeyi Dmitri Fyodoroviç'in önünde yerlere kadar niçin eğildiğini, dilinin ucuna geldiği halde sormaya cesaret ödemedi. Biliyordu ki, mümkün olsa Staretz soru sorulmasına meydan bırakmadan açıklardı. Demek elinde değildi bu. Oysa bu yere kapanış Alyoşa'yı son derece hayrete düşürmüştü. Bunda sırlı bir anlam bulunduğuna bütün varlığıyla inanıyordu. Sır dolu, hatta belki de korkunç bir anlam… Başrahibin yemeğinin başlangıcına, (tabii sadece sofrada hizmet etmek için) yetişmek üzere keşişhane çevresi dışına çıkınca yüreği birdenbire acı acı sızladı, olduğu yerde duruverdi. Staretzin, yakın ölümü hakkındaki kehanetli sözlerini tekrar duyar gibi oldu. Büyük bir kesinlikle söylediği o sözlerin hepsi yüzde yüz gerçekleşecekti. Alyoşa buna iman etmişti. Fakat o, Staretzsiz ne yapacak, onu görmeden, sözlerini duymadan nasıl yaşayacaktı? Hem nereye gidecekti? Staretz, arkasından ağlamamasını ve manastırdan ayrılmasını emrediyordu, aman Yarabbi!.. Alyoşa çoktandır bu kadar üzülmemişti. Keşişhaneyi manastırdan ayıran ormandan hızla yürüdü, içini ezen düşüncelere dayanamayarak orman yolunun iki yanında sıralı asırlık çamları seyretmeye başladı. Yolu uzun değildi, beş yüz adım ancak tutardı; o saatte birisine rastlama olasılığı pek yoktu, buna rağmen yolun ilk kıvrımında Rakitin'i fark etti. Birisini bekliyordu.

Alyoşa yanına varınca.

— Beni mi bekliyorsun? diye sordu.

Rakitin gülümsedi.

— Nereden bildin? Başrahip Pedere yetişmek için acele ediyorsun, biliyorum; ziyafet var. Piskoposla General Pahatov'u kabulünden sonra — hatırlarsın, değil mi— böyle ziyafet olmamıştı. Ben oraya gitmem; sen git, salçalarını falan getir götür… Bana bak Aleksey, sana bir şey soracağım: o masalın[20] anlamı nedir acaba?

— Ne masalı?

— Şu ağabeyciğin Dmitri Fyodoroviç’in önünde yerlere kadar eğilmesi. Hem alnını yere bir vuruş vurdu ki!

— Staretz Zosima’dan mı söz ediyorsun?

— Evet, Staretz Zosima’dan.

— Alnını yere vurmuş!..

— Eh, deyim biraz saygısızca oldu ama aldırma, varsın saygısızca olsun! Peki, anlamı ne bunun?

— Bilmem, Mişa.

— Sana açıklamayacağını biliyordum zaten. Aslında anlaşılmayacak tarafı yok, her zamanki dindarlık zevzekliklerinden biri… Fakat bu numara bile bile yapılmıştır. “Anlamı ne bunun?” diye iş şehir softalarının ağzına düşürülmek, bütünü ile duyurulmak isteniyor. Bence, ihtiyar gerçekten ileri görüşlü: cinayet kokusu aldı. Sizden çıkıyor bu koku.

— Ne cinayeti canım?

Rakitin ağzındaki baklayı çıkarmak istiyordu.

— Ailenizde bir cinayet olacak, kardeşlerinle zengin babanız arasında işlenecek. Staretz Zosima, ilerisi için, ne olur ne olmaz diye, yere kapandı. Hani, bir gün bir şey olursa, “Efendim, kutsal Peder böyle olacağını önceden bildi… Kâhindi…” dedirtmek için… Oysa yere kapanmanın kehanetle ilgisi ne? Ama öyle değil, bu bir işaret, bir yol gösterme, daha da bilmem nedir. Şişirip dallandıracaklar: bir cinayet işleneceğini, suçlunun kim olacağını önceden söylemiş… Meczuplar böyledir zaten: meyhaneyi görünce istavroz çıkarır, kiliseyi taşlar. Senin moruk da iyi, doğru insanı sopayla kovar da katilin ayaklarına kapanır.

— Ne cinayeti?.. Ne katili?.. Neden söz ediyorsun sen?

Alyoşa birdenbire olduğu yerde taş kesildi. Rakitin de durdu.

— Sanki bilmiyorsun. Bunu kendin de düşünmüşündür, bahse girerim. Sahiden ilginç bu: Sen her zaman iki sandalye arasına oturduğun halde, gerçeği söylemekten geri kalmazsın, Alyoşa. Doğru söyle, düşündün mü bunu, düşünmedin mi?

Alyoşa, yavaşça,

— Düşündüm, dedi.

Rakitin adeta şaşırdı.

— Ne diyorsun! Demek sen de düşündün bunu! diye bağırdı.

Alyoşa kekeledi,

— Ben… şey… düşünmek değil de, sen bundan böyle tuhaf tuhaf söz etmeye başlayınca sanki ben de düşünmüşüm gibi geldi.

— Gördün mü, ne kadar da açık söyledin! Bugün babanla kardeşin Mitya'ya bakarken aklından cinayet geçti, değil mi? Şu halde aldanmadım demektir…

Alyoşa, kaygıyla,

— Dur canım, dur, diye sözünü kesti. Nasıl görebiliyorsun bütün bunları? Hem ilkin, bunlarla neden bu derece ilgilendiğini söylesene.

— Apayrı, ama çok doğal iki soru… İkisine de ayrı ayrı yanıt vereceğim. Bunları nasıl görebildiğim sorusu: bugün ağabeyin Dmitri Fyodoroviç'i birdenbire ve tam olarak anlayamasaydım, hiçbir şey görmem mümkün olmazdı: Sadece tek bir halinden bütün varlığını kavrayıverdim. Son derece namuslu, fakat şehvete düşkün böyle insanların kendilerine göre bir sınırı vardır; bu sınırı aşmamalı. Yoksa… yoksa öz babalarını bıçaklayabilirler. Zaten babası sarhoşun, sefihin biri, öteden beri ölçü, karar nedir bilmezdi. Dayanamazlar, ikisi de uçuruma yuvarlanır…

— Hayır Mişa, hayır. Hepsi bu kadarsa içime su serpildi, işi oraya vardırmazlar.

— Öyleyse neden bu kadar titriyorsun? Sana bir şey söyleyeyim mi? Mitenka namuslu bir adam olabilir; (aptallığına aptal, ama gene de namuslu) yalnız şehvet düşkünlüğü var. İçi dışı, bütün özelliği bundan ibaret. Bu adice şehvet düşkünlüğü ona babasından geçti. Yalnız sana şaşıyorum Alyoşa; nasıl olur da sen hâlâ kız gibi temiz kalırsın? Sen de Karamazov'sun! Şehvet ailenizde kudurganlık derecesinde… Şu üç

muhteris mesela… Koyunlarında bıçakla birbirlerini kolluyorlar. Üçü kafayı tosladılar, belki sen de dördüncü olursun.

Alyoşa ürperir gibi oldu.

— Bu kadın hakkında yanılıyorsun. Dmitri onu… hor görüyor.

— Kimi, Gruşenka'yı mı?.. Yoo, hor görmüyor dostum. Nişanlısını açıktan açığa terk ettiğine göre hor görmüyor demektir. Bu… bunu sen henüz anlayamazsın azizim. Bu öyle bir şey ki, adamın biri herhangi bir güzel şeye, kadın vücuduna, hatta vücudunun bir parçasına âşık olur; (bunu ancak şehvet düşkünleri anlayabilir), uğruna evlatlarını verir, anasını, babasını, Rusya'yı, vatanını satar. O zamana kadar namusuyla yaşayan adam bıçağa sarılır, sadıksa ihanet eder. Kadın bacaklarının şairi Puşkin'in şiirleri bunların övgüleriyle doludur, öbürleri övmezler ama, bacaklara da içleri gitmeden bakamazlar. Hem iş yalnız bacakla bitmez ki… Gruşenka'yı hor görse bile, küçümseme filan para etmez dostum. Hem küçümser, hem ondan vazgeçemez.

Alyoşa atılarak,

— Bunu anlıyorum, dedi.

— Acaba? Ama bunu hiç düşünmeden söylediğine göre gerçekten anlıyor olmalısın.

Rakitin bunu haince bir tavırla söyledi.

— Kazara söyledin, ağzından kaçırdın bunu, diye devam etti. Böylesi daha iyi: demek ki konuya büsbütün yabancı değilsin, şehvetle ilgilenmişsin. Seni gidi ana kuzusu seni!.. Sinsisin Alyoşa, evliya gibi adamsın ama, saman altından su yürütürsün; neyi bilip neyi bilmediğine şeytanın aklı ermez. Ağzın süt kokar ama, düşünmediğin şey yok, seni ne zamandır kolluyorum. Sen de bir Karamazov'sun; tam bir Karamazov'sun; soyunu, ananın babanın kanını unutmamak lazım. Babandan şehvet düşkünlüğünü almışsın, anan tarafından bir meczupsun. Niye ürperiyorsun? Yoksa dediklerim doğru mu? Gruşenka, "Getir onu da (seni yani) cüppesini üstünden atayım!" diyor, ille getir diye öyle yalvardı ki… Seni neden bu kadar merak ettiğini düşündüm. O da olağanüstü bir kadındır, biliyor musun?

Alyoşa ağzını çarpıtarak gülümsedi.

— Selamımı ilet ve gelmeyeceğimi söyle. Sözünü tamamla Mihayl, sonra da ben düşündüklerimi söylerim.

— Tamamlayacak tarafı var mı, hepsi gün gibi açık, hep bildiğin şeyler… Sende bile şehvet düşkünlüğü varken kardeşin İvan'ın ne olacağını bir düşün. O da bir Karamazov. Zaten Karamazovluk şöylece özetlenebilir: şehvetli, kâr düşkünü ve akıldan sakat insanlar… Kardeşin İvan şimdilik anlamsız, bilinmeyen bir hesapla din konuları üzerine şakacıktan makaleler yazıyor; zındık olduğu halde yapıyor bunu, alçaklığını da saklamıyor. Bir yandan da ağabeyi Mitya'nın elinden nişanlısını almaya uğraşıyor, amacına ulaşacak da. Hem de bunu Mitenka'nın kendi rızasıyla yapacak. Mitenka, Gruşenka'ya bir an önce kavuşmak için nişanlısını başından atmaya bakıyor. Bunu o soylu ruhlu, aklından zerrece çıkarcılık geçirmeyen kıza yapıyor, dikkat et! Bu çeşit adamlar en korkunç sınıftır. Hakkımızdaki yargıyı sen ol da verme bakalım! Herif hem alçaklık ettiğinin farkında, hem de bundan geri durmuyor. Dahası var: şu sırada moruk, babası yani, Mitenka'nın yoluna engel çıktı. Gruşenka için çıldırıyor da ondan; karşıdan bakarken bile ağzının suyu akıyor. Demin Staretzin hücresinde, sırf Miusov kadına orospu dediği için rezalet çıkardı. Karıya deliler gibi âşık. Gruşenka başlangıçta ona bazı bulaşık işlerinde, meyhanesinde para karşılığında yardım ediyordu. Ama moruğun birdenbire gözleri açıldı, kıza yanaşmaya başladı; azdıkça azdı, bazı önerilerde bulundu. Elbette namuslu öneriler değildi bunlar. Ama bir gün nasıl olsa baba oğul aynı yolda birbirlerine toslayacaklar. Gruşenka'ya gelince, şimdilik hiçbirine kesin bir şey söylediği yok, kararsızlık içinde ondan ona savruluyor, ikisine de yüz vererek işine daha çok yarayacak olanı keşfetmeye çalışıyor. Gerçekten ihtiyar para babasıdır, ama nikâha dünyada yanaşmaz. Hatta sonraları elini sıkılayıp şimdiki cömertliğinden vazgeçmesi olasılığı da var. Bu bakımdan Mitenka daha ağır basar: parası yok, ama dilediği kadınla evlenebilir. Evlenir ya! Nişanlısını, o eşsiz güzellikte, zengin, soylu albay kızı Katerina İvanovna'yı bırakarak pinpon bir tüccar, ahlaksız bir mujik ve Belediye Başkanı Samsonov'un kapatmasıyla evlenebilir. Bütün bunların bir cinayet doğurması mümkündür. Kardeşin İvan'ın beklediği de bu zaten, bir taşla iki kuş; hem abayı yaktığı Katerina İvanovna'ya kavuşacak, hem altmış bin rublelik drahomaya konacak. Onun gibi küçücük, üstelik sipsivri bir adam için bulunmaz fırsat doğrusu. Şunu da gözden kaçırma ki, bu hareketiyle

Mitya'yı gücendirmek şöyle dursun, ömrünün sonuna kadar kendisine minnettar edecek. Mitenka'nın daha geçen hafta çingene kızlarıyla meyhanede içerken nişanlısına layık olmadığını, kardeşi İvan'la denk düşeceklerini bar bar bağırdığını çok iyi biliyorum. Sonunda Katerina İvanovna da İvan Fyodoroviç gibi çekici bir erkeği tepmeyecektir. Zaten daha şimdiden ikisi arasında bocalayıp duruyor. Şu İvan'ın hepinizi kendisine taptıracak kadar nasıl büyülediğini anlamıyorum doğrusu! Oysa o, beleş ziyafete konduk, sırtınızdan geçiniyoruz diye sizleri alaya alıyor.

Alyoşa kaşlarını çatarak, sert bir tavırla,

— Nereden biliyorsun bunları? dedi. Üstelik bu kadar kesin konuşuyorsun.

— Peki ama, bana bunu sorarken neden yanıtımdan korkuyorsun? Demek ki gerçeği söylediğimi kabul ediyorsun.

— Sen İvan'ı sevmiyorsun, İvan'ın parada gözü olamaz.

— Acaba?.. Sonra, Katerina İvanovna'nın güzelliğini ne yapalım? Yalnız para değil bu, olmasa da altmış bin yabana atılmaz ya!..

— İvan bu kadar alçalmaz. Binliklere kanacak adam değildir o. İvan ne para ne de rahat peşindedir. Belki de acı arıyor o…

— Hezeyana bakın! Sizi gidi… soylular!

— Ah Mişa, onun ne çetin ruhlu olduğunu bilmezsin. Aklı hapsedilmiştir onun. İçi derin, halledilmemiş fikirlerle dolu. Kafasındaki fikirler yeter ona, milyonlar vız gelir…

— Edebi hırsızlık bu Alyoşka, Staretzten duyduğunu satma. Şu İvan iyi bir bilmece verdi size!

Rakitin bunu gizlemediği bir kızgınlıkla bağırdı. Yüzü değişti, dudakları çarpıldı.

— Bilmece de ne bilmece; çözülecek yanı yok; diye devam etti. Kafanı biraz işletirsen anlarsın. Makalesi gülünç ve anlamsız. Aptalca kuramını duydun demin: "Ruh ölmezliği olmayınca erdem ortadan kalkar, o zaman her şey mubah" sayılır mı? (Ağabeyin Mitenka'nın "Bunu

unutmayacağım!” diye nasıl bağırdığını hatırlıyor musun?) Namussuzların bayılacağı bir kuram!.. Ben de boş yere ağız bozuyorum… Namussuzlar değil de, “ulaşılmaz derinlikte fikirler” taşıyan okul farfaraları bunlar… Züppe herif! Oysaki bütün sorun iki kere ikinin dört ettiği kadar açık. Kuramı baştan başa namussuzluk, insanlık ruhun ölümsüzlüğüne inanmasa bile, kendinde erdem için yaşama gücü bulur. Bunu özgürlüğe, eşitliğe, kardeşliğe sevgisinden alır.

Rakitin heyecanlanmıştı, sanki kendine hâkim olamıyordu. Sonra birdenbire hatırına bir şey gelmiş gibi durdu. Büsbütün çarpılan bir gülümseyişle,

— Eh yeter, dedi. Ne gülüyorsun? Sana pek bayağı geliyorum, değil mi?

— Yo, bu aklımın kenarından bile geçmedi. Zekisin ama… vazgeç canım, aptallığımdan gülümsedim işte. Hiddetini anlıyorum, Mişa. Heyecanlanmandan, senin de Katerina İvanovna’ya karşı kayıtsız olmadığını anladım. Bundan çoktandır kuşkulanıyordum, dostum; kardeşim İvan’ı bu yüzden sevmiyorsun. Ondan kıskanıyorsun, değil mi?

— Parasını da kıskanıyorum, öyle mi? Bunu da söyle.

— Hayır, para lafı etmeyeceğim, seni incitmek istemem.

— Sana inanıyorum, gene de şu İvan kardeşinizin canı cehenneme! Hiçbiriniz, Katerina İvanovna sorunu olmasa bile, bu adamın sevilmeyebileceğini nasıl da anlamıyorsunuz, bilmem. Hem ne diye sevecekmişim, şeytan görsün suratını! Bana çatarak şeref veriyorsa benim de ona çıkışmaya neden hakkım olmasın?

— Senden ne iyilikle, ne de kötülükle söz ettiğini hiç duymadım; adını ağzına aldığı yok.

— Ben de, daha iki gün önce Katerina İvanovna’dan beni yerin dibine batırdığını duydum; kulunuza bu kadar büyük ilgisi var. Kıskananın kim olduğunu var sen hesap et artık. Benim için demiş ki, Başrahipliğe göz dikerek yakın bir gelecekte papaz giysisini giyersem yüzde yüz Petersburg’a gider, kalınca bir dergiye, hem de yüzde yüz eleştiri sütununa geçip on yıl kadar yazar, sonunda da dergiyi üzerine yaptırırmışım; bir yandan da dergiyi yayınlamaya devam edermişim. Bu mutlaka serbestliğe,

dinsizliğe eğilimli, bir kırık sosyalizm rengi hatta cilası taşıyan, ama çok temkinli, açıkçası ne İsa'yı ne de Musa'yı darıltan, aptalların gözünü boyayacak bir dergi olacakmış. Kardeşin, mesleğimin ne şekilde sona ereceğini de kararlaştırmış. Sosyalist bir renk taşıdığım halde abonelerden aldığım parayı bankaya yatıracak, fırsat buldukça bir Yahudi eliyle bunları işletecekmişim. Petersburg'da bir apartman yaptırıp basımevini oraya taşıyarak öteki katları kiraya verene kadar böylece devam edecekmişim. Hatta bina yerini bile kararlaştırmış; Petersburg'da, Neva üzerinde, Liteynaya'dan Viborgskaya'ya kurulması tasarlanan yeni taşköprü civarı…

Kendini tutamayan Alyoşa birdenbire neşeli bir gülümsemeyle,

— Belki gerçekten olur bu, Mişa! diye bağırdı. Hepsi çıkar belki, hem de kelimesi kelimesine…

— Alaya başladınız, Aleksey Fyodoroviç.

— Yok canım, şaka söylüyorum, darılma. Aklımda bambaşka şeyler var. Yalnız izninle, bütün bunları sana böyle noktası noktasına kimin anlattığını sorabilir miyim? İvan senin hakkında konuşurken orada bulunmuş olamazsın.

— Ben yoktum, ama Dmitri Fyodoroviç oradaydı. Onun anlattıklarını kendi kulaklarımla duydum. Bana anlatmıyordu ama, kulak misafiri oldum. Gruşenka'nın yatak odasındaydım. Dmitri Fyodoroviç bitişik odadayken çıkamadım.

— A, sahi; akraban olduğunu unuttum.

Rakitin kıpkırmızı oldu.

— Akrabam mı?.. Gruşenka mı akrabam? diye bağırdı. Sen çıldırdın mı yoksa?.. Aklından zorun var galiba.

— Ne?.. Akraban değil mi? Ben, öyle duydum da…

— Nereden duydun? Siz Karamazov'lar kendinize büyük, eski bir soylu aile süsü vermeden yapamıyorsunuz. Oysa baban ötekinin berikinin sofrasında soytarılık edip mutfaklarından Allah rızası için karın doyururdu. Gerçi ben de sadece bir papaz oğluyum, sizin gibi kişizadeler karşısında bir hiçim, ama gene de beni böyle neşeli bir pervasızlıkla aşağılayamazsınız.

Benim de onurum var, Aleksey Fyodoroviç. Elin orospularına akraba çıkamam, bunu anlamanızı rica ederim!

Rakitin fena halde kızmıştı.

— Allah aşkına bağışla beni, bunu düşünmedim ben. Hem neden elin… şeyi olsun? O… şey… öyle mi gerçekten?

Alyoşa birdenbire kızardı.

— Tekrar ediyorum, akraba olduğunu duymuştum. Ona sık sık gidiyorsun; aranızda aşk falan olmadığını kendin söylerdin. Onu bu derece hor gördüğün aklımdan geçmezdi. Buna layık mı o?

— Ona gitmemin kendimce nedenleri olmalı. Akrabalığa gelince, kardeşin, hatta bizzat baban, bu akrabalığı benden çok, sana mal edebilir. Geldik işte. Sen mutfağa git, daha iyi olur. Aa, bu da nesi? Geç mi kaldık yoksa? Ama bu kadar çabuk yiyemezlerdi. Yoksa Karamazov'ların yeni bir azizliği mi? Öyle olmalı. Bak; baban, arkasında da İvan Fyodoroviç. Hepsi Başrahibin evinden dışarı uğramış… Bak, İsidor Peder merdivende peşlerinden bir şeyler bağırıyor. Baban da bağırarak ellerini sallıyor, kavga ediyor besbelli. Oo… Miusov arabasına binmiş; bak, bak, gidiyor! Derebeyi Maksimov da koşuyor… Burada bir rezalet kopmuş, yemeği kimsenin düşündüğü yok. İster misin Başrahibi pataklamış olsunlar? Yahut kendileri dayak yedi. Değerdi doğrusu.

Rakitin'in söyledikleri boşuna değildi. Gerçekten görülmemiş, beklenilmedik bir rezalet kopmuştu. Her şey "bir anda" olmuştu.

VIII

Rezalet

Miusov'la İvan Fyodoroviç Başrahibin yanına girerken Pyotr Aleksandroviç ansızın, gerçekten namuslu, kibar bir adama özgü ince bir duyguya kapıldı: hiddetinden utanıyordu. Staretzin hücresinde yaptığı gibi, soğukkanlılığı elden bırakarak kendini kaybetmemesi, şu mendebur Fyodor Pavloviç'e saygı göstermesi gerektiğini hissetti. Merdivenden çıkarken, "Ne de olsa rahiplerin bu işte suçu yok," diye karar verdi. "Buradakiler de temiz kimselerse (Başrahip Nikolay Peder de soylulardanmış) onlara karşı sevimli, nazik ve terbiyeli davranmamak için neden yok… Tartışmayacağım, fikirlerine katılmış görünür, nezaketimle onları kendime çekerim. Hem… hem de… nihayet, şu soytarının, Pierrot'nun dengim olmadığını; tıpkı onlar gibi benim de gafil avlandığımı göstereceğim."

Dava konusu olan ormandan ağaç kesme ve balık avı işlerine gelince: (bunların nerede yapıldığını kendisi de bilmiyordu ya!) Miusov hemen o gün, her şeyi onlara bağışlayıp manastıra karşı açtığı davadan vazgeçmeye kesin olarak karar verdi. Bu onun için büyük bir özveri sayılmazdı zaten.

Başrahip Pederin yemek odasına girdikleri zaman iyilikçi niyetleri büsbütün kesinleşti. Oda tam anlamıyla yemek odası değildi. Başrahibin dairesinde topu topu iki oda vardı; gene de bunlar Staretzin odalarından çok daha geniş, rahattı. Ama buranın döşeme tarzı da fazla konforlu sayılamazdı. Maundan, deri kaplı koltuklar eski, 1820 modasına göre yapılmıştı. Döşeme tahtaları da boyalı değildi, ama temizlikten yana diyecek yoktu: ortalık pırıl pırıdı, pencereler değerli çiçeklerle doluydu. Fakat o anda odanın en göz alan yanı, çevresine göre lüks sayılabilecek oldukça zengin sofraydı. Yaygı tertemiz, kaplar ışıl ışıldı. Masada pişkin üç çeşit ekmek, iki şişe şarap, iki şişe manastır yapısı nefis bal şerbeti ve manastırın bütün bölgede ün salmış kvasından[21] büyük bir cam sürahi dolusu vardı. Hiç votka yoktu. Rakitin'in sonraları anlattığına göre, o günkü yemek beş kaptan ibaretti. İlk olarak içi balıklı ufak böreklerle çığa balığı çorbası vardı; arkasından pek güzel ve özel bir şekilde hazırlanmış bir balık haşlaması, mersin balığı köftesi, dondurma, komposto, sonunda da blanc-manger'yi[22] andıran bir pelte geliyordu. Bunları, sırf merakını yenmek için, o tarakta da bezi olan Rakitin, Başrahibin mutfağına uğrayarak haber almıştı. Zaten her köşede, her lafı yetiştirecek adamları vardı. Huzursuz,

kıskanç yaradılışlıydı. Bazı yetenekleri olduğunu biliyor, fakat gururu yüzünden bunları dev aynasında görmekten kendini alamıyordu. Kendi tarzında yetkin bir iş adamı sayılacağı kanısındaydı. Öte yandan ona çok bağlı olan Alyoşa, arkadaşı Rakitin'in şerefsizin biri olup bunu fark edemediğini biliyor, hatta bir masada para görse bunları çalmadığı için kendini son derece namuslu bir insan saymasına üzülüyordu. Buna ne Alyoşa, ne de başkası çare bulabilirdi.

Rakitin, önemsiz bir kişi olduğu için yemeğe davet edilemezdi. Buna karşılık Yosif Pederle Paisiy Peder ve başka bir rahip ziyafete çağırılmıştı. Bunlar, Pyotr Aleksandroviç, Kalganov ve İvan Fyodoroviç Başrahibin yemek odasına girdikleri zaman orada bekliyorlardı. Derebeyi Maksimov da bir köşedeydi. Başrahip konukları karşılamak için odanın ortasına kadar ilerledi. Uzun boylu, zayıf yapılı olduğu halde, gücü hâlâ yerinde bir ihtiyardı. Hayli aklaşmış siyah saçları, uzun, solgun, azametli bir yüzü vardı. Konukları başıyla sessizce selamladı, bu kez kutsanmak için hepsi önünde eğildiler, hatta Miusov oldu olacak gibilerden elini de öpmek istedi, ama Başrahip tam o sırada elini çektiği için öpemedi. İvan Fyodoroviç'le Kalganov gene de pek safça, halk usulü şapırtılı bir öpücük kondurmayı başardılar.

Pyotr Aleksandroviç nazik bir gülümseme ve vakarlı, saygılı bir sesle,

— Her şeyden önce sizden yürekten af dilemek zorundayız Sayın Peder, diye başladı. Davetinize arkadaşımız Fyodor Pavloviç olmadan geldiğimiz için affınızı diliyoruz. O, bir olaydan ötürü yemeğinize katılamadı. Kutsal Staretz Zosima'nın hücresinde oğluyla aile kavgasına tutuşarak pek yersiz… daha doğrusu tamamıyla yersiz birkaç söz söyledi… (Rahiplere bakarak) Galiba Sayın Pederin haberleri var. Bu nedenle Fyodor Pavloviç kendini suçlu hissederek içten pişman olmuş, utanç duymuş; utancını yenemediği için bizlerden, oğluyla benden, en candan üzüntülerini, keder ve pişmanlığını bildirmemizi rica etti. Kısacası, olanları ileride onarmak umudu ve isteğiyle şimdilik onu kutsamanızı ve olayı unutmanızı diliyor.

Miusov sustu. Söylevini kendinden pek hoşnut bir edayla bitirdi. O kadar ki, ruhunda deminki kızgınlıktan eser kalmadı. Yeniden, hem de bütün varlığıyla, içten bir ilgiyle insanları sevmeye başlamıştı. Başrahip onu vakarla dinledikten sonra başını hafifçe eğerek,

— Olanlara içten üzgünüm, diye karşılık verdi. Belki yemeğimize buyursaydı birbirimize kızgınlığımız kalmazdı. Sofraya buyurun beyler.

İkonun önüne geçerek yüksek sesle dua etmeye başladı. Hepsi saygıyla başlarını eğdiler. Derebeyi Maksimov hepsinin önüne çıkarak ellerini bitiştirdi, huşu içinde durdu.

İşte tam o sırada Fyodor Pavloviç son numarasını yaptı. Her şeyden önce şunu söylemek gerekir ki, gerçekten eve gitmek kararındaydı. Staretzin hücresinde çıkardığı rezillikten sonra bir şey olmamış gibi, rahibin yemeğine gitmenin olanaksızlığını gerçekten fark etmişti. Ama bunu halinden utandığı, kendi kendini suçladığı için yapmıyordu; belki de durum tam tersineydi. Ama gene de yemeğe gitmenin pek yersiz kaçacağını hissediyordu. Fakat tangırtılı arabası misafirhane kapısına yanaşınca Karamazov, arabaya binecek yerde birdenbire duruverdi. Staretzin yanındayken, "Bir yere girdiğim zaman kendimi herkesten aşağı görüyor, oradakilerin bana bir soytarı gözüyle baktıklarını sanıyorum. Mademki öyledir, varsın ben de soytarı kılığına gireyim, çünkü karşımdakiler benden çok daha aptal ve aşağılıktır!" dediğini hatırladı. Birdenbire canı, yaptığı rezilliklerin acısını çıkarmak istedi. O anda pek yerinde bir anısı canlandı. Bir gün ona, "Filancadan bu kadar nefret etmenizin anısı ne?" diye sormuşlar; o da şeytanca bir arsızlıkla, "Söyleyeyim, demişti; bu zatın bana hiçbir kötülüğü yoktu. Ama ben ona bir kere pek hayasızca, adice bir şey yaptım ve o saat ondan nefret etmeye başladım." Karamazov bunu hatırlayınca sessizce, kötü kötü sırıttı. Bakışları kıvılcımlandı, dudakları titredi. "Başlayınca sonunu getirmeli," diye ani bir karar verdi. O sırada ruhunun ta derinlerinde kıpırdanan duyguyu şöyle ifade etmek mümkündü: "Bundan sonra nasıl olsa kendini temize çıkaramazsın, hiç olmazsa battı balık yan gider hesabı, daha beterini yap da kimseden utanıp çekinmediğini görsünler!" Arabacıya beklemesini söyledi, hızlı adımlarla manastıra yönelerek Başrahibin dairesine çıktı. Henüz yaptığının pek farkında değildi. Yalnız artık kendine hâkim olamadığını biliyor, en ufak bir dokunmayla kepazeliğin daniskasını çıkaracağını hissediyordu. Hoş, yapacağı, mahkemece suç sayılıp ceza görecek herhangi bir hareket değil, sadece kepazelikti. İşi o dereceye getirmeyecek kadar kendini tutabiliyor, hatta zaman zaman bu haline şaşıyordu. Başrahibin yemek odasında duanın bittiği ve bulunanların sofraya davrandığı anda birdenbire ortaya çıkıverdi.

Eşikte durarak etrafı süzdü, cüretle gözlerinin içine baka baka uzun, arsız, kötü bir gülüşle güldü.

— Gittiğim sanıldı, oysa buradayım işte! diye salonu çınlattı. Bir an herkes sessizce onu seyretti. O anda, hemen arkasından, çirkin, anlamsız, kaçınılmaz bir rezalet kopacağını hissettiler. Pyotr Aleksandroviç'in tatlı neşesi bir anda korkunç bir hiddete döndü, içinde sönmeye yüz tutmuş ateş yeniden alevleniverdi.

— Yo, buna dayanamam artık! diye bağırdı. Dünyada yapamam… asla yapamam…

Kan beynine sıçradı. Dili dolaşıyordu, ama üslubuna özenecek durumda değildi. Şapkasını kaptı.

Fyodor Pavloviç bağırarak,

— Neyi yapamazmış? diye karşılık verdi. "Dünyada, asla yapamayacağı" neymiş? Gireyim mi, girmeyeyim mi, sayın Peder? Beni de sofranıza kabul eder misiniz?

— Buyurunuz, başımla beraber.

Sonra Başrahip,

— Beyler, diye ekledi, izin verirseniz hepinizden geçici anlaşmazlıklarınızı bırakarak bir aile uyumu içinde mütevazı soframızda birleşmemizi rica ediyorum.

Pyotr Aleksandroviç kendini kaybetmişçesine,

— Hayır, hayır, olamaz! diye haykırdı.

— Eh, mademki Pyotr Aleksandroviç için olamazmış, ben de kalmam. Bunun için geliyordum zaten. Bundan sonra hep Pyotr Aleksandroviç'le birlikte olacağım: siz giderseniz ben de giderim Pyotr Aleksandroviç, kalırsanız ben de kalırım. Aile uyumundan söz etmekle fena halde onuruna dokundunuz, Başrahip Peder. Pyotr Aleksandroviç beni akrabadan saymaz, öyle değil mi, von-Sohn? Ya, von-Sohn da burada. Merhaba, von-Sohn!

Derebeyi Maksimov şaşırdı.

— Şey… bana mı söylüyorsunuz?

Fyodor Pavloviç,

— Elbette sana söylüyorum, ya kime olacak! diye bağırdı. Başrahip Peder, von-Sohn olacak değil ya!

— Ben de von-Sohn değilim, Maksimov'um.

— Yo, von-Sohn'sun. Von-Sohn'un kim olduğunu bilir misiniz sayın Peder? Bir cinayet davası vardı: Herifi günahkârlar evinde —öyle dersiniz değil mi?— vurmuş ve soymuşlar. Saygı görmesi gereken bir çağda oluşuna bakmadan bir sandığa çivileyip bagaj vagonunda, numaralı olarak Petersburg'dan Moskova'ya yollamışlar. Sandık çivilenirken evin kızları şarkı söyleyerek santur, daha doğrusu piyano çalıyorlarmış. Von-Sohn bu işte, ölmüş de dirilmiş; değil mi von-Sohn?

Rahipler arasında,

— Nedir bu?.. Ne demek bu? diye söylenmeler duyuldu.

Pyotr Aleksandroviç, Kalganov'a dönerek,

— Gidelim! diye bağırdı.

Fyodor Pavloviç bir adım daha ilerledi, tiz bir sesle sözünü kesti:

— Yo, müsaade buyurun da ben de sözümü bitireyim. Orada, Staretzin hücresinde kayabalığından söz açtık. Güya saygısızlık ettiğim için beni rezil ettiler. Akrabam Pyotr Aleksandroviç Miusov konuşurken sözlerinde plus de noblesse que de sincérité[23] olmasını sever. Ben ise tam tersine, sözlerimde plus de sincérité que de noblesse'i[24] tercih ederim. Noblesse'in[25] içine tükürürüm ben! Öyle değil mi, von-Sohn? Müsaade buyurun Başrahip Peder, her ne kadar bir soytarıysam, soytarı gibi görünüyorsam da, gene de namus silahşoruyum ben, içimi dökmek istiyorum. Evet, namus silahşoruyum, oysa Pyotr Aleksandroviç'in sadece incinmiş bir gururu var, o kadar. Belki de buraya yalnızca bu yerleri görüp açık açık konuşmak için geldim. Oğlum Aleksey ruhunu kurtarmak için buraya sığındı; babasıyım, halini düşünüyorum, düşünmek zorundayım. Şimdiye kadar dinledim, oyun yaptım, belli etmeden her şeyi gözden geçirdim. Şimdi size oyunun son perdesini sunmak istiyorum. Bizde

malum, düşmemeye bakmalı, düştün mü bir daha sonuna kadar belini doğrultamazsın. Niye böyle olsun? Ben kalkınmak istiyorum! Yaptıklarınızı size yakıştıramadım kutsal Pederler. Günah çıkarmak büyük bir din sırrıdır; ona karşı derin bir huşu duyar, önünde yere kapanırım. Oysa hücredekilerin diz çökerek yüksek sesle günah çıkardıklarını gördüm. Yüksek sesle günah çıkarmaya cevaz var mı? Ermişlerimiz kulağa fısıldayarak günah çıkarma usulünü koymuşlardı. Günah ancak böyle çıkarılırsa sır olur, öteden beri öyledir. Yoksa ben elalemin içinde karşımdakine şunu bunu… yani o türlü şeyleri —anlıyorsunuz ya— nasıl açıklayabilirim? Çoğu zaman söylenilmeyecek, ayıp şeylerdir bunlar. Rezalet bu işte!.. Yoo Pederlerim, insan sizinle burada Hılıstovcu[26] olur çıkar. İlk fırsatta Sinod'a[27] yazacak, oğlum Aleksey'i de çekip eve götüreceğim.

Buracıkta ufak bir noktayı belirtmeden geçmeyelim. Fyodor Pavloviç'in kulağına bir şeyler çalınmıştı. Bir zamanlar Başpiskoposun bile kulağına giden birtakım kötü dedikodular çıkmıştı. (Bu dedikodular yalnız bizimki için değil, Staretzler bulunduran bütün manastırlar hakkındaydı.) Güya Staretzlere, Başrahiplik mevkiine zarar verecek derecede saygı gösteriliyor; Staretzler, kutsal bir sır olan günah çıkarmayı kötüye kullanıyorlarmış, vb.. vb… Anlamsız, her yerde olduğu gibi, bizde de tutunamayan suçlamalar bunlar. Fakat Fyodor Pavloviç'i kapıp sinirlerine takan bir budala şeytan onu gitgide artan bir hızla rezilane bir uçuruma sürüklüyordu. Hep o şeytan, Fyodor Pavloviç'in tek sözünü bile benimsemediği o eski suçlanmayı fısıldamıştı. Bunu doğru dürüst dile getirmekten acizdi, ayrıca, Staretzin hücresinde ne diz çöken, ne de yüksek sesle günah çıkaran vardı. Böylece Fyodor Pavloviç görmeden, sırf aklında yarım yamalak kalmış eski söylenti ve dedikodulara dayanarak konuşuyordu. Ama saçmalığını yumurtlar yumurtlamaz nasıl zırvaladığını kendisi de fark etti. Hemen karşısındakilere ve en çok kendi kendine, söylediğinin saçma olmadığını kanıtlamaya kalkıştı. O andan itibaren söylediği her sözün, zırvalığını çoğaltmaktan başka işe yaramayacağını bildiği halde kendini alamıyor, tepetakla yuvarlanıp gidiyordu.

Pyotr Aleksandroviç elinde olmadan,

— Ne alçaklık bu! diye bağırdı.

Başrahip birdenbire söze karıştı:

— Affedersiniz; bir zamanlar, “Hakkımda pek çok, hatta çok fena şeyler söylenecektir. Hepsini duyduktan sonra, kendi kendime, bunlar, kibirli ruhumu ıslah etmek için İsa’nın gönderdiği ilaçtır, diyeceğim…”[28] denmişti. Bunun için size içten teşekkür ederiz, aziz konuğumuz!

Fyodor Pavloviç’in önünde yarı beline kadar eğildi. Öteki,

— Te-te-te!.. Ham sofuluk, eski laflar bunlar! dedi. Eski laflar, geçkin jestler! Eski yalanlar, yere kapanma gibi kalıplaşmış resmiyet!.. Biliriz bu yere kapanmaları… Schiller’in Haydutlar’ındaki gibi: “Dudaklardan öp, kalbe hançer sapla!..” İkiyüzlülükten hoşlanmam Pederler, gerçek isterim. Ama gerçeğin kayabalığında olmadığını da söyledim, değil mi? Sorarım size Rahip Pederler: niçin oruç tutarsınız? Neden bu iş için göklerden ödül umuyorsunuz? Ödül olduktan sonra orucu ben de tutarım. Yok, sen hayatta, aramızdayken erdemli ol, kutsal Peder; manastıra kapanıp hazıra konmadan, yukarıdan ödül beklemeden topluma yararlı ol; çetin olan bu… Görüyor musunuz, ben de düzgün konuşmayı beceririm, Başrahip Pederim.

Yemek masasına yaklaşarak,

— Neler de hazırlamışlar, diye devam etti. Yıllanmış Porto şarabı. Yeliseyev Kardeşlerden Médoc…[29] Aferin Pederlere! Kayabalıklarına benzemiyor bu. Şu dizdikleri şişelere bakın, he-he- he… Ama bunları buraya kim getiriyor? Rus köylüsü, değil mi? Nasırlı elleriyle kazandığı devlet meteliklerini ihtiyaçlarından, ailesinden keserek buraya taşır. Milleti sömürüyorsunuz, kutsal Pederler!

Yosif Peder,

— Ayıp ediyorsunuz! diye karşılık verdi.

Paisiy Peder hâlâ ses çıkarmıyordu. Miusov koşarak odadan çıktı, Kalganov onu izledi.

— Ben de Pyotr Aleksandroviç’in arkasından gidiyorum, Pederler. Bir daha da ayaklarıma kapansanız bile size gelecek değilim. Bin papel gönderdim diye ilikleriniz gevşedi. He-he-he. Ama geçmiş ola!.. Yitirdiğim gençliğimle gördüğüm hakaretlerin öcünü alıyorum.

Yapmacık bir duygulanma krizi içinde masayı yumruklamaya başladı.

— Manastırcığınızın bana nelere mal olduğunu ben bilirim! Onun yüzünden az gözyaşı dökmedim. Havaleli karımı bana karşı kışkırtıyordunuz. Aforoz ederek yedi düvele kepaze çıkardınız beni. Artık yeter Pederlerim, yeter; liberalizm çağında, vapur, demiryolu çağında yaşıyoruz. Ne bin, ne de yüz ruble, hatta yüz kapik bile göremezsiniz benden artık!

Bir nokta daha. Manastırımızın Fyodor Pavloviç'in hayatında hiçbir zaman özel yeri olmamıştı, onun yüzünden gözyaşı döktüğü de doğru değildi. Fakat yapmacık hali onu öyle heyecanlandırdı ki, az kalsın bir an için kendi kendine inanarak gerçekten ağlayacaktı. Ama hemen o anda kirişi kırmak zamanı geldiğini anladı. Başrahip ifritçe yalanına karşı başını eğdi, ağır bir tavırla,

— Gene Kitapta, "Karşılaştığın iftiraya iftira edenden nefret etmeden, sabırla, üzülmeden dayan," yazılı, dedi. Biz de öyle hareket edeceğiz.

— Vah, vah, vah! "Nefret etmeden" ve bir sürü saçmalık!.. Etmeyin Pederler, siz nefret etmeyin ama ben gideyim. Babalık hakkımı kullanarak oğlum Aleksey'i de buradan temelli alıyorum. Saygılı oğlum İvan Fyodoroviç, siz de beni izleyin lütfen. Sen ne yapacaksın burada von-Sohn? Bize, şehirdeki evime gel. İyi vakit geçiririz. Topu topu bir verstçik mesafede; sana ayçiçeği yağı değil, doldurulmuş domuz yavrusu ikram ederim. Yemek yeriz, konyak, likör çıkarırım, kızlar filan da var… Hadi fırsatı kaçırma, von-Sohn.

Bağırıp el hareketleri yaparak dışarı çıktı. Rakitin onu o anda, çıkarken gördü, Alyoşa'ya gösterdi. Oğlunu uzaktan gören Fyodor Pavloviç,

— Aleksey! diye seslendi Hemen bugün eve dön. Yastığını, döşeğini de getir; burada en ufak izin kalmasın.

Alyoşa durduğu yerde taş kesilmiş, sahneyi sessizce, dikkatli dikkatli seyrediyordu. Fyodor Pavloviç o aralık arabaya bindi, arkasından İvan Fyodoroviç asık suratla, Alyoşa'dan yana bakıp vedalaşmaya bile gerek görmeden binmeye hazırlanıyordu. Ama tam o anda soytarıca, son derece garip bir sahne olayı tamamladı.

Arabanın basamağının önünde derebeyi Maksimov belirdi. Yetişebilmek için soluksuz kalmıştı; Rakitin'le Alyoşa nasıl koştuğunu gördüler.

Aceleyle, sabırsızlık içinde, İvan Fyodoroviç’in henüz sol ayağını attığı basamağa bir ayağını yerleştirdi, elleriyle kenarlara tutunarak arabaya atlamak için hız aldı.

Sıçrarken ince, neşeli bir gülüşle,

— Ben de… ben de sizinle geliyorum! diye bağırıyordu. Haz dolu, her şeye razı olan bir adam yüzü vardı.

— Beni de alın! diye tekrarladı.

Fyodor Pavloviç, hayranlıkla,

— Hah, ben bunun von-Sohn olduğunu söylememiş miydim! diye bağırdı. Gerçekten von-Sohn, yeni dirilmiş! E, yakayı nasıl ayırdın oradan? Ne von-Sohnluklar yaptın gene, üstelik yemekten kaçtın. Doğrusu insanda surat olmalı!.. Bende de surat yoktur, ama seninki kösele maşallah! Atla bakalım, atla çabuk! Bırak onu Vanya, eğleniriz. Şuracıkta, ayaklarımızın dibine yatıverir. Yatar mısın von-Sohn? Yahut arabacının yanına sıkış… Hadi arabacının yanına atla, von-Sohn!

Fakat yerine oturan İvan Fyodoroviç birdenbire, sessizce ve olanca hızıyla Maksimov’u göğsünden itti. Adam birkaç adım geriye sıçradı, nerdeyse düşecekti.

İvan Fyodoroviç arabacıya dönerek, hırçın bir sesle,

— Hadi çek! diye bağırdı.

Babası,

— Ne oluyorsun canım, ne yapıyorsun? diye söylendi. Ne yaptın adamcağıza?

Araba hareket etti. İvan Fyodoroviç karşılık vermedi. Fyodor Pavloviç bir iki dakika sustuktan sonra oğluna yan yan baktı.

— Yaptığına bak. Şu manastır meselesini ortaya çıkaran sensin; kışkırttın, hak verdin, şimdi de kızıyorsun.

İvan Fyodoroviç sertçe,

— Bırakın bu saçmalıkları, yeter artık; burada dinlenin bari, diye kesti.

Fyodor Pavloviç yeniden bir iki dakika sustu. Sonra hikmet savurur gibi,

— Birer konyak yuvarlamalı şimdi, dedi.

İvan Fyodoroviç ses çıkarmadı.

— Eve varınca sen de içersin.

İvan Fyodoroviç hâlâ susuyordu. Babası kısa bir beklemeden sonra,

— Her ne kadar hoşunuza gitmezse de Alyoşka'yı manastırdan çekeceğim, pek saygılı Karl von Moor'um; dedi.

İvan Fyodoroviç küçümser bir tavırla omuzlarını oynattı, başını öteye çevirerek yola bakmaya başladı. Eve kadar hiç konuşmadılar.

Üçüncü Kitap

Şehvet Düşkünleri

I

Uşaklar Odasında

Fyodor Pavloviç Karamazov’un evi şehrin merkezinde olmamakla birlikte, pek kenarda da sayılmazdı. Eskiceydi, ama sevimli bir dış görünüşü vardı. Tek katlıydı, çatısı kırmızı sacdandı. Tavanarasında da bir katı vardı. Kullanışlı, rahat ve her şeye rağmen daha uzun zaman dayanabilecek bir evdi. İçi bir sürü bölme ve kilerlerle, gizli, umulmadık yerde insanın karşısına çıkan merdivenlerle doluydu. İri iri fareler de vardı, ama Fyodor Pavloviç bunlara pek aldırış etmiyordu. “Ne de olsa evde yalnız kalınca insanın canı daha az sıkılır…” diye düşünüyordu. Gerçekten, hizmetkârlarını gece avludaki kulübeye yollar, kendisi evi kilitleyerek tek başına kalırdı. Kulübe geniş, sağlam bir yapıydı; Fyodor Pavloviç mutfak kokusundan hoşlanmadığı için evdeki mutfağı kapatmış, kulübede bir mutfak yaptırmıştı. Böylece yemekler yaz kış avludan geçerek bir binadan öbürüne taşınırdı. Aslında ev, kalabalık bir aile için yapılmıştı, şimdiki mevcudun beş katını barındırabilirdi. Fakat hikâyemize başladığımız sırada evde yalnız İvan Fyodoroviç’le Fyodor Pavloviç, hizmetkârlar bölümünde de üç kişi vardı: İhtiyar Grigori ile karısı kocakarı Marfa, bir de genç bir çocuk olan uşak Smerdyakov… Evin bu üç adamı hakkında biraz bilgi vermem gerekecek. Hoş, ihtiyar Grigori Vasilyeviç Kutuzov’dan hayli söz ettik ya. Sert, dediği dedik bir adamdı; birçok kere bütünüyle mantık dışı bir nedene dayanarak inandığı, gerçek saydığı bir şeye gözünün doğrusuna yürürdü. Genel olarak namuslu, satın alınamaz bir adamdı. Karısı Marfa İgnatyevna ömrü boyunca kocasının karşısında gık demediği, emrinden kıl kadar dışarı çıkmadığı halde, köleliği kaldıran yasadan sonra, Fyodor Pavloviç’ten ayrılıp Moskova’ya gitmeleri için ona epey asılmaya başlamıştı; biriktirdikleri birkaç kuruşla ufak tefek ticaret yapabilirlerdi. Fakat Grigori kesin olarak, kadının zırvaladığına karar verdi, “çünkü her kadın bir kancıktı…” Eski efendileri, nasıl adam olursa olsun onu bırakmak doğru değildi. Bundan sonra da yanında kalmak görevleriydi.

Marfa İgnatyevna’ya,

— Görevin ne olduğunu bilir misin sen? diye sordu.

— Görevin ne olduğunu bilirim, ama burada kalmamız neden görev oluyor onu anlamıyorum.

— Anlama; gene de böyle olacak. Bir daha da ağzını açma.

Dediği gibi oldu, hiçbir yere gitmediler. Fyodor Pavloviç onlara ufak da olsa bir aylık bağlamıştı ve bunu ödüyordu. Ayrıca Grigori, efendisi üzerinde tartışılmaz bir etkisi olduğunu biliyordu. Bunu hissediyor, yanılmıyordu da. Kurnaz, inatçı, soytarı Fyodor Pavloviç, kendi söyleyişiyle, “hayatın bazı durumlarında” çok sert olduğu halde başka bazı “hayat meselelerinde” son derece zayıf kalmasına kendisi de şaşıyordu. Ne zaman böyle olduğunu biliyor, pek çok şeyden korkuyordu. Bazı hallerde tetikte bulunması gerekiyordu, güvenilir bir adamı olmasa büyük zorluklarla karşılaşabilirdi. Oysa Grigori bu bakımdan biçilmiş kaftandı. Hatta Fyodor Pavloviç ömrü boyunca çok kereler dayak, hem de dayağın âlâsını yiyebilirdi; her seferinde Grigori onu kurtarıyor, sonra da efendisine öğütler veriyordu. İş yalnız dayakla bitse Fyodor Pavloviç pek umursamazdı. Fakat daha önemli, hatta pek karışık, nazik meseleler de çıkıyordu. Böyle anlarda Fyodor Pavloviç belki nedenini kendisi de bilmeden yakın, candan bir adama şiddetle ihtiyaç duyuyordu. Bunlar adeta marazi hallerdi. Son derece düşük ahlaklı, şehvet anlarında zararlı böcekler gibi hunharca davranan Fyodor Pavloviç’in zaman zaman içini kaplayan korku yüzünden manevi sarsıntılar geçirdiği olurdu. Bu sarsıntıyı elle tutulur şekilde hissederdi. “Canım boğazıma gelip çıkmak için çırpınıyor sanki…” derdi. Böyle anlarda yanında ya da yakınında, odasında değilse bile hiç olmazsa kulübede ona bağlı, ruh bakımından güçlü, kendine hiç benzemeyen, ahlakı sağlam, etraftaki çirkefi görüp bütün sırları bildiği halde sadakati yüzünden bunları hoş gören, itiraz etmeyen, özellikle ayıplamayan, ne bu, ne de öbür dünyada vereceği hesapla gözünü korkutmayan, yerine göre koruyuculuk eden bir adam bulunmasını isterdi. Kimden korunmak istiyordu? Bilinmeyen, korkunç, tehlikeli birisinden… Grigori’ye bambaşka, emektar, dost bir adam olduğu için bağlıydı. Onu en kötü zamanında, sırf yüzünü görmek ya da havadan sudan bir iki lakırdı etmek için çağırabilirdi. Kızmazsa içi ferahlar, surat asınca Fyodor Pavloviç’in de canı sıkılırdı. Pek nadir olmakla birlikte, Fyodor Pavloviç’in kulübeye gidip bir dakika için yanına çağırmak amacıyla Grigori’yi uyandırdığı da olurdu. Adam gelince Fyodor Pavloviç incir çekirdeği doldurmaz şeylerden söz eder, adamcağızı çabucak, hatta bazen bir alay ya da şakayla savardı. Sonra kendisi de gönül rahatlığıyla yatağına gider uykuya dalardı. Fyodor Pavloviç böyle bir hali Alyoşa’nın geldiği gün de

geçirmişti. Alyoşa “birlikte otururken her şeyi görüp hiçbir şeyi ayıplamamakla kalbini parça parça etmişti.” Ayrıca ihtiyara karşı en ufak bir küçümseme göstermiyordu; tam tersine kendine özgü bir sevecenlik, doğal, içten gelen bir bağlılıkla davrandı. Bütün bunlar, o zamana kadar yalnız “çirkef”i seven kart çapkını, ailesiz serseriyi tam anlamıyla şaşırttı. Alyoşa gidince, kendi kendine, o zamana kadar istemediği bazı gerçekleri gördüğünü itiraf etti.

Hikâyemizin başlangıcında Grigori’nin, Fyodor Pavloviç’in ilk karısı ve birinci oğlu Dmitri Fyodoroviç’in annesi Adelaida İvanovna’ya olan nefretinden, ikinci ailesi “havaleli” Sofya İvanovna’yı ise gerek efendisine, gerek kadın hakkında kötü ya da ileri geri laf edenlere karşı nasıl savunduğundan söz açmıştım. Grigori’nin bu zavallı kadına sevgisi nerdeyse kutsal bir duygu halini almıştı, yirmi yıl geçtiği halde kadın için en ufak imayı hoş göremiyor, hakaret eden çıksa hemen karşılığını veriyordu.

Grigori dış görünüş bakımından soğuk, azametli, az konuşan bir adamdı; son derece ağırbaşlıydı, laflar ağzından dirhem dirhem dökülürdü. Öte yandan, Grigori’nin sessiz, itaatli karısını sevip sevmediği ilk bakışta hiç anlaşılmazdı, ama aslında severdi onu; kadın da bunun farkındaydı. Marfa İgnatyevna akılsız bir kadın değildi, hatta belki kocasından da akıllıydı. Hiç olmazsa günlük hayatla ilgili işlerde ondan daha akıllı davranıyordu. Bununla birlikte evliliklerinin ilk günlerinden beri ona sessizce, hiç yakınmadan boyun eğiyor, manevi üstünlüğünü kabul ediyordu. Bütün bir ömrü birlikte geçirdikleri halde birbirleriyle pek az, ancak en önemli ve gündelik hayatla ilgili işler hakkında konuşurlardı. Ağırbaşlı, azametli Grigori işlerini, kaygılarını kafasına gömer, bunlar hakkında tek başına düşünerek karar verirdi. Böylece Marfa İgnatyevna kesin olarak, kocasının, öğütlerine ihtiyacı olmadığını anlamıştı. Kocasının onun sessizliğini takdir ettiğini, bu halin onu gözünde akıllı gösterdiğini anlıyordu. Dayak atmak huyu yoktu, topu topu bir kere, o da pek hafiften okşamıştı, o kadar. Adelaida İvanovna ile Fyodor Pavloviç’in evlendikleri yıl, köyün kızlarıyla kadınları şarkı söyleyip oyun oynamak için beyin avlusuna getirilmişti; o zaman kölelik kalkmamıştı. “Çayırlarda…” şarkısına başladıkları sırada, o günlerde henüz genç bir kadın olan Marfa İgnatyevna birdenbire koronun önüne fırladı, Rus ulusal oyununu oynadı. Ama köylü kadınlar gibi değil de başka bir usulle: Miusovların evinde oda hizmetçisiyken, çiftlik

tiyatrolarında Moskova’dan gelen dans hocasının aktörlere öğrettiği şekilde oynadı. Grigori karısının oyununu gördü; yarım saat sonra kulübesinde saçlarına hafiften yapışarak bir ders verdi. Bununla da dayak faslı bitti, bir daha tekrarlanamadı. Hoş Marfa İgnatyevna o günden sonra oyun oynamaya tövbe etti ya!..

Tanrı onlara çocuk vermedi, bir yavruları oldu, ama yaşamadı. Grigori görünüşe göre çocuk severdi, hatta bunu saklamazdı, açıkça söylerdi. Adelaida İvanovna kaçınca Dmitri Fyodoroviç’i üç yaşındayken bağrına basmış, leğende yıkamıştı. Daha sonraları İvan Fyodoroviç’le Alyoşa’ya baktı. Karşılığında bir şamar yedi, ama bundan daha önce söz açmıştım. Öz evladı onu sadece tatlı bir umutla, Marfa İgnatyevna’nın gebeliği sırasında sevindirdi. Çocuk dünyaya gelince Grigori’nin yüreği kederle, dehşetle doldu. Oğlu altı parmaklı doğmuştu. Grigori bunu görünce beyninden vurulmuşa döndü, çocuğun vaftizine kadar hiç ağzını açmadı, konuşmamak için boyuna bahçeye kaçıyordu. Bahar mevsimiydi; üç gün bostan bellemekle vakit geçirdi. Üçüncü gün bebeğin vaftiz edilmesi gerekiyordu; Grigori bu zaman içinde kararını vermişti. Kilise adamlarıyla, konukların ve çocuğun vaftiz babalığını yapacak Fyodor Pavloviç’in toplandıkları kulübeye girdi ve damdan düşer gibi, “Vaftiz etmeye gerek yok,” dedi. Bunu alçak sesle, uzun boylu açıklamaya girişmeden, kelimeler ağzından teker teker dökülerek ve sabit, bön bakışını papazdan ayırmadan söylemişti.

Papaz neşeli bir hayretle,

— O da neden? diye sordu.

Grigori kekeleyerek,

— Çünkü şey… ejderha bu… dedi.

— Ejderha mı? Ne ejderhası?

Grigori bir an sustu.

— Doğanın yanlışlığı…

Grigori bunu, belli belirsiz, ama kesin bir tavırla mırıldandı. Bu konuyu fazla uzatmak istemediği belliydi.

Gülüştüler, yavruyu vaftiz ettiler tabii. Grigori vaftiz kurnası önünde içten dua etti ama, yeni doğan evladı hakkındaki düşüncesini değiştirmedi. Gene de bundan ötesine karışmadı, yalnız hastalıklı oğlanın yaşadığı iki hafta boyunca ona hemen hemen hiç bakmadı, adeta varlığının farkında olmak istemedi. Çoğu zaman kulübede bile durmuyordu. Fakat çocuk iki hafta sonra ağzındaki yaralardan ölünce tabuta kendi eliyle koydu, derin bir kederle uzun uzun seyretti. Ufak, pek derin olmayan mezar kapanınca diz çökerek önünde yere kadar eğildi. O günden sonra da yıllar boyunca çocuğunun adını ağzına almadı. Marfa İgnatyevna da onun yanında çocuktan söz etmezdi. Başkalarıyla "yavrucağı" hakkında konuşurken Grigori Vasilyeviç orada olmasa bile sesini alçaltmaktan kendini alamazdı. Marfa İgnatyevna'nın söylediğine göre kocası, çocuğu mezara bırakalı beri kendini daha çok "dine vermiş", çoğu zaman kendi kendine, sessizce, her seferinde gümüş çerçeveli iri, yuvarlak gözlüğünü takarak Çetyi Minei okumaya başlamıştı. Yüksek sesle ender olarak, ancak Büyük Perhiz ayında okurdu. Eyübün Kitabını severdi; bir yerden kutsal Peder Suriyeli İsak'ın hikmetleriyle vaazlarını bulmuştu. Bunları yıllardır, ısrarla, herhalde hiçbir şey anlamadan okuyor ve belki de bu yüzden kitabı büsbütün seviyor, değer veriyordu. Son zamanlarda Hılıstovluğa merak sardı. Esasını anlamaya çalıştı, etkisinde kaldığı halde yeni dine geçmeye gerek görmedi. Şüphesiz kendini "İlahiyat"a vermek yüzünü bir kat daha vakurlaştırdı.

Grigori'nin öteden beri mistisizme eğilimi vardı. Altı parmaklı çocuğun doğumuyla ölümünden başka çok garip, umulmadık ve eşine güç rastlanır bir olayla rastlantı sonucu karşılaşması Grigori'nin ruhunda, bir gün kendisinin de söylediği gibi, "derin bir iz" bıraktı. Altı parmaklı bebeği toprağa verdikleri günün gecesi Marfa İgnatyevna yeni doğmuş bir çocuğun ağlamasıyla uyandı. Korktu. Kocasını uyandırdı. Grigori dinledikten sonra sesin ağlamadan çok iniltiye, "bir kadının inlemesine" benzediğini söyledi. Kalkıp giyindi. Oldukça sıcak bir mayıs gecesiydi. Dışarıya, merdiven sahanlığına çıkınca iniltilerin bahçeden geldiğini iyice fark etti. Fakat bahçeye açılan avlu kapısı gece kilitleniyordu, etrafı sağlam, yüksek bir duvarla çevrili olduğu için bahçeye başka giriş de yoktu. Grigori eve dönerek feneri yaktı, bahçe anahtarını aldı; hâlâ çocuk ağlaması duyduğunu, ağlayanın onu çağıran oğlu olduğunu isterik bir korku içinde tekrarlayan karısına aldırmadan bahçeye gitti. Orada, feryatların kapının yanındaki bir hamamdan geldiğini, inleyenin gerçekten bir kadın olduğunu açıkça anladı.

Hamamı açınca şaşkınlıktan olduğu yerde hareketsiz kaldı. Şehirde herkesin tanıdığı, Lizaveta Smerdyaşçaya[30] diye anılan ve sokak sokak dolaşan bir meczup kadın hamamlarına girmiş, bir çocuk doğurmuştu. Çocuk yanında yatıyor, kadın can çekişiyordu. Bir şey söyleyecek durumda değildi, zaten konuşmayı bilmezdi. Fakat bunları ayrı olarak anlatmam gerekiyor.

II

Lizaveta Smerdyaşçaya

Bu olayın, Grigori'yi derinden sarsan, vaktiyle içinde yer etmiş hoşa gitmeyen, iğrenç bir kuşkuyu kesinleştiren bir özelliği vardı. Lizaveta Smerdyaşçaya ölümünden sonra kasabamızın bazı dindar kocakarılarının duygulanarak, "iki arşın bir şey…" diye söz ettikleri gibi bodur bir kızcağızdı. Ablak, al al yüzünde yirmi yaşın verdiği sağlıklılığın yanı sıra tam bir bönlük vardı. Bakışları sakin, donuk ve sevimsizdi. Ömrü boyunca yaz kış yalınayak, sırtında bir kaba dokuma gömlekle gezerdi. Siyaha yakın, epey gür kıvır kıvır saçları başında kocaman bir şapka gibi duruyordu. Saçları her zaman çamurluydu; yerde, tozun toprağın içinde yattığından üstü başı kir pas içindeydi. Babası İlya, evsiz barksız, varını yoğunu silip süpürmüş, hastalıklı, üstelik ayyaş bir kasabalıydı. Şehrimizin varlıklı bir ailesinin yanında yıllardır işçi olarak kalıyordu. Lizaveta'nın annesi çoktan ölmüştü. Hep hastalıklı, öfkeli bir adam olan İlya, Lizaveta'yı eve her gelişinde amansızca döverdi. Fakat kız eve pek seyrek uğrar, Tanrı emaneti olan bütün meczuplar gibi şehri boydan boya dolaşıp dilediği yerde kalırdı. İlya'nın efendileri, kendisi, şehrin, çoğu tüccar sınıfından kadın erkek merhametli insanları, Lizaveta'ya sırtındaki biricik gömlekten daha uygun bir elbise giydirmeyi defalarca denediler. Kışın sırtına gocuk, ayağına kundura alırlardı. Lizaveta genellikle bunların giydirilmesine karşı koymaz, sonra gidip çoğu zaman şehrin başkilisesinin taşlığında hepsini bir bir bırakırdı. Atkısı, etekliği, gocuğu, kundurası olduğu yerde kalır; o da eskisi gibi yalınayak, üstünde bir gömlekle dolaşmaya devam ederdi. Bir kere eyaletimizin yeni valisi geçerken kasabamıza uğradı. Lizaveta'yı görünce kızın görünüşü ince duygularına dokundu. "Meczup" olduğunu anlamakla birlikte genç kızın bir gömlekle şehirde dolaşması edebe uygun olmadığı için bu halde gezmesini yasak etti. Fakat vali gitti, Lizaveta'yı gene kendi haline bıraktılar. Sonunda babası öldü, kız öksüzlüğüyle şehrin dindar kişileri için bir kat daha değerlendi. Gerçekten, etrafın ona adeta sevgisi vardı; sokak çocukları takılmıyor, eziyet etmiyorlardı; oysa oğlan çocuklarımız, hele okula gidenleri hayli azgın olur. Lizaveta tanımadığı evlere giriyor, kimse onu kovmuyordu, hatta hepsi gönlünü alarak eline birkaç kapik tutuşturuyorlardı. Verilen parayı hemen ya kilisenin ya da hapishanenin bağış kutularına atardı. Pazarda simit ya da kalaç[31] verdikleri zaman bunu mutlaka ilk rastladığı çocuğa verirdi. Olmazsa, kerliferli

hanımefendilerden birini yoldan çevirip ona uzatır, onlar da sevine sevine alırlardı. Kendisi kara ekmekle sudan başka şeyi ağzına koymazdı. Bazen en büyük dükkânlardan birine girip otururdu; önünde yığınla pahalı mal, para durduğu halde oralı olmazdı. Dükkân sahipleri ondan çekinmezlerdi. Lizaveta'nın önüne binlerce ruble döküp sayısını unutsan tek bir kapiğine el sürmeyeceğini bilirlerdi. Kiliseye seyrek giderdi. Geceleri ya kiliselerin önündeki taşlıkta ya da birisinin çitini atlayarak (bölgemizde hâlâ pek çok evde duvar yerine çit vardır) bostanda yatardı. Eve, daha doğrusu ölen babasının oturduğu eve aşağı yukarı haftada bir, hatta kışın her gün giderdi; yattığı yer ya kapı aralığı ya da ahırdı. Herkes, Lizaveta'nın bu hayata nasıl dayandığına şaşardı; alışıktı besbelli. Kavrukluğuna rağmen son derece sağlam bir yapısı vardı. Etraftan, Lizaveta'nın kibirinden böyle hareket ettiğini ileri sürenler çıktı, ama bu herhalde doğru değildi. Lizaveta konuşmayı beceremiyordu, arada bir dilini oynatarak bir şeyler homurdanıyordu, o kadar… Kibir ne gezerdi onda! Epey önce garip bir olay oldu. Eylülün mehtaplı, ılık bir gecesinde, bize göre hayli geç bir saatte beylerimizden beş altı hovarda çakırkeyif halde arka sokaklardan geçerek evlerine dönüyorlardı. Sokağın iki yanında evlerin bahçelerini, bostanlarını çevreleyen bir çit uzanıyordu; sokak, bizde bazen dere adı verilen kokmuş, büyücek bir su birikintisi üstünden geçen tahta köprüye çıkıyordu. Çitin kenarında ısırgan ve dulavratotları arasında uyuyan Lizaveta bizim hovardaların gözüne ilişti. Keyfi yerinde olan beyler karşısına geçip kahkahalar atıyor, açık saçık nükteler savuruyorlardı. Aralarından bir delikanlı birdenbire olmayacak derecede garip bir soru sordu: Bu iki ayaklı hayvanı, mesela o anda, kadın olarak görebilecek bir erkek çıkabilir miydi? vb., vb. Hepsi kibir dolu bir tiksintiyle bunun mümkün olmadığına karar verdiler. Fakat aralarında tesadüfen Fyodor Pavloviç de vardı. Hemen atıldı, Lizaveta'yı kadından saymanın mümkün olduğunu, ayrıca bunda kendisine göre gıdıklayıcı bir çeşni falan olduğunu öne sürdü. Gerçi o sıralar Fyodor Pavloviç soytarılık etmeye pek özeniyordu; sözde beyler safında olduğu halde tam bir adilikle ortaya çıkıp elalemi eğlendirmeye bayılıyordu. Olay, Fyodor Pavloviç'in Petersburg'dan ilk karısı Adelaida İvanovna'nın ölüm haberini aldığı ve şapkasında siyah yas şeridiyle zilzurna sarhoş olarak türlü türlü rezaletleriyle kasabanın ipsizlerini bile iğrendirdiği sırada olmuştu. Yumurtladığı fikri duyunca hempaları kahkahayı bastılar; aralarından biri Fyodor Pavloviç'i kışkırtmak istedi, fakat öbürleri hâlâ taşkın bir neşeyle daha çok bağırarak tiksintiden tükürüyordu. Sonunda yollarına devam

ettiler. İleride, Fyodor Pavloviç herkesle birlikte gittiğine yemin etti durdu. Belki gerçekten öyleydi, ama kimse bunu kesin olarak bilemedi. Beş altı ay sonra kasaba halkı derin bir öfkeyle Lizaveta’nın gebe olduğundan söz ediyor, bu günahı kimin işlediğini araştırıyordu. İşte o sıralar şehirde, meczup kızın namusunu kirletenin Fyodor Pavloviç olduğu söylentisi yayıldı. Bu söylenti nasıl çıktı? O geceki eğlenti grubundan kasabada bir kişi kalmıştı, o da yaşlı başlı, saygıdeğer, yetişkin kızları olan yedinci derece bir memurdu. O gece olanları bir daha ağzına almak hiç işine gelmezdi. Geri kalan beş kişi oraya buraya dağılmıştı. Fakat söylentiler apaçık ve ısrarla Fyodor Pavloviç’i hedef alıyordu. Fyodor Pavloviç hiç şüphesiz bu dedikodu üstünde fazla durmuyordu; kasap, esnaf takımına, avamdan kimselere karşılık vermeye tenezzül etmezdi. Böyle durumlarda gururluydu, ancak eğlencesi olduğu memur, soylu çevrelerinde konuşuyordu. Tam bu sırada Grigori olanca gücüyle ve büyük bir özveriyle efendisini korudu. Bu dedikoduların aslı olmadığını kanıtlamaya çalışmakla kalmıyor, zaman zaman kavgalara, tartışmalara girişiyordu. Çok kimseyi fikrinden döndürebildi. Kesinlikle, “Kabahat alığın kendisinde,” diyordu. Irz düşmanının “Burgulu Karp” diye anılan, kasabamızda tanınmış korkunç bir mahpus olduğunu ileri sürüyordu. Adam o sıralar eyalet hapishanesinden kaçmış, kasabamızda gizleniyordu. Bu tahmin gerçeğe uygun görüldü; Karp’ın o sıralar şehirde dolaştığını, hatta üç kişiyi soyduğunu hatırlayanlar oldu. Bu olay ve çevresindeki bütün söylentiler zavallı meczuba toplumun sevgisini kaybettirmedi. Hatta halk onu daha çok gözetmeye başladı. Varlıklı bir dul tüccar kadın, Kondratyeva, Lizaveta’yı doğurması için nisan başında evine aldı. Gece gündüz göz hapsindeydi, ama gene de Lizaveta son gün geç vakit Kondratyeva’nın evinden usulcacık sıvışıp Fyodor Pavloviç’in bahçesine damlamayı becermişti. O haliyle bahçenin yüksek, dik çitini nasıl aştığı bir türlü anlaşılamadı. Kimi, Lizaveta’ya bir omuz veren olduğunu söylüyor, kimi “iyi saatte olsunlar”ın işe karıştığını savunuyordu. En çok, her şeyin garip olmakla birlikte, gene de doğal bir şekilde yürüdüğüne ihtimal veriyorlardı. Elin bostanlarında gecelemek için çit aşmaya alışkın olan Lizaveta herhalde Fyodor Pavloviç’in çitine de tırmanmış, haline bakmadan belki de bir yerini zedeleyerek bahçeye atlamıştı. Grigori, Marfa İgnatyevna’ya koştu, Lizaveta ile meşgul olmasını söyledi. Kendisi civardaki ihtiyar yerli ebeyi çağırmaya gitti. Çocuğu kurtardılar, Lizaveta sabaha doğru öldü. Grigori

bebeği alarak evine götürdü; karısını oturttu, yavruyu kucağına verdi, göğsüne yasladı.

— Tanrının çocuğu, dedi. Öksüz herkese akraba olur, hele bize herkesten çok… Bunu bize ölen yavrumuz yolladı; bir iblis oğluyla doğru bir kadından doğdu. Onu besle, bir daha da gözyaşı dökme.

Böylece çocuğu Marfa İgnatyevna büyüttü. Vaftiz edilirken Pavel adını verdiler; baba adı olarak, kimse söylemediği halde Fyodoroviç diye çağırmaya başladılar. Fyodor Pavloviç hiç itiraz etmiyor, hatta bunları pek eğlenceli buluyordu. Gene de hepsini şiddetle inkâr etmekten geri durmuyordu. Kimsesiz çocuğu evine kabul etmesi kasabadakilerin hoşuna gitti. Zamanla Fyodor Pavloviç öksüze bir soyadı da uydurdu. Lizaveta'nın Smerdyaşçaya lakabından Smerdyakov soyadı çıktı. Fyodor Pavloviç'in ikinci uşağı işte bu Smerdyakov'du. Hikâyemizin başladığı sırada iki ihtiyarla; Grigori ve Marfa ile kulübede oturuyordu. Aşçı olarak çalışıyordu. Kendisi hakkında özel olarak bazı şeyler eklemek isterdim, ama okuyucunun dikkatini basit uşaklarla daha fazla meşgul etmeye utanıyorum. Bu yüzden Smerdyakov'dan ileride yeniden söz açmak fırsatı bulmam umuduyla hikâyeme geçiyorum.

III

Ateşli Bir Kalbin Manzum İtirafı

Alyoşa, babasının manastırdan çıkarken, arabadan bağırdığı emri duyunca bir süre şaşkınlık içinde durdu. Ama öyle taş kesilip kalmadı, böyle âdeti yoktu onun. Tam tersine, hemen davranarak Başrahibin mutfağına koştu, babasının az önceki marifetlerini öğrendi. Hemen arkasından yola çıktı. Şehre varıncaya kadar onu üzen meseleyi halledebileceğini umut ediyordu. Baştan söyleyeyim, Alyoşa babasının bağırmasından, “yastığıyla, yorganıyla” eve taşınması için verdiği emirden zerre kadar korkmuyordu. Yüksek sesle, hatta bağıra bağıra verilen bu taşınma emri yapmacıktan, gösterişten başka bir şey değildi. Geçenlerde kasabalılardan biri, isim gününde, konukların yanında, evdekiler ona artık votka vermiyorlar diye kızarak kapkacak kırıp kendisinin, karısının elbisesini parçalamaya, oda takımlarını kırmaya, camı çerçeveyi indirmeye başlamış; bunları hep gösteriş olsun diye yapıyormuş. Demin babasının yaptıkları da tıpkı buna benziyordu. Hovarda kasabalı ertesi gün sarhoşluğu geçince şüphesiz kırdığı kadehlerle tabaklara acımıştır. Alyoşa, ihtiyarın yüzde yüz ertesi gün, hatta belki o gün bile ona manastıra dönmesi için izin vereceğini biliyordu. Zaten babasının başkasına belki haşin davranabileceğine, ama kendisini hiçbir zaman kırmak istemeyeceğine iyice inanıyordu. Alyoşa dünyada hiç kimsenin onun kötülüğünü istemediğine, sadece istemediğine değil, ona kötülük etmeyeceğine emindi. Bu, Alyoşa’nın öteden beri bel bağladığı bir kuraldı. Böylece bu bakımdan tereddüt duymadan yoluna devam ediyordu.

Fakat tam o sırada içinde bambaşka, kendisi de iyice açıklayamadığı için daha çok azap veren bir kadın korkusu kabarıyordu. Korktuğu kadın, demin Bayan Hohlakova’nın verdiği mektupta nedense evine gelmesi için yalvaran Katerina İvanovna’ydı. Bu istek ve oraya gitmek zorunda oluşu Alyoşa’nın kalbini acıyla doldurdu; sabahleyin, daha sonra manastırda, demin de Başpapazın yanında geçen sahnelere, yaşanan maceralara vb., vb. rağmen bu duygu onu gitgide sarıyor, acı veriyordu. Korktuğu, Katerina İvanovna’nın ne hakkında konuşacağını ve ona ne karşılık vereceğini kestirememesi değildi. Zaten Katerina İvanovna’da onu korkutan kadınlığı değildi. Kadınları az tanıdığı halde manastıra girene kadar küçüklüğü hep kadınlarla, yalnız kadınlar arasında geçmişti. Alyoşa o kadından, doğrudan

doğruya Katerina İvanovna'dan korkuyordu, ilk gördüğü anda ürkmüştü ondan. Alyoşa onu bir, iki, belki de üç kez görmüş, rastlantı sonucu bir keresinde birkaç kelime konuşmuşlardı. Kafasında onu güzel, gururlu, hükmetmeye alışkın bir genç kız olarak canlandırıyordu. Alyoşa'ya azap veren kızın güzelliği de değildi. Üstelik nedenini açıklayamaması korkusunu bir kat daha artırıyordu. Kızın amacı son derece soyluydu, bunu biliyordu. Kendisine karşı şimdiden suçlu olan ağabeyi Dmitri'yi kurtarmak istiyor, bunu sadece iyi yürekliliğinden yapıyordu. Kızın güzel, yüksek duygularını anladığı, takdir ettiği halde, gene de evine yaklaştıkça Alyoşa sırtına kadar ürpermekten kendini alamıyordu.

Katerina İvanovna ile sık sık görüşen kardeşi İvan Fyodoroviç'i orada bulamayacağını hesapladı: İvan'ın o sırada babasının yanında olması olasılığı vardı. Dmitri'yi yüzde yüz görmeyecekti, bunun nedenini de aşağı yukarı tahmin ediyordu. Şu halde konuşmaları baş başa olacaktı. Oysa Alyoşa bu kaçınılmaz konuşmadan önce Dmitri'yi görmeyi çok isterdi. Ağabeyine mektubu göstermeden bir iki söz edebilirdi. Fakat Dmitri'nin evi uzaktı, ayrıca o saatte herhalde evde değildi. Bir an olduğu yerde durarak sonunda kesin kararını verdi. Alışkın acele bir hareketle istavroz çıkardıktan sonra nedense gülümsedi, kesin bir tavırla onu korkutan bayana yollandı.

Evini biliyordu. Ama Bolşaya[32] Sokağı'na çıkıp meydandan falan yürüse yol hayli uzayacaktı. Bizim şehir ufak olduğu halde epey dağınıktır, bazen uzun mesafeler yürümek gerekir. Hem de evde belki henüz emri aklından çıkmamış olan babası bekliyordu, huysuzlanabilirdi. Bunun için ayağını çabuk tutması, her iki yere yetişmesi gerekiyordu. Bu kararı verdikten sonra Alyoşa kestirmeden, avucunun içi gibi bildiği arka yoldan gitti elma, ıhlamur, kayın ağaçları, akçaağaçlar yalnız çitler boyunca birtakım geçitlerden ibaretti. Bazen başkalarına ait çitlerden atlayarak ötekinin berikinin avlusuna giriyordu, ama herkes onu tanıyor, selamlaşıyordu. Bu yol ona iki kat zaman kazandırıyordu. Bir aralık babasının evinin bitişiğindeki komşu bahçeye geldi. Bahçe eski, yan yatmış dört pencereli bir evceğize aitti. Alyoşa'nın bildiğine göre evin sahibi ayakları olmayan kasabalı ihtiyar bir kadındı. Kocakarı, yakın zamanlara kadar hep general evlerinde çalışan ve o günlerde epey gün görmüş bir oda hizmetçisi olan kızıyla oturuyordu. Kız, kocakarının hastalığı yüzünden bir yıldır eve dönmüştü. Süslü elbiseler içinde etrafa caka satıyordu. Bununla

birlikte, ana kız son derece yoksuldu, hatta her gün komşuları Fyodor Pavloviç'in mutfağına çorbayla ekmek almaya giderlerdi. Marfa İgnatyevna seve seve veriyordu. Kız çorba dilenirdi ama, elbiselerinden bir tekini satmaya kıyamazdı; hele bir tanesinin upuzun bir kuyruğu vardı. Bu son ayrıntıyı Alyoşa, şehirde ne olup bittiğini pek iyi bilen arkadaşı Rakitin'den duymuş, duyar duymaz da unutmuştu. Fakat komşularının bahçesi hizasına gelince, durup dururken bu kuyruğu hatırladı. Dalgın, düşünceli bir halle yere bakarak yürürken birden başını kaldırdı. O anda hiç umulmadık bir karşılaşma oldu.

Komşunun bahçesinde bir şey üzerinde durarak, çitin üstünde göğsüne kadar yükselmiş ağabeyi Dmitri Fyodoroviç ona telaşlı bir halle el işaretleri yapıyor, yanına çağırıyordu. Dışarıdan duyulmasın diye bağırmak şöyle dursun, sesini yükseltmeye çekiniyordu. Alyoşa hemen çitin yanına koştu.

Dmitri Fyodoroviç, memnun bir halle, çabuk çabuk,

— Ne iyi ettin de bu tarafa baktın, az kalsın seslenecektim sana! diye fısıldadı. Çık yukarı. Çabuk! Ah ne iyi ettin de geldin; ben de şimdi seni düşünüyordum.

Alyoşa da sevinmişti, yalnız çiti nasıl aşacağını kestiremiyordu. Fakat "Mitya" pehlivan eliyle dirseğinden tutarak çiti aşmasına yardım etti. Alyoşa cüppesinin eteğini toplayarak bir sokak çocuğu çevikliğiyle atladı.

Mitya sevinç dolu bir fısıltıyla,

— Hadi bas, gidiyoruz! dedi.

— Nereye?

Alyoşa da onun gibi fısıldayarak konuşuyor, etrafa bakınıyordu; ikisinden başka kimse olmayan bomboş bahçedeydiler. Bahçe büyük sayılmazdı, ama sahibinin kulübeciği gene de en aşağı elli adım ötedeydi.

— Burada kimse yok, niye fısıldayarak konuşuyorsun?

— Niye mi? Vay canına!..

Dmitri Fyodoroviç bunu olanca sesiyle bağırdı.

— Sahi, ne diye fısıldayarak konuşuyorum. Bak, insan ne kadar da saçmalıyor. Buraya bir sır peşinde, gizlice geldim. Bunu sana ileride anlatacağım; iş esrarlı diye gereksiz yere aptal gibi fısıl fısıl konuşuyorum. Yürü gidelim! Oraya!.. Ama şimdi hiç sesini çıkarma. Dur öpeyim seni!

Ulu Tanrıya yeryüzünden övgüler!

İçimizdeki Ulu Tanrıya şükürler olsun!

Sen buraya gelmeden önce hep bunu tekrarlıyordum.

Bahçe ya bir dönümdü ya da az daha büyüktü, ama içindeki elma, ıhlamur, kayın ağaçları, akçaağaçlar yalnız çitin dört yanını çevreliyordu. Orta kısım geniş bir çayırlıktı, yazın birkaç pud ot biçiliyordu. Ev sahibi bahçeyi bahardan birkaç ruble karşılığında kiraya veriyordu, içinde ahududu, kırmızı ve yeşil frenküzümü fidanları da vardı, bunlar da çit kenarındaydı. Yeni hazırladıkları sebze bahçesi evin yakınındaydı.

Dmitri Fyodoroviç konuğunu bahçenin en uzak köşesine götürdü. Ihlamur ağaçları yaşlı frenküzümü, mürver, kartopu ve leylak fidanları arasından birdenbire yeşil bir kameriye harabesi ortaya çıktı. Kameriyenin rengi kararmıştı; çarpık, kafesli duvarları ve yağmurdan koruyabilen çatısı hâlâ duruyordu. Tanrı bilir ne zaman yapılmıştı. Eskilerin anlattıklarına göre, kameriyeyi aşağı yukarı elli yıl önce, o zamanki ev sahibi emekli yarbay Aleksandr Karloviç von Schmidt kurdurmuştu. Tahtaları peynir gibi olmuştu, döşeme tahtaları çürümüş, esniyordu, içi küf kokuyordu. Kameriyede ayakları yere gömülü, tahtadan yeşil bir masa vardı, masanın etrafına gene yeşile boyalı sıralar diziliydi, hepsi oturulacak gibiydi.

Ağabeyinin coşkun hali Alyoşa'nın gözünden kaçmamıştı. Kameriyeye girince masada yarım şişe konyakla bir kadeh gördü.

Mitya kahkahayı bastı:

— Konyak canım. "Gene içiyor!" diye bakıyorsun, değil mi? Ama,

Görünüşe aldanma,

Boş, yalancı kütleye kanma,

Şüphelerini unut…[33]

İçmiyorum, şu senin domuz Rakitin'in dediği gibi sadece "keyifleniyorum". Herif yedinci dereceden memur bile olunca hep böyle konuşacak. Otur. Seni bağrıma basmak istiyorum Alyoşka, ama şöyle, eze eze… çünkü bütün dünyada gerçekten… ger-çek-ten… (dikkat et buna!) yalnız seni seviyorum!

Dmitri son sözlerini büsbütün coşarak söyledi.

— Yalnız seni seviyorum. Bir de "kaltağın" birine abayı yaktım, bu da beni mahvetti. Fakat âşık olmak sevmek değildir. İnsan nefret ederken de âşık olur. Aklından çıkarma bunu! Şimdilik neşem yerinde. Şuraya, masanın başına otur, ben de yanına geçeyim, sana bakarak boyuna konuşacağım. Sen ses çıkarmayacaksın, ben de içimde ne varsa dökeceğim. Zamanı geldi artık. Gene de düşündüm; burada gerçekten yavaş konuşmak lazım, çünkü burada… burada yerin kulağı vardır. Dedim ya, hepsini anlatacağım: devamı ileride. Sana neden bu kadar kavuşmak istiyordum; şimdi, bugünlerde, hemen şu anda seni bu derece özlememin nedeni ne? (Beş gündür buraya demir attım.) Niçin bugünlerde hep bu haldeyim? Çünkü yalnız sana her şeyi söyleyeceğim, çünkü böyle olması gerekiyor, çünkü sana ihtiyacım var, çünkü yalnız gökten tepetakla yere yuvarlanacağım, çünkü yarın hayatım bitip yeniden başlayacak… Hiç düşünde bir dağın tepesinden uçuruma yuvarlanır gibi oldun mu? İşte ben şimdi aynı durumdayım, uykuda değil, gerçekten düşüyorum… Hem korkmuyorum da, sen de korkma. Daha doğrusu korkuyorum, ama tatlı bir duygu bu. Tatlı da değil, bir coşkunluk… Adam sen de, ne olursa olsun, vız gelir bana! Kuvvetli ruh, zayıf ruh, kadın ruhu ne olursa olsun! Şu doğaya bak: güneşin bolluğuna, göğün berraklığına dikkat et, ağaçların yaprakları yemyeşil, hâlâ yaz gibi… Saat dörde geliyor, her yanda sessizlik! Sen nereye gidiyorsun?

— Babama gidiyordum, ama önce Katerina İvanovna'ya uğrayacaktım.

— Ona ve babama… Ooff, ne tesadüf bu! Peki, ben seni ne diye çağırdım, neden bu kadar özledim, bütün varlığımla, bütün ruhum, hatta vücudumla gelmeni neden istedim, neden?.. Sadece seni benim adıma babama, sonra da ötekine, Katerina İvanovna'ya yollamak, onunla da, babamla da hesabımı temizlemek için… Bir meleğin elçiliğine ihtiyacım vardı. Kimi olsa gönderebilirdim, ama bir melek yollamam gerekiyordu. Oysa sen kendiliğinden hem ona, hem babama gidiyorsun.

— Gerçekten beni göndermek mi istiyordun?

Alyoşa'nın yüzünde acı belirdi.

— Dur, sen bunu biliyordun. Hemen her şeyi anladığını da görüyorum. Ama şimdilik sus. Ne acı, ne de ağla.

Dmitri Fyodoroviç doğruldu, düşünceye dalarak parmağını alnına götürdü.

— Seni o mu çağırdı, mektup falan yazdı da mı gidiyordun, yoksa gitmeyecek miydin?

— İşte mektup.

Alyoşa mektubu cebinden çıkardı, Mitya çabucak göz gezdirdi.

— Giderken de arka yolu seçtin! Hey Tanrılar, bunu arka yoldan gönderdiğiniz için sizlere şükürler olsun! Masaldaki[34] altın balığın ihtiyar budala balıkçının ağına düşmesi gibi elime geçti. Dinle Alyoşa, dinle kardeşim. Artık hepsini anlatmaya karar verdim. Çünkü nasıl olsa birisine söylemeliyim. Gökteki meleğe anlattım, bir de yerdeki meleğe anlatayım. Sen yerdeki meleksin. Beni dinler, hükmünü verir ve bağışlarsın… Zaten benden yüksek birinin beni bağışlamasını istiyorum. Dinle: iki insanın ya da hiç olmazsa birinin birdenbire bu dünyadaki her şeyden sıyrılarak ulaşılmaz yüksekliğe uçacağını düşün. Uçmadan ya da mahvolmadan önce öbürüne gelerek, "Bana şunu yap!" diye kimseden istenemeyecek ama ancak ölüm döşeğindeyken kabul edilebilecek bir istekte bulunursa; yapmaz mı bunu hiç?.. Hele bu bir dost, bir kardeş olursa?..

— Ben yaparım; nedir söyle, hem çabuk söyle!

— Çabuk mu?.. Hımm… Acele etme Alyoşa, telaşlanarak üzme kendini. Şimdi aceleye hiç gerek yok. Dünya yeni bir devre girdi. Aah Alyoşa, yazık ki sen heyecan nedir bilmezsin! Hoş, benimki de laf. Sen mi bilmezsin! Nah kafa!

İnsan soylu ol![35]

— Acaba kimin şiiri bu?

Alyoşa beklemeye karar verdi. Gerçekten bütün işinin belki burada olduğunu anlamıştı. Mitya dirseğini masaya dayadı, başını avuçları arasına alarak bir an düşünceye daldı, ikisi de sustu.

Mitya,

— Lyoşa, dedi; yalnız sen alay etmezsin! Ben… İtirafıma…

Schiller'in Sevinç Kasidesi ile başlamak isterdim. An die Freude.[36] Fakat Almanca bilmiyorum; An die Freude'yi biliyorum, o kadar. Sarhoşluktan saçmaladığımı sanma. Hiç sarhoş değilim. Konyaktır, ama sarhoş olmam için bunun iki şişesi gerek bana.

Ve kırmızı suratlı Silen[37]

Tökezlenen eşeğin üstünde…

Oysa ben şişemin dörtte birini içmedim, hem Silen de değilim. Silen değilim ama silyon'um,[38] çünkü kesin bir karara vardım. Bu kelime oyunumu hoş gör. Bugün yalnız kelime oyunlarını değil, daha pek çok şeyi bağışlaman lazım. Merak etme, bunlar tıraş değil, işin özü, meseleye çabuk girerim ben. "Şeytan azapta gerek" diye, lafı uzattıkça uzatmam. Dur, nasıldı o?..

Dmitri başını kaldırarak daldı, sonra birdenbire heyecanla başladı:

Ürkek, çıplak ve vahşi bir troglodit

Kayalıklar arasındaki mağaralarda saklanırdı,

Tarlalardan geçen göçebeler

Onun yağmasına uğradı.

Dehşet saçan avcı oku ve yayıyla

Ormanları dolaşıyordu…

Dalgaların bu yabancı kabul etmez sahillere

Attıklarının vay haline!

Olympos'un tepesinden

Bir anne Ceres[39] iner,

Çalınmış Proserpina’nın[40] peşinde…

Dünya ona pek garip görünüyor

Tanrıçaya hiçbir yerde

Ne bir barınak, ne ikram var.

Hiçbir mabette ona tapınan kalmamış…

Tarla meyveleri, nefis salkımlar

Ziyafetleri süslemiyor;

Sadece kanlı mihraplarda

Ateşe verilmiş gövdeler tütüyor.

Ve Ceres kederli bakışını

Nereye çevirse

Her yerde derin bir küçülme içinde

İnsanı görür!

Mitya’nın göğsünden bir hıçkırık koptu. Alyoşa’nın elini heyecanla yakaladı.

— Küçülme içinde dostum, şimdi de küçülme içinde… İnsan yeryüzünde neler çeker, ne felaketlere katlanır. Beni konyak içip kendini sefahate veren subay rütbesinde düpedüz bir hımbıl sanma. Yalan söylemediğim zaman hemen hemen hep bunu, küçülen insanı düşünürüm. Tanrı yardım etsin de yalan söyleyip kendimi övmeyeyim. Çünkü böyle insanları düşünürken kendimi de onlardan sanıyorum.

İnsan, ruhunu alçaklıktan

Kurtarabilmek için

İhtiyar toprak anayla

Ölümsüz bir birlik kurdu.

İyi ama toprakla ölümsüz birliği nasıl kurayım?.. Ne toprağı öpüyor, ne de göğsünü yarıyorum; rençper ya da çoban mı olayım? Yürüyorum; ama çirkefe, rezilliğe mi, yoksa aydınlığa, sevince mi gittiğimi bilmiyorum. Bütün felaket bunda. Zaten bu dünyada muamma olmayan ne var ki! Sefahatin en derin çirkeflerine battığım zaman (hoş, her zaman bu haldeyim ya!) daima Ceres'e ve insana ait bu şiiri okurdum. Faydası dokunur muydu bari? Asla! Çünkü ben bir Karamazov'um… Çünkü uçuruma düşerken tam tepetakla, ayaklarım havada gider, üstelik bu rezilane yuvarlanmada kendim için bir güzellik bulurum. Kepazeliğin göbeğindeyken birdenbire kasideye başlarım. Varsın lanetlenmiş, adi, alçağın biri olayım, gene de Tanrımı saran libasın eteğini öperim. Varsın aynı zamanda şeytanın peşinden gitmiş olayım, her şeye rağmen Senin oğlunum Tanrım, Seni seviyorum, insanları ayakta diri tutan sevinci bütün varlığımla duyuyorum.

Tanrı yaratığının ruhunu

Ölümsüz sevinç besler,

Tahammürün gizli kuvveti

Hayat kadehini alevlendirir;

Otları toprak altından ışığa çeker,

Kaostan güneşler yaratıp

Yıldız sayarların ulaşamayacağı

Boşluklara dağıtır.

Bereketli tabiatın bağrında

Soluyan ne varsa bu sevinçten nasibini alır.

Bu sevinç bütün yaratıkları, bütün milletleri

Peşine katar götürür.

Kara günümüzün dostu

Üzüm suyunu, Kharit[41] çelenklerini,

Böceklerinin şehvetini verdi…

Melek, Tanrının huzurunda durur.

Eh, şiire paydos artık! Ağlamamı hoş gör. Başkaları belki bu halimi münasebetsizlik sayar, alay eder, fakat sen yapmazsın bunu. Bak, gözlerin parladı. Şiir yeter. Şimdi sana “böceklerden” söz açmak istiyorum, Tanrının şehvet bağışladığı böceklerden…

Böceklerin şehvetini verdi!

İşte o böcek benim, kardeşim, bu mısra sadece benim için söylenmiştir. Hem hepimiz, bütün Karamazov’lar böyleyiz. Melek olan sende bile bu böcek yaşıyor, kanında fırtına yaratıyor.

Fırtınadır bu, şehvet fırtınadır, fırtınadan da ileridir! Güzellik korkunç, dehşet verici bir şey! Tarif edilemediği, tarife sığamadığı için korkunç. Tanrının yarattığı ne varsa muammadır zaten. Burada kıyılar birbirine yaklaşır, zıtlar yan yana yaşar. Ben koyu cahilim kardeşim, ama bunlara epey kafa yordum. Sayısız esrar var. İnsanın yeryüzünde rahatını kaçıran muammaların haddi hesabı yok! Bildiğin gibi çöz, sonra da zeytinyağı gibi üste çık. Hele o güzellik! Hem kalbi, hem zekâsı çok yüksek bir adamın bazen Meryem Ana ideali ile başlayıp Sodom’da karar kılmasına dayanamıyorum. Daha korkuncu, Sodom idealini içinde taşırken ruhu Meryem Ana’yı inkâr edemiyor; tıpkı temiz, ilk gençlik yıllarındaki gibi bunun uğruna için için yanıyor. Yo, insan varlığı çok geniş, gereğinden fazla geniş; ben kendi hesabıma bunu sınırlardım doğrusu. Şeytanın bile içinden çıkamayacağı bir karışıklık var. Aklın aşağılık saydığında kalp çoğu zaman güzellik buluyor. Sodom’da mı bu güzellik? İnan ki, insanların çoğu için bundadır; bu sırrı biliyor muydun? Feci olan yanı, güzelliğin yalnız korkunç değil, aynı zamanda esrarlı oluşu… Bu, şeytanın Tanrıyla boy ölçüşmesi; dövüş alanı olarak insan kalbini seçmiş. Kısacası, herkes kendi derdine yansın bakalım. Biz asıl konumuza geçelim. Dinle.

IV

Ateşli Bir Kalbin Fıkralar Halinde İtirafı

— Sefahate dalmıştım. Demin babam, birkaç bin rubleye kızları iğfal ettiğimi söylüyordu. Hınzırca bir uydurma, böyle bir şey hiçbir zaman olmadı, olanlarda da “bunun” için para vermedim. Benim için para bir ayrıntı, kızıştırma unsuru, dekor! Bugün bir hanımefendiyle, yarın bir sokak kızıyla birlikteyim. Bunu da, ötekisini de eğlendirir, avuç dolusu para harcarım; müzik, gürültü, çiganlar… İsterlerse ellerine de para veririm; alırlar da, hem bayıla bayıla alırlar. Bunu itiraf etmek lazım; üstelik memnun kalırlar, teşekkür ederler. Hanımefendiler arasında beni sevenler vardı; hepsi değil ama birkaç tane çıktı. Ama ben hep sokak aralarını, meydan arkasındaki tenha, karanlık çıkmazları tercih ettim. Maceralar, sürprizler, çamurda inciler hep orada… Elbette mecazi olarak konuşuyorum. Bizim kasabada böyle sokakların sadece adı vardı. Benim gibi olsaydın bunların anlamını bilirdin. Sefahati sevdiğim kadar da bunun ayıbını seviyordum. Sertliği, şiddeti seviyordum; bir tahtakurusu, zararlı bir böcek değil miyim! Dedim ya: serde Karamazovluk var! Bir gün kasabada bir piknik hazırlandı. Yedi troyka ile çıktık. Karanlıkta, kızakta yanımda oturan genç kızın elini sıkıştırmaya başladım. Memur kızıydı; zavallı, sevimli, sessiz kızcağızı zorla öptüm. Karanlıkta çok yatkın davrandı, pek çok… Zavallıcık, hemen ertesi gün evine onu istemeye gideceğimi sanıyordu. (Hepsi bana evlenecek erkek gözüyle bakıyordu.) Oysa ben ondan sonra tam beş ay onunla tek bir kelime konuşmadım. Bazen, bizde hiç eksik olmayan danslı toplantılarda salonun bir köşesinden gözleriyle beni izlediğini, içinde alev alev yanan sessiz öfkeyi fark ederdim. Oyun sadece içimde beslenen böcek şehvetini bir kat daha kızıştırıyordu. Beş ay sonra bir memurla evlenerek buradan gitti… Hem öfkeli, hem belki de hâlâ severek… Şimdi mutluluk içinde yaşıyorlar. Bak, bundan kimseye söz etmedim ben, onurunu lekelemedim. Belki alçakça isteklerim var, adiliği seviyorum, ama onursuz değilim. Kızarıyorsun, gözlerin parladı. Bu kadar çirkef sana yetiyor. Oysa bu Paul de Kock’vari macera daha bir şey değil… İçimdeki yırtıcı böcek gitgide büyüyor, ruhumu kaplıyordu. Bir anılar albümü bu birader. Tanrı mutlu etsin sevgili çocukları! Kavgasız ayrılmayı severdim. Asla, hiçbirinin adını vermez, ağza düşürmezdim. E, bu kadarı yeter. Seni buraya bu saçmalıklar için mi çağırdığımı sandın? Hayır, sana

daha ilginç şeyler anlatacağım. Yalnız senden çekinmeyişime, hatta bunları sana anlatabilmenin beni sevindirdiğine şaşma.

Alyoşa, birdenbire,

— Bunu kızardığım için mi söylüyorsun? dedi. Sözlerinden, yaptıklarından değil, senin gibi olduğum için kızardım.

— Sen mi? Amma da atıyorsun!

— Hayır, atmıyorum.

Alyoşa heyecanlandı. (Bu düşüncenin çoktandır onda yer ettiği belliydi.)

— Aynı merdivenin basamakları, diye devam etti. Ben en alttayım, sen yukarıda, on üçüncüde filansın… Ama hepsi aynı kapıya çıkıyor. Alt basamaktan nasıl olsa en üsttekine gidilir.

— Şu halde hiç ayak basmamalı, öyle mi?

— Yapabilen öyle yapmalı.

— Sen yapabilir misin?

— Galiba yapamam.

— Sus Alyoşa, sus canım; duygulandım, elini öpmek geldi içimden… Şu hınzır Gruşenka adam sarrafıdır; bir gün, seni yiyeceğini söylemişti. Peki sustum, sustum! Şimdi çirkeften, inek pisliği dolu alandan benim trajediye, yani gene inek pisliğine, daha doğrusu çeşitli adiliklere bulanmış alana geçelim. Sorun şu; moruk benim bakireleri iğfalim hakkında esasında yalan söyledi, ama aslında böyle bir şey olmadı değil, ihtiyar uydurduklarını başıma kakıyor ama, asıl sorundan hiç haberi yok. Bundan kimseye söz etmedim, ilkin sana anlatacağım. Tabii İvan başka, İvan her şeyimi biliyor. Senden çok önce biliyordu. Ama İvan mezar gibidir.

— İvan mı mezar gibi?..

— Evet.

Alyoşa dikkat kesildi.

— Taburda yedeksubaylığımı yaptığım sırada adeta sürgün hayatı yaşıyordum. Fakat şehirde epey gözdeydim. Avuç dolusu para harcıyordum, herkes beni zengin biliyordu. Galiba buna kendim de inanıyordum. Ama hoşlarına giden başka tarafım da vardı sanırım. Yaptıklarıma kınayarak baş salladıkları halde beni severlerdi. Bizim yarbay nedense bana birdenbire ters yüz davranmaya başlamıştı. Nefes aldırmıyordu, bereket kuvvetli bir pistonum vardı, ayrıca bütün şehir beni tutuyordu. Bu yüzden bana pek diş geçiremiyordu. Hoş kabahatsiz değilim: bile bile ona gereken saygıyı göstermiyordum. Kibirli davranıyordum. O ihtiyar teke aslında hiç de kötü bir insan değildi, babacan, konuksever bir adamdı. Vaktiyle iki kez evlenmiş, karıları ölmüştü. İlk karısı basit bir kadındı; ondan kalan kızı da annesi gibiydi. Ben oradayken yirmi dördündeydi; babasının yanında teyzesiyle birlikte oturuyordu. Teyzesi ağzı var dili yok, safça bir kadındı. Yarbayın kızı da saf, ama canlı bir kızdı. Onu hep iyilikle anmayı severim. Bu kız kadar iyi yaradılışlı bir dişiye şimdiye kadar rastlamadım. Adı Agafya idi, Agafya İvanovna. Rus zevkiyle fena kız sayılmazdır boylu boslu, etine dolgundu. Yüzü kabacaydı, ama gözleri çok güzeldi. Evlenmiyordu, iki isteyeni olduğu halde reddetti, ama şuhluğunu kaybetmedi. Onunla dost olduk; öyle değil, temiz, arkadaşça bir dostluktu bu. Kadınlarla sık sık günahsız, sırf arkadaşça görüştüğüm olurdu. Bazen o kadar açık konuşurdum ki, aklın durur! Beni dinlerken sadece gülerdi. Birçok kadın açık saçık konuşmaktan hoşlanır, sakın unutma: hem Agafya kızdı, en hoşlandığım yanı da buydu. Bir de şu vardı: insan ona küçük hanım gözüyle bakamıyordu. Teyzesiyle birlikte babasının evinde oturduğu halde sığıntı gibi bir hali vardı. Fakat Agafya'yı çevrede herkes sever, arardı; çok usta bir terziydi. Yetenekliydi, yaptığı işler için ücret istemez, ama verilen armağanları da geri çevirmezdi. Yarbaya gelince, yaman adamdı! Şehrin ileri gelenlerinden sayılıyordu. Dilediği gibi yaşıyor, evinde bütün şehri ağırlıyordu. Sık sık ziyafetler, danslı toplantılar düzenliyordu. Ben tabura katıldığım sırada şehirde yarbayın ikinci kızının başkentten geleceği söylentileri dolaşıyordu. Kızın güzeller güzeli olduğundan, soyluların gittiği enstitüyü henüz bitirdiğinden söz ediliyordu. Yarbayın ikinci kızı, bildiğin Katerina İvanovna idi; yarbayın ikinci karısındandı. O sıralar hayatta olmayan ikinci karısı da ünlü, büyük bir general ailesinin kızıydı. Bununla beraber, çok iyi bildiğime göre yarbaya drahoma falan getirmemişti. Anlaşılan birtakım nüfuzlu akrabaları vardı, ama elle tutulur zenginlikleri yoktu. Her neyse, kız kasabamıza gelince bütün şehirde bir

yenileşme oldu, en büyük hanımefendilerimiz —ikisi general karısı, biri albay karısıydı— onların peşinden de hepsi kızın üzerine üşüştü, onu eğlendirmeye başladılar. Baloların, pikniklerin kraliçesi oldu; bilmem ne mürebbiyelerinin yararına bir de canlı tablo gösterileri uyduruldu. Ben bütün bunlara hiç karışmıyor, kendi sefih âlemimde yaşıyordum. Hatta o sıralar yaptığım bir kepazelik bütün şehir halkının ağzında çalkalandı durdu. Katerina İvanovna ile bir gün batarya komutanının evinde karşılaştık. Beni süzdüğünü fark ettim, ama tanışmaya önem vermiyormuşum gibi yanına gitmedim. Gene bir süre sonra bir toplantıda konuştuk, ama doğru dürüst yüzüme bakmıyordu. Dudaklarını küçümser bir ifadeyle büzmüştü. İçimden, "Dur bakalım, ben bunu senin yanına bırakmam!" dedim. O zamanlar kabalık içime işlemişti, bunu kendim de hissederdim. En önemlisi, "Katenka"nın saf bir enstitülü değil de, kişilikli, gururlu, gerçekten erdemli bir kız oluşuydu. En çok da, bende bulunmayan bir zevk ve öğrenime sahip olmasına içerliyordum. Onu istediğimi mi sanıyorsun? Asla, sadece onun bir türlü farkına varmak istemediği kabadayılığımı göstermek istiyordum. Bu arada vur patlasın, çal oynasın âlemlerine hiç aralık vermiyordum. Sonunda yarbay beni üç gün için deliğe tıktı. Tam o sırada bizim peder, onunla ilgili bütün haklarımdan feragat ettiğimi, yani alacağımız vereceğimiz kalmadığını gösterir bir resmi kâğıtla altı bin ruble yolladı. O zamanlar bunun anlamını kavrayamamıştım. Zaten buraya gelinceye kadar, hatta son günlerde, belki de bugüne kadar babamla aramızdaki şu para dalaşmasına akıl erdiremedim. Neyse, cehennemin dibine gitsin, bunların sözünü sonra ederiz. Altı binin elime geçtiği günlerde, bir arkadaşımdan gelen mektuptan beni pek ilgilendiren bir haber aldım: bizim yarbayın başında kara bulutlar dolaşıyormuş, üstleri kendisinden memnun değilmiş, bazı yolsuzluklardan şüpheleniyorlarmış. Kısacası, düşmanları onu bir punduna getirip alaşağı etmeye bakıyormuş. Gerçekten, bir süre sonra tümen komutanı geldi, yarbayı iyice haşladı. Az sonra istifası istendi. Sana bunun ayrıntılarını anlatacak değilim; yarbayın bizler arasında da düşmanları vardı. Şehirde, birdenbire, hem ona, hem ailesine karşı bir soğukluk başladı, çoğu kimse onlardan yüz çevirdi, ilk numaramı o zaman yaptım işte. Bir gün Agafya İvanovna ile karşılaştık. Onunla dostluğumuz devam ediyordu. "Babanızın kasasında dört bin beş yüz ruble eksik," dedim. "Aman, ne diyorsunuz!" diye telaşlandı. "Geçenlerde, general geldiği sırada her şey tamamdı…" "O zaman tamamdı ama şimdi yok," dedim. Kızcağız fena halde korktu. "Rica ederim,

korkutmayın beni,” dedi, “kimden duydunuz bunu?” “Üzülmeyin,” diye karşılık verdim. Kimseye bir şey söylemem. Ben de size bu mesele hakkında (her ihtimale karşı) bir şey söylemek istiyordum. Pederinizden dört bin beş yüz rubleyi isteyecekleri zaman bu parayı bulamazsa mahkemeye düşeceği ve bu yaştan sonra rütbesini kaybedeceği doğaldır. Bütün bunların yerine siz bana enstitülüyü gizlice gönderin, bugünlerde evden param geldi; dört bin kâğıdı ben veririm, kimsenin de ruhu duymaz.” “Ne alçak adamsınız! (aynen böyle söyledi) Alçak, kötü adamsınız! Nasıl cesaret ediyorsunuz?” Fena halde kızarak gitti. Ben de sırrımızı saklayacağımı arkasından bağırdım. Şunu da söyleyeyim: bu iki karı, yani Agafya ile teyzesi bu işte tam melekler gibi hareket ettiler. Zaten onlar kibirli Katya’ya nerdeyse tapınıyor, önünde küçülüp hizmetçilik ediyorlardı ona… Fakat Agafya gidip meseleyi, yani konuşmamızı olduğu gibi anlatmaz mı! Ben bunları sonradan bir bir öğrendim. Agafya sırrımızı saklamamıştı; bu da benim canıma minnetti. O sırada taburu devralmak için yeni komutan geldi. Devir teslim sırasında bizim ihtiyar yarbay aniden hastalandı. Evine kapandığı için kasa iki gündür devredilemiyordu. Doktorumuz Kravçenko sonradan, yarbayın o aralık gerçekten hasta olduğunu söyledi durdu. Fakat benim, gizli olarak güvenilir bir yerden çoktandır öğrendiğime göre, kasadaki para dört yıldır her denetlemeden sonra bir süre için ortadan kayboluyordu. Yarbay parayı güvendiği bir adama vererek işletiyordu. Bu, tüccarlarımızdan Trifonov’du; ihtiyar, dul bir adamdı, altın çerçeveli gözlük takardı. Trifonov aldığı parayla panayıra gidip işlerini görür, sonra borcunu aldığı gibi yarbaya geri verirdi. Elbette panayırdan birtakım armağanlar, ayrıca paranın faizini getirirdi. Ancak bu sefer Trifonov panayır dönüşü parayı geri vermedi. (Bunu tamamen bir rastlantı sonucu Trifonov’un biricik varisi ağzı salyalı, ahlaksızlıkta eşi olmayan yetişkin oğlundan öğrenmiştim.) Yarbay evlerine koştu. Trifonov, “Sizden hiçbir zaman para almadım, almama imkân yoktu…” diye karşılık verdi. Yarbay kendini eve dar attı, başı havlularla sarıldı, kadınların üçü boyuna tepesine buz koyuyorlardı. O aralık resmi emir defterini getirdiler: “Tabur kasası iki saat içinde teslim edilecek…” Defteri imzaladı; defterdeki imzasını sonradan gördüm. Kalkıp, üniformasını giyeceğini söyleyerek yatak odasına geçti. Orada çiftesini aldı, muharebe mermisiyle doldurduktan sonra sağ ayağından ayakkabısını çıkardı, tüfeği göğsüne dayadı. Ayağıyla tetiği yokladığı sırada, Agafya söylediklerimi hatırlıyor, şüphelenerek peşinden gidip gözetliyor. Agafya’nın odaya dalmasıyla

arkadan babasının üstüne atılması bir oluyor. Tüfek havaya patlıyor, kurşun tavanı deliyor, yaralanan olmuyor… Ötekiler de yetişip kimi tüfeği alıyor, kimi yarbayın ellerine sarılıyor… Bunların hepsini eksiksiz olarak sonradan öğrendim. O sırada evdeydim. Akşam üzeriydi, sokağa çıkmaya hazırlanıyordum. Giyindim, tarandım, mendilime koku sürdüm, kasketimi alırken kapı ansızın açıldı; Katerina İvanovna evimde, tam karşımdaydı. Bazen garip rastlantılar olur. Katerina'nın bana geldiğini gören olmamıştı; bu yüzden şehirde duyulmadı. Evlerinde kirayla oturduğum, hizmetime bakan çok yaşlı, memur kocalarından dul kalmış iki kardeş de pek saygılı, sözümden dışarı çıkmayan kadınlardı. Verdiğim emre uyarak ağızlarını bile açmadılar. Tabii o anda her şeyi anladım. Gözlerini bana dikerek odaya girdi. Gözlerinde kesinlik, hatta küstahlık vardı. Yalnız dudaklarında ve dudaklarının çevresinde bir kararsızlık gölgesi seziliyordu. "Ablam, ben size gelirsem dört bin beş yüz rubleyi vereceğinizi söyledi. Geldim işte… verin parayı," dedi. Dayanamadan tıkandı, korktu, sesi koptu, dudakları ve uçlarındaki çizgiler titredi… Beni dinliyor musun, uyuyor musun Alyoşka?

Alyoşa, heyecanla,

— Gerçeği olduğu gibi söyleyeceğini biliyorum Mitya, dedi.

— Hem de ne gerçek!.. Bir kere başlayınca kıyasıya anlatırım artık… İlk anda kafamda Karamazovluğa özgü düşünceler uyandı. Beni bir zamanlar bir kırkayak sokmuştu; iki hafta ateşler içinde yattım. O anda da bir kırkayağın, zehirli bir böceğin kalbimi soktuğunu hissettim, anlıyor musun? Bakışlarımla kızı süzdüm. Onu gördün, değil mi? Allah için güzeldir. Ama o anda bambaşka bir güzelliği vardı, soylu bir güzelliği… Oysa ben alabildiğine alçalmıştım. O, babası uğruna kendini feda ederken ben karşısında bir tahtakurusundan farksızdım. O anda ruhu, vücudu, kısacası bütün varlığıyla benim gibi bir tahtakurusunun, alçağın birinin elindeydi, kıskıvrak yakalanmıştı. Açık söyleyeyim, kafamdaki düşünce, o kırkayak düşüncesi beni bayıltacak gibi sarmıştı. Artık her türlü mücadele gereksizdi; tahtakurusu, zararlı bir tarantula[42] gibi, merhamet bilmeden davranmak gerekiyordu. Nefesim kesiliyordu, öte yandan hemen ertesi gün onlara giderek işi şerefli bir tarzda bağlayacak, kimsenin haberi olmasın diye kızı isteyecektim. İçimdeki kötü isteklere rağmen namuslu adamım. Ama tam o anda durup dururken, sanki birisi kulağıma, "Sen yarın evlenme teklifini yapar yapmaz arabacılarıyla kapı dışarı attırırlar," diye fısıldadı. "Beni

dünyaya rezil etse umurumda değil!” gibilerden kıza baktım, içimdeki ses beni aldatıyordu, bu yüzde yüz böyle olacaktı. Yüzü, kapı dışarı edileceğimi açıkça gösteriyordu, içimi hiddet kapladı; canım adice, domuzca, tam anlamıyla esnaf işi[43] hareket etmek istedi. Kızı alaylı alaylı süzdükten sonra ancak bir esnafın yapabileceği şekilde, “Dört bin mi?” demeliydim. “Benim şakamı ciddiye mi aldınız? Bu ne bol keseden hesap efendim. İki yüz papele diyeceğimiz yok, büyük memnunlukla… Ama dört bin kâğıt öyle ha deyince havaya atılmaz, küçük hanım. Boşuna zahmet etmişsiniz!” Bunları söylediğim anda kuşkusuz her şeyi kaybedecektim, kızcağız arkasına bakmadan kaçacaktı. Fakat bu iblisçe öç her kayba değerdi. Belki sonradan ömür boyunca pişman olurdum ama o anda ne pahasına olursa olsun bu haltı yemeliydim. İnanır mısın, ömrümde hiçbir kadına o andaki gibi nefretle bakmamıştım. Onu üç beş saniye, korkunç bir nefretle; aşka, çılgınca bir aşka kıl kalan bir nefretle süzdüm. Pencereye yaklaşarak alnımı buz tutmuş cama dayadım, alnımın ateş gibi yandığını hatırlıyorum. Ama çok bekletmedim, üzülme; kasaya giderek çekmeceyi açtım. Fransızca sözlüğün içinde sakladığım hamiline ödenecek beş binlik hisse senedini aldım. Bunu sessizce göstererek katladım, eline verdim. Sonra antreye giden kapıyı açarak bir adım geriledim, yarı belime kadar eğilerek en içten, en derin bir saygıyla onu selamladım, inan ki aynen böyle oldu. Bütün vücuduyla titredi, bir an gözlerini bana dikti, yüzü kâğıt gibi bembeyaz kesildi, sonra ansızın, o da sessizce ve pek yumuşak bir hareketle bütün vücuduyla önümde eğildi. Bu bir enstitülü reveransı değildi; tam Rus tarzında, alnını yere değdirerek ayaklarıma kapandı! Sonra doğrulup kaçtı. Kaçtığı zaman kılıcım belimdeydi; kılıcı kınından çekerek hemen orada göğsüme saplamak istedim. Bunun nedenini kendim de bilmiyorum. Coşkunlukla büyük bir aptallık yapmış olurdum tabii, insan bazen üstün bir coşkunluğa kapılarak kendini vurabilir, anlıyor musun? Ama gene de yapmadım bunu, sadece kılıcımı öptüm, sonra tekrar kınına soktum. Bunları sana anlatmasam da olurdu ya. Zaten bütün bu iç çatışmalarımı anlatırken kendimi övmek için biraz şişirdim galiba. Fakat varsın öyle olsun, insan yüreğini gözetleyenlerin canları cehenneme! İşte Katerina İvanovna “vakası” bundan ibaret. Şimdi bunu bir İvan, bir de sen biliyorsun, o kadar.

Dmitri Fyodoroviç yerinden kalktı, heyecanla bir iki adım attı, mendilini çıkararak alnındaki teri sildi, sonra tekrar oturdu. Bu kez eski yerine değil, karşı duvardaki sıraya oturmuştu.

Alyoşa ona doğru dönmek zorunda kaldı.

V

Ateşli Kalbin İtirafı

“Baş aşağı” Olarak

Alyoşa,

— Şimdi meselenin ilk yarısını biliyorum, dedi.

— Evet, ilk yarısını biliyorsun; bir dramdı, orada geçti, ikinci yarısı trajedidir ve burada tamamlanacak.

— İkinci yarısından hâlâ hiçbir şey anlamıyorum.

— Ya ben? Ben sanki anlıyor muyum?

— Dur Dmitri, burada önemli bir nokta var: sen nişanlısın onunla; hâlâ nişanlısın, değil mi?

— Hemen nişanlanmadım, bunların üstünden üç ay geçtikten sonra. Olayın ertesi günü kendi kendime, mesele kapandı, evlenme işi kaldı, dedim. Olanlardan sonra gidip Katerina’yı istemeyi kendime yediremiyordum. Beri yandan ondan da şehrimizde kaldığı altı hafta boyunca hiç ses çıkmadı. Yalnız bir kere Katerina İvanovna’nın bana gelişinin ertesi günü hizmetçileri usulcacık yanıma sokuldu, sessizce bir mektup uzattı. Filancaya diye üstüne de yazmış. Açtım, içinden beş binin üstü çıktı. Borç dört bin beş yüz olduğu için beş binlik senedi iki yüz küsur ruble zararına satmış, bana da, pek hatırımda kalmadı ama galiba iki yüz altmış ruble kadar bir şey yollamıştı. Yanında tek bir satır yazı yoktu, sadece parayı yollamıştı. Zarfın içinde kurşun kalemle bir işaret falan aradım, ne gezer! Eh, ben de kalan parayı yemeye başladım. Çok geçmeden yeni komutan da bana ihtar vermek zorunda kaldı. Yarbayımız tabur parasını kazasız belasız teslim etmişti. Paranın yerinde olduğuna kimse inanmadığı için bu işe herkes şaşmıştı. Yarbay parayı teslim eder etmez yatağa düştü. Üç hafta kadar yattıktan sonra birdenbire beyin sulanmasından beş gün içinde gidiverdi. Emekliye ayrılmasına vakit kalmadan öldüğü için askeri cenaze töreniyle kaldırıldı. Katerina İvanovna ile ablası ve teyzeleri babalarını toprağa verdikten beş on gün sonra Moskova’ya hareket ettiler. Tam yola çıktıkları gün, (onları ne gördüm, ne de uğurlamaya gittim) minnacık bir mektup aldım. Zarfın içinden kenarları

oymalı mavi bir kâğıtçık çıktı. Üzerine sadece, “Size yazacağım. Bekleyin. K.” diye tek bir satır yazılmıştı. Hepsi o kadar.

Uzatmayalım, Moskova’da bizimkilerin durumlarında şimşek hızıyla, adeta Arap masallarındaki gibi beklenmedik değişiklikler oldu. Katerina’nın bellibaşlı akrabalarından dul bir general karısı, en yakın iki varisini, yeğenlerini aynı hafta içinde çiçekten kaybediyor. Fena halde sarsılan ihtiyar kadın Katya’ya öz kızıymış gibi dört elle sarılıyor… İlk işi vasiyetnamesini değiştirerek onu varisi yapmak oluyor. Bir yandan da, dilediği gibi harcaması ya da drahoması için seksen bin veriyor, isterik bir kadındı. Sonradan Moskova’da onu epey inceledim. Postadan dört bin beş yüz rubleyi alınca şaşkınlıktan küçük dilimi yutacaktım. Aradan üç gün geçince vaat edilen mektup da geldi. Yanımda; hep üzerimde taşırım, ölünceye kadar ayrılmayacağım ondan. Sana da göstereyim mi? Mutlaka oku; bana evlenme teklif ediyor, kendisi teklif ediyor. “Sizi çılgınca seviyorum,” diyor. “Beni sevmeseniz bile razıyım, yeter ki kocam olmayı kabul edin. Korkmayın, sizi sıkmam, ev eşyanızdan biri, üzerine bastığınız halı olurum… Sizi hep sevmek, sizi kendinizden kurtarmak istiyorum…” Alyoşa, bayağı sözlerimle, bayağı sesimle, bir türlü düzeltemediğim şu bayağı sesimle o satırları sana tekrarlamaya layık değilim. Varlığımın bir parçası oldu bu mektup, ama şimdi içim rahat mı sanıyorsun, bugün rahat mıyım?.. Ona hemen yazdım. (Moskova’ya gitmeme imkân yoktu.) Gözlerim yaşlı olarak yazdım bunu. Yalnız bu arada, her zaman utanç duyacağım bir hata yaptım; paradan söz ettim. Zengin, drahomalı bir kız olduğunu, benim gibi bir serseride beş para bile bulunmayacağını yazdım. Kendimi tutmalıydım, ama kalemime hâkim olamadım. Aynı zamanda Moskova’ya, İvan’a da bir mektup yazdım. Olanı biteni elden geldiği kadar açıkladım. Altı sayfalık bir mektuptu bu; İvan’ı Katya’ya gönderdim. Bana niye öyle bakıyorsun? Evet, İvan ona âşık oldu, hâlâ da âşık, bunu biliyorum. Bizim çevrenin görüşüyle yaptığım aptallıktı, fakat belki hepimizi yalnız bu aptallık kurtaracak. Aahh, İvan’ı nasıl yüksek tuttuğumu, nasıl saydığımı görmüyor musun? İkimizi kıyaslayıp, hele burada olanlardan sonra, benim gibisini sevebilir mi hiç?

— Ben, İvan’ı değil de, senin gibisini seveceğine eminim.

— Beni değil, kendi erdemlerini seviyor.

Dmitri Fyodoroviç bu sözleri elinde olmadan, nerdeyse hırsla bağırdı. Güldü, fakat bir an sonra gözleri parladı, olanca gücüyle yumruğunu masaya indirdi. Kendisine karşı duyduğu taşkın, içten bir hiddetle,

— İster inan, ister inanma; ama sana Tanrının kutsallığı, İsa'nın tanrılığı üzerine yemin ederim ki, Katya'nın yüksek duygularına gülümsediğim halde ruh bakımından ondan milyon kere küçük olduğumu, iyi duygularının hepsinde göklerdeki melekler kadar içten olduğunu biliyorum! Zaten bütün trajedi, bunu kesin olarak bilmemde… Gerçi insan biraz şişirerek konuşuyor, ama ne çıkar bundan, ben de aynı şeyi yapmıyor muyum? Oysa ben de içtenim. İvan'a gelince, o keskin zekâsıyla bütün kainata nasıl lanet okuduğunu tahmin ediyorum. Ona kim tercih ediliyor? Nişanlı olduğu halde, herkesin gözü ondayken, nişanlısı yanı başındayken, sefahatten kendini alamayan bir canavar… Evet, benim gibisi tercih edilip o reddediliyor. Neden?.. Çünkü genç kız minnetini göstermek istiyor, bu uğurda geleceğini baltalamaya razı oluyor. Saçmalık değil mi? İvan'a bunu açmadım; şüphesiz o da bana bu konuda en ufak imada bulunmadı. Fakat kadere boyun eğilecek, layık olan hak ettiği yeri alır, değersiz mezbeleliğe dönecek; o sevgili, kendinin olan çirkef dolu mezbeleliğe… Orada çamurlar, pis kokular içinde gönüllü olarak, zevk duya duya mahvolacak. Saçmaladım galiba, kelimelerimde güç kalmadı, sanki gelişigüzel konuşuyorum. Gene de dediğim gibi olacak. Ben mezbeleliğimde boğulacağım, o İvan'la evlenecek.

Alyoşa büyük bir merakla sözünü keserek,

— Dur ağabey, dedi. Sen bana hâlâ, her şeye rağmen nişanlı olup olmadığını açıklamadın. Nişanlın istemezse nasıl ayrılırsın ondan?

— Evet, Katerina'nın resmen, kutsanmış nişanlısıyım. Bu, Moskova'ya gelişimde oldu; törenli, ikonlu, her şey istediğinden âlâydı. General karısı bizi kutsadı, hatta inanır mısın, Katya'yı kutladı bile; "İyi seçtin," dedi. "İçi dışı bir, bu oğlanın…" Hem biliyor musun, İvan'a hiç yakınlık göstermedi, kutlamadı da. Moskova'da Katya ile çok konuştuk. Kendimi olduğum gibi, tam bir içtenlikle anlattım. Hepsini dinledi…

Sevimli bir mahcupluk vardı,

Tatlı sözler vardı…

Aslına bakarsan, gururlu sözler de vardı. Islah olmam için benden söz aldı. Söz verdim. Ama şimdi…

— Ee?

— Sana seslenip buraya çağırmamın nedeni —unutma bunu— seni hemen bugün Katerina İvanovna'ya yollamak ve…

— Ne?

— Selamımla birlikte, bir daha ona asla gitmeyeceğimi bildirmek istiyorum.

— Olacak iş mi bu?

— Seni bunun için gönderiyorum zaten. Bunu kendim söyleyemem ya.

— Sen nereye gideceksin?

— Mezbeleye.

— Gruşenka'ya, öyle mi?

Alyoşa kederle ellerini birbirine vurdu.

— Yoksa Rakitin doğru mu söylüyordu? Oysa senin birkaç defadan sonra onunla ilgini kestiğini sanıyordum.

— Nişanlı bir erkek böyle yerlere gitmemeli, değil mi? Hele böyle bir nişanlısı varken ve üstelik elalemin gözü önünde! Ben de onurumu bütünüyle yitirmedim. Gruşenka'ya gitmeye başladığım anda nişanlı ve namuslu bir adam olmaktan çıktığımın pekâlâ farkındayım. Ne bakıyorsun? Biliyor musun, ben ilkin onu pataklamaya gitmiştim. Babamın vekili şu kıdemli yüzbaşının, imzamı taşıyan borç senedini bana ödetmek üzere Gruşenka'ya verdiğini işitmiştim; böylece beni dize getirmek istiyorlardı. Sözde korkutacaklardı. Gruşenka'ya iyi bir dayak çekmeye hazırlandım. Onu eskiden şöyle üstünkörü bir görmüştüm. Fevkaladeliği yoktu. İhtiyar tüccar meselesini duymuştum. Zaten herif hasta, yatalak, bir ayağı çukurda… Gruşenka bundan da iyice sebeplenecektir. Para kazanmaktan hoşlandığını, domuz karının kimsenin gözünün yaşına bakmadan amansız bir faizle para verdiğini biliyordum. Onu pataklamaya gittiğim halde yanında kaldım. Bir fırtına esti, vebaya tutuldum, hâlâ hastayım; benim için

her şeyin sona erdiğini, bir daha da başlamayacağını biliyorum. Böylece bir dönem kapandı. O aralık, sanki inadına; benim gibi kokozun cebine üç bin kâğıt düşüverdi. Soluğu Mokroye'de aldık; buradan yirmi beş verst tutar. Çiganlar, çigan kızları, şampanya gırla gitti… Herifleri şampanyaya, karıları, kızları paraya boğdum. Üç gün sonra sen sağ ben selamet, metelik kalmadı. Bir şey de elde edebildim mi dersin, ne gezer! Zerre koklatmadı… Ama ne kusursuz vücudu var! Haspanın bacağından, sol ayağının serçe parmağından bile belli oluyor. Gördüm, öptüm ama o kadar, yemin ederim böyle, "Kokozsun ama, istersen varırım sana," dedi. "Beni dövmezsen, isteğimi yapmama izin verirsen seninle evlenirim belki…" Hem söylüyor, hem gülüyordu. Şimdi de gülüyor.

Dmitri Fyodoroviç nerdeyse kudurgan bir hiddetle doğruldu, sarhoş gibiydi. Gözleri kan çanağı gibi oldu.

Kardeşi,

— Onunla gerçekten evlenmek istiyor musun? diye sordu.

— O isterse şu anda hazırım, istemezse yanında kalır, kapıcısı olurum. Alyoşa… sen… sen…

Dmitri ansızın Alyoşa'nın karşısına geçti, omuzlarından kavrayarak olanca gücüyle sarsmaya başladı.

— Bütün bunların ne korkunç bir sayıklama olduğunu biliyor musun, saf çocuk? Tam bir facia içindeyiz biz. Şunu bil ki Aleksey, kötü, beni uçuruma sürükleyecek tutkularım olabilir; kendim düşük bir adam sayılabilirim. Ama Dmitri Karamazov hiçbir zaman bir yankesici, bir ev soyguncusu değildir. Bir de şunu öğren: Gruşenka'yı dövmeye hazırlandığım sabah Katerina İvanovna beni çağırdı. Son derece gizli olarak (herhalde böylesi işine geliyordu) vilayete gitmemi rica etti. Oradan, Moskova'da Agafya İvanovna'ya postayla üç bin ruble gönderecektim. Burada duyulmasın diye ile gitmem gerekiyordu. Üç binle birlikte soluğu Gruşenka'nın yanında aldım; Mokroye'ye o parayla gittik. Tabii ile gitmiş gibi göründüm, parayı postaya yatırdığımı, makbuzunu sonra vereceğimi söyledim, hâlâ veriyorum… Aklımdan çıktı güya… Bugün ona gidip "Ağabeyimin selamı var," desen; "Hani para?" diye sorunca da, "Adi ruhlu bir şehvet düşkünüdür o. Kendini tutamayıp hayvan gibi paranızı harcamış. Ama gene

de hırsız değildir; üç bininizi selamıyla birlikte geri gönderiyor,” karşılığını versen ne iyi olurdu. Oysa şimdi o, ansızın, “Hani para?” deyiverirse…

— Mutsuzsun Mitya, doğru. Ama gene de durum düşündüğün kadar kötü değil, umutsuzluğa düşerek kendini bu derece hırpalama, yazık!

— Ona geri vermek için üç bini bulamazsam kendimi öldürür müyüm sanıyorsun? Yapmam bunu, mesele burada zaten. Belki ileride yaparım, ama şimdilik olanaksız. Şimdilik Gruşenka’ya gidiyorum ben. Satmışım anasını!..

— Ne yapmaya?..

— Tenezzül ederse kocası olurum; âşığı gelince bırakırım ona. Dostlarının lastiklerinin çamurunu temizlerim, semaverin ateşini yelpazeler, ayak hizmetlerini görürüm…

Alyoşa birdenbire, büyük bir ciddilikle,

— Katerina İvanovna bunları anlayacaktır, dedi. Felaketini bütün soyluluğuyla anlayıp katlanacaktır. Yüksek bir zekâsı olduğu için senden daha mutsuz bir insan bulunmayacağını o da anlar.

Mitya sırıttı,

— O kadar da değil. Bu türlüsüne hiçbir kadın katlanamaz azizim. En iyisi ne, biliyor musun?

— Ne?

— Ona üç bini geri vermek.

— Nereden bulacaksın? Bana bak; iki binim var, kalanı da İvan verir, tamamlanır; kendin götürürsün.

— O dediğin üç bin elime geçene kadar… Zaten sen henüz reşit değilsin. Ayrıca senin bugün selamımla birlikte oraya yüzde yüz gitmen lazım; parayı götürsen de, götürmesen de gitmelisin. Artık dayanamıyorum çünkü, burama kadar geldi… Yarın bile geç olur. Seni babama göndereceğim.

— Babama mı?

— Evet. Katerina İvanovna’dan önce ona git. Üç bini ondan iste.

— Vermez ki, Mitya.

— Verir mi, vermez mi bilmem. Ama denize düşen yılana sarılır, Aleksey!

— Doğru.

— Dinle: yasal olarak bana hiç borcu yok. Hakkımı kuruşu kuruşuna aldım, bunu biliyorum. Fakat manen bana bir şeyler borçlu değil mi? Annemin yirmi sekiz bininin üstüne oturup, yüz binlik adam oldu. Yirmi sekizin üç binini versin yeter. Üç bini vererek hem beni cehenneme gitmekten kurtaracak, hem de kendi günahlarının çoğu bağışlanacak. Yemin ederim ki bu üç bin son olacak. Bundan sonra bir daha adımı bile duymaz. Bu ona babalığını göstermesi için son fırsat. Bu fırsatın ona Tanrı lütfu olduğunu söyle.

— Vermez Mitya, dünyada vermez.

— Vermeyeceğini biliyorum, çok iyi biliyorum. Hele şimdi. Bu aralık, pek yakında, hatta belki henüz dün; Gruşenka'nın ciddi olduğunu (ciddiliğe dikkat et!) şaka etmeden, gerçekten bir hamle yaparak benimle evlenmek istediğini de biliyorum. O bu dişi kediyi iyi tanır. Kadının delisi olduğu halde işimi kolaylaştırmak için beş gündür yüzlük banknotlar halinde üç bin rublelik bir istif yaptığını da biliyorum. Para büyük bir paket olarak, beş yerinden mühürlenmiş, üstü kırmızı bir sicimle çaprazlama bağlı… Nasıl inceden inceye bildiğimi görüyor musun! Paketin üstünde, "Meleğim Gruşenka'ya —eğer gelmek isterse…" diye yazılı. Bunu kimseye belli etmeden, gizlice karalamış. Paranın evde olduğunu uşağı Smerdyakov'dan başka bilen yok. Smerdyakov'a da kendi namusuna güvenir gibi güveniyor. Üçüncü ya da dördüncü gündür bekliyor Gruşenka'yı… Kadın, "Belki gelirim," diye haber yollamış. Moruğa gelirse onunla evlenmeme olanak kalmaz tabii. Şimdi benim burada neden saklandığımı, neyi kolladığımı anladın, değil mi?

— Onu gözetliyorsun.

— Evet. Foma, buranın sahibi sürtük karılardan ufacık bir bölme kiralıyor. Foma aslında buralı olmayan eski bir asker. İşlerini görüyor, gece bekçilik ediyor, gündüzleri de yaban horozu avına çıkıyor, böylece geçimini

sağlıyor. Burası onun yeri işte, ama burada pusu kurduğumdan ne onun ne de ev sahiplerinin haberi var.

— Yalnız Smerdyakov biliyor, değil mi?

— Evet, bir o… Bizimki moruğa gelirse haberi yetiştirecek.

— Para paketini de o mu söyledi?

— Evet. Büyük bir sır bu. İvan'ın bile paradan filan haberi yok. Moruk, İvan'ı iki üç gün dolaşsın diye Çermyaşnaya'ya gönderiyor; korudaki ağaçlara müşteri çıkmış, sekiz bin rubleye almak istiyormuş. Bizimki İvan'ı, "Bana yardım et; git, göz kulak ol…" diye kandırıyor. Hani iki, üç gün için, Gruşenka o olmadan gelsin diye…

— Demek bugün de Gruşenka'yı bekliyor.

Mitya, birdenbire,

— Hayır, bugün gelmeyecek, diye bağırdı; işaret var. Yüzde yüz gelmeyecek. Smerdyakov da öyle tahmin ediyor. Babam şu anda İvan'la içki masasında keyfediyor. Git Aleksey, üç bin rubleyi iste ondan.

— Aman Mitya, ne oldun böyle?

Alyoşa yerinden fırlamış, kendinden geçen Dmitri Fyodoroviç'i dikkatli dikkatli süzüyordu. Bir an, ağabeyinin çıldırdığını sanmıştı.

Dmitri Fyodoroviç sabit bakışını kardeşine dikerek, ağır ağır,

— Korkma aklımı kaçırmadım, dedi. Seni bile bile gönderiyorum, mucizeye inancım var.

— Mucizeye mi?

— Evet. Alınyazımızı çizen Tanrı mucizesine… Tanrı yüreğimdekileri, içimdeki umutsuzluğu biliyor. Olanın bitenin farkında… Bir yıkımı önlememesine olanak var mı? Mucizeye inanıyorum ben Alyoşa, git.

— Peki, dediğin olsun. Beni burada mı bekleyeceksin?

— Evet. Tabii çabucak dönemezsin. Oraya gider gitmez, damdan düşer gibi bu lafı açamazsın. Şimdi sarhoştur o. Üç, dört, beş, altı, yedi saat

bekleyeceğim; yalnız şunu bil ki bugün, gece yarısı bile olsa parayla yahut parasız Katerina İvanovna'ya gider, "Size veda selamı yolladı," dersin. Bu cümleyi aynen söylemeni istiyorum: "Size selam yolladı," dersin.

— Mitya, ya Gruşenka gelirse?.. Bugün… bugün olmazsa yarın ya da öbür gün?

— Gruşenka mı?.. Kollarım; görür görmez atılır, engel olurum.

— Ya şey…

— O olursa vururum. Dayanamam.

— Kimi vurursun?

— Moruğu. Kadını vuracak değilim.

— Ne diyorsun ağabey!

— Bilmiyorum canım, bilmiyorum… Belki vurmam, belki de vururum. O anda suratına dayanamam diye korkuyorum. Nefret ediyorum onun o sivri gırtlak kemiğinden, burnundan, gözlerinden, hayasızca alaylarından… Tiksinti duyuyorum. Beni korkutan bu. Bakarsın tutamam kendimi…

— Gidiyorum, Mitya. Tanrının bizi yıkımdan korumak için gerekenleri yapacağına inanıyorum.

— Hadi. Ben de burada mucize bekleyeceğim. Bu mucize gerçekleşmezse…

Alyoşa düşünceli düşünceli babasına gitti.

VI

Smerdyakov

Babasını gerçekten sofrada buldu. Evde bir yemek odası olduğu halde sofra her zamanki gibi salona kurulmuştu. Bu salon evin en büyük, eski tarzda özenerek döşenmiş odasıydı. Takımlar epey eski, beyazlı kırmızılı ipekle pamuk karışığı bir kumaşla kaplıydı. Duvarlarda, pencereler arasında, yaldız kaplı eski zaman işi göz alıcı çerçeveler içinde aynalar asılıydı. Yer yer patlamış duvar kâğıdıyla kaplı duvarları iki büyük portre süslüyordu. Bunlardan biri otuz yıl önce o bölgenin valiliğini yapmış bir prense, öbürü gene çoktan ölmüş bir piskoposa aitti. Baş köşede, önünde kandil yanan birkaç ikon vardı. Kandil din saygısından çok, geceleri odayı aydınlatmak için yakılırdı. Fyodor Pavloviç geceleri çok geç, üçte, dörtte yatardı. O saatlere kadar hep odada dolaşır, yahut koltukta düşünceye dalardı. Bunu âdet edinmişti. Bazı geceler hizmetkârları kulübeye gönderir, evde tek başına kalırdı, fakat çoğu zaman uşak Smerdyakov'u yanında alıkordu; adam antrede bir peykede yatardı.

Alyoşa içeri girdiği sırada yemek bitmiş, sofraya çeşitli reçellerle kahve gelmişti. Fyodor Pavloviç yemek üstüne konyakla tatlı şeyler yemeyi severdi. İvan Fyodoroviç de sofradaydı, kahvesini içiyordu. Grigori ile Smerdyakov masanın önündeydiler. Beyler de, uşaklar da son derece neşeli görünüyordu. Fyodor Pavloviç yüksek sesle gülüyordu. Alyoşa daha antreden, öteden beri bildiği tiz, cırlak kahkahasını tanıdı. Sesi, babasının henüz sarhoş olmadığını, sadece keyiflendiğini gösteriyordu.

Alyoşa'yı birdenbire görünce son derece sevinen Fyodor Pavloviç,

— İşte geldi, işte geldi! diye bağırmaya başladı. Gel, aramıza katıl, bir kahvemizi iç; sütsüzdür, sütsüz;[44] sıcak da, pek güzel! Konyak teklif etmiyorum, perhizdesin; ama istersen… ister misin? Hayır mı?.. Sana bir likör vereyim en iyisi, enfes bir likör! Smerdyakov, git dolaptan ikinci rafta sağdakini getir. Al anahtarı, çabuk ol!

Alyoşa likörü de istemiyordu.

— Nasıl olsa getirecek. Sen istemiyorsan benim için gelecek.

Fyodor Pavloviç'in yüzü sevincinden parlıyordu.

— Dur azıcık, sen yemek yedin mi, yemedin mi?

— Yedim.

Oysa Alyoşa, manastır mutfağında yediği bir dilim ekmek, bir bardak kvasla duruyordu.

— Yedim ama, sıcak bir bardak kahveyi memnuniyetle içerim.

— Aferin oğlum. Kahve istiyormuş. Isıtsak mı acaba? Yo, istemez, hâlâ kaynıyor… Kahvemize söz yok doğrusu, Smerdyakov'un eline sağlık. Kahve yapmakta, kulebyaka[45] açmakta benim Smerdyakov'un üstüne yoktur; ha, balık çorbasını unuttuk! Bir gün bize balık çorbasına gel, ama önceden haber ver. Şey… dur dur, ben sana demin, pılınla pırtınla hemen bugün buraya taşınmanı söylememiş miydim? Döşeğini de getirdin mi? He-he-he!

Alyoşa da gülümsedi.

— Yo, getirmedim.

— Ama korktun; korktun demin değil mi, korktun mu? A evladım, ben hiç seni kırabilir miyim? Bana bak İvan, bu çocuk şöyle gözlerimin içine bakıp güldü mü yüreğim eriyor, içim kaynıyor ona; pek severim keratayı! Buraya gel Alyoşka, gel de baban kutsasın seni.

Alyoşa ayağa kalktı, fakat Fyodor Pavloviç hemen vazgeçti.

— Yok canım, sadece bir istavroz çıkarayım, şöyle… Otur. Şimdi pek hoşuna gidecek, üstelik seninle ilgili bir şeyler duyacaksın. Katılırsın gülmekten! Bizim Valham'ın eşeği[46] konuşmaya başladı; hem de ne konuşma, ne konuşma!..

Valham'ın eşeği uşak Smerdyakov'dan başkası değildi.

Smerdyakov henüz genç, yirmi dördünde, insanlardan bucak bucak kaçan, konuşmayı sevmez bir adamdı. Hali, vahşiliğinden ya da çekingenliğinden gelmiyordu; tersine, yaradılışça kibirliydi, adeta herkesi küçümserdi. Şimdi, özellikle şu sırada onun üzerinde durarak bir iki söz söylemeden olmayacak. Smerdyakov'u Marfa İgnatyevna ile Grigori Vasilyeviç büyütmüştü. Çocuk, Grigori'nin söyleyişiyle "hiçbir şeyin kadrini

bilmeden" yetişmişti. Yabaniydi, kimseye sokulmazdı. Küçükken sevdiği eğlencelerden biri kedileri asmak, sonra da törenle gömmekti. Bunu yaparken papaz cüppesine benzetmek için çarşafa sarınır, dualar okuyarak elinde buhurdanlık yerine tuttuğu bir şeyi sallardı. Oyununu çok gizli, kimseye duyurmadan yapardı. Grigori bir gün onu suçüstü yakalayıp temiz bir sopa çekmişti. Yumurcak köşesine sindi, bir hafta somurttu durdu. Marfa İgnatyevna ile dertleşen Grigori, "Sevmiyor bizi bu canavar," diyordu, "kimseyi sevmez o." Sonra, birdenbire, Smerdyakov'a dönerek, "İnsan mısın sen? İnsan mısın sen? İnsan değilsin, hamam rutubetinden peydahlanmışsın!.." diye bağırdı. Daha sonraları, Smerdyakov'un Grigori'nin bu sözlerini asla bağışlamadığı anlaşıldı. Grigori ona okuma yazma öğretti; on ikisine basınca din dersleri vermeye başladı. Ama bunun sonu iyi gelmedi. Bir gün, daha ikinci ya da üçüncü dersteyken çocuk gülümsedi.

Grigori onu gözlüğünün altından hiddetli bir bakışla süzdü:

— Ne oluyorsun?

— Hiç. Tanrı birinci gün dünyayı; dördüncü gün de güneşi, ayı, yıldızları yaratmış, öyleyse birinci günkü ışık nerden geliyordu?

Grigori şaşkınlıktan verecek karşılık bulamadı. Çocuk öğretmenine alayla bakıyordu. Bakışında bile kendine göre bir azamet vardı. Grigori dayanamadı. "Buradan geliyordu!" diyerek, öğrencisinin yanağına olanca hiddetiyle bir şamar indirdi. Çocuk tokadı ses çıkarmadan içine attı, ama gene birkaç gün köşesine çekildi. Rastlantı bu ya, tam bir hafta sonra, ömrü boyunca yakasını bırakmayan sara illetinin ilk nöbetine tutuldu. Fyodor Pavloviç bunu duyunca çocuğa karşı biraz değişti. Eskiden de onu hiç azarlamaz, her rastlayışında eline bir iki kapik sıkıştırırdı, ama ilgisi bundan ibaretti. Neşeli günlerinde sofrasından tatlı bir şey yollardı. Hastalığını duyunca onunla yakından ilgilendi; doktor çağırdı, tedavisiyle uğraştı ve hastalığın ne olduğu ortaya çıktı. Bayılmalar ortalama olarak ayda bir, belli olmayan zamanlarda geliyordu. Nöbetlerin kimi hafif, kimi pek çetin geçiyordu. Fyodor Pavloviç Grigori'nin çocuğu dövmesini kesin olarak yasak etti, yukarıya, yanına çıkmasına izin verdi. Derslere de bir aralık son verildi. Fakat çocuk on beşine bastığı sıralar bir gün, çevresinde dolaşarak camın arkasından kitap isimlerini okuduğunun farkına vardı. Fyodor

Pavloviç'in epey, yüzden fazla kitabı vardı, ama kimse onun birini bile eline aldığını görmemişti. Hemen kütüphanenin anahtarını Smerdyakov'a verdi.

— Avluda aylak aylak dolaşacağına otur, oku; kütüphanemizin memuru olursun. Al, şunu oku.

Fyodor Pavloviç Dikanka Çiftliğinde Akşamlar'ı[47] verdi.

Delikanlı okudu, ama beğenmedi; bir kerecik olsun gülümsemedi, tam tersine kitabı bitirince suratını astı.

Fyodor Pavloviç,

— Nasıl, güldürmedi mi? diye sordu.

Smerdyakov ses çıkarmadı.

— Cevap versene, budala.

Smerdyakov sırıttı:

— Yalan dolan bunlar…

— Hadi cehennem ol, uşak ruhlu sen de! Dur, al şu Smaragdov'un Genel Tarih'ini… Bunda ne varsa gerçektir, onu oku öyleyse.

Fakat Smerdyakov, Smaragdov'un kitabından on sayfa bile okuyamadı, sıktı onu. Böylece kitap dolabı tekrar kapandı. Az sonra Marfa ile Grigori, Fyodor Pavloviç'e, Smerdyakov'un bir tiksinti illetine tutulduğunu haber verdiler: sofrada çorba içerken kaşığıyla çorbayı karıştırmaya başlıyor, eğilip inceden inceye bir şey arar gibi bakıyor, kaşığı doldurup ışığa tutuyormuş.

Grigori.

— O ne, hamam böceği mi? diye sorarmış.

— Belki de sinek, dermiş Marfa.

Titiz delikanlı asla karşılık vermez, ama her bir lokmayı ayrı ayrı incelemeden ağzına koymazmış. Grigori ona baktıkça, "Seni beyzade taslağı!.. " diye mırıldanırmış. Smerdyakov'un yeni özelliğini öğrenen

Fyodor Pavloviç hemen onu aşçı yapmaya karar verdi; aşçılık öğrenmesi için Moskova'ya yolladı.

Smerdyakov birkaç yıl çıraklıktan sonra hayli değişmiş bir yüzle döndü. Birdenbire son derece yaşlanmış, yüzü yaşına uymayan bir şekilde buruşmuş, sararmış, Skopetz'lere[48] benzemişti. Manevi bakımdan Moskova'ya gitmeden önceki gibiydi: eskisi gibi insanlardan kaçıyor, kimseye ihtiyaç duymuyordu. Sonradan anlattıklarına göre, Moskova'da da yalnız yaşamıştı. Zaten Moskova onu pek az ilgilendirmiş, bu nedenle Smerdyakov pek az şey öğrenmiş, geri kalana kulak asmamıştı. Bir kere nasılsa tiyatroya gitmiş, ama dönüşte hiçbir şey söylememiş, memnun kalmamıştı. Moskova'dan bize, güzel bir elbise, temiz bir redingotla ak pak iç çamaşırı giymiş olarak geldi. Elbisesini her gün, hem de iki kez kendi eliyle fırçalıyordu. Dana derisinden çok şık ayakkabılarını özel bir İngiliz boyasıyla ayna gibi parlatmaya bayılırdı. Çok iyi bir aşçı olmuştu. Fyodor Pavloviç ona aylık bağladı. Smerdyakov paranın hemen hemen hepsini giyimine, pomat, koku gibi şeylere harcıyordu, öte yandan, erkekleri hor gördüğü gibi kadınları da küçümsüyor, galiba hiçbirini yanına yaklaştırmıyordu. Fyodor Pavloviç bu sefer onunla başka bakımdan ilgilenmeye başladı. Çocuğun sara nöbetleri artmıştı; o günler yemeği Marfa İgnatyevna yaptığı için bu Fyodor Pavloviç'in işine gelmiyordu.

Bazen, canı sıkılarak genç aşçının yüzünü inceler,

— Neden çoğaldı bu bayılmaların? derdi. Evlen birisiyle bari… Evlendireyim seni, ister misin?

Sroerdyakov ses çıkarmıyor, sadece kızgınlığından sararıyordu. Fyodor Pavloviç de vazgeçip onu kendi haline bırakıyordu. En önemlisi, Smerdyakov'un namusuna, elinin uzun olmadığına son derece güveniyordu. Bir gün Fyodor Pavloviç sarhoşken henüz bir yerden aldığı üç tane yüz rubleliği evin avlusunda düşürmüş ve paraya bakmak ancak ertesi gün aklına gelmişti. Ceplerini karıştırıp dururken üçünü de masanın üstünde gördü. Smerdyakov bir gece önce bularak masaya bırakmıştı. Fyodor Pavloviç,

— Senin gibisini görmedim birader! dedi, on ruble hediye etti.

Şunu da söyleyelim ki Fyodor Pavloviç, Smerdyakov’un namusuna güvendiği gibi onu seviyordu da… Oysa oğlan herkese karşı olduğu gibi efendisine de yan yan bakıyor, konuşmuyordu. Kırk yılda bir ağzını açıp iki lakırdı ettiği olurdu. O arada onu gören, bu delikanlının neyle ilgilendiğini, en çok neler düşündüğünü kestiremezdi. Buna rağmen Smerdyakov’un arada bir kâh evde, kâh avluda ya da sokakta birdenbire durup düşünceye dalarak böylece beş dakika kaldığı olurdu. Yüz çizgilerinden anlayan biri ona baksa, bunun düşünme değil de, bir seyretme hali olduğunu hemen söylerdi. Ressam Kramskoy’un Seyreden adında pek güzel bir tablosu vardır. Tablo kışın bir ormanı gösteriyor. Yol kenarında, sırtında yırtık gocuğu, ayağında çarığıyla tek başına bir mujikceğiz duruyor; düşünür bir hali var, oysaki düşündüğü filan yok, sadece “seyre dalmış”. Birisi dürtecek olsa silkinerek uykudan uyanmış gibi, ne olduğunu anlamadan size bakacak. Hemen o anda, orada durup neler düşündüğünü sorsanız belki hiçbir şey hatırlayamaz, ama seyrederken topladığı izlenimleri yüzde yüz saklamıştır. Bu izlenimler onun için pek değerlidir; belki belirsizce, hiç farkında olmadan —tabii niçin, ne amaçla yaptığını da bilmeden— bunları biriktirir. Sonra, yıllar yılı topladığı bu izlenimleri ve daha da başka şeyleri olduğu gibi bırakarak, ruhunun selameti için Kudüs’e gider; belki durup dururken doğduğu köyü yakar ya da her ikisini birden yapar. Halk arasında böyle “dalan”lar çoktur. Belki Smerdyakov da onlardan biriydi, kendisi farkında olmadığı halde büyük bir istekle izlenimlerini biriktiriyordu.

VII

Tartışma

Valham’ın eşeği birdenbire dillendi. Konuşma konusu oldukça garipti. O sabah tüccar Lukyanov’un dükkânında alışveriş eden Grigori ondan, sınırın uzak bir köşesinde bir Rus askerinin Asyalılara esir düştüğünü, işkenceyle öldürülmekle tehdit edilerek Hıristiyanlığı bırakıp İslam dinini kabule zorlandığını; ama adamın, dinine ihanet etmeye razı olmadığı için işkenceye, derisinin yüzülmesine katlandığını, İsa’ya övgüler okuyarak ruhunu teslim ettiğini duymuştu. Kahramanlığı o gün gelen gazetede yazılıydı. Grigori’nin sofrada hizmet ederken açtığı konu buydu. Fyodor Pavloviç öteden beri yemekten sonra tatlı yerken gülmeyi, Grigori’yle bile olsa biraz yarenlik etmeyi severdi. Hele bu kez neşesi pek yerindeydi. Konyağını yudumlarken dinlediği olay hakkında böyle bir askere hemen ermiş payesi vermek, yüzülen derisini manastırlardan birine göndermek gerektiğini söyledi; halk ve para oluk gibi akardı oraya… Fyodor Pavloviç’in hikâyeyi dinledikten sonra hiç duygulanmaması, her zamanki gibi işin alayında olması Grigori’nin hoşuna gitmedi, suratını ekşitti. O anda, kapıda duran Smerdyakov birdenbire gülümsedi. Smerdyakov’un önceleri de sık sık yemek sonlarına doğru odada kalmasına izin verilirdi. Hele İvan Fyodoroviç’in şehrimize gelişinden beri hemen her gün bulunuyordu.

Gülümsediğinin farkına varan ve bunun şüphesiz Grigori hesabına olduğunu anlayan Fyodor Pavloviç,

— Niye güldün? diye sordu.

Smerdyakov yüksek sesle, birdenbire,

— Nedeni var; diye başladı, övülen askerin kahramanlığı çok büyük, ama hayatını kurtarmak ve tabansızlığını ömrü boyunca hayır işleriyle bağışlatmak için -sözgelimi- İsa dinini ve vaftizini inkâr etseydi bence günah olmazdı.

Fyodor Pavloviç,

— Günah olmaz mıydı? Saçmalıyorsun; bunun için seni doğruca cehenneme atar etini kebap ederlerdi! diye atıldı.

Tam o sırada odaya Alyoşa girdi, Fyodor Pavloviç, Alyoşa’nın gelişine önceden de anlattığımız gibi pek sevindi. Oğlunu oturtarak dinlemeye davet ederken sevinçli bir kehkehlemeyle,

— Uzmanlığınla ilgili bir konu, diyordu; senin alanın…

Smerdyakov ciddi bir tavırla,

— Kebap edilmek noktasında, yanılıyorsunuz efendim, dedi. Orada her iş hak gözeterek görüldüğüne göre dediğiniz şeyin olmaması gerek.

Fyodor Pavloviç, Alyoşa’yı diziyle dürterek artan bir neşeyle,

— Hak gözeterek de ne demek? diye bağırdı.

Grigori kendini tutamadı:

— Alçağın biri bu, o kadar işte.

Hiddet dolu bakışını Smerdyakov’un gözlerine dikmişti.

Smerdyakov sakin, kendini kapıp koyvermeksizin,

— Bana alçak demekte biraz acele ediyorsunuz, diye karşılık verdi. Kendiniz düşünün bir kere: mademki ben Hıristiyan dini taşıyanların düşmanlarının eline düştüm ve bunlar Tanrının kutsal adıyla vaftizimi inkâr etmemi istiyorlar, aklım bu yolda hareket etmemi emreder. Günahı falan yok bunun.

Fyodor Pavloviç,

— Lafı uzatma, söyledin bunu; diye kesti, ispat et.

Grigori,

— Aşçı bozuntusu… diye küçümseyerek fısıldadı.

— Aşçı bozuntuluğumu öne sürmekte de telaş göstermeyin, küfürsüz hükümler verin Grigori Vasilyeviç. Çünkü ben cellatlarıma, “Hayır, Hıristiyan değilim, Tanrıma lanet ediyorum!” dediğim anda Ulu Tanrının adaletiyle hemen aforoz edilecek, bir puta tapan gibi kutsal kiliseden atılmış olacağım. Hatta söyleyince değil, bunu söylemeyi aklımdan geçirdiğim

anda, saniyenin dörtte birinden kısa bir sürede din dışı edileceğim. Doğru mu, doğru değil mi, Grigori Vasilyeviç?

Smerdyakov belli bir zevkle Grigori'ye doğru konuşurken aslında yalnız Fyodor Pavloviç'in sorularını cevaplıyordu. Bunu pek iyi bildiği halde, soruları soran Grigori'ymiş gibi davranıyordu.

Fyodor Pavloviç,

— Beni dinle İvan, bir şey söyleyeceğim diye seslendi. Bunu senin için düzenledi, övgünü bekliyor; öv bari!

İvan Fyodoroviç babasının coşkun sözlerini ciddiyetle dinledi. Fyodor Pavloviç tekrar bağırarak,

— Dur Smerdyakov, sus biraz! dedi. Gel, kulağına bir şey daha söyleyeceğim İvan!

İvan Fyodoroviç çok ciddi bir tavırla yeniden eğildi.

— Seni seviyorum; Alyoşka kadar seviyorum. Sevmediğimi sanma… Bir konyak?..

— Verin.

İvan Fyodoroviç, "İyice oldun," diye düşünerek babasını dikkatle süzdü. Smerdyakov'u son derece merakla seyrediyordu. Grigori birdenbire taştı:

— Sen şimdiden lanet edilmişsin aforozlu herif! Ne cesaretle ağzını açıyorsun alçak…

Fyodor Pavloviç,

— Küfretme Grigori, küfretme, diye söze karıştı.

— Azıcık sabırlı olun Grigori Vasilyeviç, arkasını dinleyin, sözüm bitmedi daha. Tanrının lanetine uğradığım zaman, o önemli anda ben puta tapar gibi bir şey olurum, vaftizim de kendiliğinden kalkar. Doğru değil mi?

Konyağını zevkle yudumlayan Fyodor Pavloviç onu sıkıştırıyordu:

— Sonuca gel birader, sonuca gel artık!

— Böylece, o anda Hıristiyan olmadığıma göre cellatlarımın Hıristiyan olup olmadığımı sormalarına vereceğim karşılık yalan sayılmaz. Çünkü daha onlarla konuşmadan, yalnız düşüncesi kafamdan geçtiği için doğrudan doğruya Tanrı tarafından Hıristiyanlıkla ilişiğim kesilmiştir, öyleyse beni kendileri azlettiğine göre öbür dünyada İsa'yı inkâr ettiğim için hesap soramazlar. Öyle ya, ben henüz inkârı aklımdan geçirdiğim sırada Hıristiyanlıktan atılmadım mı? Hıristiyan olmadığıma göre İsa'yı inkâr etmek benim neme? Hıristiyan olarak doğmadı diye göklerde pis bir Tatarı kim sorumlu tutup cezalandırır Grigori Vasilyeviç? "Bir koyundan bir post çıkar!" Ulu Tanrı o Tatarı sorumlu tutsa bile (büsbütün cezasız bırakmaz elbet) son derece ufak bir ceza verir. Mekruh ana babadan mekruh olarak dünyaya gelişinde suçlu olmadığı hesaba katılır, öte yandan Ulu Tanrı bir Tatarı zorla Hıristiyan gösterecek de değildir. Yoksa Kudretli Tanrı yalan söylemiş olurdu. Gökle yeryüzünün biricik hâkimi Tanrımızın bir tek kelime yalan söylediği düşünülür mü?

Grigori taş kesilmiş, gözleri yuvalarından fırlayarak hatibe bakıyordu. Söylenenleri tam anlamıyla kavrayamamakla birlikte, gene de bütün bu zırvalardan bir şeyler çıkarabilmişti. Alnını ansızın duvara çarpmış bir adam haliyle duruyordu. Fyodor Pavloviç kadehini bitirdi, tiz perdeden kahkahayı bastı.

— Buna ne dersin Alyoşka! Vay allame vay! Cizvitlere gitti herhalde, İvan. Kimden öğrendin bunları kokmuş Cizvit? Fakat söylediklerin hep yalan allame; yalan söylüyorsun, hep yalan. Ağlama Grigori; anında kül ederiz onu… Sen bir kere şunu söyle bana kancık, cellatlarına karşı haklı olabilirsin, ama içinden dinini inkâr ettiğin için o saat lanete uğradığını kendin de kabul ettin aforozlu uğursuz… Aforozlu olman yüzünden sana cehennemdekiler bile sırt çevirir. Buna ne buyurulur aziz Cizvitim?

— Şüphesiz, içimden inkâr yoluna saptım, ama gene de bunun hiçbir özelliği yoktu, olsa olsa basbayağı, ufacık bir günahtı.

— Basbayağı da ne demek?

Grigori,

— Yalan söylüyorsun uğursuz! diye tısladı.

Smerdyakov zaferini anlayarak, hasma karşı üstünlük gösteren ölçülü, ağır bir sesle devam etti:

— Düşünün Grigori Vasilyeviç: Kitabımızda, “Zerre kadar imanınız varsa karşınızdaki dağın denize inmesini emredin. Daha ilk buyruğunuzda hemen yerine gelir,” der. Pekâlâ, ben bir zındığım; beni bu yüzden daima paylayan siz imanı bütün bir insansınız, öyleyse emir verin de şu dağ denize değil de (deniz pek uzağımızda) bahçemizin arkasında akan kokmuş dereye insin. Emriniz dinlenmeyecektir. İstediğiniz kadar bağırıp çağırın, dağ yerinden kıpırdanmaz. Bu sizin de gereği gibi inanmadığınızı gösterir Grigori Vasilyeviç; başkalarını azarlarsınız o kadar. Şimdi, zamanımızda, yalnız sizin değil, en büyüklerden kötü bir mujiğe kadar herkesin; bütün yeryüzü insanlarının imandan yoksun olduğunu kabul edelim. Koca dünyada bir yahut çok çok iki kişi bundan ayrı tutulabilir; onlar da ruhlarının selameti için Mısır çölüne çekilmiştir. Merhametli Tanrı o iki keşişten başka bütün insanlarını lanetler, hiç kimseyi bağışlamaz mı, buna imkân var mı? Bu yüzden şüphe duyarak pişmanlık gözyaşları dökersem bağışlanacağıma inanıyorum.

Heyecanı taşan Fyodor Pavloviç,

— Dur! diye haykırdı. Demek dağları yerinden oynatacak iki kişi bulunduğuna inanıyorsun, öyle mi? İvan, yaz şuraya: bu herif Rus adamının ta kendisi!

İvan Fyodoroviç aynı düşüncede olduğunu gösteren bir gülümsemeyle,

— Doğru söylediniz, dedi, bu, halk inancının özelliğidir.

— Kabul ediyorsun!.. Kabul ettiğine göre doğrudur. Doğru değil mi, Alyoşka? Rus imanı tıpatıp böyle, değil mi?

Alyoşa ciddi, kesin bir sesle,

— Hayır, diye karşılık verdi. Smerdyakov’un imanı Rus imanı değildir..

— Canım, ben imanı değil, şu özelliği, iki keşişi, yalnız onu kastediyorum: tam Rus işidir bu.

Alyoşa gülümsedi:

— Evet, bu ancak Ruslarda bulunur.

— Bir altın eder bu sözün eşek, onu da sana hemen bugün yollayacağım; ama bundan ötesi hep yalan, baştan aşağı yalan. Şunu bil ki aptal, bizdeki inanç noksanlığı hafifliğimizden geliyor, zaten vaktimiz de yok. Tanrı güne sadece yirmi dört saat ayırmış, işlerimiz başımızdan aşkın. Pişmanlık duymaya değil, doğru dürüst uyumaya zaman yetmiyor. Gene de dinden başka şey düşünülmeyecek yerde, imanını göstermek için tam fırsat düşmüşken cellat korkusuyla inkâra kalkışıyorsun. Bu da herhalde günah sayılır azizim.

— Belki doğru, ama düşünün Grigori Vasilyeviç: asıl, günah olması size bir ferahlık verir. Evet, gereken şekilde özlü bir inancım olsaydı da din uğruna işkence edildikten sonra mekruh Muhammet dinini kabul etseydim o zaman günah olurdu. Fakat işkenceye zaten sıra gelmezdi, çünkü bir aralık şu dağa, “Yürü de cellatlarımı ez!” derdim, o da hemen herifi yerle bir ediverirdi. Oradan kılıma dokunulmadan Tanrıya övgüler göndererek ayrılırdım. Ama o anda mahsus, deneme olarak dağa, “Cellatlarımı ez!” diye bağırmış olmalıyım. Dağ onlara bir şey yapmadığına göre, ölümle burun buruna geldiğim o anda imanım nasıl olur da sarsılmaz, siz hak verin. Dağ, sözümle kıpırdanmadığına göre imanıma güvenmediklerini, bana cennet kapılarının kapandığını ve öbür dünyada beni bekleyen ödüllerin pek ahım şahım olmadığını anlıyorum. Üstelik bir de pisi pisine derimi mi yüzdüreyim! Sırtımın derisi yarı yerine kadar yüzüldükten sonra bağırıp çağırsam dağ gene yerinden oynamayacaktır. Böyle bir anda insan yalnız imanını değil, aklını bile kaybeder; o zaman da hiçbir şey düşünemez olur. Öyleyse bir çıkarım olmadan, bir ödül gözetmeden, sadece postu kurtarmak istemem neden suç sayılsın? Bu nedenle, Tanrının merhametine sığınarak beni temelli bağışlayacağı umudunu besliyorum.

VIII

Konyak Âlemi

Tartışma bitmişti. İşin tuhafı, o kadar neşelenen Fyodor Pavloviç sonunda birdenbire somurtunca bir konyak daha devirdi, bu da bardağı taşıran damla oldu.

Uşaklara,

— Hadi defolun, Cizvitler! diye haykırdı. Git, Smerdyakov. Söz verdiğim altını bugün yollarım, ama şimdi çekil. Ağlama Grigori, git Marfa'ya; o seni avutup yatırır.

Uşaklar verdiği emirle odadan çıkar çıkmaz öfkeyle,

— Keratalar, insanı yemek üstüne şöyle bir kafa dinlemeye bırakmazlar, diye söylendi. Smerdyakov artık her yemekte karşımızda…

İvan Fyodoroviç'e dönerek,

— Seni merak ediyor, diye ekledi. Nasıl oldu da bu kadar gönlünü kazanabildin?

— Bir şey yaptığım yok. Aklına bana saygı göstermek esmiş. Ne olacak, alt tarafı uşak… Ama geleceğin öncüleri bunlar.

— Ne öncüsü?

— Tabii asıl öncülüğü başkaları, daha seçkinler yapacak, ama böyleleri de bulunacak, ilkin bunun gibileri, arkasından daha iyileri…

— Ne zaman olur bu?

— Fişeğin patlaması yakın, ama belki ateş almadan söner. Halk şimdilik böyle aşçı bozuntularına kulak vermekten pek hoşlanmıyor.

— Doğru birader; şunun gibi Valham'ın eşekleri düşüne düşüne nereye giderler. Tanrı bilir!

İvan,

— Fikir istifliyor, diye gülümsedi.

— Bak, sana söyleyeyim: bu adam ne beni, ne başkalarını, ne de “aklına beni saymak esmiş” dediğin halde seni sayar. Hele Alyoşka’yı iyice küçümsüyor. Evet, eli uzun değil, dedikoduculuğu yok, ağzı sıkı, evde olup biteni dışarı sızdırmıyor, kulebyakaları nefis filan… ama doğrusunu istersen… Aman, canı cehenneme! Lafını etmeye değer mi yani?..

— Değmez tabii.

— Aklından geçirdiklerine gelince, Rus mujiği genel olarak dayak düşmanıdır. Bunu öteden beri söylerim. Köylümüz düzenbazdır, hiç acımaya gelmez, iyi ki şimdi bile sopadan vazgeçmemiş olanlar var. Rus toprağı gücünü kızılcık sopasından alır. Ormanlar yok edilince Rus toprağı da mahvolur. Ama ben akıllılar sınıfı içindeyim. Ukalalığımızdan mujikleri dövmez olduk, ama onlar kendi aralarında dayağı eksik etmiyorlar. Ne ekersen onu biçersin diye mi ne bir söz vardır. Bu Rusya mezbelelik azizim. Şu memleketten nasıl nefret ettiğimi bilsen… daha doğrusu Rusya’dan değil de içindeki kötülüklerden… hoş Rusya’dan da nefret ediyorum ya… Tout cela c’est de la cochonnerie.[49] Neyi severim biliyor musun? İnce nükteye bayılırım ben.

— Bir kadeh daha içtiniz; yeter artık.

— Yoo, bir tane daha, sonra bir daha içer paydos ederim. Hem sözümü kesmesene canım. Mokroye’den geçerken bir ihtiyarla konuştum. Bana, “Biz beylerimizin emriyle kızları dayağa yatırmaya bayılırız,” dedi. “Sopayı delikanlılara attırırız. Herif bugün sopa attığı kızla yarın nişanlanır; kızlarımız da memnun bundan.” Çarıklı Marki de Sade’lara bak! Ama ne olursa olsun, bunda nükteli bir taraf var. Gidip seyretsek mi dersin? Kızardın mı Alyoşka? Utanma yavrum. Yazık, keşke demin Başpapazda yemeğe kalsaydım, sofrada rahiplere Mokroye kızlarından[50] söz açardım. Alyoşka, demin Başrahibini kırdım diye gücenme bana. Kızıyorum birader. Tanrı varsa, o zaman elbette suçluyum, bunun hesabını vereceğim. Ama yoksa, o vakit o pederlerinize bu bile az. Sadece halkın gelişmesine engel olmalarını bile kelleleriyle ödeyemezler. Buna ne kadar üzüldüğüme inanır mısın İvan? Yo, gözlerin inanmadığını söylüyor, başkalarının, benim sadece bir soytarı olduğum üzerine söylediklerine inanıyorsun. Alyoşa, sen, benim yalnız soytarı olmadığıma inanıyor musun?

— Evet; yalnız bir soytarı olmadığınıza inanıyorum.

— İnandığına, içten konuştuğuna güvenim var. Bakışın, sözlerin, hep içten, İvan öyle değildir, İvan kendini beğenmiş… Gene de şu manastırınızı kökünden yakacaktım. Din işlerini Rus toprağından uzaklaştırmalı ki enayilerin aklı başına gelsin. Bu bir yapılsa hazineye akacak altınla gümüşü gör!

İvan,

— Neden kalkacakmış bunlar? dedi.

— Gerçeğin bir an önce ışığa kavuşması için…

— İyi ama gerçek ışığa çıkınca herkesten önce sizi soyacak, sonra da… yok edecekler.

— Vay canına, belki de haklısın.

Fyodor Pavloviç ansızın silkinerek alnına vurdu:

— Amma da eşeğim! Öyleyse, varsın yerinde dursun manastırcığın Alyoşka. Biz akıllı insanlar da keyfimize bakıp konyağımızdan faydalanalım. Sana bir şey söyleyeyim mi İvan: herhalde Tanrı bu düzeni mahsus kurmuştur, değil mi? Söylesene İvan: Tanrı var mı, yok mu? Dur; kesin, ciddi konuş. Niye gülüyorsun?

— Demin Smerdyakov’un, dağları oynatacak iki ihtiyarın varlığına inanışı hakkındaki ince sözlerinize gülüyorum.

— Şimdiki durum buna mı benziyor?

— Hem de nasıl!

— Şu halde ben de bir Rusum, bende de aynı özellik var. Üstelik bu özellikle senin gibi filozofu da avlamak mümkün, ister misin yakalayayım seni?.. Yarın elime düşeceğine bahse girerim. Şimdi bırak bunları da, sen bana Tanrı var mı, yok mu onu söyle. Ama ciddi olarak! Ciddi konuşuyorum şimdi.

— Hayır, Tanrı yoktur.

— Alyoşka, Tanrı var mı?

— Vardır!

— Peki, İvan; ölmezlik, şu tırnağımın ucu kadar ölmezlik var mıdır?

— Ölmezlik de yoktur.

— Hiç mi?

— Hiç.

— Yani tam bir sıfır, ya da hiçlik… Belki de bir şeyler vardır ha? Büsbütün hiçlik olur mu?

— Tamamen sıfır.

— Ölmezlik var mı, Alyoşka?

— Var.

— Yaa, Tanrı da var, ölmezlik de, öyle mi?

— Evet. Hem Tanrı, hem ölmezlik. Zaten Tanrı ölmezliktir.

— Hımm. İvan bana daha haklı gibi geliyor. Hey Yarabbim, insanların bu hayale boşu boşuna binlerce yıldır ne güçle inandığı, ne kuvvetler harcadığı bir düşünülse! İnsanlarla kim bu kadar alay ediyor acaba? İvan, sana son kez, kesin olarak soruyorum: Tanrı var mı, yok mu? Son olarak soruyorum bunu.

— Son olarak söylüyorum: yok.

— Ya insanlarla alay eden kim, İvan?

İvan Fyodoroviç gülümsedi.

— Şeytan besbelli.

— Şeytan var mı?

— Yo, şeytan da yok.

— Yazık. Hay kör şeytan, böyle olduktan sonra şu Tanrıyı icat eden bir elime geçse, bilirim ona yapacağımı! Asmalı böylesini…

— Tanrı icat edilmese uygarlık olmazdı.

— Olmaz mıydı? Tanrısız olmaz mıydı?

— Ya. Sevgili konyağınız da olmazdı. Ama şimdilik konyağı elinizden almak zorundayım.

— Dur yahu, dur, dur; bir kadehçik daha. Alyoşa'yı kırdım. Gücenmedin ya, Aleksey? Canım Alekseyciğim benim, sevgili Alekseyciğim!

— Yo, gücenmedim. Düşündüklerinizi biliyorum. Kalbiniz kafanızdan daha iyi.

— Kalbim mi kafamdan iyi? Aman Allahım, hem bunu kim söylüyor! İvan, Alyoşka'yı sever misin?

— Severim.

— Sev (Fyodor Pavloviç'in sarhoşluğu gitgide artıyordu.) Bana bak Alyoşa, demin senin Staretze kabalık ettim. Heyecanıma vermeli. Bu Staretzde ince bir nüktecilik var, ne dersin İvan?

— Vardır belki.

— Var, var; il y a du Piron là-dedans.[51] Cizvittir o, Rus Cizviti… Soylu bir varlık olduğu için komedya oynamak, sofuluk taslamak onu çileden çıkarıyor.

— Ama o Tanrıya inanıyor.

— Zerrece inandığı yok. Bilmiyor muydun; bunu kendisi de herkese, daha doğrusu kafalı ziyaretçilerine söylüyor. Vali Schultz'a bir gün, "Credo,[52] ama neye olduğunu ben de bilmiyorum," diye kesip atmış.

— Sahi mi?

— Tamamen. Ama ona saygım var. Onda Mefisto'yla, daha doğrusu Zamanımızın Kahramanı[53] ile benzerlik var. Arbenin miydi neydi… Onun gibi şehvet düşkünü. Hem öylesine ki, kızım yahut karım olsa ona günah çıkarmaya yollamaya çekinirdim. Bir anlatsın da dinle… Evvelsi yıl bizi çaya davet etmişti. Likörler filan çıkardı; hanımefendiler gönderiyorlar ya. Geçmiş günlerini anlattıkça gülmekten kırdı geçirdi hepimizi… Hele sinir zayıflığından hasta olan bir kadını iyileştirmesi vardı! "Dizlerim ağrımasa size bir oyun oynardım," demişti. Çapkına bakın! "Zamanında az dalga geçmedim…" diyordu. Tüccar Demidov'un da altmış binini iç etmiş.

— Nasıl, çalmış mı?

— Herif ona güvenerek getirmiş. “Yarın evimde arama olacak, saklayıver Peder”. Bizimki de saklamış. Sonra da, “Sen bu parayı kiliseye bağışladın,” demiş, “Alçaksın,” dedim. “Yo, alçak değilim, gönlüm zengindir benim,” diye karşılık verdi. Ama dur bakayım, o değildi… Başkasıydı bu… Karıştırdım, farkında değilim… Eh, bir kadehçik daha alayım, tamamdır. Kaldır şişeyi İvan. Yalan söylüyordum, neden durdurmadın beni İvan?

— Kendi kendinize duracağınızı biliyordum.

— Yalan, sırf bana hainliğinden, sırf hainliğinden. Küçümsüyorsun beni. Hem evime geldin, hem de beni hor görüyorsun.

— Gideyim öyleyse; konyak başınıza vurdu.

— Senden Allah rızası için Çermyaşnaya… bir iki gün için gitmeni rica etmiştim.

— Madem bu kadar ısrar ediyorsunuz yarın giderim.

— Gitmezsin. Canın burada kalıp beni gözetlemek istiyor, senin ne muzır ruhlu olduğunu bilmez miyim; bu yüzden gitmezsin!

İhtiyar susmak bilmiyordu. Sarhoşluğu o dereceye gelmişti ki, bu durumdaki sarhoşlar başlangıçta çok usluyken birdenbire hiddetlenerek kendilerini göstermeye can atarlar.

— Niye bakıyorsun bana? Ne biçim bakış o? Gözlerinde, “Seni gidi sarhoş!” gibilerden bir anlam var. İşkilli gözlerin, işkilli… İçin fesat dolu senin. Alyoşka’nın, baktıkça gözleri ışıl ışıl parlıyor. Beni hor görmüyor Alyoşa. Bana bak, İvan’ı sevme, Aleksey!

Alyoşa, birdenbire, kesin bir tavırla,

— Kardeşime kızmayın, hırpalamayın onu, dedi.

— Peki, öyle olsun, öff… başım çatlıyor. Şu konyağı kaldır İvan, üçüncü oldu söylüyorum.

Düşünceye daldı, sonra uzun uzun, kurnaz bir sırıtışla gülümsedi.

— Şu miskin ihtiyara kızma, İvan. Beni sevmediğini biliyorum, ama gene de kızma. Hoş ne diye seveceksin?.. Çermyaşnaya'ya gidersin, ben de gelirim sana, hem elim boş değil… Sana orada bir kızcağız göstereceğim: çoktandır gözüm var. Kız şimdilik yalınayak başı kabak ama hor görme, cevherdir şu baldırı çıplaklar!

İhtiyar parmak uçlarını öptü. Sonra sevdiği konuya girdiği için bir an kendine gelerek canlandı:

— Benim için… Ah çocuklar, yavrularım, benim domuz yavrularım: benim için ömür boyunca çirkin kadın olmamıştır: şaşmadım bu kuraldan… Beni anlıyor musunuz? Nereden anlayacaksınız: damarlarınızda henüz kan yerine süt akıyor, her kadında başkasında olmayan bir özellik bulunabilir. Yeter ki bunu keşfetmenin yolu bilinsin; mesele burada! Bu bir yetenektir. Benim için çirkin kadın yoktur, kadın oluşu yeter, bu işi yarı yarıya halleder. Ama siz buna akıl erdiremezsiniz. Hatta şu evde kalmış kızlarda, onlarda bile bazen öyle değerler bulur çıkarırsın ki, zavallının bu haliyle ihtiyarlamasına meydan bırakan aptallara şaşmamak elden gelmez. Baldırı çıplaklarla gudubetleri ilk iş olarak afallatmak lazım; böyle yanaşılır onlara. Bunu biliyor muydun? Aşırı bir hayranlık ve duygulanmayla kadını utandıracak kadar şaşırtmalı: öyle ya, bir bey onun gibi mendebura âşık olmuştur! Bereket versin, dünyada uşaklarla beyler varken her hizmetçi parçasına bir efendi düşüyor. Hayatta mutluluk için daha ne ararsın! Şey… beni dinle Alyoşka; rahmetlik annene de şaşırtmacalar yapardım, ama böyle değil. Hiçbir zaman okşamazdım onu; sonra, malum dakikam gelince, birdenbire önünde kırılıp dökülmeye başlardım, diz çöker, ayaklarını öperdim. O zaman, şimdiymiş gibi hatırımda, gülmeye başlardı. Yavaştan, ince, kıkır kıkır, sinirli, kendine özgü bir gülüştü bu. Gülünce yalnız böyle gülerdi. Bu gülüşü hastalığının başlayacağına işaretti. Hemen ertesi gün havaleye tutularak haykıracağını, ince ince gülüşte hiçbir neşe, coşkunluk eseri olmadığını biliyordum: ama o an, yalandan da olsa neşeliydi. Can alacak noktayı bulmak budur işte: Komşularımızdan Belyavski adında yakışıklı, zengin bir herif vardı, bizimkine göz koyduğu için eve dadanmıştı. Bir gün, hem de karımın yanında suratıma bir tokat attı. Kuzu gibi kadın o anda aslan kesildi, yediğim tokat yüzünden beni dövecek sandım, "Sen bu heriften dayak yedin, diye üstüme yürüdü. Beni ona satıyordun… Benim yanımda ne cesaretle vurdu sana! Bundan sonra gelme yanıma, hiç gelme! Git, hemen şimdi koş, onu düelloya çağır!" Yatıştırmak

için manastıra götürdüm, kutsal pederlere okuttum. Ama Tanrı bilir Alyoşa, "havaleli"yi hiçbir zaman incitmezdim. Sadece bir kere kızdım; evlendiğimizin ilk yılıydı. O sıralar kendini alabildiğine ibadete vermişti; Meryem Ana yortularına saygı gösteriyor, beni yanından çalışma odama kovuyordu. Kendi kendime, "Dur, onu bu sofuluktan vazgeçireyim!" diye düşündüm. "Bak, dedim; şu senin ikonu görüyor musun, şimdi onu duvardan kaldıracağım. Sen onu mucizeler yaratabilir sanıyorsun; huzurunda üstüne tüküreceğim, bana bir şeycik olmayacak!" Halini görünce, "Eyvah, şimdi öldürecek beni!" diye aklımdan geçti. Oysa yalnız yerinden fırladı, ellerini birbirine çarptı, sonra birden yüzünü elleriyle kapadı, bütün vücudu ürperdi, yere yığıldı… Alyoşa, ne oldu Alyoşa?..

İhtiyar, korkuyla oturduğu yerden fırladı.

Fyodor Pavloviç sözü annesine getireli beri Alyoşa'nın yüzü gitgide değişiyordu. Yanakları kızardı, gözleri alevlendi, dudakları titremeye başladı. Sarhoş ihtiyar salyalarını saçarak konuşuyordu, Alyoşa pek garip bir hal alana kadar hiçbir şeyin farkına varmamıştı. Alyoşa'da az önce "havaleli" için anlatılan hal aynen tekrarlıyordu. Genç adam tıpkı annesi gibi ansızın oturduğu yerden fırladı, ellerini birbirine çarptı, yüzünü avuçlarıyla örttü. Sandalyeye yığılarak bütün vücudunu sarsan sessiz bir ağlama nöbetine tutuldu. Karısıyla oğlu arasındaki garip benzerlik ihtiyarı şaşırttı.

— Çabuk su ver İvan! Tıpkı annesi gibi… Ağzına, yüzüne su serp, ötekine de hep öyle yapardım. Annesinin yüzünden, hep annesinin yüzünden…

İvan dayanamadı, dizginleyemediği hiddet dolu bir küçümsemeyle.

— Onun annesinin benim de anam olduğundan haberiniz yok mu? diye söylendi.

İhtiyar, İvan'ın bakışı altında irkildi. Çok kısa bir an garip bir ruh halinde olduğu sezildi. Galiba ihtiyarın zihninden, Alyoşa'nın annesinin İvan'ın da annesi olduğu gerçekten bütün bütüne silinmişti.

Hâlâ anlamayarak,

— Annen mi? Nasıl?.. diye mırıldandı. Ne diyorsun sen?.. Ne anası, yoksa o da… Vay canına, öyle ya, senin de anandı! Vay canına!.. Kusura bakma İvan, kafam iyice karıştı, ben de neler düşündüm… He-he-he!..

Sustu. Yüzüne sarhoş, anlamsız bir gülümseyiş yayıldı. Tam o anda antrede şiddetli gürültüler, kulak tırmalayan haykırmalar duyuldu. Kapı ardına kadar açıldı, salona Dmitri Fyodoroviç daldı. İhtiyar korkuyla İvan'a atıldı:

— Öldürecek beni! Bırakma beni İvan, bırakma! diye bağırıyor, İvan Fyodoroviç'in redingotunun eteğine sarılıyordu.

IX

Şehvet Düşkünleri

Dmitri Fyodoroviç'in hemen arkasından salona koşarak Grigori'yle Smerdyakov da girdi. Fyodor Pavloviç'in birkaç gün önceki uyarısına uyarak antrede Dmitri'yle epey itişip kakışmışlardı. Dmitri Fyodoroviç'in odaya dalıp içeriyi gözden geçirirken bir an durmasından yararlanan Grigori masayı dolanarak salonun giriş kapısının karşısındaki öbür odalara giden kapının iki kanadını örttü, sonra kollarını iki yana açarak kapının önünde durdu. Her halinden, son nefesine kadar savunmaya hazır olduğu anlaşılıyordu. Bunu gören Dmitri tiz bir çığlık atarak Grigori'ye saldırdı.

— Demek orada o! Oraya sakladınız demek!.. Çekil, alçak!

Grigori'ye yapıştı, öteki onu itti. Hiddetten kendini kaybeden Dmitri var gücüyle Grigori'ye bir yumruk indirdi. Yaşlı adam birdenbire olduğu yere çöktü. Dmitri üzerinden atlayarak içeri daldı. Sararan, boyuna titreyen Smerdyakov salonun öbür ucunda kaldı; durmadan Fyodor Pavloviç'e sokuluyordu.

— Burada o… Şimdi eve doğru saptığını gözümle gördüm, ama yetişemedim! diye bağırıyordu Dmitri. Nerede o?.. Nerede?..

"Burada o" diye haykırması Fyodor Pavloviç'te umulmadık bir etki uyandırdı. Bütün korkusu o anda dağıldı.

— Tutun, onu tutun! diye haykırarak Dmitri Fyodoroviç'in peşine düştü.

O anda Grigori de doğruldu, ama henüz pek kendine gelmemişti. İvan Fyodoroviç'le Alyoşa babalarının ardından koştular. Üçüncü odadan, ansızın, bir şeyin düşüp kırıldığı duyuldu. Dmitri Fyodoroviç mermer kaide üzerinde pahalı olmayan bir kristal vazoya çarparak düşürmüştü.

— Tutun şunu! İmdat!.. diye haykırıyordu ihtiyar. İvan Fyodoroviç'le Alyoşa sonunda babalarını yakalayarak zorla salona götürdüler, İvan Fyodoroviç hiddetle,

— Ne koşuyorsunuz peşinden, diye çıkıştı. Gerçekten vurur sizi.

— Vanyeçka, Lyoşeçka, demek Gruşenka burada… Buraya geldiğini görmüş, kendisi söylüyor…

İhtiyar boğuluyor gibiydi. O anda Gruşenka'yı beklemiyordu. Orada olduğu haberi aklını başından almıştı. Tir tir titriyordu, çılgın gibiydi.

İvan,

— Gelse, görmez miydiniz! diye bağırdı.

— Belki öbür kapıdan…

— Öbür kapı kapalı, anahtarları da sizde,

Dmitri gene salona döndü, öbür kapıyı kapalı bulmuştu, anahtar gerçekten Fyodor Pavloviç'in cebindeydi. Bütün odaların pencereleri kapalıydı. Gruşenka hiçbir yerden girip çıkamazdı.

Fyodor Pavloviç, Dmitri'yi yeniden görür görmez,

— Tutun şunu! diye haykırdı; yatak odamdaki parayı çaldı!

İvan'ın kollarından kurtularak yeniden Dmitri'ye atıldı. Öteki, ellerini kaldırdı ve birdenbire ihtiyarın şakaklarında kalan son iki saç tutamına yapışıp tartakladı, sonra hızla yere çarptı. Fyodor Pavloviç yerde seriliyken suratına iki üç topuk atmaktan da geri durmadı. İhtiyar acı acı inledi, İvan Fyodoroviç ağabeyi kadar güçlü olmadığı halde bütün gücüyle kollarına yapışarak ihtiyarı elinden kurtardı. Ağabeyinin önüne geçerek kollarına sarılan Alyoşa da gücü yettiği kadar yardım ediyordu.

— Deli, öldürdün onu! diye bağırdı İvan.

Dmitri, tıkanarak,

— Hak etti, karşılığını verdi. Ölmediyse gelip öldüreceğim. Elimden kurtaramazsınız onu.

Alyoşa emir verir gibi,

— Hemen git buradan, Dmitri! diye bağırdı.

— Aleksey, yalnız sana inanacağım; söyle bana, geldi mi buraya, gelmedi mi? Gözümle gördüm: duvarın yanından bu tarafa doğru seyirtti. Seslenince

de kaçtı…

— Yemin ederim buraya gelmedi; onu bekleyen de yoktu.

— Ben gördüm ama… Demek o… Şimdi öğrenirim nerede olduğunu… Hoşça kal Aleksey. İhtiyar domuza paradan söz etme. Ama Katerina İvanovna'ya hemen git. Selam söyledi demeyi unutma. "Veda selamı söyledi" de. Burada olanları da anlat.

O aralık İvan'la Grigori ihtiyarı kaldırarak koltuğa oturttular. Yüzü kan içindeydi, ama kendini kaybetmemişti. Dmitri'nin bağırmalarını can kulağıyla dinliyordu. Hâlâ Gruşenka'nın evin bir köşesinde gizlendiğine inanıyordu. Dmitri Fyodoroviç odadan çıkarken ona nefretle baktı.

— Akıttığım kana pişman değilim! diye bağırdı. Kendini koru ihtiyar; hayalini koru, çünkü benim de bir hayalim var! Seni lanetliyor ve reddediyorum.

Koşarak odadan çıktı.

— Buradadır o, yüzde yüz burada! Smerdyakov, Smerdyakov!

Fyodor Pavloviç ancak duyulabilen, horultulu bir sesle ve parmağıyla işaret ederek Smerdyakov'u yanına çağırdı.

İvan,

— Yok o burada, çılgın ihtiyar, yok! diye tersledi. Bak, şimdi de bayıldı… Su, havlu getirin! Davransana Smerdyakov!

Smerdyakov suya koştu, ihtiyarı soyarak yatak odasına götürdüler, yatağına uzattılar. Başını ıslak havluyla sardılar. Konyaktan, heyecandan ve dayaktan bitkin düşen Karamazov başını yastığa koyar koymaz gözlerini kapayıp daldı. İvan Fyodoroviç'le Alyoşa salona döndü. Smerdyakov kırılan vazonun parçalarını atıyordu. Grigori başını öne eğmiş üzgün bir halde masanın yanında duruyordu.

Suratı asık, kelimeleri teker teker söyleyerek,

— Bana el kaldırdı! dedi.

İvan Fyodoroviç dudak büktü:

— Yalnız sana mı, babasına da “el kaldırdı”.

— Leğende yıkardım onu… bana el kaldırdı!

İvan Fyodoroviç, Alyoşa’ya,

— Elinden almasaydım öldürüyordu onu. İhtiyar domuzun bir sıkımlık canı kaldı zaten! diye fısıldadı.

— Tanrı korusun!

Yüzünü hiddetle buruşturan İvan gene fısıldayarak devam etti.

— Niye korusun? İki sürüngen birbirini yiyecekti, ikisi de hak etti bunu.

Alyoşa titredi.

— Ama tabii ki bir cinayete meydan vermem. Nasıl ki şimdi de vermedim. Sen kal burada Alyoşa, ben biraz avluda dolaşayım; başım ağrımaya başladı.

Alyoşa yatak odasına, babasının yanına gitti. Orada, paravananın arkasında, başucunda bir saat kadar oturdu, ihtiyar bir aralık birdenbire gözlerini açarak Alyoşa’ya uzun uzun sessizce baktı. Besbelli olup biteni hatırlayarak kavramaya çalışıyordu. Ansızın yüzünü derin bir heyecan kapladı.

Ürkek ürkek,

— Alyoşa, diye fısıldadı, İvan nerede?

— Avluda. Başı ağrıyor. Bizi bekliyor.

— Şu küçük aynayı versene.

Alyoşa konsolun üzerinde duran ufak, açılır kapanır yuvarlak aynayı babasına uzattı. İhtiyar baktı: Burnu hayli şişmişti, alnında, sol kaşının üstünde hatırı sayılır bir morartı vardı.

— İvan ne diyor? Alyoşa, canım biricik oğlum, İvan’dan korkuyorum; İvan’dan ötekinden daha çok korkuyorum. Yalnız senden korkmuyorum.

— İvan’dan da korkmayın, İvan size kızıyor ama, gene de korur.

— Ya öteki, Alyoşa?.. Gruşenka’ya koşmuştur! Söylesene meleğim benim, Gruşenka demin gelmiş miydi, gelmemiş miydi?

— Gören yok. Aldanıyor, gelmemiştir.

— Mitka onunla evlenmek istiyor, evlenmek!

— Kız varmaz ki ona.

— Varmaz, varmaz, dünyada varmaz!

İhtiyar, dünyayı bağışlamışlar gibi sevinçle titriyordu. Heyecanla Alyoşa’nın elini kaptı, hızla kalbine bastırdı. Gözleri sulandı.

— Demin söz ettiğim Meryem Ana’nın küçük ikonunu al, beraber götür. Manastıra dönmene izin veriyorum… demin şaka ettim, darılma. Başım ağrıyor Alyoşa… Lyoşa, ne olur yüreğimi ferahlandır, bana doğruyu söyle!

Alyoşa acıyla,

— Aklınız fikriniz onun gelip gelmediğinde…

— Yo, yo, yo; sana inanıyorum. Yalnız şu var: Gruşenka’ya git ya da bir yerde gör onu. Mümkün olduğu kadar çabuk sor, soruştur ya da kendin anla: hangimizi, beni mi, onu mu istiyor? Olur mu?.. Yapabilir misin, yapamaz mısın?

Alyoşa utangaç bir tavırla,

— Görürsem sorarım, diye mırıldandı.

İhtiyar, sözünü keserek,

— Söylemez o. Yaramazın biridir. Seni öpmeye başlar, seninle evlenmek istediğini söyler. Ne yalancı, ne arlanmaz kadın o… Yok, sen gidemezsin ona, olmaz.

— Evet, iyi olmaz baba, hiç iyi olmaz.

— Öteki nereye gönderiyordu seni? Demin buradan kaçarken, “Oraya git!” diye bağırıyordu.

— Katerina İvanovna’ya yolluyor.

— Para için mi? Para istemeye mi?

— Hayır, para için değil.

— Dmitri'nin on parası yok. Bana bak Alyoşa, ben bu gece yatıp düşüneyim, sen şimdilik git. Belki Gruşenka'ya rastlarsın… Ama yarın sabah yüzde yüz… Sana yarın bir şey söyleyeceğim. Uğrar mısın?

— Uğrarım.

— Kendiliğinden, beni yoklamaya gelmiş gibi yap. Seni çağırdığımı kimseye söyleme, İvan'a bir kelime bile çıtlatma.

— Olur.

— Hadi güle güle meleğim. Demin benden yana çıktığını ömrüm oldukça unutmayacağım. Yarın sana bir şey söyleyeceğim… ama biraz düşünmem gerekiyor.

— Kendinizi nasıl hissediyorsunuz?

— Yarın kalkıp çıkacağım; çok iyiyim, çok iyiyim, çok iyiyim!

Alyoşa avludan geçerken kapının önündeki bankta kardeşi İvan'ı gördü. Oturduğu yerde not defterine kurşun kalemle bir şeyler yazıyordu. Alyoşa İvan'a, babasının uyandığını, iyice kendine geldiğini, kendisini manastıra yatmaya yolladığım söyledi.

İvan yerinden hafifçe doğrularak çok nazik bir tavırla,

— Seninle yarın sabah görüşmeyi çok isterdim Alyoşa, dedi.

Alyoşa bu nezaketi beklemiyordu.

— Yarın Hohlakov'larda olacağım; diye karşılık verdi. Şimdi bulamazsam, yarın belki Katerina İvanovna'ya da giderim.

İvan gülümsedi.

— Demek Katerina İvanovna'ya "selam ve vedalaşma iletmek" için gene de gidiyorsun.

Alyoşa bozuldu, öteki devamla,

— Deminki bağırmalardan ve biraz önce olanlardan her şeyi anladım galiba, dedi. Herhalde Dmitri sana Katerina İvanovna'ya giderek ona… kısacası kendisiyle vedalaştığını söylemeni rica etmiştir.

— Bırak ağabey! Asıl babamla Dmitri ağabey arasındaki facianın sonu ne olacak?

— Şimdiden kestirilemez. Belki öylece biter, mesele unutulur gider. O kadın tam bir hayvandır. Herhalde ihtiyarın evden çıkmasına, Dmitri'nin de buraya girmesine izin vermemeli.

— Senden şunu sorabilir miyim ağabey: İnsanların çevrelerine bakarak, bunlar arasında, yaşamaya layık olan ve olmayanları seçmeye hakkı olabilir mi?

— Bunda değeri göz önüne almaya hiç gerek yok. Bu sorun insan yüreğinde çoğu zaman değere bakılarak değil, başka, daha doğal nedenlere uyularak halledilir. Bunun hak olup olmamasına gelince; istemek herkesin hakkıdır.

— Başkasının ölümünü istemek de mi?

— Ölüm olması durumu değiştirmez. Mademki bütün insanlar böyle yaşıyor, hatta başka türlü yaşamaları olanaksız; kendi kendimizi aldatmak niye? Sen demin, "İki sürüngenin birbirini yemesi" hakkında söylediklerimi kastediyorsun, öyleyse izninle ben de sana bir şey soracağım: Benim de Dmitri gibi, ihtiyar domuzun kanını dökebileceğime, onu öldürebileceğime inanıyor musun?

— Neler söylüyorsun İvan! Aklımdan geçmez bu… Dmitri'nin de…

İvan gülümsedi:

— Bu kadarı için eksik olma. Onu her zaman koruyacağıma güven. Yalnız bu konuda içimden gelecek isteklere hiç gem tanımıyorum. Allahaısmarladık, yarın görüşürüz. Beni kınama, suçlu olarak da görme.

O zamana kadar hiç yapmadıkları biçimde, coşkuyla el sıkıştılar. Alyoşa kardeşinin kendisine doğru ilk adımı attığını ve bunu kesinlikle belli bir amaçla yaptığını hissetti.

X

İkisi Bir arada

Alyoşa, babasından çıkarken, eve geldiği zamankinden çok daha ezgin ve üzgündü. Kafasını bir türlü toplayamıyordu. Bir yandan da o günün birbiriyle çelişen olaylarından edindiği izlenimleri bir araya getirerek toplu bir sonuca varmaktan korktuğunu hissediyordu, içinde, o zamana kadar hiç duymadığı, umutsuzluğa yakın bir duygu vardı. Hepsinin üstünde korkunç, içinden çıkılmaz bir soru dağ gibi karşısında yükseliyordu. Babasıyla Dmitri ağabeyi arasındaki o müthiş kadın meselesi nereye varacaktı? Olaya kendisi tanıktı. Aralarında bulunmuş, ikisini karşı karşıya görmüştü. Ona göre asıl talihsizlik ağabeyi Dmitri'deydi: başının üstünde bir felaket dolaşıyordu. Araya başka kimseler de karışmıştı; bunlar bu işle Alyoşa'nın önceleri düşündüğünden daha çok ilgiliydi. Esrar doluydu bütün bunlar… Kardeşi İvan, Alyoşa'nın çoktandır istediği hamleyi yapmıştı ama bu yakınlaşma bile onu nedense ürkütüyordu. Ya kadınlar?.. İşin tuhafı, şimdi, az önce Katerina İvanovna'ya gitmekten duyduğu çekingenlikten eser kalmamıştı. Tam tersine, ondan bir açıklama işitmek umuduyla bir an önce gitmek istiyordu. Gene de üzerine aldığı işi anlatmak deminkinden daha zor geliyordu: üç bin meselesi kesinleşmişti. Onuru kırıldığı ve umutsuzluğa kapıldığı için, Dmitri'yi hiçbir şey durduramazdı artık, öte yandan Katerina İvanovna'ya babasıyla aralarında geçenleri anlatmasını da tembihlemişti.

Alyoşa, Bolşaya Sokağı'nda hayli büyük, konforlu bir evde oturan Katerina İvanovna'ya geldiği zaman saat yediydi, hava kararıyordu. Delikanlı, Katerina İvanovna'nın iki teyzesiyle birlikte oturduğunu biliyordu. Onlardan biri öz teyzesi değildi. Agafya İvanovna'nın teyzesi olurdu; Katerina İvanovna enstitüden baba evine gelince iki kıza bakan sessiz kadındı bu. İkinci teyzesi, yoksulluğuna rağmen çıtkırıldım, kendini beğenmiş bir Moskovalı hanımefendiydi. Söylentilere göre, ikisi de Katerina İvanovna'nın sözünden dışarı çıkmaz, sadece görgü kurallarına uymak için yanında bulunurlardı. Katerina İvanovna ancak hastalığı nedeniyle Moskova'da kalan velinimeti general karısına boyun eğiyordu; ona her hafta uzun uzun iki mektup göndermek göreviydi.

Alyoşa antreye girip kapıyı açan oda hizmetçisine haber vermesini rica ettiği sırada salondakiler gelişini biliyor olmalıydılar. (Belki de pencereden görmüşlerdi.) Çünkü Alyoşa birdenbire birtakım gürültüler, koşuşmalar,

elbise hışırtıları duydu, iki üç kadın kaçışmış olmalıydı. Alyoşa, ziyaretinin bu kadar heyecan yaratmasını tuhaf buldu. Onu hemen salona aldılar. Bu, eşyası bol, taşra üslubundan farklı, zarif döşenmiş bir odaydı. İrili ufaklı divan ve kanepeler, boy boy masalar, duvarlarda tablolar, masalarda vazolar, pek çok çiçek, hatta pencerenin önünde bir akvaryum vardı. Hava alacakaranlık olduğu için oda loşça görünüyordu. Alyoşa, besbelli az önce birisinin oturduğu bir divanda bırakılmış bir ipek şal, divanın önündeki masada sonuna kadar içilmemiş iki çikolata fincanı, bisküviler, biri kara üzümle, diğeri şekerle dolu iki kristal tabak seçti. Bunlar birisine ikram ediliyordu. Konuk üstüne geldiğini anlayan Alyoşa yüzünü buruşturdu. Hemen o anda kapının perdesi aralandı, odaya hızlı adımlarla sevinç, heyecan dolu bir gülümsemeyle ve Alyoşa'ya ellerini uzatarak Katerina İvanovna girdi. Birlikte gelen hizmetçi getirdiği yanan iki mumu masaya bıraktı.

— Hele şükür geldiniz! Bütün gün Tanrıdan sizin gelmenizi diledim. Oturun.

Üç hafta önce, Katerina İvanovna'nın ısrarıyla Dmitri Alyoşa'yı tanıştırmak için evine getirdiği zaman genç kızın güzelliği daha o zaman Alyoşa'da derin bir etki uyandırmıştı. O günkü görüşmelerinde bir türlü birbirlerine ısınıp konuşamadılar. Katerina İvanovna, Alyoşa'nın utangaçlığından konuşamadığını düşünerek ona acıyor, hep Dmitri Fyodoroviç'le ilgileniyordu. Alyoşa ağzını açmadığı halde her şeyi dikkatle inceliyordu. Kibirli kızın gururdan gelme serbestliği, kendine aşırı güveni onu şaşkına çevirmişti. Öte yandan gördüklerinin gerçek olduğundan emindi, bunları büyütmediğini de hissediyordu. İri, siyah, pırıl pırıl yanan gözlerini, olağanüstü güzel ve solgun, hatta biraz sarımtrak, uzunca yüzüne uygun buldu. Bu gözlerde olduğu gibi düzgün çizgili dudaklarda da ağabeyini âşık eden bir özellik vardı, ama bunlar bir sevgiyi uzun zaman bağlı tutacak yeterlikte değildi. Alyoşa bunu, ziyaretten sonra nişanlısı hakkındaki düşüncesini nerdeyse yalvararak öğrenmek istediği zaman açıkça Dmitri'ye söyledi:

— Onunla mutlu olursun, yalnız belki bu mutluluk sakin, huzur veren bir mutluluk olmayacak.

— Öyle kardeşim; onun gibileri hep böyledir, kadere baş eğmezler. Onu hep sevmeyecek miyim dersin?

— Yo, belki de hep seversin, ama mutluluğunuz temelli olur mu bilmem…

Alyoşa o gün düşüncesini kızararak söylemişti, ağabeyinin ısrarlarına uyup “saçma” düşüncelerini açıkladığı için kendi kendine kızıyordu. Çünkü düşüncesini söyler söylemez son derece anlamsız buldu. Hem de kadın hakkında bu kadar yetkiyle konuştuğu için utanç duydu. Bu nedenle Katerina İvanovna onu koşarak karşılayınca büyük bir şaşkınlıkla ilk izleniminin yanlış olabileceğini düşündü. Bu sefer genç kızın yüzünden içten, saf bir iyilik, dürüst, sıcak bir içtenlik akıyordu. Geçen hafta Alyoşa’nın bu kadar tuhafına giden “gururla kibir”in yerini yalın, cesur, soylu, güçlü bir anlatım, temiz, sarsılmaz bir kendine güven almıştı. Alyoşa yüzüne bakar bakmaz hemen ilk sözlerinden, sevdiği adama karşı içinde bulunduğu feci durumun onun için sır olmadığını, belki bir şeyi, eksiksiz olarak her şeyi bildiğini anladı. Gene de yüzü öyle ışıklı, yarına o kadar güven doluydu ki!.. Alyoşa birden, ona karşı kendini ciddi olarak, bile bile suç işlemiş gibi hissetti. Gücünü kaybetti, albenisine tutuldu. Ayrıca Katerina İvanovna’nın baştan beri, hatta belki doğal olmayan, sevince benzer bir heyecan içinde olduğu da gözünden kaçmamıştı.

— Sizi bu kadar bekledim; çünkü gerçeği sizden, yalnız sizden öğrenebilirim; başka kimseden değil!

Alyoşa dili dolaşarak,

— Ben geldim… şey… ben… o beni yolladı… diye kekeledi.

Katerina İvanovna’nın birdenbire gözleri parladı.

— Yaa, demek sizi o yolladı, içim söylüyordu zaten! Hepsini anladım artık. Aleksey Fyodoroviç, izin verirseniz sizi neden böyle sabırsızlıkla beklediğimi şimdiden söyleyeyim. Bakın, belki de ben sizden daha çok şey biliyorum; sizden haber beklemiyorum. Bana yalnız onunla ilgili en son izleniminizi söyleyin, yeter. Bunu da dosdoğru, hiç süslemeden, kabaca (istediğiniz kadar kaba olsun) söyleyin. Bugünkü karşılaşmanızdan sonra onun hakkındaki düşünceniz nedir? Semtime uğramak istemediğine göre belki benim ona gidip yüz yüze konuşmam daha iyi olur. Sizden istediğimi anladınız, değil mi? Peki, neden yolladı sizi? (Yollayacağını biliyordum zaten!) Açık konuşun, söyleyeceğinizi bir an önce söyleyin.

— Size selam yolladı… Selam… gelmeyecek bir daha, hiçbir zaman… selam, veda selamı söyledi.

— Veda selamı mı?.. Öyle mi dedi, bu kelimeyi mi kullandı?

— Evet.

— Belki dili sürçtü de bunu asıl söylemek istediğinin yerine kullandı?

— Hayır, “veda selamı” dememi tembih etti. Hatta unutmayayım diye üç kere tekrarladı.

Katerina İvanovna kızardı.

— Bana yardım edin, Aleksey Fyodoroviç; şimdi gerçekten yardımınıza ihtiyacım var. Fikrimi söyleyeyim de bana sadece düşündüğümün doğru mu, yanlış mı olduğunu açıklayın. Bakın, bana gelişigüzel, kelime üzerinde durmadan, buna bu kadar önem vermeden bir selam yollasaydı, her şey anlaşılırdı. Bu zaten son olurdu. Fakat kelime üzerinde bu derece durarak veda selamını söylemeyi unutmamanız için özellikle dirAttiğine göre çok heyecanlı, belki kendini bilmez bir durumdaydı. Kararını vermiş ve verdiği karardan ürkmüştür! Benden kesin adımlarla uzaklaşmadı, bayır aşağı tepetakla yuvarlandı. O kelimenin üstünde durması gösterişten başka bir şey değil.

Alyoşa sözlerini içten doğruladı:

— Öyle, öyle! Bana da öyle geliyor şimdi.

— O halde henüz mahvolmamış o. Umutsuzluğa düşmüş, ama ben onu kurtarabilirim. Durun; size para, üç bin ruble hakkında bir şey söyledi mi?

— Yalnız söylemek değil, onu en çok üzen bu herhalde… Artık onurunu kaybettiğini, bundan sonra ona her şeyin vız geldiğini söylüyordu.

Alyoşa heyecanlanmıştı. Yüreğinin umutla dolduğunu, ağabeyi için belki bir çare, bir kurtuluş olduğunu hissediyordu.

— Peki ama sizin… bu para işinden haberiniz var mı? diye ekleyip yutkunarak sustu.

— Çoktandır, hem kesin olarak biliyorum. Moskova’ya telgrafla sorup paranın gitmediğini çok önceden öğrendim. Parayı göndermediğini bildiğim halde, ses çıkarmadım. Son hafta daha paraya ihtiyacı olduğunu öğrendim. Tek amacım, kime başvurması gerektiğini, ona en bağlı dostunun kim olduğunu anlamasıydı. Ama hayır, bir türlü en candan dostu olduğuma inanmak istemiyor, beni anlamadan, yalnız kadın gözüyle bakıyordu. Bütün hafta, üç bin ruble işinde benden utanmamasını nasıl sağlayacağımı düşündüm durdum. Herkesten, kendinden bile utanabilir, ama benden utanmasın. Tanrıya dilediği gibi açılıyor ya… Neden, onun uğruna nelere katlanabileceğimi hâlâ anlamadı? Neden beni tanıyamıyor, bütün olanlardan sonra anlamamaya nasıl cesaret ediyor? Onu temelli kurtarmak istiyorum. Varsın bana nişanlısı gözüyle bakmasın. Bir yandan da bana onursuz görünmekten korkuyor; ama size açılmaktan korkmadı, Aleksey Fyodoroviç. Ben neden bunu hak edemedim?

Son sözlerini gözlerinden yaşlar boşanarak söyledi.

— Size demin onunla babası arasında geçenleri anlatmak zorundayım.

Alyoşa’nın da sesi titriyordu. Bütün sahneyi anlattı. Babasından para istemek için gönderildiğini, ağabeyinin içeri dalarak babasını patakladığını; bunu yaptıktan sonra bir daha ısrarla “veda selamını” götürmesini tekrarladığını, hepsini anlattı; sonra da,

— O kadına gitti… diye yavaşça ekledi.

— O kadına bile katlanamayacağımı sanıyorsunuz, değil mi? Fakat onu almaz o…

Katerina İvanovna ansızın sinirli sinirli güldü:

— Bir Karamazov’da böyle bir tutku ne kadar gider! Onunki sevgi değil, tutkudur. Evlenmeyecek, çünkü kadın ona varmaz.

Katerina İvanovna’nın dudaklarında yeniden tuhaf bir gülümseme belirdi.

Alyoşa gözlerini yere indirerek hüzünle,

— Belki evlenir, dedi.

— Evlenmez diyorum size.

Katerina İvanovna taşkın bir heyecanla, birdenbire,

— Bu kız bir melektir, biliyor musunuz? diye bağırdı. Harikalar harikası! Onun çekici olduğu kadar sağlam, soylu yürekli olduğunu da biliyorum. Bana niye öyle bakıyorsunuz Aleksey Fyodoroviç? Belki sözlerime hayret ediyor, belki inanmıyorsunuz.

Öbür odaya bakarak, birdenbire,

— Agrafena Aleksandrovna, buraya gelsenize! diye seslendi. Gelen iyi bir adam, Alyoşa; görünün ona, meseleyi biliyor.

Baygın denecek kadar tatlı bir kadın sesi,

— Ben de perde arkasından çağırmanızı bekliyordum, diye karşılık verdi.

Perde aralandı ve… masaya, gülerek, neşe içinde Gruşenka yaklaştı. Alyoşa tepeden tırnağa sarsıldı. Gözlerini kadına dikmiş, ondan bir türlü ayıramıyordu. Demek, yarım saat önce kardeşi İvan'ın "hayvan" diye nitelendirdiği korkunç kadın buydu. Görünüşte özelliksiz, pek sade, hoş, sevimli, hem de güzel, ama güzel olduğu halde "özelliksiz" başka güzel kadınlara benzeyen bir kadındı. Son derece güzeldi; çoğu kimsenin tapındığı bir Rus güzelliğine sahipti. Boyu hayli uzundu, ama gene de Katerina İvanovna'dan birkaç parmak kısa kalıyordu; öbürü çok boyluydu. Etine dolgundu, vücut hareketleri yumuşak, adeta sessiz, sesi gibi baygın, nazlıydı. Katerina İvanovna gibi canlı, güçlü adımlarla değil, tam tersine sessizce yaklaştı. Adımları hiç duyulmuyordu. Ağır siyah ipekli elbisesi köpük gibi beyaz dolgun boynuyla geniş omuzlarını tatlı tatlı sarıyordu. Yumuşak bir hareketle kendini koltuğa bıraktı. Yirmi iki yaşındaydı, yüzü de ancak o kadar gösteriyordu. Teni duru beyazdı, yanaklarına, yukarı doğru solgun bir pembelik yayılmıştı. Yüzü ablakça, alt çenesi biraz çıkıktı. Üst dudağı ince, iki kat kalın olan alt dudağı hafif şişkin gibiydi. Fakat olağanüstü güzel, son derece gür koyu kumral saçları, koyu samur kaşları, uzun kirpikli nefis kurşuni mavi gözleri en kayıtsız, dalgın bir adamın bile yolda, gezintide, kalabalıkta dikkatini çekerdi. Alyoşa'yı en çok bu yüzdeki çocukça, saf ifade etkilemişti. Bakışları çocukçaydı, sevinmesinde bile çocukça bir hal vardı. O anda masaya yaklaşırken de üstünde bu sevinçli hal vardı. Hep o çocuksu sabırsızlıkla, saf bir merakla bir şeyler bekliyormuş gibi yaklaştı. Bakışı insanda neşe uyandırıyordu. Alyoşa bunu o anda

hissetti. Bu kadında başka, ifade edemeyeceği ya da kendi kendine açıklayamayacağı, ama bilinçsizce hissettiği bir şey vardı: bu, vücut hareketlerindeki yumuşaklık, tatlılık, kedilere özgü sessizlik olmalıydı. Gene de kadın sağlam yapılı, göz doldurucuydu. Şalının altından geniş, dolgun omuzlarıyla kabarık, körpe göğüsleri seçiliyordu. Bu vücudun şimdiden —belki biraz taşarak— Milo Venüsü’nün kalıbını alacağı belliydi. Rus güzelliği uzmanları, Gruşenka’ya bakarak, bugünkü taze güzelliğinin yaşı otuzu bulunca ahengini kaybedeceğini, teninin pörsüyerek gözlerinin altında, alnında çok çabuk kırışıklıklar olacağını, yüz renginin kabalaşıp belki morlaşacağını şimdiden yanılmadan söyleyebilirlerdi. Kısacası bu, gelip geçici, Rus kadınına özgü bir güzellikti. Alyoşa, şüphesiz, bu tarafı aklına getirmiyordu. Gruşenka’nın etkisinde kaldığı halde tatsız bir duyguyla, nerdeyse üzülerek, onun neden kelimeleri uzatarak, yapmacık bir tarzda konuştuğunu kendi kendine soruyordu. Gruşenka besbelli kelimeleri uzata uzata konuşmayı, ses tonuna baygın bir yayvanlık vermekten hoşlandığı için yapıyordu. Şüphesiz bu, basit terbiyenin, görgü kıtlığının doğurduğu kötü bir alışkanlıktı. Alyoşa bu kırıtmalı konuşmayı genç kadının çocukça saf, sevinç dolu yüz ifadesine, bebek gibi sakin, mutlu parıltılar saçan gözlerine yakıştıramıyordu. Katerina İvanovna, Gruşenka’yı hemen Alyoşa’nın karşısındaki koltuğa oturttu, taşkın bir sevgiyle gülümseyen dudaklarından birkaç kez öptü. Ona âşıkmış gibi bir hali vardı. Hayranlıkla,

— İlk olarak görüşüyoruz, Aleksey Fyodoroviç, dedi. Onu tanımak, görmek istiyordum. Ben gidecektim, ama bırakmadı, isteğimi duyar duymaz kendisi geldi. Onunla buluşup her şeyi bir karara bağlayabileceğimizi biliyordum zaten!.. İçim söylüyordu… Beni bundan vazgeçirmek istediler, ama ben sonucu önceden hissettim, yanılmadım da… Gruşenka bana hepsini, bütün niyetlerini açtı; sanki gökten bir iyilik meleği indi, huzur, sevinç getirdi…

Gruşenka, hep o sevimli, şen gülümsemeyle,

— Eksik olmayın, beni hor görmüyorsunuz güzel küçük hanımcığım! diye uzattı.

— Böyle konuşmayın tatlı perim! Sizi nasıl hor görürüm ben! Şu alt dudağınızı bir kere daha öpeceğim. Şişkin gibi duruyor, varsın biraz daha

şişsin… İşte bir daha öptüm, bir daha… Bakın, nasıl gülüyor Aleksey Fyodoroviç; bu meleğe baktıkça insanın içi açılıyor.

Alyoşa kızarıp bozarıyordu, ince, hafif bir titreme almıştı.

— Şımartıyorsunuz beni küçük hanımcığım, belki övgünüze layık değilim.

— Layık değilmiş!.. O, buna layık değilmiş!..

Katerina İvanovna, bunları, hâlâ süren heyecanlı haliyle bağırdı, sonra,

— Haberiniz olsun, Aleksey Fyodoroviç, dedi, kafamız düşlerle dolu, yüreğimiz başına buyruk, hem de gururlu mu gururlu! Soyluyuz, gönlümüz yüce; bunu biliyor musunuz Aleksey Fyodoroviç? Yalnız mutsuzduk. Değersiz ya da hoppa bir adam için pek çabuk her türlü özveride bulunmayı göze aldık. Birisi, bir subay vardı, onu sevdik, onun uğruna her şeye kıydık… Bu epey önce, aşağı yukarı beş yıl önce oldu; o da bizi unutmuş, başkasıyla evlenmişti. Şimdi karısı öldüğü için serbesttir; mektup yolladı, buraya geliyor. Biz de onu, yalnız onu seviyoruz, bunu bilin; şimdiye kadar ve ömrümüzün sonuna kadar sadece onu!.. O buraya gelince Gruşenka gene mutlu olacak, çünkü bu beş yıl hep mutsuzdu. Kimsenin ona kötü söz söylemeye hakkı yok, kim ondan yüz bulduğunu ileri sürebilir? Sadece yatalak bir ihtiyar tüccar; ama o daha çok babamız, dostumuz, koruyucumuzdu. Bizi o sırada sevdiğimiz adam tarafindan bırakılmış, kötümser, acılar içinde bulmuştu… Kadıncağız kendini suya atıyordu da o ihtiyar kurtardı.

Gruşenka gene uzata uzata,

— Beni pek fazla savunuyorsunuz küçük hanımcığım! dedi.

— Savunuyor muyum? Aman efendim, ne haddimize! Sizi savunmaya cesaret edebilir miyiz? Elinizi verin bana Gruşenka, meleğim. Şu tombul, minik, nefis elceğizi görüyor musunuz Aleksey Fyodoroviç, görüyor musunuz bunu, bana mutluluk getirdi o, diriltti beni! Şimdi öpeceğim onu hem üstünü, hem içini öpeceğim; işte, işte, işte!

Katerina İvanovna kendinden geçmişçesine Gruşenka’nın gerçekten güzel, belki fazlasıyla tombul elini üç kere öptü. Kadın elini uzatmış, sinirli,

tiz, ama tatlı bir gülüşle “küçük hanımcığı”nı seyrediyor, elinin böyle öpülmesinden pek memnun görünüyordu.

Alyoşa’nın içinden “Bu kadar coşkunluk fazla…” diye geçti. Kızardı. İçinde garip bir huzursuzluk vardı.

— Aman küçük hanımcığım, Aleksey Fyodoroviç’in yanında elimi böyle öpmeniz benim için ayıp değil mi?

— Sizi bununla utandırmak mı istedim?

Katerina İvanovna biraz şaşırdı.

— Beni ne kadar yanlış anlıyorsunuz, şekerim.

— Ama belki siz de beni olduğum gibi anlamıyorsunuz küçük hanımcığım. Belki ben göründüğümden çok daha kötüyüm. Kalbim kötü, asiyim. Zavallı Dmitri Fyodoroviç’i o zamanlar sırf alay olsun diye kendime çektim.

— Ama şimdi azat edeceksiniz onu. Söz verdiniz. Onun aklını başına toplamasına yardım eder, çoktandır başkasını sevdiğinizi, o adamın size evlenme teklif ettiğini açıklarsınız…

— Yoo, size böyle bir söz vermedim. Bunları hep siz söylediniz, ben söz filan vermedim.

Katerina İvanovna biraz sarardı, yavaşça,

— Öyleyse sizi yanlış anladım, dedi. Oysa bana vaat etmiştiniz…

Gruşenka hep aynı neşeli, saf haliyle,

— Yoo, benim melek küçük hanımcığım, diye cevap verdi, size hiçbir şey vaat etmedim ben. Görüyorsunuz ya sayın küçük hanım, size karşı ne kötü, ne kadar başıma buyruğum. Aklıma estiği gibi hareket ediyorum. Demin belki bir söz verdim, ama şimdi, “Ya gene, birdenbire, Mitya hoşuma giderse?” diye düşünüyorum… Bir kere böyle hoşuma gitmişti de tam bir saat ona gönlümü vermiştim. Belki şimdi ona gidip bugünden tezi yok bende kalmasını isterim. Böyle kararsızım ben işte!

— Ama demin… demin bambaşka konuşuyordunuz.

— Aah, demin… Ne yapayım, yüreğim pek yufka, pek budala. Benim yüzümden neler çektiği aklıma gelirse ne olacak? Ya eve gidince ona duyduğum acımayı yenemezsem?..

— Bunu beklemiyordum doğrusu…

— Aah küçük hanım, siz bana göre ne kadar iyisiniz! Belki bu huyum yüzünden benim gibi bir budaladan soğuyacaksınız.

Gruşenka tatlı bir sesle,

— Meleğim, küçük hanımcığım, güzel elinizi verin! diye ekledi, Katerina İvanovna'nın elini sanki kutsal bir şeyi tutar gibi aldı.

— Ben de, sizin bana yaptığınız gibi elinizi öpeceğim, canım küçük hanımcığım. Siz elimi üç kez öptüğünüze göre ödeşmek için üç yüz öpücük kondurmam gerek. Peki, öyle olsun, her şeyi Tanrının dileğine bırakalım. Belki size kul köle olur, her bakımdan köleniz gibi gönlünüzce davranırım. Tanrı isteğine, aramızda şart şurt koşmadan, söz vermeye kalkışmadan kendimizi bırakalım. Eliniz ne güzel, şu eliniz! Güzeller güzeli küçük hanımım benim!

Gruşenka, "öpücük ödemesi" gibi gerçekten garip bir amaçla Katerina İvanovna'nın elini yavaşça dudakları hizasına götürdü. Katerina İvanovna elini çekmedi. Gruşenka'nın "köle gibi, gönlünce davranmak" vaadini ürkek bir umutla dinlemişti: bakışlarını ondan ayıramıyordu: Gruşenka'nın gözlerinde hep o saf, güven dolu ifade, aynı pürüzsüz neşe seziliyordu. Katerina İvanovna'nın yüreğinden, "Belki gerçekten pek saf olduğu için yapıyor bunu…" düşüncesi geçti. Gruşenka o aralık, sanki duyduğu hayranlıktan kendinden geçmiş gibi "güzel eli" ağır ağır dudaklarına götürüyordu. Ağzı hizasına gelince birdenbire durdu, bir şeyler düşünür gibi bir hali vardı. Sonra ansızın, son derece tatlı, baygın bir sesle uzata uzata,

— Bir şey söyleyeyim mi benim melek küçük hanımcığım, deyiverdi; öpmeyeceğim elinizi işte…

Gruşenka ince, pek neşeli bir gülüşle güldü.

Katerina İvanovna titredi.

— Nasıl isterseniz… Peki, ne oldunuz?

— Siz elimi öptüğünüz halde benim öpmeyişim, unutamayacağınız bir anı olarak kalsın.

Gözleri parlıyor, dik, sabit bakışını Katerina İvanovna'dan ayırmıyordu.

— Küstah!..

Katerina İvanovna birden gerçeği anlar gibi oldu. Hırsla yerinden fırladı. Gruşenka da acele etmeden doğruldu.

— Şimdi gidip Mitya'ya, elimi öptüğünüzü, ama benim karşılık vermediğimi anlatacağım, öyle gülecek ki!

— Çık dışarı, kaltak!

— Ama bu ayıp küçük hanım, pek ayıp; ağzınıza hiç yakışmıyor böyle sözler.

— Defol buradan satılmış mahluk!.. diye çığlığı bastı Katerina İvanovna. Çarpılmış yüzünün her çizgisi titriyordu.

— Satılmış da ne demek? Siz de para uğruna, ortalık kararınca, kızlığınıza aldırmadan bekâr evlerine güzelliğinizi satmaya gittiniz ya, biliyorum bunu.

Katerina İvanovna bir çığlıkla Gruşenka'ya saldırdı, ama Alyoşa onu olanca gücüyle tuttu.

— Durun, ses çıkarmayın!.. Konuşmayın, hiç cevap vermeyin; şimdi gider o, şimdi!

O anda iki akrabasıyla oda hizmetçisi Katerina İvanovna' nın bağırmalarını duyarak yetiştiler. Hepsi etrafını sardı.

— Gideceğim ya!

Gruşenka kanepeden şalını aldı.

— Kuzum Alyoşa, beni eve kadar götürsene ne olur!

Alyoşa kadının karşısına geçerek ellerini bitiştirdi,

— Aman gidin buradan, çabuk gidin! diye yalvardı.

— Götür beni, Alyoşa'cığım. Yolda sana öyle güzel, cici şeyler anlatacağım ki! Bu numarayı senin için yaptım, Alyoşa'cığım. Hadi götür beni şekerim, pişman olmazsın sonra!

Alyoşa ellerini kenetleyip bükerek sırtını çevirdi. Gruşenka bir kahkaha çınlatarak dışarı koştu.

Katerina İvanovna sinir nöbetine tutuldu. Hıçkırıyor, ıspazmozlar içinde boğuluyordu. Odadakiler çevresinde telaşlanıyordu.

Büyük teyzesi,

— Size söyledim, diyordu, önlemek istedim sizi… Çok heyecanlısınız… Yapılır iş miydi bu? Bunları bilmezsiniz; hele bu, dediklerine göre hepsinden baskınmış… Doğrusu bu kadar kafasının dikine hareket edilmez.

— Dişi kaplan gibi! diye tekrar çığlığı bastı Katerina İvanovna. Niçin tuttunuz beni, Aleksey Fyodoroviç, dövecektim onu… dövecektim!

Alyoşa'nın karşısında kendini tutamıyor, belki tutmak da istemiyordu.

— Kırbaçlamalı onu, meydan dayağı… cellat eliyle darağacına götürmeli, ahalinin önünde!..

Alyoşa kapıya doğru geriledi.

Katerina İvanovna ellerini birbirine vurarak, birdenbire,

— Ya öteki, aman Yarabbim!.. diye bağırdı. Nasıl da bu kadar onursuz, acımasız olabildi! O uğursuz, lanetli günde olanları bu adi yaratığa anlatmış demek! "Güzelliğinizi satmak için küçük hanımcığım…" diyor. Hepsini biliyor! Ağabeyiniz bir alçaktır, Aleksey Fyodoroviç!

Alyoşa bir şeyler söylemek istiyor, ama ağzından tek kelime çıkmıyordu. Yüreği ağrıyacak kadar sıkılmıştı.

— Gidin Aleksey Fyodoroviç!.. Utanıyorum, çok fenayım… Yarın… ayaklarınıza kapanarak yalvarıyorum, yarın gelin. Kusura bakmayın, bağışlayın… Nasıl dayanacağımı bilemiyorum!

Alyoşa sokakta nerdeyse sendeleyerek yürüyordu. Katerina İvanovna gibi o da ağlamak istiyordu. Birdenbire arkasından Katerina İvanovna'nın

hizmetçi kızı yetişti:

— Küçük hanım size Bayan Hohlakova’dan gelen mektubu vermeyi unutmuştu; öğleden beri saklıyordu.

Alyoşa dalgın bir halle ufak pembe zarfı alarak farkında değilmiş gibi cebine attı.

XI

Lekeli Bir İsim Daha

Manastır şehirden bir verstten biraz fazla tutardı. Alyoşa, o saatte tenha olan yoldan hızla yürüdü. Gece hemen hemen bastırmıştı, yirmi otuz adım ötesi güçlükle seçiliyordu. Yarısında dörde ayrılıyordu yol. Yol kavşağındaki tek söğüdün altında bir insan karaltısı belirdi. Alyoşa oraya varınca gölge kımıldandı, genç adamın üzerine atılarak olanca sesiyle,

— Ya paranı ya canını! diye bağırdı.

Alyoşa hayretle,

— Sen misin Mitya? dedi, ama ilk anda birdenbire irkilmişti.

— Kah-kah-kah!.. Şaşırdın, değil mi? Seni nerede bekleyeyim diye düşündüm. Evlerinin önünde beklesem —üç yol geçiyor oradan— kaçırabilirdim. Sonra burada beklemek aklıma geldi. Manastıra giden tek yol bu olduğuna göre nasıl olsa buradan geçeceksin, dedim. Ee, olanı biteni anlat bakalım, tahtakurusu gibi ez beni… Ama nen var senin?

— Hiç ağabey… şey, korktum da… Ah Dmitri! Demin babamın kanı… (Alyoşa ağlamaya başladı. Daha önce de ağlamak istiyordu ama, o anda ruhunda bir şey kopuvermişti sanki.) Az kalsın öldürüyordun onu… beddua ettin ona… Oysa şimdi… burada… şaka yapıyorsun: “Ya paranı ya canını!”

— Ne var bunda? Ayıp mı?.. Duruma uygun değil, öyle mi?

— Yok canım… söyleyiverdim işte…

— Dur. Şu geceye bak: zifiri karanlık, bulutlar, rüzgâr da başladı. Şu söğüdün altına gizlendim, seni bekliyordum. Ansızın aklıma geldi, yemin ederim ki böyle: “Ne diye daha fazla azap çekmeli, neyi beklemeli?” dedim, “İşte bir söğüt, mendilim gömleğim var, bir ip yapar, askımı da eklerim, yeryüzü alçaklığımla daha fazla lekelenmekten kurtulmuş olur!” O anda adım seslerini duydum. Tanrım, sanki bir mutluluğa erdim. Demek sevdiğim, dünyada herkesten çok, tek olarak sevdiğim bir insan vardı, küçük kardeşimdi bu… O dakikada seni nasıl sevdiğimi bilemezsin. “Hemen boynuna atılayım!” diye düşündüm. Sonra aklıma pek saçma bir şey geldi: “Hadi şunu korkutup eğlendireyim,” dedim. Aptal gibi, “Paranı!”

diye haykırdım. Maskaralığımı bağışla, laf olsun diye yaptım bunu. Aman, cehennemin dibine hepsi… Sen orada olup biteni anlat. Ne dedi? Ez beni, vur, bakma gözümün yaşına!.. Köpürdü, değil mi?

— Hayır, bambaşka şeyler oldu Mitya. Orada… İkisini buldum.

— İkisi kim?

— Gruşenka da Katerina İvanovna'daydı.

Dmitri Fyodoroviç'in şaşkınlıktan ağzı açık kaldı.

— Olamaz! diye bağırdı. Saçmalıyorsun. Gruşenka'nın ne işi var orada!

Alyoşa, Katerina İvanovna'nın evine girdiği andan başlayarak olanı biteni anlattı. Hikâyesi on dakika kadar sürdü. Akıcı, düzgün bir şekilde anlatmıyordu, ama gene de en önemli kelimeleri, en önemli hareketleri unutmuyordu. Bu arada ana hatlarıyla kendi duygularını da dile getirdi. Dmitri onu ses çıkarmadan dinliyordu, bakışında korkunç bir durgunluk vardı. Fakat Alyoşa ağabeyinin her şeyi anladığını, olayı çok iyi kavradığını görüyordu. Yalnız hikâye ilerledikçe yüzü asılmakla kalmıyor, nerdeyse tehdit edici bir anlatıma bürünüyordu. Kaşlarını çatmış, dişlerini sıkarak bakışı büsbütün dikleşmiş, donuklaşmıştı. Az sonra yüzünde ansızın yeni bir değişme oldu: öfke, hiddet dolu yüzü birdenbire başkalaştı, kısılmış dudakları açıldı, içten bir kahkaha savurdu. Kahkahası o kadar sürdü ki uzun zaman söz söyleyemedi.

Nerdeyse hastalıklı, zerrece yapmacık olmadığı bilinmese hayasızlık denecek bir sevinçle,

— Elini öpmedi demek! diye bağırdı. Öpmeden kaçtı ha? Öteki de arkasından, "dişi kaplan" diye mi bağırdı? Kaplan mı kaplan! Darağacına göndermeli ha… Öyle ya, göndermeli, ben de aynı fikirdeyim; gerekirdi, çoktan gerekirdi… Evet kardeşim, darağacına diyecek yok, ama biz önce bu illetten yakayı sıyırmaya bakalım. Bilmez miyim bu hayasızlık kraliçesini; el öpme işinde kendini olduğu gibi göstermiş cadı! Dünyada onun üstüne cadı düşünülemez! Kendine göre zevk alıyor. Demek eve koştu. Öyleyse ben de… ah… Ben de bir koşu gidivereyim bari. Ayıplama beni, Alyoşka; kabul ediyorum, gırtlağını sıkmak az onun…

Alyoşa kederli bir tavırla,

— Ya Katerina İvanovna? diye bağırdı.

— Onun da, içini dışını olduğu gibi görüyorum, her zamankinden iyi görüyorum! Dünyanın dört… şey… beş kıtasının keşfi bu… Ne yaptığına bak! Bu, babasını kurtarmak gibi yüksek düşünceyle hakarete uğramak tehlikesini göze alarak hımbıl, kaba subayın evine korkusuzca koşan Katenka'nın, küçük enstitülünün ta kendisi! Fakat gururumuz var, tehlikeye atılmaya, kadere, kainata kafa tutmaya ihtiyacımız var. Onu teyzesi tutmuştu değil mi? Bu da teyzelerinin en zorbası; Moskovalı general karısı vardı ya, işte onun kız kardeşi; ama burnu ötekinden de yükseklerde… Oysa kocası zimmetine para geçirmekten yakalanmış; ellerinden çiftlikleri, neleri varsa almışlar, kibirli hanımefendi birden pıslayıvermiş, bir daha da kafası doğrulmamış. Demek Katya'yı tutan oymuş, ama bizimki dinler mi! "Engel tanımam ben; her şey emrimde… İstersem Gruşenka'yı da büyülerim." Kendine öyle güveni var ki cakasından yanına varılmıyor. Kabahat kimde? Gruşenka'nın elini ilk onun öpmesini kurnazlık mı sanıyorsun? Değil, gerçekten Gruşenka'ya âşık olmuştur, daha doğrusu Gruşenka'ya değil, hayaline, hezeyanına… Bunda da: "Benim hayalim, benim hezeyanım" yok mu ya! Alyoşa, yavrum, nasıl kurtuldun ellerinden? Cüppenin eteklerini topladığın gibi soluğu yolda aldın ha? Ha-ha-ha!..

— Gruşenka'ya o günü anlatmışsın ağabey; bununla Katerina İvanovna'yı ne kadar incittiğine dikkat bile etmemişsin. Öteki hemen, "Siz de güzelliğinizi satmak için gizlice bekârların evine gidiyorsunuz!" diye yapıştırdı. Bundan daha ağır hakaret olur mu, ağabey?

Alyoşa'yı en çok üzen, ağabeyinin Katerina İvanovna'nın küçülmesine sevinmiş görünmesiydi, oysa aslında olanaksızdı bu.

Dmitri Fyodoroviç birdenbire kaşlarını çatarak eliyle alnına vurdu:

— Tüh!..

Alyoşa demin hepsini; hakareti, Katerina İvanovna'nın, "Ağabeyiniz alçağın biridir!" diye haykırmasını anlattığı halde, bunlar ancak şimdi dikkatini çekmişti.

— Doğru, belki gerçekten Gruşenka'ya o uğursuz günden söz ettim. Evet, evet, anlattım, hatırlıyorum şimdi: o zaman Mokroye'deydik. Sarhoştum. Çingene kadınları, şarkılar arasındaydım… Ağlıyordum… hıçkırıklar içinde

diz çökmüş Katya’nın hayali önünde dua ediyordum. Gruşenka bunu gözden kaçırmadı. Her şeyi anlamıştı, o da ağlıyordu, şimdi gibi hatırımda… Ah yere batası! Başka türlü olur mu zaten? O gün ağlar, şimdi de… Şimdi de “kalbe kamayı saplayıverir”. Karıların âdetidir bu.

Başını eğerek düşünceye daldı. Sonra, birdenbire, üzüntülü bir sesle,

— Evet, alçağım, dedi. Yüzde yüz alçağım. Ağlamışım, ağlamamışım hepsi bir, alçağım! Oraya, teselli yerine geçerse, bu sıfatı kabul ettiğimi söyle. Eh, yeter bu kadar. Hoşça kal, gevezeliği uzatmayalım; iç açmıyor. Sen kendi yoluna git, ben de kendi yoluma… Son dakikam gelene kadar da görüşmek istemem artık. Allahaısmarladık Aleksey!

Alyoşa’nın elini kuvvetle sıktı, başını kaldırmadan, havada sallanır gibi şehre doğru yürüdü. Alyoşa arkasından bakıyor, bu apansız gidişin temelli olabileceğine inanmıyordu.

Dmitri Fyodoroviç birdenbire geri döndü.

— Dur Aleksey, bir itirafım daha var; ama yalnız sana! Bak bana, dikkatle bak. Bak, burada işte, burada korkunç bir onursuzluk hazırlanıyor.

Dmitri Fyodoroviç, “Burda işte, burada,” derken göğsünü yumrukluyordu. Bunu öyle tuhaf bir biçimde yapıyordu ki, söz ettiği onursuzluk koynunun bir yerinde, belki cebinde ya da muska gibi dikili olarak boynundaydı sanki.

— Artık beni biliyorsun: damgalanmış bir alçağım. Fakat şunu da bil ki, şu anda, şurada, göğsümde taşıdığım, oluşmakta olan ve buna engel olmak ya da izin vermek elimde bulunan —burasına dikkat et!— adilik şimdiye kadarki ya da ilerideki onursuzluklarımın yanında hiç kalır. Bundan vazgeçmeyeceğimi de bil! Sana demin hepsini anlattığım halde bunu söylemedim, bu kadar kaşarlanmadığım için söyleyemedim. Henüz durabilirim; durunca da yitirdiğim onurun yarısını geri kazanabilirim. Fakat durmayacağım, tasarladığım alçaklığı yapacağım. Sen de, peşinden, bunu bildiğime, haber verdiğime tanıklık et. Felaket ve karanlık!.. Açıklanacak tek nokta yok, zamanı gelince öğrenirsin. Batak sokağı ve cadı. Allahaısmarladık. Benim için dua etme, layık değilim, gerek de yok, hiç yok… asla muhtaç değilim. Hadi çekil!

Birden ve bu kez dönmemek üzere uzaklaştı. Alyoşa manastır yolunu tuttu. “Nasıl olur bu, bundan sonra onu görmeyecek miyim? Ne demek istiyor? Hemen yarın gidip bulacağım, mahsus bulacağım onu, bakalım neymiş bu söyledikleri!…”

Manastırı dolanarak çamlıktan doğru keşişhaneye geçti. O saatte içeri kimse alınmadığı halde kapıyı açtılar. Staretzin hücresine girerken içi titriyordu. Ne diye çıkmıştı, Staretz onu dış dünyaya niçin göndermişti? Burada sessizlik, kutsallık vardı; orası perişanlık, içinden çıkılmaz karanlıkla doluydu…

Hücrede, rahip adayı Porfiri ile Staretz Zosima’nın sağlık haberini almak için günün her saatinde uğrayan Paisiy Peder vardı. Alyoşa korkuyla Staretzin gitgide fenalaştığını öğrendi. Hatta cemaatle her akşamki konuşmasını yapamayacak haldeydi. Çoğunlukla, akşam ayinlerinden sonra, yatmadan önce manastır halkı Staretzin hücresine toplanır, herkes yüksek sesle o günkü günahlarını, günah sayılan hayallerini, düşüncelerini, hatta varsa, aralarındaki kavgaları itiraf ederdi. Bazıları diz çökerek günah çıkarır; Staretz onları bağışlar, barıştırır, kimine öğüt, kimine ceza verir, sonra kutsayarak gönderirdi. Staretzliğin düşmanları bu toplu “günah çıkarma”ya karşı çıkarlar, bunları dinin kutsal gizliliğine saygısızlık, hatta küfür sayarlardı, oysa durum bambaşkaydı. Muhalifler, bu şekilde günah çıkarmanın iyiye götürmek şöyle dursun, insanları gerçekte bile bile günaha, kötü yola götürdüğü konusunda piskoposluk dairesinin dikkatini çekerlerdi. Sözümona, topluluğun çoğu Staretze istemeyerek, sadece birbirlerine bakarak, onlara kibirli, isyankâr ruhlu demesinler diye giderlermiş. Akşam günah çıkarmaya gidenlerden bazıları önceden, “Ben, sabah sana kızdığımı söylerim, sen de kabul edersin,” diye kararlaştırırlarmış. Bunu, bir şey söylemiş olmak, âdet yerini bulsun diye yaparlarmış. Bazen gerçekten böyle olduğunu Alyoşa da biliyordu. Keşişlerin akrabalarından gelen mektupların önce Staretze getirilip onun tarafindan açılmasına topluluktan bazılarının epey söylendiklerini de biliyordu. Şüphesiz, görünüşte her şey gönül rızasıyla, yürekten tevekkülle, ahlak adına yapılıyordu. Oysa aslında, bazen hiç de içten değil, tam tersine yapmacıklı, ikiyüzlü davranılıyordu. Bununla birlikte, topluluğun büyükleri, tecrübeli kimseler “Bu çevreye ruhunu kurtarmak amacıyla içtenlikle girenler için verilen ödevler, ağır denemeler yüzde yüz yararlıdır diye düşüncelerinde diretirlerdi. Bundan sıkılıp sızlananlar rahip sayılamaz,

bunlar manastıra boşuna gelmiştir, yerleri dış dünyada… İnsanoğlu günahtan, iblisten değil dışarıda, kilisede bile korunamayacağı için günaha yumuşak yüz göstermemelidir,” derdi.

Alyoşa’yı kutsayan Paisiy Peder, fısıldayarak,

— Çok halsiz düştü, hep uyuyor, diye haber verdi. Güçlükle uyandırabiliyoruz. Zaten uyandırmak doğru değil. Demin beş dakika kadar uyandı, cemaati kutsadı, gece kendisi için Tanrıya yakarmalarını diledi. Yarın bir kere daha Kutsal Ekmekle Şarap almak istiyor. Seni andı Aleksey: çıkıp çıkmadığını sordu. Şehirde olduğunu söylediler. “Oraya gitmesine izin veriyorum,” dedi. “Şimdilik yeri orası, burası değil!” Senden sevgiyle, kaygılanarak söz ediyordu. Sana bahşettiği şerefi anlıyor musun? Fakat seni neden yeniden dışarıya gönderiyor acaba? Demek kaderinde yazılı olanları önceden görüyor. Oraya boş bir hoppalık, eğlence için dönmeyeceksin. Staretzin sana verdiği bir ödev olacak Aleksey, bunu anla!

Paisiy Peder çıktı. Aleksey, Staretzin ancak bir iki günlük ömrü kaldığından şüphe etmiyordu. Evvelsi gün babasıyla, Hohlakov’larla, ağabeyisi ve Katerina İvanovna ile görüşmeye söz verdiği halde manastırdan hiç çıkmayarak son demine kadar Staretzinin yanında kalmaya karar verdi. Yüreği sevgi doluydu. Dünyada en değerli bildiği, ölüm yatağına düşmüş bu varlığı bırakarak şehirde, kısa bir zaman için bile olsa onu nasıl aklından çıkarabildiğini acı acı düşündü. Staretzin yattığı hücreye geçti, uyuyan adamın önünde diz çökerek yere kapandı. Staretz sessiz, hareketsiz uyuyordu; hafif, düzenli, adeta belirsizce soluk alıyordu. Yüzü sakindi.

Staretzin sabah konukları kabul ettiği odaya geçen Alyoşa hemen hemen soyunmadan, yalnız ayakkabılarını çıkararak dar, sert, deri kaplı kanepeye uzandı. Epey zamandır geceleri yalnız yastığını getirerek hep orada yatıyordu. Babasının demin söz ettiği döşeği epeydir sermiyordu. Cüppesini yorgan yerine kullanıyordu. Yatmadan önce diz çökerek uzun uzun dua etti. Duasında Tanrıdan içindeki kuşkuyu açıklamasını dilemiyor, sadece her zamanki gibi, övgülerini göndererek ruhunu sevinçli bir duygulanmayla sarması için yalvarıyordu. Bu duygunun arkasından hep huzurlu, sakin bir uyku geliyordu. Dua ederken Alyoşa birdenbire, farkında olmadan, cebindeki küçük pembe zarfa dokundu; Katerina İvanovna’nın hizmetçisi sokakta ardından koşup vermişti. Bir an bocaladı, ama duayı bitirdi. Kısa

bir duraklamadan sonra zarfı açtı. İçinde o sabah Staretzin önünde onunla bu kadar alay eden Bayan Hohlakova'nın genç kızı Lise'in imzasını taşıyan bir mektup vardı.

"Aleksey Fyodoroviç," diye başlıyordu. "Herkesten, annemden bile gizli yazıyor, bunun ne kadar kötü bir şey olduğunu da biliyorum. Fakat yüreğimdekileri size açmazsam, yaşayamayacağım artık. Bunu bir süre ikimizden başka kimse bilmemeli. Yalnız söylemek istediklerimi size nasıl anlatacağımı bilemiyorum… Kâğıdın yüzü kızarmaz, derler. Oysa emin olun yalan, kızarır; tıpkı benim şimdi kızardığım gibi… Sevgili Alyoşa, sizi seviyorum, ta çocukluğumdan, Moskova'dan beri seviyorum. O zaman şimdiki gibi değildiniz; hem sizi ömrümün sonuna kadar seveceğim. Yüreğim, sizinle birleşmeyi seçti; yaşlanınca hayatımızı birlikte bitirmek için sizi seçti. Tabii manastırdan çıkmak koşuluyla… Yaşlarımıza gelince, yasaların emrettiği kadar bekleriz. O zamana kadar ben de yüzde yüz iyileşip yürüyeceğim, dans edeceğim. Bunu nasıl ayrıntılı düşündüğümü görüyorsunuz ya! Yalnız şunu aklım almıyor: Bu satırları okuduktan sonra hakkımda ne düşüneceksiniz acaba? Hep gülüp yaramazlık ederim; demin sizi gücendirdim ama emin olun, kalemi elime almadan önce Meryem Ana ikonunun önünde dua ettim, şimdi de dua ediyorum, nerdeyse ağlayacağım…

"Sırrım elinizde; yarın bize gelince yüzünüze nasıl bakacağımı bilemiyorum. Ah Aleksey Fyodoroviç, ya size bakarak, deminki hesap, aptal gibi kendimi tutamadan ölüverirsem?.. Beni kötü, alaycı bir kız sanır, mektubuma inanmazsınız. Bunun için yalvarırım canım, bana azıcık merhametiniz varsa yarın içeri girince tam gözlerimin içine bakmayın, bakışlarımız karşılaşınca belki kendimi tutamaz, birdenbire gülüveririm, hem üzerinizde bu uzun elbise de olacak… Bunları düşündükçe şimdiden buz kesiliyorum. Bunun için içeri girince bir süre bana hiç bakmayın, anneme ya da pencereye bakın…

"İşte size bir aşk mektubu yazdım; Tanrım, ne yaptım ben!.. Beni küçümsemeyin Alyoşa, çok fena bir şey yaptım ve sizi üzdümse bağışlayın. Bundan sonra belki ebedi olarak mahvolmuş şerefimin sırrı sizin elinizde…

"Bugün eminim ağlayacağım. Allahaısmarladık, korkunç buluşmamıza kadar.

Lise

Hamiş: Ama muhakkak, muhakkak gelin Alyoşa, muhakkak!

Lise”

Alyoşa mektubu hayretle tekrar tekrar okudu, biraz düşündü, sonra birdenbire yavaştan, tatlı tatlı güldü. Arkasından ürperir gibi oldu, gülüşü ona günahmış gibi geldi. Fakat bir an sonra o sessiz, mutlu gülüşü devam etti. Mektubu ağır ağır katlayıp zarfa koydu, istavroz çıkarıp yattı. Yüreğindeki huzursuzluk ansızın geçmişti. İstavroz çıkararak deliksiz uykuya dalarken, “Tanrım, deminkilerin hepsine merhamet eyle!” diye mırıldanıyordu. “Bedbahtları, asileri koru ve doğru yolu göster. Sevginin kendisi olan Sen, hepsine huzur ihsan eyle!”

İkinci Bölüm

Dördüncü Kitap

Acılar

I

Ferapont Baba

Alyoşa çok erken, daha gün ağarmadan uyanmıştı. Staretz de uyanıktı; yataktan koltuğa geçmek istediği halde kendini pek güçsüz hissediyordu. Bilinci tamamen yerindeydi; yüzünde yorgun, ama neşeli, candan, çekici bir ifade vardı. Alyoşa'ya, "Belki bu akşama çıkamam," dedi, hemen günah çıkarıp Kutsal Ekmekle Şarap istedi. Bu işi öteden beri Paisiy Peder yapardı. Ardından, ölümlü dünyadan ayrılanlara yapılan son ayin başladı. Rahiplerle keşişler toplandılar, Staretzin hücresi iyice doldu. O aralık gün ışıdı. Manastır halkı sökün etti. Ayin bitince Staretz oradakilerle vedalaşmak istedi, hepsiyle öpüştü. Hücrenin darlığı yüzünden ilkin girenler çıkıyor, yeni gelenlere yer veriyorlardı. Alyoşa, yeniden koltuğa geçen Staretzin yanında duruyordu. Staretz gücü yettiği kadar konuşuyor, öğütler veriyordu, sesi yavaştan çıktığı halde, oldukça toktu. Çevresini saranları sevecen bakışlarla süzerek, "Aziz Pederlerim, kardeşlerim, bunca yıl sizinle konuşmaya, öğütler vermeye öyle alıştım ki, susmak bana konuşmaktan daha güç eliyor," diye şakalaştı. O sırada söylediklerinden bazıları sonraları Alyoşa'nın aklında kaldı. Sesi açık ve yeteri kadar güçlü olduğu halde, ifadesi pek sağlam değildi. Bir konudan başkasına atlıyor, sanki söylemeye yetişemediklerini ömrünün son dakikasına sığdırmaya uğraşıyordu. Bunlar, yalnızca öğretmek istedikleri de değildi, yüreğindeki sevinci, heyecanı başkalarıyla paylaşmak özlemiyle konuşuyordu.

Alyoşa'nın sonraları hatırladığına göre, Staretz şöyle öğüt veriyordu:

— Birbirinizi sevin, Pederler. Bütün Tanrı kullarını sevin. Dış dünyadan ayrılıp buralara kapanmakla öbür insanların üstünde bir kutsallık kazanmadık; tersine, buraya gelen, dünyada herkesten, her şeyden aşağı olduğunu bilerek, bunu kabullenerek gelmiştir… Bu duvarlar arasında ömür geçiren rahip, zaman geçtikçe bunu artan bir duyarlıkla anlamalıdır. Yoksa buraya gelmesinin ne gereği var? Ancak dışarıda yaşayanlardan daha kötü olduğumuzu kabul ettikten başka bütün dünyanın ve kendi günahlarımızın sorumluluğunu üzerimize alırsak birleşmemizdeki amaca yaklaşmış oluruz. Şunu bilin ki, sevgililerim, hiçbirimiz sadece insanlığa özgü bazı genel suçlarla suçlanmış değiliz; dünyadaki ayrı ayrı her kişinin sorumluluğu da bizim omuzlarımızdadır. Bu anlayışa varan her rahip, hatta her insan hayat yolunun ereğine varmıştır. Rahiplerin hiçbir olağanüstülük taşımadığını

bilin; onlar, bütün insanların olması gerektiği gibidir. Yüreklerimizin sonsuz, bütün dünyayı kavrayan, doymak bilmez bir sevgiyle dolması da ancak böyle mümkündür. Böylelikle her biriniz sevgiyle dünyayı kazanabilir, gözyaşlarınızla insanlığın günahlarını yıkayabilirsiniz. İçinize dönerek her zaman günahlarınızı kendi kendinize açıklayın. Günahınızı anlamak sizi ürkütmesin, yeter ki pişmanlığı tam duyun; ama Tanrı ile pazarlığa girişmekten de kaçının. Tekrar tekrar söylüyorum, gururlu olmayın. Ne küçüklere, ne büyüklere karşı gururlu davranın. Size sırt çeviren, aşağılayan, söven, iftira edenlerden nefret etmeyin. Zındıklardan, kötüyü öğretenlerden, maddecilerden yalnız iyi olanlarından değil, çünkü hele bu zamanda aralarında epey iyiler de bulunuyor, kötülerinden de nefret etmeyin. Dualarınızda onları, “Duacısı olmayanlarla Sana dua etmek istemeyenleri koru, Ulu Tanrım!” diye anarsınız. Ayrıca, “Bunu kibrimden dilemiyorum Tanrım, çünkü kendim herkesten aşağıyım,” diye eklemeyi unutmayın… Hıristiyan milletini sevin, sürüyü yabanların ellerine kaptırmayın. Tembellikle kibre, çıkarcılığa dalarsanız başka ülkelerden yabancılar gelip sürünüzü elinizden alırlar. Millete hiç durmadan, yılmadan İncil’i anlatın… Doğruluktan ayrılmayın… Gümüş, altın toplamaya bakmayın. İmanınız bütün olsun, sancağınızı yücelerde tutun.

Staretz, aslında bunları tam Alyoşa’nın sonradan yazdığı şekilde değil de, daha kesik kesik söylüyordu. Zaman zaman, kuvvet toplamak ister gibi büsbütün susuyor, tıkanıyordu, fakat coşkun heyecanı hiç eksilmiyordu. Oradakiler onu duygulanarak dinliyordu. Gene de bazıları hayret ediyor, sözlerini karanlık buluyordu.

Sonraları hepsini bir bir hatırladılar. Bir aralık hücreden çıkan Alyoşa oradaki ve çevreyi doldurmuş cemaatin heyecanlı bekleyişine şaşırdı. Bu bekleme kiminde merak, kuşku, kiminde huşu dolu bir anlam taşıyordu. Hepsi, Staretzin ölümünden sonra hemen karşılaşacakları büyük bir olay bekliyorlardı. Bekleyişleri bir bakıma hafiflik sayılabilirdi; ama rahiplerin en ciddi olanları bile bundan kendilerini kurtaramıyordu. En ciddi görünen Paisiy Pederdi.

Alyoşa, Rakitin’in bir rahiple onu çağırtması üzerine hücreden ayrıldı. Rakitin şehirden, Bayan Hohlakova’dan Alyoşa’ya bir mektup getirmişti. Kadın mektubunda çok ilginç, pek de yerinde bir haber veriyordu. Sorun şuydu: Bir gün önce Staretze, Prohorova adında şehirli ihtiyar bir

başçavuşun dul karısı kutsanmak için gelmişti. Kadıncağız Staretze, bir yıl önce Sibirya'ya, İrkutsk'a görevli olarak gidip hâlâ haber alamadığı oğlu Vasenka için kilisede ölülerle birlikte dua edip edemeyeceğini sormuştu. Staretz, oldukça sert bir şekilde bunu önledi ve böyle dualara kalkışmanın büyücülükten farkı olmadığını söyledi. Sonra cahilliğine vererek bağışladı.

Bayan Hohlakova'nın deyişiyle "Yarının kitabından okur gibi", kadının oğlu Vasya'nın yüzde yüz sağ olduğunu, yakında ya geleceğini ya da bir mektup salacağını, eve gidip sabırla beklemesini söyledi. Bayan Hohlakova coşkunlukla, "Ne dersiniz, kehaneti aynen, hatta fazlasıyla çıktı," diye ekliyordu. İhtiyar kadın eve varır varmaz Sibirya'dan gelen mektubu vermişler. Hem bu kadar da değil, Vasya, yoldan, Ekaterinburg'dan yazdığı mektupta annesine, bir memurla birlikte Rusya'ya dönmekte olduğunu, bu mektubun eline değmesinden aşağı yukarı üç hafta sonra onunla kucaklaşmayı umduğunu yazıyor…

Bayan Hohlakova, Alyoşa'ya, "Keramet mucizesini" Başrahiple cemaate hemen müjdelemek için heyecan dolu bir dille yalvarıyordu. Mektubunu "Bunu hepsi, hepsi bilmeli!" diye bitiriyordu. Mektup çok acele yazılmıştı, yazanın heyecanı her satırdan belliydi. Fakat Alyoşa'nın cemaate bir şey anlatmasına gerek kalmadı, olanı herkes duymuştu. Rakitin onu çağırması için gönderdiği rahiple, "Pek muhterem Paisiy Pedere, bir an bile ihmal edilemeyecek, son derece önemli bir anlatacağı olduğu; gösterdiği cüret için ayaklarına kapanarak af dilediği" yollu haber salmıştı. Rahip Rakitin'in ricasını Alyoşa'dan önce Paisiy Pedere söylediği için, Alyoşa yerine dönünce ona mektupta okuduklarından kanıt olarak söz etmek kaldı, o kadar. "Mucize" konusunu kaşlarını çatarak okuyan bu sert, her şeye kolay kolay inanmayan adam, içindeki duyguyu açığa vurmaktan kendini alamadı. Gözleri parladı, dudaklarında vakur, duygulu bir gülümseme belirdi. Birdenbire, ağzından kaçmış gibi.

— Daha neler göreceğiz! diye mırıldandı.

Çevredeki rahipler,

— Daha neler göreceğiz, neler göreceğiz daha!.. diye tekrarladılar. Fakat Paisiy Peder yeniden somurttu, etrafındakilere, hiç olmazsa bir zaman için bundan söz açılmamasını tembih etti. Sonra, temkinlilikle,

— Çünkü dışarıda söylenenler ciddiye alınmaz, hem bu olay kendiliğinden de olabilirdi, diye ekledi. Ama bunu sanki sorumluluğu üstünden atmak ister gibi ve sözlerine pek inanmadan söyledi. Dinleyenler bunun o anda farkına vardılar. “Mucize”, manastır halkı arasında, hatta dışarıdan sabah ayini için gelenler arasında bile hemen duyuldu.

Mucizeye en çok şaşan bir gün önce Uzak Kuzeydeki Obdorsk bölgesinde Ermiş Silvester manastırından gelen rahipti. Bu akşam Bayan Hohlakova’nın yanında durarak Staretzi selamladıktan sonra bayanın “şifa bulan” kızını göstererek içten gelen bir merakla “Böyle şeyleri nasıl yapabiliyorsunuz?” diye soran rahipti.

Adamcağız şaşırmıştı, neye inanacağını bilemiyordu. Daha dün akşamüstü arı kovanlığı arkasındaki özel hücresinde yaşayan manastırın Ferapont Baba’sını ziyaret etmişti. Bu karşılaşma onu iyice sarsmış, ürkütücü bir etki bırakmıştı. Ferapont Baba tam bir perhizci, konuşmadan kesilmiş ihtiyar bir rahipti. Ondan, önce de, Staretz Zosima’nın zararlı, züppece bir yenilik saydığı Staretz sınıfı düşmanlığının temsilcisi olarak söz açmıştık. Ferapont Baba, kimseyle konuşmadığı halde son derece tehlikeli bir düşmandı. Tehlikesi en çok, cemaatin büyük kısmının tamamıyla ondan yana olması ve dışarıdan gelen pek çok kimsenin de Ferapont Baba’yı yüzde yüz meczupluğuna rağmen yüce ruhlu bir keşiş saymalarından geliyordu. Aslında en çekici yanı, meczupluğuydu. Ferapont Baba, Staretz Zosima’yı hiç ziyaret etmezdi. Keşişhanede kaldığı halde, hep o meczupluğu nedeniyle oranın kuralları uyarınca onu rahatsız eden olmuyordu. Yaşı yetmiş beş, belki de fazlaydı. Keşişhanenin kovanlığı arkasında, duvarın köşesinde tahtadan kırık dökük bir hücrede oturuyordu. Bu hücre çok eskiden, bir yüzyıl önce, gene büyük bir perhizci olan İona Peder için yapılmıştı. Yüz beş yaşına kadar yaşayan İona Pederin din yolunda yaptıkları üzerine manastırda ve dolaylarında pek ilginç şeyler anlatılıyordu. Ferapont Baba, uğraşa uğraşa yedi yıl önce bu ıssız hücrenin kendisine verilmesini sağladı. Hücre aslında küçücük bir kulübeydi; içi bağışlanan ikonlarla dolu olduğu için bir tapınağı andırıyordu. İkonların önünde gene halkın bağışladığı kandiller gece gündüz yanardı; Ferapont Baba, bunların bakımıyla görevliydi. Söylediklerine göre (gerçekten de öyleydi) üç günde ancak bir kilo ekmek yerdi, fazla değil. Ekmeğini orada oturan kovan bekçisi üç günde bir getirirdi. Ferapont Baba, hizmetini gören bu adamla bile ancak kırk yılda bir konuşurdu. İki kilo ekmekle her pazar

günü, ikinci sabah ayininden sonra Başrahibin gönderdiği bir Kutsal Ekmek, haftalık yemeğiydi. Maşrapadaki suyu her gün değiştirirlerdi. Ayinlerde pek seyrek görünürdü. Sevenleri ziyaretine geldiği zaman Ferapont Baba'yı diz çökmüş, bazen sabahtan akşama kadar bu durumda başını çevirmeden ibadet ederken bulurlardı. Gelenlerle konuşacak olsa bile sözleri kısa, kesik, tuhaf ve çoğu zaman kaba birkaç kelimeden ibaretti. Arada bir pek seyrek açılır, konuşmaya başlardı, ama çoğunda ziyaretçileri için pek kapalı bir düşünce ileri sürer, ne kadar yalvarsalar açıklamaya yanaşmazdı. Papazlığı yoktu, sadece rahipti. Kara cahil tabaka arasında Ferapont Baba'nın ermişliğine, yalnız ruhlarla konuştuğu için insanlarla görüşmek istemediğine inanılıyordu. Obdorsklu rahip, o da sessiz, somurtkan bir adam olan kovanlık bekçisinin tarifi üzerine kovanlığa girerek Ferapont Baba'nın hücresinin bulunduğu köşeye geldi. Bekçi önceden, "Belki dışarıdan geldiğin için konuşur seninle, ama bakarsın hiç ağzını açmaz," diye uyardı. Rahibin, sonradan anlattığına göre, hücreye yaklaşırken korkudan ödü patlıyordu. Vakit hayli geçti. Ferapont Baba o aralık hücrenin kapısında alçak bir iskemlede oturuyordu, iri, yaşlı bir karaağaç tepesinde hafif hafif hışırdıyordu. Akşam serinliği çıkmıştı. Obdorsklu rahip, keşişin ayaklarına kapandı, kutsamasını diledi.

Ferapont Baba,

— Benim de ayağına kapanmamı mı istiyorsun rahip, dedi. Kalk!

Rahip doğruldu.

— Kutsarken kutsanmış olursun. Otur yanıma… Nereden böyle?

Rahipçiği en çok, bu yaşlı ve tam bir perhiz içinde yaşayan adamın iriyarı, dimdik gövdesiyle hâlâ dinç kalması şaşırtmıştı. Zayıf olmakla beraber, yüzünün rengi yerindeydi. Gövdesi pek kuvvetten düşmemiş olmalıydı; atlet yapılıydı. Önceleri kapkara olduğu belli olan gür saçları, yaşlılığına rağmen, henüz iyice ağarmamıştı. Sakalı da gürdü. Gri gözleri iri, ışıl ışıl ve dikkati çekecek kadar fırlaktı. "O"ları vurgulayarak konuşuyordu. Sırtında, o zaman mahpus çuhası denilen kaba, boz renkli kumaştan bir gömlek vardı, belini kalın bir iple sıkmıştı. Boynu, göğsü açıktı. Kaba, kalın bir ketenden yapılmış, aylardır sırtından çıkarmadığı gömleği simsiyahtı. Söylendiğine göre, gömleğinin altında on beş kiloluk bir zincir vardı. Ayağına çorap giymemiş, partal bir kundura geçirmişti.

Yolcu rahip, fıldır fıldır dönen gözlerinde meraklı, biraz da ürkek bakışlarla keşişi süzerek alçakgönüllülükle,

— Küçük Obdorsk keşişhanesinden, Ermiş Silvester manastırından geliyorum, dedi.

— Gittim o senin Silvester'e. Bir zamanlar kalmıştım orada. E, afiyette mi, Silvester?

Rahip bir şey diyemedi.

— Kuş beyinlisiniz hepiniz! Perhizler ne âlemde?

— Eski keşişhane usulüne göre düzenledik: Büyük perhiz ayında pazartesi, çarşamba, cuma yemek yok. Salıyla, perşembe, cumartesi beyaz ekmek, balla hoşaf, yaban dutu, lahana salamurası, bir de arpa unu veriliyor. Cumartesi beyaz lahana çorbası, nohutlu erişte çorbası, kara buğday kaşası…[54] Hepsi yağla yapılır. Pazarları lahana çorbasının yanına kuru balık bir de kaşa ekleniyor. Kutsal haftada[55] pazartesinden cumartesi akşamına kadar altı gün sade suyla ekmek, az miktarda da çiğ sebze yenir. Her gün yenilmez zaten. Birinci haftanın[56] perhizine benzer bu… Büyük Cuma ağzımıza hiçbir şey koymayız. Büyük Cumartesi de üçe kadar perhiz yaptıktan sonra az bir miktar suyla ekmek ve bir tas şarap alabiliriz. Kutsal Perşembe, yağsız haşlama yer, şarap içeriz, yahut kuru şeylerle açlık bastırırız. Zira Laodekya Ruhani Meclisi Büyük Perşembe hakkında şöyle diyor: "Büyük perhizin son haftasındaki Perşembe günü yemeğe cevaz vermekle bütün Perhiz ayını lekelemek uygun değildir." Bizde böyle yapılıyor.

Rahipçik cesaretlenerek,

— Ama sizinle kıyaslanınca bunlar hiç kalır, Büyük Peder, diye ekledi. Çünkü siz bütün yıl kutsal Paskalyada bile midenize ekmekle sudan başka şey koymuyorsunuz. Bizim iki günlük ekmeğimizle bir hafta geçiniyorsunuz. Şaşılacak bir perhiziniz var.

Ferapont Baba, birdenbire,

— Ya keçi mantarı? dedi. (Keçideki "K"yi sert bir şekilde, "ğ" gibi söylüyordu.) Rahip şaşkınlıkla.

— Keçi mantarı mı?.. diye tekrarladı.

— Öyle ya. Öbürlerinin ekmeğine muhtaç değilim. Kalkar, ormana gider, orada keçi mantarıyla, meyveyle yaşarım. Buradakiler ekmeği bırakıp bir yere gidemezler, demek şeytanın pençesindedirler. Hele şimdi bazı cenabetler, bu kadar perhize gerek olmadığını söylüyor. Kibirdir, küfürdür bu sözleri.

Rahip göğüs geçirdi:

— Doğru ya…

Ferapont Baba,

— Oradakilerdeki şeytanları gördün mü? diye sordu.

Rahip, ürkek ürkek,

— Kim oradakiler? dedi.

— Geçen yıl Kutsal Üçlükte[57] Başrahibe gittim, bir daha da uğramadım oraya. Gördüm: Kiminin göğsüne oturmuş, cüppesine saklanıyor, yalnız boyunları gözüküyor, kiminin cebinden kafasını çıkarmış bakıyor, gözleri fıldır fıldır… Birinin boynuna asılakalmış, adam onu taşıdığının farkında bile değil…

— Siz… görüyordunuz, öyle mi?

— Dedim ya, olduğu gibi görüyordum, Başrahipten çıkarken baktım, biri kapının arkasına gelip benden saklanmaya çalışıyor; hem pek iri bir şeydi, bir buçuk arşın, belki daha fazla vardı… Kalın, boz renkli, upuzun kuyruğu kapının aralığına girmişti. Fırsatı kaçırmadım, kapıyı birden örtüverdim, kuyruğunu kıstırdım. Cırladı, debelenmeye başladı, istavroz çıkarıp üç kere kutsadım. Olduğu yerde çatlayarak geberdi. Besbelli o köşede çürümüş, leş kokmuştur; ama onlar ne görür, ne de kokusunu alırlar. Tam bir yıl oldu adım attığım yok. Buranın yabancısısın diye açtım bunu.

— Sözleriniz pek korkunç!

Rahip gitgide cesaretleniyordu:

— Büyük Peder, Kutsal Ruhla temas ettiğiniz söyleniyor. En uzak illerde bile duymayan kalmadı; doğru mu bu? diye sordu.

— İniveriyor bazen.[58] Oluyor.

— Nasıl iniyor? Ne şekilde?

— Kuş şeklinde.

— Kutsal Ruh, güvercin şeklinde değil mi?

— Yoo, Tanrısal, Kutsal Ruh başka, benimki başka. O, bir kuş olarak kâh kırlangıç, kâh saka ya da arıkuşu şeklinde inebilir.

— Onu gerçek arıkuşundan nasıl ayırt ediyorsunuz?

— Konuşuyor.

— Nasıl konuşuyor, ne dilde?

— İnsan dilinde.

— Neler söylüyor size?

— Mesela, bugün bir ahmağın gelip saçma sapan şeyler soracağını söyledi. Çok şey istiyorsun rahip.

Rahip, başını sallayarak,

— Sözleriniz korkunç, Büyük ve Kutsal Peder, dedi. Ürkeklikle bakan gözlerinde biraz da inanmazlık belirtisi vardı.

Ferapont Baba, kısa bir sessizlikten sonra,

— Şu ağacı görüyor musun? diye sordu.

— Görüyorum, Kutsal Peder.

— Sence bu bir karaağaç, bana göre değil.

— Ya ne?..

Rahip meraklı bir bekleyiş içinde sustu.

— Geceleyin olur… Şu iki kalın dalı görüyor musun? Gece bunlar bana uzatılan, beni arayan İsa’nın kollarıdır… Apaçık görür, titrerim… Korkunç, ah pek korkunç!

— Korkacak ne var! Madem İsa’nın kendisi bu?..

—Ya kapıp da göklere uçurursa beni?

— Diri diri mi?

— Şanlı İlyas’ı duymadın mı; sarıldığı gibi kaldırıp götürür…

Bu konuşmadan sonra kendisine gösterilen bir rahip hücresine dönen Obdorsklu rahip hayli şaşırdığı halde, gene de içinde Staretz Zosima’dan çok Ferapont Baba’ya yakınlık duyuyordu. Her şeyden önce, Obdorsklu rahip, perhiz yanlısıydı; Ferapont Baba gibi büyük bir perhizcinin garip şeyler görmesini pek şaşılacak gibi bulmuyordu. Sözleri pek saçma sapan görünüyordu ama, içindeki asıl anlamı Tanrı bilirdi. İsa adına gezen meczupların ne sözleri, ne hareketleri vardır bazen! Kuzeyli rahip kısılmış şeytan kuyruğuna yalnız simgesel olarak değil, gerçekten, içten, hem de seve seve inanmaya hazırdı. Aslında daha manastıra gelmeden önce de ötekinden berikinden duyduğu şekilde staretzliği kesin olarak zararlı bir yenilik sayıyordu. Manastırda bir gün kaldıktan sonra cemaat arasında derin düşünmeyen, staretzliği kabul etmeyen kimselerin gizliden gizliye mırıldanmalarını fark etti. Obdorsklu rahip her taşın altından çıkan açıkgöz, son derece meraklı bir adamdı. Bu yüzden Staretz Zosima’nın yeni “mucizesi” hakkındaki önemli haber, rahibi derin bir hayrete düşürdü. Alyoşa sonraları Staretze ve hücresine sokulan rahipler arasında, her şeye kulak veren, sorup soruşturan, her yerde bitiveren, konuşan gruplara yanaşan meraklı Obdorsklu konuğun siluetini hatırladı. Ama o sıralar ona hiç önem vermemişti, ancak zamanla zihninde yeniden canlandı… Zaten o sıralar bunlarla uğraşacak durumda değildi: Yeniden yorgunluk duyarak yatağa giren Staretz Zosima, tam uyumak üzereyken birdenbire Alyoşa’yı hatırlamış, yanına çağırmıştı. Alyoşa koşarak gitti. Staretzin yanında yalnız Paisiy Peder, Papaz Yosif Peder, bir de rahip adayı Porfiri vardı. Staretz, yorgun gözlerini açarak sabit bakışını Alyoşa’ya dikti ve birdenbire,

— Seninkiler bekliyor mu seni, oğlum? diye sordu.

Alyoşa, birden bir şey söyleyemedi.

— Sana ihtiyaçları vardır belki. Dünden bugün için verilmiş sözün yok muydu?

— Evet… vardı… Babama… kardeşlerime… başkalarına da…

— Gördün mü. Muhakkak git. Üzülme. Bu dünyada son sözümü senin yanında söylemeden ölmeyeceğimi de bil. O sözü sana söyleyeceğim oğlum, sana vasiyet edeceğim. Sana sevgili oğlum, çünkü beni seviyorsun. Şimdi söz verdiğin kimselere git.

Alyoşa, hemen boyun eğdi, oysa gitmeyi hiç canı istemiyordu. Ama Staretzin son sözünü ona vaat etmesi, delikanlının ruhunu sevinçle sarstı. Şehirdeki işleri bir an önce bitirip dönmeye can atıyordu. Tam o sırada Paisiy Peder de onu çok candan, Alyoşa'yı umulmadık ölçüde etkileyen bir şekilde uğurladı.

Staretzin hücresinden çıkarken Paisiy Peder doğrudan doğruya, hiçbir girişe gerek görmeden,

— Şunu hiç unutma delikanlı, diye başladı, dünya bilimleri büyük bir kuvvet halinde birleşerek şu son yüzyılda en çok ermişlerin bize kutsal diye tanıttığı şeyleri ele aldılar; amansız bir incelemeden sonra tutar yanını bırakmadılar. Fakat ayrı ayrı parçaları incelerken bütünü, hem de şaşılacak bir basiretsizlikle gözden kaçırdılar. Oysa o bütün, gücünden hiç kaybetmeden gözlerinin önünde eskisi gibi duruyor, cehennem kuvvetleri bile baş edemez onunla. Tam on dokuz yüzyıl yaşamadı mı; şimdi de kişinin ruhunda, kütlenin her yaptığında yaşayan o değil mi? Hatta önlerine ne gelirse yıkan zındıkların ruhlarında bile var. Çünkü Hıristiyanlığı reddeden, ona isyan edenler bile aslında İsa'nın verdiği örneği aşamadılar; ne akılları, ne de ruhlarındaki ateş, İsa'nın verdiği örnekten üstün bir şeyler yaratmalarına olanak verecek yeterlikteydi. Yapılan denemeler birtakım çirkin sonuçlar verdi, o kadar. Bunu hiç aklından çıkarma delikanlı. Bu dünyadan geçen Staretzin seni dış dünyaya yolluyor. Belki bu önemli günü hatırlarken, içten gelen sözlerim de aklına gelir. Gençsin, çeşit çeşit şeytanlıkla karşılaşacaksın, bunlara göğüs germeye gücün yetmeyebilir. Hadi yolun açık olsun öksüzüm.

Paisiy Peder sözünü bitirip Alyoşa'yı kutsadı. Alyoşa, manastırdan çıkarken bu beklenmedik konuşmayı düşünüyordu. Birdenbire, o zamana

kadar ona karşı sert, haşin davranan rahipte yeni, ummadığı ve onu çok seven bir rehber bulduğunu fark etti. Sanki Staretz Zosima ölürken onu Paisiy Pedere emanet etmişti. “Belki gerçekten aralarında böyle bir karar verdiler…” diye düşündü. Deminki ani ve pek yerinde sözleri, hatta sadece bunlar, Paisiy Pederin içinin nasıl dolu olduğunu gösteriyordu. Bu taze zekâyı karşılaşacağı yalan dolandan korumak için bir an önce silahlandırmak, emanet edilmiş körpe ruhu en zorlu bir siperle korumak istiyordu.

II

Babasında

Alyoşa doğruca babasına gitti. Eve yaklaşırken, gelişini İvan'ın görmemesi için babasının, bir gün önce, nasıl üstüne düştüğünü hatırladı. "Ama neden?" diye düşündü. Sonra, "Yalnız bana söylemek istediği bir gizlisi varsa bunun eve hırsızlama girmemle ne ilgisi olabilir?.. Besbelli başka bir amacı vardı, ama dün heyecandan söylemeye vakit bulamadı…" kararını verdi. Gene de (hastalandığı için kulübeye yatmaya giden) Grigori'nin yerine kapıyı açan Marfa İgnatyevna'ya kardeşini sorup da İvan Fyodoroviç evden çıkalı iki saat olduğunu öğrenince pek memnun kaldı.

— Babam?

Marfa İgnatyevna, oldukça soğuk bir şekilde,

— Kalktı, kahvesini içiyor, karşılığını verdi.

Alyoşa içeri girdi, ihtiyar tek başına, ayağında terlik, sırtında eski bir palto ile masanın başına geçmiş, can sıkıntısından, ama hayli baştan savma bir biçimde bazı hesaplara göz gezdiriyordu. Evin içinde bir başınaydı; (Smerdyakov da çarşıya gitmişti.) Ama hesaba veremiyordu kendini. Çok erken kalkmıştı; kendini zorladığı halde yorgun, bitkin görünüyordu. Geceden beri iyice morarmış alnını kırmızı bir çevreyle bağlamıştı. Burnu da hayli şişmişti, yer yer benek şeklindeki çürükler önemli sayılmazdı ama, gene de bütün yüze son derece sevimsiz, haşin bir ifade veriyordu. İhtiyar farkındaydı bunun. Odaya giren Alyoşa'ya hiç de dostça sayılmayacak bir şekilde baktı. Sertçe:

— Kahve soğuk, diye bağırdı, ikram etmeyeceğim. Balık çorbasından başka zırnık yok birader; kimseyi davet etmiyorum. Niye geldin?

— Sağlığınızı öğrenmek için.

— Âlâ. Zaten gelmeni dün kendim söylemiştim. Saçmalık bunlar. Boşuna yorulmuşsun. Hoş hemen geleceğini biliyordum ya…

Karamazov bunları düşmanını bağrına basar bir edayla söylüyordu. Sonra ayağa kalkarak, (belki sabahtan beri yüzüncü defa) merakla aynada burnunu inceledi. Alnındaki kırmızı sargıya çekidüzen vermeye çalıştı.

Pek önemli bir laf ediyormuş gibi,

— Kırmızı daha hoş, beyaz hastaneyi hatırlatıyor, dedi. E, ne var ne yok oralarda? Senin Staretz ne âlemde?

— Çok fena, belki bugünü çıkaramaz, dedi Alyoşa, ama babası Alyoşa'nın yanıtını duymadı, hatta sorusunu da o anda unuttu.

Ansızın,

— İvan gitti, dedi. Aklı fikri Mitka'nın nişanlısını ayartmakta…

Ağzını çarpıtarak, nefretle,

— Burada kalması da bu yüzden ya, diye ekledi, Alyoşa'ya baktı.

— Size böyle olduğunu söylemedi mi hiç?

— Çoktandır söyledi. Ne sandın ya! Belki üç hafta oldu söyleyeli… Beni gizlice bıçaklamak için gelmedi ya. Elbette bir amacı vardı.

Alyoşa fena halde şaşaladı;

— Neler söylüyorsunuz baba!

— Gerçi benden para istediği yok, ama gene de zırnık alacak değil. Aziz Aleksey Fyodoroviç, ben mümkün olduğu kadar uzun yaşamaya bakıyorum, hepinizin haberi olsun. Bu yüzden de tek kapiğe bile ihtiyacım var ve yaşadıkça bu ihtiyacım artacak.

Karamazov ellerini sarı softan, geniş yazlık paltosunun ceplerine sokarak odada dolaşırken devam etti:

— Bugün tam bir erkeğim, yaşım henüz elli beş, daha yirmi yıl erkekliğimden vazgeçecek değilim. Ama bu arada yaşlanacağım; hangi karı güzellikle bir pinponun yanına gider. Bunun için paraya ihtiyacım olacak, işte şimdi biriktiriyorum, alabildiğine param olsun, hem de yalnız kendim için, sevgili oğlum Aleksey Fyodoroviç; kulak ver buna, çünkü sonuna kadar batağımda kalmak istiyorum, böylece bilin bunu. Çirkefin tadı başka… Herkes kötüler, ama gene de içindedirler. Şu farkla ki, onlar gizli, ben apaçık yapıyorum. Zaten saflığım yüzünden saldırdı bu murdarlar bana… Cennet de senin olsun Aleksey Fyodoroviç, gözüm yok. Cennet

dedikleri şey varsa bile, kendini bilen bir adam için senin o cennetine gitmek yakışık almaz. Bence, bir uykuya dalar, bir daha da gözlerini açamazsın; ondan ötesi boş… Arkamdan isterseniz dua edin, etmeseniz de vız gelir. Felsefem bu benim. Dün hepimiz sarhoştuk, ama gene de İvan güzel söylüyordu. Farfaracıdır şu İvan, bilginlik filan laf… hatta öğrenimi bile ahım şahım sayılmaz. Ağzını açmadan suratına bakar, sırıtır… Bütün marifeti bu.

Aleksey dinliyor, ses çıkarmıyordu.

— Niye benimle konuşmuyor? Konuşunca da hep yapmacık; domuzun biri senin İvan! İstesem, Gruşka ile evlenirim, insanın parası oldu mu her şeyi elde eder Aleksey Fyodoroviç. İvan bundan korkuyor, evlenmeyeyim diye bekliyor burada. Beni Gruşka'dan korumak için… (Sanki Gruşka'yı almazsam paramı ona bırakacağım!) Mitka'yı onunla evlenmeye kışkırtıyor, öte yandan Mitka, Gruşka'yı alınca İvan zengin nişanlıya konacak, hesabı bu onun! Ne namussuzdur o İvan!

Alyoşa,

— Çok öfkelisiniz, dedi. Dünkü olaylar sizi sarstı, gidip yatmalısınız.

İhtiyar, ansızın, sanki o anda aklına gelmiş gibi,

— Bak, sen bunu söylerken hiç darılmıyorum, dedi. Oysa aynı şeyi İvan söylese bütün şeytanlarım ayaklanırdı. Yalnız seninle iyi anlarım oluyor, yoksa kötü bir insanım ben.

Alyoşa gülümsedi.

— Kötü değil, yoldan çıkmışsınız.

— Dinle Aleksey, şu haydut Mitka'yı bugün bile içeri tıkabilirdim, ama bilmem, hâlâ karar veremiyorum. Tabii zamanımızda, yeni modaya göre ana babayı saymak bir çeşit kör inanç sayılır. Gene de yasaların yaşlı babaları saçlarından çekip kendi evlerinde yere çalarak suratlarına topukla vurmaya, kafa tutmaya, hem de tanıklar yanında öldüresiye dövmeye hâlâ engel olduğunu sanıyorum, istersem ona dünyanın kaç bucak olduğunu gösterir, dün yaptıkları için deliğe tıktırırdım.

— Demek şikâyet etmeyeceksiniz, öyle mi?

— İvan vazgeçirdi. Hoş İvan'ın lafına metelik vermezdim, ama bildiğim bir şey var da…

Alyoşa'ya eğilerek, sır veriyormuş gibi, hafif bir fısıltıyla,

— Keratayı kodese attırırsam Gruşka duyar, hemen ona koşar… Oysa bugün, benim gibi bir sıkımlık canı kalmış bir ihtiyarı dövdüğünü işitince belki onu bırakıp beni görmeye gelecektir. Yaratılışımız hep böyledir: İlle tersini yaparız. Onun içini dışını bilirim!.. Bir konyak içmez misin? Biraz soğuk kahve al, içine azcık konyak koyayım, nefis olur.

— Yo, istemem, teşekkür ederim. Ama şu ekmeği verirseniz alırım.

Alyoşa, üç kapiklik bir francalayı aldı, cüppesinin cebine koydu. Sonra ihtiyarın yüzünü kuşkuyla incelerken,

— Siz de konyak içmeseniz daha iyi olur, diye ekledi.

— Doğrusun; ferahlayacak yerde büsbütün sinirleniyorum. Yalnız bir kadehçik… Dolapçıktan…

"Dolapçığı" anahtarıyla açtı, kadehi doldurarak içti, dolapçığı kitleyip anahtarı tekrar cebine attı.

— Bu kadarı yeter, bir kadehten de geberecek değilim ya…

Alyoşa gülümsedi.

— Bakın, şimdi daha canlı konuşuyorsunuz.

— Hımm!.. Seni konyak içmeden de severim, ama domuzlarla ben de domuz kesilirim. Vanka Çermyaşnaya'ya gitmiyor; neden? Casusluk peşinde: Gruşenka gelirse ona ne kadar vereceğim, yok mu! Hepsi namussuz! Hem ben İvan'ı kabul etmiyorum, tanımıyorum onu. Neyin nesiymiş o? Bizden apayrı bir ruh. Sanki ona bir şey bırakırım ben! Vasiyetname bile yapamayacağım, haberiniz olsun. Mitka'yı da bir hamamböceği gibi ezerim. Geceleri terlikle geziyorum, hamamböceklerine bastıkça çıtır çıtır ediyorlar. Senin Mitka da öyle çıtırdayacak. Senin Mitka diyorum, çünkü onu seversin. Onu sevsen de korkmam. Oysa onu İvan sevse kendi hesabıma korkardım. Ama İvan'ın kimseyi sevdiği yok; İvan bizden değil, İvan gibi insanlar bizim hamurumuzdan yoğurulmamıştır,

havaya kalkan tozdur onlar… Rüzgâr esince toz savrulur gider… Dün sana buraya gelmeni tembihlerken aklıma bir şey geldi. Mitka hakkında bir şey öğrenmeyi sana havale edeyim diyordum. O kerata dilenci, eline bir iki bin versem, buradan beş, daha iyisi otuz beş yıl için, hatta en iyisi temelli gider, Gruşenka'ya el sürmekten, hatta ondan büsbütün vazgeçmeye razı olur mu dersin?

— Şey… sorayım ona… Tam üç bin verseydiniz, belki…

İhtiyar ellerini sallayarak,

— Yo, yağma yok! İstemez, sorma. Vazgeçtim, istemez… diye bağırdı. Dün aptallığımdan aklıma geliverdi bu saçmalık… Zırnık vermem ona; benim de paraya ihtiyacım var. Onu nasıl olsa hamamböceği gibi ayağımın altında ezerim. Hiç açma da boşuna umutlanmasın. Senin de işin yok burada, güle güle git. Şey, benden şimdiye kadar saklamaya pek uğraştığı nişanlısı Katerina İvanovna varıyor mu ona? Galiba dün ona gitmiştin?

— Ağabeyimi dünyada bırakmak istemiyor.

— Zaten şu nazlı küçük bayanlar hep böyle sefih, alçak heriflerin ağına düşer! Sana bir şey söyleyeyim mi, pistir şu benzi solgun küçük bayanlar; bak, ötekiler… Aah, ondaki gençlikle o zamanki yüzüm olsa, (yirmi sekiz yaşındayken ondan çok yakışıklıydım) ben de onun gibi kahraman kesilirdim. Köpoğlu köpek! Ama Gruşenka onun olmayacak, avucunu yalasın! Paçavra ederim onu ben!

Son sözleri hiddetini büsbütün kızıştırdı. Haşin bir tavırla,

— Sen de git, bugün işin yok burada! diye kesti.

Alyoşa vedalaşmak için yaklaşarak babasının omzundan öptü.

İhtiyar şaşırır gibi oldu.

— Hayrola? Daha görüşürüz. Yoksa görüşemeyeceğimizi mi sanıyorsun?

— Yok canım, öyle işte… İçimden geldi…

Babası yüzüne baktı.

— Ben de öyle işte.

Sonra, Alyoşa’nın arkasından,

— Buraya bak, diye bağırdı. Gene gel, hem çabuk, balık çorbası içmeye gel! Sana öyle bir balık çorbası yaptıracağım ki!.. Bugünkü gibi değil, bambaşka… Mutlaka gel, emi? Yarın, duydun mu; yarın gel!

Alyoşa dışarı çıkınca ihtiyar yeniden dolapçığına sokuldu, yarım kadehçik daha yuvarladı. Anahtarı tekrar cebine indirdi, yatak odasına geçip halsizce yatağına uzandı ve o anda sızdı.

III

Okul Çocuklarıyla Çatışıyor

Babasından çıkıp Bayan Hohlakova'ya giden Alyoşa, "Allahtan Gruşenka hakkında bir şey sormadı, diye düşünüyordu. "Yoksa Gruşenka ile dünkü karşılaşmamızı anlatmak gerekirdi."

Alyoşa, üzüntüyle, kavgacıların bir gecede güçlendiğini, yüreklerinden doğan güneşle yeniden katılaştığını hissediyordu. "Babam kızgın ve öfkeli; aklına takıldığından döneceğe benzemiyor. Dmitri nasıl acaba?.. Besbelli o da gece boyunca kendini toplamış, kızgınlığı geri gelmiştir; onun da kafasında bir şeyler olmalı… Onu ne yapıp yapıp bugün bulmalıyım; mutlaka bulmalıyım!"

Ama Alyoşa uzun boylu düşünmeye vakit bulamadı. Görünüşte pek önemli olmadığı halde çok etkileyici bir olayla karşılaştı. Meydanı geçmiş, Bolşaya Sokağı'na paralel, sadece bir dereyle ayrılmış (şehrimizin her yanını dereler bölmektedir) Mihaylovskaya Sokağı'na çıkmak için dar bir yola sapmıştı. Ansızın aşağıda, köprünün önünde, dokuzla on iki yaş arası okul çocuklarından bir grup belirdi. Okuldan yeni dağılıyorlardı; kiminin sırtında çantası, kiminin omuzdan kayışla asılı torbası vardı. Bazıları palto giymişti; bir kısmı yalnız ceketliydi. Varlıklı babalar tarafindan şımartılanların ayağında çocukların pek sevdiği uzun, akordeon çizmelerden vardı. Çocuklar baş başa vermiş, aralarında bir karara varıyor gibiydiler.

Alyoşa, çocuk görüp de ilgilenmeden edemezdi. Moskova'da da öyleydi; daha çok iki üç yaşlarında bebeklerden hoşlandığı halde, on on bir yaşında, okul çağındaki çocukları da severdi. O anda çok kaygılı olduğu halde yanlarına sokularak bir iki lakırdı etmekten kendini alamadı. Yaklaşarak çocukların pembeleşmiş heyecanlı yüzlerini süzerken hepsinin elinde birer, hatta bazılarında ikişer taş olduğunu fark etti. Hendeğin karşı tarafinda, çocuk grubundan aşağı yukarı otuz adım ötede bir çocuk daha vardı. O da okul çantasını yandan asmış bir öğrenciydi. Boyuna göre on yaşından fazla değildi, belki daha da az gösteriyordu. Benzi soluk, sağlıksızdı; kara gözleri pırıl pırıl parlıyordu. Herhalde okuldan birlikte çıktıkları halde küs oldukları için ayrıldığı altı kişilik sınıf arkadaşları grubunu olanca dikkatiyle süzüyordu. Alyoşa sarışın, kıvırcık saçlı, al yanaklı, siyah ceket

giymiş bir çocuğa yaklaşıp konuşmaya başladı. Üstünü başını inceledikten sonra,

— Bizim zamanımızda da sizin gibi torba kullanırdık dedi; ama içinden şunu bunu kolayca çıkarmak için sola takardık. Oysa sen torbanı sağ omzuna astığın için elini sokarken güçlük çekersin.

Alyoşa'nın konuşmaya, yararlı bir uyarmayla başlamasında önceden hazırlanmış bir kurnazlık yoktu. Zaten çocuğun, hele kalabalık bir çocuk grubunun güvenini kazanmak için başka türlü hareket edilmez. Onlardan farklı görünmemek için ciddi, iş konularından başlayarak söz açmalı; Alyoşa bunu adeta içgüdüsüyle yapıyordu.

Çocuklardan başka biri, on bir yaşlarında kabadayı, gürbüz bir oğlan,

— Solaktır o, dedi.

Beşi de gözlerini Alyoşa'ya diktiler.

Üçüncüsü,

— Taşı bile sol eliyle atar, diye ekledi.

Tam o sırada çocuk grubuna bir taş geldi, solak çocuğa hafifçe çarparak, büyük bir ustalıkla ve hızlı atıldığı halde dışa düştü. Atan, hendeğin karşı yanında duran çocuktu.

Çocuklar,

— Vur Smurov, yapıştır ona!.. diye bağırdılar.

Çolak Smurov buna çoktan hazırdı, hemen karşılık verdi. Hendeğin öbür yanındaki oğlanı nişan alarak taşı fırlattı, ama tutturamadı; taş değmeden yere düştü, öteki bir taş daha savurdu, ama bu sefer Alyoşa'ya çarptı, hem de omzunu epeyce acıttı. Yumurcağın cebi önceden hazırladığı taşlarla doluydu. Bunu şişkin ceplerinden daha otuz adım ötede anlamak mümkündü.

Çocuklar kahkahayı bastılar.

— Size, mahsus size nişan aldı!.. Karamazov'sunuz; Karamazov'sunuz ya!.. Hadi hep birden, yallah!..

Çocuk grubundan karşıya birden altı taş fırladı. Biri karşıdaki oğlanın başına geldi. Çocuk sendeledi, ama hemen doğrulup olanca hiddetiyle ötekileri taş yağmuruna tuttu. Karşılıklı bombardıman başladı. Gruptakilerin ceplerinde de hazırlanmış taşlar vardı.

— Ne yapıyorsunuz, ayıp değil mi! diye bağırdı Alyoşa. Bire karşı altı… öldüreceksiniz onu!

Öne atılarak hendeğin karşı tarafinda duran çocuğu korumak için siper aldı. Çocukların üçü durakladı. Kırmızı mintanlı çocuk hırçın, tiz bir sesle,

— İlk başlayan o! diye bağırdı. Alçağın biri o, demin sınıfta Krasotkin'e çakı sapladı, kan fışkırdı… Gene de Krasotkin fitnelik etmedi, iyice ıslatmalı onu!

— Ama niye? Herhalde hep takılıyorsunuz ona…

— A, bak… sırtınıza bir taş daha fırladı! Tanıyor sizi… Artık bizi değil, sizi taşlıyor. Hadi hep birden!.. İyi nişan al, Smurov!

Taş bombardımanı yeniden başladı: Bu kez pek amansızdı. Taşlardan biri hendeğin karşı tarafındaki çocuğun göğsüne rastladı; çığlığı bastı ve ağlayarak yukarıya, Mihaylovskaya Sokağı'na koştu. Çocuklar, arkasından, hep bir ağızdan,

— Nasıl, korkup kaçar mısın, kıtık!..

Ötekilerden daha büyük görünen ceketli, gözleri pırıl pırıl yanan çocuk,

— Onun ne alçak olduğunu bilmezsiniz Karamazov! diye tekrarladı. Öldürmek bile az gelir.

— Ne yapıyor, fitliyor mu?

Çocuklar gülümseyerek bakıştılar.

Aynı çocuk,

— Siz de mi Mihaylovskaya'ya gidiyorsunuz? diye devam etti. Yetişin ona. Bakın, durdu da bekliyor, hem de size bakıyor.

Öteki çocuklar da,

— Evet, evet, size bakıyor! dediler.

— Sorun ona, kıtık istiyor muymuş? Tam böyle sorun ha!..

Hep birden kahkahayı bastılar. Alyoşa onlara, onlar da Alyoşa'ya bakıyordu.

— Gitmeyin, taşlar sizi, dedi Smurov.

— Ona kıtıktan filan söz edecek değilim. Siz bununla onu kızdırıyorsunuz besbelli… Yalnız ondan neden bu kadar nefret ettiğinizi öğreneceğim.

Çocuklar güldüler.

— Öğrenin, öğrenin.

Alyoşa tahta köprüden hendeğin karşı yanına geçti, çitin önünden yukarıya, doğruca suçluya yürüdü.

Arkasından,

— Dikkat edin, korkmaz o sizden. Krasotkin'e yaptığı gibi arkadan vurur! diye sesleniyorlardı.

Çocuk durduğu yerde kıpırdamadan bekliyordu onu. Yakınına gelince Alyoşa dokuz yaşlarında var yok, cılız, kavruk bir çocuk gördü. Çocuğun renksiz, zayıf, uzunca yüzü, iri, koyu, ona hain hain dikilmiş gözleri vardı. Oldukça eski, hırpani, biçimsiz bir şekilde ufalmış bir palto giymişti. Kısalmış kollarından çıplak bilekleri görünüyordu. Pantolonunun sağ dizinde kocaman bir yama vardı. Sağ kundurasının başparmağa gelen kısmında mürekkeple iyice karartılmış iri bir delik görünüyordu. Pantolon ceplerinin ikisi de içindeki taşlarla şişmişti. Alyoşa iki adım ötede durarak soran bir bakışla onu süzüyordu. Çocuk Alyoşa'nın gözlerinden onun kendisini dövmeye niyetli olmadığını anladı, hışım kalmadı, hatta,

— Ben tek başımayım, onlar altı kişi, dedi. Sonra, birdenbire, gözleri alevlenerek,

— Ama tek başıma hepsinin hakkından gelirim! diye ekledi.

— Taşlardan biri canını fena yaktı galiba?

— Ben de Smurov'un kafasına yapıştırdım ama…

— Onlar, beni tanıdığını, bana bile bile taş attığını söylediler.

Çocuk somurtarak, Alyoşa'ya baktı.

Alyoşa sözünü sürdürdü:

— Ben seni tanımıyorum. Sen beni tanıyor musun?

Çocuk birdenbire, öfkeyle,

— Aman, çekil başımdan! diye bağırdı ama bir şey bekliyormuş gibi, yerinden kıpırdanmadı, gözleri yeniden hiddetle parladı.

— Pekâlâ, gidiyorum, dedi Alyoşa, yalnız seni hiç tanımıyor, alay da etmiyorum. Onlar seninle nasıl alay ettiklerini söylediler, ama ben yapmam bunu.

Çocuk, hep o kızgın, kışkırtıcı bakışla Alyoşa'yı kollayarak,

— Hey süslü pantolonlu keşiş! diye bağırdı. Sonra da, Alyoşa'nın bundan sonra ona nasıl olsa saldıracağını düşünerek her ihtimale karşı kendini sakınır bir hal aldı.

Ama Alyoşa sadece dönüp ona baktı ve yola devam etti. Üç adım ilerlemeden çocuk en iri taşı sırtına yapıştırdı. Alyoşa'nın canı fena halde yandı. Tekrar dönerek oğlana baktı:

— Demek arkadan vurursun sen. Sinsi olduğunu söylemekte haklıymışlar öyleyse…

Yumurcak olanca gücüyle bir taş daha yolladı ama bu kez yüzünü nişanladı. Alyoşa elini tam zamanında siper aldığı için taş dirseğine çarptı.

— Utanmıyor musun, ne yaptım sana?

Çocuk ses çıkarmıyor, kavgacı bir tavırla, Alyoşa'nın ona bu sefer nasıl olsa saldıracağını düşünüyordu. Tahmini doğru çıkmayınca bir hayvan yavrusu gibi hiddetlenerek kendisi Alyoşa'ya atıldı, öteki kıpırdanmaya vakit bulmadan başını eğdi, çocuk iki eliyle Alyoşa'nın sol elini yakalayıp orta parmağını iyice ısırdı. Belalı çocuk parmağı on saniye kadar dişledi. Alyoşa canının acısından bağırdı, olanca gücüyle parmağını kurtarmaya çalıştı. Çocuk sonunda bıraktı, eski yerine çekildi. Parmağı epey derin

tırnağa kadar ısırmıştı, kan akmaya başladı. Alyoşa mendilini çıkarıp yaralı elini sıkıca sardı. Bu onu bir dakika kadar uğraştırdı. Yumurcak olduğu yerde kımıldanmadan bekliyordu. Sonunda Alyoşa sakin bakışını ona çevirdi.

— Oldu mu bu? dedi. Nasıl canımı yaktığını gördün; artık yeter, değil mi? Şimdi sana ne yaptığımı söyle bakalım.

Çocuk ona hayretle baktı.

Alyoşa hep o sakin tavırla devam etti:

— Seni hiç tanımıyorum, ilk kez görüyorum. Ama sana karşı büsbütün suçsuz da değilim herhalde… Yoksa haksız yere bana bu kadar eziyet eder miydin? Hadi söyle ne yaptığımı, suçum ne sana karşı?

Çocuk yanıt verecek yerde birdenbire yüksek sesle ağlamaya başladı ve Alyoşa'dan kaçtı. Alyoşa ardından ağır adımlarla yürüyerek Mihaylovskaya Sokağı'na saptı. Epey zaman, çocuğun hayli ileride, hiç arkasına bakmadan ve besbelli aynı hızla koştuğunu gördü. Boş bir vaktinde onu mutlaka bulup pek şaşırttığı bilmeceyi çözmeye karar verdi. Şimdilik vakti yoktu.

IV

Hohlakovlar’da

Az sonra Bayan Hohlakova’nın evine vardı. Ev kendilerinindi, kâgir, iki katlı, güzel, şehrimizin en iyi yapılarındandı. Bayan Hohlakova, çoğu zaman başka bir eyaletteki malikânesinde ya da Moskova’daki evinde kalırdı, ama şehrimizdeki ata yadigârı evinden de vazgeçmemişti. Hem bölgemizdeki mülkü üçünün en büyüğüydü; gene de Bayan Hohlakova eyaletimize hayli seyrek gelirdi. Alyoşa’yı giriş kapısında karşıladı.

Hızlı hızlı, sinirli bir şekilde konuşmaya başladı:

— Aldınız, yeni mucizeyle ilgili mektubumu aldınız, değil mi?

— Evet, aldım.

— Yaydınız mı, herkese gösterdiniz mi?.. Bir anaya oğlunu getirtmiş…

Alyoşa,

— Bugün ölecek o, dedi.

— Duydum, biliyorum; ah sizinle konuşmayı öyle istiyorum ki! Sizinle ya da başka biriyle, bütün bunlar hakkında… Ama hayır, sizinle, sizinle!.. Yazık ki onu göremem! Bütün şehir heyecan içinde… bekliyorlar. Ama şimdilik… Katerina İvanovna bizde, haberiniz var mı?

— A, bu çok iyi! diye sevindi Alyoşa. Bari size gelmişken onunla da görüşeyim. Dün kendisine mutlaka gelmem için haber yollamıştı.

— Biliyorum, hepsini biliyorum. Dün ondan olanı biteni başından sonuna kadar öğrendim… O yaratıkla aralarında geçen korkunç şeyleri de… C’est tragique![59] Onun yerinde olsam bilmem ne yapardım. Ama kardeşiniz Dmitri Fyodoroviç de az değil! Aman Yarabbi, şaşkına döndüm ben Aleksey Fyodoroviç, düşünün bir kere: şu anda kardeşiniz, yani öteki, dünkü korkunç olanı değil de öbürü İvan Fyodoroviç oturmuş, onunla görüşüyor; önemli şeyler konuşuyorlar… Aralarında geçeni bir bilseniz; korkunç, başından sonuna kadar acı, dehşet dolu bir masal… Kim bilir niçin ikisi de kendi kendilerini mahvediyorlar, bunu isteyerek, zevk alarak yapıyorlar. Sizi bekliyordum. Hasretle bekliyordum! Asıl bunlara

dayanamıyorum. Size hepsini anlatacağım, ama şimdi başka, en önemlisini söyleyeyim. Hoş onun ne olduğu da aklımdan çıktı ya… Şey, Lise neden isteri krizine tutuldu acaba? Geldiğinizi duyar duymaz krize tutuldu.

Bitişik odanın aralık duran kapısından Lise'in,

— İsteri krizi geçiren ben değilim, sizsiniz maman! diye cıvıltılı sesi duyuldu.

Kapının aralığı pek dardı, Lise'in sesi gülmesini güçlükle tuttuğu için kopu kopuveriyordu. Alyoşa aralığı hemen fark etti, anlaşılan Lise oturduğu koltuktan onu gözetliyordu, ama onun kızı seçmesine olanak yoktu.

— Bunun şaşacak yanı yok Lise, hiç yok. Senin kaprislerin beni de hasta etti… Hasta olmasına o da hasta doğrusu, Aleksey Fyodoroviç. Bütün gece hastaydı, ateşler içinde inledi durdu! Sabahı iple çektim, hemen Herzenstube'ye haber saldım. Adam buna hiç akıl erdiremediğini, beklemek gerektiğini söylüyor. Bu Herzenstube hep böyledir zaten, her gelişte hastalıktan hiçbir şey anlamadığını söyler. Siz evimize yaklaşırken çığlık çığlığaydı, fenalık geçirdi, odasına götürmemizi söyledi.

— Onun geldiğinden haberim bile yoktu; odama gitmeyi de bu yüzden istemedim.

— Doğru değil, Lise; Yuliya koşa koşa, Aleksey Fyodoroviç'in geldiğini haber verdi; onu, kollamak için koymuştun.

— İlahi anneciğim, söylediklerinizi düzeltmek istiyorsanız daha uygun bir şey bulun bari… Sonra sayın Aleksey Fyodoroviç'e de şunları söyleyin: dün olanlardan ve herkesin diline düştükten sonra buraya gelmesi pek ince bir zekâya sahip olduğunu göstermiyor.

— İleri gidiyorsun Lise, sana karşı sert davranmak zorunda kalacağım. Kimin diline düşmüş ki? Bize geldiğine çok memnunum, bana son derece lazım, çok ihtiyacım var ona… Ah Aleksey Fyodoroviç, çok mutsuzum ben, çok!..

— Peki ama neniz var anneciğim?

— Hep senin kaprislerin, ne istediğini bilmeyişin, hastalığın, ateşler içinde geçirdiğin müthiş gece, o korkunç, değişmez, evet, değişmek

bilmeyen Herzenstube! Kısacası her şey, her şey… Hatta bu mucize bile. Ah, azizim Aleksey Fyodoroviç, bu mucize beni nasıl şaşırttı, nasıl şaşırttı bilemezsiniz! Artık dayanamayacağım, şimdiden söylüyorum; dayanamam artık bu trajediye… Belki trajedi değil de, komedi bu. Söyleyin bana, Staretz Zosima yarına kadar yaşar mı dersiniz; yaşar mı? Aman Yarabbi, bana da bir hal oluyor, gözlerim ikide bir kapanıyor, saçma sapan şeyler görüyorum.

Alyoşa, ansızın sözlerini keserek,

— Sizden parmağımı bağlamak için temiz bir bez rica edecektim, dedi. Yaralandı, çok ağrıyor.

Alyoşa çocuğun ısırdığı parmağını açtı. Mendili iyice kana bulanmıştı. Bayan Hohlakova çığlığı basarak gözlerini yumdu.

— Tanrım, ne korkunç yara!

Kapının aralığından Alyoşa'nın parmağını gören Lise o anda kapıyı ardına kadar açtı. Israrla, emredercesine,

— Gelin, odama gelin! diye bağırdı. Budalalık etmeyin. Aman Yarabbim, ne diye deminden beri ses çıkarmadan durdunuz… Kan kaybından ölebilir, anne! Nerede oldu bu, nasıl oldu?.. Su, ilkin su… yarayı yıkamak, sonra ağrıyı dindirmek için parmağı soğuk suya daldırıp uzun zaman öylece bırakmak lazım… Çabuk su verin anne, çabuk… Bir tasa koyun… hem çabuk olun!..

Lise çok korkmuştu; Alyoşa'nın yarası şaşkına çevirmişti onu.

Bayan Hohlakova,

— Herzenstube'ye haber verelim mi? diyecek oldu ama kızı,

— Beni çatlatacaksınız anne! diye sözünü kesti. Gelsin de gene bir şey anlamadığını mı söylesin? Su, su!.. Allah aşkınıza kendiniz gidin anne, şu yerinden kıpırdanmayan Yuliya'yı harekete getirin, aceleye hiç gelemez mübarek. Hadi anne, çabuk olun yoksa şuracıkta ölüveririm…

Anneyle kızın korkularından ürken Alyoşa,

— Aman efendim, önemsiz bir şey bu… dedi.

Yuliya koşarak su getirdi. Alyoşa parmağını içine daldırdı.

— Anne, sargı bezi getirin, Allah aşkınıza sargı bezi!.. Bir de kesikler için o yakıcı bulanık su var ya, ne derler ona!.. Var bizde biliyorum, var… Şişe sizin odanızda; küçük dolapta, sağda, büyük bir şişe… sargı bezleri de orada…

— Peki Lise, hepsini getiririm, sen yalnız bağırma ve üzülme. Nasıl yaralandınız böyle Aleksey Fyodoroviç?

Bayan Hohlakova aceleyle odadan çıktı. Lise'in beklediği de buydu. Çabuk çabuk konuşmaya başladı:

— İlkin şu soruma karşılık verin: nerede becerdiniz böyle yaralanmayı? Sonra sizinle bambaşka şeyler konuşacağız. Hadi!

Lise'in, annesinin yokluğundan yararlanmak istediğini hisseden Alyoşa, okul çocuklarıyla karşılaşmasıyla ilgili az önceki garip hikâyeyi hayli kısaltarak, çabuk çabuk, ama gene de düzgün ve açık bir şekilde anlattı.

Lise dinledikten sonra ellerini birbirine vurdu. Hiddetle, sanki hakkıymış gibi,

— Yapılacak iş mi bu? diye çıkıştı. Hele bu kılıkla uyulur mu çocuklara? Demek siz de onlardan farklı değilsiniz, siz de tam anlamıyla küçük bir çocuksunuz! Gene de o pis yumurcak hakkında bir şeyler öğrenmeye çalışın, bana da anlatırsınız, çünkü bunda mutlaka bir sır var. Şimdi ikinci meseleye gelelim. Yalnız önce şunu sorayım: bu kadar canınız acırken önemsiz bir konuda, gene de tam aklı başında olarak konuşabilir misiniz?

— Tabii. Zaten ağrı filan duymuyorum artık.

— Parmağınız suda da ondan. Suyu hemen değiştirelim, bir anda ılınıveriyor… Yuliya, mahzenden buz getir, tastaki suyu da değiştir. Eh, o yokken ben de asıl meseleyi anlatayım: aziz Aleksey Fyodoroviç, size dün gönderdiğim mektubu hemen verin; hemen şimdi, çünkü annem girebilir, istemem ki…

— Mektup yanımda değil.

— Yalan, yanımızda böyle söyleyeceğinizi biliyordum, işte şu cebinizde. Yaptığım saçma sapan şakayı bütün gece düşünüp pişman oldum. Mektubu geri verin bana, hemen verin!

— Orada bıraktım onu…

— Ama bu ahmakça mektup şakamdan sonra bana çocuk, küçük bir çocuk gözüyle bakmayacaksınız değil mi? Saçma sapan şakam için özür dilerim, ama mektubum gerçekten yanınızda yoksa hemen bugün getirin, mutlaka getirin!

— Bugün olanaksız, manastıra dönüp iki, üç belki de dört gün gelemem size, çünkü Staretz Zosima…

— Dört gün mü?.. Lafa bakın!.. Doğru söyleyin, benimle çok alay ettiniz mi?

— Asla, hiç alay etmedim.

— Neden?

— Yazdıklarınıza tamamen inandım da ondan.

— Bana hakaret ediyorsunuz!

— Asla. Mektubu okur okumaz, her şeyin tıpkı böyle olacağını düşündüm. Staretz Zosima ölür ölmez manastırdan çıkmam gerekiyor, öğrenimime devam edeceğim, sınavlarımı verdikten sonra yasal izninizi alıp evleniriz. Sizi seveceğim. Böyle şeyleri düşünmenin henüz sırası değil ama, kendime sizden daha iyi bir eş bulamayacağımı düşündüm. Staretz de evlenmemi istiyor…

— Ama ben sakatım, koltukta taşıyorlar beni.

Lise, yanakları pembeleşmiş, gülüyordu.

— Koltuğunuzu ben çekerim, ama o zamana kadar iyileşeceğinize eminim.

Lise sinirli bir sesle,

— Delisiniz, dedi, basit bir şakadan ne saçmalıklar uyduruyorsunuz! Hah, işte annem de geliyor, hem tam zamanında… Yuliya da buzu getiriyor!

— Aman bağırma Lise, Allah aşkına bağırma. Ben bu bağırmalarından… Suçum ne benim, sargı bezini başka yere koymuşsun… Aradım aradım… Bana bunu mahsus yaptın gibi geliyor.

— Aleksey Fyodoroviç'in ısırılmış parmakla geleceğini nereden bilirdim. Bilseydim belki mahsus yapardım. Benim melek anneciğim, bana takılmaya bayılıyorsunuz!

— Hadi öyle olsun; asıl mesele şu Aleksey Fyodoroviç'in parmağı ve ötekiler… Ah aziz Aleksey Fyodoroviç, ayrıntılar mahvediyor beni, bir Herzenstube falan değil, hepsi, toplu olarak… Buna dayanamıyorum!

Lise, neşeyle güldü.

— Peki peki, bırakın şu Herzenstube'yi anne! Sargı beziyle su verin çabuk. Bu kurşun sirkesi suyudur Aleksey Fyodoroviç, adı şimdi aklıma geldi, mükemmel bir ilaçtır. Biliyor musunuz anne, yolda sokak çocuklarıyla dövüşmüş, yumurcaklardan biri parmağını ısırmış. Kendisi de küçük, küçücük bir çocuk, değil mi? Böyle şeyler yapan bir insan evlenebilir mi anneciğim; evlenmek istiyor, düşünün bir kere! Evliliğini göz önüne getirsenize, ne gülünç, ne müthiş, değil mi?

Lise, Alyoşa'yı kurnaz bir bakışla süzerek sinirli bir tavırla kıkır kıkır gülüyordu.

— Neden evlensin? Lise, ne münasebet; sen de tadını kaçırıyorsun artık. Sakın o çocuk kuduz olmasın Aleksey Fyodoroviç?

— Aman anne, çocuk kuduz olur mu?

— Neden olmasın Lise, dediğim olmayacak şey mi? Çocuğu bir kuduz köpek ısırmışsa o da kuduz olmuştur. Bakın, parmağınızı ne güzel sardı, Aleksey Fyodoroviç, ben böylesini dünyada beceremezdim. Nasıl, hâlâ acıyor mu?

— Şimdilik pek az.

— Sudan korkuyor musunuz? diye sordu Lise.

— A, yeter artık Lise, belki ben kuduz çocuktan söz açmakta acele ettim, ama sen de hemen alaya aldın beni. Katerina İvanovna geldiğinizi duyar

duymaz yapıştı bana. İlle sizi görmek istiyor Aleksey Fyodoroviç.

— Aman anne, siz yalnız gitsenize, görüyorsunuz, çocuk acı çekiyor.

— Yo, hiçbir şeyim yok, gidebilirim!

— Nasıl?.. Gidiyorsunuz ha? Demek gidiyorsunuz, öyle mi?

— Ne var bunda? Konuştuktan sonra gene gelirim, gene istediğiniz kadar konuşuruz. Ben de Katerina İvanovna'yı bir an önce görmek istiyordum, çünkü hemen bugün manastıra dönmeliyim.

— Pekâlâ. Alın onu anne, götürün çabuk! Siz de Aleksey Fyodoroviç, Katerina İvanovna'dan çıkınca hiç zahmet edip yanıma gelmeyin; doğruca, güle güle manastırınıza gidin. Zaten uykum var, bütün gece gözümü kırpmadım.

Bayan Hohlakova,

— Hep işin alayındasın Lise, dedi, ama gerçekten uyusan iyi olurdu.

Alyoşa bozuldu.

— Bilmem ki ne yaptım… İsterseniz daha iki üç, hatta beş dakika kalayım…

— Hatta beş dakika bile!.. Aman anne, çabuk götürün onu. Ne canavar şey bu!

— Lise, çıldırdın mı sen? Aleksey Fyodoroviç, bugün pek hırçınlığı üstünde, kızdırmaya gelmez. Aah, sinirli kadınlarla baş etmek kolay değil, Aleksey Fyodoroviç! Ama belki gerçekten yanınızda uykusu geldi. Ne de çabuk ağırlık verdiniz ona, ne iyi!

— Şu güzel konuşmanıza bayılıyorum, ağzınızı öpeyim anneciğim!

— Ben de seni öpeyim Lise.

Alyoşa ile odadan çıkan Bayan Hohlakova, esrarlı bir edayla,

— Bakın, Aleksey Fyodoroviç, diye hızlı hızlı fısıldamaya başladı. Sizi ne etkilemek, ne de önünüzdeki perdeyi aralamak istiyorum. Girin, gözünüzle görün, müthiş şey, ancak hayalde doğabilecek bir komedi:

Katerina, kardeşiniz İvan Fyodoroviç'i sevdiği halde, kendi kendini ağabeyiniz Dmitri Fyodoroviç'i sevdiğine inandırmaya çalışıyor. Müthiş bir şey!.. Ben de sizinle geleyim; dışarı çıkarmazlarsa sonunun ne olacağını beklerim.

V

Salondaki Acılar

Salondaki konuşma bitmek üzereydi. Katerina İvanovna'nın çok heyecanlı, ama gene de kararlı bir hali vardı. Alyoşa ile Bayan Hohlakova girdikleri sırada İvan Fyodoroviç ayağa kalkmış, gitmek üzereydi. Yüzü biraz sararmıştı, Alyoşa ona merakla baktı. O anda Alyoşa'yı bir zamanlar üzen, kaygıya düşüren bir muamma, kuşkularından biri çözülüverdi. Daha pek yakında, şurada burada, kardeşi İvan'ın Katerina İvanovna'yı sevdiğini, üstelik onu Mitya'nın elinden almaya niyetlendiğini söyleyenler olmuştu. Alyoşa bunu olanaksız sayacak derecede aykırı buluyor, gene de kuşkulanmaktan kendini alamıyordu. Kardeşlerinin ikisini de seviyor, aralarında böyle bir rekabetten korkuyordu. Oysa dün Dmitri Fyodoroviç kendisi, birdenbire, İvan'ın rekabetine sevindiğini, bu halin ona birçok bakımdan yarayacağını açıkça söylemişti. Bunun ona ne yararı dokunacaktı? Gruşenka ile evlenmesine mi? Ama Alyoşa bunu umutsuzluğun son çaresi sayıyordu. Ayrıca Alyoşa dün akşama kadar Katerina İvanovna'nın delicesine, sarsılmaz bir aşkla Dmitri'yi sevdiğine kesin olarak inanıyordu. (Ama buna ancak dün akşam inanıyordu.) Bir de nedense, Katerina'nın İvan gibi bir adamı sevemeyeceğini, aşkının bütün garipliğine rağmen, Dmitri'yi olduğu gibi sevdiğini sanıyordu. Gruşenka ile dünkü sahnede başka sezgileri de olmuştu. Demin Bayan Hohlakova "acılar"dan söz açınca ürperdi adeta, çünkü o gece, sabaha karşı uykuyla uyanıklık arasında, belki gördüğü düşe karşılık olarak, "Acılar, acılar!" diye mırıldanmıştı. Bütün gece Katerina İvanovna'nın evinde geçenleri görmüştü. Şimdi Bayan Hohlakova'nın dosdoğru, kesin bir tavırla, Katerina İvanovna'nın İvan'ı sevdiğini, sırf oyun olarak birtakım "acılar" yaratmak için kendini aldatıp şükran borcu yüzünden Dmitri'yi sever görünerek acı çektiğini ileri sürmesi Alyoşa'yı hayrete düşürdü. "Evet, belki bütün gerçek bu sözlerde…" diye düşündü. Hal böyle olunca kardeşi İvan'ın durumu nasıldı acaba? Alyoşa, içgüdüyle, Katerina İvanovna'nın yaratılışındaki bir kadının hükmetmeden yapamayacağını, ama hükmünün İvan gibisine değil de, ancak Dmitri tipinde birine geçebileceğini anlıyordu. Çünkü yalnız Dmitri uzun bir zaman sonra da olsa, "kendi mutluluğu uğruna" önünde eğilebilirdi. (Alyoşa bunu isterdi de…) Fakat İvan, İvan dünyada ona boyun eğmezdi; bunu yapsa da mutlu olamazdı. İvan hakkında Alyoşa'nın kanısı nedense böyleydi. Bütün bu kuşku ve düşünceler, salona girdiği anda

aklından geçiverdi. Zihninde başka bir düşünce de vardı: “Ya hiç birini; Dmitri’yi de İvan’ı da sevmiyorsa?..” Şunu da söyleyeyim, Alyoşa bu çeşit düşüncelerinden adeta utanıyordu. Son ay, bazen aklına geldikçe kendi kendine, azarlarcasına, “Aşktan, kadından ne anlarım ben, bu konuda nasıl fikir yürütebilirim!” diye düşünüyordu. Düşünmeden de edemezdi. Bu rekabetin kardeşlerinin geleceği için çok önemli bir sorun olduğunu ve pek çok şeyin buna bağlı olduğunu içgüdüsüyle anlıyordu. Dmitri’yle babasına kızan İvan dün akşam hırsla, “iki sürüngenin birbirlerini yemesinden” söz etmişti. Demek Dmitri ağabeyi onun gözünde sadece bir sürüngendi, hem belki de çoktandır böyleydi bu… Sakın İvan’ın Katerina İvanovna’yı tanımasından beri olmasın?.. İvan o sözleri dün istemeden ağzından kaçırmıştı, bu yüzden önemi bir kat daha artıyordu. Bu durumda barış düşünülebilir miydi? Bu, ters bir sonuç vererek ailede kin ve düşmanlık için yeni bir vesile olmaz mıydı? En önemlisi, Alyoşa kardeşlerinden hangisine uyacağını, hangisine hayır dileyeceğini bilemiyordu, ikisini de severdi, ama bu zıtlıklar arasında kimin için, ne isteyeceğini kestiremiyordu. Bu kargaşalıkta büsbütün şaşırmamak elde değildi, oysa Alyoşa’nın yüreği kararsızlığa dayanamazdı içindeki sevgi kabına sığamayan cinstendi. Birisini sever sevmez hemen yardımına koşmak isterdi. Ama ne konuda yararlı olacağını bilmeli, herkesin ihtiyacını iyice öğrenmeli, amacının sağlanacağına güvenmelidir. Oysa şimdi belirli bir hedef yerine, sadece kararsızlık, karışıklık vardı. Üstelik bir de “acılar” ortaya çıkmıştı!

Alyoşa’yı gören Katerina İvanovna, gitmek için kalkan İvan Fyodoroviç’e dönerek, sevinçle, hızlı hızlı,

— Bir dakika, bir dakika daha kalın! dedi. Bütün varlığımla inandığım bu adamın da görüşünü öğrenmek istiyorum.

Bayan Hohlakova’ya bakarak,

— Siz de kalın, Katerina Osipovna, diye ekledi.

Alyoşa’yı yanına oturttu; Hohlakova karşı tarafa, İvan Fyodoroviç’in yanına geçti. Katerina İvanovna, heyecanla, içten keder dolu bir sesle,

— Burada hep dostlarım, dünyada en çok sevdiğim aziz dostlarım toplandı, diye başladı.

Alyoşa’nın yüreği birden ona karşı sevgiyle doldu.

— Aleksey Fyodoroviç, dün o korkunç sahneyi ve benim ne halde olduğumu gördünüz. Siz görmediniz, İvan Fyodoroviç, kardeşiniz gördü. Dün hakkımda ne düşündüğünü bilmem, bildiğim tek şey, aynı hal bugün de tekrarlarsa aynen dünkü duygularla, dünkü söz ve hareketlerle karşılık verirdim. Hareketlerimi unutmadıysanız Aleksey Fyodoroviç, birine engel olduğunuzu da hatırlayacaksınız. (Bunu söylerken kızardı, gözleri parladı.) Size haber veriyorum, Aleksey Fyodoroviç, hiçbir şeye katlanamam. Beni dinleyin, Aleksey Fyodoroviç; şimdi onu sevip sevmediğimi bile bilmiyorum. Ona acımaya başladım. Bu, aşkın pek zayıf bir gösterişi olmalı. Sevsem, sevmeye devam etsem belki şimdi acımaz, tersine ondan nefret ederdim!

Katerina İvanovna'nın sesi titredi, kirpiklerinde yaş damlaları parladı. Alyoşa sarsıldı, içinden, "Bu kız doğru, samimi," diye geçti. "Artık Dmitri'yi sevmiyor o!"

— Evet doğru, öyledir! diye atıldı Bayan Hohlakova.

— Durun aziz Katerina Osipovna, en önemlisini, bu gece verdiğim kesin kararı henüz söylemedim. Bu karar benim için korkunç bir anlam taşıyor belki, ama onu ömrümün sonuna kadar değiştirmeyeceğimi de seziyorum. Çok değerli, aziz, sürekli ve iyi yürekli akıl hocam, gönül okşamasını bilen, dünyada biricik arkadaşım İvan Fyodoroviç bana her bakımdan hak veriyor, kararımı doğru buluyor… Biliyor onu.

İvan Fyodoroviç yavaşça, ama kesin bir sesle,

— Evet, kararı uygun buluyorum, dedi.

— Ama ben istiyorum ki Alyoşa'nın da (aman kusura bakmayın Aleksey Fyodoroviç, size kısaca Alyoşa dedim) evet, Aleksey Fyodoroviç'in de burada, bu iki dost insanın yanında, haklı olup olmadığımı söylemesini istiyorum. İçimden gelen bir duyguyla aziz kardeşim Alyoşa, (aziz kardeşimsiniz benim) —Katerina sıcak eliyle çocuğun buz gibi elini kavradı — kararını uygun bulmanızın, bütün acılarıma rağmen bana huzur vereceğini hissediyorum. Söyleyeceklerinizden sonra yatışacak, kadere boyun eğeceğim. Bunu hissediyorum!

Alyoşa, kızararak,

— Benden ne soracağınızı bilmiyorum, dedi. Bildiğim tek şey, sizi sevdiğim ve şu anda kendimden çok size mutluluk dilediğim!

Sonra, birdenbire telaşlanarak.

— Ama şu olanlara hiç akıl erdiremiyorum, diye ekledi.

— Önümüzde onur ve görev var, Aleksey Fyodoroviç; sonra, şimdi adını getiremediğim yüksek, belki görevin de üstünde bir şey var… Bu karşı gelinmez duyguyu bana yüreğim haber veriyor, bu duygu dayanılmaz güçle beni kendine çekiyor. Sözün kısası, kararımı verdim: (Katerina İvanovna ağır, vekarlı bir tavırla konuşuyordu.) Dmitri asla, asla bağışlayamayacağım o adi yaratıkla evlense bile gene bırakmayacağım onu! Hele o zaman hiç bırakmayacağım! (Bunu nerdeyse kendinden geçmişçesine söylüyordu.) Ama arkasından sürüklenip her an karşısına dikilecek, azap verecek değilim. Hayır, başka bir şehre, istediğiniz bir yere gider, ömrüm boyunca, ölünceye kadar, yılmadan peşinde olurdum. Ötekiyle mutsuz olunca —ki mutlaka hemen mutsuz olacaktır— bana gelir; bir dost, bir kardeş bulur… Tabii sadece bir kardeş; sonuna kadar da böyle kalmak üzere… Sonunda, bu kardeşin gerçek, onu candan seven, ona hayatını veren bir kardeş olduğu kanısına varırdı. (Nerdeyse kendinden geçerek) bunu başarırdım; beni anladıktan sonra çekinmeden her şeyi açıkça söylemesi için uğraşırdım. Taptığı Tanrısı olurdum —hiç olmazsa ihaneti, dün onun yüzünden çektiklerim için bunu borçludur bana. İhanetine rağmen ona verdiğim söze sadık kaldığımı ömrümün sonuna kadar görmeliydi. Ben… nasıl söyleyeyim… Mutluluğu için bir araç, bir alet, yapıcı bir makine olurdum. Bunu bütün ömrüm, bütün ömrüm boyunca yapardım! Kararım bu. İvan Fyodoroviç bütün kalbiyle benden yana…

Tıkanıyordu. Düşüncesini belki daha uygun, daha becerikli ve daha doğal bir biçimde dile getirmek isterdi, ama pek acele, pek yalın olmuştu. Gençliğe özgü bir taşkınlık, bir gün önceki öfkenin izleri, övünmek ihtiyacı vardı. Bunu Katerina İvanovna kendisi de fark ediyordu. Yüzü ansızın karardı, gözlerinin ifadesi kötüledi. Alyoşa değişikliği gördü, içi merhamet doldu. Kardeşi İvan da üstüne gitti:

— Ben sadece düşündüğümü söyledim, dedi. Başkasının ağzında bunlar zorlanmış bir acılık, yapmacık olurdu, ama sizde bu hiç öyle değil. Başkası

haksız çıkardı, siz haklısınız. Bunu nasıl açıklamalı bilmem ama, son derece içten olduğunuzu görüyorum, bu yüzden haklısınız!

Karışmak istemediği halde gene de dayanamayan Bayan Hohlakova, birdenbire,

— Evet ama şimdi öyle… Şu anda dünkü hareketin etkisi sürüyor! diye yerinde bir düşünce ileri sürdü.

İvan, besbelli sözünün kesilmesine öfkelenerek adeta hışımla,

— Evet, öyle, dedi. Başkası için bu sadece dün olanların etkisiyle açıklanabilecek bir an meselesidir. Ama Katerina İvanovna'nın kişiliğinde bir kadında bu an ömrünün sonuna kadar uzar. Başkalarının sırf kuru bir söz vermek saydıkları şey onun için sonuna kadar sürecek belki ağır, sevimsiz, ama vazgeçilmeyecek bir ödevdir, ödevini yaptığını duymak onun ruhunu besleyecektir. Katerina İvanovna, siz bundan sonra hayatınızı acılar içinde, duygularınızı, kederlerinizi ve kahramanlığınızı seyretmekle geçireceksiniz. Zamanla bu acı hafifler, yaşayışınız soylu amaç içinde tatlı bir yola girer. Gerçekten soylu, ama hiçbir umutlu yanı olmayan amacınızın yalnızca sizin eseriniz olduğunu düşünmek sonunda sizi tamamen doyuracak ve geri kalan şeylerle uzlaşmanızı sağlayacaktır.

İvan bunu galiba bile bile, kesin, nerdeyse öfkeyle söyledi. Belki de alay olsun diye, konuştuğunu saklamak istemediğinden yapıyordu bunu.

Bayan Hohlakova bir daha,

— Aman Yarabbi, hiç de öyle değil!.. diye söylendi.

— Siz de bir şey söylesenize Aleksey Fyodoroviç, ne söyleyeceğinizi muhakkak bilmeliyim! Katerina İvanovna ansızın gözyaşlarına boğuldu. Alyoşa oturduğu kanepeden doğruldu.

Katerina İvanovna hep ağlayarak,

— Bir şey değil, sadece sinir bozukluğu… dedi. Dün gecenin etkisi… Ama kardeşinizle sizin gibi iki dost yanımda olunca hâlâ güçlüyüm. Çünkü biliyorum, beni asla bırakmayacağınızı biliyorum.

— Evet ama yazık ki, benim belki hemen yarın Moskova'ya gitmem gerekiyor, bu yüzden sizden uzun bir zaman ayrılmak zorundayım, dedi birdenbire İvan. Bunu değiştirmek de elimde değil…

— Moskova'ya mı, yarın mı?..

Katerina İvanovna'nın yüzü allak bullak oldu. Sonra,

— Ama şey… Tanrım, ne mutlu rastlantı bu! diye bağırdı. Sesi birdenbire başkalaştı, gözyaşları kesiliverdi.

O anda Katerina İvanoyna'da hayret verici, Alyoşa'yı şaşkınlıktan ağzı açık bırakan bir değişiklik oldu: zavallı, hakarete uğramanın acısı içinde gözyaşlarına boğulmuş genç kızın yerini birdenbire kendine tam anlamıyla hâkim, hatta nedense son derece memnun, ölçüsüz sevinçli bir kadın almıştı. Sosyete kadınlarına özgü sevimli bir gülümsemeyle,

— Yo, sizden ayrıldığıma seviniyorum sanmayın, diye hemen sözünü düzeltti. Sizin gibi bir dost bunu aklına bile getirmemeli. Tam tersine, sizi kaybettiğim için çok üzülüyorum.

Katerina İvanovna birdenbire İvan Fyodoroviç'e atılarak ellerini kaptı, hararetle sıktı.

— Ben, Moskova'da teyzemle Agaşa'ya korkunç durumumu ağızdan, hem bunu elinizden geldiği kadar sevgili teyzemi sarsmadan anlatabilecek olmanıza seviniyorum. Onlara bu korkunç mektubu nasıl yazacağımı düşünürken çektiğim acıyı bilemezsiniz. Mektupta her şey anlatılamaz ki… Şimdi siz onlara gidip meseleyi anlatacağınız için yazmam kolaylaştı. Ah ne kadar memnunum! Ama yalnız buna memnunum, inanın bana. Yoksa sizin yeriniz doldurulmaz… Hemen gidip mektuba başlayacağım!

Katerina İvanovna odadan çıkmaya davrandı. Bayan Hohlakova, arkasından,

— Ya, Alyoşa?.. Mutlaka öğrenmek istediğiniz Aleksey Fyodoroviç'in fikri ne olacak? diye seslendi. Sesinde alay ve öfke seziliyordu.

Katerina İvanovna hemen durdu.

— Bunu unutmadım, dedi. Sonra içten, acı bir sitemle,

— Ama böyle bir anda bana düşmanlığınız neden, Katerina Osipovna? diye ekledi. Söylediğimi tekrarlıyorum: Onun fikrine ihtiyacım var, hatta yalnız fikrini değil, kararını istiyorum! Ne derse, o olacak. Sözlerinizi duymak için bu derece sabırsızlanıyorum, Aleksey Fyodoroviç… Ama neniz var?

Alyoşa kederli bir halle, birdenbire,

— Bu hiç aklıma gelmedi, havsalam almıyor bunu! diye bağırdı.

— Neyi ama, neyi?

— İvan'ın Moskova'ya gidişini, sizin de buna sevinmenizi, bağırmanızı; mahsus bağırdınız çünkü!.. Sonra da, hemen, sevinmemişsiniz, tersine… bir dost kaybettiğiniz için üzülmüşsünüz diye açıklamaya giriştiniz. Ama bu da uydurma, oyun… tiyatroda, bir komediymiş gibi oynadınız!

Katerina İvanovna kızardı, kaşlarını çatarak derin bir hayretle,

— Tiyatroda mı?.. Nasıl, ne demek bu? diye bağırdı.

— Evet, istediğiniz kadar bir dostu kaybetmenin üzüntüsünden söz edin, yüzüne karşı, gitmesinin mutluluk olduğunu ısrarla söylüyorsunuz.

Alyoşa bunları adeta soluksuz, bir çırpıda söyledi. Masanın önünde ayaktaydı.

— Ne demek istediğinizi anlamıyorum…

— Ben de bilmiyorum. Birdenbire içime doğdu… sanki… İyi anlatamadığımı biliyorum, ama gene de söyleyeceğim, içime, sizin Dmitri ağabeyi belki de hiç sevmediğiniz doğdu. Belki ta baştan beri… Belki Dmitri de sizi baştan beri hiç sevmiyor, sadece saygısı var. Doğrusu, buna nasıl cesaret ettiğimi bilmiyorum, ama hiç olmazsa bir kişinin doğruyu söylemesi gerek… çünkü burada hiç kimse gerçeği söylemek istemiyor.

— Ne gerçeği? diye bağırdı Katerina İvanovna; sesinde isterik titreyişleri vardı.

Alyoşa, kendini yüksekten bir uçuruma atar gibi,

— Şu gerçeği… diye kekeledi. Hemen Dmitri’yi buraya çağırın —ben bulurum onu— buraya gelip sizi ve İvan’ı ellerinizden tutarak birleştirsin. Siz İvan’ı sevdiğiniz için üzülüyorsunuz… Dmitri’yi gerçek bir aşkla sevmediğiniz, zorla acı duyarak kendinizi aldatmaya çalıştığınız için İvan’ı da üzüyorsunuz.

Alyoşa yutkundu, sustu.

Katerina İvanovna sarardı, ağzı hiddetinden çarpılarak,

— Siz… siz… küçük bir meczupsunuz siz, o kadar! dedi.

İvan Fyodoroviç birdenbire güldü, ayağa kalktı. Şapkası elindeydi.

— Yanılıyorsun, Alyoşa’cığım, dedi. Yüzünde Alyoşa’nın o zamana kadar hiç görmediği bir ifade vardı. Bu, gençliğe özgü bir içtenlik, içten kopan bir açıklıktı.

— Katerina İvanovna beni hiçbir zaman sevmedi. Aşkımdan hiç söz açmadığım halde, onu sevdiğimi her zaman biliyor, ama sevmiyordu. Hiçbir zaman, bir gün bile dost bilmedi beni. Bu gururlu kadının arkadaşlığıma ihtiyacı yoktu. Beni dinmek bilmeyen bir öç isteğiyle yanında tutuyordu. İlk karşılaşmalarından şimdiye kadar Dmitri’den gördüğü hakaretlerin acısını benden çıkarıyordu, ilk karşılaşmayı hakaret olarak içinde saklamıştı. Kalbi böyle onun! Bu arada bana düşen, sadece, Dmitri’ye olan aşkıyla ilgili sözlerini dinlemek oldu. Artık gidiyorum, ama şunu bilin ki, Katerina İvanovna, gerçekten sevdiğiniz tek insan odur. Size hakareti artırdıkça daha çok seviyorsunuz onu. Acılarınız bundan ibaret. Onu olduğu gibi, bütün hakaretleriyle seviyorsunuz. Düzelse, o saat soğur, bırakırdınız. Ama ona ihtiyacınız var: sadakatinize, kahramanlığınıza fırsat vermesi, ihanetini başına kakmanız için gerekli… Hep gururunuzdan geliyor bunlar. Evet, pek çok küçülme, hakaret de var, ama hepsinin altından gurur çıkıyor. Henüz çok gencim, sizi de pek fazla sevdim. Size bunu söylememeliydim, biliyorum, sadece gitmem daha yakışıklı bir hareket olurdu; sizi de bu kadar küçültmezdi. Ama nasıl olsa uzağa gidiyorum, bir daha buralara gelecek değilim. Temelli gidiyorum artık… Boyuna acı çekmek istemiyorum. Konuşmayı pek beceremem, zaten söyleyeceğimi söyledim. Allahaısmarladık. Elinizi sıkmak istemiyorum. Bana o kadar bilinçle acı

çektirdiniz ki, şu anda sizi bağışlamak elimden gelmiyor. Sonradan bağışlarım, ama şimdi elinizi sıkamam.

Buruk bir gülümseyişle,

— Den Dank, Dame, begehr ich nicht![60] diye ekleyerek, hiç umulmadık bir şekilde, Schiller'i ezberleyebilecek kadar okuyabildiğini kanıtladı. Daha önce olsa Alyoşa inanamazdı buna.

İvan Fyodoroviç, ev sahibi Bayan Hohlakova'yla bile vedalaşmadan odadan çıktı. Alyoşa ellerini birbirine vurdu. Kendinden geçmiş gibi, arkasından,

— İvan!.. diye bağırdı. Geri dön, İvan!..

Sonra acı bir ilhamla,

— Hayır, hayır, bir daha dönmez o, dünyada dönmez! dedi. Suçlu benim, benim; ben başladım! İvan haşin, kötü konuştu. Haksız ve haşin… Buraya gelmesi, dönmesi gerek…

Çılgın gibi haykırıyordu bunları.

Katerina İvanovna hızla öbür odaya geçti. Bayan Hohlakova kederlenen Alyoşa'ya heyecanlı, hızlı bir fısıltıyla,

— Suçunuz yok sizin, melek gibi hareket ettiniz, dedi. İvan Fyodoroviç'in gitmemesi için ben elimden geleni yaparım.

Yüzünde Alyoşa'yı son derece üzen sevinç parıltıları vardı. Tam o sırada Katerina İvanovna döndü. Elinde iki yüz rublelik bir banknot tutuyordu. Doğruca Alyoşa'ya dönerek, bir an önce bir şey olmamış gibi, görünüşte sakin bir sesle,

— Sizden büyük bir ricam var, Aleksey Fyodoroviç, diye başladı. Bir hafta, evet, galiba bir hafta önce, Dmitri Fyodoroviç pek taşkın, pek haksızca ve pek çirkin bir hareket yaptı. Burada oldukça kötü bir yer, bir meyhane vardır. Emekli bir yüzbaşıyla çatışmış orada; her nedense, hiddetlenerek adamcağızı sakalından yakaladığı gibi o rezil halde, herkesin önünden geçirip sokağa atmış. Sokakta da epey sürüklemiş. Anlattıklarına göre buradaki okula giden yüzbaşının oğlu durumu görünce yanlarından

koşmuş, hıçkıra hıçkıra ağlayarak babası için yalvarmış, yoldan geçenlere kurtarsınlar diye başvurmuş, ama aldıran olmamış, gülmüşler üstelik… Kusura bakmayın Aleksey Fyodoroviç, onun bu yüz kızartıcı hareketini, ancak hiddet ve taşkınlık anlarında yapabileceği bu hareketi hatırladıkça nefret duymamak elimden gelmiyor! Anlatamam size bunu… dilim dolaşıyor. Hakaret ettiği adam hakkında biraz bilgi topladım, çok yoksul olduğunu öğrendim. Soyadı Snigirev. İşlediği bir suç yüzünden işinden çıkarılmış; nedenini bilemiyorum. Şimdilik bu zavallı aile, çoluk çocuk, hepsi müthiş bir sefalet içindeymiş, çocukları, hasta karısı deli galiba… Hayli zamandır buradaymış, bir şeylerle uğraşıyor, bir yerde kâtipmiş, ama şimdi hiç para vermiyorlarmış. Siz aklıma geldiniz… yani düşündüm ki… bilmem ki, anlatmayı beceremiyorum, size rica edecektim Aleksey Fyodoroviç: kuzum Aleksey Fyodoroviç, o adama gidin, bir bahaneyle onlara, yani yüzbaşının evine girin… aman Yarabbi, dilim dolaşıyor… ancak sizin becerebileceğiniz bir nezaketle (Alyoşa kızardı) yardım olarak bu iki yüz rubleyi verin, ne olur! Alır herhalde… yani alması için razı edin… Yoksa nasıl yapmalı, bilmem ki… Bu paranın barışması için rüşvet olarak, şikâyet etmesin diye (şikâyet edecekmiş çünkü) gönderilmediğini; Dmitri Fyodoroviç'ten değil, nişanlısı olan benden ilgi, yardım amacıyla geldiğini bilmeli. Kısacası, siz becerirsiniz bunu. Kendim de giderdim, ama siz daha iyi yaparsınız. Ozernaya Sokağı'nda, Kalmıkova adında bir kadının evinde oturuyor. Çok rica ederim, bu iyiliği yapın bana, Aleksey Fyodoroviç! Şimdilik… şimdilik biraz yorgunum, kusura bakmayın, kusura bakmayın ne olur! Güle güle.

Dönüp kapının perdesi arkasında öyle ani kayboldu ki, Alyoşa tek bir söz söyleyecek vakit bulamadı. Oysa söyleyecek şey vardı. Af dilemek, kendini suçlamak istiyor, kalbi dolu olduğu için bir şey söylemeden odadan çıkmaya gönlü razı olmuyordu. Bayan Hohlakova elinden tutarak onu dışarı götürdü. Antrede deminki gibi yeniden durdurdu. Yarı fısıltılı bir sesle,

— Pek mağrur, dedi, kendi kendini yenmeye çalışıyor ama çok iyi kalpli, pek tatlı… Hele bazen öyle severim ki onu!.. Şimdi gene her şeyden, her şeyden çok memnunum! Azizim Aleksey Fyodoroviç, bilmiyordunuz tabii, tam bir aydır hepimiz, ben, teyzelerinin ikisi, hatta Lise bile Katerina İvanovna'nın şu pek sevdiğiniz ağabeyinizden ayrılıp İvan Fyodoroviç'le evlenmesini candan diliyor, dua ediyoruz. Öteki onu sevmiyor, yüzüne bakmıyor, oysa İvan Fyodoroviç okumuş, mükemmel bir genç, hem onu

içten seviyor. Tam bir tertip hazırlamıştık, hatta ben belki sadece bu yüzden hâlâ burada kalıyorum.

— Ama ağlamış o, hakarete uğramış!

— Kadın gözyaşlarına bakmayın, Aleksey Fyodoroviç. Böyle durumlarda ben hep kadınlara karşı, erkeklerden yanayım.

Kapının öbür tarafından Lise'in incecik sesi duyuldu:

— Ahlakını bozuyor, mahvediyorsunuz onu anne!

Yaptığından fena utanan Alyoşa teselli kabul etmiyor,

— Hayır, hayır, her şeye ben sebep oldum, ben suçluyum! diye tekrarlıyor, utancından yüzünü elleriyle örtüyordu.

— Tam tersine, melek gibi, tam bir melek gibi davrandınız; bunu binlerce kez tekrarlamaya hazırım.

Lise'in sesi yeniden yükseldi:

— Yaptığı meleklik neymiş anne?

Lise'in söylediğini duymamış görünen Alyoşa,

— Halleri nedense bana İvan'ı sevdiğini düşündürdü, diye devam etti. O münasebetsizliği bu yüzden yaptım. Şimdi ne olacak acaba?

— Kime, kime ne olacak? diye bağırdı Lise. Beni çatlatmak mı istiyorsunuz anne? Soruyorum, bir şey söylemiyorsunuz!

O anda odaya koşa koşa oda hizmetçisi girdi. Soluk soluğa,

— Katerina İvanovna'ya fenalık geldi. Ağlıyor… Sinir buhranı içinde çırpınıyor!.. diye haber verdi.

Lise'in merakı büsbütün arttı:

— Ne oluyor, o değil, ben krize tutulacağım şimdi!

— Allah aşkına bağırma Lise, üzme beni. Sen henüz, büyüklerin bütün bildiklerini bilemeyecek yaştasın. Gelince, anlatılabilecek olanları söylerim sana. Aman Yarabbi!.. Gidiyorum, gidiyorum. Sinir krizi, iyiliğe işaret bu

Aleksey Fyodoroviç; sinir krizine tutulması son derece iyi. Bu gerekirdi zaten. Ben bu gibi hallerde her zaman kadınların, sinir krizlerinin ve gözyaşlarının aleyhindeyim. Git Yuliya, hemen geleceğimi söyle. İvan Fyodoroviç gittiyse, kabahat kendisinde. Ama gitmeyecek o buradan. Lise, bağırma Allah aşkına! Aa, çocuğun bağırdığı da yok, asıl bağıran benim. Bağışla anneni kızım… Ne yapayım, sevinç içindeyim, seviniyorum! İvan Fyodoroviç'in demin her şeyi olduğu gibi söylerken ne kadar genç, gencecik bir adam olduğuna dikkat ettiniz mi Aleksey Fyodoroviç? İçini döktü ve gitti. Ben onu bir bilgin, akademi üyesi filan gibi bir adam sanırdım. Oysa ateşli, dobra dobra, pek toy, ama pek güzel bir tavırla konuştu. Tıpkı sizinki gibi güzel oldu. Almanca şiiri de tıpkı sizin gibi söyledi. Eh, koşuyorum artık, koşuyorum! Aleksey İvanoviç, siz de bir ayak önce verilen siparişi yerine getirip hemen dönün. Bir ihtiyacın var mı, Lise? Allahını seversen Aleksey Fyodoroviç'i bir an bile tutma, birazdan gene dönüp gelecek sana.

Bayan Hohlakova nihayet çıktı. Alyoşa gitmeden önce Lise'in kapısını örtmek istedi.

— Katiyen! diye bağırdı Lise. Hele şimdi hiç olmaz! Dışarıdan da olsa söyleyin: melek olmanızın nedeni ne? Sadece bunu öğrenmek istiyorum.

— Yaptığım müthiş bir ahmaklık yüzünden Lise! Allahaısmarladık.

Lise,

— Gitmeyin böyle! diye direnir gibi oldu. Ama Alyoşa,

— Ciddi bir kederim var, Lise. Şimdi gelirim. Ama doğrusu büyük, çok büyük bir kederim var! dedi, koşarak odadan çıktı.

VI

Kulübedeki Acılar

Gerçekten ciddi, o zamana kadar az duyduğu bir keder içindeydi. Yersiz bir şekilde, hem de aşk işlerine burnunu sokması yüzünden saçmalamıştı.

Belki yüzüncü defadır, kızararak, kendi, kendine, “Ne anlarım ben bunlardan, ne diye karışırım böyle işlere!..” diye tekrarlıyordu. “Öf, keşke yalnız ayıp olmakla kalsa, bu hak ettiğim bir ceza olurdu. İşin kötüsü, bundan sonra yeni felaketlere yol açacağım… Oysa Staretz beni barıştırmak, birleştirmek için yollamıştı buraya. Birleştirme böyle mi yapılır…” Birdenbire, ellerini nasıl birleştirmek istediğini hatırladı, yeniden utancından yerin dibine geçti. “Gerçi candan, içten davrandım, ama ileride daha akıllı davranmalıyım!” diye birden karar verdi ve kararını ciddiye aldı.

Katerina İvanovna’nın verdiği iş Ozernaya Sokağı’ndaydı, ağabeyi Dmitri de tam yolunun üzerinde, Ozernaya’ya yakın bir sokakta oturuyordu. Alyoşa, ağabeyini evde bulamayacağını sezinlemekle birlikte, yüzbaşıdan önce ona uğramaya karar verdi. Dmitri’nin şimdi ondan kaçacağını düşündüğü halde ne olursa olsun onu bulması gerekiyordu. Vakit geçiriyordu. Manastırdan ayrıldığı andan beri, ölmek üzere olan Staretz aklından çıkmıyordu.

Katerina İvanovna’nın siparişinde bir nokta Alyoşa’yı son derece ilgilendirdi; yüzbaşının okullu oğlunun babasının yanında ağlaya ağlaya koştuğundan söz edilirken, demin; ona ne fenalığı dokunduğunu sorunca parmağını ısıran çocuğu hatırlamış, nedense bunun aynı çocuk olduğuna inanmıştı. Böylece, kendini dış konulara kaptırmakla yol açtığı “felaket”i düşünmemeye, pişmanlıkla hırpalanmamaya karar verdi. Verilen işle ilgilenecekti; sonrası Allah kerim! Bu düşünceyle iyice canlandı. Dmitri’nin sokağına sapınca acıktığını hissetti, babasından aldığı ekmeği yolda yedi, toparlandı.

Dmitri evde yoktu. Küçük evin sahipleri ihtiyar marangoz, oğlu ve yaşlı karısı Alyoşa’yı kuşkuyla süzdüler.

İhtiyar, Alyoşa’nın bütün sıkıştırmalarına,

— Üç gecedir evde yatmıyor, belki bir yere gitmiştir, yanıtını verdi.

Alyoşa, adamın başkasının ağzıyla konuştuğunu anladı.

— Gruşenka'da mı, yoksa Foma'da mı saklanıyor? (Mahsus bu kadar açık konuşuyordu.)

Fakat ev sahipleri ona ürkek ürkek bakmakla yetindiler. "Kayırdıklarına göre seviyorlar…" diye düşündü, "iyi bu."

En sonunda Ozernaya Sokağı'nda Bayan Kalmıkova'nın evini buldu. Bu, sokağa bakan, topu topu üç pencereli, bir yana çarpık, köhne bir yapıydı, çamurlu avlusunda tek bir inek vardı. Avludan bir dehlize geçiliyordu; dehlizin solunda ikisi de ihtiyar, galiba ikisi de sağır ev sahibi ana kız oturuyordu. Alyoşa yüzbaşının nerede oturduğu sorusunu birkaç kere tekrarladı, sonunda, kiracılarının sorulduğunu anlayan kadınlardan biri parmağıyla dehlizin karşı tarafındaki temiz kulübeyi gösterdi. Yüzbaşının oturduğu daire gerçekten bir kulübeden ibaretti. Alyoşa kapıyı açmak için demir topuzu eline aldı; ama kapının öte yanındaki doğal olmayan sessizlik tuhafına gitti. Katerina İvanovna'dan, emekli yüzbaşının ailesi olduğunu öğrenmişti. "Ya uyuyorlar ya da geldiğimi duydular, kapıyı açıp girmemi bekliyorlar… İyisi mi, önce kapıyı vurayım," diye düşündü. Kapıyı vurdu. Yanıt hemen değil, beş on saniye sonra geldi. Birisi yüksek, pek kızgın bir sesle,

— Kim o? diye bağırdı.

Alyoşa kapıyı açarak eşikten içeri girdi. Oldukça geniş, ama insan ve eşya kalabalığıyla tıklım tıklım bir kulübeydi. Solda büyük bir Rus ocağı vardı. Ocakla pencere arasında oda boyunca, üzerine bir yığın paçavra asılı bir ip gerilmişti. Sağ ve sol duvarlar boyunca örme yorganlarla örtülü birer karyola vardı. Soldakinde birbirinden ufak basma kılıflı dört yastık kümesi yükseliyordu. İkincisinde, sağdakinde, bir tek, çok küçük bir yastık vardı. Daha ileride, ön tarafta bir ipe enine asılmış bir perde ya da yatak çarşafı bu köşeyi ayırıyordu. Perdenin arkasından tahta bir banka iskemle eklenerek yapılmış uydurma bir yatak görünüyordu. Kaba tahtadan, dört köşe köy işi bir masa ön köşeden orta pencereye doğru sürülmüştü. Pencerelerin ufak, küften yemyeşil olmuş camı vardı. Camlar son derece donuk, sımsıkı kapalı olduğu için oda hayli havasız ve loştu. Masada, sahanda pişmiş yumurta artıklarıyla bir ekmek parçası ve ayrıca şişenin dibinde abıhayat vardı. Soldaki yatağın yanında duran sandalyede, kibar hanım tipli, basma entari

giymiş bir kadın oturuyordu. Yüzü çok zayıf, sarıydı; yanaklarının çöküklüğü ilk bakışta hasta olduğunu gösteriyordu. Ama Alyoşa'nın en çok, zavallı kadının hem soran, hem de son derece kibirli bakışları tuhafına gitti. Kendisi konuşmaya başlayıncaya kadar, Alyoşa'nın evin efendisiyle konuştuğu sürece hep o soran ve mağrur bakışlı iri kahverengi gözlerini ondan ona gezdirip durdu. Kadının yanında, sol pencerenin önünde, oldukça çirkin, seyrek kızıl saçlı, yoksul olmakla birlikte, çok temiz giyinmiş genç bir kız ayakta duruyordu. Alyoşa'yı küçümser bir bakışla süzdü. Sağda, o da karyolanın yanında, cinsi kadın olan bir yaratık oturuyordu. Acınacak bir insandı; yirmisinde bir gençti, kambur, ayaktan felçli bir kızdı. Alyoşa'ya sonradan söylediklerine göre ayakları kurumuştu. Koltuk değnekleri karyolayla duvar arasında, köşede duruyordu. Zavallı kızın güzel, iyilik saçan gözleri sakin bir yumuşaklıkla Alyoşa'yı süzüyordu. Masanın önünde, kırk beşlik, ufak tefek, kuru, cılız, kızılımtrak bir adam tavadaki yumurtayı bitirmeye uğraşıyordu. Seyrek kızıl sakalı tıpkı didiklenmiş kıtığı andırıyordu. (Bu benzetme ve hele "kıtık" sözü adamı görür görmez Alyoşa'nın kafasında doğuverdi: bunu sonraları da hatırladı.) Herhalde dışarıya, "Kim o?" diye seslenen bu adamdı, çünkü odadaki tek erkek oydu. Alyoşa odaya girer girmez adam masanın önünde oturduğu sıradan fırlarcasına kalktı, yırtık peçeteyle ağzını acele acele silerek Alyoşa'ya doğru atıldı.

O arada sol köşede duran genç kız,

— Manastıra iane toplayan rahip, dedi. Çalınacak kapıyı nasıl da bilmiş!

Alyoşa'ya koşar adımlarla yaklaşan adam ansızın topukları üstünde ona doğru dönerek heyecanlı, kopuveren bir sesle,

— Yo, öyle değil, bilemediniz, Varvara Nikolayevna! dedi. Sonra birden tekrar Alyoşa'ya döndü:

— Acaba inimizi ziyaretinizin nedenini öğrenebilir miyim?

Alyoşa dikkatli bir bakışla incelediği bu adamı ilk olarak görüyordu. Halinde sertlik, telaş, hırçınlık vardı. Herhalde içkiliydi, ama sarhoş değildi. Yüzüne aşırı derecede arsız ve aynı zamanda —garip olmakla birlikte— korkak bir ifade yayılmıştı. Yıllar yılı buyruk kulu olmaktan çok çekmiş, sonra, birdenbire sivrilip kendini göstermek hevesine kapılmış bir adam hali

vardı. Daha doğrusu, size vurmak için can atan, bir yandan da sizden dayak yemekten ödü kopan birisine benziyordu. Konuşmasında, epey cırlak sesinde meczuplarınki gibi kâh hırçın, kâh ödlek, bir kaybolup bir beliren mizahi bir hava vardı. “İn”le ilgili sorusunu titreyerek, gözleri yuvalarından uğramış bir durumda ve Alyoşa’ya, delikanlıyı elinde olmadan bir adım geriletecek kadar sokularak sormuştu. Adamın sırtında koyu renk, külüstür, pamukludan, yamalı, lekeli bir palto vardı: Pantolonu çok açık renk, çoktandır kimsenin giymediği kareli incecik bir kumaştandı; paça kısmı buruşup yukarı kalktığı için pantolon sahibi küçülmüş bir çocuğa benziyordu.

— Ben… Aleksey Karamazov; diye karşılık verdi Alyoşa.

Adam, onun kim olduğunu zaten bildiğini anlatmak için, hemen,

— Malum, diye kesti. Bendeniz de yüzbaşı Snigirev. Gene de ziyaretinizin nedenini öğrenmek isterdim.

— Hiç, şöyle bir uğrayıverdim. Söylemek istediğim bir iki şey var da… Müsaade ederseniz…

— Öyleyse işte iskemle, lütfen buyurmaz mısınız? Eski komedilerde bu “lütfen buyurmaz mısınız?” lafı hep geçer.

Yüzbaşı kaba, mujiklerin kullandığı türden tahta bir iskemleyi kaparak odanın ortasına dikti. Sonra kendisi için de bunun gibi ikinci bir sandalye alıp Alyoşa’nın karşısına geçti; dizleri değecek kadar birbirlerine yakın oturuyorlardı.

— Nikolay İvanoviç Snigirev, sabık Rus piyade yüzbaşısı; kabahatleri yüzünden kepaze olduğu halde yüzbaşı… Daha doğrusu Snigirev değil de, Slovoyersov… Gerçekten, hayatımın ikinci yarısından sonra hep Slovoyers’lerle[61] konuşmaya başladım. Hayat insanı ezip küçülttükçe böyle oluyor.

— Orası öyle; diye gülümsedi Alyoşa. Yalnız buna elde olmadan mı alıştınız, yoksa bile bile mi yapıyorsunuz?

— Tanrı tanığım olsun, elde olmadan, ömrüm boyunca bunları kullandığım için şimdi ağzımdan düşmez oldu. Bizim üstümüzde bir güç bu. Görüyorum, yeni konularla ilgilisiniz. Ama bize gösterdiğiniz ilginin

nedeni ne acaba? Doğrusu yaşama koşullarım konuk ağırlamaya hiç uygun değil.

— O iş için geldim ben…

Yüzbaşı sabırsızlıkla sözünü keserek,

— Hangi iş için? diye sordu.

Alyoşa biraz sıkılarak, kısaca,

— Ağabeyim Dmitri Fyodoroviç'le karşılaşmanız için… dedi.

— Ne karşılaşması? Yoksa o günkü karşılaşma mı?.. Şu kıtık konusu değil mi?

Birdenbire dizleri Alyoşa'ya değecek kadar yaklaştı. Dudakları incecik bir şerit gibi büzüldü.

— Ne kıtığı?.. diye mırıldandı Alyoşa.

Köşedeki perdenin arkasından Alyoşa'nın tanıdığı, deminki çocuğun sesi duyuldu:

— Beni şikâyete gelmiş, baba! Demin parmağını ısırdım.

Perde aralandı, Alyoşa deminki düşmanını ikonların altında, tahta sırayla iskemleden uydurulmuş yatakta gördü. Çocuk paltosu ve eski bir yorganla örtünmüştü. Rahatsız olduğu belliydi, alev alev yanan gözlerinden ateşi olduğu anlaşılıyordu. Alyoşa'ya, "Evimde borun ötmez senin" gibilerinden, deminkinden başka türlü, korkusuzca bakıyordu.

Yüzbaşı sandalyeden fırladı.

— Neyi ısırmış? Sizin parmağınızı mı ısırdı?

— Evet. Demin sokakta çocuklarla birbirlerine taş atıyorlardı; oğlunuz altıya karşı birdi. Yanına gittim, bana da taş attı, ardından birini de kafama yerleştirdi. Ona ne yaptığını sorunca birden üzerime atıldı, fena halde parmağımı ısırdı, ama neden yaptı bunu bilmiyorum.

— Hemen döverim onu! Basarım sopayı!..

— Yo, benim şikâyet ettiğim yok, sadece anlattım.. Çocuğu dövmenizi hiç istemem. Hem galiba hasta o…

— Yoksa onu gerçekten döveceğimi mi sandınız? İlyuşeçka'mı hatırınız için alıp pataklayacak mıyım?.. Emrettiniz beyim!

Yüzbaşı bunu Alyoşa'ya doğru hızla dönerek, üzerine atılacakmış gibi söyledi

— Parmağınıza üzüldüm. Dilerseniz, İlyuşeçka'ma sopa çekmeden önce burada, gözünüzün önünde şu bıçakla dört parmağımı kesivereyim. Herhalde öç almak için dört parmak yeter size, beşincisini istemezsiniz ya?

Birdenbire tıkanır gibi durdu. Yüzünün her çizgisi titriyor, olanca küstahlığıyla Alyoşa'ya bakıyordu. Çılgın gibiydi.

Alyoşa oturduğu yerden, mahzun bir bakışla, yavaşça,

— Galiba her şeyi anladım şimdi, dedi. Oğlunuz iyi yürekli, babasını seven bir çocuk olmalı… Size hakaret edenin kardeşi olduğum için üzerime atıldı. Ama ağabeyim Dmitri Fyodoroviç yaptığına pişmandır, biliyorum. Size gelmek ya da daha iyisi aynı yerde karşılaşıp herkesin karşısında özür dilemek istiyor… İsterseniz eğer…

— Yani insanın sakalcığını koparıp sonra da özür dileyecek… Oldu bitti, gönlümüz alındı; değil mi?

— Yo, hayır; tam tersine, siz neyi istersiniz, nasıl isterseniz her şeyi yapacak!

— Peki, altese, aynı "Başkent" meyhanesinde yahut da şehir meydanında önümde diz çökmesini söylesem de yapar mıydı?

— Evet, önünüzde diz de çökerdi.

— Aman mahvettiniz beni! Ağlattınız ve mahvettiniz. Ağabeyinizin iyi yürekliliğinden pek duygulandım, izninizle size bizleri tam olarak tanıtayım: ailem, iki kızım ve oğlum; tersimiz, tezeğimiz, yani… Ben öldükten sonra kim sevecek onları? Yaşadıkça da benim gibi miskini onlardan başka kim sever? Benim gibi insanlar için Tanrının en büyük lütfu bu… Çünkü benim gibisini de seven olmalı…

— A bu çok doğru! diye bağırdı Alyoşa.

Pencerenin önünde duran genç kız birdenbire babasına dönerek tiksinti, küçümseme dolu bir tavırla,

— Bırakın artık soytarılığı; her gelen ahmağın önünde bizi rezil etmeden duramazsınız, diye bağırdı.

Babası emreden bir sesle, ama iltifat dolu bakışla,

— Sabır Varvara Nikolayevna, biraz sabredin! dedi. Bırakın da rotama devam edeyim.

Sonra yeniden Alyoşa'ya döndü:

— "Ve bütün dünyada,

Hiçbir şeyi kutsamak istemedi o!"

Kutsamak isteyen o'nun kadın olması lazımdı… Şimdi izninizle sizi eşimle tanıştırayım. İşte Arina Petrovna, ayaksız bir bayan; yaşı kırk üç, yürüyebilir, ama pek az. Avamdandır. Arina Petrovna, çehrenize bir çekidüzen versenize. İşte Aleksey Fyodoroviç Karamazov. Kalkın Aleksey Fyodoroviç!

Alyoşa'yı elinden tutarak kendinden umulmaz bir güçle birdenbire ayağa kaldırıverdi:

— Bir bayana tanıştırılıyorsunuz, ayağa kalkmak gerekmez mi?.. Anacığım, öbür Karamazov değil bu… hani o şey… vesaire… Bu onun, kendi halinde, erdemlerle pırıl pırıl parlayan kardeşi… Müsaade edin Arina Petrovna, müsaade edin anacığım da her şeyden önce elinizi öpeyim.

Karısının elini saygı, hatta sevgiyle öptü. Pencerenin önündeki kız bu sahneye nefretle sırt çevirdi. Yüzbaşının karısının kibirli, soran yüzüne anlatılmaz bir tatlılık yayıldı birdenbire.

— Hoş geldiniz, oturun Bay Çernomazov, dedi.

— Karamazov anacığım, Karamazov!.. Alyoşa'ya dönerek: Ne de olsa avamdanız!.. diye yeniden fısıldadı.

— İyi ya, Karamazov olsun; ben hep Çernomazov… Oturun; sanki ne diye kaldırdı sizi?.. “Ayaksız bayan” diyor. Ayaklarım var, ama kovalar gibi şişti, ben de bir deri bir kemik kaldım. Eskiden ne şişmandım bilseniz, şimdi iğne ipliğe döndüm.

Yüzbaşı bir daha,

— Avamdanız efendim, avamdan… diye tekrarladı.

O ana kadar sandalyesinde sessizce oturan kambur kız,

— Baba, ah baba! dedi, birdenbire gözlerini mendiliyle örttü.

Penceredeki kız,

— Soytarı! diye hırsla söylendi.

Kadın kızlarını göstererek ellerini iki yana açtı.

— İşte haberlerimiz böyle, bulut geçiyor; bulut geçince gene eski terane başlıyor. Eskiden subaydık, böyle konukların bini bir paraydı. Bunu kıyaslama yapmak için söylemiyorum. Herkesin gönlü kimi çekerse onu sever. Diyakozun karısı o zaman gelip, “Aleksandr Aleksandroviç bulunmaz ruhlu bir adam,” demişti, “ama Nastasya Petrovna cehennemden hortlamış…” Gönül kimi severse güzel odur, dedim; sen şu ufacık boyunla pis kokunun farkında mısın? “Seni hizaya getirmeli!” dedi. Bana sen mi akıl öğreteceksin kara maşa? “Ben,” dedi, “temiz hava getiririm, senin havan pis…” Sen bize gelen subay beylere sor, havamızın pis mi, temiz mi olduğunu… “ diye karşılık verdim. Ama o zamandan beri içime kurt düştü, geçenlerde, şurada otururken baktım, Paskalyada gelen general içeri girdi. Ekselans, dedim, kibar bir bayan içeriye dışardan hava alabilir mi? “Evet,” dedi. “Ama pencereyi ya da kapıyı açmalısınız, çünkü havanız gerçekten temiz değil.” Hepsi öyle. Havamla bozmuşlar… Ölülerden daha da kötü bir koku gelir. Dedim ki ona: Havanızı bozduğum yok, bir kundura ısmarlayayım da gideyim buradan. Anam babam, ne olur, öz annenizi kınamayın! Nikolay İlyiç, canım benim, gözünün içine bakmadım mı, İlyuşeçka’m okul dönüşü sevmese beni, neyim var sanki! Dün bir elma getirdi. Bağışlayın beni anam babam, evlatlarım, bağışlayın anacığınızı, şu garip öksüz ananızı bağışlayın! Neden öyle havamdan tiksinmeye başladınız?

Zavallı deli birdenbire hıçkırıklara boğuldu, gözlerinden yaş fışkırdı. Yüzbaşı ona doğru atıldı.

— Anacığım, canım anacığım, yapma etme! Yalnız değilsin. Hepsi seni sever, tapınır sana!

Kadının elini öpmeye, yüzünü sevecenlikle okşamaya başladı. Masadan peçeteyi kapıp gözlerini de sildi. Alyoşa, yüzbaşının gözlerinde de yaşlar parıldadığını görür gibi oldu. Sonra hiddetle Alyoşa'ya dönerek, sakat kadını eliyle gösterdi:

— Duydunuz mu?

— Duydum, gördüm… diye mırıldandı Alyoşa.

Çocuk, yatağında doğrularak babasına alevli bakışını dikti.

— Baba, baba!.. Yoksa sen bu adamla… diye bağırdı, bırak onu baba!

Varvara Nikolayevna da iyice kızmış, köşesinden söyleniyordu:

— Bırakın artık şu maskaralıklarınızı. Gereksiz, anlamsız numaralar bunlar!

Sözünü bitirince hırsla ayağını yere vurdu.

— Bu defa öfkeniz çok yerinde, Varvara Nikolayevna; istediğinizi hemen yerine getireceğim. Buyrun, şapkanızı giyin Aleksey Fyodoroviç, ben de kasketimi alayım, çıkalım. Size ciddi olarak bir diyeceğim var, yalnız burada olmaz. Şu oturan genç kız, kızım Nina Nikolayevna; size tanıştırmayı unuttum; insan kılığında… ölümlülerin arasına karışmış bir melek… bunu anlayabilirseniz eğer…

— Kramp girmiş gibi kıvranıp duruyor! diye hiddetle babasının sözünü kesti Varvara Nikolayevna.

— Şu, ayağını yere vurarak bana bağıran, demin soytarılığımı yüzüme vuran da insan şeklinde bir melektir; haklı olarak kızıyor bana. Gidelim Aleksey Fyodoroviç, işimizi bitirmek gerek…

Alyoşa'yı kolundan tutarak odadan sokağa çıkardı.

VII

Temiz Havada

— Hava temiz; bizim kâşanenin havası pek temiz değil doğrusu, hem de her bakımdan… Şöyle ağır ağır yürüyelim beyim. İlginizi uyandırmak isterdim.

— Benim de sizi ilgilendirecek bir diyeceğim var, dedi Alyoşa, ama nasıl başlayacağımı bilemiyorum.

— İşiniz olduğunu nasıl da anladım! Olmasa uğrar mıydınız hiç!.. Yoksa gerçekten, sadece çocuğu şikâyete mi geldiniz? Olacak şey değil bu. Şey, çocuk dedim de: orada size hepsini açıklayamadım, şimdi o sahneyi daha ayrıntılı anlatayım. Efendim, bizim kıtık daha bir hafta öncesine kadar epeyce gürdü —sakalcığımı kastediyorum; sakalıma bu adı okul çocukları taktılar. Evet, ağabeyiniz Dmitri Fyodoroviç o gün sakalıma yapıştığı gibi çekmeye başladı. Hem de ortada hiçbir neden yokken maraza çıkardı, karşısına ben çıktım nasılsa… Meyhaneden meydana kadar sürükledi, tam o sırada okul dağılıyordu, İlyuşa da çocuklar arasında… Beni o halde görünce "Baba, baba!" diye üstüme atıldı. Beni kurtarmak için çekiyor, "Bırakın, bırakın, bu babamdır, bağışlayın onu!" diye bağırıyor. Ya, "Bağışlayın!" diyor. Elceğizleriyle sarıldı, elini, ağabeyinizin elini öptü… O anda yüzünün aldığı hal gözümün önünde, unutmadım, unutamam!

Alyoşa, heyecanla,

— Size yemin ederim, ağabeyim en içten, en derin pişmanlıkla, hatta o meydanda diz çöküp sizden özür dileyecektir, diye bağırdı. Bunu yapmazsa ağabeyim saymam onu.

— Ya, demek bunlar henüz sadece tasarı halinde… Üstelik onun değil de, duygulu, soylu kalbinizin kararları… Bunu baştan söyleseydiniz ya! Öyleyse izin verin de ağabeyinizin o günkü başka bir şövalyeliğini anlatayım. Beni kıtığımdan sürükleyip koyverdikten sonra, "Sen de subaysın, ben de subayım," dedi. "Tanık olarak onurlu birisini bulursan gönder; alçağın birisin ama, gene de düelloyu kabul ederim!" Böyle dedi. Allah için, şövalye ruhu taşıyor! İlyuşa ile ikimiz uzaklaştık oradan. Ama ailesine ait bu tablo çocuğun ruhunda ömrünün sonuna kadar yaşayacaktır. Yok canım, bundan sonra soyluluk kim, biz kim! Zaten kâşanemizi kendi

gözünüzle gördünüz. Üç kadın; biri ayaksız, kafadan sakat, ötekinin de ayakları yok, kambur, üçüncüsünün ayakları var, pek de akıllı, kurslara devam ediyor, tekrar Petersburg’a, Rus kadınının hakkını aramak için Neva sahillerine gitmeye can atıyor. İlyuşa’nın sözünü etmiyorum, daha dokuz yaşında… Bugün ölsem ne olur bizimkinin hali? Hele öldürmeyip sakat bırakırsa daha fena: çalışamam, kör boğaz da durur mu? Beni de, onları da kim doyurur o zaman? Yoksa İlyuşa’yı okula gönderecek yerde her gün dilenmeye mi çıkaralım? Benim için ağabeyinizi düelloya çağırmanın anlamı bu; saçmalık daha doğrusu, başka şey değil.

Alyoşa, alevlenmiş gözleriyle,

— Özür dileyecek sizden, şehir meydanının ortasında ayaklarınıza kapanacak! diye bağırdı.

— Mahkemeye verecektim, diye devam etti yüzbaşı. Ama ceza yasalarımızı açıp bakın, kişisel hakaret yüzünden hasmımdan ne tazminat alırım ki… Üstelik Agrafena Aleksandrovna beni çağırıp bağırmaya başladı: “Çıkar aklından! Onu mahkemeye verirsen işi öyle çeviririm ki, seni sırf dalaverelerin yüzünden dövdüğü meydana çıkar, o zaman sanık sandalyesine sen geçersin!..” Sözünü ettiği dalaverelerin kimden çıktığını, kimin emriyle olduğunu Tanrı bilir, tabii; ben emir kuluyum: onun ve Fyodor Pavloviç’in dediklerinden başka ne yaptım ki… Ayrıca, “seni temelli kovarım,” diyor, “bir daha benden metelik umma. Tüccarıma da (ihtiyardan “tüccarım” diye söz ediyor) söylerim, o da seninle ilişiği keser.” Düşündüm: tüccar kovarsa beni, ekmeğimi nereden çıkarırım? Elimde bir onların işleri kaldı. Çünkü başka bir nedenle babanız Fyodor Pavloviç’in bana karşı güveni kalmadı, hatta senetlerimi elde edip beni mahkemeye vermekle tehdit ediyordu. Bunlara karşı duramadım, sindim, inimizi siz de gördünüz zaten. Şimdi sormama müsaade edin: Parmağınızı çok mu ısırdı İlyuşa? Bizim kâşanede, onun yanında bu konuyla fazlaca ilgilenmeyi doğru bulmadım.

— Evet, çok acıdı, ama onun da bütün öfkesi üstündeymiş. Benden, Karamazov olduğum için öç aldı, bunu şimdi açıkça anladım. Fakat okul arkadaşlarıyla taş savaşını görseydiniz; çok tehlikeli şey, öldürebilirler onu. Hepsi çocuk, akılları yok, bir taş rastlarsa kafasını kırabilir.

— Kafasına değil, ama göğsüne, kalbinin biraz üstüne gelmiş, çürütmüş; eve gözyaşları içinde, ağlayarak geldi, sonra da hastalandı.

— Ama biliyor musunuz, ilkin o saldırdı. Sizin başınıza gelenlere içerlemişti. Ötekiler, Krasotkin adında bir çocuğu az önce çakısıyla yaraladığını söylediler.

— Bundan da haberim var, tehlikeli iş: Krasotkin'in babası burada memurdur, başımıza iş açabilir.

Alyoşa, heyecanlanarak devam etti:

— Size, onu bir zaman, yatışana kadar okula göndermemenizi tavsiye edecektim. Öfkesi söner böylece.

— Öfkesi mi? diye atıldı yüzbaşı. Hem de ne öfke! Parmak kadar çocukta ne hırs o!.. Siz tamamını bilmiyorsunuz, izin verirseniz bu hikâyeyi ayrıca anlatayım. O olaydan sonra okuldaki çocukların hepsi onunla "Kıtık" diye alay etmeye başlamış, iş bundan çıkıyor zaten. Okul çocukları da acımak nedir bilmezler ha!.. Teker teker her biri Tanrı meleğidir, ama bir araya geldiler mi, hele okulda acımasızdırlar. Alaya alınınca bizim İlyuşa aslan kesildi. Basit bir çocuk, sevgisi pek güçlü olmayan oğul, böyle bir durumda boyun eğer, babasından utanırdı. Bizimki babası uğruna hepsine tek başına karşı koydu. Hem babası, hem de gerçek uğruna… Çünkü o gün ağabeyinizin ellerine sarılırken "Bağışlayın babacığımı, bağışlayın!" diye yalvarırken neler çektiğini bir Tanrı, bir de ben bilirim. Bizim çocuklar; sizinkiler değil, bizim, hor görülen, ama gene de soylu dilencilerin evlatları henüz dokuz yaşlarına bastıkları zaman bu dünyanın gerçeğine ererler. Zenginler bunu mezara kadar başaramaz. Benim İlüşka, şehir meydanında herifin ellerini öperken tam o dakikada, gerçeği olduğu gibi anladı. Bu gerçek onun içinde çöreklenip artık ömrünün sonuna kadar rahat vermeyecektir.

Yüzbaşı, bunları hararetle, kendinden geçmişçesine söyledi ve sağ yumruğuyla sol avucuna vurdu. Bu hareketiyle "gerçeğin" İlyuşa'sını nasıl can evinden vurduğunu göstermek istiyordu.

— Hemen o gün ateşlendi, bütün gece sayıkladı. O gün benimle pek az konuştu, hatta hep sustu. Beni yandan süzüyor, daha çok pencereye doğru dönerek derslerine çalışır görünüyordu. Ama ben, aklında ders değil, başka

şeyler olduğunu anlıyordum. Ertesi gün içtim, aklım dümdüz oldu; günaha girdim, hep kederimden… Bizim ana ağlamaya başladı —anamızı çok severim ben— eh, üzüntüden son meteliklerimizi ezdim. Hor görmeyin beni beyim: Rusya’mızda sarhoşlar insanların en iyisidir. En iyiler de alabildiğine sarhoştur her zaman… Yattığım için İlyuşa ile pek ilgilenmedim o gün; yumurcaklar okulda, sabahtan akşama kadar alaya almışlar onu: “Kıtık… Babanı meyhaneden kıtığından sürüye sürüye çıkardılar… Sen de peşlerinden koşup af diliyordun!” diye bağır bağır bağırmışlardır. Üçüncü gün okuldan beti benzi uçmuş, sapsarı suratla döndü. Ne oldu? diye sordum. Ses çıkarmadı, içeride konuşamazdık; anamız, kızlar hemen lafa karışır… Zaten kızlar daha ilk günden hepsini öğrenmişler. Varvara Nikolayevna, “Soytarılar, maskaralar; bizde aklı başında biri var mı acaba?” diye söylenmeye başladı bile. “Çok doğru Varvara Nikolayevna,” dedim. “Aklı başında adam yok bizde…” Bu kadarla savuşturdum. Sonra da akşamüstü çocukla gezmeye çıktık, ilkin şunu söyleyeyim size: akşam gezintilerine çıkmak âdetimizdir. Hem şimdi sizinle gittiğimiz yoldan, şu duvar dibindeki kocaman taşa, şehir çayırının başladığı yere kadar gideriz; tenha, güzel bir yerdir. Yürürken her zamanki gibi İlyuşa’nın elinden tutuyordum. Minnacık, çöp parmaklı elceğizi buz gibiydi, göğsünü üşütmüş. “Baba baba!” dedi. “Ne var?” diye sordum. Baktım, gözleri fıldır fıldır. “Ne yaptı sana o gün baba!” “Ne yapalım İlyuşa,” dedim. “Sakın barışma onunla baba, barışma emi? Çocuklar, sana barışman için on ruble verdiğini söylüyorlar.” “Hayır İlyuşa,” dedim, para falan almam ondan, asla!” Titremeye başladı, elimi iki eliyle kaptı, yeniden öpmeye koyuldu. “Onu düelloya çağır baba,” dedi. “Okulda, korkaksın, onu düelloya çağırmaz ama on rublesini alırsın diye benimle alay ediyorlar.” “Düelloya çağıramam onu İlyuşa…” Bunu neden yapamayacağım konusunda size söylediklerimi ona da kısaca anlatıyorum. Dinledikten sonra, “Sen gene barışma baba,” diyor, “büyüyünce ben onu düelloya çağırırım.” Gözleri ışıl ışıl parlıyor. Ne de olsa babasıyım, yerinde bir söz söylemem lazım: “Düelloda da olsa öldürmek günahtır,” diyorum. “Öyleyse büyüyünce yere deviririm onu baba, elindeki kılıcı kılıcımla düşürürüm, üzerine çullanırım, sonra kılıcımı kaldırıp, ‘Seni öldürebilirdim, ama affediyorum, al işte!’ derim.” Gördünüz mü beyim, iki gündür çocuğun kafasını dolduran şeyleri! İki gün iki gece hep kılıcıyla alacağı öcü düşünmüş, belki de bunları sayıklamıştır bile… Baktım, okuldan dayak yiyerek gelmeye başladı. Evvelsi gün işin aslını öğrendim. Haklısınız, bir

daha o okula göndermem onu. Bütün sınıfa tek başına karşı koymaya kalkışıyor, çocuklara sataşıyor; kalbi hırs, isyan dolu. Korktum onun hesabına… Bir gezintide, “Baba, en güçlü insanlar zenginlerdir, değil mi?” diye sordu. “Evet, İlyuşa,” dedim, “onlardan güçlüsü yok.” “Baba, ben hem zengin, hem subay olacağım; hepsini kasıp kavuracağım. Çar da bana ödüller verecek,” dedi. “O zaman kimse bir şey yapamaz bize…” Biraz sustuktan sonra, gene dudakları titreyerek, “Ne kötü şehir bu baba!” diye ekledi. “Evet İlyuşa, pek de iyi bir şehir sayılmaz,” diye karşılık verdim. “Başka, iyi, bizi kimsenin bilmediği bir şehre taşınalım baba!” dedi. “Hay hay, gidelim İlyuşa,” dedim. “Gidelim. Yalnız para biriktireyim de…” Onu kara düşüncelerinden ayırabildiğim için sevinmiştim. Nasıl başka şehre gideceğimiz, alacağımız atlar, arabalar üzerine hayaller kurmaya başladık! “Anamızla ablalarını arabaya bindirir örteriz, biz de arabanın yanından yürürüz… Araya bir seni bindiririm, ben gene yayan giderim, çünkü hayvanımızı da korumak gerek, hepimiz binemeyiz. Böylece gideriz işte.” Bayıldı buna. Hele atın kendisinin olacağını ve ona binebileceğini söyleyince… Bilirsiniz ya, Rus çocukları gözleri atta doğarlar. Hayli çene çaldık; şükür eğlendirdim, avuttum onu, diye düşünüyordum. Bunlar evvelsi akşam oluyordu; oysa dün akşam bambaşka şeyler oldu. Sabah gene okula gitti, üzgün döndü; hem çok üzgündü. Akşam elinden tuttum, gezmeye götürdüm, konuşmuyor, ağzını açmıyordu. Rüzgâr başladı, güneş bulutlandı, etrafı sonbahar kokusu kapladı. Alacakaranlıkta canımız sıkkın bir halde yürüyorduk. “E oğlum, yol hazırlıklarımıza başlıyor muyuz?” dedim. Aklım sıra, bir gün önceki konuşmamızı tazeleyeceğim. Ses çıkarmadı. Yalnız elimde duran elinin titrediğini hissettim. “Kötü, yeni bir şey var…” diye düşündüm. Şimdiki gibi, şu taşa kadar geldik. Oturdum taşa, gök uçurtma doluydu, otuz kadar uçurtmanın havada çıkardığı hışırtılar duyuluyordu. Uçurtma mevsimi ya!.. “Biz de geçen yılki uçurtmanı uçurtalım İlyuşa,” dedim. “Nereye koydun onu, biraz onarmak ister herhalde…” Oğlum ses çıkarmadan, bana yanını vermiş duruyordu. Tam o sırada sert bir rüzgâr esti, yerden kumları kaldırdı, İlyuşa birdenbire bana atıldı, boynuma sarıldı, sımsıkı yapıştı. Bilirsiniz, konuşkan olmayan, gururlu, gözyaşlarını hep içe atan çocuklar, büyük bir keder karşısında ansızın kendilerini tutamaz, birdenbire boşanıverirler. Yüzü, ılık bir kaynaktan gibi fışkıran gözyaşlarıyla bir anda sırsıklam oldu. Nöbet gelmiş gibi hıçkırıklar içinde sarsılıyor, beni kendine çekip sıkıyordu. Ben hâlâ taşın üstündeydim. “Babacığım, babacığım, nasıl hakaret etti sana!” diye

haykırıyordu. Bu kez ben de ağlamaya başladım. Birbirimize sarıldık, sarsıla sarsıla ağlaştık. “Babacığım,” diyor, “benim babacığım!..” Ben de, “İlyuşa, İlyuşeçka!..” diye onu bağrıma basıyordum. Kimse görmedi bizi o sırada. Bir Tanrı gördü, inşallah, hesabıma kaydetmiştir bunu! Ağabeyinize benim için teşekkür edin, Aleksey Fyodoroviç. Yo, gönlünüz hoş olsun diye oğluma sopa atacak değildim!

Sözünü deminki hırçın, meczuplara özgü kırıtmasıyla bitirdi. Buna rağmen Alyoşa, Snigirev’in ona güvendiğini, kendi yerinde başka birisi olsa bu adamın böyle konuşmayacağını, demin söylediklerini anlatmayacağını hissetti. Cesaretlenerek,

— Oğlunuzla barışmayı ne kadar isterdim! diye bağırdı. Bunu yapsanız…

— Başüstüne… diye mırıldandı yüzbaşı.

Alyoşa heyecanla,

— Ama şimdi başka, bambaşka bir şeyden söz edeceğim, diye devam etti. Dinleyin! Beni birisi gönderdi. Şu ağabeyim Dmitri yok mu; belki siz de duymuşsunuzdur, son derece yüksek, soylu bir genç kız olan nişanlısını da aşağıladı. Bu hakaretten size söz etmekte haklıyım, hatta böyle hareket etmek zorundayım. Çünkü o hakarete uğradığınızı, acıklı durumunuzu duyunca bana hemen… demin, gönderdiği yardımı götürmemi söyledi. Ama bu yalnız ondan, kendisinden geliyor; ne onu bırakan Dmitri’yle, ne de Dmitri’nin kardeşi olan benimle bir ilişiği var; ondan, sadece ondan! Yardımını kabul etmeniz için yalvarıyor… İkiniz de aynı adamın sillesini yediniz… Zaten Dmitri’den (şiddet bakımından) aynı derecede hakaret görünce sizi hatırladı. Bu bir hemşirenin kardeşine yardım elini uzatmasıdır… Sıkıntıda bulunduğunuzu bildiği için kardeşçe yolladığı şu iki yüz rubleyi kabul etmeniz için sizi razı etmemi söyledi. Bunu kimse duymayacak, hiçbir yersiz dedikodu olmayacak… İşte iki yüz ruble. Yeminle söylüyorum, bunu kabul etmelisiniz, yoksa… yoksa dünyada herkes birbirine düşman olmalı! Ama yeryüzünde kardeşler de var… Soylu ruhunuz bunu anlamalı!

Alyoşa, yüzbaşı Snigirev’e yeni, alaca renkli yüz rublelik iki banknot uzattı. O sırada duvar dibindeki o büyük taşın yanında duruyorlardı, etrafta kimse yoktu. Banknotlar yüzbaşının üzerinde müthiş bir etki uyandırdı

galiba. Titredi, ama ilkin sadece hayret titremesiydi bu: böyle bir şeyi akıl ve hayalinden geçirmiyordu; bu sonu hiç beklemiyordu. Birisinden, hele bu miktarda yardım göreceğini rüyasında görse inanmazdı. Banknotları aldı, bir an konuşmadı, yüzünde yepyeni bir ifade belirip kayboldu.

— Bana mı bu, bana mı bu kadar para, iki yüz ruble!.. Anam babam… Dört yıldır bu kadar parayı bir arada görmedim, aman Yarabbi! Kardeş gibi diyor ha?.. Gerçek mi bu, gerçek mi?

— Size söylediklerimin hepsinin doğru olduğuna yemin ederim! diye bağırdı Alyoşa.

Yüzbaşı kızardı.

— Beni dinleyin kuzum; bu parayı kabul etsem alçağın biri olmaz mıyım? Sizin gözünüzde bir alçak olmayacağım, değil mi Aleksey Fyodoroviç? Durun, dinleyin beni Aleksey Fyodoroviç, dinleyin.

Aceleyle konuşuyor, ikide bir Alyoşa'ya elleriyle değiyordu.

— Bunları gönderenin "kardeşim" olduğunu söyleyerek kabul etmem için beni kandırıyorsunuz, ama kabul etsem, içinizden beni küçük görmeyecek misiniz?

— Hayır, efendim, hayır! Ruhumun selameti üzerine yemin ederim ki hayır!.. Bunu kimse hiçbir zaman duymayacak; yalnız biz: ben, siz, o, bir de bir bayan, onun çok iyi bir arkadaşı…

— Bayanın ne önemi var! Bana bakın Aleksey Fyodoroviç, dinleyin beni. Artık beni dinlemenizin zamanı geldi. Çünkü şu anda benim için bu iki yüz rublenin ne olduğunu anlayamazsınız.

Zavallı adam gitgide telaşlandı, adeta vahşi bir heyecanla devam ediyordu. Şaşkına dönmüştü. Sanki içini dökmesine engel olacaklarmış gibi acele acele konuşuyordu:

— Bu parayı sayın, kutsal "hemşirem"den şerefli bir şekilde aldıktan sonra anamızı, kambur kızımı, Ninoçka'yı da tedavi ettirebileceğim. Bunu biliyor musunuz? Geçenlerde doktor Herzenstube kendiliğinden geldi, iyi adamdır, tam bir saat ikisini muayene etti. "Hiçbir şey anlamadım," dedi. Bununla birlikte, yazdığı ve buradaki eczanede bulunan maden suyu

mutlaka iyi gelirmiş; ayrıca ilaçlı bir ayak banyosu da verdi. Maden suyunun şişesi otuz kapik, belki kırk tane içmek gerekiyormuş. Reçeteyi katlayıp ikonun altına koydum, hâlâ orada duruyor. Ninoçka'ya da her gün sabah akşam sıcak banyoları tavsiye etti, suya yazdığı bir sıvı katılacak. Ama böyle bir tedavi kim, biz kim! Bütün bunlar bizim kâşanede adamsız, kapsız, susuz nasıl yapılır! Oysa romatizma Ninoçka'nın tutar yanını bırakmadı; size daha önce söylemiştim bunu, geceleri sağ yanı öldürüyor onu. İnanır mısınız, Tanrı meleği de bizi rahatsız etmesin diye kendini alabildiğine sıkıyor, uyandırmamak için gık demiyor bile. Tanrı ne verdiyse, elimize ne geçirdikse kursağımıza o girer; kızcağız hep sona kalan, ancak köpeğe atılabilecek parçayı alır. "Sırtınızda yük olduğum için buna da layık değilim…" gibilerden… Melek bakışıyla bunu anlatmak ister. Ona hizmet ettiğimiz için üzülüyor: "Değmez, layık değilim buna, hiçbir işe yaramayan bir sakattan başka bir şey değilim ben!" Ne diye layık olmuyormuş, melekliğiyle Tanrı gözünde hepimizi temize çıkardı. Ninoçka'nın tatlı dili olmasa evimiz cehenneme dönerdi, Varya'yı bile yumuşattı. Varya'yı da —Varvara Nikolayevna'yı yani— ayıplamayın; talihsiz kız da melek kadar saftır. Yazın bize geldiği zaman yanında on altı rublesi vardı; verdiği derslerden kazanmış. Eylülde, yani şu sıralar, Petersburg'a dönmek için yol parası olarak ayırmıştı. Kızın paracıklarının hepsini yedik bitirdik; yol parası kalmadı, gördünüz mü!.. Zaten nereye gidecek, ırgatlar gibi çalışıyor, kızcağıza yüklendikçe yüklendik. Hepimize bakıyor; söküklerimizi dikmek, çamaşır, temizlik, hep onun üstünde… Annesini o yatağa yatırır; anası da huysuz, sulugöz, deli!.. Şimdi bu iki yüz rubleyle bir hizmetçi tutabilirim, sevdiklerimin tedavisine başlarım, düşünün Aleksey Fyodoroviç! Öğrenci kızımı Petersburg'a gönderirim, et alırım, yeni yeni yemekler yemeye başlarız. Tanrım, ne tatlı hayaller bunlar!

Alyoşa sağladığı mutluluk ve fakirin armağanı kabul etmesi yüzünden kabına sığamıyordu.

Yüzbaşı yeni bir hayal peşinde yeniden soluk soluğa gevezeliğe başladı:

— Durun Aleksey Fyodoroviç, durun. Bakın ne söyleyeceğim size: belki bu defa İlüşka ile hayallerimizi de gerçekleştirebiliriz, bir atla araba alırız. At karayağız olacak, ille karayağız olsun istedi. Sonra, evvelsi gün kurduğumuz gibi, vururuz yollara… K. eyaletinde tanıdığım bir avukat var, çocukluk arkadaşımdır. Güvenilir bir adamdır, istersem beni yazıhanesine

kâtip olarak alacağını duydum. Kim bilir, alır belki de… Anamızı, Ninoçka'yı bindiririz arabaya, İlyuşeçka arabayı sürsün, ben yayan giderim, göç ederiz buradan. Tanrım, üstüne su içtiğim bir borcun parasını da alabilsem buna da yeterdi!

— Yeter, yeter! diye bağırdı Alyoşa, Katerina İvanovna size daha da ne kadar lazımsa gönderir. Hem, biliyor musunuz, benim de param var. Kardeşinizden, dostunuzdan alır gibi ne kadar isterseniz alın, sonra verirsiniz. Zengin olunca; mutlaka zengin olursunuz! Size bir şey söyleyim mi, şu başka eyalete göç etme fikri gerçekleştirebileceğiniz en iyi şey! Sizin ve en çok oğlunuzun kurtuluşu bundadır. Bir an önce, kış, soğuklar bastırmadan gidin. Oradan bize yazarsınız, hep kardeşiniz kalırdık. Bu hayal değil, asla!

Alyoşa taşkın memnunluğu içinde Snigirev'i kucaklayacak oldu. Ama yüzüne bakınca birden durdu. Yüzbaşı boynunu uzatmış, dudakları sarkmış, solgun yüzü, kendinden geçmiş haliyle bir şeyler söylemek istiyordu. Dudakları sessizce kıpırdanıyordu, hali insanı ürkütüyordu.

Alyoşa ürperdi nedense.

— Ne oldunuz?

— Aleksey Fyodoroviç… ben… siz…

Yüzbaşı, kendini denize atmaya karar vermiş bir adam haliyle tuhaf, çılgınca bakışını Alyoşa'ya dikerek hafiften gülümsedi ve kesik kesik,

— Bendeniz… zatı âliniz… diye mırıldanmaya başladı.

Sonra birdenbire, emin, kararlı bir fısıltıyla,

— Size bir marifet göstereyim mi, ister misiniz? dedi; artık kesintisiz, düzgün konuşuyordu.

— Ne marifeti?

Yüzbaşı hep fısıldayarak,

— Marifet işte, hokus pokus, diyordu. Ağzı sol yana çarpılmış, sol gözünü yummuştu. Bakışı Alyoşa'nın üstünde sabitleşmişti.

Öteki adeta korkarak,

— Ne oluyorsunuz, ne pokusu? diye bağırdı.

— İşte böyle, görün!..

Konuştukları sürece başparmağı ve işaret parmağıyla ucundan tuttuğu renkli banknotları, ansızın olanca hırsıyla elinde buruşturdu, sağ yumruğunu sımsıkı sıktı.

— Gördünüz mü! diye çığlık attı. Yüzü kireç kesilmiş, çılgınca bir ifade almıştı. Yumruğunu kaldırarak buruşuk banknotları bütün gücüyle kuma fırlattı. Sonra parmağıyla göstererek,

— Gördünüz mü? diye haykırdı, işte böyle, böyle… Birdenbire sağ ayağını kaldırarak, vahşi bir hiddetle bunları topuğuyla çiğnemeye başladı. Her vuruşta, tıkanarak,

— İşte paralarınız, işte paralarınız! İşte paralarınız! diye bağırıyordu.

Sonra, birdenbire, geriye sıçrayarak Alyoşa’nın karşısına dikildi. Tepeden tırnağa anlatılmaz bir gurur doluydu. Elini havaya kaldırarak,

— Sizi buraya gönderenlere, Kıtığın şerefini satmadığını söyleyin! diye bağırdı, hızla dönerek koşmaya başladı. Ama beş adım ilerlemeden son olarak döndü, bu sefer yüzündeki o çarpık gülüş kaybolmuştu. Tersine gözyaşları içindeydi. Ağlamaktan kopu kopuveren boğuk sesiyle hızlı hızlı,

— Şerefsizliğimi ödeştirmek için sizden bu parayı alsam, oğluma ne derdim ben? diye haykırdı.

Sözünü bitirince arkasına bakmadan koşmaya başladı. Alyoşa sonsuz bir hüzünle ardından baktı: Snigirev’in yüz rublelikleri buruşturup yere fırlatmayı son ana kadar aklından geçirmediğine emindi zaten. Koşan adam bir daha dönüp bakmadı. Alyoşa onun bakmayacağını da biliyordu. Ardından gidip çağırmak da istemedi; niye böyle davrandığını biliyordu. Yüzbaşı gözden kaybolunca Alyoşa banknotları yerden aldı. Kumun içinde biraz buruşmuşlardı, o kadar. Zedelenme filan yoktu, hatta Alyoşa açıp düzeltirken yeniymiş gibi hışırdıyorlardı. Alyoşa paraları düzelttikten sonra katlayıp cebine soktu, Katerina İvanovna’ya siparişinin sonucunu anlatmaya gitti.

Beşinci Kitap

Pro ve Contra[62]

I

Söz Kesme

Alyoşa'yı ilk karşılayan gene Bayan Hohlakova oldu. Telaşlıydı, önemli bir olay geçmişti: Katerina İvanovna isteri krizinin sonunda bayılmıştı. "Sonra da üstüne dehşetli, korkunç bir halsizlik geldi. Ateşler içinde yanıyordu. Herzenstube'ye ve teyzelerine haber salmışlardı. Teyzeleri gelmişti, ama Herzenstube henüz görünürlerde yoktu. Hepsi hastanın odasında toplanmış, bekleşiyorlardı. Neden kendini kaybetmişti acaba? Ya beyin hummasına yakalandıysa?.."

Bayan Hohlakova bunları gerçekten korkmuş bir halle söylüyordu. "Bu seferki ciddi, çok ciddi!" diyor, sanki şimdiye kadar olanların hepsi ciddi değilmiş gibi bunu her sözüne ekliyordu. Alyoşa onu üzüntü içinde dinledi, başından geçenleri anlatmak istedi, ama Bayan Hohlakova hemen sözünü kesti. Vakti yoktu. Lise'e, geçip onu orada beklemesini tembihledi.

Kulağına,

— Azizim Aleksey Fyodoroviç, diye fısıldadı. Lise'in deminki hali hem garibime gitti, hem duygulandırdı beni. Bu yüzden onu bağışlamamak elimden gelmiyor. Düşünün, siz gider gitmez, iki gündür güya sizinle alay ettiği için öyle candan bir pişmanlık duydu ki, oysa alay falan etmemişti, sadece şakaydı bunlar. Ama pişmanlığı o kadar ciddiydi ki, gözleri bile yaşardı, şaştım kaldım. Şimdiye kadar benimle de eğlendiği oldu, ama ciddi şekilde pişmanlık duyduğunu hatırlamam. Hep şakaydı yaptıkları… Siz de bilirsiniz ya, benimle durmadan eğlenir. Oysa şimdi ciddileşti, her şeyi ciddiye almaya başladı. Fikrinize çok değer veriyor Aleksey Fyodoroviç, elinizden gelirse ona darılmayın, sözlerine alınmayın. Ben, ne yaparsa hoş görürüm; inanın bana, son derece zekidir. Demin, onun çocukluk arkadaşı olduğunuzu söylüyordu. "En ciddi çocukluk arkadaşım," dedi. Düşünün, hem de "en ciddi…" Peki, ben ne oluyorum? Son derece ciddi duyguları, hatta anıları var. Bazen de öyle beklenmedik sözler söylüyor ki, bunları nereden bulup çıkardığına şaşarsınız. Mesela geçenlerde bahçemizdeki çama ait söylediğini hiç unutmayacağım. Onun küçüklüğünde bahçemizde bir çam vardı. Hoş belki şimdi de var ya; çamlar insanlar gibi değildir Aleksey Fyodoroviç, uzun zaman dayanırlar. "Anne, bu çamı rüyada gibi hatırlıyorum,"[63] dedi. Gerçi başka türlü söylemişti, çıkaramadım ben,

benimki uymadı… Lise'in buna dair söylediği pek ömürdü. Ben anlatmayı beceremem, zaten çoğu da unuturum. Şimdilik hoşça kalın; çok sarsıldım, deli olmak işten değil. Ah Aleksey Fyodoroviç, hayatımda iki kere aklımı kaybettim; tedavi ettiler beni… Hadi siz Lise'in yanına gidin. Onu, ustası olduğunuz şekilde avutmaya bakın.

— Lise, diye seslendi. Sana, hakaretlerini hiç esirgemediğin Aleksey Fyodoroviç'i getirdim. İnan ki hiç darılmamış sana, tam tersine, bunu nasıl düşünebildiğine şaşıyor.

— Mersi maman. Girin Aleksey Fyodoroviç.

Alyoşa girdi. Lise'in pek utanmış hali vardı. Ansızın kızardı, böyle durumlarda her zaman olduğu gibi hemen bambaşka bir konudan söz açtı. Bu güya o anda onu ilgilendiren tek sorundu.

— Aleksey Fyodoroviç, annem şimdi şu iki yüz ruble hikâyesini, size o zavallı subay için verilen siparişi ve adamcağızın gördüğü acı hakaretleri anlattı. Bilir misiniz, annem bir şey anlatmayı pek beceremez, hep konudan konuya atlar. Ama bu sefer onu dinlerken ağladım. Peki, ne oldu, parayı nasıl verdiniz, ne yapıyor zavallı adam?

— Parayı veremedim; bu da bir ayrı hikâye…

Alyoşa yanıt verirken en çok parayı teslim edemediğine üzülmüş görünüyordu. Oysa Lise, onun başını öteye çevirdiği halde aklında başka şeyler olduğunu gözden kaçırmamıştı.

Alyoşa, masanın başına geçerek anlatmaya başladı. Utangaçlığı hemen geçti, Lise'in ilgisi uyandı. Henüz duygularının etkisi altında olduğu için güzel ve düzgün anlatıyordu. Eskiden, daha Moskova'dayken, Lise'in çocukluğunda, evlerine giderek başından geçenleri yahut okuduklarını, çocukluk anılarını anlatmayı pek severdi. Hatta bazen ikisi birlikte hayaller kurarak uzun uzun, çoğu da neşeli, gülünç hikâyeler uydururlardı. Şimdi sanki iki yıl öncesinde Moskova'da gibiydiler. Hikâyesi Lise'i son derece duygulandırdı. Alyoşa, "İlyuşeçka"yı son derece güzel canlandırdı. Zavallı adamın parayı ayaklarıyla çiğnemesini bütün ayrıntılarıyla anlattı. Lise ellerini birbirine vurdu, derin bir heyecanla,

— Demek parayı vermediniz, kaçmasına razı oldunuz? diye bağırdı. Aman Yarabbi, keşke ardından koşup durdursaydınız.

— Hayır, Lise, ardından koşmadığım daha iyi oldu.

Alyoşa oturduğu iskemleden kalktı, düşünceli bir halle odada gezindi.

— Neden daha iyi oluyor? Açlıktan ölürler şimdi! diye karşılık verdi Lise.

— Ölmezler, çünkü bu iki yüz ruble gene geçecek ellerine. Yarın nasıl olsa alır bunu. Yarın herhalde alır…

Alyoşa genç kızın önünde birdenbire durarak devam etti:

— Bakın Lise, bu işte bir yanlışlık yaptım, ama isabet oldu.

— Ne yanlışlığı, neden isabet oldu?

— Bu adam korkak, yaratılışça zayıf biri. Feleğin bin bir sillesini yemiş, üstelik iyi yürekli. Parayı ayaklarıyla çiğnemesinin nedenini düşünüyorum hep, neden ansızın öfkeleniverdi böyle? Bunu yapacağını son dakikaya kadar kendisi de bilmiyordu. Bana öyle geliyor ki… pek çok şeye kırgındır o… bulunduğu duruma göre başkası da beklenmez zaten. İlkin, önündeki paraya sevinip bunu saklayamamış olmasına kızdı. Sevinebilirdi, ama pek çok değil, göstermeden, başkalarının böyle durumlarda yaptıkları gibi parayı alırken naz edip kırıtabilirdi. Bunlar elinden gelseydi belki iki yüz rubleyi kabul ederdi. Ama pek içten sevindi, buna üzüldü. Ah Lise, çok dobra, iyi yürekli bir adam; böyle hallerde felaket nedeni bu oluyor zaten! Konuştuğu sürece sesi pek bitkin, pek kırıktı. Çabuk çabuk konuşuyor, tuhaf bir kihkihlemeyle gülüyor ya da ağlıyordu… Doğru söylüyorum, ağlayacak kadar coşmuştu. Kızlarından, başka bir şehirde alacağı görevden söz açtı. Biraz içini dökünce bana ruhunu olduğu gibi gösterdiği için utandı. O anda benden nefret etmeye başladı. Son derece utangaç olan fakirlerden!.. En çok, dostluğumu pek çabuk kabul etmesine, bana hemen teslim oluşuna kızıyordu. Hani baştan üzerime saldırıp korkutmaya çalışırken, parayı görünce boynuma atılmaya başladı; kucaklıyor, sarılıyordu bana. Bu hali yüzünden kendini küçümsenmiş hissetti. O anda ben de önemli bir yanlışlık yaptım: başka şehre gitmesi için parası yetmezse ona daha vereceklerini, hatta benim de yardımım dokunacağını söyledim. Onu şaşırtan bu oldu işte. Yardım ederim diye ortaya çıkmam lazımmış sanki… Bilir misiniz Lise,

ezilen bir adama, etrafındaki herkesin velinimet kesilmesi son derece ağır gelir. Böyle duydum, Staretz söylemişti. Bilmem, nasıl anlatayım, çoğu zaman bunu gördüm de… Kendim de öyle hissediyorum. En önemli nokta, onun son ana kadar banknotları çiğneyeceğini bilmemesidir; bilmiyordu, ama gene de öyle olacağını hissediyordu, kesinlikle böyle bu. Hissettiği için sevinci bu derece taşkındı. Her şey çok fena olduğu halde iyilik işaretleri taşıması da bu yüzden. Bunun çok iyi olduğuna, bundan iyisi olmayacağına inanıyorum.

Lise, büyük bir hayretle Alyoşa'ya baktı.

— Niçin, neden daha iyisi olamıyormuş?

— Çünkü bu parayı çiğneyeceği yerde alsa, eve geldikten belki bir saat sonra alçalmayı kabul ettiği için pişman olacak, gözyaşlarına boğulacaktı, mutlaka böyle olacaktı Lise. Ağlayacak ve belki yarın, gün doğmadan bana gelip banknotları suratıma fırlatacak, deminki gibi çiğneyecekti onları. Oysa şimdi, kendini "mahvettiğini" bildiği halde son derece gururlu, zafer kazanmış bir durumda gitti. Şimdi bu iki yüz rubleyi ona, hem de yarın, kabul ettirmek işten değil. Çünkü onurlu olduğunu kanıtladı, parayı yere atıp çiğnedi… Yarın parayı ona yeniden getireceğimi kestirmesi olanaksızdı. Oysa bu paraya dehşetli ihtiyacı var. Gece bunu daha çok düşünecek, yarın sabaha kadar nerdeyse bana koşup af dileyecek hale gelir. Tam o sırada ben, hızır gibi yetişeceğim. "Gururlu bir insansınız, bunu ispat ettiniz," filan diyeceğim. "Artık parayı alın, bizi affedin!" Alacaktır o zaman!

Alyoşa "Alacaktır o zaman!" sözlerini nerdeyse coşarak söyledi. Lise alkışlamaya başladı.

— Buna benim de aklım yattı! Ah Alyoşa, nasıl da bilirsiniz hepsini! Bu kadar genç olduğunuz halde insan ruhunun içini dışını biliyorsunuz. Ben bu tahlilleri dünyada yapamazdım.

Alyoşa, aynı coşkunlukla devam etti:

— Mesele şimdi, bu parayı aldığı halde hepimizle eşit olduğunu, hatta yalnız eşit değil, bir ayak üstün olduğunu kanıtlamakta…

— “Bir ayak üstün” mü? Enfes Aleksey Fyodoroviç, devam edin, devam edin!

— “Bir ayak üstün” deyimi pek yerinde olmadı ama ziyanı yok, çünkü…

— Aa olsun, olsun! Kusuruma bakmayın Alyoşa’cığım. Bilir misiniz, sizi şimdiye kadar hemen hemen hiç saymazdım. Daha doğrusu sayardım, ama gene de akran görürdüm. Oysa bundan sonra bir ayak üstün sayacağım… Ne olur, nükte yapmama darılmayın. Ben gülünç, küçücük bir kızım, ama siz, siz… Bir şey söyleyeyim mi, Aleksey Fyodoroviç: şu sizin, yani sizin… daha doğrusu bizim düşüncemizde ona, şu zavallıya karşı bir küçümseme yok mu dersiniz; biraz yüksekten bakarak ruhunu didiklemiyor muyuz? Parayı yüzde yüz kabul edeceğini kestirmenizde de bir küçümseme yok mu?

Bu soruya sanki önceden hazır olan Alyoşa, kesin bir tavırla,

— Hayır, Lise, küçümseme yok, dedi. Bunu buraya gelirken ben de düşündüm. Ne küçümsemesi kendimiz de onun gibiyiz. Bizim de ondan daha iyi yanımız yok. Daha iyi olsak bile, bir de onun yerinde olduğumuzu düşünün… Sizi bilmem ama Lise, ben, birçok bakımdan ruhumun küçüklüğünün farkındayım. Snigirev’in tam tersine, küçük olmayan, duygulu bir ruhu var. Hayır, Lise, ona karşı küçümser davranmıyoruz! Benim Staretz bir keresinde insanlara çocukmuşlar gibi, hatta bazılarına hastanedeki hastalara bakar gibi bakmak gerektir, demişti.

— Oh, Aleksey Fyodoroviç, hadi kuzum, biz insanlara da hastalara bakar gibi bakalım, olur mu?

— Olur, Lise. Buna hazırım, hoş pek de hazır değilim ya!.. Ben de bazen pek sabırsız, bazen anlayışsız olurum. Siz öyle değilsiniz.

— Sanmam. Oh ne kadar mutluyum ben Aleksey Fyodoroviç!

— Buna memnunum, Lise.

— Çok iyisiniz Aleksey Fyodoroviç, ama bazen ukala bir duruşunuz var… Oysa aslında hiç de ukala değilsiniz.

Lise, birdenbire sinirli, telaşlı bir fısıltıyla,

— Gidin, kapıyı usulca açıp, annemin bizi dinleyip dinlemediğine bakın… diye mırıldandı.

Alyoşa, kapıyı açıp baktı, kimsenin dinlemediğini haber verdi.

Lise, gittikçe pembeleşen yüzüyle,

— Yanıma gelin Aleksey Fyodoroviç, diye devam etti. Elinizi verin, şöyle… Beni dinleyin, size büyük bir itirafım var: dünkü mektubu şakadan değil, ciddi olarak yazdım…

Gözlerini eliyle kapadı. Bu itirafı çok utanarak yaptığı belliydi. Alyoşa'nın elini hızla kaptı, üç kere üst üste öptü.

— Oh, ne güzel bu Lise! diye sevinçle bağırdı Alyoşa. Zaten ben de ciddi olarak yazdığınıza iyice emindim.

— Eminmiş… şuna bakın!

Lise, Alyoşa'nın elini indirdi, ama gene de bırakmadı, kızarıklığı artmıştı; mutlu, ince bir gülüşle,

— Elini öpüyorum, "Ne güzel!" diyor…

Ama Lise'in sitemi haksızdı, Alyoşa iyice şaşırmıştı. O da kızararak,

— Her zaman hoşunuza gitmek isterdim, Lise! Ama bunu nasıl yapayım bilmem ki… diye kekeledi.

— Azizim Alyoşa, siz hem soğuksunuz, hem küstah… Bakın. Beyefendi benimle evlenmeye karar veriyor ve yan geliyor. Mektubumun ciddi olduğuna eminmiş… Mükemmel! Küstahlık değil de ne bu!

Alyoşa, güldü:

— Emin olmam fena mı?

Lise, tatlı, mutlu bakışını ona dikti.

— Yo, tam tersine Alyoşa, çok iyi.

Alyoşa, yanında, eli elinde duruyordu. Birdenbire eğilerek dudaklarından öptü.

— Bu da nesi? Ne oluyorsunuz? diye bağırdı Lise. Alyoşa büsbütün şaşırdı:

— Doğru değilse, bağışlayın… Belki de saçmalık ettim. Soğuk duruyorum dediniz de… ben de öptüm… Ama uygunsuz oldu galiba!

Lise, güldü, yüzünü elleriyle kapadı. Gülüşünün arasında,

— Hem de bu kılıkla!.. dedi. Sonra birden gülmesini kesti, ciddileşti, sert bir hal aldı.

— Öpüşmeyi şimdilik bırakalım Alyoşa, ikimiz de henüz beceremiyoruz bunu. Daha çok beklememiz gerek. Aklımdayken şunu söyleyeyim: sizin gibi akıllı, düşünceli, anlayışlı bir adam benim gibi budalanın, hasta bir budalanın birini ne diye alıyor?.. Ah Alyoşa, öyle mutluyum ki!.. Ama size hiç layık değilim ben.

— Layıksınız, Lise. Bugünlerde manastırdan temelli çıkacağım. Buradaki hayata karışınca evlenmem gerekiyor, biliyorum bunu. O bana emretti. Evlenecek sizden daha iyi kimim var? Ayrıca, sizden başka kim varır bana? Bunların hepsini düşündüm. İlkin, siz gözünüzü açıp beni tanıdınız, ikincisi, sizin bende hiç olmayan pek çok meziyetiniz var. Ruhunuz benimkinden çok daha ışıklı; en önemlisi, benden çok safsınız. Oysa ben çok, pek çok şeye bulaştım artık… Ah, bilemezsiniz… Üstelik bir Karamazov'um! Benimle alay etmenizin, takılmanızın önemi yok. Tam tersine, gülün bana, memnun oluyorum. Ama küçücük bir kız gibi kahkahalar atarken bir çilekeş gibi düşünebiliyorsunuz…

— Çilekeş gibi mi?.. Nasıl?..

— Evet, Lise; demin de o zavallının ruhunu didiklemekle onu küçümsemiş olmuyor muyuz, diye sormadınız mı? Bilmem ki, iyice anlatamıyorum ama, aklına böyle sorular gelen kimsenin kendinde de acı çekme gücü vardır. Koltuğunuzda otura otura şimdiye kadar aklınızdan neler geçirmediniz!

Lise, mutluluktan baygın, ölgün bir sesle,

— Verin elinizi, Alyoşa, dedi, neden kaçırıyorsunuz elinizi? Bana baksanıza Alyoşa, manastırdan ayrılınca nasıl elbise giyeceksiniz? Gülmeyin, darılmayın da, benim için bunun çok önemi var.

— Elbise için henüz bir şey düşünmedim. Ne isterseniz onu giyerim.

— Koyu lacivert kadifeden bir ceket, beyaz pikeden yelek ve gri fötrden yumuşak bir şapka… Alyoşa, doğru söyleyin, demin sizi sevmediğimi söylerken, mektubumu yalanlarken inandınız mı bana?

— İnanmadım.

— Öf, ne çekilmez, yola gelmez adam bu!

— Bakın, beni sevdiğinizi… yani galiba sevdiğinizi biliyordum. Ama sizi sıkmamak için beni sevmediğinize inanmış görünüyordum.

— Daha kötü ya! Hem kötü, hem iyi. Sizi dehşetli seviyorum, Alyoşa. Demin, geleceğinize yakın, içimden niyet tuttum: dünkü mektubumu isteyecektim. Hiç darılmadan çıkarıp verirseniz (sizden her şey beklenirdi ya!) o zaman, “Beni hiç sevmiyor, hiç duygusu yok; boş, değersiz bir çocuk; ben de mahvoldum…” diyecektim. Ama mektubumu manastırda, hücrenizde bırakmışsınız; bu beni teselli etti. Doğru söyleyin, mektubu geri isteyeceğimi bildiğiniz için, mahsus bıraktınız orada, değil mi? Öyle değil mi?

— Hiç de öyle değil. Lise, mektup şimdi de, o zaman da yanımda, şu cebimdeydi. İşte!

Alyoşa, gülerek mektubu çıkarıp uzaktan gösterdi.

— Ama size vermem, uzaktan bakın.

— Ne?.. Demek demin bana yalan söylediniz, siz, bir rahip, yalan söylediniz ha!..

Alyoşa, hep gülerek,

— Öyle, dedi; mektubunuzu geri vermemek için yalan söyledim.

Birdenbire, duygulanarak,

— Benim için değeri büyük, ömrümün sonuna kadar kimseye vermem onu! diye ekledi, yeniden kızardı.

Lise, ona hayran hayran bakıyordu.

— Aman Alyoşa, kapıya bakın, annem bizi dinlemiş olmasın? diye fısıldadı.

— Peki bakarım. Ama bakmasak daha iyi olmaz mı, Lise? Niçin annenizi böyle bir alçaklıkla suçlayalım?

— Ne alçaklığı? Alçaklık da ne demekmiş? diye parladı Lise. Kızını gözetlemesi alçaklık değil, haktır! Emin olun Aleksey Fyodoroviç, ben de anne olunca, ben yaşta bir kızım olursa onu yüzde yüz kapılardan dinlerim.

— Ne diyorsunuz. Lise! İyi değil bu.

— Allah Allah, kötülük neresinde bunun? Herhangi bir salon konuşmasını dinlersem evet, alçaklık olur, ama öz kızım bir delikanlıyla bir odaya kapanmış… Bana bakın Alyoşa, şimdiden söyleyeyim: sizi de evlenir evlenmez gözetleyeceğim. Üstelik bütün mektuplarınızı açar okurum. Şimdiden bilin.

— Tabii, şüphesiz… eğer bir şey… diye kekeliyordu Alyoşa. Yalnız iyi değil bu…

— Aman efendim, iyi değilmiş! Hadi Alyoşa, daha ilk günden kavgaya başlamayalım, iyisi mi, size doğrusunu söyleyeyim: kapıdan dinlemek şüphesiz kötü bir şey; bunda siz haklısınız, ben yanılıyorum. Ama gene de dinleyeceğim ben…

Alyoşa, güldü.

— Yapın. Nasıl olsa beni böyle bir suçtan yakalayamayacaksınız.

— Benim dediklerimi yapacak mısınız, Alyoşa?

Bunu da önceden kararlaştırmak gerek.

— Hem seve seve Lise, mutlaka; yalnız en önemli işlerde değil. En önemli konularda benden yana çıkmazsanız bile ödevimin emrettiğini yaparım.

— Öyle olmalı zaten. Şunu da bilin ki, yalnız en önemli konularda değil, her bakımdan size uyacağım; her şeyde, ömrümün sonuna kadar, şimdiden yemin ediyorum. Hem de bunu seve seve yapacağım! Üstelik sizi gözetleyip kapılardan dinleyecek de değilim, bir tek mektubunuzu açıp

okumayacağıma yemin ederim; çünkü haklı olan sizsiniz, ben değilim. Kapıdan dinlemeyi canımın çok çekeceğini bildiğim halde, bunun adi bir hareket olduğunu söylediğiniz için yapmayacağım. Bundan sonra büyük koruyucumsunuz… Bir şey söyleyeyim Aleksey Fyodoroviç, bugünlerde, dün ve bugün de pek üzgünsünüz, neden? Birtakım üzüntüleriniz, telaşınız olduğunu biliyorum, ama bundan başka, belki de gizli bir kederiniz var?

Alyoşa, hüzünle,

— Evet, Lise, gizli bir kederim de var, dedi. Bunu anlamanız beni sevdiğinizi gösteriyor.

Lise ürkek bir yalvarışla,

— Ne kederi? Niçin? Bana söyleyemez misiniz? diye sordu.

Alyoşa bozuldu.

— Sonra söylerim Lise… sonra… Şimdi belki tam anlaşılmayacak. Hem de ben anlatmasını beceremem belki.

— Biliyorum, ayrıca ağabeylerinizle babanız da üzüyor sizi.

— Evet, ağabeylerim de… Alyoşa düşünceli bir tavırla tekrarladı.

Lise, birdenbire,

— Kardeşiniz İvan Fyodoroviç’i hiç sevmem! dedi.

Alyoşa, buna şaşırmakla birlikte üstünde durmadı. Devamla,

— Ağabeylerim de, babam da kendilerini mahveder, başkalarını da birlikte sürüklerler, dedi. Geçen gün Paisiy Pederin dediği gibi, “Topraktan gelen Karamazov gücü” topraktan gelen, başa çıkılmaz, ham bir güçtür. Hatta, Kutsal Ruh’un yukarıdan bu gücü koruyup korumadığını bile bilmiyorum. Bildiğim tek şey, benim de bir Karamazov olmam… Rahibim ben, rahip ha! Rahip miyim Lise? Az önce rahip olduğumu söylüyordunuz.

— Evet, söyledim.

— Oysa belki de Tanrıya inandığım yok benim.

Lise, yavaşça, çekinerek,

— Tanrıya inanmıyor musunuz? dedi. Neniz var, Alyoşa?

Alyoşa ses çıkarmadı. Ağzından kaçırdığı sözlerde çok esrarlı, çok kişisel, belki henüz kendisinin de iyice anlamadığı, ama ona kesinlikle üzüntü veren bir şey vardı.

— Şimdi de bütün bunların üstüne biricik dostum, dünyanın en büyük adamı bu dünyayı bırakıyor. Bilseniz Lise bu adama nasıl bağlıyım, ruhça onunla nasıl perçinleşmişim, bir bilseniz! Artık yalnız kalacağım… Size geleceğim, Lise. Artık hep birlikte olalım.

— Evet birlikte, hep birlikte! Bundan sonra bütün ömür boyunca birlikte… Bana bakın Alyoşa, öpün beni, müsaade ediyorum.

Alyoşa öptü onu.

— Şimdi gidin. Allaha emanet olun. (Alyoşa'yı kutsadı.) Çabuk ona gidin, ölmeden gidip görün onu. Sizi çok fazla alıkoydum. Bugün hem onun, hem sizin için dua edeceğim. Alyoşa, mutlu olacağız, değil mi? Olacağız, değil mi?

— Öyle sanıyorum, Lise.

Alyoşa, Lise'den ayrılınca Bayan Hohlakova'ya uğramaya gerek görmedi, vedalaşmadan gidecekti. Fakat merdivene çıkınca Bayan Hohlakova, yerden bitmiş gibi karşısına dikildi. Alyoşa, Bayan Hohlakova'nın onu orada beklediğini anladı.

— Korkunç şey bu, Aleksey Fyodoroviç! Çocuk saçmalıkları, hepsi birbirinden manasız! Umarım hayale kapılmazsınız… Saçma bunlar, saçma, saçma!

— Sakın ona bir şey söylemeyin; heyecanlanmasın, zararı dokunur ona.

— Akıllı bir gencin sözleri de akıllıca… Davranışınızın nedenini söyler misiniz bana: Lise'e hastalığı yüzünden acıyor da ondan, onun için mi her şeyine peki diyorsunuz?

Alyoşa, kesin bir tavırla,

— Yo, hayır; hiç de öyle değil, diye karşılık verdi. Onunla çok ciddi konuştum.

— Bu işte ciddilik olur mu? İlkin şunu bilin ki, sizi bundan sonra evime sokmayacağım; ayrıca ben de buradan gideceğim, onu da birlikte götüreceğim tabii, bunu böyle bilin.

— Telaşa ne lüzum var, konuştuklarımız o kadar yakın değil ki, belki bir buçuk yıl beklemek gerekecek.

— A, buna diyeceğim yok, Aleksey Fyodoroviç; bir buçuk yıla kadar onunla nasıl olsa bin kere kavga eder ayrılırsınız. Şu anda ne kadar kederli olduğumu bilemezsiniz, istediği kadar saçma olsun bunlar, gene de sarstı beni. Şimdi ben Akıldan Bela'nın son sahnesindeki Famussov gibiyim.[64] Siz Çatski'siniz, o da Sofya… Düşünsenize, sizi karşılamak için mahsus buraya merdivene koştum; orada da her şey merdivende olup bitiyor. Hepsini duydum, güç tuttum kendimi. Demek bu geceki facialarin, deminki isteri krizlerinin açıklaması buymuş! Kıza aşk, anaya ölüm… Diri diri mezara gir! Şimdi şu ikinci önemli meseleye gelelim: size yazdığı mektup neymiş, gösterin bana, hemen gösterin!

— Hayır, buna gerek yok. Katerina İvanovna'nın sağlık durumu nasıl, bunu muhakkak bilmeliyim.

— Hâlâ sayıklıyor, henüz kendine gelemedi. Teyzeleri ah vah edip duruyor, üstelik çalımlarından yanlarına varılmıyor. Herzenstube hastayı görünce öyle ürktü ki, nasıl yatıştıracağımı bilemedim, onun için de bir doktor çağırmayı bile düşündüm. Arabamla evine götürdüler. Bunlar yetmiyormuş gibi siz de bu mektupla ortaya çıktınız. Gerçi bütün bunlar ancak bir buçuk yıl sonrası için… Aleksey Fyodoroviç, en büyük en kutsal şeyiniz üstüne, ölmek üzere olan Staretzin adına yalvarıyorum size, bu mektubu gösterin bana; bana, annesine!.. İsterseniz elime vermeyin, uzaktan okurum.

— Olmaz Katerina Osipovna, göstermem. O izin verse bile göstermem. Yarın gelirim, o zaman uzun uzun konuşuruz, şimdilik hoşça kalın!

Alyoşa, koşarak merdivenden indi, sokağa çıktı.

II

Smerdyakov ve Gitarı

Zaten vakti de yoktu. Lise’le vedalaşırken aklına, bir biçimine getirip besbelli kendisinden saklanan Dmitri ağabeyi kurnazlıkla avlamak gelmişti. Vakit pek erken değildi, saat üçe geliyordu. Alyoşa, bir an önce manastırda ölmekte olan büyük hastasının yanında olmaya can atıyordu. Fakat Dmitri’yi görmek ihtiyacı hepsini yendi. Alyoşa’nın zihninde, başlarında korkunç bir felaket dolaştığı inancı her an biraz daha artıyordu. Bu felaketin ne olduğunu, o anda ağabeyine ne söylemek istediğini belki kendisi de iyice bilemiyordu. “Varsın velinimetim bensiz olsun, ama hiç olmazsa birisini kurtarmak elimdeyken aldırış etmeden bir an önce eve dönmeye baktığım için ömrüm boyunca kendi kendimi yemeyeceğim. Onun büyük sözüne uyarak böyle hareket edeceğim.”

Kurduğu plan, Dmitri’yi apansız yakalamaktı. Bunu, dünkü gibi, aynı çitten atlayarak bahçeye geçip kameriyede pusu kurarak başarmayı düşünüyordu. Alyoşa, “Orada değilse, ne Foma’ya, ne de ev sahibi kadınlara haber vermeden kameriyede saklanıp gerekirse akşama kadar beklerim,” diyordu. “Eskisi gibi hep Gruşenka’nın yolunu gözlüyorsa kameriyeye de uğrar belki…” Alyoşa, gene de planının ayrıntıları üzerinde pek durmuyordu; manastıra o gün yetişmemek pahasına düşündüklerini uygulamaya karar verdi.

Her şey engelsiz oldu: aşağı yukarı bir gün önceki yerden çiti geçti ve kimseye görünmeden kameriyeye ulaştı. Görünmek işine gelmiyordu. Ev sahibesi (eğer oradaysa) ve Foma, ağabeyinden yana çıkarak emirlerine göre hareket edebilirler, o zaman ya Alyoşa’yı bahçeye sokmaz ya da Dmitri’ye, onu arayan olduğunu haber verirlerdi. Kameriyede kimseler yoktu. Alyoşa, dünkü yerinde oturdu, beklemeye başladı. Kameriyeyi gözden geçirdi, nedense, bir gün öncekinden daha harap, daha mendebur göründü gözüne… Hava dünkü gibi açıktı. Yeşil masanın üstünde besbelli dün dökülmüş konyağın yuvarlak izi kalmıştı. Sıkıcı beklemelerde her zaman olduğu gibi aklına lüzumlu lüzumsuz bir yığın düşünce geliyordu: mesela, kameriyeye girince neden başka yere değil de, dünkü yere oturmuştu? Sonunda içini bir hüzün, tedirginlik veren kararsızlığından gelen derin bir hüzün kapladı. Bir çeyrek saat geçmeden çok yakınında bir gitarın akort seslerini duydu.

Oturanlar ya da henüz gelenler ancak yirmi adım ötedeki çimenlikteydiler. Alyoşa, birdenbire, ağabeyinden ayrıldığı sırada kameriyeden çıkarken, duvar dibinde, yeşilliğin arasında basık, yeşil renkli, eski bir bahçe sırası gördüğünü hatırladı. Gelenler besbelli oraya oturmuşlardı. Kimdi bunlar acaba? İncecik, baygın bir erkek sesi gitarın eşliğinde okumaya başladı.

“Yenilmez bir kuvvetle

Sevgilime bağlıyım,

Tanrı yardımcımız olsun!

Onun da benim de…

Onun da benim de!”

Şarkı kesildi. Ses ve şarkı söyleme tarzı uşaklara hastı. Tatlı, çekingen bir kadın sesi nazlı nazlı,

— Kaç zamandır ne diye uğramıyorsunuz bize Pavel Fyodoroviç, dedi. Neden hor görüyorsunuz bizi?

Erkek sesi nezaketli, ama gene de kesin bir vakarla,

— Estağfurullah, diye karşılık verdi.

Anlaşılan erkek ağır basıyor, kadın alttan alarak cilveleniyordu. Erkek Smerdyakov olmalı, diye düşündü Alyoşa, sesi onunkine benziyor… Kadın da herhalde ev sahibesinin Moskova’dan gelen kızıdır, hani Marfa İgnatyevna’ya çorba almaya gelen uzun kuyruklu entari giymiş kadın…

Kadının sesi yeniden duyuldu:

— Şiire, hele güzel, vezni, kafiyesi yerinde olanlarına bayılırım. Niye devam etmiyorsunuz?

Şarkı yeniden başladı:

“Çarlık tacı

Sevgilimin sağlığı

Tanrı yardımcımız olsun

Onun da benim de!

Onun da benim de!”

Kadın sesi,

— Geçen sefer daha güzeldi, dedi. Taç için, “canikomun sağlığı” demiştiniz. Daha tatlıydı, belki bugün aklınızdan çıktı.

— Şiirler saçmadır, diye kesti Smerdyakov.

— Yo, ben şiiri çok severim.

— Şiir saçmadır, saçma… düşünün bir kere, dünyada kafiyeyle konuşan var mı? Büyüklerimizin emriyle kafiyeli konuşmaya başlasak bile kime ne söyleyebilirdik! Şiir ciddi iş değildir, Marya Kondratyevna.

Kadın sesi,

— Ne kadar da akıllısınız, bu kadar şeyi nasıl biliyorsunuz! diye büsbütün cilvelendi.

— Daha da neler yapardım, aklım nelere yeterdi; çocukluğumdan beri şu kaderim böyle olmasaydı. Bana birisi, kız Smerdyaşçaya’dan[65] babasız dünyaya geldiğim için piç dedi mi, o saat düelloya çağırır, tabancayla vururdum. Oysa Moskova’dakiler bunu hep suratıma vuruyorlardı; eksik olmasın bizim Grigori Vasilyeviç buradan yetiştirmiş… Dünyaya gelişime isyan ettiğim için beni azarlar. Anamın canı pahasına dünyaya gelmişim. Orası öyle, ama keşke beni karnında öldürselerdi de dünyaya hiç gelmeseydim. Çarşıda herkes, hatta anneniz de olanca nezaketsizliğiyle anamın başında koltun’la[66] dolaştığını, boyunun iki arşıncağızdan az bir şey uzun olduğunu anlatmaya başlamıştı. Hem herkesin arşın dediği şeyi daha da küçültmenin ne gereği vardı. Güya ona acındırmak istiyor, oysa acıması da, duyguları da tam mujikçe… Bir Rus mujiği okumuş bir insan kadar duygulu olabilir mi? Cahilliği yüzünden duygu nedir bilmez o… Daha küçüklüğümden beri şu “arşıncağız”ı işitir işitmez kafamı duvarlara çarpmak isterdim. Rusya’nın tümünden nefret ederim ben, Marya Kondratyevna.

— Harp Okulu’nda bir öğrenci ya da genç bir süvari subayı olsaydınız böyle konuşmazdınız, kılıcınızı çeker bütün Rusya’yı savunurdunuz.

— Süvarilikte falan da gözüm yok, tam tersine bütün askerlerin yok olmasını dilerim, Marya Kondratyevna.

— Düşman gelince bizi kim savunacak?

— Savunup da ne olacaktı. On iki yılında,[67] bugünkünün babası olan imparator Birinci Napoléon, Rusya'yı istila etmişti; keşke o zaman yenseydiler bizi: akıllı bir ulus, bir hımbıl yığınını alt ederek kendine katmış olurdu. Her şey değişirdi o zaman.

— Oradakiler bizimkilerden daha mı iyi sanki? Ben kendi hesabıma, zarif delikanlılarımızdan birini üç genç İngilize değişmem.

Marya Kondratyevna, bunu pek tatlı bir sesle söylerken ihtimal gözlerini de baygın baygın süzüyordu.

— Herkesin zevki başka başkadır.

— Siz de tıpkı bir yabancıya, çok kibar bir yabancıya benziyorsunuz. Size bunu utanarak söylüyorum.

— Ama size bir şey söyleyeyim mi, ahlaksızlık bakımından oradakilerle bizimkiler arasında hiçbir ayrılık yok. Hepsi birbirinden düzenbaz; yalnız ötekiler rugan iskarpin giyer, bizim avanakların yoksulluktan nefesleri kokar, üstelik buna aldırmazlar. Gerçi kendisi de, çocukları da deli, ama Fyodor Pavloviç dün doğru söyledi: Rus ulusu dayak ister.

— İvan Fyodoroviç'e saygı beslediğinizi söylüyordunuz.

— O da "kokmuş uşak" diyor benim için. Başkaldırdığımı sanıyor, ama yanılıyor. Evet, cebimde şöyle topluca bir para olsa kim dururdu buralarda! Dmitri Fyodoroviç hal ve hareketleriyle akıl züğürtlüğü bakımından herhangi bir uşaktan da beter, beceriksizin biri, ama gene de herkesten saygı görüyor. Diyelim ki, ben sadece çorba yapmasını bilirim, gene de çok şükür Moskova'da, yabancılardan başka hiç kimse alıştıklarımızın dışında bir yemek yapamaz. Şu Dmitri Fyodoroviç donsuzun biri, ama en büyük kontun oğlunu düelloya çağırsa adam kabul eder, oysa bana üstün nesi var onun? Benden kat kat aptal; hesapsız paranın altından girdi üstünden çıktı.

Marya Kondratyevna, birdenbire,

— Düellolar ne güzel olur, kim bilir! dedi.

— Nesi güzel?

— Hem korku, hem cesaret var; hele genç subaylar ellerinde tabanca, bir kız falan uğruna birbirlerine ateş edince… Ne manzara! Kızlara izin verilse seyretmeyi pek isterdim.

— Evet, nişan alan için güzel, ama silahı burnunun dibinde gören için tadı yok bunun. Arkanıza bakmadan kaçarsınız, Marya Kondratyevna.

— Siz kaçar mıydınız?

Smerdyakov, karşılık vermek lütfunda bulunmadı. Kısa bir sessizlikten sonra yeniden gitarın akort sesleri duyuldu, tenor sesi son parçaya başladı:

“Bütün gayretlere rağmen

Uzaklaşmaya çalışacağım,

Hayatın tadını çıkaracağım.

Gam nedir bilmeyeceğim,

Hiç üzülmeyeceğim,

Üzülmeye hiç niyetim yok!”

O anda beklenmedik bir şey oldu: Alyoşa birdenbire aksırdı. Bank bir anda sessizleşti. Alyoşa kalkıp o yana yürüdü. Smerdyakov gerçekten süslenmiş, pomatlanmış, nerdeyse saçlarını kıvırtacak kadar tuvaletliydi, rugan ayakkabı giymişti. Gitarı bankın üstündeydi. Yanında ev sahibesinin kızı Marya Kondratyevna vardı; açık mavi entarisinin kuyruğu iki arşın uzuyordu. Kız henüz gençti, çirkin denemezdi, yalnız hayli yuvarlak yüzü iri çillerle doluydu.

Alyoşa, elinden geldiği kadar sakin görünmeye çalışarak,

— Dmitri ağabey ne zaman döner acaba? dedi.

Smerdyakov, oturduğu sıradan ağır ağır kalktı. Marya Kondratyevna da doğruldu. Smerdyakov, küçümser bir tavırla, yavaşça, sözcükleri teker teker söyleyerek:

— Dmitri Fyodoroviç hakkında ne diye bilgim olsun, dedi. Bekçiliğini yapmakla görevlendirilsem o başka…

— Ben yalnız bilip bilmediğinizi sormuştum.

— Nerede olduğunu bilmiyorum, bilmek de istemiyorum.

— Oysa ağabeyim, kendisine evde olan biten hakkında haber verdiğinizi, Agrafena Aleksandrovna’nın ne zaman geleceğini de bildirmeye söz verdiğinizi söylemişti.

Smerdyakov hiç istifini bozmadan, ağır ağır gözlerini Alyoşa’ya dikti. Sabit bir bakışla onu süzerek,

— Buraya nasıl girdiğinizi öğrenebilir miyim? diye sordu. Bahçe kapısı bir saattir sürgülüydü.

— Yan sokaktan, duvardan atlayıp doğruca kameriyeye gittim. (Marya Kondratyevna’ya döndü.) Kusuruma bakmazsın umarım, ağabeyimi bir an önce görmem gerekiyordu.

Alyoşa’nın özür dilemesinden pek memnun kalan Marya Kondratyevna, sözcükleri uzatarak,

— Aman efendim, size darılabilir miyiz hiç! dedi. Dmitri Fyodoroviç de kameriyeye çoğu zaman böyle girer; hiç haberimiz yokken bakarız, kameriyede oturuyor.

— Onu mutlaka bulmalıyım, görmeyi ya da şimdi nerede olduğunu sizden öğrenmeyi çok isterdim. Emin olun, onu ilgilendiren, hem de çok önemli bir iş için…

Marya Kondratyevna,

— Bize haber vermezler ki… diye mırıldandı.

— Ben de buraya sadece bir ahbap ziyareti yapmak için geldiğim halde, ağabeyiniz, peder bey hakkındaki sorularıyla beni durmadan insafsızca sıkıştırıyorlar, dedi Smerdyakov. Evde olanı biteni, geleni gideni, ayrıca başka şeyleri haber verip veremeyeceğimi sorup duruyorlardı. Hatta iki kere ölümle tehdit ettiler.

Alyoşa şaşırdı.

— Nasıl yani?

— Onun gibi biri için —dinsiz de, gördünüz ya— peynir ekmek yemek gibidir bu… Agrafena Aleksandrovna'yı içeri alırsam, kadın geceyi burada geçirirse, "İlkin sen öbür dünyayı boylarsın!" diyor. Çok korkuyorum ondan, bu kadar korkmasam belediye amirlerine haber vermem gerekirdi. Ne belalar çıkaracağını bir Tanrı, bir kendisi bilir.

— Geçen gün ona, "Havanda ezerim seni herif!" diyordu… diye söze karıştı Marya Kondratyevna.

— Böyle laflar ettiğine göre hepsi zevzeklik, dedi Alyoşa. Şimdi rastlasam, bunu da açardım ona…

Smerdyakov, aklına birden gelmiş gibi,

— Size sadece şu kadarını söyleyebilirim, dedi. Buraya komşularımı ziyarete geliyorum; gelmemem için bir neden yok ya!.. Öte yandan İvan Fyodoroviç, bu sabah güneş doğmadan beni evlerine, şu Ozernaya Sokağı'na gönderdiler. Mektup falan vermediler, Dmitri Fyodoroviç'e ağızdan, bugün öğleyin meydandaki aşçı dükkânına mutlaka gelmelerini söyleyecektim; öğle yemeğini birlikte yiyeceklerdi. Gittim, ama Dmitri Fyodoroviç'i evinde bulamadım, saat sekizdi. Ev sahipleri, "Demin buradaydı, şimdi gitti," diye bir ağızdan konuştular. Karşılıklı anlaşma yapmışa benziyorlardı. Şu anda belki kardeşi İvan Fyodoroviç'le aşçı dükkânındadırlar, çünkü yemeğe eve gelmediler. Fyodor Pavloviç de bir saat önce yalnız başına yemek yemiş, uykuya yatmışlardı. Size çok rica ederim, benden ve size söylediklerimden kendilerine söz etmeyin, yoksa bir hiç yüzünden vururlar beni!

Alyoşa, atılarak,

— Kardeşim İvan, Dmitri ağabeyimi aşçıya yemeğe mi çağırdı?

— Evet efendim.

— Meydandaki Başkent Lokantası'na mı?

— Evet, oraya.

— Mümkün bu! diye heyecanla bağırdı Alyoşa. Sağol Smerdyakov, haberin değdi. Hemen oraya gideceğim.

Smerdyakov arkasından bir daha,

— Aman ele vermeyin beni! diye seslendi.

— Yo, hiç merak etmeyin, lokantaya geçerken uğramış gibi yaparım.

— Nereye efendim, durun size kapıyı açayım! diye bağırdı Marya Kondratyevna.

— İstemez, bu yol daha iyi, gene duvardan atlarım.

Aldığı haber Alyoşa'yı pek şaşırtmıştı. Aşçı dükkânına doğru koşmaya başladı. Rahip kılığında oraya girmesi doğru olmazdı, ama kardeşlerini merdivene çağırtabilirdi. Aşçı dükkânına yaklaşır yaklaşmaz pencerelerden biri açıldı, İvan uzanarak,

— Buraya girebilir misin, giremez misin, Alyoşa? diye seslendi. Gelirsen çok memnun olurum.

— Girebilirim, ama bu elbiseyle olur mu acaba?

— Ayrı odadayım, yukarı çık, seni karşılarım.

Bir dakika sonra Alyoşa, kardeşinin yanındaydı, İvan yalnızdı, yemeğini yiyordu.

III

Kardeşlerin Tanışması

İvan ayrı odada değildi. Burası sadece pencerenin yanında paravanayla ayrılmış bir bölmeydi. Gene de paravananın arkasında oturanlar dışarıdan görünmüyorlardı. Burası yarı duvar boyunca bir büfe bulunan birinci salondu. Garsonlar durmadan gelip gidiyordu, müşteri olarak yalnız yaşlı bir subay emeklisi bir köşede çay içiyordu. Ama diğer salonlardan böyle yerlere özgü gürültüler, garsona seslenmeler, açılan bira şişelerinin sesi, bilardo toplarının şakırtıları, org uğultusu duyuluyordu. Alyoşa, İvan'ın bu lokantaya hemen hemen hiç gelmediğini, aslında böyle yerlerden hoşlanmadığını biliyordu; "Demek sırf Dmitri ağabeyle buluşmak için geldi buraya…" diye düşündü. Oysa Dmitri gelmemişti.

Alyoşa'yı yakaladığına pek memnun görünen İvan,

— Sana bir balık çorbası filan ısmarlayayım, dedi, sadece çayla beslenmiyorsun ya!

Kendisi yemeğini bitirmiş, çay içiyordu.

Alyoşa neşeyle,

— Balık çorbası, sonra da çay versinler, acıktım! dedi.

— Vişne reçeli de ister misin? Var burada. Küçükken Polenov'ların vişne reçelini nasıl sevdiğini hatırlıyor musun?

— Sen de unutmamışsın… Olur, reçel de getirsinler, hâlâ da seviyorum.

İvan zile basıp garsonu çağırdı, balık çorbasıyla çay, reçel ısmarladı.

— Hepsini hatırlıyorum, Alyoşa. Sen on birindeydin, ben de on beşime basmıştım. Kardeşler bu yaşta hiç arkadaş olamazlar. Hatta seni sevip sevmediğimin bile farkında değildim. Moskova'da bulunduğum ilk yıllar sen aklımdan bile geçmezdin. Sonra sen de Moskova'ya gelince galiba bir kere bir yerde karşılaşmıştık. Şimdi dördüncü aydır buradayım, bu ana kadar bir çift lakırdı etmedik. Yarın gidiyorum. Demin burada oturmuş, "Şunu görüp bir vedalaşsam bari…" diye düşünürken sen çıkageldin.

— Beni görmeyi çok mu istiyordun?

— Çok. Seninle iyiden iyiye tanışmak, kendimi sana tanıtmak istiyorum. Sonra da vedalaşmak… Bence insanların birbirlerini tanımaları için en iyi zaman ayrılmalarına yakın zamandır. Bütün bu üç ay süresince üzerime diktiğin bakışlarının farkındayım; gözlerinde kesilmeyen bir bekleyiş vardı. Bundan hiç hoşlanmam ben, bu yüzden yaklaşmadım sana. Ama sonunda sana karşı saygı duymayı öğrendim; istediğini bilen herifçik, dedim. Güldüğüme bakma, söylediklerim ciddidir. Azimlisin, değil mi? Böyle kararlı insanları severim, neyi savunurlarsa savunsunlar ve isterse senin gibi küçük yumurcaklar olsunlar… Sonunda bekleyen bakışın bana o kadar kötü gelmemeye başladı, tam tersine seni, sonra da bekleyen bakışını sevdim. Galiba sen de, nedense, beni seviyorsun Alyoşa?

— Seviyorum, İvan. Dmitri ağabey senin için mezar der. Benim için sen bir bilmecesin. Gerçi bazı yanlarını anlamaya başladım, ama ancak bu sabahtan beri.

— Neymiş onlar? diye güldü İvan.

Alyoşa da gülerek,

— Darılmaz mısın?

— Hadi.

— Senin de yirmi üç yaşındaki her delikanlı gibi olduğunu anladım. Onlar gibi gencecik, taptaze, sevimli, toy bir çocuksun! Nasıl, çok gücenmedin ya bana?

İvan neşeyle, coşkuyla,

— Tam tersine, bu rastlantı şaşırttı beni! diye bağırdı. İnanır mısın, ötekinin evinde deminki karşılaşmamızdan sonra hep bunu, yirmi üç yaşımın toyluğunu düşünüyordum. Sen de şimdi içimi okumuş gibi bundan söz açıyorsun. Burada oturmuş kendi kendime ne diyordum, biliyor musun: hayata inanmasam, sevdiğim kadına sırt çevirsem, dünyanın gidişine inancım kalmasa, hatta tam tersine, her şeyin karmakarışık, uğursuz, belki de şeytanca bir kaos olduğuna iman etsem, insanların hayal kırıklığından uğradığı bütün korkulara tutulsam gene de yaşamayı isteyeceğim, hayat kadehini ağzıma götürünce bitirene kadar bırakmayacağım! Ama bilinmez, belki yaşım otuza gelince kadehimi bir yana fırlatıp bitirmeden çekilirim…

nereye, onu da bildiğim yok. Otuz yaşına kadar da gençliğimin her şeye, her türlü hayal kırıklığına, hayata karşı nefrete üstün geleceğini kesin olarak biliyorum. Çoğu zaman kendi kendime, “Dünyada, şu içimdeki azgın, belki de hayasızca yaşama hırsını yenecek bir umutsuzluk var mı acaba?” diye sorduğum oldu. Galiba böyle bir şey olmadığına, daha doğrusu otuzuma basmadan olamayacağına karar verdim. Çünkü bu umutsuzluğu tanıyınca içimde tek bir istek kalmayacaktır herhalde. Bu yaşama hırsını bazı sümüklü, veremli ahlakçılar, hele şairler alçaklık diye adlandırıyor, öte yandan yaşama hırsı dediğimiz özellik az çok Karamazov’ların hepsinde var. Bu doğru her şeye rağmen sende de var; buna rağmen bunu neden alçaklık sayarız bilmem. Gezegenimizde herkes güçlü bir merkezcil gücün etkisi altında, Alyoşka… Canım yaşamak istiyor, ben de, mantığım ne derse desin yaşıyorum. Varsın dünyanın gidişatına inancım olmasın, ama baharda yeşeren pırıl pırıl ağaç yaprakları, mavi gök, bazen inanır mısın, niçin sevdiğimi bilmediğim bir adam ruhuma öyle yakın geliyor ki! Çoktandır inanmadığım halde eskilerin hatırına saydığım insan kahramanlığına değer veriyorum. İşte balık çorban da geldi, afiyetle ye. Nefis çorba, güzel yapar bunlar… Avrupa’ya gitmek istiyorum, Alyoşa. Buradan doğruca Avrupa’ya gideceğim. Biliyorum, orada sadece bir mezarlık bulacağım. Aziz ölüler gömülü orada; her bir mezar taşı ateşli hayattan; ideale, gerçeğe, mücadeleye, bilgiye candan inançların öylesine içten övgüleriyle dolu olacak ki, şimdiden biliyorum, yere kapanarak bu taşları öpecek, gözyaşları dökeceğim; hepsinin çoktandır öbür dünyaya göçtüğünü bildiğim halde… Ama kederimden ağlayacak değilim, gözyaşlarım bana mutluluk vereceği için ağlayacağım. Duygulanmamla mest olacağım. Baharın pırıl pırıl körpe yapraklarını, mavi göğü severim ben, anlıyor musun? Akıl mantık işi değil bu, içinle, karnınla seviyorsun; ilk gençliğinin gücünü seviyorsun…

İvan birdenbire güldü.

— Bu saçmalığıma akıl erdirebildin mi, Alyoşka, yoksa hiçbir şey anlamadın mı?

— Çok iyi anladım, İvan: içinle, karnınla sevmek istiyorsun; güzel söyledin bunu. Böylesine yaşamak isteğiyle dolu olduğun için senin hesabına memnun oldum. Bence hepimiz, her şeyden önce hayatı sevmeliyiz.

— Anlamından çok hayatı sevmeli, öyle mi?

— Evet, dediğin gibi mantıktan önce, mutlaka mantıktan önce hayatı sevmeli, anlam ancak o zaman anlaşılır hale gelir. Çoktandır bunun böyle olduğu düşüncesi uyandı bende… İşinin yarısı yapılmış şimdi ikinci yarısına bak, selamet ondadır.

— Kurtarmaktan söz açmakta pek acele ediyorsun, belki de henüz mahvolmadım ben. Peki, ikinci kısım neymiş?

— Ölüleri diriltmek; hem belki henüz canlı onlar… Bir çay koy bana. Görüşmemizden çok memnunum, İvan.

— İyi coştun sen. Bir rahip adayında böyle profession de foi’lara[68] bayılırım. İraden güçlü, Aleksey. Manastırdan çıkmak istediğin doğru mu?

— Evet, Staretzim beni dış dünyaya yolluyor.

— Öyleyse otuzuma yaklaşınca, hayat kadehini kanıksamaya başladığım sırada görüşürüz seninle, bizim peder yetmişini, seksenini bulmadan yanaşmaz buna. Soytarılığına rağmen bunu gayet ciddi söyledi. Şehvet bütün varlığını sarmış. Doğrusunu istersen, yaş otuzu geçti mi başka şey de kalmaz belki. Ama yetmişlere kadar da bunun tutkunu olmak çirkin. Otuzunda paydos demek en uygunu… Dıştan soylu görünerek kendi kendini aldatabilirsin, o kadar. Dmitri’yi görmedin mi bugün?

— Hayır, Smerdyakov’u gördüm.

Alyoşa, kardeşine Smerdyakov’la karşılaşmasını inceden inceye anlattı, İvan kaygıyla dinledi. Bazı noktalarda özellikle durdu.

— Onun hakkında söylediklerini Dmitri’ye tekrarlamamamı rica etti, diye ekledi Alyoşa.

İvan’ın kaşlarını çatıp üzüntülü bir tavır takındığını görünce,

— Smerdyakov yüzünden mi canın sıkıldı? dedi.

— Evet. Yüzünü şeytan görsün! diye isteksiz homurdandı İvan. Dmitri’yi görecektim, ama gerek kalmadı artık…

— Gerçekten bu kadar çabuk gidiyor musun ağabey?

— Evet.

Alyoşa merakla, kuşkuyla,

— Ne olacak bütün bunların sonu? diye sordu. Dmitri'yle, babamla…

İvan öfkelendi:

— Evirip çevirip buna getiriyorsun! Ben ne yapabilirim? Dmitri ağabeyinin bekçisi miyim!

Sonra birden, acı bir gülümsemeyle,

— Kabil de Tanrıya böyle karşılık verdi, dedi. Belki sen de şu anda bunu düşündün. Aman, canı cehenneme!.. Onları kollamak için burada kalamam doğrusu. İşlerimi bitirdim, gidiyorum. Dmitri'yi kıskanıp şu üç ayın içinde nişanlısını elinden almak istediğim aklına gelmez herhalde. Yo, burada işlerim vardı. Bitirdim, gidiyorum. Olanları gördün mü?

— Katerina İvanovna'dakileri mi?

— Tabii. Bir anda sıyrılıverdim. Dmitri'den bana ne! Onun bu işle hiç ilgisi yok. Katerina İvanovna ile kişisel hesaplarım vardı. Sen de biliyorsun, Dmitri sanki benimle sözbirliği etmiş gibi davrandı. Ondan bir şey istemediğim halde, kendisi bana, hem de kutsamayı da eksik etmeden devretti. Gülünç şey Alyoşa, bilsen kendimi ne kadar hafiflemiş hissediyorum şimdi! Burada yemeğimi yerken özgürlüğümün ilk saatini kutlamak için şampanya bile isteyecektim. Öff!.. Altı ay nerdeyse tam bir kölelikten sonra bir çırpıda yakayı sıyırdım. Daha dün, buna son vermenin bu kadar kolay olacağını tahmin etmiyordum.

— Aşkından mı söz ediyorsun İvan?

— İstersen aşk de buna; evet, bir küçük bayana, bir enstitülüye vurulmuştum. Onun yüzünden acı çektim, o da bana eziyet etti. Aklım fikrim ondaydı… Ansızın her şey dağıldı gitti. Demin orada olanca heyecanımla konuştum, dışarı çıkınca da kahkahayı bastım, inanır mısın? Vallahi, olduğu gibi söylüyorum.

Alyoşa, İvan'ın gerçekten birden aydınlanmış yüzünü inceledi.

— Şimdi bile pek keyifli söylüyorsun bunu, dedi.

— Onu zerre kadar sevmediğimi nerden bilebilirdim! Hah ha! Oysa hiç sevmediğim anlaşıldı. Ama ne kadar beğeniyordum onu! Hatta demin nutuk çekerken bile hoşuma gidiyordu. Bir şey söyleyeyim mi, hâlâ da son derece hoşuma gidiyor. Gene de onu bırakıp gitmenin hiçbir zorluğu yok. Kabadayılık tasladığımı sanma.

— Yo, belki de aşk değildi bu.

— Aşk konularına burnunu sokma bari Alyoşka! diye güldü İvan. Yakışmaz sana. Hele demin nasıl da atıldın ortaya, vay vay!.. Az kalsın seni bunun için öpmeyi unutuyordum… Ne acılar çektirdi bana! Gerçekten acının türlüsünü tattım. Onu sevdiğimi biliyordu. O da Dmitri’yi değil, beni seviyordu. Dmitri sadece bir eziyet vesilesiydi. Demin ona söylediklerimin hepsi gerçeğin ta kendisiydi. Gelgelelim, en önemlisi, onun Dmitri’yi değil de eziyet ettiği beni sevdiğini anlaması için on beş, yirmi yıl gerek. Ama bakarsın, bugünkü derse rağmen bunu hiçbir zaman anlayamaz. Bu yüzden ortadan temelli çekilmem en doğru hareket oldu. Şey, ne âlemde şimdi? Ben gittikten sonra neler oldu orada?

Alyoşa, Katerina İvanovna’nın sinir krizini anlattı, galiba kendini kaybettikten sonra sayıkladığını da söyledi.

— Hohlakova’nın uydurması olmasın bu?

— Sanmam.

— Öğrenmeli. Hoş, sinir krizinden şimdiye kadar kimse ölmemiştir ya!.. Varsın kriz geçirsin. Tanrı kadınlara bu illeti seve seve verdi. Gitmem bir daha oraya. Ne diye sokulayım yeniden?

— Ama demin ona, seni asla sevmediğini söyledin ya.

— Mahsus söyledim. Bana bak Alyoşka, bir şişe şampanya açtırayım da özgürlüğümün şerefine içelim. Nasıl sevindiğimi bilemezsin!

— Yok, içmesek daha iyi olur ağabey, dedi Alyoşa. Hem içimde bir sıkıntı var.

— Zaten önceden de sıkıntılıydın sen, bunun epeydir farkındayım.

— Demek yarın sabah kesinlikle gidiyorsun, öyle mi?

— Sabah mı?.. Sabah gideceğimi söylemedim. Ama belki de sabah giderim, inanır mısın, burada yemek yememin nedeni, ihtiyarla sofrada karşılaşmamak… O derece tiksiniyorum ondan. Sadece onun yüzünden bile buradan çok önce giderdim. Peki, sen gitmeme ne diye bu kadar tasalanıyorsun? Gidişime Tanrı bilir daha ne kadar zaman var. Sonsuz bir zaman, bir ölümsüzlük!

— Yarın gittiğine göre sonsuzluk olur mu?

— Peki, bundan bize ne? diye güldü İvan. Nasıl olsa bizi buraya getiren işi görüşecek kadar vaktimiz var. Niye öyle şaşkın bakıyorsun? Bir şey söylesene. Niçin buluştuk burada? Katerina İvanovna'ya aşkımı mı, ihtiyara, Dmitri'ye ait konuları mı konuşmak istiyoruz, yoksa Avrupa'dan, Rusya'nın nazik durumundan, imparator Napoléon'dan mı söz açmak niyetindeyiz? Bunlar için mi?

— Yo, değil…

— Demek asıl amacı biliyorsun. Herkesin bir derdi var, ama bizim gibi ağzı süt kokanlar her şeyden önce dünya çapında sorunlarla uğraşmaya kalkışır. Bütün bugünkü genç Rusya bu çeşit konuları ağzından düşürmez oldu. Öte yandan ihtiyarlarımız kendilerini pratik sorunların çözümüne verdiler. Beni bu üç ay böyle bir şeyler bekler gibi seyredişin neydi, söylesene. "Nasıl inanıyorsun, yoksa hiç mi inanmıyorsun?"[69] gibilerden sorguya çekmek için değil mi? Üç aylık bakışlarınızın anlamı buydu Aleksey Fyodoroviç, öyle mi?

— Belki de öyle, diye gülümsedi Alyoşa. Şimdi benimle alay etmiyorsun ya ağabey?

— Ben mi? Yo, üç aydır beni böyle bir beklentiyle izleyen küçük kardeşimi üzmek istemem. Bak yüzüme Alyoşa: ben de tıpkı senin gibi bir çocuğum, yalnız rahip adayı değilim, o kadar. Rus delikanlılarının daha doğrusu onlardan bazılarının yaptığı ne? Şu oturduğumuz pis, havalı aşçı dükkânlarında buluşup, bir köşeye toplanırlar. Hayatta birbirlerini tanımadıkları, buradan çıktıktan sonra da daha kırk yıl görüşmeyecekleri halde, bu fırsatlardan yararlanarak neler konuşurlar? Tartıştıkları sorunlar hep en önemlileridir: Tanrının varlığı, ölümsüzlüğü… Tanrıya inanmayanlar sosyalizmden, anarşistlikten; insanlığın yeni kalıplara sokulmasından dem

vururlar. Evirir çevirir aynı konuları didikler, zaman zaman da karşıt sorunları ele alırlar. En soylu gençlerin çoğunun, hem pek çoğunun ilgilendikleri konular bunlar değil mi?

Alyoşa, hep o sakin, araştıran gülümsemeyle kardeşine bakarak,

— Evet, dedi, gerçek Rusları ilgilendiren başlıca konular Tanrı ve ölümsüzlüğü, bir de demin söylediğin gibi bunların karşıtı olan sorunlardır; böyle olması gerekir zaten.

— Bak Alyoşa, Rus olmak her zaman pek akıllıca bir iş olmasa gerek, öte yandan bugünkü Rus gençliğinin uğraştığı konular kadar aptalca bir şey de düşünülemez. Ama ben gene de Alyoşka adında bir Rus çocuğunu pek severim!

Alyoşa güldü.

— Ne de güzel bağladın!

— Peki söyle, nereden başlayacağız, emret. Tanrıdan mı? Tanrı var mı, yok mu; öyle mi?

— Nereden istersen oradan başla. İstersen “karşıt sorunu”nu al. Dün babamdayken Tanrı yoktur dedin ya.

Alyoşa, kardeşini dikkatli bir bakışla süzdü.

— Dün ihtiyarda yemekteyken sana mahsus takılıyordum, gözlerinin nasıl parladığını gördüm. Ama şimdi, hay hay, konuşalım, bunu tamamen ciddi söylüyorum. Sana yaklaşmak istiyorum Alyoşa, çünkü hiç dostum yok, denemek istiyorum. Peki, benim de Tanrının varlığını kabul ettiğimi farzet… diye güldü İvan. Bunu beklemiyordun, değil mi?

— Beklemiyordum tabii; eğer bu sefer de şaka etmiyorsan…

— Şaka etmiyorsam… Dün Staretztekiler şaka ettiğimi söylediler. Bak canım, on sekizinci yüzyılda ihtiyar bir günahkâr, Tanrı olmasaydı onu icat etmemiz gerekecekti: S’il n’existait pas Dieu il faudrait l’inventer, diye bir hikmet savurmuş. İnsan gerçekten Tanrıyı icat etti. İşin garip, şaşmaya değer yanı, Tanrının gerçekten var olması değil, böyle bir fikrin, Tanrı ihtiyacı fikrinin, insan gibi vahşi, zararlı yaratığın kafasında yer

edebilmesi… Bu derece kutsal, duygulandırıcı, yüksek ve insana onur veren bir düşüncedir bu. Bana gelince: insanın mı Tanrıyı, Tanrının mı insanı yarattığı üzerine düşünmemeye karar vereli çok oldu. Tabii Rus gençlerinin bu konuda zamanımızın tamamen Avrupalı varsayımlarından çıkardıkları belitleri tekrarlayacak değilim. Gerçekten oradakilerin her varsayımı Rus gençleri için hemen bir belit oluveriyor. Hatta bu yalnız gençler için değil, Rus bilim adamlarına göre de doğru. Çünkü Rus bilim adamları da çoğu zaman Rus gençlerinden pek farklı olmuyor. Bu yüzden varsayımların topunu bir yana bırakacağım. Şu anda ereğimiz nedir bizim? Sana kendimi açıklayayım, yani nasıl bir insanım, nelere inanır, umutlarımı nelere bağlarım, bunları anlamak istiyorsun, değil mi? Bunun için açık söylüyorum: ben Tanrıyı olduğu gibi, bütün yalınlığıyla kabul ediyorum. Şuna da dikkat etmeliyiz: Tanrı varsa ve yeryüzünü gerçekten yaratmışsa, onu Euklitos [Eukleides] geometrisi üzerine kurmuş, insan zekâsına ancak üç boyutlu kavrayabilme gücü vermiştir. Bununla beraber eskiden de, şimdi de —hatta en kalburüstü olanlar arasında— yeryüzünü ve daha da genişleterek bütün evrenin Euklitos ilkelerine dayandığını kuşkuyla karşılayanlar, hatta Euklitos'a göre yeryüzünde mümkün olmayan iki doğrunun kesişmesinin belki sonsuzluğun bir yanında gerçekleştiğini düşünenler çıkıyor. Azizim, aklım bunlara ermedikten sonra Tanrıyı nasıl anlayabilirim? Açık söylüyorum: bu çapta sorunları çözebilecek güçte değilim; zekâm Euklitos çevresi içinde, dünyasaldır. Bu yüzden bu dünyanın ötesinde konularla uğraşamam ben. Senin de kulağına küpe olsun Alyoşa dostum: bu gibi şeylerle zihnini yorma, hele Tanrıyla ilgili konularla… O'nun varlığıyla yokluğuyla uğraşma. Bu tür sorunlar yalnız üç boyuta akıl erdirebilenlere göre değildir. Böylece Tanrının varlığını candan kabul ettikten başka hikmetini, akıl erdiremediğim ereğini de kabul ediyor, hayatın kuruluşuna, yaşamanın anlamına inanıyorum. Sözümona hepimizin katılacağı sonsuz uyuma, evrenin ulaşmaya çabaladığı "Tanrıya giden ve bizzat Tanrıyı temsil eden" Ulu Sözlere ve daha da başka şeylere, sonsuzluğa kadar inanırım. Bu konuda söylenmiş çok şey var. Galiba, iyi yoldayım, ne dersin? Şimdi bak, sonuç olarak, Tanrı dünyasını, varlığını çok iyi bilmekle birlikte, kabul etmiyorum ben. Tanrıyı değil, dikkat et, yarattığı dünyayı, Tanrı dünyasını kabul etmiyor, kabule razı olamıyorum. Şunu da söyleyeyim, çekilen acıların geçip unutulacağına, insanlar arasındaki o gülünç, yakışıksız çelişmelerin Euklitos gücündeki insan akıllarının çirkin bir icadı olarak siliniverceğine, daha sonra, dünya

tragedyasının sonunda, ölümsüz uyuma kavuşulduğu anda bütün kalpleri dolduracak, başkaldırmaları yatıştıracak, insanoğlunun işlediği bütün suçları, döktükleri kanı yalnız bağışlatmak değil, insanlara ait her şeyi büsbütün temize çıkaracak bir olayın ortaya çıkacağına da inanıyorum. Evet, bütün bunlar varsın olsun, meydana gelsin, ama ben bunu kabul etmiyor, kabul etmek istemiyorum. Hatta paralel doğrular kesişsin ve ben gözlerimle göreyim bunu; görüp, “Evet, kesiştiler,” diyeyim, gene de kabul etmeyeyim. Dayandığım temel, benim görüşüm budur Alyoşa. Bunu ciddi olarak söyledim. Konuşmamıza mahsus en saçma, mümkün olduğu kadar saçma bir şekilde başladım, ama getirip itiraflarıma bağladım, zaten senin istediğin de buydu. Tanrı konusu değil, sevgili kardeşinin manevi cephesi ilgilendiriyordu seni. Bunu da aldın işte.

İvan, uzun konuşmasını ansızın duygulu bir halle bitirdi. Alyoşa, düşünceli bakışıyla onu süzerek,

— Peki, neden “mümkün olduğu kadar saçma” diye sordu.

— İlkin, Rusluğum yüzünden: Ruslar bu tür konularda genellikle alabildiğine saçma sapan konuşurlar, ikincisi, ne kadar anlamsız olursa, öze o derecede yakın ve açık oluruz. Budalalık düzdür, kurnazlıktan yoksundur; zekâ hileye, sinsiliğe başvurur. Akılda namussuzluk, aptallıkta doğruluk, namus vardır. Beni umutsuzluğa vardıran durumu ne kadar budalaca ortaya serersem o kadar kârlı olurum.

— Dünyayı kabul etmeyişinin nedenini açıklar mısın bana? diye sordu Alyoşa.

— Elbette: sır değil bu, sözü buna getiriyordum zaten. Bak kardeşçiğim, ahlakını bozmak, inancını sarsmak istemem, belki sende şifa arıyorum ben.

İvan, birdenbire uslu, küçük bir çocuk gibi gülümsedi. Alyoşa, şimdiye kadar onun böyle gülümsediğini hiç görmemişti.

IV

İsyan

— Sana bir itirafta bulunmak zorundayım, diye başladı İvan. Ben oldum olası yakınlarımı sevmek nedir bilmedim. Bence, özellikle yakınlar sevilmez de uzaklarımız sevilir. Bir zaman, bir yerde, “Merhametli Yohan”ın (bir ermiştir bu) kapısını fakirin biri çalmış. Aç, üşümüş bir halde ısınacak bir köşe istemiş. Ermiş onu kendi yatağına almış, kötü bir hastalıktan cerahatlanmış, pis kokan ağzının içine soluk vermeye başlamış. Eminim ki, bunu kendini zorlayarak, yakınını sevmek ödevini yerine getirmek için yalana katlanarak yapmıştı. Bir insanın sevilmesi için kendini göstermemesi gerekir; yüzünü gösterdi mi, sevgi ortadan silinir.

— Bundan Staretz Zosima da zaman zaman söz açardı, dedi Alyoşa. O da, insan yüzünün sevgide tecrübesiz olanlara çoğu zaman engel olduğunu söylerdi. Ama insanlığın sevgisi boldur, hemen hemen İsa’nın sevgisine benzeyen bir sevgidir bu, bunu biliyorum İvan…

— Ben henüz bilmiyorum, anlamıyorum da… Benim gibi daha pek çok insan bulunduğuna da inancım var. Ama bu, insanların kötü huylu olmalarından mı geliyor, yoksa yalnızca yaratılışları gereği mi kabul edilmeli, sorun burada. Bence, İsa’nın insan sevgisi dünyamıza göre mümkün olamayacak, mucize gibi bir şeydir. Gerçi o, bir Tanrıydı; biz Tanrı değiliz. Diyelim ki, derin bir acım var; karşımdakinin acımın ölçüsünü tam olarak öğrenmesi olanaksızdır. Çünkü o hiçbir zaman benliğime giremez, sadece bir başkası olarak kalır. Üstelik herhangi bir kimse “acı çeken” sıfatını, sanki bu bir rütbeymiş gibi, başkasına kolay kolay kaptırmaz. Buna neden razı olmaz dersin? Çünkü kötü bir kokum, anlamsız bir yüzüm var, çünkü vaktiyle ayağına basmıştım onun!.. Sonra acının çeşitleri var; velinimetim, mesela alık gibi küçültücü, beni aşağılayan acılarımı hoş görür. Ama bir düşünce uğruna acı çekmeyi bana yakıştıramaz, çünkü yüzümü düşünce uğruna acı çekenler için hayalinde canlandırdığı tipe uygun bulmamıştır. O anda beni hemen bütün iyiliklerinden yoksun kılar, üstelik bunu kalbinin kötülüğünden yapmaz. Dilenciler dışarıda hiç görünmemeli, gazete aracılığıyla dilenmelidir. Yakınlarımızı kuramsal olarak, hatta bazen uzaktan sevebiliriz, ama yakından hemen hemen hiçbir zaman sevemeyiz. Her şey sahnedeki gibi olsa, dilenciler balelerdeki gibi ipek paçavralarıyla, yırtık danteller içinde

zerafetle dans ederek dilenseler, eh, o zaman zevkle seyredilebilirdi. Seyredilirdi, ama sevilmezdi. Artık yeter bu konu. Ben sadece senin de görüş noktamda birleşmeni istedim. İnsanların acılarından genel olarak söz açmayı düşünüyordum. Belki ortaya attığım görüşle on kat zayıf duruma düşeceğim, ama biz gene de sadece çocuklar üzerinde duralım. Bunda kaybeden de benim tabii. İlkin çocukların kirli, çirkin olanları (hoş, bence çocuğun çirkini yok ya) yakından da sevilebilir, ikinci olarak, çocuklar suçsuzdur; büyüklerden söz açmamamın nedeni iğrenç oluşları, sevgiyi zaten hak etmemiş bulunmaları… Buna karşılık elmayı tadarak iyiliğin ve kötülüğün ne olduğunu öğrendiler, “Tanrılaştılar”… Elma yemekten vazgeçmeyi düşündükleri de yok. Çocuklar bir şey bilmedikleri için henüz suçsuzdurlar. Çocukları sever misin, Alyoşa? Sevdiğini biliyorum, niçin yalnız onları ele almak istediğimi anlarsın. Yeryüzünde acı çekmeleri babalarının yüzündendir, elma yiyen babaları yüzünden ceza görüyorlar… Ama bu öteki dünyadan gelme, yeryüzünde insan yüreğine tamamen yabancı bir görüştür. Bir suçsuza, hele bu derece masum bir yaratığa başkasının günahları ödetilemez! İstersen bana hayret et Alyoşa, ben de çocukları çok severim. Şuna da dikkat et: zalim, ihtiraslı, vahşi… Karamazov cinsinden insanlar bazen çocuklara çok düşkün olurlar. Çocuklar, tam çocukluk çağında, mesela yedi yaşına kadar büyük insanlardan çok farklıdır, sanki bambaşka yaratıklardır. Hapishanede yatan bir cani tanıyorum. Geceleri hırsızlık etmek için girdiği evlerde çocuk öldürdüğü de olmuştu. Ama, hapishanede yatarken çocukları garip derecede sevmeye başlamıştı. Bütün vaktini penceresinden hapishane avlusunda oynayan çocukları seyretmekle geçiyordu. Küçüklerden birini öyle alıştırmıştı ki, yavrucak sık sık pencerenin önüne geliyordu, bayağı dost olmuşlardı… Acaba neden anlatıyorum bunları Alyoşa?.. Başım ağrıyor, canım sıkılıyor…

[“Konuşurken garip bir görünüşün var,” diye endişeyle belirtti Alyoşa, “sanki çılgın gibisin.”

İvan Fyodoroviç, kardeşini dinlemiyormuş gibi konuşmaya devam etti:

“Yeri gelmişken, geçenlerde Moskova’da bir Bulgar, Bulgaristan’da, onların oralarda Türkler’le Çerkezler’in, Slavlar’ın genel ayaklanmasından korkarak her tarafta cinayetler işlediklerini, yakıp yıktıklarını, insanları kılıçtan geçirdiklerini, kadınların ve çocukların ırzına geçtiklerini,

tutukluları kulaklarından duvara çivilediklerini ve sabaha kadar öylece bıraktıklarını, sabahleyin de astıklarını falan anlatıyordu. Daha akla hayale gelmedik neler neler. Aslında zaman zaman insanın acımasızlığı 'vahşi' sözcüğüyle ifade edilir ama bu, vahşi hayvanlara yapılan korkunç bir haksızlık ve hakarettir: Vahşi hayvan hiçbir zaman ustalık ve zevk almak bakımından bir insan kadar acımasız olamaz. Bir kaplan sadece parçalar, kemirir ve sadece bunu yapabilir. Yapabilse bile bütün gece insanları kulaklarından çivilemek aklına gelmez. Bununla birlikte bu Türkler, çocuklara büyük bir zevk alarak işkence etmişler, onları analarının karnından hançerle çıkarıp almaktan emzikteki bebekleri havaya fırlatıp analarının gözü önünde süngüleriyle yakalamaya kadar pek çok şey yapmışlar. Asıl zevki anaların gözlerine bakarak almışlar. İşte benim çok ilgimi çeken bir tablo, hayalinde canlandır: Tir tir titreyen bir ananın kucağında bir bebek. Çevresini sarmış Türkler, neşeli bir oyun başlatıyorlar. Bebeği okşuyorlar, onu güldürmek için gülüyorlar ve bebeği güldürmeyi başarıyorlar. Bu anda Türk, bebeğin yüzüne dört verşok[70] mesafeden tabancasını doğrultuyor. Çocuk sevinçle gülüyor, tabancayı yakalamak için minicik ellerini uzatıyor ve birden bu artist tetiği çekiyor ve bebeğin beynini dağıtıyor… Sanatsal, doğru değil mi? Türkler'in tatlıyı çok sevdiklerini söylerler."]

Alyoşa merakla:

— Bunları ne diye söylüyorsun ağabey?

— Düşünüyorum da, şeytan yoksa, o zaman onu insan icat etmiştir; hem de kendi benzeri olarak icat etmiştir.

— Tıpkı Tanrı gibi, değil mi?

İvan güldü.

— Sen de Hamlet'teki Polonius'un dediği gibi, taşı gediğine yerleştirmeyi pek biliyorsun. Kendi sözümle yakaladın beni. Ziyanı yok, memnunum. İnsanın yarattığı Tanrı da kendine benziyorsa nasıl bir Tanrıdır bilmem. Demin, bunlardan ne diye söz açtığımı sordun. Bak; ben belirli olayları, hikâyeleri toplayıp yazmaya pek meraklıyım. Gazetelerde okuduklarımı, kulaktan duyduklarımı not eder yazarım. Hayli zengin bir koleksiyonum var. Bizde bilirsin, daha çok dayak, sopa, kırbaç geçer; ulusal bir nitelik

kazanmıştır bunlar. Bizde kulaktan çivilemek yoktur, ne de olsa Avrupalıyız, ama sopa, kırbaç özbeöz malımızdır, elimizden alınamaz. Yabancı ülkelerde dayak faslı kalkmış galiba; ahlak mı düzelmiş, yeni yasalar mı insanlara birbirlerini dövmek için izin vermiyormuş ne… Ama oradakiler kendilerini başka, tıpkı bizdeki gibi tam anlamıyla ulusal bir biçimde ödüllendirmiştir; o kadar ulusal ki, bizde gerçekleşemeyeceğe benzer. Gene de son zamanlarda yüksek çevrelerinizde dini bir akımın başlamasıyla galiba bizde de rağbet bulacak. Fransızcadan çevrilmiş nefis bir broşürcüğüm var. Oldukça yakın, topu topu beş yıl önce, Cenevre'de, galiba yirmi üç yaşında Richard adında bir haydut ve katil hüküm giymiş. Delikanlı idam edilmek üzereyken tövbekâr olmuş, dinine dönmüş. Sözü geçen Richard birisinin yasadışı çocuğuymuş. Henüz beş altı yaşındayken anası babası onu İsviçre'de dağda bir çoban ailesine hediye etmişler, ötekiler de çocuğu işlerinde kullanmak üzere yetiştirmişler. Richard, vahşi bir hayvan yavrusu gibi büyümüş, çobanlar ona hiçbir şey öğretmemişler, yedi yaşını bitirince, kara, yağmura, soğuğa bakmadan yarı çıplak, yarı aç, yarı tok bir halde sürülerin başına göndermeye başlamışlar. Hareketlerini hiç de kötü bulmuyor, vicdan azabı duymuyorlarmış, tam tersine buna hakları olduğuna inanıyorlarmış. Çünkü Richard onlara bir eşya gibi hediye edilmiş; karnını bile fazladan, gönüllerinden koparak doyuruyorlarmış… Richard kendi söyleyişiyle, o yıllar, İncil'in Müsrif oğlu gibi yaşıyormuş; açlığını, satış için semirtilen domuzların kepek bulamacıyla gidermeye can atarmış. Ama sahipleri bunu da vermiyor, domuzların yemliğinden çalacak olursa kıyasıya dövüyorlarınış. Richard'ın çocukluğuyla ilk gençliği, büyüyüp gürbüzleşip hırsızlığa başlamasına kadarki zamanı böyle geçmiş. Bu vahşi yaratık Cenevre'ye yerleşmiş, gündelik kazandığı parayı içkiye veriyor, vahşi hayvandan farksız yaşıyormuş. Sonunda bir ihtiyarı öldürüp soymuş. Yakalanıp mahkemeye verilince idam hükmü giymiş. Orada bu gibi işlerde fazla duygulu davranmazlar! Hapishanedeyken Richard'ın çevresini bir yığın papaz, çeşitli İsa cemiyetlerinin üyeleri, hayır kurumlarından bayanlar, vb. sarmış. Hapishanede yattığı sırada okumayazma öğretmişler, İncil'i anlatmaya başlamışlar. Vicdanını, aklını harekete getirmiş, sıkıştırmış, dırdır etmişler. Sonunda adamcağız suçunu olduğu gibi kabullenmiş. Richard mahkemeye, bir canavar olduğunu, ama sonunda Tanrının ışığıyla aydınlanarak affına uğradığını yazılı olarak bildirmiş. Cenevre, bütün dindar Cenevre heyecanla ayağa kalkmış. Yüksek, kibar muhit insanları hapishaneye üşüşmüşler, Richard'ı

kucaklayıp öpüyor, “Sen, Tanrının yardım elini uzattığı kardeşimizsin!..” diyorlarmış. Richard da duygulanarak gözyaşı döküyormuş. “Evet, kutsal ışığa kavuştum! Eskiden, çocukluğumda ve ilk gençliğimde domuzların yediklerini öpüp başıma koyuyordum, ama şimdi kutsal ışığa kavuştum, Tanrı kulu olarak öleceğim!” “Evet, öyle Richard, Tanrı kulu olarak öl, kan döktüğün için Tanrı adına öleceksin! Ama domuzların yemini kıskanıp çalarken (iyi değildi bu, hırsızlık yasaktır!) Tanrıyı tanımıyordun; varsın olsun, gene de kan döktüğün için ölmen gerekiyor.” İdam günü gelmiş. Richard ağlayarak durmadan, “Hayatımın en mutlu günü, Tanrıya gidiyorum!..” diye tekrarlıyormuş. Papazlarla yargıçlar ve hayırsever bayanlar da, “Evet, ömrünün en mutlu günü bu, çünkü Tanrıya gidiyorsun!” dive bağırıyorlarmış. Kimi arabayla, kimi yayan, hepsi kütle halinde Richard’ın bindiği hapishane arabasının peşinden gidiyormuş. Adamın asılacağı alana gelince, ‘”Öl kardeşim!” diye Richard’a bağırmaya başlamışlar; “Tanrı adına öl, çünkü O yardım elini uzattı sana!” Böylece Richard, kardeşlerinin kucaklamaları arasında idam yerine götürülmüş. Tanrının ışığına kavuştuğu için kafasını giyotinde tam kardeşçe bir şekilde uçuruvermişler. Gayet tipik bir olay bu. Broşürü, Protestanlığı koruyan yüksek muhitten birtakım Rus hayırseverleri Rusçaya çevirmişler. Rus halkını aydınlatmak için çeşitli gazetelerle diğer yayın organlarına parasız olarak basılmak üzere dağıtmışlar. Richard oyununun tadı ulusal oluşundadır. Biz, Tanrının ışığına kavuşmuş bir kardeşimizin kellesini uçurmayı saçma buluruz, ama tekrar ediyorum, gene de aşağı kalmayız. Bizim, tarihten kalma, içten gelen büyük bir tutkunluğumuz, dayak zevkimiz vardır. Nekrasov’un, bir mujiğin kırbaçla atının gözlerine, “Tatlı bakışlı gözleri”ne vurduğunu anlatan bir şiiri var. Herkesin bildiği Rusluk bu. Şiirde, at, gücünden fazla taşıdığı yükle çamura saplanmış, arabayı kurtaramıyor; mujik, hayvanı hırsla döver, ne yaptığının farkında olmadan, dayağın tadını çıkararak, acı acı durmadan döver… “Halin yoksa da çek, geber de çek!” Beygirceğiz gayretle çırpınır, öteki, kendini savunamayan “ağlayan gözlerine” kırbacı indirmeye başlar. Hayvan kendinden geçerek ileri atılır, bütün vücuduyla şapır şıpır titreyerek, soluk almadan, yan yan, çirkin, doğal olmayan bir sıçramayla yürür. Nekrasov’un anlatışı insanın içini paralıyor. Oysa bu sadece bir beygirdir. Tanrının dayak yemek için yarattığı bir beygir… Tatarlar öğütledi bunu bize; yadigâr olarak da bir kırbaç bıraktılar. Ama yalnız atlar değil, insanlar da dövülür. Aydın, okumuş bir adamla karısı öz kızlarını, yedi yaşındaki bir yavruyu sopayla

dövüyorlar. Bunu en ince noktasına kadar not etmiştim. Babası dövmek için kullandığı kuru dalların dikenli olmasına dikkat ediyor; dayak "daha oturaklı" oluyormuş, böylece kızcağıza "yerleştirmeye" başlıyor. Dayak atanlar arasında öyleleri var ki dövdükçe kızışıp sonunda tam bir şehvet duymaya başlarlar, bunu iyice biliyorum. Şöyle bir beş on dakika döverler; vuruşlar gittikçe hızlanır, sıklaşır, daha yakıcı olur. Çocuk bağırır, sonra artık bağıramaz olur, tıkanır sadece, "Baba, baba, babacığım!" diye inler… Sözünü ettiğim olay, her nasılsa, kim bilir hangi şeytanın burnunu sokmasıyla mahkemeye yansımış. Bir avukat tutulmuş. Rus halkının avukatlara ablakat, "kiralık vicdan" diye ad takması hayli eskidir. Avukat müşterisini savunmak için yırtınmış: "Mesele gayet basit, bir babanın kızını dövmesi gibi olağan bir işi mahkemeye düşürmek ayıptır." Jüri kanmış bu sözlere, toplaşarak adamı temize çıkarmışlar. Mahkemede bulunanlar, canavar kurtuldu diye sevinç çığlıklarını basmışlar. Ah, ben orada olsaydım, canavar adına bir öğrenci bursu kurulmasını öne sürerdim. Hoş tablolardır bunlar!.. Ama çocuk konularında bunlardan daha nefisleri de var bende. Rus çocuklarına ait çok, pek çok şey topladım Alyoşa. Küçücük, beş yaşında bir kızcağızdan anası babası, "saygıdeğer, mevki sahibi, okumuş, terbiye görmüş" insanlar nefret ediyorlardı. Bak, bir daha kesin olarak söyleyeyim, bazı insanlarda çocukları, sadece çocukları hırpalama zevki tam bir tutkunluk hali almıştır. İnsan cinsinden başka yaratıklara karşı Avrupalılar gibi aydın ve insansever, son derece hatırlı, yumuşaktırlar. Ama çocukları hırpalamaktan pek hoşlanırlar, hatta çocukları bu anlamda severler. Canavarları, karşısındakinin aczi kendini koruyamayan, kimseye sığınamayan bir yavrunun melekvari, safça güveni büsbütün kışkırtır. Bütün bunlar zalimin damarlarındaki kötü kanı kızıştırır. Şüphesiz, her insanda bir hayvan gizlidir; hiddet, hırpaladığı kurbanın haykırışlarından kabaran şehvet hayvanı sefahatin verdiği kötü hastalıkların, nekris, böbrek, vb. illetlerin hayvanı, zincirinden boşanmış bir canavar… O zavallı beş yaşındaki kıza aydın geçinen ana babası çeşitli eziyetler ederlerdi. Elle, sopayla döver, zaman zaman tekmeler, neden yaptıklarını iyice bilmeden çocuğun vücudunu çürük içinde bırakırlardı. Sonunda işkencenin en incesine vardılar: Haber vermediği için küçük kızlarını kışın en soğuk gecelerinde helaya kapatmaya başladılar. (Sanki o yaşta, deliksiz uykuya dalmış bir çocuk aptesi geldiğini haber vermeyi bilebilirmiş gibi) Ceza olarak pisliğini yüzüne sürüyor, ağzına sokarak yemeye zorluyorlardı. Bunu yapan, kızın öz annesiydi! Bu ana, kızının pis helada inlediğini duyarken

yatağında rahat uyuyabiliyordu! Düşün, başına geleni kavrayamayacak kadar küçük yaratık o murdar, karanlık, soğuk yerde, ufacık eliyle sızlayan göğsünü yumruklayarak gözyaşları döküyor, “Tanrıcığı”na onu koruması için yalvarıyordu. Bu saçmalığa akıl erdirebiliyor musun sen dostum, kardeşim, dindar rahip adayı? Bu saçmalığın ne gereği var, dünyada varlığının nedeni ne? Bu olmasa, insan iyilikle kötülüğü ayırt edemeyeceği için yaşayamazmış derler. Bu kadar pahalıya patlayan iyilikle kötülüğün canı cehenneme! Bir yavrunun “Tanrıcığı”na döktüğü gözyaşları dünyanın bütün bilgisine bedeldir. Büyüklerin acılarını hesaba katmıyorum; onlar elma yemiş; cehenneme kadar yolu var, fakat bunlar, bunlar!.. Üzüyorum seni Alyoşka, bir tuhaf oldun, istersen bırakayım.

— Yo, ben de ıstırap duymayı isterim.

— Bir hikâyecik daha anlatayım öyleyse. Yalnız bir tane; pek ilginç, pek tipik şey… Hem de bunu henüz okudum. Ya şu bizim eski Arşiv’de ya da Eski Zamanlar’da… Hangisinde okuduğuma bakmalı… Olay, Kölelik Yasası’nın en kötü döneminde, yüzyılın başında geçiyor; var olsun ulusun Kurtarıcısı!..[71] Evet, yüzyılın başlangıcında bir general vardı; hem pek nüfuzlu, hem de son derece zengin, toprak sahibi bir general… Bu adam emekliye ayrıldıktan sonra, maiyetindeki insanların hayatlarıyla ölümleri üzerinde hak sahibi olduğuna inananlardandı. Vardı o zaman böyleleri. Bizim general de iki bin canlı malikânesinde kurumlana kurumlana yaşıyor, ondan az varlıklı komşularını küçümsüyor, onlara dalkavuk, soytarı gözüyle bakıyordu. Yüzlerce av köpeği besliyordu. Onların bakımıyla görevli yüze yakın da üniformalı, atlı hizmetkârı vardı. Bir gün kölelerinden birinin oğlu, sekiz yaşında bir çocuk taş atarken generalin pek sevdiği av köpeğinin ayağına vuruyor. General, “Sevdiğim köpek neden topallıyor?” diye sorunca meseleyi anlatıyorlar. General, çocuğu baştan ayağa süzüyor. “Sen yaptın bunu ha? Alın şunu!” diyor. Çocuğu annesinin elinden alıp, gece hapsediyorlar. Ertesi sabah gün ağarırken general dört başı mamur ava çıkıyor; kendisi at üstünde, dalkavukları, köpekler, avcıbaşılarıyla öbür avcılar, hepsi atlı olarak generalin çevresindeler. Malikâne halkı da ibret olsun diye avluyu doldurmuş, suçlu çocuğun annesi en önde. Çocuğu hapisten çıkarıyorlar. Kasvetli, soğuk, sisli, av için bulunmaz bir hava. General çocuğun soyulmasını emrediyor, çırılçıplak ediyorlar. Çocuk titriyor, korkudan deliye dönüyor, gık edecek hali yok… General, “Kovalayın şunu!” emrini verince, avcılar, “Koş, koş!” diye bağırmaya

başlıyor, çocuk koşuyor. General, “Tut, tut!..” diye haykırarak tazıları sürü halinde çocuğun peşine saldırtıyor. Anasının gözü önünde parçalatıyor yavrusunu. Generali galiba vesayet altına almışlar. Peki… ne etmeli onu? Kurşuna mı dizmeli? İç huzurumuz adına kurşuna dizmeli herifi, ne dersin? Söyle Alyoşka!

Alyoşa, donuk, çarpık bir gülümseyişle bakışını kardeşine dikti, yavaşça,

— Evet, kurşuna dizmeli! dedi.

İvan, coşkun bir sevinçle,

— Bravo! diye haykırdı. Bunu sen söyledikten sonra… Seni gidi keşiş seni! Demek kalbinde böyle bir şeytan yatıyor, Alyoşka Karamazov?

— Saçmaladım ama…

— Ya, bir de aması var!.. Şunu bil ki keşiş, yeryüzünde saçmalıklara büyük ihtiyaç var. Dünya saçmalıklar üzerine kurulmuş, belki onlar olmasa hiçbir şey olmazdı. Ben bunu bilirim.

— Bildiğin ne?

İvan, sayıklar gibi devam etti:

— Hiçbir şey anlamıyorum, anlamak da istemiyorum. Olaylarda kalmak istiyorum. Anlamamaya karar vereli çok oluyor. Anlamak istersen olaydan sıyrılman gerekir, oysa ben sadece olayda kalmak istiyorum.

Alyoşa, içten kopan bir acıyla,

— Beni neden yokluyorsun, söylesene artık! dedi.

— Söyleyeceğim, elbette söyleyeceğim. Sözü oraya getiriyorum zaten. Benim için değerlisin, kaçırmak istemem seni, Zosima’ya bırakmam.

İvan, bir an sustu, yüzü birdenbire mahzunlaştı.

— Beni dinle, daha açık olmak için yalnız çocukları örnek aldım… Yerin kabuktan göbeğe emdiği öbür insan gözyaşlarından söz etmiyorum, konumu bile bile daralttım. Bir tahtakurusundan başka şey değilim, aczimi açığa vuruyor, her şeyin neden böyle olduğunu zerre kadar anlamadığımı olduğu gibi söylüyorum. Demek ki, suçlu olan insanların kendileri; onlara

cennet verildiği halde, özgürlük istemişler, mutsuz olacaklarını bildikleri halde gökten ateş çalmışlar. Benim zavallı, ölümlü, Euklitos kafamla bildiğim sadece şunlardır: dünyada ıstırap var, suçlular yok; her şey bir zincirin halkası halinde, tam bir basitlik ve sadelikle geçip gidiyor ve sonunda dengeye varıyor. Ama bu sadece Euklitos çerçevesinde hezeyandır, bunu biliyorum, bunun üzerine hayatımı kuramam ben! Suçlular bulunmamış, her şey düz, basit bir zincirlemeden ibaret olmuş, benim de bunlardan haberim varmış da ne olmuş! Ben, eden bulur karşılığı peşindeyim, bulamazsam kendimi yok etmem lazım. Hem bu karşılık ileride, sonsuzlukta değil, hemen burada, yeryüzünde olmalı; bunu gözlerimle görmeliyim. İmanım vardı, görmek de isterim; o ana kadar ölürsem diriltsinler beni, çünkü her şey bensiz olursa acınırım doğrusu. Hayatta işlediğim suçların, çektiğim acıların gelecekte, bilmem kim için ebedi ahenk hazırlığına gübrelik ettiğini görmek istemem, çektiklerim bunun uğruna değildi. Geyiğin aslanla yan yana yattığını, öldürülen bir adamın dirilip katiliyle kucaklaştığını gözlerimle görmek isterim. Başkaları dünyada olanların nedenini öğrenirken bulunmak isterim. Yeryüzündeki dinlerin temeli bu isteğe dayanıyor; benim de yeteri kadar imanım var. Ama arada çocuk meselesi var, çocukları ne yapacağız? Bu meseleyi çözemiyorum. Yüzüncü defadır tekrarlıyorum: elimde konu pek çok, ama ben yalnız çocukları ele aldım. Dinleyin: ölümsüz ahengi sağlamak için acı çekmemiz gerekiyor, kabul. Ama çocukların ne ilgisi var bununla, lütfen söyler misiniz bunu bana? Onların hayatta acı tatmak, ıstırap çekmek pahasına ahenk satın almalarına ne gerek var? Neden onlar da malzemeye girip, kim bilir kimin uğruna yarınki ahengin zeminini gübreliyorlar? İnsanlar arasındaki günah ve ceza konularındaki dayanışmayı anlıyorum, ama çocuklara uygulanamaz bu. Yok, eğer babalarının günahlarında bunların da payı varsa, bu, dünyamızın dışında bir gerçek olur, bu kadarını aklıma sığdıramam. Belki şakacının biri, çocukların nasıl olsa büyüyünce günah işleyeceğini söyler; ama anlattığım yavru büyümeye vakit bulamadan, daha sekiz yaşında köpeklere yem oldu. Yo Alyoşa, söylediklerim Tanrıya küfür değil! Yeryüzü ve göklerin bütün seslerinin bir övgü korosu halinde birleşerek yaşayanlar ve yaşamış olanların hep bir ağızdan, “Haklısın Ulu Tanrı; artık açıldı yolların bize!” diye haykırmalarının evreni nasıl yerinden oynatacağını düşünebiliyorum. O zaman bir anne, evladını köpeklere parçalatan canavarı bağışlarsa, üçü birlikte duygulu gözyaşlarıyla, “Haklısın Ulu Tanrı!” derse şüphesiz her şey

aydınlanır, her şey anlaşılır artık. Ama takıldığım nokta bu işte, ben bunu kabul edemiyorum. Henüz vakit varken gerçekten o güne kadar sağ kalır ya da bunu görmek için dirilirsem, evladına kıyan canavarı bağrına basan anayı görünce ben de, “Haklısın Ulu Tanrı!” diyebilirim, ama bunu söylemek istemiyorum. Geç olmadan kendimi çekmek, şu üstün ahenkten tamamen vazgeçmek niyetindeyim. O iğrenç yerde öcü alınmamış gözyaşları döküp göğsünü yumruklayarak, “Tanrıcığı”na yalvaran yavrunun tek gözyaşına değmez bu üstün ahenk! Değmez, çünkü çocuğun gözyaşlarının hesabı sorulmadan kalıyor. Karşılık olmalı, yoksa kutsal ahengin anlamını kavramak mümkün değil. Ama neyle ödenebilir bunlar? Var mı böyle bir şey? Bir öç mü sadece? Öcü ne yapayım ben, canavarlar cehenneme gidecekmiş; cehennem, yaptıkları kötülüğü, mahvettikleri hayatı geri getirebilir mi? Sonra, cehennemle kutsal uyum nasıl bağdaşabiliyor: kimsenin ıstırap duymasını istediğim yok artık, büyük af için bağrımı açmaya hazırım. Çocukların ıstırabı gerçeğin satın alınması için ödenene katıldıysa, bu gerçeğin böyle bir pahaya değmediğini şimdiden söylerim. Ayrıca, bir ananın oğlunu köpeklere parçalatan zalimle kucaklaşmasını istemem ben. Onu bağışlamaya hakkı yoktur! İsterse, kendi hesabına bağışlar, canavara çektirdiği sonsuz analık acılarını bağışlar; ama işkence içinde ölen evladının ıstırabını bağışlamaya hakkı yoktur, çocuk kendisi bağışlasa bile!.. Bağışlamaya hakkı olmadığına göre, nerede bu kutsal uyum, sorarım sana? Dünyada bağışlayabilecek, bağışlama hakkına sahip tek bir insan var mı? Yo, istemem ben ölümsüz uyumu, insanları sevdiğim için istemem. Haksız da olsam, öcü alınmamış acılarımla, giderilmemiş hiddetimle kalmaya değişmem bunu. Zaten uyuma pek yüksek bir değer biçildi, bu giriş kesemize göre değil… Bu yüzden ben bileti hemen geri veriyorum. Namuslu bir adamsam bunu bir an önce yapmam gerekir. Ben de yapıyorum işte. Tanrıyı reddetmiyorum Alyoşa, sadece giriş biletini üstün saygılarımla geri veriyorum.[72]

Alyoşa, yere bakarak, yavaşça,

— İsyan seninki… dedi.

— İsyan mı? Bunu senden duymak istemezdim. İsyan ederek yaşanır mı, oysa ben yaşamak istiyorum. Açık söyle bana, karşılık istiyorum; diyelim ki sen, sonunda bütün insanları mutlu edecek, onları barış ve huzura kavuşturacak bir keder yapısının inşaatını üzerine almışsın. Ancak temeli

atarken bir kurbana ihtiyacın olacak: o küçük göğsünü yumruklayan yavruya kıymak gerekiyor; öcü alınamayacak gözyaşlarını temele akıtarak bu binanın mimarı olmaya razı olur muydun, yalansız söyle!

Alyoşa, yavaşça,

— Hayır, razı olmazdım, dedi.

— Yapıyı kendileri için hazırladığın insanların da mutluluklarını küçük kurbanın haksızca dökülen kanı pahasına kabul edip temelli mutlu kalabileceklerini düşünebilir misin?

— Hayır.

Alyoşa’nın bakışı birden alevlendi:

— Ağabey, dedi. Demin, dünyada bağışlamak hakkına sahip kimse var mı? demiştin. Evet, böyle biri var. O her şeyi, herkesi ve her şey için bağışlayabilir, çünkü kendisi de hepimiz ve her şeyimiz için temiz kanını döktü. O’nu unuttun, oysa sözünü ettiği yapının temel taşı O’dur. “Haklısın Ulu Tanrı! Artık açıldı yolların bize!” sözleri O’na söylenecektir.

— “Biricik günahsız” ve döktüğü kan, değil mi? Yo, unutmadım O’nu… Tam tersine, bu kadar zaman sözünü etmeden durabilmene şaştım. Çünkü genel olarak tartışmalarda sizinkiler hep O’nu öne sürer. Söyleyeceğime gülmeyeceksin, Alyoşa: bir yıl kadar oluyor, bir mensur şiir hazırladım ben. On dakika kadar kaybedecek zamanın varsa söyleyeyim sana…

— Bir şiir yazdın demek?

İvan güldü:

— Yo, yazmadım; ömrümde şiir yazmış değilim, bu mensur şiiri kafamda tasarladım ve unutmadım. İçimden geliverdi. Sen, ilk okuyucum, daha doğrusu dinleyicim olacaksın.

Gülümsedi.

— Öyle ya, bir dinleyici de olsa, yazar ne diye kaybetsin onu… Dinlemek ister misin?

— Seni can kulağıyla dinliyorum.

— Şiirimin adı “Büyük Engizisyoncu”, saçma bir şey, ama gene de dinlemeni isterim.

V

Büyük Engizisyoncu

— Tüh, bunda bile bir önsöz, hani şöyle edebi bir önsöz olmadan yapamayacağız, diye güldü İvan. Oysaki yazarlık kim ben kim! Şimdi dinle.

Olay on altıncı yüzyılda geçiyor. O sıralar —okuldan da bilirsin ya— şairler göktekileri yeryüzüne indirerek şiirlerine kahraman yapmayı âdet edinmişlerdi. Dante bir yana, Fransa'da mahkeme kâtipleri, manastırlarda rahipler Meryem Ana'yı, melekleri, ermişleri, İsa'yı, hatta Tanrıyı temsillerinde sahneye çıkarmaya başlamışlardı. Pek safça şeylerdi bunlar. Victor Hugo'nun Notre Dame'ın Kamburu'nda, XI. Louis döneminde, Paris'te, veliahtın doğumu dolayısıyla belediye salonunda halka parasız olarak, Le bon jugement de la très sainte et gracieuse Vierge Marie[73] adında tam ahlaki bir temsil verilir. Bakire Meryem sahnede görünür, bon jugement'ını kendisi söyler. Bizde, Petro devrinde, bazen buna benzer, Tevrat'tan alınma, dram şeklinde temsiller yazılırdı. Bu çeşit temsillerden başka ülkenin her yanına pek çok şiir ve hikâye yayılmıştı. Yazarlar, gerek gördükçe ermişlerle melekleri ve bütün gök âlemini konu olarak alıyorlardı. Manastırlarımızda bu çeşit mensur şiirlerin başka dillerden çevrilenleri olduğu gibi, yenileri de yazılıyordu. Üstelik bunlar Tatar istilası sırasında yapılıyordu! "Meryem Ana'nın Cehennemi Dolaşması" manastır işi şiirlerin Yunancadan alınma ömeklerinden biri. Bu ufak mensur şiirde cüretten yana Dante'den geri kalmayan sahnelere rastlanır. Meryem Ana cehenneme iner, Başmeleklerden Mihayl onu cezalarını çekenlerin arasında gezdirir. Kutsal Bakire günahkârlara çektirileni bir bir görür. Orada ilginç bir durumla karşılaşır: Birtakım günahkârlar alevli göle dalıp çıkmaktadır. Dalıp bir dakika görünmeyenler "Tanrının unuttuklarıdır…" Ne derin, ne güçlü sözler! Bunları görüp dehşet içinde gözyaşlarına boğulan Tanrısal Ana, Ulu Tanrının tahtı önünde diz çöker, cehennemde gördüğü bütün günahkârları bağışlamasını diler. Tanrı ile arasında geçen konuşma da pek ilginçtir. Yalvarıp yakardığı Tanrı, Kutsal Oğlunun ellerinde ve ayaklarındaki çarmıha çivilendiği zamandan kalma izleri gösterir: "O'nun katillerini nasıl bağışlarım?" O zaman Meryem Ana, bütün ermişlere, çilekeşlere, melek ve Başmeleklere hep birlikte Tanrının ayaklarına kapanarak bütün günahkârların kurtuluşu için yalvarmalarını söyler. Şiir şöyle bitiyor: Tanrı, bu yakarmaya karşılık her yıl Kutsal Cuma ile Kutsal Üçlü yortusu[74]

arasındaki zamanda günahkârların işkencesine ara vermeye razı olur. Cehennemdeki günahkârlar "Kararın haklı, Ulu Tanrı!" diye şükrederler. Benim şiir de o zamanlar çıksaydı buna benzer bir şey olurdu. Benimkinde de sahnede O'nu görüyoruz; ama konuşmuyor, bir görünüp geçiyor. Yeniden hükümdarlığı ele almak için verdiği sözün üstünden on beş yüzyıl geçti. On beş yüzyıl önce kitaplarda "Yakında geleceğim…"[75] sözleri geçiyordu. Öte yandan, "Geleceği günü ve saati göklerdeki Babadan başka, hatta Oğul bile bilemez" diye yazılıydı. Ama insanlar gene de eski imanları, eski, içten duygulanmalarıyla O'nu bekliyorlar. Hatta daha büyük bir imanla, çünkü on beş yüzyıldır gökten gelen işaretler de kesildi.

"Gökten işaret gelmez,

Kalbin dediğine inan!"[76]

Ancak kalbin dediğine inanmak!.. Doğrusu o zamanlar pek çok mucize olurdu, azizler şifa dağıtmakta birbiriyle yarışırdı. Bazı olmuş hikâyelerde Gökler Tanrıçasının[77] onları ziyarete geldiği de yazılıydı. Ama tekin durmayan kör şeytan insanları dürterek mucizelerin gerçekliğine karşı şüpheler uyandırmaya başladı. Tam o sırada Kuzeyde, Almanya'da, yeni, korkunç, aykırı bir din türedi. "Meşale gibi kocaman bir yıldız kaynaklara düştü, sular acıdı…"[78] Doğru dinden ayrılan bu yolun esasında, Tanrıya küfür sayılan mucizeye inanmazlık vardı, öte yandan gerçekten insanların imanı bir kat daha güçlenmişti. İnsanların gözyaşları eskisi gibi Tanrıya ulaşıyor, kullar eskisi gibi O'nu sayıyor, umut bağlıyorlardı, önceleri olduğu gibi, özlem duyuyorlardı ona… İnsanlar yüzyıllardan beri imanla, ateşle, "Bizi görün, ne olur büyük Tanrı!" diye yalvarırken, O da sonsuz merhametiyle yalvaran kullarının dileğini yerine getirerek yeryüzüne inmeyi yüzyıllar boyunca istedi. Bu arada bazen indiği; iyi, doğru kimseleri, çilekeşleri, kutsal kişileri ziyaret ettiği oldu; hayatıyla ilgili yazılarda bunun sözü geçiyor. Sözlerine bütün kalbiyle inanan Tütçev'in[79] dediği gibi,

"Çarmıhın yükü altında ezilen

Köle kılığında Gökler Kralı

Ana toprağımızı kutsayarak

Baştan başa dolaştı."

Bunun yüzde yüz doğru olduğuna inanıyorum. Böylece, bir an için bile olsa ıstıraplı, kederli, günahlara batmış, ama gene de çocukça bir sevgi ile O'na bağlanan insanlara görünmek istedi… Eserimde olay İspanya'da, Sevilla'da engizisyonun en kızışmış zamanında, ülkede Tanrı adına her gün ateşler yakılarak,

"Muhteşem autos da fé'de[80]

Hain kâfirler yakılırken."

geçiyor. Tabii O'nun bu seferki gelişi, söz verdiği şekilde, dünyanın sonu yaklaşırken, göğün bütün görkemliliği içinde "Doğudan Batıya kadar ışıldayan bir şimşek" halinde ani gelişi gibi değildi, hayır. O, bir an için olsun, şafakları alevlere bürünmüş bir ülkede evlatlarını görmek istiyordu. On beş yüzyıl önce yaptığı gibi, içi sonsuz merhametle dolu, bir daha aralarında dolaşmayı, yanlarında olmayı istiyordu. Güney şehrinin sıcak sokaklarından geçiyor. Henüz bir gün önce Büyük Engizisyoncunun kralla saray halkı, şövalyeler, kardinaller, saray dilberleri ve bütün Sevilla halkı huzurunda "muhteşem bir auto da fé" de, ad majorem gloriam Dei[81] yüze yakın din sapığını yaktığı şehirdi bu… Sessizce, belirsizce girdiği halde, ne garip, herkes tanıyor O'nu. Bu kısım, yani neden tanındığını anlatan kısım, şiirin en güzel yeri olabilirdi. Halk, önüne geçilmez bir kuvvetle O'na doğru akıp çevresini sarıyor, peşinden gidiyor. Aralarından sakin, sonsuz merhamet dolu bir gülümsemeyle, kalbi sevgi, gözleri aydınlık, Bilgi ve Kudret nuru dolu olarak geçiyor; ilerledikçe insan kalplerinde sevgi yankıları uyandırıyor. Halka doğru ellerini uzatarak kutsuyor onları. O sırada, O'na, hatta sadece elbisesine dokunanlara şifalı bir kuvvet saçıyor. Kalabalık içinde küçük yaştan beri kör olan bir ihtiyar, "Rabbim, bana şifa ver ki Seni görebileyim!" diye yalvarıyordu. O anda gözlerindeki perde kalkıyor, kör adam O'nu görmeye başlıyor. Halk ağlayarak O'nun bastığı toprağı öpüyor, çocuklar önüne çiçek atıyor, "Hosanna!"[82] diye bağırıyorlar. Hepsi "O'dur, O; O'ndan başkası olamaz!" diye tekrarlıyorlar. Sevilla başkilisesinin avlusuna girdiği zaman bir aile, ağlaşarak kiliseye açık beyaz bir tabut getiriyor: içinde şehir büyüklerinden birinin biricik kızı yatıyor; yavrunun ölüsü çiçeklerle süslenmiş. Kalabalıktan birisi, ölünün ağlayan annesine, "O, çocuğunu diriltir!" diye bağırıyor. Tabutu karşılamaya çıkan kilise papazı şaşkınlıkla etrafa bakıp kaşlarını çatıyor. Birdenbire ölü çocuğun annesinin çığlığı duyuluyor; kadın O'nun

ayaklarına kapanarak ellerini uzatıyor. “Gerçekten sen, O’ysan, evladımı dirilt!” diye yalvarıyordu. Kafile duruyor, küçük tabutu avluda, O’nun ayaklarının dibine bırakıyorlar. Merhamet dolu bakışını ölüye çevirerek, yavaş yavaş, Talitha cumi, diyor, küçük kız diriliyor. Tabutunda doğrulup gülümseyerek, hayretle etrafindakileri süzüyor. Tabutuna konulan beyaz gül demeti hâlâ elinde. Halk şaşkına dönüyor, çığlıklar, hıçkırmalar duyuluyor. Tam o anda şehir meydanından Büyük Engizisyoncu Kardinal geçiyor. Doksanlık, ama dimdik yürüyen, uzun boylu bir adam bu. Kurumuş yüzünde çukura batık gözleri hâlâ kor gibi yanıyor. O gün sırtında, bir gün önce Roma dini düşmanları yakılırken giydiği göz alıcı kardinal elbisesi yok; hayır, Büyük Engizisyoncu o anda eski, kaba bir rahip cüppesine bürünmüş. Kardinalin az gerisinden yardakçıları, köleleri ve “kutsal” muhafızları geliyorlar. Büyük engizisyoncu, kalabalığın önünde durarak olanları uzaktan seyrediyor. Her şeyi görmüştür zaten. Tabutu O’nun ayakları dibine koyduklarını, kızın dirildiğini, hepsini gördü. Kardinalin gür, kırçıl kaşları çatılıyor, bakışı kötü kötü parlamaya başlıyor. Bir el işaretiyle muhafızlara O’nu yakalamalarını emrediyor, ihtiyarın sözü o kadar geçiyor ve halk o derece uysal, sessizce boyun eğmeye alışık ki, hepsi muhafızların önünde açılıyor. Muhafızlar ortalığı kaplayan derin sessizlik içinde O’nu yakalayıp götürüyorlar. Daha sonra halk ihtiyar engizisyoncunun önünde yerlere kadar eğiliyor; o, kalabalığı sessizce kutsadıktan sonra yoluna devam ediyor. Muhafızlar, mahpusu engizisyon mahkemesinin bulunduğu eski binadaki kemerli, dar, karanlık hapishaneye götürüp kapatıyorlar. Gün batıyor; koyu, sıcak Sevilla gecesi defne, limon kokularıyla doluyor… Hapishanenin demir kapısı zifiri karanlığa açılıyor. İhtiyar Büyük Engizisyoncu, elinde meşaleyle içeri giriyor, kapı ardından hemen kapanıyor. Yalnızdır. Eşikte durarak bir iki dakika mahpusun yüzünü dikkatle süzüyor. Sonra ağır ağır yaklaşıp meşaleyi masaya koyuyor.

“Demek sensin! Sensin, öyle mi?” diyor. Karşılık almayınca aceleyle, “Cevap versene, bir şey söyle!” diye ekliyor. “Ama ne söyleyebilirsin, söyleyeceklerini çok iyi biliyorum. Zaten bundan önce söylediklerine başka bir şey katmaya hakkın yok. Neden bize engel olmak istiyorsun? Bize engel olmak için geldiğini kendin de biliyorsun. Ama yarın ne olacağını biliyor musun? Senin kim olduğunu bilmiyor, bilmek de istemiyorum. O musun, yoksa sadece O’nun benzeri misin? Kim olursan ol, hemen yarın hüküm giydirip en azılı zındık olmak suçuyla yakacağım seni. Bugün ayaklarını

öpen halk, yarın bir göz işaretimle atılacağın ateşe odun taşımaya koşacak, bunu biliyor musun?.. Gerçekten O musun?..” Bakışını mahpustan ayırmadan derin düşünceye dalıyor. Sonra gözlerini O’ndan ayırmadan, “Evet, belki sen de biliyorsun bunları,” diye ekliyor.

O zamana kadar sessizce dinleyen Alyoşa, gülümsedi.

— Doğrusu pek anlayamıyorum İvan, nedir bu? Dört başı mamur bir hayal mi, ihtiyarın bir yanlışı mı, yoksa akla gelmez bir qui pro quo[83] mu?

İvan, güldü:

— Sonuncusunu kabul et öyleyse… Mademki zamanın gerçekliği seni bir nebzecik hayale dayanamayacak kadar şımartmış, qui pro quo’dan yanaysan, öyle olsun.

Tekrar gülerek devam etti:

— Ama ihtiyar doksanında olduğu için saplandığı fikirle çoktandır aklını bozmuş olabilirdi. Mahpusun dış görünüşü onu etkileyebilirdi. Hem bunlar, bir ayağı çukurda, bir gün önce yüz dinsizi yakmanın heyecanı içinde bir ihtiyarın hezeyanı da olabilirdi. Ama bize göre qui pro quo ve sınırsız hayalcilik aynı şey, değil mi? Asıl amacımız ihtiyara konuşma olanağı sağlamaktır. Herif tam doksan yıldır içinde taşıdıklarını en sonunda açığa vurma fırsatı buluyor!

— Mahpus hep susuyor mu, sadece yüzüne bakıp ses çıkarmıyor mu?

İvan gene güldü;

— Evet. Zaten ihtiyar O’na önce söylediklerine başka şey katmaya hakkı olmadığını bildirmişti. Bence, Roma Katoliğinin temellerinden biri budur. Yani, “Sen her şeyi Babana devrettin, artık her şey O’nundur. İstersen yeryüzüne bir daha hiç gelme ya da belirli bir süre için de olsa işlerimizi karıştırma…” Cizvitlerin yazıları, sözleri hep bu anlama gelir. Din bilginlerinin kitaplarında da buna benzer şeyler okumuştum. İşte bizim ihtiyar engizisyoncu da O’na, “Buraya geldiğin âlemin sırlarından birini olsun bize açıklayabilir misin?” diye hem soruyor, hem O’nun yerine karşılık veriyor: “Hayır, bunu yapmaya hakkın yok, çünkü bu seferki açıklaman ilk gelişinde söylediklerine katılacak, bununla yeryüzünde bütün gücünle savunduğun insan özgürlüğü tehlikeye düşecek. Söylediğin her

yeni şey özgürlüğe indirilmiş yeni bir darbe olacak, oysa daha bin beş yüz yıl önce insanların inanç özgürlüğü Senin için her şeyin üstündeydi. 'Sizleri özgürlüğe kavuşturmak isterdim,' diyen Sen değil miydin?" İhtiyar dalgın bir gülümsemeyle, "Şimdi gördün bu özgür insanları," diye ekledi. Sonra sert bakışını mahpusun yüzüne dikerek devam etti: "Evet, yaptığımız iş bize pahalıya mal oldu, ama Senin adını kullanarak sonunu getirdik. On beş yüzyıldır bu özgürlükle savaştık durduk, ama bitti artık, kökünden hallettik. Buna inanmıyor musun? Bana sakin sakin bakıyor, kızmayı bile küçüklük sayıyorsun. Ama şunu bil ki, insanlar özgür olduklarına şimdi her zamankinden çok daha emindirler; oysa özendikleri özgürlüğü kendi elleriyle bize teslim ediyorlar. Bizim eserimiz bu. Sen bunu, böyle bir özgürlüğü istemiyordun, değil mi?"

Alyoşa, sözünü keserek,

— Gene anlamadım, dedi. İhtiyar alay mı, şaka mı ediyor?

— Asla. Tam tersine, özgürlüğe üstün gelmesini, bunu insanların mutluluğu uğruna yapmış olmasını, hem kendisi, hem de yalanları için onurlu bir görev sayıyor. "Çünkü," diyor, "ancak şimdi (tabii engizisyonu kastederek) ilk kez insan mutluluğunu düşünmek mümkün oldu. İnsanlar isyancıydı; isyancılar mutlu olabilirler mi?.. Seni uyarmaya çalıştılar; uyarma, öğüt eksik değildi, ama dinlemedin, insanları mutluluğa götüren biricik yolu teptin. Bereket, ayrılırken her şeyi bize bıraktın, bağlayıp çözmek hakkını bize bırakmaya söz verdin, bu hakkı geri almayı düşünemezsin artık, öyleyse ne diye bize engel olmaya geldin?"

— "Uyarma, öğüt eksik değildi" ne demek? diye sordu Alyoşa.

— İhtiyarın söylediklerinin en önemli yeri bu işte. İhtiyar şöyle devam ediyor: "Korkunç akıllı bir Ruh, yok etmeye ve yok olmaya kadir bir Ruh çölde seninle konuşmuş.[84] Kitaplarımıza göre, Seni doğru yoldan çıkarmaya çalışmış. Aslı var mı bunun? Kabul etmediğin ve Kitapların 'doğru yoldan çıkarma' diye adlandırdığı o üç sorudan daha özlü ne olabilir? Aslında dünyayı kökünden sarsacak, gerçek mucize o gün, o üç kandırıcı sorunun sorulduğu gün olmuştu: mucize, bu soruların ortaya atılmasındaydı! Sadece bir deneme, bir varsayım olarak korkunç Ruhun sorduğu üç sorunun Kitabımızda tamamen silindiğini, bunları yeniden Kitaplara yazdırmak için tekrar çalışmak, hazırlıklar yapmak gerektiğini

düşünelim ki, bu iş için dünyanın en akıllı, olgun insanlarıyla devlet ve kilise büyükleri, bilginler, filozoflar, şairler birleşmiştir. Onlara verilen mesele de şu: Düşünüp üç soru bulun. Ama öyle sorular ki üç kelimeyle, üç cümleyle dünyanın ve insanların bütün geleceği deyimlenebilsin. Yeryüzünde zekâ, akıl diye bildiğimiz ne varsa birleşerek kudretli Ruhun Sana çölde sorduğu üç soruya güç ve derinlik bakımından benzer bir şey sorabileceklerini düşünebilir misin? Yalnız bu soruların ortaya atılmasındaki mucize karşısında geçici değil, ölümsüz, mutlak bir zekâ bulunduğunu gösteriyor, insanlık bir bütün halinde derlenerek bütün geleceği topu topu üç soruya sığdırılıyor. Bu sorular insan yaratılışının çözümlenmemiş ve tarihleşmiş çelişmelerinin üç şeklidir. Daha önce bunu anlamak mümkün değildi, geleceğimiz karanlıktı; ama şimdi, üzerinden on beş yüzyıl geçince görüyoruz ki bu üç soruda her şey o kadar önceden kararlaştırılmış, söylenmiş ve yerine gelmiş ki buna ne bir şey katılabilir, ne de eksiltilebilir. Kimin haklı olduğuna karar yermek Sana düşer: Sen mi, Sana sorular soran mı?.. Birinci soruyu hatırla. Tam değilse bile, anlamı aşağı yukarı şöyleydi. 'İnsanlar âlemine gitmek istiyorsun ve eli boş gidiyorsun. Onlar basitlikleri ve doğuştan gelme savruklukları yüzünden bunu kavrayamayacak, hatta korkacaklar verdiğin sözden… Çünkü insanoğlunun, insan toplumunun ezelden beri, özgürlükten çok yadırgadığı şey olmamıştır! Şu çıplak, kızgın çöl taşlarını görüyor musun? Onları ekmek yap, insanlar minnetle, uysal bir sürü halinde hem peşinden koşacak, hem nimetlerini geri alırsın diye korkudan titriyeceklerdir.' Ama Sen insanları özgürlükten yoksun etmek istemedin, bu teklifi geri çevirdin; ekmek pahasına satın alınan itaatin değersiz olduğunu düşündün. 'Yalnız ekmekle yaşanmaz' diye karşılık verdin. Ama bir gün Toprak Ruhu, ölümlü dünyanın, yeryüzünün ekmeği sebebiyle Senin üstüne yürüyecek, dövüşüp Seni yenecektir. İnsanlar da, 'Bu hayvanın benzeri yok, bize gökten, ateş indirdi!' diye bağırıp onun peşinden koşacaklar; biliyor musun bunu? Yüzyıllar geçecek, insanlar akıl ve bilim ağzıyla suçu ve tabii günahı da bir yana koyarak ayakta kalanın yalnız açlık olduğunu haykıracaklar; bunu da biliyor musun? Sana karşı isyan bayrağı çekip tapınağını yıkanlar o bayrağa, 'Karınlarımızı doyur, sonra bizden erdem iste!' diye yazacaklar. Tapınağının yerini yeni bir yapı, korkunç yeni bir Babil Kulesi alacak. Hoş o da öteki gibi yarıda kalacak, ama yeni kulenin yapılmasına meydan vermemek Senin elindeydi hiç değilse insanlığı bin yıl uğraşıp didindikten sonra insanları bin yıllık ıstıraptan kurtarabilirdin. Çünkü kuleyle bin yıl

uğraşıp didindikten sonra insanlar nasıl olsa bize gelecekler. Bizi gene yeraltı mağaralarımızda bulacaklar (çünkü tekrar tekrar baskı ve eziyet göreceğiz). Bizi bulunca, “Doyurun bizi,” diye yalvaracaklar. “Bize gökten ateş indirmeyi vaat edenler sözlerini tutmadılar.” O zaman kulenin yapısını biz tamamlayacağız. Çünkü ancak onları doyuran yapacak bunu. Bu işi biz, hem Senin adını yalandan kullanarak yapacağız. Biz olmasak bunlar kendilerini asla, asla doyuramazlar! İnsanlar özgür kaldıkça dünyanın bütün bilgileri ekmek sağlamaz onlara. Sonunda özgürlüğü ayaklarımızın dibine sererek, “Köleliğe razıyız, tek doyurun bizi!” diyecekler, özgürlükle doyasıya dünya nimetinin bir arada olamayacağını anlayacaklar ve bunu aralarında paylaşmaya asla yanaşmayacaklar. Ondan başka ahlaksız, değersiz, isyancı oldukları için asla özgür olamayacaklarına kanaat getirecekler. Sen onlara gökteki nimeti vaat etmişsin, ama tekrar söylüyorum, zayıf, içi daima bozuk, ezelden soyluluktan yoksun insanoğulları gökteki nimetleri yeryüzündekine üstün tutar mı hiç? Binlerce, on binlerce kişi göğün ekmeği uğruna Senin ardından gitse bile, ölümlü dünyanın nimetlerinden geçemeyen milyonlarca, milyonlarca insan ne olacak? Yoksa Sence, ancak büyük, güçlü olan on binlerin değeri var da, denizde kum misali çok aciz, ama gene de Seni sevenleri, ötekilere malzeme olarak mı bırakırsın? Yo, biz zayıf ve acizlerin değerini biliriz! Kusurlu, isyancıdırlar, ama sonunda onlar da yola gelir. Bize hayran olacaklar, başlarına geçip onları ürküten özgürlükten kurtarmaya razı olduğumuz için bize Tanrı gözüyle bakacaklardır; özgür kalmaktan bu derece korkar bunlar! Biz de Senin sözünle, Senin adına hüküm sürdüğümüzü söyleyeceğiz. Yani tekrar aldatacağız onları, çünkü Seni bir daha yanımıza yaklaştırmayacağız. Yalan söylemek zorunda olduğumuz için ıstırap duyacağız. İşte Sana çölde sorulan birinci sorunun anlamı ve her şeye üstün tuttuğun özgürlük uğruna çiğnediğin şey buydu. Oysa bu soruda dünyanın en büyük sırrı gizliydi. Yeryüzü nimetlerini kabul etmekle gerek tek tek, gerekse toplu olarak bütün insanların ezeli bir derdini halletmiş olurdun. Başı boş kaldıkça hemen tapınacağı bir Tanrı bulmak insanoğlunun en büyük kaygısıdır. Ama önünde dize gelecekleri tanrının değerinin su katılmadık cinsten olmasını da yüzde yüz isterler, tanrının büyüklüğünü herkes kabul etmiş olmalı… Çünkü bu zavallı yaratıkların tasası yalnız senin benim için tapınacağımız bir varlık bulmak değil, herkesin ve ille hep birlikte, imanla baş tacı edecekleri birini bulmaktır. İşte bu ortaklaşa tapınma ihtiyacı hem tek tek, hem toplu olarak bütün insanların ta ilk

yüzyıllardan beri başlıca ıstırap konusu olmuştur. Toplu tapınma yüzünden birbirlerinin kanına girerlerdi. Kendilerine birtakım tanrılar icat ederler, birbirlerine, ‘Tanrılarınızdan vazgeçin, bizimkileri kabul edin; yoksa sizi de, Tanrılarınızı da yok ederiz!’ diye haber salarlardı. Bu kıyamete kadar böylece sürüp gidecektir. Dünyadaki tanrıları tüketince, bu sefer de putlara tapınmaya başlayacaklardır. İnsan doğasının bu temel sırrını biliyordun, bilmemen mümkün değildi, ama insanların Sana kayıtsız şartsız tapınmasını sağlayacak biricik gerçeği bu dünyanın nimetlerini temsil eden bayrağı, göklerin ekmeği uğruna reddettin. Daha sonra yaptıkların da caba… Bunlar da hep özgürlük uğrunaydı. Dedim ya sana, zavallı bir yaratık olan insanoğlunun baş derdi, kendilerine doğuştan bağışlanan özgürlükten sıyrılıp bunu bir an önce başkalarına devredebilmektir. Özgürlüklerini, vicdanlarını huzura kavuşturana pekâlâ teslim edebilirler. Ekmek Senin elinde emin bir zafer bayrağı olurdu, vereceğin ekmek uğruna insanlar önünde eğilirdi. Gerçekten, ekmek kaygısından daha önemli bir dava düşünülemez. Yalnız bir başkası ekmek verdiğin kişinin vicdanını çelerse, o zaman bu kimse uzattığın ekmeğe sırt çevirip vicdanını çelenin peşinden gidecektir; bunda Sen haklıydın. Zira, insanların var olmasının sırrı yalnız yaşamakta değil, yaşamalarının nedenindendir. Ne için yaşadığını kesin olarak bilmeden insan yaşamayı kabul etmez, hatta dünya nimetlerine boğulsa bile kendini yok etme yoluna gider. Bu böyleyken ne oldu: Sen insanların özgürlüklerini ellerinden alacak yerde bunu daha da artırdın. İnsanların iyiyle kötüyü diledikleri gibi seçme hakkına pek değer vermediklerini; rahatı, hatta ölümü yeğlediklerini unuttun mu? İnsan için vicdan özgürlüğü kadar çekici, ama o kadar da azap verici şey yoktur. Oysa Sen vicdan huzuruna güvenilir bir temel sağlayacak yerde, en olmayacak, kararsız, karanlık, insan gücünün üstünde birtakım şeyler peşine düştün. Bununla insanları sevmezmiş gibi hareket ettin. Hem de kim yaptı bunu; hayatını onların yoluna vermek için dünyaya gelen Sen! İnsan özgürlüğünü ele geçirecek yerde artırdın, insanların iç âlemine sonsuzluğa kadar sürecek çeşitli acılar kattın. Hiçbir baskının etkisinde kalmamış insan sevgisini arzuluyordun. Seni içten severek çekici gücüne bağlanarak, kendiliklerinden, peşinden gelmelerini istedin. Eski, sert yasalardan insan artık özgürlükle, gözlerinde yalnız Senin hayalinle kendi başına karar verecekti. Fakat seçme özgürlüğü gibi ağır bir yük altında ezilenlerin, Senin hayalini de, verdiğin gerçeği de iteleyip, hatta Seni bile inkâra varacaklarını düşünmedin mi hiç? Sonunda gerçeğin Sende olmadığını söyleyeceklerdir;

böyle olmasa çeşitli kaygılar ve çözümsüz sorunlar bırakarak onların endişelenip üzülmelerine sebep olmazdın. Böylece Sen kendin krallığının temelini sarstın, bunda hiç kimseye suç bulma. Oysa Sana teklif edilen bu muydu? Sana başkaldıran güçsüz isyancıların vicdanlarını, hem de kendi mutlulukları için ebediyen bağlayan, etki altında tutan üç güç var: mucize, sır ve otorite. Sen üçünü de teptin. Korkunç muzır akıl Ruhu Seni tapınağın kulesine çıkarıp, gerçek Tanrı Oğlu olup olmadığını öğrenmek isterken, 'Kendini aşağı at,' diyordu. 'Zira, Kitaplarda, meleklerin O'nun yere düşmesine vakit bırakmadan kollarına alarak göğe çıkaracakları yazılıdır. Böylece Tanrı Oğlu olup olmadığını öğrenir ve Tanrı Babana olan inancını ispat edersin.' Ama Sen bu teklifi kabul etmedin, kanmadın, kendini aşağı atmadın. Şüphesiz, bu, bir Tanrıya yakışır, gururlu, görkemli bir hareketti. Ama insanlar, bu zayıf ruhlu, kendi arasında kaynaşıp duran sürü Tanrı değildir ki! Kendini aşağı atmak için bir adım atar gibi olsaydın, kıpırdansaydın azıcık, Tanrıya karşı gelmiş olurdun. O'na olan imanını kaybederdin, sonunda, kurtarmaya geldiğin toprağa düşerek ölürdün. Seni iğfal etmeye uğraşan muzır akıllı Ruhun da istediği olurdu. Ama tekrar söylüyorum: Sana benzeyen kaç kişi çıkar? İnsanların böyle bir kötü çağrıya karşı koyabilecek güçte olduğuna bir an olsun inanabildin mi? İnsan doğası mucizeyi reddedebilir mi? Hayatın korkunç anlarında, iç âlemin en önemli, acı sorunları karşısında sadece sorunları karşısında sadece yürekten gelen kararlarla yetinilir mi? Evet, Sen, kahramanlığının Kitaplarda kalacağını, zamanın ve yeryüzünün en uzak sınırlarına yayılacağını biliyordun. Senin peşinden giden insanların Tanrıya bağlı oldukları için mucizeye ihtiyaçları kalmayacağını umdun. Ama insanın mucizeyi inkâr eder etmez peşinden Tanrıyı da inkâr etmeye kalkacağını bilemedin; oysa bu böyledir, çünkü insan Tanrıdan çok mucize arar. Üstelik mucizesiz duramayacağı için bu sefer kendisi birtakım yeni mucizeler yaratmaya kalkar. Üfürükçüler, büyücüler, kocakarılar önünde dize gelir. Yüz kere asi, dinsiz ya da din sapığı olsa da yapar bunu. Halk, 'Çarmıhtan inersen Sen olduğuna iman getiririz!' diye haykırışıp Seni alaya alırken çarmıhtan inmedin. İnsanların imanını mucizeye bağlamak istemedin; özgür, açık bir inanç peşindeydin. Kuvvet korkusundan ezilmiş kölelerin yaltaklanıcı hayranlığını değil, özgür, içten gelme sevgiyi bekliyordun Sen. Ama bunda bile insanlara hak ettiklerinden daha büyük değer vermiştin; yaratılıştan isyancı oldukları halde sadece köledir onlar. Bak ve hükmünü ver. On beş yüzyıl geçti; git, gör onları. Şu kendine kadar yücelttiklerinin halini gör!

Yemin ederim, insan, onu bildiğinden çok daha zayıf, basit bir yaratıktır. Senin yaptığını yapabilir mi, elinden gelir mi? Ona bu kadar değer vermekle, hiç acımazmış gibi gücünün üstünde çaba istedin ondan. Bunu Sen, insanları canından fazla seven Sen yaptın! Daha az değer verseydin, onlardan isteklerin de daha az olurdu, görev yükünü hafifletmekle sevgin onlara daha yakınlaşırdı. İnsanoğlu zayıf ve alçaktır. Varsın her yerde bize karşı başkaldırıp isyanlarıyla övünsün. Çocukçadır, okul çocuklarının böbürlenmesine benzer bu… Çıngar çıkarıp öğretmenlerini sınıftan atan çocuklara benzerler: taşkınlığın sonunda nasıl olsa hesap vereceklerdir. Bunlar da tapınakları yıkarak dünyayı kana boğacaklar, sonunda, akılsız çocuklar ne derece yetersiz birer isyancı olduklarını, hiçbir sonuç elde edemeyeceklerini anlayacaklardır. Ahmakça gözyaşları dökerek, halk edenin onları asi olarak alay için yaptığını da kabul edecekler. Bunu acı bir umutsuzlukla söyleyecekler; sözleri Tanrıya küfür olduğu için bahtsızlıkları bir kat daha artacak. Gerçekten, insan doğasının kutsallığa küfre hiç tahammülü yoktur, ergeç kendi kendini bu yüzden cezalandırır. Görüyorsun ya, insanların bugünkü kaderi sadece huzursuzluk, kaygı ve mutsuzluktan örülmüş. Hem de bunlar, özgürlükleri uğruna Senin çektiklerinden sonra oluyor! Büyük Peygamberin hayalleri rumuzlu tasvirleri[85] arasında ölümden sonra ilk dirilmeyi gören tanıkların sözü ediliyor; her kabileden on ikişer bin kişiymiş. Bu kadar çok olduklarına göre, onlar da insanüstü, tanrılar gibi yaratıklar olsalar gerek. Mademki onlar da Senin çektiğini çektiler, yıllarca kupkuru çölde, çekirgeyle, bitki kökleriyle beslenerek yaşadılar, Sen de bu özgürlükle, bağımsız sevgi çocuklarıyla, Senin adına yaptıkları olağanüstü fedakârlıklarıyla şüphesiz övünebilirsin. Ama şunu unutma ki, onlar topu topu birkaç bin kişi ve adeta tanrısal insanlardı. Ya geri kalanlar?.. Ayrıca öteki, zayıf insanlar güçlü olanların çektiklerini çekmedilerse suçlu mu sayılacaklar? Zayıf bir ruh, doğanın olanak verdiğinden daha ağır bir yükü kaldıramıyorsa ne yapsın? Senin yalnız seçme kimseler, sadece onlar için geldiğin doğru muydu? Doğruysa bu, bizim anlayamadığımız bir sırrı kabul etmek gerekiyordu. Sırrı kabul edince de insanlara haklı olarak bu yolda söz ettik: ne kalbin serbestçe kararının, ne de sevginin önemi olmadığını, gerekirse vicdanın sesini körleterek itaat edecekleri sırrın ne olduğunu öğrettik onlara. Böyle yaptık işte. Senin eserine başka şekil vererek temelini mucize, sır ve otoriteye dayandırdık. İnsanlar bir sürü örnekte görüldüğüne göre, onlara azap vermekten başka işe yaramayan yükün yüreklerinden kalkmasına sevindiler, rahat nefes

alabildiler. Böyle yapmakta, bunları öğretmekte haklı değil miydik. Söyle, insanların aczini kabul ederek, yaratılış zaaflarını, hatta günahlarını hoşgörürlükle karşılayarak yüklerini hafifletmekle onlara sevgimizi göstermedik mi? Şimdi buraya gelip bize ne diye engel olmak istiyorsun? Derin, içli bakışını üzerime dikmiş neden yanık yanık seyrediyorsun beni? Hadi darıl bana. Senin sevgini istemiyorum, çünkü ben de sevmiyorum Seni. Bunu ne diye saklayayım? Kiminle konuştuğumu bilmiyor muyum sanki?.. Sen de Sana söyleyeceklerimi biliyorsun, bunu gözlerinden okuyorum. Sırrımızı nasıl saklarım Senden? Ama bunu ille ağzımdan duymak istiyorsan, hay hay, dinle: Biz Seninle değil o'nunlayız, sırrımız bu işte! Hem çoktandır, sekiz yüzyıldır Seni bırakıp o'ndan yana olduk. Tam sekiz yüzyıl önce Sana dünyanın bütün krallıklarını göstermiş, bağışlamak istemişti; bu nimetleri nefretle teptin. Biz aldık onları. Roma ile Sezar kılıcını o'nun elinden kabul edince kendimizi yeryüzünün tek hakanı ilan ettik. Gerçi eserimizi henüz tamamlayamadık, ama suç kimde? Evet, eserimizin başlangıcındayız, ama başladık ya!.. Tamamlanmasına daha çok var, toprak ana çok çekecek daha, gene de biz amacımıza ulaşacağız; dünyanın hâkimi olacak, sonra da bütün insanların mutluluğunu düşüneceğiz. Oysa Sen Sezar kılıcını daha o zaman alabilirdin. Niçin teptin o son bağışı?.. Kudretli Ruhun sonuncu öğüdünü kabul etseydin, insanları yeryüzünde bütün aradıklarına kavuştururdun. Onlara tapınacak, vicdanlarına bekçilik edecek, hepsini uyumlu, barışsever karıncalar gibi birbirine bağlı bir kütle haline getirecek bir varlık sağlamış olacaktın. İnsanların üçüncü ve son derdi, evrensel birleşme ihtiyacıdır. Öteden beri yeryüzünde toplu olarak yaşama çabası içindeydiler. Tarihleri büyük olan birçok ulus gelip geçti. Ama hepsi büyüklükleri ölçüsünde bahtsız oldular. Çünkü insanların evrensel birleşme ihtiyacını diğer uluslar arasında en çok onlar duydular. Bütün dünyayı elde etmek isteğiyle yeryüzünden kasırga gibi gelip geçen Timur, Cengiz Han gibi büyük fatihler belki de bilmeden hep insanların o yenilmez evrensel birleşme ihtiyacını karşılamışlardı. Sen de Sezar hükümranlığını eline alarak evrensel bir krallık kurar, dünyayı huzura kavuştururdun, çünkü insanlara vicdanlarını ve ekmeklerini elinde tutanlardan başka kim hükmedebilir? Böylece Sezar kılıcı bizim elimize geçti; sonra da Seni reddederek ötekinin peşinden gittik. Ama akıl serbestliği, bilim ve yamyamlık hengâmesinin ardının alınmasına daha yüzyıllar var… Çünkü bizi hesaba katmadan Babil Kulesi'ni yükseltmeye başlayan insanın son yapacağı yamyamlıktır. O zaman karşımızda yerlerde

sürünerek ayaklarımızı yalayan, kanlı gözyaşları döken bir hayvan göreceğiz. Hayvanın sırtına binerek, üzerinde ‘Sır’ yazılı kupayı kaldıracağız, işte insanlar ancak o zaman huzura, mutluluğa kavuşacaklar. Sen seçtiklerinle övünebilirsin ama topu topu bir tek sınıfa sahip olduğunu unutma! Oysa biz herkesin derdine deva bulacağız. Öte yandan seçtiğin, seçilmeye layık, güçlü kimselerden çoğu beklemekten yoruldu; ruhlarının, kalplerinin bütün güç ve ateşini başka alanlara verdiler. Sonunda Sana isyan bayrağı açacakları yüzde yüz… Bu bayrağı onlara Sen kendi elinle verdin. Oysa bizde herkes mutlu olacak, bağışladığın özgürlük havasında her yerde yaptıkları gibi ne isyan edecek, ne birbirlerine kıyacaklar. Evet, ancak özgürlüklerini ellerimize teslim ederek gösterdiğimiz yoldan gidince tam anlamıyla özgür olacaklarına inandıracağız onları. Peki, haklı mıyız yoksa yalan mı söylüyoruz? Verdiğin özgürlüğün onları nasıl bir köleliğe, şaşkınlığa götürdüğünü hatırlayınca haklı olduğumuza inanacaklar, özgürlük, fikir serbestliği ve bilim onları öyle içinden çıkılmaz bir hale sokacak, öyle akıl ermez sırlarla karşı karşıya kalacaklardı ki, isyancı ve haşin olanlar kendi kendilerini yok edecek; gene asi, ama güçsüz olan başkaları birbirlerine kıyacaklardı. Sağ kalan üçüncüler, aciz ve bahtsızlar, ayağımıza gelip, ‘Evet, haklısınız,’ diyecekler. ‘O’nun sırrı yalnız sizin elinizde; size döndük, bizi kendimizden koruyun!’ Ekmeği elimizden alırken, şüphesiz, bunun kendi el emekleri olduğunu, bizim mucize falan yaratmadan, taşları ekmek yapmadan, sadece onlardan aldığımızı gene onlara dağıttığımızı görecekler. Ama sevinçleri mutlaka ekmeğe kavuşmalarından çok, bunu elimizden almalarından doğacak. Çünkü bundan önce ellerindeki ekmek taş haline gelirken, bize sığındıktan sonra taşların ekmek olduğunu hatırlarında tutacaklar. Kayıtsız şartsız itaat etmenin gerçek değerini çok, çok iyi anlayacaklar! Ama bunu anlayana kadar insanlar mutsuzluktan kurtulamayacaklar. Bunun da en büyük nedeni kim, söylesene! Sürüyü kim parçalayıp bilinmez yollara sürdü? Ama sürü gene toparlanıp uslanacak, hem de son olarak artık. O zaman biz onlara, yaratılışlarına göre, yani zayıf yaratıkların kaldırılabileceği sakin, kendi halinde bir mutluluk bağışlayacağız. Gururdan vazgeçireceğiz onları. Sen, paye vermekle gururu öğrettin onlara. Aciz, güçsüz çocuklar olduklarını, ama en tatlı mutluluğun da çocuk mutluluğu olduğunu ispat edeceğiz. O zaman pısırıklaşıp tıpkı korku içinde ana tavuğun kanatları altına üşüşen civcivler gibi bize sokulacaklar. Milyarlık bir sürüyle baş edebildiğimiz için kudretimize, zekâmıza hayranlık duyarak bizimle övünecekler. Akıllarını

yitirecek derecede hiddetimizden korkarak çocuklar ya da kadınlar gibi sulugöz olacaklar; ama bir işaretimizle gözyaşlarından neşeye, gülmeye, temiz bir sevince ve mutluluk dolu çocuk şarkılarına geçecekler. Tabii çalıştıracağız onları, ama işten artakalan zamanlarını çocuk oyunlarına benzeyen şarkılar, korolar ve masum rakslarla dolduracağız. Hatta günah işlemelerine de izin vereceğiz; zayıf ve acizdirler, günah işlemelerine izin vereceğimiz için çocukça sevecekler bizi. İznimizle işlenen bütün günahların bağışlanacağını; onları sevdiğimiz için buna göz yumarak günahlarının cezasını üzerimize aldığımızı söyleyeceğiz. Alacağız da; onlar da Tanrıya karşı günahlarının sorumluluğunu yüklendiğimiz için velinimetleri gözüyle bakacak, tapacaklar bize… Bizden gizli hiçbir şeyleri olmayacak; karılarıyla, metresleriyle yaşamaya, çocuk yapıp yapmamalarına hep bize gösterdikleri itaate göre ya izin verecek ya da yasak edeceğiz. Sözümüze seve seve, candan gönülden uyacaklardır. En koyu vicdan sırlarını, her şeyi, her şeyi bize taşıyacaklar, biz de hepsine yol göstereceğiz. Kararlarımızı sevinçle kabul edecekler, çünkü bu şekil onları bugünkü kendi başına özgürce karar verme azabından kurtaracak. Böylece başlarında onları yöneten birkaç yüz bin kişinin dışında kalan milyonlarca insan mutlu olacak. Yalnız sırların koruyucusu bizler mutsuz olacağız. Yeni doğmuş milyarlık mutlu bir kuşağın yanında iyilikle kötülüğü bilmek uğursuzluğuna uğramış yüz bin bahtsız bulunacak. Bu yüz bin Senin uğruna sessizce, belirsizce sönüp gidecek, üstelik öbür dünyada da kaderleri sadece ölüm olacak. Biz, iyiliklerini düşünerek sırlarınızı saklamaya devam edeceğiz. Gökte alacakları ölümsüz ödüllerden söz açarak avutacağız onları. Ama ölümün ötesinde bir şey varsa bile bunun onlar gibiler için olmadığını elbette biliyoruz! Bazı söylenti ve kehanetlere göre, Sen yeryüzüne bir daha gelip zaferler kazanacaksın. Başı dik, gücü yerinde müritlerinle birlikte gelecekmişsin. O zaman, onlar yalnız kendilerini selamete çıkardılar, biz hepsini kurtardık, diyeceğiz. Söylentilere göre, hayvana binmiş, ellerinde sırrı tutan zaniyeyi isyan eden acizler alaşağı edip erguvan örtülerini parçalayacaklar, mekruh gövdesini çıplatacaklarmış…[86] O zaman ben milyarlarca mutlu, günah bilmez kulu göstereceğim Sana. Mutlulukları uğruna günahlarını kabullenen biziz. Senin karşına çıkarak, 'Elinden gelirse, cesaretin varsa suçlandır bizi!' diyeceğiz. Bil ki, Senden korktuğum yok. Bil ki, ben de çölde kaldım, çekirgelerle, bitki kökleriyle beslendim, insanlara bağışladığın özgürlüğü ben de kutsadım, ben de 'sayı doldurmak için' güçlü yakınlarının saflarına katılmaya hazırlanıyordum.

Ama sonunda ayıldım, deliliğe hizmet etmek istemedim. Döndüm ve Senin eserini düzelten kütleye katıldım. Gururlu olanlardan ayrılarak mutluluklarını sağlamak için alçakgönüllülerin yanlarına döndüm. Sana söylediklerimin hepsi gerçekleşecek ve hükümranlığımız kurulacaktır. Tekrar ediyorum, bu sürünün bize nasıl itaat ettiğini, yarından tezi yok göreceksin. İşlerimizi karıştırmaya geldiğin için yakacağım Seni, onlar da ilk işaretimle ocağı beslemeye koşacaklar. Evet, yakılmayı en çok hak eden biri varsa, o da Sensin. Yarın yakacağız Seni, Dixi."[87]

İvan sustu. Coşmuştu, heyecanla konuşuyordu. Sözünü bitirince gülümsedi.

Onu sessizce dinleyen Alyoşa da ağabeyinin anlattıklarının sonuna doğru epey heyecanlanarak birkaç kere sözünü kesecek gibi oldu, ama kendini tuttu. Sonra, birden, yerinden kopmuş gibi, yüzü alevlenerek,

— Ama… saçmalık bu!.. diye bağırdı. Şiir, tasarladığın şekilde İsa'yı kötülemiyor, tam bir övgü bu! Özgürlük için söylediklerine kim inanır! Böyle mi, özgürlüğü böyle mi, böyle mi anlamak gerekir? Ortodoks kilisesi anlayışı bu, öyle mi? Sen Roma'nın, hatta hakçası bütün Roma'nın da değil, Katolikliğin en kötü yanını, engizisyoncuları, Cizvitleri almışsın. Hem belki onlar da senin şu engizisyoncu gibi hayalden çıkma tipler değildir. Neymiş o üzerine aldığı günahlar? Kimmiş o sır küplüğü eden ve insanların mutluluğu uğruna lanetlenmeye katlananlar? Kim görmüş onları? Evet, Cizvitler hakkında söylenenler kötüdür, ama gerçekte şiirindekilere benzer mi?.. Hiç, hiç öyle değildir onlar… Onlar, Roma'nın imparator olarak tayin ettiği ruhani bir başkanla yönetilen, birleşik bir dünya hayali peşinde Roma ordusu üyelerinden başkası değildir. İdealleri budur ve içlerinde ne sır, ne de yüksek özler taşırlar. Sadece hükümranlık, adi, maddi zevkler peşindedirler. Bizim eski köleliği andıran bir devir peşindedirler, o kadar. Belki Tanrıya bile inandıkları yok. Istırap çeken engizisyoncun sadece bir hayal…

İvan gülerek,

— Dur canım, Dur; amma da coştun! dedi. Hayal diyorsun, olabilir. Elbette hayal. Ama müsaade et: sen şu son yüzyıllardaki Katoliklik akımının sadece kirli çıkarlar peşinde yürüdüğüne, sırf hükümranlık

isteğinden doğduğuna gerçekten inanıyor musun? Yoksa bunları sana Paisiy Peder mi öğretti?

— Hayır, hayır, tam tersine; Paisiy Peder de bir kere seninkilere benzer şeyler anlattı bana…

Alyoşa birden toparlanarak,

— Tabii tıpkı bunlar gibi değil, bambaşkaymış; diye ekledi.

— “Bambaşkaydı…” Ama üzerinde durulacak şey bu. Şimdi şunu sorayım sana: neden o senin Cizvitlerle engizisyoncular yalnız madde, aşağılık çıkarlar için birleşmiş olsunlar? Niçin aralarından derin, büyük acılar duyanlar, insansever bir cefakâr çıkmasın? Şu sadece maddi, bayağı çıkarları arzulayanlar arasından ihtiyar engizisyoncum gibi birisinin çıktığını düşün. Bu adam çölde bitki kökleriyle beslendi, nefsini yenmek için çırpındı; bunları hep özgürlüğe, daha iyiye ulaşmak için yaptı, ömrü boyunca insansever olarak kaldı. Tekâmüle ulaşınca gözlerindeki perde düştü: milyonlarca Tanrı yaratığının haline bakarak sanki alay için yaratıldıklarını, daha iyiye doğru tek bir adım atmadıklarını fark etti. Sahip oldukları özgürlükten hiç yararlanamayacaklarını görmek huzurunu kaçırıyordu. Bu güçsüz isyancılar kuleyi asla tamamlayamayacaklardı. Büyük idealcinin hayalinde yarattığı ahenk böyle kazlara göre değildi. Bu yüzden döndü ve… akıllı insanlar safına katıldı. Bunda olmayacak ne var sanki?

— Kime, hangi akıllı insanlara katıldı? diye bağırdı Alyoşa. Ne akıl, ne de bir sır var onlarda. Olan, öfkeyle inkârcılık o kadar; sırları bundan ibaret. Senin engizisyoncu Tanrıya inanmıyor, sırrı bu, başka şey değil!

— Öyle de olsa, ne çıkar! Sonunda anlayabildin. Gerçekten öyle, gerçekten bütün sırrı sadece buydu. Ama onun gibi ömrünce çölde nefsini öldürmeye uğraşıp insan sevgisinden bir türlü vazgeçmemiş bir adam için azap değil miydi bu? Hayatının son günlerinde, kesin olarak vardığı kanıya göre, şu “alay için” yaratılmış denemelik, “pişirilmemiş” cılız asilere ancak büyük korkunç Ruhun öğütleri az çok bir düzen verebilirdi. Bu kanıya, aklın yok olmaya götüren yolunu izlemek gerektiğini anlayarak vardı. Bunun için yalanı hileyi bağrına basmak, insanları bile bile ölüme, yok olmaya götürmek, yol boyunca da, nereye götürüldüklerini anlamasınlar,

hiç olmazsa bu sürede mutlu olduklarını sanarak avunsunlar diye, zavallı körleri durmadan kandırmak gerekiyordu. Hem dikkat et, ihtiyar, yaşadığı sürece olanca imanıyla inandığı O'nun adına yalan söyleyecekti! Bahtsızlık değil mi bu? Böylece, "sırf adi çıkarlar için güçlü olmayı isteyen" bir ordunun başına onun gibi birinin geçmesi faciadan başka neydi ki? Sana açıkça söylüyorum, böyle hareketlerin başında her zaman bu ihtiyar gibi tiplerin bulunduğuna eminim ben. Kim bilir, belki Roma Kilisesi büyükleri arasında da ona benzerleri çıkardı. Kim bilir, belki de insanları kendince, inatla seven bu lanetlik ihtiyara benzer daha pek çok ihtiyara rastlanır. Hem bu bir rastlantı olmayabilir; bir anlaşmaya uyularak kurulmuş gizli bir birlik, aciz insanları mutlu kılmak amacıyla, sırrı onlardan saklamak için kurulmuş bir birlik olabilir. Yüzde yüz vardır bu, olmalı da… Öyle sanıyorum ki, masonluğun temeli buna benzer bir sırra dayanmaktadır. Katolikler bu yüzden masonlardan nefret eder, onları rakip sayar, düşünce bütünlüğünün dağılmasının nedeni görürler. Oysa sürünün başında bir çoban bulunması mutlaka gerekli. Bende, görüşünü savunurken tek bir eleştiri duymak istemeyen bir yazar hali var! Bırakalım bu konuyu artık.

Alyoşa, elinde olmadan, derin bir acıyla,

— Belki sen de masonsun, dedi. Tanrıya inancın yok!

Kardeşinin bakışında alaya benzer bir anlam sezince, yere bakarak,

— Şiirin sonu nasıldı, yoksa bitti mi? diye sordu.

— Şöyle bitirmek istiyordum; "Engizisyoncu sözünü tamamlayınca bir süre Mahpusun karşılık vermesini bekler. Sessizliği sıkmaktadır onu. Mahpus derin, sakin bakışını ihtiyarın gözlerine dikerek onu dinliyor, besbelli karşılık vermek istemiyordu. Ama ihtiyar sert, acı da olsa bir karşılık bekliyordu. Birden Mahpus ona yaklaşarak kansız, doksan yıllık dudaklarından sessizce öpüyor. Yanıtı bu oluyor… İhtiyar tepeden tırnağa sarsılıyor. Dudakları kıpırdanıyor, kapıyı açarak, 'Git ve bir daha gelme,' diyor O'na. 'Hiç gelme… asla, hiçbir zaman!..' Mahpus şehrin karanlığında kayboluyor."

— Ya ihtiyar?

— Aldığı buse kalbini yaktığı halde fikrinden dönmüyor.

Alyoşa,

— Sen de ondan yanasın, değil mi? diye üzgün bir sesle bağırdı.

İvan güldü:

— Canım, seninki de saçma… Ömründe iki şiir yazmamış aklı kıt bir üniversitelinin budalaca kalem denemesini ne diye bu kadar ciddiye alıyorsun! Yoksa, benim buradan doğruca Cizvitlere gidip, O’nun eserini düzeltenler safına katılacağımı mı sandın? İlahi çocuk, bundan bana ne! Dedim ya sana: otuzumu bulayım bir, ondan sonra kadehimi kırarım!

— Peki, dedi Alyoşa kederli bir tavırla, ya taze bahar yaprakları, aziz mezarları, mavi gök, sevdiğin kadın?.. Nasıl yaşayacak, neyle seveceksin onları? Ruhun, kafan böyle cehennemlik olmuşken mümkün mü? Yo, sen zaten onlara katılmaya gidiyorsun… Yoksa dayanamaz, kendini öldürürsün.

İvan, soğuk bir gülümsemeyle,

— Bir güç var ki, her şeye dayanır, dedi.

— Ne gücü?

— Karamazov gücü… Karamazov alçaklığının gücü…

— Yani sefahat çamuruna batıp ruhunu boğarsın, öyle mi, bunu mu demek istiyorsun?

— Belki bu da olur… ama belki otuzuma kadar kaçabilirim, sonra da…

— Nasıl kaçabilirsin, ne şekilde? Sendeki düşüncelerle bu mümkün değil.

— Bunu da Karamazov’vari yaparım.

— “Her şey mubah”la, değil mi? Demek ne istersen yapabilirsin?

İvan, kaşlarını çattı, yüzü birdenbire garip bir şekilde sarardı.

— Sen de, Dmitri ağabeyimizin saflıkla söylediği, dün Miusov’a pek dokunan sözleri hemen kapıvermişsin.

Sonra dudaklarını buruşturan bir gülümsemeyle,

— Öyle. Mademki bu sözü ettik, evet, “Her şey mubahtır!” diye ekledi, inkâr edecek değilim. Hem Mitenka’nın açıklaması hiç fena değil.

Alyoşa ses çıkarmadan ona bakıyordu. İvan, ani bir duygulanmayla,

— Kardeşim benim, dedi, buradan ayrılırken, şu koca dünyada hiç olmazsa sen varsın diye düşünüyordum. Ama şimdi senin yüreğinde de bana yer olmadığını görüyorum, sevgili keşişim! Ben “Her şey mubah” formülünden vazgeçmedikçe sen de beni reddedeceksin, değil mi?

Alyoşa doğruldu, kardeşine yaklaştı, sessizce dudaklarından öptü.

İvan, birdenbire coşarak,

— Oo, edebi hırsızlık bu! diye bağırdı. Şiirimden çaldın bunu! Gene de sağol. Hadi kalk Alyoşa, gidelim; vakittir, hem senin, hem benim için…

Çıkınca lokantanın kapısında bir an durdular, İvan, kesin bir sesle,

— Bak Alyoşa, dedi, taze bahar yapraklarını sevecek halim olursa yalnız seni hatırlayarak seveceğim onları. Senin bir yanda olduğunu bilmek bana yeter. Yaşama isteğimi kaybetmeyeceğim. Bu kadarı yeter mi sana? İstersen bunu bir aşk ilanı say. Şimdilik sen sağa, ben sola; çok konuştuk, yeter! Duydun mu, yeter. Demek istediğim şu ki, yarın buradan gitmezsem (gideceğimi tahmin ediyorum ya), bir daha karşılaşınca bu konuları açmayacağız. Bunu özellikle rica ediyorum.

İvan, hırçın bir tavırla,

— Bir ricam daha var, diye ekledi. Dmitri ağabeyden de asla söz açma. Mesele bitti, söylenecekler söylendi, değil mi? Ben de sana karşılık olarak bir söz vereceğim: yaşım otuza gelip de “kadehimi yere çarpmak” niyetinde olursam seninle bir daha konuşabilmek için nerede olursan ol, Amerika’dan bile gelir, seni bulurum; ilerki halini merak ediyorum doğrusu. Gördün mü, gayet ciddi bir vaat. Sahi söylüyorum, belki sekiz on yıl birbirimizi göremeyiz. Şimdilik git de, şu senin Pater Seraphicus[88] sensiz ölmesin bari. Sonra oyaladığım için kızarsın bana. Hadi hoşça kal. Öp beni bir daha kardeşim… Ha şöyle, şimdi git!

İvan birden hızla döndü ve bir daha arkasına bakmadan yürüdü. Durum biraz farklı olmakla birlikte, Dmitri’nin dün Alyoşa’dan ayrılmasına

benziyordu. Bu benzetme, o anda pek hüzünlü, kederli olduğu halde, Alyoşa’nın kafasından şimşek gibi geçti. Kardeşinin arkasından baktı. İvan’ın sallanarak yürüdüğü, arkadan bakılınca sağ omzunun sol omzundan düşük olduğu dikkatini çekti. Oysa önceleri bunu hiç fark etmemişti. Alyoşa ani bir hareketle dönerek manastıra doğru koşmaya başladı. Hava iyice kararmıştı; ürkek gibi oldu, içinde yepyeni, açıklayamadığı bir duygu kabarıyordu. Bir gün önceki gibi rüzgâr çıkmıştı. Keşişhane korusunda çevresindeki yüzyıllık çamların iç karartan hışırtısı duyuluyordu. Artık yürümüyor, nerdeyse koşuyordu. “Pater Seraphicus… Bu adı da nereden buldu?” diye düşündü. “Ah İvan, zavallı kardeşim, seni bir daha ne zaman göreceğim? İşte keşişhane! Tanrım!.. Evet evet, o, Pater Seraphicus kurtarır beni… hem temelli olarak… kurtarır ondan!”

Alyoşa, hemen o sabah, daha birkaç saat önce, o gece manastıra gitmemek pahasına bile Dmitri’yi bulmaya karar verdiği halde, İvan’dan ayrılınca bunu nasıl unutabildiğine sonraları kendisi de şaşmıştı.

VI

Karanlık Henüz Dağılmamış…

İvan Fyodoroviç, Alyoşa'dan ayrılınca doğruca eve, Fyodor Pavloviç'in evine gitti. Ama garip şey, içini birdenbire dayanılmaz bir sıkıntı kapladı. İşin tuhafı bu sıkıntı onu eve yaklaştıran her adımda bir kat daha artıyordu. Tuhaflık sıkıntıda değil, İvan Fyodoroviç'in bu sıkıntının nereden kaynaklandığını anlayamamasındaydı. Eskiden de sık sık canının sıkıldığı olurdu. Ertesi gün, onu burada tutan bütün bağlarını kopararak yolunu değiştirmeye, yani hiç bilmediği bir âleme girmeye hazırlanıyordu. Tekrar, önceleri olduğu gibi, yeni umutlar besleyecek, hayattan çok, pek çok şey bekleyecekti; ama ne beklediğini, neler istediğini bir türlü bilemeyecekti. Gene de o anda, yeni, bilinmedik özlemin etkisi altında olduğu halde, içini kemiren başka bir şey vardı. "Baba evine karşı duyduğum nefret olmasın bu?" diye düşündü. "Buna benziyor; buradan öylesine soğudum ki, bugün bu uğursuz yere son olarak ayak basacağım halde gene de tiksinti duyuyorum…" Ama hayır, o da değil! Belki de Alyoşa ile vedalaşmaları ve aralarında geçen konuşmaydı?.. "Bunca yıl bütün dünyaya karşı sustum, sustum, kimseyi açılmaya değer bulmadım da şimdi durup dururken saçmalayıverdim." Gerçekten bu genç, tecrübesiz bir varlığın, içindekileri gereken şekilde açıklamayı beceremediği için kendi kendine duyduğu öfke olabilirdi, hele bu Alyoşa gibi bir insana karşı olursa… Şüphesiz can sıkıntısında bunun da payı vardı, hatta mutlaka vardı, ama gene de tam o değildi. "Bulantı verici bir can sıkıntısı, ama ne istediğimi bir türlü bilemiyorum. Hiç düşünmesem daha iyi…"

İvan Fyodoroviç "düşünmemeyi" denedi, ama bu da kâr etmedi. İçinde bulunduğu durumun onu en çok kızdıran yanı, can sıkıntısının ona yabancı, tamamen dışında bir nitelik taşımasıydı. Önünüze dikilmiş gereksiz bir varlık ya da eşya gibiydi bu. Tıpkı bazen gözünüzün önünde duran, ama konuşmanın coşkunluğuna kapılarak düzeltmeyi akıl etmediğiniz bir aksaklığa benziyordu; yere düşmüş bir mendil, dolaba kaldırılmış bir kitap, vs. gibi; çoğu zaman pek önemsiz, hatta gülünç şeylerin hem farkına varmaz, hem de çevrenizde bir düzensizlik olduğunu hissederek sıkılır, rahatsız olursunuz nerdeyse… Neden sonra bunu fark ederek yerine koyarsınız.

Sonunda İvan Fyodoroviç, sinirleri gerilmiş bir halde baba evine ulaştı. Kapıya tam on beş adım kala, ansızın, onu üzen, keyfini kaçıran şeyin ne olduğunu anladı.

Kapının önünde, tahta sırada, uşak Smerdyakov akşam keyfi yapıyordu. İvan Fyodoroviç ona bakar bakmaz içindeki rahatsızlığın uşak Smerdyakov'dan geldiğini, bu adama dayanamadığını anladı. Birdenbire her şey aydınlanıverdi. Daha demin Alyoşa Smerdyakov'la karşılaşmasını anlatırken yüreğine kötü bir duygu saplanıvermiş, sinirlenmişti. Konuşmaları sırasında Smerdyakov olayı sadece küllenmişti. İvan Fyodoroviç, Alyoşa'dan ayrılıp yalnız başına ev yolunu tutunca içinde aynı duygu yeniden kabarmaya başladı. Olanca hırsıyla, "Nasıl olur da böyle bir mendebur beni bu derece rahatsız eder!" diye düşündü.

Aslına bakılırsa, İvan Fyodoroviç son zamanlarda, hele şu son günlerde bu adamı gerçekten çekemez olmuştu. Hatta içinde gitgide ona karşı bir nefret kabardığını fark ediyordu. Nefret duygusunun artması belki de İvan Fyodoroviç'in ilk geldiği sıralar durumun tam ters olmasından ileri geliyordu. O sıralar İvan Fyodoroviç, Smerdyakov'a özel bir ilgi göstermiş, hatta onu çok ilgi çekici bulmuştu. Smerdyakov'u kendisiyle konuşmaya alıştırdı. Gene de adamın sersemce hallerine, daha doğrusu içini kemiren tedirginliğe her zaman şaşıyor, böyle bir "hayat seyircisi"ni durup dinlenmeden rahatsız edenin neler olabileceğini anlayamıyordu. Felsefeyle ilgili konular üzerine tartışırlarken dünyanın yaratılışına geldiler; güneş, ay ve yıldızlar dördüncü gün yaratıldığına göre ilk gün ışığının nereden geldiğini konuştular. Ama İvan Fyodoroviç, güneş, ay ve yıldızlar çok ilginç bir konu olduğu halde Smerdyakov için ancak üçüncü derecede önem taşıdığını, kafasında bambaşka şeyler olduğunu hemen anlamıştı. Sınırsız onur düşkünlüğü daha o zamanlardan baş vermeye başlamıştı. İvan Fyodoroviç bundan hoşlanmadı. Smerdyakov'a karşı nefreti de böyle uyandı. Daha sonra evdeki tatsızlıklar, Gruşenka olayı, Dmitri ağabeyiyle meseleler, bir sürü telaş, üzüntü geldi… Bunlar üzerine konuştukları da olurdu. Smerdyakov bu konularda her zaman büyük bir heyecan gösterdiği halde, niçin böyle davrandığı bir türlü anlaşılmıyordu. Ayrıca, bazen, elinde olmadan açığa vurduğu, ama gene de tam olarak anlaşılmayan isteklerinin mantıksızlığına, karışıklığına şaşmamak mümkün değildi. Smerdyakov hep sorguya çeker gibi konuşuyor, soruları dolambaçlı, besbelli önceden hazırlanmış şeyler oluyordu. Ama bunları ne diye sorduğunu açıklamıyor,

çoğu zaman da sorgusunun en hararetli anında bambaşka bir konuya geçiyordu. İvan Fyodoroviç'in sabrını taşıran ve Smerdyakov'dan nerdeyse nefret ettiren şey, adamın ona karşı aşırı ölçüde senlibenli davranması oldu. Üstelik bu senlibenlilik gitgide artıyordu. Terbiyesini bozduğu söylenemezdi; tam tersine, her zaman çok saygılı konuşuyordu. Ama ne olursa olsun, Smerdyakov'un kendisini İvan Fyodoroviç'le —neden ve ne bakımdan olduğunu Tanrı bilir— fikir arkadaşı saydığı anlaşılıyordu. Onunla konuşurken aralarında gizli, önceden konuşulmuş, yalnız ikisinin bildiği ve etrafta kaynaşıp duran basit ölümlü yaratıkların akıl erdiremeyeceği şeyler varmış gibi davranıyordu. İvan Fyodoroviç gene de içinde artan nefretin gerçek nedenini bir türlü bulamıyordu; bunun ne olduğunu ancak son zamanlarda anlayabildi. Hırçın bir halle, tiksinerek ve Smerdyakov'u görmemiş davranarak geçmek istedi. Ama Smerdyakov ayağa kalktı, İvan Fyodoroviç sırf bu hareketinden, uşağın onunla özel olarak konuşmak istediğini anladı. Yüzüne baktı, durdu. Az önce düşündüğü gibi geçip gitmediği için de kendi kendine kızdı. Smerdyakov'un solgun, hadımlarınkine benzeyen suratını, özenle taranmış şakaklarını, alnında kabartılmış saçlarını öfkeyle, nefretle süzdü. Uşak hafiften kısılmış sol gözüyle sanki gülümsüyor, "Nereye gidiyorsun, geçemezsin işte! Bilmiyor musun, bizim gibi iki akıllı insanın konuşacakları var…" demek istiyordu. İvan Fyodoroviç silkindi. "Defol karşımdan kerata, senin akranın mıyım, hayvan!" diye bağırmak üzereyken nasıl olduğunu kendisi de bilmeden usul usul, hiç beklenmeyen bir şekilde,

— Babam uyuyor mu, uyandı mı? dedi. Aynı umulmaz tavırla da sıraya oturdu. Bir an adeta ürktüğünü sonraları hatırladı.

Smerdyakov, elleri arkasında bağlı olarak, kendinden emin, hatta sert bir tavırla karşısındaydı. Acele etmeden,

— Henüz uyanmadılar, diye karşılık verdi. Halinde, "İlk konuşan ben değilim, sensin…" edası vardı. Biraz sustuktan sonra, kırıtarak, gözlerini indirdi, sağ ayağını ileriye uzatarak, rugan ayakkabısının ucunu oynattı.

— Size şaşıyorum, beyefendi, diye ekledi.

İvan Fyodoroviç olanca gücüyle kendini tutarak sert, kesik bir sesle,

— Neyime şaşıyormuşsun? dedi ve o anda, nerdeyse tiksintiyle, son derece merak duyduğunu, merakını gidermeden buradan dünyada ayrılmayacağını anladı.

Smerdyakov ansızın gözlerini ona kaldırarak laubali bir tavırla sırıttı:

— Çermyaşnaya'ya neden gitmiyorsunuz, beyefendi?

Sol gözünün, "Akıllı adamsın, neye güldüğümü anlaman gerekir," demek isteyen bir hali vardı.

— Çermyaşnaya'ya gidip ne yapacağım? dedi hayretle İvan Fyodoroviç.

Smerdyakov gene ses çıkarmadı. Sonra, acelesiz, sanki verdiği karşılığı kendisi de değersiz sayıyormuş, laf olsun diye söylüyormuş gibi,

— Fyodor Pavloviç kendisi size o kadar yalvardılar da… diye geveledi.

İvan Fyodoroviç yumuşaklıktan vazgeçip kabalaştı, öfkeyle,

— Açık konuşsana be cehennemlik herif! diye bağırdı.

Smerdyakov ayaklarını bitiştirdi, vücudunu dikleştirdi, ama hep o soğukkanlı gülümsemesiyle,

— Ne var yani… öyle söyleyiverdim işte… dedi.

Gene sessizlik oldu. Bir dakika kadar konuşmadan durdular. İvan Fyodoroviç hemen yerinden kalkarak adama kızması gerektiğini anlıyordu. Smerdyakov da karşısına geçmiş, "Görelim bakalım, nasıl kızacaksın bana!.." der gibi bir tavır takınmıştı. Ya da İvan Fyodoroviç'e öyle geliyordu. Sonunda kalkmak için öne eğildi, Smerdyakov bu anı kolluyordu sanki. Kesin bir tavırla, tane tane,

— Durumum çok korkunç, İvan Fyodoroviç, nereden yardım göreceğimi bilemiyorum, dedi, sözünü tamamladıktan sonra göğüs geçirdi.

İvan Fyodoroviç yeniden oturdu. Smerdyakov,

— İkisinin de aklı başında değil, çocuktan farksız oldular, diye devam etti. Pederinizle ağabeyiniz Dmitri Fyodoroviç'i kastediyorum. Fyodor Pavloviç şimdi kalkar, dakika başı, "Daha gelmedi mi? Neden gelmedi?.." diye beni sıkıştırmaya başlar. Gece yarısına kadar, hatta gece yarısından

sonra da devam ediyor bu. Hele Agrafena Aleksandrovna gelmezse (belki de onun gelmeye zaten niyeti yok) o zaman mutlaka saldırır: “Neden, niçin gelmedi? Ne zaman gelecek?” diye, sanki suç bendeymiş… Öte yandan şu durum da var: ortalık kararır kararmaz, hatta daha önce, ağabeyiniz tüfeğiyle şuraya, yakınımıza geliyor… “Sen bana baksana aşçı bozuntusu, madrabaz herif, onu kaçırır da bana haber vermezsen hepsinden önce seni gebertirim!” diyor. Gece gelince bey bana cehennem azabı çektirmeye başlıyor: “Niçin gelmedi, ne zaman gelecek?” Sanki kadının gelmeyişi bendenmiş, bunda benim suçum varmış gibi… İkisi de günden güne, saatten saate öylesine hırçınlaşıyor ki, anlar oluyor, korkudan canıma kıymayı düşünüyorum. Güvenim kalmadı onlara beyefendi.

İvan Fyodoroviç, öfkeyle,

— Niye karıştın, ne diye Dmitri Fyodoroviç’e habercilik etmeye başladın? diye karşılık verdi.

— Karışmayıp ne yapayım? Aslına bakarsanız, karışmadım da… Başlangıçta hep sustum, ağzımı açmaya cesaret edemiyordum. Yanlarında uşak olarak bulunmamı emrettiler. Ama o zamandan beri de, “Onu kaçırırsan kendini ölmüş bil kerata!” lafını ağızlarından düşürmüyorlar. Öyle sanıyorum ki beyefendi, yarın bana uzun bir sara nöbeti gelecek.

— Nasılmış bu uzun sara nöbeti?

— Uzun, son derece uzun bir nöbet. Birkaç saat, hatta bazen bir iki gün sürer… Bir defasında üç gün sürdü; tavanarasından düşmüştüm. Kasılmalar bir süre durur, sonra yeniden başlar; tam üç gün kendime gelemedim. Fyodor Pavloviç buranın doktoru Herzenstube’yi getirtti; adam tepeme buz koydu, başka bir ilaç da kullandı… Gidiyordum az daha…

İvan Fyodoroviç, tuhaf, karşı konulmaz bir ilgiyle,

— Saranın ne zaman geleceği önceden belli olmazmış derler; yarın tutulacağını nerden biliyorsun? diye sordu.

— Belli olmaz, doğrudur.

— Hem o zaman tavanarasından düşmüşsün.

— Tavanarasına her gün çıkarım ben; yarın gene düşünebilirim. Tavanarasında olması şart değil ya, bakarsınız bodrumda düşerim, iş icabı bodruma da her gün inip çıkıyorum.

İvan Fyodoroviç onu uzun uzun süzdü. Yavaşça, ama tehditle,

— Saçmalıyorsun sen galiba, dedi, söylediklerin birbirini tutmuyor pek… Yoksa yarın üç günlük sara nöbeti rolü mü yapacaksın?

Yere bakarak sağ ayağının ucunu oynatan Smerdyakov sol ayağını öne attı, başını kaldırarak gülümsedi.

— Dediğinizi, tecrübeli biri için pek zor olmayan bu işi yapsam bile, buna canımı kurtarmak amacıyla başvuracağımdan kınanmamam gerekir. Çünkü ben hasta döşeğimdeyken Agrafena Aleksandrovna pederinize gelse bile, Dmitri Fyodoroviç hasta adama, “Niye haber vermedin,” diyemez, utanır bu kadarından…

Yüzü hiddetinden karışan İvan Fyodoroviç birden çıkıştı ona:

— Ee, canın cehenneme senin de! Ne bu, hayatının üstüne bu kadar titriyorsun! Bunlar Dmitri’nin korkutmaları, hepsi kurusıkı… Vurmaz o seni; vurur, ama seni değil!

— Vurur, sinek gibi vurur; ilkin beni vurur. En çok, pederine yapacağı münasebetsizlik yüzünden beni de suç ortağı saymalarından korkuyorum.

— Seni neden suç ortağı sayacaklarmış?

— Sayarlar. Çünkü büyük bir sır olarak o işaretleri bildirdim.

— Ne işaretleri? Kime bildirdin? Açık konuşsana Allahın belası!

Smerdyakov, ukalalığa varan bir soğukkanlılıkla, uzata uzata,

— Fyodor Pavloviç’le aramızda bir sır bulunduğunu açıklamak zorundayım, diye başladı. Bildiğiniz gibi o (tabii biliyorsanız eğer) birkaç gecedir, hatta akşam olur olmaz hemen odasına çekilip kapısını kilitliyor. Siz şu son zamanlarda odanıza erkenden çıkmaya başladınız, hele dün dışarı da çıkmadınız, bu yüzden, geceleri ne büyük özenle odasına kapandığının farkında değilsiniz belki… Grigori Vasilyeviç’e bile ancak sesinden tanıyarak kapıyı açıyor. Hoş artık Grigori Vasilyeviç’in de geldiği yok ya…

Oda hizmetlerini yalnız başına ben görüyorum. Bu kararı, Agrafena Aleksandrovna ile işi pişirmeyi aklına koyalı beri vermişti. Gece oradan kulübeye geçiyorum, ama gene de gece yarısına kadar ayaktayım. Nöbet bekliyor, kalkıp avluyu dolaşıyor, Agrafena Aleksandrovna'nın gelişini kolluyorum. Fyodor Pavloviç birkaç gündür çılgınlar gibi onu bekliyor. Tahmini de şu: "O, korkar ondan," diyor, Dmitri Fyodoroviç'ten korktuğunu kastediyor, (tabii babanız Dmitri Fyodoroviç değil, "Mitka" diyor). Bunun için bana, "Geç vakit, arka sokaklardan gelecektir; sen gece yarısına kadar, hatta daha da sonra bekle onu," diyor. "Gelirse, hemen kapıya koş, kapıya yahut bahçeye çıkıp elinle pencereye vur. İlk defa yavaşça, şöyle: bir, iki; sonra da üç kere daha hızlı: tak-tak-tak… Ben, hemen onun geldiğini anlar, sana usulcacık kapıyı açarım," diyor. Acele bir durum için bana başka bir işaret de öğretti: önce iki kere üst üste, "tak-tak", sonra az ara ile bir kere daha ve kuvvetlice vuracakmışım. Beklenmedik bir durum olduğunu, onu mutlaka görmem gerektiğini anlayacak, kapıyı açacak, ben de haber verecekmişim. Bunu, Agrafena Aleksandrovna'nın kendisi gelmeyip haber göndermesi ya da Dmitri Fyodoroviç'in gelmesi olasılığını düşünerek söylüyordu. Dmitri Fyodoroviç'ten ödü kopuyor! Agrafena Aleksandrovna gelip birlikte odaya kapanmışlarken Dmitri Fyodoroviç'in bastırması halinde de üç defa vurarak haber vereceğim. Böylece beş vuruşlu bir işaretin anlamı: "Agrafena Aleksandrovna geldi," ikinci, üç vuruşlu işaret: "Önemli bir durum var, sizi görmeliyim." Bunları bana kaç kere anlatıp tekrarlattı. Dünyada bu işaretleri onunla benden başka bilen olmadığına göre kimseyi şüphelendirmeden, seslenmeden (beni yüksek sesle çağırmaktan pek korkar çünkü) kapıyı açabilir. İşte bu işaretleri şimdi Dmitri Fyodoroviç de öğrendi.

— Nasıl öğrendi, sen mi söyledin? Nasıl yaptın bunu?

— Hep korkudan efendim. Ona karşı nasıl susabilirdim! Dmitri Fyodoroviç Tanrının günü beni sıkıştırıp duruyordu: "Aldatıyorsun beni, benden sakladığın var… Bacaklarını ayırırım senin herif!" diyordu. O zaman, gayretimi görsün, onu aldatmadığıma, kendisinden hiçbir gizlim olmadığına inansın diye işaretleri söyleyiverdim.

— Bu işaretlerden yararlanarak girmek isteyeceğine aklın kesiyorsa, bırakma.

— Ya ben o sırada sara nöbetine tutulmuş olursam, nasıl bırakmam! Bu kadar gözüpek olduğunu bildiğim halde kendim de karşı koymaya cesaret etsem bile…

— Nöbet geleceğine nasıl bu kadar emin olabiliyorsun, şeytanın dölü? Yoksa benimle alay mı ediyorsun?

— Sizinle alay etmek ne haddime! Hem de bu korku varken… sırası mı? Nöbet geleceğini hissediyorum, önsezi bu, aşırı korkunca yüzde yüz gelir.

— Hay Allahın belası! Sen yatarsan, Grigori bekler onu. Grigori’ye önceden haber ver, dünyada sokmaz ötekini.

— Beyden emir çıkmadıkça Grigori’ye işaretler hakkında tek bir kelime söyleyemem. Grigori Vasilyeviç’in bekçilik etmesine gelince: dünkü olaydan sonra hastalandı, Marfa İgnatyevna yarın onu tedaviye hazırlanıyor. Demin konuşuyorlardı. Tedavi şekli de pek ilginç: Marfa İgnatyevna’nın sırrını kimseye söylemediği birtakım otlarla yaptığı keskin bir şurubu var. Grigori Vasilyeviç’e senede iki üç defa felce benzeyen bir bel tutulması gelince bu esrarlı ilaçla tedavi eder. Havluyu ilaca batırır, sırtını ovar; yarım saat, havlu kuruyup adamcağızın sırtı kızarıp şişene kadar ovar. Şuruptan kalanı da kendi bildiği birtakım dualar okuyarak içirir, ama tamamını değil, bir kısmını da kendine ayırır, o da içer. Şunu da söyleyeyim, ikisi de içki içen insanlar değildir, bunu içer içmez oldukları yere yığılır, uzun zaman deliksiz uyku çekerler. Grigori Vasilyeviç uyanınca daima turp gibi sağlamdır. Marfa İgnatyevna’nın da tersine her zaman başı ağrır. Bu yüzden, Marfa İgnatyevna tasarladığını yarın yaparsa, bir şeyler duyup Dmitri Fyodoroviç’in içeri girmesine engel olacaklarını hiç sanmam!

— Saçma! Hem neden öyle olacakmış: senin sara nöbetin, onların baygın yatması!.. Yoksa bunları sen mi böyle düzenlemek istiyorsun?

İvan’ın kaşları tehditle çatıldı.

— Bunu düzenlemek elimde mi?.. Neden düzenleyecekmişim? Bu işleri sadece Dmitri Fyodoroviç’in düşüncesi düzenleyecek. Bir şeyler yapmayı canı isterse yapar; yoksa onu mahsus getirip babasının odasına sokacak değilim ya…

Yüzü öfkeden sararan İvan Fyodoroviç,

— Mademki, Agrafena Aleksandrovna, dediğine göre, hiç gelmeyecekmiş, Dmitri, hem de gizli olarak, babasına niçin gelsin, diye devam etti. Sen öyle söylüyordun, ben de burada kaldığım sürece ihtiyarın sadece hayal kurduğuna, bu karının gelmeyeceğine emindim. O gelmeyince Dmitri ne diye kapıyı zorlayacak? Söylesene! Ne düşündüğünü bilmek istiyorum!

— Neden geleceğini kendiniz biliyorsunuz. Benim düşüncelerimi öğrenmenize ne lüzum var! Öfkesinden ya da kuşkusundan gelir. Hastalığından şüphelenerek, dünkü gibi sinirlenir, kadın kaş göz arasında içeri girmiş olmasın diye odaları aramaya kalkışabilir. Öte yandan Fyodor Pavloviç'in kurdele ile bağlı üç mühürlü, üzerinde “Meleğim Gruşenka gelmek isterse…” yazılı büyük bir zarf içinde üç bin ruble hazırladığını da biliyor. (Üç gün sonra “meleğimin” yanına “ve yavrum” diye ekledi.) Bunlar kuşkulandırıyor insanı…

İvan Fyodoroviç, iyice köpürdü.

— Saçma! diye haykırdı. Dmitri para çalmaya, hele bu amaçla babasını öldürmeye gelmez. Dün, çılgın bir budala gibi, Gruşenka uğruna onu vurabilirdi, ama hırsızlık yapamaz!

— Bu sırada paraya çok ihtiyacı var onun, İvan Fyodoroviç, son derece ihtiyacı var. Ne kadar ihtiyacı olduğunu bilemezsiniz.

Smerdyakov, sakin bir tavırla konuşuyordu.

— Hem bu üç bini kendi parası biliyor, bana, “Babamın bana tam üç bin borcu var,” demişti. Aslına bakarsanız Agrafena Aleksandrovna istedikten sonra kendisini ona aldırtır; yani böylece Fyodor Pavloviç'le evlenir demek istiyorum, isterse eğer… Belki de ister. Gelmez diyorum, ama belki o bundan fazlasını, doğrudan doğruya hanımefendi olmayı isteyebilir. Onun tüccarı, şu Samsonov var ya, evlenmenin hiç de fena olmayacağını söylediğini, söylerken de güldüğünü biliyorum. Agrafena Aleksandrovna oldukça kafalı kadın, Dmitri Fyodoroviç gibi çıplağın birine varmak işine gelmez. Bütün bunlar hesaba katılırsa, siz de anlarsınız ya İvan Fyodoroviç, pederinizin ölümünden sonra ne Dmitri Fyodoroviç'e, hatta ne de sizinle kardeşiniz Aleksey Fyodoroviç'e bir tek ruble bile kalacak değildir. Çünkü Agrafena Aleksandrovna sırf her şeyin üstüne oturmak, mal, servet ne varsa

kendi üzerine yaptırmak için ona varacaktır. Oysa pederiniz şimdi, henüz bu iş olmadan ölürse her birine, hatta bu kadar nefret ettiği Dmitri Fyodoroviç'e bile sağlam kırkar bin düşer. Çünkü henüz vasiyetnamesini yapmış değil, Dmitri Fyodoroviç de bunu çok iyi biliyor.

İvan Fyodoroviç'in yüzünde bir çarpıklık, bir seğirme belirdi. Birdenbire kızardı. Smerdyakov'un sözünü keserek,

— Öyleyse bütün bunlardan sonra benim Çermyaşnaya'ya gitmemi ne diye tavsiye ediyorsun? Ne demek istiyorsun bununla? Ben gideceğim, arkamdan da bunlar olacak demek…

İvan Fyodoroviç güçlükle soluyordu.

Smerdyakov yavaş, ağırbaşlı bir tavırla, gene de İvan Fyodoroviç'i kollayarak,

— Çok doğru, dedi.

İvan Fyodoroviç, güçlükle kendini tutarak,

— Nesi doğru? diye sözünü kesti, gözleri hiddetle parlıyordu.

— Size acıyarak söylüyorum efendim. Sizin yerinizde olsam… böyle bir işe bulaşmaktansa hepsini bırakır giderdim.

Smerdyakov, bunu İvan Fyodoroviç'in parlayan gözlerine dimdik bakarak söyledi. İkisi de susuyordu.

İvan Fyodoroviç, ansızın oturduğu yerden doğruldu.

— Galiba sen koskoca bir aptal ve mutlaka… müthiş bir alçaksın! dedi.

Hemen kapıdan girmek istedi, ama birden durdu, Smerdyakov'a doğru döndü ve o anda tuhaf bir şey oldu. İvan Fyodoroviç birdenbire kısılan dudağını ısırdı, yumruklarını sıktı, Smerdyakov'un üstüne atılacaktı. Öteki hemen fark etti, titredi, bütün vücuduyla geriledi. İvan Fyodoroviç de sessizce, ama oldukça şaşkın bir tavırla kapıya doğru döndü. Öfkeyle, yüksek sesle, tane tane,

— Yarın Moskova'ya gidiyorum, dedi. Bilmek istiyorsan, öğren.

İvan Fyodoroviç, sonraları, bunu Smerdyakov'a söylemeye neden gerek gördüğüne kendisi de şaşmıştı.

Öteki, bunu bekliyormuş gibi,

— En iyisi bu zaten, diye atıldı. Ama belki burada bir şeyler olur da sizi Moskova'dan telgrafla çağırırlarsa o başka…

İvan Fyodoroviç yeniden durduğu yerde Smerdyakov'a doğru hızla döndü, ama onun hali de değişmişti. Laubaliliği, kayıtsızlığı o anda kayboldu; yüzünde dikkatli ama yaltaklanan, ürkek bir bekleyiş ifadesi belirdi. Sabit bakışında, "Bir şeyler daha söylemeyecek misin, hadi durma!" gibilerden bir anlam vardı.

İvan Fyodoroviç nedense sesini alabildiğine yükselterek,

— Böyle bir durumda Çermyaşnaya'dan da çağırmazlar mıydı sanki? diye haykırdı.

— Evet, Çermyaşnaya'dan da rahatsız ederlerdi… tabii…

Smerdyakov alçak sesle konuşuyor, şaşırmış görünüyordu. Gözleri hâlâ İvan Fyodoroviç'in üstündeydi.

— Yalnız Moskova Çermyaşnaya'dan daha uzaktır. Çermyaşnaya için direttiğine göre ya yol masrafına acıyor, ya da yol yorgunluğumu düşünüyordun, öyle mi?

Smerdyakov pis pis sırıtarak, kısık bir sesle,

— Pek doğru efendim… diye mırıldandı, ne olur ne olmaz diye kendini geriye atmaya hazırlandı.

Ama İvan Fyodoroviç, birdenbire, Smerdyakov'u o şaşkın haliyle bırakarak güldü ve gülmeye devam ederek hızla kapıdan içeri girdi. O anda yüzüne bir bakan olsa neşesinden gülmediğini anlardı. Zaten kendisi de o sırada içinde bulunduğu durumu açıklayamazdı. Hareketleri, yürüyüşü insana nöbet geçiriyormuş hissi veriyordu.

VII

“Akıllı İnsanla Konuşmak Zevklidir!”

Konuşması da öyleydi. Girer girmez, salonda Fyodor Pavloviç’le karşılaşınca ellerini sallayarak ona,

— Size gelmedim; yukarı çıkıyorum, Allahaısmarladık! diye bağırdı, babasına bakmamaya çalışarak önünden geçti.

Belki o anda ihtiyardan çok nefret ediyordu, ama böylesine açıktan açığa gösterilen düşmanlık duygusu Fyodor Pavloviç için bile beklenmedik şeydi. Anlaşılan ihtiyar ona acele bir şey anlatmak için kendisini salonda karşılamak istemişti. Ama bu davranış karşısında sessizce durdu, oğlunun tavanarasında kaybolana kadar merdivenden çıkışını alaylı bir bakışla seyretti.

İvan Fyodoroviç’in ardından giren Smerdyakov’a dönerek,

— Ne olmuş ona? diye sordu.

— Kim bilir, belki bir şeye kızmış… diye kaçamak bir karşılık verdi öteki.

— Canı cehenneme! Varsın kızsın. Semaveri çabuk getir de defol buradan, çabuk! Şey… ne var ne yok?

Ondan sonra, Smerdyakov’un demin İvan Fyodoroviç’e şikâyet ettiği, yani beklenen konuk kadınla ilgili birtakım sorular başladı. Biz geçelim bunları… Yarım saat sonra ev kilit altındaydı, kaçık ihtiyar tek başına odalarda geziniyor, heyecan içinde kararlaştırılan beş tıklatmayı duymayı umuyordu. Arada bir karanlık pencerelerden dışarı bakıyor, ama gecenin karanlığından başka şey göremiyordu.

Vakit çok geç olduğu halde İvan Fyodoroviç hâlâ uyumuyor, hep düşünüyordu. O gece, çok geç, saat ikide yatmıştı. Kafasından neler geçtiğini anlatmayacağım, hem ruhuna girmemizin henüz sırası değil; onun da zamanı gelecek. Zaten içindekileri aktarmaya ne kadar çabalasak, kolay olmayacaktı bu, çünkü kafası belirli düşüncelerden çok birtakım karmakarışık, anlaşılmaz duygularla doluydu. Kendisi de dizginleri elden kaçırdığını hissediyordu. Ayrıca birtakım acayip, akla gelmez isteklerle

hırpalanıyordu. Mesela, gece yarısından sonra birdenbire aşağı inip kapıyı açmak, kulübeye giderek Smerdyakov'a sopa çekmek için dayanılmaz bir istek duydu. Ama bunun nedenini kesin olarak açıklayamazdı, sadece bu uşağı dünyanın en büyük yalancısı olarak görüyor, bu yüzden ondan nefret ediyordu. Bir yandan da zaman zaman anlaşılmaz küçültücü bir ürkeklik bütün benliğini kaplıyordu. İvan Fyodoroviç hiç dermanı kalmadığını hissediyor, midesi bulanıyordu. Kötü bir duygu ruhunu sarmış, acı ile bağırıyordu, sanki birisinden öç almak istiyordu. Deminki konuşmayı hatırlarken bazı anlar Alyoşa'dan bile nefret ediyordu. Katerina İvanovna'yı hemen hemen hiç aklına getirmiyordu; buna sonraları çok şaşmıştı. Çünkü daha bir gün önce, sabah, Katerina İvanovna'da, "ertesi gün Moskova'ya gideceğim," diye yüksekten atarken içinden bir ses, "Atıyorsun, gidemezsin, övündüğün gibi kolay kolay ayrılamazsın!" diye fısıldıyordu. Çok zaman sonra o geceyi düşünen İvan Fyodoroviç, sedirinden birdenbire kalkarak, sanki görülmekten son derece korkuyormuş gibi, usulca kapıyı açtığını, merdivene çıkıp alt kattaki odalarda Fyodor Pavloviç'in hareketlerini nasıl kolladığını anlaşılmaz bir tiksintiyle hatırladı. Uzun uzun, belki beşer dakikalık sürelerle ve garip bir merakla, soluğunu tutarak, kalbi çarpa çarpa aşağısını dinliyor, ama bunu neden, ne amaçla yaptığını şüphesiz kendi de bilmiyordu. Bu hareketini ömrünün sonuna kadar "çirkin" saymış, yaşadığı sürece varlığının en gizli köşesinde buna "hayatındaki en adi hareket" adını vermişti. O dakikalarda Fyodor Pavloviç'e nefret falan duyduğu yoktu, sadece içini dayanılmaz bir merak kemiriyordu.

Karanlık pencerelere bakıp bakıp odanın ortasında birdenbire durarak, dışardan camı tıklatan var mı diye nasıl dinlediğini düşünüyor, gözünün önüne getiriyordu. Bu amaçla tam iki defa merdiven başına çıkmıştı. İvan Fyodoroviç, ortalık tamamen sessizleştikten, Fyodor Pavloviç saat ikiye doğru yattıktan sonra yattı. Uyuyacaktı, kesin olarak karar vermişti; kendisini pek bitkin hissediyordu. Gerçekten, yatar yatmaz deliksiz bir uykuya daldı, hiç düş görmeden uyudu, ama erkenden, saat yediye doğru uyandı. Gözlerini açınca kendini umulmadık derecede dinç, güçlü hissederek şaşırdı. Hızla yataktan fırlayıp aynı hızla giyindi, bavulunu çıkarıp hemen, acele acele hazırlanmaya koyuldu. İyi bir rastlantıyla, bir gün önce yıkamaya verdiği çamaşırı hazırlanmış, gelmişti. İvan Fyodoroviç gülümsedi; işi uz gidiyordu, ani gidişine bu bakımdan da engel yoktu.

Gidişi ani olmasına gerçekten aniydi. Gerçi dün, ilkin Katerina İvanovna'ya, sonra da Smerdyakov'a ertesi gün gideceğini söylemişti, ama gece yatarken —bunu gayet iyi hatırlıyordu— o anda gitmeyi, hiç olmazsa yataktan kalkar kalkmaz ilk işinin bavulunu hazırlamak olacağını aklından bile geçirmiyordu. Sonunda bavulu da, çantası da hazırdı. Marfa İgnatyevna her zamanki gibi, "Çayınızı burada mı, aşağıda mı içeceksiniz?" diye geldiği zaman saat dokuza yaklaşıyordu. İvan Fyodoroviç aşağı indi. Hareketlerinde bir dağınıklık, bir telaş sezildiği halde oldukça neşeliydi. Babasıyla güler yüzle selamlaştı, hatta ayrıca sağlığıyla ilgilendi, ama adamın verdiği karşılığın sonunu beklemeden birden, bir saat sonra temelli olarak Moskova'ya gideceğini haber verdi, araba getirtmesini istedi. İhtiyar bu haberi hiç hayret göstermeden dinledi, oğlunun gidişine, pek de nazik olmayan bir şekilde üzülmeyi unuttu. Onun yerine kendine ait çok önemli bir işi hatırladı.

— Oldu mu bu, ne olurdu haber verseydin!… Neyse, zarar yok, işi şimdi yoluna koruz. Bana büyük bir iyilik yapsana iki gözüm: Çermyaşnaya'ya uğrayıver ne olur. Zaten Volovye istasyonundan on iki verst ya tutar ya tutmaz. Sola saptın mı, Çermyaşnaya'dasın.

— Yapamam, kusura bakmayın: istasyona seksen verstlik yol var, Moskova'ya giden tren akşamın yedisinde kalkar; ancak yetişirim.

— Yarın ya da öbür gün gidersin, bugünlük Çermyaşnaya'ya uğrayıver oğlum. Babanın şu kadarcık isteğini yerine getirsen ne olur sanki! Burada işlerim olmasa çoktan kendim bir koşu gider dönerdim. Orada son derece önemli ve acele bir işim var… Ama burası da… öyle zamana geldi ki… Bak anlatayım: benim Begiçev'le Diyaçkin'de birer fundalığım var. Baba oğul Maslov'lar bunlara sadece sekiz bin fiyat biçmişler. Oysa daha geçen yıl bir alıcı on iki bin veriyordu, ama adam buralı değildi, mesele de burada zaten. Buradakiler arasında alıcı çıkmıyor; baba oğul Maslov'lar yüz binlik herifler, milleti avuçlarına almışlar; ne verilirse almak zorundasın, yerlilerden kimse karşı koyamıyor. Geçen perşembe İlyinski papazından bir mektup geldi: Gorstkin'in geldiğini yazıyor. Bu da ufakça bir tüccar, tanırım onu. Buralı değil, değeri de bunda… Pogrebov'lu; anlayacağın Maslov'lardan korkusu yok, buralı değil çünkü… Koruya on bir bin vereceğini söylüyormuş, anladın mı? Papaz, burada ancak bir hafta kalacağını yazıyor. Sen gitsen de anlaşsan onunla.

— Papaza yazın, o anlaşsın.

— Yapamaz, beceremez o, kolay değil ki bu… İşten anlamaz. Paha biçilmez adam, eline senetsiz sepetsiz yirmi binimi emanet ederim. Gelgelelim işe hiç aklı ermiyor, kargalar bile dolandırır onu! Oysa okumuş adam, düşün bir kere. Gorstkin'e gelince; o, görünüşte "mavi mintanlı" köylünün biri, ama hinoğlu hinlikte üstüne yoktur, işin belalı tarafı da bu zaten… Herif yalancının biri. Bazen öyle uyduruyor ki bunu ne diye yaptığına bir türlü akıl erdiremezsin. Evvelsi yıl, karısının öldüğünü, ikinci kez evlendiğini uydurmuştu; oysa hiçbirinin aslı yok, karısı hâlâ sağ, herifi günde üç kere bir temiz dövüyor… İşte şimdi, onun yalan mı, doğru mu söylediğini anlamamız gerekiyor: koruyu gerçekten satın almaya ve on bir bini vermeye niyeti var mı, yok mu öğrenmeliyiz.

— Bunu ben de beceremem, benim de işten anladığım yok.

— Yo, dur; sen yaparsın, sana Gorstkin'in bütün özelliklerini anlatacağım, epeydir onunla alışverişim var. Bak dinle: sakalına bakmak lazım onun; pis, cılız kırmızı bir sakalcığı var. Sakalı titrerse, ayrıca kendisi de konuşurken hiddetlenirse âlâ, doğruyu söylüyor, iş yapmak istiyor demektir. Ama sol eliyle sakalını sıvazlayıp sırıtıyorsa bil ki kafeslemek peşinde… Gözlerine bakmayacaksın onun, madrabaz olduğu için gözlerinin bulanık sudan farkı yok; sakalına bak, sakalına… Sana bir mektup vereceğim, gösterirsin ona. Asıl adı Lyagavıy,[89] Gorstkin değil. Ama sakın ona Lyagavıy deme, gücenir. Anlaşırsan, durumu uygun görürsen bana yaz. Kısaca şöyle yazsan yeter: "Yalanı yok." Şey, on bir binden bir binlik ikram edebilirsin, fazlasına yanaşma. Düşün, sekiz nerde, on bir nerde! Tam üç bin fark var. Üç bin sokakta bulunmuyor ya!.. Böyle alıcıyı kaçırmamalı, üstelik paraya dehşetli ihtiyacım var. İşin, ciddi olduğunu bildirirsen, oraya bir koşu gelir işi bağlarım, ne yapıp yapıp vakit bulurum artık. Oysa şimdi ne diye gideyim, belki de bunlar sadece papazın uydurmasıdır. E, söyle bakayım, gidiyor musun gitmiyor musun?

— Gidemem, vaktim yok, bağışlayın.

— Canım, babana bir iyilik yapsan ne olur, ben de bunu unutmam elbette. Hiçbirinizde duygu yok yani! Bir iki gün geç gidersen ne çıkar sanki! Nereye gidiyorsun şimdi, Venedik'e mi? İki günde Venedik'in yerinden kaçmaz ya! Alyoşa'yı gönderirdim ama, ne anlar o böyle işlerden! Sen

akıllı adamsın da ondan istiyorum. Kereste sattığın yok, ama anlayışın var. Adamın söylediklerinin ciddi olup olmadığına dikkat et, yeter. Diyorum ya, sakalına bakacaksın: sakalcığı titriyorsa niyeti ciddi demektir.

İvan Fyodoroviç yüzünü buruşturarak, hırçın bir sırıtışla,

— Zorla mı göndereceksiniz beni o uğursuz Çermyaşnaya'ya! diye bağırdı.

Fyodor Pavloviç, oğlunun kızgınlığını fark etmemiş ya da fark etmek istememiş gibi davranarak sadece gülümseyerek karşılık verdi.

— Öyleyse gideceksin; gideceksin, değil mi? Hemen iki satırcık bir şey yazıvereyim.

— Gidip gitmeyeceğimi henüz bilmiyorum, yolda karar veririm.

— Neden yolda karar veriyorsun, hemen şimdi ver kararını. Hadi canım, hadi! Anlaşırsan, bana iki satırcık çiziktiriver, papaza bırak; bana lahzada yetiştirir. Ondan sonra sana engel olmam, Venedik'e mi, nereye istersen güle güle git! Volovye istasyonuna papazımız bırakır seni.

İhtiyar, sevincinden kabına sığamıyordu. Mektubu yazdı, araba için haber gönderdiler. Mezeyle konyak geldi. İhtiyar sevindiği zaman hep fazla duygulanır coşardı, ama bu kez kendini tutuyordu. Mesela, Dmitri Fyodoroviç'in adını ağzına almıyordu. Ayrılma ona zerre kadar dokunmadı. Hatta konuşacak söz bulamıyormuş gibi bir hali vardı. İvan Fyodoroviç, bunu iyice fark etti. "Hayli bıktırdım onu galiba…" diye düşündü. Ancak oğlunu merdivenden aşağı uğurlarken ihtiyarın yüzünde bir gülümseme belirdi, kucaklaşmak için sokulmak istedi. Ama İvan Fyodoroviç bundan açıkça kaçınarak elini uzattı, ihtiyar da kendini toparladı.

— Hadi uğurlar olsun, uğurlar olsun! Bir kere daha uğrarsın, değil mi? diye tekrarlıyordu. Her zaman gel, memnun olurum. Hadi Allaha emanet ol!

İvan Fyodoroviç, arabaya bindi. Babası son kez,

— Güle güle İvan, pek gücenme bana! diye seslendi.

Bütün ev halkı İvan Fyodoroviç'i uğurlamaya çıkmıştı: Smerdyakov, Marfa ve Grigori. O da hepsine onar ruble bahşiş verdi. Arabaya binince,

Smerdyakov dizlerindeki battaniyeyi düzeltmek için sokuldu.

İvan Fyodoroviç gene dünkü gibi, hem de sinirli bir gülüşle,

— İşte görüyorsun ya… Çermyaşnaya'ya gidiyorum… diye ağzından kaçırdı.

Sözlerini sonradan da uzun zaman unutamadı.

Smerdyakov, derin bakışını İvan Fyodoroviç'e dikerek kesin bir tavırla,

— "Akıllı insanla konuşmak zevklidir" diye boşuna söylememişler, dedi.

Araba hareket etti ve hızla uzaklaştı. Yolcunun içi huzursuzdu, ama hasret dolu bakışını etrafta gezdirerek tarlaları, bayırları, ağaçları, pırıl pırıl gökte uçan yaban kazı sürüsünü seyrediyordu. Birdenbire içine ferahlık doldu. Arabacıyla konuşmayı denedi. Köylünün verdiği karşılıkta onu çok ilgilendiren bir taraf buldu, ama bir an sonra sözlerinin bir kulağından girip öbüründen çıktığını, aslında adamcağızın verdiği karşılıkları pek kavrayamadığını fark etti. Sustu, böylesi de iyiydi: hava temiz, serin, gökyüzü açıktı. Gözünün önünden Alyoşa ile Katerina İvanovna'nın hayalleri geçti. Hafifçe gülümsedi, sevgili hayallerinin üzerine üfledi, onlar da dağılıverdiler. "Bunlara da zaman gelecek…" diye düşündü. İlk menzile çabuk vardılar, atları değiştirerek Volovye'ye doğru yol almaya başladılar. Ansızın kafasına "Akıllı insanla konuşmak pek zevklidir…" sözleri takıldı. Bununla ne demek istemişti acaba?.. "Çermyaşnaya'ya gittiğimi haber vermem çok gerekliydi sanki!.." Hep o hızla Volovye istasyonuna vardılar. İvan Fyodoroviç arabadan indi, oradaki arabacılar etrafını sardı. Çermyaşnaya'ya köyler arasından geçen on iki verstlik yol vardı, kendi hayvanlarıyla götüreceklerdi. İvan Fyodoroviç arabayı hazırlamalarını söyledi. Menzil binasına girdi, etrafa bakındı, müdürün karısına baktı, sonra birden tekrar dışarı çıktı.

— Çermyaşnaya'dan vazgeçtim. Yediye kadar trene yetişir miyim, çocuklar?

— Ulaştırırız beyim. Arabayı koşalım mı?

— Hemen. Yarın şehre gideniniz olacak mı acaba?

— Olmaz mı, Mitri gidecek.

— Senden ufak bir ricam var, Mitri. Babam Fyodor Pavloviç Karamazov'a uğra, Çermyaşnaya'ya gitmediğimi söyle. Yapabilir misin?

— Uğrarız, niye uğramayalım! Fyodor Pavloviç'i eskiden beri tanırız.

İvan Fyodoroviç,

— Güzel. Bahşişini de al; ondan kolay kolay para çıkmaz!

Neşeyle güldü. Mitri de güldü.

— Vermez ya. Sağol bey! Hiç meraklanma, dediğini yaparım.

Akşamın yedisinde İvan Fyodoroviç trene binip Moskova'ya yollandı. "Geçmişle, eski âlemle her şey, birden bitti, oradan ne bir haber, ne bir ses isterim artık! Yeni âleme, yeni yerlere, hem de bir daha geriye bakmadan…" Ama ruhunu sevinç yerine derin bir karanlık kapladı; kalbi, ömründe duymadığı bir hüzünle sızlıyordu. Bütün gece düşündü durdu.

Tren uçarcasına gidiyordu. Ancak gün ağarırken, Moskova'ya girdikleri sırada kendine gelir gibi oldu. İçinden,

— Alçağın biriyim… diye mırıldandı.

Fyodor Pavloviç, oğlu yola çıktıktan sonra pek memnun bir haldeydi. Tam iki saat mutluydu, oturmuş konyağını çekiyordu. Birdenbire evde pek aksi, herkes için pek tatsız, Fyodor Pavloviç'i son derece telaşlandıran bir olay oldu: Bir şey almak için bodruma inen Smerdyakov, merdivenin üst basamağından aşağı yuvarlandı. Bereket o sırada avluda bulunan Marfa İgnatyevna gürültüyü duydu. Düştüğünü görmedi, ama çığlığını, özel, garip, öteden beri bildiği, nöbete tutulan saralılara özgü çığlığını duydu. Nöbete merdivenden inerken tutulmuşsa, tabii o zaman baygın halde düşmesi gerekirdi; belki de nöbet, düşmesi yüzünden gelmişti. Hangisinin doğru olduğu anlaşılamadı. Smerdyakov'u bodrumun dibinde, ağzı köpürmüş, sarsıntılar içinde buldular. İlkin kolunun, bacağının, bir yerinin kırıldığını sandılar. Ama Marfa İgnatyevna'nın söyleyişiyle "Tanrı korudu" da böyle bir şey olmadı. Yalnız bodrumdan yukarı çıkarmak hayli güç oldu. Komşulardan yardım isteyerek ancak başardılar. Besbelli korkmuş, şaşırmış halde olan Fyodor Pavloviç de onlara yardım ediyordu. Hasta bir türlü kendine gelemiyordu; nöbetler arada bir kesilir gibi oluyor, yeniden başlıyordu. Oradakiler bu nöbeti, geçen yıl kaza ile tavanarasından düştüğü

zamankine benzetiyorlardı. O zaman tepesine buz konulduğunu hatırladılar. Bodrumda henüz buz vardı; Marfa İgnatyevna bu işle ilgilendi. Fyodor Pavloviç de akşamüstü doktor Herzenstube'yi çağırttı. Doktor hemen geldi, hastayı büyük dikkatle muayene etti. (Herzenstube yaşlı, pek saygıdeğer bir adamdı, eyaletin en titiz, en dikkatli doktoruydu.) Nöbetin son derece önemli ve "büyük tehlikeler doğurabilecek çeşitten" olduğunu söyledi. Şimdiki halde kendisi hastanın durumunu tamamen anlamış değildi, ama bugünkü önlemler yarar sağlamazsa, yarın sabah başka çareler düşünecekti. Hastayı Marfa İgnatyevna ile Grigori'nin kulübedeki odalarına bitişik odaya yatırdılar. Fyodor Pavloviç daha sonra da bütün gün ardı ardına tersliklerle karşılaştı: yemeği Marfa İgnatyevna yaptı; çorbası Smerdyakov'unkiyle kıyaslanınca "bulaşık suyu" gibiydi. Tavuğu öylesine kurutmuştu ki çiğnenmiyordu. Marfa İgnatyevna efendisinin bu acı, ama haklı sitemlerine, tavuğun zaten pek kart olduğunu, kendisinin de aşçı okuluna gitmediğini söyleyerek karşılık verdi. Akşam yeni bir üzüntü çıktı: Fyodor Pavloviç'e, evvelsi günden beri rahatsız olan Grigori'nin büsbütün yatağa düştüğünü, belinin iyice tutulduğunu haber verdiler. Fyodor Pavloviç çayını bir an önce bitirerek tek başına eve kapandı. Son derece kuşkulu bir bekleme içindeydi. Artık bu gece Gruşenka'yı kesinlikle bekliyordu; mesele buydu. O sabah Smerdyakov'dan, "Kesin olarak geleceklerine söz verdiler," diye teminat almıştı. Uslanmak bilmez ihtiyarın kalbi huzursuzlukla çarpıyor, boş odaların birinden çıkıp birine giriyordu. Kulağı kirişteydi; Dmitri Fyodoroviç'in onu bir köşeden kollaması pekâlâ mümkündü. Kadın pencereye vurur vurmaz (Smerdyakov daha evvelsi gün, Gruşenka'ya nereye, nasıl vuracağını öğrettiğini Fyodor Pavloviç'e söylemişti), kapıyı açacak, —Allah korusun— korkudan kaçıp gitmesin diye, antrede bir saniye eğlenmeden hemen içeri alacaktı.

Fyodor Pavloviç, pek telaşlıydı, ama kalbi hiçbir zaman bu kadar tatlı umutlarla dolup taşmamıştı: öyle ya, bu sefer mutlaka gelecekti, bunu kesin olarak söyleyebilirdi!

Altıncı Kitap

Rus Rahibi

I

Staretz Zosima ve Konukları

Alyoşa, yüreği kuşku, acı dolu olarak Staretzin hücresine girince şaşkınlıkla durakladı. Ölmek üzere, koma halinde bulmaktan korktuğu hasta koltuğunda oturuyordu. Pek halsiz, pek bitkindi, ama yüzünde dinlenmiş, neşeli bir ifade vardı. Konuklarıyla sakin, rahat konuşuyordu. Zaten yatağından Alyoşa'nın gelişinden ancak çeyrek saat önce kalkmıştı. Konukları daha önce hücreye toplanmış, uyanmasını bekliyorlardı. Paisiy Peder, kesin olarak, Staretzin o sabah söz verdiği gibi, "kalbine aziz olan kimselerle bir daha konuşmak için" mutlaka kalkacağını söylemişti. Ölmek üzere olan Staretzin her sözü gibi bu vaadine de bütün kalbiyle inanan Paisiy Peder, hastayı kendini kaybetmiş, hatta soluksuz bile görse yeniden ayağa kalkıp sözünü yerine getirmesini beklerdi; Staretze inancı öylesine güçlüydü.

O sabah Staretz Zosima, uykuya dalmadan önce, kesin olarak, "Kalbimin sevgilisi olan sizlerle konuşma zevkini bir kere daha tatmadan ölmeyeceğim, sevimli yüzlerinize bakıp içimdekini bir kere daha dökeceğim!" demişti. Staretzin belki de son konuşmasını dinlemek için toplanmış olanlar yıllardan beri ona candan bağlı dostlarıydı. Dört kişiydiler: Yosif Pederle Paisiy Peder; oldukça az okumuş, henüz çok yaşlı olmayan, basit tabakadan geldiği halde sağlam bir ruha, sade, sarsılmaz bir imana sahip olan keşişhane Başrahibi Mihayıl Peder üçüncü konuğuydu. Görünüşte sertti, ama kalbi derin, ince duygularla doluydu; besbelli utangaçlığından hassaslığını dışarı vurmaya çekinirdi. Dördüncü konuk, çok yoksul bir köylü rahip, ihtiyar Anfim kardeşti. Okuması yazması pek yoktu; kimseyle konuşmaz, sinek gibi hali vardı. Akıl erdiremediği korkunç bir şey karşısında ürkmüş gibi duruyordu. Bu ödlek, çekingen adamı Staretz Zosima çok sever, derin bir saygı beslerdi ona. Oysa hayatında en az konuştuğu adam da rahip Anfim'di. Aslına bakılırsa ikisi, çok eskiden, belki kırk yıl kadar önce anayurdu baştan başa beraberce dolaşmışlardı. Fakir, tanınmamış Kostroma[90] manastırlarından birinde rahipliğe başlayan Staretz Zosima, bağış toplamaya çıkmış Anfim Pedere katılmış, birlikte dolaşmışlardı.

Ev sahibiyle konuklar, önce de söylediğimiz gibi, Staretzin avuç içi kadar olan ikinci odasında toplanmışlardı. Ayakta duran rahip adayı Porfiri'den

başka dördü de Staretzin koltuğunun çevresinde birinci odadan getirilen sandalyelere yerleşmişlerdi. Hava kararıyordu, odayı sadece ikonların önündeki kandillerle mumların ışığı aydınlatıyordu. Kapıda şaşkın şaşkın duran Alyoşa'yı gören Staretz onu sevinçli bir gülümsemeyle karşıladı, elini uzattı.

— Merhaba benim uslu oğlum, merhaba canım; geldin demek! Yetişeceğini biliyordum.

Alyoşa, yaklaşarak yere kadar eğildi, ağlamaya başladı. Kalbinden bir şey kopacakmış gibi içi titriyor, ağlamamak için güç tutuyordu kendini.

Staretz, sağ elini başına koyarak gülümsedi:

— Dur ağlama, daha sırası gelmedi. Görüyorsun ya, oturmuş konuşuyorum. Belki, dünkü kızı Lizaveta'yı kucağında tutan Vışegorya'lı o sevimli tazenin dilediği gibi, daha yirmi yıl da yaşarım. (İstavroz çıkararak) Ulu Tanrım, anasıyla kızı Lizaveta'yı koru!.. Porfiri, kadıncağızın bağışını söylediğim yere götürdün mü?

Staretz, dün, "kendisinden yoksul birisine" verilmek üzere bırakılmış altmış kapiği hatırlamıştı. Hayır sahipleri, kendi emekleriyle kazandıkları paradan bu gibi bağışları çeşitli nedenlerle yapıyorlardı. Staretz, o parayı daha o akşamdan, o sıralar evi yanarak çocuklarıyla dilenmeye çıkan, kasabamızdan bir dul kadına yollamıştı. Porfiri ödevini hemen yaptığını, parayı emredildiğini söyleyerek verdiğini bildirdi.

Staretz, Alyoşa'ya döndü:

— Kalk yavrum, dedi. Bırak da yüzünü göreyim. Seninkilere gittin mi, ağabeyini gördün mü?

Staretzin böyle kesin ve emin bir tavırla kardeşlerinden birini sorması Alyoşa'nın tuhafına gitti.

— Ağabeylerimden yalnız birini gördüm; diye karşılık verdi.

— Dünkünden, büyükten; hani ayaklarına kapandığım kardeşinden söz ediyorum.

— Onu yalnız dün gördüm, bugün bir türlü bulamadım, dedi Alyoşa.

— Bulmaya çalış. Yarın gene git, hem acele git, her şeyi bırak ve git. Belki korkunç bir şeyi önleyebilirsin. Dün, çekeceği büyük acının önünde eğilmiştim…

Staretz ansızın sustu, düşünceye daldı. Sözleri garipti. Staretzin bir gün önce yere kapanmasına tanık olan Yosif Peder, Paisiy Pederle bakıştı. Alyoşa dayanamadı, büyük bir heyecanla,

— Babamız ve hocamız, dedi, sözleriniz açık değil… Ne çeşit bir acı çekeceğini kastediyorsunuz?

— Bu kadar meraklı olma! Dün korkunç bir şey görür gibi oldum… Bakışında bütün kaderi belirmişti sanki… Öyle bir bakışı vardı ki… bu adamın kendisi için hazırladıkları ürperti verdi bana… Hayatımda bir iki defa bazı kimselerin böyle… kaderlerinin yüzlerine vurduğunu görmüştüm. Yazık ki her defasında da kaderin dediği oldu. Seni onun yanına, varlığının faydası olur diye yollamıştım. Ama her şey Tanrıdandır, kaderimizi de o çizer… “Toprağa düşen bir buğday tanesi yok olmazsa, yalnızca bir buğday tanesi olarak kalır; ama yok olursa, o zaman bereketli ürün doğurur.” Bunu aklında tut. Seni çok defadır yüzün için kutsadım Aleksey, bunu bil. (Staretzin yüzünde tatlı bir gülümseme belirdi.) Senin için şunu düşünüyorum: bu duvarlar arasından çık, ama dünyada da rahip gibi kal. Senin de birçok düşmanların olacak, ama onlar da sevecek seni. Hayatta çok acı çekeceksin; bu acılar senin mutluluğunu artırmaya yarayacak. Hem kendin şükredeceksin, hem de başkalarına öğreteceksin bunu. Sen böylesin işte.

Staretz duygulu bir gülümsemeyle döndü:

— Pederler ve hocalarım, dedi. Bu gencin yüzünü neden bu kadar cana yakın bulduğumu şimdiye kadar kendisine bile söylememiştim. Şimdi söyleyeceğim işte: onun yüzü benim için bir hatırlatma, nerdeyse bir kehanet anlamı taşıyordu. Hayatımın başlangıcında, henüz pek küçükken, on yedi yaşında bir ağabeyim gözümün önünde öldü. Aradan zaman geçince, ağabeyimin, benim için yukarıdan gönderilmiş bir işaret, bir örnek olduğu kanısına vardım. Gerçekten, öyle sanıyorum ki, hayatımda o olmasaydı belki hiçbir zaman rahip olmaz, bu değer biçilmez yolu seçmezdim. Hayat yolunun başlangıcında onu gördüm; şimdi, bu yol sona ererken de Aleksey, tıpkı onun bir eşi gibi karşıma çıktı. Hem işin garibi,

pederler ve hocalarım, Aleksey'in ağabeyime yalnız dış görünüş bakımından değil, daha çok manen benzemesi; o kadar ki, çoğu zaman onu şu günlerimde geçmişi hatırlatmak, canlandırmak için esrarlı bir şekilde yanıma gelen genç ağabeyim olarak görüyor, bu duruma şaşırmaktan kendimi alamıyordum.

Hizmet eden rahip adayına dönerek,

— Duydun mu Porfiri? dedi. Kaç kere halinden, Aleksey'i senden çok sevdiğim için üzüldüğünü anlamıştım. Şimdi, neden böyle olduğunu anladın, değil mi? Ama seni de seviyorum, bunu bilmelisin; üzüldüğünü görmek beni de kederlendiriyordu. Şimdi aziz konuklarım, size genç ağabeyimden söz açmak istiyorum, çünkü hayatımda ondan değerli, anlamlı ve duygulandıran bir varlığım olmadı. Şu anda hayatım gözümün önüne geliyor, hayatı baştan yaşıyorum sanki…

Burada ayrıca belirtmem gereken bir nokta var: Staretzin hayatının son gününde ziyaretçileriyle konuşmasının yalnız bir kısmı yazılı olarak saklanmıştı.

Bunu, Staretzin ölümünden bir süre sonra, Aleksey Fyodoroviç Karamazov aklında kaldığı gibi kaleme almıştı. Ama yazdıkları tıpatıp o günkü konuşma mıydı, yoksa yazarken hocasıyla eski konuşmalarından da bazı şeyler katmış mıydı, söyleyemem. Hem de Staretz bu notlarda, dostlarına hikâye eder şekilde hiç aralıksız konuşuyor. Oysa, şüphesiz, gerçek durum oldukça farklıydı. Çünkü o akşam toplu bir konuşma yapılıyordu, konuklar arada bir de olsa konuşmaya katılmış olmalıydılar. Belki zaman zaman konu da değişmişti. Ayrıca, Staretzin bazen tıkanarak sesinin kısılması, uyumasa ve konukları yerlerinden kalkmamış olsa bile yatağına uzanması pek mümkündü. Kısacası, o haliyle sürekli olarak konuşmuş olması düşünülemezdi; konuşma süresince Paisiy Peder bir iki kere İncil okumuştu. Dikkate değer başka bir yön de, orada bulunanlardan hiçbirinin Staretzin o gece öleceğini aklına getirmemesiydi. Zaten ömrünün son akşamı dostlarıyla yapacağı uzun sohbet için gündüz çektiği deliksiz uykudan sonra yeniden güç kazanmıştı. Bu onu ayakta tutan son heyecan, son duygulanmaydı. Ama bu pek kısa sürdü, hayatı ansızın kopuverdi. Fakat bundan ileride söz açacağız. Şimdilik şunu haber vermek istedim: Ben Staretzin hikâyesini ayrıntılara dalmadan, Aleksey Fyodoroviç Karamazov'un notlarından aktarmakla yetineceğim. Bunu daha kısa, daha

az sıkıcı buldum. Ama tekrar söylüyorum, Alyoşa notlarına, hiç şüphesiz, Staretzle eski konuşmalarından da bazı kısımlar eklemişti.

II

Tanrının Rahmetine Kavuşan Rahip ve Keşiş Staretz Zosima'nın Hayatı: Staretzin Ağzından Aleksey Fyodoroviç Karamazov Yazmıştır.

Hayat Hikâyesiyle İlgili Bilgiler

a) Staretz Zosima'nın Genç Ağabeyi Hakkında

— Aziz Pederler ve hocalarım, Kuzeyin uzak bir eyaletinde, B. şehrinde doğdum. Babam soyluydu, ama ne çok ünlüydü, ne de büyük rütbe sahibiydi. Ben iki yaşındayken öldüğü için onu hiç hatırlamam. Anneme ufak, ahşap bir evle bir miktar, çok değilse bile çocuklarıyla sıkıntısızca geçinecek kadar para bırakmıştı. İki kardeştik, ben Zinovi ve ağabeyim Markel… Ağabeyim benden sekiz yaş büyüktü; hırçın, öfkeli tabiatlıydı, gene de iyi kalpli, alay nedir bilmez ve özellikle evde bana, anneme, hizmetçilerimize karşı tuhaf denecek kadar sessiz bir çocuktu. Jimnazda iyi okudu, ama öğrenci arkadaşlarıyla kavga etmediği halde pek fazla da bağdaşamadı. Annemin ağabeyime ait hatıraları bundan ibaretti. Markel ölümünden altı ay önce on yedisini doldurduğu sırada şehrimizde tek başına yaşayan, galiba serbest fikirliliği yüzünden Moskova'dan siyasi sürgün olarak bize gönderilmiş bir adamın evine gidip gelmeye başladı. Sürgün, oldukça büyük bir üniversite bilgini ve yaman bir filozoftu. Nedense bizim Markel'i sevdi, onunla sık sık görüşüyordu. Bizim delikanlı bütün kış her akşam ona gitti geldi. Sürgün tekrar Petersburg'a, devlet hizmetine çağırılana kadar —koruyanları olduğu için işini yaptırmıştı— bu böyle devam etti. Büyük Perhiz ayı başladı. Markel, perhiz tutmak istemiyor, alay ediyor, "Saçma şey bunlar," diyordu. "Tanrı neymiş ki…" sözleriyle annemi, hizmetçilerimizi, beni de korkutuyordu. O zaman henüz dokuz yaşındaydım, ama bu sözleri duyunca fena halde korktum. Dört hizmetçimiz vardı; bunlar, tanıdık bir mülkçüden satın aldığımız kölelerdi. Şimdiki gibi hatırlıyorum, annem bunlardan topal, yaşlı aşçı kadın Afimye'yi altmış banknota satıp yerine azat edilenlerden aylıklı bir aşçı tutmuştu. Perhiz ayının altıncı haftasında ağabeyim birden fenalaştı; zaten öteden beri sağlığı pek yerinde değildi. Göğsü zayıftı. Uzun boyu, narin yapısıyla vereme epey yatkındı. O sıralarda soğuk almıştı galiba; doktor geldi, muayene etti, anneme usulca Markel'in hastalığının gırtlak veremi

olduğunu, baharı bulamayacağını fısıldadı. Annem ağlamaya başladı, ağabeyime sezdirmemeye çalışarak, ihtiyatla, günah çıkarıp Kutsal Şarapla Ekmek almasını yalvarıyordu. Ağabeyim bunlara kızdı, Kiliseye bile küfretti, ama bir aralık düşünce aldı onu: annesinin, hastalığı tehlikeli olduğu için, henüz gücü yerindeyken günah çıkarmak, Kutsal Şarapla Ekmek almak için kiliseye yolladığını sezdi. Hasta olduğunu çok önceden de biliyordu. Bir yıl önce, bir gün sofrada annemle bana büyük bir soğukkanlılıkla "Bu dünyada yaşayıcı değilim, belki bir yılım bile kalmadı…" demişti. Kehaneti çıktı. Üç gün sonra Kutsal Haftaya girdik. Ağabeyim salı sabahından günah çıkarma ayinlerine devam etmeye başladı. Anneme, "Sırf sizi sevindirmek, gönlünüzü hoş etmek için yapıyorum," diyordu. Annem hem sevincinden hem kederinden ağlıyordu: "Markel'in bu derece değişmiş olması, sonunun pek yaklaştığına işaret…" diye düşünüyordu. Ama ağabeyim kiliseye çok gidemedi, yatağa düştü; günah çıkarma ayinleri evde yapıldı. Günler ışıklı, hava temizdi, ortalık bahar korkuyordu. O yıl Paskalya yortusu geç geliyordu. Hatırımdadır, ağabeyim bütün gece durmadan öksürüp doğru dürüst uyuyamadığı halde, sabah gene de giyinir, koltuğa oturmaya çabalardı. Sakin, uslu, sessizce gülümsemeyle gözümün önünde; yüzü gene de canlı, neşeliydi. Ruhu da hayret verici şekilde değişmişti. İhtiyar dadımız odasına girip, "Evladım, izin ver de ikonun önündeki kandili yakayım," derdi. Eskiden buna imkân mı vardı, o saat kandili üfleyiverirdi! Oysa şimdi, "Yak dadıcığım, yak," diyordu. "Önceleri sana engel olmakla canavarlık ediyormuşum. Sen kandili yakarken dua edersin, ben de sana bakıp içim sevinç dolu duana katılırım. İkimiz de aynı Tanrıya dua etmiş oluruz." Sözlerini tuhaf bulurduk, annem odasına çekilip ağlardı, ama yanındayken gözlerini kurular, neşeli görünmeye çalışırdı. Markel, "Ağlama anneciğim, ağlama," derdi, "daha çok yaşayacağım. Sizinle birlikte güzel günlerimiz olacak… Hayat tatlı, neşe dolu!" "Neşe neresinde bunun oğlum, bütün gece ateşler içinde yanıp öksürüyorsun, göğsün parça parça olacak nerdeyse…" Markel gene, "Yo, ağlama anne," diye tekrarlardı, "ağlama; hayat cennettir, hepimiz cennetteyiz, yalnız bunu bilmek istemiyoruz. Bilmek isteseydik hemen yarın bütün dünya gerçek bir cennete dönerdi." Sözlerine şaşardık; garip ama kesin bir şekilde konuşuyordu. Biz de ona bakarak duygulanıyor, ağlıyorduk. Eşdost gelince, "Aziz dostlarım, sevginizi neyle hak ettim," diyordu. "Bu halimle beni nasıl seviyorsunuz. Önceden nasıl oldu da sevginizi bilemedim, değerlendiremedim!" Odasına giren hizmetçilere de

ikide bir, “Canım, bana ne diye bu kadar bakıyor, hizmet ediyorsunuz, layık değilim buna!” diyordu. “Tanrı affedip hayatımı bağışlarsa, ben size hizmet edeceğim, zira hepimizin birbirimize hizmet etmesi gerek.” Sözlerini duyan annem başını sallıyor, “Sana bunları hastalık söyletiyor yavrum,” diyordu. “Canım anneciğim, uşaklar olmadan beylik olmaz, ama ben uşaklarımın uşağı olmak istiyorum; onlardan farklı olmaya dayanamıyorum! Şunu da bil ki, anneciğim, hepimiz birbirimize karşı suçluyuz, hele ben herkesten çok…” Annem elinde olmadan gülümsedi. Hem ağlıyor, hem gülüyordu. “Neden herkesten suçlu olasın oğlum? Ortalıkta katiller, haydutlar varken sen ne yaptın da kendini bu kadar suçlandırıyorsun?” “Anneciğim, kan damlacığım benim (o sıralar böyle akla gelmedik tatlı adlar bulurdu), tatlı ruhum benim, şunu bil ki, herkes birbirine karşı her bakımdan suçludur. Bunu sana nasıl açıklayacağımı bilemiyorum. Gerçeğin bu olduğunu, içim sızlayacak kadar hissediyorum. Nasıl oluyor da önceden yaşıyorduk, birbirimize kızıyorduk ve hiçbir şeyden haberimiz yoktu!” Ağabeyim her gün uykudan kalkınca biraz daha fazla duygulanıp coşuyor, içi sevgiden titriyordu. Doktor gelince —Eisenschmidt adında yaşlı bir Almandı bu— Markel ona takılırdı: “E, bir güncük daha yaşamama izin var mı, doktor?” Adam, “Bir değil, daha çok, çok yaşarsınız,” diye yanıt verirdi. “Aylarınız, yıllarınız var…” “Yılı, ayı, günü saymaya gerek var mı!” diye bağırırdı Markel. “İnsanın mutluluğun derinliğine varması için bir gün bile yeter. Ne diye birbirimizle kavga ediyor, böbürlenip kin tutuyoruz. Hep birlikte hemen bahçeye inmeliyiz; gezmeli, eğlenmeli, birbirimizi sevmeli, kucaklaşmalıyız, hayatı kutsamalıyız!” Annem doktoru kapıya kadar uğurlarken adam, “Oğlunuzun günleri sayılı,” dedi. “Hastalık beynine vurdu.” Odanın pencereleri bahçeye bakıyordu; yaşlı ağaçlarla dolu loş bir bahçemiz vardı. Ağaçlar yavaş yavaş tomurcuklanmaya başlamıştı. Erkenci kuşlar pencerelerin önünde cıvıldaşıp duruyorlardı. Ağabeyim bunları hayranlıkla seyrederken birdenbire onlardan da af dilemeye başladı: “Tanrının kuşçukları, sevgili kuşçuklarım, siz de bağışlayın beni, size karşı bile suçluyum!”

Ne demek istediğini o zamanlar anlayamamıştık. Ağabeyim de sevinçten ağlayarak, “Evet,” diyordu, “çevrem gök, kuşlar, ağaçlar, tarlalar gibi Tanrı görkemiyle dolu olduğu halde, kirli yaşadım; her gördüğüm şeyi kirlettim, bütün bu güzelliklerden, görkemden hiç haberim olmadı.” Annem ağlıyor, “Üzerine ne çok günah alıyorsun oğlum!” diyordu. “Hayatım anneciğim

benim, kederimden değil, keyfimden ağlıyorum. Onlara karşı suçlu olmayı kendim istiyorum. Anlatamam ki sana; onları nasıl seveceğimi bilemiyorum da ondan… Varsın herkese karşı suçlu olayım, böyle olunca hepsi beni bağışlar… İşte sana cennet. Zaten şimdi bile cennette değil miyim?”

Daha da pek çok unutulmuş, anlatmakla bitmez tarafları vardı. Hiç unutmam, bir gün odasında yalnızken içeri girmiştim. Akşamın ilk saatleriydi, hava açıktı, batan güneşin pencereden çaprazlama düşen ışığı bütün odayı aydınlatıyordu. Beni görünce yanına çağırdı. Yaklaştım. Omuzlarımı iki eliyle kavradı, sevgiyle, duygulanarak, yüzüme baktı, baktı, bir an hiç ses çıkarmadı. Sonra, “Hadi git, oyna, benim için de yaşa!” dedi. Çıkıp oynamaya gittim. Kendisi için yaşamamı istediğini her hatırlayışımda gözlerim yaşarmıştır. O sıralar buna benzer şaşırtıcı, bir anlam veremediğimiz halde güzel bulduğumuz daha pek çok şey söylemişti. Paskalyadan sonra üçüncü hafta içinde öldü. Ölürken kendini biliyordu, konuşmadığı halde son saatine kadar değişmemişti; gözlerinde sevinç, neşe vardı. Bakışlarıyla hepimizi arıyor, nerdeyse gülümsüyor, bizi yanına çağırıyordu. Bütün şehir ölümünden söz etti. Gömülürken çok ağladığım halde fazla sarsılmış değildim. Ne de olsa toydum, çocuktum, ama kalbimde unutulmaz bir iz gömülü kaldı. Zamanı gelince bu duygular baş verecek, canlanacaktı. Öyle de oldu zaten.

b) Staretz Zosima’nın Hayatında Kutsal Kitabın Yeri

— Annemle yalnız kaldık, iyi dostlarımız ona, “Gene bir oğlunuz var; fakir değilsiniz, az çok geliriniz olduğu için siz de herkes gibi çocuğunuzu Petersburg’a yollayabilirsiniz. Burada bırakmakla belki geleceğine engel olursunuz,” diyorlardı. İleride Çarın muhafız alayında subay olabilmem için askeri liseye yazılmamı salık verdiler. Annem, son kalan oğlundan ayrılmaya kıyamıyor, kararsızlık içinde bocalıyordu, ama sonunda mutluluğuma engel olmamak için ayrılığa katlandı. Beni Petersburg’a götürüp okula yerleştirdi; bir daha da göremedim onu, zira üç yıl sonra o da öldü. O üç yıl hep evlatlarının özlemini çekti. Baba evimden bana sadece değerli anılar kaldı. İnsanın en değerli anıları aile ocağında geçen çocukluğunun anıları oluyor. Ailede bir parçacık sevgi ve dirlik varsa bu böyledir. Hatta insanın ruhunda iyi, değerli şeyleri bulup çıkarabilecek gücü varsa düzensiz bir aileden de değerli anılar edinilebilir. Evimden kalan anılarımın başında kutsal tarihe ait olanlar geliyor. Bu kitabın içinde neler

olduğuna öğrenmeye henüz pek küçükken heves etmiştim. İçi nefis resimlerle süslü, Tevrat ve İncil'den 104 Kutsal Hikâye adında bir kutsal tarih kitabıydı. Zaten okumayı da o kitaptan öğrendim. Hâlâ burada, rafta duruyor; değerli bir hatıra olarak saklıyorum onu. Ama kutsallık âlemine aklım ilk ermeye başladığı zaman sekiz yaşındaydım, henüz okuma yazma bilmiyordum. Ağabeyimin o gün nerede olduğunu hatırlamıyorum, annem beni yalnız olarak Kutsal Haftanın pazartesi günü sabah ayinine götürmüştü. Açık bir gündü; buhurdanlıktan tütsünün yukarı doğru ağır ağır yükselişi şimdiymiş gibi gözümün önünde… Tanrının ışığı kilise kubbesinin dar penceresinden içeri süzülüyor, tütsü dumanları dalgalanarak güneş ışığına karışıp eriyordu. Duygulanarak seyrederken Tanrının Sözü ilk olarak o zaman ruhuma bir tohum gibi düştü. Bir genç, kilisenin ortasına çıktı, elinde büyük bir kitap tutuyordu. Kitap öylesine büyüktü ki, bana, son derece güçlükle taşıyormuş gibi geldi. Kitabı rahleye koyarak açtı, okumaya başladı. O anda ilk olarak kilisede okunanları anladım. Un ülkesinde yüreği temiz, dini bütün bir adam yaşarmış; malının mülkünün, deve, koyun ve eşeğinin hesabı yokmuş. Çocukları mutluluk içinde yaşar, o da onları çok sever, günah işlemişseler iyilikleri için Tanrıya dua edermiş. Bir gün şeytan, Tanrı oğulları arasına karışmış, Rabbın huzuruna çıkıp yeryüzünü ve yeraltını dolaştığını söylemiş. Tanrı, "Eyyüb kulumu gördün mü?" diye sormuş ve bu örnek, aziz kuluyla şeytana övünmüş. Şeytan, Tanrının sözlerine gülmüş. "Onu bana bırak," demiş, "o zaman sevgili kulunun nasıl söylenmeye, adına lanet okumaya başladığını göreceksin!" Tanrı, pek sevdiği temiz ruhlu adamı şeytanın eline teslim etmiş, iblis de birdenbire, sanki gökten inen yıldırımlarla Eyyüb'ün varını yoğunu dağıtmış, çocuklarını, sürülerini yok etmiş. Eyyüb, üstünü başını parçalayarak kendini yere atmış, "Anamın karnından dünyaya çıplak geldim, toprağa da çıplak olarak gideceğim. Her şeyimi Tanrı verdi, Tanrı aldı!.. Tanrının adı bugünden sonsuzluğa kadar kutsal olsun!" diye bağırmış.

Pederlerim ve hocalarım, karşınızda döktüğüm şu gözyaşlarını hoş görün. Elimde değil, bütün çocukluğum gözlerimin önünde canlanıyor, sekiz yaşındaymışım gibi soluk alıyorum, o zamanki gibi hayret, şaşkınlık ve sevinç içindeydim. Develer, Tanrıyla bu şekilde konuşan iblis, kulunun mahvolmasına rıza gösteren Tanrı, "Bana verdiğin acıya, cefaya rağmen adına övgüler olsun!" diye bağıran kulu, hepsi hayalimi baştan başa doldurmuştu. Ardından da "Duam tütsü gibi Sana kadar yükselsin"

ilahisinin tatlı ezgileri, papazın salladığı buhurdanlıktan çıkan duman, diz çökerek dua okuyanlar… O zamandan beri bu kutsal hikâyeyi gözlerim yaşarmadan okuyamam. Ne büyük, esrarlı, insan aklının eremeyeceği şeyler var içinde. Zaman zaman, alaycıların, din düşmanlarının gurur dolu sözlerini duyduğum oldu: Tanrı en sevgili, en pak kulunu iblisin eğlencesi etmeye nasıl kıymış, onu evlatlarından edip vücudunu irinli yaralarla ne diye sardırmış! Bunlar öyle yaralarmış ki, adam içindeki irini bir çömlek parçasıyla kazıyarak temizlermiş… Bütün bunlar sadece şeytana, “Bir azizin, uğrumda nelere katlanacağını gör!” diye gösteriş yapmak içinmiş… Oysa amaç, ölümlü dünyayı bir an ölümsüz gerçekle karşı karşıya getirmektir. Ulu Tanrı dünyayı yarattığı günlerde, her günün sonunda, “Yarattığın her şey iyidir,” diye övündüğü gibi Eyyüb’le de gururlanmaktadır. Tanrıya övgüleri duyuran Eyyüb de yalnız Yaradana değil, bütün insanlığa sonsuzluğa kadar hizmet etmektedir. Zaten dünyaya gelişinin nedeni budur. Tanrım, bu ne kitap, içinde ne yüce örnekler var! Kutsal tarih gerçekten büyük, insanlara mucizevi güçler veren bir eserdir! Sanki bütün dünyayı, insanları ve insan tabiatını temsil eder, içinde her şey gösterilmiş, adlandırılmış, sonsuzluğa dek kararlaştırılmıştır. Bundan başka nice çözümlenmiş, açıklanmış sır da var içinde!.. Yıllar sonra Tanrı, Eyyüb’ü tekrar kalkındırır, servetini yeniden bağışlar. Bir zaman sonra da ona yeni çocuklar verir. Hey Ulu Tanrım! İnsan düşünürse, kaybolan, yokluğunu çektiği evlatların yerine yenilerini sevmek kolay mıydı acaba?.. Ne kadar sevse de öbürlerini hatırladıkça tam anlamıyla mutlu olabilir miydi? Olabilirdi, mümkündü bu. Büyük tabiatın o sırlı eli eski bir acıyı yavaş yavaş onarıp sakin, içli bir sevinç haline getiriyor, coşkun delikanlılığı durulmuş, huzurlu ihtiyarlığa döndürüyor. Her sabah güneşin doğuşunu kutsarken kalbim eski günlerdeki gibi övgülerle dolu. Ama günbatımının o upuzun, çapraz ışıklarıyla gelen, artık geride kalmış huzurlu bir hayatın sevgili anılarını ve hepsinin üstünde, ruhumuzu dinlendiren, her şeyi bağışlayan Kutsal Tanrı gerçeğini daha çok seviyorum… Hayatım sona ermek üzere, bunu biliyor, duyuyorum. Her kalan günümde buradaki hayatımın sonu olmayan, bilmediğimiz, ama artık yaklaşmış yeni bir hayata biraz daha yakınlaştığını duyuyorum. Bu önsezi içimi ferahlatıyor, zihnim açılıyor, kalbim sevinçle doluyor… Dostlarım ve hocalarım, önceden de bazen kulağıma gelen, son zamanlarda da daha sık duymaya başladığım bir şikâyet var: papazlarımız, hele köy papazlarımız, her yere başvurarak aldıkları paranın azlığından, küçümsendiklerinden sızlanıyorlar. Basına da

geçmiş bu, kendim okudum. Gelirlerinin azlığı yüzünden halkla ilgilenemediklerinden, kutsal kitapları anlatmaya gerektiği kadar zaman ayıramadıklarından yakınıp duruyorlar. Ama Lutercilerle din sapıkları iman sahiplerini doğru yoldan çekiyorlarsa, varsın yapsınlar; biz geçim derdine düştük, falan filan… Rabbim! Sen onlardan bu kadar değer verdikleri geçim araçlarını esirgeme! diye yalvarıyorum. Çünkü şikâyetlerinde bir dereceye kadar haklıdırlar. Gene de inanarak söylüyorum, bu işlerde yarı yarıya biz kendimiz suçluyuz. Varsın Kiliseye ait ödevlerle başka işlere fazla zaman ayırdığı için vakti az olsun, gene de Tanrıyı hatırlamak için haftada bir saat olsun ayıramaz mı? Hem başından sonuna kadar bütün yıl durmadan çalışılmaz ya… Bir köy papazı haftada bir, akşamüstü evinde, ilkin yalnız çocukları toplar, arkasından duyunca babaları da gelmeye başlarlar. Bunun için konaklar falan yaptırmaya gerek yok, kendi kulübeciği yeter: içerinin kirlenmesinden yana tasa çekmesin, topu topu bir saat sürer bu toplantı… Açsın Kutsal Kitabı, sade bir dille, kurumlanmadan, çevresindekilere tepeden bakmadan, duyguyla, tatlılıkla, okuduklarının karşısındakilerce dinlenmesinin zevkini tadarak okusun. Arada bir, basit halkın anlayamayacağı bir kelimeyi açıklamak için durmalı. Ama merak etmeyin, her şeyi anlar onlar. Hıristiyan kalbinin anlamadığı yoktur! Onlara İbrahim, İsaak ve Rebeka'nın menkıbelerini, Yakub'un Lavana'ya giderken uykuda Tanrıyla nasıl mücadeleye girip "Korkunç yerdi burası!" dediğini anlatır, saf halk üzerinde büyük bir etkisi olur bunların. Özellikle çocuklara; kardeşlerinin rüya habercisi ve büyük peygamber Yusuf'u nasıl sattıklarını, babalarına onu vahşi hayvanın parçaladığını söyleyerek kanlı elbisesini gösterdiklerini anlatan hikâyeyi okumalı. Daha sonra kardeşlerin buğday almak için Mısır'a geldikleri zaman, sarayda yüksek bir mevkiye gelen Yusuf'un onları suçlayıp nasıl eziyet ettiğini, en küçükleri Bünyamin'i yanında alıkoymasını dinletmeli. Yusuf, "Seviyorum sizi ve severek eziyet ediyorum!" demiş… Kardeşlerinin onu kızgın çölde, kuyu başında, yabancı tüccarlara nasıl sattıklarını, kenetlenmiş ellerini onlara uzatarak, yaban illere köle olarak göndermemeleri için nasıl yalvarıp yakardığını unutmamış… Ama bunca yıl geçtikten sonra onlara kavuşunca yeniden olanca kalbiyle sevmiş onları, fakat gene de ezmiş, eziyet etmiş, hep severek yapmış bunu. Yanlarından ayrılarak odasına gidip kendini yatağına bırakmış, doyasıya ağlamış, sonra gözlerini kurulayarak, sevinçle parlayan bir yüzle karşılarına çıkmış ve "Sizin kardeşiniz Yusuf'um ben!" demiş. Gerisini de okumalı: ihtiyar Yakub'un, sevgili oğlunun sağ olduğunu

duyunca nasıl anayurdunu bırakarak yabancı illere gidip orada sonsuzluğa kalacak büyük sözler vasiyet ederek öldüğünü… Ömrü boyunca mazlum, ödlek kalbinde gizlediği sözler şunlardı: zamanı gelince soyundan, Yahuda sülalesinden dünyanın biricik umudu bir Barışçı ve Kurtarıcı doğacaktı… Pederlerim ve hocalarım, hep bildiğiniz, benden çok daha ustalıkla anlattığınız, bana öğreteceğiniz şeylerden böyle çocukça söz açtığım için bağışlayın, gücenmeyin bana! Coşkunluğum söyletir bunları bana; gözyaşlarımı da bağışlayın, çünkü bu kitabı pek severim. Bunu okuyan Tanrı hizmetkârı papaz da ağlasın. O zaman onu dinleyenlerin kalbinde karşılıklı bir duygulanma belirecek. Ufak, minnacık bir tohum yeter, ruhu temiz bir insanın kalbine at onu, günah mezbelesinin karanlığında ışıklı bir noktacık halinde sonsuzluğa kadar yaşayacaktır. Hem öyle uzun boylu yorumlara, derslere gerek yok, topluluk anlatılmak isteneni kavrar. Basit halkın bunlara akıl erdiremeyeceğini mi sanıyorsunuz? Deneyin; ona güzel Ester’le gururlu Vastiye’ye ait hisli, içli hikâyeyi ya da balinanın karnına düşen Peygamber Yunus’un efsanesini okuyun. Bir de benim yaptığım gibi, İncil’den, en iyisi Luka’dan, İsa’nın mesellerini. Resullerin İşleri kitabından, özellikle Saul’un doğru yola girmesini okumalı, bunu mutlaka okumalı!.. Çetyi Minei’den, mesela Tanrı kulu Aleksey’in ve çilekeşlerin en büyüğü, gönüllü çilekeş, İsa’yı gören Mısırlı Maria’nın hayatlarını da geçmemeli; bu sade hikâyelerle kalpler kazanırsınız. Aldığınız paranın azlığına katlanarak haftada topu topu bir saatçik ayırarak yapacaksınız bunu! Ondan sonra halkımızın ne kadar sevecen, iyilik bilir olduğunu, şükranlarını kat kat ifade etmek için nasıl çaba harcayacağını göreceksiniz. Papazlarının iyi niyetini, duygulu sözlerini hatırlayan halk, gönüllü olarak, tarlasında, evinde ona yardım ederek eskisinden daha çok saygı gösterecektir. Böylece gelirinin artması da sağlanmış olacaktır.

Bu öyle basit bir şey ki, bazen alay etmesinler diye sözünü etmekten kaçınırız, oysa ne kadar doğrudur!

Tanrıya inanmayan, kullarına da inanmaz. Kullarına inanan, o zamana kadar hiç inanmamış bile olsa kutsal ışığa erecektir. Ancak halk ve onun manevi gücü, kütlemizden kopmuş inkârcıları doğru yola getirebilir. Örnekler olmasa İsa’nın sözü etkili olabilir miydi? Tanrı sözlerini bilmeyen bir ulus yok olmaya mahkûmdur, çünkü ruhu büyük sözünün, her türlü güzelliğin ve yüksek duygunun özlemi içindedir.

Gençliğimde, yani şöyle böyle kırk yıl önce, Anfim Pederle manastır için bağışlar toplayarak bütün Rusya'yı dolaştık. Bir keresinde, gemilerin işlediği büyük bir nehir kenarında balıkçılarla beraber gecelemiştik. Yanımıza on sekiz yaşlarında, sevimli bir genç sokuldu: Ertesi gün büyük bir tüccar mavnasını çekecekti;[91] ödevinin başına bir an önce gitmek için acele ediyordu. Çocuğun temiz, içli bakışı dikkatimi çekti. Aydınlık, sakin, ılık bir temmuz gecesiydi. Geniş nehrin üzerinden kalkan sis etrafa serinlik veriyordu, arasıra bir balık hafif bir şırıltıyla suyun üstünde görünüyordu. Kuşlar, her şey susmuş, sessizlik, huzur içindeydi, bütün doğa Tanrıya dua ediyordu. Yalnız gençle biz uyanıktık. Oturmuş, dünyanın güzelliğinden, evrenin o ulaşılmaz sırrından söz ediyorduk. En ufak bir ot sapı, bir böcek, bir karınca, altın kanatlı arı zekâdan yoksun oldukları halde, hepsi şaşılacak bir yetkinlikle kendilerine çizilen yolu bilirler, bu halleriyle Tanrının sırrının canlı birer küçücük parçasıdırlar. Baktım, sevimli çocuk da coştu. Açıldı bana: ormanı, orman kuşlarını pek severmiş, eskiden kuşçuymuş, bütün kuşların seslerini, istediği kuşun ötüşünü taklit edebilirmiş. "Ormandan daha güzel şey olamaz," dedi, "her şey iyidir orada!" "Doğru, çünkü her şey gerçektir ormanda," dedim. "Ata bak, soylu, insana yakın bir hayvan; veya insanı besleyen, onun için çalışan şu boynu bükük, düşünceli öküze, onun suratına bak. Ne mazlum, onu sık sık döven insana karşı bağlılığını gösteren, ne tatlı, açık bir bakışı var, yüzü de ne kadar güzel! Günahsız olduğunu bilmek insanı büsbütün duygulandırıyor. Evet, insandan başka her şey temiz ve mükemmeldir; İsa bizden önce onlarladır…" Delikanlı, "Ne diyorsun?" diye şaşırdı. "Demek onlar da İsa'yı tanırlar?.." "Pek tabii değil mi," dedim. "Tanrı sözü herkes içindir, her canlı, ağaçların yaprakları bile bu sözü arar. Tanrının şanını över, İsa'ya derdini döker. Bütün bunları bilmeyerek, günahsız varlıklarında yaşayan kutsal sırrın etkisiyle yaparlar. Bak, bir zamanlar ormanda korkunç, vahşi bir ayı dolaşıyormuş. Hayvanın böyle oluşunda kendi suçu yok tabii…" Ormanın kuytu bir köşesinde, kulübede yaşayan büyük bir ermişin karşısına bir gün bu koca ayının çıktığını, ermişin de hiç korkmadan ona bir dilim ekmek uzatarak, "Hadi güle güle git!" dediğini, hayvanın uslu uslu, ermişe hiç dokunmadan tekrar ormana döndüğünü delikanlıya anlattım. Delikanlı, ayının zararlı olmayışına, İsa'nın onunla bile ilgilenişine pek duygulandı. "Tanrıya ait her şey ne kadar iyi, ne kadar olağanüstü!" dedi. Oturduğu yerde sessizce, tatlı düşüncelere daldı. Baktım, anlamıştı. Sonra yanıma

uzanarak temiz, huzurlu bir uykuya daldı. Tanrı gençliğini bağışlasın! Yatarken onun için dua ettim. Kullarına aydınlık, huzur ver, Ulu Tanrı!

c) Staretz Zosima'nın Dış Dünyasından Gençlik Anıları: Düello

Petersburg'da, Askeri Lisede aşağı yukarı sekiz yıl okudum. Oradaki yetiştirilme şeklim, çocukluk izlenimlerimden pek çoğunu büsbütün silmemekle beraber körletti. Yerine öyle yeni alışkanlıklar, yeni fikirler peydahladım ki, tepeden tırnağa bir değişmeye uğradım, vahşi budalanın biri oldum. Takma kibarlığı, toplum hayatının gerçeklerini, Fransızca konuşmayı iyice belledim. Lisedeyken bize hizmet eden erleri öteki öğrenciler gibi ben de insan yerine koymazdım. Hatta ben, belki diğer çocuklardan daha hassas olduğum için bunda onları geçiyordum bile. Subay çıktığım zaman alayımızın şerefi uğruna kanlarımızı dökmeye hazırdık, oysa gerçek şerefin ne olduğunu bilenimiz yoktu. Öğrenen biri çıksa, bununla herkesten önce alay edecek de kendisi olacaktı. Sarhoşlukla, sefahat ve hovardalık âlemlerimizle adeta övünürdük. Kötü olduğumuz söylenemezdi, hep iyi gençlerdik, yalnız yaşayış şeklimiz kötüydü; hele ben hepsini bastırıyordum. Bunun baş nedeni paralı olmamdı. Bu yüzden genç yaştan başlayarak dileğimce bir hayat sürmeye başladım, yelkenleri fora ederek gençliğin verdiği hızla hayat deryasına daldım. İşin garibi, bu halimle bile kitap okumayı bırakmamıştım, hatta okumaktan zevk alıyordum. Yalnız Kutsal Kitabı açtığım yoktu; oysa hiç yanımdan ayırmıyor, her yere beraber götürüyordum. Aslına bakılırsa saklıyordum onu, ama "hangi gün, saat, ay ve yıl" için sakladığımı kendim de bilmiyordum. Dört yıl kadar böylece geçti. Sonunda ben, alayımızın bulunduğu K. şehrine geldim. Şehir halkı kalabalık, neşeli, konuksever ve zengin insanlardı. Ben de tabiatça neşeliydim, toplumda önemli sayılan bir niteliğim de vardı: paralı biliniyor, bu yüzden her yerde kapışılıyordum. İşte her şeyin başlangıcı olan mesele orada çıktı. Saygıdeğer bir ailenin akıllı, her bakımdan üstünlükleri olan, ahlakı temiz, soylu kızına gönlümü kaptırdım. Seçkin, zengin, nüfuzlu, olanakları geniş bir aileydi. Beni çok candan karşılıyorlardı. Nedense, kızın da bana ilgisi olduğunu sandım; hayalim işledikçe ateşim arttı. Sonraları kendim de, onu belki o derece sevmediğimi, sadece zekâsına, temiz ahlakına üstün bir saygı duyduğumu —başka türlü olamazdı zaten— iyice anladım. Bencilliğim kızı istememe engel oldu: bu kadar gençken, üstelik param da varken bekârlık sultanlığını, özgürlüğümü ne diye kaybedecektim! Ama bazı imalarda bulunmadım

desem yalan olur. Yalnız, ne olursa olsun, bir zaman için kesin bir karara varmamayı uygun bulmuştum. Ardından, görevle iki ay için başka bir bölgeye gönderildim, iki ay sonra dönünce genç kızın o civarda bir toprak sahibiyle evlendiğini haber aldım. Adam benden yaşlı olmakla beraber gene de henüz genç sayılırdı, ayrıca başşehrin hem de gözde çevrelerinde nüfuz sahibi olmak gibi bir üstünlüğü vardı. Ondan başka çok sevimli, çok okumuş bir adamdı, öğrenimi benim gibi köksüz değildi. Bu durum düşüncelerimi bozacak kadar şaşkınlığa uğrattı beni. Meselenin en önemli tarafı, genç toprak sahibinin kızla çoktan nişanlı olduğunu; evlerinde sık sık karşılaştığımız halde kendimi dev aynasında gördüğüm için onu ciddiye almadığımı o sıralar öğrenmem oldu. En çok da bu dokundu bana; herkesin bildiği bir şeyi ben fark etmemiştim! İçimi birdenbire dayanılmaz bir öfke sardı. Kıza kaç kere, hem oldukça açık bir şekilde aşkımdan söz açtığımı yüzüm kızararak hatırlamaya başladım. Sözümü kesmediğine, beni uyarmadığına göre demek alaya alıyordu… Sonraları düşündükçe, sözlerimi gülerek karşılamadığını, bu konuyu açtıkça tatlı bir şakayla sözü değiştirdiğini hatırladım. Ama ben ilk zamanlar bunu düşünemiyor, öç alma hırsıyla yanıyordum. Hayretle hatırlıyorum, öç alma, hiddet benim için yabancısı olduğum duygulardı. Yalın yaratılışlı olduğum için uzun zaman kimseye kin tutamazdım. Bu sefer kendimi bayağı zorla kışkırtıyordum. Sonunda iğrenç bir hal aldım, aptallaştım, boyuna fırsat kolluyordum. Bir gün, kalabalık bir toplantıda, “rakibime” başka bir nedeni öne sürerek, hakaret ettim: o zamanın önemli olayı —1826 yılındaydık— hakkındaki düşüncelerini alaya aldım. Orada bulunanların söylediğine göre, bunu pek zarif, ustalıklı bir şekilde başarmıştım. Sonra haşin konuşmamla adamın üstüne vara vara aramızda hem yaş, hem mevki bakımından büyük fark olduğuna bakmadan —ondan daha genç, daha toy, rütbece daha küçüktüm— onu düello teklifimi kabul etmek zorunda bıraktım. Daha sonraları, iyi bir kaynaktan, düello teklifimi biraz da kıskançlıktan kabul ettiği kulağıma geldi. Daha nişanlıyken karısını az da olsa benden kıskanırmış. Bu sefer, benimle dövüşmek istemezse, karısının onu küçümseyeceğinden, sevgisinin azalacağından korkmuş. Tanık işini kolayca yoluna koydum: bunu alayımızın teğmenlerinden bir arkadaşım kabul etti. O sıralar düello şiddetle yasak olduğu halde askerler arasında tam salgın halindeydi. Bazen öyle vahşi âdetlerin her şeye rağmen kökleşmesi önlenemiyor. Haziran sonuydu, bir gün önce, sabahın yedisinde şehir dışında karşılaşmaya karar verdik. Tam o sırada bir münasebetsizlik daha yaptım. Akşam, hiddetten

burnumdan soluyarak berbat bir halde eve dönünce emirerim Afanasi'ye kızdım, suratına olanca gücümle iki tokat yapıştırdım. Adamcağızın yüzü kanadı… Hizmetime gireli çok olmamıştı; önceleri de vurmuştum ona, ama bu derece vahşiliğe varmamıştım hiç…

İnanır mısınız dostlarım, üzerinden kırk yıl geçtiği halde bunu hatırladıkça hâlâ utanç, azap duyuyorum. Yatağıma girdim, üç saat uyudum, gün ağarırken uyandım. Hemen kalktım, uykum da yoktu zaten. Bahçeye bakan pencereyi açtım, bir süre güneşin doğuşunu seyrettim. Havanın tatlılığı, güzelliği, kuşların cıvıl cıvıl ötmesi dokundu bana. İçimi, çirkin, alçakça bir iş yapmış gibi bir duygu kapladı. Kendi kendime, neden acaba, diye sordum. Kan dökmeye hazırlandığım için mi? Yo, bu değildi sanki… Ölümden, vurulmaktan mı korkuyordum? Hayır, o da değil, hiç değildi! Birdenbire, ne olduğunu anladım: o akşam Afanasi'yi dövmüştüm ya! Her şey gözümün önünde, yeniden oluyormuş gibi canlandı: Afanasi önümde duruyordu, ben de olanca gücümle yüzüne tokadı yapıştırıyordum. Afanasi esas duruşta, kolları yanlarına yapışık, başı dik, gözleri alabildiğine açılmış duruyor; her vuruşumda sarsılıyor, kendini korumak için elini siper etmeye bile cesaret edemiyordu. İnsan ne hallere gelebiliyor; kendi gibi bir insanı döven bir insan!.. Cinayetten ne farkı var bunun! Sanki sivri bir iğne saplanarak ruhumu deldi. Şaşkın şaşkın pencerenin önünde duruyordum. Güneş parlıyor, yapraklar ışıl ışıl, kuşlar, hele kuşlar alabildiğine Tanrıya övgülerini yolluyordu!.. Yüzümü ellerimle örterek kendimi yatağa attım, ağlamaya başladım. O anda Markel ağabeyimi, ölürken uşaklarımıza söylediği sözleri hatırladım: "Canım sevgililerim, bana niçin hizmet ediyor, neden seviyorsunuz beni, hizmetinize layık mıyım ben!" "Evet, layık mıyım buna?" düşüncesi birdenbire aklıma takıldı. Gerçekten ben neyim ki, kendim gibi, Tanrının benden farksız olarak yarattığı bir insan bana hizmet etsin? Bu soru ilk olarak kafama burgu gibi mıhlandı. "Kan damlacığım, anacığım benim, gerçekten, hepimiz her birimize karşı ve birbirimiz için suçluyuz; yalnız insanlar bilmez bunu, bilseler, dünya şimdiden cennet olurdu!.." Yarabbim, bunun yalan olması mümkün mü? diye ağlayarak düşünüyordum: Belki gerçekten herkes için, herkesten çok sorumlu, dünyada herkesten kötü bir insanım!.. O anda bütün gerçek olanca açıklığıyla gözlerimin önünde canlandı: ne yapmaya gidiyordum? İyi , akıllı, soylu, bana karşı hiç suçu olmayan bir insanı vurmaya; ömrümün sonuna kadar mutsuz kılacağım karısını azaba, ölüme mahkûm etmeye

gidiyorum. Yatağımda, yastığıma gömülmüş, yüzükoyun yatıyordum, vaktin nasıl geçtiğinin bile farkına varmadım. Birdenbire, odaya tabancalarla beraber teğmen arkadaşım girdi. “İyi ki kalktın, vakit geldi,” dedi, “gidelim.” Telaşlandım, büsbütün şaşkına döndüm, dışarı çıktık. Arabaya binerken, “Azıcık dur,” dedim, “cüzdanımı unuttum, şimdi geliyorum.” Koşarak eve döndüm, doğruca Afanasi’nin kulübesine daldım. “Afanasi,” dedim, “dün sana iki tokat attım, bağışla beni,” Afanasi bayağı korktu, titremeye başladı, gözlerini yüzüme dikti. Hayır, bu kadarı az, çok azdı! Olduğum gibi üniformamla, apuletlerimle emirerimin ayaklarına kapanıverdim, alnımı yere değdirerek, “Bağışla beni!” dedim. Çocuk büsbütün şaşırdı. “Beyefendi, anam babam. Beyim… ne yapıyorsunuz?.. Ben kimim…” diye mırıldanarak tıpkı az önce benim yaptığım gibi yüzünü elleriyle örttü, pencereye döndü, sarsıla sarsıla ağlamaya başladı. Arkadaşımın yanına koştum, arabaya atladım. “Çek!” diye bağırdım. “İşte muzaffer düellocu karşında!” dedim. İçime bir sevinç, bir coşkunluk doldu, yol boyunca gülüp konuştum, ama neler söylediğim aklımdan çıktı artık. Arkadaşım da bana bakarak, “Aferin, erkek adamsın!” diyordu. “Üniformamızın şerefini lekelemeyeceksin.” Düello yerine geldik, ötekiler bizi bekliyordu. On iki adım uzaklıkta karşılıklı durduk, ilk o ateş edecekti. Karşısında, yüzüne, gözlerinin içine bakarak gayet neşeli bir halle göz kırpmadan duruyordum. Düşmanıma sevgiyle bakıyordum, ne yapacağımı biliyordum çünkü. Ateş etti; kurşun yanağımla kulağımın ucunu hafiften sıyırarak geçti. “Çok şükür, bir cana kıyamadınız!” diye bağırdım. Arkaya dönerek tabancamı kaptığım gibi yukarı kaldırdım, ormana doğru fırlattım. Peşinden, “Hadi uğurlar olsun!” diye de bağırdım. Sonra hasmıma dönerek, “Sayın bayım, bu akılsız genci bağışlayın,” dedim. “Kendim suçlu olduğum halde size hakaret ettim, üstelik silah çekmek zorunda bıraktım. Sizden on kat, belki daha da kötüyüm ben. Bunu her şeyin üstünde saydığınız birisine söyleyin lütfen.” Ben sözümü bitirir bitirmez üçü birden bağırmaya başladı. Hasmım bile kızdı: “Rica ederim, dövüşmek niyetinde değildiniz de ne diye bizi bu zahmete soktunuz?” “Dün aptalın biriydim, ama bugün akıllandım,” dedim, son derece neşeli konuşuyordum. “Dünküne inanıyorum, ama bugünküne inanmak güç,” dedi. Ellerimi çırparak, “Bravo!” diye bağırdım. “Bunda da sizinle beraberim, hak ettim bunu!” “Ateş edecek misiniz, etmeyecek misiniz?” “Etmeyeceğim,” dedim. “İsterseniz siz bir kere daha edin, ama etmezseniz daha iyi .” Tanıklarımız, hele benimki barbar bağırıyordu: “Düello sahasında af dilemek alayımızın şerefine leke sürmek

demektir! Daha önce bilseydim…” Karşılarına geçtim; gülümsüyordum. “Baylar,” dedim, “zamanımızda insanın ahmaklığını anlaması, bunu açıkça söyleyerek af dilemesi bu kadar şaşırtıcı mı?” Tanığım, “Ama düello alanında yapılmaz bu!” diye tekrarladı. “Orası öyle,” dedim. “Aslında, buraya gelir gelmez, karşımdakini silah kullanmak günahına sokmadan af dilemeliydim. Ama toplumumuzun öyle çirkin âdetleri var ki, bunu yapmam olanaksızdı. Çünkü ancak şimdi, on iki adım uzaklıktan üzerime kurşun sıkıldıktan sonra sözlerime önem verilecektir. Bunu gelir gelmez, silah çekilmeden önce yapsaydım, sadece, ‘Tabansız, silahtan korktu, dinlemeyin tıraşını…’ denilirdi.” Birdenbire, içimden gelerek, “Baylar!” diye bağırdım, “çevremizi saran şu Tanrı nimetlerine bakın bir kere: gök açık, hava temiz, otlar körpe, kuşlar, doğa alabildiğine güzel ve günahsız… yalnız bizler, Tanrı bilmez ahmaklar hayatın bir cennet olduğunun farkında değiliz. Bunu anlamaya azıcık niyetimiz olsa cennet bütün güzelliğiyle karşımızda şekillenir, biz de birbirimizle kucaklaşır ağlamaya başlardık.” Daha da devam edecektim, ama yapamadım, soluğuma tatlı bir kesiklik geldi, içim o zamana kadar duymadığım mutlulukla doldu. Hasmım, “Sözleriniz çok akıllıca ve dindarca,” dedi, “ne olursa olsun orijinal bir adamsınız.” Güldüm: “Şimdilik alay edin benimle ama sonra dediğimi anlarsınız.” “Dediğinizi kabule şimdiden hazırım,” dedi. “Buyrun, elimi uzatıyorum size çünkü gerçekten samimi bir insansınız galiba.” “Hayır, şimdi değil,” diye karşılık verdim, “ilerde düzeleceğim, saygınızı kazanacağım zaman elinizi uzatırsanız memnun olurum.”

Eve döndük. Tanığım beni azarladı durdu, bense ikide bir boynuna sarılıyordum. Düello meselesi arkadaşlar arasında hemen duyuldu, aynı gün haysiyet divanı toplandı; “Üniformayı lekelediği için istifa etsin” kararı verildi. Ama beni savunanlar da oldu: “Kurşundan kaçmadı ya,” diyorlardı. “Evet ama ikincisinden korktu, düello alanında af dilemeye kalktı.” Beni savunanlar, “İkinci kurşundan korksaydı özür dilemeden önce kendisi de ateş ederdi,” diye itiraz ettiler. “Oysa o, dolu tabancayı ormana fırlattı. Yo, bu bambaşka, orijinal bir hareket…” Onları dinledikçe keyfim artıyordu. Sonra, “Sevgili dost ve arkadaşlarım,” diye başladım, “istifamdan yana hiç üzülmeyin, bu sabah kaleme gidip verdim istifamı. İstifam kabul edilir edilmez manastıra gireceğim.”

Ben bunu söyler söylemez oradakiler hep birden kahkahayı bastılar. “Mesele anlaşıldı: Baştan söyleseydin ya; bir rahibi suçlayacak değiliz.

Boyuna gülüyorlardı ama bu sefer alayla değil, tatlı, neşeli gülüyorlardı. Hep birden, hatta en çok hücum edenler bile bana ısındılar. Sonra, tam bir ay, istifam kabul edilene kadar el üstünde tuttular beni. “Seni gidi rahip efendi…” diye takılıyorlardı. Herkes tatlı bir söz söylemek istiyor, kimi de kararımdan vazgeçirmeye çalışıyordu: “Yapma, yazık değil mi sana?” Başkaları da “Cesurdur,” diyorlardı, “kurşuna karşı durdu, kendisi de ateş ederdi ama, bir gece önce manastıra gidip rahip olacağını düşünde görmüş, o yüzden böyle hareket etmiş…” Şehir muhitinde de böyle konuşmalar oluyordu. Eskiden pek fazla göze çarpmazdım, sadece hoş karşılanırdım. Şimdiyse birdenbire paylaşamaz olmuşlardı, hem takılıyorlar, hem seviyorlardı beni. Ayrıca, düellomuz her tarafta duyulduğu halde, büyükler meseleyi örtbas etmişti, çünkü hasmım generallerimizin yakın akrabasıydı. Zaten iş kan dökülmeden, adeta şakaya bağlanarak halledilmişti. İstifa etmem işi büsbütün tatlılaştırdı. O zaman takılmalara, alaya aldırmadan —bunların kötülükle yapılmadığını biliyordum— ben de sesimi yükselttim, korkusuzca konuşmaya başladım. Konuşmalarım çoğu zaman geceleri, kadınlar muhitinde oluyordu. Kadınlar beni daha istekle dinliyor, erkekleri de dinlemeye zorluyorlardı. Hepsi de suratıma gülerek, “Dünyanın günahlarından ne diye sorumlu olalım,” diye takılırlardı. “Sizin işlediğiniz suçların benimle ilgisi ne olabilir?” “Anlayamazsınız bunu,” diye karşılık veriyordum. “Dünya çoktandır başka yola sapmış, yalanı gerçek diye kabul etmiş, herkesten aynı yalana katılması isteniyor, işte ben ömrümde bir kere içimden geldiği gibi hareket ettim de ne oldu; meczup yerine koydunuz beni. Belki seversiniz, ama gene de hepiniz için bir alay konusu oldum.” Ev sahibi bayan, “Sizi sevmemek mümkün mü?” diye güldü. O günkü toplantı hayli kalabalıktı. Birdenbire kadın grubundan kendisi için düelloya kalkıştığım, daha pek yakında nişanlanmayı tasarladığım genç bayanın yerinden doğrulduğunu gördüm. Toplantıya ne zaman geldiğini fark etmemiştim. Bana yaklaştı, elini uzattı: “İzin verirseniz, sizinle alay etmediğimi herkesten önce ben söyleyeyim,” dedi. “Tam tersine, gözlerim yaşararak, şükran borçlu olduğumu ve o günkü hareketiniz yüzünden saygı duyduğumu bildirmek isterim.” Kocası da yanıma geldi, arkasından hepsi birden etrafımı sardılar, nerdeyse boynuma atılıp öpeceklerdi. İçim sevinçle doldu. O sırada orada bulunan ve bana sokulanlar arasında bir adam dikkatimi çekti. Yaşlıydı; eskiden beri adını bildiğim halde tanışmamış, o geceye kadar kendisiyle hiç konuşmamıştım.

d) Esrarengiz Ziyaretçi

Epey zamandır şehrimizde bir görevle bulunan bu zat yüksek bir makam işgal ediyordu. Herkesçe sayılan, zengin, hayırsever bir adamdı. Düşkünler evine, öksüzler yurduna epey bağışta bulunmuş, ayrıca gizli olarak da çokça hayır işlediği öldükten sonra anlaşılmıştı. Yaşı elliye yakındı, hayli sert bir görünüşü vardı. Konuşkan değildi; on yıllık evliydi, karısı epey gençti, üç küçük çocukları vardı. Toplantının ertesi günü evimde otururken kapı açıldı, içeriye bu zat girdi.

O sıralar eski evde değildim, istifamı verir vermez yaşlı, dul bir memur karısının evine taşınmıştım. Ev sahibinin bir kadın hizmetçisi de vardı. Düello dönüşü Afanasi'yi hemen bölüğe yolladığımı da söylemeliyim: sabahki halimden sonra yüzüne bakamaz olmuştum. Aslına bakılırsa taşınmam da bu yüzdendi. Kendini Tanrı hizmeti için hazırlamamış insanlar bazen en doğru hareketleri yüzünden bile utanç duyabilirler.

Odama giren adam, "Birkaç gündür ahbap evlerinde sizi büyük bir merakla dinliyorum," diye söze başladı. "Daha etraflıca konuşabilmek için sizinle tanışmaya karar verdim. Bu büyük lütfu benden esirgemezsiniz herhalde?" "Hay hay," dedim, "son derece memnun olurum." Ama ilk etki o kadar güçlüydü ki doğrusu ürktüm biraz… Gerçi ondan önce de beni dinleyenler, ilgilenenler olmuştu, ama böyle ciddi, içine kapanık bir halle karşıma ilk olarak o çıkıyordu. Üstelik evime gelmişti. Oturdu. "Sizde büyük bir kişilik gücü seziyorum," diye devam etti. "Böyle nazik bir durumda doğruluğa, gerçeğe hizmet etmek için toplumun gözünde küçülmekten çekinmediniz." "Beni böyle övmekle değerimi belki biraz büyültüyorsunuz," dedim. "Hayır," diye karşılık verdi. "Emin olun, yaptığınız şey düşündüğümden çok daha zordur. Beni hayrete düşüren, size gelişimin nedeni de bu zaten. Merakımı münasebetsizlik saymazsanız ve eğer hatırınızda kaldıysa, düelloda af dilemeye karar verdiğiniz zamanki duygularınızı anlatabilir misiniz bana? Bunu boş bir gevezelik olsun diye sormuyorum, kendime göre bir amacım var… Tanrı isterse, ilerde daha yakından tanışırsak, nedenini açıklarım size…" O konuşurken yüzüne bakıyordum. Birdenbire bu adama karşı derin bir güven, aynı zamanda büyük bir merak duydum; ruhunda bir sır gizlendiğini hissediyordum. "Hasmımdan af dilediğim anda neler hissettiğimi soruyorsunuz," dedim. "Size baştan, şimdiye kadar kimseye açmadığım bir şeyi anlatayım." Bunun

üzerinde Afanasi ile aramızda geçen sahneyi, ayaklarına nasıl kapandığımı da atlamadan anlattım. Sonunda, “Bundan anlayabilirsiniz ki hazırlığı evde yapmıştım, düello işi kolay yürüdü,” dedim. “Böylece hey şey zahmetsizce, sevinçli, neşeli bir halle oldu.”

Dinledi. Bakışı canlanmıştı. “Çok meraklı doğrusu,” dedi. “Size daha çok geleceğim.”

Ondan sonra gerçekten hemen her akşam uğramaya başladı. Kendisinden de söz açsa iyi arkadaş olabilecektik; ama o, sözü hep bana getiriyor, bana ait şeyler soruyordu. Gene de çok sevdim bu adamı, içimi olduğu gibi döküyordum ona. Kendi kendime, “Onun sırlarından bana ne,” diyordum, “dürüst bir adam olduğu belli. Yaşça akranım olmadığı halde kendisinden epey genç olan beni küçümsemeden görüşüyor…” Üstün bir zekâsı olduğu için hayli faydalandım ondan. Bir keresinde, durup dururken, “Ne zamandır düşünüyorum! Hayat bir cennettir!” dedi. Sonra, “Hep bunu düşünürüm zaten!” diye ekledi. Yüzüme bakarak gülümsüyordu. “Buna sizden de çok inanıyorum. Neden böyle olduğunu sonra anlarsınız,” dedi. İçimden, “Galiba bir şeyler açmak istiyor,” diye geçti. “Cennet hepimizin içinde saklı,” diye devam etti. “İstersem hemen yarın, hem ömrümün sonuna kadar kavuşurum ona.” Duygulanarak konuştuğunu sezdim. Bakışlarında esrarengiz bir ifade vardı. Devamla, “İnsanların içinde taşıdıkları kendi günahlarından başka herkes ve her şey için de sorumlu oldukları inancınız doğrudur,” dedi. “Bu fikri bütün genişliğiyle kavrayabilmeniz gerçekten hayrete değer, insanlar bu düşünceyi benimseyebilseler cennetin onlar için gerçekleşmesi kolayca mümkündür.” İçimden kopan acıyla, “Ama ne zaman olur bu!” diye bağırdım. “Hem olacak mı? Ya sadece hayal olarak kalırsa?..” “İnanmıyorsunuz,” dedi. “Hem öğüt veriyor, hem öğütlediklerinize inanmıyorsunuz! Hayal saydıklarımızın gerçekleşeceğini bilin, inanın buna. Yalnız dünyadaki olayları düzenleyen belirli yasalar olduğu için hemen gerçekleşemez bu. Psikolojik engelleri var bunun. Dünyayı yeni bir şekle sokmak için insan ruhuna başka, yeni bir yol açmalı. Herkesle içten, gerçekten kardeş olabilmek gücünü kazanmazsan yeryüzünde kardeşlik nasıl gerçekleşir? İnsanlar ne bilgilerini, ne çıkarlarını isteyerek başkalarıyla paylaşmıyor, haklarından geçmeye razı olmuyorlar. Açgözlülük, kıskançlık içlerini kemirecek, birbirlerini yiyecekler. Hayalin ne zaman gerçekleşeceğini soruyorsunuz. Gerçekleşmesine gerçekleşecek, ama önce insan için yalnızlık devrinin sona ermesi gerekiyor.” “Ne

yalnızlığı?" diye sordum. "Her yerde, hele yüzyılımızda alıp yürüyen yalnızlığı kastediyorum. Ancak henüz vadesi yetmedi bunun… Zamanımızda herkes kütleden sivrilerek bireysel bir hayat yaşamak peşinde… Oysa kişiliğini belirtmek için kendini geliştirmeye çalışan insan, bu çabalamanın sonunda ruhsal bir yalnızlığa düşer. Böylece dolgun, dört başı mamur bir hayat yerine manevi bir intiharla yüz yüze gelir. Evet, yüzyılımızda herkesin tekliğe kaçması, kendi kabuğuna çekilmesi, varını yoğunu başkalarından kaçırması insanları sadece hemcinslerinden uzaklaştırmak, karşılarındakini de kendinden nefret ettirmek sonucunu veriyor. Biriktirdiği servetin miktarı arttıkça 'Artık kudretliyim, hiçbir ihtiyacım kalmadı!' diye düşünür. Çılgının, ne kadar çok biriktirse kendisini o ölçüde ölüme götüren bir iktidarsızlığa güttüğünden haberi yoktur, çünkü yalnız kendine güvenmeye alışmıştır o. Toplumda tek olarak sivrilmiş, ruhunu insanlara, insanların yakınlığına inanmamaya alıştırmıştır. Elde ettiği parayla sağladığı hakları yitirmemekten başka derdi, tasası yoktur. İnsan zekâsı gitgide kişilerin güvenliğiyle rahatının tek, özel çabalarla değil, toplumun birleşmesiyle sağlanabileceği konusunda alaycı bir anlayışsızlık göstermeye başladı. Ama bu korkunç ruh yalnızlığının sonu mutlaka gelecektir, insanlar hep birden, kişilerin birbirinden ayrılmasının doğal yaşayışa ne kadar aykırı olduğunu anlayacaklardır. Böylece herkes, bunca zaman nasıl karanlıkta yaşadıklarına şaşacaktır. O zaman göklerdeki Tanrı oğlunun dönüş işaretleri de görünmeye başlayacak… Yalnız o güne kadar bayrağı yüksek tutmalı; tek tük de olsa, meczup görünmek pahasına da olsa kardeşçe birleşme, ruhların yalnızlıktan kurtarılması yolunda çabalar görülmeli. Büyük fikri yaşatmak için yapmalı bunu!.."

Böylece ateşli, coşkun konuşmalarla akşamlar birbirini kovalıyordu. Bizim muhitten ayrılmış gibiydim. Ahbapların evlerine daha seyrek gidiyordum, zaten salonlarda modam da geçmeye başlamıştı. Gene de hâlâ seviliyordum, herkes iyi davranıyordu bana… Ama şurası kesin ki, toplumda modanın büyük yeri var. Esrarengiz konuğuma nerdeyse hayranlıkla bakıyordum. Beni hayranlığa düşüren yalnız zekâsı değildi. Kafasındaki bir tasarıyı geliştirerek bir şeyler yapmaya hazırlandığını seziyordum. Görünüşte sırrıyla ilgilenmemem, ne açıktan açığa, ne de dolambaçlı yoldan bir şeyler öğrenmeye kalkışmamam hoşuna gidiyordu. Ama sonunda, bana açılmak için dayanılmaz bir istek duyduğunu fark

ettim. Bu, bana gelmeye başladığından aşağı yukarı bir ay sonra iyice belli oldu.

“Biliyor musunuz,” dedi bir gün, “şehirde herkes bizi merak ediyor, size neden bu kadar sık geldiğime şaşıyorlar. Zarar yok, nasıl olsa her şey yakında anlaşılır.”

Bazen, durup dururken son derece heyecanlanırdı, böyle hallerde de hemen her zaman kalkıp giderdi. Arada bir de, uzun, içime işleyen bir bakışla beni süzerdi. “Şimdi söyleyecek…” diye düşünürdüm. Oysa o, hemen başka, basit bir konuya atlayıverirdi. Son zamanlarda sık sık baş ağrısından şikâyet etmeye başlamıştı. Bir gün uzun, hararetli bir konuşmadan sonra birdenbire sarardı, yüzü çarpıldı, gözlerini bana dikti.

— Ne oldunuz? dedim. Rahatsız mısınız?

Gene baş ağrılarından yakındı.

— Ben mi?.. Şey… biliyor musunuz… adam öldürdüm ben… diye mırıldandı. Gülümsüyordu, yüzü kireç gibiydi.

Meseleyi kavramadan önce, “Neden öyle gülümsüyor?” diye düşündüm. Ben de sarardım.

— Ne oluyorsunuz? diye bağırdım.

Hep o uçuk gülümsemesiyle,

— Gördünüz ya, girişi yapmak ne kadar zor geldi bana, dedi. Ama başladım artık, devam edeceğim.

Uzun zaman inanmadım ona, ama ilk akşamdan sonra daha üç akşam gelip olanı bütün ayrıntılarıyla anlatınca söylediklerinin doğruluğuna aklım yattı.

On dört yıl önce büyük bir cinayet işlemişti. Cinayetin kurbanı genç, güzel, zengin bir dul kadındı. Şehrimizdeki evine yerleşmek üzere gelmişti. Kadını büyük bir aşkla sevmiş, duygularını açmış, evlenmeleri için yalvarmış. Ama kadının kalbi o sırada seferde bulunan ünlü, oldukça yüksek rütbeli bir subaydaymış; yakınlarda dönmesini bekliyormuş. Adamın teklifini kabul etmemiş, evine gelmemesini istemiş. O da, evin

planını bildiği için bir gece büyük bir cüretle, yakalanmayı göze alarak bahçeye girmiş, oradan çatıya tırmanmış. Çoğu zaman en büyük küstahlıkla işlenen cinayetler en başarılı olanlarıdır. Bacanın deliğinden tavanarasına geçmiş; tavanarasından odalara inen merdivenin aşağısında bulunan kapıyı hizmetçilerin kapatmayı unutmuş olmalarını umuyormuş, gerçekten de kilitli değilmiş kapı. Böylece eve girip karanlıkta, kandili yanan yatak odasına dalmış. Aksi gibi kadının oda hizmetçilerinden ikisi de hanımlarına haber vermeden aynı sokakta isim günü kutlayan bir ahbabın evine kaçmışlar. Öbür uşaklarla kadın hizmetçiler alt katta, odalarında ve mutfakta uykudaymışlar. Kadının uykulu halini gören adam ilkin şiddetli bir tutkuya kapılmış. Ardından içkinin, kıskançlığın verdiği bir öfkeyle dolmuş. Sarhoş gibi kendinden geçerek bıçağı kalbine saplamış… Kadın gık dememiş… Daha sonra, canilere özgü şeytanlıkla kuşkuyu uşaklar üzerine çekmek için kendine göre bir hile bulmuş: kadının para çantasını almış. Yastığın altından aldığı anahtarlarla çamaşır dolabını açmış, bazı şeyler çalmış. Hem de hırsızlığa tam cahil bir uşağın yapacağı şekli vermiş. Değerli kâğıtları bırakarak yalnız para ve birkaç irice, göz dolduracak mücevher almış. Pahada ağır, ama gösterişli olmayan nesnelere el sürmemiş. Hatıra olarak birkaç şey daha almış. Ama bunlardan sonra söz edelim. Bu korkunç işi bitirdikten sonra girdiği yoldan geri dönmüş. Ne ertesi gün cinayet meydana çıkınca, ne de ondan sonra gerçek katilin kim olduğu asla bulunamamış! Zaten içine kapanık, çok konuşmayan, candan dostu olmayan bir adammış. Kadına olan aşkından kimsenin haberi yokmuş. Ölenin sadece bir ahbabı, hatta son iki hafta ziyaretlerini kestiği için pek yakın olmayan bir ahbabı olarak biliniyormuş. Bütün kuşkular kadının, Pyotr adındaki kölelikten gelme uşağı üzerinde toplanmış. Durum kuşkuların doğrulanması için pek uygunmuş, çünkü uşak hanımının o yıl askere göndermek için kendisini ayırdığını duymuş. Hanım da bunu saklamıyormuş zaten: Pyotr’un arkasında bırakacağı ailesi filan olmadığı için güvenilir bir adam da değilmiş. Meyhanede içip içip hanımını öldüreceği yolunda tehditler savurduğunu duyanlar varmış. Kadının ölümünden iki gün önce evinden kaçan Pyotr’un nereye gittiğini bilen yokmuş. Cinayetin ertesi günü onu şehir kapısında, yerde, zilzurna sarhoş bulmuşlar. Cebinde bir bıçak da varmış. Sağ avucu nedense kanlıymış… Pyotr, burnunun kanadığını söylemiş, ama inandıramamış. Kadın hizmetçiler misafirliğe gittiklerini, gelinceye kadar sokak kapılarının açık kaldığını itiraf etmişler. Başka birtakım kanıtlar da uşağın yakalanmasına

yol açmış. Tutuklanmış; mahkemeye başlanmış, ama tam bir hafta sonra sanık hummaya tutularak hastanede, kendine gelmeden ölmüş. Mesele böyle kapandığı için her şeyi kadere bağlamışlar. Adliyecilerden başlayarak bütün büyükler, şehir halkı cinayeti işleyenin ölen uşaktan başkası olmadığında birleşmişler. Gerçek katilin cezası ondan sonra başlamış. Artık candan dostum olan esrarengiz konuğum ilkin hemen hemen vicdan azabı duymadığını söyledi. Uzun zaman sadece sevdiği kadının ölmesine, onu bir daha göremeyeceğine üzülmüştü, şehvet alevi hâlâ damarlarını yakıyordu. Suçsuz birinin kanını döktüğünü, bir adam vurduğunu hemen hemen hiç aklına getirmiyordu. Kurbanını başkasının karısı olarak düşünmek ona olanaksız göründüğü için başka türlü hareket edemeyeceğine inanıyordu; bu yüzden vicdanı uzun zaman rahattı. Baştan uşağın tutuklanmasına üzülmüştü, ama sanığın kısa hastalığıyla ölümü onu teselli etti. O zamanki tahminine göre ölümü ne hapse girmesi yüzünden, ne de korktuğu içindi. Kaçtığı gece alabildiğine içmiş, yaş toprakta yatmış, soğuk almıştı, o kadar. Çalınan parayla eşyadan yana da fazla üzülmüyordu: hırsızlığı mal hırsıyla değil, kuşkuları başka yana çevirmek için yapmıştı. Hem çaldıklarının büyük değeri yoktu, az zaman sonra bundan daha büyük bir parayı şehrimizde yeni açılan düşkünler evine bağışlamıştı. Bunu sadece hırsızlıktan yana vicdanını huzura kavuşturmak için yapmıştı. İşin garibi bir zaman, hatta epey zaman için rahatladı da… Bunu kendisi söylüyordu. Daha sonra kendini çalışmaya verdi, oldukça güç, yorucu bir memuriyet istemişti. İki yıl kadar uğraşmış, didinmiş, güçlü bir irade sahibi olduğu için geçmişi aşağı yukarı unutmuş, hatırladıkça düşünmemeye çalışmıştı. Kendini hayır işlerine vermişti; birçok hayır kurumu kurmuş, şehrimize bağışlar yapmış, adı başşehirlerde sık sık duyulmaya başlamıştı. Hem Moskova'da, hem Petersburg'da hayır kurumlarına üye seçildi. Ama sonunda içini kemiren düşünceler yeniden başkaldırmaya başladı; artık yenemiyordu onları. Tam o sırada güzel, ağırbaşlı bir kızla karşılaştı, hoşlandı ondan, az sonra da evlendi. Evlenmeyle onu kemiren iç sıkıntılarından kurtulacağını; karısına, çocuklarına karşı ödevlerinin onu eski anılarından uzak tutacağını umuyordu. Ama beklediğinin tam tersi oldu. Daha evlenmenin ilk ayında "Karım şimdilik seviyor beni, ya o meseleyi öğrenirse?.." düşüncesi zihnini aralıksız kurcalamaya başladı. Karısı ilk gebeliğini müjdelediği zaman birdenbire tuhaflaştı: "Bir cana kıyan benim hayat vermeye hakkım var mı?" Çocuklar gelmeye başladı: "Bunları sevmeye, terbiye etmeye, ders vermeye, onlara erdemden söz

açmaya hakkım yok; ben kan dökmüş bir insanım…” Çocuklar büyüyordu; hepsi güzeldi, sevimliydi, içinden onları sevmek geliyordu. Ama bir yandan da, “Temiz, masum yüzlerine bakmaya layık değilim…” diye kendi kendini yiyordu. Sonunda, haksız döktüğü kanın, öçsüz kalan mahvolmuş genç hayatın acı, korkunç hayalleri ona gitgide artan bir azap vermeye başladı. İradesiyle acıya uzun zaman göğüs gerdi. “Cezamı, kendi kendimi yemek pahasına acıya dayanmakla çekeceğim…” diyordu. Ama umudu boşa çıktı, içindeki azap gittikçe şiddetleniyordu. Muhitlerinde sert, karamsar yaratılışı yüzünden ondan çekinirlerdi, yalnız hayırseverliğinden ötürü herkesin saygısını kazanmıştı. Ama zamanla artan bu saygıya da katlanamaz oldu. Bana açıkladığına göre, kendine kıymayı bile düşünmüştü. Kıymamıştı, ama başka hayaller kurmaya başladı. İlkin, tamamen olanaksız, hatta çılgınlık saydığı hayali sonunda iyice benimsedi: bir gün ahali karşısına çıkıp adam öldürdüğünü açıklamak istiyordu… Tam üç yıl bu hayalle yaşamış, gözünün önünde çeşitli sahneler canlandırmıştı. Sonunda işlediği cinayeti itiraf ederse huzura kavuşacağı inancı kökleşti, yalnız bu işi nasıl başaracağı kaygısını bir türlü atamıyordu. Tam o sırada bizim düello meselesi ortaya çıkmıştı. “Sizden cesaret aldım,” dedi.

Yüzüne baktım, ellerimi birbirine vurarak,

— Demek bu kadar önemsiz bir olay size böyle bir karar için cesaret verdi! diye bağırdım.

— Bu karar içimde üç yıldır yaşıyordu. Düello olayı onu gerçekleştirme gücünü kazanmama yardım etti. Size baktıkça kendimi kınadım; sizi adeta kıskanıyordum.

Bu sözleri sert, haşin bir tavırla söyledi.

— Ya inanmazlarsa? dedim. Cinayetin üzerinden on dört yıl geçti.

— Kanıtlarım güçlü. Göstereceğim.

Ağlayarak kucakladım onu.

— Yalnız şuna karar verin, dedi, soyluluk, (sanki her şey benim elimdeydi artık) karımla çocuklar ne olacak?.. Karım kederinden ölür belki, çocuklar soyluluk unvanlarıyla mülklerini kaybetmeseler bile sonuna kadar katil

çocuğu olarak damgalanacaklar. Kalplerinde benimle ilgili nasıl bir hatıra kalacağını Tanrı bilir!

Ses çıkarmadım.

— Bir de ayrılma var; onlardan ayrılmam, temelli ayrılmam gerekiyor… Temelli, değil mi?

Karşısında ses çıkarmadan oturuyor, sadece içimden dua ediyordum. Sonra ayağa kalktım, içimi korku sardı. Yüzüme bakıyordu:

— Ne yapmalı?

— Gidin, haber verin, dedim. Dünyada her şey geçici, geçici olmayan tek şey gerçektir. Çocuklarınız büyüyünce azminizin büyüklüğünü değerlendirecektir.

Benden çıktığı zaman gerçekten kararlı bir hali vardı. Ama o günden sonra iki haftadan fazla her akşam geldi, hazırlıklarını bir türlü kesin bir kararla sonuçlandıramıyordu. Bu haliyle beni de hırpalıyordu. Bakarsın, pek kararlı gelir, duygulu bir tavırla,

— Biliyorum, her şeyi açıklar açıklamaz cennete kavuşacağım, derdi. On dört yıldır cehennem azabı çekiyorum. Acı çekmek istiyorum. Asıl acıya kavuşunca yaşamaya başlayacağım. Eğrilikle dünyanın öbür ucuna gidilir; ama geri dönülmez. Şimdi yalnız yakınlarımı değil, öz evlatlarımı bile sevmeye cesaret edemiyorum. Tanrım, belki ilerde çocuklarım çektiklerimin bana neye mal olduğunu anlar, suçlamazlar beni! Tanrı kuvvette değil, doğruluktadır.

— Kahramanlığınızı herkes değerlendirecektir, dedim. Şimdi olmasa bile ilerde… Çünkü gerçeğe hizmet ettiniz; büyük, soylu, bu dünyanın üstünde olan bir gerçeğe…

Sözlerimle yatışır, eve giderdi. Ertesi akşam öfkeden burnundan soluyarak, beti benzi uçmuş gelir, alaya başlardı:

— Buraya ne zaman gelsem yüzünüzde “E, hâlâ haber vermedin mi?” gibilerden bir merak var. Yo durun, o kadar tabansız görmeyin beni, bu düşündüğünüz kadar da kolay bir iş değil. Hem belki de hiç yapmam bunu. Gidip beni haber verecek değilsiniz ya!

Oysa ben, onu öyle münasebetsiz bir merakla incelemek şöyle dursun, yüzüne bakmaya cesaret edemiyordum. Hasta olacak derecede üzgündüm, içimden ağlamak geliyordu. Geceleri uyuyamaz olmuştum.

O,

— Karımdan geliyorum, diye devam ediyordu. Karısı insan için ne demektir bilir misiniz? Demin sokağa çıkarken çocuklarım arkamdan, "Güle güle baba, çabuk dönün, bize Okuma Kitabından hikâyeler okuyacaksınız!" diye bağırdılar. Yo, siz anlamazsınız bunu… Her koyun kendi bacağından asılır…

Gözleri alevlenmiş, dudakları titriyordu. Birdenbire masaya bir yumruk indirdi; üzerinde ne varsa sallandı. Sakin, yumuşak adamda bu hali ilk olarak görüyordum.

— Gerekli mi? diye bağırdı. Bunu yapmam mutlaka gerekli mi?.. Kimse hüküm giymedi benim yüzümden, kimseyi sürgüne yollamadılar; uşağın ölümü de hastalığından oldu. Döktüğüm kanın kefaretini çektiğim acılarla çoktan ödedim. Zaten kimse inanmaz bana, kanıtlarımın hiçbirine inanmazlar… O halde ne diye açıklayayım, ne lüzum var buna? Karıma çocuklarıma bu darbeyi indirmemek için ömrümün sonuna kadar acı duymaya razıyım. Onları mahva sürüklemeye hakkım var mı? Hayır. Yanılmadığımızı kim söyleyebilir? Gerçeğin bu olduğunu nereden biliyoruz? İnsanlar bu gerçeği anlayacaklar mı, değerlendirip saygı gösterebilecekler mi?

"Tanrım," diye düşündüm, "böyle bir anda insanların saygısı aklına geliyor!" Ona öyle acıdım ki, bir yararı dokunacağını bilsem, kaderini paylaşmaya hazırdım. Adamcağız çılgın gibiydi; böyle bir karar vermenin ona neye mal olduğunu yalnız aklımla değil, bütün ruhumla anlıyor ve ürküyordum.

— Kaderim elinizde, karar verin! diye bağırdı.

Duyulur duyulmaz bir sesle,

— Gidin, haber verin, dedim. Sesim fısıltı gibiydi, ama kesindi.

Masamın üstünden İncil'in Rusçasını aldım,[92] Yuhanna'nın XII. babından 24. ayeti gösterdim:

“Size gerçek, gerçeğin ta kendisi olarak diyorum ki: toprağa düşen bir buğday tanesi yok olmazsa, yalnızca bir buğday tanesi olarak kalır; ama yok olursa, o zaman bereketli ürün doğurur.”

Bu ayeti onun gelişinden az önce okumuştum. Okudu.

— Doğru, dedi, acı acı gülümsedi. Kısa bir sessizlikten sonra,

— Bu kitaplarda ne korkunç şeylere rastlanır, dedi. Herkesin burnuna sokmak kolay bunları… Yazan kim acaba, insanlar mı dersiniz?

— Kutsal Ruh yazmış, diye karşılık verdim.

Nefret dolu bir gülümsemeyle,

— Size göre hava hoş tabii… dedi.

Kitabın başka bir yerini açtım, İbranilere Mektup’tan X. bap, 31. ayeti gösterdim.

— “Yaşayan Tanrının eline düşmek korkunçtur…” diye okudu, kitabı öteye fırlattı. Bütün vücuduyla ürperdi.

— Korkunç bir ayet. Tam yerinde bir buluş, diyeceğim yok.

Oturduğu iskemleden kalktı.

— Eh, hoşça kalın. Belki gelmem bir daha, cennette görüşürüz. Demek on dört yıldır “Yaşayan Tanrının eline düşmüşüm ben.” O on dört yılım böyle adlandırılacak demek… Demek yarın bu ellere, beni kurtarması için düşeceğim.

Onu kucaklayıp öpmek istedim, ama cesaret edemedim, yüzü çarpılmış, bakışları durgunlaşmıştı. Gitti. Arkasından, “Tanrım, nereye gitti bu adam?” diye düşündüm. İkonumun önünde yere kapanarak büyük yardımcımız ve şefaatçımız Tanrısal Ana’ya gözyaşları içinde dua ettim. Yarım saat kadar bir zaman böyle geçti; gece epey ilerlemişti, saat on ikiye geliyordu. Ansızın kapı açıldı, karşımda gene o vardı. Şaşırdım:

— Neredeydiniz? dedim.

— Şey, galiba… mendilimi unuttum da… Yok yok, hiçbir şey unutmadım. Müsaadenizle oturayım biraz…

İskemleye oturdu; karşısında öylece duruyordum.

— Siz de oturun, dedi.

Oturdum. Bir iki dakika sessizce durduk, gözlerini dikmiş bana bakıyordu. Gülümsedi, gülümseyişi iyice aklımda kaldı. Daha sonra doğrularak bana sıkı sıkı sarıldı, öptü.

— Bu ikinci gelişimi unutma, emi? dedi. Unutmayacaksın, anladın mı?

İlk kez bana sen diyordu. Gene gitti. “Yarın,” diye düşündüm. Düşündüğüm çıktı. Ertesi gün yaşgünü olduğunu bilmiyordum. Her yıl o gün evinde büyük bir toplantı yapılır, şehrin kalburüstü kişileri gelirdi. Bu kez de öyle olmuştu. Yemekten sonra ev sahibi elinde hazırladığı itirafnameyle salonun ortasına çıktı. Amirlerinin hepsi oradaydı: konukların önünde, yüksek sesle baştan sonuna kadar okudu, işlediği cinayeti bütün ayrıntılarıyla anlatıyordu. Yazıyı şöyle bitiriyordu: “Kendimi insanlar sırasında yaşamaya layık olmayan bir canavar saydığım için çekiliyorum. Tanrı aydınlattı beni, cezam neyse çekmek istiyorum.” Arkasından, kendisinden şüpheyi uzaklaştırmak için çalıp on dört yıldır sakladığı ölenin mücevherleriyle öbür eşyasını getirip masaya bıraktı. Bunlar, kadının boynundan çıkardığı madalyonla altın haç —madalyonun içinde nişanlısının resmi vardı— bir not defteri, iki de mektuptu. Mektuplardan biri nişanlısındandı, yakında geleceğini müjdeliyordu. İkincisi, ölenin başlayıp bitirmeden masanın üzerinde bıraktığı bu mektubun yanıtıydı. İkisini de almıştı. Almıştı da ne olmuştu? Suçunun kanıtı olan bu mektupları yok edecek yerde on dört yıldır ne diye saklamıştı sanki? Salondakiler kimi hayret, kimi de korkuyla karşılarındakine hasta gözüyle bakarak büyük bir merakla dinlediler. Anlatılana kimse inanmak istemedi. Birkaç gün sonra bütün şehir, zavallı adamın aklını kaçırdığına hükmetti. Amirleriyle adli makamlar işi hasıraltı edemediler, ama ağırdan aldılar. Gerçi ortaya konulan eşya ve mektuplar düşündürücü şeylerdi, ama bunların gerçekliği saptansa bile kesin bir suçlamayı yalnız bu kanıtlara dayandırmayı mümkün görmüyorlardı. Üstelik bu eşyayı ölenin ahbabı olarak yanında emanet şeklinde saklamış olabilirdi. Duyduğuma göre, sonraları eşyanın uydurma olmadığı, ölenin birçok akraba ve tanıdıkları tarafindan doğrulanmış, bu bakımdan bütün tereddütler kalkmıştı. Ama gene de meselenin bir sonuca bağlanması kısmet değilmiş. Beş gün sonra zavallı adamın hastalandığı, hayatının tehlikede olduğu duyuldu.

Hastalığının ne olduğunu bilemiyorum, bir kalp rahatsızlığının sözü ediliyordu, ama doktorların, karısının ısrarlarına dayanamayarak ruhsal bozukluğu olduğunu söyledikleri dolaşıyordu herkesin ağzında. Sonunda deliliğe benzer bazı belirtiler buldular. Bana başvurarak ağzımı aradılar, ama ben boşboğazlık etmedim. Kendisini ziyaret etmek istediğim halde uzun zaman yanına almadılar. Zaten karısı, “Onu siz bozdunuz,” diyordu. “Eskiden de gamlıydı, son zamanlarda fazla heyecanlanıyor, bazı garip hareketleri herkesin gözüne çarpıyordu. Ama siz onu büsbütün mahva götürdünüz! Sizin devamlı işlemeniz yüzünden oldu bu, bir aydır evinizden çıkmıyordu.”

Hem işin garibi, yalnız karısı değil, bütün şehir bana hücum etti, beni suçlu çıkardılar: “Sizin eseriniz bu,” diyorlardı. Ses çıkarmıyordum, içimden memnundum, çünkü kendi kendine zulmederek ceza veren bir adama karşı Tanrının merhametli davrandığını görüyordum. Deliliğine inanamıyordum. Sonunda yanına bıraktılar beni, benimle vedalaşmak için kendisi ısrar etmişti. Odasına girer girmez yalnız günlerinin değil, saatlerinin bile sayılı olduğunu anladım. Bitkindi, sararmıştı, elleri titriyor, tıkanıyordu, ama bakışı duygulu, sevinç doluydu.

— Oldu işte! dedi. Seni ne zamandır görmek istiyordum. Neden gelmiyordun?

Bırakmadıklarını söylemedim.

— Tanrı bana acıdı, yanına çağırıyor. Ölmek üzere olduğumu biliyorum. Ama bunca yıldır içimde ilk olarak huzur, sevinç duyuyorum. Ödevimi yapar yapmaz ruhumun cennete kavuştuğunu hissettim. Artık çocuklarımı sevmeye, öpmeye cesaretim var. İnanmıyorlar bana, kimse inanmadı, ne karım, ne yargıçlarım; çocuklarım da asla inanmayacaklar… Bunu, Tanrının evlatlarıma bahşettiği bir lütfu sayıyorum. Ben ölünce taşıyacakları isim lekesiz kalır. Tanrıyı içimde duyuyorum, kalbim, cennetteyim gibi sevinç dolu… ödevimi yaptım!

Konuşamıyor, tıkanarak elimi hararetle sıkıyor, alevli bakışını benden ayırmıyordu. Ama çok konuşmadık, karısı ikide bir içeri bakıyordu. Gene de hasta yalnız kaldığımız bir anda,

— Sana o gün ikinci gelişimi hatırlıyor musun?.. dedi. Hatta bunu unutmamanı söylemiştim. Niçin geldiğimi biliyor musun? Seni öldürmeye gelmiştim.

Bütün vücudumla ürperdim.

— Evinden çıktım; karanlıktı… Sokaklarda dolaştım durdum. Kendimle mücadele ettim. Sonra birdenbire sana karşı öyle bir nefret duydum ki kalbim çatlayacaktı nerdeyse… “Şimdi bana yalnız o köstek oluyor,” diyordum. “Yargıçlığımı yalnız o yapabilir. Onun yüzünden yarın kendimi teslim etmek zorundayım. Çünkü her şeyi bilen yalnız o var…” Beni ele vereceğinden korkum yoktu, (bunu aklımdan bile geçirmiyordum) ama şöyle düşünüyordum; “Gidip haber vermezsem yüzüne nasıl bakardım?” Dünyanın öbür ucunda bile olsan; sağ olduğunu, her şeyi bildiğini ve beni kınadığını düşündükçe dayanamazdım. Sanki her şeyin nedeni, suçlusu senmişin gibi senden nefret ediyordum. Geri döndüm; hatırlıyorum, masanın üzerinde bir kama vardı. Oturdum ve sana da oturmanı söyledim, uzun bir an düşündüm. Seni vursaydım, eski suçumu söylemesem de bu cinayet yüzünden mahvolacaktım. Ama o anda bunu da düşünemiyor, düşünmek istemiyordum. Sadece senden nefret ediyor, olanca gücümle her şey için senden öç almak istiyordum. Ama Tanrım kalbimdeki şeytanı yendi. Gene şunu bil ki, hiçbir zaman o andaki kadar ölüme yakın değildin.

Bir hafta sonra öldü. Tabutunu mezarlığa kadar bütün şehir uğurladı. Başpapaz çok duygulu bir konuşma yaptı. Herkes hayatına son veren korkunç hastalık için üzülüyordu. Cenazesi kaldırıldıktan sonra şehirliler bana cephe aldı, bütün kapılar yüzüme kapandı. Gerçi bazı kimseler, baştan pek az, sonraları daha çoğu, ölenin itirafına inanmaya başladılar. Bana sokuldular, sık sık gelerek merakla, adeta zevkle ağzımdan bir şeyler kapmaya çalıştılar. Zira insanlar temiz kimsenin düşmesine, rezil olmasına sevinirler. Ama ben ağzımdan bir şey kaçırmadım; az sonra da ayrıldım o şehirden… Beş ay sonra Tanrının inayetiyle doğru, sağlam yola girdim ve bu yolu gösteren kutsal eli minnetle, şükranla kutsadım. Tanrı kulu çilekeş Mihayl’i bugüne kadar dualarımda anarım.

III

Staretz Zosima'nın Konuşma ve Öğütlerinden

e) Rus Rahibi ve Oynaması Mümkün Olan Rol Üzerine

Pederlerim ve hocalarım, rahip kimdir? Aydın çevrelerde bu kelime artık kimi zaman alayla, kimi zaman neredeyse küfür yerine kullanılır oldu. Bu durum gitgide yaygınlaşıyor. Şunu hemen söylemeli ki, rahipler arasında da sırttan geçinen, pisboğaz, şehvet düşkünü, arsız serseri takımına pek çok rastlanmaktadır. Aydın, fakat din işlerinin uzağında kimseler, "Tembel, toplumun faydasız unsuru, başkalarının sırtından geçinen hayasız dilenciler" derler bizim için. Oysa rahipler arasında nice alçakgönüllü, sessiz, tam bir yalnızlık içinde kendilerini ruhlarının bütün ateşiyle din yoluna vermekten başka şey düşünmeyenler var! Ama onların sözünü eden kim! İşte bu sessiz, yalnızlık içinde kendilerini din yoluna vermiş insanların belki bir kere daha Rus toprağının kurtulmasına yol açacaklarını söylesem, duyanlar kim bilir ne kadar şaşardı! Çünkü onlar gerçekten, "O güne, saate, aya ve yıla" hazırdırlar. İsa'nın hayalini, ermişlerden, havarilerden ve çilekeşlerden aldıkları gibi bütün temizliği, bütün Tanrısal gerçekliğiyle ruhlarında saklıyorlar. Zamanı gelince bu hayali, gerçeği yitirmiş dünyaya iletecekler. Büyük fikirdir bu, doğudan parlayacak bu yıldız. Rahip hakkındaki düşüncelerim böyle… Bilmem, belki yanlış, belki fazlaca abartılmış düşünceler bunlar… Dış dünyada Hıristiyanlığı yönetenlere bakın, İsa'nın simgesi ile tanrısal gerçeği çarpıtmadılar mı? Ellerinde bilim var; ama maddeden başka şey tanımayan bilim… İnsan varlığının en soylu yanı maneviyat inkâr ediliyor; zaferle, hatta nefretle reddediliyor. İnsanlar, hele şu son zamanlarda bir özgürlük teranesi tutturdular; neymiş bu peşinde koştukları özgürlük? Yalnızca esirlik ve kendine kıymadan ibaret! Çünkü insanlar, "ihtiyaçlarını tatmin etmeye bak, sen de en yüksek, en zengin kişilerle aynı haklara sahipsin" inancına saplandılar. "İhtiyaçların giderilmesi konusunda hiç çekinme, hatta isteklerini alabildiğine artır!" Bugün herkesin dilinde bu var, özgürlük böyle anlaşılıyor. İhtiyaçları alabildiğine genişletmek hakkı neler doğurur? Zenginleri yalnızlığa ve manevi çöküntüye, yoksulları kıskançlığa, suç işlemeye götürür. Çünkü hak bağışlanırken ihtiyaçların giderilme yolları gösterilmiş değildir. Güya mesafeler kısaltılmakla düşüncelerin havadan iletilmesiyle insanlar birbirine yaklaşır, kardeşlik bağları güçlenirmiş… İnsanların bu türlü

birleşme araçlarına inanmayın. Özgürlüğü, ihtiyaçlarını genişletmeye ve gidermeye yarayacak bir araç saydıkları için yaratılışlarına zıt giderler, anlamsız, ahmakça istek, alışkanlık ve ipe sapa gelmez hayallere yer verirler. Sırf karşılıklı kıskançlık, şehvet ve kibir için yaşarlar. Ziyafetler, gezip tozmalar, arabalar, rütbeler, buyruk kulu uşaklar öyle önemli bir ihtiyaç sayılır ki, uğruna hayat, onur, insanseverlik her şey feda edilir. Bunları sağlayamayınca kendine kıyanlar bile olur. Zengin olmayanlar arasında da aynı şeylere rastlanır. Yoksul tabaka ulaşamadığı isteklerini, kıskançlıklarını şimdilik sarhoşlukla körletir. Ama pek yakında şarap yerine kanla sarhoş olacaklar, gidiş o gidiştir. Sorarım size: Böyle insan özgür olabilir mi? Bir fikir "cenkçisi" tanırdım. Bir gün hapishanede tütünsüz bırakılınca tütün uğruna az kalsın iradesi gevşeyerek "fikrine" ihanet etmeye kalkıştığını anlatmıştı bana. Bir de bunun gibileri, "İnsanlık için mücadele etmeye gidiyorum!.." derler. Nereye giderler, ne gelir ellerinden? Ancak apansız bir patlayıverirler, o kadar; sürekli hiçbir şey yapamazlar. Böylece özgürlük yerine köleliğe hizmet eder, kardeşliği, insanların birleşmesini sağlayacak yerde tam tersine, gençliğimde esrarengiz konuğum ve hocamın söylediği gibi, ayrılığa, yalnızlığa gömülürler. Böylelikle insanlığa hizmet, kardeşlik, insanlar arasındaki uyumla ilgili düşünceler gittikçe sönmektedir, hatta alayla karşılandığı bile oluyor. Çünkü bunca alışkanlıktan sıyrılıvermek kolay değildir, kendi kendine uydurduğu başı sonu gelmez ihtiyaçları gidermeye alışmış, bu ihtiyaçların tutsağı olan adam artık çaresizdir. Yalnızlığı içinde bütün dünya vız gelir ona. Malı mülkü yerindedir, ama hayatta neşesi, sevinci kalmamıştır. Rahipliğin durumu başkadır, itaat, perhiz, ibadet bazen alay konusu olur. Oysa özgürlüğe götüren gerçek yol budur: aşırı, gereksiz isteklerden kendimi çekerim, kibirli, bencil irademe itaatin gemini vurur, böylece Tanrının yardımıyla ruh özgürlüğüne kavuşarak manevi bir ferahlık duyarım. Sorarım size, yüksek düşünceler kimde doğar? Bir köşeye çekilmiş bir zenginde mi, yoksa kendini her türlü maddiyattan, alışkanlık zincirinden kurtarabilmiş bir insanda mı? Rahiplerin inzivaya çekilmelerini de başlarına kakarlar: "Ruhunun selameti için manastır duvarları arasına gömülerek insanlığa kardeşçe hizmeti unuttun…" Bakalım, kardeşlik duygularından yana kim daha baskın? Bunu fark edebilen olmuyor. Çok eski zamanlarda da bizim sınıftan halka hizmet edenler oluyordu; bu neden tekrarlanmasın? Hep aynı boynu bükük, uysal perhizkârlar, sessizler[93] kendilerini bu büyük işe vereceklerdir. Rusya'nın kurtuluşunun halkta olduğuna inanıyorum. Rus

manastırları da öteden beri halkın yanı başındadır. Halk yalnızlık içindeyse biz de böyleyiz. Halk da bizim gibi iman sahibidir; imanı olmayan, istediği kadar yüreği içtenlik, kafası deha dolu olsun bizim Rusya'da hiçbir işte başarı kazanamaz. Bunu unutmayın. Halk dinsizlere karşı gelip onları alt edince tek, bölünmez, Hıristiyan bir Rusya meydana gelecektir. Halkımızı, onun kalbini koruyun. Huzur içinde yetiştirin onu! Tanrıyı içinde yaşatan ulusun başlıca ödevi budur.

f) Beylerle Hizmetkârlar Arasında Karşılıklı Bir Ruh

Kardeşliğinin Mümkün Olup Olmadığı Üzerine

Hakçası konuşulursa, halkımız büsbütün günahsız değildir. Manevi çürüme, yukarılardan başlayarak gözle görünür şekilde artıyor. Halk arasında da içine kapanma başladı. Vurguncular, sömürücüler türedi. Esnaf, tüccar arasında bir kibarlık özentisi aldı yürüdü; olduğundan fazla aydın görünme çabası var. Bunların yanı sıra geleneklerimizi rezilcesine küçümsüyorlar, ata dinimizden utanç duyuluyor, prenslerle unvan sahiplerinin kapılarını aşındırıp duruyorlar, oysa kendileri sadece ahlakı bozuk mujiklerden başka bir şey değiller… Halk kendini içkiye kaptırmış, çürüyüp gidiyor, artık bırakamaz da bunu… Aileler arasında erkeklerin karılarına, hatta çocuklarına karşı vahşete varan kaba davranışları hep sarhoşluktan doğuyor. Fabrikalarda çalışan sıska, cılız, iki büklüm olmuş dokuz yaşında çocuklar gördüm; daha o yaşta ahlakları bozuk. Havasız bir barakada, akşama kadar işleyen makine gürültüsü, hayasız sözler ve şarap kokusu arasında yaşıyorlar. Şuncağız çocuğun ruhu bunlarla mı beslenmeli? Ona güneş, çocuk oyunları, her bakımdan iyi, temiz örnekler ve bir damlacık da olsa sevgi gerekmez mi? Bu olmamalı pederler, çocuğa eziyet edilmemeli. Karşı gelin, öğüt verin, hem vakit geçirmeden, hemen şimdi! Gene de Tanrı Rusya'yı kurtaracaktır; çünkü basit halk ahlakça düşkünlüğüne, günah çamuruna batmış olmasına rağmen, Tanrının günahlarını lanetlediğinin, günah işlemekle kötülük ettiğinin farkındadır. Bunun için halkımızın gerçeğe olan inancı eksilmiş değildir. Tanrı korkusu hâlâ içindedir, duygulanarak ağlar. Büyüklerin durumu ise farklı: onlar, ataları gibi Tanrı yolundan yürümek istemiyorlar; bilgilerine dayanarak, suçun, günahın boş şeyler olduğunu ilan ettiler. Bir bakıma hakları var: Tanrıyı tanımayan için suç olur mu? Avrupa'da halk zenginlere karşı ayaklanmaya başladı, önderler kitleleri kan dökmeye sürüklüyor, isyanın haklı olduğuna inandırmaya çalışıyor. Ama "zulümle hareket ettikleri için isyanları lanetlenecektir…" Şimdiye kadar çoğu zaman olduğu gibi, Rusya'nın kurtuluşu Tanrıdadır, Rusya'nın kurtuluşu, halkın imanında, tevekkülündedir! Halkımızın imanını koruyan pederlerim ve hocalarım! Bunların hiçbiri hayal değil: büyük ulusumuzun gerçekten soylu ağırbaşlılığına ömrümce tanık oldum ve hayret ettim. Boğazına kadar günaha batık olmasına, hırpaniliğine rağmen, böyledir; biliyorum bunu. İki yüzyıl süren kölelikten sonra bile köle ruhlu olmamıştır! Hal ve tavırlarında

bir kayıtsızlık sezilir, ama küstahlığa varmaz bu. Kinciliği, kıskançlığı yoktur. “Ünlüsün, zenginsin, akıllı ve yeteneklisin; pek güzel. Tanrı erdemlerini bağışlasın! Sana saygı gösteririm, ama kendimin de bir insan olduğunu unutmam. Kıskanmadan saygımı göstererek insanlık vakarının ve onurunun gereğini yapıyorum.” Aslında böyle söylemezlerse de (çünkü henüz böyle konuşmayı beceremezler) hareketleriyle anlatırlar. Gördüm, denedim bunu ve inanır mısınız, Rus halkı ne kadar yoksul, ne kadar aşağı bir tabakadan olursa doğruluk eylemi o kadar belirlidir. Aralarından çıkan, zengin vurguncularla sömürücülerin çoğunun içi tamamen bozuktur. Bunda da en çok tembellikle ve ilgisizliğimizle biz suçluyuz. Gene de Tanrı ulusumu kurtaracaktır, çünkü Rusya’nın büyüklüğü kadere rıza göstermeyi bilmesindedir. Geleceğimize ait hayaller kurarken, şimdiden görür gibi oluyorum, öyle bir zaman gelecek ki, ahlakça düşük bir zengin, yoksulun önünde zenginliğinden utanacak, yoksul bu eğilmeye anlayış göstererek soylu utanca açık yüreklilikle, tatlılıkla karşılık verecek. İnanın bana, sonunda böyle olacak, gidiş bu gidiştir. Ancak manevi erdemler yönünden eşitliğin sözü edilebilir; bu gerçek de ancak bizde anlaşılabilecektir. Kardeşlik doğacak, kardeşler birliği kurulacaktır; bu olmadan dünya nimetlerini paylaşmaya olanak yoktur. Tanrının varlığı içimizdedir, paha biçilmez bir elmas gibi bütün dünya üzerinde parlayacaktır. Tıpkı tıpkısına böyle olacaktır!

Pederlerim ve hocalarım, size, beni bir gün çok duygulandıran bir olayı anlatayım. Ülkeyi dolaşırken K. eyaletinde eski emirerim Afanasi ile karşılaştım. Ayrılalı sekiz yıl olmuştu. Beni pazarda gördü, yanıma koştu. Tanrım, nasıl sevindi, nasıl sevindi! “Peder efendi, beyim, siz misiniz?.. Gözlerime inanamıyorum!” diye ellerime sarıldı. Evine götürdü beni. Askerliğini bitirmiş evlenmişti, iki küçük çocuğu da vardı. Karısıyla birlikte pazarda tezgâh kurmuş, ufak tefek eşya satarak geçiniyordu. Odası yoksuldu, ama temiz, sevimliydi. Oturttu beni, hemen semaver kaynattı, karısına haber yolladı, gelişim onda tam bir bayram sevinci yaratmıştı. Çocuklarını yanıma getirdi: “Kutsayın Peder!” “Kutsamak ne haddime?” diye karşılık verdim, “basit bir rahibim. Çocukların için dua ederim. Seni de o günden sonra her gün dualarımda anıyorum Afanasi Pavloviç, çünkü her şeyin başlamasına sen neden oldun…” Dilim döndüğü kadar hayatımdaki değişikliği anlattım. Afanasi yüzüme, kılığıma bakıyor, eski efendisini, bir subayı bu halde görmekten duyduğu şaşkınlık ve üzüntüsünü saklamıyordu;

sonunda gözyaşlarını tutamadı. “Niye ağlıyorsun, vefalı dostum,” dedim. “Benim için sevinmen gerekir; açık, sevinçli bir yoldayım ben!” Afanasi çok konuşmuyordu, sadece iç çekerek ah vah ediyor, üzgün üzgün başını sallıyordu. Bir aralık, “Servetiniz ne oldu, beyim?” diye sordu. “Manastırımıza devrettim; hep bir arada oturuyoruz.” Çaydan sonra vedalaştım. Afanasi telaşlandı, manastıra bağış olarak elli kapik uzattı. Baktım, avucuma bir ellilik daha sıkıştırıyor: “Bu da garip yolcuya, size pederim… Yolda belki işinize yarar…” Elli kapiğini aldım, kendisini, karısını selamladım ve içim huzur dolu olarak ayrıldım. Yolda düşünüyordum: “İşte şimdi ikimiz de; o evinde, ben yolda iç çekiyor, sevinçle gülümseyerek, gönül coşkunluğuyla baş sallıyor, Tanrının lütfu olan bu karşılaşmayı hatırlıyoruz…” Bir daha da Afanasi’yi görmedim. Onun efendisiydim, benim uşağımdı o; o gün candan, özlem dolu kucaklaşmamızdan sonra aramızda büyük bir insanlık bağı doğdu. Çok düşündüm bunu. Şimdi de şöyle düşünüyorum: biz Ruslar arasında böyle soylu, yürekten kopma bağlara her zaman her yerde rastlanması akla sığmaz gibi görünür. Ama bunun gerçekleşeceğine, hem yakın zamanda gerçekleşeceğine imanım var.

Hizmetkârlar hakkında şunu da eklemek isterim: vaktiyle, delikanlıyken, onlara çok kızardım; “Aşçı kadın yemeği çok sıcak getirdi, emireri elbisemi fırçalamadı…” gibilerden… Ama bir aralık, birdenbire, sevgili ağabeyimden çocukluğumda duyduğum sözleri hatırladım: “Bana hizmet edenin fakir, cahil oluşundan faydalanarak ona eziyet etmeye hakkım var mı, kim oluyorum ben?” Şaşmıştım; böyle basit, gözle görülür bir gerçeğin nasıl olup da aklımıza bu kadar geç geldiğine şaşmıştım Gerçi hayatta uşak, hizmetkâr sınıfına da ihtiyaç var, ama evimizdeki uşağın kendisini ruhça uşak olmayan bir insandan daha özgür hissetmesini sağlamak da bizim elimizde… Niçin ben uşağıma hizmet etmeyeyim, bende kibir, güvensizlik duygusu neden ortadan kalkmasın? Neden hizmetkârlarımı ailemin içine alıp sevine sevine bağrıma basmayayım? Şimdi bile olabilecek şey bu ve yarınki muhteşem birleşmenin de temeli olur. Bu birleşmenin insanları, kendi benzerlerini hizmetlerine koşmak için aramayacaklardır, tam tersine, İncil’in öğrettiğine uyarak kendileri herkesin hizmetkârı olmayı isteyeceklerdir. İnsanın hayatta en büyük zevkinin bugünkü gibi oburluk, sefahat, kibir, övünme, kıskanç rekabet gibi hırs zevkleri değil de, aydınlığa, acımaya hizmet etmek olduğu düşüncesi sadece bir hayal midir?

Bütün imanımla, “Hayır!” diyorum. Hem de bu düşüncenin gerçekleşeceği zaman uzak değil artık. Alaycılar, “Ne zaman olacak; hem olacak mı?” diye sorarlar. Ben, bu büyük davayı İsa adına başaracağımıza inanıyorum. İnsanlık tarihinde bir zaman önce gerçekleşmesi mümkün görünmeyen nice düşüncenin vadesi gelince birdenbire, esrarengiz bir şekilde bütün dünyaya yayılıvermesine çok rastlanmıştır. Bizde de öyle olacak, ulusumuz başka uluslar arasında parlayacak ve herkes, “Yapıcıların gereksiz diye bir köşeye attıkları kaya parçası yapıya temel taşı oldu!” diyecek. Bizi alaya alanlara, “Bizimki hayalse, siz yapınızı İsa’sız, sadece kafanıza güvenerek ne zaman hakkıyla kurup birleştirebileceksiniz?” diye sorulabilirdi. Aralarından ancak pek saf olanlar zaten şimdiden birleşme yolunda oldukları iddiasıyla ortaya çıkabilirler. Aslında onların hayalciliği bizimkinin kat kat üstündedir. Kanunlara dayanarak dünyayı nizama sokacaklarını sananlar İsa’yı reddettikleri için sonunda ortalığı kana bulayacaklardır; zira kan kanı çeker, kılıcı kınından çeken kendi de kılıç altında can verir. İsa’nın verdiği söz olmasaydı, insanlar yeryüzünde iki kişi kalana kadar birbirlerini temizlerlerdi. Ama son kalan bu iki kişi bile kibirine gem vuramayacak, kapışacak, birinden biri vurulacak, tek bir kişi kalacaktı, o da sonunda kendine kıyacaktı. Yumuşak başlı ve alçakgönüllüler hatırına bu çarpışmaya set çekileceği üzerine İsa’nın verdiği söz olmasa aynen böyle olurdu. Düellomdan sonra henüz üniformamı atmadan gittiğim evlerde hizmetkârlarla arada bir yaptığım konuşmaları, herkesin bana nasıl şaştığını hatırlarım. “Uşaklarımızı koltuklara oturtarak çay mı sunalım?” diye alay edenler çıktı. “Arasıra bile olsa bunu yaparsanız hiç fena olmaz,” dedim. Salondakiler kahkahadan kırıldılar. Soru hoppacaydı, verdiğim karşılık da pek açık değildi ama, bence içinde az çok gerçek vardı.

g) Dua, Sevgi, Başka Dünyalarla İlişki Üzerine

Delikanlı, duayı unutma, içten gelen her dua yeni bir duygunun ifadesidir; yeni, bilmediğin güçlü fikirlerin kaynağıdır. Böylece duanın bir eğitim unsuru olduğunu anlarsın. Her gün, fırsat buldukça, “Tanrı, şu anda huzuruna çıkanlara merhamet eyle!” demeyi unutma. Zira, yeryüzünde her saat, her an binlerce insanın ömrü sona erer, ruhları Ulu Tanrının huzuruna varır. Aralarında niceleri yalnızlık içinde, herkesçe unutulmuş, genel ilgisizlikten küskün, incinmiş olarak dünyadan ayrılmıştır. Belki, tanımadığın bu insanlardan biri için dünyanın öbür ucundan yolladığın rahmet dilekleri Tanrıya ulaşır. Rabbin huzuruna korku içinde çıkan ruh,

yeryüzünde onu düşünen, yardımcısı olan birisi bulunduğunu duyunca nasıl duygulanırdı, kim bilir! Tanrı ikinize de artmış bir sevgiyle bakar, merhametiyle sevgisinin sınırı olmadığı için senin acıdığın birine bunları kat kat bağışlar, senin hatırına bağışlar onu.

Kardeşlerim, günahtan ürkmeyin; günah işleyen insanları da sevin. Böyle bir sevgi tanrısal sevginin örneğidir, yeryüzünün en büyük sevgisidir. Yaratılan her şeyi hem tümüyle, hem de bir kum taneciğine kadar ayrı ayrı sevin. Ağaç yaprağına, güneş ışığına, hayvanlara, bitkilere gönülden bağlanın. Sevdiklerin seni tanrısal sırra erdirir. Daha sonra anlayışın her gün biraz daha derinleşir, böylece sevgin, sonunda, bütün dünyayı kaplayan evrensel bir sevgi olur. Hayvanları sevin, çünkü Tanrı onlara düşüncenin başlangıcını, saf bir sevinç duygusu bağışlamıştır. Bu duyguyu bozmayın, hayvanlardan sevinçlerini alarak hırpalamayın. Tanrının kuralına karşı gelmeyin. İnsanoğlu, hayvanlara hükmetmeye kalkışma, onlar günahsızdır; oysa sen, büyüklüğüne rağmen yaşadığın yeryüzü toprağını çürütüyor, arkada sadece bu çürümenin izlerini bırakıyorsun. Yazık ki hemen hemen hepimizin yaptığı bu!.. Özel olarak çocukları sevin, çünkü onlar da melekler gibi günahsızdır; kalplerimizi duygulandırmak, paklamak için yaratılmışlardır, bizim için örnektir onlar. Küçüklerden birine kötülük etmek günahların en büyüğüdür! Çocukları sevmeyi Anfim Peder öğretti bana. Dolaşmalarımızda bu sevimli, sessiz adam bir bir topladığı kapiklerle bazen akide şekeri, tatlı çörek alır dağıtırdı. Çocukların önünden duygulanmadan geçemezdi, böyle bir adamcağızdı…

Bazen bir düşünce sizi kararsızlık içinde bırakabilir; günah işlemiş insanın kötülüğünü güç kullanarak mı yeneceksiniz, yoksa ona alçakgönüllü bir sevgiyle mi davranacaksınız? Her zaman sevgiden yana olun. Sevginin yardımıyla koskoca dünyayı fethedebilirsiniz. Sevgiden doğan alçakgönüllülük güçlerin en yamanıdır. Her gün, her an kendinizi denetleyin, haliniz, durumunuz kusursuz olsun, öfkeli bir anınızda fark etmeden, bir çocuğun yanından geçerken küfretmiş olabilirsiniz. Onu görmediğiniz halde belki o sizi görmüş, temiz kalbinde çirkin haliniz yer etmiştir… Böylece, bilmeden, ruhuna ilerde gelişmesi mümkün kötü bir tohum atmış oluyorsunuz. Bu sadece bir çocuğun yanında kendinizi tutabilmek gücünde olmayışınızdan, kalbinizde yapıcı, olgun bir sevgiye yer vermemenizden ileri gelmiştir. Kardeşlerim, sevgi eğitici bir güçtür, ancak elde edilmesi zor, aşırı çaba isteyen bir iştir. Çünkü belirli bir an için

değil, sonuna kadar sevebilmek gerekir. Gelgeç sevgiyi kim olsa, adi bir cani bile duyabilir. Genç ağabeyim kuşlardan af diliyordu; görünüşte saçmaydı bu, ama aslında hiç de değildi, çünkü sevgi âlemi toplu olarak, bütün suların birleşip döküldüğü bir okyanustan farksızdı. Bir noktadaki kıpırdama dünyanın öbür ucuna kadar iletilecektir. Kuşlardan af dilemek istediği kadar delilik olsun, şurası muhakkak ki, kuşlar da, çocuk da, çevremizdeki hayvanlar da hep sizin şimdikinden daha efendice hareket etmenizi tercih ederlerdi. Bu okyanus içinde sevgiden doğma bir taşkınlıkla kuşlardan günahlarınızın affını dileyip onların da sizi bağışlamasının yadırganacak hiçbir yanı yoktur. İnsanlar anlamsız saysalar bile, taşkınlığınızı sevin.

Tanrıdan sevinç ve neşe dileyin dostlarım! Çocuklar, gökteki kuşlar gibi şen ve neşeli olun. Ödevinizi yaparken insanların günahından ürkmeyin, günahın eserinizi lekeleyip tamamlanmanıza engel olacağından korkmayın. “Günahın, dinsizliğin, kötü örneklerin etkisi büyüktür; bizse güçsüz, yalnızız, kötülük bizi boğacak, çalışmalarımız yarı yolda kalacak…” diye yakınmayın. Kendinizi yenilgiye kaptırmayın çocuklar! Bu işten yüzünüzün akıyla çıkmanın tek yolu, bütün günahların yükünü üzerinize almaktır. Kendimizin ve başkalarının sorumluluğunu üzerimize alarak gerçekten her şey ve herkes için suçlu olduğumuzu anlamalıyız. Ama tembelliğini, gevşekliğini başkalarının üstüne atıp kendini kusursuz gören, sonunda ruhunu şeytanca bir gurura kaptırır, Tanrıya başkaldırır. Bu iblisçe gururu bizler kolayca anlayamayız, bu yüzden sık sık hataya düşeriz. Üstelik bu günahı işlerken güzel, soylu bir hareket yaptığımızı sanırız… Zaten duygularımızın, hareketlerimizin bazılarının sırrına bu dünyadayken eremeyiz. Ama buna kanarak, anlamazlığın seni haklı çıkaracağını sanma! Gerçi Ulu Tanrı senden ancak anlayabildiklerinin hesabını soracaktır; fazlasını değil. İlerde her şeyi anlayınca, bunu kendin de fark edeceksin. Yeryüzünde hepimiz, gerçekten, yolumuzu yitirmiş gibi yürürüz, önümüzde İsa’nın o ulaşılmaz hayali olmasa hepimiz tufandan öncekiler gibi doğru yolu şaşırır, mahvoluruz. Gerçi birçok şey bu dünyada bizden saklıdır, ama buna karşılık, göksel dünyayla aramızda canlı bağlar bulunduğunu bildiren gizli duygular bağışlanmıştır. Zaten duygularımızın, düşüncelerimizin kökü de burada değil, başka âlemdedir. Filozofların, hiçbir şeyin esası yeryüzünde algılanamaz demelerinin nedeni budur. Tanrı başka âlemlerden aldığı tohumları yeryüzüne serpmiş, bahçesini yetiştirmiştir. Sürebilen her

şey baş vermiştir. Ama bunları yaşatan yalnız esrarlı âlemlerle aradaki ilişki duygusudur. İçteki bu duygu zayıflar ya da yok olursa ruh ölüme gidiyor demektir. O zaman hayata karşı ilgisiz olur, hatta nefret duymaya bile başlarsın. Ben böyle sanıyorum.

h) İnsan İnsanın Yargıcı Olabilir mi? Sonuna Kadar İnanç Üzerine

Başkasına yargıçlık etmeye hakkın olmadığını asla unutma. Çünkü suçluyu yargılayan yargıç, kendisinin de karşısında duran kadar suçlu olduğunu, o adamın işlediği suçta belki herkesten çok sorumlu bulunduğunu bilmelidir. Saçma görünmekle beraber gerçektir bu. Çünkü ben doğru bir insan olmuş olsam karşıma bir suçlu çıkmayacaktı belki. Yargıladığın suçlunun suçunu üzerine alabilirsen hemen al, ıstırabını kabullen, onu azarlamadan salıver gitsin. Hatta yargılamak yetkisini kanun yoluyla kazanmışsan bile elinden geldiği kadar böyle hareket etmeye çalış, çünkü mahkemeden çıkınca o kendi kendini yargıçlardan daha üstün bir titizlikle suçlayacaktır. İyiliğine kulak asmaz, sizinle alay ederse, buna da kızma, doğruyu anlamasının henüz vakti gelmemiş demektir, ama bir gün anlayacaktır nasılsa… Hiç anlamazsa, onun yerine başkası anlayacak, ıstırap duyacak, kendi kendini hem ayıplayıp, hem suçlayacak, böylece hak yerini bulacaktır. En ufak bir kuşkuya düşmeden inan buna, ermişlerin umudu, inancı buna dayanır. Çalışmaktan bıkkınlık duyma. Gece uykuya dalmadan önce, “Gerekeni yapmadım” düşüncesi aklına gelirse hemen kalk ve yap. Çevrendeki insanlar kötü, duygusuz oldukları için seni dinlemek istemezlerse, ayaklarına kapan, af dile, çünkü kendini dinletememenin suçu aslında senindir. Kalbi haşin olanlarla konuşamazsan, asla umudunu kaybetmeden, sessizce, alçakgönüllülükle onlara hizmet et. Herkes seni bıraksa, zor kullanarak kovsa bile, yalnız kalınca yere kapan, toprağı öp, gözyaşlarınla ıslat. Yalnızlığını gören ve duyan olmasa bile gözyaşların meyvesini verecektir. Sonuna kadar inan; herkes doğru yoldan sapsa, doğru yolda kalan tek başına sen olsan bile… Tek başına kaldığın zaman bile adaklarını yerine getir. Tanrının övgülerini gönder. Bir de senin gibi birkaç kişinin daha bir araya geldiğini düşün: işte size bir âlem, canlı bir sevgi dünyası… Duygulanarak kucaklaşır, Tanrıya övgülerinizi yollarsınız, çünkü sadece sizlerle bile Onun gerçeği ışıklanmış demektir.

Günah işler de, bu yüzden ölesiye kederlenirsen, başkasının, günahsız birinin senin hesabına günahsız kaldığını düşünerek avun.

İnsanların kötülüğü seni öç alacak kadar üzer, isyana kışkırtırsa, en çok bu duygudan sakın; suç işleyenin sorumlusu senmişsin gibi, kendi kendini cezalandır. Acı çekmekten kaçınma, yüreğin ferahlar, o zaman kötülük edenler için iyilik örneği olmak elindeyken bunu yapmamakla suçlu olduğunu anlarsın. İyi yol göstermekle belki bir suçun önünü alırdın. Ama bütün çabalarına rağmen insanlar iyilik ışığına ilgisiz kalarak selametlerine aldırmazlarsa, gene kararından cayma, gök ışığının gücünden kuşkun olmasın. O insanların şimdi değilse bile, ilerde kurtulacağına emin ol. Onlar değilse, yerlerini alacak evlatları kurtulacaktır, zira sen ölsen bile geride bıraktığın ışık devam edecektir. Zaten kurtuluş, kurtarıcının ölümünden sonra gelir. İnsanlar peygamberleri kabul etmez, onları öldürür, ama acı çekerek ölenleri severler, yok ettiklerini kutsallaştırırlar. Sen de toplum için çalışıyorsun, yaptıkların yarın içindir. Hiçbir zaman ödül arama. Bu dünyada en büyük ödülü almışsın zaten: yalnız doğru insanlara nasip olan manevi sevinç… Ne büyüklerden, ne güçlülerden kork; akıllı, hep mutlu ol. Ölçülü olmaya, haddini bilmeye dikkat et, bu konuda bilgi edin. Yalnız kalınca dua et. Yere kapanarak toprağı öpmekten zevk al. Durmadan, doymadan herkesi, her şeyi sev, bundan doğan coşkunluğu, heyecanı her zaman ara. Toprağı sevinç gözyaşlarıyla ıslat ve bu gözyaşını sev. Coşkunluğundan çekinme, ona değer ver, çünkü bu, Tanrının seçkin kullarına bağışladığı bir nimettir.

i) Cehennem ve Cehennem Ateşi Üzerine Mistik Bir

Düşünce.

Pederlerim ve hocalarım, bazen, “Cehennem nedir?” diye düşündüğüm olur. Bence cehennem, sevememekten doğan bir acıdır. Bir keresinde, zamanla, ölçülerle sınırlanamayan evrenin sonsuzluğunda manevi bir varlığa, yeryüzüne inerek “Varım ve severim” diyebilmek olanağı bağışlanmıştı. Yalnız bir kerecik; yapıcı, yaşayan bir sevgi duyması olanağı bağışlanmış ve bunun için yeryüzündeki zamanın dar sınırları içinde bir günlük bir süre verilmişti. Ama ne oldu: talihli yaratık bu değer biçilmez ihsanı reddetti, değerini anlamadı. Sevemedi, alay ederek duygusuz kaldı. Dünyamızdan ayrılınca ona açılan İbrahim’in bahçesini gördü, Lazar’la Zenginin hikâyesinde anlatıldığı gibi, İbrahim’le konuştu, cenneti seyretti, Tanrıya kadar yükselebildi… Ona azap veren de buydu zaten: sevmeyi bilmeyen, sevenlerin sevgisini hor gören o, Tanrının huzuruna nasıl çıkacaktı? Artık her şeyi bütün açıklığıyla görüyor, kendi kendine “öğrendim artık,” diyordu, “ama şimdi sevmeyi bütün varlığımla istediğim halde bunda ne bir büyüklük, ne de fedakârlık olacak. Yeryüzündeki hayatım bitmiştir. İbrahim gelip bir damla pınar suyu vererek (yani yeryüzünde eski yapıcı hayatı bağışlayarak), orada teptiğim ve şimdi özlemini çektiğim manevi sevgi ihtiyacımı gideremeyecektir. Ne hayatım, ne de zamanım kaldı. Hayatımı başkalarına seve seve verirdim, ama mümkün değil, çünkü sevgi uğruna feda edilecek ömrü yitirdim, arada derin bir uçurum var.” Şimdi cehennem ateşinin, ama maddi bir ateşin sözünü edenler oluyor; bu sırrı derinleştirmeye cesaretim yok. Gene de şöyle düşünüyorum: Cehennemde ateş olmasına sevinmeliyiz, çünkü bu ateşin verdiği bedensel acıyla ruhlarının acısını bir an olsun unutabilirler. Hem bu acıyı onlardan uzaklaştırmak olanaksızdır, çünkü dışta değil, içlerinde yaşayan bir acıdır bu. Hatta sıyrılabilseler bile, bahtsızlıklarının bununla eksileceğini sanmam. Çünkü çektikleri azabı cennetten seyreden doğrular, günahlarını bağışlayarak sonsuz bir sevgiyle bedbahtlara bağırlarını açmakla bu acıyı bir kat daha deşeceklerdi. Mümkün olmayan, karşılıklı minneti ifade eden yapıcı sevgi özleminin acısı daha da artacaktı. Gene de haddim olmayarak düşünüyorum ki, sonunda bu olanaksızlığın anlaşılması onları bir dereceye kadar avutacaktır. Çünkü doğruların sevgisini karşılıksız olarak kabul edişteki boynu büküklük ve uysallık, yeryüzünde yaşarken önem vermedikleri yapıcı sevgiye yaklaştıracaktır onları. Düşüncelerimi

daha açık seçik anlatamadığım için üzgünüm, kardeşlerim ve dostlarım. Şunu da söyleyeyim: kendilerini yok eden, canlarına kıyanlara yazıklar olsun! Bence, bunlardan bahtsız kimse olamaz. Bizde böyleleri için dua etmek günah sayılır. Kilise yüz çevirir onlardan. Ama ben, içimden, onlar için de dua edilebileceğini düşünüyorum. Sevgi hiçbir zaman İsa'yı gücendirmez. Bu bahtsızlar için ömrümce dua ettiğimi şimdi burada açıklıyorum pederler, hâlâ da ediyorum.

Ah, bir de cehennemin kaçınılmaz gerçeğini olduğu gibi bildikleri halde kibirli, haşin davranmakta ayak direyenler var; aralarında kendilerini tamamen şeytana, gururun pençesine kaptırmış pek korkunçlarına da rastlanıyor. Onlar, cehenneme doymak bilmeyen, gönüllü çilekeşlerdir. Tanrıyla hayata lanet ettikleri için kendi ölümlerini kendileri imzalamışlar. Tıpkı çölde açlıktan kendi kanını emen insan gibi, kızışmış, hırçın gururlarıyla beslenirler. Yüzyıllar boyunca doymamışlardır bir türlü, onları çağıran Tanrıya lanet okuyarak affını reddederler, yarattığı her şeyle birlikte yok olmasını dilerler. Böylece hiddetlerinin alevinde sonsuzluğa kadar yanarak ölümün ve yok olmanın özlemini çekerler. Ama ölüm onlardan kaçar…

Aleksey Fyodoroviç Karamazov'un notları burada bitiyor. Tekrar söylüyorum, bu yazı tamamlanmış değildir; kesik kesik parçalardan ibarettir, örneğin, Staretzin yalnız ilk gençliğine ait kısımlar var. Bunlar herhalde Staretzin birçok kere ayrı ayrı, çeşitli nedenlerle söylediği öğüt ve düşüncelerin bir özet halinde toplanmasından ibaret. Staretzin son saatlerinde söz açtığı konular üzerine fazla bilgi yok, sadece Aleksey Fyodoroviç'in notlarında bulunan öbür öğütlerin özetleriyle kıyaslanarak bu konuşmanın ruhu, niteliği üzerine kısa bir inceleme yapılmış, o kadar.

Staretzin sonu gerçekten pek umulmadık şekilde oldu. Gerçi oradakilerin hepsi, ölümün yaklaştığını tahmin ediyordu, ama gene de bu derece apansız bastıracağını düşünmemişlerdi. Hatta önceden de söylediğimiz gibi, dostları, Staretzi iyice dinlenmiş, konuşkan görünce, geçici de olsa bunu iyileşmeye bir işaret saymışlardı. Ölümüne beş dakika kala bile kimse öleceğini aklına getirmiyordu. Birdenbire, göğsünde şiddetli bir ağrı duymuş gibi sarardı, elini bütün gücüyle kalbine bastırdı. Hepsi yerlerinden fırlayarak onu sardılar. Staretz acısına rağmen bakışını onlardan ayırmadan, gülümseyerek, koltuğundan yavaşça yere kaydı, diz çöktü, sonra yüzünü

yere değdirerek kollarını iki yana açtı ve sanki coşkun bir sevinçle (öğrettiği gibi) yeri öpüp, dua ederken ruhunu teslim etti.

Staretzin ölüm haberi keşişhanede o anda duyularak manastıra ulaştı. Ölenin yakını ve rütbece bu işle ilgilenmek hakkı olanlar eski usule göre ölüyü giydirmeye başladılar, manastırın bütün rahipleri baş kilisede toplandı. Sonraları, ağızdan ağıza anlatıldığına göre, Staretzin ölümü gün doğmadan önce şehirde de duyulmuştu. Sabah erkenden bütün şehir bundan söz etmeye, halk manastıra akmaya başladı. Ama bundan öbür kitapta söz açacağız; şimdilik sadece şunu ekleyelim ki, Staretzin ölümünden henüz bir gün geçmeden öyle beklenmedik, manastır çevrelerinde, şehirde öyle garip, kuşkulandırıcı ve şaşırtıcı etkiler uyandıran bir olay oldu ki, bunca yıl geçtiği halde bizim şehirde birçok kimse için pek üzüntülü olan o günün anısı canlılığını hâlâ kaybetmemiştir…

Üçüncü Bölüm

Yedinci Kitap

Alyoşa

I

Çürüme Kokusu

Rahip ve keşiş Zosima Pederin ölüsü, gömme töreninin gereklerine uyularak hazırlandı.

Bilindiği gibi, rahiplerle keşişlerin ölüsü yıkanmaz. (Büyük Ayin kitabında yazılıdır bu!) “Rahiplerden biri Tanrıya kavuşunca, bu işle görevlenen rahip ölenin vücudunu ılık suyla siler; ondan önce, ölünün alnına, göğsüne, ellerine, ayaklarına ve dizlerine süngerle haç işareti yapar, hepsi bundan ibarettir.” Bu işi Paisiy Peder kendi eliyle yaptı. Silinmeden sonra rahip elbisesini giydirip pelerinine sardı; sararken, usule göre, haç şekli vermek için pelerini ortasından biraz kesti. Ölünün başına, üzerinde sekiz dallı bir haç bulunan bir kukuleta koydu. Kukuleta yalnız başını örtüyordu, ölenin yüzünü siyah bir duvakla örttüler. Ellerinin arasına İsa’nın tasvirini koydular. Staretz bu haliyle, çok önceden hazırlanmış olan tabuta yerleştirildi. Tabutu bir gün Staretzin manastır ve şehir halkını kabul ettiği hücresinin birinci, büyük odasında bırakmaya karar verdiler. Ölen, keşiş-rahip sınıfından olduğu için ölüsünü bekleyen rahiplerle diyakozlar Zebur değil, İncil okuyacaklardı. Yas ayini biter bitmez Yosif Peder başladı. Arkasından bütün gün ve gece Paisiy Peder okumaya devam etmek istiyordu, ama o anda çok meşguldü. Keşişhane başrahibiyle o, büyük bir kuşku içindeydiler çünkü gerek manastır halkı arasında ve manastır misafirhanelerinde, gerekse şehirden akın akın gelen halk arasında gitgide artan, görülmemiş, duyulmamış, hatta “yakışık almayan” heyecanlı bir bekleyiş belirmişti. Başrahiple Paisiy Peder heyecanla taşan halkı yatıştırmak için ellerinden geleni yapıyorlardı. Gün iyice ağarınca şehirden hastalarını, en çok da çocukları getirenlerin akını başladı. Besbelli imanlarına göre hemen olması gereken mucizeli şifayı umuyorlardı. Halkın ölen Staretzi henüz sağlığında gerçek, büyük bir evliya saymaya alıştığı açıkça belli oluyordu. Hem gelenler arasında yalnız basit halk tabakasından değil, çok daha kerliferli kimseler vardı. Paisiy Peder bunların bu kadar aceleci, açık bir sabırsızlıkla, hatta emredercesine bekleyişlerini kesinlikle günah sayıyordu. Böyle olacağını çok önceden de kestirdiği halde olanlar tahminlerinin üstündeydi. Heyecan içindeki rahiplerle karşılaşan Paisiy Peder söylenmeye başlamıştı: “Böyle bir hafiflik ancak dindışı adamlarda olur, bize yakışmaz.” Ama ona kulak asan yoktu. Paisiy Peder de bunu

merak ve kaygıyla görüyordu. Ayrıca, her şeyi doğru olarak hatırlayacak olursak bu sabırsız bekleyişi düşüncesizlik, hafiflik saydığı halde, içinden, ruhunun en gizli köşesinde, heyecana tutulmuş bütün bu insanların beklediğini o da bekliyordu. Bunu kendi kendine açıklaması mümkün değildi. Gene de, özellikle, içinde bazı önsezilerle güçlü kuşkular uyandıran karşılaşmalardan hiç memnun değildi. Ölenin hücresinde toplanan kalabalık arasında Rakitin'i ya da hâlâ manastırda kalan uzak misafir Obdor'lu rahibi görünce bir ruh tiksintisi duymaktan kendini alamadı. Bu yüzden kendini ayıpladı. Paisiy Peder nedense ikisini de kuşkulu görüyordu. Oysa bu anlamda dikkati çekecek insan yalnız bunlar değildi. Obdor'lu rahip son derece telaşlı görünüyordu; her yerde, her köşede onu görmek mümkündü. Her yanda bir şeyler sorup soruşturuyor, kulak kabartıyor, özel, esrarengiz bir biçimde fısıldaşıyordu. Beklediği şeyin bu kadar gecikmesinden ötürü yüzünde sabırsızlık, bayağı öfkeli bir ifade belirmişti. Rakitin'in, sonradan anlaşıldığına göre, keşişhaneye sabah karanlığında gelişi de Bayan Hohlakova'nın özel isteği üzerine olmuş. Bu, kalbi iyi, ama kişiliği zayıf kadın, keşişhaneye kabul edilemeyeceği için, sabah olanı biteni öğrenince o kadar merak etmiş ki hemen Rakitin'i keşişhaneye yollamış. Ona, her şeyi izleyip bütün geçenleri hemen her yarım saatte bir pusula ile bildirmesini tembih etmiş. Rakitin'i çok dindar, imanı kuvvetli bir genç biliyordu. Rakitin, en ufak bir çıkarı olunca herkesin nabzına göre şerbet vermesini çok iyi bildiği için Hohlakova'nın da gözüne girmişti. O gün hava iyi, açıktı, gelenlerin çoğu kimi kiliseyi çevreleyen, kimi keşişhanenin çevresine dağılmış mezarların başında toplanmıştı. Paisiy Peder, keşişhaneyi dolaşırken birdenbire Alyoşa'yı, onu epeydir, aşağı yukarı geceden beri görmediğini hatırladı. Tam o anda da delikanlıyı keşişhanenin en uzak köşesinde, duvarın yanında, çok eskiden ölmüş ve keşişliğiyle ün salmış bir rahibin mezarında otururken gördü. Sırtı keşişhaneye, yüzü duvara dönüktü. Mezar taşının arkasında saklanır gibi bir hali vardı. Paisiy Peder, yanına gelince, Alyoşa'nın yüzünü elleriyle örterek sessizce, ama acı acı ağladığını fark etti. Paisiy Peder bir an yanında durdu, sonra duygulu bir sesle,

— Yeter oğulcuğum, yeter canım, dedi, ne oluyorsun? Ağlama, sevin. Bugünün hayatının en büyük günü olduğunu bilmiyor musun? Şimdi, şu anda nerede olduğunu düşünsene bir kere!

Alyoşa, ağlamaktan küçük bir çocuğunki gibi şiş şiş olmuş yüzünü açıp bir an Paisiy Pedere baktı, ama hemen, bir tek kelime söylemeden başını çevirdi, sonra tekrar yüzünü elleriyle örttü.

Paisiy Peder, düşünceli bir tavırla,

— Ama belki böylesi daha iyi, dedi. Ağla öyleyse, İsa göndermiş olmalı sana bu gözyaşlarını…

Alyoşa'dan ayrılırken, kendi kendine ve Alyoşa'yı sevgiyle düşünerek,

— Gözyaşların ruhuna huzur verecek, kalbini ferahlandıracak… diye, mırıldandı. Yanında fazla eğlenmeden uzaklaştı, çünkü çocuğa bakarken kendini tutamayacağını hissetmişti.

Vakit geçiyordu, kilisede günlük ayinler ve ölen için yapılan yas töreni düzeninde devam ediyordu. Paisiy Peder tabutun başında okuyan Yosif Pederin yerine geçerek İncil okumaya başladı. Öğleden sonra saat üçe vurmamışken, bundan önceki kitabın sonunda söz ettiğim hiç umulmadık ve bütün tahminleri tersine çıkaran olay meydana geldi. Gene tekrar ediyorum, epey ayrıntılı olduğu halde esasta çok basit olan bu olay şehrimizde ve dolaylarında canlılığını kaybetmeden hâlâ tekrarlanmaktadır. Şunu da ekleyeyim ki, bu değersiz, insanı günaha sokan, aslında üzerinde durulmaya değmez olaydan adeta nefretle söz açıyorum. Bu, gelecekte de olsa hikâyemin kahramanı Alyoşa'nın ruhunda ve kalbinde belirli, hem de şiddetli etkiler uyandırmamış olsa üzerinde hiç durmadan geçerdim. Ama bu etkilenme ruhunda bir değişiklik, tam bir dönüşüm yaratmış, onu temelli olarak belirli bir amaca yöneltmişti.

Şimdi meseleye gelelim: Staretzin gömülmek üzere hazırlanmış cansız bedeni tabuta konularak kabul salonu olan öndeki odaya çıkarılınca, tabutu yerleştirenler arasında, oda pencerelerinin açılıp açılmaması konusunda bir söz geçti. Birisinin gelişigüzel, laf arasında sorduğu bu soru karşılıksız kaldı, aldıran olmadı. Orada bulunanlar kokunun farkında oldukları halde, böyle mübarek bir ölünün kokabileceğini düşünmenin abes olduğunu, bunu aklına getirenlere, iman ve düşünce kıtlığı yüzünden acımak mı, gülmek mi gerektiğini içlerinden geçiriyorlardı. Çünkü onlar bunun tam tersinin olmasını bekliyorlardı. Ama öğleden az sonra, girip çıkanların önceden değil kimseye söylemek, kendilerine bile açıklamaktan çekindikleri durum

etrafa yayılmaya başladı. Saat üçe doğru o kadar belirgin bir durum aldı ki, bununla ilgili haber o anda bütün keşişhanede, keşişhaneye gelenler arasında duyuldu, manastıra ulaştı, oradakileri şaşkınlığa uğrattı. Kısa zamanda şehirde de duyuldu, inanan inanmayan kim varsa heyecana kapıldı. İnanmayanlar sevindi; inananlar arasında da inanmayanlardan daha çok sevinenler oldu; ölen Staretzin öğütlerinin birinde dediği çıkıyordu: "İnsanlar doğrunun düşüp rezil olmasına seviniyorlardı…" Tabuttan önce yavaş yavaş, sonra gittikçe daha belirginleşen bir çürüme kokusu geliyordu. Saat üçe doğru koku iyice keskinleşmişti, gitgide de artıyordu. Manastırımızda şimdiye kadar görülmedik bir rezalet koptu. Yıllar sonra, bazı aklı başında rahiplerimiz o günü en ince noktalarına kadar hatırlarken rezaletin o dereceyi bulmasına şaşıp ürkmekten kendilerini alamıyorlardı. Çünkü eskiden de, herkesin el üstünde tuttuğu rahipler, Tanrı yolundan ayrılmayan Staretzler ölürdü; onların tabutlarından da her ölü için doğal olan bir çürüme kokusu yayılırdı. Ama bu, en ufak bir gürültü, heyecan uyandırmazdı. Şüphesiz, arada bir bazı rahiplerin ölülerinin tabutta hiç bozulmadan kaldığına dair ağızdan ağıza anlatılanlar cemaati duygulandırıyor, esrarlı etkiler uyandırıyordu. Bu güzel mucizeyi hatıralarında yaşatıyor, Tanrının izniyle bunun daha büyük mucizelere yol açmasını umuyorlardı. Bunlar arasında en çok, yüz beş yaşına kadar yaşamış ünlü evliya ve perhizkâr Staretz Eyyüb'ün hatırası anılırdı. Epey önce, 1810 sıralarında ölmüştü. Kabri, manastıra ilk gelen bütün ziyaretçilere büyük, özel bir saygıyla gösterilirken esrarlı bir tavırla bazı büyük umutların sözü edilirdi. (Bu, Paisiy Pederin Alyoşa'yı sabah üzerinde bulduğu kabirdi.) Çok eskiden ölmüş bu Staretzten başka, oldukça yakınlarda ölen keşiş-rahip Staretz Varsonofi'nin anısı da pek tazeydi. Staretz Zosima'ya Staretz payesi Staretz Varsonofi'den geçmişti. Manastıra gelenler, sağlığında Varsonofi'yi meczup sayarlardı.

Gerek Eyyüb, gerek Varsonofi hakkında anlatılan efsanelere göre, staretzler tabutlarında tıpkı diri gibi en ufak bir çürüme izi olmadan, yüzleri nur içinde yatıyorlarmış… Hatta bazı kimseler, ölülerinin tatlı bir koku dağıttığını ısrarla söylüyordu. Bu anılara verilen değere rağmen, Staretz Zosima'nın tabutu başında böyle düşüncesiz, manasız, kinayeli hareket etmenin açık bir nedenini bulmak güçtü. Bana kalırsa bu, o aralık çeşitli nedenlerin bir araya gelmesinden doğmuştu. Mesela, bunlardan biri, manastırda çoğunun kafasında hâlâ zararlı bir yenilik sayılan staretzliğe

karşı köklü, sinsice gizlenmiş nefretti. En başta da, şüphesiz ölenin daha sağlığından beri herkesçe kabul edilmiş, aksini iddiaya asla cesaret edilmemiş kutsallığıydı.

Ölen Staretz mucizelerinden çok, çevresine gösterdiği sevgiyle birçok kimseyi kendine bağlamıştı, ama belki de bu yüzden pek çoğunun kıskançlığını uyandırmış, yalnız manastır âleminde değil, dışarda da gizli ve açık epey düşmanı olmuştu. Aslında kimseye kötülüğü dokunmamıştı ama, "Ne diye bu kadar kutsallaştırıyorlar onu?" sorusu tekrarlana tekrarlana yavaş yavaş bitmez tükenmez bir kinin kaynağı olmuştu.

Öyle sanıyorum ki, Staretz Zosima'nın bedeninden, daha ölümünden henüz bir gün geçmeden koku yayılmaya başlayınca bunlar son derece memnun olmuşlar, bunu Staretze bağlı olup hâlâ hatırını sayanlara indirilmiş bir darbe saymışlardı. Olay şöyle yürümüştü:

Cesetten koku yayıldıkça ölenin hücresine rahipler dolmaya başladı; hallerinden ne amaçla geldikleri hemen anlaşılıyordu. İçeri girip bir an durduktan sonra dışarda bekleyen kalabalığa haberin doğruluğunu anlatmak için tekrar çıkıyorlardı. Dışarda bekleyenlerden kimi kederli kederli baş sallıyor, kimi de kinli bakışlarından okunan sevinci gizlemek bile istemiyordu. İşin tuhafı, manastırda çoğunluk ölen Staretze bağlı kimseler olduğu halde hiçbiri ötekileri ayıplamıyor, ses çıkarmıyordu, besbelli bu sefer Tanrı bir zaman için azınlığın galip gelmesini hoş görüyordu. Az sonra, hücreye aydın tabakadan bazı kimseler girip çıkmaya başladı. Basit halktan gelen olmuyordu, onlar keşişhanenin cümle kapısında yığılmışlardı. Üçten sonra şehirli ziyaretçilerin hayli artmasının bu haber yüzünden olduğu kesindi. Belki o gün hiç gelmeyecek olanlar, manastıra gitmeyi aklının kenarından geçirmeyenler bile mahsus geldiler; bunlar arasında hatırı sayılır makam sahipleri de vardı. Gerçi görünüşte henüz terbiye dışına çıkılmamıştı. Paisiy Peder bir şey yokmuş gibi yüzünde ciddi bir ifadeyle, yüksek sesle, kesin, tane tane İncil okumaya devam ediyordu; oysa olağanüstü bir durum olduğunun çoktan farkındaydı. Sonunda kulağına, önceden usul usul, sonra daha güçlü ve cesaretli sesler gelmeye başladı. Birdenbire, "Galiba Tanrının hükmü insanlarınkinden farklı!" diye bir söz duydu. Bunu oldukça yaşlı, şehirli bir memur söylemişti; dindar olarak bilinen bir adamdı. Yüksek sesle söylediği şeyi rahipler aralarında kulaktan kulağa fısıldaşarak tekrarlıyorlardı. Onlar bu acı hükme daha önce de

varmışlardı. İşin fenası, bu onlara her an artan bir memnunluk veriyordu. Az sonra odadaki ağırbaşlılık havası dağılmaya başladı, sanki hepsinde bunu yapmaya hak kazanmış gibi bir hal vardı. Rahiplerden bazıları üzülmüş görünerek, “Neden oldu bu,” diyorlardı, “iri yapılı değildi, bir deri bir kemik bir adamdı… nereden çıkıyor bu koku?” Başkaları, aceleyle, “Tanrının hikmeti!” diye ekliyor, sözleri itirazsız kabul ediliyordu. Çünkü her günahkâr ölünün vücudu yirmi dört saat geçince kokmaya başladığı halde bunda “bozulmanın doğal durumdan daha da tez olması” besbelli Tanrının özel bir işareti sayılmalıydı. Bu düşünce önünde akan sular dururdu. Staretzin hayattayken pek sevdiği yumuşak başlı Yosif, fesatçıların bazılarına karşılık vermek istiyor, bunun her zaman böyle olmadığını, Hıristiyanlıkta ermişlerin vücutlarının çürümemesi konusunda özel bir kural değil, sadece bir fikir bulunduğunu ileri sürüyordu. En koyu Hıristiyan diyarlarında, mesela Aynaroz’da bile çürüme kokusuna önem verilmez, ölenin maddi varlığının bozulmaması ruhunun kurtulmuş olmasına işaret sayılmazmış. Orada kemiklerin rengine bakarlarmış: Yosif Peder, “Yıllarca toprakta kalıp toz haline gelen bir vücudun kemikleri balmumu gibi sarı olursa bu, Tanrının ölene evliya şanı ihsan ettiğine işarettir; kemiklerinin kararması Tanrının o ölüye itibar etmediğini gösterir,” diyordu. Parçalanmamış ve en saf Hıristiyanlığı temsil eden Aynaroz’dakilerin inançları böyleymiş.

Fakat yumuşak başlı rahibin sözleri etkisiz kaldı ve alayla karşılandı. Bazı rahipler, “Bilimsel yenilikler bunlar, kulak asmayın…” diyordu. Başkaları, “Biz eski usul üzerinden gidiyoruz; her çıkan yeniliğe ayak uyduracak değiliz,” diye ekliyorlardı. “Onlar kadar bizim de ermişlerimiz var!” diye daha ileri gidenler oluyordu. “Onlar orada Türk boyunduruğu altında kala kala her şeyi unutmuşlar. Hangi saf Hıristiyanlığın sözünü ediyorsunuz, kilisede çanları bile yokmuş…”

Yosif Peder üzülerek çekildi, zaten düşüncesini içten inanarak savunmamıştı, sesi güçsüz çıkıyordu. Kuşkuyla, bazı tatsızlıklar olacağını düşünüyor, hatta yavaş yavaş bir başkaldırma seziyordu. Yosif Pederin arkasından öbür aklı başında olanların sesleri de kesildi. Sonunda Staretzi seven, staretzliğin kurulmasını duygulu bir itaatle kabullenenler iyice sindiler; hatta birbirleriyle karşılaşmaktan, yüz yüze gelmekten çekiniyorlardı. Staretzliği yenilik sayan düşmanları başlarını gururla kaldırarak, iğneli iğneli, “ölen Staretz Varsonofi’nin bedeni leş değil, mis

kokuları saçıyordu!” diyorlardı. “Ama o bunu staretzliğiyle değil, doğruluğu, temizliğiyle kazandı.” Daha sonra Staretzi yerenler, hatta suçlayanlar çıktı. En akılsızlardan bazıları, “Öğütleri yanlıştı; hayatın, gözyaşlarıyla katlanılacak bir yük değil de, büyük bir sevinç kaynağı olduğunu öğretirdi…” diyorlardı. Akılsızlıkta onları bastıranlar, “İnançları modaya uygundu, cehennemde maddi bir ateş olduğunu kabul etmezdi…” diye atılıyorlardı. Kıskananların mırıltıları, “Perhizi gevşetti,” diye duyuluyordu, “tatlı düşkünüydü, çayını vişne reçeliyle içerdi. Hanımefendilerin gönderdiği bu nesneleri pek severdi. Keşişin çay içmek nesine!” İçi zehirliler, “Ne oldum delisiydi o,” diyorlardı. “Kendini ermiş sayardı, herkesin ayaklarına kapanmasını doğal görürdü.” Staretzliğin amansız düşmanları onlara katılarak şöyle devam ediyordu: “Kutsal günah çıkarma sırrını kötüye kullanırdı!” Ölenin sağlığında ağız açmayan en yaşlı, en dindar rahipler, gerçek perhizcilerdi bunlar! Hepsi birden dillenmişti; en kötüsü, konuşmaları henüz genç, deneysiz, dirençsiz rahipler üzerinde etkiler uyandırıyordu.

Obdor’lu konuk, Ermiş Silvester manastırından gelen küçük rahip, bütün anlatılanları can kulağıyla dinliyor, iç çekerek başını sallıyor ve, “Ya, Ferapont Baba’nın dün söyledikleri doğruydu galiba…” diye düşünüyordu. Tam o sırada, sanki kargaşalığı büsbütün artırmak için Ferapont Baba ortaya çıkıverdi.

Önceden söylediğim gibi, Ferapont Baba kovanlar arasındaki tahta hücresinden pek seyrek çıkar, hatta kiliseye de binde bir gelirdi. Ama meczup sayıldığı için buna göz yumarlar, onu toplu düzenin dışında tutarlardı. Açık konuşmak gerekirse bir dereceye kadar bunu yapmak zorundaydılar. Ferapont Baba gibi ömrünce perhizde yaşamış, gece gündüz dua eden bir din adamını (diz çöktüğü sırada uyukladığı olurdu) kendisi istemediği halde toplumun koşullarına uydurmak pek de yakışık almazdı. O zaman rahipler, “O hepimizden aziz ve istenilenden fazlasını yerine getiriyor,” diyeceklerdi. “Kiliseye gitmemesi, ne zaman gideceğini bildiği içindir; kendine göre usulleri var onun…” Besbelli bu çeşit itirazları düşünerek mesele çıkmasın diye, Ferapont Baba’ya ilişen yoktu. Staretz Zosima’yı hiç sevmediği herkesçe bilinirdi. “Tanrının hikmetiyle doğal bir olayın vaktinden önce olduğu” haberi hücresine kadar gelmişti. Bunu herkesten önce dünkü ziyaretten sonra yanından dehşet içinde ayrılan Obdor’lu konuk bir koşu gelerek yetiştirmiş olmalıydı. Paisiy Pederin kılı

kıpırdamadan tabutun başında nasıl İncil okuduğunu önceden de söylemiştim.

Yaşlı rahip durduğu yerden hücrenin dışında olup bitenleri bilemezdi, ama çevresini çok iyi tanıdığı için olacakları büyük bir kesinlikle tahmin edebiliyordu. Telaşsızca, bundan sonra olacakları, kargaşalığın hayalinde şimdiden canlandırdığı sonucu korkusuzca, keskin bakışlarını etrafta dolaştırarak bekliyordu. Ansızın, kulağına dışardan pek şiddetli ve durumun ciddiliğini açıktan açığa bozan bir gürültü geldi. Kapı ardına kadar açıldı, eşikte Ferapont Baba göründü. Arkasında, onunla beraber gelmiş rahipler ve aralarına karışmış şehirliler vardı, hepsi hücreden olduğu gibi görünüyorlardı. Merdiven başında toplanmışlardı. Gelenler içeri girmediler, hatta merdivenden de çıkmadılar, durarak Ferapont Baba’nın ne yapacağını beklediler. Çünkü oraya gelmekle gösterdikleri cesarete rağmen meczubun boşuna gelmediğini düşünmek onları ürkütüyordu. Odanın eşiğinde duran Ferapont Baba ellerini havaya kaldırdı. O anda kolunun altından Obdor’lu konuğun keskin, merak dolu gözleri meydana çıktı: yalnız o merakını yenememiş, Ferapont Baba’nın peşinden yukarı çıkmıştı. Geri kalanlar, tam tersine kapı gürültüyle açılır açılmaz ani bir korkuyla daha da gerilediler. Kollarını havaya kaldıran Ferapont Baba birdenbire,

— Defediyorum! diye kükredi. Sonra sırayla dört yana dönerek hücrenin duvarlarıyla köşelere doğru havada istavroz işareti yapmaya başladı.

Gelenlerin hepsi Ferapont Baba’nın bu eski âdetini biliyorlardı: nereye gitse, şeytanı kovmadan ne oturur, ne konuşurdu. Her istavroz çıkarışta,

— Çık buradan şeytan, çık! diye tekrarlıyordu. Sonra yeniden,

— Defediyorum! diye haykırdı.

Sırtında her zamanki kaba latası vardı, beline kalın bir ip dolamıştı. Kenevir bezinden gömleğinin içinden aklaşmış kıllarla kaplı çıplak göğsü görünüyordu. Yalınayaktı. Kollarını sallamayı bırakır bırakmaz latanın altındaki zincirleri şıngırdamaya başladı. Paisiy Peder okumayı bir an keserek birkaç adım ilerledi. Ferapont Baba’nın önüne dikilerek bekledi. Sonra, sert bir bakışla,

— Niçin geldin sayın peder? dedi. Neden düzeni bozuyorsun? Neden uslu bir sürüyü kışkırtıyorsun?

Ferapont Baba, meczup haliyle,

— Buraya neden mi geldim… Niye soruyorsun? Ne sanıyorsun?.. diye haykırdı. Misafirlerinizi, mekruh iblislerinizi defetmeye geldim. Ben yokken çok toplayıp toplamadığınıza bir bakıyorum. Hepsini bir süpüreyim de…

— Şeytanı defleyeyim derken belki kendin ona hizmet ediyorsun. Kim kendisi için, “Ben kutsal bir ermişim,” diyebilir? Sen der misin bunu peder?

— Ne ermişi, murdarın biriyim ben! Koltuğa kurulup kendimi putlaştıracak değilim. Zamanımız insanları kutsal dini mahvediyorlar.

Kalabalığa dönerek, parmağıyla tabutu gösterdi:

— Şu kutsal ölünüz de şeytanları deflerdi. Şeytanlara karşı ilaç verirmiş. Bunun için köşelerde örümcek gibi türemişler!.. Bugün kendisi de leş gibi koktu. Tanrının büyük bir işaretidir bu…

Söylediği Staretz Zosima’nın sağlığında olmuştu. Rahiplerden birine önce düşte, sonraları uyanıkken de şeytanlar görünmeye başlamıştı. Bunu büyük bir korkuyla Staretze açtığı zaman öteki, durmadan dua etmesini ve sıkı bir perhiz tavsiye etmişti. Bunlar tesir etmeyince perhizle ibadeti kesmeden bir ilaç almasını söyledi. O zaman da bunun epey dedikodusu olmuş, rahipler aralarında baş sallayarak hayli fiskos etmişlerdi. Ama herkesten çok Ferapont Baba köpürmüştü. Çünkü Staretzin, bu “özel” halde aldığı önlemi düşmanları yemeden içmeden Ferapont Baba’ya yetiştirdiler.

Paisiy Peder, buyurgan bir tavırla,

— Çık buradan peder! dedi. Hüküm vermek insanların değil, Tanrının işidir. Belki bunda bir işaret var, ama onu ne sen, ne ben, ne de başkası anlayabilir. Çık buradan ve cemaati kışkırtma!

Fakat coşmuş ve aklına büyük laflar etmeyi koymuş yobaz bir türlü susmak bilmiyordu:

— Keşişliğin yüksek şanının gerektirdiği gibi perhiz tutmadığı için bu gökten bir işarettir. Gün gibi açık bu, saklaması günah! Şekere düşkündü, hanımefendiler ona ceplerinde şeker taşırlardı, çaydan vazgeçemezdi;

boğazı her şeyin önünde gelir, midesini tatlıyla, kafasını kibirli düşüncelerle doldururdu… Bu yüzden de rezil oldu işte…

Bu sefer Paisiy Peder de sesini yükseltti:

— Boş sözler bunlar peder! Keşişliğini, perhizkârlığını takdir ediyorum, ama düşüncesizce söylediğin bu sözler ancak toy bir delikanlıya yakışır. Çık buradan peder, emrediyorum sana çık!

Ferapont Baba biraz bozuldu, ama gene de hırçınlığını bırakmadan,

— Çıkmasına çıkarım, dedi, bilgili olan sizsiniz. Pek akıllı olduğunuz için beni küçümsüyorsunuz. Buraya geldiğimde okumuşluğum kıttı, burada bildiğimi de unuttum. Ulu Tanrı bu ufak kulu bilgiçliğinizden korudu…

Paisiy Peder karşısına dikilmiş, kesin bir tavırla bekliyordu. Ferapont Baba sustu, sonra birdenbire üzgün bir hal aldı, sağ avucunu yanağına koyarak, ölen Staretzin tabutuna baka baka duygulanarak makamlı bir sesle, ağlar gibi,

— Ona yarın “Yardımcı ve Koruyucu” ilahisini okuyacaklar. Ama ben geberince topu topu “Dünyanın ne tadı…” ayeti kısmet olacak!..[94] Kibir, azamet geldi hepinize, oysa boştur bu dünya, boş!..

Ferapont Baba bunu çılgın gibi haykırdı ve elini sallayarak hızla döndü, merdivenden aceleyle indi.

Aşağıda bekleşen kalabalık bir dalgalandı; kimi hemen peşinden yürüdü, kimi biraz eğlendi, çünkü hücrenin kapısı hâlâ açıktı. Paisiy Peder, Ferapont Baba’nın arkasından sahanlığa çıktı, bakışıyla onu izledi. Alabildiğine coşmuş ihtiyar içini iyice boşaltamamıştı, yirmi adım kadar ilerledikten sonra batan güneşe dönerek kollarını havaya kaldırdı ve biçilmiş gibi yere yığılarak, ellerini güneşe doğru uzattı; olanca sesiyle,

— Tanrım yendi! İsa batan güneşi yendi!.. diye haykırdı. Yüzükoyun yerde yatarak çocuk gibi avazı çıktığı kadar hıçkırarak ağlıyor, kollarını öne uzatıyordu. Bunun üzerine kalabalık ona koşuştu, çığlıklar, karşılıklı hıçkırmalar duyuldu… Ortalığı çılgın bir hava kaplamıştı. Artık çekinmeden,

— Ermiş olan bu işte!.. Doğru adam bu… diye konuşmalar duyuluyordu. Kimi adeta hınçla,

— Staretz olacak adam o işte!.. diye ekliyorlardı.

Ama başkaları hemen atılarak,

— Staretzliği kabul etmez o, reddeder… dediler. Uğursuz yeniliğe, bunların maskaralıklarına hizmet etmez!

Tam o sırada ayinin başladığını haber veren çan sesi duyulmasa bu hengâme daha epey sürecekti. Hepsi birden istavroz çıkarmaya başladılar. Ferapont Baba da ayağa kalktı, istavroz çıkararak arkasına bakmadan doğruca hücresine yürüdü. Hem yürüyor, hem anlaşılmaz bir şeyler homurdanmaya devam ediyordu. Birkaç kişi peşinden gitti, ama çoğunluk ayine yetişmek için dağılmaya başladı. Paisiy Peder okumayı Yosif Pedere bırakarak aşağı indi. Yobazların çılgınca haykırmalarının inancını sarsması olanaksızdı, ama kalbinde bambaşka bir keder, üzüntü doğmuştu. Durarak kendi kendine, “Ruhumu sarsan bu üzüntünün nedeni ne acaba?” diye sordu. O anda da kederinin görünüşte önemsiz, özel bir nedenden olduğunu anladı. Mesele şuydu: demin Staretzin hücresinin girişinde biriken coşkun kalabalık arasında Alyoşa’yı görmüş; görür görmez kalbinde ani bir sızı duyduğunu da hatırlamıştı. “Yoksa kalbimde bu gencin yeri bu kadar büyük mü?” diye kendi kendine hayret etti. Tam o sırada Alyoşa önünden geçti: telaşlı bir hali vardı, ama kilise tarafına gitmiyordu. Bakışları karşılaştı. Alyoşa gözlerini hemen yere indirdi. Paisiy Peder, delikanlının bu halinden o anda içinde çok büyük bir değişiklik olduğunu anlamıştı.

— Sen de mi sapıttın? Sen de mi imanı kıt olanlardan yana geçtin?.. diye acıyla sordu.

Alyoşa durdu, kararsız bir bakışla Paisiy Pederi süzdü, sonra gene yere bakmaya başladı. Yan duruyordu, yüzünü karşısındakine çevirmemişti. Paisiy Peder onu bütün dikkatiyle inceliyordu.

— Böyle telaşla nereye gidiyorsun? diye tekrar sordu. Ayin çanı çalıyor.

Alyoşa, gene karşılık vermedi.

— Yoksa keşişhaneden ayrılıyor musun? Haber vermeden, kutsanmadan mı ayrılacaksın?

Alyoşa birdenbire, dudaklarını çarpıtarak gülümsedi; gözlerini tuhaf, çok tuhaf bir bakışla, karşısında sorular soran rahibe dikti. Bu, eski önderi, kalbinin, ruhunun hakanı, sevgili Staretzinin ölürken onu emanet ettiği adamdı… Alyoşa gene karşılık vermedi, hatta saygı göstermeyi bile gerekli saymıyormuş gibi elini salladı, hızlı adımlarla keşişhaneden dış kapıya doğru yürüdü.

Arkasından acı dolu bir hayretle bakan Paisiy Peder,

— Gene döneceksin!. diye mırıldandı.

II

Böyle Bir Dakikacık…

Paisiy Peder, “Sevgili çocuğun” gene döneceğini söylerken şüphesiz hatta belki (tamamen değilse de gene de hayli nüfuz ederek) Alyoşa’nın içinde bulunduğu gerçek ruh halini kavramıştı. Öte yandan açık söyleyeyim ki, ben hikâyemin pek sevdiğim ve henüz çok genç olan kahramanımın o anda yaşadığı garip, kararsız dakikanın açık, kesin anlamını kolaylıkla kestiremezdim. Gene de Paisiy Pederin Alyoşa’ya acıyla sorduğu: “Sen de mi imanı kıt olanlarla birliksin?” sorusuna Alyoşa’nın yerine, kesin olarak, “Hayır, onlarla değilim!” diyebilirdim. Hatta durum tam tersineydi: içindeki kargaşalık imanının bütünlüğünden ileri geliyordu. Her ne olursa olsun, Alyoşa bir ruh bunalımı içindeydi ve bundan o kadar acı duyuyordu ki, uzun zaman sonra bile o acıklı günü hayatının en çetin, en acı günlerinden biri olarak hatırladı. Bütün bu üzüntü ve kaygının sırf ölen Staretzin vücudunun hastalara şifa vermeye başlayacak yerde, tam tersine, vaktinden önce çürümesinin bir sonucu olup olmadığı sorulsa, hemen, “Evet, öyledir,” karşılığını verirdim. Yalnız okuyucudan da delikanlının temiz kalbini alaya almakta acele etmemesini rica ederdim. Öte yandan onun hesabına özür dilemek ya da saf inanışlarını gençliğine, okulda hayatının pek başarılı geçmemiş olmasına vererek onu haklı çıkarmak, vb. vb. şöyle dursun, tam tersini yapacağım. Bu gencin kalbine saygı, en içten bir saygı duyduğumu açıkça söyleyeceğim. Şüphesiz, kalpten gelen duygulara pek kendini kaptırmayan sevgisi ateşli değil, sadece ılık, aklın çemberinde, sadık, ama çağına göre fazla hesaplı (bu yüzden de pek değerli olmayan) başka bir genç benim delikanlının başına gelenden kendisini kurtarabilirdi. Fakat bazı hallerde inanın bana, akılsızca da olsa büyük bir sevginin yol açtığı bir zaafa kendini kaptırmak, kaptırmamaktan daha şereflidir. Hele gençliğe bu hal büsbütün yaraşır, çünkü aşırı derecede, hiç açık vermeden her zaman kafasıyla hareket eden bir delikanlıya pek güven olmaz, değeri de ona göredir… Benim inancım bu! Belki aklı başında kimseler, “İyi ama, her genç sizin delikanlı gibi kör inançlara bağlı olacak değil ya, başkalarına nasıl örnek olur o!” diye itiraz edeceklerdir. Buna da şöyle bir karşılık vereceğim: “Evet, benim delikanlının böyle inançları vardı, ama imanla, ölesiye inanıyordu. Ama gene de onun adına özür dilemeyeceğim.”

Yalnız az önce (belki biraz acele davranarak) kahramanım hesabına bazı açıklamalar yapıp özür dileyerek onu haklı çıkarmaya kalkışmayacağımı söylemiştim. Ama hikâyenin ilerde iyi anlaşılması için bazı noktaları açıklamak gerekiyor. Doğrusu, Alyoşa'yı rahatsız eden, bir mucize olmayışı değildi. O şu ya da bu inancın, ya da öteden beri kökleşmiş bir düşüncenin bir başkasına galip gelmesi için züppece bir mucize bekleyişi içinde değildi zaten. Körpe, temiz kalbinde gizli "herkese ve her şeye" karşı sevgi o sırada ve ondan önceki yıl, belki zaman zaman pek de doğru olmayarak, ama daima aşırı bir kalp coşkunluğuyla mazur görülecek şekilde yalnız bir varlığa, şimdi hayatta olmayan sevgili Staretzine yönelmişti. Staretz onun gözünde bir idealdi. Bütün taze gücünü, ruh eylemlerini, hatta bazen "herkesi ve her şeyi" unutarak bile yalnız bu ideale bağlamadan edemiyordu. (Sonraları, o acı günde, daha bir gün önce kendisi için pek meraklandığı Dmitri ağabeyini nasıl unuttuğunu hatırladı. Aynı gün içten bir heyecanla İlyuşeçkalara iki yüz ruble götürmeye niyetli olduğu halde o da aklından çıkmıştı.) Hayır, mucize beklemiyordu o, ama "yüce adaleti" görmek istiyordu; kanımca, bu adalet bozulmuş, kalbini parçalayacak kadar hunharca, beklenmedik bir şekilde yok edilmişti. Bu "adalet" tapınağı önderin cansız bedeninden hemen o anda oluverecek bir mucize halinde kendini gösterse ne çıkardı sanki? Manastırda herkes, Alyoşa'nın aklına en derin saygı duyduğu kimseler bile mesela Paisiy Peder aynı şeyi düşünüyor, bekliyorlardı. Alyoşa da hiç kuşku duymadan, herkes gibi bu bekleyişe bırakmıştı kendini. Manastırda kaldığı bir yıl süresince bunlar içinde iyice yer etmişti, bir bekleme alışkanlığı peydah olmuştu. Ama özlemle beklediği şey yalnız mucize değildi: adaletin, hakkın tecellisini görmek istiyordu, yüce saydığı birisinin şanı, şerefi çiğnenmişti. Neden olmuştu? Kimin hükmüydü bu?.. Kim verebiliyordu bu kararı?.. Alyoşa'nın tecrübesiz, tertemiz kalbini hırpalayan sorular bunlardı. Kutsalların kutsalı bir varlığın, ondan çok aşağı, düşüncesiz bir kitlenin eğlencesi oluşuna incinmemesi, hatta hiddet duymaması mümkün değildi. Mucize ya da mucizeye benzer bu hava olmayabilir, nice zamandır umdukları hemen gerçekleşmeyebilirdi, ama bu şerefsizliğe, rezalete, zehir saçan rahiplerin dedikleri gibi, "doğadan öne geçen" çürümeye ne gerek vardı? Ferapont Baba'yla birlikte sevine sevine çığırtkanlığını ettikleri "işaret"in nedeni neydi? Neden kendilerinde istedikleri gibi hüküm verebilecekleri kanısı uyanmıştı? Tanrısal, Kutsal Güç neredeydi, neden "en önemli anda" kendini çekerek kör, dilsiz, acımasız doğa yasalarına boyun eğmeye razı olmuştu?

Alyoşa bütün bunları içi parçalanarak düşünüyor, dünyada her şeyden çok sevdiği varlığın “lekelenmiş”, “düşürülmüş” olmasını unutamıyordu. Varsın delikanlımın sızlanması boş, akılsızca bir üzüntüden ibaret olsun, üçüncü defadır tekrarlıyorum (hem bunun belki ciddiliğe uygun düşmediğini de baştan kabul ediyorum): benim delikanlının böyle bir anda fazla akıllıca davranmadığına memnunum, çünkü aklı başında bir adam akılla hareket etme olanağını her zaman bulur, ama bir gencin kalbinde sevgi böyle bir anda yer almaz da ne zaman alır? Ayrıca, Alyoşa’nın kara, zihnini allak bullak eden anda belirmesiyle kaybolması bir olan garip halinden söz açmadan edemeyeceğim. Onun için yeni ve bir daha gelip geçen bu hal Alyoşa’nın ağabeyi İvan’la bir gün önceki konuşmalarından doğmuş ve şimdi rahat vermemeye başlamış üzücü bir etkiydi. Ruhunda temel inançlarından herhangi biri sarsılmış değildi, hayır. Tanrısını seviyor, bir an için siteme kalkıştığı halde ona sonuna kadar inanıyordu. Gene de kardeşi İvan’la dünkü konuşmasını hatırladıkça içinde pek açık olmamakla beraber acı, kötü bir duygunun başkaldırdığını, gitgide artan bir sabırsızlıkla dışa taşmak isteğini gizleyemiyordu. Hava iyice karardığı sırada, keşişhane ile manastır arasındaki çam korusundan geçen Rakitin, birdenbire, yerde yüzükoyun, hareketsiz, uyur gibi yatan Alyoşa’yı gördü. Yanına gelerek seslendi:

— Burada mısın, Aleksey? Yoksa…

Rakitin hayret içinde, başladığı sözü bitirmeden durdu. “Yoksa bu hale mi geldin?” diyecekti.

Alyoşa başını kaldırarak ona bakmadı, ama Rakitin, hafifçe kıpırdanmasından, onu duyup anladığını fark etti.

Değişmeyen hayretiyle,

— Nen var, ne oluyorsun? dedi, yüzündeki şaşkınlık yerini gitgide alaylı bir gülümsemeye bırakmaya başladı.

— İki saattir seni arıyorum. Durup dururken ortadan kayboldun. Ne işin var burada? Nedir bu şapşallığın? Yüzüme baksana, Aleksey!

Alyoşa başını kaldırdı, doğrularak sırtını ağaca dayadı. Ağlamıyordu, ama yüzü ıstırap, bakışları öfke doluydu. Hep Rakitin’e değil, öteye bakıyordu.

— Sana bir şey söyleyeyim mi, Aleksey, suratın tanınmaz hale gelmiş… O her zamanki yumuşaklığından eser kalmamış; niye öyle, birisine mi kızdın? Birisi incitti mi seni?

Alyoşa birdenbire, gene eskisi gibi Rakitin’e bakmadan,

— Bırak, dedi, yorgun bir halle elini oynattı.

— Ya!.. Demek böyle! Herkes gibi biz de sesimizi yükselttik demek… İyi ama, sen bir melek değil miydin! Vallahi beni iyice şaşırttın, Alyoşka, açık söylüyorum! Epey zamandır hiçbir şeye şaştığım yoktu. Bilir misin, şimdiye kadar ben seni tam anlamıyla bir aydın sayardım.

Alyoşa, sonunda Rakitin’in yüzüne baktı, ama gözleri dalgındı, söylediklerini iyice anlamıyor gibiydi.

Rakitin tekrar en içten bir hayretle,

— Yoksa moruğun koktuğu için mi bu hale geldin? diye bağırdı. Mucizeler yaratacağına gerçekten inanıyor muydun?

Alyoşa, hırçınlıkla,

— İnandım, inanıyorum, inanmak istiyorum ve inanacağım! Sana ne? diye bağırdı.

— Hiç canım, hiç. Tüh… vay canına! Bugün on üç yaşında bir okullu bile inanmaz buna… Neyse, canı cehenneme… Demek sen de hemen Tanrına küstün, isyan bayrağını çektin; hak ettiğin rütbeyi vermemişler ya da bayramda nişan takmamışlar gibi… Ah sizler yok musunuz!

Alyoşa gözlerini kısarak Rakitin’i uzun uzun süzdü, gözlerinde bir parıltı yanıp söndü. Ama bu, Rakitin’e yönelmiş bir hiddet kıvılcımı değildi. Çarpık bir gülümsemeyle, birdenbire,

— Tanrıma isyan ettiğim yok, dedi. Sadece “dünyasını kabul etmiyorum”.

Rakitin bir an bu karşılık üzerine düşündü.

— Dünyasını kabul etmemek de ne demekmiş? Saçmalık bu.

Alyoşa ses çıkarmadı.

— Pekâlâ. Bırakalım şimdi gevezeliği de ciddi şeyler konuşalım: bugün yemek yedin mi sen?

— Unuttum… Yedim galiba.

— Suratına bakılırsa biraz kendini toplamaya ihtiyacın var. Halin yürekler acısı, işittiğime göre, gece de uyumamışsın, toplantınız mı varmış ne… Sonra da bütün bu telaş, numaralar… Kursağına bir iki lokma Kutsal Ekmekten başka şey girmedi besbelli. Cebimde salam var, şehirden gelirken her ihtimale karşı almıştım; ama sen salam da yemezsin ki…

— Ver şu salamdan…

— Vay canına! Demek durum bu, bayrağı tam açtın! Pekâlâ, fırsatı kaçırmayalım bari. Hadi bize gidelim. Ben kendi hesabıma bir iki kadeh votka parlatmak niyetindeyim; yorgunluktan canım çıktı. Ama sen yapmazsın tabii… yoksa içer misin?

— Votkanı da içerim.

Rakitin, ona şaşkın şaşkın baktı.

— Şuna bak!.. Şaştım kaldım doğrusu. Neyse biz salamla votka fırsatını kaçırmayalım; hadi!

Alyoşa sessizce kalktı, Rakitin’in peşinden yürüdü.

— Ağabeyin Vaneçka bunu görse küçük dilini yutardı! Ha, aklıma geldi: ağabeyin İvan Fyodoroviç bu sabah Moskova yolunu tuttu, haberin var mı?

Alyoşa ilgisizce,

— Biliyorum, dedi. O anda aklına Dmitri ağabeyi geldi. Dmitri’yi düşündüğü pek kısa sürede üzerinde çok önemli, geri bırakılması olanaksız bir ödevi olduğunu da hatırladı. Ama üstünde durmadı bunun, aynı anda unutuverdi. Sonraları bu çok kereler aklına gelmişti.

— Aziz kardeşin Vaneçka benim için “yeteneksiz bir serbest fikirlilik torbası” buyurmuştu!.. Sen de bir gün kendini tutamayarak “namussuzluğumdan” dem vurdun… Olsun. Göreyim şimdi yeteneklerinizle namusunuzu…

Rakitin son sözleri kendi kendine mırıldanmıştı. Sonra yüksek sesle,

— Şey, bana bak! diye devam etti. Manastıra girmeden doğruca patikadan şehre gidelim… Ha, benim Hohlakova'ya uğramam gerekiyor. Ona burada olanı biteni yazdım, anlıyor musun; o da hemen kurşun kalemle bana bir cevap göndermiş. (Bu hanımefendi mektup yazmaya pek meraklı!) "Staretz Zosima gibi saygıdeğer bir ihtiyardan böyle bir hareketi hiç beklemediğini" yazıyor. Hem aynen hareket kelimesini kullanmış. O da kızmış… hepiniz de!..

Rakitin, birdenbire,

— Dur, diye bağırdı, kendisi durdu ve Alyoşa'nın omzuna yapışarak onu da durdurdu. Aklına ansızın gelen yepyeni bir düşüncenin etkisine kendini tamamen kaptırmış, gözlerinin içine bakıyordu.

— Aklıma bir şey geldi Alyoşka!

Rakitin gülerek konuşuyordu, ama Alyoşa'daki olağanüstü ve hiç beklenmedik değişikliğe inanamadığı için içindekini açığa vurmaya adeta çekiniyordu. Sonunda çekingen, yaltaklanan bir tavırla,

— Şimdi seninle nereye gidelim biliyor musun, dedi.

— Nereye istersen… fark etmez benim için…

— Gruşenka'ya gidelim mi? Gider misin?

Bunu ürkekçe bir bekleyiş içinde titreyerek söyledi.

Alyoşa hemen, sakin bir tavırla,

— Hay hay, gidelim Gruşenka'ya, karşılığını verdi.

Bu da, yani önerisinin bu kadar çabuk, sakin sakin kabul edilmesi de Rakitin için hiç umulmadık şeydi; nerdeyse birkaç adım geri sıçrayacaktı.

— E… vallahi!.. diye şaşkınlıkla bağırdı. Sonra Alyoşa'nın koluna girerek patikadan hızla sürüklemeye başladı, kararından vazgeçmesinden korkuyordu. Sessizce yürüyorlardı. Rakitin'in konuşmaya bile cesareti yoktu. Bir aralık,

— Öyle sevinecek, öyle sevinecek ki… diye mırıldandı, sonra gene sustu. Alyoşa’yı Gruşenka’ya onu sevindirmek için götürmüyordu: ciddi bir adamdı, çıkarı olmayan hiçbir işe girişmezdi. Bu seferki iş çift amaçlıydı. İlkin öç almayı düşünüyordu; temiz, doğru bir adamın rezaletini görecek, hatta belki Alyoşa’nın “ermişlikten günahkârlığa yönelişine” tanık olacaktı. Bunu düşündükçe şimdiden zevke doyamıyordu. İkinci olarak, kendine göre maddi, hem de hayli kârlı bir çıkar gözetiyordu; bundan aşağıda söz açacağız.

Kötü bir sevinçle, “Demek böyle bir dakikacık yakalayabildik…” diye düşündü. “Kaçırmayalım bu fırsatı, işimize yarayacak çünkü…”

III

Bir Baş Soğan

Gruşenka şehrin en işlek yerinde, Sobornaya Meydanı'na[95] yakın, Morozova adında dul bir tüccar kadının avlusunda, ufak ahşap bir evde kira ile oturuyordu.

Morozova'nın evi büyük, iki katlı, kâgir, eski, dış görünüşü pek sevimsiz bir yapıydı. İhtiyar ev sahibi yeğenleri olan iki yaşlı kızla birlikte kendi kabuğunda bir hayat sürüyordu. Avludaki küçük evi kiraya vermeye ihtiyacı yoktu, Gruşenka'yı dört yıl kadar önce sırf akrabası tüccar Samsonov'un hatırını kırmamak için aldığını herkes bilirdi. Samsonov, Gruşenka'nın resmen koruyucusuydu. Söylentilere göre kıskanç ihtiyar, "gözdesini" Morozova'nın evine yerleştirirken başlangıçta onun ihtiyar ev sahibinin keskin gözlerinin denetimi altında bulunmasını düşünmüştü. Ama keskin göze ihtiyaç olmadığı pek çabuk anlaşıldı; sonunda Morozova, Gruşenka'yı hemen hemen hiç görmez oldu, onu iyice kendi haline bıraktı. Aslına bakılırsa, ihtiyar Samsonov'un Morozova'nın evine on sekiz yaşında ürkek, utangaç, ince, düşünceli ve mahzun bir genç kız getirdiğinden beri epey değişiklik olmuştu. Kızcağızın hayat hikâyesini şehrimizde doğru dürüst bilen yoktu; hatta son zamanlarda, dört yıl içinde Agrafena Aleksandrovna "güzeller güzeli" haline gelip çok kimsenin dikkatini çekmeye başladıktan sonra da hakkında daha fazla bilgi edinen olmadı. Ağızdan ağıza dolaşan söylentilere göre kızı on yedi yaşındayken bir subay iğfal etmiş, hemen de bırakmıştı. Subay dışarı gidip evlenmiş; Gruşenka sefalet ve rezillik içinde kalmıştı. Anlattıklarına göre, ihtiyar Samsonov'un Gruşenka'yı bataktan alıp çıkardığı doğruydu, ama kız aslında namuslu bir ailedenmiş, ya yedek bir diyakozun ya da bunun gibi birinin kızıymış. Böylece dört yılda duygulu, hakarete uğramış zavallı öksüz, pembe-beyaz, etine dolgun, tam bir Rus dilberi oluvermişti. Cesur, iradeli, gururlu ve gözüpek bir kadındı. Paranın değerini, nasıl kullanılacağını bilirdi, cimri ve ihtiyatlıydı. Hakkında söylenenlere göre kaşla göz arasında, belki doğru, belki eğri yoldan kendi çapında bir servet yapmıştı. Gruşenka'nın yanına kolay kolay sokulması olanağı olmadığında herkes birleşiyordu. Geçen dört yılda, ihtiyar koruyucusundan başka hiçbir erkek iltifatını kazanmış olmakla övünemezdi. Bu iltifatı kazanmak için, hele son iki yılda az hevesli çıkmamıştı. Ama bütün denemeler boşa gitti, hatta bazıları genç kadının

sert, alaylı reddinden sonra pek gülünç, süklüm püklüm bir halde döndüler. Bir de, genç kadının, hele son yıl kendini iyice para işlerine verdiği biliniyordu. Bu bakımdan öyle üstün bir yeteneği vardı ki, “Yahudi karı” diye ad bile taktılar ona. Tefeciliği yoktu, ama bir zaman Fyodor Pavloviç Karamazov’la birlikte çok düşük fiyatlarla senet kırmış, sonra bunlar üstünden epey kâr sağlamıştı. Son yıl hasta Samsonov’un şişmiş ayakları büsbütün kıpırdamaz oldu. Birkaç yüz bin ruble sahibi bu pinti, merhametsiz adam, yaşını başını almış oğullarını iyice ezdiği halde, koruduğu kadının etkisinden bir türlü kendini kurtaramıyordu. Oysa baştan onu iyice sıkmış, yüz vermemişti; bazı boşboğazların söyleyişiyle kadıncağızı “kenevir yağıyla beslemişti”. Ama Gruşenka koruyucusunun vasiliğinden kurtulmuştu artık, gene de sadakat konusunda kimse ona toz konduramıyordu. Şimdi çoktan ölmüş bulunan o ihtiyarın kişiliği de dikkate değerdi. Bu yaman işadamının baş özelliği cimriliğiydi, dediği dedik, kaya gibi bir yaratılışı vardı. Hele son iki yıl Gruşenka’sız yaşayamayacak kadar ona bağlı olduğu halde, eline şöyle toplu bir para vermemişti. Gruşenka onu bırakacağını söyleyerek korkutsa bile kararından dönmezdi. Sonunda bir gün ona sekiz bin ruble kadar bir para verince, herkesin şaşkınlıktan parmağı ağzında kaldı. “Açıkgöz kadınsın, bildiğin gibi kullan,” dedi. “Ama şunu bil ki, bundan sonra ben ölünceye kadar yıllık masraf parasından başka bir para alamayacaksın benden; vasiyetnameme de seninle ilgili bir şey yazacak değilim.” Sözünü tuttu, ölünce nesi var nesi yok hepsini sağlığında hizmetkârlarıyla bir tuttuğu oğullarıyla gelinlerine ve torunlarına bıraktı. Vasiyetnamede Gruşenka’nın adı bile geçmiyordu. Bunlar sonraları öğrenildi. Sermayeyi işletmek konusunda Gruşenka’ya yararlı öğütler veriyor, “iş” gösteriyordu. İlkin Gruşenka ile bir “iş” yüzünden görüşmeye başlayan Fyodor Pavloviç Karamazov sonunda, nasıl olduğunu kendisi de bilmeden ona çılgın gibi âşık olunca o sıralar bir ayağı çukurda sayılan ihtiyar Samsonov buna hayli gülmüştü. İşin dikkate değer tarafı, Gruşenka ihtiyarla ilişkisi süresince ona karşı daima samimi davranmıştı; galiba dünyada içini döktüğü tek adam oydu. Son günlerde, ortaya Dmitri Fyodoroviç’in aşkı çıkınca ihtiyar gülmeyi kesti. Tam tersine, bir gün Gruşenka’ya gayet ciddi, hatta sertçe, “İkisinden birini seçeceksen ihtiyarı al, ama köpoğlunun seni nikâhla almasını, baştan da adına bir miktar para yatırmasını şart koş. Yüzbaşıya kulak asma, ondan hayır yok!” diye öğüt verdi.

Yakın ölümünü sezen ihtiyar şehvet düşkünü Gruşenka’ya verdiği öğütten tam beş ay sonra öldü. Söz arasında şunu da söyleyeyim ki, şehirde pek çok kimse baba oğul Karamazov’ların anlamsız, çirkin rekabetini duymuştu, ama kadının her ikisiyle ilişkisinin içyüzünü bilen pek azdı. Hatta (ilerde söz açacağımız felaketten sonra) mahkemede tanıklık eden Gruşenka’nın iki hizmetçisi, Agrafena Aleksandrovna’nın Dmitri Fyodoroviç’i evinde kendisini “yumrukla tehdit ettiği için” korkudan kabul ettiğini söylediler.

Gruşenka’nın iki hizmetçisi vardı; babasının evinden getirdiği çok ihtiyar, hasta, hemen hemen sağır bir aşçı kadınla torunu, yirmisinde genç, civelek bir kızcağız… O da, Gruşenka’nın oda hizmetçiliğini yapıyordu. Eli sıkı olan Gruşenka’nın yaşayışı ona göreydi. Oturduğu küçük evde topu topu üç oda vardı. Odaları ev sahibi 1820 üslubunda, kırmızı ağaçtan takımlarla döşemişti. Rakitin ile Alyoşa, Gruşenka’ya geldikleri zaman hava iyice karardığı halde odalarda ışık yoktu. Genç kadın, konuk odasında büyük, biçimsiz arkası kırmızı ağaç taklidi, sert derisi soluk, yer yer patlamış bir kanepeye uzanmıştı. Başının altında yatağından getirdiği iki beyaz kuştüyü yastık vardı. Sırtüstü uzanarak ellerini başının altına koymuş hareketsiz yatıyordu. Birisini bekler gibi özenle giyinmişti. Sırtında siyah ipekli elbise, başında kendisine çok yakışan siyah ince dantelden bir başlık vardı. Omuzlarına dantelden ağır bir altın iğneyle tutturduğu bir atkı almıştı. Gerçekten birisini bekliyordu; sıkıntı, sabırsızlık içinde yatıyordu, yüzü hafifçe sararmıştı, dudaklarıyla gözleri ateş gibi yanıyor, sağ ayağıyla sabırsızlıkla kanepenin kenarına vuruyordu.

Rakitin’le Alyoşa içeri girer girmez ortalıkta hafif bir telaş belirdi: antreden, Gruşenka’nın kanepeden fırlayıp korkuyla,

— Kim o? diye bağırdığı duyuldu.

Konukları karşılayan hizmetçi, hanıma hemen haber verdi:

— O değil, başkaları; zararsız bunlar!

Alyoşa’yı elinden tutarak konuk odasına götüren Rakitin,

— Ne oluyor burada?.. diye mırıldandı.

Gruşenka kanepenin yanında duruyor, hâlâ ürkmüş görünüyordu. Koyu lepiska saçlarından kalın bir tutam, dantel başlıktan birdenbire kurtulmuş,

sol omzuna düşmüştü. Gruşenka karanlıkta konukları inceleyerek kim olduklarını anlayıncaya kadar bunun farkına varmadı, düzeltmedi.

— A, sen misin Rakitka?.. Amma da korkuttun beni! Yanındaki kim? Alyoşa'yı tanıyınca,

— Bak kimi getirmiş, aman Yarabbi?.. diye bağırdı.

Rakitin, evde emirler verecek kadar yakın bir ahbap haliyle,

— Mum getirsinler, söylesene canım! dedi.

— Mum mu?.. Öyle ya mum lazım… Mum getirsene Fenya.

Alyoşa'yı başıyla göstererek,

— Bunu getirecek zamanı da tam buldun! diye bağırdı, aynaya dönerek iki eliyle saç örgüsünü düzeltmeye başladı. Memnun görünmüyordu.

Rakitin hemen alındı:

— Yaranamadık mı?

— Yo, korkuttun beni Rakitka, onu demek istiyorum.

Gruşenka gülümseyerek Alyoşa'ya döndü:

— Korkma benden Alyoşa'cığım; gelişine pek sevindim, benim Tanrı misafirim! Ama sen iyice korkuttun beni Rakitka: Mitya daldı sandım. Onu demin aldattım. Bana inanması için söz aldım; oysa yalan söylemiştim. Bu akşam Kuzma Kuzmiç'e —bizim ihtiyara— gidip geceye kadar hesaplara bakacağız, dedim. Haftada bir akşam bizimkiyle hesapları gözden geçiririz. Kapıyı kitleriz, o tahtada hesapları yapar, ben defterlere işlerim. Yalnız bana güveni var. Mitya, oraya gideceğime inandı; ben de eve kapandım, bir yerden haber bekliyorum. Fenya nasıl içeri aldı sizi?.. Fenya, Fenya!.. Fenya!.. Kapıya koş, dışarıya bak, yüzbaşı buralarda mı? Bir yana sinmiş gözetliyor belki de… Korkudan ödüm patlıyor!

— Kimse yok, Agrafena Aleksandrovna, demin her yana baktım. Hem ikide bir kapıdaki yarıktan da gözlüyorum. Ben de korkudan tir tir titriyorum.

— Pencereler kapalı mı Fenya? Perdeleri de indirelim!

Gruşenka ağır storları kendi eliyle çekti.

— Ha şöyle! Yoksa ışığı görünce hemen damlar. Ağabeyin Mitya'dan bugün pek korkuyorum, Alyoşa.

Gruşenka yüksek sesle, endişeyle konuşuyordu, ama gene de sevinçli bir hali vardı.

— Neden Mitenka'dan bu derece korkuyorsun bugün? diye sordu Rakitin. Ondan pek çekindiğin yoktu, oynatır dururdun çocuğu…

— Haber bekliyorum dedim ya, pek tatlı bir haber; bunun için bugün Mitenka'nın buraya gelmesi uygun düşmeyecek. Zaten Kuzma Kuzmiç'e gittiğime inanmadı galiba, içim öyle diyor. Besbelli evinde, Fyodor Pavloviç'in arka bahçesine gizlenmiş beni gözlüyordur. Oradaysa daha iyi, buraya gelmez demektir. Hem Kuzma Kuzmiç'e gerçekten gittim, Mitya götürdü beni oraya… Gece yarısına kadar kalırım, dedim. Dönüşte eve götürmek için gece yarısı oraya gelmesini sıkı sıkı tembih ettim. O gidince ihtiyarın yanında beş on dakika oturdum, tekrar döndüm. Eve gelirken, karşılaşırım diye ne korkular geçirdim!

— Süsüne diyecek yok! Ne hazırlığı bu böyle? Başındaki nesne de pek acayip!

— Acayip sensin! Haber bekliyorum dedim ya… Haber gelirse kalkıp pırr… diye uçarım, Allahını seven tutmasın! Hazır vaziyette bekliyorum zaten.

— Nereye uçuyorsun?

— Çok bilen çabuk ihtiyarlarmış…

Rakitin, Gruşenka'yı inceleyerek,

— Şuna bak, dedi, sevincinden uçuyor!.. Seni hiç böyle görmemiştim. Baloya gidecek gibi süslenmişsin.

— Balolardan pek anlarsın da..

— Sen anlar mısın?

— Ben balo gördüm tabii. Evvelki yıl Kuzma Kuzmiç'in oğlunun düğünü vardı; salonun balkonundan seyrettim. Aman Rakitka, burada böyle bir prens varken seninle mi çene yarıştıracağım! Şu misafirime bak!.. Sana baktıkça gözlerime inanamıyorum, Alyoşa'cığım: Yarabbi, nasıl oldu da geldin buraya! Doğrusunu söyleyeyim mi, hiç, hiç beklemezdim, aklımdan hayalimden geçmezdi… önceleri de gelebileceğine inandığım yoktu! Pek sıralı olmadı ama, gene de çok sevindim. Otur şu kanepeye, şöyle geç benim ay parçam! Vallahi hâlâ kendimi toparlayamadım… Dün ya da evvelsi gün getirseydin onu olmaz mıydı, Rakitka! Neyse buna da memnunum. Belki şimdi, böyle bir anda gelmesi evvelsi günden de iyi…

Çevik bir hareketle kanepeye, Alyoşa'nın yanına oturdu, açıkça hayranlık dolu bakışlarla süzüyordu onu. Söyledikleri doğruydu, gerçekten seviniyordu. Gözleri parlıyor, içten bir sevinçle gülüyordu. Alyoşa onun yüzünde böyle içten bir ifade görebileceğini hiç beklemezdi. Düne kadar Gruşenka ile pek az karşılaşmıştı, ondan ürküyordu adeta. Hele dün Katerina İvanovna'ya kötü, haince davranışına pek şaşmıştı. Şimdi karşısında bambaşka bir kadın vardı. Hiç ummadığı bir halde görünce şaşkınlığı bir kat daha arttı. O anda kederi bütün varlığını kapladığı halde Gruşenka'yı dikkatli bir bakışla süzmekten kendini alamazdı. Hali, durumu, bir gün öncesine göre iyiye doğru epey değişmişti. Konuşurken dilinde dünkü nazlı pelteklik, kırıtkan eda yoktu. Her şeyi sade, içtendi, yalnız çok heyecanlı görünüyordu.

— Aman Tanrım, neler oluyor bugün, neler!.. diye başladı. Gelişine neden bu kadar sevindiğimi ben de bilemiyorum, Alyoşa. Sorsan şimdi, karşılık veremem.

— Demek neye sevindiğini bildiğin yok, diye sırıttı Rakitin. Bana kaç zamandır, ille getir onu diye asılırken bir maksadın vardı elbet.

— O zaman başka bir maksadım vardı, ama şimdi geçti; sırası değil. Durun, size bir şey ikram edeyim… Artık cömertleşeceğim ben, Rakitka! Sen de otur, niye ayakta duruyorsun? Yoksa oturdun mu?.. Elbette, Rakituşka'mız tatlı canını zora kor mu hiç! Bak Alyoşa, karşımıza geçti, senden önce onu buyur etmediğime kızıyor.

Gruşenka güldü.

— Alıngansın Rakitka, çok alıngansın!… Hadi kızma bakalım, kızma, bugün iyiliğim üstümde. Sen neden öyle mahzun duruyorsun Alyoşeçka, yoksa korkuyor musun benden?

Gruşenka neşeli bir alayla Alyoşa'nın gözlerinin içine baktı.

Rakitin, kalın kalın,

— Acılı o, dedi. İsteğine ulaşamadı.

— Ne istemiş ki?..

— Staretzi koktu.

— O da ne demek? Saçmalıyorsun sen, mutlaka gene çirkin bir şeyler söylemek istiyorsun. Aptal sen de!.. Dizine oturmama müsaade eder misin, Alyoşa?

Gruşenka oturduğu yerden fırlayıp, gülerek Alyoşa'nın kucağına atladı. Okşanmak isteyen kedi gibi yumuşak bir hareketle sağ kolunu boynuna doladı.

— Bak nasıl neşelendireceğim seni sofu çocuğum benim! A, gerçekten dizine oturmama izin veriyor musun, darılmıyor musun? Emredersen inerim.

Alyoşa susuyordu. Kıpırdanmaktan korkarak oturuyor, "Emredersen inerim" sözlerini duyduğu halde sanki kendinden geçmiş gibi bir şey diyemiyordu. İçinden geçenler, beklenebilen ve oturduğu yerden onu zevkle kollayan Rakitin'in düşündüklerinden farklı şeylerdi. İçindeki derin acı doğabilecek bütün duygularını sömürmüştü, o anda ruhunu tam olarak inceleyebilse, bulunduğu durumun onu her iğfale karşı en kalın bir zırhla koruduğunu anlardı. Gene de iç âlemindeki bilinçsiz karışıklığa, onu kemiren kedere rağmen o anda kalbinde doğuveren yeni, garip bir duyguya şaşmaktan kendini alamıyordu: bu "korkunç" kadın" artık onu korkutmuyordu. Gruşenka'yı hayalinde her canlandırışında kapıldığı korku bu defa gelmemişti, üstelik ona bütün kadınlardan daha çok korku veren ve şu anda dizlerinde oturup boynuna sarılan kadın onda bambaşka, hiç beklenmedik, özel bir duygu uyandırmıştı. Bu duygu olağanüstü, sınırsız ve tertemiz bir meraktı. Duyduğu merakta en ufak bir ürkeklik gölgesi yoktu, Alyoşa'yı elinde olmadan hayrete düşüren de buydu.

— Ee, gevezeliği bırakıp bize şampanya çıkarsan nasıl olur acaba! Borcunu biliyorsun!..

— Sahi, borçluyum. Biliyor musun Alyoşa, ona, seni buraya getirirse, her şeyden başka bir de şampanya vaat ettim. Hak ettin şampanyayı; ben de içeceğim. Fenya, şampanya getir, Fenya! Mitya'nın bıraktığı şişe var ya, onu getir. Çabuk ol! Elim sıkıdır, ama bir şişeyi gözden çıkarırım artık. Hoş senin için değil ya Rakitka; Alyoşa ne kadar prensse sen de o kadar mantarsın! Şu anda içim bambaşka şeylerle dolu, ama olsun, ben de sizinle içeceğim, coşmak istiyor canım!

Rakitin, kendini, durmadan atılan taşlara aldırmamış görünmeye zorlayarak merakla sokuldu:

— Neyi bekliyorsun Allah aşkına, ne "haberi" gelecek? Öğrenebilir miyim, yoksa sır mı?

Gruşenka birden ciddileşti. Alyoşa'nın kucağında, kolu boynunda oturmaya devam ettiği halde ondan biraz çekilerek Rakitin'e eğildi:

— Yo, sır falan değil, biliyorsun ya subay geliyor Rakitin, bizim subay!

— Geleceğini duydum, ama bu kadar yakın mı?

— Şimdi Mokroye'de; oradan bir tatar koşturacak. Demin aldığım mektupta öyle yazıyor. Tatarın getireceği haberi bekliyorum.

— Çok şey! Mokroye'de ne işi var?

— Anlatması uzun, sana bu kadarı yeter.

— Mitenka'nın hali… Vay, vay, vay!.. Biliyor mu, bilmiyor mu bunları?

— Nereden bilecek! Bilmiyor tabii. Bilse öldürür beni. Ama artık korkmuyorum; ne ondan, ne bıçağından. Sus Rakitka, Dmitri Fybdoroviç'i hatırlatma bana, eritti beni herif. Hem bu anda bunları aklıma getirmek istemiyorum. Bak, Alyoşeçka'yı düşünebilirim, Alyoşeçka'nın yüzüne bakıyorum… Gülsene bana canikom, zevzekliğime, sevincime bak da neşelen, gül… Güldü işte, güldü! Ne de tatlı bakışı var. Biliyor musun Alyoşa, hep evvelsi gün yaptıklarım için, hani şu matmazel yüzünden bana

kızdığını düşünüyordum. Köpektim o gün ben… Ama böylesi daha iyi oldu.

Gruşenka ansızın düşünceli düşünceli gülümsedi, gülümsemesinde bir hırçınlık gölgesi gelip geçti.

— Hem iyi, hem kötüydü, dedi. Mitya'nın anlattıklarına göre, "Kırbaçlamalı onu, kırbaçlamalı!" diye bağırmış… Çok hakaret ettim ona… Çağırdı beni; yenmek istiyordu, çikolatayla falan gözümü kamaştıracaktı. Yo, böylesi iyi oldu…

Yeniden gülümsedi.

— Yalnız seni darılttım diye korkuyorum, Alyoşa.

Ciddi bir hayretle birdenbire söze karışan Rakitin,

— Doğru söylüyor, dedi. Gerçekten çekiniyor senden Alyoşa, senin gibi küçücük bir civcivden çekiniyor.

— Civcivliği sana göre Rakitin, anladın mı, çünkü sende vicdan denen şeyden eser yok.

— Vay utanmaz karı! Sana aşkını ilan ediyor Aleksey!

— Ne var bunda, seviyorum ya.

— Ya subay? Mokroye'den gelecek değerli haber?

— O başka, bu başka.

— Kadın aklıyla öyle.

— Kızdırma beni, Rakitka! Tabii o başka, bu başka. Ben Alyoşa'yı başka türlü seviyorum. Ama doğrusunu söyleyeyim Alyoşa, önceleri senin için kafamda türlü türlü çıfıtlık vardı. Zaten alçağın, delinin biriyim; yalnız bazı anlarda da sana sanki vicdanımmışın gözüyle bakıyordum. Şimdi de hep, "Benim gibi adi kadını kim bilir ne kadar küçük görüyor!" diye düşünüyorum. Küçük hanımdan buraya koşarak gelirken de bunu düşündüm. Ne zamandır dikkatimi çektin, Alyoşa; Mitya da biliyor, söyledim ona. Mitya anlıyor bunu. İnanır mısın Alyoşa, bazen sana baktıkça

kendimden utanıyorum… Seni nasıl, ne zamandan beri düşünmeye başladığımı bilmiyorum, hatırlamıyorum…

Fenya içeri girerek masaya bir tepsi bıraktı. Tepside açılmış bir şişeyle doldurulmuş üç kadeh vardı.

— Şampanya geldi! diye bakırdı Rakitin. Coştun sen Agrafena Aleksandrovna, kendine hâkim değilsin. Bir kadeh içince oynamaya başlayacaksın.

Şampanyayı incelerken,

— Ööf, bunu bile becerememişler, diye ekledi. Kocakarı mutfakta açmış şişeyi, mantarsız getirmiş üstelik… Ne yapalım, böyle içeriz artık.

Masaya yaklaşarak kadehini aldı, bir dikişte boşaltıp ikincisini doldurdu. Dudaklarını yalayarak,

— Şampanya sık sık ele geçmiyor, dedi. Alyoşa, al kadehini göster kendini. Neye içeceğiz? Cennet kapıları şerefine mi? Kadehini al Gruşa, sen de cennetin kapılarına iç.

— Cennetin kapıları da neymiş?

Kadehini aldı, Alyoşa da kadehini alarak bir yudum içti, tekrar yerine bıraktı. Tatlı bir gülümsemeyle,

— İçmesem daha iyi, dedi.

— Övünüyordun ama! diye bağırdı Rakitin.

Gruşenka atıldı:

— Öyleyse ben de içmem; zaten canım istemiyor. Şişeyi sen bitir, Rakitka. Alyoşa içerse ben de içerim.

— Oh, şimdi de sululuk başladı! diye takıldı Rakitin. Kucağında oturuyorsun işte… Hadi onun kederi var, senin nen var? O, Tanrısına karşı isyan bayrağı açtı, salam yemeye bile razı…

— Neden oldu bu?

— Staretzi öldü bugün, kutsal Staretz Zosima!

Gruşenka,

— Staretz Zosima öldü mü? diye bağırdı. Aman Yarabbi, haberim yoktu! (Dindar bir tavırla istavroz çıkardı) Aa, şu yaptığıma bakın, hâlâ kucağında oturuyorum!

Gruşenka telaşla, adeta korku içinde Alyoşa'nın kucağından atladı, kanepeye geçti. Alyoşa uzun, hayret dolu bir bakışla onu süzdü, yüzü ışıklandı.

Birdenbire, yüksek ve kesin bir tavırla,

— Tanrıma başkaldırdığımı söyleyerek takılma bana Rakitin, dedi. Sana karşı kötü duygular beslemek istemem, bunun için sen de bana iyi davran. Kutsal özden yoksunsun sen, hakkımda hüküm veremezsin. Şu kadına bak bir kere: bana nasıl merhamet gösterdiğini gördün mü? Kendimi alçalmış, kötülemiş hissettiğim için buraya kötü bir ruh bulmaya geldim. Oysa candan bir kardeşle, bir cevherle, sevgi dolu bir ruhla karşılaştım. Acıdı bana… Senden söz ediyorum, Agrafena Aleksandrovna. Dirilttin beni.

Alyoşa'nın dudakları titriyordu, tıkanır gibi oldu. Sustu.

Rakitin hırçınlıkla güldü.

— Demek kurtardı seni? Yiyecekti o seni, haberin var mı?

Gruşa birden doğruldu.

— Dur Rakitka! İkiniz de susun. Hepsini olduğu gibi söyleyeceğim şimdi. Sen sus Alyoşa, sözlerini duydukça utanıyorum; iyi değilim ben, kötüyüm. Sen de yalan söylediğin için sus, Rakitka. Evet, yiyecektim onu; öyle kötü bir düşüncem vardı, ama geçti artık, şimdi söylediklerin yalan, yalan. Bir daha da duymayayım bunu, Rakitka!

Gruşenka son derece heyecanlı konuşuyordu.

Rakitin onları şaşkınlıkla süzerek,

— İkisi de çıldırıyor galiba… diye mırıldandı. Deliye döndüm, tımarhanede gibiyim. Karşılıklı geçmiş, geşvedikçe gevşiyorlar, nerdeyse ağlamaya başlayacaklar.

— Ağlamaya da başlarım, başlarım işte! diye tekrarladı Gruşenka. O bana “kardeşim” dedi, bunu hiç unutmayacağım! Yalnız, biliyor musun Rakitka, kötü olmasına kötüyüm, ama bir baş soğan sadaka verdim.

— Ne soğanı? Yahu bunlar gerçekten oynatmış!

Alyoşa ile Gruşenka’nın heyecanlı halleri Rakitin’i hem şaşırtıyor, hem de kızdırıyordu. Hayatta pek az rastlanan bir tesadüfle ikisinin ruhunu da temelinden sarsan olayların aynı zamana düştüğünün farkında değildi. Zaten kendisiyle ilgili konularda anlayışı pek ince olan Rakitin, başkalarının duygularına, ruh hallerine karşı kayıtsızdı. Bu biraz gençlik tecrübesizliğinden, biraz da bencilliğinden ileri geliyordu.

Gruşenka birdenbire, sinirli bir gülüşle Alyoşa’ya döndü:

— Bak Alyoşeçka, Rakitka’ya, bir baş soğan sadaka verdiğimi övünerek söylüyordum. Sana bunu başka maksatla anlatacağım. Aslında bunun bir hikâyesi var, küçüklüğümde şu bendeki aşçı Matriyona’dan duymuştum. “Bir zamanlar bir kocakarı varmış… Kötü, hırçın mı hırçın bir şeymiş. Bir gün bu kocakarı, arkasında tek bir hayır bırakmadan ölüyor. Şeytanlar kaptıkları gibi ateş gölüne fırlatmışlar onu. Kadının koruyucu meleği bunu görünce düşünmeye koyulmuş: Ah, yaptığı tek bir iyiliği hatırlasam da Tanrıya anlatsam!.. Derken birden hatırlamış, Tanrının huzuruna çıkmış. Bir gün bostanından bir baş soğan koparıp bir dilenciye vermişti, demiş. Tanrı, al o soğanı, göldeki kocakarıya uzat, demiş; ona tutunsun, kurtulmaya çalışsın. Başarırsa, varsın girsin cennete, soğan koparsa, talihine küssün kocakarı… Melek göle koşmuş, soğanı kocakarıya uzatmış: Tutun şuna kadın, demiş, yukarı çıkmaya çalış. Kadın usulca çekmeye başlamış, ama göldeki öbür günahkârlar bunu görünce birlikte kurtulmak için asılmışlar. O da hırçının biri olduğu için başlamış onları tekmelemeye: Sizi değil, beni çekiyorlar. Soğan da sizin değil, benim!.. diye bağırmış. Tam o anda soğan kopmuş, kocakarı yeniden göle düşmüş. O gün bugün gölde yanıyormuş. Melek de ağlayarak çekilmiş gitmiş…” Bu bir mesel Alyoşa; ezberledim onu, çünkü o hırçın mı hırçın, kötü kocakarı benim. Rakitka’ya, bir baş soğanı verdiğimi böbürlenerek söyledim. Ama sana başka türlü anlatıyorum: ömrümce sadaka olarak topu topu bir baş soğan verdim; yaptığım iyilik bundan ibaret… Bunun için bir daha beni övme Alyoşa, iyi kalpli bilme beni, kötüyüm, hırçın mı hırçınım. Övmekle utandırırsın beni. Eh, oldu olacak, hepsini dökeyim bari. Bak dinle beni Alyoşa: seni o kadar

ele geçirmek istiyordum, Rakitka’ya öylesine aslıyordum ki, sonunda, seni buraya getirmesi için yirmi beş ruble vaat ettim. Dur Rakitka, azıcık bekle!

Hızlı adımlarla masaya yaklaştı, çekmeceden cüzdanını alarak içinden yirmi beş rublelik bir banknot çıkardı.

İyice şaşıran Rakitin,

— Ne saçma, ne saçmalık!.. diye tekrarlıyordu.

— Al Rakitka; borç borçtur; almamazlık edecek değilsin ya, kendin istedin…

Gruşenka parayı Rakitin’e doğru fırlattı.

Rakitin bozuldu, ama kabadayılığı elden bırakmak istemiyordu. Pişkinlikle,

— Almayan kim! dedi. Zaten aptallar olmazsa akıllılar kimin sırtından geçinecek!

— Sus artık Rakitka, bundan sonra söyleyeceklerimin seninle ilgisi yok. Geç o köşeye, hiç sesini çıkarma. Madem sevmiyorsun bizi, sus.

Öfkesini saklamaya gerek görmeyen Rakitin ters ters,

— Sizin nenizi seveyim! dedi.

Yirmi beş rubleliği cebine sokmuş, Alyoşa’dan iyice utanmıştı. Parayı, Alyoşa’nın haberi olmadan almayı kuruyordu; duyduğu utanç aynı zamanda kızdırmıştı onu. O ana kadar Gruşenka’nın bütün hırpalamalarına ses çıkarmamayı daha uygun buluyordu, anlaşılan kadının onun üzerinde hayli nüfuzu vardı. Ama artık Rakitin de kızmıştı.

— Sevmek için bir neden olmalı, dedi. Siz ikiniz de ne yaptınız bana?

— Yo, bir nedenle değil, Alyoşa gibi sadece sev.

— Seni sevdiğini nereden çıkarıyorsun, ne yaptı da böyle paralanıyorsun onun için?

— Sus Rakitka, bizi zerre kadar anlamıyorsun.

Gruşenka odanın ortasında durmuş, hararetle konuşuyordu. Sesinde sinirli bir titreşim vardı.

— Hem bana bundan sonra sen demeyeceksin, müsaade etmiyorum; nereden buluyorsun bu cesareti! Otur köşeye, uşağım gibi… hiç sesini çıkarma! Şimdi sana gerçeği olduğu gibi anlatacağım Alyoşa, ne adi bir yaratık olduğumu göresin diye… Rakitka'ya göre değil, sana anlatıyorum. Seni mahvetmek istediğim doğru Alyoşa, bunu iyice kafama koymuştum. O derece arzuluyordum ki, Rakitka'ya seni buraya getirmesi için para vaat ettim… Bunu neden bu kadar istiyordum? Senin hiçbir şeyden haberin yoktu, Alyoşa; benden yüzünü kaçırıyordun, önümden geçerken yere bakıyordun. Sen çoktandır dikkatimi çekmiştin; herkese sorarak hakkında bilgi toplamaya başladım. Yüzün gözlerimin önündeydi. "Küçümsüyor beni, yüzüme bakmayı bile istemiyor…" diye düşünüyordum. Sonunda içimde öyle bir duygu belirdi ki, kendi kendime şaştım: "Nasıl oluyor da böyle bir çocuktan korkuyordum?.. Onu bir lokmada yutar, üstelik basardım kahkahayı…" Hiddetten kabıma sığamıyordum. İnanır mısın, burada hiç kimse Agrafena Aleksandrovna'nın evine kötü bir niyetle girebileceğini söyleyemez, böyle bir şeyi düşünemez bile. Hayatımda yalnız bu ihtiyar var, ona bağlıyım; ona satıldım, şeytan nikâhımızı kıydı, ama ondan başka kimse yok! Fakat seni görünce kararımı verdim: bunu yutacağım… Yutar, sonra da alaya alırım. Görüyorsun ya, "kardeşim" dediğinin nasıl bir köpek olduğunu! Şimdi beni iğfal eden adam gelmiş; burada oturup ondan haber bekliyorum. O adamın benim için ne olduğunu biliyor musun? Beş yıl önce, Kuzma beni buraya getirdiği zaman kimse beni görmesin diye insanlardan kaçardım. İncecik, akılsız bir kızdım; sabahlara kadar ağlamaktan gözüme uyku girmezdi, boyuna, "O beni mahveden adam nerede şimdi?…" diye düşünürdüm. "Besbelli başka bir kadının yanında, benimle alay ediyordur… Ah bir görsem onu, bir rastlasam, yanına bırakmam bunu, bırakmam…" Gece karanlığında, yastığıma kapanarak hıçkırır, düşündükçe düşünürdüm. Yaramı mahsus kurcalar, hıncımı azdırırdım. "Yanına bırakmam bunları, bırakmam!" diye karanlıkta gücüm yettiği kadar bağırırdım. Sonra birden, hiçbir şey yapamayacağımı, herifin şimdi ya benimle alay ettiği ya da büsbütün unuttuğu aklıma gelince kendimi yataktan atar aczimden ağlamaya başlar, şafak sökene kadar çırpınır dururdum. Sabah, hırsımdan köpekten beter kalkardım, bütün dünyayı boğacağım gelirdi. Sonraları para biriktirmeye başladım; inanır mısın

kimseye acımaz oldum, şişmanladım; akıllandım mı dersin? Ne gezer, kimse ne görür, ne bilir, ama karanlık bastı mı, beş yıl önceki kızcağız gibi hâlâ gözyaşları içinde sabahı ediyorum. “Yanına bırakmam bunu, bırakmam” düşüncesi hâlâ aklımdan çıkmıyor. İşte hepsini duydun, değil mi? Bak, şunu da dinle: Tam bir ay önce ansızın bir mektup geldi; buraya göndermiş, karısının öldüğünü, beni görmek istediğini yazıyor. Okurken tıkanacak gibi oldum. “Tanrım,” diye düşündüm, “gelip bir ıslıkla çağıracak beni, ben de, dayak yemiş suçlu bir köpek gibi, sürüne sürüne gideceğim!..” Bunları düşündükçe kendi kendime inanamıyorum: “Alçak mıyım, değil miyim; gider miyim, gitmez miyim?” Bu ay kendime, o beş yılda kızmadığım kadar kızdım. Görüyorsun ya Alyoşa, ne deli, ne kabına sığmaz kadınım ben. Sana her şeyi olduğu gibi açtım! Mitya ile sırf ötekine kaçmamak için eğleniyordum. Sus Rakitka, sen hakkımda hüküm veremezsin. Sana düşmez bu, söylemiştim. Siz gelmeden önce de şurada yatıp bekliyor, yarınımı düşünüyordum; içimden geçenleri bilemezsiniz! Alyoşa, söyle senin küçük hanıma, evvelsi gün olanlar için gücenmesin bana!.. Şimdi ne halde olduğumu dünyada kimse bilmez, bilemez de… Oraya giderken yanıma belki bıçak alacağım… daha ne yapacağıma karar vermedim…

Bu “dokunaklı” konuşmadan sonra Gruşenka birdenbire kendini tutamadı, yüzünü elleriyle örterek kanepeye, yastıkların arasına düştü, çocuk gibi hıçkırmaya başladı. Alyoşa yerinden kalkıp Rakitin’e yaklaştı.

— Gücenme Mişa, dedi. Seni kırdı, ama gücenme. Söylediklerini duydun mu? İnsan ruhuna bu kadar yüklenilmez, biraz merhametli olmalı…

Alyoşa içten konuşuyordu. Derdini dökmek ihtiyacındaydı. Rakitin olmasa kendi kendine konuşacaktı. Ama Rakitin’in onu alayla süzdüğünü fark edince birden sustu. Rakitin nefret dolu bir gülümsemeyle,

— Staretzinle aklını bozmuşsun sen, dedi, hıncını benden alıyorsun, Tanrı kulu Aleksey!

— Alay etme ve ölüyü ağzına alma! diye titrek bir sesle bağırdı Alyoşa. Dünyada herkesin üstündeydi o! Yargıç yerinde değil, suçluların en suçlusu olarak konuşuyorum. Bu kadının yanında neyim? Buraya alçaklığımdan, kendimi mahvetmek için geldim. Ama o, beş yıl çektiği acıdan sonra duyduğu içten bir tek söz hatırına her şeyi unutabiliyor, gözyaşı döküyor,

namusunu lekeleyen adam gelmiş, (çağrısına) onu affederek, sevine sevine gidiyor. Eline bıçak alamayacaktır o, hayır! Senin nasıl olduğunu bilemem, ama ben öyle değilim Mişa. Bana ders oldu bu… Gruşenka ikimizden de yüksek! Şimdi anlattıklarını daha önce duymuş muydun? Şüphesiz hayır, aksi halde çoktandır her şeyi anlamış olurdun. Evvelsi gün hakaret gören kadın da her şeyi öğrendikten sonra affedecektir. Henüz huzura kavuşmamış bir ruh bu, örselememek lazım onu… belki derinliğinde bir hazine gizlidir…

Alyoşa tıkanarak sustu. Rakitin kızgınlığına rağmen, onu hayretle seyrediyordu. Uysal Alyoşa'dan bu çeşit bir nutuk ummamıştı. Arsız arsız güldü:

— Avukata bakın! Sakın âşık olmayasın? Agrafena Aleksandrovna, bizim keşişin aklını çelmişsin sen!

Gruşenka başını kaldırdı, ağlamaktan şişmiş yüzüyle Aleksey'e tatlı tatlı gülümsedi.

— Bırak onu Alyoşa ruhum, nasıl adam olduğunu görüyorsun, konuşmaya değmez. Mihayl Osipoviç, senden af dilemek istiyordum, ama vazgeçtim artık. Gel, otur buraya Alyoşa. (Aydınlanmış bir yüzle Alyoşa'yı elinden tuttu.) Söyle bana, seviyor muyum beni iğfal edeni; evet mi, hayır mı?.. Demin burada karanlıkta kendi kendime soruyordum bunu. Aydınlat beni, zamanı geldi. Sen ne dersen onu yapacağım: bağışlamam mı gerekiyor?

— Bağışlamışsın bile.

Gruşenka, dalgın bir tavırla,

— Doğru, dedi. Aah şu alçak kalp!.. Alçaklığıma içeceğim.

Kadehlerden birini alarak bir solukta dikti, sonra yere fırlattı. Gülümsemesinde sertlik vardı. Gözleri yerde, tehdit edici bir halle, kendi kendine konuşur gibi,

— Belki henüz affetmedim ya… diye mırıldandı. Belki kalbim affetmeye yeni yeni hazırlanıyor. Bilir misin Alyoşa, onu doğrudan doğruya sevmiyorum ben; gözyaşlarımla dolu beş yılı, uğradığım hakaretleri seviyorum.

— Doğrusu herifin yerinde olmak istemezdim! dedi Rakitin.

— Zaten olamazsın, Rakitka. Sen pabuçlarımı temizleyeceksin; seni bu işte kullanacağım. Ben senin dengin değilim. Belki öbürünün de değil…

— Bu süs kime öyleyse?

Gruşenka tiz bir sesle,

— Süsüme de takılma! diye bağırdı. İçime sor sen. İstersem, şimdi hepsini paramparça ederim! Hemen şu anda!.. Niçin süslendiğimi bildiğin yok, Rakitka! Belki de karşısına geçip, “Nasıl, böylesini gördün mü ömründe?” diyeceğim. Beni bıraktığı zaman on yedi yaşında, sıska, sulugöz veremlinin biriydim. Sonra yanına sokulup cilveleşir, iyice başını döndürürüm. “Nasıl olduğumu gördünüz ya beyefendi, şimdilik hoşça kalın, bol bol da avucunuzu yalayın!” derim. Belki de bunun için süslendim Rakitka.

Dudaklarında kötü bir gülümseme belirdi. Alyoşa’ya dönerek,

— İçim içime sığmıyor, deliyim! dedi. Üstümdekileri kopararak kendimi, güzelliğimi mahvederim, yüzümü yakar, bıçakla doğrarım, dilenmeye çıkarım… Canım istemezse hiçbir yere, kimseye gitmem; istesem, yarın Kuzma’nın bütün hediyelerini, parasını her şeyi geri yollar ömrümün sonuna kadar gündelikle çalışırım!.. Yapamaz mıyım sanıyorsun, Rakitka, cesaretim mi yok? Yaparım; yaparım, hem de şimdi yaparım, kızdırmayın beni! Ötekini de sepetlerim, burnuna nanik yaparım, tımağımı göremez o!

Son sözlerini sinir buhranına yakalanmış gibi haykırdı. Sonra dayanamadı, yüzünü elleriyle örterek yastığa kapandı, sarsılarak hıçkırmaya başladı. Rakitin doğruldu.

— Vakit geç oldu, dedi, manastıra almazlar sonra.

Gruşenka yerinden fırladı. Acı dolu bir hayretle,

— Gitmek mi istiyorsun, Alyoşa? diye bağırdı. Beni ne halde bıraktığını biliyor musun? İçim parçalanıyor, gene karanlıkta, yalnız başıma mı kalacağım?

Rakitin alayla,

— İsterse burada gecelesin! diye takıldı. Kendi bilir, ben yalnız da giderim.

— Sus, içi bozuk herif! diye bağırdı. Gruşenka. Buraya gelip bir kere olsun onun söylediklerini söylemedin bana.

— Ne söylemiş ki?

— Bilmiyorum, farkında değilim neler söylediğinin, ama içime işledi hepsi… Bana ilk acıyan o oldu.

Gruşenka kendini kaybetmişçesine Alyoşa'nın ayaklarına kapandı.

— Niçin daha önce gelmedin meleğim?.. Hayatımda hep senin gibi birinin gelmesini bekledim; böyle birinin gelip beni bağışlayacağını biliyordum. Beni bütün bu çirkefliğimle seven birisi çıkacağını biliyordum!

Alyoşa, duygulanarak gülümsedi.

— Ne yaptım ki sana? dedi, eğilerek sevecenlikle ellerinden tuttu. Bir soğan uzattım sana, ufacık bir baş soğan… o kadar, hepsi bu.

Sözünü bitirince o da ağlamaya başladı. O anda dışarda, sofada bir gürültü oldu. Antreye birisi girdi. Gruşenka korku, telaş içinde doğruldu. Odaya paldır küldür, bağıra çağıra Fenya daldı.

— Hanımcığım, hanımım, tatar geldi! diye sevinçle soluk soluğa bağırıyordu. Mokroye'den sizi almaya araba geldi. Troykada arabacı Timofey var; yeni at koşuyorlar… Mektup da var hanımım, mektup, işte!

Fenya'nın elinde bir mektup vardı, havada sallıyordu. Gruşenka mektubu elinden kaptı, mumun yakınına götürdü. Birkaç satırlık pusulayı bir anda okudu. Sonra, ansızın yüzü sarardı, dudakları acı bir gülümsemeyle çarpıldı:

— Çağırıyor!.. diye haykırdı. Islığı çaldı; hadi, köpek gibi sürüne sürüne git!

Bir an kararsızlık içinde durdu; birden kan beynine vurdu, yanakları alev alev yandı.

— Gidiyorum! diye bağırdı. Allahaısmarladık geçmiş beş yılım! Allahaısmarladık Alyoşa!.. Kaderime gidiyorum… Gidin artık, siz de gidin… Hepiniz gidin, hiçbirinizi görmeyeceğim bir daha! Gruşenka yeni hayatına yol alıyor… Sen de hakkını helal et, Rakitka. Belki de ölüme gidiyorum. Oohhh!.. Sarhoş gibiyim!

Odadakileri bırakarak yatak odasına koştu.

— Bizi gözü görmez artık, diye homurdandı Rakitin. Bir daha feryada başlamadan gidelim bari. Bıktım bu hıçkırmalardan…

Alyoşa, onu makineleşmiş gibi izledi. Avluda bir araba duruyordu. Atlar çözülüyor, eli fenerli adamlar telaşla koşuşuyordu. Bir yandan da çift kanatlı açık kapıdan içeriye yeni bir troyka alıyorlardı. Alyoşa ile Rakitin perondan inince Gruşenka'nın yatak odasının penceresi açıldı, genç kadının tanınan sesi duyuldu:

— Alyoşeçka, Mitenka ağabeyine benden selam söyle. Kötülükle anmasın beni. Bir bir söyle ona bunları: "Senin gibi bir soyluya değil, alçağın birine kısmet oldu Gruşenka!" de… Gruşenka'nın onu sevdiğini; bir saat, sadece bir saatçik sevdiğini söylemeyi de unutma. O saati ömrünün sonuna kadar unutmasın…Gruşenka tembih etti dersin… Sonuna kadar unutmasın!

Hıçkırarak sustu. Pencere hızla kapandı.

Rakitin güldü:

— H ı m m… dedi. Mitenka'yı hem mahvetti, hem de ömrünün sonuna kadar unutmamasını emrediyor. Amma da canavar karı!

Alyoşa duymamış gibi ses çıkarmadı. Rakitin'in yanında, acelesi varmış gibi hızlı adımlarla yürüyordu; dalgın bir hali vardı, hareketlerini makine gibi düşünmeden yaptığı belliydi. Rakitin'in içi içine sığmıyordu. Demin Gruşenka'yı Alyoşa ile buluştururken başka bir şey bekliyordu, ama umduğu nerede, olanlar neredeydi! Kendini tutmaya çalışarak konuşmaya başladı:

— Polonyalıymış onun subayı. Zaten artık subaylıktan ayrılmış, Sibirya'da mı, Çin sınırında mı ne, gümrükte memurmuş… Polonyalı mendeburun biri olmalı. Söylediklerine göre, işini kaybetmiş. Gruşenka'nın paralı olduğunu duymuş da dönmüş, mucize bundan doğuyor.

Alyoşa’da hep o söyleneni duymayan hal vardı. Rakitin dayanamadı. Hınç dolu bir gülüşle Alyoşa’ya döndü:

— Nasıl, çevirdin doğru yola günahkâr kadını, değil mi? İçindeki yedi şeytanı[96] defleyebildin mi?.. Demin beklediğimiz mucizelere döndü, değil mi?

Alyoşa, iç sızısıyla,

— Bırak Rakitin, dedi.

— Beni o yirmi beş ruble için küçümsüyorsun. Candan dostumu sattım diye… Ama ne sen İsa’sın, ne de ben Yahuda!

— Yemin ederim, aklımda yok bu, Rakitin! Kendin hatırlatıyorsun…

Rakitin iyice kızmıştı. Birdenbire,

— Hepinizi tek tek ve toptan şeytanlar götürsün! diye haykırdı. Hangi şeytana uydum da takıldım sana… Bundan sonra karşıma çıkma. Tek başına yürü, işte yolun!

Rakitin hızla döndü, başka bir sokağa saptı, Alyoşa’yı karanlıkta, yalnız başına bıraktı. Alyoşa şehirden çıktı, tarladan manastıra yollandı.

IV

Celile’nin Kana Şehri

Alyoşa, keşişhaneye geldiği zaman manastır kurallarına göre vakit çok geçti, kapıcı onu özel bir yoldan geçirdi. Saat dokuzu vuruyordu. Böyle üzüntülü günden sonra bu herkes için rahatlama saatiydi. Alyoşa, Staretzin tabutunun bulunduğu hücrenin kapısını çekinerek araladı, içeri girdi. Hücrede tabutun başında İncil okuyan Paisiy Pederle bitişik odada yere uzanmış, dünkü konuşmayla bugünkü telaşın verdiği yorgunluktan sonra gençlere has kurşun gibi bir uykuya dalmış rahip adayı Porfiri’den başkası yoktu. Paisiy Peder, Alyoşa’nın girdiğini duyduğu halde hiç o yana bakmadı. Alyoşa kapıdan sağ köşeye geçerek diz çöktü, duaya başladı. İçi doluydu, ama duyguları bulanık, karmakarışıktı. Bununla beraber kalbi huzurluydu; hem işin garibi, Alyoşa buna hiç şaşmıyordu. Sevgili ölünün her tarafı kapalı tabutu gene önündeydi. Ama içinde o sabahki sızlatıcı, ağlatıcı, azap veren acıma duygusu kalmamıştı. Tabutun önünde yere kapandı, zihninde ve kalbinde keder değil, sevinç ışığı vardı. Hücrenin pencerelerinden biri açıktı, hava temiz, serinceydi.

Alyoşa, “Pencereyi açtıklarına göre, koku çoğalmış…” diye düşündü. Ama daha demin ona o kadar korkunç, utandırıcı görünen bu düşünce şimdi içinde ne üzüntü, ne kızgınlık uyandırıyordu. Sessizce dua etmeye koyuldu. Ama az sonra, farkında olmadan dua ettiğini hissetmez oldu. Kafasında çeşitli düşünceler geçip kopu kopuveriyor, birer yıldız gibi ışıldayarak hemen sönüyor, yerine yenileri geliyordu, ama buna karşılık ruhu sağlam, yatıştırıcı bir bütünlük içindeydi; Alyoşa bunu çok iyi hissediyordu. Bazen içten bir duaya başlarken içi şükretmek, sevmek isteğiyle doluyordu, ama duaya başlar başlamaz başka şeye atlıyor, dalıyor, duayı da, neden yarıda bıraktığını da unutuveriyordu. Paisiy Pederin okuduklarını dinlemeye çalıştığı halde, gözleri yorgunluktan kapanıyordu.

— “Üçüncü gün Celile’nin Kana şehrinde düğün oldu; diye okuyordu Paisiy Peder, İsa’nın anası da oradaydı. İsa ile müritleri de düğüne çağırıldı.”

Alyoşa’nın zihninden “Düğün mü?.. Ne o… düğün… diye geçiyordu. O da mutlu artık… eğlentiye gitti… Bıçak almadı, hayır, almadı… Sadece adi sözlerdi bunlar. Ama adi sözleri de hoş görmek gerekir. Bunlar içimize

ferahlık verir bazen… Bunsuz kedere dayanılmaz. Rakitin ara sokağa saptı… Rakitin acılandıkça hep oraya gider. Oysa yol… büyük, dosdoğru, ışıklı, pırıl pırıl bir yol… ucunda güneş var… A… neymiş okudukları?..”

— … Ve şarap bitince İsa’nın anası Ona, ‘Şarapları yok,’ dedi…

— Ah, kaçırdım o yeri, yazık… Pek severim bunu: Celile’de Kana, Birinci Mucize bu… Hem ne mucize, ne güzel bir mucize! İsa ilk mucizesini yaratmak için kederli değil, sevinçli insanlara gitti, sevinçlerinin sönmemesine yardım etti. “İnsanları seven sevinçlerini de sever…” Bu, ölenin başlıca fikirlerinden biri, her an tekrarladığı bir sözdü. Mitya da, “Sevinçsiz yaşanılmaz,” der… Mitya… ya… “Her doğru ve güzel şey daima bütünüyle bağışlanmalı…” Bu da Mitya’nın sözüydü.

— İsa ona dedi: ‘Kadın, benden sana ne? Saatim henüz gelmedi.’ Annesi hizmetkârlara, ‘Size ne derse onu yapın,’ dedi…

— Yapın… Şu yoksul insanları sevindirin… Düğünlerine yetecek kadar şarap hazırlayamayanlar elbette çok yoksul kişilerdi… Tarihçilerin yazdıklarına göre, Taberiye Gölü kıyısıyla bütün o dolayda aklın almayacağı derecede fakir halk yaşarmış… Ve düğünde bulunan başka büyük bir varlığın, annesinin büyük kalbi, oğlunun yalnız olağanüstü, dehşet veren görevi yerine getirmek için dünyaya gelmediğini, onu düğünlerine sevgiyle çağıran cahil, cahil ve saf insanların basit, içten eğlencelerine katılabileceğini de biliyordu. Sakin sakin gülümseyerek, “Saatim henüz gelmedi…” diyordu. (Bunu söylerken yüzde yüz annesine gülümsüyordu!) Gerçekten, Onun dünyaya gelişinin nedeni sadece yoksul kişilerin düğünlerine şarap mı sağlamaktı? Yapmıştı işte, anasının dileğini yerine getirmişti… Paisiy Peder okumaya devam ediyordu.

— … İsa hizmetkârlara emretti: ‘Küpleri su ile doldurun.’ Onlar da ağızlarına kadar doldurdular. Ve hizmetkârlara dedi: ‘Şimdi çıkarıp sofracıbaşıya götürün.’ Onlar da götürdüler. Sofracıbaşı, şarap olmuş suyu tattığı zaman, bunun nereden geldiğini bilmiyordu, ama suyu getiren hizmetkârlar biliyorlardı. Sofracıbaşı, güveyi çağırıp ona dedi: ‘Herkes önce iyi şarabı ve çok içilince kötüsünü çıkarır, oysa sen en iyi şarabı şimdiye kadar sakladın!’

— Peki ama bu ne, ne oluyor?.. Oda niçin böyle genişliyor? Ha evet, bir evlenme, düğün bu… Öyle ya işte misafirler. İşte yeni evliler, neşeli kalabalık… Ya o akıllı sofracıbaşı nerede? A, bu da kim… Kim acaba? Oda biraz daha genişledi. Büyük masadan kalkan kim? Ne, o da burada, öyle mi?.. Ama olamaz, tabutta o… burada da… İşte kalktı, beni gördü, bu yana geliyor… Tanrım!

Evet, yüzü ince kırışıklıklarla dolu, neşeyle, sessizce gülen ufarak ihtiyar ona doğru geliyordu. Tabut ortada yoktu; ihtiyarın sırtında dün misafirleri kabul ederken giydiği elbise vardı. Yüzü nurlu, gözleri ışıl ışıldı. Demek o da, Alyoşa da şölene, Celile'nin Kana'sındaki düğüne çağrılmıştı…

Alyoşa, tam üstünden gelen hafif bir sesin,

— Evet, sen de, sen de davetlisin! dediğini duydu. Seni de çağırdılar şölene. Niçin öyle bir kenara büzüldün, görünmüyorsun… yanımıza gel.

İhtiyarın sesi, Staretz Zosima'nın sesiydi. Ondan başka Alyoşa'yı kim çağırabilirdi ki! Staretz Alyoşa'yı eliyle kaldırdı, Alyoşa doğruldu.

Ufarak, kuru ihtiyar devam etti:

— Eğleniyoruz; yeni bir şarap! Yeni, büyük bir sevinç şarabı içiyoruz. Bak, ne çok misafir var. İşte güveyle gelin, işte akıllı sofracıbaşı yeni şarabın tadına bakıyor. Bana neden öyle şaşkın şaşkın bakıyorsun?

— Bir soğan verdim de buraya geldim. Zaten, buradakilerin çoğu yalnız birer ufacık baş soğan verenler… E, işlerimiz nasıl gidiyor? Sen de sessiz, mazlum oğlum, sen de bugün açın birine bir baş soğan vermişsin. Sen de ödevine başla, hayırlı olsun evladım!.. Bizim Güneşi, Onu görüyor musun?

— Korkuyorum… bakamıyorum… diye fısıldadı Alyoşa.

— Korkma. Hepimiz onun azameti, korkunç büyüklüğü önünde eğiliriz, ama merhameti sonsuzdur. Bizleri sevdiği için aramıza katıldı, birlikte eğleniyor, misafirlerin neşesi kaçmasın diye suyu şarap haline getiriyor, yine misafirler bekliyor, ardından daha yenilerini çağırıyor… Sonsuzluğa kadar sürecek böyle, işte yeni şarap getiriyorlar; kapları görüyor musun?

Alyoşa'nın kalbinde ateş gibi bir şey yanıyordu, içi sızlıyor, gözleri ıslanıyordu… Ellerini açarak bağırdı ve uyandı.

Karşısında gene tabut, açık pencere vardı, Paisiy Peder tane tane İncil okumaya devam ediyordu. Ama Alyoşa okunanı dinlemiyordu artık, işin garibi, dizüstü uyumuşken şimdi ayaktaydı. Birdenbire, yerden kopmuşçasına tabuta doğru atıldı, hatta farkına varmadan Paisiy Pederi omuzladı da. Öteki bir an başını kitaptan kaldırıp hemen yeniden eğildi, genç adamda olağanüstü bir hal sezmişti. Alyoşa bir an tabuta, içinde üstü örtülü, göğsünde bir ikonla, başında sekiz dallı haç işareti bulunan bir kukuleta ile hareketsiz, upuzun yatan ölüye baktı. Daha bir an önce sesini duymuştu, bu ses hâlâ içindeydi. Alyoşa kulak kesilmiş, sesi yeniden duymak istiyordu… Sonra birdenbire hızla dönerek hücreden çıktı.

Merdiven başında da durmadı, hep aynı hızla indi. Heyecan dolu ruhu serbestliği, genişliği özlemişti. Üstünde gök kubbesi, sakin sakin ışıldayan yıldızlarla göz alabildiğine uzanıyordu. Tam üstündeki bir noktadan ufka kadar henüz belli belirsiz bir Samanyolu yayılmıştı. Yeryüzünü serinlik, çıt çıkmayan derin bir sessizlik kapladı. Başkilisenin beyaz kuleleriyle altın kubbeleri göğün mavimsi aydınlığında ışıldıyordu. Evin etrafında tarlalardaki güzel sonbahar çiçekleri gece uykusundaydılar. Yeryüzünün sessizliği göğün sessizliğiyle kucaklaşıyor, toprakla yıldızların sırrı bir an için birleşmiş hissi veriyordu. Alyoşa durduğu yerde seyre doyamıyordu. Sonra ansızın toprağa kapanıverdi.

Toprağı niçin kucakladığını, neden öpmek istediğini bilmiyordu; gene de yeri gözyaşlarıyla ıslatarak bütün coşkunluğuyla bu toprağı daima, ölene kadar sevmek için ant içiyordu. İçinden, “Toprağı sevinç gözyaşlarınla sula ve bu gözyaşlarını sev…” diye geçti. Niçin ağlıyordu? Öyle bir coşkunluk içindeydi ki, göğün sonsuzluğunda parlayan yıldızlar için bile ağlıyor, ama çılgınlığından utanmıyordu. Sanki evrenin sayısız âlemlerinden uzanan teller hep birden ruhunda birleşmiş, ruhu da başka âlemlerle ilişkinin titreşimleri içindeydi. Herkese her şeyi bağışlamak, af dilemek istiyordu; ama kendisi için değil, hayır, başkaları hesabına, dünyada işlenen büyük suçlar için… Onun, “Benim için de başkaları af dileyecekler…” sözlerini yeniden duyar gibi oldu. Her geçen an adeta elle tutulur gibi bir açıklık ve kesinlikle, ruhuna üstündeki gök kubbesi gibi sağlam, sarsılmaz bir şeyin yayıldığını hissediyordu. Sanki içinde bir düşünce vücut buluyor, bir daha ondan ayrılmamak üzere, ömrünün sonuna kadar yerleşip temelleşiyordu. Zayıf bir delikanlı olarak yere kapanan Alyoşa doğrulduğu zaman sağlam, cenge hazır bir erkekti, bunu geçirdiği vecd anında anlamış, duymuştu.

Alyoşa bu hatırayı ömrü boyunca sakladı içinde. Derin bir inançla, “O saat ruhuma biri girdi,” diye tekrarladı.

Üç gün sonra manastırdan ayrıldı. Staretzin “dış dünyada yaşamak” emrine uygundu bu zaten.

Sekizinci Kitap

Mitya

I

Kuzma Samsonov

Gruşenka, Dmitri Fyodoroviç'e son selamlarının iletilmesini "emrederek", yeni bir hayata kanat açarken bir saatlik aşkını sonuna kadar unutmaması tembihini de yollamıştı. Oysa Dmitri Fyodoroviç o sıralar Gruşenka'nın başından geçenlerden habersiz, kendi derdine düşmüş, telaş içindeydi. Son iki gündür iç dünyası karmakarışıktı. Sonraları söylediği gibi, beyin hummasına yakalanması işten değildi.

Bir gün önce, sabah, Alyoşa onu bir türlü bulamamıştı, aynı gün lokantada kardeşi İvan'la buluşmaları da mümkün olmadı. Ev sahipleri, emri üzerine yerini söylemiyorlardı. Dmitri iki gün tam anlamıyla "kaderiyle savaşarak canını kurtarmaya" çalışmış, kendini oraya buraya atmış durmuştu. Sonradan anlattığına göre, Gruşenka'yı bir dakika olsun gözden kaçırmaktan korktuğu halde birkaç saat için pek acele bir iş peşinde şehir dışına gidip gelmişti. Bütün bu olaylar sonraları bir bir, gerekli belgelerle doğrulandı; biz şimdilik Dmitri Fyodoroviç'in durup dururken uğradığı korkunç yıkımdan önceki o acı iki günün en gerekli olaylarını belirleyelim.

Gruşenka onu bir saat de olsa gerçekten, içten sevmiştir ama çektirdiği acı, ettiği eziyet amansızdı. En önemlisi, kadının niyetlerinin içyüzünü anlayamıyordu; ne güzellikle, ne de zorla bir şey koparmak mümkün değildi, buna gelemezdi; kızarsa büsbütün sırt çevirirdi. Dmitri bunu açıkça anlıyordu. Gruşenka'nın da bir iç çatışma geçirdiğini, son derece kararsız olduğunu tahmin ediyordu. Bu yüzden Gruşenka'nın zaman zaman ondan şiddetle nefret ettiğini düşünüyor, içi sızlıyordu. Belki de doğruydu bu, ama Gruşenka'nın niye bu kadar üzüldüğünü gene de tam olarak açıklayamıyordu. Aslında içini kemiren: "Ya o, Mitya; ya da Fyodor Pavloviç…" meselesiydi. Şunu kesin olarak söylemek isteriz ki, Dmitri, Fyodor Pavloviç'in Gruşenka'ya henüz etmemişse bile mutlaka evlenme teklif edeceğine emindi. Koca şehvet düşkününün bu işten üç binle sıyrılacağını düşündüğüne de kesinlikle inanmıyordu. Mitya, Gruşenka'nın kişiliğini bunu anlayacak kadar öğrenmişti. Bu yüzden Gruşenka'nın üzüntüsünün, kararsızlığının, zaman zaman ikisinden hangisini geçmesi gerektiğini, hangisinin işine daha çok yarayacağını kestiremediğinden geldiğini sanıyordu. İşin garibi, "subay"ın, Gruşenka'nın gelişini heyecanla

ve korkuyla beklediği hayatının uğursuz adamının yakında dönebileceğini Mitya o günlerde aklının köşesinden geçirmiyordu. Gerçi Gruşenka’nın da son günlerde ona bu konuyu açtığı yoktu. Gene de Gruşenka’nın bir ay önce, vaktiyle onu iğfal eden adamdan bir mektup aldığını kendisinden duymuştu, mektuptakileri tam olarak biliyordu. Gruşenka hırslı bir anında mektubu göstermişti; Dmitri’nin buna hiç aldırmaması onu şaşırttı. Kayıtsızlığını açıklamak güçtü; belki durumun çirkinliğinden, babasıyla bu kadın yüzünden çekişmelerinden bunalarak, hiç olmazsa o an için daha korkunç, daha tehlikeli bir şeyi göremiyordu. Beş yıllık bir kaybolmadan sonra nişanlının ortaya çıkıvermesine, hele yakında geleceğine açıktan açığa inanmıyordu. Hem Mitenka’ya gösterilen “subay”ın birinci mektubunda, yeni rakibin gelişi belli belirsiz geçiyordu; mektubun dili oldukça karışık, ağdalı, duygu doluydu. Ama şunu da söylemeli ki, subayın geri dönmesiyle ilgili birkaç kesin sözle son satırları Gruşenka o gün ona göstermemişti. Zaten Mitenka’nın sonraları hatırladığı gibi, Sibirya’dan gelen bu mektuba karşı o anda Gruşenka’nın yüzünde bir türlü tutamadığı gururlu bir küçümseme ifadesi yakalamıştı. Ondan sonra Gruşenka yeni rakibiyle ilişkileri üzerine Mitenka ile bir daha hiç konuşmadı. Böylece genç adam subayı tamamıyla aklından çıkardı. Düşündüğü yalnızca, ne olursa olsun, durum ne hal alırsa alsın, Fyodor Pavloviç’le kesin karşılaşma pek yakındaydı ve her şeyden önce olacaktı. Gruşenka’nın kararını her an kalbi ezilerek bekliyor, meselenin ansızın, bir esinlemeyle çözülüvereceğine inanıyordu. Gruşenka, birdenbire, “Al beni, ölünceye kadar seninim!” diyerek her şeyi sona erdirecek, o da sevdiği kadını kaptığı gibi dünyanın öbür ucuna götürecekti. Evet, hemen, elden geldiğince uzak, dünyanın öbür ucuna değilse de, Rusya’nın en uzak köşesine götürerek evlenecek; kimsenin haberi olmasın diye yerleşeceklerdi. O zaman… ah, o zaman yepyeni bir hayat başlayacaktı! Bu başka, yenilenmiş, hem de artık “erdemli”, yüzde yüz “erdemli” hayatı durmadan kendinden geçerek hayalinde yaşatıyordu. Bu dirilmeyi, yenilenmeyi bütün varlığıyla istiyordu. Kendi isteğiyle kapıldığı çirkef girdabına dayanamaz hale gelmişti. Bu gibi durumda birçokları gibi kurtuluş çaresini yer değiştirmekte buluyordu: oradaki insanlar olmasa, durumu silinse, o uğursuz yerden kendini bir atabilse, her şey yeniden doğacaktı, yepyeni yollar açılacaktı! Buna inanıyor, yeni hayatın özlemi içini kemiriyordu.

Ama bu birinci şekil, ancak hayırlı hal çaresiydi. İkinci karar gözünün önüne korkunç sonuçlar getiriyordu. Eğer Gruşenka, “Fyodor Pavloviç’e söz verdim, ona varacağım, istemiyorum seni, git!” derse, o zaman… Doğrusu o zaman ne olacağını Mitya en son ana kadar kestiremiyordu. Bu bakımdan haklıydı doğrusu. Belirli bir tasarısı yoktu, cinayeti düşünmemişti. İzliyor, kolluyor, acı çekiyor, kaderinin birinci, hayırlı sonuca bağlanacağına inanıyordu. Hatta başka çeşit düşünceleri kendinden uzaklaştırıyordu. Bu arada bambaşka, tamamıyla yeni, apayrı, ama o da korkunç, çözümsüz bir meseleyle karşılaşıyordu.

Ya Gruşenka ona, “Seninim, götür beni!” derse; nasıl, neyle, hangi parayla götürecekti onu? Yıllardır Fyodor Pavloviç’in sadakaları devam ettiği için son zamana kadar hiç parasız kalmamıştı. Fakat şimdi tamtakırdı. Şüphesiz, Gruşenka’nın parası vardı, ama Mitya bu bakımdan büyük bir duyarlılık gösteriyordu. Kadını götürüp yeni hayata onun değil, kendi parasıyla başlamak istiyordu. Onun parasını kabullenmek ihtimalini düşünmek bile istemiyordu. Aklına geldikçe derin bir tiksinti duyuyordu bu düşünceden… Bu konuyu uzun uzadıya inceleyecek değilim, yalnız o andaki ruh halinin böyle olduğuna işaret etmek isterim. Belki bu hal elinde olmadan, hatta bilinçsizce, Katerina İvanovna’nın parasını hırsızca cebine indirmesinden duyduğu vicdan azabından ileri geliyordu. Sonraları açıkladığı gibi, “Birine karşı alçakça davrandım bir kere, şimdi öbürünün karşısında da alçalacağım…” diye düşünüyordu. “Gruşenka bunları öğrense benim gibi ahlaksızı kendisi istemez!” Peki, parayı nereden bulmalı? Bulamazsa her şey mahvolacak, isteklerinin hiçbiri gerçekleşmeyecek, “hem de sadece parasızlık yüzünden, rezalet doğrusu!”

Olayların önünü kesiyorum: belki parayı nerede bulabileceğini, hatta paranın nerede saklı olduğunu biliyordu, mesele burada işte. Şimdilik daha derinine gitmeyeceğim, ilerde her şey anlaşılacak. Mitya’nın asıl felaketi nereden geliyordu; belli belirsiz bunu da söyleyelim: bir yerde bulunan o parayı almak, buna hak kazanmak için ilkin Katerina İvanovna’nın üç binini geri vermesi gerekiyordu. Yoksa “bir yankesici, alçağın biri olurum sadece; yeni hayatıma alçaklıkla başlamak istemiyorum,” diye karar verdi Mitya. Bu yüzden ne olursa olsun, her şeyden önce Katerina İvanovna’ya üç binini vermek için gerekirse dünyayı altüst etmeyi göze aldı. Bu kararın kesinleşmesi o günlerin son saatlerinde, Alyoşa ile iki gün önce akşam yolda buluştuktan sonra oldu. Gruşenka, Katerina İvanovna’ya hakaret

etmiş; Mitya Alyoşa'dan bunu dinleyip alçaklığını kabul ettikten sonra, "eğer bir nebze ferahlık duyarsa" Katerina İvanovna'ya bunu söylemesini rica etmişti. Hemen o gece, kardeşiyle vedalaşır vedalaşmaz, çılgın bir halde Katya'ya borcunu vermek için "birisini öldürüp soymayı" bile göze alacağını düşünmüştü. "Katya'ya ihanet edip çaldığım parasıyla erdemli bir hayata başlamak üzere Gruşenka ile kaçtığımı yüzüme bağırma hakkını vermemek için varsın öldürüp soyduğum adamın katili, hırsızı olarak yargılanayım, Sibirya'yı boylayayım! Başka türlü yapamam…" Mitenka dişlerini gıcırdatarak kendi kendine bunları söylüyordu. Zaman zaman, gerçekten, beyin hummasına yakalanacak sanıyordu. Ama henüz direniyordu.

Böyle bir karar onu umutsuzluktan başka nereye götürebilirdi? Gerçekten, hele onun gibi meteliğe kurşun atan bir adamın bu parayı bulması olanaksızdı. İşin tuhafı Mitya, son dakikaya kadar üç bini bulacağını, bu paranın kendiliğinden, gökten ineceğini umuyordu. Zaten ömrü boyunca sadece har vurup harman savurmaktan, miras yemekten başka bir şey yapmayan, paranın nasıl kazanıldığından habersiz olan Dmitri Fyodoroviç gibilerin başına gelir bu. İki gün önce Alyoşa'dan ayrılırken kafasını saran kargaşalık bütün düşüncelerini allak bullak etmişti. Bu haliyle işe en münasebetsiz şekilde başladı. Galiba bu çeşit insanlar böyle durumlara düşünce en olmayacak, hayali düşünceleri en gerekli, en olumlu düşünceler olarak görürler. Dmitri, ansızın, Gruşenka'nın koruyucusu tüccar Samsonov'a başvurmaya karar vermişti. Bir "plan" öne sürerek, bu "plan"ı gerçekleştirmek için gerekli paranın tamamını alacaktı; "plan"ın ticari değerinden yana hiç korkusu yoktu. Sadece, Samsonov'un bu işe yalnız tüccarca bir gözle bakmamasından korkuyordu. Mitya bu adamı uzaktan tanırdı, ama şimdiye kadar hiç konuşmamışlardı. Yalnız nedense, hem de epeydir bir ayağı çukurda olan bu kart ahlak düşkününün Gruşenka'nın bu sıralar "aklı başında" bir adamla evlenip namuslu bir aile hayatı kurmasına engel olmayacağını sanırdı. Hatta engel olmak şöyle dursun, bunu kendisi isteyecek, elinden gelirse yardım da edecekti. Şuradan buradan kulağına gelen söylentilerden ya da Gruşenka'nın sözlerinden, ihtiyarın Gruşenka için Fyodor Pavloviç'i değil, onu tercih edeceğini tahmin ediyordu. Belki hikâyemizin okuyucularının çoğu, Dmitri'nin nişanlısını beraber yaşadığı erkeğin elinden almasının pek bayağı, midesizce bir hareket sayacaklardır. Ama şunu söyleyelim ki, Mitya Gruşenka'nın geçmişini artık tamamıyla

geri dönülmez sayıyordu. Bu geçmişi sonsuz bir merhametle düşünüyor, Gruşenka'nın onu sevdiğini, ona varacağını söylemekle yepyeni bir Gruşenka haline geleceğine, onunla birlikte kusursuz, çeşitli erdemlere sahip yepyeni bir Dmitri Karamazov doğacağına aşkının bütün ateşiyle inanıyordu. Birbirlerinin suçlarını bağışlayarak yepyeni bir hayata yöneleceklerdi. Kuzma Samsonov'a gelince; onu Gruşenka'nın geride kalan, çökmüş geçmişinin uğursuz adamı sayıyordu. Gruşenka onu hiçbir zaman sevmemişti, şimdi de bu adam hayatından büsbütün "çıkıyor", yok oluyordu. Öte yandan Mitya onu insandan da saymıyordu artık. Samsonov'un bir insan harabesi, bir hastalık kumkuması haline geldiğini Gruşenka ile ilişkilerinin eskisinden tamamıyla farklı, nerdeyse bir baba kız ilişkisine dönüştüğünü, bunun epey önceden, bir yıla yakındır böyle devam ettiğini şehirde bilmeyen yoktu. Gene de hiç şüphe yok ki, Mitya'nın düşünceleri pek safçaydı, zaten o, bütün kusurlarına rağmen çok saf bir adamdı. Gene bu saflığı yüzünden, ihtiyar Kuzma'nın bir ayağı çukurdayken Gruşenka ile geçmişi için yürekten pişman olduğuna kesin olarak inanıyor, artık zararsız hale gelen ihtiyarı sevdiği kadının en sadık koruyucusu, dostu olarak görüyordu.

Mitya, Alyoşa ile kırdaki konuşmasından sonraki geceyi hemen hemen uykusuz geçirdi, sabah saat ona doğru Samsonov'un evine gitti, görüşmek istediği haberini yolladı. Samsonov'un evi eski, kasvetli, çok geniş, iki katlı, bir sürü ayrıntısı ve bir müştemilatı bulunan bir binaydı. Alt katta Samsonov'un evli iki oğlu aileleriyle, hayli yaşlı kız kardeşi ve evlenmemiş bir kızı oturuyordu. Müştemilatta iki tezgâhtar kalıyordu; birinin ailesi hayli kalabalıktı. Samsonov'un çocuklarının da, tezgâhtarının da yerleri çok dar olduğu halde ihtiyar üst katta tek başına oturuyor, ona bakan kızına bile katında bir oda vermiyordu. Kızını ikide bir çağırdığı için zavallıcık uzun zamandır çektiği nefes darlığına rağmen merdivenleri tırmanmak zorunda kalıyordu. Üst kat, tüccar sınıfına has eski tarzda döşenmiş bir sürü salondan ibaretti; maundan biçimsiz koltuklarla sandalyeler iç sıkıcı şekilde duvarlar boyunca dizilmiş, kristal avizelere kılıf geçirilmişti; pencereler arasında asık suratlı boy aynaları vardı. Odaların hepsi boş, ıssızdı, hasta ihtiyar en arkadaki ufak yatak odasına sıkışmıştı; hizmetine başı yazmalı ihtiyar hizmetçisiyle, antrede bir sandığın üstünde nöbet bekleyen uşak bakıyordu. İhtiyar, ayakları şiştiği için hemen hemen hiç gezemiyordu. Arada bir deri koltuğundan kalkarak, koluna giren ihtiyar hizmetçisinin

yardımıyla bir iki kere odayı boydan boya dolaşırdı. Sertti, ihtiyar hizmetçisiyle bile uzun boylu konuştuğu yoktu.

Yüzbaşının geldiği haber verilince kabul etmeyeceğini söyledi. Mitya üsteledi, isteğini tekrarladı. Kuzma Kuzmiç uşağına yüzbaşının durumunu, sarhoş olup olmadığını, gürültü çıkarıp çıkarmadığını etraflı olarak sordu. “Ayık, ama gitmek istemiyor,” karşılığını alınca yeniden direndi. O zaman, böyle olacağını önceden kestiren ve her ihtimale karşı yanına kâğıt kalem getiren Mitya çok okunaklı bir şekilde tek bir satır yazdı: “Agrafena Aleksandrovna ile ilgili, son derece önemli bir iş için…” Kâğıdı ihtiyara yolladı. Samsonov biraz düşündükten sonra uşağa misafiri salona almasını söyledi, kocakarıyı da aşağıdan küçük oğlunu çağırmaya gönderdi. Samsonov’un küçük oğlu irikıyım, son derece kuvvetli, sakalını bıyığını tıraş eden, Alman usulü giyinen bir adamdı (ihtiyar Samsonov sakallıydı, kaftan giyerdi). Oğlu çağrılır çağrılmaz yukarı geldi. Babalarının önünde hepsi susta duruyordu. Samsonov bu babayiğidi yüzbaşıdan korktuğu için değil, daha çok, gerekirse tanıklık etsin diye çağırtmıştı. Yoksa aslında korkak adam değildi o. Oğlu ile uşağı koltuklarına girerek ihtiyarı salona getirdiler. Hayli meraklı olduğu belliydi. Mitya’nın beklediği salon kocaman, kasvetli, insana can sıkıntısı veren bir odaydı. Salonun bir galerisi, iki sıra penceresi vardı; duvarlar mermer taklidiydi, tavanda kılıflar içinde üç kristal avize asılıydı. Mitya kapının yanında bir iskemleye ilişmiş, sinirli bir sabırsızlıkla kaderini bekliyordu. İhtiyar karşıki kapıdan girerek Mitya’nın sandalyesine yirmi otuz adım yaklaşınca öteki birdenbire doğruldu, sert asker adımlarıyla ona doğru yürüdü. Mitya’nın kılığı gayet düzgündü; redingotu iliklíydi, şapkasını eline almıştı, siyah eldiven giymişti. Tıpkı üç gün önce Fyodor Pavloviç’le ve kardeşleriyle görüşmek için Staretzin manastırındaki aile toplantısına gittiği günkü gibiydi.

İhtiyar, başı dik, sert bir tavırla ayakta bekliyordu onu. Mitya, yanına gidene kadar Samsonov’un onu tepeden tırnağa incelediğini hissetti. Mitya’nın en çok Kuzma Kuzmiç’in son zamanda fena halde şişen yüzü dikkatini çekmişti. Zaten kalın olan alt dudağı sarkmış bir hamur parçası gibiydi. Misafirini sessizce, azametle başıyla selamladıktan sonra kanepenin yanındaki koltuğu gösterdi, kendisi, oğlunun koluna dayanarak inleye inleye, Mitya’nın karşısındaki divana yerleşmeye başladı. Mitya, ihtiyarın acılı çabasını gördükçe, bu azametli adamın karşısında küçüldüğünü hissetti; geldiğine pişman oldu.

Samsonov kanepeye yerleştikten sonra ağır ağır, tane tane, sertçe, ama gene de nazik bir halle:

— Ne istiyorsunuz benden efendim? diye sordu.

Mitya silkindi, oturduğu koltuktan fırladı, ama tekrar yerine geçti. Sonra hemen arkasından yüksek sesle, hızlı, sinirli, el hareketleriyle, kendinden geçmiş gibi konuşmaya başladı. Halinden, tahammülün sınırına geldiği, mahvolmamak için son bir çare aradığı, bulamazsa hemen o anda kendini ölüme atmaya hazır olduğu açıkça anlaşılıyordu. İhtiyar Samsonov bütün bunları bir anda anlamış olmalıydı, gene de yüzünün ifadesi değişmedi, soğukluğu geçmedi.

— Saygıdeğer Kuzma Kuzmiç, diye başladı Mitya, anamdan kalma mirasımı çalan babam Fyodor Pavloviç Karamazov'la kavgalarımızı duymuş olmalısınız. Bütün şehrin ağzında bu… Zaten buradakilerin burunlarını sokmadıkları ne var ki… Ayrıca Gruşenka'dan da… affedersiniz. Agrafena Aleksandrovna'dan da duymuş olmalısınız!

Mitya söze başlar başlamaz şaşırmıştı. Biz de söylediklerini olduğu gibi verecek yerde özetlemekle yetinelim. Mesele şuydu:

Mitya, daha üç ay önce vilayete giderek bir avukatla tanışmıştı.

— Ünlü avukat Pavel Pavloviç Korneplodov… Kuzma Kuzmiç adını duymuşlardır herhalde; ne kafa, bakan olacak adam!.. Sizi tanıyor, saygısı var… diye yeniden sözün akışını kaybetti.

Konuşurken bazen eski deyimler seçiyordu. Sözlerinin dağınıklığına aldırmıyor, bir anlık duraklamadan sonra bütün hızıyla yeniden başlıyordu. İşte bu Korneplodov her şeyi etraflıca soruşturup Mitya'nın elindeki belgeleri inceledikten sonra (belge bahsini Mitya pek açıklamadan, hızlı geçti) Çermyaşnaya köyünün annesinden ona geçmesi gerektiğini söylemişti. Köyü dava konusu yaparak rezil ihtiyarın tepesine balyozu indirmek mümkünmüş… "Bütün kapılar kapanmamış daha, kanun izleyeceği yolu bilir…" Kısacası, Fyodor Pavloviç'i daha altı, hatta yedi bin kadar borçlandırmak mümkündü, çünkü Çermyaşnaya en aşağıdan yirmi beş, hatta yirmi sekiz bin ederdi. "Otuz, otuz beş bin eder, Kuzma Kuzmiç! Oysa bu zalim adamdan on yedi bin bile koparamadım. O zaman üstüne

düşmedim, mahkemelerde uğraşamam ben. Ama buraya gelince o tarafın açtığı karşı davaya şaştım kaldım.”

Mitya burada gene sözünü şaşırdı, yeniden bir atlama yaparak,

— Bunun için saygıdeğer Kuzma Kuzmiç, arzu ederseniz, bu canavarla olan davamı size devredeyim, dedi. Siz bana sadece üç bin ruble verin. Davayı kaybetmenize imkân yok, bunu şerefimle temin ederim size; tam tersine, üç yerine altı, yedi bin kâr edebilirsiniz. En önemlisi, bu işi hemen bugün halletmek gerekiyor… Size isterseniz noterden senet filan ne lazımsa… bütün gereken evrakı çıkartır, imzalarım… Bu kâğıdı hemen şimdi hazırlamalıyız; mümkünse, evet, mümkünse hemen bu sabah… Siz de bana üç bini verirsiniz… Bu mendebur şehirde sizden başka para babası yok. Beni de… kısacası bana son derece yüce bir iş yapmak fırsatı verirdiniz… Çünkü çok iyi bildiğiniz, baba gibi koruduğunuz malum birisine soylu duygularla bağlıyım. Ona karşı babaca bir yakınlık duymasanız gelmezdim. Üç kafa çatışıyordu bu işte; kader korkunç şey Kuzma Kuzmiç! Gerçek, Kuzma Kuzmiç; gerçek. Sizi çoktandır bu üçgenin dışında tutmak gerektiğine göre, kalıyor iki kafa; kullandığım deyim belki pek yerinde değil, ama ne yapayım, edebiyatçı değilim. Kafalardan birinin benim, öbürünün, o canavarın kafası olduğunu anladınız herhalde… Şimdi şeçin: ya ben ya da o canavar… Hepsi sizin elinizde; üç mukadderat, iki zar… Kusura bakmayın, şaşırıyorum, ama siz ne demek istediğimi anlıyorsunuz, saygıdeğer gözlerinizden anlayışınız okunuyor. Anlamadınızsa, benim için hemen bugün gidip yok olmaktan başka çare kalmıyor, işte!..

Mitya anlamsız nutkunu bir “işte” ile keserek yerinden fırladı, ahmakça önerisine karşılık bekliyordu. Son cümlesiyle birdenbire, umutsuzca, her şeyin fosladığını, özellikle, konuşurken nasıl zırvaladığını anladı. Umutsuzluk içinde, “Tuhaf şey, buraya gelirken her şey gayet iyi görünüyordu, ama şimdi hepsi zırvaya döndü…” diye düşündü.

Mitya’nın konuşması boyunca ihtiyar Samsonov kıpırdanmadan oturuyor, soğuk soğuk süzüyordu onu. Bir an beklettikten sonra kararlı ve umut kesici bir sesle,

— Affedersiniz, dedi, biz böyle işlerle uğraşmayız.

Mitya birdenbire dizlerinin kesildiğini hissetti. Soluk bir gülümsemeyle,

— Ne yapayım şimdi Kuzma Kuzmiç, diye mırıldandı. Mahvoldum artık, değil mi?

— Kusura bakmayın.

Mitya hep ayakta, gözlerini ihtiyara dikmiş duruyordu. Birden, Samsonov’un yüzünde bir kıpırdanma sezdi, titredi. İhtiyar,

— Böyle işler bize gelmez beyim, diye mırıldandı. Mahkeme, avukatlar; bela bunlar! İsterseniz, burada biri var, ona gidin…

— Söyleyin Allah aşkına, kim bu? Bana yeniden can veriyorsunuz, Kuzma Kuzmiç!..

— Buralı değil; hem bu aralık burada bulunmuyor. Köylerde alımsatım işleriyle uğraşıyor, orman ticareti yapar. Lyagavıy diye anılır. Bir yıldır Fyodor Pavloviç’le Çermyaşnaya korusunun pazarlığını yapıyor, bir türlü uyuşamıyorlar, duymuşsunuzdur belki. Lyagavıy şu sırada yeni geldi, İlyinskoye köyünün papazında kalıyor. İlyinskoye, Volovya istasyonundan on iki verst kadar tutar. Bu iş için, yani koru hakkında bana da bir mektup yollamış, akıl danışıyor… Fyodor Pavloviç gidecekmiş ona; siz babanızdan önce davranıp bana söylediklerinizi Lyagavıy’a teklif ederseniz belki o…

— Dahice bir fikir! diye heyecanla atıldı Mitya. Tam ona göre, tam onun işi! Gözüne kestirdiği bir parça için ondan analarının nikâhını isterlerken mülkün bütününe sahipliğini sağlayacak belgeler eline geçiyor… Kah kah kah!..

Mitya’nın kısa, soğuk kahkahası öyle ani, beklenmedik bir şeydi ki, Samsonov irkilerek başını salladı.

Genç Karamazov aynı taşkınlıkla,

— Size nasıl teşekkür edeyim, Kuzma Kuzmiç! dedi.

Samsonov başını eğdi.

— Bir şey değil.

— Ama farkında değilsiniz siz, kurtardınız beni! Zaten bir içgüdü sürüklüyordu beni buraya…

— Teşekküre değmez…

— Öyleyse papaza gidelim. Hemen, bir ayak önce atayım kendimi oraya… Hasta halinizle rahatsız ettim sizi. Ölünceye kadar unutamayacağım… Bir Rus söylüyor size bunu, Kuzma Kuzmiç, bir Rus!

— Evveet.

Mitya ihtiyarın elini sıkmak için atıldı. Fakat gözlerinde haşin bir parıltı görünce elini geri çekti, aynı anda kendini fazla kuşkulu olmakla suçlandırdı. “Yorgunluktan…” diye düşündü. Sonra, birdenbire,

— Onun için! Onun için, Kuzma Kuzmiç!.. Yalnızca onun için bunlar, anlıyorsunuz tabii! diye olanca sesiyle haykırdı, odadakileri selamlayarak hızla döndü, geldiği gibi hızlı, geniş adımlarla, arkasına bakmadan kapıya yürüdü. Sevincinden titriyordu. “Her şey yıkılacakken hızır gibi yetişip kurtardı!” diye düşündü. “Bunun gibi bir işadamı (ne soylu bir ihtiyar, ya heybeti?) bu yolu gösterdiğine göre… dava halledildi, kazandık demektir!.. Hemen bir dakika kaybetmeden gitmeli. Gece olmadan döner ya da gecelerim orada, ama işi bitiririm. Yoksa ihtiyar benimle alay mı etti, mümkün mü bu?”

Mitya eve giderken yolda kendi kendine bunları mırıldanıyordu. Samsonov, Lyagavıy’ı (ne tuhaf ad!) tanıyan, bu işi bilen bir işadamı olarak tavsiye etmekle yararlı bir öğüt vermiş ya da onunla alay etmişti. Yazık ki, Mitya’nın biricik doğru düşüncesi bu sonuncuydu. Aradan hayli zaman geçince, mahut felaketten sonra, ihtiyar Samsonov, o gün “yüzbaşı”yı nasıl alaya aldığını gülerek itiraf etti. Kötü ruhlu, soğuk, alaycı bir adamdı. Ayrıca, bazı insanlara karşı garip bir kıskançlık duyardı. Belki yüzbaşının coşkun haline, belki de “israfçı mirasyedinin” saçma planına kanabileceği hakkındaki ahmakça inancına alınmıştı. Gruşenka adına birtakım ipe sapa gelmez tekliflerle para sızdırmaya gelen “bu serseriye” karşı kıskançlık duymuş da olabilirdi.

Dizlerinde derman kalmayan Mitya, ihtiyarın karşısında mahvolduğunu anlamsızca tekrarlayıp dururken onu sonsuz bir nefretle süzen Samsonov’u dürten neydi, bilmiyorum; Mitya’ya oyun etmeye karar verdi.

Genç adam çıkar çıkmaz öfkesinden sapsarı kesilen Kuzma Kuzmiç oğluna dönerek, bundan sonra bu serserinin evine sokulmamasını emretti, bir daha oralarda dolaştığını duyacak olursa…

İhtiyar tehdidini yarıda bıraktı, ama babasının kızgın haline alışkın olan oğlu bile korkudan irkildi. Samsonov tam bir saat kızgınlığından titredi durdu, akşama doğru hastalandı, hekimine haber saldı.

II

Lyagavıy

Evet, “dörtnala” yol almak gerekiyordu, ama meteliksizdi: daha doğrusu varı yoğu iki yirmi kapiklikten ibaretti!.. Ama evde eski bir gümüş saati vardı; saat çoktandır işlemiyordu. Onu kaptığı gibi soluğu bir Yahudi saatçinin pazardaki küçük dükkânında aldı. Adam altı ruble verdi. “Bu kadarını beklemiyordum doğrusu!” diye sevinçle bağırdı Mitya. (Coşkunluğu devam ediyordu.) Altı rubleyi cebe indirdi, eve koştu. Ev sahiplerinden üç ruble ödünç aldı, gereken parayı tamamladı. Mitya’yı çok seven ev sahipleri son kalan paralarını seve seve verdiler. Hep o coşkun haliyle hayatının dönüm noktasında olduğunu açıkladı, demin Samsonov’a sıraladığı “planını” hemen hemen, olduğu gibi onlara da anlattı. Samsonov’un kararından, yarın için umutlarından, vb. söz etti. Ev sahipleri zaten sırlarından çoğunu biliyordu. Mitya’ya kibirli bir bey gözüyle değil, onlardanmış gibi bakıyorlardı. Böylece dokuz rubleyi denkleştiren Mitya, Volovya istasyonuna kadar bir araba kiraladı. Ayrıca, belirli bir olayın arifesinde, öğleyin bir tek kapiği yokken saatini satıp ev sahiplerinden üç ruble alarak para bulduğuna tanıklar kazanmış oldu.

Bu noktaya şimdiden işaret ediyorum; nedenini ilerde açıklarım.

Olanca hızıyla Volovya istasyonuna doğru yol alan Mitya “bütün bu işlerin, nihayet sonuçlanacağını” sevinçle düşünürken, bir yandan da yokluğunda Gruşenka’nın ne olacağını aklından geçiriyor, korkudan ürperiyordu. Ya kadın tam bugün kalkar da Fyodor Pavloviç’e gitmeye karar verirse? Bu yüzden Mitya, Gruşenka’ya haber vermeden yola çıktı, ev sahiplerine de soran olursa, nerede olduğunu söylememelerini sıkı sıkı tembih etti. Arabanın sarsıntıları arasında, “Akşama dönmeliyim, ne olursa olsun dönmeliyim,” diye tekrarlıyordu, “Lyagavıy’ı da… muamelenin yapılması için buraya getirmeli…” Mitya, bunları kurarken heyecandan kabına sığamıyordu. Yazık ki, “plan”ı pek de istediği gibi yürümedi.

Volovya istasyonundan sonra köyler arasından geçen yolu tuttuğu için gecikti. Yol on iki değil, on sekiz verstti. Üstelik, İlyinskoye papazını evde bulamadı, papaz komşu köylerden birine gitmişti. Mitya onu bulmak için aynı arabayla, hayli yorulmuş atlarla öbür köye vardığı zaman gece olmuştu. Görünüşte çekingen, yumuşak başlı bir adamcağıza benzeyen

papaz efendi Lyagavıy'ın gerçekten ilkin ona indiğini ama şimdi Suhoy Poselok'ta, orman bekçisinin kulübesinde kaldığını söyledi. Orman satın alacağı için orada geceleyecekti. Mitya onu hemen Lyagavıy'ın yanına götürerek müşkülünü halletmesini rica etti. Papaz ilkin biraz duraklar gibi oldu; besbelli meraklanmıştı. Ama aksi gibi, "topu topu bir verstten az fazla" diyerek yaya gitmelerini salık verdi. Mitya bu öğüde uydu, geniş adımlarıyla öyle bir gitmeye başladı ki, zavallı papaz efendi ardından koşmak zorunda kaldı nerdeyse. Papaz yaşlı sayılmazdı, son derece temkinli bir adamdı. Mitya ona da hemen planlarını açtı; heyecanlı, sinirli bir tavırla Lyagavıy hakkındaki düşüncesini sordu. Papaz onu dikkatle dinledi, ama pek fikir vermedi. Mitya'nın sorularına, "Bilmem ki, vallahi bilmem, nereden bileyim!" gibi kaçamak yanıtlar veriyordu. Babasıyla miras anlaşmazlığını açınca, Fyodor Pavloviç'ten bazı nedenlerden çekindiği için ürktü adeta. Yalnız Mitya'nın tüccar Gorstkin'i Lyagavıy takma adıyla anmasını hayretle karşıladı. Gerçi adama Lyagavıy dediklerini, ama bu adı duyunca adamın fena halde kızdığını; Gorstkin diye hitap etmek gerektiğini nazik bir dille anlattı. "Yoksa işinizi başaramazsınız, dinlemez bile sizi," diye sözünü bitirdi. Mitya üstünde pek durmadı, ama biraz şaşırdı, bu adı Samsonov'dan duyduğunu söyledi. Papaz bu durumu öğrenince hemen konuyu değiştirdi. Oysa içinden geçeni Dmitri Fyodoroviç'e açıklasa iyi ederdi: Mitya'yı gönderdiği köylüyü Lyagavıy diye tanıtmasında bir alay, bir bit yeniği mi vardı acaba? Ama Mitya'nın böyle önemsiz ayrıntılar üzerinde duracak vakti yoktu. Acele ediyor, bütün hızıyla yürüyordu. Ancak Suhoy Poselok'a geldiği zaman, yürüdükleri yolun bir, bir buçuk değil, sağlam üç verst kadar olduğunu fark etti. Kızdı, ama ses çıkarmadı. Papaz efendinin ahbabı orman korucusu kulübenin bir bölmesinde oturuyordu; dehlizin karşı tarafındaki temiz bölmeye Gorstkin yerleşmişti. O kısma girip mumu yaktılar. Oda hamam gibiydi. Çamdan bir masa üzerinde sönmüş bir semaver, yanında çay fincanlarıyla bir tepsi, boş bir rom şişesi ve dibinde azıcık kalmış, 1.25 litrelik votka şişesi, bir de buğday ekmeği artıkları vardı. Misafir kerevete uzanmış, başı ceketinden yaptığı yastığın üzerinde horul horul uyuyordu. Mitya şaşkınlıkla durakladı. "Tabii uyandırmak lazım, işim son derece önemli… Yıldırım gibi geldim, bugün de dönmeliyim!" diye telaşlanmaya başladı. Papazla orman korucusu sessizce duruyorlardı. Mitya kerevete yaklaşarak adamı uyandırmaya çalıştı, ama bütün çabası boşa gitti. "Sarhoş bu," dedi Mitya, "ne yapayım şimdi Tanrım, ne yapayım ben?" Birdenbire, sabrı tükenerek uyuyanı

kollarından, bacaklarından çekmeye, kafasını sarsmaya başladı, kaldırıp kerevete oturttu. Epey uğraştıktan sonra adam anlaşılmaz bir şeyler homurdandı, dili güçlükle döndüğü halde yakası açılmadık küfürler savurdu.

Sonunda papaz,

— Bekleseniz daha iyi olacak, dedi, pek kendinde değil anlaşılan…

— Akşama kadar içti, dedi korucu.

— Allahım, durumumun önemini, nasıl umutsuzluk içinde olduğumu bilmiyorsunuz siz! diye bağırıyordu Mitya.

— Gene de sabaha kadar beklemeniz daha hayırlı olacak, diye tekrarladı papaz.

— Sabaha kadar mı?.. İnsaf edin, imkânı mı var!

Canı fena halde sıkılmıştı, sarhoşu uyandırmak için yeniden tartaklamak istedi, ama bir işe yaramayacağını anlayarak tuttu kendini. Papaz susuyor, orman korucusu somurtuyordu.

Mitya derin bir üzüntüyle,

— Gerçek, insanın başına ne belalar sarıyor bazen! dedi.

Yüzünden ter boşanıyordu. Bu andan yararlanarak papaz efendi hiç de yabana atılmayacak bir fikir ileri sürdü: uyuyan adamı uyandırabilseler bile sarhoş olduğu için iki lakırdıyı bir araya getiremeyecekti: “İşiniz önemli olduğuna göre sabaha bırakmak en yerinde hareket…”

Mitya kollarını iki yana açarak kabul etti.

— Ben şu mumla burada kalıp uygun bir anını kollarım, papaz efendi. Uyanır uyanmaz hemen başlarım…

Sonra korucuya dönerek,

— Mumun parasını veririm, diye ekledi, burada kaldığım için de… Dmitri Karamazov’u unutmayacaksınız… Yalnız sizi düşünüyorum papaz efendi, siz nerede yatacaksınız?

— Yo, ben eve döneceğim. Şunun beygirini alıp giderim. Korucuyu gösterdi, sonra:

— Hoşça kalın; inşallah işiniz uz gider, diye ekledi.

Bu karara uydular. Papaz ata binip yola çıktı. Bu işten sıyrıldığına memnundu, ama gene de içi rahat değildi, düşünüyordu: bu meraklı olayı hemen yarın, vakitlice, velinimeti Fyodor Pavloviç'e duyurması gerekmez miydi?.. Tanrı korusun, ya kulağına gider de kızar, iyiliklerini keserse?..

Orman bekçisi kaşınarak kendi bölmesine geçti. Mitya kerevetin öbür ucuna oturdu, dediği gibi, uygun anı kollamaya başladı. Derin bir sıkıntı ruhunu kalın bir sis tabakası gibi sardı. Korkunç bir sıkıntıydı bu… Oturup düşünüyordu, ama bir türlü kafasını toparlayamıyordu. Mumun fitili gittikçe uzuyordu, bir ocak çekirgesi ötmeye başladı, sobanın sıcaklığından oda dayanılmaz hal aldı. Birdenbire gözünün önüne bahçe, bahçenin arkasındaki yol geldi. Babasının evindeki kapı esrarengiz bir şekilde açılıyor, Gruşenka içeri süzülüyordu… Mitya kerevetten sıçradı. Dişlerini gıcırtarak,

— Bir facia bu… diye mırıldandı; uyuyana yaklaşarak yüzüne bakmaya başladı.

Adam kuruca, pek yaşlı sayılmayacak, hayli uzun yüzlü bir köylüydü. Kumral saçları kıvır kıvırdı, kızıla çalan uzun, incecik bir sakalı da vardı. Basmadan mintan, siyah yelek giymişti, yeleğin cebinden gümüş saatinin köstegi görünüyordu. Mitya sonsuz bir nefretle bu yüzü inceliyordu; nedense ona en çok adamın saçlarının kıvırcık olması dokunmuştu. Bunca fedakârlıkla, her şeyi yüzüstü bırakarak buraya koştuğu halde, şimdi eli kolu bağlı beklemesi pek gücüne gidiyordu. "Kaderimi elinde tutan bu asalak da başka bir gezegendenmiş gibi horlayıp duruyor burada!" diye mırıldandı. Sonra,

— Bak şu kaderin cilvesine! diye bağırdı, aklı başından giderek sarhoş mujiği uyandırmak için yeniden sarsmaya başladı. Kendinden geçmişçesine üstüne saldırdı; itip tartaklıyor, hatta dövüyordu, ama beş dakika kadar uğraşıp hiçbir sonuç alamayınca kolu kanadı kırıldı, kerevete döndü.

— Saçma, saçma! diyordu. Üstelik namussuzca… Dehşetli bir başağrısı başladı. "Vaz mı geçsem? Bırakıp gideyim…" diye düşündü. "Yoo,

sabahlayacağım burada, inadına kalacağım, inadına! Ne diye geldim buraya sanki? Zaten nasıl, neyle giderim şimdi… ne saçmalık bu!”

Başının ağrısı gitgide artıyordu. Kıpırdanmadan oturduğu yerde birdenbire dalıverdi. Belki iki saat, belki daha da fazla uyudu. Dayanılmaz, bağırtacak kadar şiddetli başağrısıyla uyandı. Şakakları zonkluyor, tepesi sızlıyordu. Mitya hayli zaman kendini toparlayamadı. Sonunda, sıcak odanın kömürden çıkan gazla dolu olduğunu düşündü. Sarhoş mujik hep yattığı yerde horlamaya devam ediyordu; mum dibine gelmişti. Mitya bağırdı, sendeleyerek dehlizden orman bekçisinin bölmesine koştu. Adam çabuk uyandı, ama sorunun öbür odada kömür kokmasından doğduğunu anlayınca önlem almak için dışarı çıktığı halde olayı garip denecek bir ilgisizlikle karşıladı. Mitya hem şaşırdı, hem alındı.

— Ölürse o, ölürse… ne olacak sonra? diye çılgın gibi tekrarlıyordu, ne yapacağız?

Kapıyı, pencereyi, sobanın kelebeğini açtılar. Mitya dehlizden bir kova su getirdi, ilkin başını ıslattı, sonra, oralarda bulduğu bir çaputu suya batırıp Lyagavıy’ın başına koydu. Bekçi hâlâ olayı önemsemiyordu, pencereyi açarak asık suratla, “Oldu işte,” diyerek Mitya’ya demirden bir fener bırakıp yatmaya gitti. Mitya kömür çarpmış sarhoşun başındaki ıslak bezleri değiştirerek yarım saat kadar uğraştı. Niyeti, sabaha kadar uyumamaktı, ama pek yorgun düşmüştü, bir an soluk almak için oturdu, gözlerini kapadı, nerdeyse farkına varmadan kerevete uzandı, deliksiz bir uykuya daldı.

Sabah çok geç uyandı. Saat dokuz vardı herhalde. Kıvırcık saçlı mujik giyinik, sırtında kolsuz bir hırka, kerevette oturuyordu. Önünde yeni bir semaverle yeni bir votka şişesi vardı; dünkü bitmiş, yeni şişenin de yarıdan fazlası içilmişti.

Mitya yattığı kerevetten fırladı, uğursuz herifin gene sarhoş, hem zilzurna sarhoş olduğunu o anda anladı. Uyanır uyanmaz gözleri ona takılmış, öylece kalakalmıştı. Adam sinsi, aşağılayıcı bir sessizlikle süzüyordu onu. Hatta Mitya’nın da hissettiği gibi küçümser bir kibirle bakıyordu. Yanına koştu,

— Müsaade ederseniz… şey… ben, belki şu kulübedeki orman bekçisinden duymuşsunuzdur: ben, teğmen Dmitri Karamazov; koruluğu

satın almak istediğiniz ihtiyar Karamazov’un oğluyum.

— Yalan söylüyorsun sen! diye sakin, tok bir sesle kesti mujik.

— Ne yalanı? Fyodor Pavloviç’i tanıyor musunuz?

Adam dilini ağır ağır oynatarak,

— Fyodor Pavloviç dediğin adamı da tanımam, dedi.

— Korusunu satın alacakmışsınız, koruyu; uyansanıza, kendinize gelin artık! Beni buraya papaz Pavel İlyinski getirdi… Siz Samsonov’a yazmışsınız, o da beni size yolladı…

Mitya tıkanacaktı nerdeyse.

Lyagavıy gene,

— Yalan! diye kesti.

Mitya’nın dizlerinde derman kalmadı.

— Rica ederim, şaka değil bu. Belki içkilisiniz. Ama gene de konuşacak, anlayabilecek haldesiniz… yoksa… yoksa… ben de şaşırdım artık!

— Sen bir boyacısın!

— İnsaf edin, ben Karamazov’um, Dmitri Karamazov; size bir teklifim var… kârlı… çok kârlı… koru hakkında bir teklif…

Adam sakalını azametle sıvazlıyordu.

— Yo, sen anlaşma yaptın, ama namussuz çıktın. Namussuzsun!

— Sizi temin ederim ki yanılıyorsunuz!

Mitya üzüntü içinde ellerini ovuşturuyordu. Sakalını sıvazlamaya devam eden mujik birdenbire kurnazca göz kırptı:

— Dur, sen bana şunu göstersene: göstersene dalavere yapmaya izin veren kanunu… göster bakayım! Duydun mu, namussuzsun sen, anlıyor musun?

Mitya kaşlarını çatarak geriledi. Birdenbire, sonradan kendi söyleyişiyle, “kafasına dank etti”. Bir anda zihni açıldı, “İçimde bir ışık parladı, gerçeği o anda görüverdim…” Olduğu yerde taş kesilmiş duruyordu. Ne de olsa aklı başında bir adam olduğu halde, nasıl da böyle bir saçmalığa kapılmış, böyle maceraya atılarak hemen hemen yirmi dört saattir herifin başını ıslatmaya varana kadar Lyagavıy’la uğraşmıştı. Adam sarhoş, körkütük sarhoştu, daha da bir hafta içecekti; beklemenin ne anlamı vardı! “Ya o Samsonov beni buraya mahsus yolladıysa?.. Ya Gruşenka orada… Aman Yarabbim, ne yaptım ben!..”

Herif oturduğu yerden Mitya’ya bakarak gülüyordu. Başka bir durumda Mitya belki köpürüp vururdu bu ahmağı, ama şimdi çocuk gibi halsizleşmişti. Cebinden bir elli kapiklik çıkarıp yatak, mum, hizmet parası olarak masaya bıraktı. Kulübeden çıkınca etrafında çepeçevre ormanı gördü. Gelişigüzel yürüdü; hatta kulübeden sağa mı, sola mı dönmek gerektiğini bile bilemiyordu, dün gece papazla gelirken yolu fark etmemişti. İçinde kimseye, hatta Samsonov’a karşı bile kin yoktu. Dar orman yolunda düşüncesiz, şaşkın, aklını yitirmiş gibi, nereye gittiğini umursamadan yürüyordu. Ruhça, vücutça öyle halsizleşmişti ki, karşısına bir çocuk çıksa yıkabilirdi onu… Ormandan güçbela çıkabildi. Hasattan sonra çıplanmış tarlalar önünde göz alabildiğine uzuyordu. Mitya boyuna yürüyor, “Nereye baksan hep keder, hep ölüm!” diye tekrarlıyordu.

Yolda arabasıyla giden ihtiyar bir tüccar rastladı ona. Araba yaklaşınca Mitya yolu sordu; onlar da Volovya istasyonuna gidiyordu. Konuşmaya başladılar. Sonunda Mitya’yı da yanlarına aldılar. Üç saat sonra istasyona vardılar. Mitya, şehre gitmek için bir araba tuttu, sonra birdenbire müthiş acıktığını hissetti. Araba koşulurken ona bir omlet hazırladılar. Mitya hemen mideye indirdi, koca bir dilim ekmekle bulup getirdikleri sucuğu yedi, üç kadeh votka içti. Karnını doyurduktan sonra canlandı, içi açıldı. Yolda uçarcasına gidiyor, arabacıyı boyuna daha hızlı sürmesi için kışkırtıyordu. O sırada kafasında, o uğursuz parayı hemen o gün akşama kadar bulmak için yeni, “yüzde yüz sağlam” bir plan doğdu. Küçümser bir tavırla, “Şu üç bin ruble yüzünden bir insan mahvoluyor!” diye söyleniyordu. “Hemen bugün halledeceğim bu işi!”

Gruşenka’nın başına bir şey gelmesi ihtimalini kafasından koparıp atabilse, Mitya belki gene eskisi gibi neşeli olabilecekti. Ama Gruşenka’yı

kafasından silip atamıyordu. Sonunda şehre vardılar. Mitya arabadan iner inmez Gruşenka'ya koştu.

III

Altın Madeni

Bu, Gruşenka'nın Rakitin'e büyük korku içinde sözünü ettiği ziyaretti. Beklediği haberi getirecek postacıyı gözlerken Mitya'nın ne o gün, ne de bir gün önce gelmemiş olmasına seviniyor, kendisi gidene kadar da gelmeyeceğini umuyordu; oysa Mitya ansızın ortaya çıkıvermişti. Ondan sonrasını biliyoruz: başından savmak için Gruşenka o gece "para saymak" bahanesiyle Kuzma Samsonov'un evine gitmek zorunda olduğunu söylemiş, Mitya'yı onu Samsonov'un evine kadar götürmeye kandırmıştı. Kapıda, ayrılırken, on ikiye doğru onu almaya gelmesini sıkı sıkı tembih etmişti. Gruşenka'nın bu tertibi Mitya'nın da işine geldi: "Kuzma'da kalırsa Fyodor Pavloviç'e gitmez…" diye düşündü. Hemen ardından, "Tabii söyledikleri yalan değilse," diye ekledi. Ama onun görüşüne göre Gruşenka yalan söylemiyordu. Mitya'nın garip bir kıskançlığı vardı: sevdiği kadından ayrı iken başına neler gelebileceğine, onu nasıl "aldattığına" ilişkin bir yığın kötü ihtimal düşünürdü. Yanına ihanetinden emin olarak, sarsılmış, bitkin halde koşar, ama gülen, neşeli, sevecenlik dolu yüzünü görür görmez yeniden dirilir, bütün kuşkularından sıyrılarak, sevinçli bir pişmanlıkla kendi kendini kıskançlığı yüzünden azarlardı.

Gruşenka'yı geçirdikten sonra eve koştu. Ah o gün yapılacak öyle çok işi vardı ki! Ama hiç olmazsa içi rahatlamıştı. Bir aralık içinden, "Smerdyakov'dan, dün gece Fyodor Pavloviç'e gelip gelmediğini bir an önce sorayım; olur mu olur!.." diye geçti. Böylece daha eve varmadan kıskançlık yeniden huzur bilmez kalbini kemirmeye başladı.

Kıskançlık! "Othello kıskanç değil, karşısındakine inanan bir adam," diyor Puşkin. Yalnız bu sözler büyük şairimizin zekâsındaki olağanüstü derinliği göstermeye yeter. Othello'nun ruhu ezgin, ideali mahvolduğu için hayat görüşü alaboradır. Gene de o gizli gizli casusluğa, gözetlemeye kalkışmaz; içi inanç doludur onun. Aksine, ihanete inandırabilmek için, onu büyük bir zorlukla sürüklemek, itmek, körüklemek gerekir. Gerçek kıskanç öyle değildir. Kıskanç adamın en ufak vicdan azabı duymadan manen ne kadar düşebileceğini, ne türlü adiliklerle bağdaşabileceğini düşünmek bile güçtür. Hem de adi, kirli ruhlu olmaktan gelmez bu… Tam tersine, temiz, özverili bir sevgiyle dolu gönlü yüce insanlardır. Gene de kapıdan dinlemeleri, en namussuz gözcülere para yedirerek casusluğu olanca

çamuruyla kabullenmeleri mümkündür. Othello’nun kötülük bilmeyen, çocuk gibi saf bir ruhu vardı; saftı ama, ihanete dayanamıyordu; bağışlayamıyor değil, dayanamıyordu. Gerçek kıskanç ise bambaşkadır; onun nelere katlanıp sineye çekeceği ve bağışlayabileceği güç kestirilir. Herkesten çabuk bağışlayan kıskanç kimseler ve kadınlar iyi bilir bunu… Bir kıskanç (tabii kıyameti kopardıktan sonra) aşağı yukarı kanıtlanmış bir ihaneti —mesela, gözüyle gördüğü kucaklaşma ya da öpüşmeleri— bağışlayabilir, elinden gelir bu. Yeter ki o sırada bu ihanetin “son defa” olduğuna, rakibinin hemen o anda dünyanın öbür ucuna gideceğine ya da kendisinin sevgilisini korkunç rakibin ulaşamayacağı bir yere kaçıracağına inanabilsin. Şüphesiz, barışma bir saatten fazla sürecek değildir, çünkü rakibi gerçekten o anda yok olsa bile ertesi gün yerine yenisini icat eder, sevgilisini ondan kıskanmaya başlar. Oysa sürekli denetleme ve gözetlemeyle hangi aşk yürütülebilir? Azılı bir kıskanç bunu bir türlü anlayamaz; bir yandan da aralarında gerçekten yüce duygulu insanlara rastlanır. Dikkate değer bir bakım da, yüce duygulu bu insanların bir kovuğa sinerek casusluk ederken, kapıdan dinlerken gönüllü olarak daldıkları bütün kepazeliğin açıkça farkında olmalarıdır. Gene de, hiç değilse sindikleri kovuktayken asla vicdan azabı duymazlar. Mitya’nın Gruşenka’yı görünce kıskançlığı yok oluveriyordu, bir an için şüphelerinden sıyrılıp bir soyluluk kazanıyor, hatta kötü duyguları yüzünden kendini aşağılıyordu. Bundan anlaşılıyor ki, Mitya’nın bu kadına olan aşkında, kendisinin tahmin ettiği gibi sadece bir şehvet, Alyoşa’ya sözünü ettiği vücut çizgilerinin kıvrımları değil, daha yüksek bir yan vardı. Ama Gruşenka uzaklaşır uzaklaşmaz kadını hemen çeşitli adiliklerle, ihanetin bütün alçaklıklarıyla suçlamaya başlardı. Bunu yaparken en ufak bir vicdan azabı duymuyordu.

Bu defa da kıskançlık içini yakıyordu. Ne olursa olsun çabuk davranmalıydı. İlkin az da olsa bir miktar ödünç para bulması gerekiyordu. Dünkü dokuz rublenin hemen hemen tamamını yola harcamıştı. Mitya yeni planını kurarken borç parayı nereden bulacağını daha arabada tasarlamıştı. Fişekleriyle beraber çok güzel bir çift düello tabancası vardı; eşyası içinde en çok bunları sevdiği için şimdiye kadar satmamıştı.

“Başkent” lokantasında epey önce genç bir memurla tanışmıştı. Lokantadakilerden, bekâr ve hali vakti yerinde olan memurun silah delisi olduğunu, piştov, tabanca, kama satın alıp evinin duvarlarına astığını,

övünerek dostlarına gösterdiğini, her silahın mekanizmasını, kullanılışını anlattığını duymuştu. Mitya uzun boylu düşünmeden memura gitti, tabancalarını on rublle karşılığında rehin bırakmayı önerdi. Memur pek sevindi, tabancaları ona temelli satması için kandırmaya uğraştı, ama Mitya razı olmadı. Adam on rubleyi verirken hiç faiz almayacağını söyledi. Dostça ayrıldılar. Mitya acele ediyordu. Fyodor Pavloviç'in arka bahçedeki kameriyesine koştu, bir an önce Smerdyakov'u çağıracaktı. Ama bu sırada şöyle bir şey oldu: çok daha sonra söz açılacak bir olaydan üç dört saat önce Mitya'da metelik yok iken, en sevdiği eşyasını on ruble karşılığında rehine bırakırken üç saat sonra eline birdenbire binler geçti… Ama henüz bunları anlatmanın sırası gelmedi.

Fyodor Pavloviç'in komşusu Marya Kondratyevna'dan Smerdyakov'un hastalığı hakkında aldığı haber Mitya'yı şaşırttı, kuşkulandırdı. Smerdyakov'un sara nöbeti geçirerek bodruma düşüşünün hikâyesini, doktorun gelişiyle Fyodor Pavloviç'in gösterdiği ilgiyi öğrendi. Ayrıca kardeşi İvan Fyodoroviç'in daha sabahtan Moskova'ya gidişini merakla dinledi. "Volovya'dan, benden önce geçmiş olmalı…" diye düşündü. Hepsi bir yana, Dmitri Fyodoroviç, Smerdyakov bakımından fena halde meraklanıyordu: "Gözcülüğü kim edecek, kim haber ulaştıracak bana?.."

Kadınları soru yağmuruna tuttu. Mitya'nın neyi öğrenmek istediğini çok iyi bilen kadınlar onu iyice inandırdılar: İvan Fyodoroviç geceyi babasının evinde geçirmişti. "Her şey yerli yerindeydi." Mitya düşünceye daldı. Şüphesiz bugün de hiçbir şeyi gözden kaçırmamak gerekiyordu, ama ne yapmalı, burayı mı, yoksa Samsonov'un kapısını mı kollamalıydı? Sonunda, duruma göre hem burayı, hem orayı idare etmeye karar verdi. Ama şimdi, şimdi?.. Az önce arabada tasarladığı, yepyeni, güvenli ve vazgeçmesi olanaksız "plan"ın zamanı gelmişti. Mitya bu işe bir saat ayırmaya kararlıydı. "Bir saatte her şeyi halleder, tamamlarım. İlkin Samsonov'a gidip Gruşenka'nın orada olup olmadığını sorarım. Sonra bir koşu buraya döner, on bire kadar kalırım, ardından onu eve götürmek için bir daha Samsonov'a giderim." Mitya'nın kararı buydu.

Eve koştu, yıkandı, tarandı, elbisesini fırçalayarak giyindi, Bayan Hohlakova'ya gitti. Kurduğu "plan" onunla ilgiliydi. Mitya üç bin rubleyi bu kadından ödünç istemeyi tasarlamıştı. İçinde, birdenbire, Bayan Hohlakova'nın onu geri çevirmeyeceğine dair kesin bir inanç doğmuştu.

Hatta belki kendilerine başvurmadan önce Mitya’nın, Samsonov gibi her bakımdan yabancı, konuşma tarzı bile değişik bu adama gitmesine şaşıracaktı. Yalnız bir mesele vardı: son ayda Mitya ile Bayan Hohlakova arasındaki ahbaplık hemen hemen kesilmiş gibiydi. Zaten daha önce de uzun boylu görüştükleri yoktu, hatta Mitya, Bayan Hohlakova’nın ondan nefret ettiğini çok iyi bilirdi. Ona baştan beri ifrit kesilmesinin tek nedeni Mitya’nın Katerina İvanovna’nın nişanlısı olmasıydı: Bayan Hohlakova, nedense, Katerina İvanovna’nın Mitya’yı bırakıp “sevimli, aydın, kibar” İvan Fyodoroviç’le evlenmesini istiyordu. Mitya’nın davranışlarından nefret ederdi. Mitya da onu alaya alırdı; hatta bir keresinde, bu bayanın pek hareketli, pek çekici, ama o kadar da cahil olduğunu söyledi. Az önce yolda aklına gelen parlak fikir de buna dayanıyordu: “Benim Katerina İvanovna ile evlenmemi bu kadar istemediğine göre (ölesiye istemediğini biliyordu), Katya’dan ayrılıp buradan temelli uzaklaşmamı sağlayacak üç bin rubleyi neden vermemezlik etsin? Şu yüksek sosyete kadınları kaprislerini yerine getirmek için hiçbir şeyi esirgemezler, yeter ki diledikleri olsun. Üstelik Hohlakova hayli zengin de…” diye düşünüyordu Mitya. “Planın öncekinden farkı yoktu; Çermyaşnaya üzerindeki haklarını devretmeyi önerecekti. Yalnız bu defa, dün Samsonov’a yaptığı gibi ticari yoldan yürümeyecek, hanımefendiyi üç yerine altı yedi bin ruble alabileceği şeklinde kâr ihtimalleriyle imrendirmeye kalkışmayacaktı. Bu miktarı kibarca, borcunun güvencesi olarak ileri sürecekti. Mitya bu yeni fikrini geliştirirken iyice coşuyordu. Ama ona bu hal bütün yeni girişimlerinde, ani kararlarında gelirdi. Kendini her yeni fikre nerdeyse tutkuyla kaptırırdı. Gene de Bayan Hohlakova’nın evinin önüne gelince birdenbire sırtının ürperdiğini hissetti. O anda tam matematik bir kesinlikle, denemenin son umut kapısı olduğunu, bunu da başaramazsa “üç bin ruble uğruna birisinin canına kıyıp hırsızlık etmekten başka çare kalmadığını” anlayıverdi… Kapının zilini çaldığı zaman saat yedi buçuktu.

Baştan talih güleryüz gösterir gibi oldu: gelişi haber verilir verilmez içeri alındı. “Sanki bekliyormuş beni…” diye geçti Mitya’nın aklından. Salona girince ev sahibi koşar adımlarla içeri daldı, pattadak, onu beklediğini müjdeledi:

— Bekliyordum sizi, bekliyordum!.. Bana geleceğiniz nereden aklıma gelebilirdi dersiniz; gene de bekliyordum! Bendeki önseziye bakın, Dmitri Fyodoroviç! Bugün sabahtan beri geleceğinize emindim!

Koltuğa beceriksizce yerleşen Mitya,

— Gerçekten şaşılacak şey bu, hanımefendi, dedi. Ama ben önemli… son derece… benim için, yani yalnız benim için önemli bir iş için geldim hanımefendi; çok da acelem var:

— İşinizin önemini biliyorum, Dmitri Fyodoroviç, bunu da ne önseziye veriyorum, ne de mucizeye bel bağlamak gibi bir gerilik hevesim var. (Staretz Zosima hakkındakileri duydunuz, değil mi?) Bu, iki kere ikinin dört ettiği kadar açık bir hesap: Katerina İvanovna ile olanlardan sonra gelmezlik edemezdiniz; iki kere iki dört bu!

— Hayatın gerçekleri bunlar, hanımefendi, izninizle durumu anlatayım…

— Evet Dmitri Fyodoroviç, hayatın gerçeği; dediğiniz gibi… Ben de gerçeğe döndüm artık, mucizelerden ağzım yandı da… Staretz Zosima'nın ölümünü duydunuz mu?

— Hayır efendim, ilk defa sizden işitiyorum.

Mitya biraz şaşırmıştı. Aklından Alyoşa geçti.

— Bu gece öldü. Hem düşünün…

— Hanımefendi, diye sözünü kesti Mitya; şu anda son derece zor durumda olduğumdan başka şey düşünemiyorum. Bana yardım etmezseniz her şey yıkılacak, ben de… Kusura bakmayın, beylik laflar bunlar, ama emin olun, ateşler içinde yanıyorum.

— Biliyorum, ateşler içinde yandığınızı biliyorum, hepsini biliyorum. Başka türlü olamaz zaten. Bana ne diyeceğinizi, her sözünüzü baştan biliyorum. Kaderinizle çoktandır ilgileniyorum Dmitri Fyodoroviç, sizi kolluyorum, inceliyorum… İnanın bana, tecrübeli bir ruh doktoruyum, Dmitri Fyodoroviç.

— Sizin tecrübeli bir doktor olduğunuz kadar ben de tecrübeli bir hastayım, hanımefendi. Kaderimle bu kadar ilgileniyorsanız onu mahvolmaktan kurtaracağınızı içim söylüyor. Buraya niçin geldiğimi, planımı ve sizden ne umduğumu açıklamama izin verin, hanımefendi. Buraya gelişim…

— Anlatmayın, önemsiz şeyler bunlar. Yardıma gelince; siz yardım ettiğim ilk insan değilsiniz, Dmitri Fyodoroviç. Kuzinim Belmesova'yı duydunuz herhalde; kocası mahvolmak üzereydi; sizin o tipik deyiminizle, yıkılmıştı, Dmitri Fyodoroviç. Atçılık yapmasını söyledim ona; şimdi görmeyin, işi geliştikçe gelişti, ne dersiniz buna? Siz atçılıktan anlar mısınız, Dmitri Fyodoroviç?

Mitya, sinirli bir sabırsızlıkla,

— Zerre kadar anlamam hanımefendi, zerre kadar! diye bağırdı ve yerinden fırladı. Yalvarırım, birazcık beni dinleyin, hanımefendi. Buraya gelişimin nedenini açıklamam için sadece iki dakikacık rahatça konuşmama izin verin! Zaten zamanım dar, son derece de telaşlıyım!.. diye sinirli bir tavırla bağırdı Mitya. Hohlakova'nın yeniden konuşmaya başlayacağını hissederek onu bastırmak için,

— Keder içindeyim! diye bağırdı. Kederim beni sizden üç bin ruble isteyecek hale getirdi hanımefendi. Ama bu parayı güvenilir bir rehine karşılık istiyorum. Yalnız anlatmama izin verin de…

Bayan Hohlakova elini salladı:

— Sonra anlatırsınız, sonra… Zaten dedim ya, ne söyleyeceğinizi biliyorum. Bir miktar para istiyorsunuz benden; üç bine ihtiyacınız var. Size daha çoğunu, çok daha fazlasım vereceğim Dmitri Fyodoroviç, kurtaracağım sizi, ama beni dinlemeniz şart.

Mitya gene yerinden fırladı, içten duygulanarak,

— Ne kadar iyi kalplisiniz, hanımefendi! diye bağırdı. Kurtardınız beni! Bir adamı intihardan, kafasına kurşun sıkmaktan kurtarıyorsunuz, hanımefendi… Ölünceye kadar unutmayacağım!

Mitya'nın taşkın sevincini ışıltılı bir gülümsemeyle seyreden Bayan Hohlakova,

— Size üç binden daha çok, sayılamayacak kadar çok vereceğim! dedi.

— Sayılamayacak kadar mı?.. O kadarına gerek yok, sadece şu uğursuz üç bine ihtiyacım var. Bu parayı şükranlarımla alırken karşılık göstereceğim tabii… İzninizle size planımı anlatayım…

Bayan Hohlakova, iyilik sevenlerin temiz sevinciyle sözünü kesti:

— İstemez Dmitri Fyodoroviç, sözüm söz. Sizi kurtarmaya söz verdim, bunu yerine getireceğim. Belmesov gibi sizi de kurtaracağım. Altın madenleri hakkında ne düşünürsünüz, Dmitri Fyodoroviç?

— Altın madeni mi? Aklımdan bile geçirmedim, hanımefendi.

— Ama ben sizin için düşündüm. Tam bir aydır bu gözle inceliyorum sizi. Her görüşümde, "İşte altın arayıcı olacak enerjik bir adam!" diye düşünüyorum. Yürüyüşünüz, bende, çok altın bulacağınız inancını büsbütün artırdı.

— Yürüyüşüm mü? diye gülümsedi Mitya.

— Yürüyüşünüz ya, tabii… Yürüyüşten insanın kişiliğini anlamanın mümkün olduğunu kabul etmez misiniz, Dmitri Fyodoroviç? Bilim bakımından bile kabul edilmiştir. Ya, benim de gözüm açıldı, Dmitri Fyodoroviç. Bugünden başlayarak, beni bu kadar üzen şu manastır olayından sonra tam bir gerçekçi oldum. Bir iş tutmak istiyorum. Turgenyev'in dediği gibi: Yeter!

— Peki, ama bana lütfen vaat ettiğiniz üç bin…

— Kaçmıyor ya para! diye kesti Bayan Hohlakova. Üç bini cebinizde bilin. Hem sadece üç bin değil, üç milyon, Dmitri Fyodoroviç; en kısa zamanda!.. Size amacınızı söyleyeyim: altın madenlerini bulup milyonlar kazanarak dönecek, bir toplum yöneticisi olacaksınız. Bizlere iyiye giden yolu gösterirsiniz. Her şeyi Yahudilerin eline bırakacak değiliz ya! Binalar yaptırıp şirketler kurarsınız. Yardım ettiğiniz yoksullar sizi dualarında anarlar. Çağımız, demiryolu çağı Dmitri Fyodoroviç. Ünlü olacaksınız, sıkıntı çeken Maliye Bakanlığımızın size ihtiyacı olacak. Rublemizin düşmesi uykumu kaçırdı, Dmitri Fyodoroviç; bu yönden beni az tanırlar ama…

Dmitri Fyodoroviç, Bayan Hohlakova'nın sözünü,

— Hanımefendi, diye garip bir kuşkuyla yeniden kesti, öğüdünüz gerçekten çok akıllıca… Yerine getirmeye çalışacağım, hanımefendi; belki oraya… şu şey… altın madenlerine giderim belki… Bundan söz açmak için tekrar… hatta birçok defa gelirim size. Ama şimdi lütfen vaat ettiğiniz şu üç

bini… Ah, beni bu kurtaracak; hem mümkünse hemen bugün olmalı! Kaybedecek hiç vaktim olmadığını anlatmak istiyorum, bir saat bile…

Bayan Hohlakova, ısrarla,

— Yeter Dmitri Fyodoroviç, yeter! diye sözünü kesti. Mesele, altın madenlerine gidip gitmemenizde; karar verdiniz mi, vermediniz mi, açık söyleyin!

— Giderim hanımefendi, ama sonra… İstediğiniz yere giderim hanımefendi… Fakat şimdi…

— Durun öyleyse! diye bağırdı Hohlakova; yerinden fırlayarak muhteşem bürosuna koştu. Sayısız çekmecelerini acele acele açarak bir şeyler aramaya koyuldu.

Mitya'nın yüreği hızla çarpıyordu. "Üç bin…" diye düşündü. "Hemen, makbuza, şarta şurta gerek görmeden… Kibar davrandı doğrusu! Yaman kadın, çenesi bu kadar düşük olmasa…"

Bayan Hohlakova,

— İşte! diye sevinçli bir haykırışla Mitya'ya döndü. Bunu arıyordum!

Boyunda haçla birlikte taşınan, kordona takılmış minnacık gümüş bir ikon çıkardı. Huşu içinde,

— Kiev'den bu, Dmitri Fyodoroviç, diye devam etti. Çilekeş Varvara'nın türbesinden… Müsaade edin, boynunuza takayım. Bununla sizi yeni hayata, yeni kahramanlıklara uğurlamış olayım…

Bayan Hohlakova gerçekten ikoncuğun kordonunu Mitya'nın boynuna geçirdi, koynuna sokmaya uğraştı. Mitya, son derece mahcup, eğilmiş, ona yardıma çalışıyordu. Sonunda ikoncuğu kravatıyla gömleğinin yakası altından koynuna soktu.

Bayan Hohlakova zafer kazanmış bir edayla yerine geçti.

— Şimdi gidebilirsiniz, dedi.

— Çok duygulandım, hanımefendi. Bu ilginiz için nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum. Ama şu sırada vaktimin ne kadar değerli olduğunu

bilseniz!.. Sizden sabırsızlıkla beklediğim o para… (Mitya ansızın coştu.) Hanımefendi, mademki bana bu kadar iyi, içten davrandınız, size açılmama izin verin! Hoş bunu çoktandır biliyorsunuz ya!.. Burada birisini seviyorum ben… Katya'ya ihanet ettim… Katerina İvanovna'ya demek istiyorum… Evet, ona karşı insafsız, şerefsiz davrandım, ama burada başkasını… belki hor gördüğünüz —çünkü her şeyi biliyorsunuz artık— o kadını seviyorum, bırakamayacağım da onu, asla! Bunun için üç bini…

Bayan Hohlakova,

— Bırakın bunları Dmitri Fyodoroviç, diye son derece kararlı bir sesle kesti. Kadın sözü etmeyin şimdi. Amacınız, altın madenleri; kadınları oraya götürmeye gerek yok. İlerde, zengin, ünlü biri olarak dönünce hayat arkadaşınızı yüksek çevrenin insanları arasından seçeceksiniz. Zamanımıza uygun, bilgili, kör inançları olmayan bir genç kız olacak… Kadınlığımızın yeni yeni başlayan kalkınma atılımı da o zaman kadar meyvesini verecek, yepyeni bir kadın doğacak…

Dmitri Fyodoroviç yalvararak ellerini bitiştirdi:

— O değil hanımefendi, o değil…

— Odur, Dmitri Fyodoroviç; size lazım olan, bilmeyerek peşinde olduğunuz şey odur. Ben de bugünkü kadın davalarını benimsedim, Dmitri Fyodoroviç. Kadınların manevi bakımdan gelişmeleri, hatta yakın gelecekte siyaset alanında söz sahibi olmaları idealimdir. Bir kızım var, Dmitri Fyodoroviç; benim bu taraflarımı az bilirler. Bu konuda yazar Sçedrin'e bir mektup gönderdim. Yazardan, hayatta kadının rolü üzerine öyle çok şey öğrendim ki, ona adımı vermeden iki satırlık bir mektup yazmaktan kendimi alamadım: "Çağdaş kadın adına sizi kucaklar, öperim sevgili yazarım. Devam edin." "Bir anne" diye imzaladım. "Çağdaş anne" diyecektim ama sadece "Anne"de karar kıldım: bunda daha bir manevi güzellik var. Hem "çağdaş" kelimesi onlara Sovremennik'i[97] hatırlatacaktı. Bugünkü sansür yüzünden acı bir hatırlatma olurdu bu… Aman Yarabbim, ne oluyorsunuz, Dmitri Fyodoroviç?

Mitya yerinden fırlayarak sonsuz bir yalvarışla ellerini Bayan Hohlakova'ya uzattı:

— Hanımefendi, büyük bir cömertlikle yaptığınız vaadi yerine getirmekte gecikirseniz ağlatırsınız beni!..

— Ağlayın Dmitri Fyodoroviç, ağlayın. İyi duygulardır bunlar… Önünüzde öyle bir yol var ki! Gözyaşı ferahlatır sizi; dönünce de bol bol sevinirsiniz… Sevincinizi benimle paylaşmak için Sibirya’dan koşa koşa gelirsiniz…

— Rica ederim bırakın da biraz da ben konuşayım, diye olanca sesiyle birdenbire haykırdı Mitya. Son defa yalvarıyorum size, söz verdiğiniz parayı bugün alabilecek miyim, alamayacak mıyım? Bugün mümkün değilse, ne zaman gelip alayım?

— Ne parası, Dmitri Fyodoroviç?

— Söz verdiğiniz üç bin ruble… Bana lütfen söz verdiğiniz…

— Üç bin mi… Üç bin ruble mi?.. Üç bin rublem yok ki benim…

Bayan Hohlakova bunu sakin bir hayretle söyledi. Mitya nerdeyse bayılacaktı:

— Ama nasıl olur… hani demin… dediniz ki… Cebimde bileyim demediniz mi?..

— Yoo, siz beni yanlış anladınız, Dmitri Fyodoroviç. Yanlış anladınız öyleyse. Ben altın madenlerini kastediyordum. Gerçi size bundan daha çok, üç binden çok daha fazla vaat etmiştim, bunu hatırlıyorum, ama ben sadece altın madenlerini kastediyordum.

— Ya para? Üç bin ruble?.. diye şaşkınlıkla bağırdı Dmitri Fyodoroviç.

— Oo, siz bundan bir para alacağınız anlamını çıkardınızsa, yanılmışsınız Dmitri Fyodoroviç. Şu sıralar hiç param yok. Kâhyamla son zamanlarda bu yüzden dövüşüp duruyoruz. Hatta birkaç gün önce Miusov’dan beş yüz ruble ödünç aldım. Yo yo, param yok. Hem biliyor musunuz, Dmitri Fyodoroviç, param olsa da vermezdim size. İlkin, kimseye ödünç para vermek âdetim değildir. Borç verdiğin adamı dostluktan silmek gerek. Size, özellikle sizi sevdiğim, kurtarmak istediğim için vermezdim. Sizin için tek kurtuluş yolu madendir; maden, yalnızca maden!

Mitya köpürerek,

— Cehennemin dibine!.. diye haykırdı, olanca gücüyle yumruğunu masaya indirdi.

Hohlakova korkuyla,

— Ay, ayy!.. diye bir çığlık atarak kendini salonun öbür ucuna attı.

Mitya yere tükürerek hızlı adımlarla odadan, sonra da evden çıktı, sokağa, karanlığa daldı. Çılgınlar gibi yürüyor, göğsünü yumrukluyordu. İki gün önce Alyoşa ile gece karanlığında son buluşmasında yaptığı gibi, aynı yeri yumrukluyordu. Göğsünün orasına vurmasının anlamı neydi, bununla ne kastediyordu? Henüz kimsenin bilmediği, o gün Alyoşa'ya bile açmadığı bir sırdı bu. Kararını vermişti: Katerina İvanovna'ya ödeyeceği üç bini bulamazsa, göğsünün orasında taşıdığı vicdanını ezen ayıptan kurtulamazsa intihar edecekti. İlerde bunlar okuyucu için tamamen açıklanacaktır. Dmitri, o güçlü kuvvetli adam son umudunu da kaybedince, Hohlakova'nın evinden birkaç adım uzaklaşır uzaklaşmaz çocuk gibi ağlamaya başladı. Hem ağlıyor, hem dalgın dalgın yumruğuyla gözyaşlarını siliyordu. Böylece şehir meydanına çıktı ve birdenbire bütün vücuduyla bir şeye çarptığını hissetti. Bir kocakarıyı az kalsın yere deviriyordu. Kadın,

— Aman Yarabbi, öldürüyordun beni nerdeyse!.. diye çığlığı bastı, önüne baksana serseri!

Kocakarıyı karanlıkta fark eden Mitya,

— Ay siz misiniz? diye bağırdı.

Bu, dün Kuzma Samsonov'un evinde Mitya'nın dikkatini çeken ihtiyar hizmetçiydi.

Kadıncağız sesini değiştirerek,

— Kimsiniz beyim? dedi. Karanlıkta tanıyamadım.

— Kuzma Kuzmiç'in hizmetindesiniz, değil mi?

— Evet, efendim. Bir koşu Prohorıç'a kadar gittim… Sizi hâlâ tanıyamadım beyim…

— Bana baksana anacığım, Agrafena Aleksandrovna sizde mi? diye sabırsızlıkla atıldı Mitya. Demin evinize kadar getirmiştim onu.

— Bizdeydi beyim; geldi, az oturdu gitti.

— Ne, gitti mi?.. diye bağırdı Mitya. Ne zaman gitti?

— Gelmesiyle gitmesi bir oldu. Bir dakika ya oturdu ya oturmadı. Kuzma Kuzmiç'e bir şeyler anlattı, güldürdü, sonra da kaçtı.

Mitya,

— Yalan söylüyorsun, pis karı! diye haykırdı.

Kocakarı "Amaniiin!" diye çığlığı bastı, ama Mitya'nın yerinde yeller esiyordu artık. Bacaklarının olanca gücüyle Morozova'nın evine koşuyordu. Bunlar tam Gruşenka Mokroye'ye gittiği sırada oluyordu. Yola çıkışından bir saat sonra "yüzbaşı" içeri daldığı zaman Fenya, büyük annesi aşçı Matriyona ile mutfakta oturuyordu. Fenya onu görür görmez çığlığını tutamadı.

— Bağırma! diye haykırdı Mitya. Nerede o?

Sonra, korkudan dili tutulan Fenya'nın karşılık vermesine vakit bırakmadan ayaklarına kapandı.

— Fenya, peygamberimiz İsa aşkına söyle, nerede o, nerede?

Fenya,

— Vallahi bir şey bildiğim yok, Dmitri Fyodoroviç; buradan sağ çıkmayayım… diye yeminler yağdırmaya başladı. Beraber çıktınız buradan…

— Geri gelmiş!

— Gelmedi anam babam, vallahi billahi gelmedi!

— Yalan! Korkudan saklıyorsun, ama ben biliyorum nerede olduğunu!..

Dışarı fırladı. Fena halde korkan Fenya ucuz atlattığına sevinmişti. Mitya'nın onunla uğraşacak vakti yoktu, yoksa görürdü gününü!.. Genç Karamazov koşarak uzaklaşırken Fenya ile Matriyona'yı ağızları

şaşkınlıktan açık bıraktı. Mutfak masasında pirinçten bir havan, içinde de ufak bir havaneli vardı; Mitya dışarı fırlarken bir eliyle kapıyı açtı, öbürüyle, birdenbire, havanelini kaptı, yan cebine sokarak gözden kayboldu.

Fenya ellerini birbirine vurdu:

— Aman Tanrım, birisini vuracak o!

IV

Karanlıkta

Mitya koşarak nereye gitmişti? Belliydi: "Gruşenka Fyodor Pavloviç'ten başka nerede olabilirdi? Samsonov'dan doğruca ona gittiği apaçıktı artık. Bütün dolap, yalan gün gibi meydandaydı…"

Bu düşünceler Mitya'nın kafasında kasırga gibi birbirini kovalıyordu. Avluya girince Marfa Kondratyevna'ya uğramadı: "Gerek yok, oraya asla gitmemeli… ortalığı gürültüye vermemeli… Hemen yetiştirip ele verirler… Marfa Kondratyevna da işin içinde besbelli… Smerdyakov da, o da, hepsi parayla satın alınmış!" Başka bir şekil düşündü: büyük bir yarım daire çizerek sokaktan koştu, Fyodor Pavloviç'in evini, Dmitrovskaya Sokağı'nı, küçük tahta köprüyü geçti ve sokakların arkasındaki tenha bir arsada buldu kendini. Boş arsanın bir yanı komşu bostanın çitiyle, öbür yanı Fyodor Pavloviç'in bahçesinin yüksek sağlam duvarıyla çevriliydi. Mitya bir yer seçti; söylentilere göre, vaktiyle Lizaveta Smerdyaşçaya'nın duvardan atladığı yerdi burası. Nedense, aklından, "O atladıktan sonra ben de atlayamaz mıyım?" diye geçti. Gerçekten, hız alarak duvara koştu, elleri üstünde yaylanıp ata biner gibi duvarın üstüne çıktı. Bahçenin o kısmında, duvara yakın bir hamam vardı, ama evin aydınlık pencereleri duvardan görünüyordu. "Tamam, ışık ihtiyarın yatak odasında, orada o!" Mitya duvardan bahçeye atladı. Grigori'nin hastalığını, belki Smerdyakov'un da gerçekten hasta olduğunu, böylece gelişini kimsenin duymayacağını bildiği halde bir içgüdüyle durduğu yere sinerek hiç kımıldanmadan ortalığı dinlemeye koyuldu. Her yanda tam bir ölü sessizliği vardı, sanki mahsus gibi ortalıkta çıt çıkmıyordu.

Dmitri, nedense "Sadece sessizliğin fısıltısı duyuluyor" mısraını hatırladı. "Duvardan atladığımı duyan olmasa bari; galiba duymadılar da…" Bir an durduktan sonra çimenlikten yürüdü, ağaçları, çalılığı yavaşça geçti. Elinden geldiği kadar gürültüsüz, adımlarının sesini dinleye dinleye gidiyordu. Aydınlık pencereye kadar beş dakikalık yol vardı. Tam pencerelerin altında birkaç iri mürverle ak kahkaha fidanı bulunduğunu hatırlıyordu. Evin cephesinde, sol yandaki bahçeye çıkan kapı kapalıydı. Mitya geçerken bunu mahsus dikkatle inceledi. Sonunda yeşilliğe ulaşarak geriden sokuldu. Soluğunu tutarak bekliyordu. "Biraz beklemek gerek,"

diye düşündü. “Ayak sesimi duyup kulak kabartırlarsa aldandıklarını sanmalılar… Allah vere de aksırığım öksürüğüm tutmasa!..”

Bir iki dakika bekledi, kalbi öyle hızlı atıyordu ki, Mitya tıkanacak gibi oldu. “Bu çarpıntının biteceği yok,” diye düşündü, “daha çok bekleyemem!” Bir fidanın siperinde duruyordu. Fidanın ön kısmı pencereden gelen ışıkla aydınlanmıştı. Nedenini bilmeden “Ak kahkaha, taneleri kıpkırmızı…” diye mırıldandı. Ağır, sessiz adımlarla pencereye yaklaşarak parmak uçlarında yükseldi. Fyodor Pavloviç’in yatak odası tabak gibi önünde seriliydi. Hayli ufak oda, Fyodor Pavloviç’in “Çin işi” adını verdiği kırmızı bir paravanayla ortadan bölünmüştü. Mitya, içinden, “Çin işi…” diye tekrarladı. “Gruşenka da paravananın arkasında olmalı…” Fyodor Pavloviç’i incelemeye başladı. İhtiyarın sırtında şimdiye kadar hiç görmediği yeni, çizgili bir ipekli sabahlık vardı, belini püsküllü, gene ipekten bir kuşakla sıkmıştı.

Sabahlığın yakasından temiz, zarif fanilası, altın kol düğmeleriyle ince Hollanda bezinden gömleği görünüyordu. Fyodor Pavloviç’in başında, Alyoşa’nın gördüğü kırmızı sargı vardı. “Süslenmiş,” diye düşündü Mitya. Fyodor Pavloviç pencerenin yakınında, görünüşte düşünceye dalmış duruyordu. Birdenbire, başını kaldırarak bir şeye kulak kabartır gibi oldu. Ses duymayınca masaya yaklaştı, sürahiden yarım kadeh konyak koyarak içti. Ardından derin derin iç çekti, gene bir an durdu; dalgın dalgın, iki pencere arasına asılı aynaya yaklaştı. Alnındaki kırmızı sargıyı sağ eliyle kaldırarak henüz geçmemiş çürüklerle bereleri incelemeye koyuldu. “Yalnız!” diye düşündü Mitya, “yalnız olmalı…” Fyodor Pavloviç aynadan çekildi, ansızın pencereye dönerek baktı. Mitya hemen gölgeye attı kendini. “Belki de paravananın arkasında, uyuyordur…” diye düşündü. Fyodor Pavloviç pencereden uzaklaştı. Hayır, onu kolluyordu, demek ki içerde değil; olsa ne diye karanlığı gözleyecekti. “Sabırsızlıktan kendi kendini yiyor besbelli…” Mitya yeniden pencereye sokulup içeri bakmaya başladı. İhtiyar, masanın başında garip garip oturuyordu. Bir aralık dirseğini masaya dayayarak yanağını sağ avucuna yasladı. Mitya gözlerini ayırmadan ona bakıyordu. “Yalnız, yalnız!” diye tekrarlıyordu. “O burada olsa yüzü bambaşka olurdu.” İşin tuhafı Gruşenka orada olmadığı için ansızın garip, anlamsız bir öfkeye kapıldı, öfkesini hemen açıkladı: “Burada olmadığına değil, burada olup olmadığını kesin olarak bilemeyişime kızıyorum.” Mitya sonraları hatırladığına göre o anda zihni son derece açıktı, her şeyi en ufak

ayrıntısına kadar düşünebiliyordu. İçinde bilmemenin, kararsızlığın verdiği üzüntü kabardıkça kabarıyordu. “Burada mı, değil mi?” sorusu bütün benliğini yakıyordu. Ansızın kararını verdi, elini uzatarak pencerenin pervazına hafifçe vurdu. İhtiyarın Smerdyakov’la sözleştiği gibi, iki kere ağır ağır, arkasından üç kere daha hızlı “tık, tık, tık” diye vurdu. Bu, “Gruşenka geldi” işaretiydi. İhtiyar silkindi, başını kaldırarak yerinden fırladı, pencereye koştu. Mitya gölgeye çekildi.

Fyodor Pavloviç pencereyi açtı, başını uzattı.

Titrek bir fısıltıyla,

— Sen misin Gruşenka? diye seslendi. Sen misin? Neredesin hayatım, meleğim, neredesin?

Son derece heyecanlanmıştı, tıkanıyordu. Mitya, “Yalnız!” diye kesin olarak karar verdi.

İhtiyar,

— Neredesin? diye yeniden seslendi, pencereden büsbütün dışarı sarkarak sağa sola bakınmaya başladı.

— Gel artık, sunacağım bir şey var sana. Gel, göstereyim!

Mitya, “Üç binlik zarfı kastediyor…” diye düşündü.

— Neredesin? Kapıda mı yoksa?.. Gidip açayım.

İhtiyar sağdaki bahçe kapısını görebilmek için nerdeyse yarı beline kadar sarkacaktı. Bir saniye sonra Gruşenka’nın karşılığını beklemeden mutlaka kapıyı açmaya koşacaktı. Mitya yandan bakıyor, kıpırdamıyordu. İhtiyarın nefret ettiği profili, sarkık gıdığı, çengel burnu, şehvetli bekleyişle sırıtmış ağzı odadan vuran lambanın ışığıyla iyice aydınlanmıştı. Mitya’nın kalbinde birdenbire korkunç, şiddetli bir öfke kabardı: “İşte rakibim, canavarım, hayatımı zehirleyen adam!” Dört gün önce kameriyede Alyoşa ile konuşurken, kardeşi: “Babanı öldürme lafını nasıl ağzına alabiliyorsun?” demiş, onu yanıtlarken Dmitri bu ölçüsüz öfke nöbetini sanki önceden kestirmişti.

“Bilmiyorum, bilmiyorum,” demişti o zaman. “Belki öldürürüm, belki de öldürmem. Korkarım, o anda suratına dayanamayacağım. Gıdığından, burnundan, gözlerinden, hayasızca sırıtmasından nefret ediyorum. Görünüşünden nefret ediyorum. Buna dayanamayacağımdan korkuyorum.”

Dmitri’nin içindeki nefret dalgası kabardıkça kabarıyordu. Kendinden geçerek cebinden pirinç havanelini çıkardı.

“Tanrı koruyordu beni o zaman!” diye anlatıyordu sonraları Mitya. Tam o anda hasta yatan Grigori Vasilyeviç uyanmıştı. Aynı günün akşamüzeri Smerdyakov’un İvan Fyodoroviç’e sözünü ettiği tedaviyi yapmış, karısının yardımıyla, sır olarak sakladıkları kuvvetli şurubu votkayla karıştırıp her yanını ovdurmuştu. Karısı okuyup üflerken ilacın kalanını içti, sonra da uykuya yattı. Marfa İgnatyevna da içkiden payını aldı, ama alışık olmadığı için kocasının yanında sızıverdi. Grigori gece ansızın uyandı: beline şiddetli bir ağrı saplanmıştı; yatağından kalktı. Sonra bir şeyler düşünerek acele acele giyindi. Belki böyle “tehlikeli zamanda” evi bekçisiz bırakıp uyuduğu için vicdan azabı duymuştu. Sara nöbetinden bitkin düşen Smerdyakov başka bir odada kıpırdanmadan yatıyordu. Marfa İgnatyevna’da da hareket yoktu. Grigori Vasilyeviç ona baktı, “Kendinden geçmiş kadıncağız…” diye düşündü, oflaya puflaya dış kapıya yollandı. Eşikten bir bakacaktı, o kadar; belinde ve sağ bacağındaki ağrıdan yürüyecek hali yoktu. Ama, birdenbire, o akşam kapısını kilitlemediğini hatırladı. Grigori Vasilyeviç son derece düzenli, dikkatli, yıllardır kurulu düzene bütün varlığıyla bağlı bir adamdı. Topallayarak, sancıdan kıvranarak merdivenleri indi, bahçeye yürüdü. Sanki içine doğmuştu: kapı ardına kadar açık duruyordu. Belki bir şeyler sezinleyerek doğruca bahçeye yürüdü, ama sol yana bakınca efendisinin odasında açık bir pencere fark etti. Pencere boştu, önünde kimse yoktu. “Niye açık, yaz değil ki?” diye düşündü Grigori. İşte o anda bahçeden, tam karşısından, kırk adım kadar ilerden bir adam koşarcasına geçti, bir gölge hızlı hızlı kıpırdanıyordu. Grigori, “Aman Yarabbim!” diye mırıldandı, sonra her şeyi, bel ağrısını bile unutarak koşanın yolunu kesmek için öne atıldı. Kestirmeden gidiyordu, anlaşılan bahçeyi kaçandan daha iyi biliyordu. Adam hamama doğru koşuyordu; hamamı geçip duvara yöneldi. Grigori gözlerini ondan ayırmadan izliyor, kendinden geçmiş bir halde arkasından koşuyordu. Kaçan, duvarın karşı tarafına atlamaya hazırlanırken Grigori ona ulaştı. Adamın üstüne atılarak bacağına asıldı, çığlığı bastı.

Tahmini doğru çıkmış, önsezisi aldatmamıştı onu: kaçanı tanıdı, oydu bu, o… “Canavar, baba katili!..”

İhtiyarın,

— Baba katili! diye haykırması ortalığı çınlattı. Ama sadece bu kadar bağırabildi; o anda yıldırımla vurulmuş gibi yere yıkıldı. Mitya yeniden bahçeye atlayıp yerde yatanın üzerine eğildi; pirinçten havanelini ne yaptığını bilmeden çimenliğe fırlattı. Havaneli Grigori’den iki adım öteye, ama otlara değil, yolun en görünür yerine düştü. Mitya önünde serili yatan adamı birkaç saniye inceledi, ihtiyarın başı kan içindeydi. Elini uzatarak başı yoklamaya başladı. Sonraları çok iyi hatırladığına göre o anda mutlaka öğrenmek istediği şuydu: ihtiyarın kafatasını kırmış mıydı, yoksa sadece havaneliyle sersemletmiş miydi onu? Mitya’nın eli oluktan boşanır gibi akan kana bulanmıştı. Bayan Hohlakova’ya giderken yanına bir beyaz mendil aldığını hatırlıyordu; bunu ihtiyarın başına bastırarak anlamsız bir hareketle alnındaki, yüzündeki kanları silmeye çalıştı. Mendil o anda sırsıklam oldu. Birdenbire toparlandı: “Tanrım, ne diye yapıyorum bunu?” diye umutsuzca mırıldandı. “Kırılıp kırılmadığını nasıl anlarım? Zaten hepsi bir değil mi artık? Öldürdümse öldürdüm…” Sonra yüksek sesle, “Madem başına geldi, çekeceksin,” dedi, bir sıçrayışta duvardan çıkmaza atladı, koşmaya başladı. Kanlı mendil topak halinde yumruğundaydı, koşarken redingotunun arka cebine soktu. Alabildiğine koşuyordu. Karanlık, ıssız şehir sokaklarında karşılaştığı tek tük yoldan geçenler o gece delice koşan adamı sonraları hatırladılar. Gene Morozova’nın evine gidiyordu. Fenya, Dmitri Fyodoroviç’in deminki gidişinden sonra kapıcı Nazar İvanoviç’e, yüzbaşıyı ne o gün, ne de ertesi gün içeri almaması için Tanrı adına yalvarmıştı. Nazar İvanoviç razı oldu. Ama aksilik bu ya, bir aralık ansızın yukarıya çağıran ev sahibesinin yanına gitti. Köyden yeni gelen yeğenine avluda kalmasını tembihlediği halde yüzbaşıdan söz etmeyi unutmuştu.

Koşa koşa gelen Mitya kapıya vurdu. Delikanlı hemen tanıdı onu: Mitya’nın epey bahşişini almıştı. Avlu kapısını açıp içeri aldı, güleryüzle, olanca nezaketiyle, Agrafena Aleksandrova’nın şimdilik evde olmadığını haber verdi.

Mitya birden duruverdi.

— Nereye gitti, Prohor?

— Demin, bir iki saat kadar önce Timofey’le Mokroye’ye gittiler.

— Neden? diye haykırdı Mitya.

— Bilmiyorum, efendim. Bir subaya mı ne gittiler; birisi çağırmış, atları da oradan göndermişler…

Mitya çılgın gibi içeri daldı, Fenya’ya koştu.

V

Ani Karar

Fenya büyükannesiyle mutfaktaydı, ikisi de yatmak üzereydiler. Nazar İvanoviç'e güvendikleri için içerden kilitlememişlerdi. Mitya dalar dalmaz Fenya'nın gırtlağına yapıştı. Kendinden geçerek,

— Söyle, nerede o, Mokroye'ye kiminle gitti? diye haykırdı. Söyle! Çabuk!

Kadınlar çığlığı bastılar.

— Amanın, söyleyeceğim kuzum Dmitri Fyodoroyiç, hepsini söyleyeceğim, bir şeyciği saklamayacağım! diye bağırdı Fenya. Mokroye'ye, o subayın yanına gitti…

— Hangi subaya?

Fenya hep öyle hızlı hızlı konuşarak,

— Eski subaya, dedi. Hani bir subayı vardı ya onun… Beş yıl önceki subay… sonra bırakıp gitmişti onu…

Dmitri Fyodoroviç, ellerini kızın boynundan çekti, ölü gibi sapsarı duruyor, ses çıkarmıyordu. Ancak gözlerinden, her şeyi başından sonuna kadar, birdenbire anladığı belli oluyordu. Ama zavallı Fenya o anda onun meseleyi anlayıp anlamadığını düşünecek halde değildi, Mitya'nın içeri daldığı andaki gibi bir sandığın üstünde oturakalmış, zangır zangır titriyordu. Kendini korumak ister gibi ellerini öne uzatmış, kaskatı kesilmişti. Dehşetten iri iri açılmış gözleri Mitya'ya dikiliydi. Mitya'nın elleri kan içindeydi. Yolda koşarken besbelli yüzündeki teri silmek için alnına sürmüş, böylece alnı, sağ yanağı da yer yer kana bulanmıştı. Fenya sinir nöbetine yakalanmak üzereydi; ihtiyar aşçı kadın da yerinden doğrulmuş, çılgın bakışlarını ona dikmişti. Dmitri Fyodoroviç bir an ayakta durdu, sonra birdenbire farkında olmadan Fenya'nın yanındaki iskemleye bıraktı kendini.

Oturduğu yerde bir şey düşünemiyordu, şaşkınlık içinde, taş kesilmiş gibiydi. Artık her şey gün gibi açıktı: bu subayın varlığını, her şeyi çok iyi biliyordu, Gruşenka'nın ağzından öğrenmişti; adamın bir ay önce

Gruşenka'ya mektup gönderdiğini de biliyordu. Demek bütün bu ay bir şeyler, bu yabancı adamın gelişi de tertipleniyor, büyük bir sır olarak ondan gizleniyordu… Bu arada Mitya aklından bile geçirmemişti bunları. Nasıl olmuştu bu, nasıl düşünememişti? Niçin unutmuş, hakkında her şeyi duyduğu halde nasıl aklından silinmişti? Bu soru bütün korkunçluğuyla önündeydi. Mitya gerçekten ürkerek, dehşetten buz kesilerek bunu düşünüyordu.

Sonra birdenbire, ağır, uysal bir çocuk gibi Fenya ile tatlı tatlı konuşmaya başladı. Demin yaptıklarıyla kadıncağızı nasıl korkuttuğunu, hakaret, eziyet ettiğini unutmuş gibiydi. Bulunduğu duruma göre olağanüstü, hatta şaşırtacak bir incelikle Fenya'yı sorguya çekmeye başladı. Fenya da bir yandan Mitya'nın kanlı ellerini dehşetle seyrediyor, bir yandan da son derece uysallıkla, çabuk çabuk karşılıklar veriyordu; hatta gerçeği bütün "çıplaklığıyla" bir an önce anlatmaya istekli görünüyordu. Yavaş yavaş, nerdeyse zevk alarak, maceranın ayrıntılarına girmeye başladı. Bunu Mitya'yı üzmek için değil de, sanki elinden geldiği kadar iyilik etmek için yapıyordu. O gün bütün olanları, Rakitin'le Alyoşa'nın gelişini, hanımının giderken pencereden Alyoşa'ya, Mitenka'ya selam götürmesini ve "Onu bir saatçik sevdiğini, ömrünün sonuna kadar unutmamasını" tembih edişini, hepsini, hepsini anlattı. Selam kısmına gelince Mitya gülümsedi, solgun yanakları alevlendi. O zaman Fenya, hiç çekinmeden,

— Ellerinize ne oldu, Dmitri Fyodoroviç, dedi, kan içinde!

— Öyle, diye dalgın dalgın karşılık verdi Mitya. Aynı dalgınlıkla ellerine baktı, sonra hemen bunu da, Fenya'nın sorusunu da unuttu, yeniden derin bir sessizliğe gömüldü.

Mutfağa dalışının üstünden yirmi dakika geçmişti. Deminki korkusundan sıyrılmış, kararlı bir tavır takınmıştı. Birden doğruldu, dalgın dalgın gülümsedi. Fenya yeniden ellerini göstererek,

— Ne oldu size böyle beyefendi? diye sordu. Üzüntüsünü paylaşmak isteyen yakın, candan bir dostu gibi acıyarak konuşuyordu.

Mitya yeniden ellerine baktı. Yüzünde garip bir ifadeyle genç kadına baktı.

— Kan bu Fenya, insan kanı… dedi. Hem ne diye döküldü sanki Tanrım! Bak Fenya… bir duvar var şurada… (Fenya'nın yüzüne bilmece söyler gibi bakıyordu.) Kocaman, görünüşte korkunç bir duvar; ama yarın "güneş kanatlanınca" Mitenka bu duvarı aşacak… Ne duvar olduğunu anlamıyorsun, ama zarar yok Fenya… Yarın duyar hepsini anlarsın… Şimdilik hoşça kal! Engel olmayacağım, çekileceğim; çekilmesini bilirim. Sen huzur içinde yaşa hayatım… Bir saatçik sevdiğin Mitenka'nı sonuna kadar hatırla! Biliyor musun Fenya, beni hep Mitenka diye çağırırdı.

Dmitri Fyodoroviç sözünü bitirir bitirmez mutfaktan çıktı. Çıkışı Fenya'yı, Karamazov'un demin içeri dalıp üstüne saldırmasından daha çok korkuttu.

Tam on dakika sonra Dmitri Fyodoroviç, az önce tabancalarını rehin bıraktığı genç memur Pyotr İlyiç Perhotin'deydi. Saat dokuz buçuktu. Pyotr İlyiç evinde çay içtikten sonra redingotunu sırtına geçirip "Başkent" Oteli'ne bilardo oynamaya gitmeye hazırlanıyordu. Mitya onu kapıda yakaladı. Adam, karşısındakini, kana bulanmış yüzünü görünce,

— Aman Yarabbi, bu ne hal? diye çığlığı bastı.

— Şey, tabancalarımı almaya geldim, paranızı da getirdim. Teşekkür ederim. Acelem var Pyotr İlyiç, lütfen elinizi çabuk tutun.

Pyotr İlyiç'in şaşkınlığı gitgide artıyordu: Mitya'nın elinde bir deste para vardı, içeri girerken paraları sağ elinde, göstermek istiyormuş gibi önünde tutuşu çok garipti. Mitya'yı antrede karşılayan memurun uşağı olan çocuk, sonraları, Mitya'nın içeri girerken de parayı hep böyle tuttuğunu anlatmıştı. Herhalde sokakta yürürken de gene sağ elini öne uzatarak taşımıştı paraları… Banknotların hepsi yüz rublelik, renk renkti, kanlı parmakları arasında tutuyordu onları. Pyotr İlyiç, ilerde, ilgili kimselerin paranın ne kadar olduğu sorularına, gözle saymanın güç olduğu karşılığını vermişti; belki iki, belki üç bindi… Herhalde büyücek, "dolgun" bir desteydi. Sonraları verdiği ifadeye göre, "Dmitri Fyodoroviç'e gelince o da tam kendinde değildi. Sarhoş olmamakla beraber bir coşkunluk içindeydi. Dalgındı, bir yandan da sanki zihni belirli bir şeye takılmış, bir şeyler düşünüp halletmek istiyor ve yapamıyor gibiydi. Acele ediyor, sert, çok garip konuşuyor, zaman zaman kederli değil, hatta neşeli bile görünüyordu."

Konuğunu şaşkınlıkla süzen Pyotr İlyiç,

— Ne oldu size? diye tekrarladı. Bu ne hal böyle? Yüzünüz gözünüz kan içinde; düştünüz mü yoksa, baksanıza!

Mitya'yı dirseğinden yakalayarak aynanın karşısına götürdü. Mitya kana bulanmış yüzünü görünce irkildi, öfkeyle kaşlarını çattı:

— Hay aksi şeytan! Bir bu eksikti! diye hırsla söylenip banknotları sağ elinden sol eline geçirdi, sinirli sinirli cebinden mendilini çıkardı. (Grigori'nin kafasıyla yüzünü sildiği mendildi bu): üzerinde lekesiz yer kalmamıştı. Kurumuş değil de çirişlenmişti sanki, topak haline gelmiş, bir türlü açılmıyordu. Mitya mendili öfkeyle yere fırlattı.

— Allah kahretsin! Çaput gibi bir şeyiniz yok mu? Sileyim bari.

— Demek yaralı değilsiniz, kana bulaştınız sadece. Yıkanın daha iyi öyleyse… Lavabo şurada, size yardım edeyim.

— Lavabo mu? İyi bu… Yalnız bunları ne yapayım? Mitya büsbütün garip bir şaşkınlıkla yüz rublelik banknotlar destesini Pyotr İlyiç'e gösterdi, sanki paraları koyacak yeri bulmak ona düşüyordu.

— Cebinize koyun, yahut masaya, buraya bırakın, kaybolmaz.

— Cebime mi? Cebime yaa… İyi olur…

Sonra dalgınlıktan sıyrılmış gibi ekledi:

— Merak edilecek bir şey yok canım, bunlar hep saçmalık. Biz önce şu işi bitirelim: siz tabancalarımı verin. İşte paranız… Çok lazım bunlar bana, çok… Hiç de vaktim yok doğrusu…

Çabuk çabuk konuşuyordu. Destenin üstünden bir yüz rublelik alarak memura uzattı.

— Üstünü veremem ki, daha ufağı yok mu?

— Yok, dedi Mitya. Banknotları yeniden gözden geçirdi. Sonra kendinden emin değilmiş gibi üstten bir iki banknotu kaldırıp baktı.

— Hayır, hepsi öyle, dedi, gene soran bakışını Pyotr İlyiç'e dikti.

— Nerden bu zenginlik böyle? Durun, bizim oğlanı bir koşu Plotnikov'lara göndereyim. Onlar geç vakte kadar açıktır, belki bozarlar. Hey Mişa!

Mitya, sanki bir şey hatırlayarak,

— Plotnikov'ların dükkânı mı? Bu mükemmel işte! diye bağırdı. Sonra küçük uşağa döndü:

— Mişa, buraya bak oğlum. Plotnikov'lara koş; Dmitri Fyodoroviç'in selamı var, şimdi kendisi de gelecek, dersin. Bak dinle: ben gelinceye kadar şampanya hazırlasınlar, şöyle üç düzine kadar… Bir sandığa koysunlar, geçen sefer Moskova'ya gidişimdeki gibi.

Pyotr İlyiç'e dönerek,

— O zaman dört düzine almıştım, dedi. Sonra tekrar çocukla konuşmaya devam etti:

— Sen üzülme Mişa, onlar bilirler. Bir de şey, peynir, ciğer ezmesi, füme balık, jambon, havyar falan, ne varsa, yüz, yüzyirmi rublelik kadar. Geçen seferki gibi koysunlar… Dur, çerez de lazım; meyve, şeker, armut, iki üç yahut dört tane karpuz… Yok, yok, karpuz bir tane de yeter. Çikolata, marmelat, akide şekeri, sütlü karamela filan alalım. Tam şu Moskova'ya gidişimdeki gibi, şampanya ile üç yüz ruble filan tutsun. Hepsini gayet iyi hazırlasınlar. Ama unutma Mişa; Mişa senin adın, değil mi?

Pyotr İlyiç'e döndü:

— Adı Mişa, değil mi?

Dmitri Fyodoroviç'i merak ve kaygıyla dinleyen Pyotr İlyiç,

— Durun canım, diye sözünü kesti. Kendiniz gidip söyleseniz daha iyi olur. Çocuk hepsini birbirine karıştırır.

— Karıştırır ya, bana da öyle geliyor. Olmadı bu Mişa, ben de seni mükafat olarak öpecektim… Bak, şaşırmazsan bir on ruble alacaksın. Yalnız elini çabuk tut. Şampanyayı, başta şampanyayı hazır etsinler; konyağı, kırmızı, beyaz şarapları da unutmazlar tabii… Kısacası, hepsi geçen seferki gibi olsun. Bilirler onlar.

— Beni dinleyin, dedi Pyotr İlyiç. Parayı bozdurup dükkânı kapatmamalarını tembihlesin yeter. Siz gidin, her şeyi kendiniz alırsınız. Verin şu yüzlüğü. Hadi Mişa, marş marş! Bir solukta döneceksin.

Pyotr İlyiç, Mişa'yı mahsus bir an önce savmış olmalıydı. Çünkü çocuk, konuğun kan lekeleri bulaşmış yüzüne, titreyen parmaklarıyla parayı tuttuğu ellerine gözleri yuvalarından fırlamış, korku ve şaşkınlıktan ağzı açık bakıyor, herhalde söylediklerinden pek azını anlayabiliyordu.

Pyotr İlyiç sert sert,

— Hadi şimdi yıkanmaya gidelim, dedi. Parayı masaya yahut cebinize koyun. Ha şöyle, buyrun. Redingotunuzu da çıkarın. Mitya'nın redingotunu çıkarmasına yardım ederken,

— Bakın, redingotunuz da kanlanmış! diye bağırdı.

— Yo… değil; kolunun yanı birazcık, o kadar… Bir de mendilden geçmiş. Fenya'dayken mendilin üzerine oturmuştum. O zaman olmuş besbelli.

Mitya'nın büyük bir güvenle anlattıklarını Pyotr İlyiç kaşları çatık dinliyordu.

— İyi becermişsiniz. Kim bilir kiminle dövüştünüz… diye mırıldandı.

Yıkanmaya başladılar. Pyotr İlyiç güğümden su döküyordu. Mitya acelesinden ellerini iyice sabunlamadı. (Pyotr İlyiç sonraları ellerinin titrediğini hatırlamıştı.)

Pyotr İlyiç doğru dürüst sabunlayıp iyice ovmasını söyledi;

Mitya üzerinde gitgide artan bir üstünlük kazanıyordu. Burada, Pyotr İlyiç'in hayli gözüpek bir delikanlı olduğunu söylemeden geçmeyelim.

— Tırnaklarınızın altında da kaldı, bakın; hadi şimdi yüzünüzü silin. Şurayı, şakaklarınızı, kulağınıza doğru… Bu gömlekle mi gideceksiniz? Gidilir mi böyle! Baksanıza sağ kolunun kenarı kan içinde.

Mitya gömleğinin yenine baktı:

— Ya… kan içinde, dedi.

— Çamaşır değiştirin bari.

— Vaktim yok. Şöyle yapsam?

Elleriyle yüzünü havluyla kurulayıp redingotunu giyen Mitya hep o güven dolu tavrıyla devam etti:

— Kolumun kenarını kıvırayım biraz, redingotun içinden belli olmaz. Bakın!

Pyotr İlyiç onu yukarıdan aşağı süzdü.

— Peki. Şimdi söyleyin bakalım, nerede benzettiniz kendinizi böyle. Biriyle mi dövüştünüz? Geçen defaki gibi lokantada mı yoksa? Gene o yüzbaşıyla çatışmış olmayasınız? Adamcağızı yerden yere çarpmışsınız… Yoksa bu sefer başkası mı ya da birini mi öldürdünüz?

— Sözünü etmeye değmez.

— Neden değmiyormuş?

— Bırakalım şunu canım.

Mitya birdenbire gülümsedi:

— Şehir meydanında bir kocakarıyı ezdim demin.

— Ezdiniz mi? Kocakarıyı mı ezdiniz?

— Yok yok, bir ihtiyarı…

Mitya, Pyotr İlyiç'e bakarak gülüyor, karşısında sağır varmış gibi bağıra bağıra konuşuyordu.

— Ee, canı cehenneme! Kocakarı mı, ihtiyar mı neyse, öldürdünüz mü onu?

— Barıştık, ilkin dalaşıp sonra barıştık. Dostça ayrıldık. Ahmağın biri… bağışladı beni… Şu anda mutlaka bağışlamıştır.

Mitya birdenbire,

— Ayağa kalkabilse bağışlamazdı, diye göz kırptı. Ama biliyor musunuz, Pyotr İlyiç, şeytan alsın canını! Duydunuz ya, canı cehenneme diyorum,

umurumda değil! Artık lafını etmek de istemiyorum! diye kesin bir tavırla sözünü tamamladı Mitya.

— Siz de olur olmaz kimselerle hır çıkarıyorsunuz. Geçen gün o yüzbaşıyla, hem de hiç yüzünden dövüşe kalktınız. Şimdi dövüş bitti, içki âlemine koşuyorsunuz. Yaratılışınız böyle… Üç düzine şampanya… ne oluyor yani?

— Bravo! Artık tabancalarımı verin. Vallahi vaktim yok. Seninle biraz daha konuşurduk, ama inan, vaktim yok. Hem böyle yavan laf zamanı geçti artık. A, param nerede, nereye koydum?..

Mitya ceplerini araştırmaya başladı.

— Masaya koydunuz ya… kendiniz koydunuz… İşte. Unuttunuz mu? Öyle ya, paranın sizin için süprüntüden, akan sudan farkı yok. Bu da tabancalarınız. İşe bakın, saat altıdan önce on rubleye rehine bırakıp şimdi binlerle geliyorsunuz, iki üç bin var, değil mi?

Mitya banknotları pantolonunun yan cebine sokarken güldü.

— Üç herhalde…

— Düşürürsünüz böyle. Altın madeni mi buldunuz yoksa?

— Maden mi? Altın madenleri mi? diye olanca sesiyle haykırdı Mitya ve kahkahayla güldü.

— Madenlere gitmek ister misiniz, Perhotkin? Bir bayan var burada; tek gitmeye razı olun, size bol keseden üç bin ruble sunar. Bana da sundu. Maden ocaklarına âşık o!.. Hohlakova'yı tanır mısınız?

— Tanışmadık, ama duydum, gördüm de kendisini… Yoksa üç bini size o mu verdi? Tıkır tıkır saydı mı üç bini?

Pyotr İlyiç inanmayarak bakıyordu Mitya'ya.

— Siz yarın sabah, güneş doğar doğmaz, ölümsüz gençlik temsilcisi Phoebus,[98] Tanrıya övgülerini sunmak için kanat açarken şu Hohlakova'ya gidip, sorun bir kere: üç bin papeli vermiş mi, vermemiş mi bana? Sorun bir kere.

— Aranızdaki yakınlığı bilmiyorum. Böyle kesin konuştuğunuza göre vermiş olmalı… Siz de paraya konunca Sibirya'ya[99] gidecek yerde binliklerin icabına bakacaksınız. Gerçekten, şimdi nereye öyle?

— Mokroye'ye…

— Mokroye'ye mi? Gece oldu artık.

— Mastruk zenginken züğürtledi,[100] dedi birdenbire Mitya.

— Züğürtlemek mi?.. Binlerle mi, daha neler!

— Binleri kastetmiyorum ben. Yerin dibine batsın bunlar? Kadınların kişiliğinden söz ediyorum… Hafif olur kadın tabiatı, Hem hercai hem bozuk… Odysseus[101] doğru demiş. Yerinde söz doğrusu.

— Ne söylediğinizi anlamıyorum.

— Sarhoş muyum ben?

— Sarhoştan da kötü…

— Ruhen sarhoşum Pyotr İlyiç, ruhen sarhoşum! Ama yeter artık, yeter!

— O da ne, tabancayı mı dolduruyorsunuz?

— Evet, tabancayı dolduruyorum.

Mitya gerçekten kutudan bir tabanca aldı, barut boynuzunun kapağını açıp namluya biraz barut döktü. Sonra bir kurşun aldı, tabancaya yerleştirmeden önce iki parmağıyla tutarak mumun karşısına getirdi.

Pyotr İlyiç merakla, kaygıyla,

— Kurşuna neden bakıyorsunuz? diye sordu.

— Hiç. Hayal kuruyorum. Mesela sen bu kurşunu beynine sıkmaya karar vermiş olsan tabancayı doldururken kurşuna bakar mıydın, bakmaz mıydın?

— Ne diye bakacakmışım?

— Beynime gireceğine göre merak ediyorum nasıl olduğunu… Ama saçmalık bu, aklıma geliverdi işte… Eh, tamam.

Kurşunu tabancaya yerleştirip sıkıladı.

— Boş bunlar, aziz Pyotr İlyiç, bilsen nasıl boş! Sen şimdi bana bir parça kâğıt ver de…

— İşte kâğıt.

— Yoo, temiz, yazı kâğıdı ver. Hah, şimdi oldu. Mitya masadan bir kalem kaparak kâğıda hızlı hızlı bir şeyler karaladı, sonra dörde katlayıp yeleğinin cebine soktu. Tabancaları tekrar kutuya koydu, kutuyu anahtarıyla kilitleyip aldı. Sonra Pyotr İlyiç'e bakarak düşünceli bir tavırla uzun uzun gülümsedi.

— Gidelim artık, dedi.

Pyotr İlyiç, kaygıyla,

— Nereye gidiyoruz? dedi. Durun biraz. Sakın bu kurşunu beyninize yollamaya niyetli olmayasınız?

— Kurşun mu, boş şey! Ben yaşamak istiyorum, hayatı seviyorum ben. Altın bukleli Phoebus'u, sıcak ışığını seviyorum. Aziz Pyotr İlyiç, sen yoldan çekilmek nedir bilir misin?

— Ne çekilmesi?

— Yol vermek… Sevdiğin insanın ve nefret ettiğin birinin yolundan çekilerek… Hem nefret ettiğini de bağrına basacaksın; böylece çekileceksin yoldan! Onlara, "Güle güle gidin, Allaha emanet olun," diyeceksin, "ben de…"

— Siz de?..

— Yeter. Gidelim artık.

— Vallahi, birine söyleyeyim de sokmasınlar sizi oraya. (Pyotr İlyiç, Mitya'yı süzüyordu.) Mokroye'de ne işiniz var şimdi?

— Bir kadın var orada, kadın; anladın mı, Pyotr İlyiç. Bu kadarı yeter sana.

— Beni dinleyin, Dmitri Fyodoroviç, gerçi biraz vahşi, ele avuca sığmaz birisiniz, ama nedense öteden beri hoşlanırım sizden… bu yüzden meraklanıyorum.

— Sağol kardeşim. Vahşiyim diyorsun; öyle, vahşiyiz, vahşi! Ben de hep bunu söyledim: vahşiyiz! Aa bak, Mişa da geldi; unutmuştum ben onu…

Para bozduran Mişa soluk soluğa geldi. Plotnikov'ların hep birlikte işe koyulup şişeleri, balığı, çayı paketlediklerini, nerdeyse hazır olacağını haber verdi. Mitya, Pyotr İlyiç'e bir on rublelik verdi, birini de Mişa'nın kucağına attı.

Pyotr İlyiç itiraz etti:

— Olmaz, evimde böyle şeye izin vermem; kötü bir şımarıklık bu. Saklayın paranızı, çarçur etmenin ne gereği var! Yarın ihtiyacınız olunca gene benden istemeye geleceksiniz. Hem yan cebinize sokuşturup durmayın böyle, düşüreceksiniz.

— Bana bak aziz dostum, Mokroye'ye birlikte gidelim, olmaz mı?

— Ne işim var orada?

— Bak dinle, istersen bir şişe burada açayım, hayata içelim! Canım içmek istiyor, hem de ille seninle içmek istiyorum. Seninle hiç içmedik.

— Olur, ama lokantada; ben de oraya gidiyorum zaten.

— Lokanta uzun iş, vaktim yok. Ama Plotnikov'ların dükkânında, arka odada olur. Sana bir bilmece söyleyeyim mi?

— Söyle.

Mitya yeleğinin cebinden deminki kâğıdı çıkarıp gösterdi. Kâğıtta iri, okunaklı bir yazıyla şunlar vardı:

"Yaşadığım hayata karşılık kendimi cezalandırıyorum."

Pyotr İlyiç kâğıdı okuduktan sonra,

— Vallahi, şimdi gidip gereken bir yere haber vereceğim, dedi.

— Yetişemezsin azizim. İyisi mi gidip içelim de yola koyulalım.

Plotnikov'ların dükkânı sokağın köşesinde, Pyotr İlyiç'in oturduğu evin ötesindeydi. Şehrimizin en büyük bakkal dükkânıydı bu. Sahipleri zengin tüccarlardı, dükkân da oldukça iyiydi. Bir başkent dükkânında bulunacak

çeşitlerin hepsi vardı: “Yeliseyev Kardeşler mahzenlerinden’” şaraplar, meyve, sigara, çay, şeker, kahve, vb. Dükkânda daima tezgâhtardan başka ayak hizmeti gören iki çocuk çalışırdı. Bölgemiz züğürtleyip toprak sahiplerimiz şuraya buraya dağıldığı, ticaret durgunlaştığı halde bakkaliye satışları eskisi gibi, hatta yıldan yıla artarak daha da gelişiyordu. Böyle şeylerin alıcıları tükenmiyordu.

Mitya’yı dükkânda sabırsızlıkla bekliyorlardı. Üç dört hafta önce gelip birden, peşin parayla (zaten ona veresiye vermezlerdi ya!) birkaç yüz rublelik öteberi aldığını hâlâ unutmamışlardı. Bu seferki gibi o gün de elinde bir deste yüzlük banknot tutup gerekli gereksiz, pazarlık etmeden, bunca yiyecek içeceği ne yapacağını hiç düşünmeden su gibi para harcadığını hatırlıyorlardı. Şehirdekiler ertesi gün, Mitya’nın Gruşenka’yı alıp Mokroye’ye gittiğini, o gece ve ertesi gün tam üç bin rublenin altından girip üstünden çıktıktan sonra meteliksiz, “anadan doğma” döndüğünü anlatıp durmuşlardı. O aralık kasabamızda konaklamış bir çergiyi kapatmış. Çingeneler de Mitya’nın sarhoşluğundan faydalanarak iki günde alabildiğine para sızdırmışlar; pahalı şarapları su gibi içmişler. Hımbıl mujiklere nasıl şampanya içirdiğini, köylü kızlarıyla karılarına ciğer ezmesi, şeker tıkıştırdığını Mitya ile alay ederek anlatıyorlardı.

Lokantalarımızda en çok, Mitya’nın olanları hiç saklamadan, uluorta yaptığı açıklama alay konusu olmuştu. (Yalnız yüzüne karşı kimse ses çıkaramıyordu, bu oldukça tehlikeli işti.) Gruşenka bütün bu âleme karşılık ona ancak ayağını öptürmüştü, hepsi o kadar.

Mitya ile Pyotr İlyiç dükkâna geldikleri zaman kapıda hazır bir troyka buldular. Araba halılarla örtülmüş, zillerle, çıngıraklarla donatılmıştı, arabacı Andrey Mitya’yı bekliyordu. Dükkândakiler bir sandık “düzenlemişler”, çivileyip arabaya koymak için Mitya’yı bekliyorlardı. Pyotr İlyiç şaşırdı.

— Troyka işini ne zaman becerdin? diye sordu.

— Sana koşarken şu Andrey’e rastladım, doğruca buraya, dükkâna gelmesini söyledim. Vakit kaybetmeye gelmez. Geçen defa Timofey’le gitmiştik, ama bu sefer kaçırdık onu… Benden önce bir periyi alıp uçurmuş… Çok gecikir miyiz, Andrey?

— Yo, olsa olsa bizden bir saat önce varırlar. Belki o kadar da tutmaz, diye aceleyle karşılık verdi Andrey. Timofey'i ben yolladım, nasıl gittiklerini biliyorum. Bizim gibi gidemez onlar Dmitri Fyodoroviç, nerde! Bir saat bile geçemezler bizi!

Heyecanla konuşan Andrey kızıla çalan sarı saçlı, kuru, henüz pek yaşlanmamış bir arabacıydı. Sırtında beli büzgülü kolsuz kaftan vardı, sol kolunda gocuğu asılıydı.

— Bir saatten fazla gecikmezsen elli ruble bahşişin var.

— Bir saat olamaz, Dmitri Fyodoroviç. Ne diyorsunuz, bir saat değil, yarım saat bile takamazlar bizi.

Mitya, telaş içinde, karmakarışık emirler veriyordu. Başladığı sözleri sonunu getirmeden unutuyor, tamamlamıyordu. Pyotr İlyiç araya girip yardım etmeyi yararlı buldu.

Mitya,

— Dört yüz; dört yüz rubleden az olmasın, tıpatıp geçen seferki gibi olsun! diye emir veriyordu. Dört düzine şampanya, bir şişe aşağı istemem.

— Ne yapacaksın bu kadarını, ne gereği var? Dur! diye haykırdı Pyotr İlyiç. Bu sandık da ne? Ne var içinde? Dört yüz rublelik mal bu kadar mı?

Etrafta koşuşan tezgâhtarlar hemen yılışarak, ilk sandıkta sadece yarım düzine şampanya ile öncelikle gerekli mezelerle şeker, akide falan bulunduğunu söylediler. Esas erzak hemen arkasından, geçen seferki gibi ayrı troyka ile gönderilecek ve Dmitri Fyodoroviç'in varışından bir saat sonra orada olacaktı.

— Evet, bir saati sakın geçirmesinler. Akide ile sütlü karamela çokça olsun, kızlar bayılır buna! diye heyecanla tekrarlıyordu Mitya.

— Karamelayı anladık, ama dört düzine şampanya ne oluyor? Bir düzine nenize yetmez.

Pyotr İlyiç kızıyordu adeta. Pazarlığa başladı, hesap istedi, bir türlü yatışmıyordu. Gene de ancak yüz ruble kurtarabildi. Sonunda, bütün alınanların üç yüz rubleyi geçmemesine karar verdiler.

Pyotr İlyiç, ansızın, aklına bir şey gelmiş gibi,

— Aman, hepinizin canı cehenneme! diye bağırdı. Bana ne, haydan gelen huya gider.

Mitya onu dükkânın arkasındaki odaya sürükledi:

— Buraya, buraya gel pinti efendi, darılma. Şimdi bize bir şişe açarlar, birer kadeh çekeriz. Sen de gelsene bizimle Pyotr İlyiç, gel sen de… İyi adamsın sen, severim senin gibilerini!

Mitya, kirden yüzü görünmeyen bir yaygıyla örtülü ufacık bir masanın önündeki hasır iskemleye oturdu. Pyotr İlyiç karşısına ilişti; onlar oturur oturmaz şampanya geldi. Beylerin istiridye isteyip istemedikleri soruldu, “en taze, en âlâ istiridyelerden…”

— Cehennemin dibine istiridyeleriniz! diye tersledi Pyotr İlyiç. Yemem ben, hiçbirine gerek yok.

— İstiridyelerle uğraşamayız zaten. Benim de canım bir şey istemiyor.

Mitya birden duygulanarak,

— Biliyor musun dostum, dedi, ben de öteden beri böyle karışıklıktan hoşlanmazdım.

— Hoşlanacak şey mi? Elin köylülerine üç düzine şampanya ısmarlarsan kim olsa çatlar!

— Onu kastetmiyorum. Manevi düzeni kastediyorum; bu yok bende kahrolası! Hayatım baştan aşağı düzensizlik içinde geçti, bir çekidüzen vermem gerekiyor hayatıma… Bak, nasıl konuşuyorum!

— Saçmalıyorsun sen. Bak dinle:

“Ulu Tanrıya yeryüzünde övgü

İçimdeki Ulu Tanrıya övgü!”

Bu ufacık şiir bir zamanlar içimden kopuvermişti, şiir değil, bir damla gözyaşı… ben yazdım. Tabii yüzbaşıyı sakalından sürüklediğim zaman değil…

— Onu da ne diye hatırladın şimdi?

— Neden mi? Hiç, saçma. Sonunda her şey olacağına varıyor.

— Vallahi, şu tabancaların gözümün önünden gitmiyor, Dmitri Fyodoroviç.

— Tabancalar da saçma. İç, hayal kurmayı bırak şimdi. Hayatı severim ben, öylesine severim ki, gına geldi artık! Yeter! Hadi hayat için içelim dostum. Hayata kadeh kaldırmayı öneriyorum. Neden kendimden memnunum ben? Alçağın biriyim, ama kendimden memnunum. Alçaklığım yüzünden acı duyduğum halde kendimden memnunum. Yaratılmış her şeyi kutsal sayıyorum; şu anda Tanrıyı da, yaratıklarını da kutsamaya hazırım ama… zararlı bir böceği yok etmek gerekiyor, ortalıkta sürünüp başkalarının hayatını zehirlemesin diye… Hayata içelim aziz kardeş! Hayattan daha değerli ne var? Hiç, hiçbir şey. Hayat için, kraliçeler kraliçesi için!

— Hay hay. Hayata da, şu senin kraliçenin şerefine de içelim.

Birer kadeh içtiler. Mitya bütün coşkunluğuna rağmen hayli hüzünlüydü. Giderilmez, ağır bir kaygının yükü altında gibiydi.

— Mişa! Şu gelen senin Mişa değil mi? Mişa, oğlum, buraya gel Mişa. Al, iç şu kadehi; yarınki altın saçlı Phoebus'un şerefine…

Pyotr İlyiç sinirlendi.

— Ona ne diye veriyorsun? diye söylendi.

— Öyle işte, içimden geldi; izin ver.

— Aman sen de!

Mişa uzatılan kadehi dikti, beylerin önünde eğildikten sonra savuştu.

— Böylece beni daha çok hatırlar… Azizim, kadını severim ben, kadını… Nedir kadın? Yeryüzünün ecesi! Öf, canım sıkılıyor, Pyotr İlyiç. Hamlet'i hatırlar mısın: "Canım sıkılıyor Horatio, öyle canım sıkılıyor ki… Vah zavallı Yorick!'' Yorick belki de benim. Tamam, şimdi Yorick, sonra da kafatasıyım.

Pyotr İlyiç dinliyor, ses çıkarmıyordu. Mitya da sustu. Köşede duran şirin, kara gözlü finoyu görünce tezgâhtara,

— Kimin köpeği bu? diye sordu dalgınlıkla.

— Patronun karısı Varvara Alekseyevna'nın finosu… Demin buraya gelip unutmuşlar. Götürelim bari.

Mitya dalgın dalgın:

— Böyle bir fino vardı, dedi, alayımızda… yalnız onun arka ayağı kırıktı… Bak, sana bir şey soracaktım Pyotr İlyiç: sen hayatında bir şey çaldın mı hiç?

— Ne biçim soru bu!

— Sordum işte. Bak nasıl: birisinin cebinden, başkasına ait bir şey… Devletin parasını demek istemiyorum, onu herkes çalar, tabii sen de…

— Allah belanı versin.

— Başkasının malını kastediyorum. Doğrusu cebinden, cüzdanından aşırdığın oldu mu?

— Bir kere, dokuz yaşındaydım; annemin masasından bir yirmi kapiklik çaldım. Usulcacık aldım, avucumda sakladım.

— Sonra?

— Dayağı yedim tabii. Ne oluyor sana Allah aşkına, yoksa bir şey mi çaldın?

Mitya kurnazca göz kırptı:

— Çaldım ya.

Pyotr İlyiç meraklandı:

— Ne çaldın?

— Anamdan yirmi kapik çaldım, dokuz yaşındaydım; üç gün sonra geri verdim…

Mitya sözünü tamamlayınca birden yerinden doğruldu. O anda Andrey,

— Biraz acele etsek, Dmitri Fyodoroviç, diye dükkânın kapısından seslendi.

Mitya telaşlandı:

— Tamam mı? Gidelim. Son bir söz daha, bir de şey… Andrey'e yolluk olarak bir bardak votka; çabuk! Bir kadeh konyak da ayrıca. Bu kutuyu (tabanca kutusunu) minderin altına koyun. Hoçça kal, Pyotr İlyiç, hakkını helal et.

— Yarın dönersin ya?

— Elbette.

— Hesabı şimdi mi göreceksiniz? diye sokuldu tezgâhtar.

— Ne hesabı? Ha evet, hemen şimdi.

Mitya yeniden cebinden banknot destesini çıkardı, üç tane yüz rublelik ayırıp tezgâhın üstüne fırlattı, hızlı adımlarla dışarı çıktı. Dükkândakiler peşinden koştular, önünde eğilerek selamlarla, iyi yolculuk dilekleriyle uğurluyorlardı. Konyaktan genzi yanan Andrey öksürdü, arabaya atladı. Mitya tam arabaya binecekken karşısına yerden bitmiş gibi Fenya çıktı. Soluk soluğa yetişen kız bir çığlıkla Mitya'nın ayaklarına kapandı. Kollarını ona doğru uzatarak,

— Beyim, Dmitri Fyodoroviç, velinimetim, hanımıma kıymayın! diye yalvarmaya başladı. Size hepsini olduğu gibi anlattım. Ötekini de mahvetmeyin, ilk gözağrısı onun. Artık nikâhla alacak Agrafena Aleksandrovna'yı; Sibirya'dan bunun için geldi… Bir cana kıymayın, anam babam Dmitri Fyodoroviç!

— Bak, bak, bak… Demek böyle ha! Ne haltlar karıştırmaya niyetin var! diye kendi kendine mırıldandı Pyotr İlyiç. Mesele şimdi anlaşıldı!

Sonra, Mitya'ya, yüksek sesle,

— Dmitri Fyodoroviç, insansan, ver bana şu tabancaları! dedi. Duydun mu, Dmitri?

— Tabancaları mı? Bırak canım, ben onları yolda bir su birikintisine atarım. Kalk Fenya, ayağıma kapanma. Bundan sonra Mitya kimsenin

canına kıyacak değil, kimseyi mahvetmez bu akılsız adam.

Arabaya yerleştikten sonra, kıza,

— Bak Fenya, dedi, demin incittim seni, kusura bakma, bağışla bu alçağı… Bağışlamazsan kendin bilirsin! Çünkü bundan böyle fark etmez benim için! Çek Andrey, çabuk! Kuş gibi uç!

Andrey troykayı sürdü, çıngırakların sesi duyuldu.

— Hoşça kal Pyotr İlyiç! Son gözyaşım sana olsun!

“Sarhoş değil ama neler zırvalıyor?” diye düşündü Pyotr İlyiç. Bir aralık, dükkândakilerin kalan yiyeceklerle içkileri öbür troykaya yüklemelerini beklemeyi düşündü: Mitya’ya kazık atacaklarını tahmin ediyordu. Sonra birdenbire kızdı kendi kendine, omuz silkti: “Tasası bana mı düştü!” diyerek her zamanki lokantasına bilardo oynamaya gitti. Yolda,

— İyi çocuk iyi olmasına ama aptal… diye mırıldanıyordu. Gruşenka’nın o “ilk gözağrısı” hakkında bir şeyler duymuştum ben. Mademki gelmiş… Şu tabancalar yok mu… Aman, canı cehenneme, dadısı değilim ya! Dilediğini yapsın. Zaten bir şey olacağı da yok ya… Farfaradır bunlar… İçip içip saç saça baş başa gelir, sonra barışırlar. Ciddi adam işi mi bu: Yok “çekileceğim,” “kendimi yok edeceğim!” Sonunda hiçbir şey çıkmaz; sarhoşken kaç kere dinledik bu nağmeleri… Ama şimdi sarhoş değil. “Manen sarhoş”muş; büyük laflara da bayılır keratalar! Lalası mıyım ben onun? Ziftlenmeden yapamadı, yüzü gözü kan içindeydi. Kim bilir gene kiminle dalaştı? Lokantada öğrenirim. Mendili de kana bulanmıştı. Tüh evde, yerde kaldı… Adam sen de!

Lokantaya geldiği zaman iyice neşesizdi, burnundan soluyordu. Hemen oyuna başladı. Bilardo oynarken neşelendi. Bir parti daha yaptı, sonra ansızın oyunculardan birine Dmitri Karamazov’dan söz açtı. Mitya’nın eline yeniden üç bine yakın para geçtiğini, bunu gözüyle gördüğünü, gene Gruşenka ile Mokroye’ye âlem yapmaya gittiğini anlattı. Oradakiler haberi beklenmedik bir merakla dinlediler. Hepsi gülmeden, garip bir ciddiyetle konuşmaya başladı. Oyunu bile kestiler.

— Üç bin mi? Üç bini nereden bulacak o?

Hohlakova hakkındaki sözleri kuşkuyla karşıladılar.

— İhtiyarı soymuş olmasın?

— Üç bin… İş var bunun içinde…

— Babasını vuracağını söylüyordu ya boyuna, burada duymayan kalmadı. Hep üç binden söz ediyordu…

Pyotr İlyiç konuşulanları dinledi, sonra birdenbire sorulanlara soğuk, kısa karşılıklar vermeye başladı. Mitya'nın yüzündeki ve ellerindeki kanın sözünü etmedi; oysa oraya giderken anlatmak niyetindeydi. Üçüncü partiye başladılar. Mitya konusu yavaş yavaş kesildi. Ama Pyotr İlyiç üçüncü partiyi bitirdikten sonra tekrar oynamak istemedi, istekayı bıraktı, niyetlendiği gibi yemek de yemedi, lokantadan çıktı. Şehir meydanına gelince şaşkınlıkla, sanki hareketine kendi de şaşıyormuş gibi durdu. Birdenbire, Fyodor Pavloviç'in evine gidip bir şey olup olmadığını öğrenmek istediğini düşündü. "Aman, sonu saçmaya varacak bir iş için elin evini ayağa kaldırıp rezalet mi çıkaracağım, cehennemin dibine; lalası değilim ya!"

Hiç neşesi kalmamıştı, doğruca eve yollandı, ama birden Fenya aklına geldi. "Hay aksi şeytan, demin bu kıza sorsaydım her şeyi öğrenirdim…" diye öfkeyle düşündü. İçinde, Fenya ile konuşup her şeyi öğrenmek isteği öyle dayanılmaz bir hal aldı ki, yarı yoldan dönerek kesin adımlarla Gruşenka'nın oturduğu Morozova'nın evine doğru yürüdü. Eve gelince kapıya vurdu, gecenin sessizliğini bozan bu ses onu hem kendine getirdi, hem kızdırdı. Zaten karşılık veren olmadı, ev halkı uykudaydı. Pyotr İlyiç, "Burada da bir densizlik yapacağım!" diye adeta azap duyarak düşündü. Gene de oradan uzaklaşacağına olanca gücüyle kapıya vurmaya başladı. Gürültü bütün sokağı kapladı. Her vuruşta kendi kendine kudurmuşçasına kızıyor, dişleri arasından "Yoo, istediğimi yapacağım, yapacağım…" diye tekrarlayarak vuruşlarını büsbütün hızlandırıyordu.

VI

Ben Geliyorum!

O aralık Dmitri Fyodoroviç uçarcasına yol alıyordu. Mokroye'ye kadar yirmi verstten fazla yol vardı, ama Andrey bunu bir saat bir çeyrekte alabilecekti. Hız Mitya'yı ayıltır gibi oldu. Hava temiz, serindi; temiz gökte iri yıldızlar ışıl ışıldı. Bu, Alyoşa'nın yere kapanıp kendinden geçerek bu toprağı ölünceye kadar sevmeye yemin ettiği gece, hatta belki de aynı saatti. Mitya'nın içi dolu, pek doluydu; ruhu alabildiğine hırpalandığı halde, o anda bütün varlığını saran tek bir istek vardı: Son olarak yüzünü görebilmek için bir an önce ecesine ulaşabilmek… Şunu söyleyeyim ki, kalbinde bir an olsun en ufak bir bocalama yoktu. Bu kıskanç adam, o yeni gelene, yerden bitiveren yeni rakibi "subay"a karşı zerre kadar kıskançlık duymuyordu. Başka biri olsa hemen kıskanır, belki korkunç ellerini bir kere daha kana bulardı. Ama troykasında uçarken ecesinin "ilk gözağrısı"na değil kıskançlıktan doğma bir nefret, en ufak kırgınlık bile duymuyordu. Hoş henüz adamı da görmemişti ya! "Durum apaçık, ikisinin de hakkı var: Gruşenka'nın beş yılda unutamadığı ilk aşkı bu. Demek beş yıl hep onu sevdi; ne diye yoluna çıktım sanki? Neyim ben, ne işim vardı onun yolunda? Çekil Mitya başkalarının yolundan! Zaten şu halimle, o subay olmasa da her şey sona erecekti; hiç gelmemiş de olsa her şey bitecekti nasıl olsa…"

O sırada düşünebilse, duyduklarını aşağı yukarı böyle ifade edebilirdi. Ama düşünemiyordu artık, içindeki kesinlik bir anda, hazırlıksız, doğuvermişti. Daha demin, Fenya'dayken ilk sözlerini duyar duymaz her şeyi, bütün sonuçlarıyla olduğu gibi kabullenmişti. Gene de verdiği kesin karara rağmen ruhu huzursuzluk içindeydi. Istırap verecek derecede huzursuzluk duyuyordu. Karara varmak rahata kavuşturmamıştı onu… Hâlâ geride bıraktığı şeylerin baskısı altındaydı. Bazen garibine gidiyordu bu: "Kendi kendimi suçlayıp cezalandırıyorum ya!" diyordu. Evet, kararı kendi eliyle bir kâğıda yazmıştı, kâğıt cebinde hazırdı. Tabanca doluydu; yarın altı saçlı Phoebus'un ilk sıcak ışıklarını nasıl karşılayacağını biliyordu artık. Gene de eskilerin hesabını bir türlü kapatamıyordu. Mitya bunu acıyla hissediyordu, bu düşüncenin verdiği umutsuzluk bütün ruhunu kaplamıştı. Yolda bir an, Andrey'i durdurarak, troykadan atlayıp tabancasını çıkararak, şafağı beklemeden her şeyi bitirmek istedi. Ama bu düşünce kıvılcım gibi

parlayıp söndü. Troyka “yolu yutarcasına” ilerliyordu, hedefe yaklaştıkça o’na, yalnız o’na ait düşünceler benliğini kaplıyor, öbür korkunç hayalleri kalbinden uzaklaştırıyordu Ah, o’nu uzaktan da olsa birazcık görmeyi nasıl istiyordu! “Şimdi ötekiyledir; eski sevgilisiyle nasıl olduğunu bir göreyim, yeter…” İçinde kaderinin uğursuz kadınına karşı hiçbir zaman bu kadar güçlü olmamış bir sevgi, yepyeni, şimdiye kadar tanımadığı, tapınma derecesinde önünde yok olmak isteği uyandıran bir duygu kabarıyordu. Birdenbire, nerdeyse kendinden geçerek, “Evet, yok olacağım!” dedi.

Hemen hemen bir saattir yoldaydılar. Mitya susuyordu, konuşkan bir adam olan Andrey de adeta ürkerek ağzını açmamıştı. “Geberiklerini” sıskalıklarına rağmen hayli çevik üç atını kamçılayıp duruyordu. Mitya bir aralık son derece kuşkulu bir tavırla,

— Andrey! Ya uyudularsa? diye seslendi.

Nedense bu o ana kadar aklına hiç gelmemişti.

— Herhalde yatmışlardır, Dmitri Fyodoroviç.

Mitya’nın yüzü acıyla buruştu. Ya gerçekten, o… İçi böyle duygularla dolu oraya giderken onlar uykudaysa… Gruşenka da uyuyordu belki, orada uyuyordu… İçinde kötü bir his kabarmaya başladı. Kendinden geçerek,

— Sür Andrey, çabuk sür Andrey! diye haykırdı.

Andrey bir süre sustuktan sonra,

— Belki de yatmamışlardır, dedi. Demin Timofey, epey kalabalık olduklarını söylüyordu.

— Konakta mı?

— Konakta değil, Plastunov’larda; hanlarında konaklamışlardı ya…

— Anladım. Kalabalık mıymış? Kimlermiş acaba?

Bu umulmadık kalabalık haberi Mitya’nın canını sıktı.

— Timofey’in dediklerine bakılırsa ikisi buralı, öbür ikisi de dışarlıklıymış galiba… Belki daha başkaları da var, pek üstelemedim ben. Kâğıt oynuyorlar diyordu.

— Kâğıt mı?

— Evet. Oyuna oturduklarına göre uyumazlar belki. Saat onbire gelmiş olmalı…

Mitya sinirli bir tavırla,

— Sür Andrey, sür! diye bağırdı.

Andrey kısa bir duraklamadan sonra yeniden konuşmaya başladı:

— Size bir şey sormak istiyorum, ama darılmayın beyim.

— Neymiş o?

— Demin Fenya ayaklarınıza kapandı, hanımına bir de başka birisine kıymamanız için yalvardı… hani sizi oraya götürüyorum da… Bağışlayın beni beyim, tutamadım kendimi, saçmalıyorum belki…

Mitya birdenbire onu geriden omuzlarından kavradı. Taşkın bir heyecanla,

— Sen arabacısın, arabacı değil misin sen? diye başladı.

— Arabacıyım ya…

— Öyleyse yol vermek nedir bilirsin. Arabacıyım diye, yollar benim, önüme geleni ezip çiğnerim mi dersin! Yağma mı var, çiğnemeden geçeceksin, insanları çiğnemeye, başkasının hayatını söndürmeye hakkın yok; bunu yaptınsa cezalandır kendini… Birisinin hayatını zehirledinse, mahvettinse, cezalandır kendini!

Mitya sinir krizine yakalanmıştı sanki. Andrey, efendisinin haline şaşkınlık duyduğu halde konuşmaya devam etti:

— Doğru Dmitri Fyodoroviç, haklısınız; insanları ezmemeli, eziyet etmemeli, hem yalnız insana değil, hiçbir canlıya yapmamalı bunu, nihayet hepsi Tanrı yaratıkları değil mi? Atı alalım mesela: bizim arabacı milletinin elinden çekmediği kalmaz… Durduramazsın artık, gider de gider…

— Cehenneme kadar ha? diye sözünü kesip ummadığı bir halde kesik kesik güldü Mitya. Sonra gene arabacının omuzlarına yapıştı:

— Söyle bakalım saf ruhlu Andrey, sence Dmitri Karamazov cehenneme gider mi, gitmez mi, ne dersin?

— Bilmem ki beyciğim, bu sizin elinizde çünkü şeysiniz… Bak beyim, Tanrıoğlu çarmıhta can verdikten sonra çarmıhtan inerek doğruca cehenneme gitmiş, orada azap çeken bütün günahkârları serbest bırakmış. Cehennem, boş kalacağını düşünerek sızlanmaya başlamış. O zaman Tanrıoğlu, “Ağlama cehennem, öteki dünyadaki unvan sahipleri, devlet büyükleri, yüksek yargıçlar, zenginler hep sana gelecekler!” demiş. “İkinci gelişime kadar hep öyle, dopdolu olacaksın!”

— Enfes bir halk efsanesi doğrusu! Soldakini kırbaçla biraz Andrey!

Andrey soldaki atı kırbaçladı.

— Cehennem böylelerine göre beyim, oysa siz çocuk gibisiniz… öyle biliyoruz sizi. Öfkecisiniz beyim, orası öyle, ama içiniz temiz olduğu için Tanrı bağışlar sizi.

— Sen de bağışlar mısın beni, Andrey?

— Neyinizi? Bir şey yapmadınız ki bana.

— Hayır, hepsi için, toplu olarak hepsi için; şimdi, şu anda, burada yolun ortasında, hepsi için bağışlar mısın beni, söyle saf ruhlu adam!

— Aman beyim, sizi götürmeye korkuyorum bayağı, söyledikleriniz bir tuhaf…

Mitya sözlerini duymadı. Kendinden geçmiş gibi, fısıldayarak dua ediyordu:

— Tanrım, beni bütün günahlarımla kabul et, cezalandırma. Yargılamadan kabul et… Ben kendi kendime hüküm giydirdim zaten, yargılama, çünkü seviyorum Seni Tanrım! Alçağım, ama seviyorum Seni. Cehenneme yollayacaksın beni; orada da seveceğim, sonsuzluğa kadar Seni seveceğimi haykıracağım! Yalnız şu sevgimi tüketmeme izin ver… Burada şimdi, sadece ilk doğacak sıcak ışığa kadar, topu topu beş saatçik izin ver… Ruhumun ecesini sevmeden edemiyorum. İçimi dışımı biliyorsun. Oraya varıp ayaklarına kapanacağım, “Yanımdan geçmekte haklıydın… Elveda, kurbanını unut, hiçbir zaman üzülme!” diyeceğim.

Andrey, kırbacını öne uzatarak,

— Mokroye! diye bağırdı.

Gecenin hafif karanlığı içinde, koyu karaltılar halinde geniş bir alana yayılmış yapı kalabalığı seçildi. Mokroye köyü iki bin kişilikti. O saatte herkes yattığı için karanlıkta sadece şurada burada tek tük ışıklar titreşiyordu.

Mitya heyecanla,

— Sür Andrey, sür, ben geliyorum! diye bağırdı.

Andrey kırbacıyla Plastunov'ların hanını göstererek yeniden,

— Uyumamışlar, dedi.

Plastunov'ların oteli köyün hemen ağzındaydı; sokağa bakan altı pencerenin hepsinde ışık vardı.

— Uyumamışlar! diye sevinçle atıldı Mitya. Hadi şıngırdat Andrey, kuş gibi uç, öttür çıngıraklarını, cakalı cakalı yanaş. Bilsinler kimin geldiğini… Ben geliyorum, ben!

Andrey, bitkin atları dörtnala kaldırdı, hanın kapısına gürültüyle yaklaştı, kan ter içinde, soluksuz kalmış hayvanları dizginlere asılarak merdivenin dibinde durdurdu. Mitya arabadan yere atladı. Tam o sırada yatmaya giden han sahibi, kimin geldiğini merak ederek kapının önüne çıktı.

Mitya seslendi:

— Sen misin Trifon Borisiç?

Han sahibi eğilerek baktı, sonra koşarak indi; taşkın, yaltaklanan bir sevinçle konuğa doğru atıldı:

— Anam babam, Dmitri Fyodoroviç! Demek gene kavuştuk size.

Trifon Borisiç tıknaz, gürbüz, orta boylu bir mujikti, yüzü kaba yapılı, görünüşü sertti. Mokroye köyü mujikleriyle arası hiç iyi değildi. Ama adamın bir özelliği vardı: bir yerden bir çıkar sezdi mi yüzü o anda tatlılaşır, yılışıverirdi. Rus usulü, yandan ilikli mintan, kolsuz hırka giyerdi. Hayli parası vardı, ama daha büyük mevkilere ulaşmayı kuruyordu. Köylülerin

yarısından çoğu avucunun içindeydi, hepsi gırtlağa kadar borçluydu ona. Trifon toprak sahiplerinden arazi kiralıyor, biçimine gelirse satın da alıyordu. Bütün bu toprağı borçtan bir türlü kurtulamayan mujikler işliyorlardı. Trifon duldu, dört yetişkin kızı vardı. Biri evlenip dul bile kalmıştı, iki küçük kızıyla babasının yanında barınıyor, gündelikçi hizmetçi gibi hizmetini görüyordu. İkinci kızı, yazıcılıktan yetişme bir memurla evliydi. Hanın odalarından birinde, aile fotoğrafları arasında bu memur bozmasının resmi elbisesi ve memur apoletleriyle ufacık bir resmi de vardı. Hancının iki küçük kızı dini bayram günlerinde kiliseye ya da misafirliğe giderken modaya göre dikilmiş, arkaları daracık, kuyruğu bir arşın uzunluğunda yeşilli mavili elbiseler giyerlerdi. Ertesi sabah, her zamanki gibi şafakla kalkarak süpürge ellerinde hanın odalarını süpürür, bulaşık suyunu, çöpleri dökerlerdi. Trifon, dünyalığını yaptığına bakmadan, âlem yapmaya gelen müşterilerini yolmaya bayılırdı. Daha bir ay kadar önce Dmitri Fyodoroviç'in Gruşenka ile eğlentisinden kopardığı iki yüzden çok, belki de üç yüz rublenin tadı damağında kalmıştı. Bu yüzden onu taşkın bir sevinçle karşıladı. Mitya'nın hanın kapısına fiyakalı yanaşma şeklinden yeni bir av kokusu sezmişti.

— İki gözüm Dmitri Fyodoroviç, gene mi kavuştuk size?

— Dur Trifon Borisiç, dedi Mitya, her şeyden önemlisi, o nerede?

Han sahibi hemen anladı.

— Agrafena Aleksandrovna mı?

Mitya'nın yüzüne dikkatle bakarak,

— Evet, o da burada, diye ekledi.

— Kiminle, kimler vardı yanında?

— Dışarlıklı konuklar… Biri memur, konuşmasına bakılırsa Polonyalı olmalı; Agrafena Aleksandrovna'yı o aldırdı, araba gönderdi buradan… Öteki arkadaşı mı, yoldaşı mı anlaşılmıyor; sivil giyinmişler…

— Âlemdeler mi? Zengin adamlar mı?

— Ne âlemi! Sözünü etmeye değmez Dmitri Fyodoroviç.

— Öyle mi? Ötekiler?

— Onlar şehirli, iki bey. Çernoy'dan dönerken uğrayıp kaldılar. Biri genç bir adam. Bay Miusov'un akrabasıymış, adını unuttum… Öbürünü siz de tanıyacaksınız: toprak sahibi Maksimov. Sizdeki manastıra giderken Bay Miusov'un o genç akrabasına takılmış, birlikte geliyor…

— Hepsi bu kadar mı?

— Bu kadar.

— Dur biraz Trifon Borisiç; asıl şunu söyle bana: o ne yapıyor, o nasıl?

— Demin geldi, öbürleriyle oturuyor.

— Neşeli mi? Gülüyor mu?

— Yo, pek güldüğü yok galiba… Hatta canı sıkkına benziyor, delikanlının saçlarını tarayıp duruyordu.

— Polonyalı genç subayın mı?

— Genç değil o beyim, hem subay da değil. Gencin —Miusov'un yeğeni var ya— adı neydi onun?..

— Kalganov mu?

— Ta kendisi, Kalganov…

— Peki, düşüneyim biraz… Kâğıt oynuyorlar mı?

— Oynadılar, ama bıraktılar; çay içtiler. Memur likör istedi.

— Dur, Trifon Borisiç, dur canım, düşüneyim azıcık. Şunu da söyle bana: çingeneler yok mu sizde?

— Çingeneler görünmüyor artık Dmitri Fyodoroviç, hükümet yaşatmıyor buralarda. Ama Rojdestvenskaya'da dümbelek, keman çalan Yahudiler var, haber salsak hemen gelirler.

— Çağıralım, hemen çağıralım! Geçenki gibi kızları da kaldıralım, hele Marya'yı, Stepanida'yı, Arina'yı falan da… Koroya iki yüz ruble!

— O parayla, zıbardıklarına bakmaz bütün köyü ayağa kaldırırım. Ama buranın yabanları böyle iltifata değer mi Dmitri Fyodoroviç? Bu aşağılığa para harcamak günah… Bizim mujikler kim, sigara kim! O gün de sigara dağıtmıştın. Haydut herifler leş kokar, kızların bitli olmayanı yok! Ben sana bu kızları bedavaya da getiririm, istedikleri kadar yatmış olsunlar, sırtlarına tekmeyi yerleştirdim mi yerlerinden zıplarlar, istediğin şarkıları da söyletirim onlara. O gün mujiklere şampanya bile içirdiniz, ah!..

Trifon Borisiç, Mitya'ya yalandan acıyordu. O gece altı şişe kadar şampanya saklamış, masanın altında bulduğu bir yüz rublelik banknotu avucunda gizlemişti.

— Yaa, bir iki bin ezmiştik burada, Trifon Borisiç, hatırlar mısın?

— Evet, beyciğim, ezmiştiniz. Hatırlamaz olur muyum, belki de üç bini bulmuştur.

— Gene bunun için geldim, görüyorsun ya…

Mitya para destesini çıkarıp han sahibinin bumuna soktu.

— Şimdi iyice dinle beni: bir saate kalmaz içki, meze, börek, çörek, şeker gelir; hepsini hemen yukarıya… Andrey'deki sandığı da şimdi çıkarıp açın ve hemen şampanya açtırın. Ama her şeyden önce kızlar gelsin, hele Marya gelsin!

Mitya arabanın yanına döndü, oturduğu sıranın altından tabanca kutusunu çıkardı.

— Gel, paranı al Andrey! İşte on beş ruble troykan için, bu elli ruble de bahşiş… hizmetin, iyiliğin için… Karamazov'u unutma.

Andrey kaygılandı:

— Korkuyorum beyim, dedi. Bahşiş olarak beş ruble bağışlayın, ondan fazlasını alamam ben. Trifon Borisiç de şahit. Saçmaladımsa kusuruma bakmayın.

Mitya onu yukardan aşağı süzdü.

— Korkacak ne var sanki, canın isterse! diye tersleyerek bağırdı, arabacının önüne beş ruble fırlattı. Hancıya dönerek,

— Şimdi beni yavaşça oraya götür, Trifon Borisiç, dedi. Onlar beni görmeden ben onlara bir göz atıvereyim… Neredeler mavi odada mı?

Trifon Borisiç ürkek ürkek Mitya'ya baktı, ama gene de sözünden çıkmadı. Gürültü etmemeye çalışarak onu sofaya götürdü. Kendisi konukların bulunduğu odanın bitişiğindeki büyük odaya geçip yanan mumu dışarı çıkardı. Sonra Mitya'yı içeri alarak öbür odada oturanları rahatça seyredebilsin diye karanlıkta kalan köşeye götürdü.

Mitya'nın seyri uzun sürmedi, seyredemiyordu: onu görünce kalbi küt küt atmaya başlamış, gözleri kararmıştı… Gruşenka masanın ucundaki koltuğa oturmuştu. Yanındaki kanepede epey yakışıklı, henüz pek genç bir adam olan Kalganov vardı. Gruşenka delikanlının elini eline almış, gülüyordu galiba. Kalganov ona bakmıyor, Gruşenka'nın karşısında oturan Maksimov'a yüksek sesle, nerdeyse öfkeyle bir şeyler söylüyordu. Maksimov hızlı hızlı gülüyordu, öteki de kanepede oturuyordu. Kanepenin yanında, duvara dayalı sandalyede bir yabancı vardı. Kanepede yayılarak oturmuş adam pipo içiyordu. Mitya kısa bir an bu tıknaz, ablak yüzlü adamın boysuz olduğunu ve bir şeye kızdığını düşündü. Adamın yabancı arkadaşı da Mitya'ya çok boylu göründü, başka şeyle ilgilenemedi. Tıkanacak gibi oldu. Orada kalışı bir dakika bile sürmedi, kutuyu konsola bıraktı, her yanı kaskatı kesilmişçesine, mavi odada oturanlara doğru ilerledi.

Onu ilkin Gruşenka gördü, korkuyla,

— Ayy! diye çığlığı bastı.

VII

İlk Gözağrısı

Mitya hızlı, geniş adımlarla masaya yaklaştı. Bağırırcasına ama her kelimede kekeleyerek,

— Beyler! diye başladı. Ben… şey… ben şey değil. Korkmayın! diye tekrar bağırdı. Bir şey yok… yok bir şey.

Ansızın, Kalganov'a doğru eğilip koluna sımsıkı yapışan Gruşenka'ya döndü:

— Ben de… ben de gidiyorum. Sabaha kadar. Bir yolcunun… sabaha kadar aranızda kalmasına izin verir misiniz? Yalnız sabaha kadar, bu odada, son olarak!

Son sözlerini kanepede oturan pipolu şişkoya söylemişti. Adam piposunu ağzından çıkararak, sert bir tavırla,

— Bu özel bir toplantı, pane,[102] dedi. Başka odalar var.

O anda Kalganov,

— A, siz misiniz Dmitri Fyodoroviç? dedi. Ne olacak canım buyurun, oturun. Hoş geldin.

Mitya sevinçle atıldı:

— Hoş bulduk aziz… değerli dostum! Size her zaman saygım vardı.

Masanın üstünden elini uzattı.

— Bu ne kuvvet böyle, parmaklarımı kıracaksınız sandım!

— Hep öyle sıkar zaten, hep öyle! diye neşeyle katıldı Gruşenka. Galiba o anda Mitya'nın halinden patırtı çıkarmayacağını anlamış, ürkek ürkek gülümsüyordu; gene de merak ve kaygısından tam olarak sıyrılamamıştı.

Mitya'da onu son derece hayrete düşüren bir hal vardı; hem böyle bir anda içeri girip bu şekilde konuşacağı aklından bile geçmezdi.

Soldan toprak sahibi Maksimov da, tatlı bir sesle,

— Hoş geldin! dedi.

Mitya ona da koştu.

— Hoş bulduk. Siz de buradasınız ha, çok memnunum burada olduğunuza! Efendim, ben de… (Mitya, besbelli, pipo içen Polonyalıyı toplantının sahibi bildiği için gene ona döndü.) Kanatlanmış gibi geliyordum… Son günümü, son saatimi burada bu odada… kraliçeme taptığım bu odada geçirmek istedim. Bağışla beni, pane! Koştum ve yemin ettim… Korkmayın, bu son gecem olacak! Barışımıza içelim, pane! Şarap geliyor şimdi… Bunu da getirdim. (Mitya nedense birden para destesini çıkardı.) Müsaade et, pane! Canım müzik, eğlenti, eski âlemleri istiyor… Ama toprak kurdu, yerlerde sürünen gereksiz bir toprak kurdu yok olacak. Son gecemde bu mutlu olayı kutlayacağım!

Tıkanacaktı nerdeyse. Çok, pek çok şey söylemek istediği halde ağzından sadece birtakım garip haykırışlar çıkıyordu. Polonyalı kımıldanmadan, Mitya'ya, para destesine, Gruşenka'ya bakıyor, belli olacak kadar şaşırmış görünüyordu.

— Kruleva'm[103] izin verirse… diye başladı.

— Ne kruleva'sı, kraliçe mi? diye sözünü kesti Gruşenka. Gülesim geliyor şu konuşmanıza. Otur Mitya, neler söylüyorsun Allah aşkına? Korkutma beni ne olursun. Korkutmayacaksın değil mi, korkutmayacaksın! Eğer korkutmazsan, geldiğine memnun oldum doğrusu.

Mitya kollarını havaya kaldırarak,

— Ben mi, ben mi korkutacağım? diye ansızın bağırdı. Hayır! Geçin, hepiniz yolunuza devam edin, engel olacak değilim ben!

Mitya ansızın bir sandalyeye çöküp hiç kimsenin, hatta kendisinin de beklemediği bir biçimde ağlamaya başladı. Başını karşıki duvara çevirmiş, iskemlenin arkalığını kucaklar gibi sımsıkı tutuyordu.

— Bak şunun yaptığına! diye söylendi Gruşenka. Bana geldiği zaman da böyledir. Bakarsın, bir konuşmaya başlar, anlayabilene aşkolsun! Bir keresinde gene böyle ağlamıştı, bu ikinci oluyor; ne ayıp! Niye ağlıyorsun? Ağlamaya bir neden olsa bari…

Gruşenka bu sözleri esrarlı bir tavırla, öfkeyle üzerlerine basarak eklemişti.

— Ağlamıyorum ben… ağlamıyorum. Hadi hepinize merhaba! Mitya birden iskemlenin üstünde döndü, güldü; bu onun her zamanki donuk, kesik gülüşü değil, sessiz, uzun, sinirli bir gülmeydi.

Gruşenka Mitya'yı yatıştırmaya çalışarak,

— Bak, gene başladın… Açıl canım, neşelen! diyordu. Geldiğine çok sevindim ben, çok sevindim Mitya, duydun mu?

Sonra odadakilere döndü, herhalde asıl kanepede oturana işittirerek, emir verircesine,

— Onun burada, aramızda kalmasını istiyorum, dedi. İstiyorum, istiyorum! Yoksa… (Gözleri birdenbire alev saçtı.) O giderse ben de giderim!

Polonyalı kibar bir tavırla Gruşenka'nın elini öptü. Mitya'ya nazik bir tavırla dönerek,

— Topluluğumuza siz de katılın pane, dedi.

Mitya yeniden oturduğu yerden fırladı, besbelli bir nutuk daha çekecekti, ama öyle olmadı. Sadece,

— Hadi içelim pane'ler! dedi; hepsi güldü.

Gruşenka, sinirli bir sesle,

— Tanrım, ben de onun gene konuşmaya hazırlandığını sandım! dedi, sonra ısrarla,

— Duydun mu Mitya, bir daha yerinden fırlayıp durma, diye tekrarladı. Şampanya getirdiğin iyi olmuş. Ben de içeceğim, likörden nefret ederim. Buraya gelmekle ne iyi ettin bilemezsin, sıkıntıdan patlıyordum… Yoksa gene para yemeye mi geldin? Koysana cebine paralarını! Nerden buldun bu kadar parayı?

Mitya, oradakilerin ve özellikle Polonyalıların gözlerine takılan buruş buruş banknotları çabucak, utangaç bir tavırla cebine soktu. Kıpkırmızı

kesildi. O anda hancı bir tepsi içinde açılmış bir şişe şampanya ile kadehleri getirdi. Mitya şişeyi kaptı, ama şaşkınlığından ne yapacağını bilemedi. Kalganov şişeyi elinden alıp kadehleri doldurdu.

Mitya hancıya dönerek,

— Bir şişe daha, daha! diye bağırdı, Polonyalıya yaptığı barışa içme önerisini unutarak kadehini kimseyi beklemeden, tek başına, son damlasına kadar dikti. Yüzünün ifadesi birdenbire değişti. Odaya girerken ciddi, trajik olan hali çocuklaştı. Bir anda uslanmış, küçülmüştü adeta. Çevresine çekingen bir sevinçle bakıyor, sık sık sinirli sinirli kihkihliyordu; kovulup yeniden yüz bulmuş bir köpeği andırıyordu. Sanki her şeyi unutarak hepsini hayranlıkla, çocuksu bir gülümsemeyle seyrediyordu. Gülen gözleri Gruşenka'dan ayrılmıyordu. İskemlesini çeke çeke ta koltuğunun yanına getirdi. Ne biçim adamlar olduklarına henüz kesin olarak karar verememekle beraber iki Polonyalıyı belirsizce gözden geçirmişti. Kanepede oturan pane, heybetiyle, dilinin Polonya diline kaçışıyla, ama en çok da piposuyla etkiledi onu… "Pipo içiyor… İyi de ediyor…" diyordu kendi kendine.

Kırklık bir adam olan pane'nin hafifçe buruşuk yüzü, minnacık burnu, kozmetikli, arsız ifadeli ipincecik bıyıkları Mitya'da henüz en ufak ilgi uyandırmamıştı. Hatta adamın Sibirya'da yaptırdığı, şakakları gayet biçimsiz şekilde öne taranmış kötü peruğu bile Mitya'yı fazla şaşırtmadı. Hoşgörülü bir tavırla etrafını seyretmeye devam ederken, "Bu da böyle bir peruk işte, böyle kullanılıyor herhalde!" diye düşündü. İkinci Polonyalı, kanepede oturandan daha genç görünüyordu; odadakileri küstah, kışkırtıcı bir tavırla süzüyor, konuşulanları sessiz bir küçümsemeyle dinliyordu. Bu adam Mitya'nın dikkatini sadece, kanepede oturan pane'ye oranla çok uzun boyuyla çekti. "Ayağa kalksa iki metreyi bulur herhalde…" diye düşündü. Bu uzun pane'nin, kanepede oturanın dostu, adamı, bir çeşit muhafızı olduğu; pipolu bacaksız pane'nin de uzunu emrinde istediği gibi kullandığı Mitya'nın aklından geçenler arasındaydı. Gene de bunu son derece iyi, güzel, uygun buldu. Küçük köpeğin yürekçiğinde rakiplik duygusundan eser yoktu. Gruşenka'nın halinden, sır dolu sesinden henüz bir anlam çıkaramamıştı; sadece bütün kalbiyle sarsılarak Gruşenka'nın ona güleryüz gösterdiğinin, onu "bağışlayarak" yanına oturttuğunun farkındaydı. Şarabı yudumladığını görünce sevincinden deli oldu. Yalnız topluluğun sanki

birdenbire bastırıveren sessizliği onu şaşırttı; hepsini bir şeyler bekleyen bir bakışla süzüyor, sanki, “Niye öyle oturuyorsunuz, neden başlamıyorsunuz beyler?” demek istiyordu.

Kalganov, Mitya’nın düşüncesini anlamış gibi, Maksimov’u göstererek,

— Bunun uydurduğu yalanlara gülüyorduk, diye birdenbire başladı.

Mitya, bakışını hemen Kalganov’a, ardından Maksimov’a çevirdi. Bir şeye sevinmiş gibi,

— Uyduruyor mu? Kah kah kah! diye kısa, donuk bir şekilde güldü.

— Evet. Düşünün, iddiasına göre 1820 yıllarında süvarilerimizin hepsi Polonyalı kadınlarla evlenmiş güya… Saçmanın büyüğü değil mi bu?

Mitya büsbütün coşarak,

— Polonyalılarla mı? diye tekrarladı.

Kalganov, Mitya ile Gruşenka arasındakileri çok iyi biliyordu. Pane’ye ait olanları da tahmin ediyordu, ama bunlarla pek ilgilendiği yoktu. Onun ilgisini çeken sadece Maksimov’du; Maksimov’la buraya gelişleri bir rastlantıydı, Polonyalılarla bu handa ömründe ilk kez karşılaşıyordu. Ama Gruşenka’yı önceden de tanırdı, hatta ahbaplarından biriyle bir kere evine gitmişti; Gruşenka o gün Kalganov’u beğenmemişti. Oysa burada delikanlıya tatlı tatlı bakıyordu, Mitya’nın gelişine kadar onu hafiften okşamıştı da… Ama bu sefer de nedense Kalganov’un ona pek aldırdığı yoktu. Kalganov yaşı yirmiden yukarı olmayan şık giyimli, beyaz yüzlü, sevimli, gür kumral saçlı bir gençti. Arasıra konuşmasıyla, davranışlarıyla çocuklaştığı olurdu, bunu kendisi de bilir, çekinmezdi. Ama bazen, beyaz yüzündeki açık mavi gözlerinin zeki bakışında yaşını aşan anlamlar sezmek mümkündü. Aslında garip, hatta kaprisli bir huyu vardı, gene de her zaman yumuşak başlıydı. Bazen yüzüne durgun, inatçı bir ifade gelirdi. Yüzünüze bakarak sizi dinlerken sanki kendini, bütün varlığıyla ancak onun bildiği bir hayale kaptırmış sanırdınız. Kâh durgunlaşıp pembeleşir, kâh incir çekirdeğini doldurmayacak bir şey için heyecanlanırdı.

— Düşünün, dört gündür onu beraber taşıyorum, diye devam etti Kalganov.

Kelimeleri tembel tembel uzatarak konuşuyordu. Bunu gösteriş olsun diye değil, çok doğal bir biçimde yapıyordu.

— Kardeşiniz onu arabadan itmiş, yere düşmüştü, hatırlar mısınız? İşte o zamandan beri… O vakit pek ilgilendirdi beni; alıp köyüme götürdüm. Ama şimdi öyle yalanlar söylüyor ki, onların adına utanıyorum. Geri götürüyorum.

Pipolu pane, Maksimov'a,

— Pane Polonyalı bir kadının yüzünü bile görmemiştir; olmayacak şeyler söylüyor, dedi.

Pipolu pane'nin Rusçası aslında pek fena değildi, yalnız Rusça kelimeleri Polonya şivesiyle, Polonya diline uydurup söyleyerek dilini bile bile bozuyordu.

Maksimov, sırıtarak,

— Ben de Polonyalı bir pani[104] ile evliydim, dedi.

Kalganov hemen söze karıştı:

— Süvari miydiniz siz? Süvarilerden söz ediyordunuz. Süvari miydiniz?

Kulak kesilmiş, sanki hikmet duymayı bekliyormuş gibi Mitya,

— Öyle ya, süvari miydiniz? diye bağırdı. Kah kah kah!

Maksimov ona döndü:

— Hayır, ben şey… oradaki panenka'lardan[105] söz ediyordum… Bizim hulan'lardan[106] biriyle bir mazurka[107] yaptılar mı, soluğu herifin kucağında alırlar; tıpkı beyaz bir kedicik gibi… Pan-oitz ile Pani-Matka[108] da müsaade eder. Müsaade ederler ya… Bizim hulan da ertesi gün gider kızı ister… İşte böyle, ister kızı, khi-khi-khi…

Sandalyede ayak ayak üstüne atarak oturan uzun boylu Polonyalı,

— Pan laydak'tır…[109] diye homurdandı, ayak değiştirdi.

Mitya'nın gözü adamın boyalı, tabanı kalın, çamurlu kundurasına takıldı. Polonyalıların üst başları da kirliceydi.

— Neden laydak olsun! Niye küfrediyor bu? diye birdenbire kızdı Gruşenka.

Pipolu pane, Gruşenka’ya döndü:

— Pani Agripina, dedi. Pane, Polonya’da kibar pani’leri değil, köylü kızlarını görmüş…

Sandalyedeki uzun boylu Polonyalı küçümseyici bir tavırla,

— Buna hiç kuşku yok, diye karşılık verdi.

Gruşenka onu tersledi:

— Size ne oluyor, bırakın konuşsun! Konuşuyorlar aralarında, ne diye karışıyorsunuz? Eğlendiriyor bizi işte.

Peruklu pane, Gruşenka’yı uzun uzun süzdü, anlamlı bir tavırla,

— Benim engel olduğum yok pani, dedi, tekrar piposunu fokurdatmaya başladı.

Kalganov, ortada önemli bir sorun varmış gibi yeniden heyecanlandı:

— Yo, bu kez pane’nin hakkı var, Maksimov Polonya’ya gitmedi ki, Polonya’yı nereden bilsin! Polonya’da evlenmediniz, değil mi?

— Hayır. Smolensk eyaletinde evlendim. Ama karımı bir hulan daha önce anası, teyzesi ve büyük bir oğlu olan başka bir akrabasıyla Polonya’dan, Polonya’nın ta göbeğinden getirmiş… Bizde teğmendi, iyi bir delikanlıydı. Önce kendisi evlenmek istemiş, ama vazgeçmiş, kız topal çıkmış çünkü…

— Öyleyse siz bir topalla mı evlendiniz? diye bağırdı Kalganov.

— Evet, topalla… Birlikte aldattılar beni, gizlediler… Ben kızın yürürken mahsus hopladığını sanmıştım… hep sıçrıyordu, keyfinden sanıyordum.

Kalganov, çınlayan bir sesle,

— Sizinle evlendiği için mi keyifli olacaktı? diye çocukça bağırdı.

— Evet, öyle sanmıştım… Oysa nedeni başkaymış. Evlendiğimizin akşamı açıkladı bunu ve pek dokunaklı bir tavırla özür diledi, ilk

gençliğinde bir su birikintisini atlarken ayağını sakatlamış, hah ha!..

Kalganov çocuksu bir kahkahayla kanepeye kapandı. Gruşenka da güldü. Mitya sevincinden kendinden geçti.

Kalganov, Mitya'ya döndü:

— Artık yalan söylemiyor biliyor musunuz, doğru söylüyor! Hem biliyor musunuz, iki kere evlenmiş o; bu söz ettiği, ilk karısı… İkinci karısı da kaçmış, hâlâ da sağmış; biliyor muydunuz bunu?

Mitya hızla Maksimov'a döndü,

— Ne diyorsunuz! diye taşkın bir hayret gösterdi.

— Evet, kaçtı. Bu da geldi başıma, diye alçakgönüllülükle doğruladı Maksimov. Bir müsyü ile… En önemlisi, ilkin köyceğizimi olduğu gibi kendi üzerine yaptırttı. "Sen okumuş adamsın, geçim yolunu bulursun nasıl olsa," dedi. Ekiverdi bizi… Bir gün saygıdeğer bir piskopos, "İlk karın topaldı, ikincisinin de ayağı yerlere değmiyor…" demişti. Kih, kih!..

Coşan Kalganov kabına sığamıyordu.

— Şuna bakın, şuna bakın! Yalan söylüyorsa bile —çünkü çoğu zaman yalan söyler— bunu sırf hepimizi eğlendirmek için yapıyor; bunda bir alçaklık yok, değil mi, yok? Bazen severim onu, biliyor musunuz? Alçaklığına alçak, ama doğal bir alçaklık bu, değil mi? Ne dersiniz? Başkaları bir çıkar uğruna alçalır, oysa o bir neden yokken, içinden geldiği için… Bakın, mesela dün yolda hep neyi iddia etti: güya Gogol Ölü Canlar'da ondan söz etmiş… Hatırlar mısınız, orada bir toprak sahibi Maksimov var; Nozdrev ona sopa çekiyor ve "sarhoşken toprak sahibi Maksimov'a sopa ile hakareti" yüzünden mahkemeye veriliyor. Hatırlar mısınız? Düşünün, bizimki, o Maksimov olduğunu, dayağı da yediğini iddia ediyor! Olacak şey mi bu? Çiçikov'un gezisi en geç 1820 yıllarının başlangıcına rastlıyor; yıllar tutmuyor bir kere… Dayağı yemiş olamaz. Olamaz, değil mi, olamaz…

Kalganov'un neden böyle heyecanlandığını anlamak hayli güçtü, yalnız heyecanı candandı, içtendi. Mitya da canla başla ondan yana çıkıyordu. Kahkahayla gülerek,

— Peki ama ya sopa yemişse? diye bağırdı.

Maksimov ansızın söze karışarak,

— Tam da sopa atmadılar ya, dedi, öyle işte…

— Öyle işte de neymiş? Sopa attılar mı, atmadılar mı?

Pipolu Polonyalı sandalyede oturan uzun boylu arkadaşına canının sıkıldığını gösteren bir tavırla,

— Ktura godzine, pane? (Saat kaç?) dedi.

Öteki omuz silkti, ikisinin de saati yoktu.

— Konuşmayalım mı yani? Bırakın başkaları da konuşsun! diye yeniden aksilendi Gruşenka. Çatacak yer aradığı belliydi.

Mitya ilk kez biraz ayılır gibi oldu. Bu kez Polonyalı gizlemediği bir öfkeyle,

— İtiraz ettiğim yok, pani, dedi. Bir şey demedim.

Maksimov pek memnun, biraz da nazlanarak,

— Anlatacak bir şey yok ki, saçma bunlar, diye atıldı. Zaten Gogol'ün kullandığı adların hepsi benzetmedir. Nozdrev'in aslı Nosov'du.[110] Ama Kuvşinikov'u hiç benzetmemiş; Skvornev'di onun adı… Fenardi, gerçekten Fenardi idi, ama İtalyan değildi, bu adı kullanan Petrov adında bir Rustu. Matmazel Fenardi pek cici bici şeydi, pullu kısa bir etekliği vardı. Fıldır fıldır dönerdi, ama dört saat değil, topu topu dört dakika… Gene de hepsinin aklını alırdı.

— Dayağı ne diye yediğini söyle, onu dinleyelim, niye patakladılar seni? diye haykırıyordu Kalganov.

— Piron'un yüzünden.

— Ne Piron'u? diye karıştı Mitya.

— Ünlü Fransız yazarı Piron… Bizimkiler bir panayır lokantasında, kalabalığın arasında içiyorlardı. Beni de davet ettiler. Gelir gelmez hiciv şiirleri okumaya başladım: "Sen misin Boileau, bu ne gülünç kıyafet!.."

(Bolieau da, maskeli baloya, yani hamama[111] gitmeye hazırlandığını söylüyor). Alındı oradakiler… Hemen arkasından bütün aydınların bildiği ikincisini yapıştırdım:

"Sen Sappho'sun, ben de Phaon'um.

Yazık ki

Denize giden yolu bilmiyorsun…"[112]

Bu onları daha çok gücendirdi, yakışıksız şeyler söylediler. Ben de durumu düzelteyim derken işi büsbütün berbat ettim:

Piron hakkında hoş bir fıkra anlattım, Piron Fransız Akademisi'ne kabul edilmeyince öç almak için mezar taşına şöyle bir yazı hazırlatmış:

"Ci-gît Piron qui ne fut rien,

Pas même académicien."[113]

Dayağı bu yüzden yedim işte…

— Peki ama neden?

Maksimov yumuşak, biraz da öğretici bir tavırla,

— Aydın olduğum için, dedi. Zaten insanlar adama sopa atmak için bahane mi bulamazlar, tümen tümen!

Gruşenka, birdenbire sözünü keserek,

— Bırakın bu çirkin şeyleri, dedi. Ben de neşelendirecek bir şeyler anlatacaksınız sandım.

Mitya hemen telaşlandı, gülmeyi kesti. Uzun boylu Polonyalı, kendi düzeyinden aşağı bir toplulukta bulunmaktan canı sıkılan bir adamın kibirli tavrıyla yerinden kalkarak, elleri arkasında, odayı bir baştan bir başa dolaşmaya başladı.

Gruşenka onu küçümser bir bakışla süzdü:

— Bu da boy gösteriyor…

Mitya hemen meraklandı, üstelik kanepede oturan pane'nin ona öfkeli öfkeli baktığını fark etti. Adama dönerek,

— Pane! diye bağırdı, içelim pane! Öteki pane de katılsın, hep birlikte içelim pane'ler…

Üç bardağı yan yana koyarak şampanya doldurdu.

— Polonya'nın şerefine; sizin Polonya'nızın, Polonyalıların ülkesine içiyorum!

Kanepede oturan Polonyalı gururlu, ama koltuklayan bir tavırla,

— Bardzo milo pane, vipiyem![114] dedi.

— Öbür pane, neydi onun adı? diye telaşlanıyordu Mitya. Hey hazret, al bardağını!

Kanepede oturan,

— Pane Vrublevski, diye hatırlattı.

Pane Vrublevski salına salına masaya yaklaştı, ayakta durmaya devam ederek bardağını aldı.

Mitya bardağını kaldırdı:

— Polonya'nın şerefine pane'ler, hurra!

Üçü içtiler, Mitya şişeyi kaparak üç bardağı yeniden doldurdu.

— Şimdi Rusya'nın şerefine içelim ve kardeş olalım!

— Bize de koy, dedi Gruşenka, Rusya'nın şerefine ben de içeceğim.

— Ben de, dedi Kalganov.

— Ben de, ben de isterim… Koca ninemiz, sevgili Rusyamız şerefine ben de içerim! diye kihkihledi Maksimov.

— Hep birlikte! diye bağırdı Mitya. Getir bir daha patron!

Mitya'nın getirdiklerinden kalan üç şişe de geldi. Mitya bardakları doldurdu.

— Rusya'nın şerefine, hurra! diye bir daha bağırdı. Polonyalılardan başka hepsi içti; Gruşenka bardağı son damlasına kadar dikti. Pane'ler bardaklarına el sürmediler.

— Niye öyle yapıyorsunuz pane'ler? Ne demek bu? diye birdenbire haykırdı Mitya.

Pane Vrublevski bardağını kaldırarak gür sesle,

— 1772 yılından önceki Rusya'ya! dedi.[115]

— Oto bardzo penkne![116] diye bağırdı öbür pane. İkisi birden bardaklarını diktiler.

Mitya söylendi:

— Pek aptal şeylersiniz, pane'ler!

Polonyalılar, horoz gibi, Mitya'nın üstüne yürüyerek, tehditle,

— Pa-ne! diye haykırdılar. En çok Vrublevski hiddetlenmişti:

— İnsan anayurdunu sevmez olur mu hiç? diye bağırdı.

— Susun, dalaşmayın! Kavga istemem!

Gruşenka buyurgan bir tavırla ayağını yere vurdu. Yüzü kıpkırmızı olmuştu, gözleri alev saçıyordu. Yeni içtiği bir bardak şampanya kendini göstermeye başlamıştı. Mitya pek korktu.

— Kusura bakmayın pane'ler, suç benim, bir daha yapmam Vrublevski, yapmam bir daha; yapmam pane Vrublevski!

Gruşenka,

— Sen sus da otur şuraya, ne budala şeysin! diye öfkeyle tersledi Mitya'yı.

Hepsi oturup sustular, birbirlerinin yüzlerine bakıyorlardı.

Gruşenka'nın bağırmasına akıl erdiremeyen Mitya,

— Hepsinin nedeni benim! diye başladı gene. Niye böyle oturuyoruz? Bir şeyler yapalım… neşelenmek için, yeniden neşelenmek için, yeniden

neşelenmek için…

— Eğlenecek ne var ki… diye tembel tembel söylendi Kalganov.

— Yirmi bir oynasak… deminki gibi… diye kih kih güldü Maksimov.

Mitya da ona katıldı:

— Yirmi bir mi? Mükemmel! Pane'ler de razı olursa…

Kanepedeki Polonyalı görünüşte isteksizce,

— Puzno Pane,[117] diye karşılık verdi.

Pane Vrublevski de,

— Doğru, diyerek ondan yana çıktı.

— Puzno mu? Puzno da neymiş, diye sordu Gruşenka.

Kanepedeki Polonyalı,

— Vakit geç demek, diye açıkladı.

Gruşenka birdenbire kızdı. Tiz bir sesle,

— Geçmiş, yapamazlarmış… Ne biçim adam bunlar! diye bağırdı. Kendileri somurtur, başkalarının yüzünün gülmesini istemezler. Sen gelmeden önce de Mitya, hep böyle dilini yutmuş gibi duruyor, kasılıyorlardı.

— Tanrıçam! diye bağırdı kanepedeki Polonyalı, istediğin gibi olsun! Güleryüz görmediğim için üzgünüm. Sonra Mitya'ya dönerek,

— Hazırım pane, diye ekledi.

Mitya, cebindeki para destesini çıkarıp iki tane yüz rublelik banknotu çekip masaya attı:

— Başla Pane! Çok para kaybetmek istiyorum, sen kazan hepsini. Al kâğıtları, banka sen ol.

Kısa boylu Polonyalı ciddi, kesin bir tavırla,

— Kâğıtlar hancıdan olsun, dedi.

— To nâlepşi sposub,[118] diye ekledi Vrublevski.

— Hancıdan mı? Hay hay, anladım; hancıdan olsun, iyi düşündünüz bunu pane'ler.

Mitya, han sahibine dönerek,

— Kâğıt getir! diye emir verdi.

Adam açılmamış bir deste kâğıt getirdi Mitya'ya. Kızların toplanmaya başladığını, dümbelek çalan Yahudilerin henüz gelmediğini ama nerdeyse sökün edeceklerini, yiyecekle troykanın da henüz görünürlerde olmadığını bildirdi. Mitya masadan fırlayarak bazı emirler vermek için bitişik odaya koştu. Kızlardan ancak üçü gelmişti. Marya aralarında değildi, Mitya ne yapmak gerektiğini, ne diye yerinden fırlayıp oraya geldiğini kendisi de bilemiyordu. Patrona, sandıktan şeker, akide, sütlü karamela çıkarıp kızlara dağıtmasını söyledi.

— Andrey'e de votka verin; votka verin Andrey'e, kırdım onu ben… diye gelişigüzel tembihledi.

O anda hemen arkasından oraya yetişen Maksimov Mitya'nın omzuna dokundu. Fısıltılı bir sesle,

— Beş ruble verir misiniz bana? dedi. Ben de talihimi deneyeyim, kih, kih!

— Güzel, mükemmel! On ruble alın, buyurun!

Mitya banknot destesini bir kere daha çıkararak arasından bir onluk seçti.

— Bunu kaybedince gene gel, emi?

Maksimov,

— Başüstüne, diye sevinçle fısıldadıktan sonra salona koştu.

Mitya hemen döndü, beklettiği için özür diledi. Pane'ler artık oturmuş, kâğıt destesini açmışlardı. Daha güleryüzlü, hatta sevimli bir görünüşleri

vardı. Kanepedeki pane piposunu tazeledi, kâğıtları karıştırmaya hazırlanıyordu, yüzü resmileşmişti adeta.

Pane Vrublevski,

— Yerlerinizi alın pane'ler, diye seslendi.

— Yo, ben oynamam artık, dedi Kalganov. Demin elli ruble ütüldüm bunlara.

Kanepede oturan Polonyalı ona döndü:

— Pane'nin talihi yoktu demin, bu sefer şansı açılmıştır belki…

— Banko ne kadar? diye heyecanlandı Mitya.

— Yüz, iki yüz… sür sürebildiğin kadar, pane!

— Bir milyon! diye kahkahayla güldü Mitya.

— Pane, Yüzbaşı Podvisotski'den söz edildiğini duydun mu hiç?

— Kimmiş o?

— Varşova'da dileyen banko diyebilir. Podvisotski geliyor; bakıyor, yerde bin altın kadar var. Banko diyor. Bankadaki, "Pane, Podvisotski, para sürecek misin, yoksa kredinle mi oynuyorsun?" diye soruyor. "Kredimle", diyor Podvisotski. "Çok güzel, pane." Banka kâğıtları dağıtıyor, Podvisotski kazanarak bin altını alıyor. Banka, "Dur pane," diyor, bir kutuyu açarak içinden bir milyon çıkarıyor. "Bu da senin!" diyor. Banko bir milyonmuş… "Bunu bilmiyordum," diyor Podvisotski. Banka, "Sen şerefini ortaya koydun, pane Podvisotski! diye karşılık veriyor. Bu oyunu biz de şerefimizle oynarız…" Böylece Podvisotski bir milyonu alıyor.

— Yalan bu, dedi Kalganov.

— Pane Kalganov, diliniz bu kibar topluluğa uygun düşmüyor.

Mitya da,

— Polonyalı bir oyuncu sana bir milyon verecek, bekle! diye ağzından kaçırdı. Ama çabucak toparlanıverdi:

— Affet pane, özür dilerim, gene bir suç işledim… Evet, tabii verir, ortada şeref var… Polonyalı şerefi uğruna verir bir milyonu! Bak nasıl Polonya dili konuşuyorum! Kah kah!.. Hadi on ruble koyuyorum valeye!

— Ben de dama, şu cici kupa kızına, körpecik panenka'ya bir rublecik koyuvereyim, kih, kih!

Maksimov kupa kızını sürerek masaya iyice sokuldu, etraftan saklamak ister gibi masanın altında acele acele istavroz çıkardı.

Mitya kazandı. Maksimov'un rublesi de kazandı.

— İki misli! diye bağırdı Mitya.

Bir ruble kazandığına delice sevinen Maksimov,

— Ben de bir rublecik daha koyayım; küçücük, sapsarı bir rublecik… diye mırıldandı.

— Kaybettim, dedi Mitya. Şimdi de yediliye iki misli…

Yediliye konulanlar da gitti.

Kalganov, birdenbire,

— Bırakın artık, dedi.

Fakat Mitya, kat kat artırarak sürmeye devam ediyordu.

— Bir daha iki misli! diye olanca şiddetiyle haykırdı.

Kanepedeki Pane,

— İki yüz ruble kaybettin pane; gene mi iki yüzüne? diye sordu.

— İki yüz mü? Al iki yüz daha! Hepsi iki misli!

Mitya, cebinden kaptığı parayı tam kızın üzerine fırlatırken Kalganov birdenbire kâğıdı eliyle örttü. Gür bir sesle,

— Yeter! diye bağırdı.

Mitya,

— Ne oluyorsunuz? diye ona döndü.

— Yeter, istemiyorum. Oynamayacaksınız artık.

— Neden?

— İşte. Bırakın gidin, o kadar. Oynatmayacağım bir daha.

Mitya şaşkınlık içinde bakıyordu ona. Gruşenka, sesi garipleşerek,

— Bırak Mitya, haklı belki de, dedi, zaten çok kaybettin.

Polonyalılar son derece gücenik bir tavırla yerlerinden kalktılar. Kısa boylu, Kalganov'u sert bir bakışla süzdü.

— Şaka mı ediyorsun pane?

Pane Vrublevski de,

— Ne cesaretle yapıyorsunuz bunu? diye haykırdı.

— Bağırmayın bakalım, bağırmayın! Sizi gidi Hint horozları! diye tersledi onları Gruşenka.

Mitya sırayla hepsine bakıyordu. Gruşenka'nın yüzünde bir şey dikkatini çekmişti. O anda kafasında yepyeni, garip bir düşünce gelip geçti.

Polonyalı öfkeden kıpkırmızı kesildi:

— Pani Agripina, diye başlarken Mitya ona sokuldu, omzuna vurarak,

— Biraz bakar mısın hazret, dedi.

— Ne istiyorsunuz, pane?

— Şu odaya geçiverelim; sana pek memnun olacağın bir çift sözüm var.

Kısa boylu Polonyalı şaşırdı, Mitya'ya korka korka baktı. Gene de hemen razı oldu, yalnız pane Vrublevski'nin de birlikte gelmesini şart koştu.

— Muhafızın mı? Hay hay, o da gelsin, o da gerekli bize… Hatta mutlaka gelsin. Hadi, marş marş, pane'ler!

— Nereye öyle? diye merakla sordu Gruşenka.

— Hemen geleceğiz.

Mitya'nın yüzünde bir cesaret, beklenmedik bir dinçlik vardı. Oysa bir saat önce bu odaya bambaşka bir yüzle girmişti. Polonyalıları kızlar korosunun toplandığı ve sofranın kurulu olduğu büyük salona değil, sandıkların, bohçaların, basma yüzlü yastık kümeleriyle iki yatağın bulunduğu sağdaki odaya götürdü. Köşede ufak, boyasız bir masada mum yanıyordu. Pane'yle Mitya karşı karşıya oturdular, iriyarı pane Vrublevski elleri arkasında, yanlarında durdu. Polonyalılar Mitya'ya ciddi, aynı zamanda merakla bakıyorlardı. Kısa boylusu,

— İsteğin ne, pane? diye geveledi.

— Bak, lafı uzatmayacağım: şu parayı al, —Mitya cebinden banknotları çıkardı— razıysan üç bini al, dilediğin yere git.

Polonyalı dikkat kesilmiş, gözlerini Mitya'nın yüzünden ayırmıyordu.

— Trji tisöntzi mi Pane?[119] Vrublevski ile bakıştılar.

— Trji, panel'er, trji! Şimdi, beni dinle pane. Akıllı adama benziyorsun, şu üç bini al, sonra cehennemin dibine kadar yolun var. Vrublevski'yi de beraber götür. Duydun mu? Ama hemen, şu anda, hem de temelli git, anladın mı? Pane şu kapıdan çıkıp bir daha görünmeyeceksin… Orada bir şeyin kaldı mı; palton, kürkün falan? Getiririm ben. Bir troyka da hazırlarlar sana, dovidzenye[120] pane! Ne dersin?

Mitya güvenli bir tavırla karşılık bekliyordu. En ufak bir kaygısı yoktu. Polonyalının yüzünden son derece kesin bir ifade gelip geçti.

— Ödeme nasıl olacak, pane?

— Beş yüz hemen şimdi, yol masrafı ve kaporo olarak vereceğim. İki bin beş yüzü de yarın şehirde, ne yapıp yapıp bulacağıma şerefim üzerine yemin ederim.

Polonyalılar yeniden bakıştılar. Kısa boylusunun yüzü kötü bir ifade almaya başladı, işin ters gittiğini sezinleyen Mitya,

— Hadi yedi yüz, beş yüz değil, yedi yüzü hemen eline vereceğim! dedi. Ne oldun pane, inanmıyor musun? Yoksa üç binin tamamını mı vereyim sana? Ben vermesine veririm; sen de yarından tezi yok geri dönersin… Hem yanımda üç bin yok, param şehirde, evimde…

Konuştukça Mitya'nın cesareti kırılıyordu.

— Vallahi evde… saklıyorum…

Bacaksız pane'nin yüzünde bir anda aşırı bir gurur belirdi. Alayla,

— Başka bir isteğin de var mı? diye sordu. Pfe! A, Pfe![121]

Küçük pane yere tükürdü. Vrublevski de tükürdü. Mitya, umutsuzca her şeyin bittiğini anladı.

— Gruşenka'dan daha çok koparmayı umduğun için tükürüyorsun… Pis beleşçiler!

— Hakarete bakın!

Boysuz pane birdenbire pişmiş istakoz gibi kızardı, dehşetli öfkelenerek hızlı adımlarla odadan çıktı. Vrublevski yalpalayarak onu izledi. Geriden bozulmuş, şaşkın bir durumda Mitya yürüyordu. Gruşenka'dan korkuyordu. Polonyalının hemen kıyameti koparacağını hissediyordu. Düşündüğü gibi çıktı. Polonyalı salona girince Gruşenka'nın önünde sahnedeymiş gibi durdu.

— Pani Agripina, yestem do jivego dotknentim!..[122] diye başladı.

Fakat bu Gruşenka için sanki bardağı taşıran damla oldu:

— Rusça konuş! diye bağırdı. Rusça konuş, artık Polonya dili konuşmak yok! Eskiden pekâlâ konuşurdun Rusçayı, beş yılda nasıl unuttun?

Gruşenka öfkesinden kıpkırmızı kesilmişti.

— Pani Agripina…

— Ben Agrafena'yım, Gruşenka da diyebilirsin. Rusça konuş, dinlemem seni yoksa!

Polonyalı, kibirinden burnundan soluyarak, Rusça kelimeleri eze büze, tumturaklı bir dille konuşmaya başladı:

— Pani Agrafena, ben buraya eskileri unutup bağışlamaya geldim. Bugüne kadar olanları unutmaya…

Gruşenka yerinden fırlayarak,

— Ne bağışlaması? diye bağırdı. Sen mi beni bağışlamaya geldin?

— Evet, ben yüksek ruhlu bir insanım. Âşıklarınla karşılaşmak şaşırttı beni doğrusu… Pane Mitya öbür odada bana buradan gitmem için üç bin teklif etti. Tükürdüm yüzüne.

Gruşenka haykırdı:

— N e e?.. Sana benim için para mı vermeye kalktı? Doğru mu bu Mitya? Nasıl cesaret ettin buna? Satılık mıyım ben?

— Pane, pane!.. diye haykırdı Mitya. Temizdir o, tertemiz… Âşığı olmadım ben, yalan söylüyorsunuz!

Gruşenka bağırarak,

— Buna karşı ne diye savunuyorsun beni? dedi. Temiz kalmam erdemli oluşumdan ya da Kuzma'nın korkusundan değil ki… Sadece bunun karşısına onurumla çıkıp, suratına "Alçaksın" diyebilmek istedim. Gerçekten para almadı mı senden?

— Nasıl almaz! diye bağırdı Mitya. Yalnız üç binin hepsini birden istedi; ben peşin olarak yedi yüz veriyordum.

— Durum açık: param olduğunu duyduğu için evlenmeye geldi.

— Pani Agripina! diye köpürdü Polonyalı, ben bir şövalyeyim, soyluyum, aşağılık serserinin biri değilim! Oysa eski pani'nin yerinde arsız, bambaşka bir kadın buldum…

— Defol geldiğin yere öyleyse! Emir versem şimdi atarlar buradan seni!

Gruşenka kendinden geçmiş, barbar bağırıyordu:

— Ne budalaymışım, ah ne budalaymışım!.. Tam beş yıl kendime etmediğimi bırakmadım. Hoş bunu onun yüzünden yapmadım, hırsımdan yiyip bitirdim kendimi. Zaten bu o değil ki. Böyle miydi o? Bu, onun babası olmalı. Başındaki peruğu nereden buldun? Öteki şahindi, bu paytak bir ördek… Öbürü güler, bana şarkılar söylerdi… Beş yıldır gözyaşı döktüm; ah, ne budala, alçak, hayasız karıymışım ben!

Koltuğa çöküp yüzünü elleriyle örttü. Tam o sırada soldan, bitişik odadan nihayet toplanabilen Mokroye'li kızlar korosunun oynak oyun havası duyuldu.

Vrublevski,

— Kepazelik bu! diye kükredi. Patron, atsana şu hayasızları!

Bağırıp çağırmalardan kavga kokusu alarak epeydir kapıdan merakla bakan han sahibi hemen odaya daldı. Vrublevski'ye dönerek nedeni anlaşılmaz bir kabalıkla,

— Ne yırtınıp duruyorsun? dedi.

— Hayvan!

— Hayvanmışım… Demin ne biçim kâğıtlarla oynadığını unutuyorsun ama… Sana açılmamış kâğıt verdim, onu sakladın, işaretli kâğıtlarınla oynadın! Bunun için seni Sibirya'ya yollatabilirim, haberin var mı? Kalpazanlıktan farkı yok bunun.

Han sahibi kanepeye doğru yürüdü, parmaklarını kanepenin arkalığıyla yan yastığın arasına sokarak açılmamış bir kâğıt destesi çıkardı.

— İşte kâğıtlar, olduğu gibi, açılmamış! Kaldırıp odadakilere gösterdi.

— Kâğıtları oraya gizleyip yerine kendininkileri nasıl koyduğunu gözlerimle gördüm.

— Ben de, öbür Polonyalının iki kere kâğıt çaldığını gördüm! diye bağırdı Kalganov.

Gruşenka ellerini birbirine vurarak,

— Aman ne çirkin, ne ayıp şeyler bunlar! dedi ve gerçekten utancından kızardı. Yarabbim, ne hale gelmiş bu adam!

Mitya,

— Ben de sandım ki… diye başladı, ama sözünü bitirmesine kalmadan, bozguna uğrayan, öfkesinden çılgına dönen Vrublevski yumruğunu kaldırarak,

— Orospu! diye haykırdı.

Mitya o anda üstüne atıldı, kaptığı gibi havaya kaldırdı, salondan demin konuştukları sağdaki odaya uçuruverdi. Salona dönünce heyecanından tıkanarak,

— Serdim yere, dedi. Saldırıyor kerata, ama kolay kolay çıkamaz oradan!

Kapının bir kanadını örtüp öbürünü açık tutarak, kısa boylu Polonyalıya seslendi:

— Siz de buyurmaz mısınız hazret? Pşepraşam![123]

Han sahibi Trifon Borisiç,

— Beyim, Dmitri Fyodoroviç, dedi, şu heriflerden kaybettiğin parayı geri alsana. Paranı çaldılar sayılır.

— Ben elli rublemi istemiyorum, dedi Kalganov.

— Ben de iki yüzü almam! diye karşılık verdi Mitya. Dünyada almam. Bununla avunsun bari.

— Aferin Mitya! Yamansın! diye bağırdı Gruşenka, sesi öfke doluydu.

Kızgınlığından mosmor kesilen bacaksız Polonyalının azameti gene yerindeydi. Kapıya yollanırken birden durdu, Gruşenka'ya dönerek,

— Benimle gelmek istiyorsan buyur pani, dedi. İstemiyorsan, hoşça kal.

Olanca azametiyle, hiddet ve gururundan oflaya poflaya öbür odaya geçti. Kendine göre kişilik sahibiydi… Kendine o kadar güveniyordu ki, pani'nin peşinden geleceğinden hâlâ umutluydu. Mitya arkasından kapıyı hızla kapadı.

— Kilitleyin şunları, dedi Kalganov.

Ama anahtar sesi öbür taraftan duyuldu, Polonyalılar kapıyı kendileri kilitlediler.

— Hadi, güle güle… Uğurlar olsun! diye sert, haşin bir sesle bağırdı Gruşenka.

VIII

Çılgınlık

Çılgınca bir âlem, delice bir eğlence başladı. Gruşenka herkesten önce, bağırarak, şarap istedi: “İçeceğim, iyice sarhoş olana kadar… Geçen seferki gibi, hatırlar mısın Mitya, burada tanıştığımız gün olduğu gibi!..”

Mitya da düşte gibiydi, “mutluluğuna” kavuşacağını sezinliyordu.

Bununla birlikte, Gruşenka onu durmadan yanından kovuyor, “Git, eğlen; ötekilere de söyle oynayıp zıplasınlar, eğlensinler!” diyordu. “Her şey o zamanki, o günkü gibi olsun!” diye tekrarlayıp duruyordu. Alabildiğine coşmuştu. Mitya da sağa sola koşuşup emirler veriyordu. Koro bitişik odada toplandı. Konukların oturduğu dar oda basma bir perdeyle ikiye ayrılmıştı; perdenin öte yanında öbür odadakinin eşi, kocaman bir yatak vardı. Şişkin kuştüyü döşeğin üzerine basma yüzlü kuştüyü yastıklar yığılmıştı. Hanın “temiz” konuklar için ayrılmış dört odasının hepsi yataklıydı. Gruşenka kapının yanına yerleşti, Mitya ona koltuk getirdi. “O zaman” da, burada yaptıkları ilk içki âleminde de böyle oturmuş, koro ile oyunları seyretmişlerdi. Keman, dümbelek çalan Yahudiler geldiler. Sonunda dört gözle beklenen içkilerle yiyecekleri taşıyan troyka yetişti. Mitya oraya buraya koşuşup duruyordu. Odaya seyir için dışardan kadınlı erkekli köylüler toplanmaya başladı. Hepsi çoktan yattıkları halde uyanmışlar, bir ay önceki gibi zorlu bir şölenin kokusunu almışlardı. Mitya gelenlerle selamlaşıyor, tanıdıklarla kucaklaşıyor, yüzlerini hatırlıyor, şişeleri açarak önüne gelenin bardağını dolduruyordu. Şampanyaya üşüşen sadece kızlardı, erkekler daha çok romla konyaktan, hele sıcak punçtan pek hoşlanıyorlardı. Mitya kızlara kakao pişirmelerini, ayrıca bütün gece gelen giden oldukça çay, punç yapmaları için üç semaverin durmadan kaynamasını emretti. Herkes dilediğini yiyip içecekti… Kısacası bir kargaşalıktır başladı, ama Mitya hayatından memnundu, tam ona göre bir havaydı bu, ortalık karıştıkça onun da keyfi artıyordu. O anda mujiklerden biri para istese, hemen banknot destesini çıkarır, sağa sola hesapsızca dağıtmaya başlardı. Hanın sahibi Trifon Borisoviç, besbelli Mitya’yı korumak için hiç peşinden ayrılmıyordu. Galiba o gece uykudan vazgeçmişti, pek az içiyordu; (topu topu bir punç içmişti…) Ona kalırsa, Mitya’nın çıkarı bundan iyi korunamazdı. Gerekli anlarda tatlılıkla, alttan alarak onu durduruyor, “Geçen seferki gibi” mujiklere “sigarayla Ren şarabı” sunmaktan, hele —

Tanrı korusun — para vermekten vazgeçirmeye çalışıyordu. Hele kızların likör içip şekerleme yemelerine de son derece içerliyordu. “Hepsi bitli bunların, Dmitri Fyodoroviç,” diyordu, “attığım tekmeleri bile şeref sayarlar, böyledir bunlar!” Mitya yeniden Andrey’i hatırladı, punç götürmesini söyledi. Yumuşak, duygulu bir sesle “Kırdım onu demin,” diye tekrarlıyordu. Kalganov baştan içmek istemedi, kız topluluğundan da hoşlanmadı, ama bir iki kadeh şampanya yuvarladıktan sonra adamakıllı neşelendi. Odadan odaya dolaşıp gülüyor, her şeyi, herkesi, şarkıları, müziği övüp duruyordu. Maksimov da sarhoşluğun verdiği neşe ve uyuşukluk içinde ondan ayrılmıyordu. Kafası dumanlanmaya başlayan Gruşenka, Mitya’ya Kalganov’u gösteriyor, “Ne sevimli, ne cici çocuk!” diyordu. Mitya olanca coşkunluğu ile Kalganov’la, Maksimov’la kucaklaşmaya koşuyordu. Nerdeyse bir önseziyle bir şeyler olmasını bekliyordu. Gerçi Gruşenka ona belirli bir açıklama yapmamıştı hatta konuşmayı bile bile geri bırakır gibiydi, sadece arada bir tatlı, sıcak bakışlarla süzüyordu onu. Sonunda birdenbire elinden sımsıkı tutarak kendine doğru çekti. O anda kapının yanında koltukta oturuyordu.

— Demin buraya girişin neydi öyle… ödüm koptu!.. Beni ona nasıl bırakacaktın! Bırakabilir miydin?

Mitya sevinç içinde,

— Mutluluğuna kıymak istemiyordum… diye mırıldandı.

Ama Gruşenka karşılık beklemiyordu.

— Hadi git… eğlen! diye tekrar gönderiyordu onu, hem sızlanma, gene çağırırım!

Mitya gidince, genç kadın gene şarkı dinlemeye, oyun seyretmeye başlıyor, bakışları nereye gitse Mitya’nın üstünde toplanıyordu. Bir çeyrek saat geçmeden gene çağırıyor, öteki de koşa koşa yanına geliyordu.

— Gel, otur şuraya; benim buraya gelişimi nasıl duyduğunu anlat. İlk kimden duydun bunu?

Mitya yeni baştan, kesik kesik, karmakarışık, heyecanla, tuhaf bir şekilde anlatmaya koyuluyordu. Anlatırken sık sık kaşlarını çatıyor, birdenbire duraklıyordu.

O zaman Gruşenka,

— Niye öyle surat asıyorsun? diye, soruyordu ona.

— Hiç… bir hasta bıraktım orada da… Bir iyileşse, iyileştiğini bilsem, ömrümün on yılını verirdim!

— Hastaya Tanrı şifa versin. Demek yarın kendini vuracaktın, öyle mi? Budala, hem neden? Ama ben de senin gibi delileri severim zaten!

Gruşenka'nın dili gitgide peltekleşiyordu.

— Demek benim için her fedakârlığa razısın, öyle mi? Yarın kendine… gerçekten mi? Yo, hele dur, belki yarın benim de sana bir diyeceğim olur. Ama bugün değil, yarın. Sen bugün isterdin tabii… Hayır, bugün olmaz… Hadi git git, eğlen…

Bir keresinde de adeta şaşkın, endişeli bir tavırla yanına çağırdı:

— Neden hüzünlüsün öyle, sıkıldığını görüyorum… Evet, evet, görüyorum!

Mitya'nın gözlerinin içine dikkatle baktı.

— Orada mujiklerle kucaklaşıp bağırıp çağırıyorsun, ama bir şeyin var, farkındayım. Olmaz öyle, eğlen; ben neşeliyim, sen de neşeli ol… Burada sevdiğim biri var, bil kim? Ayy, şuna bak, çocuğum uyuyuverdi, sızdı yavrucak!

Kalganov'u gösteriyordu. Delikanlı gerçekten kafayı vurmuş, oturduğu kanepede birden sızıvermişti. Kendinden geçmesi sadece sarhoşluktan değildi, nedense birdenbire keder basmış; onun söyleyişiyle "canı sıkılmıştı". İçki âlemi kızışıp kızların davranışları, şarkıları hayasızlaştıkça Kalganov tiksinti duymaya başlamıştı. Oyunları saçmaydı: iki kız ayı kılığına girmiş, afacan Stepanida elinde sopayla ayıcı olmuş, ayıları oynatıyordu. "Kıpırdan Marya, yoksa sopayı yersin!" diye bağırıyordu. Sonunda ayılar, odayı tıklım tıklım dolduran köylü kalabalığının kahkahaları arasında oldukça biçimsiz şekilde yere yuvarlandılar.

Gruşenka, yüzünde duygulu bir ifadeyle, önemli bir düşünce açıklıyormuş gibi,

— Varsın eğlensinler, diyordu. Böyle bir eğlenti fırsatı bir daha nereden ellerine geçer! Sevinmekte haklı zavallılar…

Kalganov'da, üzerine çamur sıçramış gibi bir hal vardı. Odadan çıkarak,

— Ne çirkin oluyor şu halk eğlencelerimiz, dedi. Gençlerin yazın yaşadıkları aşk gecelerinden farksız…

Hele çeşitli yolculara kızların verdikleri karşılıkları anlatan bir şarkıdan hiç hoşlanmadı.

Bey, kızlara, onu

Sevip sevmediklerini sormuş…

Kızlar beylerin sevilemeyeceğine karar vermişler:

Bey acı acı döver

Onu sevemem ben!

Beyden sonra yoldan bir çingene geçiyormuş. (Şarkıda "çingene" kelimesinin ilk hecesine özellikle basıyorlardı):

Çingene, kızlara, onu

Sevip sevmediklerini sormuş…

Ama çingene de sevilemezmiş:

Çingene hırsızlık eder,

Ben de gözyaşları dökerim…

Yoldan geçenler kızlara sormaya devam etmişler; aralarında bir de er varmış:

Er, kızlara, onu

Sevip sevmediklerini sormuş…

Eri küçümseyerek terslemişler:

Er çantasını taşır,

Ben de arkasından…

Sansürün izin vermeyeceği kadar açık, kaba olan son sözler olduğu gibi söylendi ve dinleyicilerin coşkun övgüleriyle karşılandı. Sonunda tüccar uygun bulundu:

Tüccar, kızlara, onu

Sevip sevmediklerini sormuş…

Sevdikleri anlaşılmış:

Tüccar para kazanacak,

Ben de saltanat süreceğim…

Kalganov içerledi adeta. Yüksek sesle,

— Daha yeni çıktı bu şarkı, dedi, kimden öğreniyorlar bilmem ki! Yahudi ile şimendiferciyi unuttular; onlar hepsini bastırırdı!

Sonra bayağı gücenik bir tavırla canının sıkıldığını söyleyerek kanepeye geçti, hemen uyuyuverdi. Sevimli yüzü biraz soldu, başı kanepenin yastığına düştü.

Gruşenka, Mitya'yı onun yanına götürdü.

— Ne güzel çocuk, bak. Demin saçlarını taradım; yumuşacık, hem de gür…

Gruşenka eğildi, uyuyan delikanlıyı sevecenlikle alnından öptü. Kalganov o anda gözlerini açtı, genç kadına baktı. Sonra doğrularak, aklının başka yerde olduğunu gösteren bir tavırla, Maksimov'un nerede olduğunu sordu.

— Bak şunun aradığına! diye güldü Gruşenka. Azıcık benimle otur. Sen de git, Maksimov'u bul, Mitya.

Maksimov kızların yanındaydı. Arada bir likör içmeye gidiyor, tekrar yanlarına dönüyordu, o aralık iki fincan kakao da içti. Yüzü kızarmış, burnu morarmış, gözleri nemlenmiş baygın baygın bakıyordu. Gruşenka ile Kalganov'un yanına koşarak, çalgıcıların çalacakları bir hava ile Sabotyera[124] oynayacağını haber verdi.

— Böyle kibar sosyete oyunlarını çocukken öğrettiler bana.

— Peki git. Sen de onunla git, Mitya. Ben de buradan seyrederim oyunu.

Kalganov, Gruşenka'nın yanında kalması önerisini saf bir tavırla reddederek,

— Yo, ben de, ben de onları seyretmeye gideceğim! diye bağırdı.

Hep birlikte gittiler. Maksimov gerçekten oynadı, ama Mitya'dan başka ona önem veren olmadı. Oyun birtakım sıçramalardan, ayak tabanına vurmalardan ibaretti. Kalganov hiç beğenmediği halde, Mitya oyuncuyu öptü bile.

— Sağol, yoruldun, değil mi? Niye o yana bakıyorsun, şeker ister misin? Bir puro?

— Bir sigara olursa…

— Bir şey içer misin?

— Bir kadehçik likör… Şey, çikolatalı şekeriniz yok mu?

— Canım, masa şeker dolu, gönlünün dilediğini al!

— Vanilyalı istiyorum… İhtiyar işi… Kih, kih!

— Yok ondan, kusura bakma.

İhtiyarcık birdenbire Mitya'nın kulağına eğildi:

— Şey, dedi, şu kızcağız, Maryuşka var ya… Kih, kih… onunla biraz ahbaplık etsek, sayenizde…

— Bak, neler de istiyor! Yo birader, olmaz öyle şey!

Maksimov boynunu bükerek,

— Kimseye zararım dokunmuyor ki… Ne olurdu sanki… diye mırıldandı.

— Peki, peki. Gerçi buradakiler sadece şarkı söyleyip oyun oynuyorlar ama… adam sen de! Hadi oldu olacak, sen de ye, iç, eğlen. Para lazım mı?

— Eh, sonra belki… diye sırıttı Maksimov.

— Pekâlâ, pekâlâ.

Mitya’nın başı ateşler içindeydi. Dışarı çıkarak iç avludan binanın bir kısmını çevreleyen ahşap bir balkonu geçti. Serin hava canlandırdı onu. Karanlıkta, tek başına, bir köşede durdu, birdenbire iki eliyle başını tuttu. Dağınık düşünceleri birleşti, duyguları tek bir duygu halini aldı, her şey ansızın aydınlanıverdi. Korkunç, dehşet veren bir aydınlanmaydı bu! Aklından, “Öleceksem, şimdi ölmeliyim!” diye geçti. “Gidip tabancamı getireyim; burada, bu karanlık, çamurlu köşede her şey bitsin…” Bir dakika kadar kararsızlık içinde durdu. Demin buraya uçarak gelirken arkasında rezillik, bir hırsızlık, bir de kan… evet, kan da bırakıyordu!.. Ama o zaman daha kolaydı, çok daha kolaydı! O zaman her şeyi bitmiş biliyordu: Gruşenka’yı kaybetmiş, başkasına bırakmıştı; Gruşenka yoktu onun için… O zaman böyle bir karar vermek çok daha kolaydı. Bunu kaçınılmaz, mutlaka gerekli bir sonuç olarak görüyor, yaşaması için bir neden bulamıyordu artık. Ya şimdi? Şimdi o zamanki gibi miydi? Şimdi hiç değilse kâbus sona ermişti. Gruşenka’nın “ilk gözağrısı”, kaderinin adamı iz bırakmadan ortadan silinmişti. Korkunç hayalet öyle ufalmış ve gülünçleşmişti ki, onu kucaklayıp apar topar yatak odasına götürmüş, üstelik kilitlemişlerdi. Artık geri dönemezdi. Gruşenka utanıyor; Mitya, gözlerinden, onun kimi sevdiğini anlıyordu. Asıl şimdi yaşamalıydı, ama mümkün değildi. “Tanrım, duvarın dibinde yatanı dirilt!.. Bu büyük acıdan koru beni! Benim gibi günahkârlar için mucizeler yarattın Sen! Ah, bir ölmemişse o ihtiyar! O zaman rezaletimin son kalıntısını da temizlerim, çaldığım parayı geri veririm; yerin dibinden çıkarır, ama gene de veririm! Rezaletin izleri yalnız kalbimde, kalbimde kalacak. Ama hayır, hayır, mümkün değil, tabansızca hayaller bunlar. Yerin dibine batsın hepsi!”

Gene de sanki karanlıkta bir umut ışığı parlamıştı. Mitya yerinden fırlayıp içeriye, ömrünün sonuna kadar ecesi olacak kadına koştu. “Onun aşkının bir saati, bir dakikası, rezaletin verdiği azap içinde geçen bütün bir hayata bedel sayılamaz mıydı?” Bu anlamsız soru içine yerleşti. “Ona, yalnız ona gitmeli, onu görüp dinlemeli, her şeyi unutmalı…” diyordu. “Bu gece bir saat, bir an bile olsa!”

Dehlize girerken balkonda hanın sahibi Trifon Borisiç’le karşılaştı.. Onu pek asık yüzlü, kaygılı gördü; adam onu aramaya çıkmıştı galiba.

— Ne o Borisiç, beni mi arıyordun?

Hancı durakladı birden.

— Yoo, sizi değil… Neden arayayım sizi? Siz şey… neredeydiniz?

— Niye öyle neşesizsin? Canın mı sıkıldı bir şeye? Azıcık sabret, birazdan yatarsın. Saat kaç oldu acaba?

— Üç olmalı. Dörde geliyor belki de…

— Bitirelim artık, bitirelim.

— Rica ederim efendim. Ne kadar isterseniz o kadar sürsün.

“Ne oldu buna?” diye geçti Mitya’nın aklından, koşarak kızların oynadıkları odaya girdi. Gruşenka orada yoktu. Mavi odada da yoktu, Kalganov tek başına koltukta uyukluyordu. Mitya odayı bölen perdeyi aralayıp baktı. Gruşenka oradaydı. Köşedeki sandığın üstüne oturmuş, başını yanındaki yatağa dayamış, acı acı ağlıyor, ağladığını kimse duymasın diye kendini sıkıyor, sesini kısıyordu. Mitya’yı görünce işaret ederek yanına çağırdı. Genç adam koşarak yaklaşınca elini yakaladı. Fısıldıyarak,

— Onu seviyordum ben, Mitya, seviyordum… diye başladı. Şu beş yıl durmadan sevdim. Ama onu mu, kinimi mi sevdim, bilmiyorum… Hayır, onu… aah, onu sevdim… Onu değil, yalnız kinimi sevdim ben; yalan! O zaman on yedisinde ya var ya yoktum, Mitya. O da tatlı dilli, neşeliydi, şarkı söylerdi bana… Belki de cahilliğimden gözüme öyle göründü. Oysa şimdi, aman Yarabbi, o değil bu, bambaşka bir adam. Yüzünü görünce tanıyamadım. Timofey’le buraya gelirken yolda hep “Nasıl karşılaşacağız, ne diyeceğim ona, birbirimize nasıl bakacağız?” diye düşünüyordum. İçim gidiyordu, ama karşılaşınca üzerime bir kova bulaşık suyu dökülmüş gibi oldum, öğretmenler gibi konuşuyor, ukalaca laflar ediyor, büyüklük taslıyor, öyle bir çalımla karşıladı ki, afalladım kaldım. Söyleyecek söz bulamadım. İlkin o uzun Polonyalıdan çekiniyor sandım. Oturup yüzüne bakıyor, “Neden onunla konuşacak şey bulamıyorum?” diye düşünüyordum. Sana bir şey söyleyeyim mi Mitya, beni bırakarak evlendiği kadın bozmuş onu… O getirmiş bu hale… Ah nasıl utanıyorum bilsen, Mitya, bütün hayatımdan utanıyorum! Lanet olsun o beş yıla, lanet olsun!

Gruşenka gene ağlamaya başladı; hem ağlıyor, hem de Mitya’nın elini sımsıkı tutuyordu.

— Dur Mitya'cığım, dur gitme, bir diyeceğim daha var! diye fısıldadı, yüzünü ona uzattı. Söylesene bana, kimi seviyorum ben? Birisini seviyorum burada. Kim bu, hadi söyle bana!

Ağlamaktan şişmiş yüzü bir gülümsemeyle aydınlandı, gözleri loşlukta ışıldıyordu.

— Demin bir şahin girdi içeri, onu görür görmez yüreğim "küt" etti. İçimden bir ses, "Sevdiğin bu işte, budala!" dedi. Sen odaya girince çevrem aydınlanıverdi birden. "Neden çekiniyor?" diye düşünüyordum. Çünkü sen ürktün, adamakıllı ürktün, konuşamıyordun… "Bunlardan korkmuyor ya," diye düşünüyordum; seni kim korkutabilir ki! "Benden korkuyor," dedim, "yalnız benden…" Ama Fenya sana anlatmıştı, benim küçük budalam, Alyoşa'ya pencereden Mitenka'yı bir saatcik sevdiğimi bağırdığımı, şimdi de… başka birini sevmeye gittiğimi… Mitya, ah Mitya, senden sonra başkasını sevebileceğini nasıl aklına getirebildi bu ahmak kadın! Beni affedebilecek misin Mitya? Affedecek misin, etmeyecek misin, söyle! Seviyor musun? Seviyor musun beni?

Hızla doğruldu, genç adamı iki eliyle omuzlarından tuttu. Coşkun bir sevinç içinde konuşamaz hale gelen Mitya gözlerine, yüzüne, gülümsemesine bakakalmıştı. Sonra birdenbire olanca gücüyle Gruşenka'yı kucaklayıp öpmeye başladı. Kadın,

— Sana ettiğim eziyeti affedecek misin? Hırsımdan hırpalıyordum hepinizi, diyordu. Moruğu da mahsus, hırsımdan deli ettim. Hatırlıyor musun, bende içtiğimiz gün kadehini kırmıştın? Aklımdan çıkmadı bu, bugün ben de içince kadehimi kırdım, "alçak kalbim"e içtim… Mitya, şahinim, niçin öpmüyorsun beni? Bir kerecik öptü bıraktı, sadece bakıp dinliyor! Beni dinlemekte ne varmış ki… Öp beni, hızlı hızlı öp, ha şöyle! Sevince tam sev. Kölen olacağım bundan sonra senin, ömrümün sonuna kadar! Kölen olmak tatlı şey… Öp! Döv beni, hırpala, ne istersen yap… Hak ettim çünkü ben! Dur, olmaz… sonra; böyle istemem! diye birdenbire itti Mitya'yı. Çekil buradan Mitya, gidip içeceğim, sarhoş olmak istiyorum… Sarhoş sarhoş oynayacağım, canım öyle istiyor!

Gruşenka Mitya'nın kollarından sıyrılarak perdenin altından süzüldü. Mitya sarhoş gibi peşinden attı kendini. "Bir an için bütün dünya feda olsun!" diye düşündü. "Sonra ne olursa olsun, vız gelir!"

Gruşenka gerçekten bir solukta bir kadeh şampanya daha yuvarladı, içki birdenbire başına vurdu. Baygın baygın gülümseyerek koltuğa, eski yerine oturdu. Yanakları al al olmuş, dudaklarının kırmızılığı koyulaşmıştı, süzgün gözlerinin tutkulu bakışında bir çağırış vardı. Kalganov da heyecanlanarak yerinden kalktı, Gruşenka'ya yaklaştı.

Gruşenka,

— Demin uyurken seni öptüğümü fark ettin mi? diye geveledi. Sarhoş oldum artık… Sen olmadın mı? Ya Mitya neden içmiyor? Niye içmiyorsun, Mitya, ben içtim, sen içmiyorsun…

— Sarhoşum! Zaten sarhoşum… senden sarhoşum, bir de şaraptan sarhoş olayım.

Mitya bir kadeh daha içti ve —işin garibi— ancak bu son kadehle sarhoş oldu. Sarhoşluk ansızın bastırıverdi, o zamana kadar hep ayıktı, bunu iyice hatırlıyordu. O andan başlayarak çevresinde her şey bir humma nöbeti içindeymiş gibi dönmeye başladı. Dolaşıyor, gülüyor, herkesle konuşuyordu, ama kendinde değildi. Yalnız sonraları hatırladığına göre sabit, yakıcı bir duygu "kor" gibi içini dağlıyordu. Gelip gidip Gruşenka'nın yanına oturuyor, yüzüne bakıyor, söylediklerini dinliyordu. O da bülbül kesilmişti, herkesi yanına istiyor, şarkıcı kızları işaretle çağırıyor, yanına geldikleri zaman da ya kucaklıyor ya da istavroz çıkarıp kutsuyordu. Ağlayacaktı. "Moruk" dediği Maksimov onu epey eğlendiriyordu. Adamcağız ikide bir Gruşenka'ya sokularak ellerini, parmaklarını öpüyordu. Sonunda eski bir havaya ayak uydurarak bir oyun daha oynadı, şarkıyı da kendisi söyledi. Nakaratta büsbütün coşuyordu:

Domuz hrü-hrü, hrü-hrü,

Dana mö-mö, mö-mö,

Ördek vak-vak, vak-vak,

Kaz ga-ga, ga-ga,

Tavuk da avluda

Gıt gıt gıdak deyip

Dolaşıyordu!

— Şuna bir şey ver Mitya, dedi Gruşenka, bir hediye ver fakire… Ah fakirler, zavallılar… Ben manastıra gideceğim, biliyor musun Mitya? Gerçekten gideceğim bir gün. Alyoşa bana bugün, ömrümde unutamayacağım sözler söyledi. Evet… Ama bugünlük vur patlasın, çal oynasın. Coşup eğlenmek istiyorum dostlar, ne var bunda, Tanrı bağışlar! Tanrı olsam bütün insanları bağışlardım: “Sevgili günahkârlarım, bugünden tezi yok, hepinizi bağışlıyorum!” Ben de af dilemeye gideceğim: “Bağışlayın şu akılsız karıyı dostlar!” diyeceğim. Hayvanım ben, hiç ötesi yok. Dua etmek istiyorum. Bir soğan verdim. Benim gibi canavar karı dua etmek istiyor… Varsın oynasınlar, engel olma Mitya! Dünyadaki insanların hepsi iyi, hepsi… Hayat iyi. Biz kötüyüz, ama hayat iyi. Hem kötü, hem iyiyiz; hem iyi, hem kötüyüz… Hadi söyleyin bana, hepiniz yanıma gelin, soracağım size; şunu söylesenize bana: niçin ben iyiyim böyle? İyiyim ya, çok iyiyim… Ama nedenini öğrenmek istiyorum, niçin bu kadar iyiyim?

Gruşenka’nın sarhoşluğu gittikçe artıyordu. Sonunda, oyun oynamak istediğini açıkladı. Koltuğundan kalktı, ama sendeledi.

— Başka şarap verme bana Mitya, istesem de verme. Şarap insanı huzura kavuşturmuyor. Çevremde her şey dönüyor… Soba her şey… Oynamak istiyorum. Hepsi nasıl dans ettiğimi… ne güzel dans ettiğimi görsün!

Niyeti çok ciddiydi, cebinden beyaz patiska mendilini çıkardı, oynarken sallamak için sağ eliyle ucundan tuttu. Mitya telaşlandı, kızlar ilk işaretle bir oyun havasına başlamak için sustular. Gruşenka’nın oynamak istediğini duyan Maksimov sevincinden tiz bir çığlık attı. Sonra,

— Ayakları incecik, yanları davul,

Kuyruğu çengel gibi…

diye bir hava tutturarak zıplamaya başladı. Ama Gruşenka mendilini sallayıp kovaladı onu:

— Kışş! Neden gelmiyorlar, Mitya? Hepsi gelsin… beni seyretmeye… Şu kapalı olanları da çağır. Ne diye kapattın onları? Söyle oynadığımı, varsın onlar da görsünler!

Mitya yalpalayarak kapıya yaklaştı, yumruklamaya başladı:

— Hey, buraya baksanıza! Podvisotski’ler! Çıkın oradan; ecemiz oynayacak şimdi, sizi çağırıyor.

— Laydak! diye bağırdı Polonyalılardan biri.

— Laydak sensin! Ciğeri beş para etmez bir aşağılıksın.

İçmekten fitil gibi olmuş Kalganov öğüt verircesine,

— Vazgeçin şu Polonya’yı yermekten, dedi.

— Sen sus çocuk! Herife aşağılık demek ne diye Polonya’yı yermek olsun? Bu laydak Polonya’yı temsil etmiyor ya… Sen sus cici çocuk, şekerini ye de sus.

— Aman şunlar da! dedi Gruşenka. İnsan değiller sanki. Ne diye barışa yanaşmıyorlar?

Dansa başlamak üzere ortaya çıktı. Koro bütün hızıyla, “Hey sofam, sofam benim!” diye bir oyun havasına başladı.

Gruşenka başını geriye attı, dudaklarını aralayıp gülümsedi, mendilini salladı. Sonra birden hızla sendeledi, odanın ortasında şaşkınlık içinde durakladı, ölgün bir sesle,

— Halim yok… dedi. Kusura bakmayın, çocuklar, gevşedim, yapamayacağım… Bağışlayın…

Koronun önünde eğildi, sonra dört yanı başıyla selamladı.

— Bağışlayın… kusura bakmayın…

Şuradan buradan,

— Fazla kaçırdı hanımefendi; çok içti güzel hatun… diyenler oldu.

Maksimov kihkihleyerek, kızlara,

— Tamamdırlar yani, diye açıklıyordu.

Gruşenka halsiz halsiz,

— Götür beni Mitya… dedi. Al beni Mitya!

Mitya atılıp kucakladı onu, paha biçilmez ganimetiyle perdenin öte yanına koştu. “Artık gitmeliyim…” diye düşündü Kalganov. Mavi odadan çıkarak kapının iki kanadını örttü.

Salondaki âlem tam bir curcuna halinde devam ediyordu, patırtılar daha da arttı. Mitya, Gruşenka’yı yatağın üstüne bıraktı, dudaklarına yapıştı.

Kadın yalvaran bir sesle,

— Dokunma bana… diye mırıldandı. Senin olana kadar dokunma… Seninim dedim, ama dokunma, kıyma… Ötekiler buradayken, yanlarında olmaz. O burada, tiksiniyorum.

— Dilediğin gibi olsun! Aklımdan bile geçirmeyeceğim… Önünde saygıyla eğiliyorum. Evet kötü, adi bir yer burası…

Gruşenka’yı kollarından bırakmadan yatağın önünde diz çöktü. Kadın dilini güçlükle oynatarak,

— Biliyorum, vahşisin, ama soylusun da! diyordu. Namusla, edeple olmalı bu, bundan sonra öyle olacak… Namuslu davranalım. Hayvanlar gibi değil, iyi olalım… Götür beni buradan, uzağa götür; duydun mu? Burayı istemiyorum, uzaklara… çok uzaklara gidelim…

Mitya onu kollarında sıkarak,

— Evet evet, öyle olacak! diyordu. Götüreceğim seni, gideceğiz… Ah bütün ömrümü tek bir yıl için vermeye hazırım, bir de şu kan meselesi olmasa…

Gruşenka şaşkınlıkla,

— Ne kanı? diye sordu.

— Hiç! diye dişlerini gıcırdattı Mitya. Sen namustan söz ediyorsun Gruşa, oysa ben hırsızın biriyim. Katka’nın parasını çaldım… Rezalet, rezil oldum!

— Katka’nın mı? O küçük hanımın mı? Yok canım, çalmadın sen. Geri ver, benden al… Suss… bağırma, bundan sonra ayrı gayrımız mı var? Parayı ne yapacağız? Nasıl olsa elimize geçeni çarçur edecek değil miyiz? Bizim gibiler para mı tutar! Biz seninle toprağı işlemeye gidelim, en iyisi bu. Şu ellerimle toprağı kazmak istiyorum ben; çalışmak gerek, anlıyor

musun? Alyoşa emretti. Sevgilin değil, sadık bir kölen olacağım, senin için çalışacağım. Küçük hanıma birlikte gider, bizi bağışlaması için yalvarırız, sonra da ayrılırız buradan. Bağışlamazsa, öylece gideriz. Yalnız parayı götür ona, beni de sev… Onu sevme, sevme onu artık. Seversen boğarım onu, iki gözünü de iğneyle oyarım.

— Seni, yalnız seni seviyorum; Sibirya’da da seveceğim.

— Sibirya’da ne işimiz var? Ama istiyorsan Sibirya da fark etmez… Çalıştıktan sonra… Sibirya’da kar var… Karlı yollardan gitmeye bayılırım… çıngırak da olmalı… A, bir yerden çıngırak sesi geliyor, duyuyor musun? Yoldan geçen var… Şimdi de kesildi ses…

Gruşenka halsizlik içinde gözlerini kapadı, bir an için dalıverdi. Gerçekten uzaktan çıngırak sesi geliyordu, sonra birden duyulmaz oldu. Mitya başını Gruşenka’nın göğsüne bıraktı. O artık ne çıngırak sesleriyle şarkıların kesilişini, ne de bu sarhoş curcunasının yerini tam bir sessizliğin alışını fark edebildi. Gruşenka gözlerini açtı.

— Ne o, uyudum mu yoksa? Ha… çıngırak sesi… Uyudum ya, düş de gördüm: karlı yoldan kızakla gidiyordum… Çıngıraklar şıngırdıyor, ben de uyukluyorum. Sevdiğim adamla, seninle gidiyordum. Uzaklara gidiyoruz… Sarılıp öpüyorum seni, sokuluyorum, üşüyorum sanki, kar pırıl pırıl parlıyor… Biliyor musun Mitya, ay ışığında pırıldayan karlara bakarken kendimi yeryüzünün dışında sanırım. Uyanınca baktım, sevgilim yanımda… ne iyi!

Elbisesini, göğsünü, ellerini öpen Mitya,

— Yanında, diye mırıldanıyordu, yanında…

Birdenbire tuhaf bir şey dikkatini çekti: Gruşenka ona, yüzüne değil de, başının üstünden dikkatle ve garip denecek kadar hareketsiz bir bakışla ileriye bakıyordu. Yüzünde şaşkınlık, hatta korku belirmişti.

Birdenbire,

— Kim oradan bize bakan, Mitya? diye fısıldadı.

Mitya o yana baktı ve gerçekten birisinin perdeyi aralayıp onları gözetlediğini gördü. Hem bir kişi de değildi. Mitya doğruldu, hızlı

adımlarla içeri bakana yaklaştı.

Bir ses yavaşça, ama kesin, kararlı bir tonla,

— Buraya, yanımıza buyurun, dedi.

Mitya, perdenin öbür yanına geçerek hareketsiz durdu. Oda insan doluydu, ama bunlar deminkiler değil, başkalarıydı. Mitya'nın sırtından ani bir ürperti geçti, titredi. Bir anda gelenlerin hepsini tanıdı. Şu uzun boylu, etine dolgun, paltolu, resmi kasketli ihtiyar, Emniyet Müdürü Mihayl Makaroviç'ti. Şu "veremli" gibi yüzü sapsarı, "ayakkabıları pırıl pırıl" züppe de, Savcı Yardımcısıydı. "Dört yüz rublelik bir kronometresi var; göstermişti bir kere…" Soyadını unuttuğu halde Mitya ufak tefek, gözlüklü genci de tanıyordu, görmüştü onu: hukuku yeni bitirmiş Sorgu Yargıcıydı. İşte Bölge Komiseri Mavriki Mavrikiç; Mitya'nın ahbabıydı… Peki ama şu göğüslerinde madeni plakalar olanların işi ne? İki köylü… Az ötede, kapıda Kalganov'la Trifon Borisiç…

— Efendim… Ne var efendim? dedi Mitya. Sonra kendinden geçmiş, iradesini kaybetmiş gibi olanca sesiyle,

— An-la-dım! diye bağırdı. Gözlüklü genç birdenbire öne çıkarak Mitya'ya yaklaştı. Kibirli bir tavırla, ama biraz aceleyle konuşmaya başladı:

— Size bazı şey… kısacası, buraya, şu kanepeye oturmanızı rica edeceğim. Sizinle görüşmek zorundayız.

Mitya çılgın gibi,

— İhtiyar… diye haykırdı, ihtiyarın kanı! An-lı-yorum!

Yanındaki sandalyeye çöküverdi.

Yaşlı Emniyet Müdürü birdenbire Mitya'nın üzerine yürüdü:

— Anlıyor musun? Anladın ha! diye kükredi. Baba katili, canavar, ihtiyar babanın kanı hâlâ üstünde!

Emniyet Müdürü hiddetinden kendinden geçmiş, yüzü mosmor kesilerek titriyordu.

— Yo, böyle olmaz, diye bağırdı kısa boylu genç, Mihayl Makaroviç, böyle olmaz; olmaz Mihayl Makaroviç! Rica ederim, bırakın da ben konuşayım. Sizden hiç beklemezdim bunu.

— Ama bu bir çılgınlık beyler, bir çılgınlık bu! diye bağırıyordu Emniyet Müdürü. Şuna bakın, bütün gece sarhoş, düşük bir karıyla, babasının kanına bulaşmış… Çılgınlık bu, çılgınlık!

Savcı Yardımcısı telaşla fısıldayarak,

— Kuzum Mihayl Makaroviç, dedi, çok rica ederim, kendinize hâkim olun, aksi halde…

Küçük Sorgu Yargıcı sözünü bitirmesine zaman bırakmadı. Mitya’ya dönerek yüksek sesle, ciddi bir tavırla,

— Emekli Teğmen Karamazov, size, babanız Fyodor Pavloviç Karamazov’u öldürmekten sanık olduğunuzu bildirmek zorundayım! dedi.

Galiba bir şeyler daha söyledi; Savcı da bir şeyler ekledi, ama Mitya dinlediği halde söylediklerinin tek kelimesini anlamıyordu. Korkunç bir bakışla süzüyordu onları.

Dokuzuncu Kitap

Ön Kovuşturma

I

Memur Perhotkin'in Mesleğinde İlk Adımları

Var gücüyle dul tüccar karısı Morozova'nın kapısını yumruklarken bıraktığımız Pyotr İlyiç Perhotkin sonunda kapıyı açtırdı. Daha iki saat önce geçirdiği heyecanın etkisinde, bir sürü "düşünce"yle bunalan Fenya henüz yatmamıştı. Kapının alabildiğine gümbürdediğini duydu, yeniden bir sinir nöbetine yakalanmaktan korktu. Gittiğini gözleriyle gördüğü halde içinde, kapıyı yumruklayanın gene Dmitri Fyodoroviç olduğu şüphesi vardı: ondan başka kimse bu kadar delidolu kapı çalamazdı. Fenya uyanıp avlu kapısını açmaya giden kapıcıya koştu, geleni içeri almaması için yalvarmaya başladı. Ama kapıcı, kapıyı çalanın kim olduğunu, ne istediğini sorup soruşturduktan sonra onun Fedosya Makarovna'yı son derece önemli bir iş için görmek istediğini anladı, içeri almaya karar verdi. Fenya geleni mutfağa aldı, yalnız Pyotr İlyiç'ten, "ne olur ne olmaz" diye kapıcının da içeri girmesi için izin istedi. Pyotr İlyiç sorguya başlar başlamaz en önemli noktayla karşılaştı: Dmitri Fyodoroviç, Gruşenka'yı aramaya koşarken havanelini kapıp götürmüş, dönüşte boş, ama elleri kan içinde gelmişti. "Kan şıp şıp durmadan damlıyordu…" diyordu Fenya. Besbelli korkunç olayın etkisiyle bu da hayalinde doğuvermişti. Ama kanlı elleri Pyotr İlyiç de görmüş, hatta bunların temizlenmesine de yardım etmişti. Mesele, kanın damlayıp damlamadığında değildi. Dmitri Fyodoroviç havaneliyle nereye gitmişti; Fyodor Pavloviç'e mi, ayrıca bunu kesin olarak nereden anlamak mümkündü? Pyotr İlyiç'in asıl ilgilendiği nokta buydu. Sonunda, kesin olarak bir şey öğrenememekle beraber, gene de Dmitri Fyodoroviç'in babasının evinden başka yere gidemeyeceği, ne olduysa orada olduğu kanısına vardı.

Fenya heyecanlanarak,

— Geri dönünce ona her şeyi olduğu gibi anlatıp ben sorulara başladım, diye ekledi. "Ellerinizdeki kan ne, kuzum Dmitri Fyodoroviç?" dedim. Galiba insan kanı olduğunu, az önce bir adam öldürdüğünü açıkladı; pişmanlık duyuyordu. Sonra deli gibi çıktı gitti. Böyle çılgınca nereye fırladığını düşünmeye başladım. Mokroye'ye giderse hanımımı vurur, diyordum. Kıymasın ona diye yalvarmak için evine koştum, yolda Plotnikov'un dükkânının önünde gördüm. Yola çıkmak üzereydi, elleri

kanlı değildi artık. (Fenya bunun farkına varmış ve unutmamıştı.) Fenya'nın büyükannesi torununun bütün söylediklerini becerebildiği kadar doğruladı.

Birkaç başka sorudan sonra Pyotr İlyiç, Morozova'nın evinden, gelişinden çok daha kuşkulu ayrıldı.

Bundan sonra en kestirme, en doğru yol Fyodor Pavloviç'in evine giderek bir şey olup olmadığını, olduysa neler olduğunu öğrenmekti. Kesin şekilde bilgi aldıktan sonra da Emniyet Müdürüne gidecekti. Pyotr İlyiç'in kararı buydu. Ama zifiri karanlık bir geceydi, Fyodor Pavloviç'in avlu kapısı da evden epey uzaktı, açtırmak için epey uğraşması gerekecekti. Öte yandan, Fyodor Pavloviç'le ahbaplığı oldukça uzaktandı, kapıyı vurup kendini duyurur ve bir şey olmadığı anlaşılırsa, ertesi gün Fyodor Pavloviç'in dilinden kurtulamazdı. Alaycı ihtiyar hiç tanımadığı memur Perhotkin'in, gece yarısından sonra onu birisinin vurup vurmadığını öğrenmek amacıyla kapısını nasıl yumrukladığını bütün şehre yayardı. Perhotkin'in dünyada en ürktüğü şey rezaletti. Gene de içini saran duygu o derece güçlüydü ki, ayağını öfkeyle yere vurarak kendi kendine küfretti ve hemen yeni bir yol buldu. Bu defa Fyodor Pavloviç'i değil, Bayan Hohlakova'yı görmeyi tasarlıyordu. Kadın demin falan saatte Dmitri Fyodoroviç'e üç bin ruble verip vermediği sorusuna olumsuz karşılık verirse, Fyodor Pavloviç'e uğramadan doğruca Emniyet Müdürüne gidecekti; aksi halde her şeyi yarına bırakıp eve dönecekti. Aslına bakılırsa, genç bir adamın gecenin saat on birinde yüksek muhitten, hiç tanımadığı bir kadının kapısını çalıp onu belki yatağından kaldırarak, duruma göre hayli garip bir soru sorması Fyodor Pavloviç'e gitmekten daha uygun bir rezalet nedeniydi. Ama bazen, özellikle bu duruma benzer hallerde en düzenli, soğukkanlı kimseler bile böyle hareket ederler. Hem Pyotr İlyiç o anda hiç de soğukkanlı değildi. Sonraları, içini gitgide kaplayan, ona adeta azap veren ve iradesi dışında davranmaya sürükleyen huzursuzluğu ömrü boyunca unutamadı. Şüphesiz yolda, o kadına gittiği için kendi kendini durmadan azarlıyordu, gene de dişlerini gıcırdatarak, belki onuncu defa, "Ne olursa olsun, bu işi sonuna kadar götüreceğim!" diye tekrarlıyordu. Sonunda dediğinden dönmedi.

Bayan Hohlakova'nın evine saat tam on birde vardı. Avluya oldukça kolaylıkla alındı. Ama, "Hanımefendi uyuyor mu, yoksa henüz yatmadı mı?" sorusuna kapıcı kesin bir karşılık vermedi; yalnız, o saatte çokluk

yatmış olduklarını söyledi. “Yukarıya haber verin. İsterlerse kabul ederler, istemezlerse kabul etmezler sizi.”

Pyotr İlyiç yukarı çıktı, ama işler çatallaştı orada. Uşak haber vermek istemedi, sonunda oda hizmetçisini çağırdı. Pyotr İlyiç nazik, ama gene de kesin bir tavırla hanımına, memur Perhotkin’in özel bir iş için geldiğini haber vermesini rica etti. “İş önemli olmasa rahatsız etmeye cesaret edemeyeceğini söyledi, dersiniz. Aynen söyleyin lütfen.” Bayan Hohlakova henüz yatmamıştı ama, yatak odasına geçmişti. Mitya’nın ziyaretinin etkisi kaybolmamıştı; böyle durumlarda hep olduğu gibi bu gece de mutlaka migreninin tutacağını hissediyordu. Hizmetçinin getirdiği haberi dinledi; merak ettiği halde hırçın ziyaretçiyi kabul etmeyeceğini söyledi. Oysa bu saatte hiç tanımadığı “buralı memurun” umulmadık ziyareti kadında gerçekten hayli merak uyandırmıştı. Pyotr İlyiç de bu sefer katır gibi direndi, hizmetçiyi dinledikten sonra ısrarla yeniden haber götürülmesini, söylediklerinin aynen tekrarlanmasını rica etti. “Buraya olağanüstü önemli bir iş için gelmişti o. Hanımefendi kabul etmezse kendisi belki ilerde pişman olacaktı…” Perhotkin sonraları “Sanki bayır aşağı tepetaklak yuvarlanıyordum…” diye anlatıyordu. Oda hizmetçisi onu şaşkınlıkla süzdükten sonra hanımına ikinci defa haber vermeye gitti. Bayan Hohlakova iyice şaşırmıştı. Düşünüp taşındı, gelenin ne biçim bir adam olduğunu sordu. Ziyaretçinin “kibar giyimli, genç ve çok terbiyeli” olduğunu öğrendi. Sırası gelmişken şunu da söyleyelim ki, Pyotr İlyiç oldukça yakışıklı bir delikanlıydı ve kendisi de farkındaydı bunun. Bayan Hohlakova çıkmaya karar verdi. Geceliğiyle terliklerini giydiği için omuzlarına siyah bir şal aldı. “Memur”u demin Mitya’yı kabul ettikleri salona aldılar. Ev sahibesi sert, soru dolu bakışlarla konuğu karşılayarak, oturacak yer bile göstermeden, “Ne istiyorsunuz?” diye hemen ziyaret konusuna geçti.

— Hanımefendi, sizi rahatsız etmemin nedeni ortak ahbabımız Dmitri Fyodoroviç Karamazov… diye başladı Perhotkin.

Karamazov’un adını anar anmaz ev sahibesinin yüzünde aşırı bir öfke belirdi. Tiz sesle bağırarak sözünü kesti:

— Daha ne kadar acı çekeceğim bu adamın yüzünden, nedir bu! Siz de beyefendi, bu saatte tanımadığınız bir kadını evinde rahatsız etmeye nasıl cesaret ediyorsunuz! Üstelik daha üç saat önce bu odada beni ölümle tehdit

eden, tepinip ayaklarını yere vuran ve kibar bir evden en yakışıksız şekilde çıkıp giden bir adam için gelmişsiniz. Sizi şikâyet edeceğim beyefendi, haberiniz olsun, yanınıza bırakmayacağım bunu. Hemen çıkın evimden. Bir anneyim… Ben… ben…

— Ne, ölümle mi tehdit etti, sizi de mi öldürmek istedi?

— Birisini öldürdü mü? diye atıldı Bayan Hohlakova.

— Beni yarım dakika dinlemek lütfunda bulunursanız her şeyi açıklayacağım hanımefendi. Bugün öğleden sonra, saat beşte Bay Karamazov benden arkadaşça ödünç olarak on ruble aldı; parası olmadığını kesin olarak biliyorum. Gene bugün saat dokuzda elinde iki, belki de üç bin rublelik bir para destesiyle odama girdi; elleri, yüzü kan içindeydi, aklı başında değildi. Bu kadar parayı nereden bulduğunu sordum; az önce size uğradığını söyledi. Ona altın madenlerine gitmek için üç bin ruble borç vermişsiniz.

Bayan Hohlakova'nın yüzünde derin, adeta marazi bir heyecan belirdi. Ellerini birbirine vurarak,

— Aman Yarabbim ihtiyar babasını öldürmüş o! diye bağırdı. Hiçbir şey vermedim ona. Aman koşun, çabuk koşun. Tek bir kelime söylemeyin artık, koşun! Kurtarın ihtiyarı; babasına koşun, çabuk!

— Müsaade buyurun hanımefendi; siz ona para vermediniz mi? Hiç para vermediğinizi kesin olarak hatırlıyor musunuz?

— Vermedim efendim, vermedim. Takdir etmesini bilmediği için geri çevirdim isteğini, öfkeden köpürdü, tepindi, sonra da çıktı gitti. Üzerime saldıracaktı ama geri kaçtım. Artık bundan sonra sizden bir şey saklayacak değilim, tükürdü üstüme, düşünün! Aa, niye ayakta duruyorsunuz? Buyurun oturun. Kusura bakmayın, ben… Ya da gidin, koşun, şu zavallı ihtiyarı korkunç bir ölümden kurtarın!

— Öldürdüyse?

— Aman Yarabbim, olur a! Ne yapalım şimdi? Sizce ne yapmamız gerekiyor?

Bunları söylerken Pyotr İlyiç'i oturtup kendisi de karşısına geçti. Perhotkin kısaca, ama açık olarak olayı, daha doğrusu o gün kendisinin de katıldığı kısmı anlattı. Fenya'ya demin nasıl uğradığını, havaneli hakkında işittiklerini tekrarladı. Bütün bu ayrıntılar heyecanlı bayanı son derece sarstı, dinlerken ikide bir çığlık atıyor, elleriyle gözlerini kapatıyordu.

— İnanır mısınız, hepsini önceden sezmiştim ben! Yaratılış bu: aklımda neyi kursam mutlaka gerçekleşiyor. O korkunç adama ne zaman baksam hep, "Bu adam bir gün beni vuracak…" diye düşünürdüm. Düşündüğüm çıktı işte… Şimdilik benim yerime babasını öldürmesi de sadece Tanrının lütfu bana… Benim canıma kastetmeye utanmış olmalı: ne de olsa burada, hemen şuracıkta, boynuna çilekeş Varvara türbesinden getirdiğim bir ikon taktım… Demek o anda ölüme ne kadar yaklaşmışım; iyice sokulmuştum ona, o da boynunu bana uzattı! Biliyor musunuz Pyotr İlyiç… — afedersiniz, adınızın Pyotr İlyiç olduğunu söylediniz galiba…— biliyor musunuz, ben mucizelere inanmam, ama şu ikon işi ve şimdiki halim apaçık bir mucize… Yeniden olur olmaz şeylere inanmaya başlıyorum. Staretz Zosima'yı duydunuz mu? Aman ben de ne konuştuğumun farkında değilim galiba… Hem düşünün bir kere, bana, boynunda ikon varken tükürmüştü! Gerçi öldürmedi, yalnızca tükürdü… sonra da bakın nerelere koştu! Peki, bizim şimdi ne yapmamız gerekiyor dersiniz?

Pyotr İlyiç ayağa kalkarak, doğruca Emniyet Müdürüne gidip her şeyi anlatacağını söyledi, Emniyet Müdürü dilediği gibi hareket ederdi.

— Ya, çok iyi bir insan o, çok iyi; Mihayl Makaroviç'i tanırım ben. Evet, evet, ona gidin, doğruca ona. Çok iyi buluşlarınız var Pyotr İlyiç; son derece güzel hazırlamışsınız. Sizin yerinizde ben olsam bunları dünyada akıl edemezdim. Emniyet Müdürüyle benim de ahbaplığım vardır.

Pyotr İlyiç hâlâ ayakta duruyor, bir türlü yakasını bırakmak istemeyen taşkın bayandan bir an önce kurtulmak istiyordu. Ama o,

— Biliyor musunuz, orada görüp duyacaklarınızı, hakkında verilen karar ve cezayı, her şeyi gelip bir bir anlatın bana, olur mu? diye cıvıldayıp duruyordu. Bizde idam cezası yok, değil mi? Ama mutlaka gelin. Gecenin üçü, dördü, hatta dört buçuğu olsa bile gelin. Kalkmak istemezsem zorla kaldırtın… Ah Tanrım, gözüme uyku girmez ki zaten… Acaba ben de sizinle gelsem mi, ne dersiniz?

— Yoo, yalnız bir iki satırla, kendi elinizle, Dmitri Fyodoroviç'e hiç para vermediğinizi yazarsanız fena olmaz… her ihtimale karşı.

— Hemen!

Bayan Hohlakova yerinden fırlayıp yazı masasına atıldı.

— Hem biliyor musunuz, sizin bu işlerdeki ustalığınıza, bilginize hayret ediyorum, şaşıyorum adeta! Memuriyetiniz burada mı? Burada görevli oluşunuza ne kadar memnun olduğumu anlatamam.

Bayan Hohlakova bir yandan konuşurken, bir yandan da yarım yapraklık bir kâğıda şunları karaladı:

"Talihsiz Dmitri Fyodoroviç Karamazov'a (şu anda talihsizdir çünkü) ömrümde asla üç bin ruble vermedim, ne bugün, ne de başka bir zaman… Dünyadaki en kutsal şeyler üzerine yemin ederim!"

Bayan Hohlakova hızla Pyotr İlyiç'e dönerek,

— İşte istediğiniz yazı, dedi. Gidin, kurtarın. Büyük bir kahramanlık yapıyorsunuz.

Genç adamı üç kere kutsadı. Hatta uğurlamak için antreye koştu:

— Size nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum! Herkesten önce bana geldiğiniz için sağolun. Nasıl oldu da şimdiye kadar karşılaşmadık biz? Bundan sonra sizi her zaman evimde görmekten büyük haz duyacağım. Burada çalıştığınıza çok sevindim… bu kadar incelik, beceriklilik… Tabii onlar da sizi takdir etmek zorundalar, anlamaları gerekir, inanın, elimden gelen bir şey olsa sizin için seve seve yapardım… Gençleri çok severim ben. Gençlere âşığım! Gençler, bugünün ıstırap çeken Rusya'sının temeli, başlıca umududur… Aa, gidin artık, gidin!

Pyotr İlyiç zaten kendini dışarı atmıştı, yoksa Bayan Hohlakova'nın onu kolay kolay bırakacağı yoktu. Bununla beraber kadın, Perhotkin üzerinde oldukça hoş bir etki bırakmıştı. Bu, böyle tatsız işe girmekten içini kaplayan kuşkuyu bile hafifletmişti. Zevklerin ne kadar çeşitli olduğu herkesçe bilinir. "Hiç de o kadar yaşlı değil," diye hazla düşündü, "Onu kızı sandım hatta…"

Bayan Hohlakova da delikanlıya bayılmıştı. “Zamanımızda böyle yakışıklı bir gencin bu kadar becerikli, işbilir olması… Bir de bugünkü gençlerin beyinsiz, pısırık olduğunu söylerler. İşte size bir örnek!” Bayan Hohlakova “korkunç olayı” unutmuştu bile, ancak yatağına girerken gene birdenbire, “ölüme ne kadar yakın” olduğunu hatırlayıverdi. “Müthiş bir şey, müthiş!” diye tekrarladı. Sonra deliksiz, tatlı bir uykuya daldı.

Bu genç memurun henüz yaşlı sayılmayacak dul bayanla karşılaşması sonraları hayatı ve geleceği için pek önemli bir rol oynamasaydı bütün bu ayrıntılar üzerinde duracak değildim. Kasabamız hâlâ hayretle hatırlar bunu. Belki biz de Karamazov Kardeşlerin uzun hikâyesini bitirirken bu konuda birkaç söz söyleriz.

II

Tehlike İşareti

Yarbaylıktan emekliye ayrılarak yedinci dereceden memurluğa giren Emniyet Müdürümüz Mihayl Makaroviç Makarov hoş bir adamdı; karısı ölmüştü, kasabamıza geleli henüz üç yıl olduğu halde kendini herkese sevdirmişti. Son derece "dost canlısı"ydı. Evinde misafir eksik olmazdı, misafirsiz duramazdı adeta. Her gün yemeğinde ya birkaç ya da hiç olmazsa bir misafir bulunurdu; misafirsiz sofraya oturulmazdı. Ayrıca sudan bahanelerle yemek davetleri de eksik değildi. Sunulan yemekler pek o kadar ince zevkle seçilmiş olmamakla beraber boldu, Kulebyaka'lar[125] nefisti. İçki de boldu. Evinde, girişteki, oldukça iyi döşenmiş odada bir bilardo masası vardı. Duvarlarda siyah çerçeveler içinde İngiliz yarış atlarının resimleri asılıydı. Bunlar bilindiği gibi her bekâr evinin bilardo salonunun vazgeçilmez süsüdür.

Mihayl Makaroviç'te her akşam, bir masa da olsa, kâğıt oynanırdı. Ayrıca kasabanın kalburüstü aileleri çoluklu çocuklu dansa gelirlerdi. Mihayl Makaroviç dul olduğu halde aile hayatı yaşıyordu. Dul kızı yıllardır Mihayl Makaroviç'in iki torunuyla beraber yanındaydı. Torunlar artık yetişmiş, öğrenimlerini tamamlamışlardı. Çirkin değillerdi, şen, şuh kızlardı. Drahomaları olmadığı herkesçe bilindiği halde, sosyetemizin gençlerini dedelerinin evine çekerlerdi. İş hayatında Mihayl Makaroviç'in üstün bir başarısı yoktu ama, görevini başkalarından kötü de yapmazdı. Açıkçası, oldukça cahil, hatta yetkilerinin sınırlarını belirleme yönünden ölçüyü kaçıran bir insandı. O günkü rejimin bazı değişikliklerini tam anlamıyla kavradığı halde yorumlama şeklinde göze batan bir hayli hata vardı. Bu onun yeteneksizliğinden çok, kendini işe vermek için zaman bulamayışından ileri geliyordu, "Efendim, ben ruhça sivillikten çok askerliğe yakınım," derdi. Köylü yasasının[126] esaslarını da kesin ve tam olarak bilmiyordu galiba. Kendisi de bir toprak sahibi olduğu halde, bu konudaki bilgisini yıldan yıla ve deneme yoluyla topluyordu.

Pyotr İlyiç, kim olduğunu kestirememekle beraber, Mihayl Makaroviç'te mutlaka misafir bulacağına emindi. Gerçekten tam o sırada Emniyet Müdürünün evinde Savcıyla Belediye Doktorumuz bir yeralaş[127] partisine oturmuştu. Varvinski, Tıp Akademisi'ni parlak bir şekilde bitiren genç bir

doktordu. Kasabamıza Petersburg'dan yeni gelmişti. Savcı, daha doğrusu hepimizin Savcı adını verdiğimiz Savcı Yardımcısı İppolit Kiriloviç bambaşka bir adamdı. Yaşlı değildi, henüz otuz beşindeydi; vereme çok yatkın olduğu halde, hayli şişman, çocuksuz bir kadınla evliydi. Oldukça kafalı, hem de iyi kalpliydi. Kendini olduğundan yüksek görmekten başka kusuru yoktu galiba; bu yüzden daima kuşkulu, huzursuz görünüyordu. Ayrıca bir ruhbilim uzmanıymış gibi davranır, suçluyu gözünden anladığını ileri sürerdi. Bir yönden kendisini mesleğinde haksızlığa uğramış hissediyor, küskünlükten kurtulamıyordu. Büyüklerin onun değerini anlayamadığına, düşmanları olduğuna bile inanmıştı. Canının pek sıkkın olduğu anlarda istifa ederek ağır ceza avukatlığına geçeceğini söylerdi. Karamazov ailesindeki cinayetle ilgili dava onu bütün varlığıyla heyecanlandıracaktı. "Bütün Rusya'nın duyacağı bir dava…" Ama bundan söz açmasının sırası değil henüz…

Bitişik odada kızlarla beraber genç Sorgu Yargıcı Nikolay Parfenoviç Nelüdov oturuyordu. O da Petersburg'dan geleli ancak iki ay olmuştu. Sonraları herkes, "cinayet" gecesi bütün bu adamların Emniyet Müdürünün evinde toplanmış olmalarına şaşırmıştı. Oysa mesele son derece basit ve doğaldı. İppolit Kiriloviç'in karısı iki gündür diş ağrısı çektiği için adamcağız sızlanmalarından kaçacak yer arıyordu. Doktor, akşam oldu mu kâğıt oynamadan duramazdı. Nikolay Parfenoviç Nelüdov'a gelince, o daha üç gün önce, o gece Mihayl Makaroviç'lere bir baskın yaparak, büyük torunu Olga Mihaylovna'nın sırrını, o günün yaşgünü olduğunu bildiğini söylemeye karar vermişti. Olga Mihaylovna'nın danslı toplantı yapmamak için bunu sakladığını söyleyerek takılacaktı. Gülüşüp şakalaşacaklardı, Nelüdov, Olga Mihaylovna'nın yaşını sakladığını, ertesi gün bunu bütün şehre açıklamakla korkutacaktı onu. Sevimli delikanlı bu konularda pek afacandı. Zaten bayanlarımız da ona "afacan" diye ad takmışlardı. Bu Nelüdov'un hoşuna gidiyordu galiba. Kendisi iyi bir muhitten, iyi bir ailedendi. İyi öğrenim görmüştü, duyguları da temizdi. Eğlenceye düşkün olduğu halde, temiz ve edepliydi. Ufak tefek, zayıfça, narin yapılıydı. İnce beyaz parmaklarında her zaman iri taşlı birkaç yüzük parlardı. Mevkiini, ödevini adeta kutsallaştırdığı için iş başında son derece ciddi ve kibirliydi. Sorguya çektiği katilleri ya da basit halktan başka suçluları şaşırtmakta pek ustaydı. Bu becerisiyle saygı değilse de, bir çeşit hayret uyandırırdı.

Pyotr İlyiç Emniyet Müdürüne gelince şaşırdı ve oradakilerin bütün olanları bildiklerini anladı. Gerçekten, oyunu bırakmış, hepsi ayakta konuşuyorlardı. Nikolay Parfenoviç bile kızları salonda bırakıp gelmiş, cenge girmeye hazır bir durum almıştı. Pyotr İlyiç şaşırtıcı bir haberle karşılaştı: ihtiyar Fyodor Pavloviç gerçekten o gece öldürülmüştü. Kendi evinde öldürülmüş ve soyulmuştu. Olay az önce şöylece öğrenilmişti.

Duvarın dibine yığılan Grigori'nin karısı Marfa İgnatyevna yatağında belki de sabaha kadar mışıl mışıl uyuyacaktı, ama birden gözlerini açıverdi. Bitişik odada baygın yatan Smerdyakov sara nöbetine yakalanmış, korkunç çığlıklar atmaya başlamıştı. Bu sara nöbetleri Marfa İgnatyevna'yı her zaman fena halde korkutur, adeta hasta ederdi; bir türlü alışamamıştı buna. Uyku sersemliğiyle yatağından fırladı, kendini bilmez halde Smerdyakov'un küçük odasına koştu. Oda zindan gibi karanlıktı, sadece hastanın çırpınmaları, hırıltıları duyuluyordu. Marfa İgnatyevna bağırarak kocasını çağırmaya başladı. Sonra, birdenbire, kalktığı zaman Grigori yatakta değilmiş gibi geldiğini hatırladı. Odasına koşup yatağı eliyle yokladı, karyola gerçekten boştu. Kocası nereye çıkmış olabilirdi? Bu sefer dışarı, sundurmaya fırladı, korka korka seslendi. Karşılık gelmedi, yalnız gecenin sessizliğinde, bahçenin uzak bir köşesinden birtakım iniltiler duydu. Kulak kabarttı, iniltiler yeniden duyuldu, hem bu defa sesin bahçeden geldiği iyice anlaşılıyordu. Şaşkın kafasından, "Aman Yarabbi, tıpkı Lizaveta Smerdyaşçaya'nın o geceki sesi gibi…" diye bir düşünce geçti. Korku içinde merdivenden aşağı indi, bahçe kapısının açık olduğunu fark etti. "Orada o, orada iki gözüm," dedi, kapıya doğru yürüdü. O anda çok açık olarak, Grigori'nin ona seslenip halsiz, iniltili bir sesle, "Marfa, Marfa!" diye çağırdığını duydu. Marfa İgnatyevna, "Tanrım, Sen bizi felaketten koru!" diyerek sesin geldiği yana koştu, Grigori'yi buldu. Grigori duvarın dibinde değil, oradan yirmi adım kadar ötede yatıyordu. Sonradan anlaşıldığına göre, kendine gelince emeklemeye başlamış, böylece bir hayli sürüklenmişti. Grigori birkaç kere bayılmış, kendine gelip emeklemeye devam etmişti. Marfa İgnatyevna kocasının kanlar içinde yattığını görür görmez çığlığı bastı. Grigori de duyulur duyulmaz bir sesle, kesik kesik, "Vurdu… babasını vurdu… Bağırma budala… koş, haber ver…" diye kekeliyordu. Ama Marfa İgnatyevna boyuna bağırıyordu; ansızın beyin odasındaki pencerenin açık olduğunu ve içerde ışık yandığını gördü. Pencereye koştu, Fyodor Pavloviç'e seslenmeye başladı. Ama pencereden

içeri bakınca korkunç bir manzara ile karşılaştı: bey yerde, sırtüstü, hareketsiz yatıyordu. Açık renk sabahlığıyla beyaz gömleğinin göğüs kısmı kan içindeydi. Masanın üstünde yanan mum, kanları ve Fyodor Pavloviç'in ölü yüzünü ışıl ışıl aydınlatıyordu. Marfa İgnatyevna dehşet içinde pencereden ayrılarak kendini bahçeden dışarı attı. Arabaların girmesine mahsus kapıyı açarak olanca hızıyla arka sokağa, komşuları Marya Kondratyevna'ya koştu. Komşu ana kız uyumuşlardı artık, ama Marfa İgnatyevna'nın kapalı pancurlara indirdiği yumruklar ve haykırmalarıyla uyandılar, pencereye koştular. Marfa İgnatyevna kesik kesik sözlerle, çığlıklar atıp, bağırıp çağırarak meramını şöyle böyle anlatabildi, onları yardımına çağırdı. Bir rastlantı sonucu, serseri Foma da o gece onlarda kalmıştı. Hemen onu da kaldırdılar, hep birlikte cinayet yerine koştular. Yolda Marya Kondratyevna, demin, saat dokuz sıralarında bahçelerinden gelen ve ortalığı çınlatan bir çığlık duyduğunu hatırladı. Bu, duvara tırmanmış Dmitri Fyodoroviç'in bacağına asılıp, "Baba katili!" diye haykıran Grigor'nin çığlığıydı. Marya Kondratyevna hem koşuyor, hem, "Birisi bir haykırdı, sonra sustu," diye anlatıyordu. İki kadın Grigori'nin yattığı yere gelince Foma'nın yardımıyla yaralıyı eve taşıdılar. Işığı yaktıkları zaman Smerdyakov'un hâlâ kendine gelmediğini, küçük odasında gözleri kaymış, ağzı köpük içinde debelenip durduğunu gördüler. Grigori'nin başını sirkeli suyla yıkadılar. Su onu iyice kendine getirdi. Ayılır ayılmaz, "Bey vuruldu mu, sağ mı?" diye sordu. Bunun üzerine kadınlarla Foma, ihtiyar Karamazov'un yanına gittiler. Bahçeye çıktıkları zaman, bu defa yalnız pencerenin değil, kapının da ardına kadar açık olduğunu gördüler. Oysa ihtiyar tam bir haftadır her gün, akşamdan her tarafı sımsıkı örtüyor, Grigori'nin bile kapıyı çalmasına izin vermiyordu. Kapının açık olduğunu gören iki kadınla Foma, "İçerde bir şey olmasın," diye, içeri girmeye cesaret edemediler. Dönüşlerinde Grigori onları hemen Emniyet Müdürüne yolladı. Marya Kondratyevna da Emniyet Müdürüne koşarak etrafı telaşa verdi. Ondan beş dakika sonra varan Pyotr İlyiç de oraya sadece birtakım tahminler, hükümler getirmekle kalmıyor, suçlunun kim olabileceği üzerine genel kanıyı kesinleştiren bir görgü tanığı olarak geliyordu. (Oysa kendisi, son dakikaya kadar olayı içten içe kabul etmek istemiyordu.)

Hemen harekete geçmeye karar verdiler. Karakol komiserine yanına mahalleden üç dört kişi çağırtması emredildi ve ayrıntılarını burada

vermeyeceğim usullerle Fyodor Pavloviç'in evine girildi, suç yerinde kovuşturmaya başlandı.

Yeni gelen atılgan Belediye Doktoru, Emniyet Müdürü, Savcı ve Sorgu Yargıcıyla birlikte gitmeye gönüllü çıktı. Kısaca söyleyelim: Fyodor Pavloviç, kafatası kırılarak öldürülmüştü, ama cinayet aletinin ne olduğu belli değildi. En büyük olasılık, Grigori'yi deviren silahın Karamazov'u da arkadan vurmuş olmasıydı. Grigori gereken tedaviden sonra halsiz, zaman zaman kesilen bir sesle, nasıl yere yığıldığını hayli düzgün şekilde anlattı. Suç aletini de şöyle keşfettiler: Duvar boyunca, fenerle aramaya başlayınca bahçe yolunda ortaya fırlatılmış pirinçten havanelini buldular… Fyodor Pavloviç'in yattığı odada olağanüstü bir dağınıklık yoktu, yalnız paravananın arkasında, yatağının yanında, yerde kalın bir zarf buldular. Zarfın üstünde "Meleğim Gruşenka'ya, gelmeyi arzu ederse üç bin ruble hediyem" yazılıydı. "Meleğim"in altında, besbelli daha sonra, gene Fyodor Pavloviç'in yazısıyla "Ve pilicim…" diye bir tek ek vardı. Zarfın üstünde kırmızı mumdan üç iri mühür vardı, ama zarf yırtılmış ve boştu: içinde paradan eser yoktu… Yerde bir de zarfın bağlı olduğu pembe kurdeleyi buldular. Savcı ve Sorgu Yargıcı, Pyotr İlyiç'in tanıklığında bir noktayı dikkate değer buldular: genç memur, Dmitri Fyodoroviç'in sabaha karşı kendini vurabileceğini tahmin ediyordu. Bu kararından Pyotr İlyiç'e gene Karamazov söz açmış, tabancasını yanında doldurmuş, bir mektup yazıp cebine koymuştu. Ona hâlâ inanmak istemeyen Pyotr İlyiç intiharına engel olmak için her şeyi anlatmakla tehdit etmiş, Mitya sırıtarak, "Yetişemezsiniz, ki!" demişti. Demek, suçlu gerçekten intihara kalkışmadan onu yakalamak için hemen Mokroye'ye gitmek gerekiyordu. Savcı, son derece heyecanlanarak, "Evet evet, çok açık," diyordu. "Bu hovardalar hep böyledir: bugün ölmeden iyice bir âlem yapayım da yarın kendimi vururum, derler."

Mitya'nın dükkândan şarapla öteberi alışının hikâyesi, Savcıyı büsbütün kızıştırdı. "Şu tüccar Olsufyev'i öldüren herifi hatırlar mısınız, beyler? Bin beş yüz rubleyi çalar çalmaz soluğu berberde almıştı, sonra da parayı elinde sallaya sallaya kadınlara gitti."

Mokroye'ye hemen gidemediler; kovuşturma, Fyodor Pavloviç'in evindeki arama ve bazı başka formaliteler oyaladı onları. Hep birlikte yola çıkmadan iki saat önce Mokroye'ye, bir gün önce aylığını almak için şehre

gelmiş Bölge Komiseri Mavriki Mavrikiyeviç Şmertzov'u yollamayı uygun buldular. Mavriki Mavrikiyeviç'e şöyle bir talimat verildi: Mokroye'ye gelince ortalığı telaşa vermeden "suçlu"yu göz hapsine alacak, üstleri gelene kadar her hareketini izleyerek, aynı zamanda mahalleden tanıklar, muhafızlık edebilecek kimseler toplayacaktı. Mavriki Mavrikiyeviç bütün bunları harfi harfine yaptı; yalnız hep kendini belli etmeden… Sadece eski ahbabı hancı Trifon Borisoviç'e sırrını birazcık çıtlatır gibi oldu. Bu tam Mitya taraçada, karanlıkta onu arayan hancıyla karşılaştığı zaman olmuştu; hatta Mitya, Trifon Borisiç'in yüzünde, konuşmasında bir değişiklik meydana geldiğini fark etmişti. Böylece ne kendisinin ne de başkasının Mitya'nın göz hapsinde olduğundan haberi yoktu. Tabanca kutusunu Trifon Borisiç epey önce aşırıp kuytu bir yere saklamıştı. Emniyet Müdürü, Savcı ve Sorgu Yargıcı Mokroye'ye iki troyka ile sabahın beşine doğru, şafak sökerken geldiler. Doktor, ertesi sabah otopsi yapmak için Fyodor Pavloviç'in evinde kalmıştı. Aslında onu en çok hasta uşak Smerdyakov'un hali ilgilendirmişti. Yola çıkan arkadaşlarına, "Bu derece şiddetli, iki gün üst üste gelen sürekli sara nöbetlerine az rastlanır; bilim açısından ilginç bir vaka!" diye heyecanla tekrarlıyordu. Onlar da gülerek, buluşundan ötürü kutladılar onu. Savcıyla Sorgu Yargıcı doktorun kesin bir tavırla, Smerdyakov'un sabahı çıkaramayacağını eklediğini çok iyi hatırlıyorlardı. Şimdi bu hayli uzun, ama galiba gerekli açıklamadan sonra hikâyemizin bundan önceki kitapta bıraktığımız yerine dönüyoruz.

III

Ruhun Çileleri

Birinci Çile

Mitya ona söylenenleri anlayamıyor, oturduğu yerde vahşi bakışını odada oturanlar üzerinde gezdiriyordu. Birdenbire doğruldu, ellerini havaya kaldırarak, yüksek sesle.

— Suçlu değilim! diye bağırdı. O kana bulaşmadım! Babamın kanında suçlu değilim… Öldürmek istiyordum, ama suçlu değilim. Ben yapmadım.

Bunu bağırır bağırmaz Gruşenka perdenin arkasından fırlayarak Emniyet Müdürünün ayaklarına kapandı:

— Ben, ben aşağılığın tekiyim, suçlu benim! diye yürekler parçalayan bir sesle, ağlayarak, kollarını hepsine uzatarak haykırdı. Benim yüzümden katil oldu! Onu üze üze bu hale ben getirdim. Ölen zavallı ihtiyarcığı da hırpaladım; hırsımdan yaptım bunları. Suçlu benim, en başta, en büyük suçlu benim!

Emniyet Müdürü,

— Evet, suçlusun! Baş suçlu sensin. Azgınsın, ahlaksızsın, en büyük suçlu sensin! diye bağırdı, eliyle Gruşenka'yı tehdit ediyordu.

Ama etraftakiler hemen yatıştırdılar onu. Savcı elleriyle tuttu:

— Olmaz ki bu Mihayl Makaroviç, diye söylendi. Kurallara aykırı davranıyorsunuz… Kovuşturmaya engel oluyorsunuz, bütün iş berbat oluyor…

Savcı tıkanır gibiydi. Nikolay Parfenoviç de son derece heyecanlandı:

— Önlem, önlem almalıyız… önlem almalıyız… Yoksa yürümez bu!

Hâlâ dizüstü duran Gruşenka,

— Birlikte yargılayın bizi! diye çılgın gibi haykırmaya devam ediyordu. Birlikte cezalandırın bizi, idam sehpasına birlikte gideceğim onunla!

— Gruşa, hayatım, canım, kutsallığım benim!

Mitya kadının önünde diz çöktü, olanca gücüyle göğsünde sıktı.

— İnanmayın ona, diye bağırıyordu, hiçbir suçu yok, kimsenin kanına girmedi, hiçbir şey yapmadı o!

Sonraları hatırladığına göre, birkaç kişi onu zorla Gruşenka'dan ayırdılar, Gruşenka'yı da hemen dışarı çıkardılar. Mitya neden sonra kendine gelebildi. Yanında, arkasında, göğüsleri resmi plakalı adamlar duruyordu. Karşısında, masanın öbür yanında Sorgu Yargıcı Nikolay Parfenoviç oturuyor, Mitya'ya masada duran bardaktan azıcık olsun su içirmeye uğraşıyordu. Büyük bir nezaketle, "Serinletir, yatıştırır sizi," diyordu, "üzülmeyin…" Mitya'nın hiç aklından çıkmadı bu. Bir aralık gözü adamın elindeki iri taşlı yüzüklere kaydı. Birinde yakut, öbüründe sapsarı, saydam, ışıl ışıl parlayan bir taş vardı. Uzun zaman bu yüzüklerin, o korkunç sorgu süresince zaman zaman nasıl ilgisini çektiğini hayretle hatırlayacaktı. Bulunduğu duruma hiç uygun olmadığı halde, bakışını onlardan ayıramıyor, unutamıyordu.

Mitya'nın soluna, deminki toplantıda Maksimov'un oturduğu yere Savcı geçmiş; sağına, Gruşenka'nın yerine pembe yüzlü, avcı biçimi hayli eski bir ceket giymiş bir delikanlı oturmuştu; önünde mürekkeple kâğıt vardı. Bu, Sorgu Yargıcının beraberinde getirdiği yazıcısıydı. Emniyet Müdürü bu defa odanın öbür ucunda ayaktaydı. Kalganov aynı pencerenin önünde sandalyeye oturmuştu.

Sorgu Yargıcı belki onuncu kere, tatlı bir sesle,

— Biraz su için, diye tekrarladı.

— İçtim efendim, içtim… hadi başlayın, ezin, cezalandırın, ne yaparsanız yapın! diye bağırdı Mitya. Yuvalarından fırlamış gözlerinin korkunç bakışını Sorgu Yargıcına dikti.

Sorgu Yargıcı tatlı bir sesle, ama ısrarla,

— Demek babanız Fyodor Pavloviç'in ölümünde suçlu olmadığınızı kesin olarak iddia ediyorsunuz, öyle mi? diye sordu.

— Evet, suçsuzum! Başkasının kanına bulaştım, ama babamın değil… başka bir ihtiyarın kanına girdim. Pişmanım! Vurdum, vurdum o ihtiyarı… Vurdum ve yere serdim… Ama bu kanın cezasını dökülen başka bir kan

için, suçsuz olduğum bir kan yüzünden ödemek pek ağır… Bu suçlamanız dayanılmaz derecede ağır, baylar kim öldürdü babamı, kim öldürdü onu? Benden başka kim öldürmüş olabilir? Olacak şey değil, aklım almıyor!

— Evet, kim olabilir? diye atıldı Sorgu Yargıcı. Ama Savcı İppolit Kiriloviç, (Savcı Yardımcısı olmasına rağmen, kısaca Savcı diyeceğiz) Sorgu Yargıcıyla bakışarak Mitya'ya döndü:

— Şu ihtiyar uşak Grigori Vasilyeviç yüzünden üzülmeniz boşuna. Ölmediğini, kendine geldiğini müjdeleyebilirim size. Onun ve şimdi de sizin ifadenize göre pek ağır bir darbe yediği halde, doktorun dediğine bakılırsa, yaşayacağa benziyor.

Mitya ellerini birbirine vurarak,

— Sağ mı?.. Yaşıyor demek! diye avazı çıktığı kadar bağırdı. Yüzü sevinçle parladı. Benim gibi günahkâr bir canavarın duasını kabul edip bu büyük mucizeyi yarattığın için Sana şükürler olsun Ulu Tanrım! Evet, evet, duamla oldu bu, bütün gece dua ettim çünkü…

Mitya üç kere istavroz çıkardı. Tıkanıyordu nerdeyse.

Savcı,

— Hakkınızda bize bütün bu önemli bilgileri veren de o Grigori oldu, dedi.

O aralık Mitya birdenbire oturduğu iskemleden fırladı:

— Bir dakika baylar, Allah aşkına bir dakika müsaade! Bir koşu Gruşa'ya gidivereyim…

— Hayır efendim, şu anda olanaksız bu! diye tiz perdeden haykırdı Sorgu Yargıcı.

O da yerinden sıçradı, göğsü plakalı adamlar Mitya'ya çullandılar, ama o kendiliğinden oturdu zaten.

— Vah, vah, yazık! Bir dakika görecektim onu… Bütün bu gece içimi kemiren kanın artık temizlendiğini, yok olduğunu, katil olmadığımı haber verecektim.

Mitya bakışını odadakiler üzerinde gezdirerek, birdenbire coşkun, duygulu bir sesle,

— Nişanlım o benim, baylar! dedi. Size ne kadar teşekkür etsem az; bir anda canlandırdınız beni, hayat bağışladınız! O ihtiyar beni kucağında taşımış, leğende yıkamıştı. Üç yaşından beri, bizimkiler beni terk ettiğinden beri babalık etti bana!

— Öyleyse siz… diye başladı Sorgu Yargıcı,

— Müsaade buyurun, diye sözünü kesti Mitya, bir dakika daha müsaade edin.

Dirseklerini masaya dayayarak yüzünü avuçları arasına aldı.

— Bırakın biraz toplayayım kendimi, soluk alayım, insan sersemliyor doğrusu.

Sorgu Yargıcı,

— Biraz daha su içer misiniz? diye sordu.

Mitya ellerini yüzünden çekerek güldü. Bakışları dinçti, bir anda başkalaşmış, sesi bile değişmişti. Bir akşam toplantısında dostlarıyla oturuyordu sanki. Şunu da söylemek yerinde olur: Mitya şehrimize ilk gelişinde Emniyet Müdürü ona evinin kapısını açmış, candan kabul etmişti. Sonraları, hele son ay Mitya onlara uğramaz oldu, Emniyet Müdürü de sokakta karşılaşınca surat asıyor, nezaketsiz davranmamak için selamını alıyordu. Mitya bunun farkındaydı. Savcıyla ahbaplığı daha da uzaktı; gene de sinirli, kendine göre gariplikleri olan karısına arada bir, nedenini kendisi de bilmeden, saygı ziyaretine giderdi. Kadın Mitya'yı çok iyi karşılar, son zamanlara kadar onunla ilgilenirdi de… Sorgu Yargıcıyla henüz dost olamamıştı, sadece bir iki kere şurada burada karşılaşmışlar, hatta aralarında kadın lafı geçmişti.

Mitya, birdenbire neşeyle gülerek,

— Görüyorum ki usta bir Sorgu Yargıcısınız, Nikolay Parfenoviç, dedi. Ama bundan sonra ben de yardım edeceğim size; dirildim artık! Sizinle bu kadar teklifsiz, açık konuştuğum için kusura bakmayın. Üstelik biraz sarhoşum, bunu da açıkça söylüyorum. Sizinle galiba akrabam Miusov'un

evinde karşılaşmak şeref ve zevkine erişmiştim, Nikolay Parfenoviç. Kendimi sizlerle bir tutacak değilim baylar, bugün burada karşınızda otururken durumumun farkındayım. Ben… Grigori beni suçladıysa, şüphe altındayım… evet, mutlaka korkunç bir şüphe altındayım! Müthiş şey bu, müthiş… bunu anlıyorum tabii. Ama biz işimize gelelim baylar; ben hazırım, her şeyi çabucak, bir anda çözeceğiz, çünkü şey… ben suçsuz olduğumu bildikten sonra mesele kalmıyor, değil mi? Öyle değil mi, baylar?

Mitya hızlı hızlı, sinirli, taşkın bir tavırla konuşuyor, onu dinleyenleri nerdeyse canciğer dostları olarak görüyordu.

Sorgu Yargıcı ciddi bir sesle,

— Öyleyse şimdilik, hakkınızda yapılan suçlamayı kesin olarak reddettiğinizi yazalım, dedi. Sonra yazıcısına dönerek yavaşça yazdıracaklarını söylemeye başladı.

— Yazacak mısınız? Bunu yazmak mı istiyorsunuz? Hay hay, yazın, kabul, tamamen, razıyım baylar! Yalnız bakın… Durun, durun, şöyle yazın: “Rezalet çıkarmaktan, zavallı bir ihtiyarı öldüresiye dövmekten suçludur.”

Yazıcıya dönerek,

— Bir de içimde, yüreğimin en uzak köşesinde bir suçum var, ama bunu yazmayacaksınız! diye ekledi, özel hayatımla ilgili bu baylar, yani yüreğin gizli köşeleri sizi ilgilendirmez. Yalnız ihtiyar babamı öldürmekten suçlu değilim. Akla sığmaz bir düşünce! Size kanıtlayacağım, siz de hemen inanacaksınız. Sonra kendiniz güleceksiniz, şüphenize kahkahalarla güleceksiniz baylar!

Sorgu Yargıcı, alabildiğine coşan Mitya’yı kendi soğukkanlılığıyla yatıştırmak ister gibi,

— Sakin olun Dmitri Fyodoroviç, dedi. Sorguya devam etmeden önce, bir noktayı açıklamanızı istiyorum: ölen babanızı sevmediğinizi, onunla hep kavgalı olduğunuzu ağzınızdan duymak isterim. Burada, aşağı yukarı bir çeyrek saat önce, onu öldürmek istediğinizi bile söylemiştiniz galiba: “Öldürmedim, ama öldürmek istiyordum!” diye bağırdınız.

— Ben mi? Aa, olabilir. Evet, yazık ki öldürmek istedim onu, hem kaç kere istedim. Yazık, çok yazık!

— İstiyordunuz. Babanızdan bu kadar nefret etmenizin nedenini açıklayabilir misiniz?

Mitya, yere bakarak,

— Neyi açıklayayım, baylar? diye durgun bir tavırla omuzlarını kaldırdı, içimdekileri saklamıyorum ki, bütün şehir biliyor, lokantada herkes biliyor… Daha pek yakında Staretz Zosima'nın hücresinde söylemiştim. Aynı günün akşamı dövdüm babamı, az kalsın öldürüyordum ve yemin ettim: bir kere daha gelip tanıklar huzurunda öldürecektim onu! Tam bir ay bağırdım durdum; herkes tanık buna! Olay meydanda, olay her şeyi anlatıyor, bar bar bağırıyor, ama duygulara gelince değişir baylar, duygu konusu bambaşka… Bakınız, (Mitya kaşlarını çattı) bana öyle geliyor ki, beni duygular yönünden sorguya çekmeye hiç hakkınız yok. Gerçi yetkilisiniz, anlıyorum bunu, ama bu benim iç dünyamla ilgili bir sorun. Gene de duygularımı önceleri de saklamadığıma göre… örneğin, lokantada her önüme gelene açmıştım bunu… Öyleyse şimdi de saklayacak değilim. Evet, durumu iyice anlıyorum, baylar; elinizde beni suçlu gösteren korkunç kanıtlar var. Onu vuracağım diye sağa sola ilan ederken adamı öldürdüler… Bunu benden başka kim yapmış olabilir? Hah, ha? Sizi bağışlıyorum, baylar, yürekten bağışlıyorum. Ben bile şaşkınlık içindeyim, onu benden başka kimin öldürmüş olabileceğine akıl erdiremiyorum, öyle değil mi? Ben vurmadımsa kim, kim yaptı bunu? Şunu bilmek istiyorum, söylemeniz için ısrar ediyorum, baylar: nerede öldürüldü? Söyleyin bana!

Mitya telaşla soruyor, gözlerini Savcıdan Sorgu Yargıcına çeviriyordu.

— Çalışma odasında, yerde sırtüstü, kafatası kırılmış olarak bulduk, dedi Savcı.

— Korkunç bu baylar! diye birden ürperdi Mitya. Sonra dirseğini masaya dayayarak eliyle yüzünü örttü.

— Devam edelim, dedi Sorgu Yargıcı. Peki, öyleyse bu derin nefretinizin nedeni neydi? Galiba, her yerde açıkça söylediğiniz gibi kıskançlıktı, değil mi?

— Evet, kıskançlık, ama sadece kıskançlık değildi.

— Para yüzünden tartışmalar mı?

— Para da nedenlerden biriydi.

— Galiba, mirastan eksik kalmış bir üç bin ruble yüzünden bu tartışmalar…

— Ne üç bin rublesi! Daha çok, daha çok! diye atladı Mitya. Altıdan, belki on binden de fazla… Herkese anlatıyordum, bağıra bağıra söylüyordum. Sonunda üç bine razı olmaya karar verdim, çünkü bu paraya çok ihtiyacım vardı. Bu yüzden, onun Gruşenka için yastığının altında sakladığını bildiğim üç binlik paketi adeta benden çalınmış sayıyordum. Evet, gerçekten, o parayı kendi malım biliyordum.

Savcı, Sorgu Yargıcına anlamlı anlamlı baktı ve belirsizce göz kırptı.

Sorgu Yargıcı hemen,

— Bu konuya bir daha döneceğiz, dedi. Şimdilik şu noktayı not etmemize izin verin: siz o zarftaki parayı kendi malınız sayıyordunuz, öyle değil mi?

— Yazın efendim, yazın. Bunun da aleyhimde bir kanıt olduğunu biliyorum, ama kanıtlardan korkmam ben, kendi kuyumu kazıyorum… İşitiyor musunuz, bunları kendim söylüyorum!

Sonra birden üzgün bir tavırla,

— Galiba siz beni olduğumdan bambaşka bir adam biliyorsunuz, diye ekledi. Sizinle konuşan mert bir insandır. Şunu unutmayın ki, bir sürü alçaklık yaptığı halde, her şeye rağmen varlığının derinliğinde her zaman mert kalmış bir insan bu… Anlatmayı beceremiyorum yalnız… Zaten ömrüm boyunca çektiğim acıların baş nedeni mertlik, yücelik peşinde koşmam oldu. Diyojen gibi, elimde fener, mertlik peşine düşmüştüm, bir yandan da çeşit çeşit kepazelikler yapardım; hepimiz gibi baylar… yani şey, yanlış söyledim, hepimiz değil, yalnız ben, ben, ben! (Acıyla yüzünü buruşturdu.) Başım çok ağrıyor… Biliyor musunuz, dış görünüşünü sevmezdim onun; namussuzca bir gurur, her kutsallığı çiğneme isteği, tam bir imansızlık okunurdu her halinden; iğrençti, iğrenç! Ama şimdi ölünce başka türlü düşünüyorum artık.

— Nasıl yani?

— Yani başka türlü düşünüyorum, ondan nefret ettiğim için üzülüyorum.

— Pişman mısınız?

— Yo, pişmanlık değil bu, yazmayın bunu. Ben de hırlı değilim baylar, ben de imrenilecek bir mal değilim. Bunun için onu aşağılamaya hakkım yok doğrusu. Bunu yazın bari!

Sözünü tamamlayınca Mitya'nın yüzünü derin bir hüzün kapladı. Zaten Sorgu Yargıcının sorularına karşılık verdikçe yüzü gitgide kararıyordu. Tam o anda gene beklenmedik bir sahne patlak verdi. Mesele şuydu: Gruşenka'yı demin dışarı çıkarmışlar, ama pek uzağa götürmemişlerdi. Sorgunun yapıldığı mavi odanın üç oda ötesindeydi. Bu, gece oyun oynanan, âlem yapılan büyük odanın bitişiğinde tek pencereli küçük bir odaydı. Gruşenka oradaydı, yanında o aralık yalnız Maksimov vardı. İhtiyarcık şaşkındı, son derece ürkmüştü. Gruşenka'ya sokularak ondan kurtuluş çaresi umuyordu adeta. Kapının önünde göğsü resmi plakalı bir mujik duruyordu. Gruşenka ağlıyordu. Birdenbire, ruhunu saran acıya dayanamadı, yerinden fırladı, ellerini birbirine vurarak, ‘’Vay başıma gelenler!” diye haykırdı ve odadan dışarıya, Mitya'sına doğru fırladı. Bunu öyle ansızın yaptı ki, kimse tutacak vakit bulamadı.

Mitya, Gruşenka'nın çığlığını duyunca sarsıldı, bir çığlıkla, kendinden geçmiş gibi ona atıldı. Birbirlerini gördükleri halde, kavuşmalarına bu defa da engel oldular. Mitya'nın kollarına yapıştılar. Genç adam debelenip kurtulmaya çalışıyordu, üç dört kişi güç tutabildi. Gruşenka'yı da yakaladılar. Dışarı çıkarılırken bağırarak kollarını ona nasıl uzattığını gördü Mitya. Bu sahne sona erdiğinden Mitya gene eski yerinde, masada, Sorgu Yargıcının karşısındaydı. Savcı ile Sorgu Yargıcına bakarak,

— Ne istiyorsunuz kadından, niçin eziyet ediyorsunuz ona? Suçsuz o, suçsuz! diye haykırdı.

Savcıyla Sorgu Yargıcı onu yatıştırmaya çalışıyorlardı. On dakika kadar böyle geçti. O aralık odaya hızlı adımlarla demin dışarıya çıkan Emniyet Müdürü Mihayl Makaroviç girdi. Savcıya dönerek, yüksek sesle, heyecanla,

— Götürdük, dedi. Aşağıda. Yalnız izin verirseniz şu zavallıya bir şey söyleyeceğim. Hem de yanınızda baylar, yanınızda…

— Buyurun Mihayl Makaroviç, şimdilik itirazımız yok.

— Dmitri Fyodoroviç, beni dinle oğlum…

Emniyet Müdürünün heyecanlı yüzünde zavallı adama karşı içten bir acıma, bir baba sevecenliği belirdi:

— Senin Agrafena Aleksandrovna'yı aşağıya kendim götürdüm, hancının kızlarının yanında bıraktım. O ihtiyarcık, Maksimov da yanından ayrılmıyor. Yatıştırdım onu. Duydun mu, yatıştırdım, avuttum, suçsuzluğunu kanıtlaman gerektiğini söyledim. Bunları, zihnin karışıp da boş yere kendini suçlamayasın diye söylüyorum, anladın mı? Ne söylediysem hepsini anladı. Akıllıdır birader, hem de iyi yürekli… Benim gibi ihtiyarın ellerine sarıldı, senin için yalvarıp durdu… Kendisi yolladı beni buraya, ondan yana tasalanmayasın diye. Ben dönüp, onu merak etmediğini, rahatladığını haber vermeliyim… Sen şimdi iyice sakinleşmeye bak. O kadına karşı suçum var, baylar: Hıristiyan ruhu taşıyor, mazlum, suçsuz bir insan o! Peki, ne diyeceğim ona Dmitri Fyodoroviç, uslu duracak mısın, durmayacak mısın?

Babacan adam ağzına geldiği gibi konuşuyordu, ama Gruşenka'nın kederinin ona iyice dokunduğu belliydi, gözleri bile yaşardı. Mitya ona atılarak,

— Affedersiniz baylar, müsaade edin ne olur! diye bağırdı. Melek ruhlusunuz Mihayl Makaroviç, melek ruhlu; onun adına teşekkür ederim. Ruhunuzun sonsuz iyiliğine sığınarak yalvarıyorum: ona, tamamıyla sakin, neşeli olacağımı söyleyin. Evet, neşeliyim; neşeli, hatta sizin gibi bir koruyucu meleği olduğunu bildiğim için gülmeye bile başlayacağım. Buradaki işim biter bitmez hemen yanına gideceğim. Merak etmesin, beklesin beni.

Mitya birdenbire Savcıyla Sorgu Yargıcına döndü:

— Baylar, şimdi size kalbimi açacağım, içimi dökeceğim, meseleyi çabucak tatlıya bağlar bitiririz. Sonunda hepimiz güleceğiz olanlara, değil mi? Bu kadın ruhunun ecesidir, baylar! Ne olur, bunu söylememe izin verin,

bunu açıkça anlatacağım size. Mert, şerefli insanlar arasında bulunduğumu görüyorum. Bu kadın ışığım, bütün kutsallığımdır benim: “Seninle birlikte idam sehpasına giderim!” diye haykırmasını duymalıydınız. Oysa ne verdim ona ben? Beş parasız, çıplağın biriyim… Bana neden böyle bir sevgi duyuyor; benim gibi adi, alçak, rezil bir yaratık uğruna sürgünü nasıl göze alıyor, böyle bir aşka layık mıyım ben? Bu gururlu, kesinlikle suçsuz kadın demin benim yüzümden ayaklarınıza kapandı! Ona tapmazsam, onsuz olamayacağımı bütün gücümle haykırmazsam bana ne derler? Kusura bakmayın baylar… Evet, şimdi içim rahat artık.

Mitya iskemleye çöktü, yüzünü elleriyle kapayarak hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Ama bunlar huzurlu gözyaşlarıydı. Bir anda toparladı kendini. İhtiyar Emniyet Müdürü memnundu; galiba Savcıyla Sorgu Yargıcı da öyle. Emniyet Müdürünü uğurladıktan sonra Mitya bayağı neşelendi:

— Artık sizinim baylar, tamamıyla sizinim. Ah, şu ayrıntılara dalmak olmasa sizinle ne kolay anlaşırdık. Gene konuya dönüyorum ben. Evet, emrinizdeyim baylar, ama yemin ederim, anlaşmamız için karşılıklı güven şart. Sizin bana, benim size… Yoksa dünyada anlaşamayız. Sizi düşünerek söylüyorum bunu. Hadi konuya gelelim. Her şeyden önce iç dünyama bu kadar dalmayın, böyle olur olmaz şeylerle hırpalamayın onu. Konuyla ilgili sorular sorun, hemen cevaplarım; ayrıntılar cehennemin dibine!..

Sorgu yeniden başladı.

IV

İkinci Çile

Sorgu Yargıcı heyecanlı bir sesle,

— Sizin böyle iyi niyetle hareket etmenizin bize manevi bakımdan nasıl bir güç verdiğini bilemezsiniz, Dmitri Fyodoroviç, dedi.

Bir an önce gözlüğünü çıkardığı için açık gri, çok miyop ve oldukça patlak gözlerinde gizlenmeyen bir memnunluk okunuyordu.

— Karşılıklı güven hakkında söyledikleriniz çok doğru. Kuşku altında bulunan kimse gerçekten kendini temize çıkarmak istiyorsa, bunun baş koşulu karşısındakilere güven duymaktır. Biz elimizden geleni yapacağız; şimdiden işe nasıl başladığımızı görüyorsunuz. Doğru değil mi, İppolit Kiriloviç?

— Tabii, kuşkusuz.

Savcının doğrulama şekli Sorgu Yargıcının heyecanı yanında soğukça göründü. Şehrimize yeni gelen Sorgu Yargıcı Nikolay Parfenoviç çalışmaya başlar başlamaz bizim İppolit Kiriloviç'e karşı sonsuz bir saygı, hatta yakınlık duymuştu. O, "mesleğinde sille yemiş" İppolit Kiriloviç'in erdemlerine, olağanüstü yeteneğine kesinlikle inanmış belki biricik insandı; sille yediğine de inanıyordu. Daha Petersburg'dayken hakkında konuşulanları duymuştu. Ama şunu da söylemek gerekiyor ki, gencecik Nikolay Parfenoviç "sille yiyen" Savcımızın dünyada gerçekten sevdiği tek insandı. Hana gelirken yeni işleri hakkında uzun uzun konuşmuşlar, bazı kararlara varmışlardı. Nikolay Parfenoviç uyanık zekâsıyla büyük meslektaşının her sözünü ağzından kapıyor, onun daha ağzını açmadan ne demek istediğini anlıyor, bakışından, göz kırpışından gereken anlamı çıkarıyordu.

— Efendim, izin verin de siz sözümü kesmeden her şeyi kendim anlatayım.

— Pek güzel. Teşekkür ederim. Yalnız anlatmaya başlamadan önce, izninizle bizi hayli ilgilendiren ufak bir sorunun açıklanmasını isterdik. Şu, dün, saat beşe doğru arkadaşınız Pyotr İlyiç Perhotkin'den, tabancalarınızı rehin ederek ödünç aldığınız on ruble sorunu…

— Evet, rehine bıraktım onları; on ruble karşılığında bıraktım. Ne var bunda? Evet, şehre döner dönmez yaptım bunu.

— Bir yerden mi döndünüz? Şehir dışına mı çıktınız?

— Evet, baylar, çıktım; kırk verstlik yoldan geldim. Haberiniz yok muydu?

Savcıyla Sorgu Yargıcı bakıştılar.

— En iyisi dün yaptıklarınızı sabahtan başlayarak düzenli bir şekilde anlatsanız, olmaz mı? Örneğin, neden şehir dışına çıktığınızı, ne zaman yola çıkıp döndüğünüzü öğrenebilir miyiz?

Mitya güldü:

— Bunu istediğinizi söyleseydiniz ya! Böyle olunca anlatmaya dünden değil, ta evvelsi günün sabahından başlamalıyım. O zaman nerelere, nasıl ve niçin gittiğimi anlarsınız. Efendim, evvelsi gün buralı koca tüccar Samsonov'a gittim. Çok sağlam bir karşılık göstererek üç bin ruble ödünç isteyecektim. Birdenbire elim daralmıştı, ansızın lazım oluverdi…

Savcı nazik bir tavırla,

— Müsaadenizle sözünüzü keseyim, dedi. Bu apansız ihtiyaç, hem de mutlaka üç bin ruble olarak, nereden doğdu?

— Aman efendim, gene mi ayrıntı peşindesiniz? Nasıl, ne zaman, niçin? Neden şu kadar değil de, bu kadar para istiyordunuz ve buna benzer ıvır zıvırlar… Bunlara dalarsak üç ciltlik kitap doldururuz da bir de sonsöz gerekir.

Mitya bunu bütün gerçeği anlatmak isteyen, en iyi niyetlerle dolu insanın saf ama biraz da sabırsız teklifsizliğiyle söyledi. Sonra birden kendini toparlayarak,

— Sizden tekrar rica ederim baylar, tersliğimi bağışlaym. Emin olun size karşı büyük saygı duyuyor, gerçek durumu çok iyi anlıyorum. Sarhoş olduğumu sanmayın. Ayıldım artık, sarhoş da olsam fark etmezdi zaten. Ben öyleyim:

Ayıldım, gözlerim açıldı… aptallaştım,

İçtim, kaybettim kendimi… akıllandım.

Ha, ha! Ama şu mesele bir sonuca bağlanana kadar huzurunuzda şakalarımın yersiz kaçacağını görüyorum. Herkes haddini bilmeli… Şu anda farklı durumda bulunduğumu pekâlâ görüyorum. Ne de olsa suçlu sandalyesinde oturduğum için kendimi sizinle eşit saymam yakışık almaz. Siz de beni el altında bulundurmak zorundasınız. Şu Grigori meselesi yüzünden bana aferin diyecek değilsiniz ya! Sen kalk, ihtiyarın kafasını kır, sonra elini kolunu sallayarak gez; yağma mı var! Herhalde altı ay, bir yıl tıkarlar içeriye, ama yurttaşlık haklarımı almazlar, değil mi? Bunu yapmazlar, değil mi bay Savcı? Evet, aramızdaki farkı anlıyorum. Ama siz de şunu kabul edin ki, sorularınızla Tanrıyı bile şaşırtabilirsiniz: nereye gittin, neden gittin, ne zaman gittin? Bütün bu sorular şaşırtır beni tabii… Siz de fırsat bu fırsat, ağzımdan dökülenleri hemen kâğıda geçirirsiniz; ne çıkar bunun sonunda? Hiçbir şey. Size yalanla başladıysam öylece bitiririm. Siz de okumuş, soylu kişiler olduğunuz için bağışlarsınız beni. Şu beylik sorgu usulünden vazgeçmenizi dileyeceğim. Hani, nasıl kalktın, ne yedin, nasıl tükürdün, nereye tükürdün gibi önemsiz sorularla başlayıp suçlunun “dikkatini uyuşturduktan” sonra kimi öldürdün, kimi soydun gibi sersemletici sorularla yere serme usulü… Hah, ha! Beylik usul bu, bütün kurnazlığınızı harcıyorsunuz buna. Ama siz böyle açıkgözlüklerle bizim mujikleri uyutun, beni değil. Ben bu işin adamıyım, kendim de çalıştım, hah, ha!

Mitya Savcıyla Sorgu Yargıcına garip bir babacanlıkla bakarak,

— Darılmıyorsunuz, patavatsızlığımı hoş görüyorsunuz, değil mi baylar? diye bağırdı. Konuşan Mitya Karamazov olduğuna göre bağışlanabilir, çünkü akıllı bir adamda bağışlanmayan kusurlar Mitya’da bağışlanır! Hah, ha…

Nikolay Parfenoviç hem dinliyor, hem gülüyordu. Savcı gülmüyor, gözlerini ayırmadan Mitya’yı inceliyordu; sanki tek bir sözünü, hareketini, yüzündeki en belirsiz kıpırdanmayı kaçırmak istemiyordu.

Gülmeye devam eden Nikolay Parfenoviç,

— Ama biz nasıl kalktınız, ne yediniz gibi şaşırtmaca sorularla değil, meselenin esasından başladık, dedi.

— Anlıyorum, anladım ve takdir ettim. Bana gösterdiğiniz en soylu kişilere yakışan eşsiz, gerçek iyiliği takdir ediyorum. Burada soylu üç kişiyiz, her şeyimiz şerefin, soyluluğun birbirine bağladığı aydın, yüksek muhit insanlarına özgü karşılıklı güvene dayanmalı. Herhalde onurunum ayaklar altına alındığı şu anlarda sizi en iyi dostlarım saymama izin verirsiniz. Buna darılmazsınız, değil mi?

Nikolay Parfenoviç kibirli bir tavırla,

— Tam tersine, çok güzel ifade ettiniz, Dmitri Fyodoroviç, diye destekledi onu.

— Ayrıntılara gelince, o ıvır zıvırdan vazgeçin artık baylar, yoksa hiçbir sonuca varamayız, öyle değil mi?

Savcı birdenbire söze karıştı. Mitya'ya dönerek,

— Yararlı öğütlerinize tamamen uyacağım, dedi. Ama gene de sorumdan vazgeçecek değilim. Bu kadar paraya, yani şu üç bin rubleye niçin ihtiyacınız olduğunu bilmemizin bizim için büyük önemi var.

— Niçin mi?.. Şunun için, bunun için… her neyse, bir borcumu ödemem gerekiyordu,

— Kime?

— Yo, bunu ne pahasına olursa olsun söylemeyeceğim, şimdiden haber vereyim. Ama bakın; söyleyemeyeceğimden, çekindiğimden, korktuğumdan filan değil, çünkü önemsiz, saçma sapan bir şey bu. İlkelerime bağlı olduğum için söylemeyeceğim. Sorunuz özel hayatımla ilgili, özel hayatıma kimsenin girmesine müsaade edemem. Şaşmaz bir ilkem bu benim. Sorunuzun, üzerinde durduğunuz olayla hiçbir ilgisi yok; olayla ilgili olmayan şeylerse hep özel hayatıma aittir. Borcumu verecektim. Namus borcuydu bu, ama kime verecektim, bunu söylemem.

— Müsaadenizle yazalım bunu, dedi savcı.

— Pekâlâ, yazın. Olduğu gibi yazın; söylemem, asla söylemem. Yazın baylar, bunu söylemeyi şerefsizlik saydığımı yazın. Galiba yazı yazacak vaktiniz pek bol.

Savcı, oldukça sert bir tavırla,

— Bayım, eğer bilmiyorsanız size önceden haber vereyim ve hatırlatayım ki, burada sorulara karşılık vermemek elinizdedir. Bizim de, şu ya da bu nedenle karşılık vermekten kaçındığınız zaman —bu tamamıyla size bağlı — sizi zorlamaya hakkımız yok. Yalnız bugünkü gibi bir durumda soruları karşılıksız bırakmakla kendinize ettiğiniz kötülüğün derecesini size anlatmak ödevimizdir. Buyurun, devam edin.

Mitya bu uyarıya biraz bozuldu.

— Ben darılmadım ki baylar… diye mırıldandı. Ben… şey, o Samsonov'a gittim…

Mitya'nın anlattığı ve okuyucuların bildiği şeyleri bir bir tekrarlayacak değiliz tabii. Sabırsızlanarak hem her şeyi en ince noktasına kadar anlatmak, hem de bunu mümkün olduğu kadar çabuk yapmak istiyordu. Fakat anlattıklarını tutanağa geçirdikleri için ikide bir sözünü kesiyorlardı. Dmitri Fyodoroviç buna içerlediği halde, boyun eğiyor, gene hafiften kızıyordu. Arada bir, "Aman baylar, Tanrı olsa bu kadarına dayanamaz!" ya da, "Beni boş yere kızdırıyorsunuz, haberiniz var mı?" diye bağırıyordu. Ama bu anlarda bile dostça coşkunluğunu henüz koruyordu. Böylece Samsonov'un evvelsi gün ona nasıl "oyun oynadığını" anlattı. (Bunun oyun olduğuna iyice inanmıştı artık.)

Sorgu Yargıcıyla Savcı, Mitya'nın yol parası yapmak üzere saatini satarak altı ruble aldığını da o sırada öğrendiler ve buna büyük ilgi gösterdiler. Mitya'nın fena halde kızdığına bakmadan, onun bir gün önce hemen hemen meteliksiz olduğunu bir kere daha yazmayı gerekli buldular. Mitya yavaş yavaş surat asmaya başlamıştı. Lyagavıy'a gidişini, isli kulübede geçirdiği geceyi anlattıktan sonra şehre dönüşüne geldi. Burada soruların derinleşmesini beklemeden, kendiliğinden Gruşenka yüzünden çektiği kıskançlığın kendisine ne kadar acı verdiğini anlatmaya başladı. Onu sessizce, dikkatle dinliyorlardı. Gruşenka'nın Fyodor Pavloviç'e gitmesini engellemek için Mitya'nın, Marya Kondratyevna'nın bahçesinde, arkada bir gözetleme yeri edinmiş olmasıyla, Smerdyakov'un ona haber taşımasıyla özellikle ilgilendiler, not aldılar. Mitya kıskançlığını anlatırken hararetle, etraflı konuşuyordu; en gizli duygularını elaleme "orta malı" ettiği için gizli bir utanç duyuyordu, ama gerçekten ayrılmamak çabasıyla dişlerini

sıkıyordu. Konuşurken Sorgu Yargıcının, en çok da Savcının kayıtsız bir sertlik dolu bakışlarını üstünden ayırmamaları sonunda bocalattı Mitya'yı. Hüzünle, "Daha birkaç gün önce kadınlar üzerine gevezelik ettiğim şu delikanlı Nikolay Parfenoviç'e de, hasta Savcıya da değmez bunları anlatmak… Rezalet!" diye düşündü. Düşüncesini bir şiirden "Sabret, eğil ve sus!" dizesiyle tamamladı. Sonra hikâyesine devam etmek için gene toparlandı. Hohlakova konusuna gelince Mitya yeniden neşelendi, hatta bu kadın hakkında konuyla ilgisi olmayan yeni bir fıkra anlatmak istedi, ama Sorgu Yargıcı nazik bir tavırla keserek, "daha esaslı noktalara" geçmeye davet etti onu. Mitya daha sonra, duyduğu umutsuzluktan söz açtı, Hohlakova'dan çıkınca "birisini öldürmek pahasına da olsa üç bini bulmalıyım… " şeklindeki düşüncesini açıkladı. Sorgu Yargıcıyla Savcı onu durdurarak, "birisini öldürmek istediğini" not ettiler. Mitya bunu yazmalarına ses çıkarmadı. Sonunda Gruşenka'nın onu aldatarak Samsonov'un evinden usulca kaçışına geldi; tüccarın evine kendisi götürmüştü onu. Gruşenka ihtiyarın yanında gece yarısına kadar kalacağını söylediği halde hemen Mitya'nın peşinden çıkıp gitmişti. Hikâyenin burasında Mitya'nın ağzından, "Şu Fenya'yı o anda vurmadımsa sırf başka, acele işlerim olduğundan!" diye kaçıverdi. Bunu da özenle yazdılar. Mitya asık yüzle bekledi, sonra babasının bahçesine nasıl koştuğunu anlatmaya başladı. Sorgu Yargıcı durdurdu onu. Kanepede yanında duran büyük bir çantadan pirinç havanelini çıkararak Mitya'ya gösterdi.

— Bunu tanıyor musunuz?

Mitya, hüzünlü bir gülümsemeyle,

— Tanımaz olur muyum! dedi. Verin bakayım… Aman, cehennemin dibine.. istemez!

— Onun sözünü etmediniz ama…

— Allah kahretsin! Sakladığımdan değil, onun da sırası gelecekti. Aklımdan çıkmış.

— Öyleyse bu aleti nasıl ele geçirdiğinizi anlatıverin lütfen.

— Hay hay, emredersiniz.

Mitya havanelini nasıl kapıp dışarı fırladığını anlattı.

— Aleti ne amaçla almıştınız?

— Ne amacı, hiçbir amacım yoktu! Kaptım kaçtım.

— Hiçbir amacınız yoktu da ne diye aldınız?

Mitya için için öfkeleniyordu. “Toy delikanlıyı” dik bakışlarla süzüyordu. Yüzünde üzüntülü, hırçın bir gülümseme belirdi. Demin “böyle insanlara” bu kadar candan içini dökerek kıskançlığının hikâyesini anlattığı için gitgide daha fazla utanıyordu.

Birdenbire öfkeyle,

— Tükürmüşüm sizin havanelinize! diye homurdandı.

— Evet ama…

— Peki, peki, köpeklerden korunmak için aldım bunu. Karanlıktı… Ne olur ne olmaz diye…

— Karanlıktan bu kadar korktuğunuza göre, her sokağa çıkışta yanınızda böyle bir korunma aleti bulundurur musunuz?

Kızgınlıktan burnundan soluyan Mitya,

— A, elinin körü! Sizinle konuşulmaz baylar! diye bağırdı. Yüzü kıpkırmızıydı. Yazıcıya dönerek, hiddetle,

— Şunu da yaz… hemen yaz, dedi. “Havanelini babamı… Fyodor Pavloviç’i öldürmek için aldım,” diye yaz. Memnun oldunuz mu baylar? Keyfiniz yerine geldi mi?

Mitya, Sorgu Yargıcıyla Savcıyı küçümseyerek süzdü.

— Bize ve sorularımıza kızdığınız için böyle konuştuğunuzun farkındayız, diye sert bir edayla karşılık verdi Savcı. Siz bunlara değer vermiyorsunuz, ama aslında hepsinin büyük önemi var.

— Rica ederim baylar, ne varmış sanki havanelini almamda?.. Bunu ne düşünceyle yaptığımı, inanın bilmiyorum. Kapıp koştum. Hepsi bu… Ayıp artık, passons,[128] yoksa vallahi devam etmeyeceğim!

Mitya dirseğini masaya dayadı, başını avucuna yasladı. Sorguyu yapanlara yanını vermiş, duvara dönmüştü. İçindeki kötü bir duyguyu yenmeye çalışıyordu. Aslına bakılırsa o anda en çok istediği şey ayağa kalkarak oradakilere, “İdam etseniz bile tek bir söz söylemeyeceğim!” diyebilmekti.

Sonra ansızın kendini zorlayarak,

— Size bir şey söyleyeyim mi? dedi. Şu durumumuz bir anımı canlandırdı benim: bazen garip bir düş görürüm ben… sık sık da tekrarlanır. Gece karanlıkta birisi beni kovalar, arar, ben de kapının, dolabın arkasında tabansızca saklanmaya çalışırım. O, nereye saklandığımı bilir, ama mahsus bana eziyet etmek, korkumdan zevk almak için bilmez gibi davranır… Siz de böyle yapıyorsunuz şimdi. Tıpkı onun gibi vallahi!

— Demek böyle düşler görürsünüz? dedi Savcı.

Mitya dudaklarını çarpıtarak gülümsedi.

— Evet, böyle düşler görürüm. Yoksa bunu da mı yazmak niyetindesiniz?

— Yo, yazacak değiliz, gene de düşleriniz pek garip.

— Ama şimdi düş değil artık, gerçek baylar, gerçeğin ta kendisi! Ben kapanda kurt, siz peşimde koşan avcılarsınız; bırakmayın yakasını kurdun!

Nikolay Parfenoviç son derece tatlılıkla,

— Kıyaslamanız pek yersiz… diye başladı.

— Yersiz değil yo, yersiz değil!

Mitya yeniden köpürdü, ama deminki taşmayla içini biraz boşaltmış olmalıydı; her kelimede biraz daha yumuşuyordu:

— Siz sorgularınızla hırpaladığınız suçluya ya da suçlanana inanmayabilirsiniz, ama ruhu soylu bir insana, ruhunun en soylu duygularına (bunu cesaretle söylüyorum) inanmamazlık edemezsiniz, hatta bunu yapmaya hakkınız da yok! Ama ne çare,

Sus kalbim,

Sabret, eğil ve sus!

Sonra,

— Devam edeyim mi? diye sertçe sordu.

— Tabii tabii lütfen, dedi Nikolay Parfenoviç.

V

Üçüncü Çile

Mitya'nın konuşması sertleştiği halde, hikâyesinden bir şey unutup atlamamak için çabası büsbütün artıyordu. Duvardan babasının bahçesine nasıl atladığını, pencereye kadar nasıl yürüdüğünü, pencerenin altında olanı bir bir anlattı. Bahçedeyken, o sırada Gruşenka'nın babasında olup olmadığını öğrenmeyi ne kadar istediğini, o anda neler duyduğunu da anlattı bir bir. Ama işin garibi, Savcı da Sorgu Yargıcı da bu defa onu içine kapanık, soğuk bir tavırla dinliyor, daha az soruyorlardı. Mitya, yüzlerinden bir anlam çıkaramıyordu. "Kızdırıp gücendirdim onları galiba…" diye düşündü, "cehennemin dibine…" Babasına pencereyi açsın diye Gruşenka'nın geliş işaretini vermeye hazırlandığını anlatırken, Savcı ile Sorgu Yargıcı "işaret" kelimesinin ne anlama geldiğini anlamamışlar gibi, üzerinde durmadılar. Mitya bunu fark etti. Sonunda, pencereden uzanan babasını görünce nefretten nasıl kanın tepesine sıçradığını, cebinden havanelini kaptığını söyledi ve birdenbire, sanki mahsus konuşmasını kesti. Duvara bakarak oturuyordu, iki çift gözün her hareketini kolladığının farkındaydı.

— Evet, dedi Sorgu Yargıcı, silahınızı kaptınız ve… sonra ne oldu?

— Sonra mı? Öldürdüm sonra… Tepesine indirdiğim gibi kafatasını ikiye ayırdım… Sizce böyle oldu, değil mi?

Mitya'nın gözleri alevlendi, yatışmış hiddeti yeniden parlayıverdi.

— Bizce… diye tekrarladı Nikolay Parfenoviç, peki, ya sizce?

Mitya gözlerini yere indirdi, uzun uzun sustu.

— Bence şöyle oldu baylar, diye yavaşça başladı. Birisinin gözyaşları mı, anamın Tanrıya ettiği dualar mı, Kutsal Ruhun[129] o anda alnıma kondurduğu bir öpücük mü nedir, bilemem ama, şeytanın sırtı yere geldi o anda… Pencereden uzaklaşarak duvara doğru koştum. Babam korktu, ancak o zaman beni fark etti, bağırarak pencereden geri çekildi; şimdi gibi gözlerimin önünde… Bahçeden duvara seğirttim… Grigori beni, duvara tırmandığım sırada yakaladı. Mitya bunları anlatırken gözlerini yeniden

dinleyenlere çevirmişti. Onlar da, görünüşte sakin bir dikkatle süzüyorlardı onu. Genç adam birden parlayarak,

— Ama siz benimle alay ediyorsunuz baylar! dedi.

— Bunu da nereden çıkardınız? dedi Nikolay Parfenoviç.

— Söylediklerimin tek bir kelimesine inanmıyorsunuz. Bu gün gibi açık. İşin can alıcı noktasındayım: ihtiyar orada kafatası parçalanmış yatıyor, size onu nasıl öldürmek istediğimi, hatta havanelini kapışımı filan son derece dokunaklı bir şekilde anlattım; bütün bunlardan sonra ansızın pencereden geri çekiliveriyorum… Masal bu! Manzum masal! Siz de bu herifin anlattıklarına inanacaksınız ha! Ha, ha! Alayın bu kadarı da fazla, değil mi baylar?

Mitya iskemlesini çatırdatarak döndü. Onun heyecanına aldırmamış görünen Savcı,

— Siz pencereden ayrıldığınız zaman fark etmediniz mi? diye başladı. Kulübenin öbür ucunda bahçeye açılan kapı açık mıydı, kapalı mıydı?

— Açık değildi.

— Öyle mi?

— Evet, kapalıydı. Hem kim açabilirdi onu? A, kapı ha… durun!

Mitya toparlandı, silkindi:

— Açık mı buldunuz yoksa?

— Evet.

— Peki ama, sizden başka kim açabilirdi onu? diye şaşkın şaşkın sordu Mitya.

Savcı tane tane,

— Kapı açıktı ve babanızın katili kesinlikle o kapıdan girdi, dedi. Suçu işledikten sonra aynı kapıdan çıkmış olmalı. Bu bizim için su götürmez bir gerçek. Suç pencereden değil, doğrudan doğruya odada işlenmiştir. Bunun böyle olduğu odada yapılan incelemeden, cesedin durumundan, her şeyden belli oluyor. Bunda en ufak şüpheye düşülemez.

Mitya şaşırmıştı. Ne diyeceğini bilemiyordu.

— Ama bu mümkün değil! diye bağırdı. Ben… ben girmedim… size kesin olarak söylüyorum, ben bahçedeyken, sonra da bahçeden kaçarken kapı örtülüydü. Ben, yalnızca pencerenin altından gördüm onu… o kadar… o kadar… Son dakikaya kadar hatırımda. Hatırımda kalmamış olsa bile gene eminim, çünkü işaretleri ben, Smerdyakov, bir de ölen bilirdi. İşaret almayınca kapıyı dünyada kimseye açmazdı!

Savcı doymaz, içini kemiren bir merakla,

— İşaret mi? Ne işaretiymiş o? diye sordu. O anda bütün resmiliği kaybolmuştu. Çekingen bir tavırla, yılışır gibi sordu bunu. Henüz bilmediği bir noktanın varlığını hissetmiş, ama belki Mitya'nın bunu tam olarak açıklamak istemeyeceğini düşünüp son derece kuşkulanmıştı.

Mitya hırçın, alaylı bir gülümsemeyle göz kırptı:

— Demek bilmiyordunuz! Ya ben söylemezsem? Kimden öğreneceksiniz o zaman? İşaretleri ölen, ben ve Smerdyakov biliyorduk o kadar; bir de gök biliyordu, ama o söylemez size. Oysa bu nokta pek ilgi çekici, üstelik ne kadar işinize yarardı kim bilir! Ha, ha! Merak etmeyin baylar, söyleyeceğim, boşuna telaşlanmayın! Karşınızdakinin nasıl bir insan olduğunu bilmiyorsunuz. Karşınızda kendi kötülüğüne tanıklık eden bir suçlu var. Evet, çünkü ben sapına kadar merdim, ama siz değilsiniz!

Yeni bir şey öğrenmek için sabırsızlanan Savcı bu lafları sineye çekti. Mitya, Fyodor Pavloviç'in Smerdyakov için icat ettiği işaretleri hiçbir noktasını unutmadan, uzun uzun anlattı. Ayrı ayrı vuruşların ne anlama geldiğini bir bir saydı, hatta masaya vurarak bunları tekrarladı. Sonra Nikolay Parfenoviç'in öyleyse Mitya'nın da babasının penceresine vurarak "Gruşenka geldi" işaretini verip vermediği sorusuna,

— Evet. "Gruşenka geldi" işaretini verdim, diye karşılık verdi. Sonra anlatmayı keserek, işte size bir yığın malzeme, binanızı kurabilirsiniz, dedi, sonra da küçümseyici bir tavırla başını öteye çevirdi.

Nikolay Parfenoviç yeniden,

— Demek bu işaretleri yalnız ölen babanız, siz ve uşak Smerdyakov bilirdi. Başka bilen yoktu, öyle mi? diye sordu.

— Evet, uşak Smerdyakov ve yukarısı… Göğü de yazmayı unutmayın, yazarsanız fena olmaz. Zaten sizin de Tanrıya ihtiyacınız olacak.

Ötekiler hemen yazmaya koyuldular. Tam o sırada Savcı yeni bir düşünce ortaya attı:

— Mademki Smerdyakov işaretleri biliyordu, siz de babanızın ölümünde suçlu olduğunuzu kesin olarak reddediyorsunuz, belirli işaretlerle babanıza kapıyı açtırıp… suçu işleyen Smerdyakov olmasın?

Mitya derin bir alay, aynı zamanda alabildiğine nefret dolu bakışını Savcıya dikti. Sessizce bakışı o kadar uzadı ki, Savcının gözleri kırpışmaya başladı. Sonunda Mitya,

— Gene tongaya bastırdınız tilkiyi, dedi; kuyruğunu kıstırdınız keratanın… Ha, ha! İçinizi okuyorum, bay Savcı! Hemen ayağa fırlayarak avazım çıktığı kadar, “Aa, tamam, Smerdyakov… Katil Smerdyakov’dur!” diye bağıracağımı sanıyordunuz. Açık söyleyin, böyle düşündünüz değil mi? Söyleyin, o zaman devam edeceğim.

Savcı ses çıkarmadan bekliyordu.

— Yanıldınız, Smerdyakov’u suçlamayacağım, dedi Mitya.

— Ondan hiç mi kuşkulanmıyorsunuz?

— Siz kuşkulanıyor musunuz?

— Ondan da kuşkulandık.

Mitya gözlerini yere dikti. Sonra üzüntülü bir sesle,

— Şakayı bırakalım, dinleyin, dedi. Demin şu perdenin arkasından karşınıza çıkar çıkmaz aklımdan “Smerdyakov!” diye geçti. Burada, şu masadan, dökülen kanda suçum olmadığını bağırırken kafamda hep “Smerdyakov!” vardı. Düşüncelerimi bir türlü Smerdyakov’dan kurtaramıyordum. Şimdi bile, “Smerdyakov,” dedim kendi kendime, ama sadece bir an için, hemen arkasından, “Hayır, Smerdyakov olamaz!” diye düşündüm. Onun işi değil bu, baylar.

Nikolay Parfenoviç usulca,

— O zaman başka birisinden kuşkulanıyorsunuz herhalde diye soracak oldu.

Mitya bu soruya,

— Başka birisi mi? Ya göğün ya şeytanın parmağı, ama herhalde Smerdyakov değil! diye kesin bir karşılık verdi.

— O olmadığına neden bu kadar eminsiniz?

— İnancım bu, Smerdyakov bayağı, korkak bir adamdır, öyle herhangi bir korkak da değil, dünyanın bütün korkaklığını, tabansızlığını içinde toplamış iki ayaklı bir yaratıktır. Bir tavuktan dünyaya gelmiş. Benimle konuşurken her defasında kendisini öldürmeyeyim diye eli ayağı titrerdi, oysa elimi kaldırdığım olmamıştı. Ayaklarıma kapanarak ağlar, şu ayakkabımı öperek, “korkutmamam için” yalvarırdı adeta. Duydunuz mu: “korkutmamamı” istiyor! Oysa ona hediyeler verirdim ben. İnsan değil, kafadan sakat, saralı, miskin bir tavuk o; sekiz yaşında bir çocuk bile hakkından gelir onun… Smerdyakov yapamaz bunu, baylar. Hem paraya düşkünlüğü de yok, verdiğim bahşişleri kabul etmezdi. Zaten ihtiyarı ne diye öldürsün? Piçiydi onun, bilmiyor muydunuz?

— Evet, işittik bu hikâyeyi. Ama siz öz oğlu olduğunuz halde öldürmek istediniz onu, herkese de söylediniz.

— Adice, çirkince bir taş bu! Ama korkmuyorum. Hem ben kendim çanak tuttum, dilediğiniz gibi konuşabilirsiniz. Sadece istemek değil, onu öldürebilirdim; zaten az kalsın öldürüyordum. Ama öldürmedim, koruyucu meleğim kurtardı beni; sizin gözden kaçırdığınız bu… İçinizin kötü oluşu da bu yüzden… Öldürmediğim, öldürmediğim için! Öldürmedim ben, duydunuz mu bay Savcı, öldürmedim, öldürmedim!

Tıkanacaktı nerdeyse. Sorgu boyunca hiç bu kadar heyecanlanmamıştı. Sonra bir an susarak,

— Smerdyakov ne söyledi size, sorabilir miyim? diye sözünü bağladı.

Savcı sert, soğuk bir tavırla,

— Olay hakkında dilediğinizi sorabilirsiniz, dedi. Sizi yanıtlamak zorundayız. Uşak Smerdyakov’u yatağında belki onuncu defadır

tekrarlayan korkunç bir sara nöbeti içinde baygın bulduk. Yanımızda bulunan doktor onu muayene ettikten sonra bize, belki sabaha çıkamayacağını söyledi.

Mitya o ana kadar kendi kendine hâlâ, “Smerdyakov mu, Smerdyakov değil mi?” diye soruyor olmalıydı. Birdenbire,

— Öyleyse şeytan öldürdü babamı!.. diye mırıldandı.

— Bu konuya tekrar döneriz, dedi Sorgu Yargıcı. Şimdilik isterseniz sizi dinlemeye devam edelim.

Mitya biraz dinlenmek istedi. Bütün nezaketleriyle izin verdiler. Kısa bir dinlenmeden sonra Mitya yeniden başladı. Ama kendini nasıl zorladığı belliydi. Bitkindi, aşağılanmış, ruhen sarsılmıştı. Öte yandan Savcı, mahsus yapıyormuş gibi, her an “olur olmaz şeylere” takılıyordu. Mitya, duvarda ata biner gibi otururken, sol ayağına asılan Grigori’nin kafasına havanelini nasıl indirdiğini, sonra hemen yere atlayıp yanına nasıl koştuğunu anlatırken, Savcı sözünü kesti, duvarda oturuşunu daha ayrıntılı anlatmasını istedi. Mitya şaşırdı:

— Basbayağı oturdum, bir ayağım duvarın bu yanında, öbürü öteki yanında…

— Havaneli?

— Elimdeydi.

— Cebinizde değil miydi? Bunu iyice hatırlıyorsunuz demek. Peki. Çok mu hızlı vurdunuz?

— Hızlı olmalı, ne yapacaksınız bunu?

— Siz şimdi, durumu daha iyi kavrayabilmemiz için, iskemlenize o günkü gibi oturup havaneliyle nasıl vurduğunuzu gösterir misiniz bize?

Mitya, Savcıyı küçümser bir bakışla süzdü:

— Benimle alay mı ediyorsunuz yoksa?

Fakat Savcının alay eder bir hali yoldu. Mitya sinirli bir hareketle döndü, iskemleye ata biner gibi oturdu, elini kaldırdı:

— Böyle vurdum işte! Böyle öldürdüm! Var mı başka bir istediğiniz?

— Sağolun. Zahmet olmazsa, yere niçin, ne amaçla indiğinizi de açıklar mısınız?

— Amma da soru… Yaraladığım adamın yanına koşuvereyim diye indim… Ne bileyim ben neden!

— O kadar da heyecanlıydınız… kaçıyordunuz…

— Evet heyecanlıydım, kaçıyordum.

— Demek ona yardım etmek istediniz?

— Ne yardımı… öyle ya, belki de yardım etmek istedim, hatırlamıyorum.

— Ne yaptığınızı hatırlamıyorsunuz demek, öyleyse kendinizi kaybetmiş olmalısınız.

— Hiç de değil, olup bitenleri çok iyi hatırlıyorum. En ince noktasına kadar. Bakmak için yere atladım ve mendilimle sildim.

— Gördük mendilinizi. Yaraladığınız adamın hayatını kurtarmayı mı umuyordunuz?

— Ne umduğumu bilmiyorum. Sadece hayatta olup olmadığını anlamak istiyordum.

— Demek bunu anlamak istiyordunuz. Sonra?

— Doktor değilim ki anlayayım. Öldürdüm sandım ve kaçtım. Oysa Grigori kendine gelmiş.

— Pekâlâ, diye ekledi Savcı. Teşekkür ederim, öğrenmek istediğim bu kadardı. Devam edin lütfen.

Yazık ki Mitya, aslında unutmadığı halde vurduğu adama acıdığı için yere atladığını, “Kabak senin başına patladı ihtiyar, ne yapalım, yat aşağı…” gibi içinden gelen sözler söylediğini Savcıya tekrarlamayı akıl edemedi. Savcının inancına göre bu, adam “öyle bir anda, o derece heyecanlıyken duvardan sadece suçunun biricik tanığının hayatta olup olmadığını iyice anlamak için atlamıştı. Öyleyse adamda (o anda bile) güç, irade,

soğukkanlılık ve ileri görüşlülük olmalıydı ki…” Savcı memnundu: “Sinirli adamı ayrıntılarla kızdırdım, baklayı ağzından çıkardı…”

Mitya acıyla devam etti. Ama başlar başlamaz bu kez Sorgu Yargıcı sözünü kesti:

— Elleriniz, hatta sonradan anlaşıldığına göre yüzünüz kan içindeyken hizmetçi Fedosya Makarova’nın yanına nasıl gidebildiniz?

— Kana bulaştığımın farkında değildim, diye karşılık verdi Mitya.

Savcıyla Nikolay Parfenoviç bakıştı:

— Doğru söylüyor. Böyle olur zaten.

Mitya takdirle,

— Evet farkına varmadım, iyi anladınız bay Savcı, dedi.

Daha sonra Mitya’nın “çekilmek”, “mutlu çifte yol vermek” hikâyesi başladı. Ama bir daha kalbini dökmek, “ruhunun ecesi”nden söz açmak artık Mitya’nın içinden gelmiyordu. Bu soğuk, kene gibi yapışkan insanlara karşı nefret duyuyordu. Bu yüzden tekrarlanan sorulara kısaca, sert sert,

— Evet, vuracaktım kendimi, dedi. Kendi kendime, yaşamanın ne anlamı kaldığını soruyordum. Gruşenka’nın ilk gözağrısı, o namus düşmanı herif gelmişti. Beş yıl önceki hakaretini sevgiyle, evlenme teklifiyle temizlemeye gelmişti… O zaman benim için her şeyin bittiğini anladım. Batağın içindeydim, üstelik Grigori’nin kanı… Ne diye yaşayacaktım? Rehine bıraktığım tabancalarımı geri almaya gittim. Sabaha karşı kafama bir kurşun sıkmaya kararlıydım.

— Gece de çılgınca bir âlem, değil mi?

— Evet, gece çılgınca bir eğlenti… Yeter artık baylar, çabuk bitirin bunu. Evet, kendimi öldürmeye kesin olarak karar vermiştim; şuracıkta, köyün dışında, sabahın beşinde kıyacaktım canıma. Cebimde bir kâğıt hazırdı, Perhotkin’de tabancamı doldururken yazdım, işte kâğıt, okuyun.

Yeleğinin cebinden çıkardığı kâğıdı küçümseyici bir tavırla masaya fırlattı. Sorguya çekenler merakla okuduktan sonra bunu da öbür kâğıtlara eklediler.

— Bay Perhotkin’e giderken bile ellerinizi yıkamayı düşünmemişsiniz. Şüphe uyandırmaktan korkunuz yoktu demek.

— Ne şüphesi? Kim isterse şüphelensin, nasıl olsa buraya gelip saat beşte beynimi patlatacakken tutamazlardı beni! Babamın başına gelen olmasa siz de ne bir şey duyacak, ne buralara gelecektiniz. Ah, şeytan karıştı bu işe, babamı öldüren de o, sizi buralara çabucak koşturan da! Göz açıp kapayıncaya kadar yetişiverdiniz. Şaşılacak şey doğrusu.

— Bay Perhotkin’in anlattığına göre ona geldiğiniz zaman ellerinizde… kanlı ellerinizde… para… pek çok para, yüz rublelik bir deste varmış… Bunu evinde hizmet eden bir çocuk da görmüş.

— Öyle, hatırımda, öyle…

— Şimdi size ufak bir sorumuz var, diye yumuşak bir sesle başladı Sorgu Yargıcı. Bu kadar parayı nereden buldunuz? Kovuşturmamız ve arada kalan zaman üzerine ufak bir hesaplama eve uğramadığınızı gösteriyor.

Bu soru Savcıya pek açık sorulmuş gibi geldi, ama Sorgu Yargıcının sözünü kesmedi.

Mitya görünüşte sakin, ama yere bakarak,

— Evet, eve uğramadım, dedi.

Nikolay Parfenoviç sinsi sinsi sokuldu:

— Öyleyse soruyu tekrarlamamıza müsaade edin. Birden bu kadar parayı nereden buldunuz? Kendi söyleyişinizle, o gün saat beşte…

— On rubleye ihtiyacım olduğu için tabancalarımı Perhotkin’e rehin vermiştim. Hohlakova’dan üç bin ruble istedim; o da vermedi, falan filan… Evet meteliğim yokken ansızın binlere kavuştum, ne dersiniz buna? Size bir şey söyleyeyim mi baylar, şimdi ikinizin de ödü patlıyor: ya herif parayı nereden bulduğunu söylemezse diye… Doğru anladınız, söylemeyeceğim, bilemeyeceksiniz!

Mitya bunu kesin bir tavırla, tane tane söyledi. Savcıyla Sorgu Yargıcı bir an sustular. Sonra Nikolay Parfenoviç yavaşça, alttan alarak,

— Bunu bilmek zorundayız. Bay Karamazov, anlıyor musunuz? dedi.

— Anlıyorum, ama gene de söylemeyeceğim. Söze karışan Savcı, sanığın kendi açısından daha uygun gördüğü takdirde sorulara karşılık vermemekte serbest olduğunu hatırlattı. Ama susmakla zararlı çıkabileceğini, hele sorular bu kadar önemli olursa ve…

— Ve saire, ve saire! Yeter artık, çok dinledik bu lafları! İşin can damarının bu nokta olduğunu biliyorum, ama gene de söylemeyeceğim.

Sorgu Yargıcı sinirli bir sesle,

— Bize göre hava hoş, dedi. Kendi kendinize kötülük etmiş olursunuz.

Mitya birdenbire gözlerini kaldırarak ikisini sert bir bakışla süzdü.

— Şakayı bırakalım, baylar. Ben zaten baştan gelip bu noktada takılacağımızı biliyordum. Ama başlangıçta, işin bu tarafı henüz pek uzaklarda, adeta bir sis perdesi altındaydı; "karşılıklı güven" önermek gibi bir safdilliğe kalkıştım. Şimdi aramızda böyle bir güvenin mümkün olmadığını açıkça görüyorum, çünkü eninde sonunda o uğursuz duvara gelip çatacaktım. Geldik de işte! Olmaz, ötesi yok! Gene de sizi ayıplamıyorum, söylediklerime inanmamakta haklısınız.

Mitya üzgün bir tavırla sustu.

— Peki, bu en önemli noktayı açıklamama kararınızdan ayrılmadan, sorgumuzun en nazik anında susuvermeniz üzerine ufacık bir imada bulunamaz mısınız?

Mitya hüzünlü, dalgın bir gülümsemeyle,

— Düşündüğünüzden daha iyi yürekliyim, dedi. Hak etmediğiniz halde, size neden böyle davrandığım konusunda ufacık bir ipucu vereceğim. Bu benim için şerefsizlik konusudur, ondan susarak geçiştiriyorum. Bu parayı babamı öldürüp soyarak sağlamış olsam, bu suç, gerçekten işlediğim suç yanında solda sıfır kalırdı. Bunun için söyleyemem size. Ayıbımı ortaya dökemeyeceğim için söyleyemem. O ne, bunu da mı yazacaksınız baylar?

— Evet yazacağız, diye mırıldandı Nikolay Parfenoviç.

— "Ayıptan" söz etmeyin bari. Bunu iyiliğimden söyledim, yoksa hiç açmayabilirdim. Oysa siz hemen açıkgözlüğe kalkışıyorsunuz. Aman yazın,

istediğinizi yazın… diye küçümseyerek, tiksintiyle sözünü bağladı. Korkmuyorum sizden, hatta olanca gururumla duruyorum karşınızda.

— Ayıbınızın nasıl bir ayıp olduğunu söyleyemez misiniz? diye mırıldandı Nikolay Parfenoviç.

Savcı yüzünü buruşturdu. Mitya başını salladı:

— Ni-ni, c’est fini![130] Boşuna uğraşmayın. Bulaşmaya değmez zaten; yeterince bulaştım size. Değmezsiniz siz; siz de, başkaları da… Yeter artık, kesiyorum.

Bunu çok kararlı söyledi. Nikolay Parfenoviç üstüne düşmekten vazgeçti, ama Savcı İppolit Kiriloviç’in bakışlarından henüz umudunu kaybetmediği belliydi.

— Hiç olmazsa Bay Perhotkin’in evine gelirken elinizde ne kadar para olduğunu söyleyemez misiniz?

— Bunu da söyleyemem.

— Bay Perhotkin’e, güya Bayan Hohlakova’dan aldığınız üç binden söz etmiştiniz galiba?

— Olabilir. Bırakın efendim, paranın miktarını söylemeyeceğim.

— Öyleyse buraya, Mokroye’ye nasıl geldiğinizi, gelip ne yaptığmızı anlatın lütfen.

— Aa, bunu da buradakilerden öğreniverin! Ama olsun, anlatayım bari…

Anlattı. Söylediklerini tekrarlayacak değiliz. Kısa, cansız bir anlatıştı bu. Aşkının coşkunluğundan, heyecanından hiç söz açmadı. Yalnız intihar kararından “yeni olaylar karşısında” vazgeçtiğini söyledi. Nedenlere dokunmadan, ayrıntıya dalmadan anlatıyordu. Sorgucular bu sefer onu sorularıyla örselemiyorlardı. Onları ilgilendiren önemli noktanın anlatılanlarla ilgili olmadığı belliydi.

Nikolay Parfenoviç,

— Bütün anlattıklarınızın doğruluğunu araştırıp huzurunuzda dinleyeceğimiz tanıklarla bu konulara yeniden döneceğiz, dedi. Şimdi

müsaadenizle, sizden üzerinizdeki eşyayı, özellikle parayı şuraya, masanın üstüne bırakmanızı rica edeceğim.

— Parayı mı? Hay hay, bunun gerekli olduğuna inanıyorum. Daha önce istememeniz garip doğrusu. Hoş, kaçacak değilim ya, meydandayım işte… Buyurun paramı, sayın, hepsi tamam olmalı.

Mitya bütün ceplerini boşalttı, yeleğinin yan cebinden kırk kapiklik ufaklığı bile çıkardı. Saydılar: sekiz yüz otuz altı ruble, kırk kapik para vardı.

— Hepsi bu mu? diye sordu Sorgu Yargıcı.

— Hepsi bu.

— Demin sorgu sırasında, Plotnikov'un dükkânında üç yüz ruble bıraktığınızı söylemiştiniz. Perhotkin'e on, arabacıya yirmi vermişsiniz; burada, oyunda da iki yüz ruble kaybettiniz, Sonra…

Nikolay Parfenoviç parayı tek tek saydı, Mitya da ona canla başla yardım etti. En son kapiğe kadar hesap tutuldu. Nikolay Parfenoviç toplamı kaydetti.

— Şu halde bu sekiz yüzle, başlangıçta bin beş yüz rubleye yakın paranız vardı, öyle mi?

— Öyle olmalı, diye kesip attı Mitya.

— Ama hepsi, daha fazla olduğunu söylüyorlar.

— Söyleyebilirler.

— Siz de öyle diyordunuz.

— Ben de öyle diyordum.

— Bunu biz henüz başvurmadığımız tanıkların ifadesinden kontrol edebiliriz. Paranız için merak etmeyin; onları gereken yerde saklar, her şey bittikten sonra size geri veririz… eğer bunlara hakkınız olduğu kesin olarak meydana çıkar, daha doğrusu ispat edilirse… Şimdilik…

Nikolay Parfenoviç birdenbire ayağa kalktı, Mitya'ya, tam bir arama yapabilmek için "üstünü başını" aramanın kendisi için "zorunlu bir görev"

olduğunu sertçe söyledi.

— Hay hay, buyurun, isterseniz bütün ceplerimi tersine çevireyim.

Gerçekten ceplerini ters yüz etmeye başladı.

— Elbisenizi çıkarmanız gerekiyor.

— Ne? Soyunacak mıyım? Vay canına… Böylece arasanıza, soyunmadan olmuyor mu?

— Olmaz, Dmitri Fyodoroviç. Elbisenizi çıkarmanız gerekiyor.

Mitya somurtarak,

— Pekâlâ, nasıl isterseniz, diye boyun eğdi. Yalnız rica ederim burada olmasın, perdenin arkasına geçeyim. Aramayı kim yapacak?

— Tabii perde arkasında, diye başını salladı Nikolay Parfenoviç. Daracık yüzünde aşırı bir ciddiyet belirdi.

VI

Savcı, Mitya'yı Açmaza Düşürüyor

Mitya beklenmedik, kendi kendisinin de şaştığı bir durumdaydı. Daha bir an önce ona, Mitya Karamazov'a bir kimsenin böyle bir şey yaptırabileceği aklından geçmezdi. En önemlisi, ötekilerin ona karşı takındıkları tepeden bakan, küçümser tavırdı. Ceketini çıkarmasıyla yetinmediler, daha da soyunmasını söylediler. Hem rica şeklinde değil, nerdeyse emredercesine. Mitya bunu pek iyi fark etti. Gururlu, çevresindekileri küçümseyen bir tavırla, ses çıkarmadan boyun eğdi. Perdenin arkasında Nikolay Parfenoviç'ten başka Savcı ve birkaç mujik vardı. "Yardım için besbelli." diye düşündü Mitya, "Belki de başka bir amaçla…"

Sert bir sesle,

— E, gömleği de çıkarayım mı? diye sordu.

Nikolay Parfenoviç karşılık vermedi. Savcıyla birlikte redingotla pantolonu, yelek ve kasketi incelemeye dalmışlardı. Bu işin onları hayli ilgilendirdiği belliydi. "Hiç çekindikleri yok." diye düşündü Mitya. "İnsan hiç değilse biraz kibar olur!"

Artan bir sertlik ve hırçınlıkla,

— İkinci defa soruyorum size, gömleğimi de çıkarmam gerekiyor mu, gerekmiyor mu? diye tekrarladı.

— Meraklanmayın, biz söyleriz size, dedi Nikolay Parfenoviç.

Tam bir amir gibi konuşuyordu. Ya da Mitya'ya öyle geldi.

O sırada Sorgu Yargıcıyla Savcı aralarında kaygılı kaygılı konuşuyorlardı. Mitya'nın redingotunda, hele sol eteğinin arkasında kocaman kan lekeleri vardı. Lekeler pıhtılaşmış, sertleşmiş, ama henüz pek yayılmamıştı. Pantolondaki lekeler de öyle… Nikolay Parfenoviç, ayrıca, herhalde bir şeyler arayarak parmaklarıyla redingotun yakasıyla kol kapaklarını, pantolonla redingotun dikiş yerlerini de yokladı; para arıyordu tabii. Mitya'nın, paraları elbisesinin gizli bir yerine dikmiş olabileceğinden kuşkulandığını saklamıyordu. Mitya kendi kendine, "Karşılarında subay değil, bir hırsız varmış gibi davranıyorlar…" diye söylendi.

Sorgucular, düşüncelerini de garip bir açıklıkla birbirlerine söylüyorlardı. Yardım için perde arkasına sokulup koşuşan yazıcı, Nikolay Parfenoviç'in dikkatini Mitya'nın kasketine çekti; onu da yokladılar. Nikolay Parfenoviç, "Yazıcı Gridenko'yu hatırlar mısınız?" dedi. Yazın bütün dairenin aylığını almaya gitmiş, dönüşte parayı sarhoşken kaybettiğini söylemişti. Nereden çıktı sonra? Herif yüzlükleri büküp büküp kasket şeridinin içine dikmişti…"

Gridenko olayını Sorgu Yargıcıyla Savcı da çok iyi hatırlıyorlardı. Bu yüzden Mitya'nın kasketini ayrı yere koydular. Kasketle elbiseyi bir kere daha inceden inceye aramaya karar verdiler.

Mitya'nın gömleğinin kıvrılı kolunun tümden kan içinde olduğunu gören Nikolay Parfenoviç birdenbire,

— Müsaade edin, bu ne, kan mı? diye bağırdı.

Mitya kısaca,

— Kan ya, dedi.

— Yani kimin kanı? Hem gömleğin kolu neden içe kıvrılmış?

Mitya, Grigori ile uğraşırken gömleğinin kolunu nasıl kirlettiğini, Perhotkin'de ellerini yıkarken içe kıvırdığını anlattı.

— Gömleğinizi de alacağız, çok önemli… maddi kanıt olarak gerekiyor.

Mitya kızdı, kıpkırmızı kesildi.

— Çıplak mı kalacağım? diye bağırdı.

— Merak etmeyin, çaresini buluruz. Şimdilik lütfen çoraplarınızı çıkarın.

Mitya'nın öfkeden gözleri yanıp sönüyordu.

— Şaka mı ediyorsunuz? Bu da gerekli mi?

— Şakanın sırası değil herhalde, diye sert sert karşılık verdi Sorgu Yargıcı.

— Peki, madem gerekli… ben, şey… diye mırıldandı Mitya.

Yatağın üstüne oturarak çoraplarını çıkarmaya başladı. Çok utanıyordu. Herkes giyimliyken o çıplaktı; işin tuhafı soyunuk haliyle kendini onlara karşı suçlu hissetti. Ayrıca şimdi hepsinden aşağı olduğunu, buradakilerin onu küçümsemeye hakları olduğunu kabullendi nerdeyse. "Herkes soyunuk olsa neyse, ama yalnız başına çıplanıp başkalarının bakışlarını üstünde hissetmek pek utandırıcı!" diye içinden geçirip duruyordu. "Sanki düşteyim.. Bazen düşte başıma böyle rezillikler gelirdi!" Çoraplarını çıkarmak pek azaplı oldu; hayli kirliydi çünkü, iç çamaşırı da öyle, hepsi gördü bunu. En çok ayaklarından utanıyordu: ayaklarını hiç sevmezdi. Nedense ömrünce ayak başparmaklarını, hele sağ ayağındaki kaba, yassılmış, içeri kıvrık bir tırnağı pek biçimsiz bulurdu; şimdi herkes görecekti bunu. Duyduğu dayanılmaz utançtan kabalığını bile bile artırdı. Gömleğini koparırcasına sıyırdı.

— Utanmıyorsanız başka yerlerimi de arayın.

— Yo, şimdilik istemez.

— Peki, böyle çıplak mı kalacağım? diye hiddetle ekledi.

— Evet, şimdilik başka çare yok… Şuraya biraz oturun, isterseniz yataktan yorganı alıp sarının, ben de şey… şu işleri yoluna koyayım.

Bütün eşya tanıklara gösterildi, tutanak düzenlendi; sonunda Nikolay Parfenoviç dışarı çıktı, arkasından Mitya'nın elbiselerini götürdüler. Savcı İppolit Kiriloviç de çıktı. Mitya'nın yanında sadece mujikler kaldı, ses çıkarmadan gözlerini ona dikmiş duruyorlardı. Mitya yorgana büründü, üşüyordu, "İnsanı çatlatacak bunlar… Köpek yerine koyuyorlar beni…" diye dişlerini gıcırdatıp duruyordu. "Savcı keratası da gitti. Çıplaklığımdan tiksinmiş olmalı…" Gene de Mitya, elbisesini dışarda inceledikten sonra geri getireceklerini umuyordu. Tam o sırada Nikolay Parfenoviç'le başka bir elbise getiren bir mujiği görünce fena halde kızdı.

Sorgu Yargıcı bu başarısından pek keyiflenmişti. Çok rahat bir tavırla,

— İşte size bir elbise, dedi. Bay Kalganov bu ilginç olay uğruna bunu, bir de temiz bir gömleğini feda ediyor. Neyse ki bavulunda varmış, iç çamaşırınızla çoraplarınız yanınızda kalabilir.

Mitya köpürdü.

— Giymem başkasının elbisesini! diye haykırdı. Benimkini verin!

— Olmaz.

— Verin diyorum! Kalganov da, elbisesi de yerin dibine batsın!

Mitya'yı yatıştırıncaya kadar akla karayı seçtiler. Kanla lekelenmiş elbisesinin “maddi kanıtlar arasına konulacağını, işin sonucu daha belli olmadığından bunu geri veremeyeceklerini” elden geldiği kadar anlatmaya çalıştılar. Sonunda Mitya yatıştı. Somurtarak sustu, acele acele giyinmeye başladı. Yalnız giyinirken, elbisenin onunkinden daha gösterişli olduğunu, “bundan yararlanmak” istemediğini söyledi. Sonra da “Dapdaracık şey… Kepazelik, gönlünüz hoş olsun diye şeytanlık mı edeyim?” diye söylendi durdu.

Bu kez de, işi büyüttüğünü, Kalganov'un ondan az bir şey boylu olduğunu, yalnız pantolonun azıcık uzun geldiğini söylediler. Ama redingotun omuzları gerçekten dardı.

Mitya boyuna söyleniyordu:

— Allah kahretsin, iliklenmiyor ki… Rica ederim Bay Kalganov'a benden, hem de hemen şimdi, elbisesini istemediğimi beni bunlarla maskaraya çevirdiğinizi söyleyin.

— Bunu o da biliyor ve üzülüyor. Tabii elbisesi için değil, bu durumdan dolayı üzülüyor.

— Umurumda değil onun üzülmesi! E, şimdi nereye? Yoksa hep burada mı kalacağız?

Öteki odaya geçmesini rica ettiler. Mitya yüzü asık, kimseye bakmamaya çalışarak çıktı. Sırtında başkasının elbisesiyle kendini oradaki mujiklerden, hancı Trifon Borisiç'ten bile aşağı hissediyordu.

Trifon Borisiç nedense bir aralık kapıda görünüp kayboldu. “Maskarayı seyre gelmiş…” diye düşündü Mitya. Az önce oturduğu sandalyeye geçti. Korkunç bir karabasan görüyor gibiydi. Aklını yitirdiğini sanıyordu.

Savcıya dönerek, dişleri arasından,

— E, şimdi ne olacak, bir sopa atmadığınız kaldı, dedi. Nikolay Parfenoviç'e bakmıyordu, onunla konuşmayı alçalma sayan bir hali vardı. "Çoraplarıma ne diye öyle gözlerini dikmişti? Üstelik tersyüz ettirdi… Namussuz, mahsus yaptı, herkes çamaşırımın nasıl kirli olduğunu görsün diye!"

Nikolay Parfenoviç sanki Mitya'nın sorusuna karşılık olarak,

— Şimdi tanıkların ifadesini almaya başlayalım, dedi.

Savcı, aklında bir şeyler varmış gibi düşünceli bir tavırla,

— Öyle ya, diye doğruladı.

Sorgu Yargıcı,

— Dmitri Fyodoroviç, diye devam etti, iyiliğiniz için elimizden geleni yaptık. Ama üzerinizde bulunan parayı nereden bulduğunuzu inatla açıklamak istemediğinize göre…

Dalgınlığından birdenbire sıyrılan Mitya, Sorgu Yargıcının sözünü kesti:

— Yüzüğünüzün taşı ne cins? diye sordu adamın sağ elini süsleyen iri taşlı üç yüzükten birini göstererek.

— Yüzüğümün taşı mı?

— Evet, şu işte, şu… orta parmağınızda, damarlı olan ne taşı?

Nikolay Parfenoviç gülümsedi:

— Dumanlı topaz bu. Bakmak istiyorsanız çıkarayım.

Mitya birdenbire toparlandı, kendi kendine kızarak,

— Hayır, hayır, istemez, çıkarmayın! diye kızgın kızgın homurdandı, istemez!.. Hay kör şeytan! İçime tükürdünüz baylar! Babamı gerçekten öldürmüş olsam birtakım dolaplara, hileye yalana sapar mıydım sanıyorsunuz? Dmitri Karamazov'un yapacağı iş mi bu? Yemin ederim, suçlu olsaydım ne buraya gelmenizi, ne de ilkin tasarladığım gibi, güneşin doğuşunu beklerdim; gün ağarmadan kendimi yok ederdim. Bunu şimdi içten hissediyorum. Bu uğursuz gecede, karşınızda otururken anladıklarımı yirmi yılda öğrenemezdim. Gerçekten bir baba katili olsam sizinle böyle mi

konuşur, böyle mi hareket eder, size ve dünyaya böyle mi bakardım? Grigori'yi kazara öldürdüğümü sandığım halde bütün gece rahat edemedim, ama korkudan, ceza korkusundan değil! Yaptığım rezalet ürküttü beni. Bir de istiyorsunuz ki, sizin gibi alaycılara, görmeyen, inanmayan kör köstebeklere yeni bir alçaklığımı, yeni bir rezaletimi anlatayım. Temize çıkacağımı bilsem bile yapmayacağım bunu. Sürülsem daha iyi! Babamın kapısını açıp içeri giren onu hem öldürdü, hem de soydu. O adamın kim olduğunu şaşkınlıkla, acıyla düşünüyorum. Yalnız şunu bilin ki, Dmitri Karamazov değildir bu. Size bundan fazlasını söyleyemem. Bırakın beni artık, yeter… Sürün, cezalandırın, ama kızdırmayın beni. Konuşmayacağım artık. Tanıklarınızı çağırın!

Mitya bu beklenmedik konuşmayı, temelli susmaya karar vermiş gibi, bir çırpıda yaptı. Konuştuğu sürece gözlerini ondan ayırmayan Savcı, Mitya susar susmaz kayıtsız bir tavırla, pek basit bir şey söyler gibi,

— Size, o açık kapı konusunda, yaraladığınız ihtiyar Grigori Vasilyeviç'in ifadesini açıklayalım, dedi. Bu hem sizin, hem bizim için çok önemli ve ilgi çekici. Kendine geldikten sonra, açık seçik ve kesin olarak şunu anlattı: Dışarı çıkıp bahçede birtakım gürültüler duyunca açık bulunan kapıdan bahçeye girmiş. Deminki ifadenizde anlattığınız gibi, karanlıkta babanızı açık pencerenin önünde görünce kaçtığınızı o da görmüş. Ancak o sırada ona daha yakın olan ve sizin, bahçede kaldığınız sürece kapalı durduğunu ileri sürdüğünüz kapının açık olduğunu fark etmiş. Şunu da saklamayacağım ki, Grigori Vasilyeviç sizi başlangıçta da bahçenin ortasından duvara doğru koşarken fark etmiş; gözüyle görmemekle birlikte, açık kapıdan kaçmış olabileceğinizi söylüyor.

Mitya, Savcının sözünü keserek ayağa fırladı:

— Saçma! diye çılgın gibi haykırdı, hayasızca bir yalan! Kapının açık olduğunu göremezdi, çünkü kapalıydı… Yalan söylüyor…

— Size şunu da söylemek zorundayım ki, Grigori Vasilyeviç'in ifadesi son derece kesin. En ufak kararsızlığı yok. Bazı şeyleri tekrar tekrar sorduğumuz halde hiçbir çelişmeye düşmüyor.

— Evet, ben kendim birkaç kere sordum, diye hararetle doğruladı Sorgu Yargıcı.

— Yalan, yalan! Ya bana iftira ya da bir delinin sayıklaması! Aldığı yaradan, kan kaybetmekten sayıklamış, ancak bu olabilir. Sayıklıyor.

— Öyle ama, kapının açık olduğunu yaralıyken değil, ondan önce, bahçeye girerken fark etmiş.

— Doğru değil bu, doğru değil, olanaksız! Bana kızdığından kara çalıyor… Göremezdi bunu… Kapıdan kaçmadım ben.

— Kanıtlayın.

Nikolay Parfenoviç birdenbire masaya büyücek, kalın, resmi zarflar boyunda bir zarf koydu. Üzerinde bozulmamış üç mühür vardı. Zarfın içi boştu, bir yanı açılmıştı. Mitya gözlerini iri iri açtı:

— Bu… babamın zarfı olmalı bu… diye kekeledi, içine üç bini koyduğu zarf… Üzerinde "Pilicime" yazılıysa… İşte, "Üç bin" demiş gördünüz mü?

— Görmesine gördük, ama zarfta para bulamadık; boş olarak yerde, yatağın yanında, paravananın arkasındaydı.

Mitya birkaç saniye beyninden vurulmuş gibi hareketsiz durdu. Sonra olanca sesiyle,

— Bu Smerdyakov'un işi! diye haykırdı. O öldürüp soydu onu! İhtiyarın zarfı sakladığı yeri bilen yalnız oydu. Odur, çok açık!

— Ama zarf hakkında sizin de bilginiz vardı, yastığın altında sakladığını biliyordunuz.

— Hiçbir zaman bilmiyordum; görmedim de, şimdi ilk kez görüyorum, ancak Smerdyakov'dan duymuştum. İhtiyarın bunu nereye sakladığını sadece o bilirdi.

Mitya tıkanacak gibiydi.

— Ama ifadenizde, zarfın ölen babanızın yastığının altında bulunduğunu söylediniz. Evet, yastığının altında dediniz. Demek yerini biliyordunuz.

— Biz de böylece yazdık, diye ekledi Nikolay Parfenoviç.

— Saçma, çok saçma! Zarfın yastığın altında olduğunu bildiğim yoktu. Belki de yastığın altında değildi, gelişigüzel söyledim bunu… Smerdyakov

ne diyor? Zarfın yerini sordunuz mu ona? Ne diyor? En önemlisi bu… Ben mahsus kendi kendime kara çaldım… Yastığın altında olduğunu düşünmeden atıverdim, siz de hemen… Biliyor musunuz, bazen insanın durup dururken ağzından bir laf çıkıverir… Yoksa bunu Smerdyakov'dan başka bilen yoktu; yalnız o, başka kimse bilmiyordu. Bana bile nerede olduğunu açıklamamıştı! Ama bu o, Smerdyakov; mutlaka o öldürdü, gün gibi açık bu!

Mitya bunları gitgide artan bir heyecanla tekrarlıyor, öfkesi gittikçe artıyordu:

— Bunu kabul edin de bir an önce tutuklayın herifi… Çabuk, çabuk! Anladım şimdi: ben kaçtıktan sonra, Grigori baygın yatarken öldürmüş olmalı, çok açık… İşaret etmiş, babam da açmış ona… İşaretleri yalnız o biliyordu, babam işaretsiz kimseye kapıyı açmazdı.

Savcı hep aynı sakin, ama biraz da zafer kazanmış tavrıyla,

— Gene de şunu unutuyorsunuz ki, dedi, siz daha bahçedeyken kapı açıktı, işarete gerek yoktu.

— Kapı… kapı… diye mırıldandı Mitya ve sessizce gözlerini Savcıya dikti, sonra bitkin bir durumda sandalyeye çöktü. Hepsi sustu, Mitya kendinden geçmişçesine önüne bakarak,

— Bir hayalet bu… Tanrı bile bana karşı! diye bağırdı.

— Gördünüz mü, dedi ciddiyetle Savcı. Şimdi kendiniz karar verin Dmitri Fyodoroviç. Bir yandan, sizi de, bizi de üzen şu kaçtığınız açık kapı hakkındaki tanıklık, öte yandan, kendi ifadenize göre, daha üç saat önce elinizde metelik yokken, on ruble için tabancalarınızı rehine korken, birdenbire kavuştuğunuz para hakkındaki anlaşılmaz, inatçı, nerdeyse hırçın susuşunuz… Bu durumda siz söyleyin: neye inanalım, neye karar kılalım? "Soğuk, arlanmaz alaycılar", ruhunuzun yüce coşkusunu anlamaya gücü olmayan insanlar olduğumuzu sanmayın. Tam tersine, bizim durumumuzu da anlamaya çalışın.

Mitya son derece heyecanlandı. Sarardı.

— Peki! diye birdenbire bağırdı. Sırrımı açıklayacağım size, parayı nereden aldığımı açıklayacağım! İlerde ne sizi, ne de kendimi suçlamamak

için açacağım ayıbımı…

Nikolay Parfenoviç duygulu, sevinç dolu bir sesle atıldı:

— Ve inanın Dmitri Fyodoroviç, şu anda yapacağınız içten bir itiraf ilerde durumunuzun iyileşmesi için, hatta… ayrıca…

Savcı masanın altından Sorgu Yargıcının ayağını hafifçe dürttü, o da tam zamanında sustu. Hoş Mitya'nın onu dinlediği yoktu ya…

VII

Mitya’nın Büyük Sırrı Alaya Alınıyor

Hep aynı heyecanla,

— Baylar, diye başladı, bu para… size her şeyi açıklamak istiyorum… bu para benimdi.

Savcı ile Sorgu Yargıcının yüzleri asıldı, bekledikleri bu değildi.

— Nasıl sizin oluyor? diye kekeledi Nikolay Parfenoviç. Daha saat beşte, kendi itirafınıza göre…

— Ee, saat beşi de, itirafımı da şeytan alsın, dediğime baksanıza siz! Bu para benimdi; benimdi, yani çaldığım para… Benim değil de, çaldığım, aşırdığım bin beş yüz rubleydi. Hep yanımdaydı bunlar…

— Nereden aldınız?

— Boynumdaydı, şu gördüğünüz boynumda… Şuradaydı, bir bez parçasına dikili olarak epeydir, bir aydır boynumda utançla, rezilcesine taşıyordum bunları.

— Peki, bu parayı kimden aldınız?

— “Çaldınız” diyecektiniz… Doğrusunu söylemekten neden kaçınıyorsunuz? Evet, bence bu çalınmış paradır, isterseniz, “aldım” da denebilir. Ama bence düpedüz çaldım bunları. Hele dün gece tam anlamıyla çaldım.

— Dün gece mi? Demin bir aydan önce… aldığınızı söylüyordunuz ya?

— Evet ama, babamdan değil; ondan değil, merak etmeyin, ötekinden… Durun, sözümü kesmeyin, anlatacağım artık. Çok acı bir şey. Bakın, bir ay önce eski nişanlım Katerina İvanovna Verhovtzeva bir gün beni çağırdı… Tanıyor musunuz onu?

— Tanımaz olur muyuz!

— Biliyorum tanıdığınızı. Son derece gönlü yüce bir insandır; ama benden çoktandır, pek eskiden beri nefret eder… haklı olarak nefret eder!

— Katerina İvanovna mı? diye şaşkınlıkla sordu Sorgu Yargıcı. Savcı da gözlerini Mitya'dan ayırmıyordu.

— Rica ederim baylar, gereksiz yere adını anmayın! Adını vermekle alçaklık ettim zaten. Evet, benden çoktandır nefret ettiğini biliyordum. Daha ilk günden evimde… Ama yeter bu kadarı, yeter, bunları öğrenmeye layık değilsiniz, gerek yok… Evet, bir ay önce çağırdı beni, kız kardeşiyle başka bir akrabasını Moskova'ya göndermek üzere (sanki kendisi gönderemezmiş) üç bin ruble verdi bana. Ben de… evet, ben o ara hayatımın dönüm noktasındayım; başkasını, şu şimdikini, aşağıda oturan Gruşenka'yı seviyordum. Parayı kaptığım gibi soluğu burada, Mokroye'de aldım. İki günde o kahrolası üç binin yarısını, yani bin beş yüz rubleyi yedim, öbür yarısını alıkoydum. Muska gibi boynumda taşıyordum… Dün bunu da açtım, o paranın da altından girip üstünden çıktım… Elinizdeki sekiz yüz ruble dünkü bin beş yüzden kalan paradır, Nikolay Parfenoviç.

— Müsaade edin, nasıl olur? Siz burada bir ay önce bin beş yüz ruble değil, üç bin bırakmışınız, bunu herkes biliyor.

— Kim biliyor? Kim saymış? Kime hesap vermişim ki?

— Rica ederim, siz o zaman kendiniz herkese, üç bin harcadığınızı söylüyordunuz.

— Doğru, söylüyordum; bütün şehre yaydım, herkesin dilindeydi bu. Şehirde de, Mokroye'de de benim üç bini yediğimi sandılar. Oysa ben üç bin değil, sadece bin beş yüz harcayıp kalan bin beş yüzü bir bezin içine dikmiştim. Mesele bundan ibaret baylar, dünkü para buydu işte…

— Garip… diye kekeledi Nikolay Parfenoviç.

— Size bir şey soracağım, dedi bu kez Savcı. Bunu daha önce herhangi bir kimseye açtınız mı? Yanınızda bin beş yüz ruble alıkoymanızı kastediyorum.

— Kimseye açmadım.

— Tuhaf. Hiç kimse bilmiyor muydu?

— Asla. Kimse, hiç kimse…

— Peki ama bu kadar ağız sıkılığı neden? Bunu bir sır haline getirmek ne oluyor? Biraz daha açıklayayım: utanç verici sırrınızı sonunda bize açıkladınız. Zaten davranışınız, yani başkasının üç bin rublesini kuşkusuz geçici bir zaman için almanız bence, hele kişiliğiniz hesaba katılırsa, hiç de öyle utandırıcı değil, hatta bir ölçüde doğal… Daha çok, düşüncesizce bir hareket bu. Yakışıksız, son derece yakışıksız olduğuna şüphe yok, ama o kadar utandırıcı değil. Zaten bu Bayan Verhovtzeva'nın üç bin ruble meselesini, itirafınıza gerek kalmadan bu ayın içinde birçok kimse anlamış bulunuyordu. Hatta ben bile hikâyesini duydum. Mihayl Makaroviç de duymuş; şehirde herkesin dilinde dolaşıyor… Ayrıca yanılmıyorsam, meseleyi, yani elinizdeki paranın Bayan Verhovtzeva'ya ait olduğunu birisine açtığınızı gösteren bazı kanıtlar da varmış. Bu yüzden, kendi söyleyişinizle, bir yana koyduğunuz şu bin beş yüz ruble etrafında bu zamana, daha doğrusu şu ana kadar olağanüstü bir sır ve dehşet havası yaratmanıza şaşıyorum… Böyle bir sırrın açıklanması size bu kadar zor gelsin, inanılır gibi değil! Çünkü daha demin bunu açığa vurmaktansa sürgüne gitmeyi yeğ tuttuğunuzu bağıran sizdiniz.

Savcı sustu. Heyecanlanmıştı. Kızgınlığını saklamıyordu, içinde birikeni deyiş güzelliğine aldırmadan kesik kesik, karmakarışık sıralıyordu.

Mitya sert bir sesle,

— İşin ayıbı, bin beş yüz rubleyi iç etmemde değildi, dedi, bin beş yüzü üç binden ayırarak saklamam bir yüzkarasıydı.

Savcı sinirli bir gülümsemeyle,

— Ne var ki bunda? dedi. Üç bini iç etmeniz yakışıksız ya da sizin deyişinizle ayıp olabilir, ama bunun bin beş yüzünü saklamak neden ayrı bir yüzkarası olsun? Önemli olan üç bine sahip çıkmanız, onu kullanma şekli değil. Şey, neden böyle yaptınız yani niye ikiye böldünüz bu parayı? Amacınızı açıklayabilir inisiniz bize?

— Bütün sorun amaçta zaten, diye bağırdı Mitya. Alçaklığımdan, bir şeyler hesaplayarak yaptım bunu, bu durumda hesaplamalara girişmek alçaklığın ta kendisidir. Alçaklığım tam bir ay sürdü.

— Anlaşılmıyor.

— Şaşılacak şey! Peki, yeniden açıklayayım, belki gerçekten anlatamadım. Bakın, dikkatli dinleyin beni. Diyelim ki ben, bana, şerefime güvenilerek verilmiş üç binin altından girip üstünden çıkıyorum. Sabah kadına gidip, “Katya, suçluyum, üç bin rubleyi yedim…” diye haber veriyorum. Nasıl, iyi mi? Yo, iyi değil, şerefsizce, tabansızca bir hareket. Bunu ancak hayvanın biri, hayvanca başıboşluk içinde olan biri yapabilir. Değil mi, öyle değil mi? Ama gene de bu adam hırsız değildir! Düpedüz bir hırsız değildir, kabul edin bunu. Parayı yemiştir, ama çalmamıştır. Şimdi ikinci olasılığı ele alalım. (Lütfen sözlerimi can kulağıyla dinleyin, yoksa gene şaşırırım belki, nedense başım dönüyor.) Şimdi ikinci duruma gelelim. Ben burada paranın yarısını yiyorum. Ertesi gün, kalan yarısını Katya’ya geri veriyorum: “Al şunu, Katya; düşüncesiz, alçak herifin biriyim ben,” diyorum, “paranın yarısını batırdım, kalanı da yerim, iyisi mi, geç olmadan vereyim sana!” Buna ne dersiniz? Hayvanın, alçağın biridir, ama henüz hırsız değildir, yani tam anlamıyla hırsız sayılamaz. Hırsız olsa, kalan parayı geri vermez, alıkordu. Kız da, parasının yarısına sahip olunca, adamın yemiş olduğu kısmı da ergeç, gerekirse ömrünün sonuna kadar çalışıp çabalayıp geri vereceğine inanır. Böylece adam alçaklığına alçaktır, ama hırsız değildir; değildir, ne derseniz deyin, hırsız değildir!

Savcı soğuk bir gülümsemeyle,

— Diyelim ki, bir dereceye kadar fark var, dedi. Ama siz bunu aşırı büyütüyor, nerdeyse bir trajedi yapıp çıkıyorsunuz.

— Evet, belki… Herkes alçak olabilir, ama hırsız olamaz. Hırsızlığı ancak alçaklığın da aşağısında olanlar becerebilir. Bu incelikleri anlatmak benim harcım değil. Yalnız hırsızın bir alçaktan da kötü olduğuna inanıyorum. Bakın: bu parayı tam bir ay üzerimde taşıdım, oysa hemen ertesi gün sahibine vermiş olsam kendimi temize çıkarabilirdim. Ama verme kararına bir türlü yanaşamadım. Her gün niyetleniyordum, “Hadi karar versene, alçak herif!” diye dürtüyordum kendi kendimi. Gene de bütün bir ay karar veremedim. Nasıl, sizce kurtarır yanı var mı bunun?

— Evet, ahlaktan yana mükemmel olduğu söylenemez, buna itiraz edemem tabii… Hem bütün bu ince farklara ait tartışmaları bir yana bırakıp asıl konuya geçseniz olmaz mı? Sorduğumuz halde bize, şu üç bini daha o zaman bu şekilde bölmenizin, yani yarısını yiyip öbür yarısını saklamanızın

nedenini açıklamadınız. Niçin alıkoydunuz, ne yapmak niyetindeydiniz bu bin beş yüz rubleyle? Bunu ısrarla soruyorum Dmitri Fyodoroviç.

Mitya eliyle alnına vurarak,

— Aa, gerçekten! diye bağırdı. Afedersiniz, başınızı ağrıtıp duruyor, en önemli noktayı açıklamıyorum. Onu söyler söylemez bütün mesele aydınlanacak zaten. Çünkü işin rezilce oluşu maksattan, sadece maksattan ileri geliyor. Bakın, hep o ihtiyar, o ölen… O, Agrafena Aleksandrovna'nın aklını çelmeye çalışıyor, ben de kıskanıyordum. "Kadın aramızda karar veremiyor…" diye düşünüyordum. Her gün aklımdan: ya bana eziyet etmekten bıkar da, birdenbire, "Onu değil, seni seviyorum, dünyanın öbür ucuna götür beni!" derse diye geçiyordu. Ne yapardım o zaman? Cebimde beş para yoktu. Nasıl, neyle götürürdüm? Mahvolurdum o zaman… O sıralar onu tanımıyor, anlamıyordum: istediğinin para olduğunu, yoksulluğumu bağışlamayacağını sanıyordum. Bu düşünceyle çıfıtlar gibi üç binin yarısını ayırıp olanca soğukkanlılığımla bir beze diktim; hesaplayarak, içki âleminden önce yaptım bunu. Sonra da kalan parayı yemeye gittim. Buna alçaklıktan başka ad verilemez! Anladınız mı şimdi?

Savcı yüksek sesle güldü: Sorgu Yargıcı da,

— Bana kalırsa, kendinizi tutarak bütün parayı batırmamanız akıllıca, dürüst bir hareket, ne olmuş sanki? diye kıkırdadı.

— Hırsızlık ettim, olan bu. Aman Yarabbi, bir türlü anlayamıyorsunuz! Beze dikili şu bin beş yüz rubleyi koynumda taşıdığım sürece her gün, her an kendi kendime, "Hırsızsın, hırsızsın!" diye tekrarlıyordum. Bu yüzden o ay bu kadar azmıştım, bu yüzden meyhanede dövüştüm, bu yüzden babamı dövdüm… Hep kendimi hırsız saydığım için! Alyoşa'ya, kardeşime bile bu bin beş yüz ruble meselesini açamadım, açmaya cesaret edemedim, kendimi o derece aşağılık, iğrenç hissettim. Ama şunu da bilin ki, bu parayı üzerimde taşıdığım her gün, her saat kendi kendime, "Hayır Dmitri Fyodoroviç, belki de henüz hırsız değilsin," diyordum. "Neden? Çünkü istesen, hemen yarın gidip Katya'ya bu bin beş yüz rubleyi geri verebilirsin…" Ancak dün, Fenya'dan Perhotkin'e giderken, muskayı boynumdan koparmaya karar verdim. O ana kadar bir türlü yapamıyordum bunu. Ama kopardığım andan itibaren tam anlamıyla bir hırsız ve ömrüm boyunca şerefsiz bir insan oldum. Neden? Çünkü boynumdaki muska ile

beraber Katya'ya giderek, "Alçağım ama hırsız değilim," diyebilmek hayalimi de silkip atmıştım. Şimdi anladınız mı her şeyi?

Nikolay Parfenoviç,

— Niçin dün verdiniz bu kararı? diye sözünü kesecek oldu.

— Neden mi? Gülünç soru! Çünkü burada, sabahın beşinde, şafakla ölüme mahkûm etmiştim kendimi. "Öleceğime göre ha namuslu olmuşum, ha alçak, fark etmez!" diye düşündüm. Ama hayır, düşündüğüm gibi çıkmadı! İnanır mısınız baylar, bana bu gece en çok acı veren şey, ihtiyar uşağı öldürdüğüm için Sibirya'ya gitmek, hem tam aşkımın zafere ulaştığı, göklerin bana açıldığı sırada sürgüne gitmek değildi. Bu da acıydı, ama sonunda koynumdan çıkarıp batırdığım şu uğursuz paralarla hırsız oluşum kadar değil! İçim parçalanarak tekrarlıyorum size: bu gece pek çok şey öğrendim! Yalnız yaşamak değil, alçakça ölmek de mümkün değil… Hayır baylar, ölüm bile şerefli olmalı!

Mitya sararmıştı. Aşırı heyecanından yüzü süzgün, bitkin görünüyordu. Savcı tatlılıkla, nerdeyse acıyarak ve heceleri uzata uzata,

— Sizi yavaş yavaş anlıyorum Dmitri Fyodoroviç, dedi. Ama gene de, ne derseniz deyin, bence bu sadece bir sinir rahatsızlığı, o kadar. Bir aydır çektiğiniz acılardan kurtulmak için parayı size emanet eden kişiye gidip bin beş yüz rubleyi geri verebilirdiniz. Her şeyi açıklar, bu derece feci gördüğünüz durumunuzu öne sürerek hatalarınızı mertçe açıklardınız. Sonra da akla en uygun gelen yolu deneyerek, gerekli parayı bu kişiden istemenizde ne gibi sakınca olabilirdi? Sıkıntıda olduğunuzu görünce duygulu kalbiyle isteğinizi geri çevirmezdi herhalde. Hele ona da imzalı bir kâğıt, tüccar Samsonov'la Bayan Hohlakova'ya önerdiğiniz güvenceyi verebilseydiniz… Yoksa bunu artık güvenilir saymıyor musunuz?

Mitya birdenbire kızardı. Kızgınlık dolu bakışını Savcının gözlerine dikerek duyduklarına inanmaz bir tavırla,

— Demek beni bu derece adi sayıyorsunuz, dedi. Ciddi konuştuğunuzu sanıyordum!

— Emin olun, ciddi söylüyordum. Ciddi olmadığımı nereden çıkardınız? (Bu defa şaşıran Savcıydı.)

— Öff… pek çirkin olurdu bu! Bana nasıl işkence ettiğinizden haberiniz var mı baylar? Pekâlâ, oldu olacak, bütün iblisliğimi açıklayacağım, ama bunu sizleri utandırmak için yapacağım. O zaman, insan duyguları alaşımlarının ne derece aşağılık türleri olabileceğini görerek şaşacaksınız. Bay Savcı, demin sözünü ettiğiniz yol benim aklıma da geldi. Evet, bu uğursuz ay içinde düşündüm bunu ve Katya'ya gitmeyi göze alacak kadar da alçaldım! Ama ona gidip ihanetimi açıklamak, bu ihaneti bütünüyle gerçekleştirmek için gerekli parayı istemek (istemek, duyuyorsunuz, istemek!) ve hemen arkasından başkasıyla, onun rakibiyle, ona hakaret eden baş düşmanıyla kaçmak; rica ederim, siz çıldırdınız galiba bay Savcı!

— Çıldırmasına çıldırmadım, ama şüphesiz, heyecanımdan… o şey… kadın kıskançlığı aklıma gelmedi… Eğer iddia ettiğiniz gibi kıskançlık varsa bu işte… Ama var da galiba… diye gülümseyerek ekledi Savcı.

Mitya yumruğunu masaya indirerek,

— Çok çirkef, iğrenç bir şey olurdu bu! diye haykırdı. Hem biliyor musunuz, bu parayı verirdi bana, benden öç almak, öç zevkini tatmak, beni aşağılamak için verirdi. Çünkü o da şeytan ruhlu, hırs kumkuması. Parayı alırdım ben; almasına alırdım, ama ömrümün sonuna kadar… aman Yarabbim! Kusura bakmayın, pek bağırıyorum, çünkü bu para işi daha evvelsi gece, Lyagavıy ile uğraşırken, sonra dün, bütün gün öteki olaya kadar hiç kafamdan çıkmadı.

— Hangi olaya kadar? diye merakla soracak oldu Nikolay Parfenoviç. Ama Mitya duymadı.

— Size korkunç bir açıklamada bulundum, diye sert bir tavırla sözünü bağladı. Buna gereken değeri siz verin artık. Gereken değeri vermek de az, büyük önemini kavramaya çalışın. Yoksa ruhlarınızda iz bırakmadan bir kulağınızdan girip öbüründen çıkarsa, o zaman beni açıktan açığa saymıyorsunuz demektir… Ben de sizin gibilere açıldığım için utancımdan ölürüm! Evet, vururum kendimi! Zaten bana inanmadığınızı görüyorum. O ne, bunu da mı yazmak istiyorsunuz?

Nikolay Parfenoviç ona hayretle bakıyordu:

— Ama demin söyledikleriniz, şu son ana kadar Bayan Verhovtzeva'ya gidip o parayı istemeye niyetli olmanız… Emin olun, bunlar bizim için çok

önemli Dmitri Fyodoroviç, yani bütün bu olay… özellikle sizin için, sizin için büyük önemi var.

Mitya ellerini birbirine vurdu.

— İnsaf edin yahu, bari bunu yazmayın, utanın! Ben size içimi olanca çıplaklığıyla döktüm, siz de bundan faydalanarak yarayı parmaklarınızla deşip duruyorsunuz. Aman Yarabbi!

Üzüntü içinde, yüzünü elleriyle örttü. Savcı sözünü tamamlayarak,

— Bu kadar üzülmeyin Dmitri Fyodoroviç, dedi. Yazdıklarımızı sonra birlikte okur, uygun görmediklerinizi istediğiniz şekilde değiştiririz. Şimdilik üçüncü defa olarak size ufacık bir soruyu yeniden soracağım: şu muska içine diktiğiniz paradan gerçekten kimsenin, hiç kimsenin haberi yok muydu? Doğrusu buna hiç ihtimal veremiyorum.

— Hiç kimse bilmiyordu; hiç kimse dedim ya… Demek ki anlamadınız beni. Rahat bırakın artık.

— Öyle olsun, ama bu meselenin açıklanması gerekiyor… Çok zamanımız var, siz de düşünün: üç bin harcadığınızı şurada burada anlattığınıza, hatta bar bar bağırdığınıza dair düzinelerle tanığımız var. Hem bin beş yüz değil, üç bindi bu. Hatta dün elinize para geçince, birçok kimseye buraya üç binle geldiğinizi haber vermişsiniz.

— Düzinelerle değil, yüz, iki yüz tanığınız var; bin kişi duydu bunu!

— Gördünüz mü hepsi, hepsi buna tanıklık ediyor. Hepsi sözünün bir anlamı var.

— Hiçbir anlamı olamaz; yalan söyledim, onlar da yalanımı tekrarladılar.

— Peki, “yalana” neden gerek duydunuz?

— Şeytan bilir orasını! Belki övünmek için… hani, bunca parayı yedim gibilerden… Belki paçavraya dikili parayı unutmak için… Evet, bunun için belki de… Hem kaçıncı defa soruyorsunuz bunu. Yalan söyledim, o kadar işte. Ağzımdan çıktı bir kere, bir daha da dönemedim. İnsan zaman zaman yalan söyler; nedeni açıklanabilir mi bunun?

— Buna bir neden bulmak güç, Dmitri Fyodoroviç, diye ciddi ciddi karşılık verdi Savcı. Şu koynunuzdaki muska dediğiniz nesne büyük müydü bari?

— Yo, büyük değildi.

— Ne kadar vardı?

— Yüz rublelik banknotu ikiye katlayın, o büyüklükte…

— Parçalarını bize gösterseniz iyi olacak. Herhalde yanınızda…

— A, sıktınız artık! Rezillik… Ne bileyim ben parçaların nerede olduğunu!

— Ama müsaade buyurun: muskanızı üzerinizden nerede, ne zaman çıkardığınızı hatırlamıyor musunuz? Dediğinize göre, eve uğramamışsınız…

— Fenya'dan çıkıp Perhotkin'e giderken yolda boynumdan kopardım, çıkardım parayı.

— Karanlıkta mı?

— Işığa gerek yoktu ki. Parmağımla çabucak açıverdim.

— Makas filan kullanmadınız, sokaktaydınız, öyle mi?

— Şehir alanından geçiyordum o sırada galiba, makasa ne gerek var? Eski bez, hemen yırtılıverdi.

— Sonra ne yaptınız onu?

— Attım gitti…

— Nereye attınız?

— Alana attım dedim ya, rasgele atıverdim. Alanın neresine attığımı kestiremem doğrusu. Hem ne yapacaksınız bunu?

— Büyük önemi var, Dmitri Fyodoroviç. Sizin yararınıza maddi kanıtlar bunlar, ne diye anlamak istemiyorsunuz! Bir ay önce bu muskayı kim dikmişti size?

— Kimse… Kendim diktim.

— Dikiş bilir misiniz?

— Bir askerin dikiş bilmesi şarttır, marifet değil ki bu.

— Peki, gereken malzemeyi, yani içine parayı koyduğunuz bezi nereden aldınız?

— Bunu alay olsun diye sormuyorsunuz, değil mi?

— Asla, alay edecek durumda değiliz, Dmitri Fyodoroviç.

— Bezi nereden aldığımı unuttum, bir yerden almıştım…

— Nasıl unutursunuz Dmitri Fyodoroviç?

— Vallahi unuttum, belki de çamaşırlarımdan birini yırttım…

— Bu ilgi çekici: kopardığınız çamaşır parçasını yarın evinizde bulabiliriz. Gömlek filan mıydı acaba? Sonra bezin cinsi neydi: patiska mı, keten mi?

— Ne bileyim ben… Durun!.. Galiba bir şeyden yırtmadım; patiska parçasıydı. Galiba ev sahibemin başlığına dikmiştim onu.

— Ev sahibenizin başlığına mı?

— Evet, kadıncağızdan aşırdım.

— Nasıl aşırdınız?

— Evet, hatırımda kaldığına göre, bir gün gerçekten bir başlığını ya toz bezi yapmak ya da kalemimi silmek için aşırmıştım. İşe yaramaz eski bir paçavra olduğu için haber vermedim ona. Parçaları odamda kaldı, bin beş yüz rubleyi bunlardan birine diktim. Evet, bu beze diktim. Zaten eski, bin kere yıkanmış bir patiska parçasıydı.

— Bunu kesin olarak hatırlıyor musunuz?

— Pek kesin değil. Galiba başlığın parçasıydı. Hoş vız gelir bana bunlar!

— Peki ama, ev sahibeniz başlığının kaybolduğunu fark edebilirdi.

— Hiç farkına varmadı. Dedim ya, çöp tenekelik bir paçavraydı.

— İğne ipliği nereden buldunuz?

Mitya taştı:

— E, yeter bu kadarı, konuşmayacağım, istemiyorum!

— Hem o şey… muskayı alanın neresine attığınızı unutmuş olmanız da garip.

— Emredin, yarın alanı iyice bir süpürsünler, belki bulursunuz, diye gülümsedi Mitya.

Sonra bitkin bir sesle,

— Yeter, diye ekledi. Yeter! Bana inanmadığınız gün gibi açık. Hiçbir sözüme zerre kadar inanmadınız. Suç benim, sizin değil, itiraf etmemeliydim. Sırrımı size açarak kendimi ne diye kepaze ettim bilmem! Size alay konusu oldum, gözlerinizden anlıyorum. Beni bu hale getiren sizsiniz bay Savcı, övünebilirsiniz, elinizden gelirse… Allah belanızı versin, canavarlar!

Başını eğerek yüzünü elleriyle örttü. Savcıyla Sorgu Yargıcı susuyorlardı. Mitya bir an sonra başını kaldırdı, yüzünü sonsuz bir hüzün kaplamıştı. Sessiz sessiz oturuyordu; kendinden geçmiş gibiydi. Öte yandan, bu işin tamamlanması gerekiyordu; vakit kaybetmeden tanıkların ifadesi alınacaktı. Saat sabahın sekizine geliyordu. Mumları söndüreli epey olmuştu. Sorgu sırasında odaya girip çıkan Mihayl Makaroviç’le Kalganov dışarı çıktılar. Savcı ile Sorgu Yargıcı iyice yorgun görünüyordu. Hava kötüydü, etrafı kaplayan bulutlardan gök görünmüyor, bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyordu. Mitya bilinçsiz bakışını pencereye dikmişti.

Ansızın Sorgu Yargıcına dönerek,

— Pencereden bakabilir miyim? diye sordu.

— Tabii, istediğiniz kadar.

Mitya yerinden kalkarak pencereye yaklaştı. Yağmur pencerelerin küçük yeşilimsi camlarını kamçılıyordu. Tam pencerenin altında çamurlu bir yol

vardı, ilerde, puslu havada sıra sıra uzanan kara, yoksul, sevimsiz köy evleri seçiliyordu. Yağmurda daha da kara, büsbütün yoksul görünüyorlardı.

Mitya, “altın bukleli Phoebus”un ilk ışığıyla kendini vurmak isteğini hatırladı. “Böyle bir sabahta bundan iyisi olamazdı…” diye gülümsedi. Sonra ansızın, elini sallayarak “canavarlara” döndü:

— Baylar! diye bağırdı. Ben mahvoldum, anlıyorum… Ya o, Gruşenka? O ne olacak, söyleyin, yalvarırım size! O da benimle sürünecek mi? Hiç suçu yok onun; dün gece “suçlu olduğunu” bağırırken kendinde değildi. Hiç suçu yok! Bütün gece karşınızda acı çektim. Şimdi ona ne yapacağınızı söyleyemez misiniz bana?

Savcı hemen atılarak,

— Bu bakımdan meraklanmayın, Dmitri Fyodoroviç, dedi. Bu derece ilgilendiğiniz kişiyi rahatsız etmek için henüz bir neden görmüyoruz. Umarım, bundan sonra da bir değişiklik olmaz. Tam tersine, ona ilişmemek için elimizden geleni yapacağız. Siz yüreğinizi ferah tutun.

— Sağolun, sizin her şeye rağmen şerefli, doğruluksever insanlar olduğunuzu biliyordum, içim rahatladı… E, şimdi ne yapacağız? Ben hazırım.

— Biraz acele edelim. Hemen tanıkları dinleyeceğiz. Bunu yanınızda yapmamız gerektiği için…

Sorgu Yargıcı,

— İlkin birer çay içsek olmaz mı? diye Savcının sözünü kesti. Hak ettik galiba!

Mihayl Makaroviç besbelli çay keyfi yapmaya gittiğine göre aşağıda çayın hazır olabileceğini düşündüler ve birer bardak içmeye karar verdiler. Kahvaltıyı ise daha serbest bir zamana bıraktılar.

Aşağıda gerçekten çay hazırdı; çabucak yukarı getirdiler. Mitya ilkin Sorgu Yargıcının çok nazik bir tavırla sunduğu çayı içmek istemedi, ama sonra kendisi istedi, adeta hırsla içti. Mitya bitkindi. Aslında onun gibi güçlü biri için, ne kadar heyecan dolu olursa olsun, bir gecelik sefahat neydi ki. Oysa Mitya güçlükle yerinde oturuyor, zaman zaman çevresinde her

şeyin gözünün önünde uçuşup sallandığını hisseder gibi oluyordu. “Nerdeyse sayıklamaya başlayacağım,” diye düşündü.

VIII

Tanıkların Anlattıkları, Bebek

Tanıklar dinlenmeye başladı. Artık hikâyemize bundan önceki gibi fazla ayrıntıya girmeden devam edeceğiz. Bunun için Nikolay Parfenoviç'in her çağrılan tanığa ifadesini doğru vermesi gerektiğini, bunu ilerde yeminle tekrarlamak zorunda kalacağını nasıl hatırlattığını bir bir anlatacak değiliz. Her tanığın ifadesi alındıktan sonra tutanağın imzalanmasını da geçeceğiz. Yalnız şuna dikkat edeceğiz ki, tanıkların sorgusunda en büyük önem üç bin ruble meselesine verilmekteydi. Dmitri Fyodoroviç'in Mokroye'de bir ay önce ve bu defa yaptığı içki âlemlerinde üçer bin mi, yoksa bin beşer yüz ruble mi harcadığı üzerinde duruluyordu.

Yazık ki, bütün ifadeler Mitya'nın aleyhindeydi. Tanıkların bir teki bile ondan yana çıkmadı. Hatta bazı ifadelerde, Mitya'nın söylediklerine şaşırtıcı derecede zıt şeyler vardı. İlkin hancı Trifon Borisiç'i dinliyorlardı. Adam sorguya çekenler karşısında çok rahat duruyordu, hatta suçlanana karşı sert, öfkeli halinde bile bir kibirlilik vardı. Az, kısa konuşuyor, soruları bekleyerek ayrıntılı karşılıklar veriyordu. En ufak kararsızlık göstermeden, bir ay önceki âlemde harcanan paranın üç binden aşağı olamayacağını, oradaki bütün mujiklerin de doğruca "Dmitri Fyodoroviç"ten üç bin miktarını duyduklarını tekrarlıyordu. "Yalnız çengi kızlara dağıttığı para binin üstündeydi…"

Mitya, sertçe,

— Beş yüz bile vermedim; dedi. Sarhoştum, saymadım. Keşke saysaydım…

Mitya bu sefer yana doğru, sırtını perdeye vermiş oturuyordu. Asık suratla dinliyordu; yorgun, hüzünlü bir tavırla, "Aman, ne isterseniz söyleyin, vız gelir artık!" demek ister gibiydi sanki.

Trifon Borisiç kesin olarak,

— Binden fazla gitti, Dmitri Fyodoroviç, diye onu yalanladı. Rastgele savuruyordunuz, onlar da fırsattan yararlanarak kapışıyordu… Hırsız, madrabaz, at hırsızıdır bu millet. Sürdüler buradan hepsini; burada olsalar, sizden ne kadar tırtıkladıklarını söylerlerdi belki. Elinizdeki parayı gözümle

gördüm. Gerçi bana vermediniz, saymasına saymadım, ama gördüğüme göre bin beş yüzden çok fazlaydı. Ne bin beş yüzü! Biz de para gördük, anlarız o kadarını…

Bir gün önceki para için de Trifon Borisiç, Dmitri Fyodoroviç'in üç bin rubleyle geldiğini haber vererek arabadan indiğini söyledi.

Mitya karşılık vermek istedi:

— Yapma, Trifon Borisiç, demek üç binle geldiğimi söyledim sana, öyle mi?

— Söylediniz, Dmitri Fyodoroviç. Arabacı Andrey'in yanında söylediniz, işte Andrey de burada, henüz gitmedi, çağırın. Salonda da koroyu ağırlarken, burada altıncı bini bıraktığınızı bağırdınız, yani öbürleriyle altıncı olmalı… Stepan da, Semyon da duydular. Hatta Pyotr Fomiç Kalganov da o sırada yanınızdaydı, belki aklında kalmıştır.

Ortaya bir de altıncı bin lafı çıkması sorguya çekenlerin pek hoşuna gitti. Üç, üç daha altı ederdi; evet, üç bin o zaman, üç bin de bu gece, tam altı bin ediyordu; çok açıktı hesap…

Trifon Borisiç'in isteği üzerine Stepan'la Semyon'un, arabacı Andrey'in ve Pyotr Fomiç Kalganov'un ifadeleri de alındı. İki köylü ile arabacı hiç duraksamadan hancının söylediklerini doğruladılar. Öte yandan Andrey'in ağzından Mitya ile yoldaki konuşmasını, "Öldükten sonra cennete mi, cehenneme mi gideceğim? Öbür dünyada bağışlarlar mı, bağışlamazlar mı beni?" demelerini de özellikle not ettiler. "Ruhbilimci" Savcı İppolit Kiriloviç bunu ince bir gülümsemeyle dinledikten sonra, Dmitri Fyodoroviç'in ölünce nereye gideceğine ilişkin hikâyenin de dosyaya eklenmesini salık verdi.

Çağrılan Kalganov içeri isteksizce, somurtarak, hırçın bir tavırla girdi. Savcı ve Nikolay Parfenoviç'le eskiden tanışır, hemen hemen her gün görüşürlerdi. Ama bu kez onları ilk görüyormuş gibi konuşuyordu. İfadesine "Hiçbir şey bilmediğini, bilmek de istemediğini" söyleyerek başladı. Yalnız altıncı bin lafını o da duymuştu; o anda Mitya'nın yanında duruyormuş. Mitya'nın elindeki paranın, göz kararı ne kadar olduğu sorusuna, "Bilmiyorum ne kadardı…" karşılığını verdi. Polonyalıların oyunda hile yaptıklarını doğruladı. Gene bir soruya karşılık olarak,

Polonyalıların dışarı atılmasıyla Mitya ile Agrafena Aleksandrovna'nın aralarının düzeldiğini, kadının Mitya'yı sevdiğini söylediğini açıkladı. Agrafena Aleksandrovna'dan yüksek muhitten bir kadınmış gibi saygılı bir dille söz ediyor, bir kerecik olsun "Gruşenka" diye küçük adını ağzına almıyordu. Delikanlının sorguya çekilmeye karşı gösterdiği açık tiksintiye rağmen, İppolit Kiriloviç ona uzun uzadıya sorular sordu ve ancak böylece Mitya'nın o geceki "roman"ını bütün ayrıntılarıyla öğrendi. Mitya, Kalganov'un sözünü hiç kesmedi. Sonunda delikanlıyı bıraktılar, o da gizlemediği bir öfkeyle dışarı çıktı.

Polonyalıların da ifadesi alındı. Çekildikleri odada yattıkları halde bütün gece uyumamışlardı. Görevliler gelince hemen giyinmiş, derlenip toparlanmışlardı. Mutlaka çağrılacaklarını biliyorlardı. Çalımlı görünüşlerine rağmen, biraz korkuyorlardı. Baş olan, yani kısa boylu Polonyalı on ikinci dereceden emekli bir memurdu, Sibirya'da veterinerdi; soyadı Mussyaloviç'ti. Vrublevski serbest çalışan bir dişçiydi. İkisi de odaya girer girmez Nikolay Parfenoviç'in sorularını bir kenarda duran Mihayl Makaroviç'e dönerek yanıtlamaya başladılar. Nedense onu orada bulunan en yüksek görevli sanmışlardı. Konuşurken ikide bir, Pane Pulkovnik[131] diye eklemekten geri durmuyorlardı. Ancak Mihayl Makaroviç'in uyarmasından sonra ifadelerini doğruca Nikolay Parfenoviç'e vermek gerektiğini anladılar. Bazı kelimeleri bozuk söylemeleri bir yana bırakılırsa Rusçayı hiç de fena konuşmadıkları meydana çıktı.

Mussyaloviç, Gruşenka ile eski ve şimdiki ilişkilerini heyecanla, gururla anlatırken Mitya birden parladı, bir alçağın, karşısında böyle konuşmasına izin vermeyeceğini bağırdı. Mussyaloviç "alçak" sözüne alındı, tutanağa geçirilmesini rica etti. Mitya köpürdü:

— Evet alçak, alçak! Geçirin tutanağa, onun bir alçak olduğunu bağırdığımı da yazın! diye haykırdı.

Nikolay Parfenoviç hakareti tutanağa geçirmekle birlikte bu tatsız durumda gerçekten övgüye değer bir beceriklilik de gösterdi. Mitya'ya sertçe bir uyarıdan sonra işin duygusal yanıyla ilgili soruları tamamen kesti, öze geçti. Polonyalıların ifadesinde sorgucuları son derece ilgilendiren bir nokta ortaya çıktı: bu, Mitya'nın öbür odada Mussyaloviç'le para konusunda uzlaşmak istemesiydi. Yedi yüz rubleyi hemen veriyor, kalan iki bin üç yüzü "ertesi gün şehirde" tamamlayacağına namus yemini ediyordu;

Mokroye’ye bu kadar para getirmemişti, parası şehirdeymiş… Mitya, baştan, kızgınlıkla parayı ertesi gün şehirde vereceğini söylediğini yalanladı. Ama Vrublevski ötekinin dediklerini tekrarlayınca, Mitya da biraz düşündükten sonra, asık bir yüzle kabul etti. Belki Polonyalılar haklıydılar; o anda çok heyecanlı olduğu için gerçekten ağzından böyle bir şey çıkmış olabilirdi. Savcı bu ifadeye dört elle sarıldı. Durum çok açıktı. (Sonradan da bu sonuca vardılar.) Mitya’nın elinde üç binden artakalan para gerçekten şehirde, hatta belki de burada, Mokroye’de bir yerde olabilirdi. Kovuşturmayı nazikleştiren ve cılız olmakla beraber Mitya’nın bir derece lehinde olan kanıt, elinde sadece sekiz yüz ruble bulunması, şimdi bu şekilde açıklanabiliyordu. Böylece Mitya’dan yana olan tek kanıt da kaybolmuş oluyordu. Savcının, elinde sadece bin beş yüz ruble varken Polonyalıya ertesi gün, hem de namus sözü vererek iki bini nasıl, nereden vereceği sorusuna Mitya, kesin bir tavırla, mendebur Polonyalıya ertesi gün para değil tüccar Samsonov’a ve Bayan Hohlakova’ya yaptığı gibi, Çermyaşnaya’nın tapusunu ve mülkiyet hakkını teklif edeceğini söyledi. Savcı, hilenin saflığına gülümsemekten kendini alamadı.

— Onun, para olarak iki bin üç yüz ruble yerine bu “haklar”ı kabul edeceğini mi sanıyordunuz?

— Yüzde yüz kabul ederdi, diye hararetle atıldı Mitya. Düşünün bir kere, o, bu işten yalnız iki değil, dört, hatta altı bini cebe atabilirdi. Herif Polonyalı, Yahudi avukat bozuntularını toplar, değil üç bini, ihtiyarın elinden bütün Çermyaşnaya’yı alırdı.

Şüphesiz, Mussyaloviç’in ifadesini bütün ayrıntılarıyla tutanağa geçirdiler, sonra da Polonyalıları serbest bıraktılar. Oyunda yaptıkları hileden söz açılmadı. Sorgu Yargıcı anlattıklarından o kadar memnun kalmıştı ki, böyle önemsiz şeylerle üzmek istemedi onları. Zaten mesele, sarhoş kafayla oyun sırasında üzerinde durmaya değmez bir kavgadan ibaretti. O gece az mı azgınlık, taşkınlık olmuştu… Böylece iki yüz ruble Polonyalıların cebinde kaldı.

Daha sonra ihtiyar Maksimov’u çağırdılar. Korka korka, küçük adımlarla odaya girdi. Şaşkın, hüzünlü bir hali vardı. Aşağıda hep Gruşenka’nın yanında oturmuştu. Mihayl Makaroviç’in sonradan anlattığına göre, arada bir kadının karşısında ağlamaya başlıyor, kirli mavi mendiliyle gözlerini siliyordu. Gruşenka onu avutmaya çalışıyordu. İhtiyarcık, sorgucuların

karşısına çıkar çıkmaz, ağlamaklı oldu, Dmitri Fyodoroviç'ten, "Yoksul olduğum için on ruble ödünç aldım," diye suçunu itiraf etti, parayı geri vermeye hazırdı. Sorgu Yargıcı, Dmitri Fyodoroviç'ten ödünç para alırken çok yakında bulunduğu için, elinde ne kadar para olduğunu görüp görmediğini sordu. Maksimov çok kesin bir tavırla, "Yirmi bin" diye karşılık verdi.

Nikolay Parfenoviç gülümsedi:

— Şimdiye kadar yirmi bin rubleyi bir arada gördünüz mü?

— Gördüm efendim, gördüm. Gerçi yirmi değildi de, yedi bindi gördüğüm: karımın köyümü ipotek ettiği zamandı. Ama sadece uzaktan gösterdi bana, övündü karşımda… Koca bir desteydi, hep yüzlük! Dmitri Fyodoroviç'inki de hep yüzlüktü.

Maksimov'u çabuk saldılar. Sonunda sıra Gruşenka'ya geldi. Galiba, kızın gelişinin Dmitri Fyodoroviç üzerinde yapacağı etkiden yana kuşkuluydular. Hatta Nikolay Parfenoviç giriş olarak birkaç söz geveledi. Mitya, "Gürültü edecek değilim" gibilerden sessizce başını eğdi. Gruşenka'yı Mihayl Makaroviç getirdi. Sert, içine kapanık, görünüşte tamamen sakin bir yüzle girdi, Nikolay Parfenoviç'in karşısında gösterilen sandalyeye sessizce oturdu. Sararmıştı, üşür gibiydi; kara, göz alan şalına sımsıkı sarınmıştı. Tam o sırada, o geceden sonra geçirdiği uzun hastalığın başlangıcı olan hafif bir titreme nöbetine tutulmak üzereydi. Ciddi bakışları, sakin duruşu hepsi üzerinde son derece iyi bir izlenim bıraktı. Hatta Nikolay Parfenoviç baştan biraz "heyecanlandı" bile. Bir zaman sonra bir yerde, ancak o gün bu kadının ne kadar güzel olduğunu anladığını söyledi; onu daha önce de gördüğü halde sadece bir kasaba yosması sanmıştı. Bir bayan topluluğunda, "Oysa halleri, tavırları en yüksek muhitten bir kadınınki gibiydi!" diye ağzı dolu anlattı durdu. Sözleri dinleyiciler arasında kızgınlık uyandırdı. Nikolay Parfenoviç'i, "çapkın" diye azarladılar, o da bundan pek memnun kaldı.

Gruşenka odaya girerken Mitya'ya adeta ilgisiz baktı. O da onu merakla süzdü, ama o andaki hali merakını yatıştırdı. Usulden birkaç soru ve öğütten sonra Nikolay Parfenoviç biraz duraklamakla beraber çok nazik bir şekilde, "Emekli Teğmen Dmitri Fyodoroviç Karamazov'la ilişkileriniz ne şekildeydi?" diye sordu. Gruşenka sakin, ama kesin bir tavırla,

— Ahbabımdı, dedi. Şu son ayda ahbabım olarak evime gelirdi.

Ondan sonraki sorulara doğru ve tamamen açık olarak, Mitya'yı "zaman zaman" beğenmekle beraber sevmediği karşılığını verdi; sadece "hırsından" çekiyordu. O "ihtiyarcığa" da aynı şeyi yapıyordu. Çünkü Mitya'nın onu Fyodor Pavloviç'le başkalarından dehşetli kıskandığını görüyor, eğleniyordu. Fyodor Pavloviç'e gitmeyi aklından bile geçirmemişti; onunla alay ediyordu sadece… "O ay süresince onlarla uğraşacak durumda değildim, başkasını, bana karşı suçu olan bir adamı bekliyordum" diye ekledi. "Ama bu konu sizi ilgilendirmez sanırım, kişisel sorunum olduğu için size açıklamak zorunda değilim."

Sorgu Yargıcı dediği gibi yaptı: "duygusal" konuları atlayarak o önemli üç bin konusuna geçti. Gruşenka, Mokroye'de bir ay önce gerçekten üç bin ruble harcadığını doğruladı. Parayı saymamıştı, ama üç bin olduğunu Dmitri Fyodoroviç'ten duymuştu.

— Bunu size baş başa olduğunuz zaman mı, yoksa başkalarının yanında mı söyledi? Ya da bunu yanınızda başkalarına söylerken mi duydunuz?

Gruşenka bunu Mitya'nın başkalarının yanında da, yalnız oldukları zaman da söylediği, ayrıca başkalarına anlatırken duyduğu karşılığını verdi.

Savcı,

— Bir defa mı, yoksa birkaç kere mi duydunuz bunu? diye yeniden sordu ve Gruşenka'nın bunu birkaç defa işittiğini öğrendi.

Gruşenka'nın anlattıkları İppolit Kiriloviç'i memnun etti. Sorular devam ederken paranın kaynağını, yani Dmitri Fyodoroviç'in bunları Katerina İvanovna'dan aldığını Gruşenka'nın da bildiği anlaşıldı.

— Peki, bir ay önce yenilen paranın üç binden az olduğunu, yarısını Dmitri Fyodoroviç'in alıkoyduğunu hiç duymadınız mı?

— Hayır, duymadım, dedi Gruşenka.

Daha sonra, Mitya'nın ona o ayda meteliksiz kaldığını sık sık tekrarladığı anlaşıldı. "Babasından para almayı umuyordu…" Nikolay Parfenoviç, damdan düşer gibi,

— Şey, size… laf arasında yahut öfkeli bir anında, babasına kıymak niyetini açtı mı hiç?

— Aah, söyledi ya! diye iç çekti Gruşenka. Birkaç defa, hep öfkeli olduğu zamanlar…

— Bunu yapacağına inanmış mıydınız?

Gruşenka kesin bir tavırla,

— Hayır, asla inanmadım, dedi, soyluluğuna güvenim vardı.

Mitva, birdenbire,

— Bir dakika baylar! diye bağırdı. Agrafena Aleksandrovna'ya, huzurunuzda kısacık bir şey söylememe izin verin.

— Söyleyin, dedi Sorgu Yargıcı.

Mitya yerinde doğrularak,

— Agrafena Aleksandrovna, dedi, Tanrıya ve bana inan: dün öldürülen babamın kanında günahım yok benim!

Sözünü tamamlayınca oturdu. Gruşenka ayağa kalkarak huşu içinde istavroz çıkardı. Heyecanlı, içten bir sesle,

— Şükürler olsun Tanrıya! dedi. Sonra oturmadan, Nikolay Parfenoviç'e döndü:

— Siz onun eski dediklerine değil, şimdi söylediklerine inanın, diye ekledi. Bilirim onu ben: laf olsun diye ya da inatçılığından bir şey yumurtlayıverir, ama vicdanına karşı yalan söylemez. Gerçeği gizlemek elinden gelmez, inanın buna!

Mitya titrek bir sesle,

— Sağol, Agrafena Aleksandrovna, canıma can kattın! diye karşılık verdi.

Bir gün önceki para hakkındaki soruları yanıtlayan Gruşenka, paranın ne kadar olduğunu bilmemekle birlikte, Mitya'nın orada bulunanlara birkaç kere üç binle geldiğini tekrarladığını duyduğunu söyledi. Karamazov ona, parayı Katerina İvanovna'dan "çaldığını" söylemiş, o da, paranın çalınmış

sayılmayacağı, hemen ertesi gün geri vermesi gerektiği karşılığını vermişti. Savcının, Karamazov'un Katerina İvanovna'dan çaldığı parayla dünkü parayı mı, yoksa bir ay önce harcanan üç bini mi kastettiğini ısrarla sorması üzerine Gruşenka, Mitya'nın bir ay önceki parayı kastettiğini, bunu öyle anladığını söyledi.

Gruşenka'yı bıraktılar sonunda. Nikolay Parfenoviç, hemen atılarak, artık şehre dönebileceğini, ona at bularak ya da yanına adam katmak gibi bir yardımı dokunursa elinden geleni yapmaya hazır olduğunu söyledi.

Gruşenka, Sorgu Yargıcının önünde eğilerek,

— Sağolun, dedi. Ben şu ihtiyar derebeyiyle giderim, hem adamcağızı evine bırakacağım. Şimdi de izniniz olursa siz Dmitri Fyodoroviç'in işini bitirene kadar aşağıda bekleyeceğim.

Gruşenka dışarı çıktı. Mitya sakindi, hatta iyice canlanmış görünüyordu, ama bu çok sürmedi. Tuhaf bir halsizlik bütün vücudunu sarıyordu. Gözleri yorgunluktan kapanıyordu. Tanıkların sorgusu bittikten sonra tutanağa son şeklinin verilmesine geçildi. Mitya oturduğu iskemleden kalkarak perdeyle ayrılmış köşeye geçti, üzeri halıyla örtülü büyük bir sandığa uzandı ve hemen uyuyuverdi. Uyur uyumaz zamana ve yere hiç uymayan, tuhaf bir düş gördü. Sanki vaktiyle görev gereği, bozkırda bir yere gidiyor, çift atlı bir arabada yol alıyordu. Yol çamurluydu. Mitya ürperiyordu. Ekim başında lapa lapa yağan sulusepken yere değer değmez eriyordu. Mujik arabayı iyi sürüyordu, kumral, uzun sakalı hoş bir şekilde sallanıyordu. Arabacı pek yaşlı sayılmazdı, ellisinde olmalıydı; sırtında mujiklerin giydiği boz renkli bir gocuk vardı… Köy yakındı artık, kapkara kulübeler görünüyordu, kulübelerin yarısı yanmıştı, üstlerinden yanık kalaslar, tahta parçaları sivriliyordu. Köyün ağzında, yol boyunca kadınlar sıralanmıştı, bir sürü kadın… Hepsi sıska, güçsüz şeylerdi; yüzleri toprak sarısıydı. Kenarda uzun boylu, bir deri bir kemik, görünüşte kırk, aslında belki yirmi yaşında bir kadın vardı. Yüzü upuzun, zayıftı, kucağında bir çocuk ağlıyordu. Kadının göğüsleri tahta gibiydi, bir damla sütü yoktu besbelli… Bebek de ağlıyor, durmadan ağlıyordu, soğuktan morarmış, çırılçıplaktı, sıkılı yumruklarını öne uzatıyordu.

Kadınların önünden arabayla olanca hızıyla geçen Mitya,

— Niye ağlıyorlar? Niçin ağlıyorlar? diye sordu.

— Bebe ne olacak… dedi arabacı, bebe ağlar öyle… Mitya'ya, adamın bebek değil de, köylü ağzıyla ''bebe" demesi dokundu, hoşuna gitti. "Bebe" kulağına sanki daha dokunaklı geldi. Aptal gibi, ille,

— Niye ağlıyor bu? Ayakları neden çıplak, neden bir şeyle sarmamışlar? diye tutturdu.

— Üşümüş yavru, üstündekiler donmuş, ısıtmıyor gayrı.

Akılsız Mitya adamı bir türlü bırakmıyordu:

— Ama neden öyle, niçin?

— Yangından çıktı zavallılar; ekmek yok, ocaklarını onaralım diye…

Mitya hâlâ anlamıyor gibi,

— Yo, sen bana şunu söyle, diyordu, neden duruyor burada şu yangından çıkmış analar, buradaki insanlar niçin yoksul? Şu yavru neden yoksul, bozkırın kuraklığının nedeni ne? Niye bu adamlar hemen sarmaş dolaş olup öpüşmüyor, neşeli şarkılar söylemiyorlar, neden kara bahtları yüzlerine de vurmuş? Bebenin karnını doyursalar ya…

Mitya içinden, sorduklarının saçmalığını hissettiği halde, bunları ille de böyle sormak istiyordu. Bir yandan da kalbinde, o zamana kadar hiç duymadığı bir duygunun kabardığını hissediyordu. Ağlamak istiyor; kavruk ananın, kucağındaki bebenin ağlamamaları için o andan başlayarak hiç kimsenin gözyaşı dökmemesi için bir şeyler yapmaya niyetleniyordu. Hem bunu hemen, o anda, geriye atmadan, her şeye rağmen, Karamazovlar'ın bütün hızıyla yapmak istiyordu.

Kulağında Gruşenka'nın tatlı, içten sözleri: "Ben seninle beraberim, artık bırakmayacağım seni, ölünceye kadar beraberiz!" deyişi çınlıyordu. Yüreğine kor düşmüş gibi bir ışığa doğru atılmak istiyordu; içi yaşamak, yeni bir yoldan, onu çağıran yeni ışığa koşmak isteğiyle doluydu. Bunu çabucak, hemen o anda yapmak istiyordu.

Birdenbire,

— O ne? Nereye? diye seslenerek gözlerini açtı. Uyuduğu sandığın üstünde doğruldu, yüzü bir gülümsemeyle aydınlanmıştı. Başucunda duran Nikolay Parfenoviç, tutanağı bir kere dinleyip imzalamasını rica ediyordu. Mitya bir saat, belki daha da çok uyuduğunu anladı. Nikolay Parfenoviç'i dinlemiyordu bile. Birdenbire başının altında, yatarken, orada olmayan bir yastık buldu; pek garibine gitti bu.

— Yastığı kim getirdi? Kim bu hayır sahibi?

Bunu, sanki ona dünyanın en büyük iyiliğini yapmışlar gibi içten kopan bir minnetle duygulanarak bağırdı. Hayır sahibinin kim olduğu anlaşılamadı. Belki tanıklardan ona acıyan biri, belki de Nikolay Parfenoviç'in yazıcısı koymuştu; Mitya'nın içi parçalandı. Masaya yaklaşarak, ne isterlerse imzalamaya hazır olduğunu söyledi.

Sonra da bambaşka, bayağı sevinçle, ışıldayan bir yüzle,

— Hayırlı bir düş gördüm, baylar! dedi tuhaf bir sesle.

IX

Mitya’yı Götürüyorlar

Tutanak imzalanınca Nikolay Parfenoviç resmi bir tavırla sanığa dönerek ona tutuklama kararını bildirdi. Karar, falan yılın filan günü, filan yerde, falan mahkemenin Sorgu Yargıcının falancayı, yani Mitya’yı, şu şu fiillerle suçladığı (suçların hepsi bir bir yazılıydı) ve bunlar üzerine sorguya çektiğiyle başlıyordu. Sanık bu suçların hiçbirini kabul etmemekle beraber, kendi lehine bir kanıt gösterememişti. Oysa filanca tanıkların ifadeleriyle sanığın filan halleri onu Ceza Kanununun filan filan maddelerine göre tam olarak suçlamaktaydı. Bu nedenle kovuşturmanın sağlıklı yürümesi için falancanın (yani Mitya’nın) tutuklu olarak yargılanması karar altına alınmış, bu durum sanığa bildirilerek kararın bir sureti Savcı Yardımcısına sunulmuştu, vb., vb… Kısacası, Mitya’ya o andan itibaren tutuklu olduğunu, kendisini şehre götürüp hayli sevimsiz bir yere kapatacaklarını bildirdiler. Mitya dikkatle dinledikten sonra sadece omuz silkti.

— Ne yapalım, sizi suçlamam baylar, dedi. Elinizden başka bir şey gelmiyor, anlıyorum.

Nikolay Parfenoviç, yumuşak bir tavırla, onu şehre o sırada orada bulunan Bölge Başkomiseri Mavriki Mavrikiyeviç’in götüreceğini haber verdi.

Mitya, Sorgu Yargıcının sözünü keserek odada bulunanlara içinden kopan bir duygulanmayla,

— Bir dakika! dedi. Baylar, hepimiz zalim, hepimiz canavarız; hepimiz insanlara, analara, memedeki çocuklara bile gözyaşı döktürürüz. Ama şimdi, şuracıkta kararlaştıralım ki, gene de benden daha aşağılık bir yaratık yok! Olsun. Ömrüm boyunca her gün, göğsümü yumruklayarak düzelmeye söz veriyor, her gün de aynı kötülükleri tekrarlıyordum. Artık anladım ki, benim gibilere bir darbe, kement gibi boyuna geçiveren, gücüyle bizi yenen tepeden inme bir kader darbesi gerek. Benim kendiliğimden kalkınacağım yoktu. Ama gök gürledi. Suçlanmanın acılarına, apaçık rezaletime seve seve katlanıyor, acı çekmek istiyorum; acıyla arınacağım! Böylece temizlenir miyim dersiniz? Yalnız size son olarak şunu söyleyeyim ki, ben babamın kanına girmedim. Cezama onu öldürdüğüm için değil, öldürmek istediğim ve belki de öldürebileceğim için razıyım… Ama gene de sizinle

mücadele etmek niyetindeyim, haberiniz olsun! Sonuna kadar mücadele edeceğim sizinle, ondan ötesine Tanrı karışır artık. Hoşçakalın baylar, sorgu sırasında size bağırıp karşılık verdiğim için bağışlayın beni, pek budalaca davrandım… Bir an sonra mahpus olacağım; ama şu anda Dmitri Karamazov, son defa özgür bir insan olarak size elini uzatıyor. Sizinle vedalaşırken bütün insanlara veda ediyorum!

Sesi titredi, gerçekten elini uzattı. Ama ona en yakın duran Nikolay Parfenoviç birdenbire, nerdeyse telaşla ellerini geri çekti. Mitya farkına vardı, sarsıldı. Elini hemen indirdi.

Sorgu Yargıcı biraz bozularak,

— Kovuşturma bitmedi henüz, diye geveledi, şehirde devam edeceğiz. Ben kendi hesabıma size tam bir başarı… temize çıkmanız bakımından başarılar dilerim… Zaten sizi her zaman suçlu olarak değil, daha çok talihsiz bir insan durumunda gördüm, Dmitri Fyodoroviç… Burada hepimiz —tabii burada bulunanlar adına konuşmaya yetkiliysem— sizi aslında soylu, ama ne yazık ki kendini bazı tutkulara aşırı derecede kaptırmış bir genç olarak kabule hazırız…

Bücür Nikolay Parfenoviç, söylevinin sonunda büsbütün kabardı. Mitya'nın aklına birdenbire, şu "oğlanı" hemen o anda bir köşeye çekip, daha pek yakında aralarında geçmiş "kızlarla" ilgili bir konuyu açmak geldi. Zaten bazen, idama götürülen suçlu bile ne çeşitli, o anla hiç ilgisi olmayan şeyler hatırlayıverir.

— Baylar, iyi yürekli, insaflısınız, dedi. Onu görebilir miyim, son bir defa vedalaşayım…

— Şüphesiz, yalnız şey… yani… yalnız olarak olmaz.

— Pekâlâ, sizin yanınızda olsun.

Gruşenka'yı getirdiler. Ama vedalaşma kısa, Nikolay Parfenoviç'i doyurmayan birkaç kelimeden ibaret kaldı. Gruşenka, Mitya'nın önünde yerlere kadar eğildi.

— Söylediğim gibi, seninim artık; senin olacağım, nereye sürerlerse ölünceye kadar peşinden geleceğim. Talihin açık olsun, kendini boş yere yok eden bahtsız!

Dudakları titredi, gözlerinden yaş boşandı.

— Aşkım uğruna, aşkımla seni de mahvettiğim için beni bağışla Gruşa?

Mitya bir şey daha söylemek istedi, ama birden sözünü kesip kapıya yöneldi. Görevliler hemen etrafını sardılar. Aşağıda, daha dün Andrey'in troykasından cakalı cakalı indiği merdivenin önünde koşulu iki araba duruyordu. Tıknaz, sarkık yanaklı Mavriki Mavrikiyeviç o sırada çıkan bir karışıklığa kızarak bağırıp çağırıyordu. Mitya'ya gereğinden sert bir tavırla arabaya binmesini söyledi. Mitya binerken "Meyhanede içki sunduğum zaman herifin yüzü bambaşkaydı," diye düşündü. Trifon Borisiç de sahanlıktan aşağı indi. Kapıda arabacılar, kadınlı erkekli bir kalabalık toplanmış Mitya'yı seyrediyordu.

Mitya, onlara dönerek,

— Hakkınızı helal edin Tanrı kulları! diye seslendi.

İki üç ses,

— Sen de helal et… karşılığını verdi.

— Trifon Borisiç, sen de helal et!

Ama hancı bakmadı bile o yana; belki pek meşguldü de ondan… O da bir şeyler bağırıp telaşlanıyordu. Mesele, muhafızları götürecek arabanın hazır olmamasından çıkmıştı. İkinci troykayı sürecek olan arabacı bir yandan gocuğunu giyiyor, bir yandan da yola çıkma sırasının onda değil, Akim'de olduğunu ileri sürüyordu. Akim ortalarda yoktu; aramaya koştular. Adamcağız direniyor, beklemeleri için yalvarıyordu.

— Hiç utanma yok bu millette, Mavriki Mavrikiyeviç! diye söyleniyordu hancı. Arabacıya dönerek,

— Akim sana daha evvelsi gün bir gümüş çeyrek verdi, dedi. Şimdi bağırmasını bilirsin, ama o zaman parasıyla pekâlâ kafayı çekmiştin… Ne diyeyim Mavriki Mavrikiyeviç, bu alçak millete ettiğiniz iyiliğe şaşarım.

— İkinci troyka ne olacak, diye söze karıştı Mitya, birine sığışırız. Elinden kaçacak değilim, Mavriki Mavrikiyeviç, muhafıza ne gerek var?

— Benimle nasıl konuşulacağını bilmiyorsanız öğrenin bayım. Sizin için sen değilim, senlibenli konuşamazsınız benimle; öğütlerinizi de başka zamana saklayın.

Mitya'yı tersleyen Mavriki Mavrikiyeviç hıncını alacak birini bulduğuna sevinmişti.

Mitya sustu, kıpkırmızı kesildi. Bir an sonra da ürperdi. Yağmur kesilmişti ama, bulanık göğün her yanı bulutlarla kaplıydı, yüzüne sert bir rüzgâr vuruyordu. Mitya omuzlarını oynattı: "Sıtma nöbeti mi, ne?" diye düşündü. Sonunda Mayriki Mavrikiyeviç de arabaya bindi, gövdesinin bütün ağırlığıyla çöktü. Farkında değilmiş gibi, Mitya'yı iyice sıkıştırarak arabanın içine yayıldı. Adamın suratından düşen bin parçaydı: verilen ödev hiç sarmamıştı onu.

— Hoşça kal Trifon Borisiç! diye tekrar bağırdı Mitya. Ama bu defa kendisi de, içten değil, hırsından bağırdığını hissetti.

Trifon Borisiç kibirli bir tavırla ellerini arkada bağlamış duruyor, gözlerini Mitya'ya dikerek sert sert bakıyordu; karşılık vermedi.

O anda, birdenbire, bir yerden çıkıveren Kalganov'un sesi duyuldu:

— Güle güle Dmitri Fyodoroviç, güle güle!

Arabaya doğru koşarak Mitya'ya elini uzattı. Kasketsizdi. Mitya uzatılan eli yakalayıp sıkmaya yetişebildi. Heyecanla,

— Hoşça kal, aziz dostum, iyiliğini unutamayacağım! diye bağırdı.

Araba hareket etti, elleri ayrıldı. Çıngıraklar öttü… Mitya'yı götürdüler.

Koşarak içeri giren Kalganov bir köşeye sokuldu, başını eğerek yüzünü elleriyle örttü, ağlamaya başladı. Bu haliyle, yirmi yaşında bir delikanlı gibi değil, küçük bir çocuk gibi uzun uzun ağladı.

Mitya'nın suçlu olduğuna nerdeyse kesinlikle inanıyordu. Derin bir umutsuzlukla, "Ne biçim iş bu, insanlar hep böyle mi oluyor?" diye kesik kesik tekrarlıyordu. O anda, yaşamak bile istemiyordu. Can evinden vurulmuş delikanlı, "Değer mi, yaşamaya değer mi?" diye tekrarlıyordu.

Dördüncü Bölüm

Onuncu Kitap

Çocuklar

I

Kolya Krasotkin

Kasım başlarıydı. Soğuk sıfırın altında on biri bulmuştu, yollar baştan başa buz kaplıydı. Geceleyin donmuş toprağa biraz kuru kar serpelemişti. Ama sert, keskin rüzgâr bunları önüne katıp şehrin iç karartan sokaklarında, en çok da pazar meydanında savurup durmuştu. Bulanık bir sabahtı, ama kar dinmişti artık. Meydanın dolayında, Plotnikov'un dükkânına yakın, ufak, içi dışı tertemiz, memur Krasotkin'in dul karısının evi vardı. İl yazıcısı Krasotkin hayli eskiden, aşağı yukarı on dört yıl önce ölmüştü. Otuz yaşlarında, hâlâ yüzüne bakılır dul karısı tertemiz evceğizinde "kendi parasıyla geçinip gidiyordu." Namuslu, çekingen, yumuşak huylu, ama oldukça şen bir kadındı. Kocası ölünce, on sekizinde dul kalmıştı; topu topu bir yıl kadar birlikte yaşamışlar, bir de erkek çocukları olmuştu. Kocasının ölümünden sonra kendini biricik oğlu Kolya'yı yetiştirmeye vermişti. Çocuğunu deli gibi sevdiği için on dört yıldır üzüntüden kurtulamıyordu: her gün ya Kolya hastalanırsa, soğuk alır, yaramazlık ederse, tırmandığı sandalyeden düşüverirse diye kendi kendini yiyip bitiriyordu. Kolya ilkokula, sonra da jimnaza gitmeye başlayınca annesi ona yardım etmek, ödevlerini birlikte yapmak için Kolya'nın okuduğu dersleri öğrenmeye koyuldu, öğretmenleriyle, eşleriyle ahbap oldu. Hatta oğluna dokunmasınlar, onu hırpalamasınlar, alaya almasınlar diye çocuğun arkadaşlarına sokuluyor, onlara yaltaklanıyordu. İşi o hale getirdi ki, yumurcaklar gerçekten Kolya'yı alaya almaya, ona karşı, bir muhallebi çocuğuna davranır gibi davranmaya başladılar. Ama çocuk kendini ezdirmedi. Gözüpekti, sınıfta cesaretiyle, "acı kuvvetiyle" ün salmıştı. Atılgan ve çalışkandı. Hatta aritmetik ve genel tarihte öğretmen Dardanelov'u cebinden çıkaracağını söylerdi. Burnu havada, çevresine biraz tepeden bakan bir çocuk olduğu halde, iyi arkadaştı; ne oldum delisi değildi: öğrencilerin saygısını bir hak diye kabul ederdi, ama arkadaşlığı iyiydi gene de. En önemlisi ölçüyü kaçırmazdı, gerekince kendini tutabilirdi. Büyüklere karşı yasak sınırını asla aşmaz, asice, uygunsuz, yasadışı davranışlardan kaçınırdı. Bununla birlikte, en azılı bir afacanın yapacağı yaramazlıkları yapmaktan geri kalmazdı. Bunları yaramazlıktan çok caka, gösteriş olsun diye yapar, bütün o marifet ve tuhaflıklarına, "aşırılık"larına bayılırdı. Bir yandan da son derece onurlu bir çocuktu. Annesine despotça hükmederdi. Kadıncağız bunu kabullenmiş, çoktandır

oğlunun iradesine boyun eğmişti; yalnız Kolya'nın onu "pek az sevdiği" düşüncesini bir türlü hazmedemiyordu. Kolya'nın ona karşı "duygusuz" olduğunu sanıyor, bazen isterik gözyaşlarına boğularak soğukluğunu yüzüne vuruyordu. Çocuk bu hallerden hiç hoşlanmazdı. Ondan sevgi istendikçe sanki inadına aksilenirdi. Ama isteyerek yapmazdı bunu, huyu öyleydi. Annesi yanılıyordu: Kolya onu çok severdi, sevmediği şey, öğrenci diliyle "sululuk"tu. Babasından, içinde birkaç kitap bulunan bir dolap kalmıştı; okumayı çok seven Kolya bunlardan bazılarını okumuştu. Annesinin buna aldırdığı yoktu, sadece çocuğun oynamaya çıkacak yerde dolabın önünde elinde kitapla saatlerce oturmasına şaşıyordu bazen. Böylece Kolya, yaşı bakımından henüz okuması gerekmeyen şeyleri de okudu. Yaramazlıkta belirli bir sınırın ötesine geçme alışkanlığı olmadığı halde, son zamanda Kolya'nın bazı taşkınlıkları annesini iyice telaşlandırmıştı; gerçi yaptıkları ahlak bakımından zararlı değildi, ama delice, gözünü budaktan esirgemeyen davranışlardı. Tam o yaz, temmuzda, okullar tatilken ana oğul bir haftalığına yetmiş verst ötede başka bir ilçede oturan bir uzak akrabalarına gittiler. Kadının kocası demiryollarında istasyon memuruydu. (Şehrimize en yakın ve İvan Fyodoroviç Karamazov'un bir ay sonra Moskova'ya giderken trene bindiği istasyondu burası.)

Kolya oraya gelir gelmez demiryolculuğu en ince ayrıntılarına kadar inceledi, bütün düzenleri, kuralları öğrendi. Niyeti eve dönünce kendinden küçük sınıftaki arkadaşlarına bilgiçlik satmaktı. O sırada Kolya, orada oturan birkaç çocukla tanıştı, arkadaş oldu. Kimi istasyonda, kimi dolayında oturuyordu. Hatta ikisi bizim şehirden gelmişlerdi; on iki ile on beş yaş arası altı yedi çocuktular. Hep birlikte oynayıp eğleniyorlardı. Kolya'nın gelişinin dördüncü ya da beşinci günü akılsız gençler arasında, iki rubleye, pek saçma bir bahis tutuşuldu. Grubun yaşça hemen hemen en küçüğü olan Kolya, belki bu yüzden büyükleri tarafindan küçümsendiği için ya da kabadayılığından, gece on treni geçerken, raylar arasında yüzükoyun, hiç kıpırdanmadan, tren olanca hızıyla üstünden geçene kadar yatacağını söylemişti. Gerçi ilkin bir inceleme yapıldı: raylar arasında iyice yassılaşarak yatan birine üzerinden geçen katarın zararı dokunmayacağı anlaşıldı; gene de bunu yapmak meseleydi! Kolya yatacağını iddia etti. Ötekiler ilkin onu alaya aldılar, yalancı, farfara dediler; böylece büsbütün kışkırttılar Kolya'yı. En çok, şu on beş yaşındakilerin onu hor görüp

başlangıçta “küçük” diye arkadaşlığa bile kabul etmek istemeyişleri dokunuyordu, buna hiç dayanamıyordu. Kararları şöyleydi: tren hızını iyice alsın diye o akşam istasyondan bir verst kadar uzaklaşacaklardı. Toplandılar. Mehtapsız, hem sadece ışıksız değil, zindan gibi bir geceydi. Kolya, kararlaştırılan saatte iki rayın arasına yattı. Bahse giren beş arkadaşı heyecandan kalpleri duracak gibi, sonradan korku, pişmanlık da duyarak demiryolunun aşağısında yol kenarındaki çalılıkta beklediler. En sonunda uzaktan, istasyondan kalkan katarın gürültüsü duyuldu. Karanlıkta iki kırmızı fenerin parıltısı göründü, korkunç canavar uğuldayarak yaklaşıyordu. Çalılar arasında korkudan ölecek hale gelen yaramazlar,

— Kaç, çekil raylardan! diye bağırıyorlardı, ama çok geçti artık. Tren yaklaştı, üzerinden kayıp gitti ve aynı hızla uzaklaştı. Çocuklar Kolya’ya koştular: kıpırdanmadan yatıyordu. Kalkması için sarsmaya, kaldırmaya başladılar. Kolya birdenbire kalktı, ses çıkarmadan demiryolundan aşağı indi. Arkadaşlarına, onları korkutmak için bayılmış gibi yaptığını söyledi. Aslında Kolya gerçekten bir an kendini kaybetmişti, bunu epey sonra annesine açıkladı. Böylece “gözüpek oğlan” ününü iyice pekiştirdi. İstasyona, eve sapsarı geldi. Ertesi gün hafif, asabi bir ateşlenmeyle yattı, ama neşesi yerindeydi, hayatından memnundu. Olay birden değil, bir süre sonra duyuldu; şehrimize, okula ve okul yönetimine kadar yayıldı. Kolya’nın annesi oğlunu korumak için okul müdürüne koştu, yalvardı, yakardı, sonunda hatırı sayılan nüfuzlu öğretmen Dardanelov’un araya girmesiyle mesele hiç olmamış sayılarak kapandı.

Dardanelov henüz yaşlanmamış bir bekârdı, yıllardır Bayan Krasotkina’ya çılgınca âşıktı. Bir yıl önce, korku ve nezaketinden ezilip büzülerek, en saygılı bir tavırla ona evlenme teklifi yapmıştı. Ama Bayan Krasotkina bunu kabul etmeyi biricik oğluna ihanet saydığı için kesinlikle reddetti. Oysa Dardanelov’u bu hoş, ama gereğinden fazla iffetli ve kibar dulun ondan hoşlandığını düşünmeye zorlayan esrarengiz bazı belirtiler de vardı ortada. Kolya’nın çılgınlığı galiba buzları eritmişti; Dardanelov’a, yardım ve aracılığına karşılık, üstü kapalı bir şekilde umut verildi. Gerçi bu pek kapalı bir imaydı, ama Dardanelov da son derece temiz yürekli ve kibar bir insan olduğu için bu kadarı bile onu mutlu etmeye yetti. Çocuğu sevdiği halde ona yılışmayı kendine yediremiyordu, derslerde sert, titizdi. Kolya da ona yüz vermiyordu; iyi çalışıyordu, sınıfın ikincisiydi. Dardanelov’a karşı gayet resmiydi. Bütün sınıf Kolya’nın genel tarihte Dardanelov’u cebinden

çıkaracağından emindi. Gerçekten Kolya, bir keresinde, Troya'nın kimler tarafindan kurulduğunu sorunca Dardanelov genel olarak ulusların gelişmelerinden, göçlerinden, zamanın derinliğinden, efsanelerden söz etti. Ama Troya'yı kimlerin kurduğunu açıklayamadı; hatta nedense soruyu boş, yersiz buldu. Çocuklar da Dardanelov'un Troya'yı kimlerin kurduğunu bilmediği kanısına vardılar. Kolya, Troya konusunda babasının dolabındaki Smaragdov'un tarih kitabından bilgi edinmişti. Sonunda Troya'yı kimlerin kurduğu sorunu çocukların hepsini sardı, ama Krasotkin bir türlü sırrını açmadı, şeref payı onda kaldı.

Demiryolu olayından sonra Kolya annesine karşı biraz değişti. Anna Fyodorovna (dul Bayan Krasotkina) oğulcuğunun marifetini öğrenince dehşetten aklını kaçıracaktı nerdeyse. Birkaç gün üst üste öyle korkunç isteri krizleri geçirdi ki, Kolya ciddi olarak korktu, bundan sonra böyle yaramazlıklar yapmayacağına namusu, şerefi üstüne söz verdi. İkonun önünde diz çökerek, Bayan Krasotkina'nın isteğiyle, ölen babasının aziz hatırasına yemin etti. "Metin" Kolya'mız bunu yaparken "duygulanarak" altı yaşında çocuk gibi ağladı. O gün ana oğul ikide bir kucaklaşarak sarsıla sarsıla ağlaştılar. Ertesi gün Kolya eskisi gibi "duygusuz" uyandı, ama daha sessiz, uslu, ciddi ve düşünceli olmuştu. Gerçi bir buçuk ay sonra gene bir yaramazlığı yakalandı, hatta adını sulh yargıcımız da öğrendi, ama o başka çeşit, gülünç sayılabilecek, akılsızca bir afacanlıktı. Zaten sonraları asıl suçlunun başkası olduğu da ortaya çıktı. Kolya bu işe sadece karışmıştı, o kadar. Şimdilik bundan söz açmayı başka zamana bırakalım.

Kolya'nın annesi korkular içinde kıvranıp üzülürken, Dardanelov kadının üzüntüsü ölçüsünde umutlanıyordu. Şunu da belirtelim ki, Kolya bu bakımdan Dardanelov'un halini anlıyor, meseleyi kavrıyor ve "duygular"ı yüzünden son derece küçümsüyordu. Önceleri annesine, Dardanelov'un niyetini anladığından üstü kapalı söz etmiş, bu küçümsemeyi nezaketsizce açığa da vurmuştu. Ama demiryolundaki olaydan sonra durumunu bu bakımdan da değiştirdi: en üstü kapalı imalardan bile vazgeçti, annesinin yanında Dardanelov hakkında daha saygılı konuşmaya başladı. Hassas Anna Fyodorovna bunu anladı, oğluna derin bir minnet duydu, öte yandan başka birisi, örneğin bir konuk filan Kolya'nın yanında Dardanelov'un adını ansa, kadıncağız kıpkırmızı kesilirdi. Kolya böyle anlarda somurtarak ya pencereden dışarı bakıyor, ya pabucunun delinip hava alıp almadığını olanca dikkatiyle inceliyor ya da hırçın bir sesle "Perezvon!" diye

bağırıyordu. “Perezvon”, oldukça iri, dağınık uzun tüylü, pek mendebur bir köpekti. Kolya bir aya yakın bir zamandır bunu nereden bulmuşsa bulmuş, eve getirmişti. Ama nedense onu evde gizli tutuyor, arkadaşlarından hiçbirine göstermiyordu. Hayvanı sıkıya alarak çeşitli oyunlar, hünerler öğretmiş, kendine iyice alıştırmıştı. Kolya okuldayken köpek acı acı uluyor, çocuk eve dönünce sevincinden çığlıklar atıyor, deli gibi sıçrıyor, susta duruyor, kendini yerden yere atarak ölü taklidi ve başka şaklabanlıklar yapıyordu. Öğretilen bütün marifetleri bu defa emirle değil, minnet dolu köpek kalbinin sevinciyle tekrarlıyordu.

Unutmadan söyleyelim; Kolya Krasotkin, okuyucumuzun önceden tanıdığı emekli yüzbaşı Snigirev’in oğlu İlyuşa’nın, babasına “kıtık” diye takıldıkları için öğrencilerle kavga ederken çakıyla böğründen yaraladığı çocuktu.

II

Yumurcaklar

O soğuk, puslu kasım sabahı Kolya Krasotkin evde oturuyordu. Günlerden pazardı, okul yoktu. Saat on biri çalmıştı; Kolya'nın "çok önemli bir iş için" sokağa çıkması gerekiyordu. Oysa evin büyükleri hayli garip ve acele bir iş yüzünden dışarı çıktıkları için evde kimse kalmamıştı, ev ona emanetti.

Dul Krasotkina'nın evinde, kendi oturduğu daireyi ayıran koridorun öte yanında tek bir kiralık daire vardı; bu minnacık iki odada iki küçük çocuğuyla bir doktor karısı oturuyordu. Anna Fyodorovna ile aynı yaştaydı, çok iyi arkadaştılar, doktor kocası bir yıldır ilkin Orenburg'da kalmış, oradan da Taşkent'e geçmişti, altı aydır haber alamıyorlardı. Bayan Krasotkina'nın yüzüstü bırakılmış kadını birazcık avutan arkadaşlığı olmasa zavallıcık gözyaşlarında boğulacaktı nerdeyse… Talihin bütün bu kötü cilveleri yetmiyormuş gibi doktor karısının hizmetçisi Katerina o gün hanımına hiç beklenmedik bir haber verdi: sabaha kadar bir çocuk dünyaya getireceğini söyledi. Bu işi önceden kimsenin fark etmemiş olması bir mucizeydi. Şaşkına dönen doktor karısı daha vakit varken Katerina'yı böyle durumlarda başvurulan bir ebeye götürmeye karar verdi. Hizmetçisine çok önem verdiği için hemen götürdü, kendisi de yanında kaldı. Sabah, nedense Bayan Krasotkina'nın arkadaşça ilgisiyle yardımına ihtiyaç belirdi: Kolya'nın annesi böyle nazik bir durumda etraftan bir şeyler isteyebilir, onları koruyabilirdi. Böylece bayanların ikisi evden çıktı. Krasotkin'lerin hizmetçisi Agafya kadın da çarşıya gitti.

Kolya bir süre doktorların evde yalnız kalan "yumurcaklarının", yani kızıyla oğlunun bekçiliğini yaptı. Kolya'nın ev beklemekten korktuğu yoktu, yanında Perezvon vardı. Kolya ona antredeki tahta sıranın altında kıpırdanmadan yatmasını emretmişti. Köpek, odaları dolaşan Kolya'nın antreye her girişinde başını silkeleyerek kuyruğunun tok ama yaltaklanan çift vuruşlarıyla onu karşılıyordu, gelgelelim beklediği çağrı ıslığını duyamıyordu bir türlü. Sahibi, bahtsız köpeğe kötü kötü bakmakla yetiniyor, o da yeniden usulca yere yapışıyordu. Zaten Kolya'nın aklında o anda sadece yumurcaklar vardı. Tabii Katerina'nın başına gelen o hesap dışı maceraya karşı derin bir küçümseme duyuyordu. Yalnız kalan bücürleri çok sevdiği için hemen yanlarına gitti, bir de çocuk kitabı götürdü onlara. Sekiz

yaşındaki büyük kız Nastya okuyordu artık, yumurcakların küçüğü yedi yaşındaki Kostya ablasının okuduklarını dinlemeye bayılırdı. Şüphesiz, Krasotkin onları daha iyi eğlendirebilirdi, ikisini yan yana dizip askercilik ya da bütün evin içinde saklambaç oynayabilirdi. Bu her zaman yaptığı şeydi, kendisi için küçüklük saymazdı. Sınıfta Krasotkin'in küçük kiracılarıyla arabacılık oynadığı, at olarak koştuğu söylenirdi. Ama Krasotkin bu suçlamayı büyük bir soğukkanlılıkla karşılamış, "Yüzyılımızda on üç yaşında çocukların akranlarıyla atçılık, arabacılık oynamaları gerçekten ayıp sayılabilir" demişti; ne var ki, o bunu çok sevdiği yumurcaklar için yapıyordu, duyguları yüzünden de kimseye hesap verecek değildi. Tabii yumurcaklar da ona tapıyorlardı. Fakat şimdi oyunun sırası değildi, özel, çok önemli, hatta görünüşte esrarlı bir işi vardı Kolya'nın. Zaman geçiyor, çocukları emanet edebileceği Agafya da bir türlü pazardan dönmek bilmiyordu. Kolya birkaç kere koridordan geçip doktorunkinin kapısını açtı, kaygılı bakışlarla yumurcakları süzdü. Çocuklar ağabeylerinin emrine uyarak verdiği kitapla oyalanıyor, kapıyı her açışında sessizce, ağızları kulaklarına vararak sırıtıyor, girmesini, güzel, eğlenceli bir oyun getirmesini bekliyorlardı. Fakat Kolya'nın içi rahat değildi, yanlarına gitmiyordu. Saat on biri vururken Kolya, Allahın belası Agafya on dakikaya kadar dönmezse onu beklemeden sokağa çıkmaya kesin olarak karar verdi. Şüphesiz, giderken, yumurcaklardan onsuz korkmayacakları, yaramazlık etmeyip korkudan ağlamayacakları konusunda söz alacaktı. Bunları düşünerek içi pamuklu, kürk yakalı kışlık paltosunu giydi, çantasını omzuna astı. Annesinin tekrarlamaktan dilinde tüy biten "Sokağa böyle soğuklarda çıkarken lastiklerini giy!" tembihine aldırmadan, antreden geçerken lastiklerine dudak bükmekle yetindi.

Kolya'yı sokak kılığında gören Perezvon kuyruk vuruşlarını hızlandırdı; bütün gövdesi sinirli bir ürperme içindeydi, hatta sonunda dayanamadı, acı acı uludu. Ama Kolya köpeğinin bu heyecanlı sabırsızlığını disipline aykırı buldu; onu tahta sıranın altında hiç olmazsa bir dakika fazla tutmadan yapamadı. Ancak ondan sonra koridorun kapısını açarken ıslıkla çağırdı onu. Köpek çılgın gibi yerinden fırladı, Kolya'nın önünde taşkın bir sevinçle zıplamaya başladı. Kolya koridoru geçip yumurcakların kapısını açtı. İkisi hâlâ masanın başındaydılar, ama artık kitap okumuyor, hararetle bir şeyler tartışıyorlardı. Bu iki yavru dikkatlerini çeken çeşitli konular üzerine sık sık tartışırlardı. Büyük Nastya her zaman küçük kardeşine üstün

çıkardı. Kostya ondan yana olmayınca çoğu zaman Kolya'dan imdat arardı. Kolya'nın kararı her iki taraf için de kesindi.

Yumurcakların bu defaki tartışma konusu Kolya Krasotkin'i biraz ilgilendirdi, dinlemek için kapıda durdu. Çocuklar onun dinlediğini görünce büsbütün coşarak tartışmaya devam ettiler.

— Yo, dünyada inanmam! diye hararetle cıyıldadı Nastya. Bebekleri ebeannelerin bostanda lahanalar arasında bulduklarına dünyada inanmam! Bir kere şimdi kış, bostanda lahana ne gezer, ebeanne Katerina'ya bostandan kız falan getirmiş olamaz.

— Vay be! diye kendi kendine mırıldandı Kolya.

— Hem şu da var: bebekleri evli olanlara getirirler.

Kostya gözlerini ablasından ayırmadan bakıyor, düşünceli bir tavırla dinliyor, duyduklarını kavramaya çalışıyordu. Sonunda hiç heyecanlanmadan, kesin bir sesle,

— Çok aptalsın Nastya, dedi, Katerina evli değil, bebeği olamaz ki onun.

Nastya iyice heyecanlanmıştı.

— Anlamıyorsun sen, diye ters ters sözünü kesti. Belki kocası var, ama hapiste yatıyor, o da doğurdu işte…

Ağırbaşlı Kostya,

— Hapiste mi onun kocası? diye sordu.

Fakat ilk tahminini unutan Nastya atılarak,

— Ya da şöyle olmuştur, dedi, Katerina'nın kocası yok, bunda haklısın, ama evlenmek istiyordu; nasıl evleneceğini düşüne düşüne sonunda kocası değil, çocuğu oldu.

Buna Kostya'nın da aklı yattı.

— Böyleyse başka, dedi. Bana önce söylemedin ki, nereden bilirim ben!

Kolya odalarına bir adım atarak,

— Ne tehlikeli şeylersiniz! dedi.

Kostya'nın dudaklarına bir gülümseme yayıldı:

— Perezvon yanında mı Kolya ağabey? diye sordu, parmaklarını şaklatarak köpeği çağırmaya başladı.

Kolya büyük adam tavrıyla,

— Bücürler, zor durumdayım, dedi, bana yardım edin. Agafya şimdiye kadar gelmediğine göre bacağını kırmış olmalı, başka bir neden olamaz. Benim de mutlaka sokağa çıkmam gerekiyor. Bırakacak mısınız beni, bırakmayacak mısınız?

Çocuklar kuşkulu bir tavırla bakıştılar, gülümseyen yüzlerinde bir hüzün belirdi. Gene de onlardan ne istediğini tam olarak anlayamamışlardı.

— Ben yokken yaramazlık yok, değil mi? Uslu duracak mısınız? Dolabın üstüne tırmanmazsınız ya? Elinizi ayağınızı sakatlamadan, korkup ağlamadan oturmaya söz veriyor musunuz?

Çocukların sıkıntıları yüzlerinden okunuyordu.

— Ben de size buna karşılık bir şey göstereceğim: barutla ateş eden pirinçten küçük bir top…

Küçüklerin yüzleri o anda güldü.

Neşelenen Nastya,

— A, gösterin! dedi.

Kolya Krasotkin elini çantasına daldırarak pirinçten küçücük bir top çıkardı, masaya koydu.

— "Gösterin…" ha? İşte, tekerlekli! (Oyuncağı masanın üstünde sürdü.) Ateş de ediyor. Saçmayla doldurup atabilirsiniz.

— Vurur mu?

— Nişan aldın mı hiç kaçırmaz.

Kolya, barutun nereye konulacağını, saçma tanelerinin nasıl yerleştirileceğini, geri tepmenin ne olduğunu açıkladı. Çocuklar kulak kesilmiş dinliyorlardı. Geri tepme işi pek şaşırttı onları.

— Barut var mı sizde? diye sordu Nastya.

— Var.

Yalvaran bir gülümsemeyle,

— Barutu da gösterin ne olur! dedi.

Kolya yeniden çantasını yokladı, ufak bir şişe çıkardı, içinde gerçekten azıcık barutla kâğıda sarılı bir tutam saçma vardı. Şişeyi açarak avucuna biraz barut döktü, sonra cakayla,

— Sakın etrafta ateş olmasın, hepimiz havaya uçarız! dedi. Çocuklar barutu zevklerini büsbütün artıran saygılı bir korkuyla seyrediyorlardı. Ama Kostya saçmadan daha çok hoşlandı:

— Saçmanızdan biraz verir misin bana Kolya ağabey? diye yalvaran bir sesle sordu.

— Al, biraz vereyim, ama ben gelene kadar annene gösterme. Barutu görünce kadının yüreğine iner, siz de sopayı yersiniz.

— Annem bize hiç sopa atmaz! dedi hemen Nastya.

— Biliyorum, lafın gelişi söyledim. Siz de annenizi hiç aldatmayın, yalnız bu defalık, ben gelene kadar… Hadi şimdi söyleyin, gideyim mi, gitmeyeyim mi, bücürler? Ben gidince korkudan ağlamazsınız ya?

Ağlamaya şimdiden hazırlanan Kostya,

— Ağ… ağ… ağla… yacağız… diye uzattı.

Ardından Nastya da korkuyla, çabuk çabuk tekrarladı:

— Ağlarız ya, mutlaka ağlarız!

— Aah çocuklar çocuklar, çağınız ne kadar tehlikeli… Ne yapalım, kalalım yanınızda yavrular! Ama kim bilir ne zamana kadar… Oysa vakit öyle dar ki!

— Kolya ağabey, ne olur Perezvon'a söyle ölü taklidi yapsın! dedi Kostya.

— Başka çare yok zaten, Perezvon da yardım etsin bize. İci[132] Perezvon!

Kolya köpeğine emirler vermeye, o da bildiği hünerleri göstermeye başladı.

Perezvon uzun tüylü, orta irilikte, mora çalan boz tüylü bir sokak köpeğiydi. Sağ gözü kör, sol kulağı nedense yırtıktı. Tiz bir sesle cırlıyor, sıçrıyor, susta duruyor, art ayakları üstünde yürüyor, kendini sırtüstü yere atıp dört ayağını havaya dikerek ölü gibi kıpırdanmadan yatıyordu. Son hünerini yaparken kapı açıldı, eşikte elinde torbasıyla Bayan Krasotkina'nın Agafya'sı göründü. Kırkında, çopur, şişman bir kadındı. Kapıda durdu, torbası sol elinden sarkarak köpeği seyretmeye koyuldu. Agafya'nın gelişini sabırsızlıkla beklediği halde Kolya gösteriyi kesmedi. Perezvon'a belirli bir süre ölü taklidi yaptırdıktan sonra ıslık çaldı; köpek doğruldu, ödevini başardığına sevinerek zıplamaya başladı.

— İte bakın, dedi Agafya beğenerek.

Kolya sert bir tavırla,

— Nerelerde kaldın, hatun kişi? diye sordu.

— Hatun kişiymiş… cücüğe bakın!

— Cücük müyüm?

— Cücüksün ya. Geç kaldımsa sana ne oluyor; geç kalmam gerekmiş ki, genç kaldım.

Agafya sobayla uğraşmaya başladı. Sesi hiç öfkeli, hırçın değildi, tam tersine memnundu, neşeli küçük beyle çene yarıştırmaya fırsat bulduğuna seviniyor gibiydi.

Kolya kanepeden kalkarak,

— Beni dinle, düşüncesiz kocakarı, dedi, bana dünyada en kutsal bildiğin, hatta bundan da üstün şeyler üzerine, ben yokken şu yumurcakları gözden ayırmayacağına yemin eder misin? Ben sokağa çıkıyorum.

Agafya güldü:

— Ne diye yemin edeyim, yeminsiz bakarım onlara.

— Yo, olmaz. Ruhunun selameti adına yemin edeceksin. Yoksa gitmem.

— Gitme, bana ne. Zaten dışarısı buz gibi… otur evceğizinde.

Kolya çocuklara döndü:

— Bücürler, bu kadın, ben ya da anneniz gelene kadar sizi burada bekleyecek. Anneniz de gelir nerdeyse. Kahvaltınızı da verecek: bir şeyler verirsin, değil mi Agafya?

— Olur.

— Hadi hoşça kalın yavrular! İçim rahat gidiyorum.

Agafya'nın önünden geçerken yavaşça, ağırbaşlı bir adam tavrıyla,

— Sen de anacağızım inşallah, bunlara şu sizin mahalle karılarının saçmalıklarından söz etmezsin, dedi, çocuklarıma kıymazsın. "Perezvon, ici!"

Agafya öfkelendi bu defa:

— Şuna da bakın… Maskara! Basmalı sopayı sana, böyle lafların için…

III

Öğrenci

Ama Kolya dinlemiyordu artık. Sonunda çıkabilmişti. Avlu kapısını geçince etrafa bakındı, omuzlarını oynattı. “Soğuk…” diye söylenerek cadde boyunca yürüdü, sonra sağdaki sokaktan pazar meydanına yöneldi. Meydana bir ev kala kapının önünde durdu, cebinden bir düdük çıkarıp belirli bir işaret verir gibi var gücüyle öttürdü. Bir dakikadan fazla beklemedi, kapıdan on bir yaşlarında kışlık, temiz, hatta şık sayılabilecek palto giymiş kırmızı yanaklı bir çocuk fırlayarak onu karşıladı. Hazırlık sınıfından Smurov’du bu. Kolya Krasotkin iki sınıf büyüktü ondan. Smurov varlıklı bir memurun oğluydu. Ailesi yaramazların elebaşısı sayılan Krasotkin’le arkadaşlık etmesine izin vermiyordu galiba, Smurov kimseye duyurmadan, kaçamak yapmıştı. Okuyucu unutmamışsa, Smurov iki ay önce hendeğin karşı yanından İlyuşayı taşlayan çocuklar grubundandı ve Alyoşa Karamazov’a İlyuşa hakkında bilgi veren çocuktu. Heyecanla,

— Bir saattir bekliyorum sizi Krasotkin, dedi. Beraberce meydana doğru yürüdüler.

— Geciktim, dedi Kolya. İşim vardı da… Benimle olduğun için dayak yemeyesin sonra?

— Daha neler, kim dövecekmiş! Perezvon yanınızda mı?

— O da burada.

— Onu da mı götürüyorsun?

— Evet.

— Aah, Juçka olsaydı!

— Juçka yok artık. Juçka kayıplara karıştı.

Smurov yolda ansızın durarak,

— Acaba şu olmaz mı? dedi. İlyuşa’nın söylediğine göre, Juçka’nın da Perezvon gibi tüyleri salkım saçak, duman rengindeymiş. Ona, bunu Juçka diye göstersek inanır belki?

— Öğrenci, yalandan kaçar; bu bir; hayır için bile olsa yalana yanaşmaz; iki. Asıl önemlisi, onlara oraya gideceğimi haber vermedin umarım?

— Tanrı korusun, verir miyim! Ama Perezvon'la gönlünü alamazsın onun! Biliyor musun, şu yüzbaşı, "Kıtık", bugün ona halis Medelyan, siyah burunlu bir enik getireceğini söylüyordu. İlyuşa'yı bununla avutacağını sanıyor, ama hiç aklım kesmiyor.

— İlyuşa nasıl?

— Kötü, çok kötü! Bence verem o. Kendini biliyor, ama soluması bir tuhaf… İyi değil soluk alışı… Geçen gün yataktan kaldırıp odada dolaştırmalarını istemiş: kundurasını giydirip yere indirmişler, duramamış ayakta, yıkılı yıkılı vermiş… "Sana, şu eski pabuçlarımın kötü olduğunu hep söylerdim ya baba," demiş. "O zaman da rahat yürüyemiyordum." Pabucun kötülüğünden dinelemediğini sanmış, oysa gücü yok. Haftaya çıkmaz. Herzenstube gelip gidiyor. Gene zengin oldular, paraları çok…

— Dalavereciler.

— Kimler?

— Doktorlarla genel olarak bütün bu tıp güruhu… Hepsi… Tıbbı kabul etmiyorum ben. Yararsız bir uğraş. Gene de inceleyeceğim bu konuları. Hepimizin insanlık damarları kabarmış gibi… Galiba sınıf halinde oraya taşınıp duruyorsunuz artık?

— Yo, bütün sınıf değil, her gün onar kişi falan gidiyoruz. O kadarı da olur.

— Ben bu işte şu Aleksey Karamazov'un durumuna şaşıyorum: ağabeyini yarın öbür gün cinayet suçundan yargılayacaklar, o, çocuklarla bir olup kendini gereksiz duygulanmalara kaptıracak vakit buluyor.

— Gereksiz duygulanma falan yok bunda, Krasotkin. Sen de şimdi İlyuşa ile barışmaya gidiyorsun ya.

— Barışmak mı? Gülünç bir deyim… Gene de kimsenin hareketlerimi yorumlamasına müsaade etmem.

— İlyuşa seni görünce çok sevinecek! Geleceğini aklının köşesinden geçirmez.

Smurov, birden,

— Niçin şimdiye kadar gitmek istemedin Krasotkin, niçin? diye heyecanla bağırdı.

— Bu senin değil, benim meselem, sevgili çocuğum. Ben, canım istediği için gidiyorum; sizleri, hepinizi Aleksey Karamazov sürükledi oraya; farkı anlıyorsun ya… Hem nereden biliyorsun, belki de barışmaya gitmiyorum? Saçma bu söylediğin.

— Bizi götüren Karamazov değil, asla. Bizimkiler kendiliklerinden gidip gelmeye başladılar. Tabii, ilkin Karamazov'la birlikte gidiyorlardı. Saçma tarafı yok bunun, önce biri, arkasından başkası… Babası geldiğimizde son derece sevindi. Sana bir şey söyleyeyim mi Krasotkin, İlyuşa ölürse çıldırır o. İlyuşa'nın öleceğini anlıyor. İlyuşa ile barışmamıza nasıl sevindiğini bilemezsin! İlyuşa seni sordu bir kere; başka bir şey söylemedi ama. Sordu, sonra da sustu. Babası ya aklını kaçırır ya da asar kendini… Biliyor musun, şerefli bir insan o, bir hata oldu o gün. Suç, onu döven o baba katilindeydi.

— Ne olursa olsun, şu Karamazov benim için bir bilmece. Çoktan tanışabilirdim onunla, ama bazı durumlarda gururlu davranmayı severim. Sonra onun hakkında kendime göre bir düşüncem var, bunu incelemem gerekiyor.

Kolya ciddi bir tavırla sustu; Smurov da öyle yaptı. Tabii ki, Smurov, Kolya Krasotkin'i ulaşılmaz yükseklikte görüyor, onunla eşit olabileceğini aklından geçirmiyordu. O anda merak içindeydi. Kolya, "kendiliğinden" gittiğini söylüyordu. O gün, tam bu sırada gitmek istemesinde bir keramet olmalıydı.

Pazarın kurulu olduğu meydandan geçiyorlardı; pazar, dışardan gelen yüklü arabalarla ve kümes hayvanlarıyla doluydu. Şehirli kadınlar üstü örtülü tezgâhlarda simit, iplik, vb. satıyorlardı. Şehrimizde pazar günleri kurulan böyle pazarlara, safça, "panayır" denirdi. Pek keyifli olan Perezvon şurada burada bir şeyler koklamak için yalpalayarak sağa sola koşuyordu. Başka hoşhoşlarla karşılaştıkça da köpek milletine özgü usullerle pek candan koklaşmayı ihmal etmiyordu.

— Hayatın gerçekleriyle ilgilenmekten hoşlanırım ben, Smurov, diye başladı Kolya. Köpeklerin birbirleriyle karşılaşınca nasıl koklaştıklarına dikkat ettin mi hiç? Bu onlarda genel bir doğa yasası sanki.

— Evet, gülünç bir yasa.

— Yo, gülünç değil, yanılıyorsun, insanların kör inançlarına ne kadar ters düşerse düşsün, doğada gülünç hiçbir şey yoktur. Köpeklerin kendilerini anlatma, eleştirme güçleri olsaydı, efendileri olan insanların kendi aralarındaki bağıntılarda belki daha da gülünç yönler bulurlardı. Bizde saçmalıkların daha kabarık olduğuna kesin olarak inandığım için tekrar söylüyorum bunu. Rakitin'in düşüncesi bu, olağanüstü bir düşünce. Ben sosyalistim, Smurov.

— Sosyalist ne demek?

— Tam bir eşitlik; mal, eşya ortaklaşadır, evlenme yok, din, yasalar isteğe göre, her şey öyle… Ama sen henüz bunu anlayacak yaşta değilsin, zamanın gelmedi daha. Hava ne kadar da soğuk.

— Öyle. Sıfırın altında on iki. Babam demin dereceye bakmıştı.

— Hiç dikkat ettin mi, Smurov, kış ortasında derece sıfırın altında on beş, on sekiz dereceye düştüğü halde hava insana karın az, derecenin daha yüksek olduğu kış başından daha yumuşak gelir. Şimdi de öyle… Çünkü insanlar baştan soğuğa alışmamıştır. Hayatta alışkanlığın büyük önemi var. Devlet ve siyaset işlerinde de alışkanlık her şeyin başı. A, şuna bak, ne komik bir mujik!

Kolya, iriyarı, gocuklu, babacan bakışlı bir köylüyü gösterdi Adam arabasının yanında durmuş, üşümüş eldivenli ellerini birbirine vuruyordu. Uzun kumral sakalı buz tutmuştu.

Kolya önünden geçerken yüksek sesle,

— Şu mujiğin sakalına bak, donmuş! diye laf attı. Köylü sakin, öğretici bir tavırla,

— Çoğunun sakalı donmuş, dedi.

— Takılma şuna, dedi Smurov.

— Aldırma, iyi adam bu, darılmaz. Hoşça kal, Matyev.

— Güle güle.

— Senin adın Matyev mi?

— Matyev ya. Bilmiyor muydun?

— Yo, attım öyle.

— Bak sen! Öğrencisin besbelli?

— Öyle.

— Dayak yer misin?

— E, ara sıra.

— Canın acır mı?

— Oldukça.

— Hey gidi felek! diye içten göğüs geçirdi köylü.

— Hoşça kal, Matyev.

— Güle güle. Hoş çocuksun, belli.

Çocuklar yola devam ettiler.

— İyi bir mujik, dedi Smurov'a Kolya. Halkla konuşmaktan, onları takdir etmekten zevk alırım.

— Dayak yediğimizi ne diye uydurdun?

— Gönlü hoş olsun diye…

— Nasıl?

— Bana bak Smurov, sözümü anlamayıp tekrar tekrar soranlardan hoşlanmam ben. Zaten bazı gerçeklerin açıklanması da kolay değil. Köylünün düşüncesine göre öğrenciye dayak atılır, atılmalı da. Hani dayak yemeyen öğrenciye aklı ermez onun… Şimdi ben ona, bizi okulda dövmediklerini söylesem, düş kırıklığına uğrar adamcağız. Neyse, sen buna akıl erdiremezsin. Halkla, yolunu bilerek konuşmalı.

— Yalnız kimseye kafa tutmadan konuş ne olursun, geçen günkü kaz meselesine dönmesin.

— Korkuyor musun yoksa?

— Alay etme Kolya, vallahi korkuyorum… Babam duysa kıyameti koparır. Seninle gezmemem için sıkı sıkı tembih ettiler.

— Korkma, bugün bir şey olmaz.

Sundurmanın altındaki satıcı kadınlardan birine takılarak,

— Merhaba Nataşa! diye seslendi.

Henüz yaşlı sayılamayacak kadın,

— Ne Nataşa'sı, Marya'yım ben, Marya! diye bağırarak karşılık verdi.

— Öyle mi, pekâlâ, hoşça kal Marya!

— Vay şeytanın dölü, bir karış boyu var, ama aklı havalarda!

Kolya, sanki o değil de, kadın ona sırnaşıyormuş gibi ellerini sallayarak,

— Aman vaktim yok, vaktim yok, öbür pazara anlatırsın! dedi.

— Ne anlatacakmışım sana öbür pazar? Sanki sataşan o değil! Sopa atmalı sana, sopa… edepsizliğini bilmeyen yok zaten!

Tablalarda öteberi satan kadınlar arasında gülüşmeler duyuldu. Tam o sırada tezgâhtar kılıklı bir adam ortaya fırladı; öfkeliydi. Bizim tüccarlardan değildi, dışarlıklıydı. Uzun lacivert kaftan giymişti, başında kasket vardı. Gençççe, koyu kumral dalgalı saçlı, solgun, hafifçe çopur yüzlüydü. Aptalca bir heyecan içindeydi. Kolya'ya tehditle yumruk sallayarak, kızgın kızgın,

— Tanırım seni ben, tanırım? diye bağırmaya başladı.

Kolya dikkatle süzdü onu. Bu adamla ne zaman çatıştığını hatırlayamadı. Ama sokakta bu gibi çatışmaları o kadar çoktu ki, hatırlamasına zaten olanak yoktu.

— Tanıyorsun demek? diye alaylı alaylı sordu.

— Tanıyorum seni, tanıyorum! diye ahmakça tutturdu adam.

— İyi ya. Şimdilik vaktim yok, hadi hoşça kal!

— İllallah senden! Gene ne haltlar karıştırıyorsun?

Kolya adamı süzdü, sonra,

— Yaptığım seni ilgilendirmez birader, dedi.

— Ne diye ilgilendirmiyormuş?

— İlgilendirmez de ondan.

— Peki, kimi ilgillendirir?

— Trifon Nikitiç karışır artık.

— Hangi Trifon Nikitiç?

Delikanlının öfkesi hâlâ geçmemişti, Kolya’ya bön bir şaşkınlıkla bakıp duruyordu. Kolya bütün kibriyle onu tepeden tırnağa süzdü. Sonra birdenbire, sert bir sesle ve adeta üstüne düşerek,

— Voznesenye’ye gittin mi sen? diye sordu.

Delikanlı afalladı:

— Ne Voznesenye’si? Yo, gitmedim.

Kolya daha sert, ısrarını artırarak,

— Sabaneyev’i tanır mısın? diye devam etti.

— Sabaneyev’i mi? Tanımam…

— Hadi canın cehenneme öyleyse! diye birden kesti Kolya. Ansızın sağa saptı, Sabaneyev’i bilmeyecek kadar ahmak olan bir adamı konuşmaya değer bulmuyormuş gibi hızla yoluna devam etti.

Oğlan birden toparlandı, yeniden heyecanlandı:

— Hey, dursana, kimmiş o Sabaneyev?

Kadın satıcılara dönerek aptal aptal baktı:

— Ne diyor bu yahu?

Kadınlar gülüştüler. Biri,

— Tuhaf çocuk, dedi.

Delikanlı hem sağ elini sallıyor, hem durmadan,

— Kim o, hangi Sabaneyev'di? diye tekrarlıyordu.

Başka bir kadın,

— Şu Kuzmiçev'lerde çalışan Sabaneyev olmasın? dedi.

Oğlan anlamsız bakışını kadına dikti.

— Kuzmiçev'deki mi? diye tekrarladı kadınlardan biri. Ama Trifon değildi ki o. Kuzma idi adı onun, Trifon değil; oysa çocuk Trifon Nikitiç diyor.

O zamana kadar ses çıkarmadan ciddi ciddi dinleyen üçüncü kadın,

— Ne Trifon, ne de Sabaneyev… Çijov bu, diye söze karıştı. Aleksey İvaniç adı onun. Çijov Aleksey İvaniç…

Dördüncü kadın doğruladı onu:

— Öyle öyle, Çijov bu.

Şaşkına dönen oğlan, kadınlardan kâh birine, kâh öbürüne bön bön bakıyordu. Nerdeyse üzüntüyle,

— Peki ama, ne diye sordu bunu, a dostlar, ne diye? diye söyleniyordu. "Sabaneyev'i tanır mısın?" dedi… Yerin dibine batsın Sabaneyev, ne bileyim ben kimin nesi olduğunu!

Kadınlardan biri ciddi ciddi,

— Be akılsız adam, dedi, Sabaneyev değil, Çijov o, Aleksey İvaniç Çijov, anladın mı?

— Çijov da kim? Hangi Çijov? Söylesene biliyorsan…

— Sırık gibi biri; uzun saçlı, yazın pazara çıkardı.

— Neme bu Çijov benim, a dostlar?

— Ne halt edersen et, bana ne!

— Öyle ya, diye atıldı başka bir kadın. Ne diye üstüne düşüyorsun? Besbelli bir sıkıntın var ki, geveleyip duruyorsun. Bize değil, sana anlatıyordu bunları, budala. Gerçekten bilmiyor musun?

— Kimi?

— Çijov'u, kimi olacak!

— Çijov'u da, seni de şeytanlar götürsün! Döveceğim onu… Alaya aldı beni!

— Çijov'u mu döveceksin? Dayağı sen yeme de… Ahmağın birisin, herif!

— Çijov'u değil, Çijov'u anan kim be kadın, o piç kurusunu ıslatacağım. Getirin onu buraya, getirin, alay etti benimle!

Kadınlar kahkahadan kırılıyordu. Kolya gururlu bir edayla epey uzaklaşmıştı. Yanında yürüyen Smurov vakit vakit dönerek, arkalarından bağrışan kalabalığa bakıyordu. Kolya ile birlikte başlarını belaya sokmaktan korktuğu halde pek eğleniyordu. Ne karşılık alacağını tahmin ettiği halde,

— Kimdi o Sabaneyev? diye sordu.

— Ne bileyim ben… Akşama kadar bağrışıp durur bunlar şimdi. Toplumun her sınıftan ahmaklarını kışkırtmaya bayılırım. Bak, şurada da bir aptal duruyor; nah, şu mujik işte… "Dünyada aptal bir Fransız kadar aptal yoktur…" derler ya. Rus suratı da bu bakımdan "iştah açıcıdır". Şu herifin suratına bak, aptallığı okunmuyor mu?

— Bırak şunu Kolya, geçelim.

— Dünyada bırakmam; hızımı aldım artık. Hey babalık, merhaba!

Önlerinden geçen, besbelli hafifçe çakırkeyif, güçlü kuvvetli, yuvarlak yüzlü, safça, kırçıl sakallı bir mujik başını kaldırarak Kolya'ya baktı, acelesiz,

— Eğlenmiyorsan sana da merhaba! dedi.

Kolya güldü:

— Eğleniyorsam?

— Eğleniyorsan, ona da eyvallah! Neden olmasın, insan isteyince eğlenir.

— Kusura bakma kardeşim, şaka yaptım.

— Tanrı kusurunu bağışlasın.

— Sen bağışladın mı?

— Hem de candan. Hadi güle güle.

— Sen galiba akıllı bir adamsın babalık.

Mujik hep o ağır tavrıyla,

— Senden akıllıyım, dedi.

Kolya biraz şaşaladı:

— Pek sanmam…

— Doğru söylüyorum.

—Evet, belki de…

— Gördün mü?

— Hoşça kal, babalık.

— Uğurlar olsun.

Kolya kısa bir sessizlikten sonra Smurov'a,

— Mujikler de çeşit çeşit, dedi. Karşıma akıllısının çıkacağını ne bilirdim. Halk zekâsını kabule her zaman hazırım.

Uzaktan, başkilisenin saati on bir buçuğu çaldı. Çocuklar adımlarını sıklaştırdılar. Emekli yüzbaşı Snigirev'in evine kadar hayli uzun yolu çabucak ve hemen hiç konuşmadan geçtiler. Eve yirmi adım kala Kolya durdu, Smurov'a önden gidip Karamazov'u çağırmasını söyledi.

— Baştan havayı yoklayalım, dedi.

— Ne diye çağıracağız, doğruca girersin; hepsi çok sevinecek. Bu soğukta sokakta mı tanışacaksınız?

Kolya buyurgan bir tavırla,

— Soğukta neyin yapılıp yapılmayacağını ben bilirim, diye arkadaşının sözünü kesti. (“Küçüklere” böyle davranmaktan pek hoşlanırdı.)

Smurov emri yerine getirmeye koştu.

IV

Juçka

Kolya, yüzünde ciddi ve kibirli bir ifadeyle duvara yaslanmış, Alyoşa’nın gelmesini bekliyordu. Onunla karşılaşmayı ne zamandır istiyordu. Çocuklardan Alyoşa hakkında çok şey duymuştu. Ama birisi ona Alyoşa’dan söz açınca ilgisiz, küçümseyici bir tavır takınır, hatta anatılanları dinlerken eleştirirdi Alyoşa’yı. Aslında, içinden, onunla tanışmaya can atıyordu. Şimdiye kadar Alyoşa hakkında duyduklarında sevimli, çekici bir hava buluyordu. Bu yüzden o an çok önemliydi Kolya için. İlkin, altta kalmaması, başına buyrukluğunu göstermesi gerekiyordu. “Yoksa on üç yaşında olduğum halde öbür çocuklardan farksız olduğumu düşünecek… Niçin ilgileniyor bizim çocuklarla acaba? İyice tanıştıktan sonra soracağım. Boyumun bu kadar kısa olması işi bozuyor. Tuzikov benden küçük, ama boyu benden uzun. Gene de yüzüm zeki; yakışıklı değilim, suratsız olduğumu biliyorum, ama zeki bir yüzüm var… Birdenbire fazla yakınlık göstermemeli, yoksa görür görmez kucaklaşmalara kalkarsak, o da kendini bir şey sanır… Böyle düşünürse pek kötü olur!”

Kolya olanca gücüyle rahat olmaya uğraşırken büsbütün heyecanlanıyordu. En çok boyunun kısalığına üzülüyordu, “suratsızlığına” değil, boyuna… Daha geçen yıl evde, odasının bir köşesinde, duvara kurşunkalemle boyunu işaret etmişti. O zamandan beri her iki ayda bir duvardaki çizgiye heyecanla bakarak ne kadar büyüdüğünü ölçüyordu. Yazık ki, boyu pek yavaş uzuyordu! Çocuk bu yüzden umutsuzluğa düşüyordu nerdeyse. Yüzüne gelince; hiç “suratsız” değildi, hatta tam tersine sevimli, beyaz, biraz solgun, çilli bir yüzü vardı. İri olmayan, ama canlı, gri gözlerinin bakışı cesur, çoğu zaman da duyguluydu. Elmacık kemikleri oldukça geniş, ağzı ufaktı, pek kalın olmayan kıpkırmızı dudakları vardı. Ufak burnu iyice kalkıktı. Aynada kendine bakarken, “Ne çotur burnum var… tam çotur!” diye üzülür, aynadan her zaman öfkelenerek uzaklaşırdı. Bazen, “Yüzüm belki de zeki değil…” diye bu yönden de işkillenirdi. Gene de yüzle boy meselesinin Kolya’ya dünyayı unutturan konular olduğu sanılmamalıdır. Tam tersine, ayna karşısında geçirdiği dakikalar hayli acı olduğu halde Kolya bunları çabucak, hatta

uzun zaman için unutur, kendi söyleyişiyle “bütün varlığıyla düşüncelerine ve gerçek hayata verirdi kendini.”

Alyoşa çabuk geldi, aceleyle Kolya’ya yaklaştı. Kolya birkaç adım uzaktan bile Alyoşa’nın yüzündeki sevinçli ifadeyi seçebildi. “Bana mı sevindi acaba?” diye hazla düşündü.

Şimdi yeri gelmişken, Alyoşa’nın bıraktığımızdan beri hayli değiştiğini söyleyelim: manastır cüppesini atmıştı; sırtında çok iyi dikilmiş bir redingot, başında yumuşak, yuvarlak şapka vardı, saçları kısa kesilmişti. Bu hal ona pek yakışmıştı. Sevimli yüzü her zamanki gibi neşeliydi, yalnız sakin, sessiz bir neşeydi bu. Besbelli aceleyle çıktığı için Alyoşa’nın paltosuz oluşu Kolya’nın tuhafına gitti. Alyoşa elini Kolya’ya uzattı:

— Hele şükür, geldiniz. Çok bekledik sizi!

— Bazı nedenler vardı, anlatırım şimdi. Tanıştığımıza çok memnun oldum. Ne zamandır bir fırsat gözlüyordum, çok şey işittim…

Kolya tıkanır gibi konuşuyordu.

— Evet, nasıl olsa tanışacaktık; ben de hakkınızda epey şey duydum. Yalnız buraya gelmekte pek geç kaldınız.

— Burası nasıl?

— İlyuşa çok fena, kesin ölecek.

— Ne diyorsunuz! Şu tıp sadece bir namussuzluk, değil mi Karamazov? diye heyecanla bağırdı Kolya.

— İlyuşa sık sık anıyordu sizi, hatta uykuda, sayıklarken… Besbelli, size önceleri, şu bıçak olayından önce yürekten bağlıydı. Bir neden daha var. Şey, sizin mi bu köpek?

— Evet. Perezvon.

Alyoşa yalvaran bir bakışla Kolya’nın gözlerine baktı:

— Ama Juçka değil… O kayboldu, değil mi?

Kolya esrarlı bir tavırla gülümsedi. Sonra, coşkunlukla,

— Biliyorum, hepiniz Juçka'yı istiyorsunuz; hepsini duydum, dedi. Bana bakın Karamazov, size her şeyi anlatacağım, zaten bunun için geldim; sizi, oraya girmeden önce bütün meseleyi açıklamak için çağırttım. Bakın Karamazov, baharda İlyuşa hazırlık sınıfına başladı. Hazırlık sınıfı malum: hep çoluk çocuk. İlyuşa'yı hemen hırpalamaya başladılar. Ben iki sınıf büyüğüyüm; başlangıçta karışmadan uzaktan baktım bir süre… Küçük, çelimsiz olduğu halde çocuğun boyun eğmeyişi, hatta dövüşmeye kalkması dikkatimi çekti. Gururlu, gözleri fıldır fıldır bir çocuk… severim böylelerini. Öbürleri yüklendikçe yüklendi. O sıralar üstü başı da pek kötüydü; pantolonu kısa, kunduraları ağız açmış hava alıyor… Bu yüzden alaya aldılar onu. Küçümsüyorlardı. Ama ben hoşlanmam bundan, hemen araya girdim, çocuğu kurtardım.

Kolya heyecanlanarak,

— Barut kesilip bir bir patakladım yumurcakları. Dayağı yedikleri halde hepsi gözümün içine bakar. Genel olarak çocukları severim. Şimdi evde de başımda iki yavru var, zaten gecikmeme de onlar neden oldu. Böylece İlyuşa'ya kimse el kaldıramaz oldu, benim kanadım altındaydı artık. Gururlu çocuk, inanın bana, çok gururlu, ama gene de sonunda köle gibi bağlandı bana. Tek sözümden dışarı çıkmaz, bana bir ilahmışım gibi davranır, hep beni taklide çalışırdı. Teneffüslerde hemen yanıma koşar, birlikte dolaşırdık, pazar günleri de öyle. Bizde, jimnazda, büyükler küçüklerle arkadaş olunca alay ederler; bence yanlış bir düşünce bu. Keyfim böyle istiyorsa kime ne, değil mi? Ben bu çocuğu yetiştiriyorum, hoşuma gittiği için gelişimine yardım ediyorum; bunda ne var, siz söyleyin? Siz de çoluk çocukla arkadaş oldunuz Karamazov, demek siz de genç kuşağı etkilemek, geliştirip onlara yararlı olmak istiyorsunuz. Ne yalan söyleyeyim, ağızdan ağıza kulağıma gelen bu özelliğiniz beni en çok ilgilendiren yönünüz oldu. Ama biz gene konumuza dönelim: dikkat ettim, çocukta bir duygulanma, bir içlilik gelişmeye başladı. Oysa ben doğuştan bu çeşit sululukların düşmanıyım. Ayrıca saati saatine uymuyor; gururlu olduğu halde bana kölece bir bağlılığı var… Bazen de gözleri birden parlar, karşı gelir, isyan bayrağını çeker. Ara sıra bazı düşünceler ortaya atardım; bunları kabul etmediğinden değil, sadece bana kafa tutmuş olmak için karşı koyardı. Yakınlık gösterilerine de soğukkanlılıkla karşılık veriyordum. Onu pişirmek için, bana sokuldukça inadına soğuk davranıyordum; benim tarzım budur. Bir kişiliğe biçim verip bir insan yaratmak… Sonra da… Canım, ne

demek istediğimi anlıyorsunuz tabii. Bir aralık onda garip bir huzursuzluk sezdim, hem de bu her zamanki duygulanmalarından farklı, daha güçlü, daha derin bir hüzündü. Ne var bunun altında diye düşünüyordum. Sıkıştırdım, meseleyi öğrendim. Nasıl olmuşsa olmuş, İlyuşa daha babanızın sağlığında uşağı Smerdyakov'la tanışmış. Uşak, küçük budalaya ahmakça, daha doğrusu hayvanca, alçakça bir oyun öğretmiş: ekmeğin içine iğne saplayıp, açlıktan lokmaları çiğnemeden yutan sokak köpeklerinden birine atılacak, karşısına geçip seyredilecek… Böyle bir ekmek hazırlayıp Juçka'ya atmışlar. Juçka'nın avlusunda ona zırnık veren yoktu, hayvan bütün gün boşuna havlar durur. (Bu saçma sapan havlamayı sever misiniz, Karamazov? Ben nefret ederim!) Juçka ekmeğin üstüne atıldığı gibi birden yutuvermiş, yutunca da acı acı cırlayarak dönmeye başlamış ve kaçmış. Kaçarken hep ince ince cırlıyormuş… İlyuşa böyle anlatmıştı bana. Anlatırken hüngür hüngür ağlıyor, titriyordu. "Hem koşuyor, hem cırlıyor, hem koşuyor, hem cırlıyor!" diye tekrarlıyordu, o derece etkilemişti onu bu durum… Vicdan azabı çektiği belliydi. Durumu ciddi bir şekilde karşıladım. Aslında, ona öncekiler için de iyi bir ders vermek istiyordum. Bunun için açıkça söyleyeyim, biraz kurnaz davrandım, belki pek de duymadığım bir hiddet gösterdim. "Sen," dedim, "alçaklık ettin, namussuzun birisin!" Yaptığını kimseye anlatmayacağım, ama şimdilik seninle konuşmayacağım. Olayı iyice tarttıktan sonra ilerde arkadaşlığa devam edecek miyim, yoksa seni adi birisi sayarak sırt mı çevireceğim, Smurov'la bildiririm. (Smurov, şimdi benimle gelen ve bana son derece bağlı olan çocuktur.) İlyuşa fena halde şaşırdı. Doğrusu o zaman bile ona karşı fazlaca sert davrandığımı düşünmüştüm, ama ne yapayım, ancak böyle hareket edebildim. Bir gün sonra Smurov'u yollayarak, artık onunla "küs olduğum" haberini gönderdim. İçimden, İlyuşa'ya sadece birkaç gün acı verip pişmanlığını görünce yeniden barışmak niyetindeydim. Buna kesin olarak kararlıydım. Ama işe bakın: Smurov'un dediğini dinledikten sonra birden parlamış: "Krasotkin'e söyle, bundan sonra bütün köpeklere iğneli ekmek atacağım!" diye bağırmış. "Hepsine, hepsine!" Ya, dedim kendi kendime, üstelik başkaldırıyoruz demek; bunu önlemeliyiz… Ondan sonraki günlerde karşılaşmalarımızda ya küçümseyerek başımı öteye çeviriyor ya da alaylı alaylı gülümsüyordum. Ansızın babasının başına o iş geldi —şu kıtık meselesi— hatırlıyor musunuz? Çocuk zaten önce mayalı, patlamaya hazır. Benim İlyuşa'ya sırt çevirdiğimi görünce bizimkiler iyice abandılar, "kıtık, kıtık" diye alaya alıyorlardı. Çok geçmeden aralarında

dövüşler başladı. Buna çok üzüldüm, çünkü bir kere galiba adamakıllı patakladılar İlyuşa'yı. Birinde de, sınıftan çıkarken o çocuklara saldırdı; biraz ilerden gözlüyordum onu. Yemin ederim, güldüğümü hatırlamıyorum o sırada, tam tersine son derece acıdım ona, bir an daha geçse atılıp koruyacaktım. Birdenbire bakışlarımız karşılaştı, gözlerimde ne gördüyse gördü, ansızın cebinden bir çakı çıkararak üzerime atıldı, kalçama, sağ bacağıma saplayıverdi. İstifimi bozmadım; ne yalan söyleyeyim, bazen cesur olurum ben Karamazov, küçümseyerek baktım ona, o kadar. Bakışımla, "Arkadaşlığımızın karşılığı bu demek, peki, devam et!" demek ister gibiydim. Bıçağını ikinci defa saplayamadı, korktu, çakıyı fırlattı, ağlaya ağlaya kaçtı. Tabii onu gammazlamadım, okul yöneticilerinin kulağına gitmesin diye çocuklara da ses çıkarmamalarını sıkı sıkı tembih ettim. Anneme bile yaram iyileştikten sonra söyledim; zaten yara da önemsizdi, ufak bir çizikti. Sonraları işittim, aynı gün çocukları taşlamış, parmağınızı ısırmış… Şimdi, bunları ne haldeyken yaptığını anlıyorsunuz ya! Doğrusu ben de akılsız davrandım; hastalandığı zaman onu bağışlamaya, barışmaya gitmedim, şimdi üzülüyorum buna. Ama başka maksatlarım vardı da… mesele bu… Galiba saçma davrandım.

Alyoşa heyecanla,

— Çok yazık, dedi, aranızda geçenleri önceden bilseydim size çoktan gelip İlyuşa'ya birlikte gitmemizi rica ederdim. İnanır mısınız hastalığında, ateşler içindeyken sizi sayıklıyordu. Size bu kadar değer verdiğini bilmiyordum. Ah, nasıl bulamadınız o Juçka'yı? Babası, arkadaşları bütün şehri altüst ettiler araya araya… İnanır mısınız, hastalığı sırasında tam üç kere babasına, ağlayarak, "O gün Juçka'yı öldürdüğüm için hasta oldum baba, Tanrı beni cezalandırdı…" diye tekrarladı. Şimdi Juçka'yı bulup ona köpeğin ölmediğini, canlı olduğunu göstermek mümkün olsa çocuk sevincinden dirilirdi. Hepimizin umudu sizdeydi.

Kolya merakla,

— Peki ama, Juçka'yı mutlaka bulacağımı neden düşündünüz? diye sordu. Neden başkasına değil de ille bana güveniyordunuz?

— Aradığınız söylentisi çıkmıştı da… Bulup getirmeye çalışıyormuşunuz, Smurov böyle bir şeyler söylüyordu. Şimdi hepimiz İlyuşa'yı Juçka'nın sağ olduğunu görenler var diye kandırmaya çalışıyoruz. Çocuklar bir yerden

canlı bir tavşan getirdiler ona; şöyle bir göz attı, hafifçe gülümsedi, sonra kıra bırakmalarını söyledi, istediğini yaptık. Babası hemen eve döndü, nereden bulmuşsa bulmuş, bir çoban köpeği yavrusu getirdi. Adam çocuğu avutmak için ne yapacağını bilemiyor, ama sonuç galiba daha kötü oldu.

— Bir şey daha soracağım Karamazov: babası nasıl bir adam? Tanırım onu, ama sizce… soytarının, şaklabanın biri mi?

— Yo, hayır. Son derece içli, ama ezilmiş bazı insanlar vardır, yüze karşı dobra dobra konuşacak cesaretleri olmadığı için işi şaklabanlığa vururlar, bu onlar için bir çeşit hınçlı alaydır. İnanın Krasotkin, bazen çok acı, yürek parçalayıcı olur bu şaklabanlıklar… Snigirev için dünyada varsa yoksa İlyuşa. İlyuşa ölecek olursa ya çıldırır ya kendine kıyar. Şimdi ona bakarken buna büsbütün inandım.

Kolya duygulanarak,

— Anlıyorum sizi Karamazov, belki Juçka'yı da buluruz; bu… Perezvon… İlyuşa'nın odasına alalım onu, belki çoban köpeği yavrusundan daha çok neşelendirir çocuğu. Biraz bekleyin Karamazov, birazdan bir şeyler göreceksiniz. Aman Yarabbi, lafa tuttum sizi, bu soğukta incecik ceketle duruyorsunuz… Ne kadar bencilim gördünüz ya! Ah hepimiz benciliz Karamazov, hepimiz!

— Üzülmeyin canım, hava soğuk, ama ben çabucak soğuk alanlardan değilim. Evet, gidelim artık. Şey, adınız ne, ben kısaca Kolya'yı biliyorum?

— Nikolay, Nikolay İvanov Krasotkin. Resmi dille İvan Krasotkin oğlu…

Kolya nedense güldü, sonra ansızın,

— Tabii, Nikolay adından nefret ederim, diye ekledi.

— Neden?

— Pek basit, beylik bir ad…

— On ikiyi bitirdiniz, değil mi? diye sordu Alyoşa.

— Daha doğrusu on üçü. İki hafta sonra on dördüme basıyorum, bir şey kalmadı… Size zayıf bir yanımı açıklayayım Karamazov, ilk tanıştığımız anda, beni olduğum gibi bilesiniz diye: yaşımla ilgili sorulardan nefret

ederim, hatta nefretin de üstünde bir duygu bu… Sonra şey… hakkımda bir iftira uydurmuşlar, güya geçen hafta hazırlıktan çocuklarla "haydutluk" oynamışım. Aslına bakarsanız oynadığım doğru, ama bunu kendi zevkim için yaptığım kuyruklu yalan. Sizin kulağınıza gelmiştir herhalde, ama dediğim gibi, bücürleri eğlendirmek için oynuyordum; bensiz bir türlü oynayacak oyun bulamıyorlardı. Bizde hemen saçmalamaya başlarlar. Emin olun, bu kadar dedikoducu şehir görülmemiştir.

— Kendi zevkiniz için oynasanız ne çıkar? Ne var bunda?

— Daha neler! Siz "atçılık" oynar mısınız?

Alyoşa gülümsedi.

— Şöyle bir açıdan bakın buna: büyükler tiyatroya gider; orada kahramanların haydutlarla savaşları, çeşitli serüvenleri olur. Bu da bir dereceye kadar aynı şey değil mi? Ya büyük öğrencilerin teneffüslerde askercilik ya da haydutluk oynamaları? Bu, genç ruhlarda uyanan bir sanat yeteneği, sanat ihtiyacından ibarettir. Hatta bazen bu oyun tiyatro temsillerinden daha düzgün düzenlenir; fark yalnız tiyatroya artistlerin seyredilmeye gelinmesinde, burada ise artistlerin gençlerin kendileri oluşundadır. Bu doğal bir şey.

Karamazov'dan bakışını ayırmayan Kolya,

— Siz öyle mi düşünüyorsunuz? Görüşünüz bu demek, dedi. Biliyor musunuz, oldukça dikkate değer bir düşünce bu… Evde bu konu üzerine biraz kafa yorayım. Doğrusu sizden bir şeyler öğrenebilmeyi umuyordum zaten.

Kolya iyice heyecanlanmıştı,

— Sizden ders almaya geldim Karamazov, diye duygulu bir sesle ekledi.

Alyoşa gülümseyerek elini sıktı.

— Ben de sizden.

Kolya, Alyoşa'dan son derece hoşlanmıştı. Karamazov'un ona eşit davranışı, "büyük adamla" konuşur gibi konuşması şaşırtmıştı onu. Sinirli bir gülmeyle,

— Şimdi ben de size bir numara, tiyatrovari bir oyun göstereceğim, dedi. Buraya bunun için geldim zaten.

— İlkin sola, ev sahiplerine uğrayalım, sizinkiler paltolarını oraya bırakırlar, içerisi hem kalabalık, hem sıcak.

— Paltomla gireyim, sadece bir dakika kalacağım. Perezvon da şuracıkta, koridorda kalıp ölü taklidi yapacak, ici Perezvon, couché![133] Öl hadi! Bakın, hemen ölüverdi, önce ben girip durumu inceleyeyim, sonra “ici Perezvon!” diye ıslık çalacağım. Göreceksiniz, deli gibi içeri dalacaktır. Yalnız Smurov kapıyı açmayı unutmasın o anda. Ondan sonra ben idare ederim, siz de numaramızı seyredersiniz.

V

İlyuşa’nın Başucunda

Tanıdığımız emekli yüzbaşı Snigirev’in ailesinin oturduğu, bizce bilinen oda o sırada kalabalıktan daralmış, havasız kalmıştı. Birkaç çocuk İlyuşa’yı görmeye gelmişti. Hiçbiri onları İlyuşa ile barıştırıp birleştirenin Alyoşa olduğunu kabul etmiyordu: Smurov da bu düşüncedeydi. Oysa gerçek buydu. Alyoşa’nın bu işteki bütün hüneri, çocukları İlyuşa ile sanki mahsus değil, bir rastlantıymış gibi, “tatsız duygulanmalara” yol açmadan birleştirebilmesiydi. Arkadaşlarının çevresinde oluşu acılı anlarında İlyuşa’ya büyük ferahlık veriyordu. Eskiden düşmanı olan bu çocukların yakınlığıyla candan dostluğu onu duygulandırıyordu. Aralarında bir Krasotkin eksikti. Bu İlyuşa’yı azap içinde kıvrandırıyordu. Acı anıları arasında en ağır basanı, biricik dostu ve koruyucusu Krasotkin’e çakıyla saldırmasıydı. İlyuşa ile barışmak için herkesten önce gelen zeki Smurov da aynı şeyi düşünüyordu. Fakat Smurov Krasotkin’e, Alyoşa’nın “bir iş için” ona gelmek isteğinden ima yollu bile söz açınca öteki hemen lafı ağzına tıkıyordu. Ne yapmak gerektiğini bildiğini, kimseden akıl istemediğini, bu konuda “kendine göre hesapları” olduğunu kesinlikle söylüyordu. Şu son pazardan iki hafta önce oluyordu bunlar. Alyoşa da tasarladığı halde bir türlü ona gidememişti. Gene de Smurov’u Krasotkin’e üst üste yollamaktan vazgeçmiyordu. Krasotkin iki defa sert, kesin olarak, Alyoşa onu götürmeye gelirse İlyuşa’ya hiçbir zaman gitmeyeceği, üstüne fazla varmamaları karşılığını verdi.

Son güne kadar Kolya’nın o sabah İlyuşa’ya gideceğini hiç kimse, Smurov bile bilmiyordu. Cumartesi akşamüzeri ayrılırken Kolya birdenbire sert bir tavırla arkadaşına, ertesi sabah onu evde beklemesini, birlikte Snigirev’lere gideceklerini söyledi. Ayrıca, ansızın gitmek istediği için kimseye bundan söz açmamasını da tembih etti. Smurov onun isteğini yaptı. Kolya’nın kaybolan Juçka’yı bulup getireceği hakkında Smurov’un kurduğu hayal, arkadaşının bir gün laf arasında, “Köpek sağ ise onu bulmamak eşekliktir…” demesinden doğuyordu. Bir gün, uygun bir zaman bulup Juçka hakkında düşündüklerini çekine çekine söyleyince Krasotkin fena halde köpürdü: “Perezvon’um varken şehirde fellik fellik elin köpeğinin peşinden koşacak kadar budala değilim! Hem iğne yutan köpeğin sağ kalması mümkün mu? Sululuk bu sadece!”

Öte yandan İlyuşa, aşağı yukarı iki haftadır ikonlar altındaki köşede yatağından çıkmadan yatıyordu. Alyoşa’nın parmağını ısırdığı günden beri okula gitmiyordu. Zaten o gün hastalanmıştı. Gerçi bir aydır, arada bir kalkıp odada dolaşıyor, koridora çıkabiliyordu. Ama gitgide güçten düştü, babasının yardımı olmadan yerinden kıpırdayamaz oldu. Babası üstüne titriyordu, içkiden bile vazgeçmişti. Oğlunun öleceği aklına geldikçe dehşetten çıldıracak gibi oluyordu. Kaç kere, hele koluna girerek odada gezdirip yatağına yatırdıktan sonra dışarı fırlıyor, koridorun karanlık köşesine sokulup duvara abanıyor, İlyuşeçka’nın kulağına gitmesin diye hıçkırıklarını boğmaya çalışarak sarsıla sarsıla ağlıyordu.

Odaya dönünce de hemen sevgili çocuğunu eğlendirmeye, avutmaya başlıyordu. Masallar, gülünç hikâyeler, fıkralar anlatıyor, rastladığı komik adamların ya da hayvanların gülünç böğürtülerini, bağırmalarını taklit ediyordu. Fakat İlyuşa babasının bu soytarılıklarından hoşlanmıyordu. Hoşnutsuzluğunu göstermemeye çalışıyordu, ama babasının çevresinde küçümsendiğini seziyor, bundan üzüntü duyuyordu. “Kıtık” ve “acı günü” bir türlü unutamıyordu…

İlyuşeçka’nın ablası yatalak, sessiz, yumuşak başlı Ninoçka da babasının maskaralıklarından hoşlanmazdı. (Varvara Nikolayevna’ya gelince, o kurslarına devam etmek için çoktandır Petersburg’a gitmişti.) Ancak aklı tamam olmayan anneleri, kocası marifetlerine başlayınca, katılırdı gülmekten. Onu avutan yalnız bunlardı, geri kalan zamanlar durmadan söylenir, hepsinin onu unuttuğundan, saymadıklarından, incittiklerinden sızlanır dururdu. Ama son günlerde o da değişir gibi olmuştu. İkide bir İlyuşa’nın yattığı köşeye bakarak düşünceye dalıyordu. Daha az konuşuyor, hatta kimse duymasın diye sessiz sessiz ağlıyordu. Yüzbaşı bu değişikliği üzülerek, şaşkınlıkla karşıladı. Başlangıçta çocukların gelip gitmelerinden hoşlanmayan Bayan Snigireva sonradan neşeli hayhuylarına iyice alışmış, anlattıkları onu da ilgilendirmeye başlamıştı. Sonunda onlarsız edemez oldu; çocuklar ayağı kesecek olsalar buna son derece üzülecekti. Konuşurlarken ya da bir oyuna başlayınca o da gülüyor, el çırparak onlara katılıyordu. Bazılarını yanına çağırıp seviyordu. En çok küçük Smuroy’dan hoşlanıyordu. Yüzbaşıya gelince, çocukların İlyuşa’yı avutmak için evine gelişleri ilk günden beri içini coşkun bir sevinçle doldurmuştu; İlyuşa’nın bundan sonra sıkılmayacağını, böylece belki de daha çabuk iyileşeceğini umuyordu. Son dakikaya kadar bütün kaygılarına rağmen, oğlunun

iyileşeceğinden bir an olsun şüphe etmemişti. Küçük misafirleri adeta huşu ile karşılıyordu. Etraflarında dört dönüyor, hizmetlerine koşuyor, bir sırtında taşımadığı kalıyordu. Son zamanlarda bunu bile yapmaya başladı, ama İlyuşa bu çeşit oyunlardan hoşlanmadığı için vazgeçildi. Snigirev çocukları ağırlamak için tatlı çörekler, fındık fıstık alıyor, çay kaynatıyor, sandviç hazırlıyordu. Şurasını belirtelim ki, o sıralar paradan yana sıkıntısı yoktu. İlkin Katerina İvanovna'nın geri çevirdiği iki yüz rublesini tıpkı Alyoşa'nın tahmin ettiği gibi sonradan kabul etmişti. Snigirev ailesinin durumuyla İlyuşa'nın hastalığını yakından öğrenen Katerina İvanovna evlerine gitmiş, bütün aileyle tanışmış, hele yüzbaşının yarım akıllı karısını büyülemişti adeta. O zamandan beri yardımını esirgemiyordu. Oğlunun ölümünün düşüncesine bile dayanamayan yüzbaşı, eski kibirli halini bırakmış, yardımı alçakgönüllülükle kabul ediyordu. Doktor Herzenstube de Katerina İvanovna ile anlaşmasına uyarak, hiç aksamadan günaşırı hastayı görmeye geliyordu, ama bu ziyaretlerin pek faydası yoktu, sadece çeşit çeşit ilaç yazıyordu çocuğa. Fakat o gün, yani pazar sabahı yüzbaşılarda Moskova'dan yeni gelen ve orada ün salmış bir doktor bekleniyordu. Bu doktoru büyük bir para karşılığında Moskova'dan Katerina İvanovna getirmişti; İlyuşeçka için değil, başka, daha sonra, sırası gelince söz açacağımız bir amaçla çağırmıştı. Doktor gelince İlyuşeçka'yı da görmesini rica etti. Çocuğun babasına, ziyaretten önce haber verildi. Kolya Krasotkin'in geleceği yüzbaşının aklından geçmiyordu, oysa İlyuşeçka'nın özlemini bu kadar çektiği arkadaşının gelmesini çoktandır istiyordu. Krasotkin'in kapıyı açıp odada göründüğü anda oradakilerin hepsi, yüzbaşı, gelen çocuklar hastanın yatağının etrafında toplanmış, yeni getirilen minnacık bir kurt köpeği yavrusunu seyrediyorlardı. Yavru bir gün önce doğmuştu ama, yüzbaşı, kaybolan ve herhalde hayatta olmayan Juçka'nın özlemini çeken İlyuşeçka'yı eğlendirip avutmak için tam bir hafta önce ısmarlamıştı bunu. Bir köpek yavrusunun, hem de adi değil, kurt köpeği yavrusunun (bunun büyük önemi vardı tabii) hediye edileceğini İlyuşa üç gün önce öğrenmişti. İnce bir nezaketle hediyeye sevindiğini belli ediyordu, ama oradakilerin hepsi yeni köpeğin ona hırpaladığı zavallı Juçka'yı belki daha da çok hatırlattığını anlıyordu. Enik yanında yattığı yerde kıpırdanıp duruyor, İlyuşa yüzünü buruşturan bir gülümsemeyle ince, solgun, kurumuş eliyle tüylerini okşuyordu. Köpeğin hoşuna gittiği belliydi ama… gene de Juçka değildi bu, Juçka yok olmuştu! Bu yavrunun yanında bir de Juçka olsa mutluluğu noksansız olacaktı!

O anda Kolya'nın odaya girdiğini ilk gören çocuklardan biri,

— Krasotkin! diye bağırdı.

Bir telaşlanma oldu, öğrenciler yatağın iki yanına sıralandılar, İlyuşeçka aralarından göründü. Yüzbaşı, Kolya'ya atıldı,

— Buyursunlar aziz misafirimiz, buyursunlar! diye mırıldanmaya başladı; oğluna döndü: İlyuşeçka, Bay Krasotkin geldi sana!

Ama Kolya yüzbaşıya aceleyle el uzattıktan sonra görgü kuralları bakımından epey bilgili olduğunu gösterdi, ilkin doğruca koltuğunda oturan yüzbaşının karısına gitti. (Kadıncağızın o anda neşesi yerinde değildi: İlyuşa'nın yatağının önünde durup yeni köpeği görmesine engel olan çocuklara söylenip duruyordu.)

Kolya önünde eğilip gayet nazik bir şekilde, bir ayağını öbürünün yanına getirerek selam verdi. Sonra Ninoçka'ya dönerek onu da Bayan Snigireva gibi selamladı. Çocuğun kibar hareketi hasta kadın üzerinde son derece iyi etki uyandırdı.

Ellerini açarak, yüksek sesle,

— İyi terbiye görmüş genç nasıl belli oluyor, dedi. Öbür misafirlerimiz hep birbirinin sırtında geliyor…

— Aman ne demek o anacığım, birbirlerinin sırtında ne demekmiş? diye tatlılıkla geveledi yüzbaşı. ("Anacığı"ndan yana kuşkuluydu biraz…)

— Tabii ya. Koridorda birbirlerinin sırtına binip kibar bir ailenin içine böylece, at üstünde gibi dalıyorlar. Misafir böyle mi yapmalı?

— Kim yapmış bunu anacığım, kim?

— İşte şu çocuk, bu çocuğun sırtına binmişti; şu da ötekinin… Kolya artık İlyuşa'nın yatağının önündeydi. Hasta belli olacak kadar sararmıştı. Yatağında doğrulmuş, gözlerini Kolya'ya dikmişti. Kolya arkadaşını iki aydır görmemişti; karşısında birdenbire şaşkınlık içinde durdu. Bu kadar zayıflamış, sararmış bir yüz, alev alev yanan, alabildiğine irileşmiş gözlerle ipincecik kollar göreceğini aklından geçirmemişti. Kederli bir şaşkınlık içinde İlyuşa'nın derin, sık sık soluk alışına, dudaklarının kuruluğuna

dikkatli dikkatli bakıyordu. Ona doğru bir adım ilerleyerek elini uzattı, büsbütün şaşırarak,

— E, ne var ne yok babalık… nasılsın? dedi.

Fakat sesi koptu, halindeki serbestlik kayboldu, yüzü birden çarpılır gibi oldu, dudaklarının çevresinde bir titreme belirdi. Hâlâ söz söyleyecek halde olmayan İlyuşa ona ıstıraplı bir gülümsemeyle bakıyordu. Kolya ani bir hareketle elini kaldırdı nedense İlyuşa'nın saçlarında gezdirdi.

Yavaşça, ya arkadaşına güç vermek için ya da kendisinin de bilmediği bir nedenle,

— Ziyan yok… diye mırıldandı.

Bir an ikisi de ses çıkarmadılar. Sonra Kolya birdenbire, tam bir aldırmazlıkla,

— Bu ne, yeni bir yavru mu? diye sordu.

İlyuşa tıkanarak, uzun bir fısıltı halinde,

— E e v… e e t… dedi.

— Burnu kara; azılı, zincire vurulanlardan…

Kolya bunu bilgiç bir kesinlikle söylüyordu, sanki bütün iş köpek yavrusunda ve kara burnundaydı. Oysa asıl derdi, kendi kendisiyle mücadele ederek "bebek" gibi ağlamamak için çaba göstermekti.

— Evet, evet, büyüyünce zincirlemek gerekecek, bilirim ben.

— Kocaman olacak! dedi çocuklardan biri.

Birkaç ses birden,

— Tabii, kurt köpeği… Şöyle, dana gibi kocaman… diye duyuldu.

Yüzbaşı yanlarına sokuldu:

— Evet, evet, dana gibi… gerçek dana gibi, dedi. Mahsus böylesini, en azgınını aradım. Anası babası da öyle kocaman, hem azgın mı azgın… Boyları yerden şu kadar! Buyurun, İlyuşa'nın yatağına yahut şu sedire

oturun. Hoş geldiniz aziz misafirimiz, doğrusu gözlerimiz yolda kaldı… Aleksey Fyodoroviç’le teşrif ettiniz, değil mi?

Kolya, İlyuşa’nın yatağının ayakucuna ilişti. Belki yolda serbestçe konuşabileceği bir konu hazırlamıştı, ama o anda bir türlü toparlayamıyordu.

— Hayır… Perezvon’la geldim… Bir köpeğim var, Perezvon. İslav ismi… Dışarda bekliyor; ıslık çalarsam hemen içeri dalar. Ya, benim de bir köpeğim var.

İlyuşa’ya dönerek, damdan düşercesine,

— Juçka’yı hatırlıyor musun babalık? diye sordu.

İlyuşa’nın yüzü acıyla kırıştı. Kolya’ya acı acı baktı. Kapının yanında duran Alyoşa kaşlarını çattı, Kolya’ya belirsizce, Juçka lafını açmaması için işaret etti, ama çocuk ya farkına varmamış ya da varmak istememişti.

İlyuşa kırık bir sesle,

— Nerede o… şey… Juçka nerede? diye sordu.

— Juçka’n uçtu! Uçtu gitti senin Juçka, kardeşlik!

İlyuşa ses çıkarmadı, yeniden dikkatli bir bakışla Kolya’yı süzdü. Alyoşa bu kez Kolya’nın bakışını yakalamıştı, başıyla işaretler veriyordu, ama Kolya gene gözlerini kaçırarak görmezlikten geldi.

— Kaçmış olmalı, kayboldu gitti! Böyle bir ziyafetten sonra yok olmaz da ne yapar…

Bu acımasız konuşmadan nedense içinin daraldığını hissediyordu. Devamla,

— Benimki de Perezvon, dedi. İslav adı bu… Sana göstermek için getirdim.

— Yo, istemez! dedi birdenbire İlyuşa.

— Hayır, hayır, gerekli bu, mutlaka görmelisin… Avunursun. Mahsus getirdim… Öteki gibi uzun tüylü…

Kolya anlaşılmaz bir heyecanla Bayan Snigireva'ya döndü:

— Köpeğimi buraya çağırmama müsaade eder misiniz hanımefendi?

— İstemez, istemez! diye acı acı bağırdı İlyuşa. Bakışı sitem doluydu.

Duvarın yanındaki sandığın üstünde oturan yüzbaşı yerinden fırlayarak,

— Şey, siz… başka zaman olmaz mı? diye mırıldanmaya başladı.

Fakat Kolya ısrarla acele acele, Smurov'a,

— Aç kapıyı Smurov! diye seslendi.

Çocuk kapıyı açar açmaz Kolya cebinden çıkardığı düdüğü çaldı. Perezvon olanca hızıyla odaya daldı. Kolya yerinden fırlayarak,

— Hop, Perezvon, susta! Susta, Perezvon! diye bağırdı.

Köpek İlyuşa'nın yatağı önünde artayakları üstünde dikildi. O anda beklenmedik bir şey oldu: İlyuşa ürperdi, hızla öne attı kendini, Perezvon'a doğru eğildi, kımıldanmadan bakıyordu ona. Sonra sevinç ve acıdan kopan sesiyle,

— Juçka… Juçka bu!.. diye bağırdı.

Kolya, mutluluk dolu bir haykırışla odayı çınlattı:

— Ne sandın ya!

Köpeği kaldırarak İlyuşa'ya yaklaştırdı.

— Şuna bak, babalık; bir gözü sakat işte, sol kulağı da kesik… İşaretlerin hepsi tastamam. Bunlardan buldum bunu! Hem de çabucak buldum. Kimsesizdi, sahibi yoktu…

Kolya yüzbaşıya, karısına, Alyoşa'ya, sonra yeniden İlyuşa' ya dönerek hızla anlatıyordu:

— Fedotov'ların evinin arkasında barınıyordu. Ama onların baktığı yoktu hayvana, ortalıkta başıboş dolaşıyordu. Bu halde buldum onu. Demek o gün attığın ekmeği yutmamış babalık, yutsa mutlaka ölürdü! Ölmediğine göre ekmeği atmış ağzından, ama fark etmemişsin. Gene de tükürürken iğne

diline batmış olmalı ki, öyle acı acı cırlamış… Onun koşup cırlamasından sen de ekmeği yuttuğunu sandın. Köpeklerin ağzındaki deri çok naziktir, o kadar cırlayacaktı tabii, insanınkinden de nazik, çok daha nazik!

Kolya olanca sesiyle bağırarak konuşuyordu, yüzü alevlenmiş, sevinçten pırıl pırıldı.

İlyuşa konuşacak halde değildi, iri, yuvasından fırlamış gözleriyle, ağzı açık, yüzü kâğıt gibi solmuş bir halde Kolya'ya bakıyordu. Kolya, hasta arkadaşının sağlığı için o anın ne kadar zararlı olabileceğini bilseydi, böyle bir oyuna asla kalkışmazdı tabii. Ama odadakiler arasında bunu anlayabilecek durumda olan belki yalnız Alyoşa'ydı. Yüzbaşının, oradaki çocukların en küçüğünden farkı yoktu.

Sevinç içinde,

— Juçka! Demek Juçka bu… diye bağırıyordu. Senin Juçka bu İlyuşeçka, senin Juçka! Anacığım, Juçka bu, Juçka!

Nerdeyse ağlayacaktı.

— Ben de işin aslını anlayamadım…

Smurov, sakin bir sesle,

— Yaşa Krasotkin, Juçka'yı bulacağını söylüyordum ben. Buldu işte! dedi.

— Buldu ya! diye çınladı başka bir neşeli ses.

— Aferin Krasotkin!

— Aferin, aferin!

Öğrenciler bağrışarak el çırpmaya başladılar.

Kolya seslerini bastırmaya çalışarak,

— Durun çocuklar, durun! dedi. Size hepsini olduğu gibi anlatayım. Asıl ilginci bu. Onu buldum, eve götürdüm, hemen sakladım; evde kilitliyordum. Son güne kadar kimseye göstermedim. Sadece Smurov iki hafta önce öğrenmişti, ama onu da, köpeğin Perezvon olduğuna kandırdım, hiç fark etmedi. O aralık Juçka'ya çeşitli marifetler öğrettim. Bakın neler

biliyor! Onu sana böyle terbiyeli, düzgün bir halde getirmek için uğraştım babalık: “Al gör işte bugünkü Juçka’nı!” Bir parça et yok mu buralarda? Numarasına gülmekten katılacaksınız! Canım ufak bir parça et… Yok mu hiç?

Yüzbaşı koridorun öbür ucundaki ev sahiplerinin bölümüne koştu, onların yemeği de orada pişerdi. Kolya, değerli zamanı kaybetmemek için telaşla, Perezvon’a,

— Öl! diye bağırdı.

Hayvan o anda kendi çevresinde döndü, sonra sırtüstü yatarak dört ayağını havaya dikiverdi. Çocuklar kahkahadan kırılıyor, İlyuşa hep o acıklı gülümsemesiyle seyrediyordu. Prezvon’un “ölmesini” en çok beğenen “anacık” oldu. Köpeğe bakarak kahkahayı basıyor, parmaklarını şaklata şaklata,

— Perezvon, Perezvon! diye sesleniyordu.

— Dünyada kalkmaz, dünyada! diye haklı bir gururla ve zafer kazanmışçasına bağırdı Kolya. Kim isterse bağırsın, ben bir sesleneyim, o anda fırlar:

— İci Perezvon!

Köpek doğruldu, sevinçli çığlıklarla zıplamaya başladı. O sırada elinde haşlanmış bir et parçasıyla yüzbaşı koşarak içeri girdi. Eti elinden alan Kolya aynı telaşla, ciddi bir tavırla,

— Sıcak olmasın? diye sordu. Yo, sıcak değilmiş, köpekler sıcak şeylerden hoşlanmaz. Şimdi hepiniz bakın; İlyuşeçka, sen de bak; bak, baksana babalık, niye bakmıyorsun? Getirdim hayvanı, o da bakmıyor!

Perezvon’un yeni hüneri şöyleydi: hareketsiz duran köpeğin öne uzattığı burnunun üstüne mis kokan et parçası konuluyordu. Zavallı hoşhoşçuk, efendisinin emri olmadıkça yarım saat bile olsa kıpırdanmadan, ete dokunmadan durmak zorundaydı. Neyse ki Perezon’u bir dakikadan fazla bekletmediler.

— Tut! diye bağırdı Kolya. Et parçası o anda Perezvon’un burnundan ağzına uçuverdi. Seyirciler taşkın bir hayranlık gösterdiler.

Alyoşa elinde olmadan, sitemle:

— Demek bu zamana kadar gelmemenizin nedeni sadece köpeği terbiye etmenizdi, öyle mi? diye söylendi.

Kolya olanca saflığıyla,

— Tabii, yalnız bu yüzden! diye bağırdı. Perezvon'u dörtbaşı mamur göstermek istiyordum.

O anda İlyuşa ince, kemikli parmaklarını şaklatarak köpeği yanına çağırdı:

— Perezvon! Perezvon!

— Ne bekliyorsun canım, atlasana yatağına! (Kolya eliyle yatağa vurarak) İci Perezvon! diye bağırdı.

Perezvon ok gibi atılarak İlyuşa'nın yatağına zıpladı. Çocuk iki eliyle köpeğin kafasını sardı, öteki karşılık olarak onun yanağını yaladı, İlyuşeçka onu kendine çekerek yatağına uzandı, yüzünü hayvanın uzun tüylerine gömdü.

— Yarabbim, aman Yarabbim! diyordu yüzbaşı.

Kolya gene İlyuşa'nın yatağına ilişti:

— Sana bir göstereceğim daha var, babalık. Ufacık bir top getirdim sana. Hatırlar mısın, sana bunun sözünü ettiğim zaman, "Ah bir görsem şunu!" demiştin. İşte getirdim.

Kolya aceleyle çantasından pirinç topu çıkardı. Mutluluğu sonsuz olduğu için hareketleri pek telaşlıydı. Başka zaman daha ölçülü davranır, Perezvon'un uyandırdığı etkinin geçmesini beklerdi. Ama bu defa ölçü, hesap vızgeliyordu: "Bu kadar mutluluktan sonra işte size bir yenisi daha!" Kendi de kabına sığamıyordu.

— Memur Morozov'daydı, ne zamandır senin hesabına göz koymuştum bu nesneye; ya, senin için babalık… Boşu boşuna duruyordu; kardeşinden mi ne eline geçmiş. Babamın kitap dolabından Peygamberin Akrabası ya da Faydalı Delilikler[134] adında bir kitaba karşılık aldım. Yüz yıllık bir kitap;

sansür olmadığı sıralar çıkmış Moskova'da. Yaman bir şeymiş. Morozov sever öyle şeyleri, teşekkür bile etti.

Kolya küçük topu herkesin görebileceği şekilde tutuyordu. İlyuşa yatağında hafifçe doğrulmuş, sağ koluyla Perezvon'u sarmaya devam ederken oyuncağa hayran hayran bakıyordu. Kolya, "bayanlar rahatsız olmazlarsa, getirdiği barutla bunu ateşlemenin mümkün olduğunu" söylediğinde heyecan son haddini bulmuştu. "Anacık" hemen oyuncağı yakından görmek istedi, isteğini yerine getirdiler. Pirinçten tekerlekli ufacık toptan pek hoşlandı, dizlerinde yuvarlamaya başladı bunu. Ateş etmesi için, ondan ne istediklerini pek anlamadığı halde seve seve izin verdi. Kolya barutla saçmayı gösterdi. Yüzbaşı, eski bir asker olarak doldurma işini üzerine aldı, içine bir parçacık barut koyup saçmayı başka zamana bıraktı. Topu yere, ağzını boş bir köşeye çevirerek koydular, kibritle tutuşturdular. Nefis bir patlama oldu. "Anacık" önce bir irkildi, ama hemen neşeyle güldü. Çocukların hepsi hayran hayran bakıyordu. Ama en çok zevk alan, İlyuşa'dan gözlerini ayırmayan babasıydı. Kolya küçük topunu yerden aldı, saçmasıyla, barutuyla İlyuşa'ya armağan etti. İçi sevinç dolu,

— Bunları senin için hazırladım, senin için… diyordu. Çoktandır hazırladım.

— Ah ne olur, bana verin! diye birdenbire çocukça bir yalvarmayla atıldı "anacık". Topçuğunuzu bana armağan edin, hadi!

Vermezler diye korkusundan yüzünde bir kuşku belirdi. Kolya bozuldu. Yüzbaşı telaşlandı, karısına döndü:

— Anacığım, topçuk senin, senin; yalnız İlyuşa'da kalsın, çünkü ona armağan ettiler onu. Genç de senin sayılır… İlyuşeçka oynamak için verir sana, ortaklaşa kullanırsınız.

— Yoo, istemem… ortak istemem. İlyuşa'nın değil, temelli benim olsun! "Anacık" ha ağladı, ha ağlayacaktı.

— Al anne, al işte! diye bağırdı İlyuşa. Sonra yalvaran bir tavırla Kolya'ya bakarak,

— Anneme bunu versem olur mu? dedi.

Armağanını başkasına devrederek arkadaşını kırmaktan korkuyor gibiydi. Krasotkin hemen razı oldu:

— Elbette olur, dedi, küçük topu İlyuşa'nın elinden alarak nazik bir tavırla annesine uzattı. Kadıncağız ağlayacak kadar duygulanmıştı.

— Canım İlyuşeçka! Anacığını sever o!.. diye bağırdı, topu kaparak hemen dizlerinin üstünde yuvarlamaya başladı.

Kocası bir sıçrayışta yanına sokuldu.

— Ver öpeyim elini anacığım! dedi, dediğini de yaptı.

Kadın, şükran dolu, Kolya'yı göstererek,

— İyi yürekli çocuk, çok sevimli bir genç! dedi.

— Sana bundan sonra istediğin kadar barut getiririm İlyuşa, dedi Kolya. Borovikov bunun nasıl yapıldığını öğrenmiş: yirmi dört ölçü güherçile, on ölçü kükürt ve altı ölçü ağaç kömürü iyice ezilip karıştırılıp içine su katılıyor, sonra da bu macun davul derisinden süzülüyor. Barut böyle yapılıyor.

İlyuşa,

— Smurov da bana barutundan söz etti, ama babam bunun gerçek barut olmadığını söylüyor, dedi.

— Neden gerçek değilmiş?

Kolya kızardı:

— Patlıyor ama… Gene de bilmem…

Yüzbaşı nerdeyse suçlu bir tavırla sokuldu ona:

— Yok efendim, bir şey demedim ben… Evet, gerçek barutun başka şekilde hazırlandığını söyledim, ama zarar yok, böyle de olur.

— Bilmem, siz daha iyi bilirsiniz tabii. Biz, taştan bir merhem kutusunda ateşledik; sonuna kadar güzelcene yandı, azıcık is kaldı. Hem bizimki sadece macundu, deriden geçirilirse… Ama siz daha iyi anlarsınız tabii, ben bilmem…

Kolya, İlyuşa’ya döndü:

— Bulkin’i babası, barutumuz yüzünden dövmüş, duydun mu?

— Duydum.

Hasta çocuk arkadaşını büyük bir zevk ve sonsuz bir merakla dinliyordu.

— Bir şişe dolusu barut hazırladık. Bulkin bunu yatağının altında saklıyordu. Babası görmüş. Patlar demiş, oğlanı hemen oracıkta pataklamış. Beni de okula şikâyet etmek istemiş; artık gezdirmiyorlar benimle… Yalnız onu değil, başkalarını da bırakmıyorlar, Smurov’u da öyle. Ün saldım: “Deli bozuğun biri!” diyorlar… (Kolya küçümseyerek gülümsedi.) Hep o demiryolu işi yüzünden…

— Ya, bu numaranızı biz de duyduk, diye atıldı yüzbaşı. Nasıl yaptınız? Trenin altında yatarken hiç korkmadınız mı? Korktunuz, değil mi?

Yüzbaşı bütün gücüyle yaltaklanıyordu Kolya’ya. Kolya, değer vermez gibi,

— Yo, pek o kadar değil… dedi, yeniden İlyuşa’ya döndü:

— En çok şu lanet olası kaz yüzünden adım kötüye çıktı.

Kolya anlatırken önem vermez bir tavır takınıyor, gene de zaman zaman soğukkanlılığını kaybediyordu.

İlyuşa ışıklı bir yüzle,

— Öyle ya, kaz işini de duydum! diye güldü. Söyledi çocuklar, ama pek anlamadım: gerçekten mahkemeye götürdüler mi seni?

— Canım manasız, incir çekirdeği doldurmaz bir iş. Her zamanki gibi pireyi deve yaptılar. Geçen gün pazar meydanından geçerken bir kaz sürüsü gördüm; bakıyordum. Plotnikov’ların çırağı, buralı bir çocuk, Vişnyakov, “Ne var da kazlara bakıyorsun?” diye laf attı bana. Şöyle bir baktım: tostoparlak, ahmak suratlı, yirmisinde gösteren bir herif… Size şunu söyleyeyim ki, halka sırt çevirmem ben, halkla kaynaşmayı severim… Halktan uzaklaştık biz, bu kesin bir gerçek… Gülüyorsunuz galiba, Karamazov?

Alyoşa büyük bir saflıkla,

— Yo, ne münasebet, sizi dinliyorum, deyince kuşkulu Kolya yeniden toparlandı. Tekrar neşelenerek hızlı hızlı konuşmaya devam etti:

— Açık, yalın bir düşüncem var Karamazov: halka inanırım ben, şımartmamak koşuluyla bu sine qua…[135] hakkını seve seve teslim ederim. Şey, kazı anlatıyordum. Baktım o aptala: "Şu kazın kafasında ne var, diye düşünüyorum," dedim. Büsbütün avallaştı. "Ne düşünüyor acaba?"… "Şu yandaki buğday arabasını görüyor musun?" dedim. "Çuvaldan buğday dökülüyor; kaz boynunu tam tekerleğin altına uzatmış taneleri gagalıyor."… "Görüyorum." … "Şimdi arabayı az öne alsak tekerlek kazın boynunu keser mi, kesmez mi dersin?" … "Yüzde yüz keser!" Ağzı kulaklarına varmış sırıtıyordu, herif zevkten bayılacak nerdeyse… "Hadi deneyelim delikanlı, var mısın?" … "Varım," dedi. Çabucak işi yoluna koyduk: o, belli etmeden dizginin yanında durdu, ben kazın yolunu çevirmek için yana geçtim. Kazcının o aralık işine baktığı yoktu, birisiyle lafa mı dalmıştı ne; kaza yol göstermeme bile gerek kalmadı: bir buğday tanesini almak için tam tekerleğin altına boynunu uzatıverdi. Ben oğlana göz kırptım, arabayı çekti, krak!.. Kazın boynu ikiye ayrılıverdi! Köylüler tam o anda bizi görmesin mi! Hep birden "Mahsus yaptın!" diye bar bar bağırmaya başladılar. Çocuk, "Mahsus yapmadım…" diyor, ama herifler, "Mahkemeye gideceğiz!" diye tutturdular. Beni de yakaladılar: "Senin de parmağın var bu işte, pazarda tanımayan yok seni!" diye…

Kolya nerdeyse gururla,

— Gerçekten nedense pazardakilerin hepsi tanır beni, diye ekledi. Sulh mahkemesinin yolunu tuttuk, kaz da yanımızda… Baktım, bizim oğlan korkusundan ağlıyor, vallahi kadın gibi ağlıyor! Kazcı, "Bunlar böyle istedikleri kadar kaz çiğnetirler!" diye bağırıyordu. Tabii birkaç tanık da çıktı. Yargıç hemen karara bağladı: kazcıya bir ruble kaz parası, kaz da oğlana verilecekti; çocuğa böyle şakalar yapmamasını da tembih etti. Oğlan hâlâ karı gibi zırlıyor, "Suçlu ben değilim, bana bu öğretti!" diye beni gösteriyordu. Tam bir soğukkanlılıkla, ona bir şey öğretmediğimi, sadece ana fikri verdiğimi söyledim. Sulh Yargıcı Nefedov gülümsedi, sonra da gülümsediği için kızdı kendi kendine. "Şimdi seni okul yöneticilerine haber vereyim de," dedi, "oturup ödevlerini çalışacak yerde böyle ana fikirlerle uğraşmayasın bir daha…" Gene de idareye haber vermedi. Şaka söylemiş,

ama olay ağızdan ağıza yayıldı, okul yöneticilerimizin kulağına gitti; her yerde kulakları vardır zaten. En çok edebiyat hocası Kolbasnikov diklendi. Bereket Dardanelov kurtardı gene. Kolbasnikov şu sıralar önüne gelene çatıyor, kasıp kavuruyor ortalığı… Sen onun evlendiğini duydun mu İlyuşa? Mihaylov'lardan bin ruble drahoma koparmış, ama kız da yenilir yutulur şey değil! Üçüncü sınıf hemen bir tekerleme uydurdu:

Üçüncü sınıf şaştı kaldı

Pasaklı Kolbasnikov'un evlenme işine…

Arkası da pek komik, sonra getiririm sana. Dardanelov için bir şey diyemem: bilgili, ama beni koruduğu için değil…

— İyi ama Troya'yı kimin kurduğu meselesinde alt ettin onu, diye söze karıştı Smurov. Kolya ile o anda yürekten övünüyordu. Kaz hikâyesi de pek hoşuna gitmişti.

Yüzbaşı hep o yılışık haliyle atılarak,

— Olur şey değil, demek alt ettiniz onu? dedi. Şey bu, Troya'nın kurucusunun kim olduğu… Şaşırtmışsınız onu; İlyuşa o zaman anlatmıştı bana.

İlyuşeçka da babasına katıldı:

— Her şeyi bilir o, okulda en bilgili öğrenci! Kendini öyle gösteriyor, ama bütün derslerde birinci…

İlyuşa sonsuz mutluluk içinde bakıyordu Kolya'ya.

Kolya hoşuna gittiğini saklamadan, gene de alçakgönüllülükle,

— Önemi yok bu Troya konusunun, dedi, ufak şey… Bence üstünde durmaya değmez.

Gereken havayı bulmuştu artık, azıcık tedirginlik duyuyordu o kadar. Fazla heyecanlanıp şu kaz olayını aşırı bir içtenlikle anlattığını hissediyordu. Alyoşa'nın hikâye süresince ses çıkarmayışı, ciddi ciddi dinleyişi onurlu çocuğu kuşkulandırdı, içine yavaş yavaş kurt düştü: “İltifatını beklediğimi sanıyor… Beni küçümseyerek susuyor galiba… Bunu aklına getiriyorsa, ben de…”

Sert, gururlu bir tavırla,

— Evet, bu konuyu üzerinde durmaya değmez buluyorum! diye kesti attı.

O anda, oturduğu yerde hiç söze karışmayan, görünüşte çekingen bir çocukcağız, birdenbire,

— Troya'yı kimin kurduğunu ben de biliyorum, dedi.

Kartaşov adında, on bir yaşlarında çok güzel bir çocuktu. Tam kapının yanında oturuyordu. Kolya hayret ve kibirle süzdü onu. "Troya'yı kimin kurduğu" meselesi bütün sınıflar için bir bilmeceydi. Bunun çözümü sadece Smaragdov'un tarih kitabında vardı. Ama Smaragdov Kolya'dan başka kimsede yoktu. Bir gün Kartaşov, Kolya'nın başını öteye çevirip bir şeyle ilgilenmesinden yararlanarak kitapları arasında bulunan Smaragdov'un tarihini aceleyle gelişigüzel açtı. Açtığı yer tam Troya'nın kuruluşu konusuydu. Epey önce olmuştu bu, ama Kartaşov nedense çekiniyor, Troya'nın kurucularının kim olduğunu öğrendiğini arkadaşlarına açıklamaya cesaret edemiyordu: altından bir şey çıkar da Kolya onu bozar diye korkuyordu. Şimdi nedense kendini tutamamış, birden ağzından kaçırmıştı… Zaten ne zamandır bunu açıklamak için can atıyordu.

Kolya kibirli, küçümser bir tavırla Kartaşov'a döndü. Yüzünden, ötekinin meseleyi bildiğini anladı ve hemen ona göre hareket etmeye hazırlandı. Ortada tedirgin bir hava esti.

— E, kimmiş kuran?

— Troya'yı Tevkros, Dardanos, İlias ve Tros kurdular! diye ezberlemiş gibi karşılık verdi çocuk. Yüzü acınacak derecede kızardı.

Çocukların hepsi gözlerini ona dikerek tam bir dakika seyrettiler onu. Sonra dikilen gözler bir anda Kolya'ya döndü. Kolya hep o küçümser soğukkanlılığıyla küstah çocuğu süzmeye devam ediyordu. Sonunda lütufta bulunur gibi,

— Peki, nasıl kurdular? dedi. Zaten bir şehir ya da bir devlet kurmak ne demek? Gelip de yere birer tuğla mı koydular?

Gülüşmeler duyuldu. Suçlu çocuğun yüzü pembeden mora döndü. Ses çıkarmıyordu, nerdeyse ağlayacaktı. Kolya bir dakika kadar daha bu halde

bıraktı onu. Sonra öğüt verircesine,

— Bir ulusun doğuşu gibi önemli tarih olaylarından söz açmadan önce konuştuklarımızın anlamını iyice bilmek gerek, dedi. Ben, kendi hesabıma, bütün bu kocakarı masallarına kulak asmam; zaten genel tarihe de pek saygım yoktur.

Kolya bunu ortaya ve kayıtsız bir tavırla söylüyordu.

— Genel tarihe mi?

Yüzbaşının sesinde korku vardı adeta.

— Evet. İnsanların yığın yığın ahmaklıklarıyla dolu bir bilim… Ben yalnız matematiğe, bir de doğa bilimlerine inanırım.

Kolya sözünü bitirince belirsizce Alyoşa’ya baktı: onun ne düşündüğünü bilmekten başka kaygısı olmadığı anlaşılıyordu.

Alyoşa hâlâ susuyordu, hâlâ deminki gibi ciddiydi. Belki bir şey söylerse her şey böylece bitiverecekti. Fakat Alyoşa ses çıkarmamaya devam etti. “Susması, küçümseyici bir anlam taşıyabilir…” Kolya gittikçe öfkeleniyordu. Devamla,

— Şu klasik dilleri alalım, dedi, delilikten başka bir şey değil… Galiba bunda da benden yana değilsiniz Karamazov, öyle mi?

— Değilim, diye hafifçe gülümsedi Alyoşa.

— Klasik diller bence sadece polisçe bir önlem almak amacıyla programa konulmuştur.

Kolya gitgide kızışıyor, bu yüzden soluğu daralıyordu.

— Sıkıcı, zekâyı körletici olduğu için öğretilir, öğrenci sıkıntıdan boğulmaktadır, bu sıkıntıyı artırmak için ne yapmalı, bütün o saçmalıkların yanına yenilerini nasıl katmalı? Klasik dillerin icadı böyle olmuştur. Düşüncem bu benim, bu düşünceyi asla değiştirecek de değilim!

Sert bir tavırla sözünü bitiren Kolya’nın yanaklarında birer yuvarlak halinde pembelikler belirdi.

Onu can kulağıyla dinleyen Smurov, birdenbire,

— Doğru, dedi. Çınlayan sesi inanç doluydu.

Çocuklardan biri,

— Öyle söylüyor, ama kendisi Latincede birinci! diye bağırdı.

Söze katılan İlyuşa,

— Doğru baba, sınıfın birincisi Latincede, dedi.

— Ne çıkar bundan? diye kendini savunma gereği duydu Kolya. (Bir yandan da övülmekten hoşlanıyordu.) Latinceyi, anneme okulumu bitirmeye söz verdiğim için ezberliyorum. Üzerime aldığım her işi iyi yapmalıyım, âdetim bu, yoksa klasikçiliğe, bütün o adiliğe metelik verdiğim yok… Kabul etmiyorsunuz, değil mi Karamazov?

Alyoşa yeniden gülümsedi:

— Neden “adilik” olsun?

— Rica ederim, klasik eserlerin hepsi konuşulan dillere çevirilmiştir. Onun için Latince, klasikleri öğretmek için değil, ancak polisçe amaçlarla, bir de yetenekleri öldürmek için öğretilir. Adilik değil de nedir bu?

Alyoşa dayanamadı, şaşkınlıkla,

— Kim, kim öğretti bunları size? diye bağırdı.

— İlkin, kimsenin akıl hocalığına ihtiyacım yok benim, kendim anlayabilirim; gene de şunu bilin ki, demin size klasik çevirileriyle ilgili söylediklerimi öğretmen Kolbasnikov üçüncü sınıfa apaçık söylemişti.

O zamana kadar ağzını açmayan Ninoçka birdenbire,

— Doktor geldi! dedi.

Gerçekten, evin kapısında Bayan Hohlakova’nın arabası durdu. Sabahtan beri doktoru bekleyen yüzbaşı kendini dışarı atarak onu karşılamaya koştu. “Anacık” derlenip toparlandı, kibirli bir tavır takındı. Alyoşa İlyuşa’nın yanına giderek yastığını düzeltti. Ninoçka oturduğu koltuktan Alyoşa’nın yatak düzeltmesini merakla gözlüyordu. Çocuklar aceleyle vedalaşmaya başladılar, bazıları akşam uğramaya da söz verdi. Kolya Perezvon’u çağırdı, köpek yataktan atladı.

Kolya çabuk çabuk,

— Ben gitmeyeceğim, gitmeyeceğim, dedi. Koridorda bekler, doktor gidince Perezvon’la tekrar gelirim.

Doktor giriyordu artık. Ayı postundan palto giymiş, uzun siyah favorili, çenesi perdahlı, heybetli biriydi. Eşikten adımını atar atmaz irkilerek durakladı, galiba yanlış yere geldiğini sanmıştı. Kürküyle başındaki şapkasını çıkarmadan, “Bu ne? Neredeyim?” diye mırıldandı. İçerdeki kalabalık, odanın fakir hali, köşede ipe serili çamaşır onu iyice şaşırtmıştı. Önünde yerlere kadar eğilen yüzbaşı,

— Burası efendim… fakirhanemdesiniz… diye yılışarak kekeliyordu. Zatialiniz bendenizi…

Doktor olanca azametiyle yüksek sesle,

— Sni-gi-rev… Bay Snigirev siz misiniz? diye sordu.

— Bendenizim efendim.

— Yaa!

Doktor tiksintili bakışını yeniden odada gezdirdi, kürkünü sırtından attı. Boynundaki büyük nişanın parıltısı odadakilerin gözlerini aldı. Doktor kürkünü atarken yüzbaşı yetişerek yakaladı. Adam şapkasını da çıkardı. Yüksek, tok bir sesle,

— Hasta nerede? diye sordu.

VI

Erken Gelişme

Kolya,

— Sizce, ne diyecek bu doktor? dedi. Hem ne pis suratı var herifin, değil mi? Nefret ederim tıptan!

Alyoşa, hüzünlü bir tavırla karşılık verdi:

— Ölecek İlyuşa… Hiç umudum yok.

— Namussuzlar! Doktorluk da namussuzluk. Sizinle tanıştığıma çok memnunum, Karamazov. Çoktandır tanışmak istiyordum zaten. Yazık ki, böyle acıklı bir durumda karşılaştık…

Kolya daha içten, daha heyecanlı bir şeyler söylemeyi, hem istiyor, hem yapamıyor gibiydi. Alyoşa bunu fark etti, gülümseyerek elini sıktı. Kolya devamla,

— Sizin varlığınızda ne zamandır eşsiz bir insanı takdir etmeyi öğrendim, dedi. Bir mistik olduğunuzu işittim ama… bu durum durdurmadı beni. Gerçeğe dokunduğunuz zaman bundan sıyrılırsınız. Sizin yaratılışınızdaki kimselerde hep böyle olur.

Alyoşa biraz hayretle,

— Mistik demekle ne kastettiğinizi anlayamadım, dedi. Neden sıyrılacakmışım?

— Şey, Tanrı ve başka şeyler…

— Ne gibi, siz Tanrıya inanmıyor musunuz?

— Tam tersine, Tanrıya diyeceğim yok. Şüphesiz, Tanrı sadece bir varsayım… Ama varlığının düzen için… dünyanın düzeni ve başka şeyler için gerekli olduğunu kabul ediyorum. Olmasaydı icat etmek gerekirdi onu…

Kolya gene hafiften kızarmaya başlamıştı. Birdenbire aklına Alyoşa’nın hakkında, bilgiçlik taslayıp “büyüdüğünü” göstermek istediğini düşündüğü

geldi. Öfkeyle “Oysa bilgilerimle övünmeyi aklımdan bile geçirmiyorum!” diye düşündü. Bir kızgınlık duydu. Sert sert,

— Doğrusu bu çeşit tartışmalardan hoşlanmam, dedi. Tanrıya inanmadan da insanları sevmek mümkün, ne dersiniz? Voltaire Tanrıya inanmadan insanları severdi… (Gene başladım, gene… diye içinden geçti.)

— Voltaire Tanrıyı da severdi, ama az severdi galiba, insanları da öyle.

Alyoşa bunu ağır ağır ve çok doğal bir tavırla söyledi: karşısında yaşıtı, hatta kendisinden yaşça büyüğü varmış gibi konuşuyordu. Alyoşa’nın Voltaire hakkındaki düşüncesine pek güvenmeyişi, hatta bunu kendisinden küçük olan Kolya’nın kararına bırakır gibi konuşması çocuğun tuhafına gitti.

— Voltaire’i okudunuz mu? diye sordu Alyoşa.

— Yo, okudum denemez… Ama Candide’in Rusça çevirisini okudum… Eski, kötü, berbat bir çeviri… (Gene, ah gene!)

— Anladınız mı bari?

— A evet, hepsini… yani şey… diye lafını şaşırdı Kolya. Anlamadığımı ne diye düşündünüz? Şüphesiz, içinde açık saçık konular da var. Ama eserin felsefi bir roman olduğunu, belirli bir düşünceyi aşılamak amacıyla yazıldığını anlayacak durumdayım elbet… Ben sosyalistim Karamazov, tepeden tırnağa bir sosyalistim.

Ansızın sustu.

— Sosyalist mi? diye güldü Alyoşa. Ne zaman becerdiniz bunu? Yanılmıyorsam daha on üç yaşındasınız.

Kolya içerledi:

— Bir kere, on üçümde değil, artık on dördündeyim; iki hafta sonra on dördüme basıyorum. İkincisi, yaşımla bunun ilgisini anlayamadım, iş yaşımda değil, düşündüklerimde, öyle değil mi?

Alyoşa alçakgönüllü bir tavırla,.

— Yaşınız ilerledikçe çağın düşünceler üzerindeki önemini görürsünüz, dedi. Zaten söylediklerinizin size ait olmadığı kanısı uyandı içimde.

Kolya heyecanla atıldı:

— Rica ederim, siz itaat ve mistisizmden yanasınız! Hiç olmazsa, Hıristiyanlığın sadece zenginlerle büyüklere yaradığını, aşağı sınıfları kölelikte tutmaya hizmet ettiğini kabul edin. Doğru değil mi?

— Bakın, bunu nerede okuduğunuzu biliyorum! diye bağırdı Alyoşa. Kesinlikle başkasının ağzı bu…

— Allah Allah, neden ille de bir yerde okumuş olayım… Hiç kimse öğretmiş değil. Kendi düşüncem bu… Yani isterseniz, İsa'ya düşmanlığım yok diyelim. Tam anlamıyla bir insandı. Zamanımızda yaşasaydı devrimcilere katılır, belki ön saflarda, bayrağı taşıyan olurdu. Hatta mutlaka böyle olurdu…

— Nereden kaptınız bunları siz, nereden? Hangi ahmağın peşindesiniz?

— Gerçeği saklayamayız ki. Gerçi bir mesele yüzünden Bay Rakitin'le sık sık görüştüğüm oldu ama… duyduğuma göre koca Bielinski[136] de bu düşüncedeymiş.

— Bielinski mi? Hatırımda değil. Böyle bir düşünceyi hiçbir yerde savunmamıştır.

— Yazmamışsa da, anlattıklarına göre söylemiş… Birisinden duydum… her neyse…

— Bielinski'yi okudunuz mu?

— Şey… Hayır… Pek okumadım ama… Tatyana'nın Onegin'le[137] niçin gitmediğinden söz eden yeri okudum.

— Onegin'le gitmemesi mi?.. Bunları anlıyorsunuz demek?

Kolya sinirli bir sırıtmayla,

— Rica ederim, beni küçük Smurov mu sandınız? dedi. Ama sakın anadan doğma bir devrimci olduğum da aklınıza gelmesin. Bay Rakitin'le birçok bakımdan ayrılırız biz. Tatyana konusunda da öyle… Ben kadın

hakları savunucusu değilim. Bence kadın, özgürlüğü düşünülemeyecek, boyun eğmek zorunda olan bir yaratıktır. Les femmes tricottent,[138] böyle demiş Napolyon…

Nedense gülümsedi Kolya.

— Ben hiç olmazsa bu konuda, sözümona büyük olan bu adamın düşüncesine katılıyorum. Ayrıca; vatandan Amerika'ya kaçmayı bir alçaklık, daha kötüsü, aptallık sayıyorum. İnsanlığa buradan da, hem de geniş ölçüde yararlı olunabilir. Amerika'ya gitmek de ne oluyormuş! Hele şimdi. Bir yığın yapıcı işler var. Böyle karşılık verdim.

— Ne karşılığı? Kime? Size Amerika'ya gitmeyi salık veren mi oldu?

— Ne saklayayım, kışkırtanlar çıktı, ama razı olmadım. Tabii bu aramızda Karamazov, kimseye söylemeyeceksiniz. Yalnız size açtım bunu. Üçüncü Şubeye düşüp Tzepnoy Köprüsü'nde[139] ders almak niyetinde değilim.

Tzepnoy köprüsündeki

Binayı hatırlayacaksın!

Hatırlar mısınız? Enfes, değil mi? Niye gülüyorsunuz? Yoksa yalan mı söylüyorum sanıyorsunuz?

Kolya, "Babamın kitap dolabında Kolokol'un[140] sadece bir sayısı olduğunu, bundan başka bir şey okumadığımı öğrense?" diye düşündü, ürperdi adeta.

— Yo, gülmüyorum; yalan söylediğiniz de aklımdan geçmiyor. Mesele burada zaten, çünkü bütün bunlar yazık ki gerçeğin ta kendisi! Peki, söyleyin: Puşkin'i okudunuz mu, Onegin'i mesela… Demin Tatyana'dan söz açmıştınız ya.

— Hayır, henüz okumadım, ama okumak isterim. Açık düşünceliyim ben, Karamazov. Her iki tarafı dinlemek isterim. Niye sordunuz?

— Öyle işte.

Kolya birdenbire Alyoşa'nın önünde esas duruşa geçer gibi dikilerek,

— Söyleyin Karamazov, beni çok küçük görüyorsunuz, değil mi? diye kesin bir tavırla sordu. Çekinmeden, açıkça söyleyin.

Alyoşa şaşkınlıkla baktı Kolya'ya:

— Sizi mi küçük görüyorum? Neden? Yalnız sizin gibi iyi bir çocuğun daha hayatı tanımadan böyle adi saçmalıklarla kirlenmesine üzülüyorum.

Kolya, oldukça kendini beğenmiş bir tavırla,

— Benim için üzülmeyin, dedi. Yalnız aptalcasına, hımbılcasına kuşkuluyum, işte şimdi gülümsediniz; benim de hemen aklıma…

— Gülümsemem bambaşka bir şeyeydi, diye sözünü kesti Alyoşa. Geçenlerde bir süre Rusya'da kalmış bir Almanın, eğitim çağındaki gençlerimiz için Avrupa'da yayımladığı bir yazıyı okudum. "Rus öğrencisine, şu ana kadar hiç bilmediği yıldızlarla dolu bir gök haritası gösterin. Ertesi gün bunu size, üzerinde düzeltmeler yaparak geri verecektir…" Almanın Rus öğrencisi için söylemek istediği şu: bilgiden yana sıfır oldukları halde alabildiğine bir kendini beğenmişlik…

Kolya kahkahayı bastı.

— Vallahi doğru! Hem doğrunun doğrusu. Aferin Almana! Gene de kaz kafalı iyi tarafımızın farkına varmamış, ne dersiniz? Kendini beğenmişlik pek de zararlı değil, gençlikten geliyor. Bu; düzelir zamanla, eğer düzelmesi gerekliyse… Ama hemen hemen çocukluğumuzdan doğup gelişen ruh özgürlüğü, düşünce, inançlarımızdaki cesaret bu sucukçuların[141] otoritelere karşı kölecesine yaltaklanmasından pek farklıdır. Gene de güzel söylemiş Alman! Aferin doğrusu! Ama ne olursa olsun ezmeli şu Almanları. Varsın bilim yanları güçlü olsun, gene de ezmeli…

— Neden? diye gülümsedi Alyoşa.

— Eh saçmaladım belki, kabul. Bazen büsbütün çocuklaşırım. Bir şeye sevindim mi kendimi tutamaz, konuştukça konuşurum. Biz burada çene çalarken doktorun işi epey uzadı. Belki "valde"yi, bacaksız Ninoçka'yı da muayene ediyor. Bu Ninoçka hoşuma gitti, biliyor musunuz? Odadan çıkarken bana, "Niçin daha önce gelmediniz?" diye fısıldadı, içten bir sesle, yakınarak! Son derece iyi, zavallı bir kız gibime geliyor…

Alyoşa hararetle,

— Evet, evet, dedi. Buraya her gelişte onun nasıl insan olduğunu daha iyi anlayacaksınız. Böyle insanlarla tanışarak öğreneceğiniz şeyleri değerlendirebilmek için teması kesmemelisiniz. En büyük yararı bundan göreceksiniz.

Kolya duyduğu acıyla,

— Ah, dedi, daha önce gelmediğime çok pişmanım, ne kadar kızıyorum kendi kendime…

— Evet, çok yazık. Zavallı çocuğun ne kadar sevindiğini gördünüz. Ya sizi beklerken çektiği üzüntü!

— Söylemeyin! Büsbütün içim kararıyor. Ama yok, bunu hak ettim: hep gururumdan, bencillik ve gururumdan, alçakça hükmetme hevesimden… Ömrüm boyunca kendimi ne kadar zorlasam kurtulamıyorum bundan. Ancak şimdi fark ediyorum Karamazov, birçok bakımdan alçağım ben!

— Hayır, içinizde bir düzensizlik var, ama gene de iyi insansınız. Bu soylu, aşırı duygulu çocuk üzerindeki etkinizi çok iyi anlıyorum.

Kolya adeta bağırarak,

— Bunu bana siz mi söylüyorsunuz! dedi. Oysa ben, hem kaç kere, deminki gibi beni küçümsediğinizi sanmıştım. Düşüncelerinize ne kadar önem verdiğimi bilseniz!

— Bu derece kuşkulusunuz demek. Bu yaşta! Size bir şey söyleyeyim mi, demin odada anlattıklarınızı dinlerken de çok kuşkulu bir yaratılışınız olduğunu düşünmüştüm.

— Demek düşündünüz? Gördünüz mü, keskin bir görüşünüz var, doğru değil mi? Eminim, kaz hikâyesiydi bu… Tam o sırada birdenbire kabadayılık tasladığım için beni hor gördüğünüzü düşündüm, sizden nefret ettim nerdeyse, zırvalamaya başladım. Sonra (az önce oldu bu, burada) hani “Tanrı olmasa Onu icat etmek gerekirdi” dediğim zaman; sanki ne kadar bilgili olduğumu göstermekte acele ediyor gibiyim… Bu cümleyi bir kitaptan aktardığımı da ekleyeyim. Fakat yemin ederim size, doğru bu, telaşlı atılışım gururumdan değildi: neden olduğunu da bilmiyorum, belki

de sevinçtendi, vallahi sevinçten… Gerçi insanın sevinçten önüne gelenle sarmaş dolaş olmaya kalkışması da ayıp, onu da biliyorum. Yalnız hiç olmazsa beni küçümsemediğinizi, bunun kafamın bir uydurması olduğunu anladım artık. Ah Karamazov, öyle mutsuzum ki! Bazen aklıma neler, neler gelir: herkesin, bütün dünyanın benimle alay ettiği… İşte o zaman ben de dünyayı altüst etme isteğine kapılıyorum…

— Ve çevrenize eziyet ediyorsunuz, diye gülümsedi Alyoşa.

— Çevremdekilere, hele anneme etmediğimi bırakmıyorum. Şimdi, şu anda çok gülüncüm değil mi, doğrusunu söyleyin Karamazov!

— Canım düşünmeyin bunu, hiç aklınıza getirmeyin böyle şeyleri! Hem gülünç olmak da ne demek? Gülünç olan ya da gülünç olduğunu sanan az insan mı var? Zaten zamanımızda yetenekli insanların hemen hepsi gülünç görünmek korkusunun tedirginliği içindedir. Beni şaşırtan, sizin bu duyguya bu kadar erken kapılmanız… Gerçi bu hali epeydir başkalarında da görüyorum ya… Çocuklarda bile görüyoruz. Delilik gibi bir şey bu… Bu aşırı duyarlık içe giren bir şeytan gibi bütün genç kuşağı sardı… Evet, tipik şeytan gibi, diye ekledi Alyoşa.

Bakışını ondan ayırmayan Kolya, Alyoşa'nın bunu hiç gülümsemeden söylediğini gördü. Alyoşa sözünü bitirirken,

— Siz de herkes gibi, yani çokları gibisiniz, ama herkes gibi olmamaya bakmalı.

— Herkes böyle olduğu halde…

— Evet, buna rağmen. Yalnız siz böyle olmayın. Zaten herkesten başkasınız: Bakın, şu anda çirkin ve gülünç halinizi açıklamaktan çekinmediniz. Oysa zamanımızda kim yapar bunu? Hiç kimse. Kimse kendinde kusur görmek ihtiyacı duymuyor. Herkes gibi olmayın, tek başına kalmak pahasına bile ayrılın.

— Eşsizsiniz Karamazov! Hakkınızda yanılmamışım, insanı avutabiliyorsunuz. Ah, sizi öyle arıyordum ki Karamazov, karşılaşmak için ne zamandır fırsat kolladığımı bilseniz! Demek siz de beni düşünüyordunuz, öyle mi? Demin beni düşündüğünüzü söylemiştiniz.

— Evet, sizden söz edildiğini duydum; düşündüm de… Bunu belki biraz da onur meselesi yaparak soruyorsunuz, ama ziyanı yok.

Kolya güçsüz, adeta utançlı bir sesle,

— Biliyor musunuz Karamazov, şu konuşmamız aşk ilanına benziyor, dedi. Gülünç değil mi?

Alyoşa temiz bir gülümsemeyle,

— Hiç gülünç değil, diye karşılık verdi. Gülünç olsa bile önemi yok, çünkü iyi bir anlamı var.

— Doğru söyleyin Karamazov, şu anda yanımda biraz utanıyorsunuz. Gözlerinizden anlıyorum bunu.

Kolya hem kurnaz, hem mutlu bir gülümsemeyle,

— Neden utanıyormuşum? diye sordu.

—Niye kızardınız?

— Siz neden oldunuz… diye güldü Alyoşa ve gerçekten kıpkırmızı oldu. Adeta bozularak,

— Doğrusu biraz utanıyorum, ama neden utandığımı Tanrı bilir… diye utangaç bir tavırla mırıldandı.

— Ah, şu anda bana karşı utanç duyduğunuz için sizi nasıl sevip takdir ettiğimi bilemezsiniz! dedi Kolya. Sonra taşkın bir heyecanla,

— Siz de tıpkı benim gibisiniz! diye bağırdı; yanakları kızarmış, gözleri ışıl ışıldı.

— Şunu da söyleyeyim Kolya, siz hayatta mutsuz olacaksınız.

— Biliyorum, biliyorum. Her şeyi nasıl da önceden kestiriyorsunuz!

— Fakat toplu olarak düşünülürse, gene de hayattan çok memnun olacaksınız.

— Tamam. Yaşayın! Peygambersiniz. Evet, sizinle kaynaşacağız, Karamazov. En çok benimle akran gibi olmanızdan hoşlanıyorum,

Karamazov. Oysa akran değiliz, siz benden kat kat yükseksiniz! Gene de dost olacağız. Biliyor musunuz, bu son ay hep kendi kendime, “Onunla daha ilk karşılaşmada ya ölene kadar dost ya da düşman olacağız!” demiştim.

Alyoşa neşeyle güldü.

— Bunu söylerken de beni seviyordunuz tabii.

— Seviyordum, hem de çok seviyordum. Sizi düşünüyordum hep. Nasıl da her şeyi önceden biliyorsunuz? Hah, işte doktor… Yarabbi, ne diyecek acaba, suratına bakın!

VII

İlyuşa

Doktor, Snigirev'lerin kulübesinden gene kürküne sarınmış, başında şapkasıyla çıkmıştı. Öfkeliydi, pis bir şeye sürünüp kirlenmekten korkar gibi tiksintiyle bakıyordu. Kayıtsız bakışını koridorda gezdirirken Alyoşa ile Kolya'yı gördü, serteldi. Alyoşa kapıdan arabacıya eliyle işaret etti, doktoru getiren araba sokak kapısına yanaştı. Yüzbaşı hemen doktorun peşinden fırladı. İki büklüm olmuş, önünde eğilip bükülerek, son sözünü duymak için onu durdurdu. Yüzü bitkin, bakışı korku doluydu:

— Ekselans, diye başladı; gerçekten mi, ekselans? Sözünü bitirmedi, sadece derin bir kederle ellerini hızlı bir hareketle kenetledi. Ama gene de sanki zavallı çocuğu hakkındaki kararın doktorun şu anda söyleyeceği sözlerden değişebileceğine inanır gibiydi.

Doktor ilgisiz, alışkanlıktan gelme bir ciddilikle,

— Ne yapalım, Tanrı değilim ben, diye karşılık verdi.

— Doktor bey… Ekselans… Yakın mı o şey… yakın mı?

Doktor, hecelere basa basa,

— Her şeye hazır olun! dedi, sonra gözlerini yere indirdi, eşikten arabaya yöneldi.

Yüzbaşı korku içinde,

— Ekselans, Allah rızası için! diye doktoru bir kere daha durdurmak istedi. Artık hiçbir şey mi kurtaramaz onu?

Doktor sabırsızlıkla,

— Elimizde bir şey yok artık, dedi. Gene de şey… Mesela hemen şimdi, vakit kaybetmeden (Doktor "hemen şimdi, vakit kaybetmeden" sözlerini öyle sert, hatta kızgın bir tavırla söyledi ki, yüzbaşı ürperdi birdenbire) hastanızı Siracusa'ya yollayın… Belki iyi gelir… Yeni iklim koşullarında… mümkün olabilir…

— Siracusa'ya mı? diye bağırdı yüzbaşı. Hâlâ bir şey anlamamış gibi bir hali vardı.

Kolya açıklamak için yüksek sesle,

— Sicilya'da bu Siracusa, dedi.

Doktor ona baktı. Yüzbaşı şaşkına döndü:

— Sicilya mı? Aman ekselans, halimizi gördünüz…

Ellerini açarak evin içini gösterdi:

— Peki, ya annemiz, ailem?

— Yoo, ailenizi Sicilya'ya göndermeye gerek yok. Onları Kafkasya'ya göndereceksiniz. Bahar gelir gelmez kızınızı Kafkasya'ya, eşinizi de romatizması için orada bir ılıcaya yollamalısınız. Sonra da Paris'e, ruh doktoru Lapelletier'nin kliniğine gitmesi gerekiyor. Ona bir mektup da verebilirdim… O zaman belki… mümkündü.

Yüzbaşı "umutsuzluk içinde gene elini kolunu sallayarak doktora kulübenin çıplak tahta duvarlarını gösterdi:

— Doktor bey, halimizi görüyorsunuz, doktor bey!

Doktor gülümsedi:

— Orasını bilmem; bilimin bu durumda son çaresinin ne olduğu hakkındaki sorunuzu cevapladım. Bundan ötesi yazık ki…

Doktorun eşikte duran Perezvon'a kuşkuyla baktığını fark eden Kolya yüksek sesle, sertçe,

— Merak etmeyin hekim efendi, köpeğim ısırmaz sizi, dedi. Sesinde öfkeli bir titreyiş vardı. (Sonraları söylediğine göre, "hekim efendi" sözünü hakaret amacıyla kullanmıştı.)

— Neymiş o?

Doktor sert bir hareketle kafasını kaldırdı, Kolya'ya şaşkın şaşkın baktı. Sonra açıklama bekler gibi Alyoşa'ya dönerek,

— Kim bu? diye sordu.

Kolya yeniden atıldı:

— Perezvon'un sahibiyim, hekim efendi. Kimliğimden yana pek meraklanmayın.

Perezvon'u anlayamayan doktor,

— Zvon mu? diye tekrarladı.

— Evet, nereden geldiğini bilmediğiniz bir Zvon![142] Güle güle hekim efendi, Siracusa'da görüşürüz!

Doktor ansızın köpürdü:

— Kim bu? Kim, kim?

Alyoşa kaşlarını çatarak, aceleyle,

— Buralı okul çocuklarımızdan biri, dedi. Afacandır, aldırmayın.

Sonra Krasotkin'e döndü:

— Susun Kolya! İlgilenmeyin onunla doktor bey! diye sinirli bir tavırla ekledi.

Ama fazlasıyla alınan doktor yatışmadı. Ayaklarıyla yere vurarak,

— Dayak, dayak istiyor bu, dayak!

Kolya bembeyaz oldu, gözleri alevlendi. Titrek bir sesle,

— Size bir şey söyleyeyim mi, hekim efendi, bizim Perezvon'un bazen saldırdığı da olur, dedi. İci, Perezvon!

— Kolya, bir kelime daha söylerseniz selamı sabahı keserim sizinle!

— Hekim efendi, Nikolay Krasotkin'e emredebilen tek canlı vardır dünyada, o da bu adam işte! (Kolya, Alyoşa'yı gösterdi.) Onun sözünden çıkamam. Hoşça kalın!

Yerinden fırlayarak kapıyı açtı, hızla iç odaya geçti. Perezvon da peşinden içeri daldı. Doktor birkaç saniye taş kesilmiş gibi Alyoşa'ya bakarak olduğu

yerden kıpırdanamadı. Sonra birden yere tükürdü, hızlı adımlarla arabaya yollandı. Hem yürüyor, hem yüksek sesle,

— Bu… bu… bu… nasıl iş bu! diye tekrarlıyordu.

Yüzbaşı onu arabaya bindirmeye koştu. Alyoşa Kolya’nın ardından içeri girdi. Kolya artık İlyuşa’nın yatağının yanındaydı. İlyuşa onu elinden tutmuş, babasını çağırıyordu. Bir dakika sonra yüzbaşı da geldi.

— Baba, buraya gel baba… biz… diye kekeledi İlyuşa; son derece heyecanlıydı. Ama devam edemedi. Kupkuru kollarını öne uzatarak Kolya ile babasını gücü yettiği kadar kucakladı, kendisi de onlara sokuldu. Yüzbaşı sessiz hıçkırıklarla sarsılıyordu; Kolya’nın dudakları, çenesi titremeye başladı.

— Baba, sana ne kadar acıyorum, baba! diye acı acı inledi İlyuşa.

— İlyuşeçka… canım… doktor dedi ki, iyileşeceksin… mutlu olacağız…

— Ah baba, yeni doktorun ne dediğini biliyorum ben… Duydum!

İlyuşa tekrar olanca gücüyle ikisini kendine doğru çekti, yüzünü babasının omzuna gömdü.

— Ağlama baba… Ben ölünce başka, iyi bir çocuk al… aralarından en iyisini seç, benim adımı ver… benim yerime sev onu…

Kolya, kızgın gibi,

— Sus be babalık, iyileşeceksin sen! diye bağırdı.

İlyuşa devam etti:

— Beni de unutma baba, sakın unutma, mezarıma gel… Biliyor musun baba, seninle gezmeye gittiğimiz büyük taş var ya, oraya göm beni. Akşamları Krasotkin’le gelirsiniz… Perezvon da gelsin! Bekleyeceğim sizi… Baba…

Sesi kesildi. Üçü de sarsılmıştı, konuşmuyorlardı artık. Ninoçka da koltuğunda sessizce ağlıyordu. Hepsinin ağladığını gören anneleri de ağlamaya başladı:

— İlyuşeçka, İlyuşeçka! diye haykırıyordu.

Kolya birdenbire İlyuşa’nın kollarından sıyrıldı. Acele acele,

— Bana izin ver babalık, anam yemeğe bekliyor, dedi. Keşke gelirken haber vereydim! Merak eder… Yemekten sonra hemen gelir akşama kadar yanında kalırım. Neler anlatacağım, neler! Perezvon’u da getiririm, ama şimdilik götüreyim onu, çünkü bensiz dırlanmaya başlar, rahatsız eder seni. Hadi hoşça kal. Dışarıya dar attı kendini. Ağlamamak için çok çalıştığı halde koridorda tutamadı kendini, boşandı. Alyoşa onu o halde buldu.

— Sözünüzü mutlaka tutup gelmelisiniz Kolya, yoksa çocuk çok üzülür.

— Mutlaka! Daha önce gelmediğim için kendi kendimi nasıl kahrediyorum bilemezsiniz!

Kolya gözyaşları içinde konuşuyordu. Ağladığına utanmıyordu artık. O anda yüzbaşı da dışarı fırladı ve hemen kapıyı örttü. Çılgına dönmüştü, dudakları titriyordu, iki gencin önüne dikilerek ellerini havaya kaldırdı. Dişlerini gıcırdata gıcırdata, vahşi bir sesle,

— İyi çocuk falan istemem ben! diye fısıldadı, istemem başka çocuk… “Seni unutursam ey Kudüs, dilim…”

Boğularak sözünü bitiremedi, peykenin önüne bitkin bir halde dizüstü çöktü. Başını yumrukları arasına almış hıçkırıyordu. Tiz, garip sesler çıkarıyor, çığlıklarının içerden duyulmamasına elden geldiği kadar çaba gösteriyordu. Kolya sokağa fırladı. Sert, hırçın bir sesle,

— Hoşça kalın Karamazov! dedi. Siz de gelecek misiniz?

— Akşam mutlaka gelirim.

— Kudüs’ten söz etti: neymiş o?

— Tevrat’tan: “Seni unutursam Kudüs”, yani en değerli şeyimi unutur ya da bir şeyle değişirsem çarpılayım…

— Anladım, yeter. Gelin, siz de gelin akşama. İci Perezvon! diye olanca hiddetiyle bağırdı Kolya; sonra iri, hızlı adımlarla eve yürüdü.

On Birinci Kitap

İvan Fyodoroviç Kardeş

I

Gruşenka'da

Alyoşa, Katedral Meydanı'na, tüccar karısı Morozova'nın evine, Gruşenka'ya yollandı. Kadın sabah erkenden Fenya'yı ona göndermiş, kendisine mutlaka uğraması için rica etmişti. Alyoşa Fenya'yı sorguya çekerek hanımının dünden beri büyük, bambaşka bir üzüntü içinde olduğunu öğrendi. İki ay boyunca, Mitya'nın tutuklanmasından sonra Alyoşa kâh kendiliğinden, kâh Mitya'nın işleri için Morozova'nın evine sık sık gidip gelmişti. Mitya'nın tutuklanışından iki üç gün sonra Gruşenka ağır hastalandı, aşağı yukarı beş hafta yattı. Hele bir hafta hiç kendini bilemedi. Yüzü hayli değişmiş, sararmış, zayıflamıştı. Ama iki haftadır sokağa çıkabiliyordu artık. Alyoşa onu bu yeni haliyle daha çekici buluyordu. Hoşlandığı bakışları daha keskinleşmiş, daha bir anlam kazanmıştı. İç dünyasında da bir değişiklik seziliyordu; sakindi, iyiliğe geri dönülmez bir kesinlikle yöneldiği belliydi. Alnında, kaşları arasında ince, dikine bir çizgi belirmişti. Bu onun sevimli yüzüne içine kapanık, hatta ilk bakışta ağır, düşünceli bir görünüm veriyordu. Eski hoppalığından eser kalmamıştı. Alyoşa bir de şunu tuhaf buluyordu: talihsiz kadın başına gelen bütün felaketlere; nişanlandığı anda sözlüsünün korkunç bir cinayetle suçlanmasına, geçirdiği hastalığa, ne olacağı şimdiden bilinen mahkeme kararına rağmen gene de eski günlerdeki neşesini kaybetmemişti. Önceleri gururla bakan gözlerinde şimdi bir yumuşaklık ışıltısı parlıyordu. Gene de… bazen, seyrek de olsa bu gözlerde pek hayra alamet olmayan kıvılcımlar görünüyordu. Kalbini eski bir kuşkunun sıktığı anlarda oluyordu bu… Bu duygusu sönmemiş, hatta daha da güçlenmişti, konu hep aynıydı: Katerina İvanovna… Hasta döşeğinde bile onu anmıştı Gruşenka! Elinde fırsat olduğu halde Mitya'nın ziyaretine gitmeyen Katerina İvanovna'yı acı acı kıskandığını anlıyordu Alyoşa. Bütün bunlar onun için hayli çetin bir bilmeceydi, çünkü Gruşenka yalnız ona açılıyor, durmadan akıl danışıyordu. Oysa Alyoşa bazı durumlarda ne diyeceğini kestiremiyordu.

Kaygılı bir tavırla gelen Alyoşa, Gruşenka'yı evde buldu; yarım saat kadar önce Mitya'dan dönmüştü. Kadının karşılamak için koltuğundan aceleyle fırlayışından onu sabırsızlıkla beklediğini anladı. Masada bir deste kâğıt vardı. Masanın bir yanındaki deri divana yatak serilmişti, yatakta yan uzanmış bir halde sabahlıkla, kâğıttan bir takke giyen Maksimov

oturuyordu. Tatlı tatlı gülümsemesine rağmen hasta, bitkin görünüyordu. Evsiz barksız ihtiyar iki ay önce Gruşenka ile birlikte Mokroye'den dönmüştü. O zamandan beri onda kalıyordu.

O günkü yağmurlu, puslu havada sırsıklam olmuş, korkuyla divana ilişerek ürkek, yalvaran bir gülümsemeyle gözlerini sessizce ona dikmişti. Bir yandan bütün varlığını saran keder, öte yandan hastalığın başında basan ateş, döndükleri ilk yarım saatte çeşitli işler arasında Maksimov'u adeta unutturdu Gruşenka'ya. Sonra birden bakışını ona dikince zavallı Maksimov şaşkın bir tavırla gözlerinin içine bakarak sırıttı. Gruşenka Fenya'yı çağırıp ihtiyarın karnını doyurmasını söyledi. O gün Maksimov aynı yerde kıpırdanmadan oturdu. Hava kararıp pancurlar örtülünce Fenya, hanımına,

— Gece de burada mı kalacaklar? diye sordu.

— Evet. Divana ser yatağını.

Maksimov'a durumunu etraflı olarak sorduktan sonra, şu sıralar gidecek yeri olmadığını öğrendi. "Velinimetim Bay Kalganov artık beni evinde barındıramayacaklarını söylediler, bir de beş ruble bağışladılar…" Gruşenka acıyan bir gülümsemeyle "Ne yapalım, burada kal bari," dedi. İhtiyar bu gülümsemeden sarsıldı, dudakları titredi, minnetinden ağlamaya başladı. O günden sonra evsiz barksız ihtiyar sığıntı Gruşenka'ya postu serdi. Kadının hastalığında bile gitmedi. Fenya ve Gruşenka'ya aşçılık yapan annesi onu atmadılar, eskisi gibi yemeğini veriyor, yatağını yapıyorlardı. Zamanla Gruşenka alıştı ona, Mitya'dan gelince, (henüz iyileşmeden, ayağa kalkar kalkmaz gitmeye başlamıştı) efkâr dağıtmak için "Maksimuşka"yı karşısına alıp çene çalardı; ihtiyar bazen ipe sapa gelir laflar da edebiliyordu. Sonunda Gruşenka onsuz yapamaz oldu. Alyoşa'dan başka hemen hiç kimseyi evine almıyordu, ama o da her gün uğramıyor, üstelik çok kalmıyordu. Gruşenka'nın ihtiyar tüccarı o sırada artık iyice ağırlaşmış yatıyordu; şehirdekilerin söyleyişiyle "bir ayağı çukurdaydı". Gerçekten, Mitya'nın yargılanmasından bir hafta sonra öldü. Ölümünden üç hafta önce yaklaşan sonunu hissetmiş, oğullarını karılarıyla, çocuklarıyla yukarı çağırarak onu bundan sonra yalnız bırakmamalarını emretmişti. Gruşenka'ya o andan itibaren kapısını kapamış, hizmetkârlarına, gelecek olursa tarafindan, "uzun, neşeli ömürler dilediğini, onu unutmasını

emrettiğini” söylemelerini sıkı sıkı tembihlemişti. Ama Gruşenka hemen hemen her gün sağlık haberlerini sorduruyordu.

Kâğıtları masaya fırlatarak,

— Hele şükür, geldin! diye sevinçle atıldı Alyoşa’ya. Maksimuşka belki gelmezsin diye beni öyle korkuttu ki… Çok ihtiyacım var sana! Geç masaya, kahve ister misin?

Alyoşa masaya yerleşti.

— Fena olmaz, acıktım,

— Gördün mü; Fenya, çabuk bir kahve! Fenya! Ne zamandır senin için kaynayıp duruyor. Börekleri de getir ama sıcak olsun. Aman Alyoşa, bu börekler yüzünden bugün kopan fırtınayı bilemezsin! Bunlardan hapishaneye götürdüm ona… İnanır mısın, yemeden önüme fırlattı, birini yere atıp çiğnedi. “Gardiyana bırakacağım,” dedim. “Akşama kadar yemezsen öfkenin zehiriyle karın doyuruyorsun demektir!” Kalktım gittim. Gene kavga ettik, inanır mısın! Her gidişimde öyle.

Gruşenka bunları soluk almadan, heyecanla söyledi. Maksimov ürkmüştü, yere bakarak sırıtıyordu.

— Gene ne oldu, niye kavga ettiniz?

— Aklımdan bile geçmeyen bir nedenle… Düşün, beni o “eskisi”nden kıskanıyor. “Ne diye bakıyorsun o herife? Demek geçindirmeye başladın onu, öyle mi?..” Kıskanmadan edemiyor! Gece gündüz hep kıskanıyor. Geçen hafta Kuzma’yı bile kıskandı.

— Ama “eskisi’ni biliyordu…

— Tabii ya. İlk günden beri biliyordu; bugün durup dururken bastı azarı. Söylediklerini tekrarlamaya utanıyorum. Aptal! Ben çıkarken Rakitka girdi. Belki Rakitka kışkırtıyor onu, ne dersin?

Gruşenka son sözleri dalgın bir tavırla ekledi.

— Seviyor seni o, mesele bu, çok seviyor. Şimdi üstelik sinirli de…

— Nasıl olmasın, yarın yargılanacak; yarın olacaklar hakkında biraz konuşayım diye gitmiştim, bunları düşünmeye bile korkuyorum! “Sinirli” diyorsun, bir de benim nasıl sinirli olduğumu düşünsene… Kalkmış Polonyalının lafını ediyor! Ahmak! Maksimuşka’yı kıskanmıyor ama…

— Eşim de beni çok kıskanırdı, diye lafa karıştı Maksimov.

Gruşenka isteksiz isteksiz güldü.

— Seni mi kıskandı, kimden kıskanabildi seni?

— Hizmetçi kızlarımızdan…

— Bırak şimdi Maksimuşka, şakanın sırası değil, kızıyorum. Böreklere de göz dikme, vermem; dokunuyor sana, içki de vermem. Bir de bununla uğraş, düşkünler yurduna döndü burası vallahi!

Maksimov ağlamaklı oldu:

— İyiliklerinize layık değilim, alçağım… İyiliklerinizi benden daha faydalı kimselere yapın siz!

— Faydasız insan var mı Maksimuşka, kimin kimden daha faydalı olduğunu ne bilirsin? Yerin dibine batsın şu Polonyalı, üstelik hastalandı bugün! Ona da gittim. Şimdi inadıma börek de yollayacağım; göndermemiştim ama, Mitya gönderdim diye iftira attı bana; şimdi bile bile göndereceğim işte, inadıma! Bak, Fenya mektup getiriyor: tamam, dediğim gibi gene Polonyalılardan, gene para istiyorlar!

Gerçekten Mussyaloviç pek uzun, her zamanki gibi tumturaklı bir mektup yollamıştı; mektubunda ödünç olarak üç ruble istiyordu. Mektubun içinde üç aylık bir senet de vardı; senedi Vrublevski de imzalamıştı. Gruşenka’nın “eskisi”nden aldığı kaçıncı senetli mektuptu bu! İki hafta önce, hastalığı geçince başlamıştı. Gruşenka hastalığı sırasında Polonyalıların onu yoklamaya geldiklerini biliyordu, ilk aldığı mektup büyük bir kâğıda yazılmış, iri bir aile mühürüyle mühürlenmişti. Yazılış şekli karışık, ağdalıydı. Gruşenka yarısına kadar okuyup bir şey anlamayınca bir kenara attı. Ertesi gün ikinci bir mektup geldi. Mussyaloviç çok kısa bir zaman için iki bin ruble ödünç istiyordu. Gruşenka bu mektubu da karşılıksız bıraktı. Arkasından mektuplar her gün gelmeye başladı; hepsi böyle ağdalı bir dille yazılmıştı. Yalnız istenen paranın miktarı gitgide yüz rubleye, sonra yirmi

beşe, ona kadar indi. Sonunda yolladıkları bir mektupta Polonyalılar sadece bir ruble istediler, bu mektuba da ikisinin imzasıyla bir senet eklemişlerdi. Gruşenka birdenbire acıdı onlara. O gün, hava kararınca bir aralık gitti yanlarına; ikisini de tam bir sefalet içinde buldu. Yiyecekleri, yakacakları, sigaraları yoktu, ev sahiplerine de borçlanmışlardı. Mokroye'de Mitya'dan kazandıkları iki yüz ruble erimiş gitmişti. Gruşenka'yı şaşırtan, Polonyalıların onu kafa tutarcasına kibirli, etiketli davranışlarla ve şişirme laflarla karşılamalarıydı. Genç kadın buna sadece güldü ve "eskisi"ne on ruble verdi. Hemen o gün, gülerek, Mitya'ya da anlattı bunu. Mitya hiç kıskançlık göstermedi. Ama Polonyalılar o günden sonra Gruşenka'ya iyice asılmaya, para isteğiyle her gün mektup bombardımanına tutmaya başladılar. Kadın her gün azar azar yolluyordu. Mitya'nın bugün nedense kıskançlık damarı kabarıvermişti.

Gruşenka, Alyoşa'ya aceleyle,

— Budala gibi, Mitya'ya giderken bir koşu uğrayıverdim ötekine, diye anlatıyordu, hastalanmıştı bizim eski pane… Gülerek anlatıyordum Mitya'ya: Bak, benim Polonyalının gitarla eski şarkılar söylemek esmiş aklına. Duygulanıp da ona varacağımı sanıyor galiba… Ben bunu söyler söylemez Mitya bir fırlasın ayağa, başlasın bana ağzına geleni savurmaya… Ben de şimdi inadıma Polonyalılara börekler yollayacağım!

Hizmetçiye döndü:

— O kızcağızı mı göndermişler, Fenya? Ver şu üç rubleyi, kâğıda da beş on börek sar, götürüp versin. Alyoşa, börek yolladığımı Mitya'ya mutlaka anlat.

Alyoşa gülümsedi.

— Dünyada söylemem.

— Yaa… Üzülür mü sanıyorsun? Kıskanması da yalandan, merak etme, yoksa vızgelir ona!

— Nasıl yalandan?

— Budalasın Alyoşenka. Zekân var, ama gene de bunlara akıl erdiremiyorsun. Beni kıskanmasına kızmam ben, hatta kıskanmazsa içerlerim, öyleyim ben. Kıskançlığa darılmam. Benim kalbim de zalim, ben

de kıskanırım. Ama beni sevmediğine, yalandan kıskandığına yanıyorum! Kör değilim ya! Demin bana öbürünü, şu Katya'yı açtı; durup dururken, yok şöyleymiş de böyleymiş: onu kurtarmak için Moskova'dan bir doktor, ayrıca en birinci, en bilgili avukatı getirtmiş. Yüzüme karşı onu övdüğüne göre seviyor demektir; hayasız herif! Kendisi bana karşı suçlu olduğu için beni suçlayıp her şeyi bana yüklemek istiyor: "Sen benden önce Polonyalıylaydın, benim de Katka ile birleşmemden bir şey çıkmaz!" Böyle bu! Bütün suçu bana yıkmak istiyor. Mahsus çattı diyorum sana, ama ben de yapacağım…

Gruşenka ne yapacağını söylemedi, gözlerini mendille örterek hıçkıra hıçkıra ağlamaya koyuldu.

— Katerina İvanovna'yı sevmiyor o, dedi kesinlikle Alyoşa.

Gruşenka mendili gözlerinden kaldırmadan,

— Sevip sevdiğini pek yakında anlarım ben! dedi. Sesi tehdit doluydu; yüzü kasıldı.

Alyoşa bu tatlı, sakin, neşeli yüzün bir anda nasıl çatıldığını, hırçınlaştığını görüyor, üzülüyordu.

Gruşenka ansızın,

— Bu saçmalıklar yeter! diye kesti. Seni bunları dinlemek için çağırmadım. Kuzum Alyoşa, yarın ne olacak, yarın? Bana azap veren bu. Azap duyan da yalnız benim. Hepsine bakıyorum, kimsenin umurunda değil, ilgilenen yok. Düşünüyor musun yarın ne olacağını; yarın yargılanacak… Anlat bana, nasıl olacak bu yargılama? Öldüren uşaktır, uşak; o giyer mi? Kimse savunmayacak mı onu? Uşağı çağırdıkları bile yok, değil mi?

Alyoşa düşünceli bir tavırla,

— Sıkı bir sorguya çektiler, dedi, ama hepsi suçlu olmadığı kanısına vardı. Şimdi çok hasta, yatıyor. O zamandan beri saraya tutulmuş. Gerçekten hasta.

— Yarabbim; bir de sen şu avukata git Alyoşa, baş başa konuş onunla. Petersburg'dan üç bine getirtmişler.

— Üçümüz verdik üç bini: ben, kardeşim İvan ve Katerina İvanovna. Doktoru, iki bine Katerina İvanovna kendisi getirtti. Avukat Fetükoviç daha fazla isteyecekti, ama dava bütün Rusya'da duyulmuş; gazeteler, dergiler hep yazdı bunu… Fetükoviç bu işi daha çok ün için aldı, sayılı bir dava çünkü. Dün gördüm onu.

— Ne yaptın, konuştun mu? diye telaşla atıldı Gruşenka.

— Dinledi beni, bir şey söylemedi. Yalnız belirli bir düşünceye vardığını açıkladı. Ama sözlerimi de hesaba katacağını söyledi.

— Ne hesaba katması! Hay düzenbazlar, mahvedecekler onu! Peki, öteki doktoru ne diye getirtmiş, ne gereği vardı?

— Bilirkişi olarak. Ağabeyimin deli olduğunu, delilik anında vurduğunu kanıtlamak istiyorlar. Ama ağabeyim buna razı olmaz.

— Öldürmüş olsa, doğruydu bu… Deliydi o zaman, tam anlamıyla deli! Hep ben rezil karı suçluyum, ben! Ama öldürmedi ki o, öldürmedi! Oysa bütün şehir ona çullanıyor… Fenya'nın tanıklığından bile onun öldürdüğü çıkıyor. Ya bakkal dükkânında, lokantada o memurun anlattıklarını duymayan kalmadı! Hepsi düşman kesilmiş, aleyhinde atıp tutuyorlar.

— Evet, tanıklar çoğaldı, dedi Alyoşa donuk bir sesle.

— Grigori de, Grigori Petroviç yani, kapının açık olduğunda ısrar ediyor, bir türlü dediğinden dönmüyor. Gittim, görüştüm onunla. Üstelik haşladı beni.

— Evet, dedi Alyoşa, ağabeyime karşı belki en güçlü tanık da o.

Gruşenka kaygılı, esrarlı bir tavırla,

— Mitya'nın deli olduğuna gelince, gerçekten öyledir o, dedi. Sana bunu çoktandır söylemek istiyordum Alyoşenka: her gün ona gidip geliyorum, şaşıyorum doğrusu. Bana şu sıralar neler anlatıyor bilemezsin. Dediklerinden hiçbir şey anlamıyorum. İlkin, büyük laflar ediyor besbelli, aklımın kıtlığından anlamıyorum, diyordum. Sonra baktım, bir bebek tutturdu, ne bebeği ise… "Bebek neden fakirmiş? Bebek yüzünden Sibirya'ya gideceğim… Katil değilim ama Sibirya'ya gitmem gerek!" Ne bebeği bu, Tanrı bilir! Konuşurken dayanamadım, ağlayıverdim, öyle güzel

söylüyordu ki! Kendisi de ağlıyordu; o zaman ağlamaya başladım işte. Birdenbire öptü beni, eliyle kutsadı. Nedir o Alyoşa, anlat bana, ne “bebeği”ymiş bu?

— Rakitin ona dadandı nedense. Ama bu Rakitin’in etkisiyle değil… Dün gitmedim ona, bugün gideceğim.

— Hayır, Rakitka değil bu; kardeşi İvan Fyodoroviç aklını karıştırıyor onun…

Gruşenka birdenbire yutkundu, sustu.

Alyoşa şaşkınlıkla gözlerini ona dikti. Gruşenka kıpkırmızı kesildi, bozuldu.

— Aah… Ben öyleyim işte… Gevezelik ettim! Dur Alyoşa, oldu olacak; madem ağzımdan kaçırdım, hepsini dosdoğru söyleyeceğim: iki kere geldi ona İvan Fyodoroviç. İlk defa buraya geldiği zaman: ben hastalanmadan önce; Moskova’dan acele acele gelmişti. İkinci olarak bir hafta önce uğradı; Mitya’ya, sana söylememesini, bunu hiç kimseye açmamasını tembih etti, gizli gelmişti.

Alyoşa derin derin düşünüyordu, işittiği haber onu etkilemişti. Ağır ağır,

— Kardeşim İvan, Mitya’nın işini konuşmaz benimle, dedi. Zaten bu iki ay içinde pek az görüştük. Geldiğim zamanlar hiç memnun görünmüyordu, ben de üç haftadır uğramıyorum ona artık. Eveet… Bir hafta önce oraya gittiğine göre… evet. Mitya’da bu hafta içinde bir değişme var.

— Hem de ne değişme! Bir sır aralarında, sır! Mitya kendisi, sırları olduğunu söyledi. Hem öyle bir sır ki, Mitya’nın huzuru iyice kaçtı. Oysa önceleri pek neşeliydi; şimdi de neşeli ama, başını şöyle sallayıp odada dolaşmaya, sağ eliyle şakağındaki saçları çekiştirmeye başladı mı içinin rahat olmadığını anlıyorum. Önceleri pek neşeliydi, hatta bugün bile bir aralık…

— Sinirliydi dedin ya?

— Evet hem sinirli, hem neşeli. Sinirleniyor, bir dakika sonra gene neşeleniyordu; ardından birdenbire tekrar sinir basıyordu. Hem biliyor

musun Alyoşa, şaşıyorum ona; önünde bu kadar korkunç bir şey varken bazen olur olmaz yerde kahkahayı basıyor. Kendisi de bebek gibi vallahi…

— Bana İvan'ın gelişini açmamanı tembihlediği doğru mu? "Söyleme" mi dedi?

— Evet, "Söyleme" dedi. En çok senden çekiniyor. Sır olduğunu söyledi; kendisi öyle dedi, sırmış!

Gruşenka birden heyecanlanarak,

— Kuzum Alyoşa, ne olursun git öğren, ne sırrıymış bu. Öğren, sonra gel bana anlat. Beni de rahata kavuştur; bileyim acı kaderimi ben de! Bunun için çağırdım seni.

— Seninle ilgili mi sanıyorsun? Böyle olsa, yanında sırdan söz açmazdı.

— Bilmem. Belki bana söylemek istiyor da cesaret edemiyor. Hazırlık yapıyor… Sır var, dedi, ama ne sırrı olduğunu söylemedi.

— Sen ne düşünüyorsun?

— Ne düşüneyim? Sonum geldi artık — düşündüğüm bu. Üçü birleşmiş, sonumu hazırlamışlar; çünkü işin içinde Katka da var. Hep bu Katka, her şey onun başı altından çıkıyor! "O şöyleymiş, o böyleymiş…" Demek ben öyle değilim. Bunu şimdiden söylüyor, şimdiden hazırlıyor beni. Aklına beni bırakmayı koymuş, bütün sır bu. Üçünün beraberce kararlaştırdığı bu: Mitka, Katka ve İvan Fyodoroviç… Sana çoktandır bir şey sormak istiyorum Alyoşa: bir hafta önce bana, İvan'ın Katka'ya âşık olduğunu açıkladı; sık sık gidiyormuş ona… Söylediği doğru mu, değil mi? Elini vicdanına koy da söyle, acıma.

— Yalan söylemem sana. İvan'ın Katerina İvanovna'ya âşık olduğunu sanmam.

— Ben de öyle düşündüm. Uyduruyor bana utanmaz herif, yalan! Demin beni kıskanması da sırf ilerde her şeyi bana yüklemek için… Aptaldır o, izini belli etmemeyi beceremez, içi dışı bir; öyledir o… Ama bunu komam onun yanına, komam! "Sen öldürdüğüme inanıyorsun!" diyor. Bana diyor bunu, bana! Başıma kakıyor bunu! Tanrı bağışlasın onu… Ee, hele dur: şu

Katka’nın mahkemede benden çekeceği var! Bir tek söz söyleyeceğim orada… Her şeyi açıklayacağım!

Gruşenka yeniden acı acı ağlamaya başladı.

Alyoşa yerinden kalktı.

— Sana şunu kesin olarak söyleyebilirim Gruşenka. Her şeyden önce Mitya yalnız seni, dünyada her şeyden çok ve yalnız seni sever; buna inan. Biliyorum, iyice biliyorum bunu. İkinci olarak, sırrını öğrenmek için ağız arayacak değilim, ama bugün kendisi söylerse sana söylemeye söz verdiğimi saklamayacağım. O zaman hemen bugün gelir anlatırım sana. Yalnız… bana göre Katerina İvanovna’nın adı bile yok, başka bir şey bu. Kesinlikle öyle… Katerina İvanovna ile ilgili olacağını hiç sanmam, benzemiyor. Şimdilik hoşça kal!

Alyoşa Gruşenka’nın elini sıktı. Gruşenka hâlâ ağlıyordu. Genç adam, kadının sözlerine pek inanmadığını görüyordu, ama gene de, içini döktüğü, acılarını döktüğü için ferahlamıştı. Gruşenka’yı bu halde bırakmaya gönlü razı değildi, ama acele ediyordu. Yapılacak pek çok işi vardı.

II

Hasta Ayak

İlk işi Bayan Hohlakova'nın evindeydi. Bunu bir an önce toparlayıp Mitya'ya geç kalmamak için acele acele gitti oraya.

Bayan Hohlakova üç haftadır keyifsizdi; ayağından biri şişmişti nedense. Hohlakova yataklık hasta değildi, ama çekici, zarif bir sabahlıkla odasında kanepeye uzanmıştı. Alyoşa bir gün, saf bir gülümsemeyle, kendi kendine, Bayan Hohlakova'nın hastalığına rağmen pek şıklaştığını söylemişti: çeşitli başlıklar, fiyonklar, açık bluzlar ortaya çıkmaya başlamış… Alyoşa nedenini az çok kavramakla beraber bu düşünceleri gereksiz saydığı için üzerinde durmuyordu. Son iki aydır Bayan Hohlakova'da başka misafirler arasında genç Perhotkin görünmeye başlamıştı. Alyoşa oraya dört gündür gitmemişti, gelince doğruca Liza'ya geçmek istedi, onunla görüşecekti çünkü. Liza bir gün önce hizmetçisiyle "çok önemli bir iş için" hemen onu görmek istediği haberini yollamıştı. Alyoşa bazı nedenlerden merak etti bunu. Fakat hizmetçi, geldiğini Liza'ya haber verene kadar Bayan Hohlakova da gelişini duymuş, "beş dakika için" yanına çağırmıştı. Alyoşa, Liza'ya önce gitse, orada otururken kadının ikide bir yanlarına adam koşturacağını bildiği için kıza gitmeden annesinin isteğini yerine getirmeye karar verdi. Bayan Hohlakova olağanüstü süslü bir kıyafette, belli edecek kadar sinirli, heyecanlı bir halde kanepesine uzanmıştı. Alyoşa'yı sevinç çığlıklarıyla karşıladı.

— Yüzyıllar, yüzyıllar oldu sizi görmeyeli! Tam bir hafta geçti, insaf yok mu sizde; şey… değil, dört gün önce, çarşamba günü gelmiştiniz… Lise'e geldiniz, değil mi? Eminim, ben duymayayım diye, parmak uçlarına basarak doğruca ona geçecektiniz. Canım, kuzum Aleksey Fyodoroviç, Lise'i ne kadar merak ettiğimi bir bilseniz! Neyse, bu sonra. Gerçi en önemlisi, ama en sonraya kalsın. Azizim Aleksey Fyodoroviç, Liza'mı size emanet ediyorum. Staretz Zosima'nın ölümünden sonra —Tanrı ruhunu huzura kavuştursun!— (Bayan Hohlakova istavroz çıkardı) size bir keşiş gözüyle bakıyorum. Gerçi yeni kılığınız size pek yakışmış ya… Böyle usta terziyi nereden buldunuz? Yo, hayır, önemli olan bu değil, hayır, bu da sonra! Kusura bakmayın, size bazen kısaca Alyoşa diyorum; yaşlılığıma bağışlayın.

Bayan Hohlakova işveli işveli gülümsedi. Sonra,

— Ama bu da sonra, diye devam etti. Asıl önemli konuyu tamamlayalım. Lütfen, ben lafa dalınca, “Hani o önemli şey?” diye hatırlatıverin. Hoş, şu anda en önemlisinin ne olduğunu bilecek halde değilim ya… Aleksey Fyodoroviç, Lise size verdiği o çocukça evlenme sözünü geri alınca, bunun, uzun zaman koltuğunda çakılı kalmış hasta bir kızın çocukça hayali olduğunu anladınız tabii. Çok şükür yürüyor artık. Şu yeni doktor, Katya’nın talihsiz ağabeyiniz için Moskova’dan getirttiği doktor… Şey, yarın ağabeyiniz… Neyse, açmayalım bunu! Yarını düşündükçe ölecek gibi oluyorum. En çok meraktan… Kısacası, bu doktor dün bize de geldi, Lise’i gördü. Vizitesine elli ruble verdim. Ah bu da o değil, başka şey! Görüyorsunuz, bütün bütüne şaşırdım. Acele ediyorum, ama nedenini bildiğim yok. Zaten artık beynim durdu. Her şey önümde bir yumak gibi dolaştı sanki. Korkarım, canınız sıkılıp “pır” diye kaçacaksınız buradan, ondan sonra sizi yakalayana aşkolsun! Aman Yarabbi, niye böyle oturuyoruz? Hepsinden önce kahve gelmeli. Yuliya, Glafira, kahve!

Alyoşa hemen teşekkür etti, kahveyi yeni içtiğini söyledi.

— Kimde içtiniz?

— Agrafena Aleksandrovna’da.

— A, şey… o kadında mı? Aah, hepsini mahveden o, odur! Ama bilmem ki, onun da bir azize olduğunu söylüyorlar; geçmiş ola! Daha önce, gerektiği zaman olmalıydı, neye yarar şimdi? Susun Aleksey Fyodoroviç, susun, size o kadar çok şey söylemek istiyorum ki, hiçbirini söyleyemeyeceğim galiba. Bu müthiş dava… mutlaka gideceğim mahkemeye, hazırlanıyorum; salona koltukta götürecekler beni. Oturabilirim artık, yanımda adamlarım da olacak… Tanıklık edeceğim, biliyor musunuz? Nasıl konuşacağım, nasıl konuşacağım! Ne söyleyeceğimi de bilmiyorum. Yemin ettiriyorlar galiba, öyle mi?

— Evet, ama gidebileceğinizi sanmıyorum.

— Yo, oturabilirim; ayy… şaşırtıyorsunuz beni! Bu dava, bu vahşilik, sonra hepsi Sibirya’ya gidecek, kimi de evlenecek; her şey göz açıp kapayana kadar geçiyor, değişiyor, sonu hiç, hepsi ihtiyarlıyor, bir ayakları çukura eriyor. Aman olsun, yoruldum ben. Şu Katya, —cette charmante

personne[143] — bütün umutlarımı kırdı: şimdi ağabeyinizin peşinden Sibirya'ya gidecek, öbür kardeşiniz de onun ardına düşecek; dolaydaki şehirlerden birinde oturacak, hepsi birbirlerini hırpalayacaklar. Deli ediyor beni bu, duyuldu her yanda: Petersburg'da, Moskova'da bütün gazeteler milyon defa yazdılar. Ha şey, düşünün bana bile takılıyorlar: güya ağabeyinizin "pek aziz dostu" imişim; asıl çirkin kelimeyi ağza almak istemem. Düşünsenize bunu bir kere!

— Olamaz! Nerede, nasıl yazdılar?

— Şimdi göstereceğim. Dün aldım; hemen okudum. Burada işte; Petersburg'da çıkan Söylenti'de… Söylenti bu yıl çıkmaya başlamış, söylentilere bayıldığım için abone oldum, ama başıma belayı almışım: buymuş söylenti… İşte şurası, şu kısmı okuyun. Bayan Hohlakova yastığın altından bir gazete yaprağı çekip Alyoşa'ya uzattı. Üzgün değildi, daha çok dermansız bir hali vardı. Belki gerçekten kafasında her şey topaklanıp karışmıştı. Gazetedeki haber oldukça dikkate değerdi; şüphesiz, ona hayli dokunan yanı vardı. Bereket Hohlakova o anda dikkatini bir noktaya toplayabilecek gibi değildi; bu yüzden bir dakika sonra haberi de, gazeteyi de unutabilir, bambaşka bir konuya geçebilirdi. Müthiş davanın bütün ülkede duyulduğunu Alyoşa çoktandır biliyordu. Gerçek, doğru haberler arasında son iki ay içinde ağabeyi, tüm Karamazov'lar, hatta kendisi hakkında ne ipe sapa gelmez haberler, yazılar okumuştu. Hatta gazetelerden biri güya onun, ağabeyinin cinayetinden sonra korkudan bir köşeye çekildiğini, rahip olduğunu yazmıştı. Başkası bunu yalanlıyor, tam tersine, Alyoşa'nın Staretz Zosima'sıyla manastırın para sandığını kırarak "manastırdan tüydüğünü" öne sürüyordu. Söylenti'deki yeni haberin başlığı şuydu: "Skotoprigonyevsk'ten Karamazov davasına…" (Evet, neyleyelim şehrimizin adı Skotoprigonyevsk'tir;[144] bunu şimdiye kadar açıklamak istememiştim.) Haber kısaydı, Bayan Hohlakova'nın açıktan açığa sözü edilmiyordu, zaten yazıda hiç ad verilmemişti. Yazıda, gürültülü dava sahibinin ordudan emekliye çıkarılmış bir subay; küstah, tembel, köleliği tutan, vaktini âşıkdaşlıkla geçiren ve özellikle "yalnızlıktan canı sıkılan bayanlar" üzerinde etki uyandıran birisi olduğu söyleniyordu. Güya, yetişkin bir kız anası olduğu halde gençlik taslayan böyle canı sıkkın bir dul, suçun işlenmesinden iki saat önce, birlikte altın madenlerine kaçmak koşuluyla adama üç bin ruble önermiş. Ama canavar, "kırklık dilberiyle" Sibirya'ya taşınmaya, aynı üç bini elde etmek için babasını vurmayı üstün

tutmuş. Bunu da kimseye hesap vermeden yapabileceğini ummuş. Bu oynak dilli bildiri, gereken şekilde baba katline ve eski kölelik yasasına karşı soylu bir öfkeyle sona eriyordu.

Alyoşa ilgiyle okuduktan sonra kâğıdı katlayıp Bayan Hohlakova'ya geri verdi.

— Ben değilim de kim bu? diye yeniden cıvıldamaya başladı Hohlakova. Bir saat önce ona altın madenlerine gitmeyi öneren bendim. Sonra da… "Kırklık dilber"! Amacım bu değildi ki… Mahsus bu… Cenabı Hak şu kırklık dilberi günahına yazmasın; benim bağışladığım gibi… Fakat bu… bunu kimin yazdığını biliyor musunuz? Arkadaşınız Rakitin.

— Belki, dedi Alyoşa. Gerçi ben bir şey duymadım ya…

— O, mutlaka o! Kovdum onu… Meseleyi biliyorsunuz, değil mi

— Evinize bir daha gelmemesini söylediğinizi biliyorum, ama neden… sizden duymadım.

— Ya, ondan duydunuz demek! Hakkımda epey atıp tutuyor, değil mi?

— Evet ama, o herkes için yapar bunu. Yalnız kapınızı ona kapatmanızın nedenini Rakitin'den duymamıştım. Zaten pek seyrek karşılaşıyoruz. Arkadaşlık ettiğimiz yok.

— Öyleyse size hepsini açacağım, ne yapayım, günahımı da açıklayayım, çünkü bir nokta var ki, suçlu benim belki. Ama o kadar ufak, minnacık bir noktacık ki, varlığıyla yokluğu bir… Bakın canım (Bayan Hohlakova birdenbire cilveli bir tavır takındı, dudaklarında sevimli, esrarlı bir gülümseme belirdi); bakın, içime bir şüphe girdi… bağışlayın beni Alyoşa, sizinle bir anne gibi, yo, hayır… tam tersine, sizi babam kabul ederek konuşacağım. Annelik bu duruma uygun değil: Staretz Zosima'nın karşısında günah çıkarıyormuşum gibi… en uygunu bu, demin size keşiş demiştim zaten, işte şu zavallı delikanlı, arkadaşınız Rakitin… (Aman Yarabbi, ona darılmak da elimden gelmiyor bir türlü! Kızıyorum, öfkeleniyorum, ama pek o kadar değil.) Kısacası bu uçarı delikanlı bana âşık olmaya kalkışmış sanıyorum. Bunu sonradan birdenbire fark ettim. Başlangıçta, yani şöyle bir ay kadar önce ziyaretlerini sıklaştırdı, hemen her gün gelmeye başladı. Oysa tanışıklığımız yeni değildi ki… Bir şeyden

haberim yok… Sonra birdenbire, kafamda şimşek çaktı sanki… hayretle bir şeyler sezmeye başladım. Tabii biliyorsunuz, iki aydır burada memur olan şu alçakgönüllü sevimli ve değerli genç Pyotr İlyiç Perhotkin'i evime kabul ediyordum. Çoğu zaman siz de ona rastladınız. Değerli, ciddi bir adam, değil mi? Üç günde bir geliyor, her gün değil; (keşke her gün gelse!) Daima çok iyi giyinir; ben gençliği severim Alyoşa, hele sizin gibi yetenekli, alçakgönüllü olanları… Onda adeta bir devlet adamı zekâsı var, konuşması öyle tatlı ki, mutlaka bir şeyler yapacağım onun için… Yarının diplomatı bu çocuk. O korkunç günde, gece vakti gelerek beni ölümden kurtardı adeta. Dostunuz Rakitin de kocaman pabuçlarını halının üstünde sürüye sürüye geliyordu. Uzatmayalım; bana bir şeyler sezdirmeye başladı. Bir gün ayrılırken elimi nasıl sıktığını hiç unutmam! Elimi sıkar sıkmaz birden ayağım ağrımaya başladı. Pyotr İlyiç'le önceleri de karşılaşırdı ve her defasında hırpalardı adamcağızı, inanır mısınız, hep hırpalıyor, hep bir şeyler mırıldanıp duruyor… İkisine baktıkça için için gülüyordum. Bir keresinde yalnız oturuyordum. Hayır, değil; o sıralar ayağım yüzünden yataktaydım; dediğim gibi de tek başımaydım. Rakitin, Mihayl İvanoviç geldi. Düşünün, hasta ayağım için bir şiir yazmış, kısacık bir şey, hasta ayağımı şiiriyle tasvir etmiş. Durun bakayım, nasıldı o:

Şu minicik ayak, minicik ayak

Sızlıyor azıcık…

Böyle bir şeydi işte, aklımda hiç şiir tutamam, şurada bir yerde galiba, sonra gösteririm size. Pek güzel, pek hoş: hem biliyor musunuz, yalnız ayağımdan söz etmiyor, ahlaki bir şey aynı zamanda, güzel bir fikir var içinde ama neye ait bir fikirdi unuttum. Kısacası tam albümlere konulacak bir şiir. Tabii teşekkür ettim, o da memnun oldu. Ben teşekkür ederken Pyotr İlyiç içeri girdi. Mihayl İvanoviç'in suratı bir karış asıldı. Pyotr İlyiç'in onu tedirgin ettiğini sezdim, besbelli şiirden sonra bir şeyler daha söylemek istiyordu, işte tam o sırada Pyotr İlyiç girmişti. Şiiri Pyotr İlyiç'e gösterdim, kimin yazdığını söylemedim ama. Eminim o anda anladı, eminim buna! Gerçi o bunu açıklamadı, anlamamış göründü, ama mahsus yapıyordu. Şiiri okur okumaz kahkahayı bastı, kötülemeye başladı; beş para etmez bir şiir diyordu, bir papaz okulu öğrencisinin kaleminden çıkmış olmalı… Pek de ateşli konuşuyordu! Arkadaşınız gülecek yerde kudurdu adeta. Aman Yarabbi, birbirine girecekler sandım: "Ben yazdım bunu,"

dedi. “Şakadan yazdım, çünkü şiir yazmayı esasen en aşağılık bir iş sayarım… Gene de şiirim güzel. Sizin Puşkin’e kadın ayakları üzerine yazdığı şiirleri yüzünden heykel dikmek istiyorlar, benim şiirimde fikir de var. Sizde insanlık denen şeyden eser yok, kölecisiniz. Zamanımızın yüce duygularını bilmezsiniz, iç gelişimden habersiz yaşıyorsunuz; memursunuz, üstelik rüşvet alan soyundan!” Bu defa ben araya girdim, yalvarmaya başladım onlara. Bilirsiniz, Pyotr İlyiç korkak adam değildir, birdenbire gayet nazik, kibar bir sesle konuşmaya başladı. Rakitin’e alaylı alaylı bakıp özür diledi: “Bilmiyordum,” dedi. “Bileydim bunları söylemez, överdim şiirinizi… Şairler hep sinirli olur.” Kısacası, kibarlık maskesi altında alay üstüne alay; oysa ben ciddi konuşuyor sanmıştım. Şimdiki gibi yatmış düşünüyordum: “Mihayl İvanoviç evimde misafirime böyle çirkin çirkin bağırdığı için kovsam onu ayıp olur mu, olmaz mı?” diye… İnanır mısınız, şöyle gözlerimi kapadım; boyuna “Ayıp olur mu olmaz mı?” diye düşünüyor, bir türlü karar veremiyordum. Azap içindeydim, kalbim küt küt atıyor, “Bağırayım mı, bağırmayayım mı?” diye düşünüyordum. Bir ses: “Bağır!” öbürü “Hayır, bağırma!” diyordu. Birden, ikinci sese uyarak çığlığı bastım, ardından da bayılıverdim. Tabii o anda ortalık birbirine girdi. Ben de birdenbire doğrularak Rakitin’e, “Mihayl İvanoviç, üzülerek söylemek zorundayım ki, bundan sonra sizi evime kabul edemem,” dedim. Böylece kovdum onu. Ah Aleksey Fyodoroviç! Kötü davrandım, biliyordum, yalan söylemiştim, aslında ona hiç kızmamıştım. Ama o anda her şey, bütün bu sahne pek güzel olacak gibi gelmişti bana… Yalnız, inanır mısınız, çok tabii oldu, çünkü ağladım orada, hatta sonradan da birkaç gün ağladım. Ama bir gün, yemekten sonra hepsini bir anda unutuverdim. Rakitin ayağını kesti, iki haftadır uğradığı yok. İçimden, “Hiç mi gelmeyecek acaba?” diye geçiyor. Daha dün bunu düşünürken akşamüstü bu söylentiler geldi. Okuyunca parmağım ağzımda kaldı; ondan başka kim yazar bunu… O gün eve dönünce masaya geçip döşenmiştir. O herifler de basmışlar yolladıklarını, iki hafta önceydi bu. Aman Alyoşa, boyuna konuşuyorum ama bir türlü esasa geldiğim yok. Ne yapayım, kendiliğinden dökülüyor ağzımdan bunlar!

— Ben de bugün ağabeyime erkence gitmeliyim… diye kekeledi Alyoşa; çok gerekli…

— Evet, evet, tamam! İyi hatırlattınız: şey, tehevvür nedir acaba?

— Ne tehevvürü?

— Adli tehevvürden söz ediliyor; suçtan affettirirmiş. Ne suç işlemiş olursanız olun hemen affederlermiş sizi.

— Nasıl yani?

— Şunu demek istiyorum ki Katya… Ah ne hoş, ne cana yakın yaratık! Yalnız kime âşık olduğunu bir türlü anlayamıyorum. Geçenlerde buradaydı, o kadar uğraştım gene de ağzından bir kelime alamadım. Zaten o da şu sıralar hep sudan şeylerden, sağlık durumumdan filan söz ediyor, başka bir konuya yanaştığı yok; halleri de bir tuhaf… Kendi kendime, “Aman ne yaparsanız yapın, bana göre hava hoş!” dedim. Şey, ne diyordum … ha, tehevvürden söz ediyorduk. O doktor da geldi, doktorun geldiğini biliyor musunuz? Tabii biliyorsunuz, şu delilerden anlayan doktor, onu getiren sizsiniz zaten; yani siz değil de, Katya getirtti. Her taşın altından o çıkar zaten! Bakın nasıl oluyor bu: bir adam deli olmamakla beraber tehevvüre kapılıyor; kendini biliyor, ne yaptığının da farkında, ama tehevvür işte… Herhalde Dmitri Fyodoroviç’in durumu da buydu. Tehevvür meselesi şu yeni açılan mahkemeler tarafindan ortaya atılmış. Yeni mahkemelerin getirdiği iyi bir yenilik bu. Bana da geldi o doktor, o akşam altın madenleri işini sordu: o günkü hali nasıldı, falan diye… Elbette tehevvüre kapılmış: gelir gelmez tutturdu: “Para, para isterim! Üç bin verin bana!” diye… Sonra oraya gitti, öldürüverdi. “Öldürmek istemem,” diyordu, “istemem!” Ama gene de öldürdü. İstemediği halde yaptığı için affedilecek.

Alyoşa sert sert,

— Öldüren o değildi, diye Hohlakova’nın sözünü kesti. Sabırsızlığı gitgide artıyor, huzuru kaçıyordu.

— Biliyorum, öldüren o ihtiyar Grigori…

— Grigori de nereden çıktı? diye bağırdı Alyoşa.

— Evet, evet, o, Grigori vurmuş. Dmitri Fyodoroviç ona vurunca düşmüş, sonra kalkmış; bakmış oda kapısı açık, içeri girip vurmuş Fyodor Pavloviç’i.

— Niye? Neden yapmış bunu?

— Öfke… Dmitri Fyodoroviç kafasına vurunca kendini kaybediyor, ayılınca öfkeye kapılıyor, gidip adamı öldürüyor. “Ödürmedim” demesine bakmayın, belki de bunu hatırlamıyor bile. Yalnız size şunu söyleyeyim ki, Dmitri Fyodoroviç öldürmüş olsa daha iyiydi. Zaten öyle olmalıydı; gerçi ben, bunu yapanın Grigori olduğunu söylüyorum, ama değil, Dmitri Fyodoroviç’in işi olmalı bu, böylesi de daha yerinde. İyi deyişim, bir evladın babasını öldürmesini hoş gördüğüm, övdüğüm için değil, tam tersine, çocuklar büyüklerine saygı göstermeli. Gene de onun vurması daha iyi, kendini bilmeyerek yaptığına göre sizler için fazla üzülecek bir neden kalmıyor. Daha doğrusu, bilerek yapıyor, ama bu halin ona nasıl geldiğinin farkında değil… Yok yok, onu bağışlamaları gerekir, insanca bir hareket olur bu. Hem yeni mahkemelerin ne kadar merhametli olduğunu herkes görür. Ben bilmiyordum, ama dediklerine göre yeni değilmiş bunlar. Dün duydum, öyle şaşırdım ki hemen sizi çağırmayı düşündüm. Sonra şöyle bir karar verdim: temize çıkarsa mahkemeden doğruca bize, yemeğe çağıracaktım. Birkaç eş dost da çağırıp hep birlikte yeni mahkemelerin şerefine kadeh kaldıracaktık. Tehlikeli bir hali olduğunu sanmam, zaten epey insan davet edecektim; bir şey yapacak olsa dışarı çıkarılabilirdi. İlerde, başka bir şehirde sulh yargıcı ya da bunun gibi bir şey olabilirdi. Malum ya, yargıçların en iyisi daha önce acı çekenlerden çıkıyor, işin en önemlisi, bu zamanda kendini bu çeşit tehevvüre kaptırmayan insan yok; hepimiz kendimize göre bir nedenle tehevvüre kapılıyoruz, örnekleri istediğinizden çok: bir bakarsınız bir adam oturmuş şarkı söylerken birden bir şeye kızar, tabancasını çektiği gibi önüne ilk çıkanı yere serer. Böyle vakalarda adamı suçlu saymıyor, temize çıkarıyorlar. Geçenlerde okudum bunu, bütün doktorlar kabul ediyor. Canım, uzağa gitmeye ne hacet, bizim Lise’de de tehevvür var; daha dün onun yüzünden ağladım. Evvelsi gün de, bugün de kızın tehevvür içinde olduğunu anladım. Ah, çok üzüyor beni bu Lise! Aklını yitirmiş gibi geliyor bana. Neden çağırmış sizi? O mu çağırdı, yoksa kendiliğinizden mi geldiniz?

— O çağırdı, hemen gidip göreceğim onu.

Alyoşa kararlı bir tavırla ayağa kalktı. Bayan Hohlakova birdenbire ağlamaya başladı:

— Kuzum, canım Aleksey Fyodoroviç! diye bağırdı. Belki de en önemli konu buydu işte. Lise’i size bütün samimiyetimle emanet ettiğimi Tanrı

bilir, sizi annesinden gizli olarak çağırmasına aldırmıyorum. Ama kardeşiniz İvan Fyodoroviç'i çok soylu, kibar bir genç saydığım halde, kızımı aynı kolaylıkla emniyet edemem ona. Oysa haberim olmadan pattadak Lise'e gelivermiş…

— Nasıl? Ne diyorsunuz? Ne zaman?

Alyoşa çok şaşırmıştı. Artık oturmadan, ayakta dinliyordu.

— Anlatacağım. Belki de sizi bunun için çağırdım, çünkü niçin çağırdığımı ben de bilemiyorum artık. Bakın: İvan Fyodoroviç Moskova'dan dönünce topu topu iki kere geldi bana. İlkinde, ahbapça bir ziyaret amacıyla; ikincisinde, oldukça yakınlarda, Katya'nın bizde olduğunu öğrenerek uğradı. Şu sırada ne kadar meşgul olduğunu bildiğim için sık sık ziyaretini beklediğim yoktu tabii. Vous comprenez, cette affaire et la mort terrible de votre papa[145] . Ama ansızın, beş altı gün önce, bana değil de Lise'e gelip birkaç dakika oturduğunu öğreniyorum. Olaydan tam üç gün sonra, bizim Glafira'dan haber alınca şaşırdım. Hemen Lise'i çağırdım. Güldü: "Sağlık haberinizi almaya gelmiş, uyuyorsunuz diye rahatsız etmemiş…" Şüphesiz öyle. Ama Lise, ah şu Lise yok mu, Yarabbi ne kadar üzüyor beni! Düşünün, bir gece, bundan dört gün önce, son geldiğiniz gün, siz gittikten sonra kriz geçirdi, bağırıp çağırmalar, isteri nöbeti işte! Peki, bende niye hiç isteri nöbeti olmuyor? Ertesi gün yeni bir kriz, öbürsü gün, dün de yeniden… Ayrıca bir sabit fikir de çıkardı: "Nefret ediyorum İvan Fyodoroviç'ten, kabul etmeyeceksiniz onu, almayacaksınız bir daha evimize, istemem!" diye bağırmaya başladı. Ne yapacağımı şaşırdım. Dedim ki: "Böyle saygıdeğer, bu kadar bilgili ve felakete uğramış —bütün bu işler mutluluk değil, elbette felakettir, öyle değil mi?— bir insana kapımızı nasıl kaparız?" Sözlerime gülüverdi, hem ne küstahça güldü! Gerçi onu güldürdüğüm için sevindim: nöbetleri geçer diyordum… Zaten İvan Fyodoroviç'e tuhaf ziyaretleri yüzünden evimize bir daha gelmemesini söyleyecek, ondan bunu açıklamasını isteyecektim. Bugün de başka bir şey oldu. Liza sabah uyanınca Yuliya'ya bir şeyden kızmış, tokatlamış… Korkunç bir şey bu, ben hizmetçi kızlarımla siz diye konuşurum. Bir saat sonra da Yuliya'nın boynuna atılıp ayaklarına kapanmış. Bana, ne şimdi, ne de bundan sonra yanıma gelmeyeceği haberini yolladı. Ben odasına gidince boynuma sarıldı, hem öpüyor, hem ağlıyor, bir yandan da kapıya doğru itiyordu beni… Böylece hiçbir şey

öğrenemedim. Şimdi aziz Aleksey Fyodoroviç, bütün umudum sizde; kaderim sizin ellerinizde… Çok rica ederim, Lise'e gidin, ancak sizin becerebileceğiniz şekilde her şeyi sorup öğrenin. Sonra buraya gelin, bana, onun annesine anlatın. Çünkü durum böyle devam ederse, ya öleceğim ya da evden kaçacağım. Yapamam artık, sabırlıyım, ama sabrımın da bir sınırı var; tükenirse korkunç bir şey olabilir.

O sırada odaya giren Pyotr İlyiç Perhotkin'i gören Bayan Hohlakova'nın yüzü birden sevinçle parladı:

— Hele şükür, Pyotr İlyiç! diye bağırdı. Geç kaldınız, geç! Neyse oturun, anlatın neler yapmış o avukat? Nereye Aleksey Fyodoroviç?

— Lise'e.

— Ha sahi! Unutmazsınız, değil mi? Ricamı unutmayacaksınız umarım. Geleceğimiz buna bağlı, bütün geleceğimiz…

Bir an önce yakayı kurtarmaya çalışan Alyoşa,

— Unutmam şüphesiz, unutmam… diye tekrarlıyordu, fırsat bulursam tabii… Çok geç kaldım zaten.

— Hayır hayır, "fırsat" falan yok, mutlaka uğrayın!

Bayan Hohlakova bağırırken Alyoşa odadan çıkmıştı bile.

III

Küçük Şeytan

Alyoşa, Liza'yı, yürüyemediği sıralar yatarak vaktini geçirdiği tekerlekli sandalyede buldu. Geleni karşılamak için kıpırdanmadı bile, ama içe işleyen keskin bakışını üstüne dikti. Bakışı ateşli, yüzü solgun, sarıydı. Genç kızın üç gün içinde bu kadar değişmiş, hatta zayıflamış olması Alyoşa'yı şaşırttı. Liza elini uzatmadı. Alyoşa kendiliğinden dizlerinde hareketsiz duran ince uzun parmaklarına dokundu, sonra sessizce karşısına oturdu.

Liza sert bir sesle,

— Hapishaneye gitmek için acele ettiğinizi biliyorum, dedi, annem iki saattir tuttu sizi. Şimdi de benimle Yuliya arasında geçeni anlattı.

— Nereden bildiniz?

— Kapıdan dinledim. Niye öyle bakıyorsunuz? Canım dinlemek istiyor, dinliyorum; bir kötülük yok ki bunda. Özür dileyecek değilim bunun için…

— Bir şeye sıkıldınız galiba?

— Tam tersine, hayatımdan çok memnunum. Daha şimdi, belki otuzuncu defadır, kendi kendime, karınız olmayı reddetmekle ne kadar iyi ettiğimi söylüyordum. Kocalığa yaramazsınız siz. Sizinle evlenirim; günün birinde üstünüze seveceğim başka birine aşk mektubumu götürmek için veririm size. Alıp mutlaka götürür, üstelik karşılık da getirirsiniz. Kırk yaşına bile gelseniz gene bu çeşit mektupları taşıyacaksınız.

Liza birden güldü. Alyoşa ona gülümsedi.

— Hem hırçın, hem saf bir haliniz var, dedi.

— Sizden çekinmediğim için bu saflık. Utanmıyorum; üstelik sizden, özellikle sizden utanmak da istemiyorum. Niçin saymıyorum sizi Alyoşa? Sizi çok severim, ama saygım yok. Saygım olsa böyle çekinmeden konuşmazdım sizinle, öyle değil mi?

— Evet.

— Sizden utanmadığıma inanıyor musunuz?

— Hayır, inanmıyorum.

Liza yeniden sinirli sinirli güldü; hızlı, çabuk çabuk konuşuyordu:

— Ağabeyiniz Dmitri Fyodoroviç’e hapishaneye şeker yolladım. Ne kadar güzelsiniz Alyoşa, biliyor musunuz? Sizi sevmeme bu kadar çabuk izin verdiğiniz için ölesiye seveceğim sizi.

— Beni neden çağırdınız bugün Lise?

— Size bir isteğimi açıklamak istedim. Birisinin beni hırpalamasını istiyorum: evlensin benimle, sonra hırpalayıp aldatsın, bırakıp gitsin… Mutlu olmak istemiyorum!

— Huzursuzluktan hoşlanıyorsunuz yani.

— Yo, huzursuzluk değil… Evi yakmak istiyorum. Gözümün önüne getiriyorum: Gidip gizlice, ama mutlaka gizlice kundaklayacağım! Etraftakiler söndürmeye uğraşırken ev cayır cayır yanıyor, ben bildiğim halde ses çıkarmıyorum… Aman, saçma şey bunlar! Öyle canım sıkılıyor ki…

Liza bıkkınlıkla elini salladı. Alyoşa yavaşça,

— Zenginlik içinde yaşıyorsunuz, dedi.

— Yoksulluk daha mı iyi?

— Daha iyi ya.

— Ölen keşişinizin sözleri bunlar. Doğru değil. Ben zengin olayım, herkes yoksul olsun. Ben şeker yiyeyim, kaymaklı süt içeyim, öbürleri hava alsın. Aman öf, söylemeyin, hiçbir şey söylemeyin bana! diye el salladı Liza. (Oysa Alyoşa’nın ağzını açtığı yoktu.) Hepsini önceleri söylemiştiniz, ezberledim artık. Bıktım. Yoksul olsam birisini öldürürdüm; zengin olsam da yapardım ya bunu belki, boş durmaktansa! Bir şey söyleyeyim mi size: tarlada orakla ekin biçmek isterdim. Sizinle evleneyim, siz de köylü, gerçek bir mujik olursunuz; bir tayımız olur, ister misiniz? Kalganov’u tanır mısınız?

— Evet.

— Boyuna hayal kurar. Diyor ki, gerçekle yaşamaktansa hayal kurmalı. Hayal içinizi açar. Gerçek hayat sıkıcıdır. Yakında evlenecek o. Bana bile aşk ilan etti… Topaç çevirmeyi bilir misiniz?

— Bilirim.

— O da topaç gibi: kaytanı sarıp savur, sonra da ha babam kırbaçla… Evleneyim onunla, ömrümün sonuna kadar topaç çeviririm. Yanımda bulunmaktan utanmıyor musunuz?

— Yo.

— Kutsal şeylerden söz açmadığım için fena halde kızıyorsunuz tabii. Ama ben ermişlik peşinde değilim doğrusu, öbür dünyada en büyük günahın cezası ne acaba? Herhalde bunu bilirsiniz siz.

Alyoşa dikkatli bir bakışla süzdü onu.

— Cezalandıran Tanrıdır.

— Ben de cezalandırılmak istiyorum. Cezalandırsınlar, ben de yüzlerine karşı güleceğim… Bir evi, evimizi yakmayı öyle canım istiyor ki Alyoşa; inanmıyorsunuz bana, değil mi?

— Neden inanmayayım? On, on iki yaşlarında çocukların bile bir şeyler yakmak isteği olur ve yakarlar da. Hastalık gibidir bu.

— Doğru değil bu, değil! Çocukların böyle isteği olabilir, ama benim dediğim başka.

— Siz kötü şeyleri iyi gibi görüyorsunuz. Geçici bir bunalım bu, belki eski hastalığınızın kalıntısı.

— Gene küçümsüyorsunuz beni. Hayır, iyilik değil, kötülük istiyorum ben, hastalıkla da ilgisi yok bunun.

— Kötülüğü neden istiyorsunuz?

— Her şey yok olsun diye. Dünyada hiçbir şey kalmasın, oh ne iyi olur! Biliyor musunuz Alyoşa, bazen içimden alabildiğine kötü, pis şeyler yapmak gelir. Bunu uzun bir süre kimseye sezdirmeden yapacağım, sonra birdenbire patlak verecek… Hepsi beni sarıp parmaklarıyla gösterecekler,

ben de karşılarına geçip bakacağım. Ne hoş şey! Niçin bu kadar zevkli bu Alyoşa?

— Öyle işte. İyi bir şeyi yok etmek ya da ateşe vermek bir çeşit ihtiyaçtır… Olur bazen.

— Ama benimki laf değil, yapacağım bunu.

— İnanırım.

— “İnanırım” dediğiniz için sizi çok seviyorum Alyoşa. Hem bunu hiç de, hiç de yalandan söylemiyorsunuz. Yoksa size bunları sadece takılmak için mi söylediğimi sanıyorsunuz?

— Yo, öyle bir şey sandığım yok. Belki biraz ihtiyacınız var buna.

— Var biraz. Size asla yalan söyleyemem.

Liza bunu söylerken gözlerinde bir alev parlayıp söndü.

Alyoşa’nın en çok kızın ciddiliği tuhafına gidiyordu. Yüzünde en “ciddi” anlarında bile kaybetmediği neşe ve muziplikten eser yoktu.

Alyoşa düşünceli bir tavırla,

— İnsanların cinayetleri sevdiği anlar olur bazen, dedi.

— Değil mi ya? Düşündüğümü söylediniz siz; severler, hem “anlar” falan değil, hepsi, daima sever. Biliyor musunuz, bu konuda vaktiyle yalan söylemek âdet olmuş; herkes o zamandan beri yalan söyleyip duruyor. Hepsi kötülükten güya nefret ediyor, aslında içlerinden seviyorlar.

— Eskisi gibi kötü kitaplar okuyor musunuz, Lise?

— Okuyorum. Annem okuyor, yastığının altına saklıyor; oradan çalıyorum.

— Kendinizi mahvediyorsunuz, yazık değil mi?

— Kendimi mahvetmek istiyorum. Burada bir çocuk var, rayların arasına yatmış, tren üstünden geçmiş. Ne mutlu ona! Bakınız, ağabeyiniz babasını öldürdüğü için yargılanıyor, oysa herkes onun babasını öldürdüğüne memnun.

— Memnun mu, babasını öldürdüğü için mi?

— Evet, hepsi memnun. Hepsi, bunun korkunç, feci olduğunu söylüyor, ama içlerinden hoşlarına gidiyor. Başta da ben…

Alyoşa yavaşça,

— Sözlerinizde toplumla ilgili bazı gerçekler var, dedi.

— Bir rahibe göre pek yaman düşünceleriniz! diye coşkunlukla haykırdı Liza. Yalan söylemediğiniz için size ne kadar saygı duyduğumu bilemezsiniz Alyoşa! Size gülünç bir rüyamı anlatayım mı: bazen düşte şeytanlar görüyorum. Geceymiş gibi, ben odamda bir mumla oturuyorum. Odanın her köşesi, masanın altı filan şeytanlarla dolu, kapıyı açıp kapıyorlar; dışarda da sürülerle var, içeri girip beni yakalamak istiyorlar… Yaklaşıyorlar, nerdeyse kapacaklar… O zaman ben istavroz çıkarıyorum; şeytanlar geri geri gidiyorlar, ama büsbütün değil, kapıda, köşelerde pusu kurup bekliyorlar… İçimden birdenbire Tanrıya küfretmek geliyor. Küfretmeye başlayınca şeytanlar hep birden bana atılıyor; seviniyorlar, gene yakalamak istiyorlar, ama ben ansızın istavroz çıkarınca yeniden gerisin geri kaçıyorlar, öyle hoş ki, soluğum tutuluyor!

— Benim de aynı düşü gördüğüm oldu.

— Ne diyorsunuz? Bana bakın Alyoşa; ama gülmeyin: iki ayrı adamın aynı düşü görmesi mümkün mü?

— Herhalde.

Liza aşırı derecede şaşırarak,

— Bu çok önemli Alyoşa, diye devam etti. Düş değil, önemli olan sizin de benimle aynı düşü görebilmeniz. Bana asla yalan söylemediniz, bu defa da söylemeyin: doğru mu bu? Alay etmiyorsunuz ya?

— Dosdoğru.

Liza hep o derin hayret dolu haliyle bir an sustu. Sonra, yalvaran bir sesle:

— Gene gelin bana Alyoşa, sık sık gelin; dedi.

Alyoşa kararlılıkla,

— Her zaman, ömrüm oldukça gelip gideceğim size! dedi

— Yalnız size her şeyi söyleyebilirim, diye tekrar başladı Liza. Kendi kendime ve size. Dünyada sadece size… Hatta size kendimden daha istekle açılıyorum. Sizden hiç çekinmiyorum. Sizden neden hiç çekinmiyorum Alyoşa? Şey, Yahudilerin paskalyalarında çocukları kaçırıp kestikleri doğru mu Alyoşa?

— Bilmem.

— Bir kitabım var: orada bir yargılama okudum. Yahudinin biri dört yaşında bir çocuğun iki elinin parmaklarını bir bir kestikten sonra yavrucağı çarmıha gerer gibi duvara çivilemiş. Mahkemede çocuğun çabuk, dört saat içinde öldüğünü söylemiş… Ne de çabuk, değil mi! Hep inledi, demiş, hep inledi… O da durup onu seyretmiş, iyi etmiş.

— İyi mi?

— İyi ya. Bazen düşündükçe, çocuğu çivileyenin ben olduğunu sanıyorum. O, asıldığı yerde inliyor, ben de karşısına geçip ananas kompostosu yiyorum… Bayılırım ananas kompostosuna! Sever misiniz?

Alyoşa ses çıkarmadan Liza'ya bakıyordu. Kızın solgun sarı yüzü birden kırıştı, gözleri parladı.

— İnanır mısınız, o Yahudiyle ilgili yazıyı okuyunca bütün gece ağlamaktan bittim. Yavrucağın nasıl bağırıp inlediğini içimde canlandırıyordum. (Dört yaşında bir çocuk elbette anlayarak acı çekiyordu.) Bir yandan da ananas kompostosu aklımdan çıkmıyordu. Sabah birisine mektup yolladım: mutlaka bana gelmesini istiyordum. Geldi. Ben de ona hemen çocuktan, ananas kompostosundan söz açtım, her şeyi anlattım, her şeyi; bunun böyle "iyi olduğunu" da söyledim. O da güldü, gerçekten iyi olduğunu söyleyerek kalkıp gitti. Topu topu beş dakika yanımda kaldı. Küçümsedi beni, küçümsedi!

Liza koltuğunda doğruldu, gözleri çakmak çakmaktı:

— Küçümsüyordu beni, değil mi, doğru söyleyin Alyoşa!

Alyoşa, heyecanla,

— Bu adamı siz kendiniz çağırdınız, öyle mi? diye sordu.

— Ben çağırdım.

— Mektup mu yolladınız ona?

— Evet.

— Sırf çocuk hakkında konuşmak için mi?

— Hayır, bunun için değil, hiç değil! Ama o gelince hemen bunları sordum, o da karşılık verdi, güldü, sonra kalkıp gitti.

— Size karşı namuslu davranmış…

— Ama küçümsedi beni, güldü!

— Değil. Çünkü kendisi de ananas kompostosuna inanıyor belki. Şu sıralar çok hasta o, Lise.

— Evet, inanıyor ya! diye heyecanlandı Liza.

— Kimseyi küçümsemez o, sadece kimseye inanmaz, inanmayınca da şüphesiz karşısındakini hor görür.

— Beni de mi? Beni de demek!

— Sizi de.

— Pekâlâ, diye dişleri arasından fısıldadı Liza. Gittikten sonra, küçümsenmenin de kendine göre bir iyiliği olduğunu anladım. Parmakları kesik çocuğun küçümsenmesinde de iyilik var…

Hırçın bir coşkunlukla Alyoşa’nın yüzüne güldü:

— Alyoşa, biliyor musunuz… ne istediğimi biliyor musunuz? Kurtarın beni Alyoşa!

Koltuğundan birden fırladı, Alyoşa’ya doğru atılarak elleriyle ellerini sımsıkı kavradı. Adeta inleyerek,

— Kurtarın beni! diye tekrarladı. Size söylediklerimi dünyada kime söyleyebilirim? Oysa söylediklerimin hepsi gerçek, gerçek, gerçek bunlar! Öldüreceğim kendimi, çünkü her şeyden nefret ediyorum! Her şeyden, her

şeyden nefret ediyorum! Niçin beni sevmiyorsunuz, hiç sevmiyorsunuz Alyoşa, niçin?

Liza kendinden geçmiş gibiydi.

— Hayır, seviyorum! diye heyecanla karşılık verdi Alyoşa.

— Ağlayacak mısınız benim için?

— Ağlayacağım.

— Karınız olmak istemediğim için değil, sadece benim için, o kadar…

— Evet.

— Sağolun! Ben de yalnız sizin gözyaşlarınızı isterim. Geri kalanların hepsi suçlasın, çiğnesin beni; hepsi, ayırmasız! Çünkü hiç kimseyi sevmem ben. Duydunuz mu, kim-se-yi! Tam tersine, nefret ederim herkesten. Hadi Alyoşa, ağabeyinize gitme vaktiniz geldi artık.

Liza ansızın kendini geri çekti. Alyoşa nerdeyse korkarak,

— Ya siz, dedi, nasıl kalacaksınız böyle?

— Kardeşinize gidin; kapayacaklar hapishaneyi, gidin çabuk… İşte şapkanız. Mitya'yı benim için de öpün… Hadi gidin, gidin!

Liza, Alyoşa'yı zorla kapıdan dışarı itti. Delikanlı acı bir şaşkınlıkla yüzüne bakarken sağ eline ufak, sert, mühürlü bir zarf tutuşturduğunu hissetti. Zarfın üstünde "İvan Fyodoroviç Karamazov" yazdığını gördü. Gözlerini hemen Liza'ya çevirdi. Genç kızın yüzü birden sertleşti, tehdit eden bir ifade aldı:

— Kendisine verin, mutlaka verin! Bugün, hemen şimdi. Yoksa zehirlerim kendimi! Sizi bunun için çağırdım zaten.

Hızla kapıyı vurdu, içerden çekilen sürgünün sesi duyuldu. Alyoşa mektubu cebine koyarak Bayan Hohlakova'ya uğramadan doğruca merdivene çıktı. Alyoşa çıkar çıkmaz Liza sürgüyü çekti, kapıyı hafifçe aralayarak bir parmağını aralığa soktu, sonra kapıyı olanca hızıyla çekerek parmağını ezdi. Birkaç saniye böyle durduktan sonra parmağını kurtardı,

ağır ağır koltuğuna doğru yürüdü. Dimdik oturmuş, fışkıran kana bakıyordu. Dudakları titriyor, kendi kendine hızlı hızlı,

— Alçaksın, alçak, alçak, alçak! diye fısıldıyordu.

IV

Kaside ve Sır

Alyoşa hapishanenin kapısını çalarken vakit iyice gecikmişti. (Kasım günleri çok kısadır zaten!) Hatta ortalık yavaş yavaş kararıyordu artık. Fakat Alyoşa, Mitya'nın yanına kolayca bırakılacağını biliyordu. Bizim küçük şehrimizde de her şey başka yerlerdeki gibiydi. Baştan, ilk soruşturmanın sonuçlanmasından sonra Mitya'nın akrabalarıyla ve başka bazı kimselerle görüşmesi birtakım formalitelere bağlıydı. Sonra zamanla, bu formaliteler gevşemedi, ama hiç değilse Mitya'ya gelen birkaç kişiye ufak tefek ayrıcalıklar tanınıyordu. O kadar ki, görüşme odasındaki buluşmalar bazen tamamen baş başa oluyordu. Gene de bundan sadece Gruşenka, Alyoşa ve Rakitin faydalanabiliyordu; Gruşenka'yı Emniyet Müdürü tutuyordu. İhtiyar Mokroye'de ona kötü davrandığını unutamıyordu bir türlü. İşin içyüzünü öğrendikten sonra Gruşenka'ya büsbütün başka gözle bakmaya başladı. İşin garibi, Mitya'nın suçluluğuna kesinlikle inandığı halde, hapsedilişinden beri ona gittikçe artan bir yumuşaklıkla davranıyordu. Kendi kendine, "Kim bilir," diyordu, "belki aslında iyi ruhlu bir adamdı, ama içki, derbederlik bu hale getirdi onu…" Başlangıçta duyduğu dehşetin yerini acıma aldı. Alyoşa'ya gelince. Emniyet Müdürü daha önce tanıyor, seviyordu onu. Mahpusa son zamanda sık sık gelmeye başlayan Rakitin de "Emniyet Müdürününkiler"in (Mihayl Makaravoç'in kız torunlarına verdiği ad) en yakın ahbaplarındandı ve Tanrının günü kapılarını aşındırırdı. Ayrıca, ödevine düşkün, gene de babacan bir ihtiyar olan Hapishane Müdürünün evinde ders verirdi. Alyoşa da müdürün eski ahbabıydı: ihtiyar onunla "yüksek şeyler" üzerine konuşmaktan hoşlanırdı. Hapishane Müdürü İvan Fyodoroviç'i de takdir ederdi, onu yalnız saymakla kalmaz, "kendi çapında bir filozof" olduğu halde fikirlerinden adeta ürkerdi. Oysa Alyoşa'ya karşı dayanılmaz bir yakınlık hissediyordu. Son yıl İncil yorumculuğuna düşen ihtiyar, izlenimlerini sık sık genç arkadaşına açardı. Daha önceleri, Alyoşa manastırdayken oraya gider, onunla, rahiplerle saatlerce konuşurdu. Alyoşa hapishane ziyaret saatlerini kaçırsa bile müdürün yanına uğrar, her şey yoluna girerdi. Zaten hapishanede Alyoşa'yı tanıyıp benimsemeyen gardiyan yoktu. Üstleri müsait davrandığı için nöbetçiler de ses çıkarmıyordu.

Mitya, ziyaretçisi olunca daima hücresinden çıkıp aşağıya, ziyaretler için ayrılmış odaya geçiyordu. Alyoşa odaya girerken Mitya'nın yanından çıkan Rakitin'le karşılaştı. İkisi yüksek sesle konuşuyordu; Mitya onu uğurlarken bir şeye kahkahayla gülüyordu, Rakitin'de söylenir gibi bir hal vardı. Rakitin, hele son zamanlarda Alyoşa ile karşılaşmaktan hoşlanmıyor, hemen hiç konuşmuyor, hatta zorla selamlaşıyordu. Bu sefer de Alyoşa'nın girdiğini görünce kaşlarını çattı, kürk yakalı, geniş kışlık paltosunu iliklemeye uğraşıyormuş gibi gözlerini öteye çevirdi. Sonra hemen şemsiyesini aramaya koyuldu. Konuşmuş olmak için,

— Bir şey unutmayalım da… diye mırıldandı.

Mitya takıldı:

— Başkasına ait şeyleri de unutma! Nüktesine kendisi güldü.

Rakitin hemen köpürdü, öfkesinden titreyerek,

— Sen bunu Karamazov'lara tavsiye et, Rakitin'e değil, köleci soyu!

— Ne oluyorsun yahu, şaka ettim! Vay anasını!

Alyoşa'ya dönerek hızla uzaklaşan Rakitin'i başıyla gösterdi:

— Hep böyle bunlar: şurada oturdu, güldü, gayet neşeliydi; durup dururken köpürüverdi. Sana selam bile vermedi, kavga mı ettiniz yoksa? Neden öyle geç kaldın? Sabahtan beri gelmeni iple çekiyordum. Zarar yok, acısını çıkarırız.

Alyoşa başıyla Rakitin'in defolup gittiği kapıyı göstererek,

— Pek dadandı sana, arkadaş mı oldunuz yoksa? diye sordu.

— Kiminle, Mihayl'la mı? Yok canım. Domuzun tekidir o! Beni alçağın biri sayıyor, şakadan da anlamaz bunlar, mesele burada. Hiç şakadan anlamazlar. İçi dümdüz, kupkuru, tıpkı o gün buraya gelirken hapishaneye yaklaşınca gözüme çarpan duvarlar gibi… Fakat akıllı, kafalı bir adam… Eh, gitti kellem, Aleksey!

Mitya sıraya oturdu, Alyoşa'yı da yanına oturttu.

— Evet, mahkeme yarın. Hiç mi umudun yok, ağabey?

Mitya onu boş bir bakışla süzdü.

— Neden söz ediyorsun?.. Ha, mahkeme! Adam sen de… Seninle hep olur olmaz şeylerden, şu mahkemeden filan konuştuk ama en önemli konuya dokunmadım ben. Yarın mahkemem var, ama ben “kelle gitti” derken bunu kastetmedim. Kafama değil, ne olduysa içine oldu. Niye öyle kınayarak bakıyorsun bana?

— Neden söz ediyorsun sen Mitya?

— Fikirlerimden oğlum, fikirlerimden. Törebilim. Nedir törebilim?

— Törebilim mi? diye şaşırdı Alyoşa.

— Evet, bilim filan mı?

— Evet, var öyle bir bilim… Yalnız… doğrusu nasıl bir bilim olduğunu açıklayamam şimdi sana.

— Rakitin biliyor öyleyse. Çok şey bilir şu Rakitin, şeytan canını alsın! Rahip olmayacakmış: Petersburg’a gitmeye hazırlanıyor. Orada eleştiri alanında çalışmalar yapacakmış, ama dürüst eleştiri… Eh, belki yararlı olur, geleceğini de sağlar. Gelecekten yana pek açıkgözdür onlar! Törebilimi de cehennemin dibine, ben mahvoldum! Aleksey, Allahın kulu, ben mahvoldum! Herkesten çok seni severim, içim titriyor senin için, biliyor musun? Şey Karl Bernard da kim?

— Karl Bernard mı? diye yeniden şaşırdı Alyoşa.

— Yo, Karl değil, yanlış söyledim: Claude Bernard… Kimyacı falan mı acaba?

— Bir bilgin olmalı. Ama doğrusunu istersen onun hakkında da çok şey söyleyemem sana. Bilgin olduğunu işittim, ama ne bilgini bildiğim yok.

— Şeytan alsın canını… Ben de bilmiyorum. Namussuzun biri olmalı, hepsi namussuz zaten. Bak, Rakitin ilerler. Gerekirse kuş gözü kadar delikten geçer; o da bir Bernard. Ah şu Bernard’lar! Ne çok türedi bunlar!

— Ağabey, ne oldu sana? diye ısrarla sordu Alyoşa.

— Bana ve davama ait bir yazı yazmak istiyor, edebiyatta ilk adımını böyle atacakmış, bunun için gelip gidiyor, kendisi söyledi. Tezli bir şey yazacakmış: “Öldürmek zorundaydı, çevresinin kurbanı oldu” falan filan gibilerden. “Yazıya sosyalist bir çeşni vereceğim,” diyordu. Aman canı cehenneme, çeşnisi meşnisi vızgelir bana! İvan kardeşimizi sevmez, nefret eder ondan senden de pek hoşlandığı yok. Ben kovmuyorum, akıllı bir çocuk çünkü. Yalnız pek burnu havada… Demin ona “Karamazov’lar namussuz değil, filozoftur,” dedim, “çünkü bütün köklü Ruslar filozof olur. Sen okumuşsun ama filozof değilsin, avamdansın.” Zehir gibi güldü. De mıslibus[146] non est disputandum![147] dedim. Güzel bir nükte, değil mi? Böylece ben de klasikçi oldum.

Mitya birden gülüverdi. Alyoşa, sözünü keserek,

— Peki, sen niçin mahvoluyormuşsun? dedi. Demin söylüyordun bunu, neden?

— Neden mi? H ı m m… Aslında… toplu olarak, Tanrıya yazık; bu yüzden işte!

— Tanrıya yazık mı, ne demek o?

— Bak, göz önüne getir: sinirlerimizin, kafamızda, yani beynimizdeki sinirlerin… (hepsi cehennemin dibine ya!) bunların, sinirlerin demek istiyorum, birtakım ufak kuyrukları var; bunlar titreyip harekete geçti mi… Yani ben bir şeye gözlerimle şöyle bakarsam o kuyrukçuklar titremeye başlıyor… Titreyince bir hayal doğuyor, ama hemen değil, bir an, bir saniye filan geçince… sanki bir an… şey an değil, saçmalıyorum. Bir hayal ya da bir olay meydana geliyor, böylece ben görüyor, sonra da düşünüyorum. Bu kuyrukçuklar sayesinde; yoksa bendeki ruhun yardımıyla değil, Tanrı eli ile yaratıldığımdan değil, bunların hepsi saçma. Daha dün Mihayl anlattı bana bunları, ısındım bayağı. Enfes bir bilim bu, Alyoşa! Yeni insan türeyecek böylece, anlıyorum bunu. Ama ne de olsa Tanrıya yazık!

— Buna da şükür, dedi Alyoşa.

— Tanrıya acımaya mı şükür? Kimya bu birader, kimya. Ne yapalım; çekilin muhterem pederler, çekilin biraz, kimya geliyor! Rakitin de Tanrıyı zerre kadar sevmiyor, öylesine sevmiyor ki! Bu, hepsinin en duyarlı noktasıdır. Ama gizlerler. Yalan söylerler. Yapmacığa saparlar.

“Eleştirilerinde söz edecek misin bundan?” diye soruyorum. Gülüyor: “Açıktan açığa bırakmazlar tabii.” “İyi, hoş,” diyorum, “ama insan bundan sonra ne yapar; Tanrısız, ölmezlik olmadan, mümkün mü? Bu durumda her şeye izin verilmiş, her şey yapılabilir demektir.” “Ha bileydin şunu!” diye güldü. “Akıllı insan her şeyi yapabilir; ama tereyağından kıl çeker gibi kurtulmasını da bilir. Sen öldürdün, kuyruğunu kıstırdın, şimdi kodeste çürüyüp gidiyorsun.” Bana söylüyor bunları, domuzun herifi! Zamanında böylelerini kapı dışarı ederdim ben, şimdi karşıma almış dinliyorum. Ne de olsa söylediklerinde işe yarayacak taraflar az değil. Yazışı da güçlü doğrusu. Bir hafta önce bir makalesini okumaya başlamıştı, üç satırını kopya ettim. İşte bak, şurada.

Mitya aceleyle yeleğinin cebinden bir kâğıt çıkarıp okudu:

— “Bu meseleyi çözmek için her şeyden önce kişiliğinizin varlığınıza karşı koyması gerek.”

— Anladın mı bunu?

—Hayır, anlamadım, dedi Alyoşa. Merakla, inceleyerek dinliyordu Mitya’yı.

— Ben de anlamadım. Karanlık, açık değil, ama akıllıca bir şey. “Şimdi,” diyor, “hep böyle yazıyorlar, çevreye uyarak… Çevreden çekinirler…” Şiir de yazıyor kerata, Hohlakova’nın ayağına bir kaside yazmış, hah, hah, ha!

— Duydum.

— Duydun mu? O sözümona şiiri de dinledin mi?

— Hayır.

— Bende var, okuyayım. Haberin yok, anlatmadım sana, bir hikâye bu. Kâfir! Üç hafta önce bana takılmaya başladı: “Sen,” diyor, “üç bin yüzünden ahmakça enselendin. Ben de bir dul hatunla evlenip yüz elli bini cebe indireyim, Petersburg’da kâgir bir ev alırım.” Bunun üzerine Hohlakova’ya nasıl kur yaptığını anlattı: kadın gençliğinde de akıl fukarasıymış, kırkına basınca kalanı da yitirmiş. “Pek duygulududur,” diyor, “kolayca elde edeceğim onu. Evlenir Petersburg’a götürür, orada bir gazete çıkarmaya başlarım.” Görsen, konuşurken ihtirasından ağzı köpükleniyor. Ama bu sulanma Hohlakova’ya değil, yüz elli bine. İnandırdı beni,

inandırdı; her gün gelip anlatıyordu: “Yola geliyor,” diyordu. Sevincinden ağzı kulaklarına varıyordu. Sonra birdenbire kovuluverdi. Pyotr İlyiç baskın çıktı, aferin çocuğa! Vallahi kovduğu için öpesim geldi şu budala karıyı! Bana gelip gittiği günlerde yazmış bu şiiri. “İlk defa,” diyor, “bulaştım şiir yazmaya; ne yapayım, hatunun aklını çelmem gerekiyor, yararlı bir amaçla… Budala karının elinden parayı alınca topluma bir hizmetim dokunabilir”. Böyleleri kepazeliklerine hemen toplumsal bir mazeret uydururlar. “Senin Puşkin’den daha iyi yazdım, çünkü bir mizah şiirine bile toplumumuz adına duyduğum acıyı katabildim”. Puşkin hakkında söylediğine hak veriyorum. Gerçekten yetenekli bir adamsa ne diye sadece bacaklar üzerine yazmış? Bizimki yazdığı o şiir bozuntusuyla nasıl övünüyordu, bilsen! Şairlerin gururu da öyle bir gurur ki… “Sevdiğim Birisinin Hasta Ayağının İyileşmesi Dolayısıyla”; şiirine bu adı takmış zıpır!

Ah ne oldu bu ayacığa,

Azıcık şişmiş ayacığa!

Doktorlar gelip gidiyor, tedavi ediyor,

Sarıp sarmalıyor, büsbütün sakatlıyorlar.

Ayacıklara üzüldüğüm yok,

Varsın Puşkin ovsun onları.

Üzüldüğüm o güzel baş,

İçine fikir sokmayan baş.

Yeni yeni uyanmaya başlamışken

Ayacık engel oldu!

Güzel başın anlaması için

Ayacığın iyileşmesi gerek…

Ne domuz, sapına kadar domuz herif, ama hoş yazmış, değil mi? Gerçekten “toplum” yaralarına dokundurmuş! Kovulduktan sonra hiddeti görülecek şeydi. Dişlerini gıcırdattı durdu.

— Öcünü aldı bile: Hohlakova hakkında bir şeyler çiziktirmiş.

Alyoşa Söylenti’de çıkan haberi kısaca anlattı. Mitya kaşlarını çattı.

— Odur bunu yazan, o… Ah bu haberler… biliyorum bunu… Şimdiye kadar Gruşenka için de ne adi şeyler yazmışlardı! Öteki hakkında, yani Katya için de öyle… Yaa!

Kaygılı bir tavırla odada birkaç kere gidip geldi.

Alyoşa kısa bir sessizlikten sonra,

— Ağabey, çok kalamam ben, dedi. Yarın senin için büyük, sayılı bir gün olacak, şaşıyorum sana. Tanrının mahkemesine çıkacaksın, hâlâ dolaşıp bir şey yokmuş gibi, incir çekirdeği doldurmaz şeylerden söz ediyorsun.

Mitya heyecanla sözünü kesti:

— Hiç şaşma, dedi. O kokmuş köpekten mi söz edeyim? Hep o katili mi konuşayım? Bunları yeteri kadar konuştuk. Yo, Smerdyaşçaya’nın kokmuş oğlunun lafını istemem artık! Tanrı çarpacak onu, göreceksin… yeter!

Heyecanla Alyoşa’ya yaklaşarak birdenbire öptü onu. Gözleri alevlendi. Coşkunluk içinde,

— Rakitin bunu anlayamaz, diye başladı. Ama sen, sen her şeyi anlarsın. Seni ondan bu kadar özlerim. Bak, sana şu köhne duvarlar arasında çok şey anlatmak isterdim, ama en önemlisine yanaşmadım bir türlü; sanki zamanı gelmemişti daha… Sana içimi dökmek için son ana kadar bekledim. Kardeşim, ben şu son iki ayda içimde yepyeni bir insan doğduğunu hissettim. Varlığımda hapisti, bu patırtı kopmasa meydana çıkacağı da yoktu. Korkuyorum! Ama maden ocaklarında yirmi yıl kazma sallamaktan değil, vız gelir bu bana… Ben, içimde dirilen insanın şimdiden sonra beni bırakmasından korkuyorum. Orada da ocaklarda, toprak altında omuz omuza çalışacağım benim gibi bir sürgünde ya da katilde insan kalbi bulacağıma, onunla dost olabileceğime inanıyorum. Orada da sevgiyi, acıyı biliyorlar… Bir sürgünün durmuş kalbini diriltmek mümkün; yıllarca üzerinde işleyerek sonunda ıstırap içinde yücelmiş, yenilenmiş bir ruhla bataklıktan bir melek, bir kahraman halinde ışıklı hayata geri vermek mümkün. Bunlar öyle çok ki, sayıları yüzleri bulur ve hepsinden sorumlu olan biziz! O gün, öyle bir anda düşümde “bebe”yi neden gördüm? “Bebe

neden mutsuz?” Bu bir kehanetti benim için! “Bebe” uğruna gideceğim… Çünkü hepimiz birbirimize karşı suçluyuz. Çünkü küçük ve büyük çocuklar var; hepsi “bebe”dir, hepsine karşı suçluyuz; hepsi için gideceğim! Nasıl olsa birisinin hepsi adına gitmesi gerekiyor ya. Babamı öldürmedim, ama gitmeliyim. Kabullendim! Burada aklıma geldi bunlar… bu köhne dört duvar arasında. Yeraltında kazma sallayan pek çok kimse, yüzlerce insan var. Evet, biz prangalı, özgürlükten yoksun olacağız. Ama büyük kederimiz içinde sevinç için doğacağız; yokluğunda insanın yaşayamayacağı sevinç için… Tanrı var ve var olacak, zira insanlara sevinç bağışlayan Tanrıdır, bu ona özgü bir ayrıcalıktır. İnsanoğluna ibadet yolunda eriyip gitmeyi nasibeyle Yarabbim! Orada, yeraltında Tanrısız ne yaparım ben? Yalan söylüyor Rakitin: onlar Tanrıyı yeryüzünde kaldırırlarsa yeraltında bizler Ona kavuşacağız! Sürgün olmayanlardan daha da çok Onsuz olamazlar! Biz yeraltı insanları toprağın derinliğinden sevinç Tanrısına trajik kasideler söyleyeceğiz. Yaşasın Tanrı ve Onun sevinci! Severim Onu!

Mitya bu acayip söylevi nerdeyse soluk almadan çekti. Yüzü sararmıştı, dudakları titriyordu; gözlerinden yaşlar boşanıyordu.

— Hayır, hayat her yerde, hayat yerin altında da var, diye yeniden başladı. Şimdi yaşamayı nasıl istediğimi, bu köhne duvarlar arasında içimde ne doyulmaz bir var olma isteği uyandığını bilemezsin Alyoşa! Rakitin anlamaz bunu, o ancak ev yaptırmayı, kira sağlamayı düşünür, ama ben seni bekliyordum. Istırap nedir sanki? Sonsuz da olsa korkutmaz beni. Şimdi korkmuyorum ya, eskiden korkardım. Biliyor musun, duruşmada belki konuşmayacağım ben. İçimde öyle bir güç hissediyorum ki şimdi… Şu anda ve her zaman “varım” diyebilmek için dünyanın bütün acılarına göğüs gerebileceğimi sanıyorum. Çeşit çeşit azap içinde, varım! diyeceğim; işkenceden kıvranırken gene, varım! İşkence masasında da, varım; güneşi görüyorum, görmesem de varlığını biliyorum. Güneşin varlığını bilmek bile yaşamaktır. Ah Alyoşa, meleğim, çeşitli felsefeler mahvediyor beni, körolasılar! İvan kardeşimiz…

Alyoşa,

— Ne olmuş İvan’a? diye kesti, ama Mitya duymadı.

— Bilir misin, eskiden şüphe nedir bilmezdim, ama bütün bunlar gizliymiş içimde… Hatta kendimi içkiye vermem, kavgalarım,

kudurmalarım hep içimdeki çelişmelerden, gelişmelerdendi belki. Bunu söndüreyim diye dövüşüyordum. İvan kardeşimiz Rakitin'e benzemez, düşündükleri kendindedir; sessiz bir sfenkstir, hep susar. Oysa ben Tanrıyla bozmuşum. Bana acı veren yalnız bu… Ya gerçekten yoksa Tanrı? Ya bu düşünceyi insanların yarattığını söyleyen Rakitin haklıysa? Tanrı yoksa, yeryüzünün de, evrenin de başı insan demektir. Mükemmel! Yalnız Tanrısız erdemli olabilir mi insan? Mesele! Hep onu düşünüyorum. Böyle olunca kimi sever insan? Kime şükredip övgülerini yollar? Rakitin, insanları Tanrısız da sevebiliriz diyor. Yo, bunlar o sümüklüböceğin uydurmaları, aklım ermez benim. Rakitin için yaşamak kolay. Bugün bana, "Sen," diyor, "İnsanların yurttaşlık haklarının geliştirilmesi ya da hiç olmazsa et fiyatlarının artmaması için uğraş, insanlara sevgini felsefelerinle değil, bununla hem daha yalın, daha candan gösterirsin." Ben de altta kalmadım: "Sen de Tanrı olmayınca eline fırsat düştü mü, et fiyatını fırlat, bir kapiğe bir ruble vurursun!" diye verdim ağzının payını. Kızdı. Gerçekten, erdemin ne olduğunu söyleyebilir misin Aleksey? Benim erdem anlayışım başka, Çinlininki başka; şu halde değişken bir şey… Öyle değil mi? Yoksa değişmez mi dersin? Haince bir soru! Bunu düşünerek iki gece uykumdan olduğumu söylersem gülme bana. Bu aralık insanların bu konularla ilgilenmeden nasıl yaşayabildiklerine şaşıyorum. Hepsi boş şeyler! İvan'ın Tanrısı yok, düşünceleri var; kavrayamayacağım şeyler bunlar. Mason o galiba… Sordum, ses çıkarmadı. Suyu kaynağından içmek istedim, ses yok. Sadece bir kere bir şey söyledi.

— Ne dedi?

— Ona, "Öyleyse her şeye müsaade edilmiştir, değil mi?" demiştim. Kaşlarını çattı: "Babamız Fyodor Pavloviç domuzoğlu domuzun biriydi, ama doğru düşünürdü," dedi. Lafa bak. Bu kadar söyledi. Rakitin'i de bastırdı.

— Gerçekten öyle, diye acıyla doğruladı Alyoşa. Ne zaman geldi buraya?

— Bunu sonra konuşuruz, şimdi başka şeyler var. Sana şimdiye kadar İvan'dan hemen hiç söz açmamıştım. Hep sona bırakıyordum. Buradaki zırıltılar biter, hüküm giyersem sana bazı şeyler anlatacağım, her şeyi anlatacağım… Korkunç… Bu işte benim yargıcım sen olursun Alyoşa. Fakat şimdilik bunu hiç açma, şimdilik ağzımıza mühür vuralım. Sen yarını,

mahkemeyi konuşmak istiyorsun; inanır mısın, benim hiçbir şey bildiğim yok.

— Şu avukatla konuştun mu ağabey?

— Ne fayda! Hepsini söyledim. Kaypak kerata, başkent malı. Bernard! Bir kere bana zerrece inandığı yok. Benim katil olduğuma iyice inanmış besbelli. “Bu durumda ne diye beni savunmaya geldiniz?” dedim. Aman, içine tüküreyim onların! Bir doktor da getirmişler, deliye çıkaracaklar beni. Müsaade etmem! Katerina İvanovna “görev”ini sonuna kadar yapacakmış… Zorla ama! (Mitya acı acı gülümsedi.) Canavar! Acımasız yaratık… O gün Mokroye’de, kendisi için “öfkesi yaman bir kadın” dediğimi biliyor. Yetiştirmişler. Tanıklar da denizde kum misali; hem arttıkça arttı. Grigori’nin ise dediği dedik. Grigori namuslu adam, ama aptal. Aptallık yüzünden namuslu olan pek çok insan var. Rakitin’in düşüncesi bu. Grigori baş düşmanımdır. Bazı insanların düşmanlığı dostluktan daha yararlı oluyor; Katerina İvanovna’yı kastediyorum. En çok korktuğum şey, bu kızın duruşmada benden aldığı dört bin beş yüz rubleden sonraki ayağıma kapanma meselesini anlatması! Son meteliğe kadar hesaplaşacak benimle çünkü, istemem onun fedakârlığını. Rezil olurum mahkemede, nasıl dayanırım buna? Sen ona git Alyoşa, mahkemede bunları deşmemesini rica et. Olmaz mı dersin? Eh, canı cehenneme öyleyse, dişimi sıkar dayanırım. Artık ona acımam, kendisi istiyor. Eden bulur. Ben de konuşacağım, Aleksey (Mitya tekrar acı acı gülümsedi.) Yalnız şey… Gruşa, Gruşa var, Yarabbim! Bunca azaba niçin katlansın o? Mitya’nın gözlerine birden yaşlar doldu.

— Evet. Gruşa… onun düşüncesi mahvediyor beni, mahvediyor! Demin buradaydı…

— Anlattı bana. Çok üzmüşsün onu.

— Biliyorum. Huyum kurusun. Kıskandım! Ayrılırken pişman oldum, öptüm. Yalnız af dilemedim.

Alyoşa,

— Neden dilemedin? diye sordu

Mitya birdenbire neşelenerek güldü,

— Sevgili çocuğum, sevdiğin kadından, işlediğin bir suç için af dilemekten Tanrı korusun seni! Hele sevgilinden, en çok ondan; ne kadar suçlu olursan ol! Kadınlar öyledir ki birader, dertleri şeytan başına, hiç değilse bunları bilirim ben! Hele birine, “Suçluyum, kusura bakma, affet!” demeye kalk, sitemlerinden soluk alamazsın! İçtenlikle, kolayca affetmez, paçavraya çevirir seni, olmamış şeyleri de hesaplaşmaya katar, her şeyi toplar, bir şeycik unutmaz, kendinden ekler ve ondan sonra bağışlar seni. En iyisi bile böyledir, en iyisi! Kıyıda bucakta ne kalmışsa kazıya kazıya toplar, kafana boca eder. Hepsinde, hayatı onlarsız mümkün görmediğimiz şu meleklerde var bu canavarlık! Bak şeker kardeşim, sana açıkça ve kısaca söyleyeyim: kendini bilen her erkek, şu ya da bu kadına kulluk etmeli, inancım böyle, inancım değil de duyuşum bu. Erkek yüce gönüllü olmalı; erkek bununla lekelenmez! Büyük kahramanlar, Sezar bile lekelenmez. Gene de af dilemeye kalkma; asla, hiçbir nedenle yapma bunu. Kulağına küpe olsun: kadın uğruna mahvolan ağabeyin Mitya öğretti bunu sana. Yok, ben af dilemeden Gruşa’nın gözüne gireyim daha iyi. Tapıyorum ona ben Aleksey, tapıyorum! Yalnız o bunun farkında değil, az buluyor aşkımı. Azap çektiriyor bu yüzden. Eskiden neydi! O zaman sadece şeytanca oyunlarıyla üzer, hırpalardı beni. Oysa şimdi ruhunu kendi ruhuma kattım, sayesinde adam oldum. Nikâhımızı kıyarlar mı acaba? Yapmazlarsa kıskançlıktan ölürüm. Her gece çeşit çeşit düşler görüyorum. Benim için ne dedi sana?

Alyoşa, Gruşenka’nın bütün söylediklerini tekrarladı. Mitya dikkatle dinledi, bazılarını tekrar tekrar sordu ve pek memnun oldu.

— Demek kıskandığıma kızmıyor, dedi. Sapına kadar kadın! “Benim kalbim de zalim…” Ohh, böyle yırtıcı dişiliği pek severim, ama kıskanmalarına dayanamıyorum doğrusu, hiç dayanamıyorum. Dövüşe dövüşe geçineceğiz onunla. Sevmeme gelince, ölene kadar seveceğim onu. Evlendirirler mi bizi dersin? Sürgünleri evlendirirler mi? Mesele. Ne olursa olsun onsuz yaşayamam.

Mitya çatık bir yüzle bir aşağı, bir yukarı dolaştı. Oda iyice kararmıştı. Birdenbire kuşkulandı:

— Bir sırrımız varmış, diyor; sır ha? Güya üçümüz ona karşı bir komplo kurduk. “Katka” da içindeymiş güya. Hayır Gruşenka, bildiğin gibi değil

bu. Bu sefer kısa kadın aklın yanılttı seni! Hadi, oldu olacak Alyoşa'cığım, açayım sana şu sırrımızı!

Etrafa bakındıktan sonra Aleksey'e doğru hızlı adımlarla, değecek kadar yaklaştı. Esrarlı bir tavırla fısıldayarak anlatmaya başladı. Aslında konuştuklarını kimse duyamazdı, ihtiyar gardiyan bir köşede tahta sıranın üzerinde uyukluyordu, nöbetçi askerler bir şey duyamayacak kadar uzaktaydı onlardan.

Mitya aceleyle,

— Sırrımızı olduğu gibi açıklayacağım sana, diye fısıldamaya başladı. Daha sonra söyleyecektim, ama sensiz neye karar verebilirim ben? Sen benim her şeyimsin. İvan'ın bizden üstün olduğunu söylüyorum, ama sen benim için bir meleksin. Ancak senin kararın bana yol gösterecek. Belki de üstüninsan İvan değil de sensin. Bak, bu bir vicdan meselesi, tam bir vicdan meselesi… O kadar önemli bir sır ki, tek başıma altından kalkamam, sen gelene kadar bıraktım hepsini. Gene de karara varmak için henüz pek erken, mahkeme kararını beklememiz gerek. Karar çıkınca kaderimi belirleyeceksin. Ben anlatacağım, ama sen şimdi kararını verme. Sadece dinle, hiçbir karara varma. Sessizce dur. Tamamını anlatmayacağım zaten, ayrıntısız, ana fikri söyleyeceğim. Sakın ses çıkarma sen. Ne bir soru, ne bir kıpırdanma; kabul mü? Evet, ama gözlerini ne yapacağım, Tanrım? Korkarım, dilin sussa bile gözlerin kararını açıklayacak! Öf, öyle korkuyorum ki… Bak dinle Alyoşa: İvan kardeşimiz bana kaçmayı öneriyor. Ayrıntılara ait bir şey söylemeyeceğim. Her şey önceden düzenlenmiş, başarıyla sonuçlanacak. Sus, karar verme! Amerika'ya, Gruşa ile birlikte… Gruşa'sız yaşayamam ki! Ya orada onu bırakmazlarsa yanımda? Kürek mahkûmlarını evlendirirler mi ki? İvan, evlendirmediklerini söylüyor. Gruşa olmayınca, yeraltında kazma ile ne yaparım ben? Kafamı parçalarım o kazmayla! Öte yandan vicdan sorunu; bu, acı çekmekten kaçtığım anlamına gelir. Bir uyarma oldu, aldırmadım; ruhumun temizlenmesi için önümde bir yol vardı, çark ettim… İvan diyor ki, "iyi niyetli" olduktan sonra Amerika'da yeraltından çok daha yararlı olunabilir. İyi, hoş, ama yeraltı kasidemizi nerede okuyacağız? Neymiş sanki Amerika, Amerika da boş şey! Hem öyle sanıyorum ki, Amerika dalaverenin yatağı. Çarmıha gerilmekten kaçıyorum… Yalnız sana söylüyorum bunları Aleksey, çünkü yalnız sen anlayabilirsin, başkaları için

kaside konusunda söylediklerim de saçmalık, hezeyandan ibaret. Ya aklını yitirmiş ya da aptal derler. Oysa ne deli, ne de aptalım. Kaside ile ne demek istediğimi İvan da anlıyor, ama karşılık veremiyor, susuyor, inanmıyor kasideye. Hayır söyleme bir şey, söyleme; bakışından artık kararını verdiğini anlıyorum! Kıyma bana, karar verme, Gruşa'sız yapamam… Mahkemeyi bekle!

Mitya kendinden geçmişçesine sözünü bitirdi. Alyoşa'yı omuzlarından tutarak ateşli, soran bakışını gözlerine dikti.

Yalvaran bir sesle, üçüncü kez,

— Evlendirirler mi kürek mahkûmlarını? diye tekrarladı. Alyoşa onu büyük bir şaşkınlık içinde dinliyordu, son derece sarsılmıştı.

— İvan kaçman için çok ısrar ediyor mu ağabey? diye sordu. İlkin kimin aklına geldi bu, söyler misin bana?

— O düşündü bunu, o! O ısrar ediyor! Bana hiç gelmediği halde bir hafta önce durup dururken çıktı geldi, doğruca bu meseleyi açtı. Son derece ısrar ediyordu. Rica falan değil, bayağı emrediyordu. Sana olduğu gibi ona da içimi döktüm, kasideden de söz ettim. Buna rağmen boyun eğeceğimden en ufak şüphesi yok. Tertip şeklini anlattı, gereken bilgileri topladı; bunu ayrıca anlatırım. Çılgınca bir inatla kafasına sokmuş bunu. "Başta para" diyor, "on bin kaçman için, yirmi binle Amerika'ya gidersin. On bine de kaçışını mükemmel şekilde düzenleriz."

Alyoşa üçüncü kez,

— Bana bunları söylememeni mi tembih etti? diye sordu.

— Evet. Asla, kimseye, en çok da sana; sana kesin olarak söylememeliymişim. Besbelli senin canlı bir vicdan timsali gibi karşısına dikileceğinden korkuyor. Sana anlattıklarımı söyleme ha. Sakın söyleme, Alyoşa!

— Haklısın, dedi Alyoşa, mahkeme kararından önce bir sonuca varılamaz. Mahkemeden sonra kendin karar verirsin. Yeni bir insan bulacaksın kendinde, kararı o versin.

— Ya yeni bir insan ya da bir Bernard! Onun kararı da Bernard'ca olur. Zaten ben de alçak bir Bernard'dan başka neyim ki!

Mitya acı acı sırıttı.

— Temize çıkmak için hiç mi umudun yok, ağabey?

Mitya sinirli bir hareketle omuzlarını kaldırdı, hayır anlamında başını salladı. Sonra birdenbire telaşlandı:

— Kuzum Alyoşa, geç kaldın, gitmen gerekiyor. Müdür bağırıyor dışarda, buraya gelir şimdi. Geciktik, kurallara aykırı bu. Hadi çabuk kucaklaşalım, öp, kutsa beni canım; yarınki acılara dayanmam için kutsa…

Sarılıp öpüştüler.

— İvan kaçmam hakkında konuşurken cinayeti benim işlediğime inanıyor, dedi birdenbire Mitya, dudakları acı bir gülümsemeyle buruştu.

— İnanıp inanmadığını sordun mu?

— Hayır, sormadım. Sormak istedim, ama yapamadım, gücüm yetmedi. Hem ne gereği var, gözlerinden anladım. Hadi güle güle!

Bir daha aceleyle kucaklaştılar. Alyoşa kapıya doğruldu. Mitya yeniden seslendi ona:

— Yanıma gel; karşımda dur, şöyle!

Alyoşa'yı tekrar omuzlarından sımsıkı kavradı. Yüzü o anda, karanlıkta belli olacak kadar soldu. Dudakları çarpıldı, bakışı Alyoşa'yı burguluyordu.

— Alyoşa, bana Tanrı huzurundaymışsın gibi dosdoğru söyle: onu benim öldürdüğüme inanıyor musun, inanmıyor musun? Sen, sen buna inanıyor musun, inanmıyor musun? Yalan istemem ama, dosdoğru söyle!

Alyoşa bütün varlığıyla sarsıldı, yüreğini sert bir cismin ezdiğini duyar gibi oldu. Şaşkın şaşkın,

— Ne gereği var canım, ne oluyorsun? diye mırıldandı.

Sonra titreyen bir sesle, göğsünden koparak,

— Bir an bile senin katil olduğuna inanmamıştım! diye bağırdı. Tanrıyı tanık gösterir gibi sağ elini yukarı kaldırdı.

Mitya'nın yüzüne sonsuz bir mutluluk yayıldı. Baygınlıktan sonra derin bir soluk bırakır gibi kelimeleri uzatarak,

— Sağol! dedi. Yeniden hayat verdin bana. İnanır mısın, şu ana kadar sana bunu sormaya korkuyordum; sana, evet sana? Eh, git artık, git! Yarın için güç verdin bana, Tanrı senden razı olsun! Hadi git, İvan'ı da sev!

Mitya son sözleri elinde olmadan ekledi.

Alyoşa gözyaşlarıyla boğularak çıktı. Mitya'nın bu derece kuşkulu; ona, Alyoşa'ya karşı bile bu derece güvensiz oluşu, bütün bunlar birdenbire talihsiz kardeşinin ruhunda o ana kadar düşünmediği dayanılmaz bir keder ve umutsuzluk uçurumu göstermişti ona. Derin, sonsuz bir acıma duygusu ıstırap vererek içini kapladı. Yüreği sızlıyordu. Mitya'nın, ayrıldıkları zaman "İvan'ı sev!" deyişi aklına geldi. O da İvan'a gidiyordu zaten. Daha sabahtan İvan'ı görmek için şiddetli bir istek duyuyordu. İvan'ın üzüntüsü de Mitya'nınkinden aşağı değildi. Hele şimdi, ağabeyiyle görüştükten sonra daha da artacaktı.

V

Sen Değilsin, Sen Değilsin!

İvan'a giderken Katerina İvanovna'nın oturduğu evin önünden geçmesi gerekiyordu. Pencerelerde ışık vardı. Alyoşa ansızın durdu, içeri girmeye karar verdi. Katerina İvanovna'yı görmeyeli bir haftadan fazla olmuştu. O anda, böyle önemli bir günün arifesinde İvan'ın da orada olabileceği aklına geldi. Zili çalıp içeri girdikten sonra Çin fenerlerinin donuk ışığıyla aydınlanan merdivene gelince birisinin yukardan indiğini gördü, karşıdan kardeşini tanıdı. Katerina İvanovna'dan çıkıyor olmalıydı.

İvan Fyodoroviç, soğuk bir tavırla,

— A, sen misin? dedi. Hadi güle güle. Ona mı gidiyorsun?

— Evet.

— Tavsiye etmem. Çok heyecanlı, büsbütün üzeceksin. O anda yukardan açılan kapıdan, birdenbire,

— Hayır, hayır! diye bir sesin bağırdığı duyuldu. Oradan mı geliyorsunuz, Aleksey Fyodoroviç?

— Evet, ağabeyimdeydim.

— Bana bir şey söylemenizi tembih etti mi? Gelin Alyoşa, siz de İvan Fyodoroviç geri dönün; mutlaka dönün, mutlaka! Duydunuz mu?

Katya'nın sesi emreder gibiydi. İvan Fyodoroviç kısa bir duraklamadan sonra Alyoşa ile birlikte tekrar yukarı çıkmaya başladı.

— Kapıdan dinlemiş! diye öfkeyle kendi kendine mırıldandı, ama Alyoşa duydu.

Salona giren İvan Fyodoroviç,

— İzin verirseniz paltomu çıkarmayacağım, dedi. Oturmayacağım. Bir dakikadan fazla kalamam çünkü.

— Oturun Aleksey Fyodoroviç, dedi Katya, kendisi ayaktaydı. Aradan geçen zamanda çok değişmişti, ama koyu gözlerinde iyilik belirtisi olmayan

ışıklar parlıyordu. Alyoşa sonraları, Katya’nın o anda ona son derece güzel göründüğünü hatırlamıştı.

— Ne dedi?

Alyoşa dosdoğru, yüzüne bakarak,

— Yalnız bir şey, diye karşılık verdi, kendinizi düşünmenizi… Mahkemede o şeyden… (Alyoşa biraz durakladı) yani olanlardan söz etmeyin.

— Ha, o para için ayaklarına kapanmam meselesi! Kendisi için mi, benim için mi çekiniyor acaba? Kimi düşüneceğim: onu mu, kendimi mi? Söylesenize Aleksey Fyodoroviç!

Alyoşa kadının içinden geçenleri anlamaya çalışarak gözlerini ayırmadan ona baktı, baktı. Sonra yavaşça,

— Hem kendinizi, hem onu, diye karşılık verdi.

Katya hiddetlenerek,

— Öyle ya, dedi. Yüzü kıpkırmızı kesilmişti. Tehdit dolu bir sesle,

— Siz beni henüz bilmiyorsunuz, Aleksey Fyodoroviç, diye devam etti. Hoş ben de kendimi bilmiyorum ya. Belki yarın ilk soruşturmadan sonra beni ayaklarınızın altına alıp ezmek istersiniz.

— Namusunuzla tanıklık edeceksiniz, yapacağınız bu kadar…

— Kadınlar çoğu zaman namussuzca hareket ederler. Daha bir saat önce o canavara… İğrenç bir sürüngenmiş gibi dokunamayacağımı sanıyordum, oysa değil, hâlâ insan benim için o!

Birden İvan Fyodoroviç’e dönerek, sinirli bir sesle,

— Hem bakalım, öldüren o mu acaba? O mu öldürdü? diye sordu.

Alyoşa, Katerina İvanovna’nın aynı soruyu o gelmeden bir an önce, hem ilk değil, belki yüzüncü kez tekrarladığını, sonunda bu yüzden kavga ettiklerini hemen anladı.

Genç kadın gene İvan Fyodoroviç’e bakarak devam etti:

— Smerdyakov’a gittim… Dmitri’nin baba katili olduğuna sen inandırdın beni, sen! Yalnız sana inandım!

İvan zorla gülümsedi. Alyoşa, sen denildiğini duyunca irkildi. Aralarındaki ilişkinin bu derece ilerlediğini tahmin bile etmiyordu.

— Yeter artık, diye kesti İvan. Gidiyorum. Yarın gelirim.

Kapıya yürüdü, dışarı çıktı. Katerina İvanovna buyurgan bir biçimde Alyoşa’yı ellerinden tuttu,

— Hemen ardından gidin, yetişin ona! Bir dakika bile yalnız bırakmayın! diye aceleyle fısıldamaya başladı. Deli o. Delirdiğini bilmiyorsunuz, değil mi? Beyin humması geçiriyor… Doktor söyledi bana, gidin, çabuk koşun peşinden…

Alyoşa yerinden fırladı, İvan Fyodoroviç’in ardına düştü. Kardeşi elli adım bile gitmemişti daha. Ona doğru koşan Alyoşa’yı görünce durdu. Hırçın bir tavırla,

— Ne istiyorsun? Deliyim diye arkamdan yolladı, değil mi? Sen söylemeden biliyorum.

— Yanıldığı şüphesiz, ama hasta olduğunu söylemekte haklı. Yukardayken yüzüne baktım, halini hiç beğenmedim; yüzün hasta İvan, çok hasta!

İvan yürümeye devam etti, Alyoşa da ona ayak uydurmuştu.

— Sen insanların nasıl delirdiklerini bilir misin Aleksey Fyodoroviç?

Bunu durup dururken soran İvan’ın yavaştan çıkan ve hiç de hırçın olmayan sesinde sadece saf bir merak vardı.

— Bilmesine bilmem ama, çeşitli delilik halleri olduğunu tahmin ediyorum.

— Acaba insan delirirken farkına varıp kendini inceleyebilir mi?

— Böyle bir durumda bunun tam bir açıklıkla yapılabileceğini sanmıyorum.

İvan bir an sustu, sonra birdenbire,

— Benimle konuşmak istiyorsan konuyu değiştir lütfen, diye kesti.

Alyoşa ürkeklikle,

— Unutmadan sana şu mektubu vereyim, dedi, cebinden Liza'nın mektubunu çıkararak uzattı. Bir sokak fenerine yakındılar. İvan yazıyı hemen tanıdı.

— Ha, o şeytan dölünden bu! diye hırçın bir gülüşle zarfı açmadan parça parça etti, havaya savurdu. Rüzgâr kâğıt parçalarını dağıttı.

Yola devam ederken, küçümseyici bir tavırla,

— On altısına basmadan kendini vermek istiyor!

— Nasıl yani?

— Basbayağı, ahlaksız kadınların yaptığı gibi.

— Yapma İvan, yapma! diye içten bir acıyla savundu Liza'yı Alyoşa. Çocuk o daha, bir çocuğa iftira ediyorsun… Hem de hasta, çok hasta… belki o da aklını yitirmek üzere… Mektubunu sana vermeden edemezdim. Tam tersine, onu kurtarmak için senden işitmek istediğim…

— Bir şey işiteceğin yok benden. O çocuksa ben de dadı değilim. Sus devam etme Aleksey. Bunu düşünmüyorum bile.

Bir dakika kadar sustular. Sonra İvan tekrar sert, öfkeli bir sesle,

— Şimdi bütün gece Meryem Ana'ya, yarın mahkemede nasıl hareket edeceğini göstersin diye yalvaracak! dedi.

— Şey… Katerina İvanovna'dan mı söz ediyorsun?

— Evet, Mitenka'nın kurtarıcısı olarak mı, yıkıcısı olarak mı gelmeli? Yukardan bir öğüt gelsin diye dua ediyor. Ne yapacağını bilemiyor, hazırlanamamış… Beni de dadı yerine koyuyor, avutmalıymışım onu!

— Katerina İvanovna seviyor seni kardeşim, diye hüzünlü bir sesle mırıldandı Alyoşa.

— Belki. Ama ben ona düşkün değilim.

— Acı çekiyor. Sen de niçin öyleyse bazen… umut verici şeyler söylüyorsun ona? Umutlandırdığını biliyorum; böyle konuştuğum için kusura bakma.

İvan sinirli bir biçimde,

— Gerektiği gibi hareket edemem, dedi, her şeyi yüzüne söyleyemem ki! Katilin hüküm giymesini beklemek gerek. Şimdi onunla ilgimi kesmeye kalksam, benden öç almak için hemen yarın mahkemede o namussuzu mahveder; nefret ediyor ondan, bile bile nefret ediyor… Her şeyi başından sonuna kadar yalan dolu onun! Onunla ilgimi kesmeden umut kapısı henüz kapanmamış sayılır; o canavarı kurtarmak istediğimi bildiği için onu batırmaya kalkmayacak. Ne zaman çıkacak şu lanet olası karar?

“Katil”, “canavar” kelimeleri Alyoşa’nın yüreğini sızlattı. İvan’ın söyledikleri üzerinde durduktan sonra,

— Ağabeyimi nasıl mahvedebilir? diye sordu. Mitya’yı açıkça suçlayan ne gibi şeyler söyleyebilir?

— Haberin yok senin: elinde, Mitenka’mızın kendi eliyle yazdığı ve matematik bir kesinlikle Fyodor Pavloviç’i öldürdüğünü kanıtlayan bir belge var.

— Olamaz!

— Nasıl olamaz? Ben kendim okudum.

— Böyle bir belge olamaz! Mümkün değil, çünkü o katil değil. Babamı öldüren o değil, değil!

İvan Fyodoroviç birden durdu:

— Öyleyse size göre katil kim? diye sordu. Sesi soğuktu, hatta sorusunda üstten bir eda vardı.

Alyoşa yavaş, içten gelen bir sesle,

— Kim olduğunu biliyorsun, dedi.

— Kim? Şu kaçık, saralı budalayla ilgili masalı mı kastediyorsun? Smerdyakov mu yani?

Alyoşa bütün gövdesiyle titrediğini hissetti. Güçsüz bir sesle,

— Biliyorsun kim olduğunu İvan… diye elinde olmadan tekrarladı. Tıkanıyordu.

— Kim diyorum sana, kim?

İvan bunu nerdeyse kudurgan bir hiddetle bağırdı. Soğukkanlılığından eser kalmamıştı.

Alyoşa hep öyle, fısıltı halinde,

— Bildiğim bir şey varsa, babamızı öldüren sen değilsin! dedi.

İvan şaşkınlıktan çarpılmışa döndü:

— “Sen değilsin!” Sen değilsin de ne demek?

— Babamızı sen öldürmedin, öldüren sen değilsin.

Bir an ikisi de sustu, İvan zoraki, yarım bir gülümsemeyle,

— Ben olmadığımı ben de biliyorum, sayıklıyorsun sen! dedi. Gözlerini Alyoşa’ya dikmişti.

Gene bir sokak fenerinin önünde duruyorlardı.

— Hayır İvan, birkaç kere, katil olduğunu kendi kendine söyledin.

— Ne zaman söyledim? Moskova’daydım ben… diye şaşkın şaşkın mırıldandı İvan.

Alyoşa deminki gibi yavaş, tane tane konuşarak devam etti:

— Bunu, şu korkunç iki ayda yalnız başına kaldığın zamanlar pek çok kez söyledin.

Alyoşa, sanki kendinden geçmiş, elinde olmadan, başka bir gücün etkisinde konuşuyordu:

— Kendini suçluyor, katilin senden başkası olmadığını kendi kendine tekrarlıyordun. Fakat sen öldürmedin, yanılıyorsun, katil sen değilsin, anlıyor musun, sen değilsin! Tanrı yolladı beni sana bunu söylemek için.

Sustular. Bu sessizlik upuzun bir dakika sürdü. Karşı karşıya, göz göze bakışıyorlardı, ikisi de sararmıştı. İvan birdenbire bütün gövdesiyle sarsıldı, Alyoşa'yı omzundan tuttu. Dişleri arasından fısıltılı bir sesle,

— Bana gelmişsin, dedi. Onun geldiği gece… Doğru söyle, gördün onu… gördün, değil mi?

— Kimden söz ediyorsun… Mitya'dan mı?

— Ondan değil, canı cehenneme! Onun bana geldiğini biliyorsun demek? Nasıl öğrendin bunu, söyle?

Alyoşa korktu:

— O dediğin kim? Kimi kastettiğini anlamıyorum.

— Yo, anlıyorsun… bilmesen nasıl olur da… bilmemen mümkün değil!

Sonra birden toparladı kendini. Bir şeyler düşünür gibi duruyor, dudaklarını garip bir gülümseme buruşturuyordu.

Alyoşa titrek bir sesle,

— Kardeşim, diye yeniden başladı. Sözüme inanacağını bildiğim için söyledim bunu sana, inanacağını biliyorum. Bu ömrün boyunca, kesin olarak inanman gereken bir gerçek: sen değilsin! Duydun mu, ömrün boyunca… Şu andan başlayarak bana düşman kesilsen bile, sana bunu söylemem için Tanrı bana emretti.

Ama İvan Fyodoroviç artık kendini iyice toparlamış görünüyordu. Soğuk bir gülümsemeyle,

— Aleksey Fyodoroviç, dedi, peygamberlerle saralılardan nefret ederim, hiç dayanamam; hele Tanrı vekillerinden, bunu çok iyi biliyorsunuz. Şu dakikadan başlayarak sizinle ilgimi kesiyorum, hem de temelli olarak galiba. Rica ederim hemen burada, şu dörtyol ağzında bırakın beni. Zaten evinizin yolu da bu tarafta. Hele bugün sakın bana geleyim demeyin! Anladınız mı?

Sırtını çevirdi, sert adımlarla dosdoğru yürüdü.

— Kardeşim! diye bağırdı, Alyoşa, sana bugün bir şey olursa ilkin beni hatırla!

İvan karşılık vermedi. Alyoşa, İvan karanlıkta görünmez olana kadar dörtyol ağzında, fenerin yanında durdu, sonra sokağa saparak ağır ağır eve yürüdü. O da, İvan Fyodoroviç de ayrı evlerde kira ile oturuyorlardı. Hiçbiri babalarından kalan evde oturmak istememişti. Alyoşa kasabalı bir aile yanında dayalı döşeli bir oda tutmuştu. İvan Fyodoroviç ona epey uzaktı. Oldukça varlıklı bir memurun dul karısının çok güzel evinde genişçe konforlu bir daire kiralamıştı.

Koca dairenin işini ihtiyar mı ihtiyar, sağır, her yanını romatizma sarmış bir kocakarı görüyordu. Kadıncağız akşamları saat altıda yatıyor, sabahın altısında kalkıyordu. İvan Fyodoroviç o iki ay içinde evin bakımından yana garip derecede aldırmazlık gösteriyor, en çok yalnız kalmayı seviyordu. Hatta her zaman kaldığı odayı kendisi topluyor, oturduğu dairenin öbür odalarına pek seyrek uğruyordu.

Evin kapısına yaklaşıp çıngırağın sapını tuttu ve birden durdu. Hâlâ hırstan ince ince titrediğini hissediyordu. Ani bir hareketle elini çıngıraktan çekti, yere tükürdü, geriye dönerek hızlı adımlarla yürüdü. Tam aksi yönde, evinden aşağı yukarı iki verst ötede bulunan ufacık, çarpık, ahşap bir eve gitti. Burası Fyodor Pavloviç’in eski komşusu, mutfağından çorba almaya gelen, Smerdyakov’un gitarla şarkı söylediği Marya Kondratyevna’nın eviydi. Kadın eski evini satmış, annesiyle birlikte bu kulübeye yerleşmişti. Nerdeyse ölecek kadar hasta olan Smerdyakov da Fyodor Pavloviç’in ölümünden sonra onlara taşınmıştı. Ani, karşı gelinmez bir düşünce İvan Fyodoroviç’i oraya sürüklüyordu o anda.

VI

Smerdyakov’la Birinci Görüşme

İvan Fyodoroviç Moskova’dan dönüşünden beri üçüncü defadır Smerdyakov’la konuşmaya gidiyordu. İlk olarak kanlı olaydan sonra, hemen Moskova’dan geldiği gün görüşmüştü. İki hafta sonra yeniden uğradı; ama ikinci buluşmadan sonra Smerdyakov’la bir daha görüşmedi. Böylece bir aydan fazladır onu ne görmüş, ne de hakkında bir şey duymuştu.

İvan Fyodoroviç Moskova’dan babasının ölümünden beş gün sonra dönmüş, cenazenin kaldırılmasına yetişememişti. Dönüşünden bir gün önce kaldırmışlardı. İvan Fyodoroviç’in geç kalmasının nedeni şuydu: Alyoşa kardeşinin adresini bilmediği için Katerina İvanovna’ya başvurmuştu. O da İvan Fyodoroviç’in adresini kesin olarak bilmiyordu. İvan Fyodoroviç’in Moskova’ya gelir gelmez evlerine gideceğini tahmin ederek teyzesine bir telgraf çekmişti. Ama İvan Fyodoroviç onlara, gelişinden ancak dört gün sonra uğradı. Telgrafı alır almaz soluksuz bize, buraya koştu. Bizde ilk karşılaştığı kimse Alyoşa oldu. Küçük kardeşiyle konuştuktan sonra, ötekinin cinayeti Mitya’ya kondurmadığı gibi katil olarak kesin bir şekilde Smerdyakov’u göstermesi İvan Fyodoroviç’i hayli şaşırttı, bu durum şehrimizdekilerin düşüncelerine de aykırıydı. Emniyet Müdürü ve Savcıyla görüştükten, suçun ve tutuklamanın ayrıntılarını öğrendikten sonra Alyoşa’ya daha çok hayret etti, ama düşüncesini kardeş sevgisinden doğan derin bir acımaya verdi. Alyoşa’nın Mitya’yı ne kadar sevdiğini bilirdi zaten. Sırası gelmişken, İvan’ın, ağabeyi Dmitri Fyodoroviç’e karşı duyguları hakkında bir iki söz söyleyelim: İvan onu asla sevmez, olsa olsa bazen, o da iğrenme derecesinde küçümsemeyle karışık bir acıma duyardı. Mitya bütün varlığıyla son derece sevimsiz gelirdi ona. Katerina İvanovna’nın Mitya’ya olan aşkını nerdeyse isyanla karşılardı. Sanık Mitya ile Moskova’dan döndüğü gün görüşmüş ve bu görüşme suçluluğu üzerine şüphelerini azaltmak şöyle dursun, büsbütün artırmıştı. Ağabeyini kaygılı, taşkın bir heyecan içinde buldu. Mitya durmadan ama dalgın, dağınık ve çok sert konuşuyor, Smerdyakov’u suçluyor, sözleri birbirini tutmuyordu. En çok, ölenin ondan “çaldığı” üç bin ruble üzerinde duruyordu. “Para benimdi, benim!” diye tekrarlıyordu. “Bunları çalmış olsam bile hakkımdı.” Aleyhindeki kanıtlara karşı çıkmıyor, bazı olayların ondan yana oluşunu

açıklarken bile bunu karmakarışık, beceriksizce yapıyordu. Sanki ne İvan'ın, ne başkasının önünde suçsuzluğunu kanıtlamayı umursamıyor, tam tersine kızıyor, suçlandıkça önem vermiyor, söylenip köpürüyordu. Grigori'nin açık kapı hakkındaki tanıklığına sadece gülüyor, ''kapıyı şeytanın açtığını" tekrarlıyordu. Ama bu konuda işe yarar bir açıklama yapamıyordu. Hatta ilk görüşmeleri sırasında İvan Fyodoroviç'e "her şeyi mubah sayanların kendisinden şüphelenerek onu sorguya çekmeye hakkı olmadığını çok sert bir şekilde söylemiş, kırmıştı onu. Bu defa da İvan Fyodoroviç'e çok soğuk davranmıştı. İvan Fyodoroviç de Mitya ile görüşür görüşmez Smerdyakov'a gitti.

Daha Moskova'dan gelirken, hareket etmeden önce, Smerdyakov'la son geceki konuşması hiç aklından çıkmıyordu. Tuhafına giden, şüpheli gördüğü pek çok şey vardı. Fakat Sorgu Yargıcına ifade verirken sırası gelene kadar bundan söz açmamayı uygun buldu. Her şeyi, Smerdyakov'la buluşmasına kadar öylece bıraktı. Smerdyakov o sırada Şehir Hastanesi'nde yatıyordu. Doktor Herzenstube ile Doktor Varvinski, İvan Fyodoroviç'in ısrarlı soruları üzerine, Smerdyakov'un hastalığının kesinlikle sara olduğunu söylediler, "Olay günü krizinin yapmacık olması" hakkındaki sorusunu hayretle karşıladılar. Krizin görülmemiş bir şekilde olduğunu, birkaç gün aralıklarla devam ettiğini, hastanın hayatının tehlikede bulunduğunu anlattılar. Gene de, alınan önlemlerden sonra hastanın yaşayacağı kesin olarak söylenebilirdi. Ancak, Doktor Herzenstube'nin eklediği gibi, "aklı hayatının sonuna kadar değilse de epey uzun zaman için bozukça kalacaktı". İvan Fyodoroviç sabırsızlıkla sorduğu, "Şimdi de deli mi?" sorusuna, "Tam anlamıyla değilse de bazı anormallikler görülmekte" şeklinde karşılık aldı. İvan Fyodoroviç bu anormallikleri bizzat öğrenmeye karar verdi. Hastanede Smerdyakov'la görüşmesine hemen izin verildi. Smerdyakov özel bir odada yatıyordu. Yanındaki ikinci yatakta bir şehirli vardı. Adam pek bitkindi, bütün vücudu su toplamış, şişmişti, bugün yarın yolcuydu. İvan Fyodoroviç'le Smerdyakov'un konuşmasına engel değildi. Smerdyakov İvan Fyodoroviç'i görünce şüpheyle sırıttı, hatta ilk anda ürker gibi oldu ya da İvan Fyodoroviç'e öyle geldi. Ama bu hal bir andan fazla sürmedi. Daha sonra Smerdyakov'un sakin duruşu İvan Fyodoroviç'i şaşırttı adeta. Hemen ilk bakışta, adamın gerçekten, hem de enikonu hasta olduğu kanısına vardı. Smerdyakov son derece halsizdi, ağır ağır, dilini güçlükle oynatarak konuşuyordu, iyice zayıflamış, sararmıştı. Görüştükleri

yirmi dakika süresince hep baş ağrısıyla bütün vücudunu kaplayan sızılardan yakındı. Hadımlarınki gibi kuru yüzü büsbütün ufalmıştı, şakaklarındaki saçlar karmakarışıktı, alnında eski perçem yerine incecik bir saç tutamı dimdik duruyordu. Ama kırpık, sanki bir şeyler ima eden sol gözü eski Smerdyakov'u ele veriyordu. İvan Fyodoroviç o anda birdenbire "Akıllı adamla konuşmak zevktir" sözlerini hatırladı. Hastanın ayakucunda bir tabureye oturdu. Smerdyakov acıyla vücudunu kıpırdattı ama konuşmaya başlamadı; susuyordu, hatta fazlaca meraklı da görünmüyordu.

— Konuşabilir misin benimle? diye sordu İvan Fyodoroviç, fazla yormayacağım seni.

— Tabii, rahat rahat…

Sonra, konuğunun tedirginliğini gidermek istiyormuş gibi üstten bir nezaketle,

— Buraya geleli çok oldu mu? diye ekledi.

— Hemen bugün. Pirincin taşını ayıklamaya geldik.

Smerdyakov iç çekti.

— Ne iç çekiyorsun, biliyordun ya! diye yapıştırdı İvan Fyodoroviç.

Smerdyakov sözlerini ağırbaşlı bir sessizlikle karşıladı, sonra,

— Bilmemek mümkün müydü? Bile bile lades. Yalnız sonun böyle olacağı kimin aklına gelirdi!

— Ne sonu? Cıvıma! Bodruma inerken sara tutacağını baştan söylememiş miydin? Kesin olarak bodrumda olacak demiştin.

— İfade verirken söylediniz mi bunu?

İvan Fyodoroviç ani bir hırçınlıkla,

— Hayır, henüz söylemedim ama mutlaka söyleyeceğim, dedi. Bana çok şeyler açıklamak zorundasın oğlum. Hem şunu da bil ki azizim, kimsenin bana oyun etmesine gelemem ben!

Smerdyakov hep aynı sakin tavırla, sadece bir an için gözlerini kapayarak,

— Bu oyunun bana faydası ne? dedi. Siz Tanrı gibi biricik umudumsunuz.

— İlkin, sara nöbetini önceden kestirmenin mümkün olmadığını pekâlâ biliyorum. Bunu sorup öğrendim: dalavereye gerek yok. Bana günü, saati, hem de bodrumda olacağını nasıl söyleyebildin? Sara taklidi yapmadığına göre nöbet geçirirken o bodruma düşeceğini nasıl bilebildin?

— Bodruma günde birkaç kere giderim, ben… Bir yıl önce tıpkı böyle, tavanarasından aşağı uçuvermiştim. Nöbetin geleceği günü, saati önceden söylemek kabil değil, orası doğru, ama her zaman bir önseziniz olabilir.

— Ama sen gününü, saatini de önceden biliyordun.

— Sara nöbeti hakkında en iyisi doktorlardan bilgi edinin beyim; gerçek mi, yalan mı olduğu konusunda size başka bir söyleyeceğim yok.

— Ya bodrum? Bodrumu nereden biliyordun?

— Siz de bodrumla bozmuşsunuz! Bodruma inerken içim korku, kuruntu doluydu. Daha çok sizi kaybettiğim için dünyada kimsesiz kalmanın üzüntüsünü çekiyordum. Bodruma inerken, “Şimdi bastıracak… Düşecek miyim, düşmeyecek miyim?” diye düşünüyordum. Bu kuruntu o… kurtuluşu olmayan ispazmozu boğazıma sapladı. Yuvarlanıverdim tabii. Bütün bunları, hatta ondan önce sizinle konuşmamızı, o günün arifesinde akşamleyin kapı önünde, size korkumu ve bodrum hakkında söylediklerimi Doktor Herzenstube’yle Sorgu Yargıcı Nikolay Parfenoviç’e bir bir anlattım, onlar da tutanağa geçirdiler. Buranın doktoru, Bay Varvinski de herkese, bu halin düşünceden, yani “düşecek miyim, düşmeyecek miyim” kuşkusundan ileri geldiğinde ısrar etti. Oldu zaten. Bunu da öyle yazdılar. Buna, duyduğum korku neden olmuş.

Smerdyakov sözünü bitirince yorgunluktan bitmiş gibi derin bir soluk aldı.

— İfadende bunları söyledin demek, öyle mi?

İvan Fyodoroviç biraz şaşırmıştı. O zamanki konuşmalarını açıklamakla onu korkutmayı düşünürken Smerdyakov ondan atik davranmış, hepsini kendisi açıklamıştı. Smerdyakov kesin bir tavırla,

— Korkum yok ki, dedi. Varsın hepsini olduğu gibi yazsınlar.

— Kapı önünde ne konuştuksa olduğu gibi söyledin mi?

— Yo, pek o kadar da değil.

— Bana o gün yaptığın gibi sara taklidi yapabilmekle övündün mü?

— Hayır, bunu da yapmadım.

— Şimdi bana şunu söyle: o sıralar Çermyaşnaya'ya gitmemi neden bu kadar istiyordun?

— Moskova'ya gidersiniz diye korkuyordum; ne de olsa Çermyaşnaya daha yakın.

— Yalan, gitmem için yalvarıyordun adeta! "Gidin, başınıza bir hal gelmesin…" diyordun.

— Bunu sadece size olan dostluğumdan, yürekten bağlılığımdan, evde bir felaket havası estiğini sezdiğim için size acıyarak söylemiştim. Yalnız kendime sizden daha çok acıyordum. Bu yüzden, "Başınıza bir hal gelmesin" sözleriyle, evin durumunun kötülediğini, evde kalarak babanızı korumanız gerektiğini anlatmak istedim.

— Daha açık söyleseydin, ahmak! diye parladı İvan Fyodoroviç.

— Bundan daha açığını nasıl söyleyebilirdim? Zaten içim korku doluydu. Hem siz de darılabilirdiniz. Dmitri Fyodoroviç'in bir rezalet çıkararak o parayı götüreceğinden kuşkulanabilirdim. Çünkü parayı kendine ait sayıyordu. Gene de işin cinayetle sonuçlanacağını kim kestirebilirdi? Ben onun beyin döşeğinin altındaki üç binlik paketi çalmakla yetineceğini sanıyordum, oysa o cinayet işledi. Bunu siz de önceden kestiremezdiniz, beyim.

— Anlamak mümkün değildi de ben nasıl akıl edip kalırdım? Saçmalıyorsun sen!

— Sizi Moskova yerine Çermyaşnaya'ya yollamamdan anlayabilirdiniz.

— Ne çıkardı bundan?

Hayli yorulmuş görünen Smerdyakov bir an sustu.

— Sizi Moskova’ya gitmekten vazgeçirip Çermyaşnaya’ya gitmenizi isterken daha yakın bir yerde bulunmanızı sağlamaya uğraşıyordum; Moskova çok uzak… Dmitri Fyodoroviç buraya yakın olduğunuzu bilse, bu cesareti gösteremezdi. Beni de, başıma bir hal gelirse, koruyabilirdiniz. Çünkü o zaman size hem Grigori Vasilyeviç’in hastalığından, hem saramdan ne kadar korktuğumu açmıştım. Rahmetlinin yanına girmek için kullandığımız işaretli kapı vuruşlarını Dmitri Fyodoroviç’in öğrendiğini de anlatmıştım size. Ağabeyinizin bundan faydalanacağını kestirerek Çermyaşnaya’ya bile gitmez, evden ayrılmazsınız sanmıştım.

“Gevelemesine rağmen gayet düzgün konuşuyor,” diye düşündü İvan Fyodoroviç. “Nerede o Herzenstube’nin bahsettiği akıl dengesizliği!”

Öfkeyle,

— Numara yapma bana, yere batası herif! diye bağırdı.

Smerdyakov sözlerini son derece saf bir tavırla karşıladı:

— Oysa ben o zaman tamamen anladığınızı sanmıştım, dedi.

— Anlasam kalırdım.

— Ben, sizin her şeyi anladığınız halde, beladan sıyrılmak için bir an önce kaçtığınızı düşünüyordum.

— Herkes senin gibi pısırık mı?

— Kusura bakmayın, sizi de kendim gibi sandım.

— Tabii, anlamam gerekirdi, diye heyecanla bağırdı İvan Fyodoroviç. Zaten böyle bir adilik beklerdim senden!

Sonra bir şey hatırlamış gibi,

— Yalan söylüyorsun, gene yalan söylüyorsun! diye bağırdı. Hatırlıyor musun, arabamın yanına sokulup bana, “Akıllı bir insanla konuşmak zevklidir,” demiştin. Övdüğüne göre, gittiğime memnundun.

Smerdyakov bir daha, bir daha iç çekti, hafifçe kızardı.

Tıkanarak,

— Memnun oldumsa da bu Moskova’ya değil, Çermyaşnaya’ya gitmeye razı olduğunuz içindi, dedi. Ne de olsa daha yakın orası, yalnız o sözleri size övgü olarak değil, sitem ederek söylemiştim. Fark edemediniz.

— Ne sitemi?

— Böyle bir felaketi sezdiğiniz halde öz babanızı bırakıp, bizleri korumak istemeyişinize sitem ettim. Çünkü o üç bini çaldım diye pekâlâ enseleyebilirlerdi beni.

— Şeytan alsın canını senin! Dur, o işaretleri, kapı vurmalarını hep anlattın mı Savcıya?

— Hepsini, tastamam anlattım.

İvan Fyodoroviç içinden bir kere daha şaştı. Sonra yeniden,

— O zaman olsa olsa senin yapabileceğin herhangi bir ahlaksızlığı düşünmüş olabilirdim. Dmitri öldürebilirdi, ama hırsızlık edeceğine inanmıyordum o zaman… Fakat senden her türlü kötülüğü beklerdim. Sara taklidi yapabildiğini kendin söylemiştin bana, ne diye söyledin bunu?

— Saflığımdan… Hem ömrümde sara taklidi yapmadım ben. Size övünmek için söyledim. Saçmalık işte… Pek severdim sizi o zaman, olduğum gibiydim size karşı.

— Ağabeyim açıktan açığa seni suçluyor, öldüren de, parayı çalan da odur, diyor.

Smerdyakov acı bir sırıtmayla,

— Başka ne yapabilir ki! dedi. Ama bunca kanıt karşısında ona kim inanır bilmem. Kapının açık olduğunu Grigori Vasilyeviç gözüyle görmüş, daha ne olsun? Tanrı kusurunu affetsin. Canını kurtarmaya çalışıyor…

Bir an sessizce durdu, sonra aklına bir şey gelmiş gibi,

— Bakın gene bu işe dönüyorum; üstüme atmak istiyorlar. Güya ben yapmışım bu işi, duydum bunu… Bir de şu sara taklidi yapabilmem konusu. Babanız hakkında böyle bir niyetim olsa bu marifetimi önceden açıklar mıydım? Böyle bir cinayeti tasarlasam kendimi bu derece önemli bir töhmet altında bırakır, meseleyi öldürülenin öz oğluna anlatacak kadar budalalık

eder miydim, rica ederim! Gerçeğe benzer yanı var mı bunun? Olacak iş mi bu? Şu konuşmamızı Ulu Tanrıdan başka duyan yok; bunu Savcıyla Nikolay Parfenoviç'e anlatsanız beni, benden iyi savunmuş olurdunuz. Baştan bu kadar açık konuşan bir insan cani olabilir mi? Oradakiler bunu pekâlâ anlayabilir.

Smerdyakov'un son kanıtı İvan Fyodoroviç'i şaşırttı, konuşmayı keserek ayağa kalktı.

— Bana bak, dedi. Ben senden şüphelenmiyorum, seni suçlamayı da gülünç buluyorum… Tam tersine, kaygılarımı giderdiğin için teşekkür ederim sana. Şimdilik gidiyorum, gene uğrayacağım. Hoşça kal, iyileşmeye bak. Bir ihtiyacın var mı?

— Sağolun. Marfa İgnatyevna unutmuyor beni. Bir şey lazım olunca her zamanki iyiliğiyle yardıma koşuyor. İyi insanlar, her gün gelip yokluyorlar beni.

— Hadi hoşça kal. Şey, ben sara taklidi yapabildiğini söyleyecek değilim. Sana da bunu açıklamanı tavsiye etmem.

— Anladım efendim. Siz bunu söylemezseniz ben de o gün kapıda konuştuklarımızı açıklamayacağım.

İvan Fyodoroviç koğuştan çıktı. Koridorda beş on adım ilerleyince birden Smerdyakov'un son sözlerinin küçültücü bir anlam taşıdığını hissetti. Hatta geri dönecekti, ama bir anda gelip geçti bu düşünce. “Saçma,” diyerek aceleyle hastaneden çıktı, içi rahattı, Smerdyakov'un değil de Mitya'nın suçlu oluşu ona huzur vermişti; oysa durum bunun tersi olmalıydı. Niçin böyle olduğunu o anda incelemek istemiyordu, hatta duyduklarını eşelemek tiksinti veriyordu ona. İçinde bir an önce gömmek istediği bir şey vardı. Ondan sonraki birkaç günde Mitya'nın aleyhindeki kanıtları daha yakından öğrenince suçluluğuna büsbütün inandı. Fenya ile annesi gibi önemsiz kimselerin tanıklığı şaşırtıcı sonuçlar veriyordu. Perhotkin, lokantadakiler, bakkal Plotnikov'lar, Mokroye'deki tanıklar da caba! En çok ayrıntılar üzücüydü. Esrarlı ‘’vuruşlar” hakkındaki bilgi, Sorgu Yargıcıyla Savcı üzerinde hemen hemen Grigori'nin açık kapı hakkındaki tanıklığı kadar etki uyandırdı. Grigori'nin karısı Marfa İgnatyevna, İvan Fyodoroviç'in sorusuna karşılık olarak Smerdyakov'un bütün gece bölmenin arkasında

yattığını kesin olarak söyledi. “Yattığımız yerle onun arasında üç adım var yoktu.” Uykusu çok derin olduğu halde o gece Smerdyakov’un iniltisinden sık sık uyanmıştı. “Durmadan, bütün gece inledi durdu…” diyordu.

İvan, Herzenstube ile de görüştü. Smerdyakov’da bir akıl bozukluğu görmediğini, sadece zayıf bulduğunu söyleyince ihtiyar doktorun dudaklarında ince bir gülümseme belirdi. “Smerdyakov’un bu aralık nelerle meşgul olduğundan haberiniz var mı?” dedi. “Fransızca kelimeler ezberliyor… Yastığının altında bir defter saklıyor; birisi ona Rusça harflerle Fransızca kelimeler yazmış… He, he!”

İvan Fyodoroviç’in artık şüphesi kalmamıştı. Ağabeyi Dmitri’yi tiksinmeden düşünemiyordu. Yalnız Alyoşa’nın hâlâ katilin Dmitri değil de büyük bir olasılıkla Smerdyakov olduğunda diretmesine akıl erdiremiyordu. Alyoşa’nın düşüncelerinin her zaman etkisinde kalan İvan bu defa durumu bir türlü anlayamıyordu. Alyoşa, Mitya hakkında konuşma fırsatı aramıyor, hiçbir zaman sözü o açmıyor, sadece İvan’ın sorularını yanıtlıyordu. İvan Fyodoroviç buna da iyice dikkat etmişti. Aslına bakılırsa o aralık kendisiyle ilgili bir konu İvan’ı tümden meşgul ediyordu. Moskova’dan ilk geldiği günden beri Katerina İvanovna’ya karşı çılgınca bir aşka kaptırmıştı kendini. Sonraları bütün hayatını etkileyen bu yeni tutkunluğundan söz açmanın sırası değil şimdi. Başka bir hikâyeye, yeni bir romana konu olabilirdi bu, ama onu kaleme alıp almayacağımı henüz bilmiyorum. Gene de, gece Alyoşa ile Katerina İvanovna’dan dönerken, önceden de yazdığım gibi, kardeşine, ‘”Vız gelir bana o!” deyişi yalanın en büyüğüydü; bunu açıklamadan yapamayacağım. Evet, İvan Fyodoroviç Katya’yı delicesine seviyordu, ama zaman zaman öldürebilecek kadar da nefret ediyordu ondan. Bunun için pek çok neden vardı: Mitya olayının sarsıntısından sonra İvan Fyodoroviç Katya’ya bir kurtarıcı gibi görünmüştü; çünkü ezilmiş, aşağılanmış, duyguları ayaklar altında çiğnenmişti. Şimdi onu daha önce de seven Katya bunu gayet iyi biliyordu, zekâsıyla, kalbiyle takdir ettiği adam gene karşısındaydı. Fakat çetin yaratılışlı kız ne âşığının Karamazov’lara özgü taşkın isteklerine, ne de çekiciliğine kendini kaptırıp tamamen teslim olmadı ona. Mitya’ya ihaneti boyuna içini kemiriyordu. İvan’la hayli sık atışmaları sırasında açıkça söylüyordu bunu. İvan Fyodoroviç’in Alyoşa ile konuşmasında “yalan üstüne yalan” dediği buydu. Gerçi bu doğruydu, yalanı pek çoktu, İvan Fyodoroviç de en çok buna kızıyordu zaten… Ama bundan daha sonra söz açacağız. Kısacası, İvan bir süre için Smerdyakov’u

unutmuştu aşağı yukarı. Gene de hastaneye ilk gidişinden iki hafta sonra, başlangıçtaki garip düşünceler onu yeniden rahatsız etmeye başladı. Şu kadarını söyleyelim, İvan Fyodoroviç Moskova'ya gitmeden babasının evinde geçirdiği son gece niçin hırsız gibi merdivenden usulca inerek babasının aşağıda ne yaptığını dinlemişti? Neden sonradan tiksintiyle hatırlamıştı bunu, niçin ertesi sabah yolda, birdenbire sıkıntı duymuş, Moskova'ya yaklaşırken kendi kendine, "Bir alçağım ben!" demişti? Sonunda bütün bu üzücü düşüncelerin baskısıyla, bir gün Katerina İvanovna'yı bile unutabileceğini düşündü. Tam bunları aklından geçirirken sokakta Alyoşa ile karşılaştı. Hemen durdurarak,

— Hatırlar mısın, dedi, Dmitri'nin yemekten sonra eve dalıp babamızı dövdüğü gün sana avluda, "İstek hakkı saklı," demiştim. Babamın ölümünü arzuladığım aklına geldi mi, gelmedi mi o zaman, söyle!

— Geldi, dedi yavaşça Alyoşa.

— Hoş bu apaçıktı zaten, öyleydi… Ayrıca "Bir sürüngenin bir başkasını yemesi", yani Dmitri'nin babamızı hem de bir an önce temizlemesini isteyişim… Bunun için benim de elimden gelen yardımı esirgemeyeceğim aklına gelmedi mi?

Alyoşa hafifçe sarardı, kardeşinin gözlerinin içine sessizce bakıyordu.

— Söylesene! diye bağırdı İvan. O zaman düşündüklerini mutlaka bilmek istiyorum. Gerçeğe, gerçeğe ihtiyacım var!

Güçlükle soluk aldı. Ne diyeceğini baştan biliyormuş gibi Alyoşa'ya hınçla bakıyordu.

— Affet beni, bu da aklıma geldi o gün…

Alyoşa, tek bir "hafifletici neden" belirtmeden susuverdi.

— Sağol!

İvan o kısa, acı yanıtı aldıktan sonra Alyoşa'dan ayrıldı, hızla yola devam etti. O günden sonra Alyoşa, kardeşi İvan'ın kendisinden uzaklaştığını, hatta soğuduğunu açıkça fark etti, kendisi de ayağını kesti. O günkü karşılaşmadan sonra İvan Fyodoroviç eve uğramadan ani bir kararla yeniden Smerdyakov'a gitti.

VII

Smerdyakov’la İkinci Görüşme

Smerdyakov o ara hastaneden taburcu olmuştu. İvan Fyodoroviç yeni evini biliyordu. Çarpık, kalın tahtalardan yapılmış, iki odalı ufacık bir evdi bu. Odalardan birine annesiyle Marya Kondratyevna yerleşmişti, öbüründe Smerdyakov oturuyordu. Onlara nasıl, niçin gelmişti, bedava mı, kirayla mı oturuyordu, Tanrı bilir! Daha sonraları Marya Kondratyevna’nın nişanlısı olarak parasız oturduğunu tahmin edenler oldu. Ana kız Smerdyakov’u son derece sayıyor, kendilerinden üstün bir insan olarak görüyorlardı.

Kapıyı hayli çaldıktan sonra açtırabilen İvan Fyodoroviç içeri girdi. Marya Kondratyevna’nın gösterdiği Smerdyakov’un soldakı “misafir odası’na geçti. Odadaki çini soba iyice kızmıştı. Duvarlar yer yer yırtılmış mavi kâğıtla kaplıydı; aralarında sayısız hamam böceği barınıyordu. O kadar çoktular ki odada ardı kesilmeyen bir hışırtı duyuluyordu. Odanın döşenişi de pek cılızdı: iki duvar boyunca birer tahta sırayla masanın önünde iki iskemle vardı, o kadar. Masa, tahtadan olduğu halde pembe dallı bir örtüyle örtülmüştü. İki ufak pencerede birer sardunya saksısı vardı. Odanın bir köşesinde camlı dolapçığın içinde ikonlar asılıydı. Masada ezik büzük küçük bir semaverle tepsi içinde iki çay fincanı duruyordu. Smerdyakov çayını bitirmiş, semaver sönmüştü… Masanın önünde sıraya oturmuş, deftere bakarak bir şeyler yazıyordu, önünde mürekkep şişesiyle dökme bodur bir şamdan vardı, şamdana ispermeçet mumu takılmıştı.

İvan Fyodoroviç, Smerdyakov’un yüzüne bakar bakmaz tamamen iyileştiğini anladı. Yüzü daha diri, dolgundu, alnındaki perçem kabartılmış, şakaklarındaki saçlar dümdüz taranmıştı. İçi pamuklu, rengi hayli kirlenmiş, hırpani bir sabahlık giymişti. Burnunda İvan Fyodoroviç’in o zamana kadar hiç görmediği bir gözlük vardı. Bu önemsiz ayrıntı nedense İvan Fyodoroviç’i bir kat daha kızdırdı. “Bir gözlüğü eksikti mendeburun!”

Smerdyakov ağır ağır başını kaldırdı, gözlüğünün altından girene baktı, sonra yavaşça gözlüğünü çıkarıp doğruldu. Ama pek o kadar saygılı değil, hatta tembelce, sırf âdet yerini bulsun gibilerden… İlkel nezaket kuralına uymak için yapmıştı bunu. İvan durumu bir anda kavradı, Smerdyakov’un haince, soğuk, kibirli bakışı, “Ne diye kapımı aşındırıp duruyorsun?”

demek ister gibiydi. “O günler her şeyi konuştuk, kararlaştırdık; daha ne, gelmene ne gerek var?”

İvan Fyodoroviç güç tuttu kendini. Hep ayakta durarak,

— Sıcak burası, dedi, paltosunun düğmelerini çözdü.

— Çıkarın paltonuzu.

İvan Fyodoroviç paltosunu çıkardı, sıraya fırlattı, sonra titreyen elleriyle iskemleyi hızla çekerek masanın başına geçti. Smerdyakov sıraya ondan önce oturmayı becerdi.

— Her şeyden önce yalnız mıyız burada? diye sert bir tavırla sordu İvan Fyodoroviç. Oradakiler konuştuğumuzu duymasın.

— Duymaz kimse. Hol var arada, gördünüz ya.

— Bana baksana oğlum, o gün hastaneden çıkarken sara taklidi yapmak marifetin olduğunu söylemezsem, sen de kapıda konuştuklarımızın hiçbirini Sorgu Yargıcına açmayacağını geveleyiverdin. Ne demekti o? Neymiş o hiçbiri? Ne demek istedin bununla? Beni tehdit mi ediyordun yoksa? Seninle işbirliği mi yaptık, korkum mu var senden?

İvan Fyodoroviç bunu son derece hiddetli söyledi, idare etmeye, gizli konuşmaya gerek görmediğini, her şeyi bütün çıplaklığıyla ortaya sermek niyetinde olduğunu belirtmek istiyordu. Smerdyakov’un gözlerinde hiddet parıltıları ışıldadı, sol gözü kırpışmaya başladı. Her zamanki gibi ağır, temkinli haliyle, “Her şeyi uluorta dökmek istiyorsun demek! Tamam, hadi öyleyse!” dercesine bir tavır takındı.

— O zamanki düşüncelerim ve amacım şuydu: siz, babanızın öldürüleceğini önceden bildiğiniz halde onu kurbanlık gibi bırakmıştınız. Elalemin duygularınıza ve belki de başka şeyinize kötü anlam vermemesi için bunu üst makamlara açmamaya söz vermiştim.

Smerdyakov acelesiz, kendine hâkim bir tavırla konuşuyordu. Sesinde sert, inatçı, hırçın, küstahlığa varan bir ifade vardı. Bakışını hep o küstahlıkla İvan Fyodoroviç’e dikti, ötekinin ilk anda gözleri karardı adeta.

— Nasıl? Ne dedin? Çıldırdın mı sen?

— Yo, aklım başımda.

— O sırada cinayeti biliyor muydum ben?

İvan olanca hiddetiyle masaya bir yumruk indirdi.

— “Başka şeyinizi de…” ne demek, söylesene namussuz herif!

Smerdyakov ses çıkarmıyor, hep o arsız bakışıyla İvan Fyodoroviç’i süzmeye devam ediyordu.

— Söyle kokmuş kerata, neymiş o başka şeyiniz de?

— “Başka şeyiniz”, o zamanki düşünceme göre, o günlerde babanızın ölümünü sizin de istemiş olmanızdır.

İvan Fyodoroviç yerinden fırlayarak var gücüyle omzuna bir yumruk indirdi, Smerdyakov çarpıldı. Bir anda gözlerinden yaş boşandı, yüzü sırsıklam oldu.

— Güçsüz bir adamı dövmek ayıptır beyim! dedi, sonra mavi kareli basmadan sümüklü bir mendili gözlerine götürüp sessizce ağlamaya başladı. Böylece bir dakika kadar geçti.

Tekrar yerine oturan İvan Fyodoroviç, emir verircesine,

— Yeter! Sus artık, sabrımı tüketme bari! dedi.

Smerdyakov sümüklü mendili yüzünden çekti. Kırışmış suratının her çizgisine gördüğü hakaretin etkisi işlemişti.

— Demek benim o zaman Dmitri’yle bir olup babamı öldürmek istediğimi sanıyordun, öyle mi, alçak herif?

Smerdyakov gücenik bir sesle,

— O zaman ne düşündüğünüzü bilmiyordum. Bunun için o gün kapıda durdurdum sizi, şeyi soracaktım…

— Neyi soracaktın, neyi?

— Babanızın bir an önce öldürülmesini isteyip istemediğinizi…

İvan Fyodoroviç'i en çok, Smerdyakov'un bir türlü vazgeçmediği arsız ses tonu kızdırıyordu.

— Sen öldürdün onu! diye bağırdı birden.

Smerdyakov küçümseyerek gülümsedi:

— Onu öldürmediğimi çok iyi biliyorsunuz. Zeki bir adamla bunu konuşmak gereksiz sanırım.

— Peki, neden, benden ne diye şüphelendin o zaman?

— Bildiğiniz gibi, sadece korkudan. O sıralar korkudan ödüm kopuyor, herkesten kuşkulanıyordum. Sizi de kollamaya karar vermiştim. Dedim ki, siz de ağabeyiniz gibi aynı şeyi istiyorsanız her şey bitmiş olmalıydı; ağa düşmüş sinek gibi mahvolmuştum ben!

— Baksana bana, iki hafta önce, hastanede öyle demiyordun ama…

— Hastanede sizinle konuşurken de böyle düşünüyordum. Sadece, sizin lafı uzatmadan da durumu kavrayacağınızı, zeki bir insan gibi her şeyin bütün açıklığıyla söylenmesini istemeyeceğinizi tahmin etmiştim.

— Öyle mi? Peki, sen bana şunu söyle; öğrenmekte ısrar ediyorum: beni bu derece alçaltan bir şüpheyi senin adi ruhunda nasıl uyandırabildim?

— Öldürme işini, kendiniz asla yapamaz ve istemezdiniz, ama başkasının bunu yapmasını pekâlâ istiyordunuz.

— Ne kadar da kolay, nasıl sakin sakin konuşuyor! Ne halt etmeye isteyecektim böyle bir şeyi?

— Laf mı? Miras ne oluyor? Babanız o sıralar ölse üç kardeşe kırkar bin, belki daha da çok düşecekti. Ama Fyodor Pavloviç şu Bayan Agrafena Aleksandrovna ile evlenseydi, kadın nikâh kıyılır kıyılmaz paranın tümünü kendi üstüne yaptıracaktı. O zaman sizler de zırnık alamazdınız. Ramak kalmış böyle olmasına… O bayan küçük parmağını oynatıp bir işaret ediverse sizinki dili dışarda peşinden kiliseye koşacaktı.

İvan Fyodoroviç ıstırap içinde tuttu kendini.

— Pekâlâ, dedi sonunda. Görüyorsun, yerimden fırlayıp üzerine saldırmadım, dövmedim, öldürmedim seni. Devam et bakalım. Demek, senin tahminine göre bu işi ağabeyim Dmitri'ye yaptırmayı ben tasarladım, alet olarak onu uygun buldum, öyle mi?

— Elbette onu uygun buldunuz. O öldürürse soyluluk şanını, rütbesini, malını mülkünü kaybedecek, sürülecekti… Miras da yarı yarıya kardeşiniz Aleksey Fyodoroviç'le aranızda bölüşülecekti. Bu sefer adam başına kırkar değil, altmışar bin düşecekti. Aklınızda kesinlikle Dmitri Fyodoroviç vardı!

— Sen şeytanı çatlatırsın! Beni dinle, köpoğlu: bu işte kafamda birisi olsa herhalde Dmitri'yi değil, seni düşünürdüm. Zaten… o zamanki duygularımı hatırlıyorum, bir kepazelik çıkaracağını sezmiştim.

Smerdyakov alaylı bir sırıtmayla,

— Tamam. Bu iş için beni de hesaba kattığınızı bir an düşünmüştüm, dedi. Davranışınızdan belliydi. Gerçekten buradan gitmekle, "Babamın icabına bakarsan sana engel olacak değilim," demek ister gibiydiniz.

— Alçak! Böyle yorumladın demek?

— Hep bu Çermyaşnaya yüzünden. Rica ederim, Moskova'ya gitmeye hazırlanıyorsunuz, babanızın Çermyaşnaya'ya uğramanız için bütün yalvarmalarını geri çevirdiniz. Sonra benim değersiz sözüm üzerine ansızın kabul ediverdiniz. Neden o zaman Çermyaşnaya'ya gitmeye razı oldunuz? Moskova'dan vazgeçerek hiç neden yokken bir sözüm üzerine Çermyaşnaya'ya gittiğinize göre benden bir beklediğiniz vardı demek?

İvan diş gıcırtarak,

— Hayır, yemin ederim ki hayır! diye haykırdı.

— Ne "hayır"ı! O gün söylediklerim için, bir evlat olarak beni hemen polise vermeli, bir güzel de pataklatmalıydınız… Hiç olmazsa hemen oracıkta suratıma bir iki şamar indirmeliydiniz. Oysa siz müsaadenizle, darılmak şöyle dursun, hayli ahmakça sözlerime uyarak hemen yola çıktınız. Babanızın hayatını korumak gereken bir anda bundan anlamsız bir hareket olamazdı. Bütün bunları nasıl düşünmem ben?

İvan asık suratla, yumruklarını sinirli bir tavırla dizlerine bastırmış oturuyordu. Acı acı gülümsedi.

— Gerçekten yapıştırmalıydım bir iki tane… dedi. O sırada seni karakola götüremezdim. Kim inanırdı bana, elimde esaslı bir kanıt yoktu, ama suratına bir iki tane… Yazık, akıl edememiştim, yasaya aykırı ama, çeneni bir güzel dağıtmalıydım!

Smerdyakov onu adeta zevkle seyrediyordu.

Bazen, Fyodor Pavloviç sofradayken Grigori ile din tartışmalarına giriştiği sırada takındığı kendini beğenmiş, ukalaca tavırla,

— Evet, günlük hayatta çene dağıtmak gerçekten yasaya aykırıdır, dedi, bunu kimse yapamıyor artık. Fakat olağanüstü hallerde yalnız bizde değil, dünyanın her yerinde, dört başı mamur Fransa Cumhuriyeti'nde bile cennetten çıkma köteğin yeri var, olacak da. Ama siz böyle olağanüstü bir halde bunu yapmaya cesaret edemediniz!

İvan masanın üstündeki defteri başıyla işaret etti:

— Fransızca mı çalışıyorsun?

— Niye olmasın, bilgimi ilerletip belki ben de günün birinde Avrupa'nın o mutlu ülkelerine gidebilirim.

İvan alevlenen bakışını Smerdyakov'a dikti. Titriyordu.

— Beni dinle, canavar! Suçlamalarınla gözümü korkutamazsın benim, hakkımda istediğini söyle. Sana şu anda temiz bir dayak çekmiyorsam bu sadece cinayette parmağın olduğundan şüphelendiğim ve seni mahkemeye vereceğim için… Marifetlerini bir bir sayıp dökeceğim.

— Bana kalırsa ses çıkarmamanız daha iyi. En ufak suçum yokken hakkımda ne diyebilirsiniz? Hem kim inanır size! Ama siz başlarsanız, o zaman ben de sayar dökerim. Kendimi savunmak zorunda olduğumu kabul edersiniz tabii!

— Senden korktuğumu mu sanıyorsun?

— Söylediklerime mahkeme inanmayabilir, ama toplum inanır, siz de rezil olursunuz.

— Bu da, “Zeki insanla konuşmak zevktir” anlamına geliyor, değil mi?

— Tastamam öyle. Zekânızı gösterin işte.

İvan Fyodoroviç hiddetinden titreyerek kalktı, paltosunu giydi, Smerdyakov’a karşılık vermeden, yüzüne de bakmadan dışarı çıktı.

Temiz, serin gece havası yatıştırdı onu. Gökte ay pırıl pırıldı. İvan’ın içinde duygu ve düşünceler karmakarışıktı.

— Hemen gidip Smerdyakov’u suçlu göstersem? İyi ama ne diyebilirim, ne olursa olsun adamın suçu yok. Üstelik o beni suçlu çıkarıyor. Gerçekten, ne diye gittim Çermyaşnaya’ya o zaman? Ne vardı sanki? Evet, şüphesiz bir beklediğim vardı, haklı o!

Gene belki yüzüncü defadır, son gece babasının evinde merdivende onu nasıl dinlediğini hatırladı, ama bundan öyle azap duydu ki, içine hançer saplanmış gibi ansızın duruverdi. “Evet, bekliyordum bunu, gerçek bu! İstiyordum, öldürülmesini istiyordum onun… İstiyor muydum acaba, istiyor muydum bunu? Asıl şu Smerdyakov’u öldürmeli! Onu öldürmeye cesaret edemezsem artık yaşamaya da değmez!”

İvan Fyodoroviç eve uğramadan doğruca Katerina İvanovna’ya gitti. Gelişi kadını bayağı ürküttü, çılgın gibiydi. Smerdyakov’la konuşmasını eksiksiz anlattı. Katya’nın bütün avutmalarına rağmen bir türlü yatışamıyordu. Odada bir aşağı bir yukarı dolaşarak kesik kesik, tuhaf bir sesle konuşuyordu. Sonunda bir sandalyeye oturdu, dirseklerini masaya dayayarak başını elleri arasına aldı ve,

— Öldüren Dmitri değil de Smerdyakov olsaydı ondan yana olurdum, diye başladı, çünkü onu kışkırtıyordum. Pek iyi bilmiyorum ya, kışkırtıp kışkırtmadığımı… Ama öldüren oysa, Dmitri değilse, şüphesiz ben de katilim.

Katerina İvanovna onu dinledikten sonra sessizce yerinden kalktı, yazı masasına yaklaştı, üstündeki ufak bir kutuyu açtı, bir kâğıt çıkararak İvan’ın önüne koydu. Bu kâğıt, İvan Fyodoroyiç’in sonradan Alyoşa’ya, babalarını Dmitri’nin öldürdüğünü “matematik” kesinlikle doğruladığını söylediği belgeydi.

Mitya’nın Katya’ya, Gruşenka’nın Katya’ya evinde hakaret ettikten sonra oradan çıkıp manastıra dönen Alyoşa ile karşılaştığı akşam sarhoşken yazdığı bir mektuptu bu. Mitya Alyoşa’dan ayrılınca bir aralık Gruşenka’ya koşmuştu. Görüşüp görüşmediği belli değildi; yalnız gecenin ileri saatlerinde Başkent Lokantası’na gitmiş, iyice kafayı çekmişti. Sarhoş haliyle kalem, kâğıt istemiş, kendisi için çok önemli bir belge yazmıştı. Bu tam anlamıyla bir “sarhoş” mektubu idi; deli dolu, dağınık bir ifadeyle yazılmıştı. Tıpkı bazen bir sarhoşun eve dönüp karısına ya da ev halkından birine dışarda hakarete uğradığını, hakaret edenin namussuz alçağın biri, onun da tam tersine son derece iyi bir insan olduğunu, o alçağa dünyanın kaç bucak olduğunu göstereceğini uzun uzun, birbirini tutmayan sözlerle, heyecanla, sarhoş gözyaşlarıyla, masa yumruklamalarla anlatması gibi… Lokantadan verilen kâğıt alelade, kirlice bir mektup kâğıdıydı; hatta arkasına bir hesap karalanmıştı. Mitya’nın sarhoş gevezeliği bu kâğıda sığmamış, kenarsız yazdığı halde mektubun son satırlarını çapraz olarak yan tarafa yazmıştı. Mektupta şunlar yazılmıştı:

“Uğursuz Katya, yarın parayı bulup üç binini geri vereceğim. Ondan sonra elveda, büyük hiddetin kadını ve aşkıma da elveda! Bitirelim artık! Yarın önüme gelene başvurarak arayacağım o parayı. Dışarda bulamazsam, sana söz veriyorum, babama gidip kafasını kırar, yastığının altındakileri alırım; yalnız şu İvan gitsin… Sürgüne gitmeyi göze alarak, gene de üç binini vereceğim. Sana elveda artık! Önünde yerlere kadar eğiliyorum, zira sana karşı alçaklık ettim. Affet beni. Hayır, affetme daha iyi… Senin için de, benim için de daha kolay olur! Aşkına sürgünü tercih ederim, çünkü başkasını seviyorum ben… Onu bugün iyice tanıdın, affedemezsin tabii. Onu elimden alanı vuracağım! Hepinizi bırakıp Doğuya gideceğim, hiç kimseyi görmemek için… Onu da, çünkü bana eziyet eden sadece sen değilsin, o da öyle. Elveda!

Not 1: Lanetler yağdırırken tapıyorum sana Katya! İçimden duyuyorum bunu, bir tel kalmış, vınlıyor… Kalbi ortadan parçalamak daha iyi. Öldüreceğim kendimi, ama ilkin o köpeği! Üç bini ondan söker, sana fırlatırım. Sana karşı alçağım, ama gene de hırsız değilim! Bekle üç binini. Köpeğin döşeğinin altında, pembe kurdele… Ben hırsız değilim, hırsızı vuracağım. Böyle küçümseyerek bakma Katya: Dmitri hırsız değil, katil! Sana karşı başı dimdik durmak, gururuna göğüs görebilmek için babasını da, kendini de yok etmiş. Seni sevmemek için de…

Not 2: Ayaklarını öperim, elveda!

Not 3: Katya, dışarda para bulmam için dua et. O zaman ellerim kana bulanmayacak; vermezlerse, kanlıyım! Vur beni! Kölen ve düşmanın

D. Karamazov”

Belgeyi okuduktan sonra İvan’ın inancı kesinleşti. Demek katil Smerdyakov değil, ağabeyiydi. Mektup o anda kesin bir anlam kazandı gözünde. Mitya’nın suçluluğundan en ufak şüphesi kalmamıştı. Mitya’nın Smerdyakov’la birlik olup bu işi yapabileceği İvan’ın aklından geçmiyordu: hem olayların seyrine de uygun değildi bu. İvan yatışmıştı artık. Ertesi sabah Smerdyakov’u, alaylarını biraz da küçümsemeyle hatırladı. Birkaç gün sonra uşağın şüphelerinin ona bu derece dokunabilmesine şaşmıştı adeta. Bundan sonra Smerdyakov’u adam yerine koymamaya, hatırından silmeye karar verdi.

Böylece bir ay geçti. Smerdyakov’un adını anmıyordu. Hastalığının arttığı, nerdeyse oynattığı kulağına çalınmıştı. Genç doktor Varvinski bir gün,

— Deliliktir bunun sonu, demişti. İvan bunu hatırında tuttu. O ayın son haftasında İvan da kendisini iyi hissetmiyordu. Mahkeme başlamak üzereyken Katerina İvanovna’nın Moskova’dan getirttiği doktora başvurmuştu. Katerina İvanovna’ya karşı duyguları o aralık büsbütün gerginleşmişti. Birbirine âşık iki düşman gibiydiler. Katerina İvanovna’nın Mitya’ya kısa, ama güçlü dönüşleri İvan’ı kudurtuyordu. İşin tuhafı, Alyoşa’nın Mitya’yı ziyaretten sonra Katerina İvanovna’ya uğradığı gün, orada anlattığımız sahne olana kadar İvan, bütün o ay içinde kadında, bilinen “dönüşler”e rağmen, Mitya’nın suçluluğu üzerine en ufak bir tereddüt sezmemişti. Dikkate değer bir nokta daha vardı: Mitya’dan günden güne şiddetle nefret ettiğini hisseden İvan bunun Katya’nın, ağabeyine “dönüşleri”yle ilgili olmadığını, nedenin babasını öldürmesi olduğunu anlıyordu! Bunu bütün varlığıyla hissediyordu. Ayrıca Smerdyakov’un bir sözünü de içinden söküp atamamıştı. Ağabeyinin suçlu olması çıkarına uygunmuş: Mitya mirastan payını kaybedince İvan’la Alyoşa kırk bin yerine altmışar bin alacaklarmış. Bunun üzerine İvan, kendisine ait otuz bini Mitya’nın kaçmasını sağlamak için feda etmeye karar verdi.

Hapishaneden dönerken çok üzgün ve şaşkındı. Birdenbire, Mitya'nın kaçması için otuz bini feda edişinin içindeki ukdeyi gidermek isteğinden değil, başka bir nedenden geldiğini hissetti. “Ruhumun derinliğinde ben de onun gibi katil olduğum için mi acaba?” diye sordu kendi kendine. Belirsiz, ama yakıcı bir duygu burguluyordu içini. En çok da bütün o ay gururunun son derece hırpalanmış olması… Ama bundan söz etmenin yeri değil henüz.

Alyoşa ile konuşmasından sonra evinin kapısının zilini çalmak üzereyken birdenbire vazgeçip Smerdyakov'a gitmeye karar verdi, içinde ansızın kabaran hiddete boyun eğmişti. Katerina İvanovna'nın Alyoşa'nın yanında, “Sen, yalnız sen katilin o (yani Mitya) olduğuna inandırdın beni!” diye haykırdığını birdenbire hatırladı, hatırlayınca da şaşırdı. Katya'yı Mitya'nın katil olduğuna inandırmaya hiçbir zaman çalışmamıştı, tam tersine, Smerdyakov'dan dönünce kendini suçlayarak konuşmuştu. “Belge”yi önüne sürüp ağabeyinin suçluluğunu kanıtlayan oydu! Şimdi de, “Smerdyakov'a ben de gittim!” diyor. Ne zaman gitmiştir? İvan'ın bundan hiç haberi yoktu. Şu halde, Mitya'nın suçluluğuna pek emin değildi. Smerdyakov ne söyleyebilirdi ona? İvan'ın içini hiddet kapladı. Yarım saat önce bu sözlere aldırmayıp yüzüne karşı haykırmayışına şaşıyordu şimdi. Zili çalmaktan vazgeçerek koşar adımlarla Smerdyakov'un yolunu tuttu. Yolda, “Belki bu kez vururum onu!” diye düşündü.

VIII

Smerdyakov’la Üçüncü ve Son Görüşme

Yarı yolda o sabahın erken saatlerindeki gibi sert, kuru bir rüzgâr esmeye başladı. İnce, sık taneli kuru bir kar serpeliyordu. Taneler düşünce yerde tutunamıyor, rüzgâra kapılarak havada savruluyordu. Az sonra tam bir kar fırtınası başladı. Şehrimizde, Smerdyakov’un oturduğu dolayda sokak fenerleri yok gibidir. İvan Fyodoroviç karanlıkta, fırtınanın farkında olmadan yolu içgüdüsüyle bularak yürüyordu. Başı ağrıyor, şakakları acı verecek derecede zonkluyordu. Bileklerinde birtakım çekilmeler hissediyordu. Marya Kondratyevna’nın evine yaklaşırken tek başına yürüyen sarhoş bir mujikle karşılaştı. Yalpalaya yalpalaya yürüyen boysuz, yamalı bir gocuk giymiş olan herif kendi kendine bir şeyler söylüyor, küfrediyor, sonra birden bunu bırakıp kısık sesle bir şarkı tutturuyordu:

Ah gitti benim Vanka Petersburg’a

Bekleyemem artık onu ben!

Şarkıyı hep ikinci mısrada kesiyor, birisine küfretmeye başlıyor, sonra yeniden aynı şarkıyı tutturuyordu. İvan Fyodoroviç adamcağıza karşı bilinçsizce bir nefret duymaya başladı; bunun birdenbire farkına vardı. İçinde, herifi tepesine indireceği bir yumrukla yere sermek için dayanılmaz bir istek duydu. Tam o anda yan yana geldiler, mujik hızla sendeleyip var gücüyle İvan’a tosladı. O da hırsından kendini bilmeyerek itti onu. Adamcağız sallandı, geriledi, donmuş toprağa küt diye yıkıldı, sadece bir kere “Of!” diye inledi ve sustu. İvan ona doğru bir adım attı. Adam sırtüstü, kıpırdanmadan, baygın yatıyordu. “Donacak!” diye düşündü İvan, gene de Smerdyakov’un evine doğru yoluna devam etti.

Kapıyı açmak için elinde mumla koşarak hole gelen Marya Kondratyevna, Pavel Fyodoroviç’in (Smerdyakov’un) çok hasta olduğunu, öyle yatak hastası değil de aklının başında olmadığını, çay içmek bile istemediğini fısıldayarak anlattı. İvan kaba bir sesle,

— Ne yapıyor, saldırıyor mu? diye sordu.

— Yok efendim, tam tersine, pek uslu… Yalnız çok uzun konuşmayın onunla.

İvan Fyodoroviç kapıyı açtı, içeri girdi.

Oda geçen seferki gibi iyice sıcaktı, ama içerde bazı değişiklikler göze çarpıyordu: duvar boyunca duran tahta sıralardan biri dışarı çıkarılmış, yerine maun taklidi bir deri kanepe konmuştu. Üzerine oldukça temiz, beyaz yastıklarıyla bir yatak seriliydi. Yatakta, sırtında aynı sabahlıkla Smerdyakov oturuyordu. Masa kanepenin önüne yanaştırılmış, böylece oda hayli daralmıştı. Masada, kapağı sarı kâğıtla kaplı bir kitap vardı. Smerdyakov bunu okumuyor, galiba hiçbir şeyle meşgul olmuyordu. İvan Fyodoroviç'in gelişini uzun, sessiz bir bakışla karşıladı. Bu geliş görünüşte onu hiç şaşırtmamıştı. Gözleri çukura batmış, altları morarmıştı.

İvan Fyodoroviç karşısında durdu:

— Demek gerçekten hastasın, öyle mi? Seni uzun zaman rahatsız edecek değilim, hatta paltomu bile çıkarmayacağım. Oturacak yer yok mu burada?

Masanın öbür yanına geçerek bir iskemle çekip oturdu.

— Neden ağzını açmadan bakıp duruyorsun öyle? Sana tek bir şey soracağım. Yanıtını almadan da, yemin ederim, şuradan şuraya gitmem: Hanımefendi, Katerina İvanovna gelmiş miydi buraya?

Smerdyakov hep o sabit bakışıyla İvan'a bakarak sessiz sessiz durdu. Sonra birden elini kıpırdattı, başını öteye çevirdi.

— Ne o? diye seslendi İvan.

— Hiç.

— Nasıl hiç?

— Gelmişse de size ne? Bırakın beni.

— Yoo, bırakmam! Ne zaman geldiğini söyle!

— Unuttum gitti, diye küçümseyerek gülümsedi Smerdyakov. Sonra birden yüzünü İvan'a çevirdi, bir ay önceki gibi çılgın, nefret dolu bakışını üzerine dikti.

— Siz de hastasınız galiba, dedi. Baksanıza, iyice çökmüşsünüz, yüzünüzde renk kalmamış.

— Sen sağlığımı bırak, soruma karşılık ver!

— Gözleriniz niye sararmış öyle, akları bile sapsarı… Çok hastasınız galiba.

Hep öyle küçümseyerek gülümsedi, sonra daha çok güldü.

— Bana bak, soruma karşılık almadan buradan gitmeyeceğimi söyledim sana! diye köpürdü İvan.

Smerdyakov acıyla,

— Ne istiyorsunuz benden, dedi, niçin eziyet ediyorsunuz bana?

— Eh, cehennemin dibine, kimin umurundasın sen! Söyle, hemen giderim.

Smerdyakov gene başını eğdi.

— Söyleyecek bir şeyim yok size.

— Göreceksin, öyle bir konuştururum ki seni!

Smerdyakov birdenbire, artık yalnız küçümseyerek değil, bayağı tiksintiyle gözlerini İvan'a dikti.

— Telaşınız ne, mahkeme yarın başlayacağı için mi? Size göre ne var, emin olabilirsiniz artık. Evinize gidip rahatça uyuyun, bir şeyden korkmayın.

— Ne demek istiyorsun sen? Neden korkacakmışım yarın?

İvan şaşırmıştı, o anda içinden bir ürperti dalgası geçti.

Smerdyakov onu süzdü. Kırgın bir sesle,

— An-la-mı-yor musunuz? diye uzattı. Akıllı bir insan böyle bir komedyaya neden gerek görür bilmiyorum doğrusu.

İvan ona sessizce bakıyordu. Eski uşağın bu beklenmedik, o zamana kadar hiç kullanmadığı üstten ses tonu yepyeni bir şeydi. Bundan önceki gene de bu kadar değildi.

— Dedim ya, korkmanıza gerek yok. Hakkınızda bir şey söylemeyeceğim, kanıt da yok. Bakın hele, elleriniz bile titriyor! Neden öyle parmaklarınız oynuyor? Hadi gidin evinize, öldüren siz değilsiniz.

İvan ürperdi. Alyoşa aklına geldi.

— Ben olmadığımı… ben de biliyorum… diye kekeledi.

Smerdyakov atılarak,

— Bi-li-yor musunuz? dedi.

İvan yerinden fırladı, omzuna yapıştı:

— Söyle, her şeyi söyle, alçak! Her şeyi söyle!

Öteki hiç korkmadı. Çılgınca nefret dolu bakışı İvan'ın üstündeydi. Sonra, birdenbire hiddetle,

— O halde evet, onu siz, siz öldürdünüz! diye fısıldadı.

İvan kendini iskemleye bıraktı. Bir şeyler düşünüyor gibi bir hali vardı. Kötü kötü gülümsedi:

— O zamanki şeylerden mi söz ediyorsun? Geçen seferki gibi, değil mi?

— Evet. Geçen sefer de karşıma dikilip durdunuz; her şeyi pekâlâ anlıyordunuz, şimdi de anlıyorsunuz.

— Senin deli olduğunu anlıyorum, o kadar.

— İnsan nasıl da bıkmaz! Şurada biz bizeyiz; birbirimizi kandırıp komedyaya ne gerek var sanki! Yoksa hâlâ her şeyi bana yüklemek mi istiyorsunuz, hem böylece, yüzüme karşı ha? Evet, siz öldürdünüz, asıl katil sizsiniz; ben ancak yardakçınız, uşağınız, sadık Liçardo'nuzdum.[148] Ne dedinizse onu yaptım.

İvan buz kesildi.

— Yaptın mı? Sen mi öldürdün onu?

Beyninde bir şey sarsılmış gibi, ince, soğuk bir ürperme bütün vücudunu kapladı. Bu defa şaşma sırası Smerdyakov'daydı. İvan'ın içten korkusu onu

da etkilemiş olmalıydı. Çarpık bir gülümsemeyle sırıttı. Şüpheyle,

— Gerçekten bir şey bilmiyor muydunuz? diye geveledi.

İvan hâlâ ona bakıyor, dili tutulmuş gibi ses çıkaramıyordu.

“Ah gitti benim Vanka Petersburg’a

Bekleyemem artık onu ben!” diye birdenbire kafasında bir ses yankıladı. Kekeleyerek,

— Korkuyorum ben, biliyor musun… Belki bir düş, bir hayaletsin burada karşımda… dedi.

— Hayalet falan yok burada. Siz, ben, bir de öteki… Şüphesiz o da şimdi burada, ikimizin arasında.

— Kim? Kim var burada? Kim o üçüncü?

İvan Fyodoroviç korkulu bakışını odanın köşelerine çabuk çabuk gezdirdi.

— Üçüncü dediğim, Tanrı, Ulu Tanrı; şu anda burada, yanımızda, ama siz boşuna aramayın, bulamazsınız.

— Öldürdüğün yalan; yalan söylüyorsun! diye deli gibi haykırdı İvan. Sen, ya kaçıksın ya da geçenki gibi eğleniyorsun benimle…

Smerdyakov hâlâ hiç korku göstermeden dikkatle inceliyordu onu. Bir türlü inanamıyor, hep İvan’ın “her şeyi” bildiğini ve sadece “yüzüne karşı, üstüne atmak için” yalandan yaptığını düşünüyordu.

Sonunda güçsüz bir sesle,

— Müsaade buyurun, dedi, masanın altından sol ayağını birden çıkararak iç donunun paçasını yukarı kıvırmaya başladı. Ayağında uzun beyaz bir çorap ve terlik vardı.

Smerdyakov acelesiz, dizbağını çıkardı, elini çorabın içine derince daldırdı. İvan Fyodoroviç ona bakarken dehşet içinde titriyordu.

— Deli bu! diye çığlığı bastı, yerinden fırlayarak kendini öyle hızla geri attı ki sırtını duvara çarptı, sonra dimdik doğrularak duvara yapıştı adeta.

Korkudan aklı gitmiş bir halde Smerdyakov'u süzüyordu. Öteki bu korkuya aldırmadan çorabının içini karıştırmaya devam ediyor, bir şeyler yakalayıp çıkarmaya çalışıyordu. İvan Fyodoroviç bunun birtakım kâğıtlar olduğunu gördü. Smerdyakov kâğıt tomarını çıkardı, masaya koydu. Yavaşça,

— İşte, dedi.

İvan, zangır zangır titreyerek,

— Nedir o? diye sordu.

Smerdyakov gene zor duyulur bir sesle,

— Lütfen bakınız… dedi.

İvan masaya bir adım yaklaştı, tomarı alıp açmaya başladı. Sonra birden, iğrenç, korkunç bir sürüngene dokunmuş gibi elini geri çekti.

— Parmaklarınız ispazmoza tutulmuşsunuz gibi titriyor, dedi Smerdyakov, acele etmeden tomarı açtı. İçinden üç deste renkli yüz rublelik banknot çıktı. Parayı başıyla göstererek İvan'a,

— Hepsi tamam, dedi. Üç bin eksiksiz, saymasanız da olur.

İvan yeniden iskemleye çöktü. Yüzü kireç gibiydi. Garip bir sırıtmayla,

— Şu çorabınla… ürküttün beni… dedi.

Smerdyakov,

— Demek hâlâ bilmiyordunuz? diye tekrarladı; bilmiyordunuz, öyle mi?

— Bilmiyordum ya. Hep Dmitri'den şüpheleniyordum. Kardeşim! Ağabey! Ah! Başını avuçları arasına aldı:

— Bana bak, tek başına mı öldürdün? Yalnız mı, ağabeyimle mi?

— Sadece sizinle beraber. Sizinle birlikte öldürdüm, Dmitri Fyodoroviç'in en ufak suçu yok.

— Peki, peki… Bana sonra geliriz. Neden öyle titriyorum sanki? Söz söyleyecek halde değilim.

— Ama o zaman pek cesurdunuz, “Her şey mubah,” diyordunuz. Oysa şimdi korkudan titriyorsunuz. Bir limonata içer misiniz? Hemen söyleyeyim, ferahlatır. Yalnız bunları örtmeli.

Başıyla yeniden parayı gösterdi. Marya Kondratyevna’yı çağırıp limonata yaptırmak için doğruldu bu arada, kadın parayı görmesin diye üstünü örtmek istedi. İlkin mendiline uzandı, ama mendil sümüklüydü. Masadaki sarı kaplı kitabı para destesinin üzerine koyup bastırdı. Bu, İvan’ın odaya girer girmez dikkatini çeken Kutsal Peder Suriyeli İsak’ın Sözleri adlı kitaptı. İvan Fyodoroviç elinde olmayarak kitabın başlığını okudu.

— Limonata falan istemez. Benden de sonra söz ederiz. Otur ve anlat: nasıl yaptın? Her şeyi bir bir söyle ama…

— Paltonuzu çıkarın bari, büsbütün terleyeceksiniz.

İvan Fyodoroviç, o anda aklına gelmiş gibi, paltosunu üstünden koparırcasına sıyırdı, sandalyesinden kalkmadan sıraya fırlattı.

— Söyle, ne olursun söyle!

Yatışmış görünüyordu. Smerdyakov’un artık her şeyi anlatmasını güvenle bekliyordu.

— Neyi söyleyeyim? Bunun nasıl olduğunu mu? diye iç çekerek mırıldandı Smerdyakov. Çok doğal bir biçimde, sözlerinize uyarak…

— Sözlerimi bırak şimdi, diye yeniden kesti İvan. Bu sefer kendine hâkim olarak, bağırmadan, kesinlikle konuşuyordu.

— Bu işi nasıl yaptığını, bütün ayrıntılarıyla anlat. Hepsini, sırayla. Hiçbir şeyi unutmadan. Ayrıntıları tek tek söyle. Lütfen.

— Siz gittiğiniz zaman bodruma düşmüştüm…

— Sara nöbeti miydi bu, yoksa yalandan mı?

— Yalandan tabii. Hepsini yalandan yaptım. Merdiveni rahatça indim, ta aşağıya kadar; sonra yere uzandım, yatar yatmaz çığlığı bastım. Oradan kaldırılana kadar tepindim durdum.

— Dur. Daha sonra, hastanedeyken, onlar da hep yapmacık mıydı?

— Hayır efendim. Ertesi gün, hemen sabah, hastaneye gitmeden önce gerçek bir sara nöbetine tutuldum; hem ne nöbetti, yıllardır böylesini geçirmemiştim. İki gün hiç bilmedim kendimi.

— Peki, peki, devam et.

— Yatağa yatırdılar, paravananın arkası olduğunu biliyordum, çünkü Marfa İgnatyevna her hastalanışımda beni oraya yatırırdı. Sağolsun; doğduğumdan beri pek şefkatliydi bana karşı. Gece inledim, ama yavaştan, kulağım kirişteydi: hep Dmitri Fyodoroviç'i bekliyordum.

— Nesini bekliyordun? Sana mı gelecekti?

— Bana ne diye gelsin? Eve gelmesini bekliyordum. O gece geleceğinden en ufak şüphem yoktu. Beni görmeden, haber almadan nasıl olsa bildiği yoldan duvardan atlayarak eve girecek, bir şey yapacaktı.

— Ya gelmeseydi?

— O zaman hiçbir şey olmazdı. Onsuz cesaret edemezdim.

— Peki, peki… Daha açık, acele etmeden konuş, hiçbir şeyi atlama!

— Fyodor Pavloviç'i öldürmesini bekliyordum… doğrusu bu. Çünkü hazırlamıştım onu… son günlerde… Hem işaretleri de biliyordu artık. O günlerde kapıldığı kuşku ve hiddetle, o işaretler yüzünden eve gelecekti, kesindi. Yüzde yüz. Bekliyordum zaten.

— Dur, diye kesti İvan. Öldürse, parayı da alacaktı; sen böyle düşünüyordun herhalde. O zaman senin eline ne geçecekti? Bunu anlamıyorum.

— Parayı dünyada bulamazdı o. Döşeğin altında olduğunu söyledim, ama doğru değildi bu. İlkin bir çekmecedeydi. Sonra ben, dünyada inandığı tek insan olduğum için, Fyodor Pavloviç'e para zarfını ikonların arkasına saklamasını öğütlemiştim. Gelecek birisi, hele biraz telaşçı da olursa dünyada akıl edemezdi orayı… Böylece para zarfı köşedeki ikonların gerisine saklandı. Bunu döşeğin altında tutmak gülünçtü zaten. Çekmecede hiç olmazsa kilit altındaydı. Burada herkes zarfın döşeğin altında olduğu inancındaydı. Akılsızca bir düşünce. Cinayeti Dmitri Fyodoroviç işlemiş olsaydı hiçbir şey bulamadan, bütün katiller gibi ufacık bir tıkırtıdan ödü

koparak kaçar ya da ele geçerdi. Ben de ertesi gün, hatta o gece parayı ikonların altından alır götürürdüm. Kabak, Dmitri Fyodoroviç'in başına patladı. Böyle olacağından emindim zaten.

— Ya öldürmeyip sadece dövseydi ihtiyarı?

— Öldürmese, ben de parayı almaya cesaret edemezdim, her şey boşa giderdi. Ama şöyle bir hesabım da vardı: bayıltana kadar dövünce ben parayı alma fırsatını kazanacaktım. Fyodor Pavloviç'e, parayı Dmitri Fyodoroviç'in kaçırdığını söyleyecektim.

— Dur… aklım karıştı. Şu halde, öldüren gene Dmitri, sen sadece parayı aldın, öyle mi?

— Yo, o öldürmedi. Gerçi şimdi size katilin o olduğunu söyleyebilirdim. Ama şu anda yalan söylemek istemiyorum, çünkü… çünkü anlıyorum ki, bu zamana kadar gerçekten hiçbir şeyin farkında değilmişsiniz, apaçık suçunuzu üstüme yıkmak isteyişiniz bile bile değilmiş, ama gene de her şeyde asıl suçlu sizsiniz. Çünkü cinayeti biliyordunuz, işi bana havale ettiniz ve her şeyden haberiniz olduğu halde basıp gittiniz… Bunun için hazır karşılaşmışken bu gece asıl katilin siz olduğunu ispat etmek istiyorum. Öldüren ben olduğum halde ikinci derecede suçluyum. Resmi katil sizsiniz!

— Neden, katil neden ben oluyorum? Aman Yarabbim!

İvan, kendi hakkındaki konuşmayı sona bıraktığını unutmuştu:

— Hep şu Çermyaşnaya yüzünden mi? Peki, Çermyaşnaya'ya gitmeyi kabul ettiğime göre daha ne rızası bekliyordun, söyle! Bunu nasıl açıklayacaksın?

— Rızanızı alınca, poliste şu ya da bu nedenle cinayette Dmitri Fyodoroviç'in yerine benden şüphelenir ya da suç ortağı sanırlarsa, dönüşünüzde yok olan üç bin için çıngar çıkarmayacağınızdan emin olacaktım; tam tersine, yarınımı da düşünecek, elbette mükâfatlandıracaktınız, çünkü mirasa benim sayemde konmuş oluyordunuz. Ölen, Agrafena Aleksandrovna ile evlense zırnık alamazdınız.

İvan,

— Demek ömür törpüm olacaktın! diye diş gıcırdattı. Ya ben o zaman gitmeyip seni haber verseydim?

— Neyi haber verecektiniz? Sizi Çermyaşnaya'ya göndermek istememi mi? Saçmalık bu. Hem siz konuşmamızdan sonra ya gidecek, ya kalacaktınız. Kalsaydınız hiçbir şey olmayacaktı; ben de istemediğinizi anlayarak bu işe girişmezdim. Gitmekle beni ele vermeye cesaret edemeyeceğinizi, ilerde üç bini de bağışlayacağınızı göstermiş oldunuz. Zaten ele veremezdiniz beni; çünkü ben de o zaman mahkemede ağzımı açar, her şeyi anlatırdım. Tabii cinayet işlediğimi ya da hırsızlık ettiğimi söyleyecek değildim. Babanızı öldürüp parayı çalmak için beni kışkırttığınızı, buna razı olmadığımı söyleyecektim. Aleyhime en ufak bir kanıt olmasın diye rızanızı elde etmem gerekiyordu. Beni suçlayacak herhangi bir kanıta zaten sahip değildiniz; oysa ben babanızın ölümünü dört gözle beklediğinizi açıklayabilirdim. Yemin ederim ki, buna herkes inanacaktı, ömrünüzün sonuna kadar rezil kepaze olacaktınız.

— Demek bunu dört gözle bekliyordum, öyle mi? diye gene homurdandı İvan.

— Kesinlikle. Ses çıkarmadan kabulünüz bunu gösteriyor.

Smerdyakov kesin bir bakışla İvan'ı süzdü. Çok halsizdi, ağır ağır, yorgun bir sesle konuşuyordu. Gene de onu içten korkutan gizli bir kuvvetin etkisinde gibiydi. Bir amacı vardı, belliydi. İvan da seziyordu bunu.

—Devam et, dedi. O geceyi anlat şimdi.

— Nesini anlatayım! Yatıyordum. Birden bey bağırmış gibi geldi bana… Daha önce Grigori Vasilyeviç kalkıp çıkmıştı, onun ani çığlığını duydum. Sonra her şey sessizleşti, ortalık zifiri karanlıktı. Yattığım yerde bekliyordum, kalbim küt küt atıyordu. Sabrım tükendi, kalktım dışarı çıktım. Bahçeye bakan soldaki pencere açıktı… O yana birkaç adım attım, dinlemeye başladım; sağ mı, değil mi diye… Odasında çırpınıp inlediğini duyunca, demek sağ dedim. Pencereye yaklaştım, "Benim bey!" diye seslendim. "Buradaydı, burada… kaçtı…" dedi; Dmitri Fyodoroviç'i kastediyordu. "Grigori'yi vurdu…" Fısıldayarak, "Nerede?" diye sordum. O da aynı şekilde, "O köşede," diye parmağıyla gösterdi. "Bir dakika," dedim. Gösterdiği köşeye doğru yürüdüm ve duvarın dibinde yatan Grigori

Vasilyeviç’e çarptım. Kanlar içinde, baygın uzanmıştı. “Demek gerçekten gelmiş,” diye düşündüm. O saat her şeyi birden bitirmeye karar verdim. Grigori Vasilyeviç ölmemiş bile olsa baygındı, bir şey göremezdi. Yalnız Marfa İgnatyevna’nın ansızın uyanması tehlikesi vardı. O dakikada bunu düşündüm. Ama öyle bir hırsa kapılmıştım ki geri dönmem olanaksızdı. Tekrar beyin penceresine yöneldim, “Agrafena Aleksandrovna geldi, burada, içeri girmek istiyor,” dedim. Birden çocuk gibi titredi. “Ne diyorsun, nerede?” diye mırıldanıyor, bir türlü inanamıyordu. “Burada,” dedim, “şuracıkta duruyor, açın!” Pencereden bana bakıyor, inanmakla inanmamak arasında bocalıyordu. “Benden korkuyor galiba…” diye düşündüm. Tuhaf değil mi, birden o işaretleri hatırladım. Pencerenin pervazına Gruşenka’nın geldiğini bildiren işaretleri gözü önünde vurdum. Sözlerime inanmamışken vurduğum işaretleri duyar duymaz kapıyı açmaya koştu. Açtı. İçeri girmeye davrandım, vücuduyla önledi. Yüzüme bakarak, “Hani, nerede o?” diye soruyor, tir tir titriyordu. Kendi kendime, “Benden bu kadar korkması hayra alamet değil…” dedim. Beni içeri almayacağını, Marfa İgnatyevna’yı ayaklandıracağını ya da başka bir aksilik çıkacağını düşündüm, korkudan dizlerimin bağı çözüldü. Oradaki halimi hatırlamıyorum; herhalde betim benzim uçuk duruyordum karşısında. “Görmüyor musunuz, şuracıkta… pencerenizin altında…” diye fısıldadım. “Buraya getir onu, buraya gelsin!” “Korkuyor,” dedim. “Deminki bağırmalardan ürkmüş, yeşilliğin arasında gizleniyor. Siz ona yazıhaneden sesleniverin.” Koşarak pencereye geldi, mumu pencerenin pervazına bıraktı: “Gruşenka, orada mısın, Gruşenka?” diye seslendi. Bağırıyor, ama pencereden sarkıp dışarı bakmaya da bir türlü yanaşmıyordu. Benden korkusundan olacak yanımdan uzaklaşmayı göze alamıyordu. Pencereye yaklaşarak, “İşte şu yeşillik kümesinde: gülüyor size, görmüyor musunuz?” dedim. O da yanaştı ve birden inandı bana. Titriyordu, öylesine âşıktı o kadına! O ara pencereden iyice sarktı. Yazı masasındaki dökme kâğıtlığı hatırlarsınız, bir buçuk kilo vardır; kaptığım gibi sivri ucunu tepesine indiriverdim. Gık demedi, oracığa çöküverdi… İkinci, üçüncü defa indirdim… Üçüncüsünde kafatasını kırdığımı hissettim. Birden sırtüstü, yüzü havaya bakarak yığılıverdi, kana bulanmıştı… Kendime baktım, üstümde kan yoktu, hiç sıçramamıştı. Kâğıtlığı sildim, yerine bıraktım. Sonra ikonların arkasından paketi alarak parayı çektim. Kâğıdı yere, pembe kurdeleyi de yanına attım. Bahçeye çıktım, zangır zangır titriyordum. Doğruca kovuklu elma ağacına gittim, —o kovuğu siz de bilirsiniz— ne

zamandır onu gözüme kestirmiştim. İçinde önceden hazırladığım bir bez parçasıyla kâğıt vardı. Parayı ilkin kâğıda, sonra beze sarıp kovuğun dibine soktum, iki haftadan fazla kaldı para orada, ancak hastaneden çıktıktan sonra aldım. Odama gidip yattım. Aldı beni bir korku: Grigori Vasilyeviç'in hesabı tamamsa iş sarpa sarabilirdi; yok vurulmamışsa iyiydi o zaman, çünkü Dmitri Fyodoroviç'in geldiğine, beyi öldürüp parasını aldığına görgü tanıklığı edebilirdi. Kuşku ve sabırsızlıkla Marfa İgnatyevna'yı bir an önce uyandırayım diye inlemeye başladım. Sonunda kadıncağız kalktı, bana koşarken birdenbire Grigori Vasilyeviç'in yerinde olmadığını fark etti, dışarı koştu; bahçeden çığlığını duydum… Ondan sonra bütün gece kargaşalığın ardı kesilmedi, ama ben artık rahatlamıştım.

Anlatan sustu. İvan onu ölü sessizliği içinde, kıpırdanmadan, bakışını üzerinden ayırmadan dinlemişti. Oysa Smerdyakov anlatırken ona arada bir bakıyor, daha çok gözlerini öteye kaçırıyordu. Anlatmayı kesince açıkça heyecanlandı, güçlükle soluk almaya başladı. Yüzünde ter taneleri belirdi. Gene de pişman olup olmadığını anlamak mümkün değildi.

İvan bir şeyler kestirmeye çalışarak,

— Bir dakika, dedi, ya kapı? Kapıyı yalnız sana açtığına göre Grigori bunu senden önce nasıl açık görebildi? Kapının açık olduğunu sen gelmeden görmüş o, değil mi?

İşin tuhafı, İvan bunları gayet sakin, bambaşka, hiç de kızgın olmayan bir sesle soruyordu. Hatta o anda birisi oda kapısını açıp eşikten baksa, onların karşılıklı oturmuş ilginç, ama basit, gündelik bir konu üzerine konuştuklarını sanırdı.

Smerdyakov çarpık bir sırıtmayla,

— Kapıya gelince, Grigori Vasilyeviç'in kapıyı açık görmesi sadece hayaldi, dedi, öyle görmüş. Görmez, gördüğünü sanır, ama dediğinden dönmez. Bu defaki uydurması işimize yaradı, artık Dmitri Fyodoroviç temize çıkamaz.

İvan Fyodoroviç, adeta yeniden şaşırarak ve kendini toparlamaya çalışarak,

— Bana bak, sana çok şey sormak istiyordum, ama şimdi unuttum. Hep unutuyorum zaten, zihnim karışıyor… Evet, hiç olmazsa şunu söyle: neden paketi açıp kâğıdı yere attın, neden olduğu gibi almadın? Anlatırken, böyle yapman gerekirmiş gibi bir anlam sezdim, ama nedenini anlayamadım.

— Nedeni vardı. Bu işi yapan, o paradan önceden haberli, hatta belki kendi eliyle kâğıda sarmış, mühürlenmesiyle imzalanışını gözleriyle görmüş, örneğin benim gibi bir adam olsaydı, cinayetten sonra bunca telaş arasında kesinlikle yerinde olduğunu bildiği parayı görmek için paketi ne diye açacaktı? Tam tersine, bu adam benim gibi biri olsa, paketi cebine attığı gibi gözden kaybolurdu. Oysa Dmitri Fyodoroviç'in durumu başkaydı. O bu paketi görmemiş, sadece duymuştu. Bunu söz gelişi, döşeğin altından çıkarır çıkarmaz içindekini görmek, paranın orada olup olmadığını bir an önce anlamak için açması doğaldı. Acemi bir hırsız, o zamana kadar bir şey çalmamış, soylu birisi olduğu için paketin ilerde aleyhine delil olacağını akıl edememişti. Aslında bunu hırsızlık amacıyla yapmıyordu, kendine ait bir şeyi almaya gelmiş, daha önce de bunu bütün şehre yaymıştı; hatta herkesin önünde, Fyodor Pavloviç'e giderek malını elinden bağırta bağırta koparacağını söyleyerek avunmuştu. Bu düşüncemi Savcıya açıktan açığa değil, dokundurma yoluyla duyurdum, sanki ben söylememişim de, o kendiliğinden akıl etmiş gibi… Savcı bayıldı buna!

— Bunları hemen oracıkta mı hesapladın?

İvan Fyodoroviç iyice şaşırmıştı. Smerdyakov'a gene korkuyla bakmaya başladı.

— Rica ederim, o telaşta kimin aklına gelir bu? Önceden tasarlamıştım hepsini.

— Eh… öyleyse şeytanın ta kendisi yardım ediyor sana! diye tekrar bağırdı İvan. Yo, aptal değilsin sen, düşündüğümden çok daha akıllısın…

Galiba odada biraz dolaşmak isteğiyle kalktı. Son derece sıkılmıştı. Fakat masa yolu kapıyordu; masayla duvar arasından sürtünerek geçebileceği için yerine döndü, tekrar iskemleye oturdu. Belki dolaşamadığı için birden öyle hırçınlaştı ki deminki gibi sinirli sinirli haykırmaya başladı:

— Bana baksana, yere batası alçak herif! Seni şu ana kadar öldürmeyişim, sadece yarın mahkemede konuşmanı istediğim için… Tanrı şahidim, (İvan

elini havaya kaldırdı) belki ben de suçluydum, belki içimde, gerçekten… babamın ölmesi için gizli bir istek vardı, ama yemin ederim, düşündüğün kadar suçlu değilim, belki de hiç kışkırtmadım seni. Hayır, hayır, kışkırtmadım! Gene de yarın mahkemede kendimi ele vereceğim, kararım karar! Her şeyi söyleyeceğim, her şeyi… Ama seninle beraber çıkacağız! Mahkemede hakkımda ne dersen olduğu gibi kabul edeceğim, korkmuyorum senden; her şeyi kabulleniyorum. Yalnız sen de mahkeme huzurunda itiraf etmelisin! Bunu yapmalısın, yapmalısın; beraber gideceğiz! Öyle olacak!

İvan bunu ciddi, kesin bir tavırla söyledi. Işıl ışıl parlayan bakışından bunun böyle olacağı belliydi.

— Görüyorum ki hastasınız, iyice hastasınız, diye karşılık verdi Smerdyakov. Gözleriniz sapsarı…

— Sesinde hafif bir alay ve acıma vardı.

— Evet, birlikte gideceğiz, diye tekrarladı İvan. Sen gelmesen de ben tek başıma her şeyi olduğu gibi anlatırım.

Smerdyakov bir an söyleneni kavramaya çalışır gibi sustu, sonra kesin bir tavırla,

— Hiçbir şey olmayacak, siz de gitmeyeceksiniz bir yere, dedi.

İvan sitemle,

— Sen beni anlamıyorsun ki! dedi.

— Hepsini açıklarsanız utançtan yerin dibine geçersiniz. Hem faydasız olur bu, çünkü ben size böyle şeylerden söz etmediğimi söylerim. Sizin, ya hasta olduğunuzdan (haliniz de benziyor zaten) ya da ağabeyinize acıyarak kendinizi feda etme kararıyla ve beni de ömrünüz boyunca insan yerine koymayıp bir böcekten farksız gördüğünüz için bunları uydurduğunuzu ileri sürerim. Kim inanır size, elinizde kanıta benzer ne var?

Smerdyakov, Suriyeli İsak’ın kitabını para destelerinin üstünden alarak öteye koydu, içini çekerek,

— Alın şu parayı, götürün… dedi.

İvan, Smerdyakov’u hayretle süzdü.

— Götüreceğim tabii. Ama cinayeti bunun için işlediğin halde neden bana veriyorsun?

Öteki titrek bir sesle,

— Ne yapayım bu parayı, dedi, elini salladı. Eskiden bu kadar parayla Moskova’ya ya da Avrupa’ya gider, yeni bir hayata başlarım diye düşünürdüm, gayem buydu. Ama en çok “her şey mubah” düşüncesinin etkisindeydim. Bunu gerçekten siz öğretmiştiniz bana. Buna benzer çok şeyler söylüyordunuz o zaman: Tanrı olmadığına göre erdeme inanmak boşmuş ve gereksizmiş… Ben de haklı buldum sizi.

İvan,

— Kendi kafanla buldun bunu, öyle mi? dedi, çarpık çarpık gülümsedi.

— Sayenizde.

— Parayı geri verdiğine göre Tanrıya inanmış olmalısın.

— Hayır, inandığımdan değil.

— Neden öyleyse?

— Bırakın bunu artık, diye bezginlikle tekrar el salladı Smerdyakov. O sıralar her şeyin mubah olduğunu söylüyordunuz, şimdi nedense pek kuşkulu görünüyorsunuz. Kendinizi ihbar etmeyi bile düşünüyorsunuz. Ama olmayacak bu! İhbara gidemeyeceksiniz.

Smerdyakov kesin, kendine güvenir bir tavırla konuşuyordu.

— Görürsün.

— Mümkün değil. Çok akıllısınız. Parayı seversiniz, biliyorum bunu; gururlu olduğunuz için itibardan da olamazsınız, kadınların çekiciliğine fazla dayanıklılığınız yok. Ama en çok rahat, huzur içinde, kimseye boyun eğmeden yaşamayı seversiniz, en önemlisi bu sizin için. Mahkemede böyle bir rezaletle lekelenip hayatınızı sonuna kadar mahvetmeyi istemezsiniz. Fyodor Pavloviç’in çocukları içinde ona en çok benzeyeni sizsiniz, aynı ruhtasınız.

İvan hayretle,

— Vallahi, hiç de aptal değilsin, dedi, yüzü kıpkırmızı olmuştu. Eskiden seni aptal sanırdım. Şimdi görüyorum, aklın iyice yerinde…

İvan Smerdyakov'un yüzüne yepyeni bir ifadeyle bakıyordu.

— Gururunuzdan öyle sanıyordunuz. Alın şu parayı.

İvan üç deste banknotu aldı, kâğıda sarmadan cebine soktu.

— Yarın mahkemede göstereceğim bunları, dedi.

— Kimse inanmaz size. Paranız yok değil ki şu sıralar. Kasanızdan alıp getirmiş olamaz mısınız?

İvan doğruldu:

— Tekrar ediyorum: seni sırf yarın bana lazım olacağın için öldürmedim, bunu hiç aklından çıkarma!

— Ne olacak, öldürün. Şimdi öldürün işte.

Smerdyakov bunu İvan'ı garip bir bakışla süzerek, tuhaf bir sesle söyledi. Sonra acı bir gülümsemeyle,

— Ama bunu da yapamazsınız, diye ekledi. Hiçbir şey yapamazsınız, cesur bildiğim adam, yapamazsınız!

İvan,

— Yarın görüşürüz! diye bağırdı, kapıya doğruldu.

— Durun azıcık… şunları bir daha göreyim.

İvan banknotları çıkararak gösterdi. Smerdyakov birkaç saniye paraya baktı. Sonra eliyle,

— Eh, gidin artık… diye işaret etti. Sonra birdenbire peşinden,

— İvan Fyodoroviç! diye seslendi.

Öteki yürürken başını ona doğru çevirdi:

— Ne var?

— Güle güle!

— Yarın görüşürüz! diye tekrarladı İvan, dışarı çıktı.

Tipi kesilmemişti. İlkin canlı, çevik adımlarla yürüyordu, sonra birden sendeler gibi oldu. Gülümsedi: “Bedeni bir şey bu..” diye düşündü, içi sevinç doluydu sanki; sonsuz bir kesinlik duygusu ruhunu kaplamıştı. Son zamanlarda onu hırpalayan kuşkular kaybolmuştu. Kararını vermişti; “değişmez karar!” diye sevinçle düşündü. O anda ayağı sürçtü, az kalsın kapaklanıyordu. Durunca, ayaklarının dibinde demin itelediği mujikçiği fark etti; hep öyle, aynı yerde, baygın, hareketsiz yatıyordu. Kar yüzünü iyice örtmüştü. İvan adamı kaptığı gibi sırtladı, yüküyle beraber yürümeye devam etti. Sağda, küçük bir evde ışık görerek pencereye vurdu, içerden seslenen ev sahibinden mujiği karakola götürmek için yardım istedi, karşılığında üç ruble vereceğini söyledi. Adam hazırlanıp çıktı.

İvan Fyodoroviç’in bu işi nasıl başardığını, mujiği karakola bırakıp hemen bir doktor getirerek muayene ettirdiğini ayrıntılarıyla anlatacak değilim; “masraf için” de bolca para bıraktı. Yalnız şu kadarını söyleyeyim ki, bir saat kadar uğraştı orada. Bu onu pek memnun etti. Düşünceleri dağılıyor, durmadan hareket ediyordu. Birdenbire, “Yarın için aldığım o kesin karar olmasa şu herifle burada bir saat oyalanmaz, başımı bile çevirmeden onu donmaya bırakırdım!” diye adeta zevkle düşündü. “Hem kendimi kontrol edebiliyorum artık.” Bu son düşünce onu büsbütün memnun etti. “Çıldırmakta olduğumu nereden çıkarmış bunlar!” Aklından, “Belki Savcıya hemen gidip her şeyi açıklamalı?” diye geçti. Sonra yeniden evin yolunu tuttu. Kendi kendine, “Yarın toptan olsun!” diye mırıldandı. İşin garibi, bütün sevinci, kendine karşı duyduğu memnunluk bir anda yok oluvermişti. Odasına girerken kalbinin buz gibi soğuk bir duyguyla büzüldüğünü hissetti. Bu odada şimdi, şu anda ve daha önceden de bulunan acı, çirkin bir şeye ait bir hatıra, daha doğrusu bir hatırlatmaydı bu. Yorgun yorgun sedire bıraktı kendini. Kocakarı semaverini getirdi, İvan Fyodoroviç çayı demledi, ama el sürmedi. Kocakarıya sabaha kadar izin verdi. Sedire otururken bir baş dönmesi duyuyordu. Kendini hasta, halsiz hissediyordu. Bir aralık sayıklamaya başladı; uykusunu dağıtmak için telaşla kalktı, odada gezindi. Zaman zaman sayıklıyormuş gibi geldi. Gene de onu asıl ilgilendiren hastalığı değildi. Yeniden yerine geçtikten sonra arada bir, bir şey kolluyormuş gibi etrafa bakınmaya başladı. Bu birkaç kere tekrarlandı.

Sonunda bakışı belirli bir noktaya dikildi. İvan gülümsedi, ama yüzü hiddetten kıpkırmızı oldu. Başını elleriyle sımsıkı kavrayarak uzun zaman kıpırdanmadı, hep öyle aynı noktaya, karşı duvardaki sedire yan yan bakıyordu. Orada bir şeyin onu azap verecek derecede rahatsız ettiği belliydi.

IX

Şeytan. İvan Fyodoroviç'in Kâbusu

Doktor değilim ama, okuyucuya İvan Fyodoroviç'in hastalığının özelliği hakkında birkaç söz söylememin zamanı geldiğini vazgeçilmez bir zorunluluk olarak hissediyorum. Biraz acele davranarak şu kadarını söyleyeyim ki, epeydir hastalıkla güçlü bir çarpışmaya girişmiş, bu yüzden de hayli sarsılmıştı, o gece şiddetli bir humma buhranının etkisindeydi. Tıptan hiç anlamadığım halde, İvan Fyodoroviç'in olağanüstü bir azimle hastalığını tamamen yenme isteğinin yatağa düşmesini bir süre geri bıraktırdığını ileri sürmek cesaretini göstereceğim. Rahatsız olduğunu hissediyor, gene de böyle bir zamanda, hayatının bu sayılı anında, "kendine karşı temize çıkmak" için olanca mertliğiyle gerekeni söylemek zorundayken hastalığa karşı adeta isyan bayrağı açıyordu. Bununla beraber, Katerina İvanovna'nın, önceden söz açtığım kendine göre bir düşünceyle Moskova'dan getirttiği yeni doktora gitti bir kere. Doktor dinledikten ve muayene ettikten sonra onda bir çeşit beyin rahatsızlığı bulmuş, bu yüzden İvan'ın yaptığı bir açıklamaya hiç şaşmamıştı. "Bugünkü durumunuzda hayal görmek normal sayılmalıdır," dedi doktor. "Gene de bunları kontrole almak gerekir. Esasen vakit kaybetmeden tedaviye başlamalısınız, aksi halde durum kötüleşir."

Fakat İvan Fyodoroviç doktordan çıkınca öğüdünü kulak arkasına atmış, tedaviye yanaşmamıştı. "Gücüm yettiği kadar ayakta duracağım, yatağa düşersem başka… O zaman kim isterse tedavi eder!" diye omuz silkiyordu.

Şimdi de oturduğu yerde sayıkladığını kendi de fark ediyor, dediğim gibi, karşıki sedirde gördüğü bir nesneden gözlerini ayıramıyordu. Birisi oturuyordu orada… nasıl girdiğini Tanrı bilirdi, çünkü İvan Fyodoroviç, Smerdyakov'dan döndüğü zaman odada kimse yoktu.

Bir bay, daha doğrusu belirli tipte bir Rus centilmeniydi bu. Yaşı geçkince, Fransızların deyişiyle qui frisait la cin-

quantaine idi.[149] Oldukça uzun, hâlâ gür saçları ve sivri sakalı henüz pek kırlaşmamıştı. Sırtındaki kahverengi ceketin en iyi terzi elinden çıktığı belliydi, ancak hayli eskimişti; aşağı yukarı iki üç yıl önce dikilmiş göründüğü için modası geçmişti. Yüksek muhitin varlıklı erkekleri, iki yıl var ki, bunları giymiyorlardı. Gömleği, eşarp biçiminde kravatı şık geçinen bütün centilmenlerinkinden farksızdı. Yalnız, yakından bakılınca gömleğinin kirlice, geniş eşarbının da hayli eski olduğu anlaşılıyordu. Misafirin damalı pantolonu üzerine hokka gibi oturmuştu, ama rengi fazla açık ve zamana göre giyilmeyen darlıktaydı. Yanındaki beyaz fötr şapkası da mevsime uygun değildi. Kısacası, kibar düşkünlerdendi. Kölelik kanunu zamanında el üstünde tutulmuş asalak derebeylerden olmalıydı. Görmüş geçirmişti; zamanında, hatta belki şimdi bile nüfuzlu ahbaplara sahipti; ama gençlikte har vurup harman savurduğu için, bir de kölelik kanununun kaldırılması yüzünden züğürtleyince eski eş dostun evlerinde kibar bir sığıntı halinde geçinmeye başlamıştı. Yumuşak başlılığı, uysallığı yüzünden, ne de olsa kibar adam olduğu, ev sahiplerini utandırmadığı için davet sofralarına alınıyor, tabii diğer misafirlere göre kendine uygun bir yere oturtuluyordu. Bu çeşit uysal tabiatlı sığıntı centilmenler, toplulukta hikâye anlatmak, kâğıt oyunları düzenlemek yönünden pek becerikli olmakla beraber, angarya işlerden hiç hoşlanmazlar; genel olarak kimsesiz, ya bekâr ya da duldurlar. Belki aralarında çocuklu olanları da vardır, ama çocukları çoğu zaman dışarda, uzaktaki teyzelerinde veya halalarında bakılır. Centilmenler, kibar muhitte böyle akrabalıklardan utanır görünür, hiç sözünü etmezler. Çocuklarından pek seyrek, ancak isim günlerinde, bir de Noelden Noele kutlama kartları alır, arasıra cevap verirler; böylece zamanla büsbütün soğurlar. Beklenmedik misafirin yüzü pek halim selim görünmemekle beraber, herhale uyarlığı, duruma göre karşısındakine faydalı olmaya yatkınlığı kolayca anlaşılıyordu. Saati yoktu, ama siyah kurdele ile bağlı, uzun saplı bir gözlüğü vardı. İvan Fyodoroviç hırçın bir sessizlik içindeydi, konuşmak istemiyordu. Misafir de susuyordu. Duruşunda, üst katta kendisine ayrılan odadan ev sahibine çay sofrasında arkadaşlık etmek için inen bir sığıntı hali vardı. Ev sahibinin kaşlarını çatıp kaygılı kaygılı düşünceye daldığını görünce bir köşeye sinmiş, ilk işaretiyle söze başlamaya hazır olduğunu gösteriyordu. Birden yüzünde ani bir endişe belirdi.

İvan Fyodoroviç’e bakarak,

— Bana bak, diye başladı. Kusura bakma, sadece hatırlatmak için: sen Smerdyakov’a Katerina İvanovna hakkında bilgi almaya gitmiştin, ama bir şey öğrenmeden döndün; unuttun besbelli…

— Öyle.

İvan’ın yüzü kaygılı bir düşünceyle karardı.

— Unuttum, evet… Ama fark etmez artık, hepsi yarına kaldı… diye mırıldandı kendi kendine. Sonra misafire dönerek, sinirli bir tavırla,

— Demin hatırlamalıydım bunu, dedi, canımı sıkan buydu zaten. Hatırlamam gereken şeyi önüme fırlayıp kulağıma fısıldamanla inandım mı sanıyorsun?

Centilmen tatlı tatlı gülümsedi:

— İnanma canım. Zorla inanılmaz ki… Hem inanmada, hele maddi olan hiçbir delilin faydası yoktur. Foma, dirilen İsa’yı gördüğünden değil, daha önce, inanmak istediğinden inanmıştı. İspritizmacıları al… Çok severim onları. Düşün ki, bunlar kendilerini din yararına çalışır bilirler; çünkü şeytanlar öbür dünyadan boynuzlarını gösterir onlara. “Bu, öbür dünyanın varlığına maddi delildir!” Öbür dünya ve maddi delil ha, oh ne âlâ! Hem şeytanın varlığının ispatıyla Tanrı varlığı doğrulanmış değildir, idealistler topluluğuna yazılmak istiyorum, muhalefet yapacağım. “Gerçekçiyim, maddeci değilim…” Ha, ha!

— Dinle beni! diye birden yerinde doğruldu İvan. Kâbus görüyor gibiyim şu anda… Herhalde kâbus bu… İstediğini uydur, vız gelir bana! Geçen seferki gibi kızdıramazsın beni. Yalnız utanıyorum nedense… Odada dolaşmak istiyorum… Bazen seni görmüyor, sesini bile işitmiyorum geçenki gibi, ama saçmalıklarının hepsini önceden biliyorum, çünkü konuşan benim, sen değilsin. Yalnız bilmiyorum, geçen defa uyuyor muydum, yoksa uyanıkken mi gördüm seni? Dur, şu havluyu soğuk suya batırıp başıma koyayım, belki önümden defolup gidersin…

İvan Fyodoroviç odanın bir köşesine gitti, havluyu alarak dediğini yaptı, başında yaş havluyla odada bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başladı.

— Seninle hemen senlibenli oluşumuzu beğendim, diye başladı misafir.

İvan güldü:

— Aptala bak, siz mi diyecektim sana! Şimdilik neşem yerinde, sadece şakağımda, bir de tepemde ağrı var. Ama rica ederim, geçen defaki gibi felsefeye başlama. Defolmak istemiyorsan bari neşeli şeyler konuş. Dedikodu yap; evet, sığıntının biri olduğuna göre dedikodu yap. Nereden geldi bu kâbus! Ama korkum yok senden. Yeneceğim seni. Tıkamazlar beni tımarhaneye!

— C'est charmant.[150] Sığıntı! Evet, onun gibi bir şey… Yeryüzünde sığıntı değilim de neyim ki! Hem bak, seni burada dinlerken biraz da hayret ediyorum: vallahi, beni gerçekten yavaş yavaş bir şey yerine koyuyor, geçenki direnişin gibi sadece hayal saymıyorsun…

— Seni bir an olsun gerçek bir varlık saydığım yok. Yalansın, hayalsin, hastalığımsın sen! Yalnız seni yok etmenin çaresini bilmiyorum; bir süre dayanmam gerektiğini anlıyorum. Kâbussun. Benliğimin, daha doğrusu bir parçamın, düşüncelerimle duygularımın, ama en kötü, en anlamsızlarının belirlenmiş şeklisin. Seninle uğraşacak zamanım olsa bu yönden meraka düşerdim.

— Dur, müsaade et, şimdi yakalarım seni: demin sokak fenerinin yanında Alyoşa'yı terslerken, “Ondan öğrendin! Onun bana geldiğini nasıl öğrendin?” diye bağırmıştın. Benden söz ediyordun. Şu halde kısa bir an da olsa varlığıma inandın.

Centilmen tatlı tatlı gülümsüyordu.

— Evet, zayıf bir anımdı bu… yoksa sana inandığımdan değil. Geçen defa uykuda mıydım, uyanık mıydım bilmiyorum. Belki seni sadece düşte gördüm, gerçekte değil…

— Peki, demin çocuğu, Alyoşa'yı neden o kadar hırpaladın? İyi çocuk o, Staretz Zosima yüzünden ona karşı suçluyum.

İvan gene gülerek,

— Alyoşa'yı ağzına alma! dedi. Bu ne küstahlık, uşak parçası!

— Hem azarlıyor, hem gülüyorsun; iyiye işaret bu. Zaten bugün geçenkine göre daha yumuşaksın bana karşı. Sebebini anlıyorum: aldığın büyük karar…

— Kararımı bırak! diye hiddetle bağırdı, İvan.

— Anladım, anladım; c’est noble, c’est charmant![151] Yarın kardeşini savunmaya gidecek, kendini feda edeceksin… C’est chevaleresque![152]

— Sus, yoksa tekmeyi yersin.

— Buna da bir derece memnun olurum, maksadıma erişirim böylece… İş tekmeye geldi mi, maddi varlığıma inanıyorsun demektir. Hayale tekme atılmaz çünkü. Alayı bırakalım, bana göre hava hoş, canın isterse küfret, ama bana karşı bile birazcık nazik olmak daha iyi. “Aptal, uşak parçası…” Ne biçim laflar bunlar!

— Sana küfrederken, kendime küfrediyorum! diye yeniden güldü İvan. Sen, bensin; değişik bir suratla kendimsin. Kafamdan geçenleri söylüyorsun, yeni şeyler söyleyecek durumda değilsin artık.

Centilmen, kibar ve ağırbaşlı bir edayla,

— Düşüncelerimizde birleşmemiz benim için şereftir, dedi.

— Ama sen hep en kötü, en önemlisi de en ahmakça düşüncelerimi alıyorsun. Ahmak ve bayağısın. Son derece ahmaksın. Dayanamıyorum artık sana! Ne yapayım, ne yapayım ben?

İvan dişlerini gıcırdatıyordu.

Misafir, sığıntıya yaraşan uysal, babacan bir tavırla,

— Dostum, ben de her şeye rağmen centilmen olmak, başkalarının gözünde de böyle görünmek isterim. Fakirim ama, pek namuslu olduğumu söyleyemem. Toplumun beni düşkün bir melek sayması genelleşti. Vallahi nasıl, ne zaman melek olabildiğimi hiç aklım almıyor. Böyle bir şey varsa da çok eski bir geçmişe ait olmalı; artık unutulsa da günah sayılmaz… Şimdi yalnız şerefli bir insan adına değer veriyorum; gelişigüzel yaşıyor, hoş görünmeye çalışıyorum. İnsanları içten severim ben. Ah, pek çok bakımdan kötü şeyler söylediler benim için! Şurada, bazen, aranıza

katıldığım zaman hayatım gerçekleşiyor; en çok bundan hoşlanıyorum zaten. Senin gibi benim de fantastik şeylere hiç tahammülüm yok, bunun için yeryüzündeki gerçeği severim. Burada her şey belli; formüller, geometri falan var. Oysa bizde sadece birtakım belirsiz denklemler… Burada dolaşıp hayal kurarım. Hayal kurmayı severim. Ayrıca yeryüzündeyken kendimi kör inançlara kaptırıyorum. Evet, gülme rica ederim: bu durumdan hoşlanıyorum üstelik. Aranıza karışınca bütün âdetlerinize ayak uyduruyorum. Hamama gitmeye bayılırım, inanır mısın? Orada tüccarlarla, papazlarla birlikte kızgın taşın üstünde buharda terlemek pek hoşuma gider. Biricik emelim, temelli, kesin olarak insan haline girip şöyle yedi pud'luk[153] şişko bir tüccar karısı olmak, onun inandıklarına inanmak. Kiliseye uğrayarak temiz yürekle bir mum yakmak; idealim bu oldu, vallahi öyle! O zaman bütün acılarım dinecek. Bir de hastalıklarımla uğraşmaktan zevk almaya başladım. Baharda çiçek hastalığı baş gösterince çocuk bakım evine koştum, aşılandım. O gün, nasıl keyiflendiğimi bilemezsin! "İslav kardeşlerimiz" için on ruble bağışta da bulundum. Ama sen dinlemiyorsun. Bugün keyfin yerinde değil galiba.

Centilmen bir an sustuktan sonra.

— Biliyorum, dün o doktora gittin, diye devam etti, nasıl oldun? Ne dedi, doktor?

— Aptal!

— Ama sen pek akıllısın. Gene ağız bozmaya başladın. İlgi duyduğumdan değil, laf olsun diye sordum, istersen karşılık verme. Şu sıralar romatizma baş gösterdi…

— Aptal! diye tekrarladı İvan.

— Başka laf bilmezsin ki. Geçen yıl öyle bir romatizmaya yakalandım ki, hâlâ aklımdan çıkmıyor.

— Şeytanın romatizması mı olurmuş?

— Bazen insanlaştığıma göre neden olmasın? Maddi bir vücutla beraber bütün özelliklerine de sahip olurum. Şeytan sum et nihil humanum a me alienum puto.[154]

— Nasıl, nasıl? Şeytan sum et nihil humanum… Bir şeytan için akıllıca bir söz!

— Hele şükür, nihayet beğendirebildik.

İvan bir şeye şaşırmış gibi durdu:

— Ama bunu benden almadın… aklıma hiç gelmemişti bu… Tuhaf…

— C’est du nouveau, n’est ce pas?[155] Bu defa namusluca hareket edip açıklayacağım. Bak dinle: uykuda, en çok da kâbuslarda, mide bozukluğunda falan, insan bazen adeta bir sanat eseri gibi düşler görür; karışık, gerçek hayata uygun şeyler, bir sürü olay… Bunları birbirine birtakım entrikalar bağlar, içinde en ince duygularımızdan gömleğimizin düğmelerine kadar öyle ayrıntılar vardır ki, yemin ederim sana, Lev Tolstoy bulamaz bu kadarını… Öte yandan bu çeşit düşleri yazarlar falan değil, sıradan insanlar, memurlar, gazeteciler, papazlar filan görür. Bir problemdir bu; bir bakan, en parlak düşüncelerin kafasına uykudayken geldiğini açıklamıştı bana. Şimdi de aynı şey, ben, sadece gördüğün bir hayalim, ama kâbustaymış gibi, yepyeni, şimdiye kadar senin aklına gelmeyen şeyleri söylüyorum. Asla düşündüklerini tekrarlamıyorum, oysa ben sadece bir kâbusum, başka şey değil.

— Yalan söylüyorsun. Maksadın, gördüğümün bir kâbus olmadığını, senin gerçek bir varlık olduğunu doğrulamaktı. Oysa şimdi düş diye ortaya çıkıyorsun.

— Dostum, bugün özel bir yöntemle hareket ediyorum. Bunu sana sonra anlatırım. Dur, neredeydim ben? Evet, bir kere soğuk almıştım; ama sizde değil, daha orada…

— Orası neresiymiş? Daha çok kalacak mısın sen burada, gitmeyecek misin?

İvan dolaşmayı kesti, sedire oturarak dirseklerini masaya dayamış, başını elleri arasında sıkıyordu. Yaş havluyu hırsla öteye fırlattı, fayda etmiyordu besbelli.

Centilmen serbest, ama dostça bir tavırla,

— Sinirlerin bozuk senin, dedi. Soğuk aldığım için bile çatıyorsun, oysa bu son derece doğal bir biçimde oldu. Bir gün Petersburg'un yüksek muhitinde, bakanlık koltuğuna göz diken bir bayanın diplomatik toplantısına yetişmek için acele ediyordum. Frak, beyaz kravat, eldiven tastamamdı. Ama yeryüzüne inmek için daha bir yıllık yolu geçmem gerekiyordu. Gerçi, bir an işi bu… ama güneş ışığı bile tam sekiz dakikada alır bu yolu. Düşün, frakla, açık yelekleydim! Ruhlar donmaz, ama maddi varlığa bürününce iş değişir. Kısacası, düşüncesizlik ettim, bıraktım kendimi boşluğa… Ama boşluğun yedinci katıyla buhar tabakası arasında bir soğuk var ki, deme gitsin! Hani buna soğuk demek bile az; düşün, eksi 150 derece… Köylü kızların bir oyunu vardır, sıfırın altında otuz derecede toy bir delikanlıya baltanın demirini diliyle yalamasını söylerler. Dokunur dokunmaz enayinin dili demire yapışır, derisi kanlar içinde üstünde kalır. Ya orada yüz elli derecede, parmağını baltaya dokunsan ne olur acaba? Parmak o anda gider… tabii orada balta bulabilirsen eğer…

— Balta ne gezer orada? diye dalgın, bezgin bir tavırla sözünü kesti İvan.

Kendini büsbütün kaybetmemek, deliye dönmemek için karşı koymaya çabalıyordu. Misafir hayretle,

— Balta mı? dedi.

İvan Fyodoroviç yeniden haşin bir inatla,

— Balta ya, ne işi var orada? diye bağırdı.

— Balta havada nasıl durur demek istiyorsun? Quelle idée![156] Çok uzağa düşerse belki yeryüzü çevresinde bir uydu halinde döner sanırım. O zaman gökbilimciler baltanın yükselişiyle inişini hesaplar, Gatzuk[157] almanağında bunun sözünü eder, o kadar.

— Pek aptalsın, dedi hırçınlıkla İvan, aptal! Uydurmaların daha akıllıca olsun bari, yoksa yenilir yutulur gibi değil. Beni gerçekçilikle yere vurmak, var oluşuna inandırmak istiyorsun, ama sana pabuç bırakacak değilim! İnanmayacağım.

— Yalan söylemiyorum, hepsi gerçek bunların; yazık ki gerçekler çoğu zaman ince bir zekâ ürünü değildir. Görüyorum ki, sen benden yüce, hatta

güzel bir şeyler bekliyorsun. Yazık, çünkü ben elimden geleni verebilirim ancak.

— Felsefe yapma, eşek!

— Ne felsefesi, sağ yanım tutulmuş, inim inim inliyorum. Gezmediğim doktor kalmadı. Teşhisleri gayet iyi, hastalığımı olduğu gibi ortaya döküyorlar, iyileştirmeye gelince, hiçbir şey yapamıyorlar. Coşkun tabiatlı bir tıbbiyeli tanıyordum, "Ölseniz bile, hastalığınızın ne olduğunu bilerek öleceksiniz…" demişti. Bir de hastaları uzmanlara yollamak âdetleri var: "Biz sadece teşhis koyarız, siz falan uzmana gidin, o sizi iyileştirir…" Sana bir şey söyleyeyim mi: kalmadı o eski, her derde deva doktorlar… Şimdi yalnız uzmanlar var, gazeteler ilanlarıyla dolu. Burnun kanasa, Paris'e yollarlar seni… Bunun tedavisini Avrupalı uzmanlar yapar diye… Paris'e gelirsin, herif burnunu muayene eder: "Sağ burun deliğinize bakarım, ihtisasımdır; ama sol burun deliğinizin tedavisi için Viyana'ya gidin, bunun uzmanı Viyana'dadır." Ne yaparsın? Kocakarı ilaçlarına başvurdum, bir Alman doktor öğretmişti. Hamamda iyice terledikten sonra bal tuzla karıştırılarak sürülüyor. Sadece bunun için kalktım hamama gittim, bulandım o nesneye yukardan aşağıya… Bana mısın demedi, beş paralık faydasını görmedim! Canım sıkıldı, Milano'ya Kont Mattei'ye yazdım. Bir kitapla bir de damla gönderdi, Tanrı günahını affetsin! Düşün, Hoff'un malt özü iyi etti beni! Bir rastlantı sonucu almıştım; bir buçuk şişe içtim. Hastalığı koydunsa bul, hora tepecek kadar güçlüyüm şimdi. Gazetelerde teşekkür yazdırmaya karar verdim. Minnet duygusu içimde, gelgelelim bu sefer de bir engel çıktı. Bir tek gazete kabul etmiyor: "Gerilik bu," diyorlar, "kimse inanmaz, le diable n'existe point![158] İmzasız olursa koyarız." İmzasız teşekkür olur mu hiç! Oradaki memurlarla gülüşüyor, "Yüzyılımızda Tanrıya inanmak gerilik sayılır, ama ben şeytanım, bana inanılabilir…" diyordum. Onlar da, "Anladık, şeytana kim inanmaz; ama gene de olmaz, havamız bozulabilir!" diye cevaplıyorlardı. "Şaka gibi olursa, belki…" Düşündüm, şaka olarak da tatsız buldum. Sonunda basmadılar. İnanır mısın, içime oturdu. Toplumsal durumum yüzünden şükran duygumu belirtmek gibi en doğal bir hakkımdan yoksunum.

— Gene felsefeye dalıyorsun, diye nefretle diş gıcırdattı İvan.

— Tanrı korusun, ama arasıra şikâyet etmeden de olmaz. Damgalı bir insanım… Sen ikide bir ahmaklığımı yüzüme vuruyorsun. Gençlik nasıl

belli oluyor! Dostum, iş yalnız zekâda değil. Yaratılıştan iyi kalpli, neşeliyim. “Ben her zaman çalıp oynamak isterim.”[159] Sen galiba beni iyiden iyiye, saçı başı ağarmış bir Hlestakov yerine koyuyorsun. Oysa benim kaderim çok daha düşündürücü. Zaman dışı, anlamını asla anlayamadığım bir emirle payıma “inkârcılık” düştü; oysa iyi kalpliyim, inkârcılığa hiç eğilimim yok. “Hayır, git, inkâr et; inkârsız eleştiri olmaz!”

“Eleştiri bölümü” olmayan dergi, dergi değil ki. Eleştiri olmadı mı, yalnız övgü olur. Fakat hayatta sadece övgü yetmez. Onların şüphe potasından geçmesi, olgunlaşması ve buna benzer şeyler gerekli. Hoş ben bunlara karışmam ya, yaratan ben değilim, sorumluluğu da bana düşmez. Gene de kabak benim başıma patladı; eleştiri dalına verildik; yazı yazmamı emrettiler, hayata girdik böylece. Tabii biz bu komedyanın farkındayız. Ben apaçık bir şekilde ortadan çekilmek isteğimi söylüyorum. Hayır, diyorlar, sen olmayınca hiçbir şey olamaz. Yeryüzünde her şey sütliman olunca hareket kalmaz. Sensiz hiçbir olay meydana gelemez, oysa olaylara ihtiyaç vardır. İşte böylece, dişimi sıkarak olaylar uğruna çalışıyor, emir altında akıl dışı işler yapıyorum. İnsanlar, inkâr edilemez zekâlarına rağmen bu komedyayı ciddiye alıyorlar. Kötülük bunda zaten. Tabii acı çekiyorlar… Ama… hiç olmazsa yaşıyor, gerçek, düşsel olmayan bir hayat yaşıyorlar, çünkü hayat aslında acı demektir. Acısı olmasa zevki de olmazdı; her şey sonu gelmez bir övgü ayinine dönerdi: kutsal, ama sıkıcı… Ya ben? Ben, hem acı çekiyor, hem yaşamıyorum. Denklemin bilinmeyeni benim. Her şeyin başını sonunu kaybedip sonuçta adını bile yitiren bir hayaletim… Gülüyorsun! Yo gülmüyor, kızıyorsun gene. Hep kızıyorsun zaten; akıldan başka şey istediğin yok. Bense yeniden söylüyorum: yedi pud’luk bir tüccar karısı gövdesine girerek Tanrıya mumlar adamayı, yıldızlar âlemindeki hayata da, bütün rütbelerle şan ve şerefe de değişirdim.

İvan nefret dolu bir gülümsemeyle,

— Artık sen de mi Tanrıya inanıyorsun? dedi.

— Bilmem ki, ne diyeyim sana; ciddiysen…

İvan ısrarla sert sert bağırdı:

— Tanrı var mı, yok mu, söylesene!

— Ya, demek ciddisin. Doğrusu, bilmiyorum… Büyük bir söz bu.

— Bilmiyorsun, ama görüyorsun Onu. Yo, sen ayrı bir varlık değilsin, sen bensin; bensin sen, başka bir şey değil! Hiçsin, yarattığım bir hayalsin!

— Felsefemiz bir de diyebilirsin, bu doğru. Je pense, donc je suis.[160] Bunu kesin olarak biliyorum. Geri kalan —çevremdeki evren, Tanrı, bizzat İblis[161] — bütün bunların gerçekte var olup olmadığı benim için doğrulanmış değil. Belki sadece kişiliğimin etkisi, ölümlü varlığımın zaman içinde gelişmesinin doğurduğu bir kavram… Ama hemen kesiyorum sözümü, çünkü bu defa saldıracaksın galiba.

İvan sinirli bir tavırla,

— Bir fıkra anlatsan bari, dedi.

— O da var. Yalnız tam konumuza uygun bir fıkra değil de efsane… “Görüyorsun, ama inanmıyorsun” gibilerden… Fakat aziz dostum, yalnız ben öyle değilim ki, hepimizin aklı alabora, hep şu bilimlerinizden. Sadece atomlar, beş duyu ve dört öğe olduğu zaman durum şöyle böyle gidiyordu. Atomlar eski dünyada da vardı. Ama bizimkiler, sizin burada “kimyasal molekülü”, “protoplazma”yı, daha neleri neleri keşfettiğinizi duyunca kuyruklarını kıstılar. Bir kargaşalık başladı, kör inançlar, dedikodu aldı yürüdü. Dedikodudan yana sizden aşağı kalmayız, hatta bir boy geçeriz de. Bütün bunlar jurnalciliği doğurdu; bizim de belirli “bilgiler” toplayan bir dairemiz vardır…[162] Ta ortaçağımızdan; sizin değil, bizim ortaçağımızdan kalma bir ilkel efsane vardır ki, kimse, bizimkiler bile inanmazlar, yalnız yedi pud’luk tüccar karılarının ağzında dolaşır bu. Bu tüccar karıları da sizinkiler değil, bizimkiler… (Zaten sizin burada ne varsa bizde de var.) Yasak olduğu halde sana arkadaşça bir sır veriyorum. Cennete ait bir efsane bu. Yeryüzünde bir filozof varmış. Yasa, vicdan, din gibi her şeyi inkâr eder, en önemlisi öteki hayata da inanmazmış. Ölmüş; doğruca karanlığa, ölüme gideceğini sanmış; bir de bakmış ki, önünde ölmezlik… Şaşırmış ve kızmış: “Bu benim inançlarıma aykırı,” demiş. Cezalandırmışlar onu. Yani, kusura bakma, duyduğumu söylüyorum, sadece efsane bu… Verdikleri ceza şuymuş; karanlıkta bir katrilyon kilometre (bizde artık kilometre hesabı kullanılıyor) yürüyecekmiş, ancak o zaman önünde cennet kapısı açılacak, affedilecekmiş…

İvan garip bir heyecanla sözünü kesti:

— Katrilyondan başka ne gibi azaplar var öbür dünyada?

— Ne gibi azaplar mı? Sorma! Eskiden pek o kadar değildi, ama şimdi en çok maneviyatla ilgili: “vicdan azabı” ve türlü saçmalıklar… Bu da sizden, “ahlak yumuşatma” sisteminizden başladı. Kim kazandı? Sadece vicdansızlar. Vicdan olmayınca vicdan azabı vız gelir onlara! Ama vicdanını, şerefini yitirmemiş temiz insanlar bu işten zararlı çıktı… Bir de hazırlıksız ortama, üstelik yabancı kurumlardan kopya edilen reformlar zarardan başka şey değil. Atalarımızın yaktığı ışık daha iyiydi gibi… Şu bizim katrilyon kilometre yürüme cezası verilen adam birden durmuş, bakmış bakmış, sonra yolun ortasına uzanıvermiş: “Gitmeyeceğim,” demiş, “ilkelerime bağlı olduğum için gitmeyeceğim?” Şimdi al bir aydın Rus inkârcısının ruhunu, ona balinanın karnında üç gün, üç gece küs duran Yunus peygamberin ruhunu karıştır: işte sana yolun üstünde yatan düşünürün kişiliği…

— Neyin üstünde yatıyormuş acaba?

— Yatacak bir yer varmış besbelli. Alay mı ediyorsun yoksa?

— Aferin adama! diye bağırdı, İvan. Hep o garip heyecan içindeydi. Olağanüstü bir merakla dinliyordu artık.

— E, hâlâ yatıyor mu?

— Hayır. Mesele de burada. Aşağı yukarı bin yıl yattıktan sonra kalkmış, yürüyüvermiş.

Sinirli sinirli gülerek,

— Hay eşek! diye bağırdı, İvan. Bir şeyler kavramaya çabalıyor gibiydi.

— Sonsuza kadar yatmakla katrilyon kilometre yürümek arasında ne fark varmış sanki! Yüz milyar yıllık bir yürüyüş bu, değil mi?

— Daha da çok. Kalem kâğıt yok ki, hesaplayalım. Ama çoktan bitirmiş yolu o; fıkramız burada başlıyor işte.

— Nasıl bitirmiş, trilyon yılı nasıl tüketmiş?

— Sen hep bugünkü yeryüzü koşullarına göre hesap tutuyorsun. Ama bizim bugünkü yeryüzü de belki trilyon kere yaşamıştır şimdiye kadar;

yaşlanır, donarak çatlar ve parçalanıp asıl elementlerine ayrılır… sonra bir kuyruklu yıldızdan güneş, güneşten de yeni bir küre doğar. Bu, sayısız defa noktası noktasına tekrarlanıp durmuştur. Sıkıntıdan patlamak işten değil!

— Ee, bilgin yolunu bitirince ne olmuş?

— Cennetin kapısı açılıp içeri girdikten iki saniye sonra —saatle saptamışlar bu zamanı, saatle (oysa yolda adamın saatinin de elementlerine ayrılması gerekirdi)— bu iki saniye uğrunda yalnız bir katrilyon değil, katrilyon kere katrilyon yürümeye hazır olduğunu söylemiş. Anlayacağın, bir övgü okumuş, ama ölçüyü öyle kaçırmış ki, oradakilerden daha efendice düşünenler onunla selamı sabahı kesmişler: pek çabuk kabuk değiştirdi diye… Rus tabiatı, ne dersin! Ama tekrar ediyorum, efsane bu. Başkalarının yalancısıyım. Bu konular üzerine bizdekilerin anlayışı böyledir işte.

İvan, bir şey hatırlamış gibi, adeta çocukça bir sevinçle,

— Yakaladım seni! diye bağırdı. Şu katrilyon yıllı hikâyeyi ben uydurdum! On yedi yaşındaydım, jimnazdayken… Bu hikâyeyi o zaman uydurdum, Korovkin diye bir arkadaşıma anlattım; Moskova’daydık. Hikâye oldukça tipikti, hiçbir yerden almış olamazdım. Bir zaman unuttum onu, ama şimdi birden aklıma geldi. Ben hatırladım, sen anlatmadın bunu! İdama götürülenler bile elde olmadan binlerce şey hatırlar bazen… benimki de düşte hatırıma geldi. O düş sensin! Düşsün, gerçek değilsin!

— Beni inkâr etmedeki heyecanından gene de varlığıma inandığını anlıyorum, diye güldü centilmen.

— Zerre kadar! Yüzde bir inancım yok!

— Ama binde bir inanırsın. Miktar azaldıkça inanma gücün artıyor. Doğruyu söyle, inanıyorsun, on binde bir hiç olmazsa…

— Bir an olsun inanmam! diye hiddetle bağırdı İvan.

Sonra birdenbire garip bir tavırla,

— Gene de inanmak isterim sana… diye ekledi.

— Ya! Bu da bir açıklama işte! Ama ben iyi yürekliyim, bunda da yardım edeceğim sana. Bak dinle: ben seni yakaladım, sen beni değil. Unuttuğun

hikâyeni de mahsus, varlığıma olan inancını kesin olarak yok etmek için ortaya çıkardım.

— Yalan! Buraya gelişin, beni varlığına inandırmak için…

— Tamam. Ama huzursuzluk, inançla inanmamanın çatışması senin gibi vicdanlı bir adam için bazen öyle bir azaptır ki, kendini assan daha iyi. Bana azıcık inandığını bildiğimden inancını iyice bulandırmak için bu hikâyeyi anlattım. Seni sırayla, inançla inkârcılık arasında dolaştırıyorum, bunda kendime göre bir amacım var. Yeni bir yöntem: etkimden tamamen sıyrılınca yüzüme karşı benim düş olmadığımı, gerçekte var olduğumu iddia etmeye kalkışacaksın, biliyorum seni çünkü. Ben de o zaman amacıma ulaşmış olacağım. Asıl bir amacım var. Kalbine minnacık bir inanç tohumu atacağım, bundan koca bir meşe ağacı gelişecek, öyle bir ağaç ki, sen dallarında oturarak keşişliğe özeneceksin; zaten, gizliden gizliye can atıyorsun buna, ruhunun kurtuluşu uğruna ıssız çöle atarsın kendini, çekirgeler yersin orada.

— Vay alçak, ruhumu kurtarmaya mı çalışıyorsun?

— Bir kerecik olsun sevabına hizmet edelim. Ama kızıyorsun sen, görüyorum, kızıyorsun!

— Soytarı! Hiç şimdiye kadar çekirge yiyen, çölde on yedi yıl yosunlara bürünmüş dua edenleri yolundan saptırdığın oldu mu?

— Yaptığım hep buydu zaten, dostum. Eline böyle bir ruh geçince dünyalar senin olur, dört elle sarılırsın; paha biçilmez pırlantadır bu! Böyle bir ruh, sırası gelince bir takım yıldıza değer; bizim de kendimize göre bir aritmetiğimiz var. Değerli bir zafer! Bazıları, ister inan, ister inanma, kültür bakımından senden hiç aşağı değildir vallahi. Aynı anda inançla inançsızlık uçurumları önünde öylelerini seyrettiğim oldu ki, artist Gorbunov'un dediği gibi, adamın tepetaklak oluvermesine kıl payı vardı…

— Ama burnunun kırıldığı da olurdu tabii?

Misafir, bilgiç bir edayla,

— Aman dostum, dedi, geçenlerde Cizvit papazına günah çıkartan hasta bir markinin deyişiyle, kırık burunlu olmak, büsbütün burunsuz kalmaktan iyidir; (besbelli bir uzman tedavisine uğramış…) Yanlarındaydım, ömür

şeydi! Göğsünü yumruklayarak, “Geri verin burnumu!” diye tekrarlayıp duruyordu. Papaz da, “Oğlum, her şey Ulu Tanrının sırrına eremeyeceğimiz takdiriyle olur, gözle görünen bir felaket bazen gizli, ama çok büyük bir fayda sağlar. Acı bir kader sizi burnunuzdan yoksun ettiyse artık ömrünüzün sonuna kadar hiç kimse, ‘Nasıl, burnun kırıldı mı!’ diyemeyecektir size.” “Kutsal peder,” dedi zavallı, “keşke ömrüm boyunca her gün burnum kırılsa da yerinde kalsa!” Papaz iç çekti: “Ne yapalım oğlum, hayatta dört başı mamur olmak mümkün değil ama, bu haliniz her şeye rağmen sizi unutmayan Tanrıya karşı bir isyandır. Ömrünüzün sonuna kadar seve seve burnu kırık kalmaya razı olduğunuzdan sızlanırken isteğiniz dolaylı yoldan gerçekleşmiş sayılır. Burnunuzu kaybetmekle de burnunuz kırılmış oluyor.”

— Ööhh, ne saçmalık! diye bağırdı, İvan.

— Dostum, sadece seni güldürmek için anlattım bunu. Ama yemin ederim, Cizvit Tanrıbiliminin vicdan anlayışı budur. Olay tıpkı böyle, sana anlattığım gibi olmuştu. Oldukça yeni, beni de hayli uğraştırdı. Zavallı delikanlı eve dönünce hemen o gece vurdu kendini, son demine kadar ayrılmadım başından… Şu Cizvitlerin günah çıkarma hücreleri yok mu? Hüzünlü zamanlarımda en sevdiğim gönül eğlencesidir bunlar! İşte sana son günlerdeki bir olay. İhtiyar bir papaza yirmi yaşlarında, sarışın, Normandiyalı bir kızcağız gelir. Kafese doğru eğilerek papaza günahını fısıldamaya başlar. “Aman kızım, gene mi günah işledin?” der papaz, “Sancta Maria, hem de başka birisiyle, ha! Ne zamana kadar devam edecek bu, utanmıyor musun hiç?” Kız, gözyaşları içinde, “Ah mon père, ne yapayım,” der. ça lui fait tant de plaisir et à moi si peu de peine[163] Cevaba bak. Ben bile pes ettim: tabiat ananın haykırması bu; bakirelikten iyi bence! Kendi hesabıma günahını affettim, gidecektim, ama gene de dönmek zorunda kaldım. Bizim papazın, hücre deliğinden, kıza o gece için randevu verdiğini duydum. Kaya gibi ihtiyar bir anda düşmüştü! Tabiat, tabiat gerçeği hakkını alıyor. Niye burun kıvırıyorsun gene, gene mi darılttık? Sana da bir şey beğendiremiyoruz ki…

— Bırak beni, kâbus gibi kafamı burgulayıp durma! diye inledi İvan Fyodoroviç. Önüne dikilmiş hayalin karşısında tam bir güçsüzlük içindeydi.

— Sıktın beni, dayanılmaz bir acı bu! Ah, senden kurtulmak için neler vermezdim…

Centilmen, inandırıcı bir sesle,

— Tekrar ediyorum, bu kadar çok şey isteme, dedi. “En yüceyi, en güzeli” bekleme benden. O zaman göreceksin nasıl dost olacağız… Gerçekten bana, karşına kırmızı alevler içinde “gök gürültüsü ve şimşekler arasında” kanatlarım kavrulmuş olarak değil de, bütün sadeliğimle çıktığım için kızıyorsun. Kırılmışsın; estetik duyguların bakımından bir, gururun yönünden iki: böyle büyük bir adamın huzuruna bu kadar basit bir şeytan nasıl girebilirmiş gibilerden! Yo, Bielinski’nin bütün gücüyle alaya aldığı romantizm damarı sende de var. Ne yapalım delikanlı. Demin buraya gelirken, şaka olsun diye, Kafkasya’da hizmet etmiş emekli bir beşinci dereceden memur kıyafetinde,[164] fraklı, göğsümde Aslan ve Güneş nişanıyla gelmeyi düşündüm. Ama korktum doğrusu. Göğsüme hiç değilse bir Kuzey Yıldızı nişanı takmadığım için pataklardın beni… Hep budalalığımı yüzüme vuruyorsun. Ama hakçası, benim de akıldan yana seninle eşitlik iddiasına çıktığım yok ki… Faust’un karşısına çıkan Mefisto, kendini tanıtırken kötülük isteyip iyilik yaptığını söylüyor. Bu onun bileceği iş; benim davranışım tam tersine… Ben gerçeği seven, içten iyilik isteyen belki biricik insanım dünyada… Çarmıhta ölen İsa, sağ yanında öldürülen haydutun ruhunu da alarak göğe yükselirken ben oradaydım. Çektikleri için bütün evreni sarsan sevinçli Tanrı övgülerini duydum. Bütün kutsallıklar üzerine yemin ederim ki, ben de bu koroya katılarak, birlikte söylemek istedim. İçimden taşıyor, dudaklarımın ucuna geliyordu. Ne kadar duygulu, sanatçı tabiatlı olduğumu bilirsin. Gelgelelim, şu başbelası sağduyum yok mu, bunda da frenledi beni, gerekli anı kaçırdım. Çünkü hemen o anda — Tanrı övgüsü okuduktan sonra ne olacak?— diye aklıma takıldı. Hayat sönükleşecek, olaylar kuruyacak, dünyanın tadı tuzu kalmayacaktı. İşte sadece ödevim uğruna ve toplumdaki yerimin gereğine uyarak bu iyilik anını kaçırmak, kötüler sırasında yer almak zorunda kaldım. İyiliğin şerefi başkalarına düştü, bana yalnızca kötülük kaldı. Ama benim başkalarının sırtından geçinmekte gözüm yok, hırslı değilim. Gene de neden dünyanın bütün yaratıkları içinde yalnız ben namuslu insanların lanetine uğruyor, hatta insan kılığına girince tekmelerini yemeye mahkûm oluyorum, neden? Biliyorum, bunda bir sır var, ama nedense açmıyorlar bu sırrı bana… Belki öğrenir, meselenin ne olduğunu anlayınca da olanca sesimle bir Tanrı övgüsü çınlatırım, o zaman olumsuzluklar yok olur, ortalık sütliman kesilir. Bu, her şeyin, hatta gazete ve dergilerin sonu olur, çünkü kim alır onları

bundan sonra? Ama er geç, biliyorum, ben de boyun eğerek katrilyonumu tamamlayacak, o sırrı öğreneceğim. Şimdilik bunlar olana kadar dişimi sıkarak kös kös ödevimi yapmaktayım; bir kişinin kurtuluşu için binlercesini mahvediyorum. Örneğin, vaktiyle beni hınzırcasına tongaya bastırdıkları zaman iffetli Eyyüb'ü meydana çıkarmak için nice ruhlara kıyıp şerefli insanları çamura düşürmek gerekmişti. Evet, o sır açıklanana kadar benim için iki gerçek var: biri, oradakilerin, bence henüz hiç bilmedikleri bir gerçek; ötekisi benim, sadece bana ait bir gerçek… Hangisi daha üstün, belli değil… A, uyudun mu sen?

— Öyle ya, diye hiddetle söylendi İvan. En budalaca yönlerimi, çoktan yaşanmış, kafa süzgecimden geçip posaları çıkmış şeyleri yenilik diye satıyorsun bana!

— Gene yaranamadım! Oysa ben anlatışımı beğendirmek istiyordum sana. Şu gökteki Tanrı övgüsü fena değildi ama, ha? Şimdi de, Heine'vari hicve kaçan bir yol, nasıl?

— Hayır, ben asla bu derece uşak olmamıştım! Nasıl olmuş da senin gibi bir uşak ruhumda var olabilmiş?

— Dostum, çok sevimli, hoş bir genç Rus soylusu tanırım. Bu genç düşünür, edebiyat ve her türlü zarif şeye pek düşkündü. Aynı zamanda ilerisi için çok şeyler vaat eden "Büyük Engizisyoncu" adlı bir eserin yazarıdır. Ben kafamdan onu geçiriyordum.

İvan utancından kıpkırmızı oldu.

— "Büyük Engizisyoncu"yu ağzına almaktan men ederim seni!

— Ya "Yerdeki Karışıklık?" Hatırlar mısın? Ne şiirdi o!

— Sus, yoksa öldürürüm seni!

— Beni mi öldürürsün? Afedersin ama, sonuna kadar söyleyeceğim. Zaten buraya, kendime böyle tatlı bir ziyafet çekmeye geldim. Ateşli, hayat dolu dostlarımın hayallerine bayılırım! Daha geçen bahar, buraya gelmeye hazırlanırken, "Dışarda yeni insanlar her şeyi yıkıp yamyamlıktan başlamayı düşünüyorlar," dedim. Aptallar, bana sormuyorlar! Bence hiçbir şeyi yıkmamalı, sadece insanların kafasındaki Tanrı hayalini yok etmeli; işe bundan başlamalı. Ah, anlayışı kıt körler! İnsanlık, tüm olarak Tanrısızlığı

kabul ederse (bu devrin aynen jeolojik devirler gibi geleceğine inancım var); kendiliğinden, yamyamlığa başvurmadan çözülür bu dava. Eski görüşler, özellikle bütün eski ahlak kuralları yıkılacak, her şey yenilenecek, insanlar hayattan, sadece bu dünyada alabilecekleri mutluluk ve zevkleri tatmak için birleşecekler. İnsan ruhu tanrısal devliğe ulaşmış bir gururla yücelecek, tanrısal bir insan doğacak. İradesiyle, bilimlerle doğayı her an alabildiğine alt eden insan bundan durmadan öyle yüce bir zevk alacak ki, bu ona gökten beklediğini unutturacak. Hepsi, sonradan dirilmesi olmayan ölümlüler olduklarını öğrenerek ölümü ağırbaşlı, tanrısal bir soğukkanlılıkla kabullenecekler. Hayatın kısacık bir andan ibaret olduğunu anlayarak, gururun doğurduğu sitemleri unutacak, hemcinslerini çıkar gözetmeden sevecekler. Aşk ancak ömrün kısa bir zamanını doyuracak; bu kısalık fark edilecek, eskiden olduğu gibi “ölüm ötesinde sonsuz sevgiye” bel bağlamadan, olanca güçle sevmek bilinecek… vesaire, vesaire, buna benzer şeyler. Enfes doğrusu!

İvan kulaklarını tıkamış, yere bakarak oturuyordu, bütün vücudunu bir titreme almıştı.

Misafir devam etti:

— Genç düşünürüm kendi kendine, “Bütün mesele şunda,” diyordu. “Bir gün böyle bir devir gelmesine olanak var mı, yok mu? Varsa, mesele yok, insanlığın hayat sorunu çözülmüş demektir. Fakat insanların kökleşmiş ahmaklığı yüzünden mesele belki daha bin yıl çözülemeyeceğine göre, zamanımızda gerçeğe varan herkes hayatını yeni ilkelere göre düzenlemekte serbesttir. Bu anlamda onun için her şey mubahtır. Dahası var: böyle bir devir hiç gelmese bile, Tanrı ve ölümsüzlük olmadığına göre yeni insan, bir başına bile kalsa tanrısal insan olabilecek ve yeni sıfatına dayanarak gerekirse kalp huzuruyla eski köle, insanın bütün manevi engellerini aşabilecektir. Tanrıya kanun yoktur! Her yer Tanrınındır; ayak bastığı her yer yücelir… Kısacası, ‘Her şey mubahtır’, o kadar işte. Bütün bunlar iyi, hoş, ama hileye neden ihtiyaç duyuluyor, gerçekçi bir onamanın gereği ne? Ama zamanımızın Rus insancığı böyledir işte, gerçeğe öyle düşkündür ki, onaysız bir dalavereyi asla göze alamaz…”

Misafir gitgide sesini yükselterek, besbelli güzel konuşmasıyla coştukça coşarak ev sahibini alaylı alaylı süzüyordu. Ama sözünü bitirmeden İvan

masanın üzerinde duran bardağı kaptığı gibi suratına fırlattı. Öteki sedirden atladı, üstüne sıçrayan suyu parmaklarıyla silkerek,

— Ah, mais c’est bête en fin![165] diye bağırdı. Luther’in hokkasını hatırladın galiba. Hem beni düş sayıyor, hem üstüme bardaklar fırlatıyor! Kadınca bu. Zaten kulaklarını tıkayıp beni dinlemediğine inanmamıştım ben, pekâlâ dinliyordun…

Birdenbire avludan pencereye tok, ısrarlı vuruşlar duyuldu. İvan Fyodoroviç yeniden doğruldu.

Misafir ona,

— Duydun mu, git de kapıyı aç! diye bağırdı. Kardeşin Alyoşa bu, sana hiç beklenmedik, ilginç bir haber getiriyor, bundan eminim.

— Sus geveze, Alyoşa olduğunu senden önce biliyordum. Geleceğini hissediyordum; elbette boş değil, bir “haber”le geldi.

— Aç kapıyı aç. Tipi var dışarda, kardeşin o senin. Monsieur sait-il le temps qu’il fait? C’est à ne pas mettre un

chien dehors.[166]

Vuruşlar devam ediyordu. İvan pencereye koşmak istedi, ama sanki eli ayağı bağlıydı. Olanca gücüyle çabalıyor, bağlarını koparmaya uğraşıyordu… boşuna! Pencereye vuruşlar gittikçe hızlanıyor, daha sesli çıkıyordu. Sonunda bağlar birdenbire kopuverdi, İvan Fyodoroviç ayağa fırladı. Etrafını şaşkın şaşkın süzdü. Mumların ikisi de bitmek üzereydi, misafirine demin fırlattığı bardak masanın üstündeydi, karşıki sedirde kimse yoktu… Pencereye vuruşlar ısrarla devam ettiği halde, düşte gördüğü gibi hızlı değil, tam tersine usul usuldu.

— Düş değil bu, yemin ederim düş değildi! diye bağırdı. Hepsi oldu bunların!

Pencereye atlayarak camı açtı.

— Sana gelme demedim mi, Alyoşa! diye hiddetle bağırdı. Kısaca söyle, ne istiyorsun? Ama kısa olsun, anladın mı?

Alyoşa, dışardan,

— Smerdyakov bir saat önce astı kendini! dedi.

İvan,

— Merdivene gel, kapıyı açıyorum, dedi ve hemen kapıyı açmaya gitti.

X

“O Söyledi Bunu!”

Alyoşa içeri girince, bir saat kadar önce Marya Kondratyevna’nın koşa koşa geldiğini, Smerdyakov’un intiharını bildirdiğini haber verdi. “Semaverini almaya odasına girince baktım, duvardaki çivide asılı duruyor…” Alyoşa’nın, gereken kimselere bunu bildirip bildirmediği sorusuna kadın, kimseye bir şey söylemediği, “İlk olarak doğruca size koştum… deli gibi koştum yolda…” yanıtını vermişti. Alyoşa’nın anlattığına göre, gerçekten deli gibiydi, tir tir titriyordu. Alyoşa ile birlikte eve geldikleri zaman Smerdyakov hâlâ asılı duruyordu. Masanın üstünde şöyle bir kâğıt da vardı: “Kendi irademle ve isteğimle, kimseyi suçlamadan hayatıma son veriyorum.” Alyoşa kâğıda dokunmamış, hemen Emniyet Müdürüne giderek meseleyi anlatmıştı. “Oradan da sana geldim,” diye sözünü bitirdi. İvan’ı dikkatli bir bakışla süzdü. Zaten konuştukları sürece, kardeşinin yüzünde hayretini uyandıran bir şey varmış gibi gözlerini ondan ayıramıyordu. Sonra, birdenbire,

— Kardeşim, sen çok hastasın galiba, diye başladı. Yüzüme bakıyorsun, ama söylediklerimi anlamıyor gibisin.

İvan, Alyoşa’yı duymamış gibi dalgın bir tavırla,

— İyi ettin de geldin, dedi. Kendini astığını biliyordum.

— Kimden öğrendin?

— Kimseden değil, ama haberim vardı. Yoksa biliyor muydum? Evet, o söyledi. Daha demin söylüyordu…

İvan odanın ortasında durarak hep öyle dalgın, yere bakarak konuşuyordu. Alyoşa elinde olmadan etrafa bakındı.

— O kim?

— Yok… Tüydü…

İvan başını kaldırdı, yavaşça gülümsedi.

— Senden, senin gibi bir güvercinden korkmuş olmalı. Sen temiz bir meleksin… Dmitri senin için “melek” der. Melek… Yedi kanatlı meleklerin

hayranlık kükreyişleri! Nedir yedi kanatlı melek? Belki bütün bir takımyıldız… Belki takımyıldız dediğimiz şey sadece kimyasal bir molekülden ibaret… Aslan ve Güneş adında bir takımyıldız var mı, biliyor musun?

Alyoşa korku içindeydi.

— Otur kardeşim, Allah aşkına otur şu sedire! dedi. Sayıklıyorsun sen; koy başını yastığa… ha şöyle. Başına ıslak bir havlu koyayım mı, ister misin? Belki iyi gelir.

— Ver havluyu. Şurada, sandalyenin üzerinde, demin oraya fırlatmıştım.

— Yok orada. Üzülme bulurum ben, orada işte.

Alyoşa odanın öbür köşesinde İvan'ın lavabosunun yanında henüz kullanılmamış düzgün bir havlu buldu. İvan havluya tuhaf tuhaf baktı, o anda olanları hatırladı. Yerinden doğrularak,

— Dur, dedi, bu havluyu bir saat önce oradan alıp suya batırmıştım. Başıma koyuyordum, sonra şuraya attım… Şimdi neden kuru böyle? Başka havlu yoktu orada.

— Bu havluyu mu koydun başına?

— Evet, odamda geziniyordum bir saat önce… Mumlar da yanmış, neden acaba? Saat kaç?

— On iki neredeyse.

İvan birdenbire,

— Hayır, hayır, hayır! diye bağırdı. Düş değildi bu! Buradaydı o. Şurada oturdu, işte şu sedirde. Sen pencereye vururken ona bardak attım. Şunu… Dur, önceden uyuyordum ama, bu gördüğüm düş değil. Eskiden de oluyordu: bazen düş görürüm ben Alyoşa… ama uyku düşü değil bu. Uyanıkken, dolaşıp konuşurken görürüm… uyur gibi. Fakat demin o burada, şu sedirdeydi. Çok aptal o, Alyoşa, son derece aptal!

İvan birden güldü, odada gezinmeye başladı.

Alyoşa üzüntüyle,

— Kimmiş o aptal, kimden söz ediyorsun, kardeşim? diye sordu.

— Şeytan! Dadandı bana. İki, belki de üç kere geldi. Alay etti benimle: güya onun kanatları yanmış, olanca şatafatıyla, pırıl pırıl bir başşeytan olmayışına kızıyormuşum. Yalancı, şeytanların en adisi! Hamama gidermiş… Soyarsan, belki Danimarka köpeklerinin kuyruğu gibi upuzun, bir arşın boyunda, dümdüz, boz bir kuyruğu vardır… Üşüdün sen Alyoşa, karda yürüdün; çay ister misin? Ne? Soğuk mu? Söyleyeyim, yeni çay demlesinler… C’est à ne pas mettre un chien

dehors…

Alyoşa çabucak lavaboya koştu, havluyu ıslattı. İvan'ı tekrar yerine oturması için kandırdı, başını yaş havluyla sardı. Kendi de yanına geçti.

İvan,

— Demin bana Liza hakkında bir şeyden söz ediyordun, dedi, neydi o? (Konuşkanlığı tutmuştu.) Liza hoşuma gidiyor. Kötü konuştum hakkında, ama yalandan, beğeniyorum onu… Yarın Katya için korkuyorum, en çok onun için korkuyorum zaten. Yarın için. Yarın beni bırakacak, ayaklarının altında çiğneyecektir. Mitya'yı ondan kıskandığım için mahvetmek istediğimi sanıyor. Öyle düşünüyor ya, değil oysa… Yarın çarmıh var, idam sehpası değil. Yo, ben kendimi asacak değilim. Ben hayatıma kıyamam Alyoşa, bunu biliyor musun sen? Alçaklığımdan mı acaba? Korkak değilim, yaşama hırsından! Smerdyakov'un kendini astığını nasıl da bildim ya, o söyledi bana…

— Burada birisinin sedirde oturduğuna kesin olarak emin misin?

— Evet, şu sedirde, köşede. Kovardın onu sen. Kovdun da, göründüğün anda hemen yok oldu. Senin yüzünü severim Alyoşa. Yüzünü sevdiğimi biliyor muydun? Ve o aslında benim Alyoşa: ben, kendim… İçimdeki bütün alçaklıklar, aşağılıklar ve küçüklükler! Evet, "romantik"in biriyim, bunu anlamış o… gerçi iftira ya… Son derece aptal, ama başarısı da bundan geliyor. Kurnaz, hayvanca kurnaz, beni çileden çıkarmanın yolunu biliyor. Hep ona inanıp inanmadığım yönünden tutturuyordu, böylece dinletti kendini. Çocukçasına kandırdı beni. Şunu kabul etmeli ki, hakkımda epey doğru şey de söyledi. Ben kendi kendime bunları asla söyleyemezdim.

İvan gayet ciddi, sır verir gibi,

— Biliyor musun Alyoşa, gerçekten onun ben olmamasını çok isterdim! diye ekledi.

Alyoşa kardeşine acıyarak baktı:

— Seni çok hırpalamış!

— Alay etti benimle. Hem ne ustalıkla: “Vicdan! Vicdan da neymiş? Onu ben icat ettim. Öyleyse neden ıstırap duyuyorum? Alıştığımdan. Yedi yüz bin yıl boyunca edinilmiş bir alışkanlık… Öyleyse vazgeçelim bundan, tanrılığa kavuşalım!” deyip duruyordu. Böyle diyordu…

— Ama sen değilsin, değil mi? diye ışıklı bir bakışla içten bağırdı Alyoşa. Meşgul olma onunla, bırak, unut! Şimdi burada lanetlediklerini varsın beraberinde götürsün, bir daha da gelmesin.

— Evet ama, kötü o. Alay etti benimle, küstahlık etti, Alyoşa.

İvan uğradığı hakareti hatırlayarak ürperdi.

— Çoğunda da iftira etti bana, iftira etti. Yüzüme karşı yalan söylüyordu. “Evet, erdem adına bir kahramanlık yapacaksın: babanı öldürdüğünü, uşağınızın senin etkin altında onu öldürdüğünü, söyleyeceksin…”

— Kardeşim, konuşma böyle! Sen öldürmedin onu, doğru değil bu!

— O öyle söylüyor, o; o bilir… “Sen,” diyor, “bir erdem kahramanlığına hazırlanıyorsun, ama erdeme inandığın yok. Seni kızdıran ve üzen de bu, bunun için bu kadar kincisin.” O söyledi bunu benim için; ne dediğini bilir o.

— O değil, sen söylüyorsun bunu, İvan! diye üzüntüyle bağırdı Alyoşa. Hastalığın yüzünden sayıklıyor, boşuna kendini hırpalıyorsun.

— Hayır, o ne dediğini bilir. “Sen kibrinden gidiyorsun,” diyor. “Oraya varıp, ben öldürdüm diyeceksin; korkudan kıvranıp durmanız niye sanki, hepiniz yalan söylüyorsunuz! Düşünceniz de, korkunuz da gözümde hiç!” Benim için söylüyor bunu. Sonra, birdenbire, “Sana bir şey söyleyeyim mi,” diyor, “seni övsünler istiyorsun: (Cani ama ne kadar duygulu, ağabeyini kurtarmak için suçunu açıkladı) gibilerden…” Düpedüz yalan bu, Alyoşa!

İvan’ın gözleri ateş saçıyordu:

— Hımbılca övgülerini istemem ben! Yalan söylüyor, Alyoşa, yemin ederim yalan bu. Bu sözleri üzerine bardağımı fırlattım, suratında parçaladım.

— Aman yapma, kendine gel kardeşim! diye yalvarıyordu Alyoşa.

İvan dinlemeden devam ediyordu;

— Yo, pek zalim o, eziyet etmede üstüne yok! Bana neden geldiğini hep hissederdim. "Gerçi mahkemeye gitmeyi gururundan istiyordun," dedi bana. "İçinden, Smerdyakov'un suçlanarak sürgün edileceğini, Mitya'nın beraat kararı alacağını, seni de sadece manen suçlu bulacaklarını (burada gülmüştü, anlıyor musun!) hatta bazı kimselerin seni takdir edeceklerini umuyordun. Ama Smerdyakov öldü, astı kendini… Mahkemeye tek başına çıkınca kim inanır sana? Gene de gidiyorsun, gideceksin, gitmeye karar verdin çünkü. Ne diye gidiyorsun bundan sonra?" Ne korkunç bu Alyoşa, dayanamayacağım bu sorulara. Bunları bana sormaya kimin hakkı var?

Alyoşa korkudan buz kesildi, İvan'ın aklını başına getirmek umuduyla,

— Kardeşim, dedi, ben gelmeden önce sana Smerdyakov'un ölümünden söz etmiş olamaz. Pek az zaman geçmişti, kimsenin haberi yoktu bundan.

İvan, en ufak şüpheye yer bırakmayacak kesinlikle,

— Söyledi, dedi. Dahasını istersen, hep bundan söz etti. "Erdeme inanmış olsan bari… Bana inanmayacaklar ama, gene de bel bağladığım ilkeler adına gidiyorum, gibilerden… Oysa sen de Fyodor Pavloviç gibi domuzoğlu domuzun birisin, erdem nene senin? Fedakârlığın bir işe yaramadıktan sonra ne diye gidersin oraya? Çünkü niye gittiğini kendin de bilmiyorsun! Ah, gidişinin nedenini anlamak için neler vermezdin! Kararını vermiş misin sanki? Vermedin daha! Bütün gece oturup, gideyim mi, gitmeyeyim mi diye düşünür durursun; sonunda gideceksin ve gideceğini de biliyorsun. Ne düşünürsen düşün, kararın sana bağlı olmadığını biliyorsun artık. Gideceksin, çünkü gitmemeye cesaret edemezsin. Bunun neden böyle olduğunu kendin anla; işte bir bilmece sana…" Sonra kalktı ve gitti. Sen geldin, o gitti. Bana "korkak" dedi, Alyoşa! Le mot de l'enigme,[167] korkaklığım! "Gökleri fethedenler başka kartallardır!" dedi. Böyle dedi. Smerdyakov da bunu söyledi, öldürmeli onu… Katya küçük görüyor beni, bir aydır farkındayım bunun, Liza da hor görmeye başlayacak. "Övülmek için gidiyorsun…" Yalanın kuyruklusu! Sen de beni küçümsüyorsun, Alyoşa. Senden gene nefret edeceğim. Canavardan da, o canavardan da

nefret ediyorum. Kurtarmayacağım canavarı, varsın çürüsün sürgünde. Kaside okuyor… Yarın oraya gidip hepsinin suratına tükürürüm!

İvan kendinden geçmiş bir halde yerinden fırladı, havluyu öteye atarak tekrar odayı arşınlamaya başladı. Alyoşa onun deminki sözlerini hatırladı: “Uyanıkken düş görüyor gibiyim… Yürüyüp konuşurken düş görüyorum, ama gene de uykudayım…” Şimdi de bu haldeydi. Alyoşa İvan’ın yanından ayrılamıyordu. Bir aralık, bir koşu gidip doktor çağırmayı düşündü, ama kardeşini yalnız başına bırakmaya korktu, yanında bırakacak kimsesi yoktu. Sonunda İvan iyiden iyiye sapıtmaya başladı. Konuşmaları gitgide daha abuk sabuklaştı. Hatta kelimeleri de düzgünce söylemiyordu; birden olduğu yerde sallandı. Alyoşa yetişerek yakaladı onu. İvan yatağa taşınmasına karşı koymadı. Alyoşa onu üstünkörü soydu, yatırdı, bir iki saat başında oturdu. Hasta derin bir uykuya dalmış, hareketsiz, sakin, düzenli soluklarla uyuyordu. Alyoşa da bir yastık aldı, soyunmadan sedire uzandı. Uyumadan önce Mitya ve İvan için dua etti. İvan’ın hastalığının nedenini anlamaya başlıyordu: “Gururdan doğan kararın üzüntüsüyle aşırı bir vicdan azabı!” İnanmadığı Tanrı ve gerçekliği, hâlâ teslim olmak istemeyen kalbini gitgide sarıyordu.

Alyoşa, yattığı yerde, “Evet Smerdyakov ölünce İvan’ın sözlerine kimse inanmaz, ama o gene gidip söyleyecek!” diye düşündü, sessizce gülümsedi. “Tanrı yener!.. O da, ya gerçeğin ışıklarında dirilir ya da… inanmadıklarına hizmet ettiği için kalbi nefret dolu, kendisinden ve çevresinden öcünü alarak mahvolur…”Alyoşa, İvan için bir kere daha dua etti.

On İkinci Kitap

Adli Hata

I

Uğursuz Gün

Anlattığım olayların ertesi günü sabah saat onda bölge mahkemesi duruşma salonunda Dmitri Karamazov davasına başlandı.

Önceden şunu önemle belirteyim ki, mahkemede olanları değil tam bir bütünlükle anlatmaya, gerekli bir düzen içinde aktarmaya bile gücümün yeteceğini sanmıyorum. Kanımca her şeyi baştan sona hatırlayıp gereken şekilde açıklayacak olursak bir kitaba, hem kocaman bir kitaba ihtiyaç olacaktır. Bu nedenle sadece beni özellikle etkileyen, aklımda ayrı yer tutanları anlatacağım için okuyuculardan özür dilerim. Belki de ikinci derecede olayları önemli gibi görmüş, göze çarpanlarını atlamışımdır. Hoş, özür dilememek belki de daha iyi… Ben elimden geleni yaparım, okuyucularımız da bunu anlarlar.

Mahkeme salonuna girmeden önce o gün beni en çok hayrete düşüren bir şey üstünde durmak istiyorum. Gerçi şaşıran yalnız ben değildim. İlerde anlaşılacağı gibi herkes garipsemişti bunu. Mesele şuydu: dava ile ilgilenenlerin sayısının pek çok olduğunu, hepsinin duruşmayı iple çektiğini; son iki ayda çevrede boyuna bunun sözü edildiğini, tahminler yürüterek çeşitli olasılıklar üzerinde durulduğunu bilmeyen yoktu. Bu davanın Rusya çapında bir dava olduğu da herkesçe biliniyordu. Ama gene de ilginin, yalnız bizde değil, yargılama günü, duruşma sırasında anlaşıldığı gibi, her tarafta bu derece yaygın, heyecanlandırıcı olduğu kimsenin aklından geçmemişti. O gün şehrimize yalnız bizim ilden değil, Rusya’nın başka bazı şehirlerinden, hatta Moskova’dan, Petersburg’dan gelenler oldu. Hukukçular, birkaç ünlü kişi, bol bol da bayan geldi. Davetiyeler kapışılmıştı. Erkekler arasında en gözde davetlilere, şimdiye kadar hiç yapılmazken, mahkeme heyetinin bulunduğu kürsünün arkasında bir sıra koltuk ayrılmıştı. Gerek bizden, gerek dışardan gelen bayanların sayısı hayli kabarıktı; sanırım, dinleyicilerin yarısından az değildiler. Yurdun her yanından gelmiş hukukçular o kadar çoktu ki, oturacak yer bulunamıyordu. Davetiyeler ne zamandır dağıtılmış, çoğu türlü yalvarmalarla kopartılabilmişti. Salonun sonuna, sıraların gerisine parmaklıkla çevrili ayrı bir yer hazırladılar. Hukukçuların hepsi oraya alındı. Sandalye konmadığı için adamlar ayakta kaldıkları halde hallerinden memnundular. Bayanlardan bazıları, hele dışardan gelenler pek süslüydü, ama çoğu süsü püsü

unutmuştu… Yüzlerinden isterik, doymak bilmeyen, adeta marazi bir merak okunuyordu. Salonda bulunan topluluğun en göze çarpan, en sözü edilmeye değer özelliği, hemen hemen bütün bayanların ya da büyük çoğunluğunun Mitya'dan yana oluşuydu. Bu durum sonraları bütün açıklığıyla anlaşıldı. Hepsi Mitya'nın temize çıkmasını istiyordu. Bunun baş nedeni, belki de kadın kalplerini yakmaktaki şöhretiydi. İki rakip kadının geleceği biliniyordu. Bunlardan biri, yani Katerina İvanovna herkesi ilgilendiriyordu, hakkında olağanüstü pek çok şey anlatılıyor, cinayet işlediği halde Mitya'ya karşı duyduğu aşk üzerine hikâyeler yayılıyordu. Sözü edilen özelliklerinden biri gururlu oluşu (Katerina İvanovna kasabamızda hemen hemen kimseyle görüşmezdi), bir de "yüksek sosyeteyle ilişkileri"ydi. Katerina İvanovna'nın suçluyla beraber sürgüne gitmek için hükümetten izin isteyeceği; orada maden ocaklarından birinde, yeraltında evlenecekleri de anlatılanlar arasındaydı. Katerina İvanovna'nın rakibesi Gruşenka'nın mahkemeye çıkışı da aşağı yukarı aynı heyecanla bekleniyordu. Böylece iki rakibenin, gururlu, soylu genç kızla "aşifte"nin mahkeme huzurunda karşılaşması sabırsızlık ve merakla bekleniyordu. Bayanlarımız Gruşenka'yı Katerina İvanovna'dan daha çok tanırlardı. Fyodor Pavloviç'le talihsiz oğlunu "yakan" Gruşenka'yı önceden de görmüşlerdi. "Bu kadar basit, hiç de güzel olmayan, avamdan" kadına nasıl olup da baba oğulun abayı yaktıklarına hepsi şaşıyordu. Kısacası, çeşit çeşit söylentiler almış yürümüştü. Kesin olarak bildiğime göre, şehrimizde birkaç ailede Mitya yüzünden önemli kavgalar çıkmıştı. Pek çok bayan bu korkunç olayda ayrı görüşe sahip oldukları için kocalarıyla fena halde takışmışlardı. Kocaları duruşma günü mahkemeye gelirken suçluya karşı yalnız soğukluk değil, nerdeyse hınç duyuyorlardı. Zaten genel olarak bütün erkeklerin suçlunun aleyhinde olduğu söylenebilirdi. Sert, çatık, hatta hiddetli yüzler görülüyordu; çoğu böyleydi. Şunu da söylemek gerekir ki, Mitya kasabamızda kaldığı sürece pek çoğunun kalbini kırmıştı, pek çok kişiyle takışmıştı. Şüphesiz bazılarının neşesi yerindeydi, Mitya'nın kaderini hiç umursamıyorlardı. Yalnız davanın sonucuyla hepsi ilgileniyor, çoğu suçlunun cezalandırılmasını istiyordu. Bu bakımdan hukukçular ayrı düşünüyorlardı. Onlar davanın sadece hukuk yönüyle ilgileniyorlardı. Ünlü Fetükoviç'in gelişi hepsini heyecanlandırmıştı. Yeteneği ülkenin her yanında bilinirdi, önemli cinayet davaları için taşraya ilk gelişi değildi bu. Yaptığı savunmalardan sonra davaları bütün Rusya'ya yayılıyor, uzun zaman akıllardan çıkmıyordu. Savcımızla Mahkeme Başkanı hakkında da

hikâyeler anlatılıyordu. Bir kere Savcımızın Fetükoviç'le karşılaşmaktan ödü kopuyormuş. İkisi Petersburg'dan tanışırmış ve meslekte ilk adımlarından beri birbirlerine kanlı bıçaklı düşmanmışlar. Petersburg'dan beri birisi yüzünden haksızlığa uğradığına, gereken şekilde değerlenemediğine inanan aşırı derecede onurlu İppolit Kiriloviç, Karamazov davasıyla canlanmış, hatta bu dava sayesinde mesleğinde kaybettiğini yeniden elde etmeyi kurmaya başlamıştı. Ancak, söylentilere göre Fetükoviç ürkütüyordu onu. Gene de Fetükoviç'ten korktuğu üzerine söylenenler pek de doğru sayılmazdı. Savcımız tehlike karşısında kolay kolay yelkenleri suya indirecek adamlardan değildi. Tam tersine, tehlikenin yaklaşıp artması onun gururunu bir kat daha kamçılıyordu. Şunu da söyleyelim ki, Savcımız genel olarak, birden ateşlenen, kolay duygulanan bir tipti. Bazı davalarda, bütün geleceği, bütün varlığı buna bağlıymış gibi kendini tümden vererek çalışırdı. Hukukçular arasında onun bu haline takılanlar vardı. Gene de Savcımız bizimki gibi küçük bir şehirde görevli olmasına rağmen hayli tanınmıştı. Bunu yukarda sözünü ettiğimiz özelliklerine borçluydu. En çok, ruhbilime düşkünlüğü alay konusu oluyordu. Bence hepsi de yanılıyordu: Savcımız insan ve tip olarak hakkında düşünüldüğünden çok daha ciddiydi. Ama bu hastalıklı adam mesleğinde ilk adımlarından beri gereken yere bir türlü ulaşamamış, böylece de ömrü boyunca devam edip gitmişti.

Mahkeme Başkanımıza gelince, aydın insan, işinin ustası, açık fikirli bir adamdı. Çok onurluydu ve meslekte çıkarına aşırı bir düşkünlüğü yoktu. Tek amacı, örnek bir insan olabilmekti. Zaten nüfuzlu yakınları ile serveti de vardı. Karamazov davasına, sonradan anlaşıldığı gibi büyük bir ilgi gösteriyordu ama bu ilgi ayrı bir özellik taşımıyordu. Onu ilgilendiren davanın konusu, sınıflandırılması, toplumsal ilkelerimiz açısından doğurduğu sonuçlar, Rus düşünce tarzının özellikleri, vb., vb. üzerine görüşleriydi. Davanın iç yapısı, acı yönleri, suçludan başlayarak davaya adı karışmış bütün insanlara karşı oldukça kayıtsızdı, soyut bir görüşü vardı; belki gereken de buydu zaten.

Duruşma salonu duruşmadan çok önce tıklım tıklım dolmuştu. Burası şehrin en iyi, en geniş, tavanı yüksek, ses yansıtması en mükemmel salonuydu. Üyelerin kürsüsünün sağında jüri için bir masayla iki sıra koltuk hazırlanmıştı. Solda, sanıkla avukatının yeri vardı. Salonun ortasında kürsünün yakınında "suçun maddi delillerinin" bulunduğu masa duruyordu.

Deliller arasında Fyodor Pavloviç'in kan lekeleriyle kirlenmiş beyaz ipekli sabahlığı, tahminlere göre sanığın kullandığı o uğursuz pirinç havaneli, Mitya'nın bir kolu kana bulaşmış gömleğiyle arka cebi kan lekeleri içinde redingotu vardı. Cinayet gecesi kana bulanmış mendilini bu cebine sokmuştu. Kanları kurumuş, çiriş gibi sertleşmiş, sararmış mendil de oradaydı. Mitya'nın intihar için Perhotkin'in evinde hazırlayıp Mokroye'de hancı Trifon Borisiç'in gizlice aşırdığı tabancası, Gruşenka için hazırlanmış üç binin bulunduğu boş zarf, bağlı olduğu ince pembe kurdele ve şimdi hatırlayamadığım daha birçok şey de masanın üzerindeydi. Salonun az gerisinden dinleyici yerleri başlıyordu. Kürsüyü salondan ayıran parmaklığın önünde ifade verip salonda kalacak birkaç tanık için koltuklar konulmuştu. Saat onda başkan, bir üye, bir de sulh yargıcından kurulu mahkeme heyeti yerini aldı. Hemen arkasından Savcı da salona girdi. Başkan tıknaz, etlice, ortadan kısa boylu, hemoroitlilere özgü sarımtrak yüzlü, ellilik bir adamdı. Koyu, kırçıl saçları kısa kesilmişti, kırmızı kurdeleli bir nişanı vardı, ama ne nişanı olduğu hatırımda kalmadı. Yalnız ben değil, orada bulunanların hepsi Savcının yüzünü pek solgun, adeta yeşile çalan renkte buldular. Nedense, birdenbire, belki de bir gece içinde (çünkü onu bir gece önce normal halde görmüştüm) iyiden iyiye süzülmüştü.

Başkan, duruşmayı, mübaşire jüri üyelerinin hepsinin toplanıp toplanmadığını sorarak açtı. Şu anda görüyorum ki, duruşmayı adım adım anlatamayacağım, çünkü pek çok şeyi, ya duymadım, ya üzerinde durmadım ya da aklımda tutamadım. Ayrıca, yukarda da belirttiğim gibi, hepsini noktası noktasına yazacak olsam ne yerim, ne de zamanım yeter buna… İyice hatırımda kaldığına göre taraflar, yani gerek savunan taraf, gerek Savcı, jüri heyetinden pek azını reddetmişti. On iki jüri üyesi de hatırımda: kasabamızdan dört memur, iki tüccar ve altı köylü ile kasabalı… Çevremizde, duruşma başlamadan çok önce, özellikle bayanlar, "Bu kadar ince, karışık, psikolojik bir davada birtakım memurların, üstelik köylülerin işi ne!" diyorlardı. "Memur, hele bir köylü ne anlar bundan?" Gerçekten, jürideki dört memurun hepsi ufak memurdu, yaşlı, ak saçlı adamlardı; biri gençti yalnız. Çevremizde tanınmamış, aylıkları az, gününü gün eden kimselerdi bunlar. İhtimal evde yaşlı, ele çıkarılmayacak karıları, bir sürü, belki de yalınayak başı kabak gezen çocukları vardı. Boş zamanlarını olsa

olsa ufak bir kâğıt oyunu oynamakla geçirirlerdi. Ömürleri boyunca ellerine tek bir kitap almadıkları kesindi.

İki tüccar ağırbaşlı, garip şekilde sessiz ve hareketsizdiler. Birinin sakalı tıraş edilmişti, kılığı alafrangaydı; ikincisi ak sakallıydı, boynunda kırmızı kurdeleye asılı bir madalya vardı. Kasabalılarla köylülerin sözünü etmeye değmez, bizim Skotoprigonyev'li yerli köylülerden farksızdılar; herhalde çiftçiydiler. Bunlardan ikisi de alafranga giyimliydi, belki bu yüzden diğer dördünden daha kirli, daha sevimsiz görünüyorlardı. Gerçekten, onları inceledikten sonra ben de başkaları gibi, "Bu işten ne anlar bunlar?" diye düşünebilirdim. Ama gene de yüzleri garip derecede etkiliydi, adeta tehdit eden bir anlam taşıyordu, sert ve çatıktı.

Sonunda başkan, altıncı dereceden memur Fyodor Pavloviç Karamazov'un öldürülmesiyle ilgili davaya başlanacağını, şimdilik unuttuğum bir şekilde bildirdi.

Mübaşire Mitya'nın getirilmesi emredildi. Mitya göründü. Salon sineğin uçuşu duyulacak kadar sessizleşti. Başkaları için bir şey diyemem, ama ben Mitya'nın görünüşünü hiç beğenmedim. Son derece şıktı. Üstünde yepyeni bir redingot vardı. Sonra öğrendiğime göre bunu özel olarak Moskova'ya, ölçüsü bulunan eski terzisine ısmarlamış… Yeni, siyah güderi eldiveni, son derece zarif gömleği vardı. Geniş adımlarla, dimdik, hiç sallanmadan yürüyerek tam bir kayıtsızlıkla yerine geçti. Hemen ardından salona ünlü Fetükoviç girdi, salonda uğultu halinde fısıltılar yükseldi. Fetükoviç uzun boylu, kuru, ince bacaklı, upuzun, bembeyaz, ince parmaklı, yüzü tıraşlı bir adamdı. Oldukça kısa kesilmiş saçları sade bir şekilde taranmıştı; ince dudaklarının büzülüşü alaycılığını mı gösteriyordu, yoksa gülümsemesi mi böyleydi, pek anlaşılmıyordu. Gözlerinin tuhaflığı olmasa yüzü sevimli sayılırdı. Ama ufarak, ifadesiz gözleri birbirine o kadar yakındı ki, sadece uzun, ince burun kemiğiyle ayrılmıştı. Sözün kısası, Fetükoviç'in yüzü göze çarpacak derecede kuş suratını hatırlatıyordu. Frak giymiş, beyaz kravat takmıştı. Hiç unutmam; Mitya adını, medeni halini soran Mahkeme Başkanına öyle sert ve beklenmedik şekilde yüksek sesle karşılık vermişti ki, Başkan, elinde olmayarak irkilmiş, şaşkınlıkla yüzüne bakmıştı. Daha sonra duruşmaya çağırılan tanıklarla bilirkişi listesi okundu. Liste hayli kabarıktı; tanıklardan dördü gelmemişti. Miusov o aralık Paris'teydi, ama dava dosyasında ilk soruşturmada verdiği ifade vardı. Bayan Hohlakova ile

toprak sahibi Maksimov hasta oldukları için, Smerdyakov ani ölümünden ötürü gelememişlerdi. Smerdyakov’un ölümüne dair polis raporu ekliydi. Smerdyakov’a ait haber salonda heyecanlı fısıldaşmalara yol açtı. Bu umulmadık intiharın halk arasında henüz duyulmadığı belliydi. Ama hazır bulunanları en çok Mitya’nın ani hareketi şaşırttı. Smerdyakov’un intiharı haber verilince Mitya oturduğu yerden,

— Köpekler, köpek gibi ölür! diye salonu çınlattı.

Avukatının yanına koştuğunu, Başkanın bir daha böyle davranırsa hakkında hayırlı olmayacağını söylediğini hatırlıyorum. Mitya başını sallayarak kesik kesik, ama pek de pişmanlık göstermeyen bir tavırla avukatına,

— Peki, peki, yapmam! Ağzımdan kaçtı, bir daha yapmam! diye tekrarladı.

Şüphesiz bu küçük olay jüriyle dinleyicilerin gözünde Mitya’nın lehine bir etki uyandırmadı. Mal kendini gösteriyordu… Zabıt kâtibi, iddianameyi bu hava içinde okumaya başladı.

İddianame oldukça kısa, ama noksansızdı. İçinde, sanığın suçunun ne olduğu, hangi nedenle mahkemeye verildiği gibi esas unsurlar vardı; bu haliyle gene de çok etkiledi beni. Kâtip açık, tane tane, çınlayan bir sesle okuyordu. Cinayet bütün korkunçluğuyla keskin bir ışık altında yeniden önümüze seriliyordu. İddianamenin okunması bitince Başkanın yüksek, tok bir sesle Mitya’ya,

— Sanık, suçlu olduğunu kabul ediyor musun? diye soruşu hâlâ hatırımdadır.

Mitya ayağa kalkarak gene bambaşka, adeta çılgınca bir sesle,

— Sarhoşlukta, ahlaksızlıkta, tembellik ve düşkünlükte suçluluğumu kabul ediyorum! diye bağırdı. Tam namuslu insan olmaya karar verdiğim anda kader yıktı beni… Fakat ihtiyarın, düşmanım ve babam olan adamın ölümünde suçum yok. Soyan da ben değilim. Hayır, hayır, suçlu değilim, olamam da, Dmitri Karamazov ahlaksız olabilir, ama hırsız olamaz!

Mitya bunları haykırdıktan sonra fark edilir bir halde titreyerek yerine oturdu. Mahkeme Başkanı onu yeniden uyararak, sadece sorulanları

yanıtlamasını, konu dışında ileri geri haykırmamasını istedi. Sonra duruşmayı açarak yemin etmek üzere tanıkları içeri aldırdı. Hepsini bir arada gördüm. Suçlunun kardeşleri yeminsiz tanıklık edeceklerdi. Papazla Başkanın öğütlerinden sonra tanıkları çıkardılar, birbirleriyle konuşmamaları için ayrı oturttular. Sonra birer birer çağırmaya başladılar.

II

Tehlikeli Tanıklar

Tanıklar savunmanın ve iddia makamının olmak üzere ikiye mi ayrılmıştı, yoksa çağrılmaları belirli bir düzene mi dayanıyordu, bilemiyorum. Herhalde öyle olmalıydı. İlkin iddia makamının tanıkları çağrılmıştı. Tekrar ediyorum, duruşmayı adım adım anlatacak değilim. Zaten benim uzun boylu açıklamalarıma gerek de yok. Çünkü Savcının ve savunma avukatının konuşmaları, tanıkların ifadeleri davayı bütün çıplaklığıyla ortaya koyuyordu. Savcı ile savunma avukatının gerçekten dikkate değer iki konuşmasını yer yer aynen almıştım. Sırası gelince gerek bunları, gerek sorgulardan önce geçen ve yargılamanın meşum sonucunu yüzde yüz etkileyen bir olayı da anlatacağım. Şimdilik, duruşmanın başladığı ilk anlardan beri herkesin gözüne çarpan davanın pek belirgin bir özelliği üzerinde durmadan geçemeyeceğim. Bu, suçlama olanaklarının bolluğu ve savunma unsurlarının kıtlığıydı. Şaşmaz adalet huzurunda olgular toplanıp sınıflandırılmaya başlayınca ve dökülen kan gözle görünür şekilde ortaya çıkarılınca bunu herkes anlamıştı. Hepsi, belki de duruşmanın başlangıcından beri, davanın tartışılacak yönü olmadığında, sorguların gereksizliğinde, ve sırf böyle gerektiği için yapıldığında, sanığın suçlu ve suçluluğunun gün gibi açık olduğunda birleşiyordu. Hatta öyle sanıyorum ki, bu çekici sanığın beraatını sabırsızlıkla, candan dileyen bayanlar bile toplu olarak onun suçluluğuna inanıyorlardı. Üstelik, bana öyle geliyordu ki, suçu kesinleşmezse üzüleceklerdi, beraat kararının etkisini azaltacaktı bu durum… İşin tuhafı Mitya'nın beraat edeceğinden en son dakikaya kadar aşağı yukarı bütün bayanlar emindi! "Suçlu olmasına suçlu, ama insanlık, gelişen yeni düşünceler, yeni duygular adına temize çıkarılacak." Buraya bu kadar heyecanla koşmaları da bu yüzdendi… Erkekleri daha çok Savcıyla, ünlü Fetükoviç arasındaki çarpışma ilgilendiriyordu. Hepsi hayretle, şimdiden bitmiş gözüyle bakılan bu davada Fetükoviç gibi bir dehanın bile ne yapabileceğini merakla soruyorlardı kendi kendilerine. Bu yüzden avukatı heyecan dolu bir dikkatle, tek bir hareketini kaçırmadan izliyorlardı. Ama Fetükoviç sonuna, savunmasını yapana kadar herkes için sır kaldı. Tecrübeli kimseler, avukatın belirli bir sisteme göre hareket ederek kendince bir planı olduğunu seziyor, ama amacını bir türlü kestiremiyorlardı. Ne olursa olsun, kendine güvenen, kararlı hali herkesin gözüne çarpıyordu. Ayrıca, Fetükoviç'in burada bulunduğu üç günlük kısa

sürede davayı bütün incelikleriyle kavraması hepsinin hoşuna gidiyordu, iddia tanıklarının ifadelerini çürütmek, onları mümkün olduğu kadar şaşırtıp küçük düşürmek, böylece de tanıklıklarını değersizleştirmek için kullandığı taktiğin uzun zaman zevkle sözü edildi. Gerçi belki de bunlar sadece bir oyun, bir meslek yaldızı, avukatça numaralardan ibaretti. Çünkü topluluğun inancı böyle şaşırtmacaların köklü bir fayda sağlayamayacağı merkezindeydi. Böyle düşünenlere göre, Fetükoviç durumu hepsinden daha iyi anlıyor, ama en güçlü savunma silahını, son kozunu gereken zamanda kullanmaya hazırlanıyordu. Daha doğrusu, Fetükoviç gücüne güvenerek şimdilik işin alayındaydı. Örneğin, “bahçedeki açık kapıya” dair en önemli tanıklığı yapan Fyodor Pavloviç’in eski uşağı Grigori Vasilyeviç ifade verirken, söz sırası savunma avukatına gelince adamcağızın tutar yanını bırakmadı. Şunu belirtelim ki, Grigori Vasilyeviç salona ne mahkemenin azametinden, ne dinleyici kalabalığından en ufak bir ürküntüye düşmeden, sakin, vakur denebilecek bir tavırla girmişti. İfade verirken sanki karşısında karısı Marfa İgnatyevna varmış gibi rahat, biraz daha saygılı bir sesle konuşuyordu. Şaşırtmaya olanak yoktu onu. İlkin Savcı, Grigori Vasilyeviç’e, Karamazov ailesinin özelliklerini uzun uzun sordu. Ailenin içyüzü bütün çıplaklığıyla ortaya serildi. İhtiyarın içten, tarafsız konuştuğu her halinderi anlaşılıyordu. Ölen efendisinin hatırasına derin bir saygı duyduğu halde, babasının Mitya’ya karşı haksız davrandığını açıkladı. Mitya’nın çocukluğunu anlatırken, “Çocuklarına hakkıyla bakmadı. Ben olmasam çocuk bitlere yem olurdu,” diye ekledi. “Oğlanın annesinden kalan öz malı çifliğe ait hesaplarda hakkını yemek de iyi değildi.”

Savcının, ölen efendisinin oğluyla hesaplaşmasında ne gibi haksızlıklar yaptığı sorusunu Grigori Vasilyeviç güçlü kanıtlar vererek karşılayamadığı için herkesin hayretini uyandırdı. Genede, hesaplaşmanın hak gözeterek yapılmadığında, birkaç bin ruble daha vermesi gerektiğinde ısrar ediyordu. Savcı aynı soruyu, yani Fyodor Pavloviç’in Mitya’ya mirastan payına düşeni tamamen verip vermediğini Alyoşa ile İvan Fyodoroviç de dahil bütün tanıklara ısrarla sormuş, ama hiçbirinden kesin bir bilgi alamamıştı. Olayı hepsi doğrulamakla beraber güvenilir bir kanıt gösteremiyorlardı. Grigori sofradaki sahneyi, Dmitri Fyodoroviç’in ansızın içeri dalarak babasını nasıl patakladığını anlatınca duruşma salonunun havası iyice gerginleşti. İhtiyar uşağın sakin, kendine göre bir dille, laf kalabalığına boğmadan konuşması dinleyenleri büsbütün etkiliyordu. O gün onu yere

düşürüp tokatladığını, Mitya'ya kin tutmadığını, çoktandır bağışladığını söyledi. Ölen Smerdyakov'dan söz ederken, istavroz çıkararak, yetenekli bir oğlan olduğu halde budala, hasta, en kötüsü de dinsiz olduğunu anlattı; dinsizliği Fyodor Pavloviç'le büyük oğlundan öğrenmişti. Fakat Smerdyakov'un namusuna zerrece toz kondumadı. Smerdyakov'un vaktiyle beyin düşürdüğü parayı avluda nasıl bulduğunu, beye verişini, beyin ona bir altın hediye etmesini ve ondan sonra her işte güvenini kazandığını bir bir anlattı. Bahçeye açılan kapı hakkındaki iddiasını aynen tekrarladı. Grigori'ye öyle çok şey soruldu ki, hepsini aklımda tutamadım. Daha sonra soru sırası savunmanındı. Avukat, Fyodor Pavloviç'in içine "güya", "belirli bir kişi" için üç bin ruble koyduğu paket hakkında sorularla başladı: "Efendinizin emektarı olan siz bu paketi gördünüz mü?" Grigori bu parayı ne gördüğünü, ne de bunun hakkında bir şey duyduğunu söyledi. "Şimdiki gibi herkesin ağzına düşene kadar duymadım," diye ekledi. Para paketine dair soruyu Fetükoviç, Savcının, çiftlik bölüştürmesine ait sorusundaki ısrarla, bu konuda yanıt verebilecek bütün tanıklara sordu. Hepsinden aldığı yanıt aynıydı: paket lafını çoğu duymuş, gözleriyle gören olmamıştı. Savunmanın bu sorudaki ısrarı salondakilerin dikkatinden kaçmadı.

Fetükoviç birden Grigori'ye döndü:

— Müsaade ederseniz size bir şey soracağım. İlk verdiğiniz ifadeden, o gece, şifa bulmak için, ağrıyan belinize bir merhem, daha doğrusu şurup gibi bir şey sürdüğünüz anlaşılıyor. Bunun neyle yapıldığını öğrenebilir miyim?

Grigori soranı bön bir bakışla süzdü, kısa bir sessizlikten sonra,

— Dişotu vardı içinde… diye mırıldandı.

— Sadece dişotu mu? Öbürlerini hatırlamıyor musunuz?

— Bir de sinirli yaprakotu.

— Belki biber de vardı?

— Vardı.

— Ve başkaları… Tabii hepsi votkaya katılmıştı.

— Hayır, ispirtoya…

Salonda hafif gülüşmeler duyuldu.

— Gördünüz mü, üstelik ispirtoyla yapılmış… Bunu sırtınıza sürdükten sonra, yalnız eşinizin bildiği pek güçlü bir dua ile şişede kalanı içtiniz, değil mi?

— İçtim ya.

— Çok mu içtiniz? Ne kadar tahmin edersiniz? Bir iki kadehçik mi?

— Bir bardak kadar vardı.

— Bir bardak kadar ha! Belki de bir buçuktu?

Grigori ses çıkarmadı. Bir şeyler anlar gibi oldu.

— Bir buçuk bardak saf ispirto, hiç fena değil, ne dersiniz? Bu halde kapının yalnız bahçeye değil, cennete bile açıldığını görmek mümkündü.

Grigori susmaya devam ediyordu. Salondakiler yeniden gülüştüler. Başkan yerinde kıpırdandı.

Asıldıkça asılan Fetükoviç,

— Kapının bahçeye açık olduğunu gördüğünüz zaman uykuda mıydınız, uyanık mıydınız? diye devam etti.

— Ayaktaydım.

— Bu uyumadığınızı göstermez. (Salonda gülüşmeler.) O anda birisi size bir şey sorsa, mesela hangi yılda olduğumuzu sorsaydı söyleyebilir miydiniz?

— Bilmiyorum.

— Peki, şimdi hangi yılda olduğumuzu söyleyebilir misiniz?

Grigori gözlerini eziyetçisine dikmiş, şaşkın bir halde duruyordu. İşin tuhafı, hangi yılda olduğumuzu gerçekten bilmiyor gibiydi.

— Acaba elinizde kaç parmak bulunduğunu söyleyebilecek misiniz?

Grigori birdenbire, yüksek sesle, tane tane,

— Ben küçük bir adamım, dedi, büyüklerin alaylarına boyun eğmek zorundayım.

Fetükoviç biraz bozulur gibi oldu. Tam o sırada Başkan söze karıştı, avukata daha yerinde sorular sormasını ihtar etti. Fetükoviç ses çıkarmadı, vakur bir baş selamıyla soracak başka şeyi olmadığını söyledi. Şüphesiz belirli bir tedavi şekli yüzünden “cennet kapısını” görebilen, içinde bulunduğu yılın tarihinden haberi olmayan adamın tanıklığı salondakilerin de, jürinin de midesini hafifçe bulandıracaktı. Böylece savunma amacına ulaşmış oluyordu. Grigori yerine gitmeden önce ufak bir olay daha geçti. Başkan sanığa, söyleyecek bir şeyi olup olmadığını sordu.

Mitya yüksek sesle,

— Kapıdan başka hepsini doğru söyledi! diye bağırdı. Bitlerimi ayıkladığı için teşekkürler, attığım dayağı bağışlamasına da teşekkürler… İhtiyar ömrü boyunca namusuyla yaşadı, babama tam bir fino gibi bağlıydı.

— Fino değilim ben… diye homurdandı Grigori.

— Benim fino öyleyse! Gücüne gittiyse üzerime alıyor, özür diliyorum ondan. Hayvanca hareket ediyordum, haşin davrandım ona. Ezop’a da öyle?

— Ne Ezop’u? diye sertçe sordu Başkan.

— Şey Piyero’ya…[168] yani babam Fyodor Pavloviç’e.

Başkan yeniden hem gayet ciddi, sert bir tavırla Mitya’ya daha ölçülü konuşmasını ihtar etti:

— Yargıçlardan kötü not alıyorsunuz.

Savunma avukatı, Rakitin’in ifadesi sırasında da aynı ustalığı gösterdi. Rakitin de en önemli, Savcının şüphe götürmez şekilde değer verdiği tanıklardan biriydi. İfadesinden anlaşıldığı gibi bu konuda bilmediği tek bir şey olmadığı belliydi. Her yere gitmiş, her şeyi görmüş, hepsiyle görüşmüştü; Fyodor Pavloviç’in ve bütün Karamazov’ların hayat hikâyelerini bütün ayrıntılarıyla biliyordu. Ama içinde üç bin ruble bulunan pakete gelince, bunu Mitya’dan duymuştu doğrusu. Gene de Başkent Lokantası’nda Mitya’nın marifetlerini olduğu gibi anlattı, aleyhinde yorumlanacak söz ve hareketlerinin hiçbirini unutmadı. Emekli yüzbaşı

Snigirev’in “kıtık”lı hikâyesini de anlattı. Fyodor Pavloviç’in çiftlik hesabından Mitya’ya borcu olup olmadığı konusunda Rakitin de bilgi veremedi. Sadece derine gitmeden ve küçümser bir tavırla, “Kimsenin içinden çıkamayacağı şu Karamazov’lar deryasında suçlu ile suçsuzu, borçlu ile alacaklıyı ayırt etmenin mümkün olmadığını” söylemekle yetindi. Mahkeme konusu olan cinayet faciasına Rusya’nın kölelik devrinden kalma geriliğini, ülkenin içinde bulunduğu karmaşayı ve yöneticilerin gereken şekilde görev yapmayışını neden gösteriyordu. Kısacası, Rakitin’e içini dökme fırsatı verilmişti. O da kendini göstermekten geri kalmadı, coştukça coştu; Savcı onun bir dergiye cinayetle ilgili bir yazı hazırladığını biliyordu. İlerde göreceğiniz gibi, bu makaledeki bazı düşünceleri iddianamesine olduğu gibi almıştı.

Tanığın çizdiği tablo son derece karamsardı, böylece “suçlama” için iyi bir zemin hazırlanmış oldu. Genel olarak, Rakitin’in ifadesi, düşüncelerindeki özgürlük ve yücelik, davayı dinleyenleri büyüledi adeta. Sözü köleliğe ve Rusya’daki karışıklıklara getirdiği sırada ansızın bir iki alkış bile kopuverdi. Gene de Rakitin gençliğin tecrübesizliğiyle ufak bir hata yaptı, savunma avukatı da fırsatı kaçırmadı. Gruşenka hakkında bazı soruları yanıtlayan Rakitin, başarısından ve ahlakçılığından başı dönerek, Agrafena Aleksandrovna’yı küçümsedi, “Tüccar Samsonov’un kapatması” gibi sözler söyledi. Sonradan bu sözü geri almak için neler vermezdi! Çünkü Fetükoviç onu tam bu noktadan yakalayıvermişti. Rakitin, dışardan gelen avukatın bu kadar kısa zamanda işin bu derece ayrıntılarına girebileceğini nereden kestirebilirdi!

Tanığa soru sorma sırası gelen avukat nazik, hatta saygılı bir gülümsemeyle,

— Bir şey sormama izin verin, diye başladı. Piskoposluğumuzun yayımladığı Kutsal Staretz Zosima’nın Hayatı adındaki broşürü yazan Bay Rakitin, siz olmalısınız. Başpiskoposumuza armağan ettiğiniz derin, dindarca düşüncelerle dolu bu broşürü geçenlerde gerçekten büyük zevkle okudum.

Rakitin birden şaşırdı, adeta bozuldu.

— Yayımlanması için yazmadım… sonradan çıkarmışlar… diye mırıldandı.

— Ama çok güzel bu! Sizin gibi bir düşünür toplumun her olayıyla ilgilenmeli. Çok faydalı olan broşürünüz başpiskoposun himayesinde yayıldı, oldukça da fayda sağladı. Ama asıl merak ettiğim bu değil. Siz demin Bayan Svetlova'yı (Nota bene: Gruşenka'nın soyadı Svetlova'ymış. Bunu ilk olarak o gün, dava sırasında öğrendim.) gayet yakından tanıdığınızı söylemiştiniz.

Rakitin kıpkırmızı oldu.

— Bütün ahbaplarım yüzünden sorumlu tutulamam… Genç bir erkeğim… Her karşılaştığı insanın sorumluluğunu kim yüklenebilir!

— Doğru efendim, gayet tabii.

Fetükoviç bozulur ve özür diler gibi bir tavır takındı.

— Şüphesiz siz de başkaları gibi, kapısı şehrin kalburüstü delikanlılarına her zaman açık olan bu güzel kadınla ilgilenebilirdiniz. Ama öğrenmek istediğim bu değil. Bildiğimize göre Svetlova, aşağı yukarı iki ay önce küçük Karamazov Aleksey Fyodoroviç'le tanışmak istemiş; onu evine, hem de manastır kılığında götürmenize karşılık yirmi beş ruble vermeyi vaat etmiş. Buluşma, bildiğiniz gibi, bugünkü davaya neden olan korkunç felaketle sonuçlanan günün akşamı olmuş. Siz Aleksey Karamazov'u Bayan Svetlova'nın evine götürmüşsünüz. Şimdi benim öğrenmek istediğim, Bayan Svetlova'dan yirmi beş rubleyi aldınız mı, almadınız mı?

— Şakaydı bu… Bununla ne diye ilgilendiğinizi anlayamıyorum. Şakadan aldım… geri vermek üzere…

— Aldınız demek. Ama şimdiye kadar vermediniz… Yoksa verdiniz mi?

— Saçma bunlar… diye kekeliyordu Rakitin, böyle sorulara karşılık veremem… Şüphesiz geri vereceğim.

Başkan araya girdi, ama savunma avukatı Bay Rakitin'e başka soracağı olmadığını söyledi. Rakitin mahkeme huzurundan süklüm püklüm, oldukça çamurlanmış halde ayrıldı. Söylevinin bütün yüceliği sıfıra inivermişti. Peşinden bakan Fetükoviç, salondakilere gözleriyle, "İşte suçlayan soylu kişileriniz bunlar…" demek ister gibiydi.

Hatırlıyorum, Mitya gene bir aksilik çıkarmadan duramadı: Rakitin'in Gruşenka'dan küçümseyerek söz etmesine son derece kızarak yerinden,

— Bernard! diye haykırdı.

Rakitin'in tanıklığı bitince Başkan sanığa, bir şey sormak isteyip istemediğini sordu. Mitya olanca sesiyle,

— Ben hapse girdikten sonra bile gelip ödünç para çekiyordu benden! diye bağırdı. Alçak, çıkarcı, Bernard! Tanrıya da inanmaz o; başpiskoposu bile aldattı!

Mitya'nın taşkınlığını yeniden önlediler, ama Bay Rakitin'in işi bitmişti artık. Emekli yüzbaşı Snigirev'in tanıklığı da başarısızlıkla sonuçlandı; bunun nedeni de başkaydı. Mahkeme salonuna üstü başı perişan, çamur içinde, kirli papuçlarla girdi. Bütün önlemlere, dışarda geçirdiği "sınav"a rağmen iyice sarhoştu. Mitya'nın ona hakaret ettiği hakkındaki soruyu yanıtlamak istemedi:

— Tanrı affetsin, İlyuşeçka izin vermedi. Tanrı orada mükafatlandıracak beni.

— Kim izin vermiyor size? Kimden söz ediyorsunuz?

— İlyuşeçka, oğlum… "Babacığım, seni nasıl aşağıladı, babacığım!" Taşın yanında söyledi… ölüyor şimdi…

Emekli yüzbaşı hıçkırıklara boğularak birdenbire Başkanın ayaklarına kapandı. Hademeler, dinleyicilerin gülüşleri arasında adamcağızı dışarı çıkardılar. Snigirev de Savcının umduğu etkiyi uyandıramadı.

Savunma avukatı hiçbir fırsatı kaçırmıyor, davanın en ufak ayrıntıları hakkında edindiği bilgilerle herkesi gitgide daha çok hayrete düşürüyordu. Hancı Trifon Borisiç'in tanıklığı büyük bir etki uyandırdı; şüphesiz Mitya'nın aleyhinde bir etki… Trifon, parmak hesabıyla, Mitya'nın olaydan bir ay önce Mokroye'ye ilk gelişinde yaklaşık olarak ya da pek az eksiğiyle üç bin ruble harcadığını hesapladı. Yalnız çingene karılarına bile ne para dökmüştü!

— Ya bitli mujikleri, elli kapikle değil, en aşağıdan yirmi beş banknotla ağırlıyordu. Çaldıkları para da caba… Çalan elini bırakmadı ya, hırsızı

tutabilirsen tut; zaten kendisi avuç dolusu saçıyordu! Bizim köylüler de hırsız mı hırsızdır, vicdan nedir bilmezler. Ya kızlar, şu köylü kızlarının eline geçen! O zamandan beri millet zengin oldu çıktı, yoksa fakirlikti her taraf…

Kısacası hancı Trifon Borisiç bütün masrafı, kaydını tutmuş gibi bir bir saydı döktü. Böylece de üç binin sadece beş yüzünün harcanıp diğer bin beş yüzünün kese içinde bir yana ayrılması mümkün görünmüyordu.

— Olamaz efendim, üç bini tek kapiğine kadar izledim. Para hesabını biz bilmesek kim bilir! diye “amirlerin” gözüne girmek için yırtınıyordu hancı.

Soru sırası savunma avukatına gelince Fetükoviç, hancının ifadesini çürütmeye kalkmadı. Durup dururken, Mitya’nın Mokroye’deki ilk içki âleminde sarhoşken dışarda düşürdüğü yüz rubleden söz açtı. Arabacı Timofey ile Akim adında başka bir mujik bu parayı holde bulmuş. Trifon Borisiç’e teslim etmişler, o da onlara birer ruble bahşiş vermişti.

— O yüz rubleyi Bay Karamazov’a geri verdiniz mi, vermediniz mi?

Trifon Borisiç ilkin hık mık etti, ama iki mujiğin tanıklığından sonra paranın bulunduğunu açıklamak zorunda kaldı. Bunu hemen orada Dmitri Fyodoroviç’e geri verdiğini söyledi ve “Onlar o sırada pek içkili oldukları için hatırlayamazlar besbelli…” diye ekledi. Fakat mujiklerin tanıklığından önce yüz rubleyi bulduğunu inkâr ettiği için parayı içkili halde olan Mitya’ya geri vermesi hayli şüpheyle karşılandı. Böylece savcılığın öne sürdüğü en tehlikeli tanıklardan biri daha şüphe altında, epey lekelenerek mahkemeyi terk etti. Aynı durum Polonyalıların da başına geldi: kibirli, son derece umursamaz bir tavırla geldiler. İkisi de her şeyden önce “taca hizmet ettiklerini” söylediler, “Pane Mitya’nın şereflerini satın almak için üç bin teklif ettiğini, elinde çok para gördüklerini” anlattılar. Pane Mussyaloviç konuşurken durmadan Polonya dilinden kelimeler karıştırıyordu. Bunun, Başkanla Savcının gözünde ona bir ağırlık verdiğini görünce iyice coştu, konuşmayı büsbütün Polonya diline döktü. Ama Fetükoviç’in tuzağı gene hazırdı. Tekrar çağrılan Trifon Borisiç, oldukça istemeyerek, oyun için verdiği kâğıtların Vrublevski tarafından değiştirildiğini, Mussyaloviç’in de oyunda hile yaptığını açıklamak zorunda kaldı. Bunu Kalganov da doğruladı. Polonyalılar iyi bozularak salondakilerin alaylı gülüşmeleri arasında dışarı çıktılar.

Tehlikeli tanıkların hemen hepsi aynı akıbete uğradılar. Fetükoviç her birinde kepaze edilecek bir yön bulmakta güçlük çekmiyor, hepsini kulaklarını düşürerek geri yolluyordu. Bu işin tiryakileri ve hukukçular bir yandan onu hayranlıkla izliyor, bir yandan da bütün bu marifetlerin neye yarayacağına akıl erdiremiyorlardı; çünkü her biri, suçun gittikçe daha belirgin hal aldığını açıkça görüyordu. Ama “büyük sihirbaz”ın kendine güvenen haline bakarak sabırla bekliyorlardı. Öyle ya, onun gibi bir adam Petersburg’dan boşu boşuna gelmiş olamazdı ve herhalde eli boş dönecek değildi.

III

Tıbbi Muayene ve Bir Kilo Fındık

Tıbbi muayene de sanığa büyük bir yarar sağlamamıştı. Zaten sonradan anlaşıldığına göre Fetükoviç de bundan çok bir şey beklemiyordu. Aslında bu Moskova'dan ünlü bir doktor getiren Katerina İvanovna'nın ısrarıyla yapılmıştı. Bu, savunmaya bir şey kaybettirmez, olsa olsa kazandırabilirdi. Doktorların her birinin apayrı bir şey söylemesi epey komik oldu. Bilirkişi heyeti, dışardan gelen ünlü doktor, bizim Doktor Herzenstube ve genç Doktor Varvinski'den kuruluydu. Son ikisi, ayrıca savcılığın isteğiyle tanık olarak da çağrılmıştı. İlk bilirkişi olarak Doktor Herzenstube ifade verdi.

Herzenstube yetmişlik, ak sakallı, dazlak, orta boylu, sağlam yapılı bir ihtiyardı. Bütün kasaba ona değer verir, sayardı. Dürüst bir hekim, iyi, dindar bir adamdı. Bize çok önceden gelip yerleşmişti, ağırbaşlı, vakurdu. İyi yürekli, insanseverdi; fakir hastalarla köylülere parasız bakar, kulübelerine gittiği zaman üstelik ilaç parası bırakırdı. Bununla beraber Herzenstube katır gibi inatçıydı. Kafasına bir şey koydu mu, taş çatlasa dönmezdi. Sırası gelmişken söyleyeyim ki, gelen ünlü doktor, bizde kaldığı iki üç gün içinde Doktor Herzenstube'nin yeteneği üzerine son derece incitici bazı sözler sarfetmişti. Moskovalı doktorun vizitesi yirmi beş rubleden aşağı değildi, ama bazı kimseler bu gelişi fırsat bilerek hemen koşmuşlardı ona. Tabii bütün bu hastaları o zamana kadar Doktor Herzenstube tedavi ediyordu. Yeni gelen doktor son derece sert bir şekilde eleştirdi onu. Hatta sonunda hastalarla,

— Herzenstube benzetti sizi böyle, değil mi? diye alay etmeye başladı.

Şüphesiz bunlar Herzenstube'nin kulağına gitti. Böylece üç doktor birbiri ardınca tanıklık ettiler. Doktor Herzenstube "Sanığın akli melekelerindeki anormalliğin meydanda olduğunu" açıkça söyledi. Bu konuda ve üzerinde durmadığım başka bazı düşüncelerini sıraladıktan sonra sanığın anormalliğinin yalnız geçmişteki hareketlerinden değil, şimdi, şu andaki davranışlarından bile anlaşılabileceğini ileri sürdü. Mitya'nın o andaki anormalliğinin nereden anlaşıldığı sorusuna ihtiyar doktor saf bir insanın olanca açıklığıyla, "Sanığın duruşma salonuna girerken duruma göre garip, olağanüstü bir hali vardı," diye karşılık verdi. "Asker gibi yürüyor, dik dik önüne bakıyordu. Oysa sola, bayan dinleyicilere doğru bakması gerekirdi.

Kadınlara aşırı düşkünlüğü olan sanığın şu anda bayanların hakkında neler konuştuklarıyla ilgilenmesi lazımdı.” İhtiyarcık bunları kendine has konuşma tarzıyla söylüyordu. Doktor Herzenstube her zaman ve seve seve Rusça konuşurdu, yalnız cümleleri, kuruluş bakımından tamamen Almancaydı. Ama buna aldırdığı yoktu; hatta Rusçasını ömrü boyunca örnek, “Ruslarınkinden daha da iyi bir konuşma” saymıştı. Rus atasözlerinin dünyanın en mükemmel, en anlamlı atasözleri olduğu iddiasıyla bunları bol bol kullanmaktan da hoşlanırdı. Bir de kendine göre bir huyu vardı: konuşurken dalgınlıktan mı ne, gayet iyi bildiği, en basit kelimeleri nedense birden unutuverirdi. Hoş bu durum Almanca konuşurken de başına gelirdi ya. O zaman bulamadığı kelimeyi yakalamak ister gibi elini yüzünün önünde sallamaya başlardı; çıkarana kadar da ne olursa olsun söze devam etmezdi. Sanığın duruşma salonuna girerken bayanlara bakması gerektiği hakkındaki sözleri salondakiler arasında cinaslı fısıldaşmalara yol açtı. Şehrin bayanları ihtiyar doktorumuzu çok severlerdi; ömrü boyunca bekâr yaşadığı halde dindar, temiz ahlaklı bir adamdı, kadınları yüce, ideal yaratıklar olarak görürdü. Bu yüzden sözleri hepsinin garibine gitti.

Moskova’dan gelen doktor da, sorulunca sert, kesin bir tavırla sanığın akli durumunu anormal, hatta son derece anormal bulduğunu söyledi. Cinayetlerde tehevvür ve sabit fikir üzerine uzun uzun, gayet ustaca konuştu. Topladığı bilgilere göre sanık tutuklanmasından birkaç gün önce şüphe götürmez bir tehevvür halindeydi. Suçu bilerek, fakat elinde olmadan, karşı koyamadığı bir iç kuvvetin etkisi altında işlemişti. Tehevvürün dışında doktor, sabit fikir üzerinde de duruyor, bunun ilerde sanığı deliliğe götürecek yolun başlangıcı olduğunu söylüyordu. (Nota bene: Doktorun tıbbi ve bilimsel dille açıklamalarını ben konuşma dilimize aktarıyorum.) “Hareketleri mantığa ve sağduyuya aykırıdır,” diye devam etti doktor. “İşlediği suç ve bütün bu facia bir yana, daha evvelsi gün konuştuğumuz zaman garip, hareketsiz bir bakışı vardı. Yersiz, ani gülüşler… Nedeni anlaşılmayan sürekli bir hırçınlık… Bernard, törebilim gibi gereksiz, anlaşılmaz sözler…”

Doktor bu hallerin baş nedenini, sanığın kendini aldatılmış saydığı üç bin ruble konusunun onu fena halde öfkelendirmesinde buluyordu. Gerçekten başka aksiliklere, karşılaştığı diğer hallere pek aldırdığı yoktu. Yaptığı soruşturmalara göre sanık daha önce de, üç bin ruble konusunun her açılışında hiddetten kuduruyordu, oysa hakkında tanıklık edenlere göre

çıkar gözetmeyen, paraya düşkünlüğü olmayan bir adamdı. Moskovalı doktor, sözünü bitirirken alaycı bir tavırla,

— Meslektaşımın, sanığın salona girerken, önüne değil de bayanlardan yana bakması gerektiği hakkında söylediklerine gelince: bunu sadece hafif değil, aynı zamanda kökünden yanlış bir düşünce sayıyorum. Sanığın, kaderinin belirleneceği duruşma salonuna girerken sabit bakışını önüne dikmemesi gerektiğinde onunla birleşiyorum. Bu durum gerçekten o andaki ruh halinin anormalliğini göstermektedir, öte yandan, sanığın sola, bayanlardan yana bakması gerekmediğine de kesin olarak inanmaktayım. Tam tersine, gözleri sağa, bütün umudunun bağlandığı avukatına yönelmeliydi.

Doktor kararlı, kesin bir şekilde konuşuyordu. Fakat iki bilim adamının düştüğü çelişmenin komikliği son olarak konuşan Doktor Varvinski'nin açıklamasıyla büsbütün ortaya çıktı. Varvinski'ye göre sanık şimdi de, bundan önce de tamamen normaldi. Gerçi tutuklanmadan önce çok sinirli, aşırı derecede heyecanlı bir haldeydi ama bunun kıskançlık, hiddet, devamlı sarhoşluk gibi belirli nedenleri vardı. Sanığın salona girerken sağa mı, sola mı bakacağı noktasına gelince: "acizane düşüncesine" göre, bakışı tam içeri girdiği andaki gibi, yani karşıya, kaderinin bağlı olduğu Mahkeme Başkanıyla diğer üyelere doğru çevrilmiş olmalıydı.

Varvinski "acizane sözlerini",

— Böylece, sanık karşıya bakarak o anda tamamen normal olduğunu ispat etmiştir, diye oldukça heyecanlı bir tavırla bitirdi.

Mitya oturduğu yerden,

— Aferin hekim efendi, tam söylediğin gibi! diye bağırdı. Mitya'yı susturdular, ama genç doktorun kanısı hem mahkeme, hem salondakiler üzerinde etki uyandırdı. Sonradan öğrendiğimize göre düşüncesi kabul edildi.

Tanık olarak ifadesine başvurulan Herzenstube'nin söyledikleri Mitya'ya yaradı. Doktor kasabanın eskilerinden olduğu için Karamazov ailesini öteden beri tanırdı; dikkati çeken bilgiler verdi. Bir aralık,

— Ne de olsa zavallı delikanlının kaderi çok daha iyi olabilirdi, dedi. Çocukken de, ilk gençliğinde de çok iyi kalpliydi, bunu biliyorum. Ama bir Rus atasözünün dediği gibi, “Bir akıl iyidir, ama yanına bir akıl daha misafir gelirse çok daha iyi olur çünkü bir yerine iki akıl eder…”

Savcı, ihtiyarın, dinleyenleri etkilemek gayretiyle, etrafı beklettiğine aldırmadan, sözü uzata uzata konuşmasını, Almanlara has yavan nüktelerini bilirdi. Herzenstube nükteli konuşmaya bayılırdı.

Savcı, sabırsızlıkla,

— “Akıl akıldan üstündür…” diye düzeltti.

— Evet, ben de bir aklın iyi, iki tanesinin daha iyi olduğunu söylemek istiyorum. Ama ona ikinci bir akıl yardım etmediği için kendi aklını da bırakmış… Ne derlerdi buna… nereye bırakmış?.. Unuttum bu kelimeyi şimdi…

İhtiyar doktor elini gözlerinin önünde sallarken,

— Ha evet, hatırladım: spazieren,[169] dedi.

— Gezmeye mi?

— Oo, evet evet, bunu demek istedim, işte onun aklı da gezmeye gitmiş ve öyle derine dalmış ki, kendini kaybetmiş orada. Yoksa çok soylu, ince ruhlu bir gençti. Evet, onu şuncağız bir yavruyken tanıdım. Babası onu evin arka avlusuna atmıştı; pabuçsuz, pantoloncuğunda tek düğme kalmış, koşar dururdu…

Temiz ruhlu ihtiyarın sesinde bir duygulanma, içtenlik titredi. Fetükoviç bir koku alarak birden dikkat kesildi.

— Oo, evet, ben de o sıralar henüz pek genç bir adamdım, diye devam etti Herzenstube. Şey… kırk beş yaşındaydım, yeni gelmiştim buraya. Çocuğa çok acıdım. Kendi kendime sordum: “Niçin ona bir kilo… şey almayayım?” Şeydi o… Ne derlerdi o şeye?.. Bir kilo, çocukların o çok sevdiği şeyden… Neydi acaba?..

Doktor gene ellerini sallamaya başladı:

— Ağaçta çıkar, herkes toplar… hediye vermek için alırlar.

— Elma mı?

— Oo, haa-yy-ıır! Kilo, bir kilo; elma taneyle olur, kiloyla değil… Dediğim şey çok, hepsi ufak ufak, ağızda çıt çıt eder.

— Fındık mı?

Doktor sanki bu kelimeyi hiç aramamış gibi gayet sakin bir halle,

— Evet, fındık diyordum, diye doğruladı. Bir kilo fındık getirdim ona. Çünkü çocuğa o zamana kadar hiç kimse fındık getirmemiş. Parmağımı kaldırdım,

— Oğlum, dedim, Gott der Vater![170] O da güldü. Gott der Vater, diye tekrarladı. Gott der Sohn![171] Gene gülerek kekeledi: Gott der Sohn. Gott der Heilige Geist![172] Küçük o zaman da güldü, dili döndüğü kadar, "Gott der Heilige Geist'ı da tekrarladı. Gittim ben. İki gün sonra oradan geçerken beni görünce, "Amca, Gott der Vater, Gott der Sohn!" diye bağırdı. Sadece Gott der Heilige Geist'ı unutmuştu, ben hatırlattım. O gün de çok acıdım ona. Sonra götürdüler oradan, bir daha da görmedim. Aradan yirmi üç yıl geçti, saçlarım iyice aklaşmıştı artık. Bir gün baktım, bir türlü tanıyamadığım, yağız bir delikanlı odama giriyor… Girer girmez parmağını kaldırdı, gülerek,

— Gott der Vater, Gott der Sohn, Gott der Heiliğe

Geist! dedi. “Henüz geldim; bana aldığınız bir kilo fındığa teşekkür etmek için koştum. O zamanlar kimse bana bir kilo fındık almamıştı, yalnız siz aldınız bana bir kilo fındığı…” O anda ben, mutlu gençliğimi, avludaki yalınayak çocuğu hatırladım, yüreğim sızladı. Ona, “Kadir bilir delikanlıymışsın. Küçüklüğünde aldığım bir kilo fındığı unutmamışsın,” dedim. Kucakladım, kutsadım onu… Ağladım. O gülüyor, gülerken de ağlıyordu. Ruslar çoğun ağlanacak yerde gülüyorlar. Fakat o ağlıyordu, gördüm bunu. Yazık ki şimdi…

— Şimdi de ağlıyorum Alman efendi, şimdi de ağlıyorum. Tanrı kulu! diye yerinden bağırdı, Mitya.

Ne de olsa bu sahne salondakiler üzerinde oldukça iyi bir etki uyandırdı. Kefeyi Mitya’dan yana iyice ağır bastıran, şimdi söz açacağım, Katerina İvanovna’nın ifadesiydi. Esasen savunma avukatının çağırdığı tanıkların ifadeleri başlayınca talih birdenbire Mitya’ya gülmeye başlamıştı. İşin garibi, bunu avukat kendisi bile beklemiyordu. Katerina İvanovna’dan önce Alyoşa çağrılmıştı. Alyoşa’nın hatırladığı bir olay, suçlamanın en önemli bir noktasına karşı güçlü bir koz olarak görünüyordu.

IV

Talih Mitya'ya Gülüyor

Alyoşa için bile beklenmedik bir durum oldu. İfadesini yeminsiz veriyordu. Mahkemenin ona karşı gayet yumuşak, içten davrandığını hatırlıyorum. Bunda Alyoşa'nın kendini iyi tanıtmış olmasının büyük etkisi vardı. Alçakgönüllülükle, en ufak bir taşkınlığa kapılmadan konuşuyordu. Gene de sözlerinden talihsiz kardeşine karşı ne derece yakınlık duyduğu kolayca anlaşılıyordu. Bir soruyu yanıtlarken ağabeyini, belki kendini şiddete, ihtirasa kaptırmış, buna rağmen ruhça soylu, onurlu, gerekirse her türlü fedakârlığı göze alacak bir insan olarak vasıflandırdı. Son günlerde Gruşenka'ya karşı aşkı, babasıyla arasındaki rekabet yüzünden dayanılmaz bir halde olduğunu da açıkladı. Üç binin Mitya için sabit fikir haline geldiğini kabul etmekle beraber, onun hırsızlık kastıyla suç işleyebileceğini şiddetle reddediyordu. Mitya paracanlısı değildi ama, o üç bini babasının onu dolandırarak elinden aldığı miras payı sayıyor, lafı açılınca hiddetten kendinden geçiyordu. Alyoşa, Savcının söyleyişiyle iki "kişi"nin, yani Gruşenka ile Katya'nın rakipliği hakkında kaçamak karşılıklar verdi, hatta bir iki soruyu yanıtlamak istemedi.

— Peki, ağabeyinizin size babasını öldürme niyetinden söz açtığı oldu mu hiç? diye sordu Savcı. Ama gerek görmüyorsanız karşılık vermeyebilirsiniz.

— Hayır, doğrudan doğruya söylemiyordu.

— Ya nasıl? İmalı konuştuğu oldu mu?

— Bir kere babamıza olan nefretinden… artık dayanamayacağını… Nefretinin son haddi bulduğu bir anda belki de öldürebileceğini söylemişti.

— İnandınız mı buna?

— Korkarım ki, evet, inandım. Fakat içimde daima başka bir inanç da taşıdım. Meşum anda yüce bir duygu içine girecek, kurtaracaktı onu! Düşündüğüm gibi de çıktı: babamızı öldüren o değildir.

Alyoşa son sözleri yüksek, sert bir sesle salonu çınlatarak haykırdı.

Savcı, savaşta hücum borusu sesini duyan at gibi birden silkiniverdi.

— Kanaatinizin samimiliğine, bunun bedbaht kardeşinize sevginizle ilgisi bulunmadığına tamamıyla inandığıma emin olabilirsiniz. Aile facianız üzerine apayrı bir görüşünüz olduğunu ilk soruşturmadan öğrendik. Size açık söyleyeyim, bu son derece özel ve savcılığın aldığı bilgilere taban tabana zıt bir görüştür. Bunun için size kesin olarak sormak zorundayım: düşüncenizi yöneten, ağabeyinizin suçsuzluğuna ve ilk soruşturmada açık olarak belirttiğiniz başka bir şahsın suçlu olduğuna dair inancınızın dayandığı temel nedir?

Alyoşa sakin bir tavırla, yavaşça,

— İlk soruşturmada sadece soruları yanıtlıyor, Smerdyakov'u suçlamıyordum, dedi.

— Ama onun adını söylediniz.

— Dmitri ağabeyimin ağzından… Soruşturmadan önce tutuklama sırasında olanları ve o zaman Smerdyakov'u nasıl suçladığını anlattılar. Ağabeyimin suçsuzluğuna yüzde yüz inanırım. O öldürmediğine göre…

— Smerdyakov mu öldürmüştür? Ama neden ille de Smerdyakov olsun? Siz de ağabeyinizin suçsuzluğundan neden bu kadar eminsiniz?

— Ona inanmak zorundayım. Bana yalan söylemediğini bilirim. Yalan söylemediğini yüzünden anladım.

— Sadece yüzünden mi? Delilleriniz bu kadar mı?

— Bu kadar.

— Smerdyakov'un suçluluğu üzerine delilleriniz de ağabeyinizin söyledikleriyle yüz ifadesinden ibaret, öyle mi?

— Evet, başka delillerim yok.

Savcı sorguya son verdi. Alyoşa'nın yanıtları, salondakileri bir ara hayal kırıklığına uğrattı. Smerdyakov'un adı şehirde mahkemeden önce de geziyordu. Bir şeyler duyanlar, bir şeyler bilenler varmış; Alyoşa ağabeyi için uşağın suçluluğunu gösteren olağanüstü deliller toplamış… Oysaki şimdi suçlunun öz kardeşi için pek doğal olan bazı tahminlerden başka ortada tek bir ciddi delil bulunamıyordu.

Soru sırası Fetükoviç’e geldi. Suçlunun Alyoşa’ya, babasına olan nefretini, onu öldürebileceğini ne zaman açtığını, bunu cinayetten önceki son görüşmelerinde söylemiş olup olmayacağını sordu. Alyoşa bunu yanıtlarken birden bir şey hatırlamış gibi silkindi:

— Az kalsın unutacağım bir mesele şimdi hatırıma geldi. O zaman bunu pek kavrayamamıştım, oysa şimdi…

Alyoşa galiba meselenin can damarını ancak bulmuştu: Mitya ile manastır yolunda ağacın önünde son karşılaştıkları günü heyecanla hatırladı. Mitya göğsünü, “göğsünün yukarısını” yumruklarken şerefini temizlemenin elinde olduğunu söylüyor, “Bunun çaresi işte burada, göğsümde…” diye tekrarlıyordu.

Alyoşa, devamla,

— O zaman göğsüne vurarak kalbini gösterdiğini sanmıştım, dedi. Çok acı, bana bile açıklayamayacağı bir durumdan kurtulmak için kalbinde güç bulacak, diye düşündüm. Açık söyleyeyim, o anda babasına gidip herhangi bir zorbalıkta bulunma düşüncesinin onu utançtan ürperttiğini sanıyordum. Göğsünde bir noktayı gösterirken, hatırlıyorum, kalbin o yanda değil, daha aşağıda olduğunu düşündüm. Oysa ağabeyim çok daha yukarıyı, boynunun altını yumrukluyor, hep orayı gösteriyordu. Düşüncemi saçma buldum o sırada, oysa o anda bin beş yüz rublenin dikili olduğu bezi göstermiş olabilirdi!

— Tamam! diye yerinden bağırdı Mitya. Doğru Alyoşa, doğru; onu yumrukluyordum ben!

Fetükoviç hemen ona atıldı, sakin olmasını rica etti, sonra kancayı Alyoşa’ya taktı.

Hatıradan heyecanlanan Alyoşa hararetle devam etti. Ağabeyinin o gün sözünü ettiği rezillik besbelli, üzerinde taşıdığı bin beş yüz rubleyi Katerina İvanovna’ya geri vermeyişi ve razı olursa, Gruşenka’yı kaçırmak için kullanmayı kararlaştırması olmalıydı.

— Evet bu böyle, mutlaka böyle… diye heyecanla tekrarlıyordu Alyoşa. Ağabeyim bana o gün yarısını, rezaletin yarısını, (Yarısını kelimesini birkaç defa tekrarlamıştı) hemen üstünden atabileceğini, ama iradesizliği yüzünden

bunu yapamayacağını… yapamayacağını bildiğini, yapacak halde olmadığını söyledi durdu.

Alyoşa’nın tek bir sözünü kaçırmamaya çalışan Fetükoviç,

— Göğsüne vurduğu yeri kesin olarak ve tam bir açıklıkla hatırlıyorsunuz, değil mi? diye sordu.

— Evet, kesin olarak ve tam bir açıklıkla; çünkü o anda, “Niye orasına vuruyor, kalbi daha aşağıda…” diye düşünmüştüm ama bu düşüncemi pek manasız buldum… manasız bulduğumu iyice hatırlıyorum. Hepsi bir bir aklıma geliyor. Nasıl oldu da aklıma gelmedi, şimdiye kadar! Evet, üzerindeki keseyi kastediyor, para elinde olduğu halde bu bin beş yüzü veremeyeceğini söylemek istiyordu. Bana anlattıklarına göre, Mokroye’de tevkif edildiği sırada hayatındaki rezaletlerin en büyüğünün Katerina İvanovna’ya olan borcunun yarısını (evet, yarısını!) verme olanağı varken bunu yapmaması ve paradan vazgeçmektense onun gözünde hırsız kalmayı tercih etmesi olduğunu bar bar bağırmıştı.

Alyoşa sözünü,

— Bu borç kahretti onu! diye bitirdi.

Savcı boş durmadı tabii. O da Alyoşa’dan aynı şeyi tekrarlamasını rica etti. Suçlu göğsüne vururken gerçekten bir şey mi gösteriyordu, yoksa sadece göğsünü mü yumrukluyordu? Savcı bunu birkaç kere ısrarla sordu.

— Hayır yumruklamıyordu, dedi, Alyoşa. Parmaklarıyla şurayı, kalbinden çok yukarıyı gösteriyordu… Ah nasıl oldu da şimdiye kadar hatırlayamadım bunu ben!

Başkan Mitya’ya tanığın ifadesine diyeceği olup olmadığını sordu. Mitya Alyoşa’nın sözlerini doğruladı, eliyle boynundan biraz aşağıya asılı bezin içindeki bin beş yüz rubleyi gösterdiğini söyledi.

— Elbette bir rezaletti bu, hayatımın en büyük rezaleti! diye bağırdı. Verebilirdim o parayı, ama vermedim işte! Gözünde hırsız kalmaya katlandım da vermedim. Hele parayı ilerde de vermeyeceğimi bilmem rezaletimi son haddine vardırıyordu!

Alyoşa'nın tanıklığı böylece bitti. Önemli ve üzerinde durulacak yön, ufak da olsa bir delilin ortaya çıkması, gene de bunun yardımıyla içinde bin beş yüz ruble bulunan bezin gerçekliğinin, sanığın Mokroye'de ilk soruşturma sırasında para için “benimdir” demesinin yalan olmadığının anlaşılmasıydı. Alyoşa sevinmişti; yüzü kızararak, heyecanlı bir halde gösterilen yere oturdu. Daha uzun zaman kendi kendine, “Nasıl unuttum bunu, nasıl unutabildim! Şimdi de böyle birden aklıma geliverdi…” diye tekrarladı durdu.

Katerina İvanovna'nın tanıklığı başladı. Salona girer girmez etrafta doğal olmayan bir hareket başladı. Bayanlar saplı gözlükleriyle dürbünlere sarıldı; erkekler yerlerinde kıpırdandılar, bazıları daha iyi görebilmek için ayağa kalktı. Sonradan söylediklerine göre Katya salona girer girmez, Mitya bembeyaz kesilmişti. Siyahlar giymiş tanık tevazu ile, hatta ürkek ürkek gösterilen yere yaklaştı. Yüzünden heyecanlı olup olmadığını anlamak mümkün değildi, ama derin, gamlı bakışında kararlı parıltılar vardı. Şunu da söylemek gerekir ki, çoğu kimse Katya'nın o anda harikulade güzel olduğu kanısındaydı. Yavaş, fakat bütün salonun duyabileceği bir açıklıkla konuşuyordu. Konuşması sakindi ya da sakin görünüyordu.

Başkan sorularına “belirli noktalara” dokunmaktan çekiniyormuş gibi, büyük kederine duyduğu saygı havası içinde ihtiyatla, son derece saygılı bir tavırla başladı. Fakat Katerina İvanovna daha ilk sorulardan birine karşılık verirken, sanıkla nişanlı olduğunu kesin bir dille açıkladı. Sonra duyulur duyulmaz bir sesle,

— Beni bırakana kadar… diye ekledi.

Mitya'ya, postayla akrabalarına göndermek üzere verdiği üç bin ruble hakkındaki soruya,

— Bu parayı hemen postalasın diye vermedim, dedi. O sıralar güç durumda olduğunu hissediyordum… Parayı, isterse bir ay içinde göndermesi koşuluyla vermiştim. Bu borç yüzünden kendi kendini bu derece üzmesi gereksizdi.

Katerina İvanovna'ya sorulan bütün soruları ve onun verdiği karşılıkları olduğu gibi aktarmıyor; ifadesini, genel havayı yansıtacak şekilde özetliyorum:

— Babasından parayı alınca üç binimi nasıl olsa göndereceğinden emindim, dedi. Paraya düşkün olmadığına, namusuna… para işlerinde son derece namuslu davrandığına her zaman inandım. Babasından üç bin rubleyi alacağına güveni tamdı, bana bunu birkaç defa söyledi. Babasıyla bazı anlaşmazlıkları olduğunu biliyordum; şu ana kadar, babasının ona karşı haksız davrandığından eminim. Babası hakkında tehdit filan savurduğunu hiç hatırlamıyorum. Hiç değilse benim yanımda tehdit yollu sözler sarfetmezdi. O zamanlar bana gelmiş olsaydı, onu şu uğursuz üç binden yana yatıştırırdım, ama ayağını kesmişti artık. Ben de… ben de onu evime çağıracak durumda değilim… Hem bu borç için fazla titizlenmeye hakkım yoktu.

Katerina İvanovna’nın sesi titredi.

— Ben de bir keresinde ondan, hem de üç binden daha çok ödünç para almışım. O sıralar bu parayı geri verip veremeyeceğimi bilmediğim halde aldım…

Sesi kışkırtıcıydı. Tam o anda soru sırası Fetükoviç’e geçti. Avukat bunda yararlanabileceği şeyler olduğunu hemen sezdi. Zemini yoklayarak, ihtiyatla,

— Burada değil de ilk tanıştığınız sırada oldu bu, değil mi? diye sordu.

(Şuracıkta söyleyeyim ki, Fetükoviç Petersburg’dan bir dereceye kadar Katerina İvanovna’nın eliyle getirtilmiş olduğu halde Mitya’nın vaktiyle ona verdiği beş bini, kadının “ayaklarına kapanma” hikâyesini duymamıştı. Katerina İvanovna saklamış, anlatmamıştı bunu. Hatta kesinlikle söylenebilirdi ki, mahkemede anlatıp anlatmayacağı da son dakikaya kadar kestirilemezdi, ilham gelmesini bekliyordu sanki!)

O dakikaları asla unutamam ben. Katerina İvanovna anlatmaya başladı. Her şeyi, Mitya’nın Alyoşa’ya açıkladığı olayı, “ayaklarına kapanma”yı, sebebini, babasına ait meseleyi bir bir anlattı. Bir tek kelime ya da bir ima ile, Mitya’nın, “Parayı almak için Katerina İvanovna evime gelsin!” diye ablasına yaptığı tekliften bahsetmedi. Asil bir hareketle bunu sakladı. İhtiyacı olan parayı sağlamak için belirli bir niyetle genç bir subayın evine kendiliğinden koştuğunu açıklamaktan çekinmedi. İnsanın içini ürperten bir andı bu! Buz kesildim, heyecandan titreyerek tanığın söylediklerinin bir

kelimesini kaçırmamak için salonda çıt çıkmıyordu. Eşine rastlanmaz bir hareketti bu; Katya gibi başına buyruk, herkesi, her şeyi küçümseyen gururlu bir kızdan böyle bir açıklama, bu türlü fedakârlık, kendi ayağıyla kurban olmaya gidiş beklenemezdi. Bunu niçin, kim için yapıyordu? Ona ihanet eden, hakaret eden adama faydalı olmak istiyor, temize çıkması için elinden geleni yapıyordu. Doğrusu, elinde son kalan parayı, beş bin rubleyi verip temiz genç kızın önünde olanca saygıyla eğilen subay o anda herkese sevimli, cana yakın göründü, ama benim kalbim cız etti. Daha sonra ortaya çıkabilecek (ki çıktı da…) iftiraları düşündüm. Kasabada çirkin gülüşmelerle, kızın anlattıklarının, hele “subayın onu sadece saygılı bir selamla” salıvermesi kısmının pek de gerçeğe benzemeyeceği hakkında konuşmalar oldu, arada bir yerin “pas geçildiği” söylentisi vardı. Şehrimizin saygıdeğer bayanları, “Bütün bunlar tastamam ve doğru olsa bile” bir genç kızın babasını kurtarmak pahasına da bu şekilde davranmasını pek uygun bulmuyor, dudak büküyorlardı.

Ya Katerina İvanovna, zekâsı ve marazi denecek inceliğiyle bu çeşit söylentileri önceden tahmin edememiş miydi? Etmişti; mutlaka etmiş, gene de her şeyi olduğu gibi dökmeye karar vermişti. Tabii hikâyenin doğruluğu üzerine bütün bu çirkin şüpheler sonradan başladı, ilk anda hepsi duygulanmıştı. Mahkeme üyeleri Katerina İvanovna’yı huşu, adeta utanç dolu bir sessizlik içinde dinlediler. Savcı bu konuda tek bir şey sormaktan çekindi. Fetükoviç saygıyla eğilerek Katya’yı selamladı. O artık zafere ulaşmış gibi seviniyordu. Elinde toplananların değeri inkâr edilemezdi: bir yandan asil bir duyguya kendini kaptırarak varı yoğu olan beş bini feda etmiş bir adam; öte yandan aynı adamın soygunculuk kastıyla üç bin ruble uğruna babasını öldürebileceği… Aklın alabileceği gibi değildi bu!

Fetükoviç bu durumda hiç olmazsa hırsızlık kastını ortadan silebilirdi. Dava ansızın yeni bir ışık altında göründü. Sonradan anlattıklarına göre Mitya, Katerina İvanovna’nın tanıklığı boyunca bir iki defa yerinden fırlamış, sonra gene iskemlesine çökerek yüzünü elleri arasına almış, öylece oturmuştu. Ama Katya tanıklığını bitirince tekrar doğrulmuş, kollarını kıza doğru uzatarak hıçkırıklarla kesilen bir sesle,

— Beni neden mahvettin, Katya? diye bağırmıştı. Bütün salonun duyacağı kadar yüksek sesle hıçkırıyordu. Fakat hemen tuttu kendini ve bağırarak,

— İşte şimdi hükmü giydim ben! dedi.

Sonra taş kesilmiş gibi, dişleri kenetli, kolları göğsünde çaprazlanmış oturdu kaldı. Tanıklık bitince Katerina İvanovna salondan çıkmadı, gösterilen sandalyeye oturdu. Yüzü kireç gibi, yere bakarak oturuyordu. Yanındakilerin dediğine göre uzun zaman, sıtmaya tutulmuş gibi titremiş. Tanıklık sırası Gruşenka'daydı.

Şimdi belki de Mitya'nın kaybının gerçek sebebi olan felaketten söz açacağım. Çünkü gerek benim, gerek hukukçular da dahil herkesin inanışına göre sözünü edeceğim olay geçmese, hiç değilse suçlunun cezasının hafiflemesi mümkündü. Buna birazdan gelmek kaydıyla şimdilik Gruşenka'ya ait bir iki söz söyleyelim.

Gruşenka da Katya gibi siyah bir elbise giymişti; omuzlarında zengin siyah şalıyla salona girdi. Sessiz, kayar adımlarla, bazı etine dolgun kadınlara has salına salına bir yürüyüşle ilerledi, sağa sola bakmadan, gözlerini başkandan ayırmadan parmaklığa yanaştı. Bence Gruşenka o anda harikulade güzeldi. Salondaki bayanların iddiasına göre rengi hiç de solgun değildi. Bazılarına göre de içine kapanık, haşin bir yüz ifadesi vardı. Bana kalırsa sadece sinirliydi, skandallara düşkün halkımızın meraklı, ezici bakışları altında huzursuzluk duyuyordu. Mağrur, küçümsenmeye dayanamayan, hor görüldüğünü sezdiği anda içi hiddet ve karşı koyma isteğiyle alevlenen bir tabiatı vardı. Öte yandan çekingenlik, bu yüzden de gizli bir utanç duyuyordu. Bu sebeple Gruşenka'nın konuşmasındaki düzgünsüzlüğe, kâh öfkeli, kâh alaycı ve adeta kaba oluşuna, bazen içten kopan bir pişmanlıkla kendini suçlamaya kalkışmasına şaşmamalı. Bazen sözleri, uçuruma atılırcasına, "Hepsini söyleyeyim, ondan sonra ne olursa olsun…" gibi bir anlam alıyordu. Söz Fyodor Pavloviç'le ahbaplığına gelince sert bir tavırla, "Saçma şey bunlar, bana asıldıysa kabahatim ne?" diye ters bir karşılık verdi. Bir an sonra da, "Suç hep benim," diye ekledi, "İkisiyle de alay ettim; ihtiyarla da, bununla da… İkisini de bugünkü hale getiren benim. Her şey benim yüzümden oldu."

Gruşenka, Samsonov hakkındaki soruya da küstahça bir hışımla,

— Kimseyi ilgilendirmez bu, diye lafı soranın ağzına tıkadı. Velinimetimdi. Ailem beni yalınayak başı kabak sokağa atınca alıp bağrına bastı.

Başkan nezaketli bir dille ayrıntılara fazlaca dalmasa da sorulan soruları yanıtlamak gerektiğini hatırlattı. Gruşenka kızardı, gözleri kıvılcımlandı.

Para ile zarfı görmemiş, sadece “hain herif”ten, Fyodor Pavloviç’te, içinde üç bin ruble bulunan bir zarf olduğunu duymuştu. “Saçmalık işte; dünyada gitmezdim oraya ben!”

— Sözünü ettiğiniz “hain” kim? diye sordu Savcı.

— Kim olacak, efendisini öldürüp dün kendini asan uşak Smerdyakov…

Tabii hemen, böyle kesin bir suçlama için elinde ne gibi delilleri olduğunu sordular, ama Gruşenka’nın elle tutulur hiçbir delili yoktu.

— Dmitri Fyodoroviç söyledi bana; inanırım ona. Aramızdaki karaçalı yok mu, o mahvetti onu, her şeyin sebebi o!

Gruşenka’nın sesinde nefret titremeleri vardı. Bu defa kimi kastettiğini sordular.

— Küçük hanımı, dedi, Katerina İvanovna’yı… Evine çağırdı beni, çikolata falan sundu, kandıracak beni sözümona! Utanması gerçek değil, inanın bana…

Başkan bu defa sert bir şekilde daha ölçülü konuşmasını ihtar etti. Ama kıskanç kadının gözü dönmüştü, sağa sola aldırdığı yoktu.

Savcı söz aldı.

— Sanığın Mokroye’de tutuklanışı sırasında orada bulunanların hepsi sizin başka bir odadan koşarak içeri girip, “Bütün suç benim, birlikte sürgüne gideceğiz!” diye bağırdığınızı görmüş ve duymuşlar. Şu halde siz de o anda, Dmitri’nin babasının katili olduğuna inanıyordunuz, değil mi?

— O zaman ne duyduğumu hatırlamıyorum. Hepsi, babasının öldürdüğünü bağırdılar. Adam benim yüzümden öldüğü için kendimi suçlu hissettim. Fakat suçlu olmadığını söyleyince o saat inandım ona; her zaman da inanacağım, çünkü yalan söyleyecek adam değildir.

Fetükoviç sormaya başladı. Diğer sorular arasında, Rakitin’i ve Aleksey Fyodoroviç Karamazov’u evine getirmek için aldığı yirmi beş ruble işini de unutmadı.

Gruşenka öfkeli, küçümser bir gülümsemeyle,

— Parayı almasında şaşacak bir şey yok ki, dedi. İkide bir bana dilenmeye gelirdi. Bazen otuzar ruble sızdırdığı olurdu, hem de hep eğlence için; yoksa yeme içme yönünden sıkıntısı yoktu.

Fetükoviç, Başkanın yerinde kıpırdanıp durmasına aldırmadan,

— Peki ama, Bay Rakitin’e karşı bu kadar eli açık davranmanızın sebebini sorabilir miyim? diye atıldı.

— Kardeş çocukları değil miyiz? Annelerimiz öz kardeştir. Ama bu akrabalığımızı şehirde kimseye duyurmayayım diye yalvarıp durdu; pek ağırına gidiyormuş.

Bu durum da herkes için şaşırtıcı oldu, akrabalıkları ne kasabada, ne manastırda biliniyordu, hatta Mitya da duymamıştı bunu şimdiye kadar. Anlattıklarına göre, Rakitin oturduğu yerde utançtan renkten renge girmişti.

Gruşenka, daha duruşma salonuna girmeden Rakitin’in Mitya aleyhine tanıklık ettiğini duymuş, fena halde kızmıştı. Böylece Rakitin’in deminki asil nutku, kölelik kanununa, Rusya’nın medeni hayatındaki aksaklıklara dair isyanlı sözleri salonda bulunanların gözünde bu defa büsbütün silindi, yok oldu. Fetükoviç hayatından memnundu. Tanrı gene kollamıştı onu. Gruşenka’nın tanıklığı uzun sürmedi. Zaten pek yeni bir şey söyleyemezdi. Dinleyiciler üzerinde hoş olmayan bir etki uyandırdı. Tanıklığını bitirdikten sonra Katerina İvanovna’dan hayli uzak bir köşeye oturunca yüzlerce küçümser bakış dikildi üzerine… İfade verdiği sürece Mitya taş kesilmiş, yere bakıyordu. İçeriye tanık İvan Fyodoroviç Karamazov girdi.

V

Ani Felaket

Aslında İvan Fyodoroviç, Alyoşa'dan önce çağrılmıştı. Ama mübaşir Başkana tanığın ani bir rahatsızlık ya da kriz yüzünden henüz gelecek durumda olmadığını haber verdi. Gene de, iyileşir iyileşmez ne zaman isterlerse tanıklık edecekti. Bunu o zaman duyan olmamıştı, sonraları öğrenildi. Salona girişini de ilk anda fark eden olmadı. En önemli tanıkların, özellikle iki rakibenin tanıklığı bitmiş, dinleyicilerin heyecanı yatışır gibi olmuştu. Hatta salondakiler arasında yorgunluk belirtileri seziliyordu. Birkaç tanık daha dinlenecekti. Ama şimdiye kadar söylenenlere bakılırsa yeni bir şey beklenemezdi onlardan. Zaman da hayli geçti.

İvan Fyodoroviç garip bir yavaşlıkla, kimseye bakmadan, kaygılı bir halle bir şeyler düşünüyormuş gibi başını yere eğmişti. Giyinişi kusursuzdu; yüzü, başkalarını bilmem ama bende hasta adam etkisi uyandırdı. Toprağa çalan rengiyle ölmek üzere bir insan yüzüydü bu… Gözleri bulanıktı, bakışlarını yukarı kaldırarak salonu ağır ağır süzdü. Alyoşa birden yerinde doğruldu, "Ah!" diye hafif bir çığlık attı. Ben bunu iyice hatırlıyorum, ama orada bulunanlardan pek azı fark etti.

Başkan, İvan Fyodoroviç'e yeminsiz tanıklık edeceğini, ifade verip vermemekte serbest olduğunu, onu vicdanıyla baş başa bıraktığını, daha da bir şeyler söyledi. İvan Fyodoroviç dinliyor, Başkana donuk gözlerle bakıyordu. Sonra yüzüne yavaş yavaş bir gülümseme yayılmaya başladı. Ona şaşkınlıkla bakan Başkan sözünü bitirince, İvan Fyodoroviç açıkça gülüverdi. Yüksek sesle,

— Ee, başka? diye sordu.

Salonu birden sessizlik kapladı, havada bir şeyler sezilmeye başladı. Başkan, huzursuzluk içinde, bakışıyla mübaşiri aradı, tanığa,

— Siz şey… pek iyi değilsiniz galiba? dedi.

İvan Fyodoroviç bu defa tamamen sakin ve saygılı bir tavırla,

— Merak buyurmayın ekselans, yeter derecede iyiyim, dedi. Size epey ilginç şeyler anlatabileceğim.

Başkan hâlâ endişeli bir sesle,

— Özel olarak bir diyeceğiniz var mı bana? diye sordu. İvan Fyodoroviç başını eğdi, bir an durduktan sonra doğruldu, hafifçe kekeleyerek,

— Yo… ha… hayır… özel bir diyeceğim yok, dedi.

Sorular başladı. İsteksiz, kısa kısa, gitgide artan bir hırçınlıkla karşılık veriyordu, ama gene de düzgün konuşuyordu. Pek çok soruya, bilmediği yanıtını verdi. Babasıyla Dmitri arasındaki hesapları da bildiği yoktu. "İlgilenmiyordum," dedi. Babasını öldüreceğine dair tehdidi sanıktan duymuştu. Zarftaki paradan Smerdyakov bahsetmişti.

Birden, bezgin bir tavırla sözünü keserek,

— Hep aynı şeyler bunlar, dedi. Ben mahkemeye ayrıca bir bilgi veremem.

— Keyifsiz olduğunuz belli; duygularınızı da anlıyorum, diye başladı Başkan. Sonra Savcıyla avukata dönerek soracakları bir şey olup olmadığını öğrenmek istedi.

O sırada İvan Fyodoroviç bitkin bir sesle,

— Müsaadenizi rica edeceğim, ekselans, kendimi hiç iyi hissetmiyorum, dedi.

Sonra da Başkanı beklemeden birden sırtını kürsüye çevirdi, çıkış kapısına doğruldu. Ama üç dört adım sonra durdu, bir şeyler düşündü, sessizce gülümsedi ve gene yerine döndü.

— Ekselans, ben de köylü kıza, kiliseye evlenmeye giden köylü kıza döndüm. Hani şu "Hem ağlarım, hem giderim…" diyen kız gibiyim ben de…

— Ne demek istiyorsunuz? diye sert bir tavırla sordu Başkan.

— Şunu, dedi İvan Fyodoroviç ve birden cebinden bir deste para çıkardı.

— İşte para…

Maddi delillerin bulunduğu masayı başıyla göstererek,

— Şu zarfın içindeki ve babamın öldürülmesine sebep olan para… diye devam etti. Nereye koyayım? Mübaşir efendi, lütfen verin şunu.

Mübaşir parayı İvan Fyodoroviç'ten alarak Mahkeme Başkanına verdi.

Başkan,

— Bu, o paraysa, nasıl elinize geçti? diye hayretle sordu.

— Smerdyakov, katil verdi bana dün… Kendini asmadan az önce uğramıştım ona. Babamı ağabeyim değil, o öldürdü. O öldürdü! Ama kışkırtan benim… Babamın ölümünü kim istemezdi ki!

Başkan elinde olmadan,

— Aklınız başınızda mı sizin? diye mırıldandı.

— Başımda ya: mesele de burada zaten… Alabildiğine alçakça bir akıl bu, sizin de bütün şu… suratlarınki gibi…

Ani bir hareketle salonda oturanlara döndü. Küçümser bir hiddetle, dişlerini gıcırdatarak,

— Babamı öldürdüler, şimdi de korkmuş görünüyorlar! Birbirlerine karşı numara yapıyorlar. Yalancılar! Hepsi babamın ölümünü istiyordu… Bir sürüngen öbür sürüngeni sömürür… Ortada gerçekten bir baba katli olmasa keyifleri kaçacak, kızarak gidecekler buradan… Eğlence! "Ekmek ve eğlence!" Hoş ben de iyiyim doğrusu… Suyunuz var mı burada, varsa Allah rızası için verin biraz.

İvan Fyodoroviç iki eliyle başını tuttu. Mübaşir hemen yanına gitti. Alyoşa yerinden fırladı:

— Rica ederim inanmayın ona, hasta o, nöbet geçiriyor! diye bağırdı.

Katerina İvanovna da oturduğu iskemleden kalktı, dehşet içinde İvan Fyodoroviç'i süzüyordu. Mitya doğrularak garip, çarpık bir gülümsemeyle kulak kesilmiş, kardeşini dinliyordu.

İvan devam etti:

— Merak etmeyin, deli değilim, sadece katilim.

Sonra durup dururken sırıtarak,

— Bir katilden nutuk çekmesi beklenmez ya! diye ekledi. Savcı gizlemediği bir şaşkınlıkla Başkana eğilmiş bir şeyler söylüyor, öbür üyeler aralarında telaşlı bir halle fısıldaşıyorlardı. Fetükoviç dikkat kesilmiş dinliyordu. Salonda herkes heyecandan taş kesilmişti. Başkan kısa bir an sonra toparlandı.

— Sözleriniz anlaşılmıyor. Hem burada bu şekilde konuşamazsınız. Sakin olmaya çalışın ve anlatın… söyleyeceğiniz bir şey varsa eğer… Sayıklamıyorsanız itirafınızı nasıl ispat edeceksiniz?

— Hiç tanığım yok, mesele de burada. Köpek Smerdyakov öbür dünyadan… bir zarf içinde size ifadesini gönderemez ya. Hep zarf lazım size, biri yetmez mi? Yok tanığım, yok… Birisinden başka…

İvan dalgın dalgın gülümsedi.

— Kimmiş o?

— Kuyruklu, ekselans. Sizin tüzüğe aykırı düşer. Le diable n'existe point!

Sonra gülmeyi keserek, sır verir gibi,

— Aldırmayın ona; önemsiz, mendebur bir şeytan bozuntusu… Burada bir yerde olmalı, şu maddi deliller masasının altındadır belki, başka nerede olur ki? Bakın dinleyin beni: Ona dedim ki, susmak istemiyorum. O da jeolojik bir karışıklıktan… saçma! Hadi azat edin şu canavarı… övgüsünü okudu, yüreği ferah onun! Tıpkı "Vanka Petersburg'a gitti" diye zırlayan sarhoş herif misali… Oysa ben sevinçli iki saniye için katrilyon kere katrilyon vermeye razıyım. Bilmiyorsunuz beni siz! Ah, her şeyiniz öyle manasız ki! Hadi, onun yerine beni alın bari. Buraya boşuna gelmedim ya. Niçin her şey, bütün bunlar bu derece manasız; niçin, niçin?

İvan Fyodoroviç gene düşünür gibi bir tavırla salonu süzmeye başladı. Ortalığı yavaş yavaş telaş sarıyordu. Alyoşa yanına koşarken mübaşir ondan önce yetişti, İvan Fyodoroviç'i elinden tuttu.

Mübaşirin yüzüne dik dik bakarak,

— Bu da nesi? diye haykırdı İvan Fyodoroviç. Sonra adamcağızın omuzlarına yapıştığı gibi yere çarptı.

Muhafızlar yetişti, İvan Fyodoroviç'i yakaladılar; korkunç çığlıklar atıyordu. Salondan çıkarılana kadar hep böyle feryat ediyor, anlaşılmaz şeyler haykırıyordu.

Salon iyice karıştı. Çok heyecanlandığım için olanları sırasıyla izleyemedim, bu yüzden şimdi bulup çıkaramıyorum. Yalnız ortalık yatışınca, herkes meseleyi anlayınca mübaşir paparayı yedi. Ama o, amirlerine, tanığın sağlığının yerinde olduğunu, bir saat önce hafif bir fenalık geçirdiği sırada doktorun onu gördüğünü etraflıca anlatarak kendini savundu. Salona girene kadar gayet düzgün konuşuyormuş; başına böyle bir şey geleceği hiç umulmazmış, tanıklık için kendisi ısrar etmiş.

Millet kendine gelip olay iyice unutulmadan ikinci bir sahne başladı: Katerina İvanovna isteri buhranına tutuldu. Yüksek sesle, çığlıklar atarak hıçkırıyordu, ama salondan dışarı çıkmak istemiyordu. Çırpınarak, çıkarılmaması için yalvarıyordu. Birden Başkana dönerek,

— Önemli söyleyeceklerim var! diye bağırdı, mutlaka söylemeliyim… mutlaka! İşte kâğıt… mektup… alın okuyun, okuyun çabuk! Çabuk! (Mitya'yı göstererek) Bu canavarın mektubu… şunun, şunun! Babasını öldüren odur. Göreceksiniz, mektubunda, babasını nasıl öldüreceğini yazıyor bana! Öteki hasta, hasta o; humması var! Üç gündür humma nöbetleri içinde olduğunu biliyorum.

Katerina İvanovna, kendinden geçmiş, haykırıyordu. Mübaşir, uzattığı kâğıdı Başkana verdi. Katerina İvanovna yeniden iskemleye çökerek sarsıla sarsıla, sessizce hıçkırmaya başladı. Salondan çıkarılmak korkusundan titriyor, elinden geldiği kadar sesini duyurmamaya çalışıyordu. Başkana verdiği kâğıt Mitya'nın Başkent Lokantası'nda yazdığı ve İvan Fyodoroviç'in "Matematik önem taşıyan belge" adını taktığı mektuptu. Yazık ki, matematik kesinliği kabul edilen bu mektup olmasa, Mitya belki mahvolmazdı, hiç değilse bu derece feci şekilde mahvolmazdı. Tekrar ediyorum, olayları bütün ayrıntılarıyla izlemek güçtü. Şimdi bile her şeyi hayal meyal hatırlıyorum. İhtimal, Başkan yeni belgeyi mahkeme heyetine, Savcıya, avukata, jüri üyelerine gösterdi. Tanığın yeniden ifade vermeye

başlaması hatırımda kalmış. Başkanın tatlı bir sesle, “Sakinleştiniz mi?” sorusuna Katerina İvanovna, atılarak,

— Hazırım ben, hazırım! diye bağırdı.

Sonra, onu şu veya bu sebeple dinlemeyeceklerinden fena halde kuşkulanarak,

— Size cevap verecek durumdayım, tamamıyla hazırım, diye ekledi.

Ona bunun ne mektubu olduğunu, ne şekilde aldığını daha etraflı anlatmasını rica ettiler.

— Mektubu cinayete bir gün kala aldım. Bunu bana göndermeden bir gün önce lokantada yazmış; bakın, bir hesap pusulasının arkasına yazılmış. Bu aşiftenin peşine takılarak ettiği alçaklık bir de bana olan üç binlik borcu yüzünden benden nefret etti… Üç binin üzüntüsünü de alçaklığından çekiyordu. Bu üç bin meselesi şöyleydi: ama çok rica ederim, yalvarırım size, dinleyin beni! Babası öldürülmeden üç hafta önce bir sabah bana geldi. Paraya ihtiyacı olduğunu söyledi; niçin lazım olduğunu biliyordum: bu aşifteyi kandırarak kaçırmak, birlikte götürmek istiyordu. Artık bana ihanet ettiğini, beni bırakmak istediğini anlamıştım. Parayı kendim verdim ona, güya ablama, Moskovaya göndermesini teklif ettim. Verirken yüzüne baktım, ne zaman isterse, “bir ay sonra bile” gönderebileceğini söyledim. Anlamaması mümkün müydü hiç? Mümkün müydü? Yüzüne karşı, “Aşiftenle beni aldatmak için paraya ihtiyacın var; işte para, al! Kendi elimle veriyorum sana; alacak kadar şerefsizsen al!” demediğim kaldı. Utandırmak istedim onu, ama ne oldu? Buz gibi alıp götürdü parayı, aşiftesiyle bir gecede oralarda eritiverdi… Ama anlamıştı artık, her şeyden haberim olduğunu biliyordu. Emin olun, parayı, bunu benden alacak kadar şerefsiz olup olmadığını denemek için verdiğimi de anlamıştı. Gözlerinin içine baktığım zaman o da gözlerime bakıyor, hepsini seziyordu. Gene de aldı, alıp götürdü paramı!

— Doğru söylüyorsun Katya! diye birden haykırdı Dmitri. Evet, gözlerinin içine baka baka, bunu beni düşürmek için yaptığını bile bile aldım paranı. Aşağılayın benim gibi alçağı, aşağılayın hepiniz, hak ettim çünkü!

— Sanık, diye bağırdı Mahkeme Başkanı, bir daha konuşursanız dışarı çıkarırım sizi.

Katya sinirli bir sesle, aceleyle,

— Para yüzünden azap çekiyordu, diye devam etti. Geri vermek istiyordu; istiyordu, bu doğru, ama para lazımdı… Bu yüzden babasını vurdu, ama paramı da geri vermedi, ötekiyle köye gitti, orada yakayı ele verdi. Mokroye'de, öldürdüğü babasından çaldığı parayı da yedi. Babasını vurmadan bir gün önce bu mektubu yazdı bana. Sarhoşken, öfkesinden yazdı bunu… Mektubunu, gerçekten öldürse bile kimseye göstermeyeceğimden emindi. Yoksa yazmazdı. Ondan öç alıp mahvına sebep olmak istemeyeceğimi biliyordu. Okuyun şunu, rica ederim, dikkatle okuyun; çok dikkatle okuyun. Göreceksiniz ki, mektupta her şeyi bir bir anlatmış: babasını nasıl öldüreceğini, ihtiyarın parayı nerede sakladığını, hepsini… Bakın, şunu kaçırmayın rica ederim; bir cümle var orada: "Öldüreceğim; tek İvan gitsin buradan…" Demek nasıl öldüreceğini daha önceden tasarlamış…

Mahkemeye haince telkinler yapan Katerina İvanovna'nın bu uğursuz mektubu okuya okuya en ince noktasına kadar inceleyip ezberlediği belliydi.

— İçkili olmasa, yazmazdı; oysa bakın nasıl her şeyi önceden noktası noktasına programlamış!

Kendinden geçmiş gibi haykıran Katerina İvanovna bundan sonra ne olacağını hiç düşünmüyordu. Oysa belki daha bir an önce hiddetten ürpererek, "Bunu mahkemeye versem mi acaba?" diye uzun uzun düşünmüştür. Şimdi tepetakla yuvarlanıyordu… Hatırımda kaldığına göre kâtibin yüksek sesle okuduğu mektup sarsıcı bir etki yarattı. Mitya'ya, mektubu tanıyıp tanımadığını sordular.

— Benim, benim bu! diye bağırdı, Mitya. Sarhoş olmasam yazmazdım… Birçok bakımdan birbirimizden nefret ederdik, ama Katya, yemin ederim, nefret ederken de sevdim seni. Fakat sen beni sevmiyordun! Sevmediğini biliyorum.

Ellerini kenetlemiş, sanık sandalyesine çöktü.

Savcı ile avukat Katya'yı soru yağmuruna tuttular. En çok ilgilendikleri, demin böyle bir belgeyi gizleyerek tam ters yönde tanıklık etmesinin nedeninin ne olduğuydu.

Katya çılgın gibi,

— Evet, evet, yalan söyledim demin, diye bağırdı. Şeref ve vicdanıma karşı yalan söyledim! Ama onu kurtarmak istiyordum, benden öyle nefret ediyor, öylesine küçümsüyordu ki! Son derece küçük görüyordu beni… Her zaman… verdiği para için ayaklarına kapandığım günden beri… Farkındayım… Hemen hissettim, ama uzun zaman inanmak istemedim. Kaç kere gözlerinden, "Ayağıma geldin!" diye okudum. Ah, anlayamadı, hiçbir şeyi, ona niçin koştuğumu anlayamadı; sadece adi, alçakça şüpheler taşıdı içinde! Kendi gibi sanırdı herkesi!

Katya kudurgun bir hiddetle, dişlerini gıcırdatarak konuşuyordu.

— Evet… Benimle evlenmeyi de sırf mirasım yüzünden istedi, sadece bunun için, bunun için! Bundan daima şüphelenirdim. Ne canavardır o! O gün ona gittiğim için ömrümün sonuna kadar karşısında utancımdan boynum bükük kalacağımı sandı. Beni hakir görecek, hükmedecekti bana; bunun için alacaktı beni! Böyledir o, böyledir! Aşkımla, sonsuz aşkımla yenmeye çalıştım onu, ihanetine bile dayanacaktım, ama anlamadı, hiçbirini anlamadı. Zaten neyi anlayabilir ki, canavarın biri o! Bu mektubu ertesi günün akşamı lokantadan getirdiler bana. Oysa daha sabah, o günün sabahı her şeyi, her şeyi, ihanetini bile bağışlamaya hazırdım!

Başkanla Savcı, Katya'yı yatıştırmaya çalışıyordu. Hepsinin kadının taşkın halinden faydalanarak bu çeşit açıklamaları dinlemekten utandığına emindim. "Ne kadar üzüldüğünüzü anlıyoruz, biz de duygusuz insanlar değiliz," dediklerini hatırlıyorum. Gene de isteri buhranı geçiren, aklı başından gitmiş kadına ifade verdirmekten çekinmediler. Sinirleri gerginken sık sık olduğu gibi büyük bir açıklıkla konuşuyordu. Bu iki ay içinde İvan Fyodoroviç'in "katil ve canavar" ağabeyini kurtarmak için nasıl aklını yitirdiğini anlattı:

— Kendi kendini yiyordu, ötekinin suçunu azaltmak için babasını sevdiğini, kendisinin de ihtiyarın ölümünü istediğini açıklardı bana. Ne vicdan bu, vicdanın derinliğine bakın! Mahvetti kendini vicdanı

yüzünden… Her şeyi açık açık söylerdi bana; her gün gelip biricik dostu olduğum için içini dökerdi.

Birdenbire, gözleri alev saçarak, meydan okurcasına,

— Evet, biricik dostu olmak şerefi bana ait! diye bağırdı. Smerdyakov’a iki kere gitmişti. Birinde bana gelip, “Ağabeyim öldürmedi, katil Smerdyakov’dur,” dedi. (Smerdyakov’a ait masalı buradakiler uydurdular.) “Buna göre ben de suçluyum, çünkü Smerdyakov babamı sevmediğimi, bu yüzden ölümünü istediğimi sanırdı.” O zaman bu mektubu çıkarıp gösterdim ona, katilin ağabeyi olduğuna iyice inandı, bu onu büsbütün yıktı, öz kardeşinin baba katili olduğuna dayanamazdı! Daha bir hafta önce bu yüzden hasta düştüğünün farkındaydım. Son günlerde bana her gelişinde arada bir abuk sabuk konuştuğu oluyordu. Aklının karıştığının farkındayım. Gezip dolaştığı yerlerde de kendi kendine konuşuyordu, bu halini sokakta görenler olmuştu bile. Buraya gelen doktor, ricam üzerine iki gün önce muayene etti onu; hummaya yakalanmak üzere olduğunu söyledi. Hep bunun, bu canavarın yüzünden! Dün Smerdyakov’un ölümünü öğrenince, haberin tesiriyle temelli aklını yitirdi… hep canavar sebep, canavarı kurtarmak için!

Evet, böyle konuşmak, bu şekilde açılmak insanın ömründe ancak bir defa mümkün olur, mesela darağacına giderken… Fakat Katya’nın karakterine uygundu bu hal. O anda o, babasını kurtarmak için genç sefihin evine hiç tereddüt etmeden koşan; demin salondaki kalabalığın önünde gururuna, iffetine bakmadan kendini, kızlık utancını çiğneyerek Mitya’nın durumunu elinden geldiği kadar iyileştirmek için “asil davranışını” anlatan Katya’dan farksızdı! Şimdi de, tıpkı deminki gibi, yalnız başka bir erkek uğruna feda ediyordu kendini ve belki o anda hayatında ilk olarak bu başka erkeğin onun için ne kadar değerli olduğunu hissediyor, bütün bilinciyle anlıyordu. Tanıklığıyla ağabeyinin değil de, İvan’ın mahkûm olacağı korkusu ona bu fedakârlığı yaptırmış, İvan’ı, adını, şerefini kurtarmak istemişti! Bir an korkunç bir düşünce saplandı içine: Mitya’ya olan duyguları yüzde yüz doğru muydu, yalan söylemiyor muydu bunları anlatırken? Hayır, ayaklarına kapandığından beri Mitya’nın onu küçümsediği ne yalandı, ne iftira… Katya buna inanıyordu, kesin olarak emindi ki, onu taparcasına seven Mitya o ayağa kapanmadan sonra alay ediyor, hor görüyordu onu. Kendi de sırf gururundan sevmeye başlamıştı onu, ama isterik, marazi,

yaralı gururundan doğan bir aşktı bu. Belki bu yaralı aşk zamanla gerçek sevgiye gelişebilirdi; belki Katya'nın da istediği buydu, Mitya'nın ihaneti ruhunun ta derinliğine kadar incitmişti onu ve ruhu affetmemişti… Öç dakikası umulmadık bir anda adeta gökten inivermişti. Aşağılanan kadının içinde uzun zamandır biriken acılar birden, beklenmedik bir güçle taşıvermişti. Mitya'yı ele verdi, ama kendini de beraber! İçini döker dökmez sinirleri boşaldı, utancından ezildi. Yeniden isteri buhranına tutuldu: yere düşerek hıçkırmaya, çığlıklar atmaya başladı. Dışarı çıkardılar. Katerina İvanovna'yı götürürlerken Gruşenka acı bir çığlıkla Mitya'ya doğru atıldı. Bunu öyle ani yaptı ki, kimse tutmaya vakit bulamadı.

— Mitya! diye inledi, mahvetti seni yılanın, mahvetti!

Mahkeme heyetine döndü, hiddetinden bütün vücuduyla titreyerek,

— İşte gösterdi size kendini! diye bağırdı.

Başkanın el işaretiyle Gruşenka'yı salondan çıkarmak için yakaladılar ama o karşı koyuyor, çırpınıp tekrar Mitya'ya atılmak istiyordu. Mitya da bağırarak Gruşenka'ya doğru attı kendini. Muhafızlar yakaladılar.

Öyle sanıyorum ki, seyre gelen bayanlarımızı memnun eden bir gösteriydi bu. Sonra hatırladığıma göre, Moskova'dan gelen doktor ortaya çıktı. Galiba Başkan, İvan Fyodoroviç'le meşgul olması için mübaşiri göndermişti ona. Doktor mahkeme heyetine, hastanın tehlikeli bir humma nöbeti geçirdiğini, hemen kaldırılması gerektiğini haber verdi. Savcı ve savunma avukatının sorusuna, hastanın ona iki gün önce geldiği cevabını verdi. Muayeneden sonra hummaya yakalanmak tehlikesi olduğunu anlamış, ama hasta kendini tedavi ettirmek istememişti.

— Akli durumu oldukça bozuktu; birtakım hayaller gördüğünü, sokakta ölmüş kimselere rastladığını, her gece evine şeytanın geldiğini söylüyordu.

Sözünü bitiren ünlü doktor mahkemeden ayrıldı. Katerina İvanovna'nın mektubu maddi delillerin yanına eklendi. Mahkeme oybirliğiyle duruşmaya devam olunmasına ve Katerina İvanovna ile İvan Fyodoroviç'in beklenmedik ifadelerinin de dosyaya alınmasına karar verdi.

Duruşmanın devamını yazmayacağım. Zaten kalan tanıkların ifadeleri bir tekrarlamadan, bazı özellikleri bulunmakla beraber öncekilerin

söylediklerinin doğrulanmasından ibaretti. Hepsi heyecanlanmış, son olayın etkisiyle elektriklenmiş haldeydi; ne olacaksa bir an önce olsun gibilerden tarafların konuşmasıyla bağlanacak kararı, son haddini bulan bir sabırsızlıkla bekliyorlardı. Fetükoviç, Katerina İvanovna'nın tanıklığından belli olacak kadar sarsılmıştı. Savcı tam tersine seviniyordu. Yargılamanın birinci kısmı bitince bir saat kadar ara verildi. Aradan sonra Başkan duruşmayı yeniden açtı. Savcımız İppolit Kiriloviç iddianamesini okumaya başlarken akşamın sekiziydi galiba.

VI

Savcının Konuşması. Tahliller.

İppolit Kiriloviç konuşmasına sinirli bir ürperti içinde, alnıyla şakaklarından ter boşanarak, nöbet geçirir gibi bir halde başladı. Bunları sonradan kendisi söylüyordu. Bu konuşmayı tam bir chef d'oeuvre,[173] hayatının chef d'oeuvre'ü, kuğunun son şarkısı sayıyordu. Gerçekten, dokuz ay sonra veremden giden İppolit Kiriloviç ölümünü önceden kestirebilseydi, son şarkısını söyleyen kuğuyla yaptığı benzetmede ne kadar haklı olduğunu anlardı. Konuşmasına bütün kalbini, olanca zekâsını döktü. Medeni duygulara ve "belalı" konulara da kişiliğine göre yabancı olmadığını göstermişti fukara… Konuşması bütün gücünü içten oluşundan alıyordu. İppolit Kiriloviç sanığın suçluluğuna yürekten inanmıştı. Görevi gereği değil, işlenen suç için "öç alma" isteğiyle, "topluluğu korumak" amacıyla suçlamıştı onu. Hatta İppolit Kiriloviç'e düşmanca duygular besleyen bayanlar çevresinde bile konuşmasının uyandırdığı olağanüstü etki inkâr edilemedi.

Okumaya çatallı, zaman zaman kopuveren bir sesle başladı, ama az sonra sesi kuvvetlendi, bütün salonu doldurdu. Bitirdiği zaman nerdeyse bayılacak haldeydi.

— Sayın jüri üyeleri, diye başladı Savcı. Rusya çapında ilgi uyandıran bu davanın bu kadar üstünde durulacak, dehşete düşülecek nesi vardı, düşünmek gerekir; özellikle, böyle olaylara artık iyice alışmış olan bizim toplumumuz için! Esasen işin en korkunç tarafı bu derece meşum olayların bile bizim için dehşetini kaybetmiş olması. Falanca filancanın işlediği suçun değil, fakat bütün bunları kanıksamış olmamızın korkusunu duymak zorundayız. Böyle davranışlara, hiç de parlak olmayan bir yarına götüren bugünün bu çeşit olaylarına karşı kayıtsızlığımızın, hafiften almamızın sebeplerini nerede aramalı? Sinizmimizde mi, henüz pek genç olduğu halde hayal kurma gücünü yitirmeye yüz tutmuş toplumumuzda mı? Temellerine kadar sarsılmış ahlak kurallarımızda mı, yoksa böyle ahlak kurallarına belki de hiç sahip olmayışımızda mı? Ben burada, hepsi birbirinden daha ıstırap verici, her biriyle her vatandaşın ilgilenmek zorunda olduğu bu meselelerin çözümlemesine kalkışacak değilim. Henüz emekleme çağında, sesi pek çekingen çıkan genç basınımızın topluma karşı bazı hizmetlerini kaydetmek yerinde olur. Basın bize sadece yeni hükümetin sağladığı imkânlar

sayesinde açık olarak görülen duruşma safhalarını iletmekle kalmıyor, herkes, sınır tanımayan bir başına buyrukluğun, ahlak düşüklüğünün bütün korkunçluğunu da olanca açıklığıyla basın yoluyla öğreniyor. Gazete sayfalarında her gün okuduklarımız ne? Her an öyle şeylerle karşılaşıyoruz ki, bugünkü davamız bile bunların yanında sönükleşir, günlük olaya döner. Fakat en önemlisi, ağır ceza davalarının gittikçe yayılıp kökleşen toplumsal bir illet halini alması ve mücadelesi güç bir bela manzarası arzetmesidir. Bir bakarsınız yüksek muhitten genç, parlak bir subay hayatının ve mesleğinin ilk adımlarındayken, küçük bir memurla evindeki hizmetçiyi alçakça, sinsice bir maksatla kesiverir. Memur, subayın velinimeti gibidir; subay cinayeti hem borç senedini, hem memurun kalan parasını çalmak için işlemiştir. "Eğlencelerime, şuna buna para lazım ya…" İkisini kestikten, başlarının altına yastıkları yerleştirdikten sonra bir şey olmamış gibi çıkar gider… Ötede, göğsü nişan dolu genç bir kahraman, tenha bir yolda, tam haydut gibi, amirlerinden birinin annesini boğazlar. Suç ortaklarını suça kışkırtırken; kadının onu öz oğlu gibi sevdiğine, yola çıkarken sözüne uyarak hiçbir korunma tedbiri almayacağına inandırmıştır. Şüphesiz, bu bir canavardır, ama onun, zamanımızın parmakla gösterilecek tek canavarı olduğunu söylemeye imkân yoktur. Başka biri çıkar; cinayet işlememiştir, ama düşünce ve duygularıyla öldürenlerden hiç aşağı değildir, içi ötekiler gibi baştan aşağı namussuzlukla doludur… Belki de vicdanıyla baş başa kalınca, "Namus da neymiş, kan dökülse ne çıkar sanki?" diye sorar kendi kendine. Belki bana itiraz edenler, hasta, kuşkulu tabiatlı olduğumu, ölçüsüz iftira ettiğimi, sayıkladığımı, büyüttüğümü söyleyenler çıkacaktır, öyle olsa keşke. Bu herkesten önce beni memnun ederdi! İsterseniz inanmayın, beni hasta sayın, ama sözlerimi hatırınızda tutun: söylediklerim onda, hatta yirmide bir bile doğru olsa, bu kadarı bile korkunçtur. Şu bizde kendilerini vuran gençlere bir bakın: bunu Orada ne olacak? gibi Hamlet'vari sorulara kapılmadan, böyle konularla hiç ilgilenmeden yaparlar. Sanki ruhumuzla mezar ötesinde bizi bekleyen konuların zerrece ilgisi yoktur. Şu sefahate, sefahat düşkünlüğümüze bir göz atın. Davamızın bedbaht kahramanı Fyodor Pavloviç Karamazov onların yanında, yeni doğmuş bebek kadar temiz kalır… Belki bir gün Avrupalı düşünürlerin en sivrilmişleri Rus öncülüğü üzerine incelemelere girişecekler; değerli bir konudur çünkü. Ama böyle bir inceleme ancak ilerde daha uygun, geniş bir zamanda, bugünkü keşmekeş durulmaya yüz tutunca olabilecektir. Ben ve benim gibilerden daha büyük kimseler bunu mutlak bir olgunluk ve tarafsızlık

içinde başaracaktır. Şimdi biz ya dehşet duyarız ya da dehşet duyar gibi görünürüz, oysa aslında gördüklerimizden sinsi uyuşukluğumuzu gıdıklayan olağanüstü, ürpertici bir heyecan duyar, zevk alırız; ya da küçük çocuklar gibi, korkunç hayallerden kurtulmak için başımızı yastığın altına sokar, kaybolmasını bekleriz. Sonra yeniden oyuna, eğlenceye dalarak unutuveririz bunları… Ama sonunda biz de aklımızı başımıza toplayarak, iç âlemimizi sıkı bir imtihandan geçirmeli, sosyal bünyemizin gerçek durumunu ortaya koymalıyız. Geçen devrin en değerli yazarı, en büyük eserinde Rusya'yı, belirsiz bir gayeye doludizgin koşan yaman bir troykaya benzetiyor. "Hey troyka, koş troyka, seni kim icat etti acaba?" diyerek gurur dolu sevinçli bir heyecanla, alabildiğine koşan bu troykanın önünde bütün milletlerin saygıyla yol açtığını ekliyor.[174] Pekâlâ efendim, varsın açılıp yol versinler; ister saygılı, ister saygısızca yol versinler! Ama bence dahi sanatçı ya pek temiz, pek safça düşüncelere kapılmıştır ya da sadece sansür korkusundan sözünü böyle bağlamıştır. Çünkü troykasına yalnız eserinin kahramanları Sobakeviç'ler, Nozdrev'ler ve Çiçikov'lar koşulursa öne, arabacı yerine kimi oturtmalı, böyle hayvanlardan hayır mı beklenir! Hem bunlar eski zaman atları, bugünkülerle boy ölçüşemezler, siz bizimkilere bakın da…

İppolit Kiriloviç'in konuşmasının bu yerinde alkışlar duyuldu. Troyka benzetmesindeki serbest fikirlilik beğenildi. Gene de topu topu iki üç alkıştı bu, o kadar ki, Başkan dinleyicileri "salonu boşaltmak"la tehdide bile gerek görmedi, sadece alkışlayanlardan yana sert sert baktı. Ama bu İppolit Kiriloviç'i coşturmaya yetti. Şimdiye kadar bir defa olsun alkışlanmamıştı! Yıllardır adamcağıza kulak veren olmamışken şimdi eline bütün memlekette duyulacak bir konuşma yapmak fırsatı geçmişti.

— Şimdi üzücü şöhreti bütün Rusya'ya yayılan Karamazov ailesine yakından bir bakalım, diye devam etti. Belki biraz büyütüyorum, ama bana öyle geliyor ki, bu ailede bugünkü aydın topluluğumuzun ortaklaşa sahip olduğu temel unsurları bulmak mümkündür. Unsurların hepsi değil de, sadece "güneşin bir su damlasında" yansıması gibi son derece ufak bir örnek görünmektedir. Şu bedbaht, bütün manevi sınırları aşmış, sonunda da en kötü şekilde göçüp gitmiş, sözümona "aile babası"na bakın. Soylu bir kişizadeydi, hayata beş parasız, bir sığıntı olarak atılmıştı. Umulmadık, hesapta olmayan bir evlenme yapmış, karısının drahoması onu ufak da olsa bir servete kavuşturmuştu. Baştan silik bir hilebaz, oldukça zeki bir

dalkavuk, yaman da bir faizciydi. Her geçen yıl serveti arttıkça başı biraz daha dikleşti. İçindeki aşağılık duygusuyla dalkavukluk kaybolup sadece alaycı, zararlı bir sinik, korkunç bir şehvet düşkünü kaldı. Manevi değerleri tamamen yitirmiş, yerini hayata karşı doyulmaz bir hırs almıştı. Sonunda hayatta şehvetin verdiği zevkten başka şey göremez oldu; çocuklarını da bu yolda yetiştirdi. Baba olarak yerine getirilmesini gerekli saydığı tek bir manevi ödevi yoktur. Alay eder bunlarla; küçük oğullarını evinin arkasında, hizmetkârların avlusunda büyütür, evin dışına götürüldükleri zaman sevinir, hatta temelli unutur onları. İhtiyar sadece Après moi le deluge[175] kuralını tanır. Vatandaşlık hakkı diye bir şey bilmez, topluma düşmanca bir uzaklıktadır; "dünya batsın, ben rahat edeyim de…" der. Rahattır da: Bu şekilde yirmi otuz yıl daha yaşamak istiyor, öz oğluna annesinden kalma mirası verirken dolandırıyor; gene ondan, oğlunun elinden sevgilisini alıyor. Yo, sanığın savunmasını yalnız Petersburglu değerli avukata bırakmak istemem. Gerçeği ben de söyleyeceğim: ihtiyar Karamazov'un oğlunun kalbine akıttığı zehri ben de anlıyorum. Ama bedbaht ihtiyarın yeteri kadar sözünü ettik, cezasını çekti zaten. Ancak onun bir baba, hem zamanımızın babalarından biri olduğunu unutmayalım. Hatta, bugünün babalarının pek çoğundan biri olduğunu söylesem bilmem, topluma hakaret etmiş sayılır mıyım? Zamanımızda pek çok baba daha iyi bir eğitim gördüğü için bunun gibi kaba saba konuşmaz, ama sonuç bakımından bu büyük fark doğurmaz, onların da babalık felsefeleri aynıdır. Varsın ben karamsar görüneyim, olsun. Beni bağışlamanız için baştan sözleştik ya. Şunda tekrar anlaşalım ki, siz bana inanmayın, hiç inanmayın; ben söyleyeyim, siz inanmayın. Ama gene de söyleyeceklerimi tamamlamam için izin verin ve sözlerimin bazılarını hiç unutmayın. Şimdi aile reisi olan ihtiyarın çocuklarına gelelim. Biri önümüzde, sanık sandalyesinde oturuyor, ona ayrıca geleceğiz; zaten öbürleri üzerinde de uzun boylu duracak değiliz. Bunlardan biri, büyüğü, mükemmel tahsil görmüş, oldukça kuvvetli zekâ sahibi bir genç; ancak daha şimdiden hiçbir şeye inanmıyor, hayatta tıpkı babası gibi birçok değer hükmünden sıyrılmış, inkârcılığa sapmış. Hepimiz fikirlerini duyduk, muhitimizde dostça kabul edilmişti. Düşündüklerini saklamıyordu, hatta tam tersine, dilediği gibi açıklıyordu. Bunun için ben de ona bir özellik tanımadan, Karamazov ailesinin bir ferdi sayarak hakkında oldukça açık konuşmak cesaretini göstereceğim. Dün burada, şehrin kenar sokaklarından birinde bir meczup canına kıydı. Bu, dava ile yakından ilgili bulunan, Fyodor Pavloviç'in eski uşağı, belki de gayrimeşru oğlu Smerdyakov'du.

İlk soruşturmada bana, genç Karamazov, İvan Fyodoroviç'in onu manevi pervasızlığıyla nasıl hırpaladığını ağlayarak anlatmıştı. "Dediklerine göre her şey, yani dünyada ne istersen her şey yapılabilirmiş, hiçbir şey yasak olmamalıymış bundan sonra… Hep bunları öğretirdi bana İvan Fyodoroviç." Galiba meczubun temelli oynatmasına ona telkin edilen bu tez sebep olmuştu. Şüphesiz, sarasıyla evlerinde patlak veren korkunç felaketin de etkisi vardı. Ama bu kaçığın ağzından, ondan çok daha akıllı bir adama yakışan, dikkate değer bir söz çıkmıştı; zaten bu yüzden andım onu. Dedi ki: "Fyodor Pavloviç'e ahlak bakımından en çok oğlu İvan Fyodoroviç benzer!" Başladığım karakter tahliline devam etmeyi nezaketsizlik saydığım için burada kesiyorum. İleriye ait birtakım sonuçlar çıkararak genç bir insanın yarını için baykuşça kehanetlerde bulunmak istemem. Daha demin burada, bu salonda, bu gencin kalbinde gerçeğe bağlılığın ölmediğini; imansızlığın, dimağda doğmaktan çok miras olarak geçmiş bir sinizmin aile bağlarını yıkamadığını gördük. Bir oğul daha var. Henüz körpecik, dindar, alçakgönüllü bir delikanlı bu. Büyük kardeşinin hayatı karamsar görmesinin, zararlı düşüncelerinin tersine "halkçılık ilkeleri"ne ya da bazı düşünür çevrelerindeki nazariyecilerin bu tumturaklı adı verdikleri şeye sığınmak istiyor. Bu gencin sığınağı manastır; nerdeyse rahip olacaktı. Görüşüme göre onda henüz pek erkenden ve adeta bilinçdışı ürkek bir umutsuzluk gelişmektedir. Bu çeşit umutsuzluğa bedbaht toplumumuz kişilerinin çoğunda rastlamak mümkündür. Ahlak bozucu bir sinizmin etkilerinden ürkerek ve yanlış düşünceyle bütün suçu Avrupa medeniyetine yükleyerek "anayurt"a sığınırlar; tıpkı hayaletlerden korkan çocukların ana kucağına atıldığı gibi, toprak ananın kuru göğsünde rahat rahat uykuya dalmak; hatta korktuklarını bir daha görmemek için ömürlerinin sonuna kadar hep böyle kalmak isterler. Ben, kendi adıma bu iyi kalpli, istidatlı gence en iyi dileklerimi sunarım. İnşallah genç ruhunun halkçı ilkelere doğru götürüşü, zamanla, çoğunda olduğu gibi manevi yönden karamsar bir mistiklik, vatandaşlığı bakımından da manasız bir şovenlik halini almaz; çünkü bunların ikisi de millet için Avrupa kültürünü yalan yanlış anlayarak bu kültüre boşu boşuna sahip olmuş büyük kardeşin içini kemiren kötülüklerden çok daha feci sonuçlar doğurabilir.

Şovenlikle mistiklik de birkaç alkış topladı. İppolit Kiriloviç'in coştuğu belliydi, yoksa bütün bunların görülen dava ile pek ilgisi yoktu, üstelik hayli karışık konulardı. Ne çare ki, bu veremli, öfkeli adam ömründe ilk

olarak eline geçen içini dökme fırsatını kaçıramazdı doğrusu. Sonraları anlattıklarına göre, Savcı, İvan Fyodoroviç'in kişiliğini çizerken hiç de insaflı davranmamıştı. Buna, karşılaştıkları bazı toplantılardaki tartışmalarda İvan Fyodoroviç'in onu mat etmesini, İppolit Kiriloviç'in de yenilgiyi unutamayarak öç isteğini sebep gösterenler vardı. Bunun ne derece doğru olduğunu bilemiyorum. Ne olursa olsun bu bir başlangıçtı. Sonradan Savcı daha derli toplu, konuyla daha ilgili konuşmaya başladı:

— Bu zamane babasının üçüncü oğluna geçelim. İşte karşımızda, sanık sandalyesinde oturuyor… Hayatı, yaptıkları, bütün marifetleri önümüzde: zamanı geldi, hepsi bir bir ortaya serildi. Bu, öbür iki kardeşinin tersine ne Avrupa düşkünü, ne aşırı halkçıdır. O, Rusya'yı olduğu gibi, tabii halinde temsil ediyor. Ama çok şükür ki, Rusya'nın bütününü değil, büyük kütlenin böyle olmasından Tanrı bizi korusun! Gene de anamız Ruseyuşka'nın[176] kendine has kokusunu hemen sezinlemek mümkündür. Evet, biz kendimize benzeriz, biz iyilikle kötülüğün eşi bulunmaz bir alaşımıyız; biz kültürden, Schiller'den yanayız, ama meyhanelerde çıngarlı içki âlemleri yapıp sarhoş arkadaşlarımızın sakallarına dalmaktan da geri durmayız. Bizim de iyiliğin, güzelliğin tutkusuna kapıldığımız olur ama, bu ancak her işimiz yolunda, düzeninde gittiği zamana mahsustur. En yüce idealler uğruna kendimizi feda etmeye hazırız, evet, feda etmeye… Yalnız bunların elimize zahmetsizce, gökten zembille iner gibi geçmesi şarttır, bedavadan, tamamen karşılıksız olarak… Vermeyi zerre kadar sevmezsek de almaya —ne olursa olsun— bayılırız. Bize dünyanın çeşitli nimetlerini sunun (hem çeşitli olacak, aşağı kurtarmaz!), daima nabzımıza göre şerbet verin, o zaman biz de, size ne kadar iyi olabildiğimizi ispat ederiz. Açgözlü değiliz ya, gene de paraya karşı istekliyiz; hem çok, alabildiğine çok para olsun! Bu kadar paramız olunca nasıl eli açık olduğumuzu, "adi maden"i nasıl hor görerek sefahat âleminin bir gecesinde altından girip üstünden çıktığımızı göreceksiniz! Para veren olmazsa, istedikten sonra bulmasını bildiğimizi de gösteririz. Ama bundan daha sonra söz açacağız, sırayı bozmayalım. Şimdi o zavallı, yüzüstü bırakılmış, biraz önce, yazık ki, aslı yabancı olan saygıdeğer bir vatandaşımızın deyişiyle "arka avludaki, pabuçsuz" çocuğa dönelim. Tekrar ediyorum, sanığın savunmasında da beni en önde göreceksiniz! Ben hem savcıyım, hem savunucu! Biz de çocukluğun, aile yuvasının insan tabiatında yarattığı etkileri değerlendirebiliriz… Aradan zaman geçiyor, çocuk delikanlı, genç erkek, subay oluyor. Yaptığı

taşkınlıklar, düello yüzünden koca Rusya'mızın sınırda, en ıssız köşelerinden birine gönderiliyor. Görevine devam ederken sefahatten de geri durmuyor. Yaşadığı hayata para dayandırmak mümkün değildir! Babasıyla hayli tartışmadan sonra altı binde uzlaşıyorlar: bunun, son altı bin olması şartıyla para gönderiliyor. Şuna da dikkat buyurun, sanık bir senet veriyor ve yazdığı bir mektupla geri kalan paradan vazgeçerek babasıyla miras davasının bu altı binle halledildiğini bildiriyor. Bulunduğu yerde karakteri ve kültürü yüksek bir genç kızla karşılaşıyor. Bu konuya ait ayrıntılara yeniden girmeye çekiniyorum. Az önce hepimizin gözleri önüne bir şeref ve fedakârlık tablosu serildi. Düşüncesiz, sefih bir gencin gerçek yüksek bir ruhun önünde eğilmesi bize son derece sevimli göründü. Ama hemen ardından aynı duruşma salonunda, hiç beklemezken bir de madalyonun ters tarafını gördük. Gene de bunun neden böyle olduğu üzerine tahminlerde bulunmak için cesaretim yok, tahlillerden de kaçınacağım. Ama böyle olması için elbette sebepler vardı. Nişanlısı, ne zamandır içinde sakladığı isyan gözyaşlarıyla kendisinin belki de ihtiyatsız, taşkın, ama iyilikçi, asil hareketi için herkesten önce onu bu gencin aşağıladığını söylüyor. Herkesten önce nişanlısının yüzünde alaylı bir gülümseme görmüş; oysa genç kız böyle bir küçümsemenin yalnız ondan gelmesine dayanamazdı. Sanık, nişanlısının ihanete varana kadar her şeye dayanacağından emin olduğu için aldatmıştı onu. Genç kız bunu bile bile ona üç bin ruble teklif ediyor, parayı verdiğini apaçık belli ediyor. Ayıplayan, deneyici bakışı sessizce, "Bakalım, bunu kabul edecek kadar hayasız mısın?" diyor ona… Erkek yüzüne bakıyor, düşüncelerini, huzurunuzda da açıkladığı gibi, bir bir anladığı halde verilen üç bini kabulleniyor ve yeni sevgilisiyle iki günde altından girip üstünden çıkıyor! Neye inanacağız şimdi? İlk masala, varını yoğunu başkasına feda ederek erdem önünde eğilen bir asalet hamlesine mi, yoksa madalyonun bu derece iğrenç olan tersine mi? Hayatta gerçek daima iki çelişmenin ara yerindedir, ama bu sefer hiç de öyle değil. İhtimal, birinci defa içten bir yücelikle hareket ederken ikincisinde de aynı derecede samimiyetle alçalmıştı. Sebep? Buna sadece tabiatındaki Karamazov'lara has sınırsızlığı sebep saymak gerektir; buna getiriyorum zaten. Bu tip insanların içinde her türlü çelişme yer bulabilir. Bir anda üstteki en yüce idealler sonsuzluğuyla dipteki en adi, çirkef dolu uçurumu seyredebilirler. Karamazov ailesini yakından inceleyen genç tanık Bay Rakitin'in demin açıkladığı parlak düşünceyi hatırlayalım: "Bu çeşit dizginsiz, alabildiğine taşkın tabiatlar için

düşmenin alçaklığı en yüksek asalet duyguları kadar şiddetli ihtiyaçtır.” Evet doğru, onlar bu tabii olmayan karışıma aralıksız ihtiyaç duyarlar. Evet efendim, aynı anda iki çelişme göklerin enginliği ve çirkef uçurumu; bunlar olmayınca bedbahtız, yaşamamızın tadı yok. Genişiz, anayurdumuz koca Rusya’mız gibi genişiz, içimize her şeyi sindirir, her şeyi barındırırız! Sayın jüri üyeleri, söz üç bin rubleye gelmişken burada müsaadenizle konunun biraz ilerisine geçeceğim. Düşününüz, bu adam parayı bu derece rezilleşerek ele geçirdikten sonra hemen o gün güya kendinde yarısını ayırabilecek güç buluyor: bezden bir keseye dikerek, çeşitli istek ve ihtiyaçlarına rağmen dokunmadan boynunda taşıyacak kadar irade gösterebiliyor. Ne meyhanelerde içki âlemlerinde, ne rakibi olan babasından sevgilisini kaçırmak için gerekli parayı arayıp şehirde kim bilir nerelere, kimlere başvururken boynundaki keseciğe el sürmemiş. Oysa sevgilisini bu kadar kıskandığı ihtiyardan kaçırmak için keseciğini açmalıydı. Evde yavuklusuna bekçilik edip “Seninim!” demesini beklemeli, sonra bu meşum havadan sıyırıp kaçırmalıydı onu. Ama öyle olmadı, koynundaki kutsal şeye dokunmadı: bahanesi de neydi? İlkin, söylediğimiz gibi, ona “Seninim, istediğin yere götür beni!” diyecekleri zaman elinde bunu yapacak imkânı olmalıydı. Ayrıca, bunu bastıran sanığın deyişiyle öbürünün yanında hiç kalan bir bahanesi daha var. Bu parayı üzerinde taşıdıkça, “Alçağım, ama hırsız değilim,” diyor. “Çünkü her an, hakaret ettiğim nişanlıma giderek, hileyle kendime mal ettiğim paranın kalan kısmını önüne bırakıp, bak, paranın yarısını yedim, iradesiz, ahlaksız, hatta istersen, alçağın biriyim… (Sanığın sözlerini tekrarlıyorum) alçak, ama hırsız değilim, olsaydım kalan parayı da ilk yarısı gibi cebime atar getirmezdim! diyebilirdim.” Ne garip bir açıklama! Ruh bakımından son derece zayıf olan bu adam üç binin çekiciliği karşısında bunca rezaleti kabullenmeye razıydı da, bir yandan da parayı hiç dokunmadan boynunda taşıyacak bir irade gösteriyor! Tahlile çalıştığımız karaktere uygun mu bu? Asla değil. Müsaadenizle size böyle bir halde, parayı gerçekten keseciğe dikmeye karar veren gerçek Dmitri Karamazov’un nasıl hareket edeceğini söyleyeyim. Bu paraya istek duyduğu ilk anda, mesela, paranın ilk yarısını birlikte yediği yeni sevgilisinin gönlünü yapmak için keseciği hemen sökecek, içinden ilk defa diyelim ki yüz ruble kadar alacaktı. Çünkü üç binin tastamam yarısını, bin beş yüzünü saklamak şart değildi, bin dört yüz de olabilirdi. Bununla da, “Bin dört yüz ruble getirdim. Alçaldım, ama hırsız değilim,” denebilirdi. Bir süre sonra keseciğe yeniden el atacak, ikinci yüzlüğü çekecekti.

Ardından üçüncüyü, dördüncüyü… Ayı bitirmeden sonuncu yüzlükten öncekini çekecekti. “Yüz ruble de götürsem aynı kapıya çıkar: alçağım, ama hırsız değilim; yirmi dokuz yüzlüğü üfürdümse de birini geri getirdim!” Ama o sondan öncekini de tüketince kalan yüzlüğe bir bakacak, “Şuncağızı götürmeye değer mi ki! Hadi onun da icabına bakalım!” deyiverecekti. Bizim bildiğimiz gerçek Karamazov böyle hareket ederdi. Kesecik masalı da gerçeğe o kadar aykırı ki, kuyruklu yalanın bundan sunturlusu olamaz. Akla sığacak gibi değil bu. Ama buna döneceğiz daha.

Savcı, ilk soruşturmanın mal yüzünden tartışmalarını, baba oğul aile münasebetlerine ait bilgileri sıraladı, bütün bunlardan miras bölüşmesinde kimden kime hak geçtiğini tespite imkân olmadığı sonucuna vardı. Sözü üç bin rublenin Mitya’nın kafasında bir sabit fikir halini alıp almadığını tespit için yapılan tıbbi muayeneye getirdi.

VII

Olayın Ardındaki Hikâye

— Bilirkişi hekimler bize sanığın akli melekelerine tam olarak sahip bulunmadığını ispata çalıştılar. Ben, aklı başında olduğu noktasında ısrar ediyorum. Ama işin kötüsü de bu: gerçekten aklını yitirmiş olsa belki de şimdikinden daha akıllı olurdu. Marazi halini ancak, güya sanığın babasının hileye saptığı o üç bin ruble konusunda kabul edebilirim. Sanığın bu paradan her söz açılıştaki taşkın öfkesi belki delilikten daha basit bir açıklama şekli bulabilir. Ben kendi hesabıma, genç doktorun, sanığın akli noksanlığı bulunmadığı, sadece sinirli, hiddetli olduğu yolundaki düşüncesine katılmaktayım. Bütün mesele de burada zaten: sanığın o sürekli ve aşırı hiddeti üç binden falan gelmiyordu, kızgınlığını körükleyen özel bir sebep vardı. Bu sebep, kıskançlıktı!

İppolit Kiriloviç sanığın Gruşenka'ya karşı meşum aşkını etraflı olarak açıkladı. Olayı anlatmaya, sanığın genç kadına (sanığın söyleyişiyle) "dayak atmaya gittiği halde", yenilgiye uğrayarak dizlerinin dibinde kaldığı noktadan başladı.

— Bu, bir aşkın doğuşuydu. Bu kadını aynı zamanda sanığın ihtiyar babası da görüyor. Garip ve kötü bir rastlantı; eskiden de görüp tanıdıkları bu kadına karşı ikisinin kalbinde de engel nedir bilmeyen Karamazov aşkı aynı anda doğuverir. Kadının bu konuda itirafı var elimizde: "Ben ikisiyle de alay ettim," diyor. Evet, durup dururken ikisiyle de alay etmeyi canı çekmiş… O zamana kadar aklından bile geçmezken birden esmiş, ikisini de dizlerinin dibine serivermiş. Paraya Tanrı gibi tapan ihtiyar, evine bir tek gelişi için üç bini gözden çıkarıyor, sonra da çılgınlığı aile adıyla birlikte varını yoğunu vermeyi büyük saadet saymaya kadar vardırıyor. Tek isteği, kadının nikâhlı karısı olmayı kabul etmesidir. Elimizde bunları doğrulayan sağlam deliller var. Sanığa gelince, yaşadığı facia önümüzde… Ama ne diyelim, bu da genç kadının "oyunuymuş…" Fındıkçı, zavallı delikanlıya umut bile vermemiş. Umuda, gerçek umuda, son anda, diz çökmüş rakibi olan babasının kanına bulanmış ellerini onu hırpalayan kadına uzattığı anda kavuşmuş; o durumda da yakalandı zaten. Tevkif sırasında bu kadın içten bir pişmanlıkla "Beni de, beni de beraber sürün, onu bu hale getiren benim; en büyük suçlu benim!" diye yakınıyordu. Bu davayı kaleme almayı üzerine alan kabiliyetli bir genç, demin bahsettiğim Bay Rakitin kısa, tipik birkaç

çizgiyle bakınız bu kadının karakterini nasıl belirtiyor: “Erken bir hayal kırıklığı, erken aldatılma ve düşme; iğfal eden nişanlının terk edişi, sefalet, namuslu ailenin bedduası ve sonunda zengin bir ihtiyarın himayesine giriş… Kadın şimdi bile onu velinimeti saymaktadır. Belki çok iyi nitelikleri olan genç kalbi daha pek erken nefret kaplamış. Menfaatçı, para biriktirmeye hırslı, alaycı, topluma karşı kinci olmuş!” Bu karakterde bir kadının iki erkeği alaya alışının sadece oyun, kötü bir oyun olduğu kolayca anlaşılır. Sanığı hep o ayda, umutsuz aşkın, manevi düşüşün, nişanlıya ihanet ve şerefine emanet edilen paranın üstüne oturma ayında ayrıca dinmek bilmeyen bir kıskançlık da kudurtmaktadır; hem de kime, öz babasına karşı! İşin acı yanı, çılgın ihtiyar abayı yaktığı kadını oğlunun annesinden kalan mirastaki hakkı üç binle ayartıp baştan çıkarmaya çalışır. Evet, hak veriyorum, böyle bir duruma dayanmak imkânsızdı! İnsanın bilincini kaybetmesi işten değildir bu halde. Mesele parada değil, saadetinin iğrenç bir hayasızlıkla, tamamen kendine ait bir vasıta ile yıkılmaya çalışılmasında!

Daha sonra İppolit Kiriloviç, sanığın içinde babasını öldürme düşüncesinin yavaş yavaş nasıl doğduğuna geçti, bunu olaylarla belirtti.

— Başlangıçta sadece meyhanelerde avazımız çıktığı kadar bağırıyoruz, tam bir ay boyunca bağırıyoruz. Doğrusu insanlara karışmayı, çevremize her şeyi, en kötü, en tehlikeli düşüncelerimizi bile açmayı severiz. İçimizdekini başkalarıyla paylaşmayı sever, başkalarının da sevgimize karşılık vermesini, kaygılarımızla, üzüntülerimizle ilgilenmesini, huyumuza suyumuza gitmesini isteriz. Bu olmazsa köpürür, bir meyhanenin altını üstüne getiririz. (Emekli yüzbaşı Snigirev hikâyesine geliyordu.) Sanığı olay içinde görüp duyanlar babası hakkında savurduğu tehditlerin ondaki azgınlıkla gerçekleşebileceğini düşünüyorlardı.

Savcı burada ailenin manastırdaki toplanışını, Alyoşa ile konuşmaları, sanığın öğleden sonra babasının evine zorla girdiği, çirkin zorbalık sahnesini anlattı. Sonra,

— Sanığın o sahneye kadar babasını öldürmek için önceden tasarlanmış kesin bir planı olduğunu iddia edemem, diye devam etti. Gene de elimizde, böyle bir düşüncenin içinden birkaç kere geçtiğini, üzerinde durduğunu gösteren deliller, tanıklarımız ve sanığın itirafı da var. Şunu da açıklayayım ki, sayın jüri üyeleri, ben bugüne kadar cinayette tahammüt olup olmadığı

konusunda tereddüt içindeydim. Böyle bir tasarıyı içinden birçok defa geçirmişti, ama ne uygulama zamanı, ne de bunu hangi şartlar altında yapacağı kesin olarak belirlenmişti. Ama tereddüdüm ancak bugüne, Bayan Verhovtzeva mahkemeye o uğursuz belgeyi verene kadar sürdü. “Bu bir plan, cinayetinin programı!” diye haykırışını siz de duydunuz baylar. Bayan Verhovtzeva bedbaht sanığın “sarhoş” mektubunu böyle adlandırıyor. Gerçekten, bütün plan ve tasarılar bu mektupta toplanmış. Cinayetten iki gün önce yazılan bu mektuptan sanığın korkunç tasarısını yerine getirişinden iki gün önce yemin ederek, ertesi gün bir yerden para bulamazsa, yastığının altındaki kırmızı kurdeleli para zarfını almak için babasını öldürmeye karar verdiğini, “tek İvan gitse” diye kardeşinin oradan uzaklaşmasını beklediğini kesin olarak biliyoruz artık. Dikkat ediyor musunuz: “Tek İvan gitse…” Şu halde her şey düşünülmüş, tasarlanmıştır; zaten olayların seyri de tasarısına uyar şekildedir. Sanık imzasını inkâr etmiyor. Mektubu sarhoşken yazdığı söylenebilir; gene de bu hiçbir şeyi değiştirmez. Hatta ayıkken düşündüklerini sarhoşluğunda kâğıda döktüğü şeklinde yorumlanırsa önemi büsbütün artar. Ayıkken tasarlamamış olsa sarhoşluğunda yazamazdı. “Meyhanelerde gevezelik ederek niyetini neden açıklamış?” diyenler çıkacaktır. Bu işi yapanın sesi çıkmaz, içinde saklar her şeyi. Doğru, ama o, henüz plan, tasarı kurarken düşünceleri istek halinde, yeni yeni olgunlaşırken avazı çıktığı kadar bağırıyordu. Sonraları sesini kısmaya başladı. Mektubu yazdığı gece, Başkent Lokantası’nda içerken her zamankinin tersine durgun ve sessizdi, bilardo oynamıyor, bir kenara çekilmiş kimseyle konuşmuyordu. Sadece tüccarlardan birinin tezgâhtarını yerinden kovalamış, ama bunu adeta farkına varmadan, içkili yerlere girer girmez çıngar çıkarma alışkanlığıyla yapmıştı. Gerçi kesin kararını verdikten sonra şehirde, şurada burada fazla gevezelik ettiğini, tasarladığı şeyi yaptıktan sonra boşboğazlığının onu ele verebileceğini düşünmüştü. Ama olan olmuş, iş işten geçmişti; şimdiye kadar tökezlemeden gitmişti, bundan ötesi Allah kerimdi! Yıldızımıza güveniyorduk, baylar! Şunu da açıklamak zorundayım ki, meşum anı yaşamamak, bu işi kanla bitirmemek için büyük çaba göstermişti. Kendine has yazış tarzıyla, “Yarın rasgele para isteyeceğim, vermezlerse kan dökülecek…” diyor. Sarhoş haliyle yazdığını ayıkken harfi harfine yerine getirdi.

Daha sonra İppolit Kiriloviç, Mitya'nın cinayet işlemeden önce para bulmak için çabalarını bir bir anlatmaya başladı. Samsonov'da olan biteni, Lyagavıy'a gidişini, hepsini belgelere dayanarak anlattı.

— Yorgun argın, alaya alınmış, bu yolculuğu yapmak için saatini satarak (hem de güya, evet güya üzerinde bin beş yüz ruble taşırken) şehirde bıraktığı sevdiği kadının o yokken Fyodor Pavloviç'e gideceği düşüncesiyle kıskançlıktan kıvrana kıvrana sonunda şehre döndü. Tanrıya şükür, sevgilisi Fyodor Pavloviç'e gitmemişti. Bu defa onu kendi eliyle koruyucu Samsonov'un evine bırakıyor. Garibi şu ki, Samsonov'a karşı kıskançlığımız yok; bu işin psikolojik yönünün en tipik özelliği de bu! Daha sonra "arkada"ki gözleme yerine koşuyor, orada Smerdyakov'u sara tuttuğunu, öbür uşağın hastalandığını öğreniyor. Hareket alanı serbesttir, mahut işaretler de elinde olduğuna göre, fırsat bu fırsat! Gene de isteğine karşı koymaya çalışıyor; hepimizin çok saydığımız, bir süre için aramızda bulunan Bayan Hohlakova'ya gidiyor. Haline çoktandır acıyan bu bayan gayet yerinde, son derece akıllıca öğüt veriyor: sefahatini, uygunsuz aşkını, meyhane âlemlerini, gençlik gücünü boşa harcamayı bırakıp Sibirya'ya altın aramaya gitmesini salık veriyor. "Taşan gücünüz, maceraya susamış romantik tabiatınız orada yatışır," diyor.

Savcı, konuşmanın Hohlakova'da yarattığı sonucu anlattıktan sonra sözü sanığın, Gruşenka'nın Samsonov'da olmadığını öğrenince, kadının onu aldatarak Fyodor Pavloviç'e gittiği düşüncesiyle geçirdiği kıskançlık buhranına getirdi. Kötü bir rastlantı üzerinde dikkatle durarak,

— Hizmetçi kız ona, yavuklusunun Mokroye'de "ilk göz ağrısıyla" olduğunu söyleseydi bir şey olmazdı. Fakat kızcağız korkudan şaşkına döndü, yemini basmaya başladı; sanığın onu o anda haklamamasını, kendisine ihanet eden sevgilisinin peşinden soluksuz yetişmeye çalışmasına vermeliyiz. Ama dikkat buyurun: hiddetten kendini kaybettiği halde pirinç havanelini almayı unutmamıştır. Neden havaneli de, doğru dürüst bir silah değil? Öyle ya, bir aydır kafamızda sadece bu vardı, hazırlıklar yapıyorduk. Tabii, silah olarak kullanılabilecek bir şey görür görmez üzerine atıldık… Buna benzer bir nesnenin silah vazifesi görebileceğini tam bir aydır tasarlıyorduk. Böylece melun havanelini isteği dışında, şuursuz olarak kapmamıştır o. İşte şimdi babasının bahçesinde; meydan onun, tanık yok, ıssız gece, karanlık ve alabildiğine kıskançlık… Sevgilisinin belki de o anda

rakibinin kolları arasında onunla alay ettiği şüphesi soluğunu kesiyor. Şüphe de değil, şüphenin sözü mü olur artık; yalan, aldatma gün gibi açık. İşte o odada, aydınlık odada, paravananın arkasında! Bedbaht adam pencereye seğirterek gayet efendice içeri bakıyor, sonra boyun eğerek, elinden kaza çıkmasın diye usul usul uzaklaşıyor oradan… Bizi buna inandırmaya çalışıyorlar, sanığın tabiatını, içinde bulunduğu ruh halini bilen bizleri! Olaylar bize sanığın ruh halini açıkça gösteriyor; hele "işaretler" de elindeyken içeri dalmaması mümkün müydü?

"İşaret" konusuna gelince İppolit Kiriloviç bir süre suçlamayı bıraktı, sözü Smerdyakov'a getirdi. Bu konuyu ele almayı Smerdyakov üzerindeki şüpheleri dağıtmak için gerekli saymıştı. Bunu o kadar canla başla yaptı ki, hepsi Savcının bu düşünceyi umursamaz göründüğü halde üzerinde epey durduğunu anladılar.

VIII

Smerdyakov Konusu

— Böyle bir şüphe nereden çıktı? sorusuyla söze başladı İppolit Kiriloviç. Öldürenin Smerdyakov olduğunu ilk bağıran, tevkif edildiği sırada bizzat sanık olmuştu. Gene de ilk andan duruşmanın şu safhasına kadar suçlamayı doğrulayacak tek bir delil, hatta delile benzer akla uygun tek bir durum gösteremedi. Bu suçlamayı ancak sanığın iki kardeşiyle Bayan Svetlova doğruluyor. Fakat sanığın ortanca kardeşi şüphesini yalnız bugün, hastayken, tam bir akıl dengesizliği, humma buhranı içindeyken açıklıyor. Geçmiş iki ay süresince ağabeyinin suçluluğunu kabul ettiğini kesin olarak biliyoruz, bunu yanıltmaya çalışacak en ufak bir çabası yoktu. Ama bu noktaya bir kere daha döneceğiz. Sanığın küçük kardeşi demin, Smerdyakov'un suçluluğuna dair elinde hiçbir delil bulunmadığını, bunu sırf sanığın sözlerine ve "yüzündeki anlam"a dayanarak ileri sürdüğünü kendisi söyledi. Evet, bunu iki defa tekrarladı bize sanığın kardeşi. Bayan Svetlova onu da bastırdı: "Sanık size ne derse inanın; yalan söyleyecek adam değildir o…" Sanığın durumuyla çok yakından ilgili bu üç kişinin Smerdyakov'a karşı bütün delilleri bundan ibaret. Smerdyakov'dan şüphelenilmesi ne derece yerindedir; onun böyle bir cinayeti işlemiş olması düşünülebilir mi?

İppolit Kiriloviç, "delilik buhranında" hayatına kıyan Smerdyakov'un karakterini birkaç çizgiyle belirtmeyi gerekli saydı.

— Bu aklı kıt, derme çatma bir şeyler okumuş adamın zihni ona telkin edilen bazı felsefi düşüncelerle büsbütün karışmıştı. Ölen efendisi, belki de babası Fyodor Pavloviç'in derbeder yaşayışında kendisine düşen bazı ödevler üzerine yepyeni görüşler, efendisinin ortanca oğluyla çeşitli, oldukça tuhaf felsefi konuşmalar onu allak bullak etmişti. İvan Fyodoroviç, belki can sıkıntısından ya da daha oyalayıcı bir uğraş bulamadığı için, alay etmek ihtiyacıyla Smerdyakov'la adeta istekle konuşurdu. Efendisinin evinde bulunduğu son günlerdeki ruh halinden kendisi bahsetmişti bana. Ama buna başkaları da tanıklık ediyor: bizzat sanık, kardeşi, hatta uşak Grigori… Yani onu yakından tanıyanların hepsi… Sarası yüzünden Smerdyakov "tavuk gibi ödlekti…" "Yere kapanarak ayaklarımı öperdi…" Sanık, bu gibi açıklamaların lehine olmayacağını henüz kavrayamadığı zamanda söylemişti bunu bize. Kendine has bir dille, "Saralı tavuk," derdi

Smerdyakov için. Sanık onu sırdaş olarak seçiyor (bunu da kendisi söyledi) ve öylesine korkutuyor ki, adamcağız ona casusluk, gammazlık etmeye razı oluyor sonunda. Böylece efendisine ihanet ediyor: sanığa para zarfının yerini ve beyin yanına gitmek için gerekli işaretleri anlatıyor. Başka çaresi de yoktur! Soruşturmada, ödünü patlatan eziyetçisinin tevkif edildiğini, ona bundan sonra bir şey yapamayacağını bildiği halde karşımızda tir tir titreyerek, “Öldürecekti Dmitri Fyodoroviç beni, mutlaka öldürecekti!” diyordu. “Her an benden şüpheleniyordu. Korkudan karşısında suçsuzluğumu gösterip canımı kurtarmak için, tek fazla öfkelenmesin diye, her bildiğimi açıyordum…” Smerdyakov’un ağzından çıktığı gibi not ettim sözlerini: “Bana bağırmaya başladı mı ayaklarına kapanırdım…” Yaratılıştan dürüst bir delikanlı olduğu için efendisinin güvenini kazanmıştı. Fyodor Pavloviç, Smerdyakov’un ne kadar namuslu olduğunu düşürdüğü parayı ona geri verdiği zaman anlamıştı. Velinimetine son derece bağlı olan zavallı Smerdyakov, efendisine ihaneti yüzünden kim bilir nasıl bir pişmanlık içindeydi? En büyük ruh doktorlarının müşahedelerine göre, saralılarda kendilerini suçlandırma bir tutkunluk halindedir. Bir şeye, bir kimseye karşı suçlulukları yüzünden ölçüsüz bir suçu büyütürler ya da yoktan suçlar, cinayetler yüklenirler. Smerdyakov da korku, tehdit yüzünden gerçekten suçlu oluyor. Ayrıca, gözü önünde geçen olayların gitgide kötü bir sonuca doğru gittiğini görüyor. Fyodor Pavloviç’in ikinci oğlu İvan Fyodoroviç felakete pek yakın günlerde Moskova’ya giderken Smerdyakov ona vazgeçmesi için yalvarmış, ama her zamanki tabansızlığı yüzünden korku ve kuşkularının sebeplerini kesin bir şekilde açıklamamış, birtakım imalarla yetinmiş, bunları da anlayan çıkmamış. Şunu söyleyelim ki, Smerdyakov, İvan Fyodoroviç’i kendine göre bir korunma aracı, bir çeşit sigorta sanıyordu. O evdeyken hiçbir felaket olamazdı. Dmitri Karamazov’un “sarhoş” mektubundaki “İvan gitse, öldüreceğim ihtiyarı…” sözlerini hatırlayın. Şu halde İvan Fyodoroviç’in varlığı herkes için evde bir huzur, nizam garantisiydi. O gidince, Smerdyakov hemen bir saat sonra sara nöbetine yakalandı. Bunu pek tabii saymak gerekir. Korku ve umutsuzlukla ezilen Smerdyakov son günlerde sara nöbetinin yaklaştığını zaten hissediyordu. Eskiden de iç sarsıntıları, büyük kederler geçirince bu başına geliyordu. Buhranın geleceği gün ve saat kesin olarak bilinmemekle beraber nöbete yakalanacağını önceden kestirebilir. Bunu tıp da kabul ediyor. İvan Fyodoroviç evden ayrılır ayrılmaz, Smerdyakov adeta öksüzleşiyor, kendini kolu kanadı kırılmış hissediyor… Mahzene inerken kafasından, “Acaba

nöbet gelir mi, gelmez mi? Ya şimdi burada geliverirse?" diye geçmektedir. Bu kuşkulu, sıkıntılı hava içinde sara nöbetlerinde öteden beri olduğu gibi bir yumru boğazını tıkıyor, Smerdyakov kendinden geçerek yuvarlana tekerlene mahzenin dibine düşüyor. Bu çok tabii kazada şüpheyi çeker bir hal, hastalığın taklit olduğunu belirten işaret görenler var! Ama bunu mahsus yapmışsa, hemen karşımıza çıkan bir soru var: sebep? Neyi hesaplayarak, ne maksatla? Tıp bilgisini bir yana bırakıyorum; bilimin yalan söylediğini, doktorların gerçeği düzmeceden ayırt edemediğini kabul ediyorum. Ama şu sorumu cevaplayın lütfen: yalandan böyle bir şey yapmasının sebebi ne olabilir? Cinayeti tasarlarken bu buhranla evdekilerin dikkatini çekmek için mi? Bakın sayın jüri üyeleri, Fyodor Pavloviç'in evine cinayet gecesi beş kişi girip çıkmıştı: ilkin Fyodor Pavloviç kendisi, ikincisi, az kalsın o da bir cinayete kurban gidecek olan uşağı Grigori, üçüncü olarak Grigori'nin karısı Marfa İgnatyevna girmişti, ama onu efendisinin katili olarak düşünmek bile insana utanç veriyor. Geriye iki kişi kalıyor: sanıkla Smerdyakov. Sanığın katil olmadığı iddiasına göre, Fyodor Pavloviç'i Smerdyakov'un öldürmesi gerekir. Başka şık yok, başka bir katil bulmak mümkün değil… Demek dün intihar eden zavallı meczuba yapılan bu "kurnazca", olağanüstü suçlamanın dayanak noktası da bu! Sadece başkasını bulmak mümkün olmadığı için. Şüphelenecek altıncı bir kişi olsa, eminim, sanık Smerdyakov'dan bahsetmeye utanır, o altıncı kimseyi gösterirdi, çünkü Smerdyakov'u cinayetle suçlamak saçmalıktan başka bir şey değildir. Baylar, bırakalım şu psikolojiyi, tıbbı, hatta sağduyuyu da; sadece olaylarla ilgilenelim, olayların bize ne gösterdiğine bakalım. Smerdyakov öldürmüştür, ama nasıl? Yalnız başına mı, sanıkla birlikte mi? İlkin, Smerdyakov'un cinayeti tek başına işlemiş olması ihtimalini ele alalım. Bunu elbette bir maksatla, bir çıkar gözeterek yapmıştır. Sanığımızı tahrik eden kin, kıskançlık gibi sebepler Smerdyakov için düşünülemeyeceğine göre, o bu cinayeti para için işlemiş olabilirdi; zarfa koyarken gördüğü efendisinin üç binini almak için… Sonra da aklında cinayet işlemek olduğu halde gidip başka birisine, hem de bu işle gayet yakından ilgilenen sanığa, paraya ve kapı işaretlerine ait ne biliyorsa açıklar: zarfın nerede olduğunu, üzerinde ne yazıldığını, neyle bağlandığını; en önemlisi, beyin yanına girmeye yarayan "işaretler"i bir bir anlatır. Kendisini ele vermek için mi yapar bunu? Yoksa parayla zarfı ele geçirmek için bir rakip peşinde midir? Ama bana diyecekler ki, korkusundan söylemiştir bunları. Olacak iş mi bu? Bu kadar küstahça, canavarca bir plan

kurup gerçekleştirecek bir kimse dünyada kendinden başkasının bilmediği, söylemese, sonsuzluğa kadar kimsenin ruhunun duymayacağı bilgileri açıklar mı? İlle bir havadis vermek zorundaysa yalan söyler, uydururdu bir şeyler, ama gene de bunları açıklamazdı. Tekrar ediyorum, sadece para işini açmadan öldürüp zarfı cebine atmış olsaydı, hiç olmazsa hırsızlık kastıyla cinayet işlediği öne sürülemezdi; çünkü bu parayı ondan başka gören, evde varlığını bilen yoktu. Cinayet ona ancak başka bir sebeple yüklenebilirdi. Fakat şimdiye kadar öyle bir sebep gören de olmamıştı: Efendisi onu seviyor, güven duyuyordu. Bu durumda zan altında kalacak son kimse o olacaktı. Daha başlangıçta böyle bir suçu işlemek için sebepleri olan, bunları sakınmadan, bağıra bağıra ilan eden öldürülenin oğlu Dmitri Fyodoroviç akla gelecekti. Smerdyakov, efendisini öldürerek soyacak, öldürülenin oğlu suçlanacaktı; katil Smerdyakov daha ne isterdi! Ama cinayeti tasarlayan Smerdyakov bunu yapmadan önce para, zarf ve işaretler meselesini oğula anlatıyor, akla sığar mı bu? Smerdyakov'un tasarladığı cinayet günü geliyor, sara nöbeti taklidiyle bodruma yuvarlanıyor; ne diye? İlkin uşak Grigori, Smerdyakov'un buhranı yüzünden yapmayı tasarladığı tedaviden vazgeçerek ev bekçiliğine baksın diye… Ayrıca, güvendiği gözcüsünün yokluğunu gören bey, oğlunun baskınından korkarak korunma tedbirlerini artıracaktı. En önemlisi de, Smerdyakov geçirdiği buhrandan bitkin halde, her gece yalnız başına yattığı, ayrı girişi çıkışı bulunan mutfağa yatırılmayacaktı. Sara nöbetlerinden sonra onu öteden beri, beyin ve pek merhametli Marfa İgnatyevna'nın kararıyla kulübenin öbür ucunda Grigori'lerin odasında ve karı kocanın yatağından üç adım ötede bir bölmeye yatırırlardı. Orada yattığı yerde hasta taklidini daha iyi yapabilmek için boyuna inleyerek karı kocayı bütün gece uyutmayacaktı. (Grigori ile karısının tanıklığından böyle anlaşılmıştı.) Bütün bunları daha sonra rahatça kalkıp efendisini öldürmek için mi yapıyor? Hasta taklidini şüpheyi kendinden uzaklaştırmak için yaptığını söyleyenler olacak. Parayı, işaretleri sanığı kışkırtmak için —o gelsin öldürsün diye— haber vermiş olabilir… Öldürüp parayla beraber giderken, belki gürültü patırtı çıkarıp, tanıklık edecek kimseleri uyandıracak. İşte Smerdyakov da o zaman kalkıp oraya gidecek; gidip de ne yapacak? Efendisini ikinci defa öldürüp artık gitmiş parayı ikinci defa almak için mi? Gülüyorsunuz baylar, değil mi? Böyle ihtimallere yer vermek zorunda kaldığım için utanıyorum, ama ne yaparsınız, sanığın iddiası bu! "Ben Grigori'yi yere yıktım, gürültü ederek evden çıktım. Ondan sonra Smerdyakov kalkmış, oraya giderek babamı

öldürüp soymuş…” Ne dersiniz buna? Her şey bir yana, Smerdyakov bütün bunların olacağını peşin peşin, eliyle koymuş gibi nereden bilebilmişti acaba? Hiddetten gözü kararmış oğulun giriş işaretlerini filan hep bildiği halde sadece pencereden içeri saygıyla bakıp, ganimeti Smerdyakov’a bırakarak gerisin geriye döneceği nasıl akla gelebilir? Ciddi olarak soruyorum baylar: Smerdyakov’un suçu işlediği anı gösterebilir misiniz bana? Bunsuz suçlamaya imkân yoktur. Belki sara nöbeti yapmacık değil, gerçekti. Hasta birden ayılıp bir çığlık duyuyor, dışarı çıkıyor, sonra? “Gidip vurayım beyi,” diyor. Peki, o ana kadar baygın yattığı halde orada olan biteni nasıl öğreniyor? Yo baylar, hayalciliğin de bir sınırı olmalı. Belki daha da derine dalmak taraflısı olanlar, “Ya ikisinin arasında bir anlaşma varsa, birlikte öldürüp parayı paylaşmışlarsa?” diye düşünebilirler. Evet, gerçekten dikkate değer bir şüphe. Biri bütün işi üzerine alarak cinayet işliyor, suç ortağı sara taklidi yaparak sırtüstü yatıyor, herkesi, efendisini, Grigori’yi telaşa vermek için tabii… Güzel ama, iki suç ortağının böyle çılgınca bir plana başvurmalarının sebebi ne olabilir? Belki de Smerdyakov bu işte sadece pasif bir rol oynamıştı. Korkutulduğu için yalnızca cinayete engel olmamayı kabul etmiş, ama efendisinin öldürülmesine imdat çağırmadan, karşı koymadan razı olmakla suçlu sayılacağını tahmin ederek Dmitri Karamazov’dan önceden, cinayet işlenirken sara nöbeti geçiriyormuş gibi yatakta kalması için izin istemişti: “Sen bildiğin gibi vur, kes ama beni bu işe karıştırma…” gibilerden. Böyle de olsa, sara buhranı evde epey telaş uyandıracaktı, Dmitri Karamazov bunu kolay kolay göze alamazdı. Diyelim ki razı olmuştur; o zaman gene katilin doğrudan doğruya Dmitri Karamazov olduğu ortaya çıkıyor. Smerdyakov sadece kendi halinde bir suç ortağı, hatta suç ortağı da değil, korkudan, isteği dışında olanlara göz yuman bir kukladan ibaret oluyor. Gerçek bu olsaydı, mahkemenin bu durumu fark etmemesine imkân yoktu. Oysa ne görüyoruz? Sanık tevkif edilir edilmez hemen her şeyi Smerdyakov’un üstüne atıyor, yalnız onu suçluyor. Suç ortağı olarak değil, doğrudan doğruya, tek suçlu olarak. Güya yalnız başına yapmış; vurmuş, soymuş, hepsi onun marifetiymiş! Ortakların ilk adımdan birbirlerine suç yıkması garip değil mi? Hem de bunun Karamazov için ne büyük bir tehlike gizlediğine dikkat buyurun: baş katil o, öteki önemsiz yardakçı, kulübenin bir bölmesinde kendi başına yatarken şimdi bütün suç omuzlarına yükleniyor. Öyle ama, ya o, yatan, kızar da kendini korumak için gerçeği, yani “Bulaştık ama öldüren ben değilim; korku belası göz yumdum,”

deyiverirse? Smerdyakov da mahkemenin suçluluğunun derecesini derhal anlayacağını, cezasının, bütün suçu üstüne atmak isteyen gerçek suçlununkinden çok daha önemsiz olacağını kestirebilirdi. O zaman ister istemez itiraf edecekti. Oysa böyle bir şey olmadı. Smerdyakov, katil onu kesin olarak suçladığı, durmadan cinayeti tek başına onun işlediğini ileri sürdüğü halde aralarında ortaklığa dair tek bir söz söylememişti. Ayrıca, Smerdyakov soruşturmada, parayla zarfı ve işaretleri sanığa açıklayanın kendisi olduğunu, onsuz bir şey öğrenemeyeceğini söylemişti. Gerçekten, Dmitri Karamazov'la birlik ve suçlu olsaydı, sanığa verdiği bilgiyi soruşturmada böyle kolayca ortaya döker miydi? Tersine, inkâra saparak olayları değiştirmeye, önemini azaltmaya çalışırdı. Smerdyakov bunların hiçbirini yapmadı. Bunu ancak suçsuz, ortaklıkla suçlanmaktan korkmayan biri yapabilir. Sonunda, saranın verdiği marazi bir hayalcilik içinde kendini bu feci olayın etkisinden kurtaramayarak canına kıydı. Kendini asarken birkaç kelimelik bir mektup da bıraktı. Kendine has bir tarzda, "Kendi irade ve isteğimle hayatıma son veriyorum…" diye yazmıştı. Mektubuna, "Katil Karamazov değil, benim," diye ekleyebilirdi. Eklemedi, vicdanı ancak bu noktaya kadar mı rıza gösteriyor? Buraya, mahkemeye bir miktar para, üç bin ruble getirdiler. "Maddi deliller masasındaki zarftaydı bu para. Bunu dün Smerdyakov verdi bana…" dediler. Sayın jüri üyeleri, deminki acıklı manzarayı unutmadınız tabii. Olanları tekrarlayacak değilim. Yalnız bir iki noktayı hatırlatmaktan kendimi alamayacağım; bunlar en önemsiz gibi görünen, bu yüzden de kolayca akıldan çıkabilecek bazı ayrıntılar… İlkin, diyelim ki Smerdyakov parayı vicdan azabı duyarak vermiş ve kendini asmış. (Vicdan azabı olmasa parayı vermezdi.) Şüphesiz, İvan Karamazov'a, işlediği cinayeti dün gece ilk olarak açıklıyordu; İvan Karamazov da bunu doğruluyor. Aksi halde bu zamana kadar durumu açıklaması gerekirdi. Smerdyakov'un itirafta bulunduğunu kabul ettiğimize göre, suçsuz sanığın ertesi gün mahkeme huzuruna çıkacağını bildiği halde Smerdyakov niçin son mektubunda bize gerçeği olduğu gibi yazmamıştır? Paranın yalnız başına yeter delil olamayacağı gün gibi açık. Mesela ben ve bu salonda bulunan daha iki kişi bir tesadüfle iki hafta önce bir olay öğrenmiştik: İvan Fyodoroviç Karamazov eyalet merkezine bozdurmak üzere yüzde beş faizli beş bin rublelik iki tahvil göndermiş. Demek istiyorum ki, gerekince istenilen bir parayı bulmak daima mümkündür, getirilen üç bin rublenin de bir çekmeceden mi, yoksa bir zarftan mı alındığı yüzde yüz ispat edilemez. Ayrıca, İvan Karamazov dün, gerçek katilden

böyle önemli bir açıklamayı duyunca neden hiç telaşlanmıyor? Neden hemen, sıcağı sıcağına haber vermiyor? Sabaha kadar bırakmasının sebebi ne? Bütün bunları açıklamak güç değildir sanırım. Bir haftadır sağlığı iyice bozulmuş, doktorla yakınlarına birtakım hayaller gördüğünü, ölülerle karşılaştığını kendisi söylemişti, sonunda hastalıktan kendini kurtaramadı… Smerdyakov'un ani ölümünü duyunca birden şöyle düşünüyor: "Adam öldü nasıl olsa, suçu ona atarsam ağabeyimi kurtarırım. Param da var. Bir deste götürür, Smerdyakov'un ölürken verdiğini söylerim…" Diyeceksiniz ki, bu bir şerefsizlik, ölüye iftira etmek, kardeşi kurtarmak niyetiyle bile şerefsizliktir. Orası öyle ama, ya bunu bilinçsizce, gerçekten böyle olduğunu sanarak, uşağın ani ölümüyle aklını tamamen yitirdikten sonra düşünmüşse? Deminki sahneyi, adamın durumunu gördünüz. Karşınızda durmuş konuşuyordu, ama aklı neredeydi acaba? Hasta tanığın ifadesini bir belge, sanığın cinayeti işlemeden iki gün önce Bayan Verhovtzeva'ya yazdığı mektup takip etti. İçinde işlediği cinayetin ayrıntılı planı yazılıydı. Şu halde bizim bu planı ve hazırlayanları aramamıza ne gerek var? Her şey bu programa göre yapıldı, yapan da planı hazırlayandan başkası değildi. Evet, sayın jüri üyeleri, her şey "kitapta yazıldığı gibi" olmuştur. Biz de, babamızın penceresinden, hele yavuklumuzun içerde olduğuna kesin şekilde inandıktan sonra saygılı, ürkek bir biçimde bir bakıp geri çekilmedik, asla! Yo, manasız, gerçeğe aykırı bu. Sanık içeri girip işini bitiriverdi. İhtimal, bu hiddet anında, düşmanı ve rakibinin yüzünü görür görmez vurdu onu. Pirinç havanelini kaldırdığı gibi babasının başına indirdi; ardından, dikkatli bir aramadan sonra kadının orada olmadığına iyice inanınca, elini yastığın altına sokarak para zarfını çekmeyi ihmal etmedi. Maddi deliller masasındaki şu yırtık zarf işte… Bunları, bence son derece tipik bir nokta üzerine dikkatinizi çekmek için söylüyorum. Tecrübeli ya da maksadı sadece hırsızlık olan bir katil, zarfı yerde, ölenin yanı başında, sonradan buldukları gibi bırakır mıydı hiç? Cinayeti, hırsızlık kastıyla Smerdyakov işlemiş olsa, içinde para olduğunu yüzde yüz bildiği için zarfı kurbanının başucunda açmak zahmetine girmezdi. Para zarfa onun yanında konulup kapatılmıştı. Paketi olduğu gibi beraber götürse, hırsızlık olup olmadığı bile bilinemeyecekti. Şimdi sorarım size, sayın jüri üyeleri, böyle davranır mıydı Smerdyakov, zarfı yerde bırakır mıydı? Hayır, bu ancak bilincini kaybetmiş, ne yaptığını bilmeyen bir katilin, hırsız olmayan, şimdiye kadar bir şey çalmamış, hatta şimdi bile bunu hırsız gibi değil, kendine ait bir malı alır gibi alan birisinin işiydi. Dmitri Karamazov'un üç

bin hakkında sabit fikir haline gelmiş düşüncesi böyleydi. Zarfı eline geçirince, bunu ilk olarak gördüğü için, para olup olmadığını anlamak maksadıyla yırtar, parayla birlikte kaçar. Yerde bıraktığı zarfın, suçunun en büyük delili olduğunu aklından bile geçirmez. Çünkü bu Karamazov'dur, Smerdyakov değil. Düşünmemiş, kestirememiştir; düşünecek halde de değildir zaten. Kaçarken peşine düşen uşağın çığlığını duyuyor, uşak onu yakalayıp durduruyor ve o anda yediği havaneli darbesiyle yere yığılıyor… Sanık ona acıdığı için duvardan aşağıya atlıyor. Düşünün, uşağın yanına merhametinden, "Bir yardımım dokunabilir mi?" diye gittiğini ispata çalışıyor bize! Merhamet gösterileri yapacak zaman mıydı? Yaralının yanına koşmasının tek sebebi, cinayetin biricik tanığının sağ olup olmadığını anlamak içindi. Başka herhangi bir duygu, bir sebep akla sığmaz. Şuna dikkat edin, Grigori'yle uğraşırken yaralının başını mendiliyle siliyor, öldüğünü sanarak kanları bulaşmış halde, şaşkın şaşkın gene sevgilisinin evine koşuyor. Kanlar içinde olduğunu, bu yüzden hemen yakalanacağını nasıl düşünemiyor? Fakat sanık, üzerindeki kanların farkında olmadığını söylüyor; mümkündür bu, suçluların cinayet anında sık sık başına gelir. İlkin kurnazca bir hesap, sonradan da düşünce kıtlığı… Zaten o anda yavuklusunun nerede olduğundan başka düşüncesi yoktu. Nerede olduğunu bir an önce öğrenmek için evine koşuyor, orada hiç beklenmedik, olağanüstü bir haber alıyor: Sevgilisi, "ilk gözağrısı"nın yanına, Mokroye'ye gitmiştir!

IX

Bol Psikoloji. Doludizgin Troyka.

Savcının Konuşmasının Sonu.

İppolit Kiriloviç bütün sinirli hatipler gibi heyecanın verdiği bir sabırsızlıkla sırayı bozmamak için “ilk gözağrısı”yla epey oyalandı, bu konuda dikkate değer birkaç düşünce açıkladı.

— Yavuklusunu herkesten çılgınlık derecesinde kıskanan Karamazov şu “ilk gözağrısı” karşısında tamamen siliniyor. İşin garibi de, bu tepeden inme rakiple önceleri hiç ilgilenmemesi… Belki de buna adamın pek uzaklarda bulunması, Karamazov’un ise yaşadığı anın adamı oluşu sebeptir. Belki de onu uydurmadan ibaret sayardı… Ama kadının yeni rakibini saklaması, o günkü gibi onu atlatması bu tepeden inme rakibin hiç de hayal ürünü olmadığını, bu adamın hayatta Gruşenka’nın biricik umudu olduğunu açıkça gösteriyordu. Sanık bunu anlamakta gecikmedi, boyun eğdi. Her şeye rağmen, sayın jüri üyeleri, sanığın ruhunun, ondan hiç beklenmeyen bir özelliği üzerinde durmadan geçemeyeceğim. Görünüşte böyle bir duyguya hiç eğilimli olmayan sanıkta birden gerçek ihtiyacı, kadın saygısı, kalbin ve duyguların hakkını verme yatkınlığı belirdi. Hem de ne zaman, bu kadının yüzünden ellerini babasının kanına buladığı anda! Öç yolunun başlangıcında ruhunu ve bu dünyadaki hayatını mahveden bu adam, o anda ister istemez kendi kendine sormuştu besbelli: canından çok sevdiği varlık için şimdi ne değeri vardı, ne verebilirdi ona, “ilk gözağrısı”yla kıyaslanınca ne verebilirdi? Öteki, vaktiyle perişan ettiği kadına pişmanlığıyla, yeni bir aşkla, namuslu isteklerle, temiz, mutlu hayat vaatleriyle döndü; bunlara karşı o ne verebilirdi şimdi? Karamazov hepsini anlamış, işlediği cinayetle önündeki bütün yolları kestiğini, bundan sonra herkes gibi bir insan değil, sadece cezasını çekmeye mahkûm bir suçlu olduğunu açıkça görmüştü. Bu düşünce onu ezdi, mahvetti. Ansızın çılgınca bir plan beliriverdi önünde; içindeki Karamazov’luk bu güç durumdan sıyrılmak için onu bu tek ve meşum çareye doğru itiyordu, intihardı bu. Tabancalarını rehin bıraktığı Perhotkin’e koştu. Yolda koşarken babasının kanına buladığı elleriyle cebindeki parayı çıkarıyor: ona şu anda en gerekli olan şey de para! Karamazov ölecek, vuracak kendini Karamazov, bunu unutmayacaklar! Şairliğimiz boşa değil, ömrümüzü mum gibi iki ucundan boşuna yakmadık… “Ona, ona gideceğim. Orada öyle bir âlem yapacağım,

öyle bir âlem ki, yedi düvel parmak ısıracak. Vahşi çığlıklar, çingenelerin çılgınca şarkıları arasında taptığım kadının şerefine kadeh kaldırıp yeni mutluluğunu kutlayacağız. Sonra hemen oracıkta, dizlerinin dibinde kafamıza bir kurşun sıkıp hayatımıza son vereceğiz! Mitya Karamazov'u her hatırlayışında Mitya'nın onu nasıl sevdiğini düşünecek, acıyacak Mitya'ya…" Evet bir sürü poz, romantik delilikler, Karamazov'lara has vahşice taşkınlık ve duygulanmalar… Ama bunların yanı başında sanığın ruhunda başkaldıran, zihnini çekiçleyen, kalbine zehir akıtan bir şey daha var, bu onun vicdanı sayın jüri üyeleri, çektirdiği korkunç azaplar! Fakat tabanca her şeyi paklayacak, tabanca tek çıkar yol, başkası da yok! Ama bilmem ki Karamazov, orada ne olacağını hiç aklına getiriyor muydu? Hem Karamazov'un böyle Hamlet'çe, orada ne olacağını düşünmesi mümkün mü? Hayır, sayın jüri üyeleri, başkalarında Hamlet'ler, bizde henüz Karamazov'lar var, o kadar!

Burada İppolit Kiriloviç, Mitya'nın hazırlıklarını inceden inceye anlattı. Perhotkin'de, bakkal dükkânında, arabacılarla geçen sahneleri çizdi. Tanıkların doğruladıkları birçok söz, cümle ve hareketi tekrarladı. Çizilen manzara dinleyenler üzerinde büyük etki uyandırdı. En çok, olayların birbirlerine son derece uygun yürümesiyle ilgilendiler. Çığrından çıkmış, her şeye meydan okuyan bu adamın suçluluğu apaçıktı.

— Kendini korumayı da düşünmüyordu artık, diyordu İppolit Kiriloviç. İki üç kere az daha suçunu tamamen itiraf ediyordu, dilinin ucuna gelmişti… (Burada tanık ifadeleri okunmaktaydı.) Hatta arabacıya, yolda, "Bir katili götürüyorsun, haberin var mı?" diye bağırmıştı. Daha çoğunu söyleyemezdi, önce Mokroye'ye gidecek, şiirini orada tamamlayacaktı. Bedbaht adam Mokroye'de de tahmin ettiği şeyle karşılaşmadı. Daha ilk anlardan "Su götürmez gerçeğin" pek de o kadar su götürmez olmadığını, yeni mutluluğa kadeh kaldırmanın makbule geçmediğini gördü. İlk soruşturmadan sonraki olayları sizler de biliyorsunuz, sayın jüri üyeleri. Su götürmez gerçek, Karamazov'un rakibi alt etmesi olmuştu. O anda ruhunda yepyeni bir değişim, belki de ömrünce geçirdiği ve geçireceği en korkunç değişim başladı! Sayın jüri üyeleri, tabiata karşı işlenen bir suçun öcü insan adaletinden daha zorlu oluyor. Hatta mahkeme, idam, tabiatın verdiği cezayı hafifletir; umutsuzluk anlarında bu, suçlunun ruhuna bir kurtuluş çaresi gibi gelir. Gerçekten, kadının onu sevdiğini, "ilk gözağrısı"nı, "su götürmez gerçek" âşığını onun uğruna teperek yeni, temiz mutluluk vaat

eden bir hayata onu, Mitya'yı çağıracağını anlayan Karamazov'un duyduğu dehşet ve manevi acı tarifsizdir. Bütün bunlar, hayatta onun için her şeyin bittiğini, tek çıkar yol kalmadığını düşündüğü anda olmuştu. Sanığın o zamanki gerçek durumunu açıklamamız için çok önemli bir noktayı yeri gelmişken söyleyeceğim: bu kadın, son ana, tevkifine kadar onun bütün varlığıyla arzulayıp birleşemediği aşkıydı… İşte, o anda kendini vurmayışını, niyetinden vazgeçmesini, hatta tabancasını nereye koyduğunu bile unutmasını bununla açıklayabiliriz. Yakıcı aşk isteği, bunu hemen oracıkta tatmin edebilmek umudu durdurmuştu onu. Âleme kendini kaptırarak onunla beraber eğlenen, her zamankinden çok daha güzel, çok daha çekici sevgilisinin iradesine boyun eğmişti. Ondan bir an bile ayrılmıyor, yanında eriyip kaybolmak istiyordu. Bu doyulmaz ihtiras bir an için yalnız yakalanmak korkusunu değil, vicdan azabını bile bastırabilmişti. Suçlunun üç yönden baskıya girmiş o zamanki ruh halini kafamda kolayca canlandırabiliyorum: ilkin içkili hali, çılgınca cümbüş, oyunun, şarkıların gürültüsü ve şaraptan yüzü al al olmuş o; çakır keyif, şarkı söyleyerek oyunlar oynayan, gülen, gözlerini ondan ayırmayan sevgilisi… İkincisi, meşum çözülmenin henüz uzakta oluşu, hiç değilse pek yakın sayılmaması… Belki de onu ancak ertesi sabah gelip alacaklarını kuruyor, cesaretleniyordu, önündeki birkaç saat ona yeter de artardı bile! Onu, asılmaya giden bir idam hükümlüsüne benzetiyorum. Arabayla upuzun bir sokaktan, ağır ağır, binlerce kişi önünden geçilecek, bu sokaktan başka sokağa sapılacak; korkunç meydan o ikinci sokağın öbür ucundadır! Bana öyle geliyor ki mahkûm bu sefil arabayla yola çıkarken önünde bitmez tükenmez bir hayat varmış gibi bir duygu içindedir. Ama evler bir bir geride kalır, araba yola devam eder. Gene de önemi yok bunun, ikinci sokağa sapmaya çok var daha… Mahkûm istifini bozmaz, sağı solu kayıtsız bir merakla seyreder; bakışlarını, gözlerini ona dikmiş binlerce kişi üzerinde metanetle gezdirir. Kendisinin de onlardan biri olduğunu sanır, işte öbür sokağın dönemeci! Ama bu da önemli değil, daha upuzun bir sokak var önünde. Evler geride kaldıkça mahkûm hep, "Önümüzde daha çok ev var…" diye düşünecektir. Bu meydana kadar böylece devam eder. Karamazov'un o günkü halini ben buna benzetiyorum. "Daha farkına varmadılar; nasıl olsa bir çare bulur, kendimi savunacak bir şeyler uydururum…" diye düşünüyordu. "Şimdilik bütün güzelliğiyle o var!.." İçi korku, şüphe doluydu, ama gene de elindeki paranın yarısını ayırıp bir yere saklamayı becermiş, babasının yastığının altından aldığı üç binin yarısının

nereye gittiğini başka türlü açıklayamam. Mokroye'ye ilk gelişi değildi, ondan önce de bir kere tam iki gün âlem yapmıştı. Büyük, eski, ahşap hanın bütün köşe bucaklarını, dehlizlerine varana kadar biliyordu. Tahminime göre, paranın bir kısmını hemen o gün, tevkiften az önce o evde bir tahta aralığına ya da bir döşeme yarığına gizlemişti. Niçin? Niçin mi? Felaket her an beklenebilirdi, bunu nasıl karşılayacağımız için belirli bir tasarımız yoktu, zaten bunun sırası da değildi, kafamız uğulduyor, bir kuvvet ona, yalnız ona çekiyordu… Paraya gelince, para nasıl olsa her durumda lüzumluydu. İnsan parayla her yerde insandır, öyle bir anda bu hesaplar size doğal görünmeyebilir. Fakat sanık tam bir ay önce huzursuz, karamsar bir anında üç binin yarısını ayırıp bir beze diktiğini kendisi söylüyordu ya. Doğru olmasa bile, ki bunu hemen ispat edeceğiz, bu düşünce Karamazov için yabancı değildi, önceden aklından geçirmişti böyle bir şeyi… Dahası var; sorgu yargıcını bin beş yüz rubleyi, aslında var olmayan bir kesecikte ayırdığına kandırırken bu belki de hemen o anda aklına gelmişti. Çünkü tam iki saat önce yanındaki paranın yarısını ayırmış, her ihtimale karşı üzerinde bulundurmamak için sabaha kadar Mokroye'de saklamıştı. Böyle çelişmelerin Karamazov'un tabiatına uygun düştüğünü biliyorsunuz artık, sayın jüri üyeleri! Binada arama yaptık, ama bir şey bulamadık. Belki para hâlâ oradadır, belki de sanıktadır… Her ne hal ise, onu kadının yanında dizüstüyken tevkif ettiler. Kadın oradaki yatağa uzanmıştı; o, kollarını sevgilisine uzatarak öylesine kendinden geçmişti ki, tevkif için gelenlerin farkında bile olmadı. Verilecek cevabı da hazırlamamıştı. Apansız baskına uğradı, işte şimdi yargıçlarının, kaderini ellerinde tutan bir gücün karşısında bulunuyor. Sayın jüri üyeleri, öyle anlar olur ki, görevimiz yüzünden biz kendimiz insanlara karşı ve insanlar için korku duyarız. Bu özellikle suçlunun her şeyin kaybolduğunu gördüğü halde, hâlâ mücadeleye devam edip size kafa tutmak isterken taşıdığı hayvani dehşeti gördüğümüz anlarda olur. Bu sıralar korunma içgüdüsü şahlanır, kendini kurtarma çabasıyla soran ıstıraplı bakışını delercesine üzerinize diker; yüzünüzü, düşüncelerinizi inceler, bir şeyler yakalamaya çalışır, nereden saldıracağınızı kestirmeye uğraşır. Allak bullak olmuş zihninde binlerce plan kurar. Ama konuşmaya yanaşmaz kolay kolay, ağzından bir şey kaçırmaktan korkar. İnsan ruhu için bu aşağılayıcı, çileli anlar, ne pahasına olursa olsun kurtulmak için bu hayvanca çaba korkunçtur! Sorgu Yargıcında bile suçluya karşı bazen bir ürperti, bir acıma duygusu uyandırır. O gün bunların hepsini gördük, ilkin şaşkına dönerek, dehşet içinde "Kan! Ettiğimi

buldum!” sözlerini ağzından kaçırdı. Ama hemen toparladı kendini. Ne diyecek, nasıl cevap verecekti, henüz hiçbirine hazır değildi, sadece hiçbir şeye dayanamadan, “Babamın ölümünde suçlu değilim!” inkârına sarıldı. Şimdiki halde gerisine sığındığımız tahta perde buydu, ilerde belki bir barikat falan kurabilirdik… Ağzından kaçırdığı, onu lekeleyen sözleri, daha sorularımızı beklemeden, kendini yalnız uşak Grigori’nin ölümünde suçlu saydığı şeklinde açıklamaya kalkışıyor. “Bu kanda ben suçluyum, ama babamı kim vurdu baylar, kim acaba? Benden başka kim vurabilirdi onu?” Duyuyor musunuz bunu: bize, ona aynı şeyi sormaya gelen bizlere soruyor! Şu vaktinden önce sarfettiği benden başka kim sözlerini, bu hayvani kurnazlığı, bu safdilliği, tam Karamazov’lara has sabırsızlığı fark ediyor musunuz? Ben öldürmedim; olmaya ki, benden şüphelenesiniz: “Öldürmek istiyordum baylar, istiyordum…” diye hemen aceleyle itiraf ediyor, hem öyle bir telaşla ki! “Ama gene de suçlu değilim ben, babamı öldürmedim! Öldürmek istediğimi kabul ediyorum; bakın ne kadar içten konuşuyorum, siz de katil olmadığıma hemen inanın bari!” Ah, böyle hallerde suçlu çoğu zaman pek kıt düşünceli olur, gafil avlanır. Tam o anda Sorgu Yargıcı ona söz arasında gibi, gayet sade bir soru soruyor: “Smerdyakov öldürmüş olmasın?” Beklediğimiz çıkıyor: onu önleyip hazırlıksız yakaladığımıza, Smerdyakov’u uygun bir anda öne sürmek fırsatını elinden almamıza fena halde kızıyor. Tabiatı icabı, hemen ters düşünceyi tutuyor, Smerdyakov’un öldürmediğine, bunu yapamayacağına, yapacak güçte olmadığına bizi inandırmaya çalışıyor. Ama inanmayın, Smerdyakov’dan büsbütün vazgeçmiş değildir; tam tersine, kullanacaktır onu, çünkü ondan başka elinde kimi var? Yalnız bunu daha uygun bir anda yapacak, şimdilik bu işe bozulmuş gözü ile bakılabilir. Belki yarın, hatta belki birkaç gün sonra bir punduna getirip onu yeniden ortaya sürecektir. “Gördünüz mü, Smerdyakov’un suçluluğuna sizden çok ben karşıydım, bunu hatırlarsınız tabii. Ama şimdi onun öldürdüğü kanısındayım,” diyecek, “o değilse kim olabilir?” Şimdilik bütün hiddeti, olanca karamsarlığıyla inkâr ediyor, karşı koyuyor bize. En acemice, en gerçeğe aykırı açıklaması da babasının penceresine bakıp saygılı bir tavırla oradan uzaklaştığına dair olanı… Kendine gelen Grigori’nin verdiği ifadeyi bilmediği için böyle konuşuyor. Araştırmaya başlıyoruz. Buna kızmakla beraber metanetini kazanıyor, üç binin tamamını bulamadılar ya, sadece bin beş yüz bulundu. Şu hiddetli susuş ve inkâr anlarında kesecik buluşu aklına geliveriyor. İcadının ne derece gerçeğe aykırı olduğunu şüphesiz kendisi de hissediyor. Bunu

gerçeğe uydurmak, inanılır bir hikâye haline getirmek için adeta ıstırap duyuyor. Bu gibi hallerde ilk sorgunun baş gayesi hazırlığa vakit bırakmamak, suçluya tepeden inme şaşırtmalarla içindekileri olduğu gibi döktürmektedir. Suçluyu söyletmenin en güvenilir çaresi, cinayete ait aslında çok önemli, fakat suçlu için beklenmedik, önemi kestirilemeyen bir ayrıntıdan ansızın, yeri gelmiş gibi söz açmaktır. Kendine gelen uşak Grigori'nin sanığın kaçtığı açık kapı hakkında söyledikleri bizce epey zamandır bilinmekteydi. Bu konu sanığın aklından tamamıyla çıkmıştı. Grigori'nin kapıya dikkat etmiş olabileceğini de düşünmemişti. İfadeyi öğrenince son derece heyecanlandı, yerinden fırlayarak birdenbire, "Smerdyakov öldürdü, Smerdyakov!" diye bağırdı; böylece en gizli, temel düşüncelerinden birini en gerçeğe uymaz şekilde açıklamış oldu: Smerdyakov cinayeti ancak Karamazov Grigori'yi yere serip kaçtıktan sonra işleyebilirdi. Sanığa, Grigori'nin kapının açık olduğunu yaralı olarak yere düşmeden önce gördüğünü, yatak odasından çıkarken de bölmenin arkasında Smerdyakov'un inlemelerini duyduğunu söylediğimiz zaman Karamazov gerçekten büyük şaşkınlığa uğradı. Meslektaşım sayın Nikolay Parfenoviç sonradan, ona bu anda gözleri yaşaracak derecede acıdığını söylemişti. Tam o sırada işi yoluna koymak için bildiğimiz kesecik hikâyesini önümüze sürdü. Sayın jüri üyeleri, bir ay öncesinden keseye dikili para hikâyesini yalnız saçma değil, böyle bir durumda son derece abes bir uydurma saydığımı önceden açıklamıştım. İstense bile, bundan daha saçma bir hikâye uydurulamayacağını hep kabul edersiniz. Başı dik hikâyeciyi yere sermek için ayrıntılardan, gerçekte daima pek bol bulunan, hem de önemsiz, gereksiz göründüğü için bu bedbaht, zoraki hikâyecilerin üzerinde durmadığı, hatta akıl edemediği ayrıntılardan faydalanmak zorundayız. Öyle ya, kafaları dev tasarılarla doluyken böyle ufak tefek ayrıntılarla ne diye zihin yorsunlar! Ama mesela, "Keseciğiniz için malzemeyi nereden aldınız? Kim dikti bunu?" diye sorulur. "Kendim diktim." "Bezi nereden aldınız?" Sanık kızıyor; bunlar üstünde durmaya değmez ufak ayrıntılardır. İçten kızıyor, inanır mısınız! Hepsi böyledir zaten. "Gömleğimden bir parça yırttım…" "Pekâlâ, şu halde yarın çamaşırlarınız arasında bir parçası kopuk bir gömlek bulacağız." Tahmin edersiniz ki, sayın jüri üyeleri, sanığın bavulunda veya komodininde bulunması gereken böyle bir gömleği ele geçirseydik, bunu sözlerinin doğruluğunu gösteren maddi bir delil sayabilirdik. Ama onun bunu düşündüğü yoktur. "Hatırımda değil, belki gömleğimden değil de ev

sahibemin başlığından diktim.” “Ne başlığı?” “Canım işe yaramayan eski püskü patiskadan bir şey almıştım da…” “Bunu kesin olarak hatırlıyor musunuz?” “Hayır, kesin değil…” Ve kızıyor, kızıyor… Oysa siz söyleyin böyle bir şeyi hatırlamamaya imkân var mı? İnsan, hayatının en korkunç anlarında, mesela idama götürülürken ille de bu gibi ayrıntıları hatırlar. Aklından her şey silindiği halde yolda gördüğü yeşil bir çatı, kilisenin haçına konmuş bir karga belleğine nakşolur sanki… Sanık keseciğini dikerken ev halkından saklanıyordu, birisi içeri girip onu elinde iğneyle yakalamasın diye korkudan, utancından ecel teri döküyordu; en ufak bir çıtırtıyla yerinden fırlayarak bölmenin arkasına kaçıyordu. (Oturduğu dairede bir bölme varmış). Sayın jüri üyeleri, diye birdenbire bağırdı, İppolit Kiriloviç, bütün bu önemsiz ayrıntıları size niçin anlatıyorum? Çünkü sanık, şu ana kadar hep bu saçmalık dolu ifadesinde inatla diretiyor. O meşum gece üzerinden iki ay geçtiği halde, hayal dolu ilk ifadesinden başka ne bir açıklamada bulundu, ne de gerçeğe dayanarak tek bir örnek verdi. Ağzından sadece, “Önemsiz şeyler bunlar, siz şerefime inanın benim!” gibi sözler çıkıyor. Doğrusu biz de inanmak isteriz, hatta bundan başka isteğimiz yok, kana susamış çakallar değiliz biz! Sanıktan yana tek bir delil, ama maddi bir delil gösterin, biz de seviniriz. Yalnız deliller öz kardeşinin sanığın yüzünden okuduğu anlam ya da göğsünü, hem de karanlıkta yumruklarken bunu keseciği göstermek amacıyla yaptığı şeklinde açıklamalar olmamalı… Güvenilir ilk delile herkesten önce biz sevinir, suçlamamızı derhal geri alırız. Şimdilik adalet adına hareket ederek suçluyoruz ve vardığımız sonuçların hiçbirinden geri dönmek niyetinde değiliz.

İppolit Kiriloviç konuşmasının son kısmına gelmişti. Sıtmaya tutulmuş gibi ürperiyor, titreyen sesiyle, akıtılan bir kan için, “alçakça bir hırsızlık kastıyla” babasının kanını döken oğlunun cezasını istiyordu. Savcı olayların feci, gözden kaçmasına imkân olmayan uygunluğunu gösterirken, savunma avukatına dokunmadan yapamadı:

— Yüksek kabiliyetiyle ün salmış savunma avukatından duyacağımız belagatli, dokunaklı sözler sizi belki duygulandıracaktır, dedi. Ama unutmayın ki, şu anda adaletin tapınağında bulunuyorsunuz. Unutmayın ki, siz haklarımızın, kutsal Rusya’mızın, aile kavramının ve kutsal bildiğimiz her şeyin savunucusu olarak bulunuyorsunuz burada! Şu anda siz Rusya’yı temsil ediyorsunuz, kararınız yalnız bu salonda değil, bütün memlekette

duyulacak, bütün memleket size haklarının koruyucusu, hükmü giydiren yargıç gözüyle bakacak, kararınızla ya avunacak, ya yakınacak. Hayal kırıklığına uğratmayın onu. Korkunç troykamız, belki bir uçuruma doğru alabildiğine, uçarcasına koşuyor… Memleketin her köşesinden uzanan kollar, yalvaran sesler bu doludizgin gidişi durdurma çabasında… Yabancıların bu dörtnala, çılgınca giden troykanın yolundan kaçışmaları şairin pek arzuladığı gibi saygıdan değil, sadece duydukları dehşetten… Evet, dehşetten; hatta belki de tiksintiden. Keşke çekilmekle kalsalar; ya bundan vazgeçerler de hepsi birleşerek kalın bir duvar halinde hayaletin önüne çıkar, medeniyet adına bu delice başıboşluğa kendileri son verirlerse? Avrupa'dan gelen bazı kuşkulu sesler duyduk bile. Harekete geçiyorlar. Kışkırtmayın onları, babasını vuran oğlu temize çıkararak gün geçtikçe kızışan husumete çanak tutmayın!

Kısacası, İppolit Kiriloviç ölçüyü biraz kaçırdı, ama gene de sözünü içten bir heyecanla bitirdi. Uyandırdığı etki gerçekten olağanüstüydü. Konuşmayı bitirir bitirmez salondan çıktı, bitişik odada adeta baygın halde serildi. Alkışlayan olmamıştı, ama ağırbaşlı, ciddi kimseler memnundu. Yalnız bayanlar pek memnun kalmamıştı; gene de Savcının belagatine onlar da hayran kaldı, sonuçtan yana nasıl olsa kuşkuları yoktu. Fetükoviç'e güvenleri tamdı. “Yeri gelince o da söyleyeceğini söyler, üstünlüğü sağlar!” diyorlardı.

Hepsinin gözü Mitya'daydı. Savcı konuştuğu sürece sessizce oturmuş, elleri kenetli, dişleri sıkılı, başı yerden kalkmamıştı. Arada bir, en çok söz Gruşenka'ya gelince doğrulup kulak kabartıyordu. Savcı, Rakitin'in Gruşenka hakkında düşüncesini açıklarken yüzünde nefret dolu, küçümseyen bir gülümseme belirmiş, oldukça yüksek sesle,

— Bernard'lar! demişti.

İppolit Kiriloviç'in Mokroye'deki eziyetli sorgu hakkında anlattıklarını Mitya başını kaldırarak büyük bir merakla dinledi. Bir yerinde kalkıp bağıracak gibi oldu, ama sonra tuttu kendini, sadece küçümser bir tavırla omuz silkti. Suçluyu Mokroye'de sorguya çekerken Savcının marifetlerinden muhitimizde sonraları da bahsedildi. Konuşmanın sonu için, “Kendini övmeden yapamadı adamcağız!” diye İppolit Kiriloviç'i biraz alaya aldılar.

Duruşmaya kısa bir süre, bir çeyrek saat —çok çok yirmi dakika— ara verildi. Davayı dinleyenler arasında konuşmalar, karşılıklı fikir yürütmeler duyuluyordu. Bazıları hatırımda kaldı:

Gruplardan birinden bir bay, kaşlarını çatarak,

— Esaslı konuştu doğrusu, dedi.

— Psikolojiyle şişirdi ama…

— Hepsi doğru ama, gerçeğe aykırı tarafı yok.

— Evet, usta doğrusu.

— Nefis bir bilanço yaptı!

Üçüncü ses konuşmaya katıldı:

— Bizim bilançomuzu da yaptı, dedi. Konuşmasının başlangıcında, hatırlıyor musunuz: hepimiz birer Fyodor Pavloviç’iz demişti.

— Sonunda zırvaladı ama…

— Bazı kısımlardan hiçbir şey anlaşılmıyordu.

— Coştu biraz.

— Haksız efendim, haksız.

— Yo, öyle demeyin, pekâlâ becerdi. Ne zamandır fırsat kolluyordu adamcağız; iyice kurtlarını döktü, ha, ha!

— Bakalım savunma ne diyecek?

Başka bir grupta:

— Petersburgluyu demin yersiz iğneledi: “dokunaklı konuşmalar” filan… Hatırladınız mı?

— Evet, biraz biçimsiz kaçtı.

— Acele etti.

— Sinirli adam efendim…

— Biz burada gülüyoruz, ama sanığın hali ne acaba?

— Yaa, Mitenka’nın işi duman!

— Bakalım avukat ne diyecek?

Üçüncü grupta:

— Şu kenardaki, saplı gözlüklü şişman bayan kim?

— Boşanmış bir general karısı, tanırım.

— Desene ondan saplı gözlüğü var…

— Beş para etmez.

— Yo, şirin şey.

— Asıl iki koltuk ötesindeki sarışın nefis!

— Herifi o gün Mokroye’de ustaca faka bastırmışlar!

— Öyle ya. Bir daha tekrarladı bunu. Ötekinin berikinin evinde de kaç kere anlatmış…

— Burada da dayanamadı. Kendini beğenmişlik.

— Adamı harcamışlar, ha, ha!

— Hem alıngan… O ne tumturaklı konuşma, upuzun cümleler!

— Bir de tehdit ediyor, farkında mısınız? Troykayı hatırlıyor musunuz? “Orada Hamlet’ler, bizde hâlâ Karamazov’lar!” İyi buluş doğrusu.

— Hür fikre yaltaklanma. Çekiniyor!

— Avukattan da korkuyor.

— Öyle. Bakalım, Bay Fetükoviç neler diyecek?

— İstediği kadar dil döksün, bizim mujiklerimizi etkileyemez.

— Öyle mi dersin?

Dördüncü grupta:

— Şu troyka, başka milletler kısmı pek hoştu.

— Başka milletlerin beklemeyeceklerini söylüyor ya, doğru bu…

— Bir şey mi var?

— Var ya. İngiliz parlamentosunda üyelerden biri geçen hafta söz almış, bakanlığa, nihilistlerin durumunu sormuş: barbar milletleri adam etmenin zamanı gelmemiş midir gibilerden de laf etmiş… İppolit'in onu kastettiğini gayet iyi biliyorum. Geçen hafta anlatmıştı bunu.

— Zor yaparlar bunu.

— Neden zor oluyormuş?

— Kronşat'ı kapatır, buğdaylarını keseriz. Nereden alırlar?

— Amerika'dan. Dönerler Amerika'ya…

— Saçma.

Zil çalmaya başladı, hepsi yerlerine koştular. Fetükoviç kürsüye çıktı.

X

Savunma. İki Ucu Sivri Değnek.

Avukatın ilk sözleriyle salonda ses seda kesildi. Bütün gözler ona dikildi. Fetükoviç son derece açık, sade bir dille, kendine güvenen, fakat tafraya varmayan bir üslupla konuşmaya başladı. Ne süslü sözler sarfediyor, ne de duygulandırmak için sesini zorluyordu. Ondan yana bir topluluğa konuşur gibiydi. Sesi son derece güzel, gür, sevimliydi; sesinde bile içten, saf bir hava seziliyordu. Gene de herkes konuşanın gerçek bir heyecanla dinleyenlerin kalplerini umulmaz bir güçle sarsmak kudretinde olduğunu hemen anladı. Belki İppolit Kiriloviç kadar düzgün, uzun cümlelerle konuşmuyordu, ama ifadesi daha keskindi. Yalnız bayanların hoşuna gitmeyen şey, avukatın hele konuşmasının başlangıcında eğilip bükülmesi olmuştu. Başıyla selam verir gibi değil, uzun sırtını bükerek öne atılıp dinleyenlerin üstüne uçacak gibi, sanki uzun, ince belinin ortasında dik açı yaparak eğilmesini sağlayan bir yay vardı adeta. Başlarken biraz dağınık, belirli bir planı yokmuş gibi, olaylara gelişigüzel dokunarak konuşuyordu, ama sonradan derli toplu bir bütün ortaya çıktı. Savunmasını iki kısma ayırmak mümkündü: birincisi, eleştirme, suçlamanın yer yer haşin, alaycı bir çürütmesi. Fakat ikinci bölümde sesi, hatta hali bile birden değişti, yüce bir heyecanın doruğundaydı artık. Salondakiler hep birlikte bunu bekliyordu adeta, coşkun sevinç ürpertisi içindeydiler.

Fetükoviç doğruca konuya girdi. Söze, çalışma alanı Petersburg olduğu halde, suçsuzluğundan emin olduğu veya bunu hissettiği sanıkların savunmaları için memleketin birçok şehrini dolaştığını söyleyerek başladı.

— Bu defa da öyle oldu, diye devam etti. Gazetelerde bu olayla ilgili ilk yazılar çıkar çıkmaz sanığın lehinde yönler sezdim, ilgilendim onunla. Beni en çok ilgilendiren, adli işlerde sık sık rastlanan, ama şimdiye kadar, bütün özellikleri toplamış olması yönünden bu kadar dört başı mamur örneğini görmediğim bir durumu sezişim olmuştur. Bundan asıl konuşmamın sonunda, sözümü bitirirken söz etmem gerekirdi, ama ben düşüncemi başlangıçta açıklayacağım. Konuya doğrudan doğruya girmek, uyandırılacak etki yönünden açıklamalarda hesaplı davranmamak benim başlıca tutkunluğumdur. Bu şekilde davranmam belki de pek akıllıca değil, ama hiç şüphesiz içten… Sözünü ettiğim durum şudur: bu vakada bir yandan olaylar belirli bir düzende sanığa karşı birleşmişken, öte yandan her

biri teker teker ele alınınca önemlerini tamamıyla kaybettiklerini görüyoruz. Söylentileri ve gazeteleri izlerken bu konudaki inancım bir kat daha kesinleşti. Sonunda sanığın akrabalarından onu savunma teklifini alır almaz buraya koştum. Burada tahminlerim şaşmaz bir kanıya dönüştü. Suçlayıcı olaylardaki meşum düzeni dağıtarak her birinin teker teker ne derece yetersiz ve hayal ürünü olduğunu doğrulamak için savunmayı üzerime aldım.

Bu girişten sonra avukat birden sesini yükseltti:

— Sayın jüri üyeleri, buranın yabancısı olduğum için kimsenin etkisinde kalmış değilim. Serkeşliği ve hırçınlığıyla şehirde belki yüzlerce kişiyi kendine düşman eden sanığın bana bir kötülüğü dokunmuş olamaz. Şüphesiz, bura insanlarının duygularında yerden göğe haklı olduklarını kabul etmek zorundayım. Sanık ele avuca sığmaz delinin biridir. Bununla beraber şehrin seçkin ailelerine girip çıkıyor, hatta çok değerli hasmımın evinde de pek içten bir kabul görüyordu. (Bu kısımda salondakilerden birkaçı kıs kıs güldü. Gülüşmeler çabuk kesildi, ama herkes farkındaydı. Savcının Mitya'yı evine zorla, sırf karısının isteğine uyarak kabul ettiği herkesçe biliniyordu. Son derece erdemli, saygıdeğer bir kadın olan Savcının karısı kaprisliydi, kafasının dikine hareket eder, özellikle önemsiz, günlük olaylar yüzünden kocasıyla çatışmayı pek severdi; Mitya'yı nedense meraka değer bir genç sayıyordu. Gene de Mitya pek sık gitmezdi onlara.) Böyle olduğu halde bağımsız bir zekâ, haksever bir tabiata sahip olan hasmımın bile talihsiz müvekkilim için pek de iyi düşüncelere sahip olduğunu sanmıyorum. Bedbaht adam bunu fazlasıyla hak ettiği için hakkındaki duyguları doğal saymak gerekir. Ahlak ve yüce duygular konusunda bazı hükümler pek amansız olur. Savcının pek değerli konuşmasında sanığın karakter ve davranışlarının derinden derine tahlili üzerine son derece titiz bir incelemeyi az önce hepimiz duyduk. Önemli olan şu ki, olayın özüne varabilmek için öyle ruhi derinliklere girildi ki, sayın hasmımın sanığa karşı herhangi bir kastı ya da kötü niyeti olsa bu derece zahmete katlanması herhalde mümkün olmazdı. Ama böyle hallerde kasıttan, hatta taraf tutmaktan da kötü, yıkıcı durumlar olabilir. Örneğin, kendimizi sanatçılığa, yaratıcılığa, roman yaratma ve Tanrı vergisi bir ruhbilimcilik hevesine kaptırırsak… Daha Petersburg'da, buraya gelmeye hazırlanırken, özelliğini önceden de bildiğim ruhbilimci hasmımın, genç hukukçularımız arasında nasıl ün saldığını duymuştum. Ruhbilimcilik

baylar, çok derin bir bilim olduğu halde iki ucu sivri değneğe benzer. (Salondakiler arasında gülüşmeler.) Güzel konuşmayı pek beceremediğim için kaba benzetmemi bağışlamanızı rica edeceğim. Şimdi sayın Savcının konuşmasından gelişigüzel bir örnek alacağım. Sanık o gece kaçarken bahçe duvarına tırmanır, ayağından asılan uşağın kafasına pirinç havanelini indirerek adamı yere serer. Sonra, hemen ardından tekrar bahçeye atlar, yaraladığı adamı öldürüp öldürmediğini anlamak için beş dakika kadar başında uğraşır. Ama sayın Savcı sanığın ifadesine, yani ihtiyar Grigori'ye acıyarak yanına koştuğuna bir türlü inanmak istemiyor. Böyle bir anda bu kadar duygulanma olamazmış; doğal değilmiş, aşağı atlaması cinayetin biricik tanığının ölüp ölmediğini anlamak içinmiş… Başka bir his, başka bir istekle bahçeye inemeyeceğine göre cinayet işlediği gün gibi açıkmış. Psikolojik zorunlulukmuş bu; şimdi biz de aynı ruhbilimi, yalnız başka ucundan alırsak, bunun kadar gerçeğe uygun bir sonuca varabiliriz. Katil, bir ihtiyat tedbiri olarak tanığın hayatta olup olmadığını anlamak için geri dönüyor; oysa Savcının söylediğine göre, öldürdüğü babasının çalışma odasında az önce yerde, suçluluğunun en büyük delilini, içinde üç bin ruble bulunduğunu da gösteren yırtık bir zarf bırakmıştır. "Zarfı beraber götürmüş olsa ne içindeki paradan ne de sanığın bunu çaldığından kimsenin haberi olmayacaktır." Bunu söyleyen bizzat Savcıdır. Bakın, bu adam tedbirli davranamamış, şaşırmış, korkmuş ve arkasında bir delil bırakarak kaçmış… Ama birkaç dakika sonra başka birisini öldürünce hemen son derece katı yüreklilik gösteren bir ihtiyatlı davranışına tanık oluyoruz. Pekâlâ, diyelim ki, bu böyle olmuştur, ruhbilimin inceliği de Kafkasya kartalı gibi yırtıcılık ve keskin gözlülükten bir an sonra zavallı bir köstebek gibi kör ve ürkek olunabileceğini göstermesinde değil mi? Diyelim ki, ben öldürdüğüm adamın sırf sağ olup olmadığına bakmak için yanına dönecek kadar insafsız ve hesabiyim, şu halde kurbanımın başında uğraşmalarla kendimi yeni tanıklarla karşılaşma tehlikesine atmamın sebebi ne? Adamın başındaki yarayı mendilimle silmem, kendime karşı bir suç delili hazırlamak için mi? Yo, bunları yapacak kadar hesabi ve katı yürekliysek, duvardan aşağı atladıktan sonra vurduğumuz uşağa birkaç darbe daha indirip tanığı büsbütün yok etmek, üzüntüden temelli kurtulmak daha iyi olmaz mıydı? Ayrıca, tanığımın sağ olup olmadığını kontrol için dönerken hemen yanı başında bir başka delil daha bırakıyorum: iki kadından kaptığım havaneli… İkisi de her zaman bunu tanıyabilir, onlardan aldığımı söyleyebilirlerdi. Hem bunu yol üstünde unutmuş, dalgınlık ya da şaşkınlıkla düşürmüş de

değilim, hayır, kullandığımız silahı Grigori'nin düştüğü yerden on, on beş adım öteye fırlattık. Soruluyor: niçin bunu böyle yaptık, diye? Bakın neden: bir insanı, emektar bir uşağı öldürdüğümüze yandığımız için öfkeyle, lanet okuyarak uğursuz havanelini fırlattık attık. Başka türlü olamazdı, bu derece hızla savurup atmaya ne lüzum vardı? Bir insanı öldürdüğümüze acıma, keder duyabilmemizin elbette ki babayı öldürmemişsek mümkün olacağı aşikârdır. Babayı öldürmüş olsak vurulan öbür adama acıyarak yanına koşmazdık, kendi canımızı kurtarmaya bakardık, bunun böyle olması gerekir. Tekrar ediyorum, vurulanın başında durup beş dakika uğraşmaz, kafatasını temelli patlatıverirdik. Merhamet, iyilik duygusu, ancak temiz bir vicdanın ürünleri olabilir. Bu başka bir psikoloji artık. Oysa benim ruhbilime başvurmam sadece, buna dayanarak istenilen sonuçların çıkarılabileceğini örnekleriyle göstermek içindi. Niyete bakar. Ruhbilim en ciddi insanlarda bile elde olmayacak roman yaratma hevesi uyandırır. Ruhbilime yerli yersiz, lüzumundan fazla başvurulmasını kastediyorum, sayın jüri üyeleri.

Bu defa da gene Savcıyı hedef alan gülüşmeler duyuldu. Savunmayı baştan sona tekrarlamadan, en önemli bazı kısımları vermekle yetineceğim.

XI

Ortada Ne Para, Ne Hırsızlık Vardı

Avukatın konuşmasında bir nokta herkeste hayret uyandırdı. Üç bini ve bunun çalındığını kesin olarak reddediyordu.

— Sayın jüri üyeleri, diye devam etti Fetükoviç, bu davada insanın tuhafına giden, son derece garip bir özellik var. Bir yandan, bir hırsızlık suçlaması ortaya atılırken, öte yandan çalınan şeyi göstermeye imkân bulunamıyor! Güya üç bin ruble çalınmıştır; ama bu üç binin gerçekte var olup olmadığını bilen yok. Düşünün bir kere: ilkin, üç binin orada olduğunu nasıl öğrendik, kim görmüş bunu? Bu parayı gören, üstü yazılı bir zarfa konulduğunu söyleyen yalnız uşak Smerdyakov'dur. O da bunu daha olaydan önce sanığa ve kardeşi İvan Fyodoroviç'e söylemişti. Bayan Svetlova'nın da bilgisi var. Ama bu üç kişi parayı görmüş değildir; gören sadece Smerdyakov… Şimdi, kendiliğinden ortaya bir soru çıkıyor: para gerçekten varsa, Smerdyakov bunu görmüşse, son olarak ne zaman görmüştür acaba? Ya efendisi ona haber vermeden parayı döşeğin altından çekip yeniden çekmecesine koymuşsa? Şuna da dikkat edin; Smerdyakov'un dediğine göre para yatağın içinde, döşeğin altındaymış. Sanığın parayı çalması için döşeğin altından çekmesi gerekirdi. Oysa yatak hiç bozulmamıştı, bu durum tutanağa aynen geçirilmiştir. Sanığın yatağı hiç bozmadan, o gece için yeni serilmiş tertemiz ince çarşafları kanlı elleriyle lekelemeden parayı çekmiş olması düşünülemez. Bize, "Ya yerdeki yırtık zarf?" diyenler olacaktır. Bu zarftan söz açmaya değer. Demin saygıdeğer hasmımın bu zarftan bahsedişi sırasında şaşırmaktan kendimi alamadım. Sayın Savcı, katilin Smerdyakov olmasını sadece saçmalık saydığını söylerken düşüncesini şöyle açıklıyordu: "Zarf olmasa, maddi suç delili olarak yerde bulunmasa ve hırsız bunu beraberinde götürse ne bu zarf, ne de içindeki para bilinebilecekti. Bu durum paranın sanık tarafindan çalındığını göstermektedir." Demek oluyor ki, doğrudan doğruya Savcının söyleyişiyle sanığın hırsızlıkla suçlanmasına sadece üstü yazılı bir kâğıt parçası sebep olmaktadır. "Aksi halde ne hırsızlığı, ne de belki paranın varlığını bilen olurdu." Peki ama nasıl olur da sadece yerdeki yırtık bir zarf parçası, içinde para bulunduğunun ve bu paranın çalındığının tek delili olabilir? "Smerdyakov paranın zarfta olduğunu görmüş," diye cevaplıyorlar bu sorumuzu. Ben de, Smerdyakov'un bunları son defa ne zaman gördüğünü

soruyorum. Smerdyakov'la ben de konuştum. Bana, cinayetten iki gün önce gördüğünü söyledi. Buna göre şöyle düşünemez miyim: örneğin, ihtiyar Fyodor Pavloviç evine kapanmış, sevgilisini isterik bir sabırsızlıkla beklerken, can sıkıntısından zarfı koyduğu yerden almış ve atmıştır. "Zarfa ne lüzum var, içinde para olduğuna inanmaz belki, oysa otuz alı[177] bir arada görmenin etkisi başka, ağzı sulanır…" Zarfı yırtıp parayı içinden alıyor, zarfı pervasızca yere fırlatıyor, bunun delil filan olacağı aklından bile geçmez tabii! Sayın jüri üyeleri, bundan daha olağan bir varsayım düşünülebilir mi? Neden böyle olmasın? Olmuşsa da hırsızlık suçlaması kendiliğinden çürüyor. Ortada para olmayınca hırsızlık da yok demektir. Ama zarfın yerde oluşu, içinden paranın çalındığına delil sayılırsa, bunun tersini, yani zarfın sahibi tarafindan boşaltıldıktan sonra yere atıldığını ileri sürmekte de haklı oluruz. Evet, Fyodor Pavloviç parayı zarftan alınca ne yapmış? Evdeki aramada para bulunmadı. İlkin, çekmecesinde bu miktar para buldular; ikinci olarak parayı sabah ya da bir gün önce çıkarıp başka yerlere sarfedebilirdi. Bir yere verir, gönderebilir; nihayet Smerdyakov'a haber vermeksizin hareket planını kökünden değiştirebilirdi. Böyle bir ihtimale azıcık da olsa imkân varken cinayetin hırsızlık kastıyla işlendiğini, hatta hırsızlığın varlığını bu kadar kesinlikle iddia etmek mümkün mü? Ama biz romanlar dünyasındayız! Bir şeyin çalındığını iddia ederken bunun ne olduğunu göstermek, hiç değilse varlığını kesin şekilde ispat etmek gerekmez mi? Oysa çalındığı söylenen nesneyi tek kişi görmüş değildir. Geçenlerde, Petersburg'da, genç, on sekizinde, çocuk denecek yaşta bir işportacı güpegündüz balta elinde, bir sarraf dükkânına giriyor, görülmemiş küstahlıkla dükkân sahibini vurup bin beş yüz ruble para alıyor. Beş saat sonra yakalanmış; harcadığı on beş rubleden başka bütün para üzerindeymiş. Ayrıca, cinayet sırasında dükkânda olmayan tezgâhtar dönünce karakola koşmuş, yalnız çalınan paranın miktarını değil, banknotların değerlerine göre renklerini, altın paranın cins ve miktarını bildirmiş; hepsi de katilin üzerinde çıkmış. Kendisi de her şeyi tamamen itiraf etmiş. Delil diye buna derim ben, sayın jüri üyeleri; burada gözle görülen, elle tutulan bir para var. "Yoktur… olmamıştır," diyemem artık. Bizim durum öyle mi ya? Bir insanın kaderi, ölüm-kalımı buna bağlı. Diyecekler ki, "O gece içki âlemi yapmış, kucak dolusu para savurmuş: görenler üzerinde bin beş yüz ruble olduğunu söylüyorlar… Bunu nereden almış olabilir?" Zaten meydana çıkan paranın yalnızca bin beş yüz ruble olması bile öbür yarısı bulunamadığına göre paranın asla Fyodor

Pavloviç'in zarfından çıkmadığını ispata yetmektedir. İlk soruşturmada en titiz incelemelerle sanığın Svetlova'nın hizmetçilerinin mutfağından ne eve, ne de başka yere uğramadan doğruca memur Perhotkin'e koştuğu, ondan sonra da hiç yalnız kalmadığı ve böylece üç bin rublenin yarısını ayırıp bir yere saklama imkânına sahip olamadığı ortaya çıkmış… Savcının, paranın Mokroye köyünün kuytu bir köşesinde saklandığı üzerine tahmini bu hesaplara dayanıyordu işte. Udolphe Şatosunun[178] mahzenlerinde olmasın sakın?.. Bu derece hayale dayanan, romantik bir tasavvur görülmemiştir. Şuna da dikkat buyurun, yalnız bu, yani paranın Mokroye'de bulunması tahmini ortadan kalksa, hırsızlık suçlaması da havaya uçuverecek, çünkü öbür bin beş yüz rublenin nerede olduğu bilinmemektedir. Sanığın hiçbir yere uğramadığı ispat edildiğine göre nereye gitmiştir o para? Oysa biz böyle romanlar yüzünden bir insan hayatına kıymaya hazırız. "Üzerinde bulunan bin beş yüz rublenin hesabını verememiştir; oysa o geceye kadar meteliksiz olduğu herkesçe bilinmekteydi," denilecektir. Kimmiş bilenler? Hem sanık parayı nereden aldığını açık, kesin olarak anlatmıştır. Bence, sayın jüri üyeleri, bence açıklaması doğal olmaktan başka sanığın ruhuna, karakterine de son derece uygundur. Savcılık makamı kendince hazırladığı bir hikâyeyi beğenmektedir. İradesi zayıf bir adam, nişanlısının son derece küçültücü şartlarla teklif ettiği üç bini almaya karar verdikten sonra yarısını ayırıp bir bez torbacığına dikemezmiş, dikse bile iki günde bir söküp içinden birer yüzlük çeke çeke bir ayda paranın hakkından gelmesi gerekirmiş. Bu tahminin en ufak bir itiraz kabul etmez şekilde söylendiği hatırınızda mı? Peki, ya durum böyle değil de tasarladığınız romanın kahramanı bambaşka bir kişiyse? Mesele de burada zaten, bambaşka bir kişi uydurulmuştur! Bayan Verhovtzeva'dan bir ay önce aldığı üç bini bir çırpıda, son meteliğine kadar Mokroye'de üfürdüğüne tanıklık edenler olduğunu, o durumda paranın yarısını ayıramayacağını söyleyenler olabilir. Tanıklar da kim? Duruşma sırasında söylediklerine ne derece güvenilebileceği ortaya çıktı. Karşıdan bakmak insanı daima yanıltabilir; tanıklardan hiçbiri parayı saymış değildir, göz kararı hüküm veriyorlar. Tanık Maksimov, sanığın elinde yirmi bin ruble olduğunu söylemedi mi? Şimdi de, sayın jüri üyeleri, ruhbilim mademki iki uçluymuş, müsaadenizle bir de öbür açıdan bakalım. Cinayetten pek az önce, Bayan Verhovtzeva sanığa, postayla göndermek üzere üç bin ruble vermiştir. Burada akla bir soru geliyor. Paranın demin anlatıldığı gibi hakaretle, küçümsemeyle verildiği doğru mu acaba? Bayan Verhovtzeva'nın bu konuyla ilgili ilk

ifadesi tamamen başkaydı. İkincide sadece hiddet, kin, uzun zamandır tortulaşmış nefretin dile gelişini duyduk. Tanığın ilk ifadesinin doğru olmaması, ikincisinin de yanlış olabileceği sonucuna varmamıza imkân veriyor. Sayın Savcı kendi söyleyişiyle, “bir romana dokunmak istemiyor, cesaret edemiyor…” Öyle olsun, ben de dokunacak değilim, yalnız şu kadarını belirtmeden geçemeyeceğim: sayın Bayan Verhovtzeva gibi iffetinden, erdeminden asla şüphe edilemeyecek bir insan, sanığı mahvetmek istediğini gösteren açık bir niyetle mahkeme huzurunda ilk ifadesini toptan değiştirmeye kalkarsa, bu defaki tanıklığın soğukkanlılıkla, taraf tutmadan yapılmadığına inanmak zordur. Acaba öç peşinde bir kadının birçok olayı büyütüp değiştirebileceği kanısından yoksun mu edecekler bizi? Evet, tanık para teklifinin utandırıcı, küçültücü şartlarını bize çok daha büyüterek göstermiş olabilir. Oysa aslında teklifin havası, sanık gibi uçarı bir gence tamamen uygun gelecek bir şekildedir. Karamazov o günlerde, kendi hesabına göre babasının ona borçlu olduğu üç bin rublenin gelmesini bekliyordu. Düşüncesizlikti bu ve düşüncesizliği yüzünden babasının ona para göndereceğine, Bayan Verhovtzeva’nın emanet parasını yerine koyarak postaya yatırabileceğine inandı. Ama Bay Savcı sanığın, tam suçluluk gününde o paranın yarısını ayırıp beze dikebildiğine bir türlü inanmak istemiyor. “O karakterde adam değil o, yok onda böyle duygular!” Güzel, ama Karamazov’un kabına sığmaz, gökle uçurumun dibini aynı anda seyredebilecek tabiatta olduğunu bağıran sizdiniz. Evet, Karamazov böyle, iki yönlü, çelişme dolu yapıda bir insandır. Belirli bir yönü ağır basınca en şiddetli sefahat ihtiyacını içine gömebilir. Bu sefer aşk tarafı, ansızın patlak veren yeni aşkı ağır basıyordu; bu aşk için para gerekliydi, içki âleminden daha çok lazımdı… Yavuklusu, “Seninim, Fyodor Pavloviç’i istemem,” diyecek olursa kadını kaptığı gibi kaçıracaktı buradan; kaçırmak için hazır parası olmalıydı. Bu, âlemlerden daha önemliydi. Karamazov bunu anlamayacak durumda değildi, bütün derdi buydu. Şu halde her ihtimale karşı para ayırıp saklamasında da hiçbir olağanüstü yön yoktu. O arada zaman geçti, Fyodor Pavloviç sanığa üç bini vermek şöyle dursun, söylentilere göre o parayı sevdiği kadını elde etmek için ayırdı. Dmitri, “Vermezse, Katerina İvanovna’ya karşı hırsız durumuna düşeceğim…” diye düşünüyordu. Zaman zaman aklından boynundaki kesecikte taşıdığı bin beş yüz rubleyi Bayan Verhovtzeva’ya giderek, “Alçağım, ama hırsız değilim!” deyip geri vermek geçiyordu. Sadece bunu yapabilmek için bu bin beş yüz rubleyi gözü gibi saklayacak, yüzer yüzer çekip tüketmeyecekti. Sanığı

şeref duygusundan mahrum etmek istemenizin sebebi ne? Hayır, şeref duygusu kaybolmamıştı onda! Belki zaman zaman kendine göre yanlış anlamları olmuştur, ama bu duygusu ihtiras derecesindedir ve sanık ispat etmiştir bunu. Durum gitgide ciddileşiyor, kıskançlığın verdiği ıstırap dayanılmaz hal alıyor. Kafasını burgulayan sorulardan da henüz kurtulamamıştır: "Parayı Katerina İvanovna'ya versem… Gruşenka'yı neyle götürürüm o zaman?" Sanığın bütün o ay meyhanelerde vur patlasın çal oynasın âlemleri de bu iç çatışmaları yüzündendi. Sonunda dayanamayarak o üç bini son olarak istemek için babasına haber yolladı ve cevabını beklemeden evine daldı. İhtiyarı tanıklar yanında kıyasıya dövdü. Artık kimseden beş para alamazdı, dayak yiyen babası da vermezdi elbet. Aynı günün akşamı para keseciğinin asılı durduğu döşüne eliyle vurarak kardeşine, alçaklıktan kurtulmak için elinde imkân olduğunu, gene de alçak kalacağını, çünkü bu imkânı kullanmak için gerekli ruh ve irade gücüne sahip olmadığını yana yakıla söylüyordu. İddia makamı niçin Aleksey Karamazov'un bu kadar temiz, içten, hazırlıksız ve gerçeğe uygun tanıklığına inanmamaktadır, neden? Tam tersine, neden beni bilmem nenin tahta aralıkları arasında, Udolphe Şatosu'nun mahzenlerine gizlenmiş paralara inandırmak peşindedirler? Hemen aynı akşam, kardeşiyle konuşmasından sonra sanık o uğursuz mektubu yazıyor; hırsızlık suçunun başlıca delili de bu mektup sayılıyor! "Herkese başvuracağım, kimse vermezse babamı öldüreceğim, döşeğinin altındaki pembe kurdeleli zarftakileri alacağım; yalnız İvan gitsin buradan!" … "İşte cinayetin tam programı: katil o değildir de kimdir! Yazdığı gibi harfi harfine!" diye bağırıyor iddia makamı. Fakat her şeyden önce, bir sarhoşun mektubu bu, hiddetten gözleri dönük yazılmış; ikincisi, zarftan bu defa da Smerdyakov'dan duyduğu şekilde bahsediyor, kendisi onu görmemiştir. Üçüncü olarak, mektup yazılmış ama olay içinde yazıldığı gibi mi geçmiş, bunu nasıl ispat edeceğiz? Sanık zarfı yatağın içinden almış mı, hatta aslında böyle bir para var mıydı? Hem sanık oraya para için mi koşmuştur, bunu hatırlasanıza! O aralık, içini kavuran kadının nerede olduğundan başka düşüncesi yoktu. Sadece bunu öğrenmek için gözü kararmış halde koşmuştu oraya. Ama programlı, mektupta yazılı olduğu gibi değil, yani tasarlanmış bir hırsızlık amacıyla değil, elinde olmadan, kıskançlık hiddetine kapılarak ansızın koşuvermişti. "Öyle ama," diyecekler, "oraya gelip cinayeti işledikten sonra parayı da götürmüş." Öldürüp öldürmediğini kesinlikle bilen var mı? Ben hırsızlık suçlamasını şiddetle reddediyorum.

Çalınan şeyin ne olduğu kesinlikle ispat edilmedikçe kimseyi hırsızlıkla suçlamaya imkân yoktur; bu şaşmaz bir kuraldır. Hem hırsızlık bir yana, öldüren o mudur, ihtiyar Karamazov'u sanık mı öldürmüştür? Delillerle doğrulanmış mı bu? Bunun da bir roman olmadığını kim ispat edebilir?

XII

Cinayet İşlenmiş Değil

— Müsaade buyurursanız, sayın jüri üyeleri, ortada bir insan hayatı var, adımlarımızı dikkatle atmak zorundayız. İddia makamının son güne, bugüne, duruşma gününe kadar sanığı bile bile işlenen bir cinayetle suçlamaktan kaçındığını hepimiz gördük. Bu kararsızlık, sarhoş kaleminden çıkma meşum mektup bugün mahkeme heyetine verilene kadar sürdü. "Mektupta yazılanlar gibi oldu!" Ama ben tekrar söylüyorum: sanık sevdiği kadının ardından koşmuştur, sadece onun nerede olduğunu öğrenmek istemektedir. Bunun doğruluğu inkâr edilemez. Kadını evinde bulsa hiçbir yere gitmez, yanında kalırdı, mektubunda söz ettiği gibi yapamazdı. Hazırlıksız, ansızın koştu oraya, belki "sarhoş" mektubu aklında bile değildi. "Havanelini de aldı…" Yalnız şu havaneliyle bize nasıl bir psikoloji örgüsü hazırlandığını hatırlayın: neden havanelinin silah olarak kullanılabileceğini düşünmüş, neden hemen kapmış?.. Benim de şimdi aklıma son derece basit bir ihtimal geliyor. Ya şu havaneli görünecek yerde, rafta değil de, dolabın içinde olsaydı sanığın gözüne ilişmeyecek, o da silahsız, eli boş dönecek, belki de kimseyi öldürmeyecekti. Şu havaneli işinden silahlanma, kasıt sonuçlarını nasıl çıkarabilirim? Evet, ama babasını vuracağını meyhanelerde bar bar bağırmıştır, sarhoş haliyle mektup yazdığı gece, cinayete iki gün kala kuzu gibiydi, sadece bir dükkân tezgâhtarıyla dalaşmıştı; "Karamazov bu, dalaşmadan yapamazdı." Buna şöyle karşılık vereceğim: sanık böyle bir cinayeti hem de dört başı mamur, planlı bir şekilde tasarlamış olsa, o tezgâhtarla kavga etmez, belki meyhaneye bile gitmezdi; çünkü böyle bir işi tasarladıktan sonra sessizliğe, göze çarpmamaya ihtiyaç vardı. Etraf onu görmesin, duymasın. "Mümkünse büsbütün unutsunlar beni…" Hem bu hal hesaplı bir hareket sonucu değil, sadece içgüdü etkisiyledir. İşte böyle, sayın jüri üyeleri, ruhbilim daima iki türlü olabiliyor. Bir ay boyunca meyhanelerdeki naralara gelince; çocuklar bağırmazlar mı, sarhoşlar da meyhaneden çıkarken kavgaya tutuştukları zaman "Asarım, keserim…" diye homurdanırlar, ama kimsenin kılına dokunmazlar. O mektup da öyle. Bir sarhoşun öfkesinin, taşkınlığının ifadesi; meyhaneden çıkanın, "öldürürüm, hepinizi vururum!" diye meydan okuması, o kadar… Öyle ya, hem neden böyle olmasın? Niçin bu mektuba meşum deniliyor da, gülünç sayılmıyor? Sebep şu ki, sanığın babasının cesedi ortadadır, bir tanık onu bahçede silah elinde kaçarken görmüş,

kendisi de ondan bir darbe yedikten sonra yere yıkılmıştır. Kısacası her şey çorap söküğü gibi gitmiştir. O halde mektup artık gülünç değil, meşumdur. Hele şükür, şu nazik noktaya da geldik: “Bahçede olduğuna göre o öldürmüş demektir…” Olduğuna göre; her şey bu noktada düğümleniyor. Orada olması neden ille bu sonuçlara götürsün bizi? Evet, olaylarda gerçekten hayli manalı bir uygunluk var. Ama hepsini teker teker, aralarındaki uygunluğun etkisine kapılmadan inceleyin, durum değişecek. Niçin iddia makamı, sanığın babasının penceresinden kaçtığına dair söylediklerimin doğruluğuna inanmak istemiyor? Bu konuda baba katilinin ansızın duyduğu saygı ve “dindarca” hisler üzerine alaylarını hatırlayın. Sanık ilk soruşturmada, “Besbelli anamın duası benimle birlikti o sırada,” demişti; Svetlova’nın babasında olmadığını anlar anlamaz oradan kaçmış. “Pencereden bakarak anlayamazdı bunu,” diye itiraz eder bize iddia makamı. Neden? Sanığın verdiği işaretler üzerine pencere açılmıştı. Açılırken Fyodor Pavloviç’in söylediği bir söz, bir seslenme, sanığı Svetlova’nın orada olmadığına inandırabilirdi. Niçin varsayımlarımızın ille de hayalimizde yarattığımız gibi olduğunda ayak diriyoruz? Gerçekte, en ince romancı dikkatinden kaçabilecek binlerce ayrıntı olabilir. “Öyle ama, Grigori kapının açık olduğunu görmüş, şu halde sanık mutlaka içeri girmiş, girdiğine göre de öldürmüştür.” Şu kapı meselesi, sayın jüri üyeleri… Kapının açık olduğuna tanıklık eden yalnız bir kişi var, onun da o sıradaki hali… neyse… Varsın kapı açık olsun, sanık inkâr etsin, bulunduğu durumda pek tabii olan korunma duygusuyla söylüyor, olsun. Eve girdiğini kabul edelim; ne çıkar bundan, içeri girmesi mutlaka öldürmüş olması mı demektir? İçeri dalıp odalardan hızla geçerek babasını itebilirdi, hatta ona el kaldırabilirdi, ama Svetlova’nın orada olmadığını görünce kaçmış; yanıldığına, babasını öldürmediğine sevinerek kaçmış da olabilirdi. Belki sadece bu yüzden bir an önce öfkeye kapılarak yere serdiği Grigori’ye, babasına kıymak isteğinden kurtulmanın rahatlığı içinde acımıştır. Sayın Savcı bize sanığın Mokroye’deki feci halini belagatli bir şekilde anlatıyor. Değişik bir hayata çağıran yeni bir aşkın eşiğindeydi… Ama sevmek yasaktı ona artık, çünkü arkasında babasının kanlı cesedi, korkunç bir cinayet vardı. Gene de sayın Savcı aşk ihtimalini kabul ediyor, bunu da kendi psikolojik açısından açıklıyor: “Sarhoşluk hali, idama götürülen suçlunun uzun bekleyişi, vb., vb…” Ama tekrar soruyorum size, Bay Savcı, gerçektekinden bambaşka bir kişi yaratmış olmayasınız? Elleri babasının kanına bulanmış olsa, o anda aşkı, mahkemede çevireceği dolapları

düşünecek kadar kaba, ruhsuz bir adam mı o? Hayır, hayır, hayır! Sevdiği kadının da onu sevdiğini, yeni hayata çağırıp yeni bir mutluluk vaat ettiğini öğrenince, arkasında babasının cesedi olsa kendini öldürme ihtiyacından kurtulamaz, yapardı bunu. Tabancalarının yerini unutmuş olamazdı, sanığı tanıyorum ben. İddia makamının ona yüklediği vahşi, odunca bir duygusuzluk tabiatına uygun değildir. Kendini öldürürdü mutlaka; ama "annesinin duası" onu korudu, elini babasının kanına bulaştırmasını önledi. O gece Mokroye'de kederlenmesi, vicdan azabı çekmesi yalnız vurduğu ihtiyar Grigori yüzündendi. İçinden ihtiyarın ayılıp kalkabilmesi, vuruşunun öldürücü olmaması, böyle bir suçla lekelenmemesi için Tanrıya dua ediyordu. Niçin olayları bu yönden görmeyelim? Sanığın bize yalan söylediğini gösteren ne gibi kesin delillerimiz var? Bize gene babasının ölüsünü gösterecekler: "Evden koşarak o çıkmış, o vurmamışsa kim öldürmüştür ihtiyarı?" Tekrar ediyorum, iddia makamının tek dayanak noktası bu: o değilse kim olabilir? Yerine koyacak başka birisi yok. Ama bu doğru mu, sayın jüri üyeleri? Gerçekten hiç, hiç kimse yok mu? Savcı, o gece ihtiyarın evine girip çıkanları bir bir saymıştır. Çıkanlar beş kişidir. Üçünün tamamıyla şüphe dışı olduğunu ben de kabul ederim. Öldürülen, ihtiyar Grigori ve karısı. Geriye sanıkla Smerdyakov kalıyor. Savcı, heyecan dolu bir edayla sanığın, sadece başka birini bulamadığı için Smerdyakov'u suçladığını, altıncı bir adamın gölgesi bile olsa ona çullanarak Smerdyakov'u anmaya utanacağını ileri sürüyor. Ben de bunun aksini söyleyemez miyim, sayın jüri üyeleri? Bir sanık, bir de Smerdyakov kaldığına göre, siz suçlayacak başka kimse bulamadığınız için müvekkilimi bu cinayetten sorumlu tutuyorsunuz, diyemez miyim? Sanığı suçlamanızın tek sebebi Smerdyakov'a toz kondurmamanızdır. Smerdyakov'a karşı yalnız sanıkla iki kardeşi ve Bayan Svetlova var, o kadar. Gene de bu konu üzerinde başka duranlar da var, ama henüz tam bir kesinlik ve açıklıkla değil. Birtakım söylentiler, bir bekleyiş havası… Ayrıca, belli belirsiz olmakla beraber bazı olaylarda dikkate değer bir yaklaşma gözden kaçmıyor. İşte Bay Savcının nedense bu kadar savunup gerçekliğini ispata çalıştığı tam cinayet günü gelen sara nöbeti… Smerdyakov'un mahkemeden bir gün önceki ani intiharı… Ardından o ana kadar ağabeyinin suçluluğuna inanan ortanca kardeşin bugün mahkemede söyledikleri, getirdiği para ve Smerdyakov'u katil olarak anması! İvan Karamazov'un hasta olduğu ve humma nöbeti geçirdiği konusunda ben de iddia makamıyla mahkeme heyetine katılıyorum. Demin verdiği ifade suçu ölene yüklemek,

kardeşini kurtarmak için humma halinde tasarladığı çılgınca bir deneme olabilirdi. Gene de Smerdyakov'un adı geçti, gene esrarlı bir hava var bunda… Sanki açıklanmamış, tamamlanmamış bir şey var ortada, sayın jüri üyeleri. Belki tamamlanır, ama şimdilik bırakalım bunu, ilerde yeniden geliriz. Mahkeme, duruşmanın devamına karar verdi. Ben bu aralık sayın Savcının intihar eden Smerdyakov'un büyük bir incelik ve başarıyla çizdiği karakteri hakkında bazı düşüncelerimi açıklamak isterim. Tahlilcinin kabiliyetine hayranlık duymakla beraber, söylenenlerin özünü olduğu gibi kabul edemeyeceğim. Smerdyakov'a gittim; gördüm onu, konuştum. Üzerimde bıraktığı etki bambaşkaydı. Sağlık bakımından zayıftı, bu doğru, ama karakteri, kalbi yönünden hiç de iddia makamının dediği gibi zayıf bir insan değildi. Özellikle Bay Savcının kendine has bir şekilde açıkladığı çekingenlikten eser görmedim onda. Saflığı da yoktu, tam tersine saflıkla maskelenmiş dehşetli bir şüphecilik, pek çok şey görebilen bir zekâ sezdim. Doğrusu, iddia makamının Smerdyakov'a meczupluk yakıştırması büyük bir temiz yürekliliktir. Ben ondan kesin bir etki ile ayrıldım: bence Smerdyakov içi zehir, boyunu çok aşan bir onur dolu, kinci, aşırı kıskanç bir yaratıktı. Hakkında edindiğim bilgilere bakılırsa dünyaya geliş şeklinden nefret ediyor, utanç duyuyor; "Smerdyaşçaya'dan dünyaya geldiğini" hatırladıkça diş gıcırdatıyordu. Çocukluğunda bu kadar iyilik gördüğü uşak Grigori ile karısına karşı saygısızdı. Rusya'ya lanet okur, alaya alırdı. Fransız uyruğu olabilmek için oraya gitmeyi kurardı. Bunu yapacak parası olmadığından sık sık bahsederdi. Bana öyle geliyor ki, bu adam kendinden başka kimseyi sevmezdi, kendine karşı saygısı garip denecek kadar büyüktü. Aydın bir insan olmak onun gözünde güzel elbise, temiz gömlek, iyi parlatılmış kundura giymekti. Fyodor Pavloviç'in yasa dışı çocuğu olarak (bu ispatlanmıştı) durumunu öbür çocuklarla kıyaslarken halinden nefret edebilirdi. Bütün haklar, miras, her şey, ötekilerde, o ise sadece bir aşçı… Parayı Fyodor Pavloviç'le birlikte zarfa koyduklarını söyledi bana. Yarınını kurtarabilecek bu paranın nereye gideceğini biliyor, içerliyordu tabii. Gıcır gıcır, renk renk banknotları gözüyle görmüştü; (mahsus sordum ona.) Kıskanç, özüne fazla düşkün kimselerin önüne asla çok para yaymayın! Smerdyakov bu kadar toplu parayı ömründe ilk olarak görüyordu. Renk renk banknot desteleri hayalinde marazi bir etki uyandırabilirdi, ama başlangıçta bu hal herhangi bir sonuç doğurmayabilirdi. Dirayetli sayın Savcımız, Smerdyakov'u katillikle suçlamada bütün olumlu ve olumsuz ihtimalleri olağanüstü bir incelikle

çizdi bize; özellikle Smerdyakov'un sara nöbeti taklidi yapmak için ne gibi sebepleri olabileceği üstünde durdu. Evet, bu nöbet yapmacık da olmayabilirdi, nöbet kendiliğinden gelir, sonra da hasta ayılırdı. Tabii tamamıyla iyileşemezdi, ama saralılarda olduğu gibi kendine gelirdi. İddia makamı Smerdyakov'un cinayet işleyebileceği anı soruyor. Bu anı tespit etmek gayet kolay. Ayılıp, derin uykudan sonra (sara nöbetinden sonra hasta daima deliksiz bir uykuya dalar) tam Grigori kaçan sanığın bacağına asılarak, "Baba katili!" çığlığıyla ortalığı inlettiği anda kalkmış olabilirdi. Gecenin karanlık ve sessizliğinde doğal olmayan bu haykırış Smerdyakov'u uyandırabilirdi. Belki de o sırada uykusu zaten açılmak üzereydi. Bir saat kadar önce uyanmaya başlaması gerekiyordu. Yatağından kalkıp aşağı yukarı şuursuz bir halde, sırf çığlığın sebebini anlamak için o yana gidiyor. Kafasında geçirdiği rahatsızlığın sersemliği, düşünceleri hâlâ bulanık… Aydınlık pencerelere yaklaşınca onu sevinçle karşılayan efendisinden korkunç haberi öğreniyor, beyni birdenbire çalışmaya başlıyor. Hayli korkmuş efendisi, olan biteni bütün ayrıntılarıyla anlatıyor ona. Smerdyakov'un sarsılmış, hasta beyninde, gitgide korkunç, ama çekici ve karşı konulmaz, mantığa uygun bir düşünce gelişiyor: öldürüp, üç bini alarak her şeyi küçük beyin üstüne atmak… Zaten bu durumda küçük beyden başka kimden şüphelenebilir, ondan başka kimi suçlayabilirler? İspat, delil hepsi var, buraya uğradı çünkü. Bir yandan para, yağma hırsı: öte yandan cezalanmayacağından emin oluşu gözünü karartabilirdi. Evet, bu çeşit ani, dayanılmaz hamleler genellikle bir dakika önce öldürmeyi aklının kenarından geçirmeyen katillerde görülür. Böylece, Smerdyakov efendisinin yanına gidip planını yerine getirebilirdi. Neyle, hangi silahla? Bahçede eline ilk geçirdiği bir taşla… Bunu ne maksatla yaptığına gelince, üç bin ona yepyeni bir geleceğin kapılarını açmaktadır. Evet, kendimi yalanlamıyorum: para var, olabilirdi… Hatta yerini de yalnız Smerdyakov biliyordu. "Peki, ya şu yırtık zarf, banknot destelerinden koparılmış bantlar?" Demin, Bay Savcı para paketinden bahsederken, zarfı yerde ancak Karamazov gibi acemi bir hırsızın bırakabileceği, Smerdyakov'un arkasında böyle bir delil bırakmayacağı yolunda son derece ince bir düşünce ileri sürdü. İnanır mısınız, para paketini Karamazov'un ne yapacağı hakkında aynı sözleri, aynı tahmini tam iki gün önce Smerdyakov'dan işittim. Hem bu kadar da değil, bana öyle geldi ki, yapmacık bir saflıkla bu düşünceyi bana kabul ettirmek istiyor, adeta telkin ederek, aynı sonucu çıkarmam için zorluyordu beni. Soruşturma sırasında

da aynı şeyi yapmış olmasın? Çok dirayetli Bay Savcıya da düşüncesini mal etmiş olmasın? “Ya Grigori’nin ihtiyar karısı?” diyecekler. “Kadıncağız bütün gece hastanın yanındaki bölmede inlediğini duymuş…” Duymuş ama, böyle bir delile ne derece güvenilebilir? Bir bayan tanımıştım, kadıncağız, sokakta bütün gece havlayan hoşhoşun onu uykusuz bıraktığından acı acı şikâyet ediyordu. Sonradan anlaşıldığına göre, hayvancağız bütün gece topu topu iki üç kere havlamış. Ama bu doğaldır, insan uyurken, uyku arasında bir inilti duyar, öfkeyle uyanır, sonra yeniden dalar. Bir iki saat sonra gene bir inilti; gene uyanıp tekrar dalar, birkaç saat sonra üçüncü defa aynı iniltiyle uyanıp tekrar uyur. Ertesi sabah kalkınca, birisinin inleye inleye bütün gece onu uyandırdığından şikâyet eder. Uyuduğu zamanların farkında olmadığı için böyle bir duyguya kapılması doğaldır. Smerdyakov’un intihar ederken bıraktığı mektupta suçunu neden açıklamadığını soruyor iddia makamı. “Vicdanı yalnız bu kadarına mı yetmiş?” Müsaade buyurun, vicdan, pişmanlık demektir, Smerdyakov pişmanlık duymamış olabilirdi; sadece acı bir umutsuzluk içindeydi o. Umutsuzluk ve pişmanlık temelde birbirinden ayrıdır. Ölene kadar içinde umutsuzluk duymuştur, ama ömrü boyunca kıskandığı kişilere karşı nefretinin kat kat artmış olması da mümkündür. Sayın jüri üyeleri, bir adli hataya düşmekten sakının! Şimdiye kadar ileri sürdüğüm iddialarda gerçeğe uymayan bir taraf var mı? Sözlerimde hatalı, gerçek dışı, saçma bir yön bulun. Şu halde söylediklerimde azıcık bir imkân, azıcık gerçeğe uygunluk varsa, kararınızı verirken son derece dikkatli davranın. Hem azıcık da değil bunlar. Size bütün kutsallığım üzerine yemin ederim ki, anlattıklarıma kesinlikle inanarak konuştum. Beni en çok üzen, en çok şaşırtan nokta, iddia makamının sanığa karşı kullandığı bir yığın vaka arasında itirazsız, mutlak olarak kabul edilecek bir tekinin bulunmaması; bahtsız adam sırf birkaç vakanın birbirine uygunluğuna kurban edilmek isteniyor. Evet, korkunç bir uygunluk bu: şu kan, ellerinin, çamaşırlarının kan içinde oluşu… Karanlık gecede “Baba katili!” çığlığı ve kafatası kırılarak yere düşen adam… Bütün bu söz, hareket ve haykırışlar kalabalığı etkiler, aklını çelebilir! Ama sizin inançlarınız böyle gösterilerin üstündedir. Unutmayın ki, elinizde sınırsız bir kudret var; ister cezalandırır, ister bağışlarsınız. Kudret ne kadar büyükse, bunun kullanılması o derece sorumluluk yükler. Burada söylediklerimden tek bir sözü geri alacak değilim, ama bir an için bahtsız müvekkilimin ellerini babasının kanına buladığını kabul edelim… Bu sadece bir varsayımdır, çünkü ben bir an bile onun suçluluğuna inanmış

değilim. Bu varsayım üzerine de size bir şeyler söylemek istiyorum, çünkü içinizde, kalplerinizde, akıllarınızda büyük bir mücadele geçeceğini hissediyorum. Kalbinizi, aklınızı söz konusu etmemi hoş görün, sayın jüri üyeleri. Ama ben sonuna kadar samimi olmak istiyorum. Hepimiz samimi olalım!

Konuşmanın bu yerinde avukatın sözleri kuvvetli bir alkışla kesildi. Son sözlerinde gerçekten öyle içten bir deyiş vardı ki, salondakilerin hepsi onun konuşmasının en önemli kısmına geldiğini anladılar. Başkan, alkıştan sonra, bu hareket bir daha tekrarlanırsa salonu boşaltmakla tehdit etti. Ortalıkta ses soluk kesildi. Fetükoviç yepyeni, içten bir sesle konuşmasına devam etti.

XIII

Düşünceye İhanet

— Sayın jüri üyeleri, müvekkilimi mahkûm eden yalnız vakaların birbirine uygunluğu değil; hayır, onu aslında tek bir şey mahvediyor, ihtiyar babasının cesedi! Basit bir cinayet olsa, toptan değil de teker teker ele alınan ayrıntıların önemsizliği, delilden yoksun oluşu ve bir yığın uydurma karşısında, ya iddiayı reddeder ya da hiç değilse, sırf olumsuz bir izlenim yüzünden —ne yazık ki böyle bir izlenim haksız değildir— bir insanın kaderine kıyamazdınız. Ama burada sıradan bir katillik değil, baba katilliği var. Bu o derece etkileyici ki, en ufak delilsiz vakalar büyüyor, sanıkla ilgili olmayanların bile gözünde önem kazanıyor. Böyle bir sanığı nasıl temize çıkarmalı? Ya öldürdüğü halde cezadan kurtulursa? Herkes içinden, ister istemez, adeta bir içgüdüye uyarak geçirmektedir bunu. Evet, baba kanı dökmek korkunç şey! Bana hayat veren, beni seven, hayatını benden esirgemeyen, çocukluğumda hastalıklarımı benimle beraber çeken, mutluluğum uğruna kendini feda eden, sırf sevincimle, başarılarımla yaşayan bir babayı öldürmek; bu insan aklına sığmaz. Sayın jüri üyeleri, baba, gerçek baba; ne büyük kelimedir bu, bu ad içinde ne muazzam bir varlık taşır. Gerçek bir babanın ne olduğunu, nasıl olması gerektiğini saydık. İlgilendiğimiz, içimizi yakan bu davadaki baba, ölen Fyodor Pavloviç Karamazov, kalbimizden koparak çizdiğimiz baba tipine uygun değildi. Baba değil, bela idi. Evet, bazı babalar gerçekten tam beladır. Verilecek kararın önemini düşünerek hiçbir şeyden çekinmeden şimdi bu belayı yakından inceleyelim, sayın jüri üyeleri. Özellikle şimdi; çok dirayetli Bay Savcının yerinde deyimindeki “Çocuklar ya da ödlek kadınlar gibi” bir şeyden korkmamalıyız, şöyle veya böyle düşüncelerden kaçınmamalıyız. Hararetli konuşması sırasında sayın hasmım (ben henüz ilk sözümü söylemeden), “Hayır, sanığın savunmasını kimseye, Petersburg’dan gelen avukatına bile bırakacak değilim,” diyordu. “Suçlayan da, savunan da benim!” Bunu birkaç kere tekrarlarken bir noktayı gözden kaçırdı: şu korkunç sanık, çocukluğunda, babasının evinde şefkat gördüğü bir adamın verdiği bir kilo findık için tam yirmi üç yıl minnet duymasını bilmişti. Ama baba evinde, insansever doktor Herzenstube’nin dediği gibi, “evin arkalarında, pabuçsuz, pantolonunda tek düğmeyle” dolaşmasını da aklından çıkarmamıştı. Sayın jüri üyeleri, bu “bela”nın üstünde daha fazla durarak, herkesçe bilinenleri tekrarlamaya gerek var mı? Müvekkilim

memleketine, babasına gelince neyle karşılaşmıştı? Müvekkilimi niçin duygusuz, bencil, canavar şeklinde göstermeli, niçin? Kabına sığmaz, vahşi, taşkın bir insandır; bunlar için burada yargılıyoruz onu. Fakat bu hallerinden kim sorumlu; temeli iyi, kadirbilir, duygulu olduğu halde böyle manasız bir terbiye görmesinde kim suçlu? Yol göstereni, eğitimiyle ilgilenen, küçükken biraz olsun onu seven var mıydı? Müvekkilim Tanrı himayesinde, yabani bir hayvan gibi büyümüştü. Uzun bir ayrılıktan sonra babasını özlemişti belki; çocukluğunu hayal meyal hatırlarken belki binlerce defa o zamandan kalma çirkin hatıraları kovalamış, babasını haklı görmek, boynuna atılmak istemişti. Ne oldu sonunda? Eve döner dönmez sinsi alaylarla, şüphelerle, miras yüzünden didişmelerle karşılaştı. Günlük “konyak sohbetlerinde” mide bulandırıcı laflar, aynı çeşit hayat öğütleri dinledi. Sonunda ondan, öz oğlundan, hem de onun parasıyla yavuklusunu ayartmaya kalkışan bir baba görüyor… İğrenç, insaf dışı bu, sayın jüri üyeleri! Ve bu ihtiyar, sağa sola oğlunun saygısızlığından, zalimliğinden dert yanıyor, çevrede onu lekeleyerek ayağını kaydırmak fırsatlarını kaçırmıyor, suç atıp hapse tıkmak için borç senetlerini satın alıyor! Sayın jüri üyeleri, müvekkilim gibi görünüşte sert, kaba, ele avuca sığmaz, isyancı insanların çoğu aslında son derece duygulu kimselerdir. Gülmeyin bu düşünceme, gülmeyin! Çok dirayetli savcımız demin müvekkilimin Schiller’i, “Güzel ve yüce şeyleri” sevmesiyle amansızca alay etti. Bay Savcının yerinde olsam alay etmezdim bununla. Ne olur bırakın, savunayım şu pek az ve çoğunda haksız anlaşılan kalpleri! Belki serkeşliklerinin, kabalıklarının karşıtıdır diye çoğu zaman güzele, doğruya aşırı bir susamışlık içindedirler. Görünüşte haşin, ihtiraslı olan bu insanlar bir kadını ıstırap derecesinde sevebilirler; hem de yüksek, temiz bir aşkla… Tekrar ediyorum, gülmeyin bana. Böyle durumlara en çok bu çeşit tabiatlarda rastlanır. Yalnız bazen kabalığa varan ihtiraslarını saklayamadıkları için bu hal hayret uyandırarak göze batar. İçlerindeki insanı gizler, ihtirasların hepsi çabuk tatmin edilip geçer, fakat asil ruhlu, güzel bir varlığın yanında bu dış görünüşü kaba, haşin adamlar bir kalkınmayla düzelip iyileşmek, yükselmek, namuslu olmak imkânını aramaktan hiç geçmezler, demin alay edilen “yüce ve güzel” deyimindeki gibi olmak isterler. Az önce, müvekkilimin Bayan Verhovtzeva ile ilişkilerine dokunmak cüretini göstermeyeceğimi söylemiştim. Gene de şu kadarını söyleyebilirim sanırım: demin dinlediğimiz, sıradan bir tanık ifadesi değildi, sadece hiddetten gözü kararmış, öce susamış bir kadının haykırışıydı bu. Oysa ihanetten

yakınmaya hakkı yoktu, çünkü o da ihanet etmişti. Önünde düşünecek biraz zamanı olsa bu çeşit tanıklığa kalkışmazdı. İnanmayın ona, müvekkilim onun dediği gibi “bir canavar” değildir, asla! Çarmıha gerilen büyük insansever cefaya başlamadan, “Ben iyi bir çobanım; iyi bir çobanım; iyi çoban koyunlarının bir tekinin yok olmasına katlanamaz, koyunları uğruna kendi canını verir…”[179] diyordu. Biz de bir insan ruhunun mahvına sebep olmayalım. Az önce babalığın anlamı üzerinde durmuş, bu kelimenin taşıdığı değeri açıklamaya çalışmıştım. Bu adı ancak layık olana, şerefli bir şekilde taşıyana vermeli, sayın jüri üyeleri. Ben müsaadenizle burada herkese layık olduğu adı vererek konuşacağım. Öldürülen ihtiyar Karamazov gibi bir babaya baba denemez, bunu hak etmemiştir. Sevgi hak edilmemişse babalık da manasız, imkânsız olur. Hiçten sevgi yaratılmaz; hiçten yaratmak yalnız Tanrı işidir. Kalbi sevgi dolu havari şöyle diyor: “Babalar, çocuklarınızı incitmeyin!”[180] Bu kutsal sözleri yalnız müvekkilim hakkında değil, bütün babalara hatırlatmak amacıyla söylüyorum. Babalara öğüt vermek yetkisini kim vermiştir bana? Hiç kimse. Bir insan, bir vatandaş gibi… vivos voco![181] Yeryüzünün kısa misafirleriyiz, az zamanda çok kötü şeyler yapar, kötü sözler söyleriz. Bunun için topluyken birbirimize iyi şeyler söylemek fırsatlarını kaçırmayalım. İşte şimdi ben bunu yapıyorum, karşınızda, elime geçmiş bir fırsatı kullanıyorum. Sesimi bütün memlekete ileten bu kürsü, bize şahane iradenin bağırışıdır![182] Sadece burada bulunanlara değil, bütün babalara sesleniyorum: “Babalar, çocuklarınızı incitmeyin!” İlkin biz İsa’nın öğüdünü yerine getirelim de çocuklarımızdan istediklerimize sıra sonra gelsin. Aksi halde baba değil, çocuklarımızın düşmanı oluruz, onlar da evlatlıktan çıkarak bize düşman kesilirler; onları bu hale getiren de bizleriz. “Kullandığınız ölçüler size de uygulanacaktır.”[183] Ben değil, İncil ölçülerde eşitliği emreder. Geçenlerde Finlandiya’da bir kız hizmetçi gizlice çocuk dünyaya getirmekle suçlanmıştı. Kızı izlediler. Evin tavanarasında bir köşede, tuğlalar gerisinde gizlenmiş bir sandık buldular. Açılınca içinden doğurup öldürdüğü yavrunun cesedi çıktı. Aynı sandıkta daha önce dünyaya getirip öldürdüğü iki çocuğun iskeletlerini buldular. Kadın suçunu saklamadı. Sorarım size sayın jüri üyeleri, çocuklarının anası mıdır bu kadın? Onları doğurmuştur, ama anaları sayılabilir mi? Bu kutsal “anne” adını aramızdan kim verebilir ona? Cesur olalım, sayın jüri üyeleri, hatta cüretli olalım; şu anda böyle olmamız gerekiyor; bazı kelime ve düşüncelerden, Moskovalı cahil tüccar karılarının “maden”den, “kükürt”ten

duydukları ürkekliğe kapılmayalım. Hayır, tam tersine, son yıllardaki gelişmelerin bizim ilerlememize yaradığını ispat edelim. Hiç çekinmeden şunu ortaya koyalım: sadece hayat veren değil, hayat verip hak eden, baba adını taşıyabilir. Babalığın öbür anlamı malum, bu, bir baba çocuklarına karşı canavarca, hunharca davransa da gene hayat veren olarak babadır. Ama bu anlam bence daha çok mistik bir nitelik taşır, aklımın ermediği, fakat din kuralı olarak tartışmasız kabul ettiğim ilkeler arasındadır. Bu yüzden de gerçek hayata tam uyarlığı yoktur. Çeşitli hakların yanı sıra bize büyük ödevler yükleyen, gerçek hayatta tam bir insan ve Hıristiyan olmak istiyorsak ancak aklın ve denemenin süzgecinden geçmiş, iyice çözümlenmiş fikirleri uygulamalıyız. Kısacası, başkalarına kötülük etmemek, kimsenin mahvına sebep olmamak için aklını yitirmiş, kendini bilmez ya da hayal dünyasındaymış gibi değil, sağduyumuzla hareket etmeliyiz. Ancak böyle davrandığımız zaman mistik inançlara körü körüne bağlanmak yerine akla uygun salt insanseverliğimizi gösteren, gerçek Hıristiyan eserleri yaratmış olacağız…

Salonun birçok yerinden şiddetli alkışlar duyuldu, ama Fetükoviç, sözünü kesmemeleri için adeta yalvarırcasına ellerini salladı. Her şey yeniden sessizleşti. Avukat devam etti:

— Zanneder misiniz ki, sayın jüri üyeleri, çocuklarımız delikanlılık, daha doğrusu düşünme çağına gelince bütün bu meseleler üzerinde durmazlar? Bu asla mümkün değildir; onlardan imkânsız bir içine kapanıklık beklemeyelim. Düşkün bir babanın durumu, özellikle başka arkadaşlarının iyi durumda babalarıyla kıyaslama yaparak bir gençte ister istemez birtakım acı sorular uyandırır. “Babandır, kanını taşıdığın için onu sevmek zorundasın” gibi beylik cevaplar alır. Genç, elinde olmadan, “İyi ama, bana hayat verirken beni sevdiği var mıydı?” diye düşünmeye başlar. “O anda, ihtiras anında, belki de içkili kafasıyla ne beni, ne cinsiyetimi bildiği vardı. Bana karşı tek babalık ödevi de içki düşkünlüğünü aşılamak oldu. Ne diye seveceğim onu. Hayat verip ömrü boyunca beni sevmedikten sonra, değer mi?” Bu sorular belki size kaba, haşin gibi gelir, ama genç insanın düşünce seline set çekemezsiniz. “Tabiat kapıdan kovulursa pencereden girer…” Bu arada en önemlisi, “maden”in, “kükürt”ün uğursuzluğundan korkmayalım. Meseleyi mistik hükümlere göre değil, sağduyunun, insanseverliğin emrettiği yolda çözümleyelim. Oğul babasının karşısına geçerek ciddiyetle, “Seni sevmemin benim için bir ödev olduğunu ispat et, baba!” desin. Babası

bunun karşılığını verebilecek, söylediğini ispatlayacak durumda ise bu ailenin yalnız mistik, geri düşünceler üzerine değil, kişisel sorumluluk esasına uygun, insanca temellere dayanmış normal bir aile olduğu ortaya çıkar. Baba soruyu olumlu bir şekilde cevaplayamazsa, o aile yıkılmıştır. Adamın babalık hakkı yok olur, oğlu onu kendine yabancı, hatta düşman saymaya hak kazanır. Sayın jüri üyeleri, kürsümüz gerçek ve sağlam fikirlerin yayıldığı bir okul olmalı!

Coşkunca alkışlar avukatın sözünü kesti. Dinleyiciler adeta kendilerinden geçerek alkışlıyorlardı. Şüphesiz bütün salon değil, ama salonun yarısı, en çok annelerle babalar alkışlıyordu. Yukardan, bayanların oturdukları sıralardan çığlıklar, bağrışmalar duyuldu. Mendiller sallanıyordu. Başkan çıngırağa asıldı. Salondakilerin taşkınlığına kızdığı belliydi, ama deminki tehdidine uyarak salonu boşaltmaya cesareti yoktu, çünkü alkışlayanlar, mendil sallayanlar arasında kürsünün arkasında özel koltuklarda oturan fraklı, göğüslerinde nişanlar parlayan yaşlı devlet adamları da vardı. Gürültü kesilince Başkan, deminki gibi, salonu boşaltacağını kesin bir dille tekrarlamakla yetindi. Zafer heyecanıyla coşmuş Fetükoviç konuşmasına devam etti:

— Sayın jüri üyeleri, burada bugün de hayli sözü edilen korkunç geceyi hatırlıyorsunuz sanırım. Oğul, bahçe duvarından atlayarak babasının evine dalmış, ona hayat veren düşmanla yüz yüze gelmiş. Bütün gücümle ısrar ederek tekrarlıyorum, o anda para almaya gelmemiştir o; hırsızlık suçlaması abestir. Maksadı öldürmek de değildir, asla! Önceden böyle bir tasarısı olsa bir silah sağlamayı düşünürdü, pirinçten havanelini sadece içgüdü etkisinde, ne yaptığını bilmeden kapmıştı. Diyelim ki içeri girmek için babasını bilinen işaretlerle kandırmış, diyelim ki girmiştir; asla inanamayacağım bu masalın doğruluğunu bir an için kabul edelim. Sayın jüri üyeleri, size bütün kutsallığım üzerine yemin ederim ki, orada babası değil, yabancı bir düşman olsaydı, odaları gözden geçirip kadının orada bulunmadığını görünce rakibine dokunmadan kaçardı. Belki bir şaplak indirirdi ya da iteleyiverirdi, o kadar… Çünkü bununla uğraşacak durumda değildi, vakti yoktu, yavuklusunun nerede olduğunu öğrenmesi gerekiyordu. Ama babasını, çocukluğundan beri ona rahat yüzü göstermeyen bir düşmanını, şimdiki korkunç rakibini görmek her şeyi altüst etti. Nefret duygusu elinde olmadan kabarıp bütün varlığını sardı, düşünecek zamanı kalmadı, bir anda oluverdi her şey! Bir çılgınlık buhranıydı bu, ama doğal, bozulan kanunları

için (her zaman olduğu gibi) olanca şiddetiyle öç alan tabiatın hiddeti… Katil gene de öldürmemiştir, bunu ısrarla haykırıyorum. Sadece karşısındakinin suratına nefretle, tiksintiyle havanelini sallayıverdi bir kere; öldürmek istemeden, öldüreceğini bilmeden… Elinde uğursuz havaneli olmasa belki döverdi babasını, ama öldürmezdi. Kaçtıktan sonra yere serdiği ihtiyarı öldürüp öldürmediğini bilmiyordu. Buna katillik denmez. Baba katilliği hiç değil. Ancak geri fikirlilik bu fiili böyle adlandırabilir. Gerçekte ortada bir katillik var mıydı, sizlere tekrar tekrar içtenlikle soruyorum baylar? Sayın jüri üyeleri, sanığı mahkûm edeceğiz; o da kendi kendine, "Bu insanlar benim için hiçbir şey yapmadılar," diyecek. "Adam olmam için ne terbiyemle, ne eğitimimle ilgilendiler. (Aç, susuzken doyurup susuzluğumu gidermediler, hapiste çıplak yatarken gelip aramadılar beni…)[184] Üstelik sürgüne yolladılar. Ödeştik, bundan sonra ne onlara, ne başkalarına sonsuzluğa kadar borcum yok. Onlar kötüyse ben de kötü olurum, zalimliğe zulümle karşılık veririm." Böyle diyecektir, sayın jüri üyeleri! Yemin ederim, suçlamakla onu ferahlatacak, vicdan yükünden kurtaracaksınız. Bundan sonra döktüğü kan için vicdan azabı çekmeyecek, lanetler okuyacak ona. Bir insanı temelli söndüreceksiniz. Ondan sonra ömrünün sonuna kadar içi zehir dolu, hayata karşı kör bir adam olarak yaşayacak… Sanığa en acı, en korkunç cezayı vererek ruhunu sonsuzluğa kazandırmak ister misiniz? Merhametinizle ezin onu. Nasıl sarsılacağını göreceksiniz; "Bu kadar sevgiye, iyiliğe layık mıyım?" diyecek. Evet, bu vahşi, ama soylu kalbi biliyorum ben, sayın jüri üyeleri, biliyorum. Soylu hareketiniz önünde secde edecek, büyük sevgi gösterilerine susamış bu kalp yeniden canlanacak, sonsuzluğa yönelecek. Bazı miskin ruhlar başlarına gelen kötülükler yüzünden bütün dünyayı suçlu görürler. Azıcık bir merhamet, biraz sevgi onları değiştirip kötülüklerinden döndürmeye yeter, çünkü içleri iyilik tohumlarıyla doludur. Bu ruh açılacak, Tanrının sonsuz merhametini, insanların iyiliğini, doğruluğunu anlayacak… Yaptığına pişmanlık duyarak insanlığa olan borcunun büyüklüğü altında ezilecek. O zaman "ödeştik" diyemeyecek. "Bütün insanlara karşı suçluyum, herkesten aşağıyım," diye tekrarlayacak. Pişmanlık, ıstırap derecesinde bir duygulanma ile, "Beni mahvetmek değil, kurtarmak isteyen insanlar benden ne kadar iyi!" diye gözyaşı dökecek. Ve sizler için bunu, bu iyiliği yapmak pek kolaydır. Çünkü ortada gerçekle ilişiği olan deliller yokken, "Evet, suçludur!" demeniz kolay sayılmaz. Duyuyor musunuz, şanlı tarihimizden yükselen yüce sesin, "Bir suçsuzu cezalandırmaktansa on suçluyu affetmek

daha iyi!”[185] deyişini duyuyor musunuz? Benim gibi bir acize sizlere, Rus mahkemesinin yalnız cezalandıran değil, düşenleri tutup kaldıran bir el olduğunu hatırlatmak düşmez! Varsın başka milletler salt kanun maddelerine dayanarak hükümlerini versinler, biz ruha, öze yönelip bahtsızları kurtarmaya, kalkındırmaya çalışalım. Böyle olursa, Rusya da, adaleti de bu yolda ilerlerse, yarınımıza güvenle bakabiliriz. Dünya milletlerinin nefretle uzaklaştığı çılgın troykalarla korkutmayın bizi! Doludizgin troykalar değil, heybetli Rus arabası, azametli, sakin yol alışıyla amacına ulaşacaktır. Müvekkilimin kaderi gibi Rus gerçekçiliğinin kaderi de sizin ellerinizde. Onu siz kurtaracak, siz savunacak, doğrulayacaksınız!

XIV

Mujikler Gösterdiler Kendilerini

Fetükoviç sözünü böylece bitirdi. Dinleyenlerin bu seferki coşkunluğu bir heyecan fırtınası halindeydi, önlemek imkânsızdı. Kadınlar ağlıyordu, erkeklerden de ağlayanlar vardı. İki yüksek devlet memurunun gözleri yaşarmıştı. Başkan boyun eğdi, çıngırağını çalmayı bile ağırdan aldı. Bayanlarımızın sonraları bar bar bağırdıkları gibi, “Böyle heyecana kıymak bir kutsallığa kıymaktı…” Konuşmacı da içten duygulanmıştı. Böyle bir anda bizim İppolit Kiriloviç “savunmayı cevaplamak” için yeniden kürsüye geldi. Onu nefretle süzen bayanlar, “A, bu da nesi? Ne demek oluyor bu? Ne yüzle karşılık verecek?” gibilerden mırıldanmaya başladılar. Ama dünyanın bütün bayanları, başta bizzat Savcı İppolit Kiriloviç’in sayın eşi bile olsa, o anda onu durdurmak imkânsızdı. Sapsarı kesilmiş, heyecandan titriyordu. Konuşmasının başlangıcında ilk kelimeleri, ilk cümleleri adeta anlaşılmıyordu; tıkanıyor, doğru dürüst söyleyemiyor, tutuluyordu. Ama çabuk toparlandı.

İkinci konuşmasından sadece birkaç cümle aktaracağım.

— … Bize romanlar yarattığımızdan ötürü sitem ediliyor. Ya savunmanın bütün söyledikleri roman değil de ne! Bir şiir eksik içinde. Fyodor Pavloviç sevgilisini beklerken zarfı yırtıp yere atıyormuş. Hatta bu ilginç durumda neler söylediği de tekrarlanıyor. Bir destan değil mi? Parayı çıkardığına dair deliller nerede, söylediklerini duyan kim? Ya şu aklını yitirmiş, meczup Smerdyakov’un yasa dışı doğuşu yüzünden toplumdan öç almak amacıyla tam bir Byron kahramanlığı! Hele babasının evine dalıp ihtiyarı aynı zamanda hem öldüren, hem öldürmeyen oğula ne demeli? Bu artık romanın, şiirin de üstünde, kendinin bile çözemeyeceği bilmeceler söyleyen bir Sfenks… Öldürdüyse öldürmüştür; oysa burada hem öldürmüş, hem öldürmemiş, içinden çıkabilirsen çık! Sonra da bize, kürsümüzün gerçek ve sağlam fikirler kürsüsü olduğunu ilan ederler. Bu “sağlam fikirler” kürsüsünden yeminle karışık şöyle bir hikmet savruluyor: bir babanın vurulmasını baba katilliği diye adlandırmak sadece geriliktir! Biz baba katilliğine gerilik diyelim, her çocuk babasına, “Seni neden sevecekmişim baba?” diye sorsun; e, sonu ne olacak bunun, toplumun, aile temellerinin hali ne olacak? Baba katilliği sadece Moskovalı cahil tüccar karılarının “kükürt”üymüş… Sırf maksatlarına ulaşmak, beraatine imkân olmayan

birisini temize çıkarmak için Rus mahkemesinin en değerli, en kutsal kurallarına yanlış, züppece bir şekilde başvuruluyor. “Aman merhametle ezin onu!” diye bağırıyor sayın avukat. Sanığın istediği de bu, ama yarın onun nasıl ezileceğini hep görecekler. Sanığın yalnız beraatini istemekle fazla tevazu göstermiyor mu bay avukat? Bence kahramanlığını milletçe ve gelecek kuşaklar boyunca yaşatmak için baba katili adına bir vakıf kurmalı… İncil’le din kurallarının da tashihine kalkışıyorlar. Bunlar hep mistisizm; bizim aklın ve sağduyunun süzgecinden geçmiş gerçek Hıristiyanlığımız var. Karşımıza yalancı bir İsa çıkarılıyor, kullandığımız ölçüler size de uygulanacaktır! Savunma, bundan, ölçülerimizi başkalarına uygulamamayı emrettiği sonucunu çıkarıyor. Bunu gerçek ve sağlam fikirler kürsüsünden duyuruyor! Biz İncil’i ancak nutuklarımızı söylemeden bir gün önce açarız, bu özgün eserden gereken bilgileri edinir, gereken yerlerde bunlardan faydalanarak karşımızdakilerin gözlerini kamaştırırız. Oysa İsa bize böyle yapmamamızı, bundan çekinmemizi emrediyor, bu, kötüler dünyasının işidir. Biz kötülük yapanları bağışlamalı, bir yanağımıza vurana öbür yanağımızı uzatmalıyız, kısasa kısas dememeliyiz. Tanrımız bize bunu öğretmiş; çocukların babalarını öldürme yasağının bir gerilik olduğunu öğretmemiş. Biz de, gerçek ve sağlam fikirler kürsüsünden savunmanın sadece “çarmıha gerili insansever” dediği, bütün Hıristiyan Rusya’daki “Tanrı”mızın İncil’ini düzeltmeye kalkışmayalım…

Başkan araya girerek fazla heyecanlanan Savcıyı konu dışına çıkmaması için uyardı, bu gibi durumlarda başkanların söylediklerini tekrarladı. Ama salonda da huzursuzluk seziliyordu. Halk kıpırdanıyor, kızgın kızgın söyleniyordu. Fetükoviç karşılık vermiyordu. Az sonra, eli göğsünde, vakar dolu bir tavırla kürsüye çıktı. Gene hafifçe alaylı bir tarzda, “romanlar”a ve “ruhbilim”e dokundurdu, bir yerinde de “Jüpiter kızıyorsun, demek haksızsın,” dedi. Sözleri salondaki çoğunluğun onayan gülüşleriyle karşılandı, çünkü İppolit Kiriloviç’in Jüpiter’e benzer tarafı Allah için yoktu. Fetükoviç büyük bir vakarla Savcının, kendisinin genç kuşağın babalarını öldürmesini hoş gördüğü yolundaki suçlamasına cevap vermeyi lüzumsuz saydığını söyledi. Sözü, İsa’ya, Tanrı değil de sadece, lütfen, “çarmıha gerili insansever” deyişine; sözlerinin “Hıristiyanlığa aykırı olup gerçek ve sağlam fikirler kürsüsünden söylenemeyeceğine” getiren Fetükoviç, zararlı dokundurmalara üzüntüsünü, buradaki kürsünün onu hiç olmazsa “bir vatandaş ve dinine bağlı bir kişi” olmak yönünden uğrayacağı

hücumlardan koruyacağına inancını belirtti. Ama Başkan bu defa da onu susturdu. Fetükoviç bir baş selamıyla konuşmasına son verdi, salondakilerin ondan yana fısıltıları duyuldu, İppolit Kiriloviç'in bayanlarımızın söyleyişleriyle, "ömrünün sonuna kadar işi bitti…"

Daha sonra sanığa söz verildi. Mitya ayağa kalktı ama çok konuşmadı. Maddi ve manevi bakımdan yıkılmıştı. Sabah salona girerken üzerindeki serbest, zinde hal hemen hemen kalmamıştı. Sanki o gün, ömrü boyunca bilmediği, anlamadığı önemli şeyler öğrenmiş, kavramıştı. Sesi güçsüzdü, deminki gibi bağıramıyordu. Sözlerinde kadere boyun eğiş, yenilgi, içtenlik vardı.

— Ne söyleyeyim, sayın jüri üyeleri! Yargılama günü geldi. Tanrının elini üzerimde hissediyorum. Serseri adamın sonu geldi! Ama sizlere Tanrının huzurundaymışım gibi, "Babamın kanından suçlu değilim," diyorum, "hayır, suçlu değilim!" Son olarak tekrarlıyorum, öldüren ben değilim. Serseriydim, ama iyi şeyleri severdim. Her an iyi olmaya çabaladım, gene de bir yaban hayvanı gibi yaşadım. Bay Savcıya teşekkürler, hakkımda bilmediğim birçok şey söyledi. Ancak babamı benim vurduğum doğru değil, bunda yanılıyor Savcı! Avukatım var olsun, dinlerken ağladım; ama babamı öldürdüğüm doğru değil, böyle tahminlere lüzum yoktu. Doktorlara inanmayın, aklım başımda, yalnız ruhum ezgin. Bağışlayıp bırakırsanız, dua ederim sizler için. İyi olmaya söz veriyorum. Tanrı huzurunda söz veriyorum. Mahkûm ederseniz, kılıcımı başımın üzerinde kırar, parçalarını öperim. Ama bağışlayın, Tanrımdan yoksun etmeyin beni, kendimi bilirim çünkü: isyan edeceğim! Mahvoldum, baylar… bağışlayın!

Yerine çökercesine oturdu, sesi koptu, son cümleyi güçlükle söyleyebildi.

Duruşmanın bundan sonraki kısımlarını vermeyeceğim. Sonunda jüri üyeleri karar için çekildiler. Başkan son derece yorgun olduğu için onları oldukça sudan, beylik birkaç sözle uğurladı: "Taraf tutmayın, savunmanın güzel sözlerine kapılmayın, kararınızı düşünüp taşınarak verin. Görevinizin büyüklüğünü hatırdan çıkarmayın…"

Jüri üyeleri çıktılar, duruşmaya ara verildi. Salondakiler için de kalkıp dışarda dolaşarak birbirlerine izlenimlerini anlatma, büfeye uğrama fırsatı çıktı. Vakit çok geçti, gece yarısından sonra bire geliyordu. Gene de kimse gitmiyordu. Heyecanın doğurduğu sinir gerginliği dinlenme ihtiyacını

unutturuyordu. Hepsi yüreklerinde çarpıntıyla kararı bekliyordu. Hoş hepsi değil ya, bayanlar sadece isterik bir sabırsızlık duyuyordu, içleri rahattı onların. Nasıl olsa “beraat yüzde yüzdü!” Artık heyecanlı sonuca hazırlanıyorlardı. Şunu da açıklayayım ki, salonun erkeklere ait kısmında da beraatten emin olan pek çoktu. Kimi seviniyor, kimi dudak büküyor, kimi açıkça hoşnutsuzluk gösteriyordu. Fetükoviç başarısından emindi. Etrafını saran kalabalık onu kutluyor, yılışıyordu.

Gruplardan birinde, sonradan anlattıklarına göre birisi,

— Efendim, diyordu, avukatla jüri üyeleri adeta görünmez bağlarla birbirine bağlanmıştı. Savunma sırasında bu bağların varlığını hissettim ben. Dava bizimdir, hiç üzülmeyin.

Civardaki toprak sahiplerinden çatık kaşlı, şişman, çopur bir adam gruba yaklaştı:

— Bakalım bizim mujikler ne diyecek buna?

— Yalnız mujikler değil ki. Dört memur var.

Evet, memurlar, diye söze karıştı eyalet kurulu üyesi.

— Siz Nazaryev’i, Prohor İvanoviç’i tanır mısınız, şu madalyalı tüccar, jüri üyesi?

— Ne olmuş?

— Dehşetli kafalı adamdır.

— Ama ağız açtığı yok, hep susuyor.

— Sustuğuna bakmayın, böylesi daha iyi. Petersburglu ona değil, o Petersburgluya öğretir her şeyi. On iki çocuğu var, siz düşünün artık!

Başka bir grupta genç bir memur,

— Beraat ettirmez bunlar, diye bağırıyordu.

Kesin bir ses,

— Beraat yüzde yüz, diye karşılık verdi ona.

Memur,

— Ayıp, rezalet doğrusu beraat çıkmazsa! diye devam etti. Öldürmüş bile olsa bir baba, bir de bu türlü baba var. Sonra adam çılgına dönmüş… Belki gerçekten havanelini şöyle bir sallamış, öteki de yere düşüvermiştir. Uşağı bu işe karıştırmaları iyi olmadı. Bu gülünç bir iddia. Ben avukatın yerinde olsam “öldürdü, ama suçlu değil” yolunu tutar, hepsinin canını cehenneme yollardım.

— O da öyle dedi, yalnız canlarını cehenneme yollamadı.

— Yo, Mihayl Semyoniç, hemen hemen bunu da söyledi… diye duyuldu bir kadın sesi.

— Rica ederim efendim. Büyük Perhiz ayında âşığının meşru karısının boğazını kesen aktrisi beraat ettirdiler ya…

— Ama tam kesememiş.

— Hepsi bir, ha kesmiş, ha kesmeye başlamış…

— Çocuklar için söyledikleri harikulade doğrusu!

— Harikulade.

— Ya o mistisizm kısmı?

— Mistisizmi bırakın da, İppolit’in bugünden sonraki halini düşünün! diye bağırdı birisi. Karısı yarın Mitenka yüzünden gözlerini oyar onun.

— Burada mı?

— Yok canım. Burada olsa hemen şimdi oyardı. Evde; dişi ağrıyormuş. Hah ha!

— Hah ha ha!

Üçüncü gruptakiler:

— Galiba beraat edecek Mitenka…

— Olur a; yarın da “Başkent”te taş taş üstünde komaz, on gün âlem yapar.

— Şeytan herif!

— Şeytan dediniz de, bu işte şeytanın parmağı var…

— Bir şey söyleyeyim baylar: konuşma iyi, güzel, ama babaların kafaları el kantarlarıyla kırılmaz doğrusu. Bunun sonu neye varır!

— Araba bahsini hatırlıyor musunuz, araba bahsini?

— Öküz arabasını zafer arabası yaptı.

— Yarın da zafer arabasını öküz arabasına çevirir. “Duruma göre, her şey duruma göre…”

— Yaman milletiz doğrusu! Sorarım size baylar, gerçek var mı, yok mu Rusya’da?

Çıngırak çaldı. Jüri üyelerinin tam tamına bir saatlik görüşmesi sona ermişti. Dinleyenler yerlerine geçince salonu derin bir sessizlik kapladı. Jüri üyelerinin salona girişini hiç unutmam! Soruları sırasıyla hatırlamıyorum. Yalnız Başkanın birinci ve en önemli sorusu aklımda: “Sanık hırsızlık kastıyla taammüden cinayet işlemiş midir?” (Aşağı yukarı böyleydi.) Salonda çıt yoktu. Jüri başkanı, memur, en gençleri, salonun derin sessizliği içinde yüksek sesle, tane tane,

— Evet, suçludur! diye karşılık verdi.

Ondan sonraki bütün maddelere aynı şekilde “Suçlu, evet, suçlu…” cevabı verildi. Hem de en ufak bir hafifletici sebep olmaksızın!

Bunu kimse beklemiyordu. Hiç değilse hafifletici sebeplerden umutluydu çoğunluk. Salondaki ölü sessizliği sürüp gidiyordu. Gerek mahkûmiyet, gerek beraat isteyenlerin hepsi taş kesilmişti. Ama bu bir an sürdü. Ondan sonra dehşetli bir hengâme koptu. Erkeklerden memnun olanlar pek çoktu. Bazıları sevinçlerini gizlemeden ellerini ovuşturuyorlardı. Memnun olmayanlar şaşkın bir halle omuzlarını oynatarak aralarında fısıldaşıyor, sanki hâlâ durumu kavramamış gibi davranıyorlardı. Bayanların hali görülecek gibiydi. Hep birden ayaklanacaklar sandım. İlkin kulaklarına inanamamış gibiydiler. Sonra,

— Nasıl olur bu?

— Bu da ne demek? diye bağırmalar salonu çınlattı. Yerlerinden fırladılar. Galiba her şeyi değiştirip başka şekle sokmanın mümkün olduğunu sanıyorlardı.

Tam o anda Mitya yerinden doğruldu, kollarını öne uzatarak, acı bir sesle,

— Tanrı ve mahşer günü adına yemin ederim ki, babamın kanında suçum yok! diye bağırdı. Seni bağışlıyorum, Katya! Kardeşler, dostlar, ötekine merhamet edin!

Sözünü bitirmedi, bambaşka, ona tamamen yabancı, korkunç bir sesle avazı çıktığı kadar ve bütün salonu çınlatarak hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Balkonun en arka sıralarından tiz bir kadın çığlığı duyuldu, Gruşenka'ydı bu. Az önce birisine yalvararak duruşma salonuna yeniden girmişti.

Mitya'yı götürdüler. Kararın okunması ertesi güne bırakıldı. Salondakiler büyük gürültüyle dağılmaya başladı; ben artık ne bir şey bekliyor, ne de dinliyordum. Yalnız kapıdan çıkarken birkaç kişinin konuşmaları kulağıma çarptı:

— Maden ocaklarında yirmi yıl yer…

— En azından…

— Yaa, mujiklerimiz gösterdiler kendini!

— Mitenka'mızın hesabını gördüler!

Sonsöz

I

Mitya'yı Kurtarma Tasarısı

Mitya'nın yargılanmasının beşinci günü, sabahın erken saatlerinde, dokuzdan önce Alyoşa ikisi için de çok önemli bir iş hakkında kesin bir görüşme yapmak üzere Katerina İvanovna'ya gitti. Ayrıca ona bir siparişi de vardı. Oturup konuştukları oda Katya'nın vaktiyle Gruşenka'yı kabul ettiği odaydı. Bitişik odada humma nöbetleri içinde İvan Fyodoroviç yatıyordu. Mahkemedeki sahneden sonra Katerina İvanovna kendini bilmez halde olan İvan Fyodoroviç'in evine götürülmesini emretmişti. Geleceğine, muhitte söyleneceklere, kınamalara aldırdığı yoktu. Yanında oturan akrabalarından biri mahkemede olanlardan hemen sonra Moskova'ya gitti, öbürü kaldı. Ama ikisi de gitmiş olsalar Katerina İvanovna gene kararından dönmez, hastaya bakar, gece gündüz başucundan ayrılmazdı. Hastayı Varvinski ile Herzenstube tedavi ediyordu; Moskovalı doktor Moskova'ya dönmüş, hastalığın ne sonuç vereceği hakkında kesin kararını söylemekten kaçınmıştı. Kalan doktorlar Katerina İvanovna ile Alyoşa'yı yatıştırmaya çalıştıkları halde henüz pek umutlu olmadıkları belliydi. Alyoşa hasta kardeşini günde iki defa ziyaret ediyordu, ama bu sefer başka, çok nazik bir sebeple gelmişti. Bundan söz açmaktaki güçlüğü hissediyor, gene de telaşlanıyordu, çünkü o sabah ayrı bir yerde, geri bırakamayacağı başka bir önemli işi daha vardı. Bir çeyrek saat kadardır konuşuyorlardı. Katerina İvanovna sararmış, yorgundu, aynı zamanda sinirli bir heyecan içindeydi. Alyoşa'nın gelişinde başka, ayrı bir maksat sezmişti.

Sert bir kesinlikle Alyoşa'ya,

— Karar için üzülmeyin, dedi. Tek çıkar yol bu, kaçması lazım. Şu bedbaht, namus ve vicdan kahramanı… yo, Dmitri Fyodoroviç değil, bitişik odada yatan, kardeşi uğruna kendini feda eden, bana çok önce açmıştı bu kaçma planını… Bazı temaslar yapmış… Size söz etmiştim bundan. Bu herhalde Sibirya yolunda üçüncü konakta olacak… Ama daha çok vakit var. İvan Fyodoroviç üçüncü konağın şefine gitmiş, görüşmüş. Yalnız kafile başkanının kim olacağı henüz belli değil, önceden öğrenmek de imkânsız. Belki yarın size, İvan Fyodoroviç'in mahkemeden önce, her ihtimale karşı bana bıraktığı planı gösteririm… Şey günüydü o, bizi akşam kavga ederken bulmuştunuz, merdivenden iniyordu, ben de sizi görünce geri döndürdüm: hatırlıyor musunuz? O günkü kavgamızın sebebini biliyor musunuz?

— Hayır, bilmiyorum.

— O zaman saklamıştı sizden. Şu kaçma planı yüzünden… Üç gün önce bana en önemli noktaları açıklamıştı, ondan sonra kavga etmeye başladık. Tam üç gün sürdü bu… Kavgamızın sebebi de şuydu: Dmitri Fyodoroviç'in, mahkûm olursa o aşifteyle Avrupa'ya kaçacağını söyledi bana. Fena halde kızdım, ama neden kendim de bilemiyorum… A, şüphesiz bu aşifte yüzünden; evet, evet, o aşifte yüzünden, Dmitri'yle birlikte Avrupa'ya kaçacaklarına kızdım!

Katerina İvanovna'nın hiddetten dudakları titriyordu.

— İvan Fyodoroviç o aşifte yüzünden bu kadar kızdığımı görünce Dmitri'yi ondan kıskandığımı sandı, hâlâ onu sevdiğim sonucunu çıkardı. İlk kavgamızdı bu. Ona, ne bir şey açıklamak, ne de af dilemek gereğini duydum; onun gibi bir adam benim hâlâ ötekini sevebileceğimden nasıl şüphelenirdi, ağırıma gitti bu! Hem bunu ona çok daha önce, Dmitri'yi değil, yalnız onu sevdiğimi söylediğim halde! Üç gün sonra buraya geldiğiniz akşam bana kapalı bir zarf verdi, başına bir şey gelirse bunu açmamı tembihledi. Hastalığını önceden hissetmişti o! Zarfın içinde kardeşinin kaçmasıyla ilgili bir plan olduğunu açıkladı ve ölümü yahut ağır bir hastalığa yakalanması halinde Mitya'yı kurtarmayı bana bıraktı. Para da verdi; Savcının bilmem kimden bozdurmaya gönderdiğini duyduğu on bin rubleyi… İvan Fyodoroviç'in beni kıskandığı, Mitya'yı hâlâ sevdiğime inandığı halde ağabeyini kurtarmak niyetinden vazgeçmemiş olmasına, hatta bu işi bana havale edişine şaştım doğrusu. Bu bir fedakârlıktı. Ah Aleksey Fyodoroviç, bu fedakârlıktaki derinliği anlayamazsınız siz! Huşu içinde ayaklarına kapanmak istedim, ama sonra bunu sadece Mitya'nın kurtuluşuna sevindiğim için yaptığımı düşüneceği aklıma geldi. Mutlaka öyle anlayacaktı bunu… Bana karşı bu derece haksız olabileceği ihtimalini düşünmem bile yetti, ayaklarına kapanacak yerde kıyametler kopardım! Pek talihsizim! Huyum kurusun, kötü, uğursuz bir tabiatım var! Bak göreceksiniz, bu hallerimle kaçıracağım onu, beni bırakıp başka, daha yumuşak başlı bir kadına gidecek, Dmitri gibi… Ama buna… buna dayanamam, öldürürüm kendimi! O gün siz içeri girerken bana ansızın, nefretle, küçümsemeyle bakışına öyle içerledim ki, hatırlar mısınız, kardeşi Dmitri'nin katil olduğuna beni inandıranın o, yalnız o olduğunu bağırmıştım size. Bile bile, bir kere daha incitmek için iftira ettim ona,

yoksa onun ağzından ağabeyinin katil olduğu asla çıkmamıştı. Tam tersine, ona bu düşünceleri ben aşılamak istiyordum. Her şeye şu delice hiddetim sebep… Mahkemede o lanet olası sahneyi de ben hazırladım, hep ben! Bana ruh yüceliğini, ağabeyini sevdiğim halde kin ve kıskançlık yüzünden onu mahvetmeyeceğini ispatlamak istemişti. Bu yüzden mahkemede konuştu… Sebep benim, suçlu yalnız benim!

Katya şimdiye kadar Alyoşa’ya böyle açıklamalar yapmamıştı. Alyoşa, genç kadının, gururlu kalplerin yenilgiye uğrayınca duydukları ölçüsüz keder içinde olduğunu hissediyordu. Katya’nın Dmitri’nin mahkûmiyetinden sonra, ondan saklamaya çalıştığı ıstırabın sebebini biliyordu. Gene de orada o anda bu konuyu açarak karşısında küçülmesini istemiyordu. Katya, mahkemedeki “hainliği” yüzünden azap duyuyordu. Alyoşa, vicdanının ona içini dökmek, ağlaya ağlaya, çığlıklar ata ata, isteri buhranında yerlerde çırpına çırpına suçunu açıklamaya, bunu ille onun, Alyoşa’nın önünde yapmaya zorladığını görüyordu. Bu andan korkuyor, talihsiz kadını önlemeye çalışıyordu. Gelişinin sebebini açmak bu yüzden büsbütün güçleşti. Sözü gene Mitya’ya getirdi,

Fakat Katya sert, inatçı bir tavırla,

— Bir şey olmaz, bir şey olmaz, diye sözünü kesti. Ondan yana korkmayın! Bir andı o, geldi geçti… biliyorum onu, içini gayet iyi biliyorum ben. Emin olun, kaçmaya razı olur. Hemen şimdi değil, karar vermeye vakti var daha. O zamana kadar İvan Fyodoroviç de iyileşir, benim araya girmeme gerek kalmaz. Hiç üzülmeyin, kaçmaya razı olacaktır. Şimdiden bile razı: o aşifteden ayrılabilir mi hiç! Kadının sürgün yerine gitmesine izin verilmeyeceği için kaçmaz da ne yapar! Aslında sizden çekiniyor, ahlak bakımından hoş görmeyeceğiniz için çekiniyor.

Katya bir an sustu, sonra zehirli bir gülümsemeyle,

— Ama sizin onamanız mutlaka gerekli, izin vermek büyüklüğünü gösterin bari! diye ekledi.

Kısa bir sessizlikten sonra yeniden gülümsedi.

— Birtakım kasidelerden, çekeceği çileden, bilmem ne ödevinden söz ediyor, diye devam etti. İvan Fyodoroviç o zaman epey söz etmişti bundan. Ani bir duygulanma ile,

— Bilseniz, nasıl anlatıyordu bunu, diye bağırdı. Ondan söz ettiği anlarda nasıl seviyordu o bahtsızı, belki nefret de ediyordu aynı zamanda! Anlattıklarını, gözyaşlarını üstten bir gülümsemeyle seyrettim! Aah kahpe! Benim, asıl kahpe benim! Hastalığına ben sebep oldum. Öbürü, mahkûm olan da ıstırap çekmeye hazırmış… Istırap kim, o kim! Onun gibileri asla ıstırap çekmezler.

Katya sözünü sinirli bir şekilde bitirdi. Konuşmasında nefret, tiksinti dolu bir küçümseme vardı. Oysa Dmitri'yi ele veren kendisiydi. Alyoşa, içinden "Kim bilir, belki suçluluğunu hissettiği için bazı dakikalarda nefret duyuyor ona karşı…" diye geçirdi. Bu halin sadece "dakikalar" süresine sığmasını diledi. Katya'nın son sözlerinde bir kışkırtma sezdi, ama karşılık vermedi.

— Onu kandırmaya söz verdiğiniz için bugün çağırdım sizi. Yoksa siz de, kaçmayı şerefsizlik, alçaklık ya da… ne derler ona, Hıristiyanlığa aykırı bir hareket mi sayarsınız?

Katya büsbütün kışkırtıcıydı.

— Yo, hayır. Hepsini söylerim ona… diye kekeledi Alyoşa. Sonra kararlı bir tavırla gözlerini Katya'nın gözlerine dikerek, birden,

— Sizi bugün görmek istiyor o, çağırıyor, dedi.

Katya irkilerek, oturduğu kanepede biraz geriledi.

— Beni mi? Olur mu bu? Yüzü bembeyaz kesilmişti.

— Olur ve mutlaka gerekli. Size çok ihtiyacı var, hele şimdi. Bu derece gerekli olmasa bunu burada açıp üzmezdim sizi. Fakat hasta, deli gibi bir hali var, hep sizi istiyor. Barışmak için çağırmıyor, gelip sadece eşikte görünün ona. O günden sonra hali çok başkalaştı. Size karşı suçunun büyüklüğünü anlıyor. Bağışlamanızı istemiyor, "Beni bağışlamak imkânsızdır," diyor. Yalnız kapının eşiğinden bir kere görmek istiyor sizi…

— Pek birden oldu… Bugünlerde bunun için geleceğiniz içime doğuyordu zaten… Beni çağıracağınızı biliyordum. Ama imkânsız bu.

— İmkânsız da olsa siz yapın gene. Unutmayın ki, size ettiği hakareti ilk olarak tam manasıyla kavrıyor. "Gelmeye razı olmazsa, ömrümün sonuna

kadar mutsuz olurum!” diyor. Duydunuz mu: yirmi yıl sürgün yiyor da hâlâ mutlu olmayı düşünüyor… Acınmaz mı buna?

Alyoşa isyan ederek,

— Haksız yere ceza yiyen birisini ziyaret edeceksiniz! diye bağırdı. Elleri temiz onun, kana bulaşmamış! İlerde çekeceği sonsuz ıstırap adına gidin görün onu. Gidin, karanlık yoluna uğurlayın… Kapının eşiğinde durun, o kadar… Bunu yapmalısınız, yapmak zorundasınız!

Katya inler gibi,

— Evet, zorundayım… ama yapamam! dedi. Yüzüme bakacak… yapamam.

— Göz göze gelmelisiniz. Şimdi buna cesaret edemezseniz bundan sonra nasıl yaşarsınız?

— Ömrüm boyunca acı çekmek daha iyi.

— Gitmek zorundasınız, Katerina İvanovna, gitmek zorundasınız! diye yeniden acımasız bir kesinlikle tekrarladı Alyoşa.

— Peki ama neden bugün, neden hemen? Hastayı bırakamam ki.

— Bir dakika için olur, sadece bir dakika. Gelmezseniz geceye varmadan hummaya tutulacak Dmitri ağabey. Size yalan söyleyecek değilim… Acıyın ona!

— Siz de bana acıyın! diye sitemle söylendi Katya, ağlamaya başladı.

Ağladığını gören Alyoşa, kararlı bir sesle,

— Geleceksiniz, değil mi? dedi. Gidip haber vereyim. Şimdi geleceğinizi söyleyeyim ona.

— Hayır, hayır, sakın söylemeyin! Gideceğim, ama önceden söylemeyin, çünkü giderim de içeri giremem belki… Bilmiyorum daha…

Sesi koptu. Güçlükle soluyordu. Alyoşa gitmeye hazırlandı.

Katya, birdenbire yavaşça,

— Ya orada birisiyle karşılaşırsam? dedi, yüzü sarardı.

— İşte bunun için, kimseyle karşılaşmamanız için hemen şimdi gitmeniz gerekiyor. Kimse olmayacak, doğruyu söylüyorum. Bekleyeceğiz sizi.

Alyoşa odadan çıktı.

II

Bir An İçin Yalan Gerçek Oldu

Alyoşa telaşla, Mitya'nın o sıralar yattığı hastaneye gitti. Mahkeme kararından sonra ikinci gün ateşli bir sinir nöbetine tutulmuş, Şehir Hastanesi'ne, mahkûmlar koğuşuna yatırılmıştı. Ama Doktor Varvinski, Alyoşa ve daha birçok kimsenin araya girmesiyle (Hohlakova'nın, Liza'nın vb…) Mitya'yı mahkûmlar arasına koymamış, önceleri Smerdyakov'un yattığı tek yataklı küçük bir odaya yerleştirmişlerdi. Gene de koridorun bir ucunda bir nöbetçi duruyordu, pencere kafesliydi. Böylece iyi kalpli, merhametli genç doktor kanuna pek uymayan hareketini hafifletmiş oluyordu. Mitya gibi birisi için birdenbire katiller, hırsızlar arasına konulmanın ne kadar zor geleceğini, buna yavaş yavaş alışması gerektiğini anlıyordu. Akraba, ahbap ziyaretlerine hem doktor, hem Hapishane Müdürü, hatta Emniyet Müdürü tarafından —hep gizli olarak— müsaade edilmişti. Fakat bugünlerde Mitya'yı yalnız Alyoşa ile Gruşenka görmeye geliyordu. Rakitin de iki defa gelmek istemişti, ama Mitya, Varvinski'den onu içeri almamasını özellikle rica etti.

Alyoşa ağabeyinin yanına girdiği zaman Mitya, sırtında hastane sabahlığıyla yatağında oturuyordu. Biraz ateşliydi, başı sirkeli suda ıslatılmış havluyla sarılıydı. Boş bakışını içeri giren Alyoşa'ya dikti, bir an gözlerinde korku ifadesi belirdi.

Yargılama gününden beri çok düşünceliydi. Bazen sanki kendini zorlayarak, ıstıraplı bir düşünceye dalıyor, bu hali yarım saat kadar sürüyordu. Dalgınlığından sıyrılınca ansızın, damdan düşer gibi konuşmaya başlıyor ve mutlaka söylemek istediğini değil, bambaşka konuları açıyordu. Arada bir kardeşini acı acı süzüyordu. Gruşenka ile kendini daha iyi hissediyordu galiba. Gerçi onunla da hemen hemen hiç konuştuğu yoktu, ama kadın girer girmez yüzü sevinçle parlıyordu.

Alyoşa sessizce yanına, yatağa oturdu. Bu sefer Mitya kuşkuyla kardeşine bakıyor, bir şey sormak istiyor, cesaret edemiyordu. Katya'nın ona gelmeye razı olmasını mümkün görmüyordu, öte yandan gelmemesi de büsbütün imkânsız görünüyordu. Alyoşa duygularını anlıyordu.

Mitya birden, telaşlı bir tavırla,

— Trifon Borisiç hanının altını üstüne getirmiş diyorlar, dedi. Döşeme tahtalarını tek tek kaldırmış, balkon parmaklığını sökmüş, define arıyormuş… Savcı, oraya bin beş yüz ruble sakladığımı söyledi ya… Mahkemeden döner dönmez paçaları sıvamış. Arasın bakalım kerata! Buranın bekçisi dün anlattı; oralıymış.

— Bak ağabey, dedi Alyoşa, gelecek. Yalnız ne zaman geleceğini kesin olarak bilemiyorum; belki bugün, belki bugünlerde, ama geleceği kesin.

Mitya titredi, bir şey söylemek istedi, ama ses çıkarmadı. Aldığı haberin etkisi altındaydı. Konuşmanın ayrıntılarını merak ettiği halde sormaya çekiniyordu. Katya'nın sert, küçümseyici bir sözü o anda kalbine bıçak gibi saplanacaktı.

— Ayrıca, kaçman konusunda vicdan bakımından seni yatıştırmamı söyledi. İvan o zamana kadar iyileşmese bile bu işi kendisi ele alacaktı.

— Sen bunu daha önce de söyledin bana, diye dalgın bir tavırla karşılık verdi Mitya.

— Sen de hemen Gruşa'ya anlattın.

— Söyledim ya…

Sonra ürkek bakışını kardeşine çevirerek,

— Bugün akşama gelir artık, diye ekledi. Dün, bu işle Katya'nın meşgul olacağını söyledim; ses çıkarmadı, dudak büktü. "Varsın yapsın!" diye mırıldandı, işin öneminin farkında. Ben de üstelemedim, ötekinin beni değil, İvan'ı sevdiğini anlamış olacak.

— Öyle mi?

— Belki de öyle değil, ama bu sabah gelmeyecek, bir iş de verdim ona… Sana bir şey söyleyeyim mi Alyoşa, İvan hepimizi geçecek. Asıl o yaşamalı; bizim değil, onun yaşaması gerek, iyileşecek.

— Bak Katya da korku, kuşku içinde titriyor, ama iyileşeceğinden emin.

— Öyleyse öleceğinden emin. İyileşeceğinden emin olması korkudan.

— İvan'ın yapısı sağlam, ağabey. Benim de iyi olacağına umudum var.

— Öyle, iyileşecek. Ama öteki öleceğinden emin… Derdi başından aşmış onun…

Sustular. Mitya'nın içini kemiren bir şey vardı. Birdenbire, sesi titreyerek,

— Gruşa'yı pek çok seviyorum Alyoşa! dedi.

— Ama seninle beraber oraya bırakmazlar ki onu…

— Şu da var, dedi Mitya, sesi hep titriyordu: Yolda ya da orada dövmeye kalkarlarsa dayanamam… El kaldırırsam kurşuna dizerler… Yirmi yıl, dile kolay! Buradakiler senlibenli konuşmaya başladılar bile. Gardiyan sen diyor bana. Bu gece yattığım yerde yokladım kendimi, hazır değilim! Gücümün üstünde… "Kaside" okumak isterken gardiyanın sen demesine katlanamıyorum. Gruşa uğruna her şeye dayanırım, her şeye… yalnız dayağa değil. Ama onu bırakmazlar ki oraya!

Alyoşa sessizce gülümsedi.

— Beni dinle, ağabey, dedi. Bu konuda düşündüklerimi ilk ve son olarak söyleyeyim sana. Yalan söylemeyeceğimi biliyorsun. Bak, dinle beni: hazır değilsin, bu çile sana göre değil. Ayrıca senin gibi hazırlıksız biri mertliğe özenmemeli. Babamızı öldürmüş olsan bundan kaçınmana üzülürdüm. Ama sen suçsuzsun, omuzların bu yükü kaldıramaz. Istırap çekerek başka insan olmak istedin; bence ömrünün sonuna kadar nerede olsan, nereye gitsen, hatırından çıkarma o yeni insanı, bu kadarı yeter sana. Büyük ıstıraplar yolunu seçmemekle kendini daha çok borçlu duyacaksın, bunun etkisi altında doğru yolu bulman için belki oraya gitmekten daha da faydalı şeyler sağlayabileceksin. Orada dayanamazsın, başkaldırır, belki sonunda gerçekten "ödeştik" dersin. Avukatının bu bakımdan hakkı var. Herkes ağır yük kaldıramaz, bazı kimseler yapamaz bunu… Ne düşündüğümü öğrenmek istiyordun, bunlar işte… Eğer kaçmakla başkalarını, subayları, erleri sorumlu düşürecek olsan kaçmana gene "izin vermezdim". Fakat hepsi (Konak şefi ayrıca İvan'a da söylemiş) ustalıkla hareket edilirse kimsenin fazla canının yanmayacağını, ufak tefek cezalarla atlatılacağını kesinlikle söylüyor. Şüphesiz, rüşvetçilik bu durumda bile şerefli iş sayılmaz, ama eleştirmek de doğru değil, çünkü İvan'la Katya bu işi bana havale etseler pekâlâ gidip rüşvet vereceğimi biliyorum. Bunun için onların

hareketlerini eleştiremem. Şunu da bil ki, seni hiçbir zaman suçlayacak değilim. Eh, durumu kavradım galiba.

— Evet ama, ben suçlayacağım kendimi! diye bağırdı Mitya. Kaçmasına kaçacağım, bunu sensiz de kararlaştırdık: Mitka Karamazov'un kaçmaması mümkün mü? Fakat bunu yaptığım için suçlayacağım kendimi, gittiğim yerlerde ölene kadar günahım için Tanrıya yalvaracağım. Cizvitlerin dedikleri gibi… Şimdi senle ben gibi… öyle mi?

— Öyle, diye sessizce gülümsedi Alyoşa.

Mitya içten gülerek,

— Senin şu her şeyi dosdoğru konuşmak huyuna bayılırım! diye bağırdı. Demek benim Alyoşka'yı Cizvitlikte yakaladım ha! Öpesim geldi seni. Şimdi kalanını da dinle: içimde ne varsa dökeyim sana. Düşündüm ve şöyle bir karara vardım. Para, pasaport işlerini düzenleyip Amerika'ya kaçsam bile bunu neşe içinde, mutlu bir hayat sürmek için yapacak değilim. İstediğim buradaki sürgünden belki daha da beterine kavuşmak… Hiç aşağı olmaz, inan Aleksey! Şu Allahın belası Amerika'dan şimdiden nefret etmeye başladım. Gruşa da benimle olsun istediği kadar… Bir kere baksana ona, Amerikalı kadın olabilecek hali var mı? Tepeden tırnağa Rus, Rusya'ya ait o… Anayurdun özlemini çekecek; ben de her an buna benim sebep olduğumu, hiç suçu olmadığı halde bu acıya benim yüzümden katlandığını bileceğim. Ya oradaki hımbılların bana yapacakları muameleye nasıl katlanırım? Belki benden daha iyidirler, o başka… Gene de nefret ediyorum şu Amerika'dan, daha şimdiden! İstedikleri kadar her biri birer makine allamesi olsun, daha da bilmem ne olsun, vızgelir bana, bana göre, ruhuma göre insan değil onlar! Rusya'yı severim ben, Aleksey, Rus Tanrısını severim, aşağılığın biri olduğum halde… Geberir giderim orada!

Mitya'nın gözleri alevlenmiş, sesi titriyordu. Heyecanını bastırarak devam etti:

— Dinle, sana kararımı açıklayayım, Aleksey. Gruşa ile oraya varınca hemen toprak alıp işlemeye, çalışmaya başlayacağız, bir tenhada, yaban ayılarıyla birlikte… Oralarda da olmalı böyle kuytu köşeler. İşittiğime göre, güneşin battığı yerde Kızılderililer bile varmış, biz de şu son Mohikanların yanına gider sığınırız. Ben de Gruşa da hemen gramere sarılırız. Bir yandan

iş, bir yandan gramer; üç yıl falan geçsin öylece. Üç yılda İngilizceyi değme İngilize taş çıkartacak gibi belleriz. O zaman da Amerika'ya paydos! Amerikalı vatandaş olarak buraya, Rusya'ya kaçarız. Merak etme, bu şehre gelecek değiliz. Ücra bir köşeye, ya kuzeye ya da güneye sineriz. Ben o zamana kadar değişirim, o da öyle. Amerika'da doktorlar suratıma bir ben filan uydururlar, ustalıklarına laf yok doğrusu! Olmazsa, gözlerimin birini kör eder ya da bir karış sakal bırakırım. Memleket özleminden saçlarım kendiliğinden ağarır nasıl olsa… Böylece tanıyamazlar belki. Tanırlarsa, varsın sürsünler; kısmet buymuş derim! Burada da ıssız bir köşede toprakta çalışırız, ben artık ömrümün sonuna kadar Amerikalı taklidi yapacağım. Hiç değilse öz vatanımızda öleceğiz. Planım bu, kararım kesin. Ne dersin?

Karşılık vermek istemeyen Alyoşa,

— Uygun, diye kesti.

Mitya bir an sustu, sonra birdenbire,

— Mahkemenin tertibi nasıldı ha? Ne tertip, değil mi?

Alyoşa içini çekti:

— Tertip de olmasa seni gene mahkûm edeceklerdi.

— Doğru ya. Göze battım burada. Tanrı bağışlasın onları, ama acı ne de olsa!

Bir an daha sustular. Mitya, birden,

— Alyoşa, bari öldür beni şurada, olduğum yerde, diye bağırdı. Gelecek mi şimdi, gelmeyecek mi, söyle? Ne dedi? Nasıl konuştu?

Alyoşa ürkek bir bakışla,

— Geleceğini söyledi, ama bugün gelip gelmeyeceğini bilemem. Onun durumu da güç…

— Güç olmaz mı, elbette güç! Aklımı kaçıracağım, Alyoşa! Gruşa hep bakıyor bana. Anlıyor… Yarabbim, büyük Tanrım sen beni ıslah et, ne istiyorum ben, Katya'yı istiyorum! Ne istediğimi anlıyor muyum acaba? Hep Karamazov arsızlığı bu! Alçağım ben, o kadar.

— İşte geldi! diye bağırdı Alyoşa.

O anda kapının eşiğinde Katya göründü. Şaşkın bir bakışla Mitya'yı süzerek durdu bir an. Mitya ayağa fırladı, yüzünde korku belirdi; sarardı, ama hemen arkasından dudaklarına çekingen, yalvaran bir gülümseme yayıldı. İçten kopan bir hamleyle iki elini Katya'ya uzattı. O da bunu görünce Mitya'ya doğru atıldı. Ellerini kavrayarak adeta zorla yatağa oturttu, kendisi de yanına geçti; hâlâ ellerini bırakmıyor, heyecanla sıkıyordu. İkisi de birkaç kere bir şeyler söylemek istedi, ama bir türlü yapamıyor, sessizce, sanki birbirine bağlı bakışlarla ve dudaklarında garip bir gülümsemeyle birbirlerine bakmakla yetiniyorlardı. Bir iki dakika geçti öylece. Sonunda Mitya,

— Affettin mi, affettin mi? diye kekeledi ve sevinçten değişmiş bir yüzle Alyoşa'ya döndü.

— Duyuyor musun, ne soruyorum ona, duyuyor musun?

Katya birden, içinden gelerek,

— Kalbinin asilliği için seviyordum seni, dedi. Birbirimizin affına muhtaç değiliz. Bağışlamış veya bağışlamamışız, ömrümüzün sonuna kadar birbirimizin ruhunda kalacağız; böyle bu…

Soluk almak için sustu. Sonra telaşla ve taşkın bir heyecanla yeniden başladı:

— Buraya neden geldim, biliyor musun? Dizlerine sarılmak, ellerini böyle, acıtana kadar sıkmak, Moskova'daki gibi —hatırlıyor musun— sana tekrar, Tanrım, hayatım olduğunu, seni çılgınca sevdiğimi söylemeye geldim!

Katya ani bir hareketle dudaklarını Mitya'nın eline bastırdı. Gözlerinden yaş boşandı. Alyoşa sessizce, şaşkınlık içinde duruyordu. Bunu hiç beklemiyordu.

Katya,

— Aşk geçti Mitya, diye devam etti, ama geçmişimiz benim için acı duymadan hatırlanmayacak kadar değerli. Olabilecek şeyi şimdi, sadece bir an için, gerçekmiş gibi kabul edelim.

Dudaklarında acı bir gülümseme, gözlerinde sevinç ışıkları vardı.

— Artık sen de, ben de başkasını seviyoruz, ama gene de sen beni, ben de seni sonsuzluğa kadar seveceğiz, bunu biliyor muydun? Ömrümün sonuna kadar sev beni, duydun mu?

Sesinde adeta tehdit titremeleri vardı.

Mitya, her kelimede soluk alarak,

— Seveceğim, dedi, ve… biliyor musun Katya, ben seni, beş gün önce, o akşam da seviyordum… Yere düştüğün… seni dışarı çıkardıkları zaman… Ömrünün sonuna kadar! Evet, hep böyle olacak…

Böylece birbirlerine anlamsız, delice, belki de aslında gerçek olmayan şeyleri tekrarlıyor, o anda söylediklerinin her kelimesine inanıyorlardı.

Mitya, birdenbire,

— Katya! diye bağırdı, benim öldürdüğüme inanıyor musun? Şimdi inanmadığını biliyorum, ama o zaman… tanıklık ederken… İnandın mı, inandın mı?

— O zaman da inanmadım. Hiçbir zaman inanmadım! Senden nefret ettiğim için bir an kendi kendimi inandırdım… İfade verirken… Tanıklığım bitince hepsi geçti gene. Her şeyi bilmelisin.

Katya, deminki aşk cıvıltısından ayrı, yeni bir sesle,

— Kendi kendimi cezalandırmaya geldiğimi unuttum, diye ekledi.

Mitya elinde olmadan,

— Çok acı çekiyorsun sen kadın! diye mırıldandı.

Katya fısıldayarak,

— Şimdilik izin ver… dedi. Tekrar gelirim… dayanamıyorum artık.

Yerinden doğruldu, sonra bir çığlıkla geriledi. Odaya birden, ama sessiz adımlarla Gruşenka girmişti. Kimse beklemiyordu onu. Katya hızla kapıya yürüdü. Gruşenka ile karşılaşınca durdu, yüzü bembeyaz kesildi. Duyulur duyulmaz bir sesle, inilti halinde,

— Bağışlayın beni! dedi.

Öteki bakışlarını ona dikerek bir an sessizce durdu. Sonra nefret taşan bir sesle,

— İkimiz de kötülük kumkumasıyız gözüm, dedi. İkimiz de… Bağışlamak kim, biz kim! Onu kurtarırsan ölene kadar duacın olurum.

Mitya acıyla,

— Affetmek istemiyorsun! diye bağırdı.

Katya,

— Merak etme, kurtarırım onu, senin için… diye fısıldadı, koşarak odadan çıktı.

Mitya dayanamadı, gene acı acı söylendi:

— Bağışlanma isteğini nasıl da kabul etmedin!

Alyoşa araya girdi:

— Sitem etme ona Mitya, hakkın yok buna.

Gruşenka tiksinerek,

— Kalbinden değil, kibirli ağzından çıktı o söz, dedi. Ama seni kurtarırsa her şeyi bağışlarım…

Birden boğazı düğümlenerek sustu. Hâlâ kendini toparlayamıyordu. Sonradan anlaşıldığına göre bir şeyden haberi olmadan, bu karşılaşmayı hiç ummadan girmişti.

Mitya hızla kardeşine döndü:

— Peşinden koş Alyoşa! Ona de ki… ne demeli bilmem ki… Böyle gitmesin ama…

— Akşama doğru gene uğrarım, diye bağırdı Alyoşa ve Katya'nın peşinden koştu. Hastane avlusunun dışında yetişebildi.

Katya hızlı hızlı yürüyor, acele ediyordu. Alyoşa yanına gelince, delikanlıya, çabuk çabuk,

— Hayır, bu kadının önünde küçültemem kendimi! dedi. Ona, “Bağışla beni,” dedim. Kendimi sonuna kadar cezalandırmak istiyordum. Affetmedi… Bu yüzden severim onu!

Katya’nın gözlerinde hiddet parıltıları vardı.

— Ağabeyim hiç beklemiyordu, gelmeyeceğinden emindi…

— Şüphesiz. Bırakalım bunu. Şey, sizinle şimdi cenazeye gelemem ben. Tabut için çiçek gönderdim. Paraları var galiba daha… İhtiyaçları olursa onları ilerde de yardımsız bırakmayacağımı söylersiniz. Şimdilik bırakın, ne olur, yalnız bırakın beni, Alyoşa… Siz de geç kalıyorsunuz: ikinci ayin çanı çalıyor… Yalnız bırakın beni, rica ederim!

III

İlyuşeçka'nın Toprağa Verilmesi. Taşın Önündeki Nutuk.

Alyoşa gerçekten geç kalmıştı. Bekliyorlardı onu, hatta sonunda çiçeklerle donatılmış, zarif, süslü tabutu onsuz kiliseye götürmeye karar verdiler. Zavallı İlyuşeçka'nın tabutuydu bu. Mitya'nın hüküm giymesinden iki gün sonra ölmüştü. Alyoşa'yı avlunun kapısında İlyuşa'nın arkadaşlarının sabırsızlık seslenmeleri karşıladı, geldiğine hepsi sevinmişti. On, on iki kişi toplanmıştı, hepsinin omuzdan asılı okul çantaları vardı. İlyuşa ölürken, "Babam, ağlayacak, babamı yalnız bırakmayın," diye onlara vasiyet etmiş, çocuklar da bunu unutmamışlardı. Başlarında Kolya Krasotkin vardı.

Alyoşa'ya elini uzatarak,

— Geldiğinize çok sevindim, Karamazov! dedi. Buradakilerin hali yürekler acısı. Snigirev içkili değil, bugün ağzına bir damla koymadığını biliyoruz, ama sarhoş gibi… Ben dayanıklı olduğum halde pek acı gene… Karamazov, sizi geciktirmeyeyim, ama içeri girmeden önce bir şey sormak istiyordum.

Alyoşa duraladı,

— Ne var Kolya?

— Suçlu mu, suçsuz mu ağabeyiniz? Babanızı o mu, uşak mı vurdu? Sizin dediğinize inanacağım. Dört gecedir bunu düşüne düşüne uyuyamadım.

— Uşak öldürdü, ağabeyim suçsuz.

Çocuklar arasından Smurov,

— Ben de aynı şeyi söyledim! diye bağırdı.

— Öyleyse gerçek uğruna kahraman olmuş Dmitri Karamazov! dedi Kolya. Ne mutlu ona. Mahvoldu, ama talihli, kıskanacağım onu!

Alyoşa şaşırdı:

— Nasıl söz bu, ne münasebet?

— Evet, keşke bir gün ben de kendimi gerçek uğruna feda edebilsem!

— Doğru, ama böyle bir işte, bu kadar rezaletle, kötülükle değil.

— Şüphesiz… Ben bütün insanlar için ölmek isterdim. Rezalet de vız gelir: batacak olan adlarımız olsun! Ağabeyinize saygım var!

— Benim de!

Bunu hiç beklenmedik şekilde, Troya'yı kimin kurduğunu bilen çocuk bağırdı ve tıpkı o günkü gibi kıpkırmızı kesildi.

Alyoşa odaya girdi. Beyaz tülden fırfırlarla süslü mavi tabutun içinde kolları kavuşturulmuş, gözleri kapalı olarak İlyuşa yatıyordu. İncelmiş yüz çizgileri hemen hemen değişmemişti; işin garibi etrafta hiç ölü kokusu yoktu. Yüz ifadesi ciddi, adeta düşünceliydi. Göğsünde çaprazlanan sanki mermerden yontma elleri son derece güzeldi. Tabutun içi dışı, küçük ölünün elleri Liza Hohlakova'nın sabah erkenden yolladığı çiçeklerle doluydu. Ayrıca Katerina İvanovna'dan da çiçek gelmişti. Alyoşa oda kapısını açarken yüzbaşı titriyen ellerinde tuttuğu demetten sevgili oğlunun üzerine çiçek serpiyordu. Alyoşa'ya bakmadı bile, zaten gözü hiç kimseyi, gözyaşları içinde deli karısını, "anacığını" bile görmüyordu. Kadıncağız hasta ayakları üzerinde doğrulmaya, ölen yavrusunu görebilmeye çabalıyordu. Ninoçka'yı oturduğu koltukla beraber çocuklar kaldırarak tabuta yanaştırmışlardı. Genç kız başını tabuta dayamış oturuyor, besbelli o da sessizce ağlıyordu. Snigirev'in yüzünde heyecanlı ve şaşkın, aynı zamanda haşin bir ifade okunuyordu. Hareketlerinde, tek tük sözlerinde çılgınca bir anlatım vardı. İlyuşa'dan gözlerini ayıramıyor, ikide bir "Anam babam, canım evladım!" diye tekrarlıyordu. İlyuşa sağken onu hep bu sözlerle severdi.

Kaçık "anacık" hıçkırıklar arasında,

— Bana da çiçek ver babacığım, onun elindeki, şu beyazı al da bana ver! diye yalvardı.

İlyuşa'nın elindeki ufak beyaz gül pek mi hoşuna gitmişti, yoksa ölü oğlunun elinden bir hatıra mı istiyordu, belli değildi, kadıncağız özlemle çırpınarak ellerini çiçeğe uzattı. Snigirev hep o haşin tavrıyla,

— Kimseye vermem, hiçbir şey vermem! diye bağırdı. Senin değil, onun çiçekleri. Her şey onun; alamazsın sen!

Ninoçka gözyaşlarından sırsıklam olmuş yüzünü birden kaldırdı,

— Anneme ver o çiçeği, baba!

— Vermem, hele ona hiç vermem! Sevmezdi çocuğu. O gün küçük topu elinden aldı. O da he-di-ye etti ona…

İlyuşa'nın oyuncak topu annesine bağışlamasını hatırlayan yüzbaşı son sözleri hıçkırıklarla boğularak söyledi. Zavallı kaçık, yüzünü elleriyle örterek sessiz sessiz ağlamaya başladı. Çocuklar ölüyü kaldırma zamanı geldiği halde babasının tabuttan bir türlü ayrılmak istemediğini görüyorlardı. Birden tabutu çevrelediler, hep birlikte kaldırdılar.

Snigirev,

— Kilise bahçesine gömülmesini istemem! diye birdenbire bağırdı. Taşın yanına, bizim taşın yanına gömülecek. İlyuşa istedi. Bırakmam orayı!

Üç günden beri ölüyü hep taşın yanına gömeceğini söylüyordu. Bu defa Alyoşa, Krasotkin, ev sahibesiyle kızkardeşi onu kandırmaya çalıştılar. İhtiyar ev sahibesi sert bir tavırla,

— Daha neler, oğlu kendi canına kıymış gibi[186] pis bir taşın altına gömecekmiş onu… Kilise bahçesindeki toprak haçla kutsanmış. Orada onun için dualar okunur. Kiliseden ilahilerin sesi duyulur, diyakoz öyle açık, öyle tane tane okuyor ki, mezarın başında dua edermiş gibi…

Emekli yüzbaşı ne yaparsanız yapın gibilerden el salladı. Çocuklar tabutu kaldırdılar; ölenin annesinin önünden geçerken bir an durarak, İlyuşa ile vedalaşması için yeniden indirdiler. Üç gündür sadece uzaktan baktığı sevgili yavrusunun yüzünü yakından görünce kadın birdenbire zangır zangır titremeye, ak saçlı başını isterik bir tavırla öne arkaya sallamaya başladı.

— Kutsa onu, öp anne! diye bağırdı Nina,

Annesi hep makine gibi başını sallıyor, yüzünü kederle buruşturarak göğsünü yumrukluyordu.. Tabutu tekrar omuzladılar. Ninoçka'nın önünden geçirirlerken sakat kız son olarak ölen kardeşini dudaklarından öptü.

Alyoşa, evden çıkarlarken Snigirev’lerin ev sahibesine evde kalanlara göz kulak olmasını rica etmek istedi, ama ihtiyar kadın sözünü keserek,

— Elbette yalnız bırakmam, biz de Hıristiyanız, dedi. Bunu söylerken ağlıyordu.

Kilise uzakta değildi, üç yüz adım var yoktu. Hava açık, sakindi, pek soğuk sayılmazdı. Çan sesleri hâlâ duyuluyordu. Snigirev eski, yazlığa benzeyen kısa paltosuyla, geniş kenarlı yumuşak şapkası elinde, şaşkın, telaşlı bir halle tabutun arkasından koşuyordu. Arada bir kâh tabutu baştan tutmak için elini uzatarak sadece taşıyanlara engel oluyor, kâh yandan sokuluyordu. Karın içine düşen bir çiçeği, sanki bu çiçeğin yitmesi pek önemliymiş gibi telaşla yerden kaldırdı. Sonra korku içinde,

— Eyvah, ekmek kabuğunu unuttuk, ekmek kabuğunu! diye bağırdı.

Çocuklar ona, demin evden bir ekmek kabuğu aldığını, paltosunun cebinde olduğunu hatırlattılar. Cebini yoklayarak sakinleşti.

— İlyuşeçka öyle istedi, İlyuşeçka, diye açıkladı Alyoşa’ya. Bir gece yatıyordu, ben de yanındaydım. “Babacığım, mezarımı toprakla örttükten sonra üzerine bir ekmek kabuğu ufala,” dedi. “Serçeler gelir; seslerini duyar, yalnız olmadığıma sevinirim.”

— Çok iyi, dedi Alyoşa. Sık sık getirirsiniz.

Yüzbaşı heyecanlandı:

— Evet, evet; her gün, her gün!

Kiliseye vardılar. Tabutu tam orta yere bıraktılar. Çocuklar çevresine geçerek ayinin sonuna kadar uslu uslu durdular. Eski, oldukça fakir bir kiliseydi bu, ikonların çoğu mahfazasızdı, ama böyle kiliselerde daha iyi dua edilir. Snigirev ayin sırasında biraz yatıştı, gene de arada bir hep o şuursuz, şaşkın, kaygılı hali yeniden beliriyordu. Tabutun yanına gelerek örtüyü, ölünün başındaki tacı düzeltiyordu; şamdandan bir mum düşünce yerine koymak için epey uğraştı. Sonra rahatladı; tabutun başına geçti, dalgın, kaygılı, bir şeye şaşırmış haliyle sessizce durdu. Resuller kısmından[187] sonra, yanında duran Alyoşa’nın kulağına, Resulleri gerektiği gibi okumadıklarını fısıldadı, ama bununla ne demek istediğini açıklamadı. Kerubi ilahisi okunurken koroya katıldı, sonra yarıda bırakarak

diz çöktü, alnını yerin taşlarına yapıştırarak uzun zaman öylece kaldı. Af duası okunmaya başladı, mumlar dağıtıldı. Çılgına dönmüş baba yeniden telaşlandı, fakat son derece dokunaklı okunan ilahiler onu tekrar kendine getirdi. Birdenbire büzüldü, sık, kısa hıçkırıklarla ağlamaya başladı. İlkin sesini boğmaya çalıştığı halde sonunda koyverdi kendini. Ölüyle vedalaşma ve tabutun kapağının örtülme zamanı gelince kapanmasına engel olmak ister gibi tabutu iki eliyle sardı, üzerine eğilerek oğlunun ölüsünü ardı ardına dudaklarından öpmeye başladı. Yanındakiler onu teselli ederek tabutu kaldırınca Snigirev yeniden tabuta atıldı, üzerinden birkaç çiçek kaptı. Gözlerini bunlara dikmiş, başka, yeni bir düşünce peşinde gibiydi. Gitgide dalgınlaştı, eller üstünde kaldırılan tabutun kilise bahçesinin mezarlık kısmına götürülmesine itiraz etmedi artık. Mezar, kiliseye çok yakın, pahalı olanlardandı; Katerina İvanovna satın almıştı. Törenden sonra mezarcılar tabutu çukurun içine indirdiler. Snigirev elinde çiçeklerle açık mezarın içine o derece eğilmişti ki, çocuklar korkuyla paltosunun eteğine yapışarak geri çekmeye başladılar. O, çevresinde olan bitenin farkında değildi artık. Mezarı örtmeye başladıkları zaman içine dökülen toprağı merak dolu bir tavırla gösteriyor, bir şeyler söylemek istiyordu, ama kimse ne dediğini anlayamadı, o da hemen sustu. Çocuklar, kuşlara ekmek serpmesini hatırlattılar. Snigirev gene telaşlandı, ekmek kabuğunu cebinden çıkardı, ufalayarak parçalarını mezara serpmeye koyuldu. Hem atıyor, hem “Gelin kuşlar, gelin serçecikler!” diye mırıldanıyordu. Çocuklardan biri, elindeki çiçekler ekmeği koparmasına engel oluyor diye bunları şimdilik birisine vermesini söyledi, ama Snigirev büsbütün alacaklarından korkmuş gibi vermedi. Sonra mezarı bir kere daha gözden geçirdi, ekmeğin doğrandığını, her şeyin tamam olduğunu görünce birdenbire sakin bir şekilde mezardan ayrıldı, evin yolunu tuttu. Adımları gittikçe sıklaşıyordu; sonunda koşmaya başladı. Çocuklarla Alyoşa peşini bırakmıyordu.

— Anacığa çiçek götüreceğim, çiçek götüreceğim! diye bağırıyordu Snigirev. Kalbini kırdılar anacığımızın…

Birisi, havanın soğuk olduğunu, şapkasını giymesini söyledi. Snigirev bunu duyunca şapkayı hırsla kara çarptı.

— İstemem, şapka istemem! diye homurdanıyordu. Smurov şapkayı yerden alarak peşinden yürüdü. Çocukların hepsi, ama en çok Kolya ile Troya’yı keşfeden çocuk ağlıyordu. Yüzbaşının şapkasını taşıyan Smurov

da acı acı ağladığı halde, karlı yolun kenarında bir kızartı şeklinde beliren küçük bir kiremit parçasını kapıp alçaktan uçan bir serçe kümesine fırlatma fırsatını kaçırmadı. Tabii tutturamadı, hep ağlayarak koşmaya devam etti. Yolun yarısında Snigirev birden, bir şeye hayret etmiş gibi durdu, sonra ansızın dönerek kiliseye, bıraktığı küçük mezara doğru koşmaya başladı. Çocuklar hemen ona ulaştılar, sağdan, soldan asılarak durdurdular. Snigirev vurulmuş gibi birden, halsiz halsiz karın içine düştü. Çırpınarak,

— Anam babam, İlyuşeçka'm, sevgili yavrum! diye çığlıklar atmaya başladı.

Alyoşa ile Kolya onu yerden kaldırıyor, yalvararak yatıştırmaya çalışıyorlardı:

— Yüzbaşım, yapmayın yüzbaşım! Metin bir erkek her şeye göğüs germeli… diye mırıldanıyordu Kolya.

— Çiçekleri berbat edeceksiniz, dedi Alyoşa. "Anacık" oturup ağlıyor, evde çiçekleri bekliyor… Demin İlyuşeçka'nın çiçeklerinden vermediğiniz için üzülmüştü. İlyuşeçka'nın yatağı da hâlâ duruyor.

Snigirev,

— Evet, evet, anacığımıza gidelim, dedi.

Sonra, adeta korkuyla,

— Yatağı da kaldırırlarsa? dedi, telaşla döndü, gene eve doğru koşmaya başladı. Yakın oldukları için hep birlikte yetiştiler.

Snigirev kapıyı hızla iterek içeri daldı, demin merhametsizce azarladığı karısına doğru atıldı:

— Anacığım, sevgilim, İlyuşa çiçek yolladı sana, al benim dertli anam!

Donmuş, yolda karın üstünde debelenirken hırpalanmış çiçekleri kadına uzattı. Tam o anda köşede, İlyuşeçka'nın yatağının yanında çocuğun yan yana duran ayakkabısını gördü. Ev sahibi koymuştu oraya; eski, rengi atmış, derisi kırışmış, yamalı bir ayakkabıydı… Snigirev bunları görür görmez ellerini havaya kaldırarak o yana attı kendini, oğlunun kunduralarının üstüne kapanarak birini kaptığı gibi tükenmez bir özlemle

öpmeye, “İlyuşa’cığım, anam babam İlyuşa’cığım! Ayacıkların nerede senin, ayacıkların nerede?” diye hıçkırmaya başladı.

Meczup kadın yürek paralayıcı bir sesle,

— Nereye götürdün onu, nereye götürdün? diye haykırıyor, sakat Ninoçka kendini tutamayarak ağlıyordu.

Kolya dışarı fırladı, öteki çocuklar da birbiri ardı sıra çıktılar. Alyoşa en son çıktı.

— Doyasıya ağlasınlar bari, dedi Kolya’ya. Bu durumda teselli kâr etmez. Bekleyelim, birazdan döneriz gene…

— Evet, teselli etmek imkânsız. Acı doğrusu…

Kolya, başkalarının duymaması için sesini alçaltarak,

— Nasıl üzüldüğümü bilemezsiniz, Karamazov! dedi. Onu diriltmek için neler vermezdim!

— Ben de öyle.

— Bu akşam gelelim mi dersiniz, Karamazov? İçer o bugün.

— Belki. Beraber gelir anacıkla, Ninoçka ile bir saat kadar otururuz. Hep birden gidersek dertleri tazelenir.

— Şimdi ev sahibesi içerde sofra kuruyor, anma sofrası[188] bu, değil mi? Papaz da gelir… Gitmemiz gerekli mi, Karamazov?

— Mutlaka gerekli.

— Ne acayip, değil mi, Karamazov? Bir yandan böyle bir keder, sonra da gözleme filan yenecek… Dinimizin garip özellikleri…

Troya’yı keşfeden çocuk, yüksek sesle,

— Som balığı da varmış, dedi.

Kolya sert bir tavırla çocuğun lafını ağzına tıkadı:

— Rica ederim, Kartaşev, seninle konuşmadıkça, varlığınla yokluğunla ilgilenmedikçe saçmalıklarınla söze karışma.

Çocuk kıpkırmızı kesildi, ama karşılık vermeye cesaret edemedi. Yoldan yavaş yavaş yürüyorlardı. Smurov, birdenbire,

— İşte İlyuşa'nın taşı, dedi, buraya gömeceklerdi onu.

İri taşın önünde sessizce duruyorlardı. Alyoşa taşa bakıyordu. Snigirev'den dinlediği, İlyuşeçka'nın babasına sarılarak, "Babacığım, nasıl küçülttü seni, babacığım!" diye hıçkırması bir tablo halinde gözünün önünde canlanıyordu. Ruhu bir anda ta derinlerden sarsıldı. Ciddi, vakur bir tavırla İlyuşa'nın okul arkadaşlarının sevimli, açık yüzlerini bir bir süzdü.

— Çocuklar, dedi, size burada, hemen şuracıkta bir şeyler söylemek isterdim.

Çocuklar onu sararak dikkatli, soran bakışlarını yüzüne diktiler.

— Çocuklar, yakında ayrılacağız. Ben şimdilik kardeşlerimin yanındayım. Biri sürgüne gidiyor, öbürü ölümle pençeleşmekte… Yakında buradan, hem belki de çok uzun bir zaman için dışarı gideceğim. Böylece ayrılacağız birbirimizden. Onun için burada, İlyuşa'nın taşı önünde ilkin İlyuşa'yı, sonra da birbirimizi unutmamaya söz verelim. İlerde, hiç karşılaşmasak bile gene de önce (köprünün yanında, hatırlıyor musunuz?), sonra da hep birlikte sevdiğimiz bu çocuğu, onu nasıl toprağa verdiğimizi unutmayalım. Sevimli, iyi kalpli, cesur çocuktu. Babasının uğradığı hakaret yüzünden şerefi adına başkaldırmıştı. Onu ömrümüz boyunca hatırdan çıkarmayalım. İster büyük mevkilerde önemli işler başında, ister şu veya bu felaketin pençesinde olalım, şu anda bizi birleştiren, o çocuğu sevdiğimiz sürece bizi olduğumuzdan daha iyi yapan temiz duyguyu, dostluğumuzun tatlı huzurunu unutmayalım. Yavru güvercinlerim! Size böyle dememe izin verin! Sevimli, tatlı yüzlerinize baktıkça o güzel, küçük kuşlara ne kadar benzediğinizi düşünüyorum… İşte böyle sevgili yavrularım, belki sözlerimi iyice anlayamayacaksınız, çoğu zaman söylediklerim kolay kolay anlaşılmıyor, gene de unutmamaya çalışın; zamanla bana hak vereceksiniz. Şunu bilin ki, hayatımızda en yüce, en güçlü ve faydalı dayanağımız ana baba evinden kalma hatıralarımızdır. Size sık sık terbiyenizden söz açılır; dediğim gibi, güzel, kutsal çocukluğunuzdan kalma bir hatıra terbiyenin en iyisidir. Böyle hatıralardan dağarcığına çokça toplayarak hayat yoluna çıkan insan, bütün ömrüne güvenle bakabilir. Kalbimizde kalan tek bir iyi hatıranın bile bir gün faydasını görebiliriz. Belki zamanla kötüleşir, kötülük

etmekten kendimizi alamayız, başkalarının gözyaşlarıyla, Kolya'nın deminki, "Bütün insanlar için ıstırap çekmek isterdim!" gibi sözleriyle kötü kötü alay etmek isteyebiliriz. Gene de ne kadar kötü olsak, Tanrı bizi bundan korusun. İlyuşa'mızı nasıl toprağa verdiğimizi, son günlerini, onu nasıl sevdiğimizi, bu taşın başında toplanarak dostça konuşmamızı hatırlayınca en katı yürekli, en alaycımız bile bu anın iyi, güzel duygularını içinden alaya almaya cesaret edemeyecektir. Hatta belki, bu hatıra onu yapmak istediği bir kötülükten koruyacaktır. Kendini toparlayarak, "O zaman ben de iyi, mert, şerefli bir adamdım…" diyecektir. Sonradan buna içinden gülümseyecek belki, olsun, zararı yok; insan çoğu zaman iyi, temiz şeylerle alay etmek züppeliğinden kendini kurtaramaz. Ama emin olun çocuklar, hemen ardından, "Yo, buna gülmekle doğru etmedim, bununla alay edilmez!" diye kendi kendine geçirecektir içinden.

Kolya'nın gözleri parladı.

— Evet, doğrudur Karamazov! diye bağırdı. Anlıyorum sizi, Karamazov!

Öbür çocuklar da heyecanlanmış, bir şeyler söylemek istiyorlardı ama kendilerini tuttular, duygulanmış bakışlarını konuşandan ayırmıyorlardı.

— Bunları kötü insan olmamız ihtimalini düşünerek söylüyorum. Ama ne diye kötü olalım, değil mi çocuklar? İlkin ve her şeyden önce daima iyi kalpli, sonra namuslu olalım, sonra da hiçbir zaman birbirimizi unutmayalım. Bunu tekrar tekrar söylüyorum size. Kendi hesabıma hiçbirinizi unutmamaya söz veriyorum, çocuklar! Şu anda karşımdaki yüzlerin her birini otuz yıl geçse bile hatırlayacağım. Demin Kolya Krasotkin, Kartaşev'in "varlığıyla yokluğuyla ilgili olmadığını" söylüyordu. Haksız; Kartaşev'in varlığını, Troya'yı keşfettiği günkü gibi artık tozarmadan, sevimli, içten, neşeli gözleriyle bana baktığını unutabilir miyim? Çocuklar, sevgili çocuklarım, hepimiz İlyuşeçka gibi yüce ruhlu ve cesur olalım. Büyüdükten sonra daha da durulacak Kolya gibi zeki, mert ve asil ruhlu; Kartaşev gibi alçakgönüllü, akıllı ve sevimli olalım. Yalnız ikisinden söz açışım, sözgelişi… Hepinizi seviyorum, hepinizin kalbimde yeri var, siz de beni kalplerinize alın! Bizi bu güzel, insanca duyguda birleştiren, bu duyguyu ölene kadar bize unutturmayacak olan hep o, sevimli, tatlı, bizim için daima değerli çocuk İlyuşeçka'mız! Onu asla unutmayalım, kalplerimizde bugünden başlayarak sonuna kadar en iyi hatıra olarak yaşatalım onu!

Çocuklar duygulanarak hep birden yüksek sesle,

— Evet, evet, yaşatalım! Daima… Sonsuzluğa kadar! diye bağırdılar.

— Yüzünü, ellerini, fakir kundurasını, tabutunu, bahtsız günahkâr babasını, babasının uğruna nasıl cesurca tek başına koca sınıfa kafa tutmaya kalkışmasını…

— Unutmayalım, unutmayalım! diye tekrar bağırdı çocuklar. Cesurdu, iyi yürekliydi İlyuşeçka'mız!

— Çok severdim onu, dedi Kolya.

— Hayattan korkmayın çocuklar! İyi, doğru bir şey yaptığınız zaman hayat öyle güzel ki!

— Evet, evet! diye heyecanla doğruladılar Alyoşa'yı. Çocuklardan biri, galiba Kartaşev, atılarak,

— Sizi seviyoruz Karamazov! diye bağırdı. Öbürleri de ona katıldı:

— Seviyoruz, hepimiz seviyoruz sizi!

Çoğunun gözlerinde yaşlar parlıyordu.

— Yaşa Karamazov! diye heyecanla bağırdı Kolya.

Alyoşa içten duygulanarak bir daha tekrarladı:

— Ölen İlyuşeçka sonsuzluğa kadar en iyi hatıramız olacak.

— Sonsuzluğa kadar!

— Karamazov, dedi Kolya, dinimize göre hepimizin ölümden sonra dirilerek yeniden birbirimize, İlyuşa'ya kavuşacağımız doğru mu?

Alyoşa yarı gülerek, yarı duygulanarak,

— Dirileceğiz, mutlaka; mutlaka birbirimize kavuşacağız! dedi. Neşe, sevinç içinde olanı biteni anlatacağız…

— Ne iyi olur! diye içten bağırdı Kolya.

— Hadi şimdilik toplantımıza son yerelim, anma sofrasına gidelim. Gözleme yemeyi de hoş görün. Geleneğimiz bu bizim, bunun da kendine göre iyiliği var.

Alyoşa güldü.

— Hadi! Şimdi el ele yürüyelim.

— Sonuna kadar da öyle, ömür boyunca el ele! Yaşa, varol Karamazov! diye tekrar heyecanla bağırdı Kolya.

Çocukların hepsi bu bağırışa bir kere daha katıldılar.

[1] Mitya, Dmitri’nin küçültülmüş biçimidir.

[2] 1840 -50 yıllarını kastediyor.

[3] Ortaöğretimin yapıldığı okul.

[4] Papaz çömezi.

[5] Eski Rusya’da her ilde soylular tabakasının bir başkanı bulunurdu.

[6] Alyoşa, Aleksey’in küçültülmüş biçimidir.

[7] Staretz - ihtiyar, dede; tarikat babalığına benzer bir anlamı vardır.

[8] İkon - kutsal tasvir.

[9] İcat etmek gerekir.

[10] “Bir arabacı gölgesi gördüm; bu gölge bir fırça gölgesiyle bir araba gölgesini fırçalıyordu.”

[11] Bir verst, 1066 metredir.

[12] Tam bir soylu.

[13] Kederli Ana (İsa’nın gerildiği çarmıhı kucaklayan Meryem Ana için kullanılır.)

[14] Bu cümlede, Rusya Emniyet Amiri anlamına gelen ispravnik kelimesinin ünlü bir orkestra şefinin adıyla benzerliğinden yararlanılarak kelime oyunu yapılmaktadır.

[15] İncil’den.

[16] İncil’den.

[17] Ermişlerin hayatını anlatan bir kitap.

[18] Papanın nüfuz ve egemenliğinin artırılması yanlısı bir akım.

[19] Ultramontain aynı zamanda Alp Dağlarının Ötesi anlamına geldiği için kelime oyunu yapılmaktadır.

[20] Aslında masal değil, sayıklama kelimesini kullanıyor.

[21] Kvas, arpa veya kuru ekmekle ya da kuru üzümle yapılan ve mayalanmış bir şıra çeşididir.

[22] Badem peltesi.

[23] İçtenlikten çok soyluluk.

[24] Soyluluktan çok içtenlik.

[25] Soyluluk.

[26] Hılıstovluk, mistik bir ideoloji üzerine kurulmuş, şamanlığın ilkel unsurlarını esas almış bir tarikattır. İlkeleri arasında, ayinlerinde birbirlerini kırbaçlamak (Hılıst - kırbaç) ve karılarıyla ancak ayinler sırasında cinsel ilişkide bulunmak vardı.

[27] Ruhani Meclis.

[28] İncil'den.

[29] Fransa'nın Médoc şehrinin adını taşıyan bir Fransız şarabı.

[30] Kokan.

[31] Pide hamurundan, kilit biçiminde, küçük ekmek.

[32] Büyük.

[33] Nekrasov'un bir şiirinden.

[34] Puşkin'in Altın Balık masalını kastediyor.

[35] Goethe'nin "Das Goethliche" adlı şiirinden.

[36] Sevinç'e.

[37] Silen'ler, yarı insan, yarı at biçiminde tasarlanan doğacinleri. Silenos da denir, Şarap Tanrısı olarak da bilinen Bakhus'u onlardan biri yetiştirmiştir.

[38] Silyon, Rusça güçlü demektir.

[39] Ceres, toprak ürünleri tanrıçasıdır. Hasatı ve bereketi simgeler. Yunan Demeter'inin Latinleştirilmişidir.

[40] Proserpina, ölüler ülkesi Tanrıçasıdır. Latinleştirilmiş Yunan Persephone'sidir. Ölüler ülkesi Tanrısı Pluto'nun karısıdır.

[41] Güzellik Tanrıçası Aphrodite'nin üç arkadaşı. Kharit'ler göze hoş olanı simgeleyen tanrıçalardır.

[42] Taranto dolayında bulunan iri, siyah, zehirli bir örümcek.

[43] Eski Rusya'da tüccar çoğunluğunu sonradan görmeler oluştururdu. Bunlar paralarına güvenerek çeşitli şımarıklıklar, münasebetsizlikler yaparlardı.

[44] Hıristiyanların dini perhizinde et gibi, süt ve sütle yapılan yemekler de haramdır.

[45] İçi balıkla yapılan yağlı börek.

[46] Din kitaplarından birinde şöyle bir hikâye vardır: Kâhin Valham'ı Muhabitler hakanı Valak çağırmış. Kâhin, Muhabit topraklarına saldırmak üzere olan İbranilere beddua edecekmiş. Valham eşeğine binerek yola çıkmış. Eşeğin karşısına çıkan melek üç kez onu yoldan çevirmek istemiş. Valham hayvanı dövmeye başlayınca eşek, insan diliyle ona yalvarmış. Melek de görünerek hayvanı dövmemesini ve İbranilere beddua değil, hayır dua etmesini emretmiş.

[47] Gogol'ün Ukrayna ile ilgili hikâye kitabı.

[48] Skopetzlik çok eski bir mezheptir. Kurucusu, tahminlere göre, havarilerden Matta idi. Skopetzler, bedensel duygularını öldürmek amacıyla kendilerini iğdiş ederlerdi.

[49] Pislik bütün bunlar.

[50] Kelime oyunu yapıyor: Mokroye Rusça'da yaş, ıslak anlamına gelir.

[51] İçinde Piron'luk var. Antikçağ Yunan düşünürü Pyrrhon (İ.Ö. 365-275) felsefede kuşkuculuğun babasıdır.

[52] Latince "inanırım" anlamına geliyor.

[53] Lermontov'un romanı.

[54] Kaşa: Rusların çeşitli tahıldan yaptıkları, pilava, lapaya benzer bir yemek.

[55] Paskalya yortusundan önceki, İsa'nın çarmıha gerildiği hafta.

[56] Perhiz ayının birinci haftasını kastediyor.

[57] Paskalyadan elli gün sonra. Baba, Oğul ve Kutsal Ruh Tanrısal Birliği yortusu.

[58] İkonlarda Kutsal Ruh beyaz güvercin şeklinde resmedilir.

[59] Feci şey bu.

[60] Teşekkürünüz bana vız gelir hanımefendi.

[61] Slovoyers, "S" ekli sözcük anlamına gelir. "S" harfi konuşmada, sözcüklerin sonuna konuşanın aşırı alçakgönüllülüğünü göstermek için (bendenizim, kölenizim anlamında) getirilir.

[62] Latincede, lehte ve aleyhte anlamına geliyor.

[63] Sosna kelimesinin (çam) ve (uykuda) anlamına gelmesinden yararlanarak kelime oyunu yapıyor.

[64] Griboyedov'un Akıldan Bela adlı oyununu kastediyor.

[65] Kokmuş.

[66] Polonya'da ve Rusya'nın bazı yörelerinde sırf pislikten olan, saçları yapış yapış kalıp haline getiren bir hastalıktır.

[67] 1812 yılı.

[68] İnanç açıklamalarına.

[69] İncil'den.

[70] Verşok: 4.4 cm'lik Rus uzunluk ölçüsü. (Ç.N.)

[71] 1861'de Kölelik Yasası'nı kaldıran Çar II. Aleksandr'ı kastediyor.

[72] Schiller'in bir şiirinden.

[73] Çok aziz ve bağışlayıcı Bakire Meryem'in hayırlı kararı.

[74] Paskalyadan elli gün sonra olur.

[75] Matta'ya göre İncil'den.

[76] Schiller'in "Sabırsızlık" adlı şiirinden Jukovski'nin serbest bir çevirisi.

[77] Meryem Ana.

[78] Yuhanna'nın Vahiy'i.

[79] Zamanın şairlerinden biri.

[80] Engizisyoncuların dine karşı suç işleyenleri yaktıkları ateş.

[81] Latince: Tanrının ulu şanı için.

[82] İbranice: Sana övgüler olsun.

[83] İki şeyi birbirine karıştırmaktan doğan yanlışlık.

[84] İncil'e göre İsa vaftizinden sonra çölde kırk gün kırk gece oruç tutup ibadet etmiş. Açlık hissettiği bir anda Şeytan gelip ona, "Tanrı oğlu isen, buradaki taşları ekmek haline getir, karnını doyur," demiş. İsa, "Kitaplarda, Yalnız ekmekle yaşanmaz yazılıdır," cevabını vermiş. Bunun üzerine Şeytan, İsa'yı kutsal şehre götürüp bir kilisenin en yüksek kulesine çıkarmış. "Tanrı oğlu isen, kendini aşağı at," demiş. "Çünkü Kitaplar, böyle bir şey olunca meleklerin kollarını uzatarak Seni tutacaklarını yazıyor." İsa, "Tanrını denemeye kalkışma" sözleriyle Şeytanın ikinci iğvasını da reddetmiş. Şeytan bu defa onu yüksek bir dağa götürmüş. Yukarıdan, aşağıda serilmiş dünyayı göstererek, "Bana secde edersen hepsi Senin

olur!” demiş, İsa, ancak Tanrının önünde secde edildiğini söyleyerek Şeytana onu rahat bırakmasını emretmiş, ibadetine devam etmiş.

[85] Yuhanna’nın Vahiy’inden söz ediliyor.

[86] Yuhanna’nın Vahiy’i.

[87] Latince, “Sözüm bitti” anlamına gelir.

[88] Latince, İsrafil Peder. İsrafil, Hıristiyan inancında başmelektir. Göksel Ruh olarak da anılır.

[89] Lyagavıy, Zağar, yani bir cins av köpeği anlamına gelir.

[90] Orta Rusya eyaletlerinden biri.

[91] O zamanlar mavnaları, büyük sandalları güçlü kuvvetli ırgatlar, sahilden halatlarla çekerlerdi.

[92] Rus Kilisesinin din kitaplarının çoğu eski Slav dilinde yazılmıştır.

[93] Ölünceye kadar konuşmamaya yemin eden çilekeşler.

[94] Cenaze hücreden kiliseye ve kiliseden mezarlığa götürülürken keşiş - rahipler için sadece “Dünyanın ne tadı…” ayeti; ayrıca papazlığı da bulunanlara “Yardımcı ve Koruyucu” ilahisi okunur. (Yazar)

[95] Katedral Meydanı.

[96] Hıristiyanlıkta kibir, cimrilik, şehvet, kıskançlık, oburluk, tembellik, hırsızlık en büyük yedi günah sayılır.

[97] Sovremennik Rusça “çağdaş” anlamına gelen bir derginin adıdır.

[98] Apollon’un sanlıklarından biridir. Parlak anlamına gelir. Yunanlılar “Phoibos”, Romalılar “Phoebus” derlerdi.

[99] Altın madenleri bölgesini kastediyor.

[100] Bir atasözü.

[101] Truva muhasarasının başlıca kahramanlarından bir Yunanlı. İhtiyat ve kurnazlığı ile kendini göstermiştir. Homeros'un ünlü Odysseia destanına konu olmuştu. Odysseus, mitolojik İthake kralıdır. Latinler, Ulyssus derler. Ünlü Troya Savaşı'nın kahramanlarından biridir. Homeros Odysseia'da onun serüvenlerini anlatır.

[102] Polonya dilinde, beyefendi. Bu adam Polonya dilinden kelimeler katarak bozuk bir Rusçayla konuşur.

[103] Kraliçem.

[104] Bayan.

[105] Küçük hanım.

[106] Mızraklı süvariler.

[107] Polonyalıların ulusal dansı.

[108] Peder beyle valide hanım.

[109] Aşağılık adam.

[110] Nozdrev - burun deliği, Nos ise burun demektir.

[111] Rusya'da eskiden kibar muhitte "hamama" gitmek yerine maskeli baloya gitmek deyimi kullanılırdı.

[112] Rus şairi Batyuşkov'un "Yeni Sappho'ya Bir Beyit" şiirinden. Phaon, yaşlı ve çirkin bir salcıymış. Söylenceye göre, bir gün salına tanrıça Aphrodite'yi bindirmiş. Aphrodite de ona küçük bir şişe vermiş. Phaon, şişedeki iksiri sürdükçe gençleşir, güzelleşirmiş. Midillili şair Sappho da ona âşık olmuş. Ama Phaon'dan yüz bulamayınca kendini bir kayadan denize atmış.

[113] Burada yatan Piron, hiçbir şey olmadı hayatta, bir Akademi üyesi bile.

[114] Memnun oldum, içelim beyim!

[115] Polonya'nın bağımsızlığını yitirdiği yıl.

[116] Bu güzel işte.

[117] Geçtir beyler.

[118] En iyisi bu.

[119] Üç bin mi, beyefendi?

[120] Allahaısmarladık.

[121] Ayıp, ayıp.

[122] Bu kadar aşağılanmaya dayanamam artık.

[123] Buyurun!

[124] Sabots denilen tahta pabuçlarla oynanan bir dans.

[125] Balıklı börek.

[126] Köleliği kaldıran yasayı kastediyor.

[127] Kâğıt oyunu.

[128] Geçelim.

[129] Teslis'teki Kutsal Ruhu kastediyor.

[130] "Ni-ni" Rusça "yo, yo" anlamına gelir; Fransızca "bitti" ile uyaklı olarak söylüyor.

[131] Bay Albay.

[132] Buraya.

[133] Yat!

[134] Fransızcadan çevrilmiş açık saçık bir roman.

[135] Latince; "böyle olunca" anlamına gelir.

[136] On dokuzuncu yüzyılın başta gelen Rus eleştirmeni.

[137] Puşkin'in Yevgeni Onegin'ini kastediyor.

[138] Kadınlar örgü örer.

[139] Gizli siyasi polis şubesi.

[140] Kolokol (Çan), Londra'da çıkan ve Herzenin'in Rusya'ya gizlice getirttiği siyasi bir dergidir.

[141] Sucukçular (salamcılar) Rusların Almanlara verdikleri isim.

[142] Zvon, zil, çan sesi demektir.

[143] Bu sevimli kişi.

[144] Hayvan pazarı anlamına gelir.

[145] Anlıyorsunuz tabii, bütün bu mesele ve babanızın şu korkunç ölümü.

[146] Mısl, Rusça, fikir demektir; Latince bir kelime havası veriyor.

[147] Fikirler tartışılmaz.

[148] Rusya'da o zaman pek sevilen eski bir Fransız şarkısındaki kraliçe Blonde'un sadık uşağı Richard'a halk dilinde verilen şekil.

[149] Ellisine merdiven dayamış.

[150] Güzel bu

[151] Soylu, hoş bir davranış.

[152] Şövalyece bir davranış.

[153] Bir pud = 18 Kg.

[154] Şeytanım ben ve insanlara ait hiçbir şeyi kendime yabancı saymıyorum.

[155] Yeni bir şey bu, değil mi?

[156] Ne biçim düşünce bu!

[157] Aleksandr Gatzuk: zamanın birkaç gazete, dergi ve almanak yayımcısı.

[158] Şeytan diye bir şey yoktur.

[159] Gogol'ün Müfettiş'inden Hlestakov'un sözleri.

[160] Düşünüyorum, öyleyse varım.

[161] Şeytanların başını kastediyor.

[162] Gizli Polis Üçüncü Şubesini kastediyor.

[163] Ah pederim, bu ona öyle bir zevk, bana da o kadar az zahmet veriyor ki.

[164] General rütbesine eşit.

[165] Ah, bu kadarı da fazla artık.

[166] Mösyönün havadan haberi var mı? İnsan köpeğini salmaz dışarıya bu havada.

[167] Bilmecenin anahtarı.

[168] Palyaço anlamında.

[169] Gezmek.

[170] Baba Tanrı.

[171] Oğul Tanrı.

[172] Kutsal Ruh Tanrı; Hıristiyanların Kutsal Üçlüsü, Teslis.

[173] Şaheser.

[174] Gogol'ün Ölü Canlar'ından.

[175] Benden sonra tufan.

[176] Rusya'cığımızın.

[177] Eski 100 rublelik banknotlar al renkliydi.

[178] Udolphe Şatosunun Esrarı, Anna Radcliff'in o sıralar çok okunan bir macera romanıydı.

[179] Yuhanna'ya Göre İncil'den.

[180] Havari Pavlus'un Mektubundan.

[181] İnsanları çağırıyorum.

[182] Çar'ı kastediyor.

[183] Matta'ya Göre İncil'den.

[184] İncil'den bir cümle.

[185] Büyük Katerina'nın sözü.

[186] İntihar edenlerin kilise çevresinde gömülmesine izin verilmemektedir.

[187] "Resullerin İşleri" (İncil'den).

[188] Ruslarda, Hıristiyanlığın ilk devirlerinden kalma bir âdet.